

K. MARX - F. ENGELS

DELA

Karl Marx
Friedrich Engels

Karl Marx
Friedrich Engels

Dela

Četrdeseti tom

Urednik
Mile Joka

Prevodioci
Srđan Joka,
Mara Fran,
Mile Joka i
Hrvoje Šarinić

**Institut
za međunarodni
radnički pokret**

**Prosveta
izdavačka radna organizacija**

KARL
MARX
FRIEDRICH
ENGELS

DELA
TOM 40

BEOGRAD 1979

Predgovor

Prepiska između Karla Marxa i Friedricha Engelsa, kao i njihova pisma trećim licima u ovom, četrdesetom tomu sabranih *Dela*, potiče iz vremena njihove plodne političke djelatnosti i nastanka radova objavljenih u 28. i dijelom 29. tomu — *Prve adrese Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika povodom francusko-pruskog rata, Druge adrese o njemačko-francuskom ratu, Građanskog rata u Francuskoj, Opšteg statuta i Organizacionih pravila, Tobožnjih rascjepa u Internacionali, Bilješki o ratu*, niza članaka, dopisa i izjava listovima, i rezolucija od 20. jula 1870. do kraja 1874. godine.

Marx i Engels relativno malo su se dopisivali u ovom periodu, jer je Engels u septembru 1870. prešao iz Mančestera u London gdje je Marx živio, tako da u tomu ima svega 60 pisama između njih, a 277 njihovih pisama upućenih partijskim saradnicima, istomišljenicima, prijateljima i javnim radnicima u Njemačkoj, Francuskoj, Engleskoj, Španiji, Italiji, Portugalu, Rusiji, Švajcarskoj, Belgiji, Holandiji i Americi — Johannu Philippu Beckeru, Wilhelmu Liebknechtu, Ludwigu Kugelmannu, Friedrichu Adolphu Sorgeu, Theodoru Cunou, Paulu Lafargueu, Eugenu Varlinu, Leu Frankelu, Cesaru de' Paepeu, Friedrichu Bolteu, Louisu Piou, Nikolaju Isakijeviču Utinu, Pjotru Lavroviču Lavrovu, Nikolaju Franceviču Danijelsonu i mnogim drugima danas manje poznatima ili zaboravljenima.

Pisma iz ovog razdoblja — izgubljeno je nekoliko stotina pisama pisanih povodom Pariske komune i o samoj Komuni — a sačuvano samo desetak — odnose se na mnoge probleme, u prvom redu na francusko-pruski rat 1870 - 1871. godine, proletersku revoluciju pariskih radnika od 18. marta do 28. maja 1871, njen slom i pouke, odluke i programske dokumente Internacionale, Alijansu socijalističke demokracije, radničke pokrete i uopće političke događaje u pojedinim zemljama.

Francusko-pruski rat nije iznenadio Marxa i Engelsa. Oni su pratili kako potkraj šezdesetih godina ekonomska kriza u Francuskoj pogada sitne i srednje slojeve buržoazije i izaziva nezadovoljstvo i vrenje među radnicima, kako vladajuća buržoazija, da bi učvrstila bonapartistički režim, traži izlaz u ratu sa Pruskom i sprečavanju

ujedinjenja Njemačke; i, s druge strane, vidjeli su da pruska vojn. mašina, koja je svoju snagu pokazala u ratovima i pobjedom nad habsburškom monarhijom (1866), pod Bismarckovim vodstvom također priprema rat protiv Francuske. Kad je u julu 1870. izbio rat, Engels je, kao iskusen vojni stručnjak i poznavalac historije ratova, pratio njegov tok i objavljivao svoje komentare i analize u engleskom listu »The Pall Mall Gazette«. Marx je pak osvjetljavao njegovu političku suštinu. Na zasjedanju Generalnog vijeća Medunarodnog udruženja radnika, u izvještaju koji podnosi, raščlanjuje politiku zaraćenih strana, i zatim piše *Prvu adresu Generalnog vijeća Medunarodnog udruženja radnika povodom francusko-pruskog rata*, s Engelsonom razmjenjuje mišljenje o stavu i taktici njemačkih i francuskih radnika o tome kakvu spolj-nopolitičku koncepciju, koja ne bi protivurječila ni nacionalnim ni internacionalnim pogledima i interesima, da zauzmu Socijaldemokratska radnička partija Njemačke i francuske sekcije Prve internacionale. Oni smatraju da u prvoj fazi rata, sve do bitke kod Sedana (2. X 1870) i proglašenja Francuske republike (4. X 1870), Francuska vodi imperijalistički rat. Pobjedi li u njem Pruska, pisao je Engels Marxu već 15. augusta 1870, »onda je francuskom bonapartizmu na svaki način odzvonilo, vječite raspre o uspostavljanju njemačkog jedinstva bi najzad prestale, njemački radnici bi se mogli organizovati u sasvim drugom nacionalnom razmjeru nego dosada, a francuski radnici, ma kakva vlada tamo došla sigurno bi imali slobodnije polje rada nego pod bonapartizmom«. Na istom je mjestu Engels, imajući u vidu razmimoilaženja među članovima Odbora njemačke socijaldemokratske stranke i uredništva njenog glasila »Volksstaat« u ocjeni i stavu prema ratu, naznačavao jedino moguću istinski proletersku taktiku socijaldemokrata: da »mogu — 1. priključiti se nacionalnom pokretu... ukoliko i dokle se on ograničava na odbranu Njemačke...; 2. pri tom podvući razliku između njemačko-nacionalnih i dinastičko-pruskih interesa; 3. suprotstaviti se svakoj aneksiji Alzasa i Lorene...; 4. čim u Parizu dođe na kormilo republikanska, ne šovinistička vlada, djelovati u pravcu časnog mira s njome; 5. stalno isticati jedinstvo interesa njemačkih i francuskih radnika koji rat ne odobravaju i koji ne ratuju jedni protiv drugih«. Marxovo slaganje s Engelsovim stavom izrazilo se, pored ostalog, i u *Pismu Odboru socijaldemokratske radničke partije* potkraj augusta, dokumentu principijelnog značenja u kom je ukazao na posljedice pruske osvajačke politike i izneseni internacionalni zadaci njemačkog proletarijata, borba protiv aneksija i kontribucija i slično.

Poslije kapitulacije Napoleona III kod Sedana i stvaranja vlade tzv. narodne odbrane, koja je u stvari predstavljala krupnu buržoaziju i radila u njenom interesu kako će to ubrzo pokazati razvoj događaja, Marx i Engels su u pismima, u *Drugoju adresi Generalnog vijeća o francusko-pruskom ratu* (9. IX 1870) posebno i javno, isticali agresivne namjere pruskih militarista i zadatke radničke klase. Pozivali su nje-

mačke radnike da prisile Bismarcka na zaključenje mira s Francuskom republikom. Marx je 10. septembra 1870. pisao Engelsu: »Ja sam ovdje (u Londonu — M. J.) sve pokrenuo da bi radnici . . . natjerali svoje vlade da priznaju Francusku republiku« i, četiri dana kasnije, da je u tu svrhu »napisao iscrpne instrukcije u Belgiju i Švajcarsku, ditto u United States«. Osvijetljavajući uzroke rata i ciljeve bismarckovske politike u pismima svojim stranačkim prijateljima i naročito vodstvu njemačke socijaldemokracije, Marx i Engels su onemogućavali širenje šovinističke propagande među njemačkim radnicima, pomagali im da savladaju nedoumice i zauzmu internacionalističko stanovište. A i hrabro, antimilitarističko protivljenje W. Liebknechta i A. Bebela ratnim kreditima je zadivljavalo i stvaralo internacionalističko raspoloženje, čemu je Marx odavao priznanje u pismima. Marx je, nadalje, u pismu L. Kugelmannu (13. XII 1870) analizirao uzroke francuskog poraza dokazujući neodrživost »hohenzolernske ideje da narod čini zločin ako produži da se brani kad je njegova vojska uništena«. Paulu Lafargueu je nedugo zatim (4. II 1871) u Bordeaux pisao da Francusku mogu spasiti samo revolucionarne mase ako se »konačno shvati da su za vođenje revolucionarnog rata nužne revolucionarne mjere i revolucionarna energija«.

Kad je otpor naroda pruskim zavojevačima i Thiersovom prihvatanju sramotnih uslova za primirje prerastao 18. marta 1871. u Parizu u proletersku revoluciju, Marx i Engels su uspostavili veze sa komunarima: Paul Lafargue je, istina, bio na periferiji događaja, u Bordeaux odakle je pozivao u Pariz Engelsa da svojim vojnim znanjem pomogne komunarima; Auguste Serraillier, sekretar-korespondent za Belgiju i Francusku poslat je u Pariz kao opunomoćenik Generalnog vijeća i povremeno je izvještavao o toku događaja. Marx je odnose sa Komunom, prema pismu Edwardu Spenceru Beeslyju (12. VI 1871), održavao preko jednog trgovca koji je tokom cijele godine saobraćao između Pariza i Londona. Sve je bilo usmeno dogovoreno, navodi Marx, s iznimkom dvije stvari: najprije je članovima Komune — preko istog posrednika — poslao jedno pismo Leu Frankelu (26. IV 1871) kao odgovor na uput kako komunari da dobiju na londonskoj berzi vrijednosne papire; drugo, 11. maja, deset dana prije poraza, poslao je istim putem sve pojedinosti o tajnoj nagođbi između Bismarcka i Favrea u Frankfurtu. »Da je Komuna poslušala moje upozorenje!«, nastavlja Marx, učvrstila bi sjevernu uzvisinu Montmartrea, oru prema pruskoj vojsci i u London bi odmah poslala sve dokumente koji su kompromitovali članove tzv. narodne odbrane »da bi se pomoću njih moglo držati u šahu divljanje neprijatelja Komune«.

Koliko je značajna Marxova praktična revolucionarna podrška pariskim komunarima (organizovanje masovnih skupova u raznim zemljama radi izražavanja solidarnosti i pružanja pomoći Komuni, pisanje i slanje stotine pisama u sekciji Internationale o podršci komunarima i značaju njihove borbe, upozorenja i savjeti) toliko možda još važnija

su njegova nova saznanja i potvrda ideja o proleterskoj revoluciji, državi, diktaturi proletarijata i njegovim saveznicima, i masovnoj proleterskoj partiji. Marx sam na to ukazuje. Podsjećajući L. Kugelmanna (12. IV 1871) na svoju tezu iz *Osammaestog brumairea* (1852), kaže: »Razabraćeš da slijedećim pokušajem francuske revolucije smatram ne više kao dosada prenošenja birokratsko-militarističke mašinerije iz jednih ruku u druge, već njeno *razbijanje* to je preduslov svake stvarne narodne revolucije na kontinentu. Baš to i pokušavaju naši herojski komunisti u Parizu.« I dalje: »Kakva elastičnost, kakva istorijska iricijativa, kakva požrtvovanost tih Parižana! Nakon šestomjesečnog izglednjavanja i razaranja još više zbog unutarnje izdaje nego zbog spoljnog neprijatelja, oni se dižu, pod pruskim bajonetama, kao da nikad nije bilo rata između Francuske i Njemačke, kao da neprijatelj ne stoji pred vratima Pariza! U istoriji nema sličnog primjera takve veličine! Podlegnu li, tad je za to isključivo kriva njihova „čestitost“. Trebalo je odmah marširati na Versailles, čim je Vinoy, zatim reakcionarni dio pariske nacionalne garde pobjegao s bojišta. Pravi trenutak propušten je zbog pretjerane obazrivosti. Nisu htjeli *započeti građanski rat*, kao da mischievous avorton (zlobni kepec — M. J.) Thiers svojim pokušajem razoružavanja Pariza već ne bi započeo građanski rat! Druga greška: Centralni komitet prerano se odrekao svoje vlasti da bi učinio mjesta Komuni. Opet iz „poštene“ skrupuloznosti! Bilo kako bilo, sadašnji ustanak u Parizu — ako i podlegne vukovima, svinjama i podlim psima starog društva — najslavnije je djelo naše partije poslije jenskog ustanka. Neka se s ovim pariskim jurišima na nebo uporede smjerni robovi njemačko-pruskog svetog rimskog carstva s njegovim posmrtnim maskeradama koje vonjaju na kasarne, crkve, sitno seosko plemstvo i prije svega na filistarstvo.« A pet dana potom, Marx piše: »Borba radničke klase sa kapitalističkom klasom stupila je pariskom borbom u novu fazu. A kako se stvar upravo odvija, izvojevano je novo polazno uporište svjetsko-istorijskog značaja.«

Nalazeći potvrdu svojih pogleda i novo u Pariskoj komuni, Marx je u pismima odavao priznanje herojstvu komunara i proročanski pisao da će radnički Pariz sa svojom Komunom biti vječno slavljeno kao slavni preteča novog društva. Ali on, kao kritičan duh, nije samo veličao djelo komunara i branio »petrolejce« od klevetničkih napada buržoaske štampe. Uočavao je propuste, upozoravao na potrebne korake i mjere. Leu Frankelu i Eugenu Varlinu ukazivao je u jeku majskih borbi (13. V 1871) kako mu »se čini da Komuna suviše vremena gubi baveći se sitnicama i raspravljanjem«; W. Liebknechtu je nešto ranije (6. IV 1871) potanko izlagao greške Komune koje su omogućile Versajcima da prijedu u ofanzivu. Engels je, u pismu Carlu Trezaghiju (oko 6. I 1872) nedostatke video u nedovoljnoj centralizovanosti i premlom autoritetu.

Pariska je komuna bila »beuslovno intelektualno dijete Internacionale, iako Internacionala nije ni prstom makla da je stvorila«, i utoliko

je za nju bila odgovorna, pisao je Engels (12/17. IX 1874) F. Sorgeu. No ta se tvrdnja odnosi samo na izbijanje pariske proleterske revolucije. Svih sedamdeset i dva dana života Komune Internacionala, Marx i Engels napose, iako u Londonu, preživljavali su sa komunarima časove radosti i tuge; branili su je i poslije »krvave nedelje« kad je kontrarevolucija, bez suđenja, strijeljala 30 000 komunara i oko 60 000 poslala na robiju i prisilni rad; pomagali su izbjegle komunare prikupljajući finansijsku pomoć, isticali njene principe i sveljudsku veličinu. Znali su da sa Pariskom komunom, njenim djelom, raste ugled i uticaj Internacionale u evropskim razmjerima, što je potvrđivalo i savjetovanje evropskih kabineta, parlamenata i štampe nakon Jules Fravreove klevetničke okružnice. Uostalom, Engels je pisao da je Internacionala preko Komune postala moralna sila.

Djelatnost Marxa i Engelsa nije bila usmjerena samo prema Pariškoj komuni. U Generalnom vijeću, kao sekretari za pojedine zemlje, i inače, oni su pospješivali rad sekcija u svim mogućim pravcima o čemu svjedoče ova pisma, danas gotovo jedini sačuvani dokumenti o tadašnjem radu ove prve istinske radničke međunarodne organizacije, koja su često objavljivana kao članci i dopisi u njemačkim i drugim radničkim listovima. Jedinstvu u redovima Internacionale poklanjali su Marx i Engels veliku pažnju. Istorija je Internacionale, kako je i Marx pisao Bolteu u New York (23. XI 1871) bila »neprekidna borba Generalnog vijeća protiv sekti i diletantskih pokušaja, koje su unutar same Internacionale nastojale da se održe protiv stvarnog pokreta radničke klase«, protiv težnji Marxa i Engelsa da se »socijalističke i polusocijalističke sekte zamijene istinskom organizacijom radničke klase. »Na poprištu su bili: u Parizu prudonisti, saosnivači Međunarodnog udruženja radnika koji su prevladavali do pojave kolektivističke struje; u Njemačkoj lasalovci koji su djelovali »kao obična sektaška organizacija« i kao »takva neprijatelj organizacije stvarnog radničkog pokreta kojoj teži Internacionala« (Marx u pismu F. Bolteu); Bakunjin, koji je potkraj 1868. stupio u Internacionalu »s ciljem da unutar nje osnuje drugu Internacionalu, s njim kao vođom, pod imenom „Alliance de la Démocratie Socialiste“ (Engels); u Engleskoj reformističke vode tredjuniona. Prava je »gužva započela«, kako je pisao Engels poslije poraza Pariske komune — Generalno je vijeće nastavilo borbu protiv bakunjinističke »zavjere«.

Londonska konferencija Međunarodnog udruženja radnika, u septembru 1871, usvojivši stanovište o nedjeljivosti političke i ekonomske borbe radničke klase i tezu da je »konstituisanje radničke klase kao političke partije neminovno za trijumf socijalne revolucije i njenog konačnog cilja — ukidanje klasa«, obilježavala je važnu etapu u učvršćivanju načela Internacionale i razvoju revolucionarnog radničkog pokreta, posebno u odnosu prema engleskim reformistima i Bakunjinu i njegovim pristalicama u Švajcarskoj, Španiji i Italiji. Političko i organizaciono tržište Marxa i Engelsa bilo je na stvaranju samostalnih

masovnih radničkih stranaka u naprednim zemljama, sasvim nezavisnih od buržoaskog uticaja, na zbijenosti i jedinstvu u Internacionali, na vodećoj ulozi Generalnog vijeća, njegovom povezivanju sa sekcijama i federacijama na bazi demokratskog centralizma. Jedinstvo su narušavali bakunjinisti i otvoreni sukob je postao neizbježan, oštar i beskompromisan — na kongresima i konferencijama, još »mnogo više u privatnim raspravljanjima Generalnog vijeća sa pojedinim sekcijama« — u zemljama sa slaborazvijenim proletarijatom i u kojima su bakunjinisti imali uticaja, u Španiji gdje se nalazio Paul Lafargue i kome se Engels s punim povjerenjem obraćao, u Italiji gdje je Th. Cuno osnovao (1871) milansku sekciju Međunarodnog udruženja radnika i zastupao politiku Generalnog vijeća protiv bakunjinista, i u Švajcarskoj u kojoj je, u njenom romanskom dijelu, bilo glavno središte bakunjinizma. Spor se nije samo vodio oko načelnih pitanja, nego su Marx i Engels morali pobijati parole da u Generalnom vijeću vlada pangermanizam, da je Marx Nijemac (znači pangermanist) njemački element najuticajnije i t. sl. Više pisama govori o tom sukobljavanju. U njima Marx i Engels prikazuju Bakunjinu kao »čovjeka bez ikakvog teoretskog znanja« čiji je »program bio zdesna i slijeva zgrnut bućkuriš-jednakost KLASA (!), ukidanje prava nasljeđivanja kao ishodište socijalnog pokreta (sensimonistička besmislica), ateizam unapred nametnut članovima kao dogma itd. i kao glavna dogma (prudonistička) apstinencija od političkog pokreta . . . Usprkos spletkama tog ološa, nastavlja je Marx u pismu F. Bolteu (21. XI 1871), mi provodimo veliku propagandu u Francuskoj — i u Rusiji, gdje Bakunjinu znaju da ocijene i gdje se upravo na ruskom štampa moja knjiga o kapitalu«. Bakunjin je, prema Engelsovu pismu Th. Cunu nešto kasnije (24. I 1872) imao »neobičnu teoriju, zbrkanu mješavinu prudonizma i komunizma, pri čemu je u prvom redu osnovno to što on glavno zlo koje treba odstraniti ne vidi u kapitalu, tj. u klasnoj suprotnosti između kapitalista i najamnih radnika koja je nastala društvenim razvitkom, nego u državi«. Razbijanje Internacionale u ono vrijeme, smatrao je Marx, značilo je polaganje oružja pred buržoazijom a odricanje od političke borbe bilo je suprotno sa samom stvarnošću, a jedini je bio put stvaranje snažnog proleterskog pokreta koji, u zajednici sa svojim prirodnim i nužnim saveznicima — poljoprivrednim radnicima i sitnim seljacima, stremi osvajanju političke vlasti kao sredstva svog socijalnog oslobodenja. Nasuprot demokratskom centralizmu i ovlastima Generalnog vijeća Bakunjin i njegove pristalice su, naročito poslije svog kongresa u Sonvilijeju, u novembru 1871, ustali protiv podređivanja manjine većini, propovijedali punu autonomiju i negirali svaki autoritet. Marx i Engels su anarhistički antiautoritarizam, što pokazuju i ova pisma, žestoko kritikovali kao milozvučnu, šuplju frazu, štetan u postojećim prilikama. Da su anarhisti »samo malo proučili ekonomska pitanja, pisao je Engels P. Lafargueu u Madrid (31. XII 1871), znali bi da nijedno zajedničko djelovanje nije moguće bez nametanja

— nekima — tuđe volje, to jest autoriteta. Bila to volja većine glasača, upravnog komiteta ili jednog čovjeka, uvijek je to volja nametnuta čovjeku koji se u mišljenju ili inače razilazi sa svojom grupom ili organizacijom; ali bez ove jedinstvene i rukovodeće volje, nikakav zajednički posao nije moguć.« Ovo Engelsovo pismo, koje je poslužilo kao osnova rada *O autoritetu* (1873), nije bilo samo izraz trenutačne političke potrebe; kao ni ono Carlu Terzaghiju u Italiju (14 - 15. I 1872) kad je pisao da se termin 'autoritet' veoma zloupotrebljava i da ne zna ništa što je autoritativnije od revolucije i onda kad se čovjek bori protiv svog neprijatelja bombama i mecima izgleda da je to akt autoriteta; da je u Pariskoj komuni bilo malo više autoriteta i centralizacije, pobijedila bi buržuje. Ali Engels ide i dalje, pa kaže: »Poslije pobjede možemo se organizovati kako želimo, no izgleda mi neophodno da za borbu okupimo sve naše snage i usmjerimo ih na isto mjesto napada.« A kad mi govore o autoritetu i centralizmu kao o dvjema stvarima koje su u svim mogućim prilikama za osudu, tada mi izgleda da oni koji tako govore ili ništa ne znaju o tome što je revolucija, ili da su revolucioneri samo na riječima.« U Bakunjinovom idealu budućeg društva ne postoji nikakav autoritet, jer je »autoritet država = apsolutno zlo«. Kako ljudi misle, pitao je Engels u pismu Th. Cunou (24. XI 1872), da upravljaju fabrikom, da se voze željeznicom, da upravljaju brodom bez neke, u krajnjoj liniji odlučujuće volje, bez jedinstvenog rukovodstva? Oni ne priznaju ni autoritet većine nad manjinom: svaka ljudska jedinka, svaka zajednica je autonomna, ali kako je moguće društvo od samo dva čovjeka da se svaki ne odrekne svoje autonomije, to Bakunjin prešućuje. Tako je Engels logično, jednostavno i, istovremeno, duboko rezonovao o autoritetu.

Engelsova polemika sa bakunjinistima, kao i polemika samog Marxa, bila je načelna, žustra, i izražajno snažna. Radilo se »o životu ili smrti Internacionale«, uvjeravao je Marx F. Sorgea i L. Kugelmann. Među braniocima Internacionale bio je i antibakunjinist Svetozar Marković koji joj je pridavao »najuzvišeniji cilj koji se samo može zamisliti« i uzroke rascjepa gledao »mnogo dublje u samoj razlici industrijalnog razvitka kod raznih naroda«. Od Londonske konferencije u septembru 1871. pa preko Haškog kongresa (1872) i premještanje Generalnog vijeća, nekim sretnim instinktom, kako piše Engels, u Njujork, slabile su pozicije bakunjinista i otvarale se povoljnije mogućnosti za razvitak radničkih partija u evropskim zemljama i Sjedinjenim Američkim Državama. Internacionala je u svom starom obliku sebe bila preživjela, pisao je 12 - 17. septembra 1874. Engels Sorgeu, uvjeren da će slijedeća Internacionala, poslije višegodišnjeg uticaja Marxovih spisa, biti izravno komunistička i da (će) istaknuti upravo naše principe.

Marx i Engels su, kako pokazuju i njihova pisma u ovom tomu, pažljivo pratili ubrzani razvitak kapitalizma poslije 1871. godine, naročito u Evropi koja je živjela u psihozi tzv. oružanog mira. Naime,

ujedinjenjem Njemačke i formiranjem Njemačkog carstva (Deutsches Reich) pojavio se »novi grabljivac, 1871. godine stvorena je nova kapitalistička država« (Lenjin) sa moćnim aparatom militarističke pruske monarhije. Njemački monopolistički kapital najtješnje povezan sa pruskim junkerstvom i savršenom vojnom mašinom, težio je ekspanziji i tako su Francuska i Rusija dobile opasnog susjeda sa znatnom vojnom snagom, željnog tuđih zemalja i kolonija, i diplomatski vještog. Upravo u takvoj Njemačkoj jačao je radnički pokret. Usprkos progona i teror u stvari su se, prema Engelsu, divno razvijale: Socijal-demokratska radnička partija, osnovana 1869. godine, već je na izborima u januaru 1874. pokazala snagu proleterskog pokreta. Izbori su potvrdili da je njemački proletarijat stao na čelo evropskog radničkog pokreta. (Engels u pismu W. Liebknechtu 27. I 1874).

U poraženoj Francuskoj kapitali su, uglavnom, ulagani u državne zajmove i dijelom u kolonije. Poslije krvave majske nedjelje 71. radnički pokret nije odavao vidnijih znakova života nekoliko godina, do pojave sindikalnog organizovanja i održavanja Pariskog kongresa (1876). Marx i Engels su održavali veze jedino sa bivšim pariskim komunarima koji su kao izbjeglice živjeli u Londonu. U Engleskoj, iz koje je silni kapital upućivan u prostrane kolonije i iz njih izvlačene jeftine sirovine, radnički se pokret razvijao u širinu i Marx i Engels nastojali su izolovati oportunističke vođe tredjuniona i među radnicima propagirati ideje naučnog socijalizma. U Sjedinjenim Državama isto tako ne samo među brojnim njemačkim radnicima — emigrantima. Marx je čak naznačio (u pismu F. Bolteu 23. XI 1871) puteve razvitka masovne političke organizacije radničke klase u Americi. Njegova pisma, kao i Engelsova, P. Lafargueu u Španiju, C. Cafiero-u i Th. Cuno-u u Italiju, takođe govore o stavovima i žilavoj borbi protiv »vulgarne demokratije« italijanskog građanskog demokrate Mazzinija, anarhista i ostalih.

Marxovo i Engelsovo dopisivanje sa ruskim revolucionarima odnosilo se ponajviše na objašnjavanje suštine razmimoilaženja sa Bakunjinom i njegovim pristalicama, kao i na objavljivanje *Kapitala*. Među ruskim emigrantima bilo je »ljudi koji talentom i karakterom bezuslovno spadaju među najbolje što ih ima masa partija, pravi su stoici, čvrsta karaktera, a ujedno teoretski potkovani«, kako je Engels pisao J. Beckeru (14. VI 1872). Među takve je ubrajan i Nikolaj Utin, ruski revolucionar u Švajcarskoj, od koga je Marx (19. X 1871) preko H. Junga zatražio da ga »informiše što zna o novoj slavenskoj sekciji u Cirihi, među čijim je potpisnicima... i Emanuel Ervačanyč«, to jest jugoslovenski socijalist Manojlo Hrvačanin (1849 - 1909) iz Dubice, u Hrvatskoj, koji je zajedno sa grupom srpskih omladinaca djelovao u Bakunjinovom krugu u Cirihi i, kasnije, učestvovao sa Vasom Pelagićem u pripremanju Bosanskog ustanka 1875. godine. U Marxovim i Engelsovim pismima, međutim, ne nailazimo na ime Svetozara Markovića, »zastupnika — korespondenta« Ruske sekcije

Prve internacionale, pisca članka »Politički i ekonomski položaj radničkog staleža u Srbiji« u ruskom časopisu »Narodnoe delo« (1870, br. 2 - 3), kojim je upoznao svijet s uslovima u kojima se rada proletarijat u »zaostaloj ali nacionalno revolucionarnoj« zemlji, čovjeka koji je, kao rijetko ko u Evropi, javno i glasno svojim napisima u »Radniku« 1871. godine ustao u odbranu Pariske komune (*Pariska komuna, Pogibija Pariske komune, Pariska komuna i Internacionala, Živi li još Komuna?*), inicijatora prvog prevoda *Manifesta komunističke partije* na srpski jezik (u nastavcima u »Pančevcu« i zatim kao prvo posebno izdanje, 1871). Ne spominje se ni povodom izlaska u »Radniku« prevoda osme glave o radnom danu pod naslovom *Šta je to radnički dan?* iz prvog sveska *Kapitala* one iste (1872) godine kad je objavljeno drugo njemačko izdanje i ruski prevod. I tako u Marxovoj književnoj zaostavštini nije ostalo zabilježeno ime revolucionera koji je učinio prvi veliki korak ka naučnom socijalizmu, idejama Marxa i Engelsa u jugoslovenskim zemljama, posebno Srbiji, i koji je u osvrtu na protekle 1871. godinu napisao: »Opšti napredak u mislima, koji prednjači u razvitku naroda, primećuje se i kod nas. On ide lagano, ali skoro, veoma skoro pokazće se njegova neodoljiva moć...«

Prepiska od jula 1870. do kraja 1874. godine lijepo ilustruje i publicističku djelatnost teorijske preokupacije Marxa i Engelsa. Marx je u tom periodu dovršio drugu varijantu druge knjige *Kapitala* (1870), pripremio drugo njemačko izdanje prvog toma *Kapitala* (1872), napisao pogovor za to izdanje, za francusko izdanje (1872 - 1875) napisao čitave nove odlomke i dopune koje je Engels unio u treće (1883) i zatim u četvrto njemačko izdanje (1890). Engels je započeo pisanje *Dijalektike prirode*, sa Marxom napisao predgovor novom njemačkom izdanju *Manifesta komunističke partije* (1872), u lajpciškom »Volksstaatu« je (1872/73) objavio *Stambeno pitanje*, a u zborniku »Almanacco Republiano« rad *O autoritetu* (1874).

Mnoga pisma u ovom tomu imaju istorijsko dokumentaciono značenje. Dio prepiske u kojoj se govori o Pariskoj komuni, državi, diktaturi proletarijata, masovnoj proleterskoj partiji i autoritetu ima, pored povijesne, trajnu teorijsku vrijednost za komuniste i komunistički pokret.

MILE JOKA

KARL MARX
FRIEDRICH ENGELS

PISMA

JUL 1870 – SEPTEMBAR 1874

Prvi dio

Prepiska između Marxa i Engelsa

jul 1870 - septembar 1874

1870.

1

Marx Engelsu

u Mančester

[London] 20. jula 1870.

Dragi Fred,

U prilogu pismo od Kugelmanna, koje će Ti u znatnoj meri razjasniti političke mysteries¹ sadašnjeg rata. On ima pravo kad kritikuje apel skupštine u Braunšvajgu,^[1] koji prilažem in some copies.² Dalje, šaljem »Reveil«. Tu ćeš naći prvu polovinu Acte d'accusation³ pred visokim sudom u Bloau; kako bedno izgledaju francuski konspiratori koji se bez ikakvog povoda pretvaraju u mouchards,⁴ u poređenju sa Fenians!^[2] No list je interesantan i zbog uvodnog članka starog Delescluze-a. Iako oponira vladi, to je najpotpuniji izraz šovinizma, car la France est le seul pays de l'idée⁵ (naime, ideje koju ima o samoj sebi). Ovi republikanski šovinisti ljute se samo zbog toga što realni izraz njihovog idola — L. Bonaparta s dugim nosom i berzanskim mahinacijama — ne odgovara njihovoj fancy⁶ predstavi. Francuzima su potrebne batine. Pobede li Prusi, centralizacija state power⁷ biće korisna centralizacija nemačke radničke klase. Prevaga Nemačke pomerila bi, zatim, težište zapadnoevropskog radničkog pokreta iz Francuske u Nemačku. A dovoljno je samo uporediti pokret od 1866. godine do danas u obema zemljama pa da se vidi kako je nemačka radnička klasa i teorijski i organizaciono prevazišla francusku. Njena prevaga na svetskoj pozornici nad francuskom bila bi ujedno prevaga naše teorije nad Proudhonovom itd.

Najzad prilažem *kritiku moje knjige u Hildebrandtovom »Zeitschrift für Ökonomie und Statistik«*.^[3] Moje telesno stanje malo me podstiče na veselost, ali sam se ovom eseju smejao do suza, bona fide⁸ smejao do suza. S reakcijom i downfall⁹ herojske epohe filozofije u

---

¹ tajne — ² u nekoliko primeraka — ³ optužnice — ⁴ agente — ⁵ jer Francuska je jedina zemlja ideje — ⁶ fantastičnoj — ⁷ državne sile — ⁸ doista — ⁹ opadanjem

Nemačkoj je opet došao do izražaja »malograđanin«, koji je urođen nemačkim građanima — u *filozofiji* tručanje, dostojno Mosesa Mendelsohna, mudrujuće, mrzovoljno, sveznajuće zanovetanje. A sad treba i *politička ekonomija* da se pretvori u burgiju o *pravnim pojmovima*. To ipak prevazilazi »logaritam draži«. ^[4] Malograđanin, kao što je već primetio Schiller, kompetentni sudija u ovoj struci, rešava sva pitanja na taj način što ih podmeće »svesti«.

A propos! Jedan američki časopis, koji sam juče čitao u Centralnom veću, donosi niz članaka o kapitalu itd., između ostaloga govori i o mojoj knjizi.¹⁰ Mislim, kaže se tamo, da radnik *mora* izvesno vreme dana da radi za svoje vlastite potrebe, otuda suvišak preko toga vremena, koji ja nazivam surpluslabour,¹¹ višak vrednosti i otuda stvaran izvor profita itd. Tu svakako ima nečega, ali to nije ono pravo. Robe koje, na primer, proizvodi fabrikant za nj su = O dok se ne prodaju. Pretpostavimo sada *real value*¹² (on misli cenu koštanja) odeće itd. da je = a. Onda fabrikant pri prodaji trgovcu dodaje b, a razni trgovci kroz čije ruke artikl prolazi c.

Dakle: *value*¹³ = a. Dodatak = b+c. *Value in use, therefore*¹⁴ = a+b+c. Dakle, višak vrednosti = *suvišak upotrebne vrednosti* (!) *preko vrednosti*. Zar to ne tuče Frankelovu »formule«¹⁵ koju je naučio u Parizu?^[5]

Upravo su me prekinuli u pisanju. Taran¹⁶, francuski Italijan, provezao se u cab¹⁷ (onaj iz »Pall Mall Gazette«); vratio je stvari od Lassalle-a itd., koje sam mu pozajmio. Putuje kao ratni dopisnik u Pariz. Pitao me da li bih ja u tom svojstvu hteo putovati u Prusku, ili ako ne, da li bih mogao predložiti druge? Ja sam kroza nj sada so far¹⁸ došao u vezu sa »Pall Mall«, da će, ako hoću da pišem something¹⁹ političkog ili Ti something vojnog za vreme ove farse, biti objavljeno i into the bargain²⁰ plaćeno.

Naša odluka kojom se priznaje ženevski Romand Federal Comite²¹ protiv protivkomiteta koji je obrazovao Bakunjin pala je, kao što je Perret juče javio iz Ženeve, kao bomba među njih.^[6] Smesta su telegrafisali Bakunjinu. General Council²² treba da bude *optuženo* na idućem kongresu zbog ovog atentata. Sad je apsolutno potrebno da mi Dupont najzad pošalje copies²³ naših odluka o Alijansi. Urgiraj kod njega immediatement i sérieusement²⁴ zbog toga u moje ime.

Generalno veće mi je juče stavilo u dužnost da napišem Adresu. Nimalo prijatno in my present state²⁵ jetre i malaksalosti. Ako stvar

¹⁰ prvom tomu *Kapitala* — ¹¹ višak rada — ¹² stvarna vrednost — ¹³ vrednost — ¹⁴ *upotrebna vrednost*, stoga — ¹⁵ formulu — ¹⁶ N. Thieblin — ¹⁷ fijakeru — ¹⁸ utoliko — ¹⁹ nešto — ²⁰ povrh toga — ²¹ Komitet romanske federacije — ²² Generalno veće — ²³ prepise — ²⁴ neodložno i ozbiljno — ²⁵ u mom sadašnjem stanju

ne bude išla nabolje, Allen i Medison, kod kojih sam juče bio, savetuju mi da idem na more, i to na istočnu obalu Engleske jer je svežije.
Best compliments to Mrs. Lizzy and friends.²⁶

Tvoj
K. M.

A propos! Zar nije Wilhelm²⁷ sam sebe prevazišao u gluposti u svom poslednjem broju lista »Volksstaat«.^[7]

---

²⁶ Najlepše pozdrave gospođi Lizzy i prijateljima. — ²⁷ Wilhelm Liebknecht

2

Engels Marxu

u London

Manchester, 22. jula 70.

Dragi Mohr,

Bravo Kugelmann! Vidi se da čovek nije uzalud prošao svoju školu. Hipoteza je sasvim u duhu autora i objašnjava sve.¹⁾ A ako je ona stvarno tačna, onda je, u najmanju ruku, Bismarcku stvar već prerasla preko glave. Toj gospodi je očigledno pošlo za rukom da u Nemačkoj izazovu potpuni nacionalni rat. Ti mnogi *tátonnements*¹ zbog ustupanja nemačkog područja, Luksemburga itd., pomoću kojih je L. Bonaparta, kao i obično, hteo da već ranije pomiri publiku s predstojećim *fait accompli*,² imali su na nemačkog Michela sasvim obrnuto dejstvo. On je očigledno ovog puta sa sobom sasvim načisto o tome da ovim mahinacijama treba jednom zasvagda učiniti kraj. Nasuprot tome, kao i nasuprot obema vojskama i starom tvrdoglavom Wilhelmu,³ nije moguć nikakav prividni rat, on ira au fond.⁴

Kolebanje i oklevanje, koje je odjednom nastupilo u — očigledno sračunatim za sredinu ove nedelje — francuskim operacijama, dokaz je da L[ouis] B[onaparta] uvida koliko se prevario u računu. Brzo nastupanje južnih Nemaca i zatim izvesnost da će imati posla sa samim nemačkim narodom, *osujetila* je iznenadni napad na Majnc bombardovanjem i poentu u pravcu Vircburga *sa samo napola skupljenim snagama*. Ako, uopšte, on mora sada napasti sa *svim* snagama. No za to još treba vremena. Da se obrazuju četvrti bataljoni pukova, *na-redeno* je tek 15. ili 16. Njihovi kadrovi sastoje se iz 4 čete 3 poljska bataljona svakog *puka*, moraju, dakle, da budu najpre *povećani* na 6 - 8 četa i *upotpunjeni* rezervama. Pozivanje onih koji su *na odsustvu* izvršeno je u *Parizu* 19. i 20, rezerve koja je *služila* 21. i 22, a rezerve koja nije služila naznačeno je za sutra. Obe ove prve kategorije moraju najpre prispeti svojim pukovima pre nego ovi budu potpuni. I usled toga početak kampanje biće — ne računajući čarkanja — pomeren najmanje do sredine iduće nedelje. No Nemci tada mogu biti tako jaki da će Bonaparta smatrati za potrebno da sačeka četvrte bataljone, a to je opet odlaganje za 8 - 14 dana. *A onda je on foutu*.⁵

Juče mi je pričao jedan ovdašnji nemački filistar da je u subotu u Vestfalenu u vozu putovao s jednim pruskim generalom, koji ga je držao za Engleza i s njim govorio engleski. Ovaj je rekao: It is true

¹ oprezni pokušaji — ² svršenom stvari — ³ Wilhelm I — ⁴ ići će se do kraja —

⁵ izgubljen

enough, we are about ten days behindhand, but if during ten days you do not hear that we have suffered a great defeat, we shall soon have your sympathies.⁶ Na pitanje šta on time misli, rekao je: The sympathies of the English, you know, are always on the side of success⁷.

Mobilizacija je započela u severnoj Nemačkoj 16, a u Bavarskoj 17. Rezerve i pešadija landvera mogu biti spremne za 8 dana, a ostali za 13, od početka mobilizacije. Dvadeset petog će, dakle, biti spremna celokupna pešadija, a 30. sve. No pošto se rezerva već masovno javlja bez poziva, to će ubojna snaga biti spremna još ranije. Na Rajni stoji sigurno 7, 8, 11. i 12. armijski korpus. Garda je takođe otišla iz Berlina, kao što mi kaže Borchardt, koji se juče odande vratio; ja pretpostavljam u Bavarsku da bi služila pod lepim prestolonaslednikom.⁸ Prolaženje trupa sa Istoka kroz Berlin započelo je, kažu, juče. Od nedelje ili ponedeljka Bonaparta može, u najbolju ruku, zaposesti Falačku, ali dalje preko Rajne neće moći bez velikih grešaka na drugoj strani. Od kraja iduće nedelje Nemci mogu napasti i u Francusku uvaljati jednu armiju, koja mora savladati sve što bi joj B[onaparta] suprotstavio, iako posle višekratne teške borbe. Kako stvari sada stoje, ja držim za nemogućno da ova kampanja svrši srećno po Bonap[artu]!

Ja bih, svakako, listu »P[all] M[all] Gaz[ette]« vrlo rado slao dva članka nedeljno o ratu ako *dobro* plati u gotovu^[8]; probe radi napisaću jedan o vojnoj organizaciji. 3 - 4 gvineje po članku treba da se dobije, »Guardian« mi je onomad platio 2 gvineje, a platio bi i više.^[9] Ako to možeš sutra urediti, odmah me izvesti. Ići u pruski glavni stan kao dopisnik, to ima mnoge začkoljice, najveća se zove Stieber, a pri tom bih tamo imao slabiji kritički pogled nego ovde.

Što smo ovde radili, vidiš iz priloženih isečaka. Izveštaj listu »Guardian« napisali smo mi sami^[10] a šta je jedan penny-a-liner⁹ iz toga načinio, dokazuje priloženi izveštaj lista »Courier« — da umreš od smeha. To je valjda prvi put da je francuskim radnicima u Manchesteru fanatički aplaudirano od strane nemačkih filistara i trgovačkih službenika.

Dupont-u sam pisao,^[11] mislim da ću ga večeras videti.

Kuda hoćeš da ideš na sea side?¹⁰ Na istočnoj obali južno od Hambera nema ništa. Severno Sarborou — skup i pun, i Bridlington¹¹ quay; ako se za poslednje odlučiš, mogli bismo se tamo sresti. 40 funti poslaću Ti čim zaželiš.

Hteo bih da ova đavolska panika nešto prestane, moram prodati chares.¹²

Rösslera sam još odložio.^[3]

⁶ Istina je, svakako da smo u zakašnjenju za 10 dana, ali ako za 10 dana ne čujete da smo pretrpeli velik poraz, mi ćemo uskoro imati vaše simpatije — ⁷ Simpatije Engleza su, kao što znate, uvek na strani onog ko ima uspeha — ⁸ Friedrich Wilhelm — ⁹ piskaralo — ¹⁰ more — ¹¹ u originalu: Burlington — ¹² akcije

Poslednji broj Wilhelmovog¹³ lista »Volksstaat« nisam dobio. To je baš sada nezgodno.

Najlepše pozdrave od Lizzie i mene svima vama

Radnička biblioteka   Tvoj
F. E.

Kugelmanna vraćam u prilogu.

Jesi li čitao kako Bon[aparta] sada koketuje sa Marseljezom, a blagorodna Tereza¹⁴ je svake večeri svojim grosse voix de sapeur¹⁵ peva.

Marseljeza u gubici Tereze, to je slika i prilika bonapartizma. Odvratno.

---

¹³ Wilhelma Liebknechta — ¹⁴ Emma Valadon — ¹⁵ grubim glasom vojničine

3

Marx Engelsu

u Mančester

[London] 28. jula 1870.

Dear Fred,

Smesta sam ekspedovao Tvoj članak¹ uredniku »Pall Mall« (F. Greenwoodu) i zamolio ga da ga odmah *vрати* ako neće da štampa. Ne sumnjam da bih u tom slučaju mogao stvar progurati kod listova »Times« ili »Daily News«.

»Times« je stavio u izgled, via² Eccarius, da će štampati našu (*Internacionale*) Adresu.³ Nije štampao, verovatno zbog jednog hit at Russia.⁴ Potom (Monday last⁵) sam stvar odmah poslao listu »Pall Mall« i pisao editoru,¹¹¹ shodno dogovoru s njihovim war correspondent⁶ (Thieblin, sada u Luksemburgu), radi military correspondence,⁷ zamolio za odgovor. No reply.⁸ A ni Adresu nisu štampali. Usled toga danas sam napisao uredniku »P[all] Mall«,¹¹¹ šaljući mu Tvoj članak, kratko pismo, *speaking only of the military correspondence*,⁹ i.e.¹⁰ prosto ga pitao, da li hoće ili neće?

Generalno veće je prošlog utorka odlučilo da Adresu štampa u 1000 primeraka. Danas očekujem korekturne otiske.

Pevanje Marseljeze u Francuskoj je parodija, kao i celo second empire.¹¹ Ali džukac¹² bar vidi da »Partant pour la Syrie«¹²¹ would not. do.¹³ Pruskoj, naprotiv, takve kerefefe nisu potrebne. »Isus, moje pouzdanje«, peva Wilhelm I, s Bismarckom zdesna i sa Stieberom sleva, i to je nemačka marseljeza! Kao 1812. i nadalje. Nemački filistar izgleda da je formalno ushićen time što bez ženiranja može sada da dadne maha svojoj prirodnoj servilnosti. Ko bi mogao pomisliti da će 22 godine posle 1848. jedan nacionalni rat u Nemačkoj imati *takav* teorijski izraz.

Na sreću, cela ta demonstracija dolazi od srednje klase. S izuzetkom direktnih pristalica Schweitzera, radnička klasa u tome ne učestvuje. Na sreću war of classes¹⁴ u obema zemljama, Francuskoj i Nemačkoj, toliko se razvio da nikakav rat abroad¹⁵ ne može ozbiljno vratiti točak istorije.

---

¹ O ratu — ² preko — ³ Karl Marx: *Prva adresa Generalnog veća o francusko-pruskom ratu* — ⁴ udarca po Rusiji — ⁵ prošlog ponedeljka — ⁶ ratnim dopisnikom — ⁷ ratnih dopisa — ⁸ Nije odgovorio — ⁹ govoreći samo o ratnim dopisima — ¹⁰ to jest — ¹¹ Drugo carstvo — ¹² Napoleon III — ¹³ ne pali — ¹⁴ rat klasa — ¹⁵ spolja

Objavljivanjem istorije treaty¹⁶ (o Belgiji) prekardašio je i Bismarck.^[13] Čak ni londonski respectability¹⁷ se ne usuđuje više govoriti o čestitosti Pruske. Macaire & Co! Uostalom, sećam se da sam neposredno pre 1866. u listu poštovanog BraBa¹⁸ i u listu »Kreuz-Zeitung« čitao članak u kome se Belgija denuncira kao »гнездо Jakobinaca« (!) i preporučuje da se anektira Francuskoj. S druge strane, nije manje smešno ni moralno negodovanje Johna Bulla. Right of treaties! The devil!¹⁹ Pošto je Palmerston uzdigao do engleske državne maksime, da zaključiti ugovor ne znači i održati ga, i od tog vremena je Engleska posle 1830. tako i radila. On all sides²⁰ ništa drugo do rat i pokvarenost.

Dobar je »Kreuz-Zeitung« kad od Engleske traži da Francuzima ne isporučuje ugalj, i.e. da raskine englesko-francuski trgovinski ugovor,^[14] i.e. objavi rat Francuskoj. Da ugalj može biti ratna roba, to je engleska opozicija svojevremeno protiv Pama živo dokazivala. On ju je ispratio s lošim vicevima. Ova tačka nije, dakle, nipošto pri zaključenju ugovora izgubljena iz vida. Urquhart je povodom toga pisao žestoke denuncijacije za vreme pregovora. Ako Engleska, dakle, de prime abord²¹ ne objavi rat, ona mora Francuzima liferovati ugalj. Što se, pak, tiče objave rata, to bi moglo dovesti do vrlo ozbiljnog loma između powers that be²² i londonskog proletarijata. Raspoloženje radnika ovde je decidedly²³ protiv ovakve »državne parade«.

Najzad pismo od ženevskih Rusa. Priloženo je. Uskoro da ga vratiš, say Monday next²⁴, pošto moram odgovoriti.^[15]

Iz priloženog pisma od E. Oswalda (urkvartovac je, ali relativno kontinentalno racionalizovan) videćeš da se i od demokratske strane želi nešto preduzeti.^[16] Pisao sam mu²⁵ da sam već potpisao Adresu *Internacionale*, koja, *ukoliko* je čisto politička, uglavnom izlaže isto shvatanje. U poslednjim pismima danas i juče on insistira na tome da dođem na njihov miting u njegovoj kući danas popodne. (Stanuje blizu nas.) Šalje mi i izvod iz pisma L. Blanc-a. No to mi je zasad nemoguće. Ko mi jemči za to da gde je Louis Blanc neće biti i Karl Blind?

Sad odmah idem Smithu radi kuće.^[17]

Salut.

Tvoj
K. M.

¹⁶ ugovoru — ¹⁷ dostojanstvenici — ¹⁸ »Norddeutsche Allgemeine Zeitung« — ¹⁹ Pravo ugovora! Davola! — ²⁰ Na svim stranama — ²¹ od samog početka — ²² postojeće vlasti — ²³ odlučno — ²⁴ recimo, idućeg ponedeljka — ²⁵ Vidi u ovom tomu, Drugi deo, pismo br. 1

4

Marx Engelsu

u Mančester

[London] 29. jula 1870.

Dragi Fred,

Iz priloženoga vidiš da je so far¹ sa »Pall Mall« sve u redu i večeras će izići Tvoj prvi članak.² Čudim se samo da Mr. Greenwood (kome dosad by the by³ nisam saopštio Tvoje ime) ništa ne govori o *terms*,⁴ iako sam ga^[11] sasvim određeno zapitao o tome in my first letter to him.⁵ S druge strane, rekao mi je Thieblin (i.e. Taran), kad je polazio na Kontinent i došao da se sa mnom oprosti, da se plaćanje razume samo po sebi i vrši krajem svakog meseca.

U svakom slučaju, čini mi se najpametnije to go on⁶ s nekoliko članaka, tako da ih imamo odštampane pre nego što pošaljemo official note⁷ o ovoj punctum.⁸

Juče sam bio kod Smitha.^[17] Saznao sam tamo da se iz Londona nisu raspitivali o Tebi u Mančesteru, jer Tvoj landlord⁹ ima i u blizini Mančestera jedan seat,¹⁰ pa će se sam tamo obavestiti. Međutim, oni će mu pisati da stvar požuri. Svakako vidim da ništa »treće« nije na putu.

Tvoj
K. M.

¹ utoliko — ² *Beleške o ratu* — ³ uzgred rečeno — ⁴ *uslovima* — ⁵ u svom prvom pismu njemu — ⁶ nastaviti — ⁷ zvaničnu notu — ⁸ tački — ⁹ kućevlasnik — ¹⁰ posed

5

Engels Marxu

u London

Mančester, 31. jula 1870.

Dragi Mohr,

U prilogu imaš *pruski ratni plan*.¹ Molim Te da *smesta* uzmeš *cab*² i odneseš ga listu »P[all] M[all] G[azette]«, da izađe u *ponedeljak uveče*. Ovaj će i listu »P[all] M[all] G[azette]« i meni učiniti ogromnu reputaciju; u utorak se mogu stvari već toliko razviti da svaki magarac može da zamisli razvoj događaja. Da li je moj broj II³ izišao u subotu, ne znam, pošto »Pall Mall Gazette« nije danas bilo u klubovima. Na ovu stvar sam nešto gord, jer zbilja nije bilo lako pogoditi taj plan. Odlučujući moment bila je vest da je jedan Gumpertov rođak, komandir čete u 77. puku, avangarde 7. armijskog korpusa, 27. jula odmarširao iz Ahena u Trir. Tad mi je cela stvar postala jasna.

Osım toga potrebno je da s Greenwoodom urediš da mu članke direktno šaljem,^[8] kako bi mogli *još istoga dana* izići. Gubljenje vremena je sada za ovu vrstu članaka ubistveno. Mislim da mu članke šaljem dvaput nedeljno — prosečno, u hitnim slučajevima češće, u zastoju događaja rede. U međuvremenu, eventualno kratke beleške kad se ukaže prilika, koje može upotrebiti po volji.

Mi ćemo se, doduše, sve više brukati što vodimo rat pod Wilhelmom.⁴ Ali je ipak dobro što se on tamo čini strašno smešnim sa svojom božanskom misijom i svojim Stieberom, bez koga se ni nemačko jedinstvo ne može privesti kraju. Adresa Internacionale⁵ bila je ovde objavljena u torijevskom listu »Courier« u subotu. Da je to bio drugi dan, doneli bi je i ostali listovi, ali su to osujetili subotnji oglasi. Adresa će naučiti populus⁶ svih klasa da sada samo radnici mogu imati *istinsku* foreign policy.⁷ Vrlo je dobra, i »Times« je nije doneo sigurno *samo* zbog Rusa.⁸ Vlade kao i buržoazija neizmerno će se začuditi kad posle rata budu radnici opet mirno nastavili svoju prekinutu akciju, kao da se nije ništa dogodilo.

Moje poverenje u vojne sposobnosti Nemaca raste svakim danom. Prvi ozbiljni boj stvarno smo dobili. Francuzi izgleda da uopšte još ne znaju kakvu su stvar dobili u ruke kad su im dali ostraguše.

Igra koju igra Moltke vrlo je riskantna. Po mome proračunu,

¹ Beleške o ratu-III — ² fijaker — ³ Beleške o ratu-II — ⁴ Wilhelm I — ⁵ Karl Marx: Prva adresa Generalnog veća o francusko-pruskom ratu — ⁶ narod — ⁷ spoljnu politiku — ⁸ Vidi u ovom tomu, Prvi deo, pismo br. 3

on pre utorka ili srede neće biti gotov sa svojom koncentracijom. Od Ahena do granice ima oko 20 nemačkih milja, 4 - 5 *jaka* marša, naročito pri ovakvoj vrućini. Dakle, 7. korpus teško da će pre jutra kompletan stajati na Sari. A danas je možda već glavna bitka. U svakom slučaju, to je tako finely cut⁹ da 24 časa više-manje čini ogromno mnogo. Prava bitka održaće se verovatno na Sari između Merciga i Sarbrikena.^[18]

Dobro je što su Francuzi napali najpre na nemačkom tlu. Ako Nemci budu išli u stopu za odbijenom invazijom, to u Francuskoj, zacelo, neće učiniti isti efekt kao kad bi oni bez prethodne invazije umarširali u Francusku. Na taj način, na francuskoj strani rat ostaje više bonapartistički.

Konačni uspeh — da će Nemci na kraju pobediti — to je za me van sumnje, no Moltkeov plan daje naslutiti *apsolutnu izvesnost* da će u prvom boju moći nastupiti sa ogromnom nadmoćnošću. Mi ćemo, svakako, već u utorak uveče znati da li se nije prevario u računu. Moltke često računa bez svoga Wilhelma.

Što nemački filistar više savija kičmu pred svojim bogobojažljivim i pred bogom puzećim Wilhelmom, utoliko će drskiji biti prema Francuskoj. Stara dreka zbog Elzasa i Lotaringije je već uveliko opet na dnevnom redu — »Augsburger«¹⁰ na čelu. Lotarinški seljaci već će naučiti Pruse da to nije tako jednostavno.

Povodom ugovora potpuno si u pravu. Ljudi nisu baš tako glupi kako to Bismarck zamišlja. Ta stvar ima samo tu dobru stranu što čitav taj drek sada mora na videlo, a zatim što je šurovanju Bismarcka i Bonaparte sada došao kraj.^[13]

U celoj stvari oko neutralnosti, uključujući pitanje uglja^[14], Nemci se ponašaju, shodno istoriji, kao deca. To su pitanja koja *narodu* još nisu nikada bila postavljena. Pa ko se ikada njima bavio?

Ruse vraćam u prilogu.^[15] Rus ostaje Rus. Kakve su to ludorije! Šest Rusa se između sebe svadaju kao da od toga ishoda zavisi vladavina sveta. A ni glavne tačke optužbe protiv Bakunjina još nisu tu, samo kuknjava o klikaštvu u Švajcarskoj. U svakom slučaju, naši izgleda da su poštene, ukoliko to Rus može da bude. No ja bih ipak bio oprezan s njima. Međutim, sasvim je dobro poznavati sav taj trač, on spada u diplomatiju proletarijata.

Krivicom pošte »Volksstaat« primam sasvim neredovno. Broj od 23. imao je krstoplet s poštanskim žigom od 19, tako manipulišu ti subjekti: Mnogi brojevi sasvim nedostaju. U poslednja dva Wilhelm¹¹ nije bio vrlo *aktivno* glup, on se povukao iza fraternisation¹² nemačkih i francuskih radnika.

Schorlemmer ima dva brata u hesenskoj diviziji, jednogodišnji podoficiri.

⁹ tačno izračunato — ¹⁰ »Allgemeine Zeitung« — ¹¹ Wilhelm Liebknecht — ¹² bratimljenja

O Smithu nisam dalje ništa čuo.^[17] Najlepša hvala za trud. Ako ove nedelje ne budem ništa čuo, onda ću malo oštro napisati Smithu. Kakva je to ideja takvog jednog aristokrate da se on sam ovde obaveštava! Da je to prepustio svome bankaru, imao bi za 3 dana sva obaveštenja. Taj čovek mora da sebe drži za businessmana¹³. Stoka!

Najlepše pozdrave svima. Lizzie je koleno krenulo nabolje.

Dupont je, verovatno preko Mothet-a, dopustio da mu nametnu jednu kuću u najzdravijem kraju, uz samu smrdljivu reku, ali ja sam se pobrinuo da uzme drugu. No nemoj s njim o tome govoriti, stvar je svršena. Ali Mothet-a mi nije više doveo; Serrailier mu je verovatno o tome pisao i D[upont] kao da i sam oseća olakšanje što nema tog tipa danonočno na vratu.

Tvoj
F. E.

Severnonemačka savezna vojska:^[19]

1 korpus garde i 12 linijskih korpusa: ukupno 114	
pukova pešadije po 3 bataljona	= bataljona 342
lovački i streljački bataljoni	= „ 16
hesenska divizija: 4 puka po 2 bataljona	
i dva bataljona lovaca	= „ 10
	<u>Linijskih bataljona 368</u>

Landver.

93 puka po 2 bataljona i 12 slobodnih bataljona = bataljona 198	
Hesen približno	„ 6204
	<u>Potpuno organizovanih bataljona 572</u>

Rezervne trupe će se organizovati čim bude mobilizovana ubojna snaga i landver, i to bez daljeg naročitog naređenja:

linija	4-ti bataljoni	114 pukova	bataljona 114
landver	3-ći „	93 „	„ 93
			<u>Bataljona 779</u>

Za rezervne trupe oficiri se moraju odvojiti pri samoj mobilizaciji; one mogu biti gotove 4 - 6 nedelja posle naredbe za mobilizaciju, to su *najbolji bataljoni u vojsci*. Čim oni budu organizovani, počće se sa 5-tim bataljonima linije i 4-tim landvera, itd. Prema tome, organizovano je:

linije	368 bataljona po	1000 ljudi	368 000	
landvera	204 „ „	800 „	<u>163 200</u>	531 200
predvideno da se organizuje:				
linije	114 bataljona po	1000 ljudi	114 000	
landvera	93 „ „	800 „	<u>74 400</u>	188 400
				<u>Ukupno pešadije 719 600</u>

¹³ poslovnog čoveka

Bavarski 2. armijski korpus,
 recimo 50 bataljona + 30 bat. landvera = 80 bataljona
 Virtemberg 1 divizija,
 recimo 16 bataljona + 10 bat. landvera = 36 bataljona¹⁴
 Baden 1 divizija,
 recimo 9 bataljona + 5 bat. landvera = 14 bataljona

130 bataljona = oko 110 000

Južnonemačke sam računao što je moguće niže. Konjicu i artiljeriju sam sasvim izostavio samo da bih uporedio jačinu pešadije, jer ona odlučuje.^[20]

Francuzi imaju:

garde 33 bataljona, linije 100 pukova po 3 bataljona = bataljona	333
Zuava 3 puka = 9 bataljona	
Turkosa 3 puka = 9 bataljona	
Stranih itd. 5 bataljona	„ 23
Chasseurs à pied ¹⁵	„ 20
	<hr/> Bataljona 376

Od ovih bataljona ima 8 četa ako se, kao 1859, 24 čete bataljona dele u 4 bataljona po 6 četa, onda se četa može pojačati na 150 ljudi i obrazovati 4-ti rezervni bataljon, na 115 pukova

	bataljona 115
	<hr/> Bataljona 491

Ako od mobilne garde bude *mnogo* organizovano, to će iznositi

	„ 100
Pešadije 580 000 ljudi =	<hr/> Bataljona 591

Sve drugo moraju oficiri, koji su zadržani od ratne snage ili opet pozvani u aktivnost, *iznova formirati*. Pri tom mobilna garda kao takva ne može se upotrebiti na bojištu, bar ne 2 - 3 meseca, pošto ona od 1868. vežba samo 14 dana godišnje. Kadrovi francuske vojske (linije) su, s druge strane, preuski da bi obuhvatili mnogobrojnu (nikako ili samo malo uvežbanu) rezervu. Ceo novi sistem postoji tek od 1868. Uostalom, o tom novom sistemu, koji je ostavio gotovo sasvim netaknutu *unutrašnju* organizaciju francuske vojske, moram sačekati поблиže podatke, moguće je da je štošta u tajnosti urađeno. U svakom slučaju, *obučeno* ljudstvo dovoljno je samo za to da u ratno stanje stavi organizovane linijske bataljone.

¹⁴ tako u rukopisu — ¹⁵ lovci-pešaci

6

Marx Englesu

u Mančester

Na brzinu.

[London] 1. avgusta 1870.

Dear Fred,

Oba Tvoja poslednja članka¹ famozna. Odjurio sam smesta u »Pall Mall«. No kako Greenwood nije bio tu, ništa se nije moglo rešiti. Ali on će doći pre 12.

Danas ću mu pisati da ćeš članke (I shall now name you²) direktno slati.^[8]

Što se tiče »Rusa«,^[15] oni će videti da je à Corsaire Corsaire et demi.³

Ovdašnja oligarchy⁴ želi engleski rat u korist Pruske. Pošto je 18 godina puzala pred Bonapartom i čestito ga iskorišćavala kao saviour of rents and profits,⁵ sad misle da će u solidnoj bogobojažljivoj monarhističkoj Pruskoj naći a more respectable and safer policeman of the Continent.⁶ No neka se paze. Ovde među narodom je već parola opšta: That damned German dynasty of ours wants for its family purposes to involve us in the continental war!⁷

Ovdašnji »Figaro«, čiji sam jedan karakteristični broj dao Dupont-u, engleski je list, osnovan od francuskog poslanstva.

Bismarck, sa svoje strane, dobro je potkupio londonsku štampu, između ostalih »Lloyd« i »Reynolds«! Ovaj poslednji, u jučerašnjem broju, zahteva dismemberment of France.⁸ Ta svinja ne ménage pas les transitions.⁹ Ovaj tip koji je oduvek psovao na Germans¹⁰ i hvalio Francuze, odjednom se pretvorio u sortu Blind.

Što se tiče ovog subjekta, on se nada da će patriotskom drekom i bučnim »suspendovanjem« svoga republikanizma na oltaru otadžbine biti izabran za poslanika za idući rajhstag.

Oswald mi nije dao mira dok juče nisam došao na treći zakazani miting.¹¹ Bio sam toliko oprezan da odem $\frac{1}{4}$ pre 11 (utvrđeni čas). Rekao sam mu da ne mogu potpisati, l. d'abord¹² zato što sam već

¹ Beležke o ratu-II i III — ² sad ću te imenovati — ³ na gusara gusar i po — ⁴ vladajući sloj — ⁵ spasioci rente i profita — ⁶ respektabilnijeg i pouzdanijeg policajca Kontinenta — ⁷ Ova naša prokleta nemačka dinastija htela bi nas da za svoje porodične interese uvuče u rat na kopnu! — ⁸ rasparčavanje Francuske — ⁹ ne zazire ni od kakvih mahinacija — ¹⁰ Nemce — ¹¹ Vidi u ovom tomu, Prvi deo, pismo br. 3 — ¹² najpre

potpisao Adresu *Internacionale*¹³, 2. zato što ja privatnu adresu (i.e. *ne internacionalnu*) ne mogu potpisati *bez* Tebe, a za to vreme dok bi se s Tobom sporazumeo, oni bi mogli propustiti tu opportunity.¹⁴ Ubuduće, ako se bude pružila prilika, mi ćemo pozvati njega i prijatelje u *Internacionalu* za zajedničko istupanje.

Zatim sam mu rekao da ima još i jedan *lični* moment. Gde je Louis Blanc, tu je sigurno i njegov footman¹⁵ Karl Blind.

On me prekine: »Blind je ovde na poslednjem mitingu izigravao besnog šovinistu. Vi ste nam potrebni protiv njega.«

»Ja ne mogu s tim subjektom biti u jednoj sobi i izjavljujem vam da ću, ako on dođe, smesta napustiti vašu kuću.«

Bio sam dole u Oswaldovoj radnoj sobi koja gleda na ulicu. I tačno. Moj eyeglass¹⁶ je izdaleka zapazio važnog exstudiosusa, iako je svoju glavu all over¹⁷ obojio u crno, u pratnji dva pajtaša. Oswald reče da će ih zasad poslati gore u Drawing Room — sobu za konferencije —.

On mi zatim predloži: On će gore izjaviti da sam ja tu i da sam rekao da se ne mogu sastati s Blindom. In other words, on je hteo turn him out.¹⁸

Rekoh mu da to ne ide. On je pozvao Blinda, to bi bio uzaludan skandal itd.

Uzeo sam svoj šešir i oprostio se prijateljski od Oswalda, koji je sasvim pristojan mladić, iako nije izmislio barut.

Na moj zahtev Serrailier je napisao Dupont-u grubo o Mothet-u, tako grubo da je D[upont] uvređen i 14 dana nije S[errailieru] pisao.

Bilo bi mi drago kad bi mi poslao novac za sea side.¹⁹ Hteo bih još ove nedelje u Brajton. Pod sadašnjim okolnostima ne mogu se više udaljiti od Londona.

Salut.

Tvoj
K. M.

Šalji, dakle, sada svoja pisma direktno: *Frederic Greenwood Esq., Editor of the »Pall Mall Gazette«, 2. Northumberland Street, Strand, London.*

---

¹³ Karl Marx: *Prva adresa Generalnog veća o nemačko-francuskom ratu* — ¹⁴ priliku — ¹⁵ skutonoša — ¹⁶ monokl — ¹⁷ sasvim — ¹⁸ Drugim rečima. . . da ga izbaci — ¹⁹ more (Vidi u ovom tomu, str. 9.)

Engels Marxu

u London

Mančester, 3. avgusta 1870.

Dragi Mohr,

U prilogu W/2 86721, Mančester, 20. juna 1869 — £ 20, W/2 77454, Mančester, 23. januara 1869 — £ 20, za Brajton i S/11 13062, Liverpul, 17. maja 1869 — £ 5 Moores subscription¹ za Internacionalu. Moju ćeš dobiti početkom septembra, ja sam rather short of cash² i moram sačekati dividendu. Moraću, pošto imam plaćanja, prodati shares;³ šta misliš, da li da s tim još pričekam ili da odmah prodam? Još mogu prodati bez gubitka.

Da Francuzi napreduju i da su okupirali Sarbriken (u kome je bio 1 bataljon, 4 eskadrona i verovatno nešto artiljerije), to mi je vrlo drago. Prvo, iz moralnih razloga. Drugo, što će se Nemci u prvoj bici boriti u defanzivnom položaju, a defanziva se ostragušama ogromno pojačava. Pošto su Nemci, po mome računu, sinoć postrojili stratejski front, pretpostavljam da će do bitke, kojoj će danas prethoditi pripremne borbe, doći sutra na liniju Otvajler-Nojnkirhen-Homburg, pri čemu će armija Friedricha Karla i kronprinca⁴ zapo-
sesti front a Steinmetz će udariti na Francuze s boka (levog). Ili obrnuto.

To što je Gr[eenwood] objavio članak⁵ tek sinoć, kad je već stigla masa potvrda, bilo je vrlo glupo.⁶ A i učinio je razne apsurdne izmene reči, odao nepoznavanje svake vojne terminologije. Međutim, ipak je imalo dejstva. Danas je »Times« doneo leader,⁷ koji je *potpuno prepisao moja dva članka, drugi i treći*.⁸ Stoga ću napisati Gr[eenwoodu] izjavu.^[21]

Novac bi dobio juče, ali je Tvoje pismo došlo tek drugom poštom, i ja sam ga našao tek oko 4 časa.

Vic s Blindom je vrlo zgodan. Je li Oswald jedan od badenskih Oswaldala od 1849? Bila su trojica.

Još uvek postoji izvestan rizik da će Francuzi napasti pre nego što Nemci postroje front. Da je blagorodni Louis⁹ udario u petak, on bi još bez velikih teškoća mogao doći sve do Rajne. Ali u utorak

¹ doprinos (Samuela) Moore-a — ² prilično slabo s novcem — ³ akcije — ⁴ Friedricha Wilhelma — ⁵ Friedrich Engels, *Beleške o ratu-III* — ⁶ Vidi u ovom tomu, Prvi deo, pismo br. 6. — ⁷ uvodnik — ⁸ *Beleške o ratu-II i III* — ⁹ Napoleon III

mora da su Nemci bili uglavnom gotovi. Najbolja šansa ofanzive propala mu je zbog njega samog, tj. zbog bas empire,^{10[22]} zbog jobbery¹¹ u upravi vojske, koja ga je zadržala 5 dana i verovatno još sada materala da izmaršuje nespreman.

Ako bi Nemci ovu prvu bitku protiv očekivanja izgubili, za četiri nedelje oni opet mogu biti znatno jači nego sada; od *apsolutnog* poraza štiti ih linija Rajne, koja za Francuze nije nikakva prepreka.

Budi tako dobar i potvrdi mi prijem novca, jer se ponekad i preporučena pisma izgube. Najlepše pozdrave svima.

Tvoj
F. E.

---

¹⁰ propadajuće carstvo – ¹¹ spekulacije i korupcije

8

Marx Engelsu

u Mančester

[London] 3. avgusta 1870.

Dear Fred,

Ovog časa — 7 uveče — otišao je odavde nesrećni Oswald, te iako je prekasno za poštu, napisati Ti sve ovo, pošto ne znam kakve smetnje mogu sutra naići.

Onaj subjekt koji je bio s Blindom, bio je profesor Goldstücker,¹ oduvek nacionalliberal. Scena je bila vrlo žestoka. Studiozus Blind je čak *lagao* da je doktor Jacoby na *njegovoj* strani (to za sadašnje Francuze). Kad su polazili, dali su na znanje da je Oswald »*kupljen*« od Bonaparte, ne literally² ali insinuacijom.

Ovo je bacilo poor³ Oswalda u grčeve. Zbog toga je došao k meni. *Ja* treba da potpišem, to back him. Otherwise, his position in London would be dangerously damaged.⁴ Doneo je složenu Adresu⁵ (samo šifove). D'abord⁶ sam mu ponovio sve ono što sam pre rekao. Zatim sam pročitao tu stvar — slabo, puno fraza i — iz kurtoazije prema Francuzima koji istupaju s njim nije spomenut čak ni defanzivni karakter rata na strani *Germans*⁷ (*ne kažem Prussia's*⁸).

Tad sam mu predložio da digne ruke od čitave stvari pošto njeno dejstvo ipak ne može biti »veliko« zbog toga što, kako sam mu već ranije pisao, u odgovoru na njegovo prvo pismo,⁹ *radnička klasa* jedina sačinjava aktivnu otpornu snagu protiv nacionalnog švindla.

On je odgovorio: D'abord izvestan broj Francuza je već *potpisao* i Louis Blanc je izjavio da će *adherirat*¹⁰ (čime će konstatovati da nije učestvovao u sastavljanju Adrese).

Drugo: Ako sad *ne* objavi, Blind će sutra pisati po nemačkim novinama da je *on osujetio* štampanje ove veleotadžbinske adrese. Bolje je da stvar štampa.

Ovo poslednje je tačno. Moram reći da mi ga je bilo žao. Ja sam mu, dakle, dao sledeći *ultimatum*:

---

¹ Vidi u ovom tomu, Prvi deo, pismo br. 6 — ² doslovno — ³ jednog — ⁴ da ga podržim. Inače bi njegov položaj u Londonu bio opasno uzdrman — ⁵ Vidi u ovom tomu, Prvi deo, pisma br. 3 i 6 — ⁶ Najpre — ⁷ Nemaca — ⁸ Prusa — ⁹ Vidi u ovom tomu, Drugi deo, pismo br. 1 — ¹⁰ *priključiti se*

Ja ću *adherirati* (ne zapravo kao Louis Blanc supskribirati¹¹) pod sledeća dva uslova:

1. da se u vidu napomena pored moga imena *Stampa*:

»I agree with the above address so far as its general sentiments coincide with the manifesto issued by the General Council of the 'International Workingmen's Association'.«¹²

2. da se umetne fraza, koja će makar na uzdržljiv i diplomatski način nagovestiti defanzivni karakter rata na strani Germans.

To je usvojio. Sutra u 5 po podne je opet miting kod njega, i ja ću otići.

Na to on: Ne bi li Engels potpisao uz *istu rezervu* kao i ja?

Rekoh mu da je to *londonska* adresa. Ja potpisujem kondicionalno, samo iz učtivosti prema njemu i sasvim protiv moje kritičke savesti. Apsolutno ne vidim zašto bi osim mene još i Tebe trebalo kompromitovati, zato što je Oswald napravio grešku i pozvao exstudiosusa Blinda da sudjeluje u toj stvari. Pri tom je ostalo.

Uostalom, ove nedelje Oswaldu sam pisмено skrenuo pažnju na jedan drugi Blindov manevar.¹³ Naime, čitao sam u listu »*Rappel*« dopis (izuzetno razuman) iz Frankfurta, u kome je pisac za jednog Francuza vrlo antišoviništičan. Ipak primećuje *protiv* Nemaca: »*Frankfurter Zeitung*« je štampao jedan londonski dopis, prema kome su »francuski republikanci u Londonu pozvali *sve* poznate nemačke republikance na zajednički protest *contre cette guerre napoléonienne*.¹⁴ Nemački republikanci su odbili zato što je rat na pruskoj strani defanzivan«. To je majstorija exstudiosusa, koji uvek piše o Blindu, za Blinda, povodom Blinda i njegovih podviga.

Administracija lista »*Pall Mall*« poslala mi je juče ček na 2 i 1/2 gvineje za prvi article on war (during July)¹⁵ s primedbom da se svi dopisnici uvek plaćaju krajem meseca. Mlađa branche of family Marx consisting of the ferocious girl and the illustrious W[illiams]^[23] have declared »they should seize upon these first spoils of war as due to them for brokerage«. ¹⁶ Ako hoćeš uložiti protest, onda, pri energičnim prirodama ovih »neutralaca«, moraš uskoro. Prilažem Ti i isečak iz jučerašnjeg lista »*Pall Mall*«, u kome protestuju protiv plagijarizma lista »*Times*«. Potraje li rat a certain time,¹⁷ Ti ćeš uskoro biti priznat za *prvi vojni autoritet u Londonu*.

Uprkos svima drawbacks,¹⁸ »*Pall Mall*« ima dva preimućstva:

¹¹ potpisati — ¹² »Slažem se sa gornjom Adresom ukoliko se njene opšte misli podudaraju sa manifestom koji je izdalo Generalno veće Međunarodnog udruženja radnika« (Vidi u ovom tomu, Drugi deo, pismo br. 6) — ¹³ Vidi u ovom tomu, Drugi deo, pismo br. 5 — ¹⁴ protiv ovog Napoleonovog rata — ¹⁵ Friedrich Engels, *O ratu-I* (tokom jula) — ¹⁶ grana porodice Marx koja se sastoji iz divlje devojke (Eleanore) i čuvenog Williamsa (Jenny) je izjavila »da će ovaj prvi ratni plen konfiskovati kao nagradu koja im pripada za posredovanje« — ¹⁷ izvesno vreme — ¹⁸ lošim stranama

1. među solidnim listovima on je jedini koji je u izvesnoj *opoziciji prema Rusiji*. U toku rata to može da bude važno.

2. Kao gentlemen's paper par excellence on daje ton u svemu, a poglavito u vojnim *klubovima*.

3. To je jedini list u Londonu koji *nije venale*.¹⁹

A propos! Kupi poslednji broj »London Illustrated News« zbog portreta onog mangupa Brunnowa. U njegovom licu videćeš inkarniranu rusku diplomatiju.

By the by.²⁰ Disraeli je izišao sa smešnom garantijom Prusko-Saksonske za Prusku iz Bečkih ugovora i na tome zasniva alijansu između Engleske i Rusije. (U pravi čas je zaboravio da je samostalnost *Poljske* uslov ove garantije od strane Engleske.)^[24] To je bilo samo feeler thrown out.²¹ A u stvarnosti to je stvarni plan i Gladstone-a — *englesko-ruska alijansa*. Tu moraju english members²² *Internacionale* energično intervenisati. Ja ću o tome for next Tuesday²³ pisati Veću.

Belgijanci su predložili da se kongres održi 5. septembra u Amsterdamu. To je plan gospodina Bakunjinu. Kongres bi se *sastojao poglavito iz njegovih tools*.²⁴ Nasuprot tome ja sam predložio: Appeal to all the sections whether they think not that, under present circumstances, where the French and German Delegates would be excluded from the Congress, power should be given to the General Council.

1. to postpone the Congress;

2. to enable the Council to convoke Congress at the moment it shall consider opportune.²⁵ To je prošlo.^[25]

Stvar je utoliko nužnija što iz otvorenog napada na nas u last²⁶ »Solidarité«^[26] (u vezi sa našom odlukom u *švajcarskim događajima*) vidimo da je Bakunjin pripremio svoje mere predostrožnosti za amsterdamski kongres. On bi nas na prošlom *Bazelskom kongresu* tukao da nije bilo Nemaca iz Švajcarske.^[27]

Lopatin je otišao iz Brajtona, gde je gotovo umro od dosade, i došao u London. On je jedini »solidni« Rus koga sam dosad upoznao, a nacionalne predrasude ja ću mu uskoro izbiti iz glave. Od njega sam takođe čuo i to da Bakunjin širi glasine da sam ja *Bismarckov agent* — mirabile dictu!^[27] I, c'est vraiment drôle,²⁸ istog večera (prošlog utorka, juče) saopštio mi je Serrailier da je Châtelain, member of the French branch,²⁹ ^[28] i prisni prijatelj Pyat-ov, čak French Branch in full sitting³⁰ saopštio *koliko* mi je Bismarck platio — naime 250 000

¹⁹ *potkupljiv* — ²⁰ *Uzگرد* — ²¹ pružanje pipaka — ²² engleski članovi — ²³ za idući utorak — ²⁴ *oruda* — ²⁵ zapitati sve sekcije da li misle da pod sadašnjim okolnostima, kad bi francuski i nemački delegati bili isključeni sa kongresa, treba dati Generalnom veću punomoćje: 1. da kongres odgodi; 2. da opunomoći Veće da sazove kongres za vreme koje smatra celishodno — ²⁶ prošlom — ²⁷ divno — ²⁸ zbilja je smešno — ²⁹ član francuske sekcije — ³⁰ na plenumu francuske sekcije

franaka. To je bar, kad je čovek, s jedne strane, ograničen predstavom francuskog *franka*, a, s druge strane, ima u vidu pruski tvrdičluk, pristojna *procena!*

Salut.

Tvoj
K. M.

9

Marx Engelsu

u Mančester

[London] 4. avgusta [1870]

Dear Fred,

Thanks for £ 40.¹ Ditto primio za *Internacionalu* £ 5 od king coal.²

Što se tiče prodaje shares,³ moje je mišljenje: one će se opet penjati, ali u *najbližoj budućnosti pašće*, zato što je londonski Stockexchange⁴ već duže vremena sumnjiva, iskorišćava prilike za bankrote, a ovo ditto deluje na kontinentalne Exchanges,⁵ dakle, masa papira mora se baciti na tržište.

Što se tiče »étres«⁶ Oswalda⁷ ja ću ga o tome danas egzaminirati.

Salut.

Tvoj
K. M.

P.S. Jedna od prvih žrtava rata su Lafargue-ovi i Schnappy. Njihovu će kućicu u Rayonu^[29] srušiti prilikom prvog nepovoljnog obrta.

---

¹ Hvala za 40 funti — ² kralja uglja (Samuel Moore) — ³ akcija — ⁴ efektna berza — ⁵ berze — ⁶ »bića« — ⁷ Vidi u ovom tomu, Prvi deo, pismo br. 7

10

Engels Marxu

u London

Mančester, 5. avg. 1870.

Dragi Mohr,

Na brzinu. The brokerage¹ pošteno zaslužena.

No šta kažeš za naše vojnike, koji su ušančenu poziciju protiv mitraljeza i ostraguše uzeli na bajonet? Молодець!² Kladim se da će Bonaparta sutra fabrikovati neku pobedu da bi to zabašurio.

Ako Ti je nešto stalo do toga i još ima vremena, onda možeš i moje ime uz istu rezervu staviti pod Oswaldovu Adresu.^[16]

Greenwood piše danas vrlo učtivo da mu šaljem članke kad god hoću. Neka mu bude.^[17]

Najlepše pozdrave.

Tvoj
F. E.

Sutra ili u nedelju glavna bitka. Sad verovatno sasvim blizu lotarinške granice.^[18]

---

¹ nagrada posredniku (Vidi u ovom tomu, Prvi deo, pismo br. 8) — ² Alal im vera!

11

Marx Engelsu

u Mančester

[London] 8. avgusta 1870.

Dear Fred,

Tek sutra polazim (zadržali me business des *International*¹ i to ne u Brajton nego u Remzgejt,^[30] jer je prema dobijenom obaveštenju, u Brajtonu prevruće, osim toga Arnold Winkelried Ruge čini to mesto nesigurnim.

L'Empire est fait, i.e.² nemačka carevina. By hook and crook,³ niti nameravanim putem niti na zamišljen način, izgleda da su sve mahinacije otkako postoji Second Empire⁴ najzad dovele do toga da se ostvare »nacionalni« ciljevi od 1848 — Mađarska, Italija, Nemačka! Čini mi se da će ovakva vrsta pokreta biti okončana tek kad dođe do tuče između Prusa i Rusa. Ovo nije nipošto neverovatno. Štampa moskovske stranke (kod Borkheima sam video svašta od toga) napala je rusku vladu zbog njenog prijateljskog držanja prema Pruskoj isto onako žestoko kao što su francuski listovi napali Boustrapu^[31] u Thiers-ovom smislu 1866. zbog njegovog koketiranja s Pruskom. Samo car,⁵ nemačko-ruska stranka i zvanični »St. Peterburger Journal« istupili su protiv Francuske. No oni nisu ni u kom slučaju očekivali tako odlučne prusko-nemačke uspehe. Oni su mislili, kao i Bonaparta 1866, da će belligerent powers⁶ jedna drugu dugom borbom tako oslabiti da će se sveta Rusija, kao najviši arbitar, zapovednički umešati.

Ali sada! Ako Aleksandar ne želi da bude otrovan, something must be done⁷ za učutkivanje Nacionalne stranke. Prestiž Rusije biće očigledno još više »povređen« nemačko-pruskom carevinom nego što je bio prestiž »Second Empire« Severnonemačkim savezom.^[32]

Rusija će, dakle, isto onako kao što je činio i Bonaparta od 1866. do 1870, šurovati s Pruskom da bi dobila koncesije prema turskoj strani, i sve to šurovanje, uprkos ruskoj religiji Hoencolernovaca, završiće se ratom između te bratije. Ma kako glupav bio nemački Michel, njegovo nanovo ojačano nacionalno osećanje (poglavito sada kad mu se ne može pričati da mora sve da podnosi kako bi se najpre ostvarilo nemačko jedinstvo) teško da će se dati naterati na rusku službu, za šta nema nikakvog razloga, pa čak ni pretexta.⁸ Qui vivra, vera.⁹ Poživi li naš lepi

¹ poslovi Internacionale — ² Carevina je gotova stvar, tj. — ³ Tako ili onako —

⁴ Drugo carstvo — ⁵ Aleksandar II — ⁶ ratujuće sile — ⁷ nešto se mora učiniti

— ⁸ izgovora — ⁹ Živ bio, pa video

Wilhelm¹⁰ još malo, možemo još doživeti njegove proklamacije Poljskoj. Ako bog hoće da uradi nešto naročito veliko, kaže old¹¹ Carlyle, on za to uvek izabere najgluplje ljude.

Ono što me u ovom trenutku zabrinjava to je stanje stvari u samoj Francuskoj. Naredna velika bitka ne može se završiti drukčije nego porazom Francuza. A onda? Jurne li potučena vojska u Pariz *pod Boustrapinim* vodstvom, doći će do ponižavajućeg mira za Francusku, možda s *restauracijom* Orleansa. Izbije li revolucija u Parizu, onda je pitanje da li imaju sredstva i vođe da se ozbiljno suprotstave Prusima? Ne može se prećutati da je 20-godišnja bonapartistička farsa enormno demoralisala. Jedva da ima osnove računati na revolucionarni heroizam. Šta misliš Ti o tome?

Ja se ništa ne razumem u vojne stvari, ali mi se ipak čini da je retko kad jedan ratni pohod vođen tako bezglavo, neplanski, osrednje, kao ovaj Badinguetov.^[39] Uz to, ona lepa scena počinjanja, sasvim u stilu melodrame u vratima St. Martina iz vremena lower empire,^[22] otac sa sinom kod falje topa, i infamija kojom je ovo »uzvišeno« bilo spojeno, bombardovanje Sarbrikena! To je sušti on.

Mac-Mahon je navaljivao u prvobitnom ratnom veću u Mec da se brzo nastupa, ali je Leboeuf bio suprotnog mišljenja.

A propos! Iz jednog pisma iz Beča (od Eccariusovog rodaka, jednog sedamdesetdvoгодиšnjeg starca) vidimo da je *Bismarck* sasvim u tajnosti bio tamo!

Sasvim u duhu lower empire, u ovom ratu, njegovoj provijantskoj službi i njegovoj diplomatiji vlada parola: Uzajamno se potkradati i uzajamno se lagati, tako da će u Francuskoj svi, od ministra do činovnika, od maršala do običnog vojnika, od cara do čistača cipela, stajati zaprepašćeni čim se pod topovskom vatrom očituje the true state of things.¹²

Gospodin John Stuart Mill je odao veliku hvalu našoj Adresi.^[34] Ona je uopšte napravila veliki utisak u Londonu. Između ostalih, pismeno se ponudilo filistarsko Cobdenovo Peace Society¹³ za rasturanje.^[35]

*Ad vocem*¹⁴ *Oswaldove Adrese*.¹⁵ Ja sam se poslužio Tvojom dozvolom, pošto mi je doista bilo nezgodno da se pojavim bez »Tebe«. Adresa će, usled odugovlačenja biti još gluplja. No to ne čini ništa nama pošto se mi samo slažemo s its general sentiments etc.¹⁶ *ukoliko* etc. Povuci se sada — uprkos smešnosti — ne možemo, pošto bi Louis Blanc itd. inače mislili da su tome krive pruske pobeде.

A propos! Old¹⁷ Ruge je pre 8 dana pisao Oswaldu da on ne može potpisati. Zašto? On je »uveren da će Prusi u Parizu proklamovati

¹⁰ Wilhelm I — ¹¹ stari — ¹² pravo stanje stvari — ¹³ Liga za mir — ¹⁴ Što se tiče — ¹⁵ Vidi u ovom tomu, Prvi deo, pismo br. 10 — ¹⁶ njenim opštim mislima itd. — ¹⁷ Stari

francusku republiku! Zar ne prepoznaješ starog konfuznog konstruktivnog magarca u celoj njegovoj gloriји?

U prilogu nešto od proroka Urquharta. Salut.

Tvoj
K. M.

P.S. U članku »Fortnightly Review« (avgustovski broj) o »Our uncultivated lands«^[36] nalazi se sledeće o irskom tlu:

»That her soil is fertile is proved upon the testimony etc. etc. and M. de Laveleye: the latter gentleman says etc. etc.«¹⁸ (str. 204). Pošto Laveleye važi kod Engleza za veliki agronomski autoritet zbog svojih knjiga o belgijskoj i italijanskoj agrikulturi, ovo mesto možeš upotrebiti.^[37]

---

¹⁸ »Da je njeno tlo plodno, dokazano je svedočanstvo itd. itd. i gospodina Laveleya: on kaže itd. itd.«

12

Engels Marxu

u Remzgejt

Mančester, 10. avgusta 1870.

Dragi Mohr,

Danas je 10. avgust. Zar su ga Francuzi sasvim zaboravili? Prema »Pall Mall Gazette« od večeras izgleda da nisu.^[38] Bas empire^{1[22]} izgleda da se raspada. Badinguet^[33] odlazi iz vojske i mora je predati Bazaine-u!!, koji je sada njegov najbolji čovek, od onih koji još nisu tučeni. To, u stvari, znači da on konačno odlazi. Izgleda kao da se revoluciji utire put; sve se samo od sebe razglavilo, a drukčije se nije ni moglo očekivati. Nekoliko narednih dana će to sigurno odlučiti.

Mislim da orleanisti — bez vojske — nisu dovoljno jaki da smesta rizikuju restauraciju. Pošto su oni sad još jedino moguća dinastija, možda će i sami opet pretpostavljati republikanski interregnum. U tom slučaju verovatno bi došla na kormilo exmarseljeza?^[39]

Mislim da bi s republikom Prusi pristali na, uopšte uzev, častan mir. Ne može im konvenirati da ponovo izazivaju 1793. i 1794. Cela Wilhelmova² prestoni beseda pokazuje da se spekulisalo sa revolucijom i da se nije htelo ići do kraja. Istina, nasuprot tome od toga vremena se nacionalni bes u Nemačkoj povećao i vapaj za Elzas-Lotaringijom je postao opšti. A i na Wilh[elma] se ne može računati. No, zasada ja ipak još verujem da će se zadovoljiti s manjim. Nešto zemlje Francuska će morati da dá. Da bi se ponovio elan od 1793, i to *efikasno*, za to su potrebni i *neprijatelji* od 1793, i kao što Ti s pravom kažeš, i nešto drukčiji Francuzi nego što su ovi koji dolaze iz bas empire.

Uostalom, ja pretpostavljam da su Prusi već pregovarali sa Orleanima.

Da je Bismarck bio u Beču, čini mi se da je vest s tamošnje berze. Beč je jak u tome.

Što Ti kažeš o Rusima, sasvim je i moje mišljenje. I neće dugo potrajati dok ne dođe do toga. Uveren sam da će Bismarck za taj slučaj Francuze unapred obraditi.

O Badinguet-ovoj strategiji juče (leader³) i večeras u listu »P[all] M[all] Gazette«. Posle toga otkrio i nove gluposti. Sedmi korpus Felixa Douay-a je tek 1. avgusta sasvim spokojno krenuo iz Belfora u Altkirh i sad će se, pošto je linija Strasbur-Nansi kod Caberna od strane Nemaca zauzeta, ili će biti zauzeta, morati uputiti preko Vezula i

¹ Drugo carstvo — ² Wilhelm I — ³ uvodnik

Šomona u Mec ili Šalon. Takve svinjarije još nije bilo. Izvrsno je, što će upravo Nemci celu tu komediju dokrajčiti jednim udarcem.

Kakve predstave o protivniku su postojale u francuskoj vojsci, najbolje se vidi iz pisama kapetana Jeannerod-a, koje od nedelje objavljuje »Temps«. Taj filistar je bio zarobljen u Sarbrikeni i video 8. korpus (naše iz Porajnja). Njegovo zaprepašćenje je da umreš od smeha. Pruski logor mu je već na prvi pogled ogromno imponovao. »Une belle et bonne armée, une nation fortement organisée pour la guerre⁴ pokazuje se u svemu, sve do *pruskog podoficira*, čija »valeur morale je malheureusement digne d'être enviée par nous«. ⁵ I to je bio jedan od najpametnijih koji je i sam znao nemački. A i priznaje da Prusi bolje gađaju od Francuza.^[40]

Nemci sad imaju 1¼ miliona vojnika pod oružjem, tako da čak 100 000 — 200 000 Italijana (=polovina Francuza) čini malu razliku. Austrija će rizikovati revoluciju u Beču ako se makne. Rusija će biti safe⁶ dok se ne zaključi ugovor ili ne bude revolucionarne vlade u Parizu, na koju se u intrigama neće moći računati. Svi će se čuvati da još više ne razdraže nemačkog Michela, koji je doteran do besa. Vidiš li koliko sam bio u pravu kad sam u toj pruskoj vojnoj organizaciji video ogromnu snagu, koja je u jednom nacionalnom ratu, kao što je ovaj, potpuno nepobediva.

Sad se zvanično kaže: I, II, III *nemačka* armija.

Još jednom ću u Schillerovom^[41] institutu pogledati poslednje telegrame. Najlepše pozdrave svima.

Tvoj
F. E.

Povodom kuće još uvek ništa čuo.⁷ Pod sadašnjim okolnostima bilo bi možda ipak bolje ne vezati se na 3½ godine; pričekaću još nekoliko dana dok mu⁸ budem pisao.

---

⁴ »Lepa i dobra vojska, nacija dobro organizovana za rat« — ⁵ »moralna vrednost, na žalost, zaslužuje našu zavist« — ⁶ sigurna — ⁷ Vidi u ovom tomu, Prvi deo, pisma br. 4 i 5 — ⁸ Smithu

13

Marx Engelsu

u Mančester

12. avgusta 1870.

36, Hardres Street, Ramsgate

Dragi Fred,

U prilogu masa stvari, koje mi moraš vratiti pošto pročitaš i notiraš *svoje* mišljenje.^[42]

Pre nego što sam došao ovamo imao sam bolove u levom bedru, koji su se počeli spuštati u butinu. Nisam znao šta je to bilo. No sad je stvar dobila određen karakter. To je reumatizam, ali dijaboličnog karaktera, tako da noću jedva mogu da spavam. Jedan Englez ovde, koji pati od istog slučaja, uzima *vruće morske kupelji*. Šta misliš Ti o tome?

Compliments od whole family to Mrs. Lizzy und Fred,¹ ditto moja žena se zahvaljuje za Tvoje pismo.

Tvoj
Mohr

---

¹ Pozdravi od cele porodice gospodi Lizzy i Fredu

14

Marx Engelsu

u Mančester

[Remzgejt] 15. avgusta 1870.
36, Hardres Street

Dear Fred,

Iz lista »Daily News« — i preštampano u današnjem broju lista »Pall Mall« — videćeš da jedan eminent writer is about to issue an English pamphlet¹ u korist aneksije Elzasa Nemačkoj.

The eminent writer, koji je doneo ovu noticu o samom sebi u listu »Daily News«, nije, naravno, niko drugi do exstudious Karl Blind. Ova hulja može u ovom trenutku svojim mahinacijama sa engleskom štampom napraviti nesreću.

Pošto Ti sad imaš vezu sa »Pall Mall«, moraš tu pisaniju nabaviti čim izide i tu stoku čestito poklopiti.^[43]

Medu nama rečeno, Prusi bi mogli napraviti veliki diplomatski coup² kad bi — ne tražeći ni komad francuske zemlje za sebe — tražili da se Savoja i Nica vrate Italiji a Švajcarskoj komad zemlje koji je neutralizovan ugovorima od 1815.^[44] Protiv toga ne bi mogao niko ništa da kaže. Ali ne priliči se *nama* da u toj trampi zemaľja dajemo savet.

Porodica se zabavlja ovde kraljevski. Tussy i Jennychen ne odlaze s mora i spremaju za zimu dobar deo zdravlja. Ja, naprotiv, više-manje ležim iznemogao od reumatizma i besanih noći.

Salut.

Tvoj
K. M.

---

¹ značajan pisac namerava da izda jednu englesku brošuru — ² udar

15

Engels Marxu

u Remzgejt

Mančester, 15. avg. 1870.

Dragi Mohr,

Ako neko kao ja već tri dana ima jake bolove u trbuhu s lakom groznicom s vremena na vreme, onda na putu poboljšanja nije veliko zadovoljstvo raspredati o Wilhelmovoj politici.¹ Ali pošto Ti je to potrebno, neka bude.^[42]

Ukoliko se, nesumnjivo veoma kolebljivi, Bracke dao lično poneti nacionalnim oduševljenjem, to ne znam, a kako ja za dve nedelje primam najviše *jedan* broj lista »Volksstaat«, ne mogu ni o Komitetu suditi u tom pogledu, osim prema Bonhorstovom pismu Wilhelmu, koje je u celosti cool,² ali odaje teorijsku nesigurnost. U poređenju s tim povoljno odudara, razume se na poznat način, bornirana sigurnost doktrinarca Liebknechta.

Meni se čini da stvar stoji ovako: Nemačka je od strane Badin-guet-a^[33] uvučena u rat za svoj nacionalni opstanak. Ako podlegne Badin-guet-u, onda je bonapartizam učvršćen za godine, a Nemačka za godine, možda za generacije, upropašćena. O nekom samostalnom nemačkom radničkom pokretu ne bi tad moglo biti više ni govora; borba za uspostavljanje nacionalne egzistencije apsorbovala bi tad sve snage, i nemački radnici bi, u najboljem slučaju, postali prirepak francuskih radnika. Ako pobeđi Nemačka, onda je francuskom bonapartizmu na svaki način odzvonilo, večite raspre o uspostavljanju nemačkog jedinstva bi najzad prestale, nemački radnici bi se mogli organizovati u sasvim drugom nacionalnom razmeru nego do sada, a francuski radnici, ma kakva vlada tamo došla, sigurno bi imali slobodnije polje rada nego pod bonapartizmom. Cela masa nemačkog naroda svih klasa došla je do saznanja da je u prvom redu reč o nacionalnoj egzistenciji i zato je smesta priskočila. Da bi jedna nemačka politička partija u ovakvim prilikama propovedala à la Wilhelm totalnu opstrukciju i stavljala svakojake drugostepene razloge iznad glavnog razloga, izgleda mi nemogućno.

Uz to dodaj da Badinguet ne bi mogao voditi ovaj rat bez šovinizma mase francuskog stanovništva, buržoazije, sitne buržoazije, seljaka i carskog Hausmannovog građevinskog proletarijata, poteklog od seljaka, koji je Bonaparta stvorio u velikim gradovima.^[45] Sve dok taj šovi-

---

¹ Wilhelma Liebknechta — ² odmereno

nizam ne bude dobio po glavi, i to dobro, nemoguć je mir između Nemačke i Francuske. Moglo se očekivati da bi taj posao uzela na sebe proleterska revolucija, ali otkako je otpočeo rat, Nemačkoj ne preostaje ništa drugo nego da to učini sama i smesta.

Sad dolaze drugostepeni razlozi. To što će ovim ratom komandovati Lehmann, Bismarck i komp. i što on mora služiti za njihovu trenutnu gloire,³ ako ga srećno privedu kraju, to imamo da zahvalimo mizeriji nemačke buržoazije. To je svakako veoma neprijatno, ali se ne može izmeniti. No zato bi bilo apsurdno antibizmarkizam uzdići do jedinog rukovodećeg principa. Prvo, B[ismarck] obavlja i sada, kao i 1866, deo našeg posla, na svoj način i ne želeći to, ali on ga ipak obavlja. On stvara za nas čistiju osnovu nego što je bila ranije. A, zatim, mi nismo više anno 1815. Južni Nemci će sad neminovno ući u Rajhstag i time će prusizam dobiti protivtežu. Uz to nacionalne dužnosti, koje će pasti na Bismarcka, i koje, kao što si Ti već pisao, unapred zabranjuju savez s Rusijom. Uopšte je glupost celu istoriju od 1866. hteti i la Liebknecht poništiti zato što se ona njemu ne dopada. Ali mi znamo naše uzorne južne Nemce. S ludacima se ne može ništa započeti.

Ja mislim da naši mogu:

1. priključiti se nacionalnom pokretu — koliko je on snažan to vidiš iz Kugelmannovog pisma^[46] — ukoliko i dokle se on ograničava na odbranu Nemačke (što u datom slučaju ne isključuje ofanzivu do zaključenja mira);

2. pri tom podvući razliku između nemačko-nacionalnih i dinastičko-pruskih interesa;

3. suprotstaviti se svakoj aneksiji Elzasa i Lotaringije — kod B[ismarcka] se sad naslućuje namera da ih prisajedini Bavarskoj i Badenu;

4. čim u Parizu dođe na kormilo republikanska, ne šovinistička vlada, delati u pravcu časnog mira s njome;

5. stalno isticati jedinstvo interesa nemačkih i francuskih radnika, koji rat ne odobravaju i koji ne ratuju jedan protiv drugoga;

6. O Rusiji — kao i u Adresi Internacionale.⁴

Zabavno je Wilh[elmovo] tvrđenje da zato što je Bismarck bivši Badinguet-ov pajtaš, pravo stanovište je držati se neutralno. Kad bi to bilo opšte mišljenje u Nemačkoj, mi bismo uskoro opet imali Rajnski savez, i blagorodni Wilhelm bi video kakvu bi ulogu on u njemu igrao i šta bi bilo s radničkim pokretom. Narod koji stalno dobija samo batine i šamare, naravno je onaj pravi narod koji će izvršiti svoju socijalnu revoluciju, i još uz to u Wilhelmovim ljubljenim X-državicama.

Kako samo on, siromah, pokušava da me pozove na odgovornost za nešto što »treba« da je stajalo u listu »Elberf[elder] Z[ei]t[un]g«.^[47] Jadnik!

³ slavu — ⁴ Karl Marx, Prva adresa Generalnog veća o francusko-pruskom ratu

Débâcle⁵ u Francuskoj izgleda da je strašan. Sve upropašćeno, prodano, razvučeno. Chassepot⁴⁶⁾ loše napravljene i otkazuju u borbi, a i nema ih više; opet se, kažu, izvlače stare kremenjače. Pa i pored toga ne treba revolucionarna vlada, ako uskoro dođe, da očajava. Ali ona mora Pariz prepustiti svojoj sudbini i nastaviti rat s juga. Tada bi još uvek bilo moguće da se drži dotle dok ne nabavi oružje i ne organizuje nove armije, pomoću kojih bi neprijatelj postepeno opet bio potisnut do granice. To bi, zapravo, bio pravi kraj rata, da obe zemlje pruže jedna drugoj dokaz svoje nepobedivosti. Ali, ako se to uskoro ne dogodi, s komedijom je svršeno. Moltkeove operacije su uzorne — stari Wilh[elm]⁶ izgleda da mu je dao određene ruke i četvrti bataljoni već pristizu u armije, dok francuski još i ne postoje.

Ako Badinguet još nije napustio Mec, mogao bi se gadno provesti.

Za reumatizam nije dobro kupanje u moru. Ali Gumpert — koji je u Velsu na četiri nedelje — tvrdi da *morski vazduh* deluje naročito dobro. Nadam se da ćeš se brzo rešiti bolova; to je gadna stvar. U svakom slučaju nije opasno, a popraviti opšte zdravstveno stanje je mnogo važnije.

Srdačan pozdrav

Tvoj
F. E.

Uostalom, Ti vidiš kako taj bedni Wilh[elm]⁷ stalno mučka s reakcionarnim partikularistima — Wulsterom, Obermüllerom itd. i uvlači partiju u nepriliku.

Wilhelm je, očigledno, računao s pobedom Bonaparte samo zato da bi njegov Bismarck odleteo. Ti se sećaš kako mu je uvek pretio s Francuzima. Ti si, naravno, takođe *na Wilhelmovoj strani!*

⁵ Slom — ⁶ Wilhelm I — ⁷ Wilhelm Liebknecht

16

Marx Englesu

u Mančester

[Remzgejt] 17. avgusta¹ 1870.

Dear Fred,

Najlepša hvala (isto od Mrs. Marx za pismo njoj upućeno²) na trudu koji si zadao sebi pod takvim circonstances aggravantes.³ Tvoje pismo⁴ se potpuno slaže s planom odgovora koji sam već sastavio u glavi. Međutim, u jednoj tako važnoj stvari — tu nije reč o Wilhelmu,⁵ nego o uputstvima kakav stav treba da zauzmu nemački radnici — nisam hteo postupiti bez prethodnog savetovanja s Tobom.^[42]

Wilhelm zaključuje svoju saglasnost sa mnom

1. iz Adrese *Internacionale*,⁶ koju je on, naravno, pre toga preveo na vilhelmovski jezik;

2. iz toga što sam ja odobrio njegovu i Bebelovu izjavu u Rajhstagu.^[49] To je bio »trenutak« kad je zadržta principijelnost bila un acte de courage,⁷ no iz čega nipošto ne izlazi da taj trenutak i dalje traje, a još manje da stav nemačkog proletarijata u jednom ratu koji je postao nacionalan bude sveden na Wilhelmove antipatije prema Prusima. To bi bilo isto onako kao kad bismo mi, zato što smo u odgovarajućem trenutku digli svoj glas protiv »bonapartističkog« oslobođenja Italije, hteli poništiti relativnu nezavisnost koju je Italija ovim ratom dobila.

Zahtev za Elzasom i Lotaringijom izgleda da preovladava u dva kruga, među pruskom kamarilom i južno-nemačkim kafanskim patriotima. Bila bi to najveća nesreća koja bi mogla zadesiti Evropu, a naročito Nemačku. Biće da si zapazio da većina ruskih listova već govori o potrebi evropsko-diplomatske intervencije, da bi se održala evropska ravnoteža.

Kugelmann brka defanzivni rat s defanzivnim vojnim operacijama.^[50] Znači, ako me neki mangup napadne na ulici, ja smem samo da pariram njegove udarce; ali ga ne smem knock down,⁸ jer bih se time pretvorio u napadača! Nedostatak dijalektike izvire iz svake reči tih ljudi.

---

¹ U rukopisu: april — ² Vidi u ovom tomu, Drugi deo, pismo br. 11 — ³ otežavajućim okolnostima — ⁴ Vidi u ovom tomu, Prvi deo, pismo br. 15 — ⁵ Wilhelmu Liebknechtu — ⁶ Karl Marx, *Prva adresa Generalnog veća o francusko-pruskom ratu* — ⁷ hrabro delo — ⁸ tresnuti

Evo već četiri noći kako ne spavam zbog reumatizma i sve to vreme fantaziram o Parizu itd. Za večeras ću dati da mi se napravi Gumpertov lek protiv nesanice.

Govoreći o death-knell of the second empire that will end as it began, by a parody,⁹ zar nisam bio u pravu s mojim Bonapartom!^[51] Zar se može zamisliti lepša parodija Napoleonovog pohoda od 1814? Mislim da smo nas dvojica jedini koji smo from the beginning¹⁰ shvatili Boustrapu^[81] u *celoj njegovoj osrednjosti*, kao pukog šarlatana i nikada se nismo dali smesti njegovim trenutnim uspesima.

A propos! Buržoaska Peace Society¹¹ poslala je Generalnom veću Internacionale 20 £ za štampanje *Manifesta* na francuskom i nemačkom jeziku.^[35]

Salut.

Tvoj
K. M.

»Times«, »Telegraph«, »Daily News« etc., koji su tako lepo puzali pred Bonapartom 20 godina!

Predlog Braunšvajgovaca da Generalno veće zamoli *Borkheima* da napiše brošuru protiv Rusije zbilja je smešan!

Jesu naivni ti ljudi!

Morski vazduh mi veoma prija i svakako da bi ovaj napad u Londonu bio mnogo gadniji.

Što se tiče iznajmljivanja kuće na 3½ godine, nisam Tvoga mišljenja.¹² Gospodski stanovi će poskupeti u Londonu usled francuske katastrofe, i Ti ćeš se moći svakog trenutka »sa zadovoljstvom« rešiti te kuće.

⁹ posmrtnom zvonu Drugog carstva koje će završiti kao što je i počelo, parodijom — ¹⁰ otpočetka — ¹¹ Liga za mir — ¹² Vidi u ovom tomu, Prvi deo, pismo br. 12

Engels Marxu u Remzgejt

Račnička biblioteka Mančester, 20. avg. 1870.

Dragi Mohr,

Nadam se da Tvoj reumatizam nije više tako akutan. Verovatno Ti je hloral činio dobro, ako nije, onda konsultuj nekog lekara da Ti dâ nešto za spavanje. Gumpert je u Velsu, dakle, nepodesan za konsultovanje.

Danas sam radi kuće napisao Smithu energično pismo.^[11] Ne mogu duže dozvoliti da me za nos vuče taj grouse shooting aristocrat,¹ za 4 nedelje trebalo bi da budem već tamo.^[17] Juče je bilo pet nedelja kako sam stvar sa Smithom izveo načisto a još uvek nema odgovora!

Mislim da je aneksija područja s nemačko-francuskim žiteljstvom gotova stvar. Da se još prošle nedelje u Parizu obrazovala revolucionarna vlada, još bi se moglo nešto učiniti. *Sada* bi došla prekasno i samo bi se mogla učiniti smešnom zbog parodije Konventa.^[52] Uveren sam da bi Bismarck s jednom revolucionarnom vladom koja bi nastupila u pravi čas zaključio mir bez ustupanja zemlje. Ali kad se Francuska ponaša ovako kao sada, on nema razloga da se odupre pritisku spolja i svojoj vlastitoj sujeti. To je vrlo nezgodno, ali mi izgleda neizbežno. Kad bi Nemačka bila država kao što je Francuska, stvar bi se još pre mogla izviniti. Ali ovako, kad se osvojeno područje mora deliti među tri granična suseda, onda je to smešno. Još smešnije da Nemci hoće sebi da nature na zapadu jednu Veneciju *nemačkog* govora.^[53] Važni pamflet veoma važnog Blinda nastojaću da pribavim, no sigurno će doći prekasno.²

Šta kažeš za Mack-Bazaine-a? Nije bilo vajde ni od Mac-Mahona, a šta će tek da bude od Macka (Ulmskog) tout court.³ No to bi bilo nešto da 120 000 Francuza moraju položiti oružje, a do toga će svakako i doći.^[54] Stari magarac Wilhelm⁴ još će pod svoje stare dane deflorisati Mec la pucelle!⁵ Takvog degradingolade,⁶ međutim, još nije bilo kao što je pruža 2. empire.⁷ Samo me interesuje da li se Parizani neće najzad trgnuti kad doznaju istinu o prošloj nedelji.^[55] Koristiti, dabome, više ne može ništa. Demoliranje oko Pariza, da bi se učinio sposoban za odbranu, tako je ogromno da ne mogu ni zamisliti da se to može

---

¹ aristokrat koji puca na jarebice — ² Vidi u ovom tomu, Prvi deo, pismo br. 14 — ³ kratkim putem — ⁴ Wilhelm I — ⁵ devicu — ⁶ bankrotstvo — ⁷ Drugo carstvo

temeljito izvesti. Od 1840. stanovništvo grada se gotovo utrostručilo, teškoće ishrane takođe. Najzad sav robni promet je toliko zasnovan na železnicama, da će, posle dizanja u vazduh nekoliko železničkih mostova na svakoj liniji, biti gotovo nemogućno kolima dopreмати u grad neke znatnije zalihe, pa i onda ako blokada ne bude potpuna.

Gubici prošle nedelje moraju biti ogromni. Nemci su u celom ratu s najvećom odlučnošću stalno išli na bajonet, a sad i konjica protiv nepokolebane pešadije, mora da su ljudi pri tom padali kao muve. Lepi Wilhelm⁴ ne kaže o tome takođe ništa. No toliko je sigurno da su u borbi čovek protiv čoveka, bataljon protiv bataljona, Nemci dokazali da su apsolutno nadmoćniji od Francuza. Najpre kod Spilerna 27 bataljona protiv 42 (najmanje) bataljona Francuza, koji su držali jedan gotovo neosvojivi položaj. Posle bitke u četvrtak,^[56] demoralizacija u francuskom taboru neće se više moći zadržati.

Da li je Kugelmann u Karlsbađu? Ne znam kuda da pošaljem portret.

Najlepše pozdrave od Lizzie i mene svima Vama. Nadam se da ću uskoro čuti nešto povoljno u pogledu reumatizma.

18

Marx Engelsu

u Mančester

London, 22. avgusta 1870.

Dear Fred,

Reumatizam me tako užasno mučio da je porodično veće odlučilo da me pošalje u London i da tamo konsultujem dra Maddisona. Stoga sam u subotu popodne došao u London, odakle se danas opet vraćam u Remzgejt.

Juče konsultovao Maddisona. Kaže da je to težak oblik sciatica.¹ Prepisao mi lek, ujedno nešto za masažu. Boravak na moru koristi mi za general state of health,² koje je nešto deranžirano usled nesanice. On je za to da se u vrlo tople dane kupam u vrućoj morskoj vodi.

U Parizu izgleda da su zauzeti samo time da zadrže stanovništvo dotle dok se ne preduzmu potrebne mere da se trustees³ Orleansa obezbedi privremena vlada.

Salut.

Tvoj
K. M.

Jesi li čitao ono tričavo pismo Louis-a Blanc-a?^[57] Veliki patriotizam sastoji se u tome biti pasivan i bonapartistima prepustiti svu odgovornost.

Škotski magarac Elcho izgleda da sebe drži za britanskog Moltkea.^[58]

Freiligrath: »Hurra! Germania!^[59] Ni »bog« ne fali u njegovom teškom mukom sklepanom spevu, a ni »Gal«.

Radije bih bio mačkica i vikao mijau nego takav jadni stihoklepac!^[60]

---

¹ išijasa — ² opšte stanje zdravlja — ³ poverljivim ljudima

19

Marx Engelsu

u Mančester

Remzgejt, 30. avgusta 1870.

Dear Fred,

Sutra ujutro vraćamo se steamer¹ u London. Prvo, boravak ovde za pet osoba je vrlo skup pošto su Englezi usled rata preplavili sva kupališta.

Drugo: smeštaj, relatively² prema ceni, vrlo rdav. Veliki bolovi su prestali, ali izvesno mesto je kao uzeto, tako da opet moram konsultovati lekara.

Poblize iz Londona.

Tvoj
K. M.

»Spectator« — 8 days since³ — rekao je za Tvoje članke⁽⁸⁾ da je to jedino što je važno u engleskoj štampi, ali žali što je author so chary of his words and his facts.⁴

A propos! Borkheim juče došao ovamo u posetu iz Margejta. Što ga je, izgleda, ljutilo: On je, zapravo, hteo da piše *Tvoje* članke, pre nas se javio u »Pall Mall«, otišao praznih šaka.

¹ brodom — ² relativno — ³ pre 8 dana — ⁴ autor tako škrt u svojim rečima i podacima

20

Marx Englesu
u Mančester

London, 2. sept. 1870.

Dear Fred,

Preksinoć stigli ovamo. Danas opet idem dru Maddisonu.

Sinoć je stigla priložena cedulja od lista »Pall Mall Gazette« sa čekom. Da li da ga endorsiram na Tebe i pošaljem u Mančester ili kasiram i pošaljem banknote?

Posle sjajne potvrde Tvoga prvog članka o Mac-Mahonu¹ bilo bi dobro da naredni članak počneš *rezimeom* Tvojih vlastitih »Notes on the war«.^[8] Ti znaš da Englezima treba pod nos dovesti »points«² i da prevelika predmetna skromnost will not do mit full-mouthed John Bull.³ Ženski članovi porodice su besni što svi londonski listovi pljačkaju Tvoje članke a da Te nikada ne citiraju.

Po mome mišljenju, čitava defence⁴ Pariza je samo policijska farsa da bi Parižani ostali mirni dok Prusi ne budu pred vratima i ne spasu *poradak*, viz.⁵ dinastiju i njene mameluke.

Žalostan prizor koji Pariz u ovom trenutku, mislim za vreme čitavog rata, pruža, pokazuje da je za spasavanje Francuske bila potrebna tragična lekcija.

Pravo *pruski* zvuči izjava da niko ne sme da brani svoju »otadžbinu« osim u uniformi!⁶

Pa trebalo bi da Prusi iz vlastite istorije znaju da se »večita« sigurnost od potučenog protivnika ne postiže dismemberment⁷ itd. Pa čak i posle gubitka Lotaringije i Elzasa nije Francuska by far⁸ tako pogodena kao što je to bila Pruska Napoleonovim tilzitskim mirom.^[61] I šta je Napoleon I time postigao? Da je Pruska stala na noge.

Ne verujem da će Rusija već u ovom ratu *aktivno* intervenisati. Ne verujem da je za to spremna. Ali je diplomatski majstorski potez da se već sada najavi kao saviour⁹ Francuske.^[62]

U svom opširnom odgovoru Braunšvajškom komitetu^[42] ja sam jednom zasnogda učinio kraj odvratnom Wilhelmovom pokušaju da »identifikuje« sebe sa mnom kad god to služi njegovim ciljevima. Dobro je što je on svojom inicijativom meni pružio priliku da se jednom ofi-

¹ *Beleške o ratu XII* — ² »poentu« — ³ nije na mestu kod brbljivog Johna Bulla — ⁴ odbrana — ⁵ to jest — ⁶ Upor. u 28. tomu ovog izdanja, str. 135. — ⁷ rasparčavanjem — ⁸ ni izdaleka — ⁹ spasilac

cijelno izjasnim o malentendu¹⁰ koji je on namerno i sa lošom savesti podržavao.

A šta kažeš za porodičnog pesnika Freiligratha. Čak i istorijske katastrofe kao što je sadašnja njemu služe samo zato da opeva svoj vlastiti brats.¹¹⁽⁶³⁾ Pri tom će volunteer¹² »bolničar« za Engleze još biti pretvoren u jednog »surgeon«.¹³

Prepiska između švapskog eksseminariste D. Strauša i francuskog jezuitskog ekspitomca Renana je zabavna epizoda.¹⁶⁴⁾ Pop ostaje pop. Istorijski kursus gospodina Strauša izgleda da ima svoje korene u Kohlrauschu ili takvom nekom udžbeniku.

Zbogom!

Tvoj
K. M.

Što se tiče bombardovanja Sarbrikena, izgleda da su to Prusi grdno slagali.

U Parizu jedna farsa lepša od druge. Ali je ipak najlepše to da vojnici kroz jednu kapiju izlaze, a kroz drugu se vraćaju.

U prilogu i jedno pismo od Laure. Neoprostivo je što oklevaju sa svojim povlačenjem u Bordo.¹⁴

---

¹⁰ nesporazum — ¹¹ porod — ¹² dobrovoljni — ¹³ »hirurga« — ¹⁴ Vidi u ovom tomu, Prilozi B, pismo br. 1

21

Engels Marxu

u London

Mančester, 4. sept. 1870.

Was schert mich Weib, was schert mich Kind,
 Ich trage höhres Verlangen;
 Laß sie betteln gehn, wenn sie hungrig sind —
 Mein Kaiser, mein Kaiser gefangen.^{1[65]}

Svetska istorija je ipak najveći poeta, njoj je pošlo za rukom da i samog Heinea parodira. Moj car², moj car je zarobljen! I još uz to od tih »smrdljivih Prusa«, a bedni Wilhelm³ stoji tu i po stoti put uverava da je on zaista potpuno nedužan u toj celoj stvari i da je to čista volja božja! Wilhelm izgleda pri tom kao djače: Ko je stvorio svet? — Ja, gospodine učitelju, ja sam to učinio, ali ja to zbilja neću više činiti!

I sad dolazi onaj bedni Jules Favre i predlaže da Palikao, Trochu i nekoliko arkađana^[66] obrazuju vladu. Takvu bandu još nije svet video. Ali sad treba ipak očekivati da će, kad se to sazna u Parizu, doći do nečega. Ne mogu zamisliti da ovaj pljusak vesti, koje se danas ili sutra ipak moraju doznati, neće imati nekog dejstva. Možda će to dovesti do jedne gauche⁴ vlade, koja će posle malo paradiranja s otporom zaključiti mir.

Rat je pri kraju. Vojske u Francuskoj više nema. Čim Bazaine kapitulira, do čega će svakako doći ove nedelje,^[67] polovina nemačke vojske ide pred Pariz, a druga polovina preko Loare i čisti zemlju od svakog gomilanja naoružanih ljudi.

Što se tiče mojih članaka^[68] verovatno si video da sam u prekjučerašnjem učinio što je bilo potrebno.⁵ Ali moj najgori neprijatelj u engleskoj štampi je sam Mr. Greenwood. Taj ludak redovno briše sve udarce koje zadajem njegovim konkurentima zbog plagijata, i, još bolje, u svojoj epitome⁶ ekscerpira s krajnjom bonhomie⁷ članak koji je noć pre toga od mene prepisao, a da ne napravi nijedan vic o tom plagijatu. On, naime, ne želi da se liši ličnog zadovoljstva da ima vlastito mišljenje o vojnim pitanjima, koje je čista glupost. Kao što svaki filistar smatra za pitanje časti da ume da jaši, tako isto da se donekle razume i u strategiju. No to još nije dovoljno. Pre nekoliko dana on mi je —

¹ Nije meni ni do žene ni do dece, Ja brinem drugu brigu; Neka idu da prose ako li trpe glad. Moj car, moj car je u ropstvu. — ² Napoleon III — ³ Wilhelm I — ⁴ levičarske — ⁵ *Beleške o ratu-XV* — ⁶ Pregledu štampe — ⁷ dobrodušnošću

samo da bi ispunio stubac — umetnuo nekoliko sasvim glupavih redaka o opsadi Strasbura. Prvom prilikom napisaću o tome članak i reći upravo protivno.^[69] Ali šta ćeš? Pisanje u novinama za vreme mira nije ništa drugo do neprekidno rezonovanje o stvarima koje se nisu učile, i tako, zapravo, nemam pravo da se tužim.

Naplati ček i zadrži novac.⁸ Polovina Ti pripada po pravu, a druga polovina je avans za naredni termin, kad ću Ti, dakle, poslati još 70 funti.

Komedija s Elzasom je uglavnom — pored prateutonskih momenata — stratejske prirode i traže se Vogezi i nemačka Lotaringija u svojstvu zaštitne linije. (Jezička granica: Ako povučesh pravu liniju od Donona ili Širmeka u Vogezi prema jedan čas udaljenom istočnom Longviju, gde se sastaju belgijsko-luksemburška i francuska granica, onda je to skoro tačno toliko koliko od Donona duž Vogeza do švajcarske granice.) Vogezi severno od Donona nisu, naime, tako visoki i strmi kao južni. Da će Francuska tim što joj se otkine ova uska oblast s nešto 1¼ miliona stanovnika biti oslabljena, to mogu da misle samo magarci iz lista »Staatsanzeiger« i Braß i komp. Dreka filistara za »garantijama« je uopšte apsurdna, ali pali jer ide u račun dvorskim krugovima.

Veliku pesmu bolničara^[63] još nisam pročitao. To mora da je lepo. Uz to, ti bolničari su najveći zabušanti, koji kad su potrebni nisu pri ruci, ali mnogo jedu, piju i tumaraju, tako da su ih već siti u vojsci. Izuzetak čini samo malo njih.

U Sarbrikenu su Francuzi načinili toliko štete koliko su mogli. Pucalo se, naravno, samo nekoliko sati, a ne kao na Strasbur danonoćno nedeljama.

Pismo od Cacadoua⁹ vraćam sa zahvalnošću. Veoma zanimljivo. Odbrana Pariza, ako se u njemu ne dogodi ništa naročito, biće zabavna epizoda. Ove večite male panike Francuza — koje dolaze iz straha pred trenutkom kad se najzad mora doznati istina — daju čoveku mnogo bolju predstavu o vladavini terora. Mi razumemo pod tim vladavinu ljudi koji uteruju strah: obrnuto, to je vladavina ljudi koji su sami u strahu. La terreur,¹⁰ to su većim delom nepotrebne svireposti, koje za svoje umirenje vrše ljudi koji se sami boje. Uveren sam da krivica za teror anno 1793. pada gotovo isključivo na preplašene buržuje koji su se pravili patriotima, na sitne malogradane, koji su od straha imali pun tur i na ološ koji za vreme terora pravi svoje poslove. Sadašnji mali teror takođe je delo baš tih klasa.

Najlepše pozdrave od svih nas zajedno s Jollymeyerom¹¹ i Moore-om¹² svima vama.

Tvoj
F. E.

⁸ Vidi u ovom tomu, Prvi deo, pismo br. 20 — ⁹ Laure Lafargue — ¹⁰ teror — ¹¹ Carl Schorlemmer — ¹² Samuel Moore

22

Marx Engelsu

u Mančester

[London] 6. sept. 1870.

Dear Fred,

Upravo sam »seo« da Ti pišem kad dođe Serrailier i javi mi da sutra putuje u Pariz, međutim, samo da bi se tamo zadržao nekoliko dana. Glavna svrha: Da tamo uredi stvari sa *Internacionalom* (Conseil Federal de¹ Paris). To je utoliko nužnije što danas kreće u Pariz čitava French Branch,^{2[28]} da bi tamo pravila gluposti u ime *Internationale*. »Oni« hoće da sruše provizornu vladu, osnuju Commune de Paris,³ imenuju Pyat-a francuskim poslanikom u Londonu itd.

Danas sam primio od Conseil Federal u Parizu jednu proklamaciju nemačkom narodu (koju ću Ti sutra poslati) s hitnom molbom Generalnom veću da izda novi manifest upućen specijalno Nemačima.^[69] Ovo sam već bio nameravao da večeras predložim.⁴ Budi tako dobar, što je brže moguće: da mi pošalješ na engleskom potrebne vojne primedbe o Elzas-Lotaringiji, koje bih mogao upotrebiti za manifest.

Conseil Federal¹ sam već danas odgovorio *iscriptno*^[70] i ujedno preduzeo neprijatan posao da im otvorim oči o stvarnom stanju stvari.

Iz Braunšvajga dobio odgovor da će agitirati tačno po mojim instrukcijama.^[42]

A propos! Longuet mi je telegrafirao u nedelju proklamaciju republike. Telegram sam dobio u 4 sata ujutro.

Jules Favre, iako notorna lopuža i junski akter,⁵ dobar pour le moment⁶ kao ministar spoljnih poslova. On se uvek borio protiv stare Thiers-ove politike, izjasnio se za jedinstvo Italije i Nemačke.

Žao mi je samo Rochefort-a što je član te vlade u kojoj je i infamni Garnier-Pagès. Ali on nije mogao odbiti da deluje kao member des comité de défense.^{7[71]}

Najlepša hvala za monete. Kakvo pravo imam ja na polovinu Tvoga honorara to ni sami bogovi ne znaju.

Salut.

Tvoj
K. M.

¹ Federalno veće — ² francuska sekcija — ³ Parisku komunu — ⁴ Karl Marx, *Druga adresa Generalnog veća o francusko-pruskom ratu* — ⁵ Vidi u ovom tomu, Drugi deo, pismo br. 30 — ⁶ za trenutak — ⁷ članovi komiteta odbrane

Paul, Laura i Schnappy 2. septembra srećno stigli u Bordo. Utoliko bolje, pošto Lafargue under present circumstances⁸ ne bi nikada otišao [iz Pariza].⁹

Ovde je prava poplava raznih réfugiés qui ont sauvé la caisse.¹⁰ Kao što sam Ti pisao, gentlemens' stanovi rastu u ceni.¹¹

Ne misliš li da Prusi, ako se vreme koje sada u Francuskoj treba da bude abominabel¹² produži, kao što je vrlo verovatno posle prethodne izvanredno duge suše, ne bi imali razloga da poslušaju razum; utoliko više što im preti englesko-rusko-austrijska alijansa?

Dupont, koji se već ranije dopisivao sa Pigott-om, trebalo bi da toj stoci napiše vrlo grubo pismo u ime francuskih republikanaca. Nateraj ga na to.

---

⁸ u sadašnjim okolnostima — ⁹ Vidi u ovom tomu, Prvi deo, pismo br. 16 — ¹⁰ izbeglice koje su spasile svoju kasu — ¹¹ Vidi u ovom tomu, Prvi deo, pismo br. 16 — ¹² loše

23

Engels Marxu

u London

Mančester, 7. sept. 1870.

Dragi Mohr,

(Nastavak.)¹ Nemačkom filistru je usled iznenadnih i s njegove strane takođe nezaslužanih pobjeda šovinizam strahovito udario u glavu, i krajnje je vreme da se protiv toga nešto učini. Samo kad »Volksstaat« ne bi bio tako bedan! Ali tu se ne može ništa. Pre nego što moj uvod u *Seljački rat* iziđe kao brošura,^[72] događaji će ga već uveliko prevazići. Stoga je utoliko potrebnija nova proklamacija Internacionale² (no koju *Ti* ovog puta moraš i na *nemačkom* napisati).

Ako su Parižani internacionalnu proklamaciju^[69] donekle verno ovamo telegrafirali, onda ona, u stvari, potvrđuje da su ti ljudi još potpuno u vlasti fraze. Oni koji su 20 godina trpeli Badinguet-a,^[33] koji još pre 6 meseci nisu mogli sprečiti da on dobije 6 miliona glasova prema 1½^[73] i da ih bez razloga i preteksta huška na Nemačku, oni sada traže, zato što su im nemačke pobjede *darovale* Republiku — et laquelle!³ da Nemci smesta napuste sveto tlo Francuske, inače: guerre à outrance!⁴ To je sasvim ono staro uobraženje o nadmoćnosti Francuske, o tlu osvećenom 1793-om, koje nikakve kasnije francuske svinjarije nisu mogle obesvetiti, o svetosti fraze Republike. U stvari, ovo držanje podseća na Dance, koji su 1864. pustili Pruse da im se približe na 30 koraka, ispalili na njih salvu i onda položili oružje u nadi da im se zbog ove formalnosti neće vratiti ravnom merom.

Nadam se da će se ti ljudi predomisлити čim im prođe prvi zanos, jer bi u protivnom bilo davolski teško s njima internacionalno saobraćati.

Čitava Republika je kao i njen mirni postanak do sada čista farsa. Kao što već 2 nedelje, i duže, očekujem,⁵ orleanisti hoće interimnu republiku, koja će zaključiti sramotni mir, da onus⁶ ne bi kasnije pao na restaurirane Orleane. Orleanisti imaju stvarnu moć: Trochu vojnu komandu i Kératry policiju, gospoda od Gauche⁷ imaju položaje na kojima mogu samo brbljati. Pošto su Orleani sada jedino moguća

¹ Vidi u ovom tomu, Prvi deo, pismo br. 21 — ² Karl Marx, *Druga adresa Generalnog veća o francusko-pruskom ratu* — ³ i kakvu! — ⁴ rat do istrage — ⁵ Vidi u ovom tomu, Prvi deo, pismo br. 12 — ⁶ teret — ⁷ levice

dinastija, oni mogu stvarni avènement au pouvoir⁸ spokojno čekati dok ne dođe zgodan čas.

Tek što je Dupont otišao. Bio je večeras ovde i besan je na krasnu parisku proklamaciju. Što Serraillier ide tamo i što je pre toga s Tombom o tome razgovarao, to ga umiruje. Njegova shvatanja o tom kasusu sasvim su jasna i pravilna: iskorišćenje slobode koju je Republika morala dati za organizovanje partije u Francuskoj, akcija, ako se posle izvršenog organizovanja pruži prilika, uzdržavanje Internacionale u Francuskoj do zaključenja mira.

Gospoda iz provizorne vlade i buržuji u Parizu (sudeći po dopisima lista »Daily News«) čini se da sasvim dobro znaju da je nastavljanje rata čista fraza. Kiša će Nemcima malo smetati; vojnici koji su na bojnopolju sad su se na to privikli i zdraviji su nego kad je vrućina. Svakako da može doći do epidemičnih bolesti, naročito pri kapitulaciji Meca, gde ih sigurno već ima, no to je neizvesno. Gerilski rat, koji bi Pruse naterao na masovna streljanja, takođe ne izgleda tako verovatan, ali pod prvim utiskom revolucije moglo bi tu i tamo i doći do toga. Tek kad budemo znali kakav će utisak u Parizu učiniti kapitulacija Meca, do koje će doći najkasnije iduće nedelje,^[67] moći će se suditi i o daljem toku rata. Dosad mi se čini da mere, tj. fraze novih regenata ne obećavaju više do skorašnju predaju.

Ne verujem da će Rochefort dugo ostati s tom bandom; kad bude opet izlazio list »Marseillaise«, sigurno će ubrzo doći do objasnjenja.

Schorlemmer je danas otputovao s Wehnerom, da bi direktno preko Belgije u Sedan otpremio za ranjenike od ovdašnjeg Komiteta^[74] za pomoć velike količine rakije, vina, vunjenih ćebadi, flanelskih košulja itd. (sve u svemu za više od 1000 funti). Bude li ikako mogao, doći će do Tebe, ali oni još moraju nabaviti tamo mnogo stvari, tek je juče ujutro počelo sa kupovanjem i pakovanjem. Odatle hoće, po mogućstvu, u Mec, gde svaki od njih ima brata u vojsci.

Karakteristično za tu tričavu vladu u Parizu jeste to da se ni ona ne usuđuje da javnosti kaže golu istinu o tome kako stvari zapravo stoje. Bojim se da je, ako se ne dogodi nikakvo čudo, neminovan trenutak *direktne* buržoaske vladavine pod Orleanima, da bi se borba vodila u svom čistom vidu. Sada žrtvovati radnike, to bi bila strategija à la Bonaparte i Mac-Mahon; do zaključenja mira ne mogu ni u kom slučaju nešto učiniti, a posle će im najpre biti potrebno vremena da se organizuju.

Pretnja savezom svakako će biti od nekog dejstva na Pruse. Ali oni znaju da ruske ostraguše ne vrede ništa, da Englezi nemaju vojske i da su Austrijanci vrlo slabi. U Italiji je, čini se, Bismarck s papom⁹ (pošto je florentinska vlada zvanično objavila da će još u septembru

⁸ stupanje na vlast — ⁹ Pije IX

u Rim), zatim sa obećanjem Savoje i Nice, onemogućila vladajućima svaki otpor; taj udar je bio vrlo dobar. Uostalom, Bismarck kao da samo čeka na neki pritisak da bi se zadovoljio novcem i gradom Strasburom i okolinom. Njemu Francuzi još mogu biti potrebni i može uobražavati da bi oni to mogli smatrati za velikodušnost.

Zbogom, najlepše pozdrave

Tvoj
F. E.

24

Marx Engelsu

u Mančester

[London] 10. sept. 1870.

Dragi Fred,

Ti i Dupont morate me izviniti ako odgovaram kasno i samo s nekoliko redaka. Ja sam overwhelmed¹ političkim poslovima.

Kako se čoveku stvar otežava, videćeš iz priloženih gluposti, iz suprotnih tačaka — Braunšvajg i Pariz.

Ti znaš da sam u Braunšvajg poslao instrukcije. Čovek pri tom pretpostavlja — ne s pravom — da nema posla s nedoraslom decom, nego s obrazovanim ljudima, koji moraju znati da brutalni jezik u pismima nije sračunat »za štampu«, i da se, zatim, u instrukcijama moraju dati *poverljiva uputstva*, koja se ne *iznose* na doboš. Well! Ovi magarci ne samo što »doslovno« štampaju delove moga pisma. Oni upiru *na me* vilama kao na pisca ovog pisma. Uz to štampaju rečenice kao ovu o »pomeranju težišta kontinentalnog radničkog pokreta iz Francuske u Nemačku« itd., što je trebalo da im služi za podsticanje, ali ni u kom slučaju da se *sada* publikuje. Valjda treba da im budem još zahvalan za to što *nisu* štampali i moju kritiku francuskih radnika. I pri tom ti subjekti in hot haste² šalju svoju kompromitujuću majstoriju — *u Pariz!* (o Briselu i Ženevi da se i ne govori).^[75]

Ja ću im natrljati nos, ali glupost je tu! S druge strane, oni ludaci u Parizu! Šalju mi gomilu svoga smešnog šovinističkog manifesta^[69] koji je ovde kod engleskih radnika izazvao smeh i negodovanje, te sam *ja* s mukom zadržao da ne dođe do javnog izraza. Ja treba da tu stvar u masi šaljem u Nemačku, verovatno da bih pokazao Nemicima da se oni najpre moraju »*povući preko Rajne*« pre nego što stignu *k sebi* kući. Zatim dopuštaju sebi da meni šalju telegrafske instrukcije (instrukcije exstudiosusa Longuet-a!) kako *ja* treba da agitujem u *Nemačkoj*, umesto da razumno odgovore na moje pismo.^[70] Quel malheur!¹³

Ja sam ovde sve pokrenuo da bi radnici (u ponedeljak otpočinje niz mitinga) naterali svoje vlade da priznaju Francusku Republiku.^[76] Gladstone was willing enough⁴ u prvom trenutku. Ali *kraljica*⁵ pod pruskom instrukcijom i oligarhijski deo kabineta!

¹ pretrpan — ² u velikoj žurbi — ³ Kakva nesreća! — ⁴ bio je dovoljno spreman — ⁵ Victoria

Žalim što se za Grousset-a iz lista »Marseillaise«, koji je vrlo sposoban, karakteran i odlučan čovek, prilepio onaj tričavi nametljivi, sujetni i častohlepni brbljivac Cluseret.

Nova Adresa⁶ (thanks⁷ za Tvoj doprinos za to) biće do utorka odštampana. Dugačka je, što se nije moglo izbeći.

Tvoji članci o fortifications⁸ Pariza i o bombardovanju Strasbura majstorski su.⁹

Reci Dupont-u da se sasvim slažem s njegovim shvatanjem i da sam *Serrailier-u izričito* naredio da mu piše, on pro nunc¹⁰ neka ostane u Mančesteru.

Prekjuče je Schorlemmer bio kod nas.

Salut.

Tvoj

K. M.

A propos. Prof. Schäffle iz Tibingena objavio je glupavu, debelu knjigu (staje 12¹/₂ šilinga) protiv mene.

---

⁶ Karl Marx, *Druga adresa Generalnog veća o francusko-pruskom ratu*. —
⁷ hvala — ⁸ utvrđenjima — ⁹ *Beleške o ratu-XVI* i *Beleške o ratu-XVII* — ¹⁰ za
sada

25

Engels Marxu

u London

Mančester, 12. sept. 1870.

Dragi Mohr,

Naši prijatelji preko — u Nemačkoj kao i u Francuskoj — nadmeću se međusobno u političkoj umešnosti. Ti magarci u Braunšvajgu! Oni su strahovali da ćeš im Ti uzeti za zlo ako prerade gladišta koja si im dao, i tako su dali doslovno. Zapravo, neugodno je samo ono mesto o pomeranju težišta. Štampati to, vrhunac je netaktičnosti. Međutim, nadajmo se da Parižani sad imaju drugog posla umesto da se posvete studiranju toga manifesta, pogotovu što ne razumeju nemački.^[75] Njihov nemački jezik u proklamaciji^[69] je divan. I Wilhelm¹ u svome listu² hvali tu šovinističku majstoriju. Longuet je takođe dobar. Zato što je Wilhelm I *njima* podario republiku, treba istog časa u Nemačkoj izazvati revoluciju. Pa zašto je oni nisu izazvali posle španske?^[77]

Pasus o Elzasu i Lotaringiji iz Manifesta preštampan je u današnjem listu »Zukunft«, ali kao da dolazi od Braunšvajgovaca. Pošalji mi dva ili više otisaka nove Adrese, čim bude gotova.³

Ako bi se u Parizu moglo nešto uraditi, onda bi se moralo sprečiti da radnici ne udare pre zaključenja mira. Bismarck će uskoro biti u takvom položaju kad će mu valjati zaključiti mir, bilo zauzećem Pariza bilo da ga evropska situacija natera na okončanje rata. Bio kakav bio, mir mora biti zaključen pre nego radnici uzmognu nešto učiniti. Ako sada pobeđe — u službi nacionalne odbrane — onda bi morali primiti nasleđstvo Bonaparte i sadašnje tričave republike i bili bi bez koristi tučeni od nemačke vojske i opet bačeni unazad za 20 godina. Oni sami ne mogu čekanjem ništa izgubiti. Eventualne promene granica ionako su samo privremene i biće opet izmenjene. Da se tuku za buržoaziju protiv Prusa, to bi bila ludost. Vlada koja bude zaključila mir, ma kakva ona bila, biće već time za izvesno vreme onemogućena, a vojska koja se bude vraćala iz zarobljeništva neće biti opasna u unutrašnjim sukobima. Posle zaključenja mira sve će šanse biti povoljnije za radnike nego što su bile ikada ranije. Ali, neće li se pod pritiskom napada spolja opet zaneti, te proklamovati socijalnu republiku u predvečerje juriša na Pariz? Bilo bi strašno ako

¹ Wilhelm Liebknecht — ² »Der Volksstaat« — ³ Karl Marx, *Druga adresa Generalnog veća o francusko-pruskom ratu*

bi nemačke armije kao poslednji čin rata morale voditi borbu protiv barikada pariskih radnika. To bi nas bacilo pedeset godina unazad i sve bi se u tolikoj meri pomerilo da bi se svaki čovek i svaka stvar našli u lažnom položaju, a zatim nacionalna mržnja i frazerstvo, do kojih bi *potom* došlo među francuskim radnicima.

Đavolski je loše što u Parizu ima tako malo ljudi koji se usuđuju da u sadašnjem položaju gledaju stvari tako kakve one *zbilja jesu*. Gde je taj u Parizu koji se usudi i *pomisliti* da je aktivna otporna snaga Francuske za ovaj rat slomljena, te da time pada i izgled da će se revolucijom postići isterivanje invazije! Baš zbog toga što ti ljudi *neće* da čuju stvarnu istinu, bojim se da će još do toga doći. Jer, apatija radnika *pre* pada carstva biće da se sada izmenila.

Kakav naslov ima ta Schäfteova knjiga, to bi takođe mogao da saopštiš. Eto ti istinskog protivnika. Taj čovek je bio u carinskom parlamentu^[78] i sasvim je ordinarni vulgarni ekonomist, još više Faucher, ali Švaba. Tu ćeš imati šta da čitaš.

Pošto će, kako izgleda, svakako *nešto* biti anektirano, bilo bi vreme da razmislimo o obliku u kome će se nemački i francuski radnici o tome sporazumeti da na sve to gledaju kao nul et non avenue⁴ i u zgodno vreme ponište. Ja sam bio mišljenja da je to moglo biti korisno već pri izbijanju rata; no sada, kad sudbina ustupanja pogađa Francuze, postaje nužno, jer će inače ti ljudi nadati strahovitu dreku.

Reci Tussy da se moja žena⁵ zahvaljuje za njeno pismo i da će ovih dana dobiti odgovor. S najlepšim pozdravom svima Vama

Tvoj
F. E.

⁴ nevažeće — ⁵ Lizzy Burns

26

Engels Marxu

u London

[Mančester] 13. sept. 1870.

Dragi Mohr,

Ovi Prusi su nepopravljivi magarci. Oni su čitav nesrećni socijaldemokratski odbor u Braunšvajgu, pa čak i *štampara* dobronamerne i zaista još pitome proklamacije, po naređenju Vogela von Falkensteina, uhapsili i *vezane* odveli u Lecen u Istočnu Prusku.^[79] Ti znaš da je pod izgovorom iskrcavanja Francuza gotovo za celu severnu Nemačku objavljeno ratno stanje, te da stoga vojne vlasti mogu po volji zatvarati. Srećom, ovo neodložno deportovanje u Istočnu Prusku dokazuje da će ih zadržati samo do zaključenja mira, a neće staviti pred ratni sud, u kome slučaju bi sigurno dobili 10 godina robije ili zatvora od lajtnanta koji bi bio određen da presudi. No vidi se kako je sama fraza republike zaplašila ove bedne duše i kako se zvanični svet neugodno oseća bez političkih zatvorenika.

Uopšte, rat s vremenom poprima neugodan karakter. Francuzima još nije bilo dosta batina, a nemačkim magarcima je previše pobede. Victor Hugo piše gluposti na francuskom^[80] a lepi Wilhelm nagrđuje nemački jezik. »A sad ostaj zbogom sa uzbuđenim srcem na kraju jednog ovakvog pisma.« I to hoće da bude kralj! Još uz to najobrazovanije nacije sveta! I njegova žena daje to da se štampa!^[81] Ako to još tako potraje nedelju dana, doći ćemo do zaključka da nas oni, obe strane, itd.

A sad ostaj zbogom sa uzbuđenim srcem, ili pak i ne, na kraju jednog ovakvog pisma.

Tvoj
F. E.

27

Marx Engesu

u Mančester

[London] 14. sept. 1870.

Dear Fred,

Istovremeno sa ovim pismom 12 copies¹ Adrese.² Razne sitne štamparske greške, izostavljanje malih reči itd., ali ne menja smisao. Korigovače se u drugom izdanju. Ne smeš zaboraviti da General Council³ na sve strane has to deal with susceptibilities⁴ i stoga ne može da piše onako kao što bismo mogli nas dvojica u svoje ime.

Vest o Braunšvajgu⁽⁷⁹⁾ dobili smo sinoć od Liebknechta, ali kao i uvek u vilhelmovskoj neodređenosti, dakle, neupotrebljivo. Ja sam danas o tome poslao notice u »Pall Mall«, »Echo« itd.⁵

Činjenica je vrlo dobra. Ovog puta gonjenje demagoga⁽⁸²⁾ počinje *pre svršetka rata*, i to radnika umesto vetrenjastih studenata od »vovremja ono«. Vrlo je dobro što se Prusi pokazuju kakvi jesu i još pre zaključenja mira razaraju sve moguće iluzije u radničkoj klasi. A i radničku klasu mogu naterati u vatru samo direktni progoni od strane države.

»Republika« — pa čak i puka fraza — ipak je dala stvari sasvim drugi obrt. Na primer, gospodin *George Potter* — ovaj radnički junak iz lista »Bee-Hive« — izjasnio se publicly kao a republican.⁶ To ti pokazuje raspoloženje u Londonu. Nadam se da će pruska politika dvora dovesti ovdje do tuck.⁷ To je famozan lever,⁸ ta unconstitutional interference of the granddaughter of George III and the mother in law of Fritz.⁹⁽⁸³⁾

Bismarck je pri svemu tome magarac. Zato što mu je sve polazilo za rukom, dokle je instrument nemačkih težnji ka jedinstvu, toliko je izgubio glavu da sad misli da može bez ikakvog stida i srama da tera specifično prusku politiku, ne samo spolja nego i unutra.

Juče je bio radnički miting u jednom lokalnu of Lincolns Inn Fields. Mi smo, kao i obično, u utorak sedeli na našoj sednici. Dođe telegram to come to the rescue.¹⁰ Ljudi iz Peace Society¹¹⁽⁸⁵⁾, koji su znatno »nakupovali« među radnicima (na primer, Cremera), pri-

¹ primeraka — ² Karl Marx, *Druga adresa Generalnog veća o francusko-pruskom ratu* — ³ Generalno veće — ⁴ uzima u obzir osetljivosti — ⁵ O hapšenju članova braunšvajškog odbora — ⁶ javno republikanac — ⁷ gustog — ⁸ pokretač — ⁹ nekonstitucionalno mešanje unuke Georgea III ili tašte Fritzove — ¹⁰ da dodemo u pomoć — ¹¹ Lige za mir

lično su sebi obezbedili većinu, iako sasvim slabu. Naše iznenadno pojavljivanje turned the scale.¹² Bila je, naime, reč o raznim rezolucijama za French Republic,¹³ koje bi, kao što je tvrdilo Peace Society, mogle dovesti do rata s Pruskom.^[84] Ja sam danas napisao iscrpne instrukcije u Belgiju i Švajcarsku, ditto u United States.^{14[85]}

Priloženo pismo od Serraillier-a¹⁵ interesovaće Tebe i Dupont-a. To je samo deo pošto drugi deo sadrži family affairs,¹⁶ dakle, ostao je u posedu Madame Serraillier. •

Tvoj
K. M.
Secretary for Russia!¹⁷

Schäffleova knjiga ima naslov: *Kapitalismus und Socialismus etc.*¹⁸

---

¹² okrenulo je list — ¹³ Francusku Republiku — ¹⁴ [Sjedinjene Države — ¹⁵ Vidi u ovom tomu, Drugi deo, pismo br. 16 — ¹⁶ porodične stvari — ¹⁷ Sekretar za Rusiju! — ¹⁸ *Kapitalizam i socijalizam itd.*

28

Marx Engelsu
u Mančester^[86]

Na brzinu

London, 16. sept. 1870.

Dear Fred,

Neka Dupont — u ime General Council¹ — odgovori Marsejcima (priključujem njihov manifest^[87] i pismo) i natrlja im nos; neka im ujedno pošalje *naš* manifest.² Ako mu je potrebno, mogu mu poslati odavde nove primerke.

Osim lista »*Spectator*«, koji je napisao dubokouman članak, o tome, i kratkog izvoda u listu »*Pall Mall*«, svi papers³ u Londonu pokušali su nas to burke.⁴

Tvoj
K. M.

---

¹ Generalnog veća — ² Karl Marx, *Druga adresa Generalnog veća o francusko-pruskom ratu* — ³ listovi — ⁴ prečutati

1871.

29

Engels Marxu

u Brajton^[88]

[London] 18. avg. 1871.

Dragi Mohr,

Prilažem »Public Opinion«, u kome je članak lista »National Zeitung« opširniji; videćeš da je neposredno iza mesta inkriminisanog u listu »Internacional« vrlo mudro izostavio pasus na koji se mora odgovoriti. Ovaj list tek što je izgubio proces protiv Goldschmidta i Jenny Lind i time izišao na glas namernog klevetnika. Ja ne bih samo tražio da donese odgovore, već i *an ample and complete apology*, in the same place of the paper.^{1[89]}

»Nat[ional] Zeitung« bi takođe dobio svoje kad bi se članak istovremeno štampao u listu »Volksstaat«. Onaj mangup Zabel se opet oseća kanibalski dobro pod Bismarckovim okriljem.

Rozwadowski ima mesto učitelja u Samarsetšajru bez plate, stan i hranu, do 15. decembra, kuda sutra putuje. Tamo *mora* da uči engleski. Ja sam mu pomogao da krene — za komisiju agenta £ 1.1, odelo £ 3.7, dugove £ 1.13, putni trošak i za accidents² £ 1.10, ukupno £ 7.11; osim toga, juče izdao za Dupont-ovu decu £ 12.12³ i ostao sam praznog džepa. Tek što smo bili jutros otišli da dovedemo stvar u red, kad mi je Tvoja žena donela pismo od Tibaldija, u kome se R[ozwadowskom] putem Dawidowa obećava nešto drugo. No sad je bilo prekasno, i R[ozwadowski] je morao bar za prvo vreme onamo. Budemo li kasnije videli da se dâ nešto aranžirati s druge strane, onda uvek može neki Francuz, eventualno Beaufort, preuzeti njegovo mesto, a on se može vratiti i primiti novac od Rusa.

Nadam se da Ti morski vazduh čini dobro.

Tvoj
F. E.

¹ Opširno i potpuno izvinyenje na istom mestu u listu — ² nepredviđeno — ³ Vidi u ovom tomu, Drugi deo, pismo br. 79

30

Marx Engelsu

u London

19. avgusta 1871.

Globe Hotel, Manchester Street, Brighton

Dragi Fred,

Budi tako dobar pa ovo što stoji na poledini¹ napiši listu »Public Opinion«, 4. Southampton Street, Strand, s mojim potpisom. Moj rukopis mogao bi im dati izgovor za misprints.² O tome šta treba preduzeti prema nemačkom organu, posle mog povratka.

Danas je prvi lep dan ovde. Juče i prekjuče kiša. Na žalost, lek za jetru nisam poneo, ali vazduh mi čini neobično dobro. Ako je moguće (i deca ne dođu pre toga³), rado bih ostao ovde do četvrtka, ali no cash in hand,³ a kako vidim iz Tvoga pisma⁴ Ti si takođe švorc.

Što se tiče Nečajeva, koji, po svom običaju, lažne vesti o samom sebi svojeručno šalje u svet, to će, po mome povratku, General Council⁵ morati javno preduzeti mere protiv njega.⁵

Salut.

Tvoj
K. M.

---

¹ Uredniku lista »Public Opinion« — ² štamparske greške — ³ nemam gotovine kod sebe — ⁴ Vidi u ovom tomu, Prvi deo, pismo br. 29 — ⁵ Generalno veće

31

Marx Engelsu

u London

[Brajton] 21. avgusta 71.

Dear Fred,

Ima vremena do srede.

Jung je od subote ovde, danas se vraća.

Posredstvom jednog popa (francuskog) imenom Pascal dobiću nešto novca za refugees.^{1[92]}

Salut.

Tvoj
K. M.

Pero mi ne valja.

---

¹ izbeglice

32

Engels Marxu

u Brajton

London, 23. avg. 1871.

Dragi Mohr,

Na brzinu. U prilogu B 57 68868, London, 27. jula 1871, 5 funti. Ostani tamo dokle možeš. Bolje će Ti činiti nego da dođeš ovamo, devojke ionako neće doći ove nedelje.^[90] Prema listu »Pall Mall« Lafargue je takođe oslobođen.^[93]

Lešner kaže da su lasalovci rešili da će Te predati sudu ako novac ne dobiju sledeće nedelje.^[94]

Frankel je ovde, juče je sa Chalainom i Bastelicom izabran za člana General Council¹-a. Bio je danas kod mene sa Rochatom, izgleda mi da nije prebeglica.

Allsop je bio juče u Veću, dao mi je za Tebe, za izbeglice, sumu od 5 šilinga^[92], opet odlazi iz grada i pišaće Ti, u onoj gužvi, naravno, nije bilo prilike da s tim gluvim čovekom porazgovorim.

Jungovo pismo da napišem apel Jenkijima, dobio sam juče, 7 sati uveče, dakle, prekasno. Odlučeno je da se Tebi stavi u dužnost da napišeš ovaj apel^[95] i da se per steamer² pošalje iduće subote. Ako ne možeš, mogao bih ja nešto učiniti; priloženo pismo dokazuje da će uroditi plodom. Juče stiglo između 2 i 3 funte u svemu!

Čitava sednica opet protekla u debati sledećeg: Weston, Hales, Applegarth i još jedan od naših Engleza bili su pozvani na sednicu od strane G. Pottera, među njima i dr Engländer! Potter je izneo da je ser Ed. Watkin uglavio s kanadskom vladom plan po kome bi trebalo da versajski zarobljenici budu poslani u Kanadu, te da tamo dobiju 1 eker zemlje po glavi — sumnja se da iza toga stoji Thiers, da bi se oslobodio tih ljudi. Weston se ushitio, il radote de plus en plus.³ Kraj priče — prelaz na dnevni red motivisali sasvim dobro, Longuet, Theisz i Vaillant.

Ja sam zauzet od jutra do večeri, ne mogu ni novine da pročitam, a i sad neko dole čeka. Uz to su mi se i braća najavila.⁴

Salut.

Tvoj
F. E.

---

¹ Generalnog veća — ² brodom — ³ on postaje sve detinjastiji — ⁴ Hermann i Rudolf Engels

33

Marx Engelsu
u London

[Brajton] 24. avgusta [1871]

Dragi Fred,

Tvoje pismo s 5 funti, na čemu najlepša hvala, stiglo je oko podne, pošto je moj telegram već otišao.

Sutra ću napisati nekoliko redaka u Njujork^[95]. Apel po mome povratku u London (u subotu).

Kako »Public Opinion« moli pokorno za oprostaj,^[89] videćeš iz pisma koje sam danas poslao svojoj ženi.

Dakle, Lafargue oslobođen!^[93]

Salut.

Tvoj
K. M.

34

Marx Englesu

u Remzgejt

[London] 8. sept. 71.

Dragi Fred,

Allsopova adresa je: *Pegwell Bay*. Broja nemam, a nije ni potreban. Everybody will tell you the whereabouts of *Pegwell Bay*.¹ Bilo bi dobro da razgovaraš s njim, pošto u utorak dolazi s novcem u London i mene je pozvao k sebi. Pisao sam mu opširno^[11] i ujedno rekao da i dalje mogu to be the *aumonier* of himself and friends² ako mi se ostavi potpuna sloboda raspolaganja and does not bother me with the demand to produce lists of »the different degrees of distress«³ izbeglica.^[92]

Šta kažeš za poštovanog Favre-a? Ova tričava londonska štampa mora svoju vlastitu sramotu sada telegrafski da javi.^[96]

Prošlog ponedjeljka objavio je »*L'Avenir Liberal*« — journal bonapartiste, publié à Paris⁴ — da sam umro.

Usled toga razna pisma, između ostalih je Dronke danas pisao mojoj ženi, a i Imandt poslao »*Dundee Advertiser*«, sa istom glu-pošću.

À demain. Call upon me after your arrival at London.⁵

Pozdravi whole family.⁶

Tvoj

K. M.

Rochat famozno imitira Frankelov francuski.

»*Evening Standard*« od 6. septembra doneo je samo pismo uredniku s primedbom: »We have recieved no enclosure«. ⁷[97]

Tu sam stvar tek juče video. Pošto su pisma upućena njima pisana Tvojom rukom,⁸ rekao sam svojoj ženi da im smesta piše u svoje ime pod izgovorom da sam na nekoliko dana otišao iz Londona. Ona je poslala (i pismo registered⁹) »*Public Opinion*«, zatražila otisak i izvinjenje preteći sudom. Priložila mu »staru« kartu »*Mme. Jenny Marx, née Baronesse de Westphalen*«,¹⁰ što će zaplašiti te torijevce.

¹ svak će Ti reći gde je *Pegwell* — ² biti *sakupljač milodara* njegov i njegovih prijatelja — ³ i da me ne muče sa zahtevom da napravim liste »o raznom stepenu nužde« — ⁴ bonapartističke novine koje su izašle u Parizu — ⁵ Do sutra. Dodi k meni čim prispeš u London — ⁶ celu porodicu — ⁷ »Nismo primili nikakav prilog« — ⁸ Vidi u ovom tomu, Prvi deo, pismo br. 30 — ⁹ preporučeno — ¹⁰ »Gospođa Jenny Marx, rođena baronica von Westphalen«

1873.

35

Marx Engelsu

u London

23. maja [1873]

25, Dover Street, Manchester

Dragi Fred,

Sinoć odseo u Hotelu Brunswick,^[98] nisam našao ni Moore-a¹ ni Schorlemmera.

Jutros otišao Moore-u, nije ga bilo, pitao njegovu gazdaricu da li bi mogla za me naći jednu sobu u susedstvu; na to mi ona ponudi u svojoj kući sleeping room,² pa sam se odmah s njom pogodio.

Otišao zatim Gumpertu, u Nemačkoj je; danas ću (via³ Zapp) doznati kad se vraća.

Pri povratku u Hotel Brunswick našao Moore-a na vratima. Bio je veoma zadovoljan da sam settled⁴ s njegovom gazdaricom.

Danas sam pisao Tussy^[11] i siguran sam da gospodin L[issagaray] mora učiniti pour le moment bonne mine à mauvais jeu⁵.

Tvoj

K. M.

Pozdrav Mrs.⁶ Videću Renshaws-a.

---

¹ Samuel Moore — ² spavaću sobu — ³ preko — ⁴ uredio — ⁵ za ovaj momenat ljubazno lice — ⁶ gospođi Burns

36

Engels Marxu

u Mančester

London, 24. maja 73.

Dragi Mohr,

Pisao sam prekjuče Gumpertu^[11] i kazao mu svoje mišljenje o Tvom slučaju uz kratku istoriju bolesti (naravno, prečutavši domaće nevolje, samo sam rekao da si imao mnogo sekiracije s raznim stvarima), da bih bar učinio s moje strane što je potrebno i dobio opkladu u pogledu dijagnoze. Danas mi piše njegov najstariji pastork da će se G[umpert] vratiti tek za 8 - 10 dana i da mu je poslao moje pismo.

Lafargue me zadržao do pola pet^[99] pa mi je bilo prekasno da pošaljem preporučeno pismo, poslaću ga u ponedjeljak s novcem da to vreme, ako si raspoložen, upotrebiš za izlete.

Imam kod sebe i onih 50 £, da li da ih dam Tvojjoj ženi?

S Rusijom ćemo biti za nekoliko dana gotovi, sve do kratkog umetka, za šta moram najpre prostudirati ruske stvari, pri čemu me mnogo uznemiravaju.

Pozdravi Moore-a i Schorlemmera.

Tvoj
F. E.

37

Marx Engelsu

u London

[Mančester] 25. maja 73.

Dragi Fred,

Odgovaram Ti odmah s ovo nekoliko redaka u Schorlemmerovoj sobi s kojim ovog časa idem u šetnju, pošto je Moore¹ kod svoje Dulčineje i namerava da se pojavi tek oko 6 o'clock.²

Ovde je bilo đavolski hladno i duvao je istočni vetar sve do danas, tako da sam dobio kijavicu in optima forma.³

Istog dana, ili, tačnije, večeri, kada sam stigao ovamo, prva individua koju sam sreo bio je kao i uvek neizbežni Borchardt.

Juče sam takođe sreo i poštovanog Knowlesa, modrocruvenog lica kao u pijanice.

Brave⁴ Dakyns, kao što mi kaže Moore, neće više ništa da zna o Internacionali zato što se podvojila.^[100]

Bilo bi mi drago kad bi tih 50 £ dao mojoj ženi.

Salut.

Tvoj
K. M.

Schorlemmer Te pozdravlja i poručuje — aludirajući na Tvoje pismo Gumpertu^[11] — da se sada ponovo uverio da si veliki strateg.

---

¹ Samuel Moore — ² 6 časova — ³ propisnu — ⁴ Valjani

38

Engels Marxu

u Mančester Radnici

[London] ponedjeljak, 26. maja [1873]

Dragi Mohr,

U prilogu £ 10 u dve novčanice C 76, 48876 i 77, London, 6. februar 1873. — Tvojim ženim odneću novac popodne.

U subotu sam napravio glupost. Tvoja žena je došla ovamo i u brzini sam joj dao Tvoje pismo¹ — ona je dugo gledala na poslednji pasus, ali nije ništa rekla. Uostalom, i nije mogla videti ničeg naročitog u Tvom uveravanju da gospodin L[issagarey] pour le moment² mora da pravi *bonne mine à mauvais jeu*.³ Ako me bude pitala, reći ću joj da ne znam ništa više nego to da si izrazio mišljenje da se ne može prosto-naprosto osloniti na to da će L[issagaray] održati obećanje i da si zbog toga već ovde o tome govorio da ćeš jednim pismom uticati na T[ussy].

Dakle, M. Thiers-a je nadmudrio i izbacio napolje najveći magarac Francuske, M[ac]-Mahon.^[101] Da, reakcija je kosa ravan po kojoj se klizi dole kad se na nju stane. Ako je M[ac]-M[ahon] nešto, onda je bonapartist i divno je što obe stare monarhističke stranke, kao što su 1848. morale staviti na čelo Luja B[onapartu], sada moraju staviti njegovog namesnika. Time je, po mome mišljenju, restauracija carstva zasad jedino moguća monarhistička kombinacija. Zadevice između orleanista i legitimista degutiraće M[ac]-M[ahona], Rouhera itd., uzeće ga u svoje ruke i kad stvar bude dobro pošla, instruirati ga kako se moraju voditi trupe itd. do bonapartističkog državnog udara. Tad će sve stajati do trupa i M[ac]-M[ahon], ma kakav inače bio, sigurno će sve učiniti — i en connaissance de cause⁴ — da bi ih za ovo disciplinovao. En attendant⁵ Thiers je sada popularniji nego što je ikada bio, i Gambetta stupa opet u pozadinu, tako da, ako opet do nečega dođe, mnogi ljudi koji opet imaju da se onemogućće blažom vode od Thiers-a do Félixu Pyat-a.

A naročito mi je drago to što je M[ac]-M[ahon] Th[iers]u ponovo dokazao kakve su sasvim naročite hulje poglavito vojni filistri.

Pozdravi Moore-a⁶ i Schorl[emmera].

Tvoj
F. E.

¹ Vidi u ovom tomu, Prvi deo, pismo br. 35 — ² za ovaj momenat — ³ ljubazno lice — ⁴ sa poznavanjem stvari — ⁵ U međuvremenu — ⁶ Samuel Moore

39

Engels Marxu

u Mančester

[London] 30. maja 73.

Dragi Mohr,

Jutros u postelji došle su mi u pamet sledeće dijalektičke misli o prirodnim naukama¹⁰²:

Predmet prirodnih nauka — materija koja se kreće, tela. Tela se ne mogu odvojiti od kretanja, njihovi oblici i vrste mogu se spoznati samo u kretanju, o telima van kretanja, van svakog odnosa prema drugim telima, nema se šta reći. Tek u kretanju pokazuje telo šta je. Prirodna nauka spoznaje tela, dakle, time što ih posmatra u njihovom uzajamnom odnosu, u kretanju. Spoznavanje različitih oblika kretanja je spoznavanje tela. Istraživanje ovih različitih oblika kretanja je, dakle, glavni predmet prirodne nauke.¹

1. Najjednostavniji oblik kretanja je promena *mesta* (u vremenu, da bih ugodio starom Hegelu) — *mehaničko* kretanje.

a. Kretanje *pojedinačnog* tela ne postoji; međutim, relativno govoreći, *padanje* se može razmatrati kao takvo. Kretanje prema jednoj središnjoj tački, zajedničkoj mnogim telima. No čim se pojedinačno telo mora kretati u *drugom* pravcu, a ne prema središtu, ono, doduše, još uvek potpada pod zakone kretanja *padanja*, ali oni se modifikuju.²

b) u zakone putanje tela i vode neposredno do uzajamnog kretanja više tela — planetarno itd. kretanje, astronomija, ravnoteža — privremeno ili prividno u samom kretanju. No *stvarni* rezultat ove vrste kretanja konačno je uvek — *kontakt* tela koja se kreću, njihove putanje se ukrštaju.

c. Mehanika kontakta — tela koja se dodiruju. Prosta mehanika, poluga, kosa ravan itd. Ali *kontakt ovim ne iscrpljuje svoje dejstvo*. On se ispoljava neposredno u dva oblika: trenju i udaru. Oboje imaju svojstva da na određenom stepenu intenzivnosti i pod određenim okolnostima stvaraju *nova*, više ne samo mehanička dejstva: *toplotu, svetlost, elektricitet, magnetizam*.

2. *Fizika u pravom smislu* je nauka ovih oblika kretanja, koja posle istraživanja svakoga od njih konstatuje da oni pod određenim uslovima *prelaze jedni u druge*, i najzad zaključuje da svi oni na određenom stepenu intenzivnosti, koji se menja prema različitim telima

¹ Sa strane ovog odeljka primedba Carla Schorlemmera: Vrlo dobro; i moje mišljenje. C. S. — ² Primedba Carla Schorlemmera: Sasvim tačno!

koja se kreću, proizvode dejstva koja prelaze granice fizike, promene unutrašnje strukture tela — *hemijska* dejstva.

3. *Hemija*. Za istraživanje prethodnih oblika kretanja bilo je više ili manje indiferentno da li je ono bilo vršeno na živim ili neživim telima. Neživa su čak pokazivala pojave u njihovoj najvećoj čistoti. Hemija, naprotiv, može hemijsku prirodu najvažnijih tela spoznati samo na materijama koje su potekle iz životnog procesa; njen glavni zadatak postaje sve više veštačko proizvođenje tih materija. Ona čini prelaz na nauku o organizmu, ali dijalektički prelaz može se tek onda izvršiti kad je hemija stvarni prelaz ili izvršila ili je na putu da ga izvrši.³

4. Organizam — tu se za sada ne upuštam ni u kakvu dijalektiku.⁴

Pošto si Ti u centru prirodnih nauka, bićeš najbolje u stanju da prosудиš da li tu ima nečega.

Tvoj
F. E.

Ako mislite da to nešto vredi, nemojte o tome govoriti, da mi neki tričavi Englez ne bi stvar ukrao; razrađivanje će iziskivati još mnogo vremena.

---

³ Primedba Carla Schorlemmera: That's point! (To je suština!) — ⁴ Primedba Carla Schorlemmera: Ni ja C. S.

40

Marx Engelsu

u London

[Mančester] 25. Dover Street
31. maja 1873.

Dragi Fred,

Upravo primio Tvoje pismo koje mi je pričinilo veliko zadovoljstvo. Međutim, ne usuđujem se dati svoj sud pre nego budem imao vremena da razmislim o stvari i ujedno se posavetujem s »autoritetima«.¹

Ja sam ovde Moore-u saopštio jednu stvar kojom sam se privatno dugo nosio. Ali on misli da je ona nerešiva, ili, zbog mnogih faktora koji tu ulaze i koje većinom treba tek pronaći, bar pro tempore² nerešiva. Stvar je u ovome: Tebi su poznate tabele u kojima su prikazane cene, diskontna stopa itd. itd. u njihovom kretanju tokom godine itd. u cik-caku koji se penje i spušta. Ja sam nekoliko puta pokušavao — za analizu kriza — da ovo ups and downs³ izračunam kao nepravilne krivulje, i mislio (i još mislim da je to sa dovoljno prečišćenim materijalom moguće) iz toga matematski odrediti glavne zakone kriza. Moore, kao što rekoh, drži da je stvar za sada neizvodljiva, i odlučio sam da se toga for the time being⁴ ostavim.

Francuska katastrofa^[101] bila mi je priyatna ukoliko uključuje blamažu Thiers-a i njegovih prirepaka; nepriyatna zato što bih se pri obrnutom ishodu smeo nadati da bih uskoro video kako se razne individue udaljavaju iz Londona, a pored toga i zato što smatram kako u interesu Francuske tako i u našem svaku nasilnu katastrofu sada kao untimely.⁵

Međutim, nipošto nisam uveren da će taj événement⁶ dovesti do restauracije. Rurals⁷ su sigurno računali na nešto slično pobuni u Parizu, Lionu, Marseju, pogotovu u Parizu. U tom slučaju bi upotrebili oružje, jedan deo radikalne levice bio bi uhapšen itd., ukratko, nastalo bi stanje koje bi d'une manière ou d'une autre⁸ moralo završiti restauracijom, i to brzo. Sam Bonaparta pri pokušaju da izvede coup d'état,⁹ to jest da ga dovede do rezultata, video se prvog dana, paralizovanim usled čisto pasivnog otpora Parižana, i znao je vrlo dobro da je coup,¹⁰ ako to potraje 6-8 dana, promašen, i to neopozivo.

¹ Carl Schorlemmer i Samuel Moore — ² za sada — ³ gore-dole — ⁴ zasad — ⁵ neblagovremeno — ⁶ događaj — ⁷ seosko plemstvo — ⁸ na jedan ili drugi način — ⁹ državni udar — ¹⁰ udar

Otuda signal da se počne s raznim ubistvima po bulevarima itd. sans provocation aucune,¹¹ da se improvizuje terreur. Naročito gospodin Morny, stvarni manager,¹² govorio je o ovom operativnom planu, čiji je on autor, kasnije vrlo otvoreno.

Za to je Rurau⁷ nedostajao pluck;¹³ a takav se mogao zamisliti samo u slučaju kad bi imali jednog umesto tri pretendenta. Ovi subjekti su se, zapravo, nadali obrnuto, da će ih događaji izbaciti iz njihovog buridan-magarećeg položaja.^[103]

Sad, naprotiv, kad su stavljeni u čisto parlamentarni položaj, svađa započinje neposredno opet u njihovim vlastitim redovima. Svako se nada da će od najbliže frakcije, say, f.i., the left centre,¹⁴ pridobiti za sebe koliko je potrebno da bi izbacio rivale. A što se tiče Mac-Mahona, taj dotični filistar, po mom sudu, neće raditi nikada samostalno. Tu spada još jedna okolnost koja će ubrzati raspadanje ovog komposituma. Jedino što njih formalno drži zajedno jeste bog, i.e. katolicizam. Plahovitiji i »pošteniji« ljudi desnice bezuslovno će tražiti od vlade da prema papi¹⁵ i Španiji pokaže couleur¹⁶[104] i meni se čini da, sasvim apstrahujući unutrašnji otpor, obzir prema gospodinu Bismarcku mora sprečiti svaku akciju u tom pravcu. No, jezuitski oci, koji su, u stvari, dosad dirigovali čitavim ovim manevrom ruraux, između ostalih i ona babetina Mac-Mahonova žena, neće se tim načinom dati otpremiti. U takvoj prilici moglo bi u nacionalnoj skupštini vrlo lako opet doći do isto tako nagle changement de décoration¹⁷ kao i nedavno. Pa bilo je dovoljno samo shifting¹⁸ devet glasova da se homme nécessaire¹⁹ onemogući, čime se, uzgred rečeno, protivno Hegelu, dokazalo da nužnost ne uključuje mogućnost.

Prekjuče sam bio kod Dronkea u Sautportu. On se ugovio i izgubio svaku formu, što ne odgovara njegovom rastu. Kod njega sam par accident²⁰ video Straußovu knjigu, koju mu je pozajmio neki nemački filistar: *Der neue und der alte Glaube*. Prelistavao sam je i ona zbilja pokazuje veliku slabost lista »Volksstaat«, da niko ne udari po glavi ovog prokletog obožavatelja popova i Bismarcka (koji s važnim izgledom govori o socijalizmu).

Danas idem sa Moore-om u Bjukston, tako da od danas popodne do ponedjeljka neću biti tu. Čim budem video Gumperta, vraćam se. Skitanje i nerad vrlo su mi dobro činili.

U prilogu pismo od Tussy. U pismu^[11] koje je dete od mene primilo bio sam joj rekao da me je njeno poslednje pismo umirilo itd.; njen prekor da sam nepravedan prema L[issagareyu] je neosnovan. Ja ne tražim od njega ništa drugo nego da pruži dokaz umesto fraze, da je bolji nego što je glas o njemu i da čovek ima neko pravo da se može na nj osloniti. Vidiš iz odgovora kako taj homme fort agi-

¹¹ bez ikakvog izazova — ¹² šef — ¹³ odvažnost — ¹⁴ recimo, na primer, levi centar — ¹⁵ Piju IX — ¹⁶ boju — ¹⁷ izmene dekoracije — ¹⁸ pomeranje — ¹⁹ potreban čovek (Thiers) — ²⁰ slučajno

ert.²¹ Prokletstvo je u tome što ja zbog deteta moram nastupiti vrlo oprezno i blago. Odgovoriću tek pošto se po povratku konsultujem s Tobom. Zadrži pismo kod sebe.

Upravo dolazi Schorlemmer. On ne može sa mnom i Moore-om²² jer je Roscoe bolestan, a sad je vreme pripremanja ispita.

Pročitavši Tvoje pismo,²³ Schorlemmer se u suštini sasvim slaže s Tobom, ali se uzdržava od podrobnije ocene. My compliments to Mrs. Lizzy.²⁴

Tvoj
K. M.

---

²¹ jaki čovek radi — ²² Samuel Moore — ²³ Vidi u ovom tomu, Prvi deo, pismo br. 39 — ²⁴ Pozdravi gospodu Lizzy.

41

Marx Englesu

u Remzgejt^[105]

[London] 29. avgusta 73.

Dragi Fred,

Serraillier je bio večeras ovde. Vrlo se žalio i bio veoma kolebljiv u vezi sa svojim odlaskom u Ženevu^[106]. Apstrahujući privatne razloge, on je, kao što kaže, prvobitno akceptirao samo zato što je mislio da i mi idemo; zatim, on je tek sada pročitao mandat, koji su mu obećali poslati, kao što kaže, 15 dana pre kongresa.^[107] On sad tu nalazi stvari, kao, na primer, povećanje powers of Councils,¹ koje ne bi mogao da zastupa ni lično, ni u ime Federal Council²-a.

Ali sve to nije glavna stvar. Federal Council je dobio pismo od Perret-a, odakle proizlazi,

1. da Romand Federation³ hoće da poništi diskrecionu moć koju je Haški kongres^[108] dao General Council-u;

2. da niko od romanske i ženevske bande neće da se primi mandata neke engleske sekcije, osim Duvala, i taj samo sub⁴ 1 konstatovanih uslova;

3. da, kao što piše Perret, niko od tih drugara neće da tamo izgubi ni nedelju dana — na kongresu, što bi iziskivalo prihvatanje mandata.

U takvim okolnostima sam apsolutno mišljenja da je bolje da S[erraillier] ne ide. Bruka će pasti na nas a ne na njega ako on bude tamo — u takvim okolnostima, koje se nisu mogle predvideti. Po mome mišljenju, trebalo bi da on napiše pismo,^[109] priloži američke stvari^[110] i da izjavi da ga bolest sprečava da upotrebi mandate koje je dobio iz Njujorka, Londona itd.; najzad, da se iz pisma koje je u Londonu dobio iz glavnih zemalja Kontinenta uverio da pod sadašnjim okolnostima u Francuskoj, Nemačkoj, Austriji, Danskoj, Portugalu itd. nije moguć nikakav bona fide⁵ kongres.

Telegrafiraj odmah *yes*⁶ ako si ovog mišljenja; *no*⁷ ako suprotnog. Bez Tvoga znanja nisam hteo da kažem ništa pozitivno.

Kakve su prilike u Švajcarskoj, koje su nam *do poslednjeg časa brižljivo* tajili, držim za pravu ludost da šaljemo Serraillier-a. Naša apsolutna apstinencija, koja vladama i buržoaziji još može imponovati

¹ vlasti Generalnog veća — ² Federalnog veća — ³ Romanska federacija —
⁴ pod — ⁵ normalni — ⁶ da — ⁷ ne

i imponovaće — uprkos skandalu koji će napraviti novine u početku
va au diable⁸ ako S[erraillier] dođe *pod takvim okolnostima*.

Salut.

Tvoj

K. M.

Sorge još piše (možda to već znaš) da su im Holandani saopštili
da će oni poslati delegate i na kongres u Juri,^[111] te traži, što Serraillier
kao njihov mandator treba izričito da podupre, da se Holandani *ne*
puste na naš (!) kongres.

My compliments to Mrs.⁹

---

⁸ otići će do đavola — ⁹ Pozdrave gospođi Burns.

42

Engels Marxu

u London

Remzgejt, 30. avgusta 73.

Dragi Mohr,

Ako Serraillier neće da ide, mi ga ne možemo siliti^[106] no ja ga ne mogu razrešiti njegovog obećanja pošto sam o tome telegrafirao¹ i, u svakom slučaju *on mora sam* da vidi kako će da iziđe nakraj s Generalnim većem.

Protiv razloga koje Ti navodiš može se reći da je za nas važno da imamo izvestioca; bez S[erraillier]-a nećemo dobiti nikakav izveštaj o onome što će se dogoditi, naročito ne o privatnim sednicama.

No *apsolutno je potrebno* i obaveza je prema Generalnom veću da se oba tu priložena izveštaja, koji su na engleskom i u Ženevi sasvim nekorisni, tamo pravovremeno prevedu na francuski i pošalju u Ženevu.^[110] Za to se u ovim okolnostima morate Vi bezuslovno pobrinuti. Ako 3 - 4 čoveka istovremeno uzmu u rad jedan izveštaj, to može biti gotovo za dan-dva, pa ako i ne ispadne sasvim po želji, žurba će sve izvinuti.

Što bednije u datim okolnostima ispadne naš kongres^[107], to je, naravno, bolje, i utoliko je bolje da Serraillier ne ide. Ali ja sam u nezgodnom položaju, budući da sam obećao da će on doći, što ja sâm ne mogu opet oporeći.

A zašto niko od tih ženevskih magaraca ne piše na vreme! Takva svinjarija baš od onih ljudi koji su i zametnuli čitavu kavgu! A pri tom će ih drugi ismejavati i tražiti da se sasvim pokore i priznaju *njihov* kongres^[111] i *njihove* nove statute. A taj Duval, koji je u Hagu padao u jarost, sad se, takođe, s njima zajedno dere — tu prestaje sve.

No, to će biti veselo. Pozdrav svima.

Tvoj
F. E.

---

¹ Vidi u ovom tomu, Drugi deo, pismo br. 248

43

Marx Engelsu

u Remzgejt

[London] 30. avg. 73.

Dragi Fred,

Telegram primio; kasnije došao Serrailier s pismom *Perret-a Days-u* u džepu. Nisam ga mogao za Te zadržati, jer D[ays], sekretar ovdašnjeg Federalnog veća, mora u utorak da o tome izvesti. No S[errailier] je obećao da će napraviti prepis za Tebe. Pismo je klasično; »illimited« powers¹ ili, bolje reći, »pouvoirs illimités«,² koje je Congress de la Haye³(108) dao Generalnom veću, mora mu se oduzeti. U tome su Genèveois⁴ — i gospodin Perret ditto — složni; zatim nada da će sections jurassiernes⁵ preći k njima. Godinama je taj isti Perret pisao da bi ove sections⁶ prešle samo kad bi Generalno veće preduzelo energičnije korake protiv Jurassiens.⁷ Pri tom uvek najograničenije švajcarsko lokalno stanovište. Između ostaloga, kaže mi Frankel da je ta ista banda nezadovoljna odlukama iz Oldena, ili kako se to mesto zove, gde je zasedao švajcarski lokalni kongres!⁽¹¹²⁾ Pod ovakvim okolnostima apsolutno nije moglo biti više govora o tome da se ide u Ženevu radi tih ljudi⁽¹⁰⁷⁾, ljudi koji čak odbijaju da prime mandate engleskih sekcija.⁸ Mislim da bi dobro učinio kad bi odmah Hepneru poslao protivnalog. On će taj avis⁹ dobiti pravovremeno.

Juče, a few hours¹⁰ pre nego što sam Ti pisao,¹¹ je l'ai échappé belle,¹² i još danas to osećam u celom telu. Popio sam kašiku malinovog sirćeta, pa mi je nešto dospelo u dušnik. Dobio sam pravi napad gušenja, lice mi sasvim pocrnelo itd. i još jedan delić sekunde i odoh u večnost. Što mi je odmah post festum¹³ palo na pamet, ne bi li se takvi accidents¹⁴ mogli veštački proizvesti. To bi bio najpristojniji i najmanje sumnjiv, a pri tom vrlo expedit¹⁵ način na koji bi se neko mogao otpremiti na drugi svet. Englezima bi se učinila velika usluga kad bi im se javno preporučio takav eksperiment.

Madame Longuet, posle svakojakog telegrafiranja tamo i amo — u Bulonji je bila jaka bura — dolazi sutra.

---

¹ »neograničeno« punomoćje — ² »neograničeno punomoćje« — ³ kongres u Hagu — ⁴ Ženevljani — ⁵ jurske sekcije — ⁶ sekcije — ⁷ onih iz Jure — ⁸ Vidi u ovom tomu, Prvi deo, pismo br. 41 — ⁹ saopštenje — ¹⁰ nekoliko časaka — ¹¹ Vidi u ovom tomu, Prvi deo, pismo br. 41 — ¹² skoro da sam bio gotov — ¹³ potom — ¹⁴ nesrećni slučajevi — ¹⁵ brz

A propos! Lafargue i Le Moussu su se *formalno razišli*.^[113] To se dogodilo — razilaženje — kad se Le Moussu izjasnio da je spreman na to pošto je opiranje na drugoj strani vidljivo. Le Moussu računa sad na Tebe. Ja mislim da je ovaj razlaz vrlo dobar i za obe strane postao nužan, pošto se sve vreme straćilo na taj rat žaba i miševa.^[114]

Salut.

Tvoj

K. M.

Što se Serrailier-a tiče, koji zbog bolesti nije mogao nedelju dana da radi, a zbog puta u Ženevu^[106] bi izgubio još oko dve nedelje, to sam veoma zadovoljan što mu nismo dali nikakav razlog da nas kasnije optužuje kako smo mu pokvarili čitav njegov posao. Pa Ti znaš *kako, gde i kada* Francuz običava da istakne svoje pravo »radnika« prema »buržuju« u vlastitoj partiji.

Primio sam pismo od Franča.^[115]

44

Engels Marxu

u London

Remzgejt, 3. sept. 73.

Dragi Mohr,

Jutros primio pismo Tvoje žene, iz kojega saznajemo da se Jenny srećno porodila. Srdačno čestitamo. Pri prvom takvom događaju uvek postoji neki razlog za zabrinutost, i čovek je dvostruko zadovoljan kad sve srećno prođe.

Ženevljani su pravi filistri. Dakle, zbog mogućnosti da des sections jurassiens¹ opet pristupe treba sve preokrenuti! Uveren sam da oni već sada šuruju s drugima i da su puni težnji za kompromisom — da smo mi otišli, možda bismo zatekli već sve svršeno. Takvom jednom kongresu⁽¹⁰⁷⁾ teško da bi se mogao in extenso² saopštiti poverljivi izveštaj Generalnog veća. Uostalom, drugi su počeli takođe prilično mizerno, sa 30 ljudi!⁽¹¹¹⁾

Le Moussuju sam obećao dve međusobno nezavisne stvari:

1. da ću mu na svaki način predujmiti 23 funte za njegov patent;

2. u slučaju da ga Lafargue ostavi na cedilu, ili se dobrovoljno povuče, ili inače dođe do razilaženja u nekom obliku koji bi mi to u odnosu na Laf[argue]-a dopustio — da s njim i s Moore-om³ pregovaram na bazi sličnoj onoj na kojoj su oni stajali sa L[afargue]-om. Iz Tvoga pisma⁴ kao da proizlazi da su se oni razišli na takav način da mi Lafargue ne može ništa prigovoriti ako ja pristupim Le Moussuju i njega zamenim. Ako je to tačno — a *Tvoje mišljenje o tome potpuno mi je dovoljno* — to bi Moore i Le Moussu mogli doći k meni one večeri kad ja zbog Andrewsa moram biti tamo, te da o tom slučaju porazgovaramo. No ako li bi on zbog patenta morao imati novac *odmah*, onda mi on to mora odmah saopštiti, pa bih ja odmah došao u London i nabavio mu ga.

Čestitam Ti na Tvom narrow escape.⁵ Na žalost, takvi napadi grčeva ne daju se proizvoditi s nekom sigurnošću, sirće od malina, pa čak i solidnija tela, mogla bi Ti sto puta dospeti u dušnik a da ne bi izazvali takve simptome.

Hepneru sam pisao.⁽¹¹⁶⁾

¹ nekoliko sekcija iz Jure — ² iscrpno — ³ George Moore — ⁴ Vidi u ovom tomu, Prvi deo, pismo br. 43 — ⁵ za dlaku umakao

Da li bi hteo gornje saopštiti Le M[oussuju], ako si mišljenja da ja to u odnosu na Laf[argue]-a mogu učiniti mirne duše. Da se razumemo, moja ponuda odnosi se samo na položaj koji je imao Laf[argue] kod »Moore & Le Moussu«, u drugu stvar — veliku štampariju — ne bih se, bar *za sada*, već iz komercijalnih razloga upuštao — biće dosta posla, bar za prvo vreme, da se eksploatiše sam patent. Sve ću Ti to izložiti kad dođem.

Lizy i ja najsrdačnije pozdravljamo celu porodicu.

Nadam se da vam je Andrews poslao i naslov,⁶ sadržaj i *omot*? Na poslednjem sasvim dole treba staviti: *prix*⁷ 2 sh.

Tvoj
F. E.

---

⁶ Karl Marx - Friedrich Engels: *Zavera protiv Međunarodnog udruženja radnika* — ⁷ *cena*

45

Marx Engelsu

u Remzgejt

[London] 9. sept. 73

Dear Fred,

U prilogu pismo od Hepnera.^[116]

Primerci »Alliance«¹ — koji je trebalo da stignu Tebi kući — još nisu tu, iako su već prošle subote bili kod Darsona. Prema tome, ja do sada nisam imao šta da ekspedujem osim 12 primeraka koji su još bili kod Tebe u kući.

Salut.

Tvoj
K. M.

Majstorija koju su potpisali Perret, Duval itd. napisao je — prema saopštenju Trusova — *Cluseret*.^[117] Odmah sam Ti rekao da to nisu napisali ti drugari zbog affectation of a small sort of literary style.²

---

¹ Karl Marx - Friedrich Engels, *Zavera protiv Medunarodnog udruženja radnika* — ² izveštačenog stila

46

Engels Marxu

u Harogejt^[118]

[London] 29. nov. 73.

Dragi Mohr,

Lopatin je sinoć ponovo otputovao za Pariz, on će se za mesec-dva vratiti, kada će i Lavrov doći sa svojom štamparijom, ako se ne predomisli zbog troškova, na šta sam Lop[atinu] naročito skrenuo pažnju.

Lopatin i Utin neće nikada biti prisni prijatelji, njihove se prirode slabo podnose i utisak njihovog prvog hladnog susreta u Ženevi još se nije izgadio. Pri tom je Lop[atin] još uvek veliki ruski patriota i руское дѣло¹ još uvek tretira kao nešto naročito, što se Zapada ne tiče, i čini se da nije baš mnogo zahvalan Ut[inu] što nas je uputio u te misterije.^[119] Osim toga, L[opatin] je prošao kroz Lavrove ruke i, dolazeći neposredno iz sibirске usamljenosti^[120], mora da je bio priлично prijemčiv za njegovu zanesenjačku pomirljivost.

S druge strane, sva ta ruska emigrantska rabota izašla mu je na vrh glave i on više neće da ima s tim posla, dok je Utin i pored, i zbog, svoje suprotnosti prema toj bandi još uvek do ušiju upleten u te spletke i svakoj gluposti pridaje značaj — tako se on grdno jede zbog toga što Lop[atin] neće da štampa Tebi poznati rukopis Černiševskog^[121] kod Trusova, nego kod Lavrova, parce que cela leur donne du prestige!²

Zato po mome mišljenju, nije od velikog značaja da li L[opatin] Elpidina, na primer, ne drži za komplikovanu hulju, nego za prostog magarca; iako je baš indiskrecijom tog istog Elpidina prema nekom izvesnom Fedeckom ili Feleckom, i njegovim brbljanjem, ruska vlada bila obavještena o Lopatinovoj prisutnosti u Irkutsku i L[opatin] bio uhapšen.

Kad je L[opatin] stigao u Irkutsk, Černiševski je bio »sasvim blizu«, tj. 700 - 800 engleskih milja dalje od Nerčinska, ali je bio smesta otpremljen u Sredni Viljuisk, severno od Jakutska, 65 širine, gde je osim urođenih Tunguza imao za društvo samo podoficira koji ga je čuvao i dva vojnika.

L[opatin], pošto je u julu pobegao, ostao je još mesec dana sakriven u Irkutsku, naposljetku u kući onog istog čoveka kome je bilo specijalno naređeno da pronade njegovo sklonište, zatim otputovao, preobučen u seljaka, kočijaša, vlastitom telegom u Tomsk, odatle

¹ rusku stvar — ² jer im to podiže ugled

brodom, od Tobolska poštanskim konjima i najzad železnicom do Petrograda, jednako kao seljak; ovde je ostao još mesec dana sakriven, dok nije železnicom mirno prešao granicu.

Od *Kapitala* preveo je glave 2 - 5 (uključivo Mašineriju i krupnu industriju), dakle, ipak dobar deo^[122]. Sad prevodi engleske stvari za Poljakova.

Juče sam čitao na francuskom^[123] glavu o fabričkom zakonodavstvu.³ I pored sveg respekta pred veštinom kojom je ova glava pretvorena u elegantni francuski jezik, ipak mi je žao te lepe glave. Snaga, sočnost i život otišli su do đavola. Mogućnost običnog pisca da se izrazi izvesnom elegancijom kupljena je kastracijom jezika. Izražavati misli na tom savremenom francuskom jeziku, stegnutom pravilima, sve je više i više nemoguće. Premet rečenica, koji je gotovo svuda postao nužan, već usled pedantne formalne logike, oduzima izlaganju svu frapantnost, svu živost. Pri engleskom prevodu uzeti za osnovu francuski prevod, smatrao bih za veliku grešku. Na engleskom nije potrebno da se snažni izraz originala oslabi; ono što će se neminovno izgubiti na mestima samog dijalektičkog izlaganja, kompenzovaće se većom snagom i kratkoćom engleskog jezika na mnogim drugim mestima.

A propos, čime gospodin Kokosky opravdava svoj loš prevod?^[124] Time što ja pišem u »Liebknecht-Marxovom stilu«, koji je vrlo teško reprodukovati! Kakav kompliment!

Tussyno pismo stiglo sinoć. Odgovoriću sutra da ne dobijete sve u jedan dan.

Šta kaže Gumpert?

Najlepše pozdrave Tussy.

Tvoj
F. E.

³ *Kapital*, I tom, Osmo glava. Radni dan

47

Marx Engelsu

u London

Harogejt, 30. nov. 1873.

Dear Fred,

U četvrtak sam bio kod Gumperta, očelavio je i ostario. Jadnik, teško trpi od hemoroidnog konvoluta koji je s njime izrastao i želi da ga najzad operiše, što je uvek, kao što sam kaže, skopčano sa izvesnom opasnošću. Ručao sam kod njega (osim njega nisam, naravno, za vreme svog kratkog zadržavanja u Mančesteru nikoga video) u društvu njegove četvoro rođene dece i njihove governess.¹

Gumpert me je pregledao bodily² i našao da je jetra nešto povećana, što po njegovom mišljenju mogu sasvim izgubiti tek u Karlsbadu. Treba da pijem istu vodu koju i Tussy (oni je ovde nazivaju kisingen zbog srodnih sastojaka), ali se ne smem kupati u mineralnoj vodi. Inače se Tussyn i moj režim razlikuju. Ona sme samo vrlo umereno hodati — tačka u kojoj se G[umpert] sasvim slaže sa Tussynim ovdašnjim lekarom Myrtle-om (vrlo miomirisno ime, taj čovek je Škot i hvali se da je sve do ovog časa *jakobit*⁽¹²⁵⁾, neka se obrati na colonela³ Stuerta kod Don Carlosa), a ja, naprotiv, moram mnogo da hodam. Gumpertov savet da vrlo malo radim jedva da je bio potreban, pošto do danas stvarno nisam ništa radio, pa čak ni pisao pisma. Rekao sam da će dve nedelje ovde biti dovoljne, ali G[umpert] je insistirao na tri. U stvari, i Tussy će se tek sredinom iduće nedelje moći kupati u mnogo jačoj mineralnoj vodi nego dosad.

A propos! Brošuru o Alijansi,⁴ koju sam mu poslao, G[umpert] nije dobio; uopšte su se u Mančesteru mnogi žalili zbog neisporučivanja papers and prints⁵ od pošte. Pošalji mu je, dakle, odmah; ditto, ako si već primio, Tvoje iz lista »*Volksstaat*« preštampane članke o Španiji⁶ G[umpert] kaže da ga sve to vrlo interesuje, i da ga mi iz Londona moramo održavati malo au courant,⁷ pošto će se inače među mančesterskim filistrima sasvim zaparložiti.

Veoma žalim što me valjani Lopatin nije našao; ali kakvu sreću ima taj mladić u svom maleru!⁽¹²⁰⁾ Kad se preseli u London, mi ćemo ga već učiniti neprijemčivim za Lavrovsko soft-sawder.⁸

¹ vaspitačica — ² temeljito — ³ pukovnika — ⁴ Karl Marx - Friedrich Engels, *Zavera protiv Međunarodnog udruženja radnika* — ⁵ novina i tiskanica — ⁶ *Bakunjinisti na delu* — ⁷ u toku stvari — ⁸ sladunjavo ulagivanje

Juče smo ovde (gde je vazduh prosečno izvanredno osvežavajući) imali oluju sa kišom i navukao sam gadan nazeb, pa danas ne izlazim, jer se u ovom slučaju kaže: principiis obsta.⁹

Naš lune de miel¹⁰ par, o čemu Te je Tussy već izvestila, prva tri dana se tako užasno dosađivao — a taj se par zove Briggs — da je mladi suprug pozvao jednog prijatelja, nekog ćopavca, koji je juče stigao. Od tog vremena izgleda da su živahniji, sudeći po larmi koju prave. Tussy i ja smo sinoć pribegli šahu. Inače čitam St. Beuve-ovu knjigu o *Chateaubriand-u*, piscu koji mi je oduvek bio antipatičan. Ako je taj čovek postao u Francuskoj tako čuven, onda zbog toga što je u svakom pogledu najklasičnija inkarnacija francuske vanité,¹¹ a ta vanité nije u lakoj frivolnoj odori 18. veka, nego romantički prurušena, šepureći se u novopečenim jezičkim obrtima; lažna dubina, vizantijsko preterivanje, koketovanje osećanjem, šaroliko presajivanje, word painting,¹² teatralno, sublime,¹³ jednom rečju, mešavina laži kakva se još nije videla u tom obliku i te sadržine.

Liebknacht-Marxov stil — vrlo je ljubazno od gospodina Kokoskog. No to izgleda da se odnosi na nama nepoznati *francuski* Liebknachtov stil. Pa njegov nemački stil je isto tako rogobatan kao i stil gospodina Kokoskog, i stoga mora da mu se dopada i da mu je prisan.

Pošto si već kod francuskog prevoda *Kapitala*¹²³ bilo bi mi drago da to nastaviš. Mislim da ćeš ponešto naći što je bolje nego na nemačkom.

My compliments to Mrs. Lizzy.¹⁴

Zbogom.

Tvoj
K. M.

⁹ odolevaj prvim počecima — ¹⁰ medenog meseca — ¹¹ taština — ¹² slikanje rečima — ¹³ uzvišeno — ¹⁴ Pozdrav gospođi Lizzy

Engels Marxu

u Harogejt

L[ondon], 5. dec. 73.

Dragi Mohr,

Ja bih Ti shodno obećanju pisao juče, ali sam imao zadovoljstvo da Tvoga gospodina ortaka Le Moussuja⁽¹¹³⁾ gledam juče kod sebe od 3 do 6 popodne i slušam njegove lamentacije — ne boj se, nemam nameru da se svetim i da taj trač ponavljam. Obojicu sam opomenuo neka se smire i rekao im da su sad jedan i drugi oženjeni i *moralni* bi se podnositi. (Moore¹ pre 8 dana a Le M[oussu] juče.) To su dva komična subjekta kakva samo mogu biti, svaki ima neizmernu predstavu o samom sebi i svome radu, no svaki samo u svojoj sopstvenoj struci, a pošto su struke različite, to se međusobno odlično kritikuju. Moore-u sam dao prošle nedelje 5 funti a Le M[oussu] juče isto tako 5 funti, podsetivši ga na njegovu dužnost da samo polovinu uzme za sebe, što mu je bilo nešto neugodno, ali pošto nije došao Moore, nego je poslao njega, to je bila moja dužnost posle onoga što se dogodilo. Le M[oussu] mi reče da za patent treba platiti još 10 funti i time bi 160 funti bilo iscrpeno. Ja im mogu iduće nedelje dati još 5 funti, ako me Ti za to ovlastiš, u slučaju da ne uđe nikakva suma; međutim, od Moore-a ću kategorički tražiti da izvrši naplatu preko Longuet-a, pošto od *oktobra* ima toliko stavki da bi se njihovom naplatom mašina održala u hodu. Bilo bi dobro da Ti napišeš Moore-u dva-tri retka u tom smislu. Budu li Ti inače dosađivali pismima, onda im samo napiši da se naprosto moraju podnositi dok se Ti ne vratiš, što je sasvim moguće, jer sve te *grievances*² nisu tako hitne kao što ih oni prave.

Gumpertu poslao izveštaj o Alijansi.⁽⁹⁹⁾ Šta kaže za Tvoju glavu? Nadam se da si se rešio nazeba.

Ja sam sad u mogućnosti da isplatim 100 funti koje dospevaju o Božiću. Da li da ih dam Tvojim ženim, ili samo deo, a Tebi ostatak kad se vratiš? I zatim, pošto ostajete tri nedelje, da li Ti je još potrebno novaca za tamo, if so, say how much, reckoning liberally.³

Astonu sam pre 15 dana naredio da proda neke shares,⁴ ali za ovu specijalnu vrstu nema buyers.⁵ Pođe li za rukom da ih prodamo, a ja ću ga sutra videti, onda možemo odmah regulisati Tvoje dugove, inače moramo čekati do početka februara, kada očekujem dalji novac.

¹ George Moore — ² tegobe — ³ ako je tako, reci koliko, računajući izdašno — ⁴ akcije — ⁵ kupaca

Za zabavu šaljem Ti brošuru štrasburškog profesora Geffckena o bankama, koja pripada Utinu. Kakva pamet! I uvek citira samo svoju vlastitu tričavu bandu, autoritete kao što je Augspurg (ko je ikada išta čuo o tome Čivutu) i velikoga Wagnera, za koga se kaže:

»Gilt nichts mehr der Tausves-Jontof,
Was soll gelten? Zeter, Zeter!«^{6[126]}

Utin mi je ovde ostavio čitavu hrpu takvih brošura, same gluposti; serves him right⁷ kad svome knjižaru prepušta izbor, tri četvrtine od toga već po naslovu se ne mogu ni za šta drugo upotrebiti nego za W.C.; a što je još karakteristično, *ni jedna jedina* nije još razrezana.

O francuskom prevodu^[123] ovih dana više. Dosad nalazim da je ono što si *preradio* svakako bolje nego na nemačkom, no to se ne može pripisivati ni francuskom ni nemačkom. Najbolja je beleška o Millu,^[127] *quant au style*.⁸

U prilogu isečak o načinu kako se mehanička snaga u čovečjem telu pretvara u toplotu. Busch je jedan od prvih živih hirurga. Ovde opisani fenomen objašnjava i tvrdnju koja je na početku rata iskrsnula na obe strane, da protivnik upotrebljava — protivno običaju — razorna zrna. Opis hladnokrvnog Buscha potpuno potvrđuje staru opomenu: Ne igray se puškom. Prijatna stvar kad ti vlastiti mozak razori lubanju.^[128]

Najlepše pozdrave Tussy.

Tvoj
F. E.

⁶ »Ne važi li Tausves Jontof, šta onda da važi? Kuku-lele!« — ⁷ nek' mu je nazdravlje — ⁸ mislim stilski

49

Marx Englesu

u London

[Harogejt] 7. dec. 73.

Dragi Engels,

Od 60 funti koje si mi poslao ostalo je about¹ 23 funte za moj put (naime, od toga platio: 10 funti Moore & Co., *otplate*: 5 funti beerman,² 5 funti grocer,³ 5 funti Withersu, 2 funte 17 šilinga za kamatu založnom zavodu, 4 funte (odelo, cipele itd. za Tussy), 5 funti ostavio ženi). Sa 10 funti imam largely⁴ dovoljno, no trebaće mi 12 ako budem putovao preko Mančestera, kao što sam obećao Gumpertu, i ostanem tamo 2 dana.

Budi tako dobar pa od 100 funti daj mojoj ženi samo 20, a 80 drži *u rezervi* za mene, pošto 3. i 16. januara imam znatnija plaćanja i ne bih hteo da je izložim iskušenju da plati manje hitne stvari.

5 funti moraće se još kompaniji baciti u ralje.^[113] Pisaću danas Moore-u radi uterivanja novca.

Moj cold,⁵ koji je bio davolski severe,⁶ još nije sasvim prošao i još uvek pijem lekove koje mi je Gumpert prepisao iz Mančestera odmah čim sam ga obavestio. Nadam se da će za dan-dva proći. No kako mi izvanredno prija ovdašnji vazduh i miran život (nisam apsolutno ništa radio), vidiš odatle što se i pored ovog neprijatnog incidenta, koji mi je ošamutio glavu, već godinama nisam tako dobro osećao.

Nazeb sam navukao tako što sam odveć doslovno izvršavao Gumpertove naloge, da se posle pijenja mineralne vode što više krećem. Stanje na nebu predvidelo je oluju s kišom.

Tussychen prija ova kura izvanredno. Uz to režim da se najkasnije u 11 ide u krevet.

U *sadržaju* magnum opusa⁷ De Paepe-a^[120] figurira kao glavni odeljak 2. knjige *données physiologiques*.⁸

«Analyse de la Force de Travail et Conditions Physiologiques de son existence». 1. Théorie de Karl Marx sur *la force de travail*, le travail nécessaire et le surtravail. — Haute portée économique et sociale de cette théorie; 2. Analyse physiologique de ce que Marx appelle *force de travail* ou *force ouvrière*. — Que cette force est formée de trois principaux éléments: force nerveuse, force musculaire, force

¹ oko — ² liferantu piva — ³ bakalinu — ⁴ sasvim — ⁵ nazeb — ⁶ ozbiljan — ⁷ velikog dela — ⁸ fiziološki podaci

sensorielle.⁹ Vidiš kako on time dobija priliku da se baci na medicinsko područje. Odeljak završava:

»14. Comment les données physiologiques qui précèdent vont nous permettre de déterminer aussi rigoureusement que possible la valeur de la force de travail base de toute valeur d'échange et fondement de toute science économique.¹⁰ Ovo poslednje zvuči kao nesporazum. Zatim dolazi teorija o stanovništvu pod naslovom: »Données fournies par l'étude des fonctions de reproduction«.¹¹ Vidim iz sadržaja da on zbog sporosti izdavanja francuskog prevoda *Kapitala*^[123] ne poznaje materiju i stoga nije mogao ni da je usvoji.

Opiranje kubanskih slaveholders¹² je a gosend;¹³ nipošto nije poželjno da stvar prođe bez rezultata. Biće mi drago ako Castelar & Co. zapadne u teškoće.^[130]

Da li si pročitao papinu¹⁴ encikliku,^[131] u kojoj se naš lepi Wilhelm¹⁵ vrlo razgovetno stavlja u isti red s rimskim carevima, koji su proganjali Kristove apostole i vernike?

Levica u francuskoj skupštini sigurno će još biti stavljena pod naročiti reglaman. Ti lumpi neće da istupe en masse.¹⁶ Time prestaje sigurnost, koja je prva građanska dužnost, te oficijelna važnost, te dnevnicе itd.

Gumpert pita kad ćeš se Ti opet jednom videti u Mančesteru? Ja sam ga umirio rekavši mu da ćeš verovatno već u proleće poslovno doći.

Compliments to Mrs. Lizzy.¹⁷

Tvoj
K. M.

---

⁹ »Analiza radne snage i fiziološki uslovi njene egzistencije« 1. Teorija Karla Marxa o *radnoj snazi*, potrebnom radu i višku rada; — Velika ekonomska i socijalna dalekosežnost ove teorije: 2. Fiziološka analiza onoga što Marx naziva *radnom snagom ili snagom radnika*. Ova snaga se obrazuje od tri glavna elementa: živčane snage, mišićne snage i senzorne snage. — ¹⁰ Kao što nam prethodni fiziološki podaci dozvoljavaju da najtačnije odredimo *vrednost* radne snage kao *osnove svake prometne vrednosti* i osnove svake ekonomske nauke — ¹¹ Podaci dobijeni studiranjem funkcija reprodukcije. — ¹² robovlasnika — ¹³ božji dar — ¹⁴ Pije IX — ¹⁵ Wilhelm I — ¹⁶ svi zajedno — ¹⁷ Pozdrav gospodi Lizzy.

50

Engels Marxu

u Harogejt

London, 10. dec. 73.

Dragi Mohr,

U prilogu 3 polovine petofuntki; izvoli odmah potvrditi prijem da ostatak mogu da pošaljem.

Od juče ujutro gusta magla, ispred koje sam šetnjom na Heath¹ za jedan časak bio pobegao. Tamo gore plavo nebo i toplo sunce, an island of brightness in a sea of fog.²

Onaj lump Roderich Benedix ostavio je za sobom gadan smrad u vidu jednog debelog toma protiv »šekspiromanije«, u kome potanko dokazuje da Sh[akespeare] nije ni prići našim velikim pesnicima, pa čak ni onima iz novog doba. Shakespeare-a treba, verovatno, prosto skinuti s njegovog pijedestala i na njegovo mesto posaditi debeloguzog R. Benedixa. Samo u prvom činu »Merry wives«³ ima više života i stvarnosti nego u čitavoj nemačkoj literaturi. I jedan jedini Launce sa svojim psom Crabom^[132] vredi više nego sve nemačke komedije zajedno. No zato će se teški Roderich Benedix dati na koliko ozbiljna toliko i jevtina rasuđivanja o buršikoznom načinu na koji Sh[akespeare] les dénouement⁴ često lomi preko kolena i pri tom skraćuje — u stvarnosti istina neophodne — dosadne gluposti. Habeat sibi.⁵

Juče sam dobio geološku kartu Rajnske pokrajine. Moje in loco⁶ učinjene površne pretpostavke većinom potvrđene.

Najlepše pozdrave Tussy.

Tvoj

F. E.

---

¹ brdo — ² ostrvo svetlosti u moru magle — ³ Vesele žene (vindzorske) —
⁴ rešenja — ⁵ Nek mu je srećno — ⁶ na licu mesta

51

Marx Engelsu

u London

11. dec. 1873, Harogejt

Dragi Engels,

Polovine novčanica, za koje best thanks,¹ stigle su. Dobio sam pismo od Sorgea; on Te moli da odmah ekspeduješ za Njujork 25 komada »Alliance« koji još nedostaju.^[133]

Dok ste vi tamo gore imali maglu, ovde je bilo pravo prolećno vreme i tako čist vazduh na kakav čovek u Engleskoj inače nije navikao.

Rod. Benedixu se ne čudim. Kad bi on i njemu slični razumeli Shakespeare-a, ne bi imali hrabrosti da pred publikom produciraju svoje vlastite »majstorije«.

S Bazaine-om je rdavo.^[134] Orleani ne mogu na prostiji način izraziti svoj vlastiti patriotizam nego takvim razračunavanjem s jednim bonapartističkim generalom. Duc d'Aumale je drugi Katon.

Upravo sam pisao Gumpertu^[11] i saopštio mu da ćemo u ponedeljak u podne stići u Mančester.

Salut.

Tvoj
K. M.

---

¹ najbolje hvala

1874.

52

Marx Engelsu

u Remzgejt^[135]

15. jula 1874.

11, Nelson Street, Ryde

Dragi Fred,

Prava je sramota što Ti još nisam pisao, ali u apsolutnoj dokolici je, kao što se zna, vrlo teško naći vremena. Ovaj island¹ je mali raj, naročito za gospoštiju, koja je najlepše situirana zemljišta svuda pretvorila u park. Mi smo per boat² prošetali oko ostrva, bili u Ventmoru, Sendaunu, Kanesu, Njuportu, a osim toga i na nekoliko izleta peške. Pretoplo je, da bi u ovim poslednjim bili konsekvantni, iako zacelo, vrlo umerena temperatura u poređenju s Londonom.

Religija, čini se, kao da među ovdašnjim natives³ svuda cveta, a osim toga to su praktični ljudi. »Vote for Stanley, the rich man«,⁴ nalazili smo plakatirano svuda u okolini. Gradsko veće Rajda, u kome sede razni članovi lučke i železničke kompanije Rajda i čija većanja u ovdašnjoj lokalnoj štampi naknađuje engleski Donji dom, pravi je uzor jobbinga.⁵

Naš landlord⁶ je scripture reader for the poor,⁷ i njegova teološka biblioteka, about two dozen volumes,⁸ krasi našu sitting room.⁹ Iako pripada Church of England,¹⁰ ipak sam među njima našao propovedi Spurgeona. U Sendounu, gde sam se kupao u toploj vodi, našao sam slične library¹¹ u kupatilu, i čovek ne može napraviti ni koraka a da ne vidi oglasene pobožne mitinge. U stvari, plebs¹² je ovde vrlo siromašan i u crkvi, izgleda, traži svoju glavnu rasonodu. Bilo bi sasvim interesantno ispitati kako je ovo prvobitno ribarsko stanovništvo in no time¹³ oboreno u ovo bogobojazno stanje. »Prenaseljenost« to zacelo nije učinila, jer sve skupa ovde nema ni 100 000 domaćih stanovnika.

¹ ostrvo — ² lađom — ³ domorocima — ⁴ »Glasajte za Stanleya, bogatog čoveka« — ⁵ lošeg poslovanja — ⁶ domaćin — ⁷ čitalac biblije za siromašne — ⁸ oko dva tuceta tomova — ⁹ dnevnu sobu — ¹⁰ engleskoj crkvi — ¹¹ biblioteke — ¹² narod — ¹³ za tili čas

Moje zdravstveno stanje je bolje, naime nisu mi potrebne nikakve pilule, ali glava i pored svega toga još nije potpuno u redu.

Veliku radost prčinila nam je Laurica svojom posetom prošle subote; na žalost, morala je u ponedjeljak uveče da se vrati. Ali kad smo je pratili do pristaništa, stigla je iz Brajtona banda izletnika-trezvenjaka. Polovina ih je bila pijana. Bilo je to, kao što je primetio jedan stari Englez pored mene, »the worst lot he had ever met with in his life«,¹⁴ i stvarno, još nikada nisam video takvo mnoštvo kržljivih, neotesanih, skaradnih idiota, ženske uz to strahovito ružne, sve »mlad svet«. Za foreigners¹⁵ bi taj sample von freeborn Britons¹⁶ bio frapantan.

Što car Rusije¹⁷ nije u Saksonskoj slomio vrat, za veliko je žaljenje. Iz novinskih vesti videčeš da su Rusi, obećavajući Bismarcku da će na kongresu u Briselu dati njegovim ratnim propisima evropsku sankciju, u stvari, nameravali da tu, za naknadu, nastave svoje u Parizu (1856)¹⁸ započete predradnje o maritime rights.¹⁹ Da je umesto Disraelija Gladstone premijer, taj bi im trik i pošao za rukom. Kako stvari stoje, ovaj kongres može da bude samo failure.^{20[136]}

Promašeni hitac na Bismarcka^[137] izgleda da mu je za trenutak ipak udario u glavu. Zar bi on inače, uprkos kisingskoj vodi, između ostaloga, govorio o »slobodi« koju su nemačkoj zemlji izborili oni koji su pali u ratu i on sam? Lepi Wilhelm²¹ mora da to nalazi protivno etikeciji što se više ne smatra vrednim truda da se na nj puca.

U Francuskoj je strah od disolucije²² ono što ih čini tako plašljivim. Mac-Mahon, uprkos svom kraljevsko-pruskom kabinetском naredenju, očigledno nije tako odlučan kao što se pravi. Jedan coup d'état,²³ to zna i on, čini ga zavisnim od bonapartista i može vrlo brzo skratiti septenat. S druge strane, i on se boji disolucije, bez prethodnog regulisanja ili »organizovanja« maršalata.^[138] Ako i ruraux^{24[101]} postavi svoje interese iznad svojih ideoloških buba, ono će uprkos svem opiranju »učiniti mu moguće da vlada«. Ali, da li je ikad bilo nečeg tako komičnoga u svetskoj istoriji kao što su ove kolizije i njihovi junaci? Ako se republika izvuče, zacelo neće zaslugom republikanaca po profesiji.

Najlepše pozdrave gospodi Lizzy i Pumpsy.

Tvoj
Mohr

¹⁴ »najgora banda koju je u čitavom svom životu sreće — ¹⁵ strance — ¹⁶ primer u slobodi rođenih Britanaca — ¹⁷ Aleksandar II — ¹⁸ Vidi u ovom tomu, Drugi deo, pismo br. 15 — ¹⁹ pomorskom pravu — ²⁰ neuspeh — ²¹ Wilhelm I — ²² raspuštanje (skupštine) — ²³ državni udar — ²⁴ seosko plemstvo

53

Engels Marxu

u Rajd

11, Abbots Hill, Ramsgate, 21. 7. 74.

Dragi Mohr,

Prošlog petka uveče odjedared dobijem pismo od Gumperta datirano *London*. Došao je onamo da se operiše i moli nas da ga posle toga (subota) posetimo. Telegrafirao sam i odmah mu pisao^[11], te danas primio odgovor da je operacija srećno prošla i da se nada da će za nekoliko dana ustati. Već prema njegovom sledećem pismu, ja ću ga posetiti ili ove ili početkom iduće nedelje, kad i inače moram u London da bih svršio poslove i doveo Pumps.

Nadam se da se Tvoja glava najzad predala morskome vazduhu i više ne rebelira.

Karlisti su učinili sebi zadovoljstvo i streljali jednog pruskog oficira. Pruska flota onda može odmah da otplovi tamo i revanšira se, a ne da Tebe blokira u Rajdu. Izgleda sigurno da će se Prus, ovako ili onako, zavaditi sa Španijom. U međuvremenu, Bismarck ne iskorišćava loše svoj izrešetani ručni zglob.^[137] Sad će sigurno doći novi zakon o štampi, o zboru i dogovoru, o udruživanju itd.

Bojim se da se varaš u Wilhelmu.¹ Ja mislim da će on sada smatrati kao jednom od glavnih dužnosti svih svojih ministara da oni, shodno konstituciji, u vreme mira sve metke primaju na sebe. Jedina strana konstitucionalizma koju on uzima ozbiljno.

Prijatelj Dizzy² će sigurno opet poželeti da bude ministar manjine. Otkako su ga njegovi podozrivi squires³ naterali, možda prvi put u engleskoj istoriji, da dve parlamentarne tekovine svojih prethodnika — zakon o školama i sada Endowed Schools Commission⁴ ^[139] — direktno obori. Ti magarci ne znaju šta rade kad obaraju tradicionalnu nepovredljivost i jednom-zasvagda-svršenost sprovedenih mera. To ostavlja priličnu rupu u staroengleskoj tradiciji lojalnosti. Još nekoliko takvih poteza i ovaj torijevski parlament doći će prema biračima sasvim u položaj versajske skupštine i uhvatiće se za svoj septenat isto tako grčevito kao i Mac-Mahon.^[138]

No, kakav je to slaboumnik! Najpre ta pruska Message,⁵ zatim ostavka pisca poslanice,^[140] a sada taj isti Mac-M[ahon], koji nedavno tek što nije komandovao juriš, moljaka za odgodu. Mislim da niko

---

¹ Wilhelm I — ² Benjamin Disraeli — ³ seosko plemstvo — ⁴ dotirane školske komisije — ⁵ poslanica

od njih neće doći ni do čega, skupština donosi protivrečne odluke, odlaže se do zime bez rezultata, i onda počinje da se iz početka vrti u krugu dok se ne stvori većina za raspuštanje. Ako bude nešto i uradila, to je onda moguće samo jednim fluke, srećnim udarcem u bilijaru, a do sada nije ta skupština napravila ni jedan jedini fluke.

Kakav je finansijer taj Magnin, koji iz prenapregnutih neposrednih poreza hoće da većim pritezanjem iscedi još više novaca! I to je bila finansijska veličina II Empire!⁶ I kako dostojanstveno stoji pred njima Gambetta, koji drži dugačku govoranciju da bi preobratio tri doktrinarca: Blanc-a⁷, Quinet-a & Co! A potučeni Italijani i potučeni Francuzi slave uz to u Avinjonu i Arki nad Petrarkinim lešom »suprematiju latinske rase«! Dok se istovremeno nemački filistar izivljava u »Kulturkampf«⁽¹⁴¹⁾, a engleski opija za Church and state.⁸ Verily,⁹ vladajuće klase trule svuda jednako brzo, pa čak i naši nemački birgeri stoje u tom pogledu sasvim na visini vremena.

Najlepše pozdrave.

Tvoj
F. E.

---

⁶ carstva — ⁷ Louis Blanc — ⁸ crkvu i državu — ⁹ Zaista

54

Marx Engelsu

u Remzgejt

[London] 4. avgusta 74.

Dear Fred,

Jennychen prekosutra dolazi k Tebi, verovatno polazi u 12 sati a.m.¹ sa Maitland Station, Kentish Town. Ja ću je toga dana pratiti.^[142]

Moja četiri svedoka, Manning, Matheson, Seaton i Adcock, bili su u subotu tačno u podne kod solicitora,² dali razne statements pred magistrate³ i istog dana odneli stvari od advokata u Home Office.⁴ On misli da će se stvar rešiti ove nedelje.^[143]

U prilogu pismo od Lafargue-a, koje sam zaboravio da Ti saopštim.

Već mi se dva dana pravi karbunkul na levoj butini, svakako će se povući pred živinom masti. San loš; mali⁵ mi je bio prirastao za srce. Najlepše pozdrave svima.

Tvoj

K. M.

---

¹ ante meridiem (pre podne) — ² advokata — ³ podatke pred nadležstvom —

⁴ Ministarstvo unutrašnjih poslova — ⁵ Charles Longuet

55

Engels Marxu

u London

Remzgejt, sreda, 12. avg. [1874]

Dragi Mohr,

*Seljački rat*¹ primio i hvala.

Budi tako dobar i odmah napiši, ako to još nisi učinio, dva-tri retka kako si. Jenny je od Longuet-a saznala da s Tvojom nogom nije kao što bi trebalo da bude, i to ju je veoma uznemirilo, pa je juče govorila da bi zbog toga pošla k Tebi. More joj očigledno čini dobro, kupanje joj prija, kašalj je, koliko ja mogu prosuditi, prošao, na žalost, još uvek nešto trpi od nesanice, protiv čega ne znam šta da radim, nego da joj savetujem da posle ručka malo odspava, što je s uspehom i učinila.

Uopšte bi bilo dobro da joj češće pišeš, Ti znaš koliko je ona za Tebe vezana.

Tvoj
F. E.

---

¹ Friedrich Engels, *Nemački seljački rat*

56

Marx Engelsu

u Remzgejt

[London] 14. avg. 74.

Dear Fred,

Nadam se da si sada primio pismo koje sam Ti poslao prošlog utorka?^[11] Ako nisi, onda treba javiti pošti, pošto još jedno pismo, koje je pisala Tussychen, nije stiglo na svoju adresu.

Praveći juče obračun sa ženom, našao sam da je imala mnogo izvanrednih izdataka. Ja sam joj zato od novca određenog za moj put^[144] dao 16,5 funti za landlorda¹ i 15 njoj. Za sada mi nije potrebno više od onoga što mi ostaje posle raznih nabavki za put, a budući da pre 18. ili 20. septembra neću poći iz Karlsbada, to mi potrebnu sumu možeš tada poslati od novca određenog za sledeći kvartal.

Međutim, nije mnogo verovatno da ću moći ostati u Karlsbadu. Prošle nedelje je bio proces u Beču, gde je između ostalih tačaka optužnice protiv jednog od optuženih figuriralo i to da je fotografiju »socijal-komuniste (kako me je tužilac nazvao) K. M.« poslao u London. Ovu tačku sud, istina, nije priznao kao prestup.

Izvršena su nova hapšenja na svima ruskim univerzitetima,^[145] i u Evropi očigledno vlada opšta težnja da se od »Internacionale« napravi bauk.

However that may be,² ja sutra polazim, jer je inače prekasno za banjsku sezonu.

Tussy se oseća mnogo bolje; apetit joj raste u geometrijskoj proporciji, ali to je ono čudno kod ovih ženskih bolesti gde i histerija igra ulogu; moraš se praviti kao da ne zapažaš da ona opet živi od zemaljske hrane. No to će proći čim potpuno ozdravi.

Karbunkul nije bio velik, ali prilično dubok, od juče je gnojenje *sasvim prestalo*, dakle, proces zarašćivanja. Prava je sreća što nisam ranije otputovao. Na putu je ta stvar mogla biti gadna. Glupo je, however,³ od Longuet-a da Jennychen tako šta piše. Budu li mi u Karlsbadu dosadivali, biću svakako prinuđen da se povučem do Hamburga. Borkheim je otputovao.

S najlepšim pozdravima svima

Tvoj
K. M.

---

¹ kućevlasnika — ² Bilo kako bilo — ³ međutim

Da li je Jennychen dobila »Lanternu«, koju sam predao na poštu zajedno sa *Seljačkim ratom*?⁴

Ako Rochefort ove nedelje ne bude dao dobru »Lanternu«, onda mu nema pomoći. Francuska vlada čini sve što je u njenoj moći da druge ljude učini duhovitim.

---

⁴ Friedrich Engels, *Nemački seljački rat*

57

Marx Engesu

u London

1. sept. 1874.

Germania, am Schloßberg,
Carlsbad, Austria

Dragi Fred,

Iduće srede biće dve nedelje kako sam ovde¹⁴⁴⁾ i džebane, alias money,¹ biće mi dovoljno još i za treću nedelju. Ako mi budeš pisao, onda molim na gornju adresu, ali na Miss Eleanor Marx na kuverti. Banja je Tussy izvanredno dobro činila; ja se osećam bolje, ali nesanicu još uvek nisam savladao.

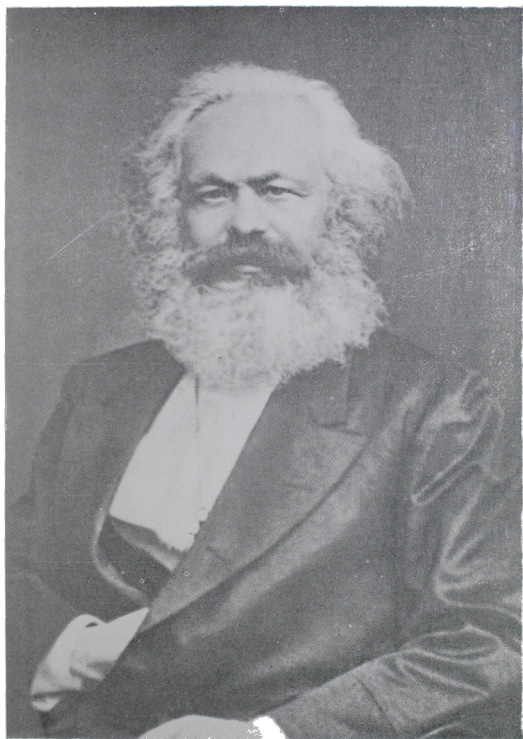
Oboje živimo tačno po propisu. Ujutro u 6 časova na određene izvore, gde imam da popijem 7 čaša. Između svake čaše uvek 15 minuta šetnje gore-dole; posle poslednje čaše walk² od jednog sata, najzad kafa. Uveče pre spavanja još čašu hladne.

Zasad smem da pijem samo čistu vodu dok Tussy dobija daily³ čašu plzenjskog piva, u koju ja zavidljivo ispod oka gledam. Moj lekar, kome me je uputio Kugelmann, Austrijanac, koji u svojim manirima, govoru itd. liči na znamenitog generala Cecilija, bio je s početka zabrinut zbog mog boravka. Na njegov savet upisao sam se kao *Charles Marx, privatier*, London; ovaj »privatier« imao je za posledicu da sam morao da platim poštovanju gradskoj blagajni dvostruku *banjsku taksu* kako za sebe tako i za Eleanoru, ali je otklonilo sumnju da sam ja onaj ozloglašeni K[arl] M[arx]. Međutim, juče su me kao takvog denuncirali u bečkom rekla-kazala listu »*Sprudel*« (banjski list), a pored mene i poljskog patriotu grofa Platara (dobar katolik, liberalni aristokrat) kao »šefa ruskih nihilista«. No to je, verovatno, sad došlo prekasno, pošto imam potvrdu od grada o plaćenju banjskoj taksi. Mogao sam i mnogo jevtinije stanovati nego što me je Kugelmann smestio, ali to je u mojim specifičnim okolnostima bilo zbog respektabilnog izgleda korisno, a možda i nužno. Iako Kugelmann to još ne zna, ja *ni u kom slučaju* neću da putujem preko Hanovera, tačnije, južnim putem, kojim sam došao. Taj čovek me gnjavi svojim plašljivim raspoloženjem — ili svojim budalaštinama — kojima sebi i svojoj porodici potpuno bezrazložno zagorčava život. Mogućno je, naprotiv, da ću u Karlsbadu morati ostatu 5 nedelja.

---

¹ drugim rečima para — ² šetnja — ³ dnevno

Karl Marx
(sredinom sedamdesetih godina)

Okolina je ovde vrlo lepa i čoveku nikad nije dosta šetnji po šumovitim granitnim brdima. Ali u tim šumama nema ptica. Ptice su zdrave i ne vole mineralna isparenja.

Nadam se da se Jennychen oseća nešto bolje.

Najlepše pozdrave svima

Mohr

Engels Marxu

u Karlsbad

London, 5. sept. 74.

Dragi Mohr,

Noćas ili tačnije jutros u 2 časa srećno stigli ovamo^[142] posle vrlo uzbudljive, ali krasne vožnje — talasi do 20 stopa visoki. Jenny s početka nešto patila od morske bolesti, posle σεισάκθεια¹ bolje, sve vreme on deck² u vrlo dobro zaštićenoj poziciji. Njena glavna boljka sada je neredovan san; jadno dete, po čitavu noć misli na svoga mrtvog mališana, i tu ništa ne pomaže.

Prošle nedelje napisao sam Ti^[11] K[ugelmannovu] adresu i poslao na njega ispostavljeni crossed cheque³ na 30 funti, ako se ovaj ne bude mogao realizovati, telegrafiraj na Miss Burns: cheque returned,⁴ a ček mi onda vrati ili ga donesi sa sobom, a ja ću Ti poslati novčanice. To u najgorem slučaju, nisam znao šta da uradim, no pretpostavljam da će pri prispeću ovoga sve biti u redu. Ako li ta suma ne stiže, a prema Tvome pismu⁵ koje sam ovde zatekao bojim se da i neće, onda napiši reč-dve i poslaću više. Ti bezuslovno moraš tamo onoliko ostati koliko to lekar bude smatrao za potrebno, i za svaki slučaj prilažem još dve petofuntke, koje upravo imam — prvu polovinu, a drugu šaljem kroz nekoliko dana. Particulars of notes at foot.⁶

Takođe zatekao pismo od Mesa^[146] — vrlo prijatno iznenađenje, vrlo zgodno.

Izgleda mi normalno da je lečenje u prvo vreme povećalo Tvoju nesanicu, uzimajući u obzir neizbežno razdražujuće dejstvo vode. Budeš li Tvog lekara o tom simptomu držao au courant,⁷ on će svoje propise upravljati prema tome i postarati se za to da stvar ne postane ozbiljna.

Jenny je pisala ove nedelje Tussy — mislim u utorak ili u sredu — nadam se da je pismo stiglo.

Putovanje po uzburkanom moru nije za J[enny] imalo posledica, tako da je čak i vožnja prošlog utorka u otvorenim kolima po kiši, koja je padala dva sata — nevreme nas je iznenadilo na putu kući — dobro prošla. Uostalom, ona je bila dobro zaštićena kišobranom, waterproof⁸

---

¹ povraćanja — ² na palubi — ³ barirani ček — ⁴ ček vratio — ⁵ Vidi u ovom tomu, Prvi deo, pismo br. 57 — ⁶ Pojediniosti o novčanicama niže — ⁷ u toku stvari — ⁸ nepromočivim ogrtačem

i šalom. Sve u svemu, imali smo do poslednjeg dana stalno lepo vreme, dok je na Kontinentu, kažu, stalno padalo.

Džersi se znatno izmenio otkako smo mi bili tamo. Ogromno je izgrađeno, elegantne vile, veliki hoteli sa skupim, gotovo engleskim cenama, a i na pijaci je sve mnogo skuplje, londonsko tržište i ovde deluje u pravcu povećanja cena. Francuski jezik brzo iščezava, deca i na selu govore međusobno gotovo još samo engleski, a svet ispod 30 godina govori engleski bez ikakvog francuskog akcenta, gotovo sav. Samo se stari honoratioren još čvrsto drže francuskog jezika. A sad postoje i dve male železnice, na kojima se nikad ne čuje nijedna francuska reč. Za vreme sezone, pet raznih entrepreneurs⁹ organizuju svakodnevno ekskurzije otokom; mi smo jednom bili sa više od 150 ljudi u 8 - 9 kola — publika: malograđanin, clerk¹⁰ i volunteer,¹¹ i snob, koji je često davao povoda za uveseljavanje, a ponekad i za ljutnju. True Briton¹² već u Džersiju na takvim vožnjama odbacuje svoju veštačku domestication,¹³ no utoliko se savesnije vraća na nju pri table d'hôte.¹⁴ U Džersiju se moglo vrlo lepo posmatrati, baš zato što Džersi važi za još jevtino, stoga mondensko ostrvce, da izvesne individue — jedva da bi ih se moglo nazvati slojevima — sitne srednje klase u Engleskoj raspolažu sve većim novčanim sredstvima i da se u vezi s tim širi luksuz i afektirano respectability.¹⁵ Respectability-standard putnika koji dolaze u Džersi izgleda da je svake godine sve niži, to isto smo, uostalom, primetili i u Remzgejtu, gde se niko nije glasnije na to žalio od nesrećnog frizera koji nam je prošlog aprila tako kratko odsekao kose.

Nunc autem domine dimittis¹⁶ — imam još hrpu pisama da pišem, a vreme je da ovo pismo pošaljem na poštu radi registrovanja. Najlepše pozdrave Tussy, ditto Wenzelu

Tvoj
General.

D 67, 77773 i 4, London, 13. jula 74, 2 £ 5 — Bank of England-Notes, prva polovina u prilogu.

---

⁹ preduzetnika — ¹⁰ činovnik — ¹¹ dobrovoljac — ¹² Pravi Britanac —
¹³ vaspitanje — ¹⁴ ručku — ¹⁵ dostojanstvo — ¹⁶ A sada, otpusti me, gospode

59

Marx Engesu

u London

Karlsbad, 18. sept. 74.

Dragi Fred,

U ponedjeljak polazimo; idemo preko Lajpciga, gde ću se malo zadržati i videti Wilhelma, pa onda u Hamburg.^[144]

Ti znaš da sam len za pisanje; no to ovog puta nije bio uzrok upornog ćutanja. Prve 3 nedelje proveo gotovo *bez sna*; to, zajedno s naporima ovde, sve će Ti objasniti.

Iako se pije samo ujutro (uveče pre spavanja čaša hladne vode sa određenog vrela može se doneti u kuću), ipak je čovek po ceo dan u nekoj vrsti mašine koja mu ne ostavlja gotovo nijednog slobodnog trenutka.

Ustajanje u 5 ili pola 6. Zatim 6 čaša za redom na raznim vrelima. Između svake čaše mora proći bar 15 minuta.

Zatim se sprema doručak, najpre kupovanje peciva koje odgovara lečenju, posle toga marš od najmanje jednog sata, najzad kafa, koja je ovde izvanredna, u jednoj kafani van grada. Potom dolazi pešačenje po okolnim brdima; about¹ podne dolazi se kući, a svaki drugi dan banja, što takođe oduzima jedan sat. Zatim preoblačenje, puis² ručak u nekoj gostionici.

Spavanje *posle* ručka (pre ručka je dozvoljeno) strogo zabranjeno, i s pravom, kao što sam se uverio pri jednom pokušaju. Dakle, opet pešačenje, naizмениčno vožnja. Povratak u Karlsbad 6 - 8 uveče, laka večera, i — u krevet. To varira s pozorištem (koje se uvek zatvara u 9 časova kao i sve ostale entertainments³), koncertom, čitaonicom.

Usled dejstva vode glava je ovde vrlo iritabel;⁴ stoga ćeš shvatiti da mi je Kugelman s vremenom postao nepodnošljiv. Iz dobroćudnosti, dao mi je sobu između svoje i Tussyne, tako da mi je sedeo na glavi ne samo kad smo bili zajedno nego i kad sam bio sam. Strpljivo sam podnosio njegovo stalno praznoslovljenje dubokim glasom i ozbiljnim tonom; a nešto manje hamburško-bremensko-hanoversku filistarsku bandu, mušku i žensku, od koje se čovek nije mogao osloboditi; ali najzad me izdalo strpljenje kad me je počeo previše gnjaviti svojim domaćim scenama. Taj arhipedantični građansko-sitničavi filistar uobražava, naime, da njegova žena ne razume, ne shvata njegovu faustovsku prirodu, koja živi od višeg pogleda na svet, pa tu

¹ oko — ² zatim — ³ zabave — ⁴ razdražljiva

damicu, koja je u svakom pogledu superiornija, muči na najodvratniji način. Došlo je, dakle, između nas do skandala; ja sam se preselio na gornji sprat — emancipirao se apsolutno od njega (on mi je ozbiljno pokvario lečenje) i pomirili smo se tek pre njegovog odlaska (prošle nedelje). Ali ja sam odlučno izjavio da neću svratiti u Hanover.

Sasvim prijatno društvo bio je Simon Deutsch (onaj isti s kojim sam u Parizu došao u sukob i koji me je odmah ovde potražio); a uskoro se grupisala polovina ovdašnjeg medicinskog fakulteta oko mene i kćerke; sve ljudi koji su vrlo dobro odgovarali mojoj ovdašnjoj svrsi, gde treba malo misliti a mnogo se smejati. A i slikar Knille iz Berlina bio je vrlo ljubazan družbenik.

O mojoj pustolovini s Hansom Heilingom Kugelmannom mnogo čega zabavnoga ispričaću Ti u Londonu.

Što se više detalja čuje »o prilikama u Austriji«, utoliko se više dolazi do uverenja da ova država ide svome kraju.

Do danas sam skinuo 4 funte (čisto) i mogu i sam rukom osetiti da je salo oko jetre u status evanescens.⁵ Mislim da sam u Karlsbadu najzad postigao svoju svrhu, bar za godinu dana. Bilo bi mi vrlo drago da u Hamburgu kod Meißnera zateknem nekoliko redaka od Tebe.

S najlepšim pozdravima od Tussy i mene gospođi Lizzy i Pumpsi.

Tvoj
Mohr.

Bio sam pozvan u Iśl (pozvao me dr Kraus, izdavač »Wiener Medizinische Zeitung«) i u Prag od gospodina Oppenheima (brat gospođe Kugelmann, vrlo ljubazan čovek), ali na izvesnoj tački čovek teži kući.

⁵ iščezava

60

Engels Marxu

u Hamburg^[144]

London, 21. sept. 1874.

Dragi Mohr,

Već bih Ti odavno pisao da me vesti iz Karlsbada nisu dovodile u sumnju da li bi Te pismo još tamo zateklo.

Radujem se da Ti je Karlsbad pomogao. Kad bude jetra u redu, onda će se i poremećeni i usled lečenja nadraženi nervni sistem s vremenom opet smiriti. Ti ćeš još, svakako, morati da preduzmeš lečenje i posle banje, pa ponesi iz Karlsbada instrukcije za to. Bilo je glupo što niste išli preko Drezdena, taj put je mnogo lepši, a malo putovanja bi Ti baš sada vrlo koristilo. No još ima vremena da iz Hamburga posetite holštajnsko primorje, i svakako treba da odeš tamo na nekoliko dana, vrlo je lepo. Ako si short of cash,¹ može Ti Meißner nešto predujmiti, što ćemo mu odavde vratiti.

Izveštaje sa Briselskog kongresa^[147] vidičeš u listu »Times«, očigledno su od Wingfielda, ili kako se zove onaj čovek koji je bio u Hagu. It was a miserable failure,² 14 ljudi, sami Belgijanci, osim dva Nemca lasalovca (Frohme iz Frankfurta i ?³), Schwitzguébel, Španac Gomez i Eccarius. — Rochat nam je poslao u jednom malom briselskom listu, »La Gazette«, vrlo veseo opis te paradice.

Dalje, dva Scheua i neumorni Frankel umalo što nam nisu razbili ovdašnje nemačko komunističko udruženje.^[148] Iz silne potrebe za delanjem, sazvali su javni miting u svom lokalnu i pozvali *lasalovsku razbojničku bandu Zilinskija & Co.*, koje su tek pre dve godine s mukom izbacili! To sam doznao kad je već bilo prekasno, izbrusio Frankela i dao mu nekoliko uputstava, ali on je, naravno, suprotno postupio. Well,⁴ kao što se moglo očekivati, došao je Zilinski sa 50 - 60 ljudi (iz Udruženja ih je bilo jedva 10!), progurao biro svojih a had it all their own way.⁵ Na kraju je stvar bila odložena, i utoliko je još dobro prošla, ali još nije završena. Pošto Leßnera još nisam video (koji takođe mora da ima nešto na duši, inače bi došao), to nemam još tačan izveštaj o toku. Frankel je sav pokisao zbog svog podviga, i Tvoja žena mu je dobro natrljala nos. Scheuevi izgleda da su irrepressible meddlers.⁶

¹ Ako nemaš dovoljno novaca — ² Bilo je sasvim promašeno — ³ Paul Kersten — ⁴ Pa lepo! — ⁵ oni u svemu imaju svoju volju — ⁶ oni koji se moraju u sve mešati

U Lajpcigu si možda video Blosa, koji će sutra ili prekosutra biti razrešen, ali si svakako čuo da kelnski radnici hoće da izdaju dnevni list¹⁴⁹ i da se Blos obratio meni s pitanjem da li bi ga smeli nazvati »Neue Rheinische Zeitung«. — Blos treba da ga uređuje. Pošto — u početku Tvoga boravka u Karlsbadu i pre nego što je stigla vest od Tebe — s Tobom nije bilo moguće konferisati, morao sam privremeno odlučiti. Considering⁷ da je to prvi put da se ti ljudi nama obraćaju in a becoming manner,⁸ zatim, drugo, da ćemo *mi* teško ikada više izdavati »Neue Rheinische Zeitung«, već zbog provincijskog položaja Kelna, *ja quant à moi*⁹ nisam imao ništa protiv toga, a izrazio sam i nadanje da ćeš i Ti pristati. Jenny¹⁰ koju sam konsultovao kao Tvoga predstavnika, bila je takođe toga mišljenja. Na rajnske radnike učinilo *bi* vrlo loš utisak da smo to odbili. Međutim, ako se dvoumiš, još uvek ima vremena da se stvar opozove.

»Volksstaat« pod Wilhelmom¹¹ usled nekritičkog primanja materijala za ispunjavanje prostora, postaje sve dosadniji i lošiji. Samo tu i tamo nešto što se može čitati.

Ja sam se sasvim zadubio u čitanje o biću. Vrativši se iz Džersija, našao sam ovde Tyndallove i Huxleyjeve govore u Belfastu¹⁵⁰, u kojima opet dolazi do izražaja neumešnost ovih ljudi da se snađu u stvari-po-sebi i njihovi vapaji za jednom spasonosnom filozofijom. To me je, posle svakojakih smetnji prve nedelje, opet bacilo na dijalektičku temu. Ograničenim prirodnjacima mogu se preporučiti samo pojedina mesta velike *Logike*, iako ona mnogo dublje proniče u dijalektičku suštinu, dok je izlaganje u *Enciklopediji*¹⁵¹ za te ljude kao stvoreno, ilustracije su većim delom uzete iz njihovog područja i frapante, pri tom zbog popularnog izlaganja slobodnije od idealizma; a pošto ja niti mogu niti hoću osloboditi ovu gospodu potreba da izučavaju samoga Hegela, upravo je tu izvor, utoliko više što u staroga ima dosta pitanja koja će ovoj gospodi i danas još zadati mnogo muke. Inače je Tyndallov inauguralni govor nešto najsmelije što je u Engleskoj do sada na jednom takvom skupu rečeno, i učinio je ogroman utisak i zadao strah. Vidi se da mu Häckelov mnogo rezolutniji manir nije dao mira. Imam *doslovno* izdanje u »Nature«, koje možeš ovde pročitati. To što priznaje Epikura, zabavljaće Te. Toliko je pouzdano da je vraćanje stvarno razumnom shvatanju prirode ovde u Engleskoj mnogo ozbiljnije nego u Nemačkoj, i umesto da traže spasenje u Schopenhaueru i Hartmannu, oni ga traže u Epikuru, Descartes-u, Hume-u i Kantu. Francuzi 18. veka ostaju im, dabome, zabranjeni.

U Njujorku su larmadžije i razmetljivci dobili u Generalnom veću većinu, i *Sorge se zahvalio*¹² i sasvim povukao. Utoliko bolje.

⁷ S obzirom na to — ⁸ na pristojan način — ⁹ što se mene tiče — ¹⁰ Jenny Longuet — ¹¹ Wilhelm Liebknecht — ¹² Vidi u ovom tomu, Drugi deo, pismo br. 273

Mi sad za tu stvar ni u čemu ne odgovaramo, ona će već zamreti. Kakva sreća što imamo zapisnike u rukama!

Quant à la grande politique,¹³ na sreću, možemo je sada let take care of itself;¹⁴ biće dovoljno vremena za smejanje na račun toga kad se vratiš.

Inače je ovde sve prilično all right,¹⁵ Jenny je prekjuče vrlo dobro izgledala i bila veoma raspoložena. Wróbl[ewsky] je bolje, upotrebio je elektricitet. O odsecanju ruke nije nikad bilo govora, nego samo o izrezivanju komada mišića gde je verovatno prirastao kraj živca, što je prouzrokovalo bol. Ali svakako mora da je bio grozno propao, i naš novac je stigao u pravi čas.

Meißnera najlepše pozdravi od mene; ja ću mu uskoro pisati povodom raznih stvari.

Srdačne pozdrave Tussy, à revoir.¹⁶

Tvoj
F. E.

---

¹³ Što se tiče visoke politike — ¹⁴ prepustiti samoj sebi — ¹⁵ u redu —
¹⁶ do viđenja

Drugi dio

Pisma Marxa i Engelsa trećim licima

juli 1870 - oktobar 1874

1870.

1

Marx Eugenu Oswaldu

u London

[London] 26. jula 1870.

1, Maitland Park Road
Haverstock Hill, N. W.

Poštovani gospodine,

Prije svega moram Vas zamoliti za oprostjenje što ste toliko čekali moj odgovor. Vaše pismo stiglo je u utorak u 6 sati navečer; bio sam upravo otišao iz Londona na trip in the country.¹

U javnoj Adresi ipak nisam mogao sudjelovati^[16] jer mi je Generalno vijeće Međunarodnog udruženja radnika, čiji sam član, naložilo da sastavim sličnu Adresu. Stvar je bila gotovo napisana, stavljena već na diskusiju, a prošlog utorka jednoglasno je prihvaćena. Trebalo je da danas izađe u listu »Times«, ali je izostavljena vjerovatno zbog ispada o Rusiji. Ipak ima izgleda da se pojavi u listu »Pall Mall«.^[152] U Parizu je sada opsadno stanje. U svim drugim zapadnim zemljama na Kontinentu i u United States imamo organe.

Bude li trebalo da se Adresa ovdje štampa, tada ćete ustanoviti da se *političko* shvaćanje (a to je zacijelo ono o čemu je prvenstveno riječ) podudara s Vašim, ukoliko se naši socijalni nazori mogu razilaziti. At all events,² uvjeren sam da istinsko protivljenje povratku nacionalnog antagonizma i čitavoj današnjoj diplomaciji postoji *samo* u *radničkoj klasi*.

Uostalom, o ovom važnom predmetu rado sam spreman dalje raspravljati. Izvolite mi pisati da li i kada ćete mi iskazati čast da me posjetite, ili kad Vas mogu naći kod kuće.

S osobitim poštovanjem i odanošću

Karl Marx

---

¹ izlet na selo — ² U svakom slučaju

2

Marx Paulu i Lauri Lafargue u Pariz

[London] 28. jula 1870.

Draga moja djeco,

Morate mi oprostiti što ste dugo čekali moj odgovor. Znete da ne mogu podnositi vrućinu. Ona ograničava moju stvaralačku snagu. S druge strane, bio sam pretrpan poslom, njemački »prijatelji« bombardirali su me pismima, na koja sam, s obzirom na današnje okolnosti, morao odmah odgovarati.

Vi želite, prirodno, da nešto čujete o ratu. Posve je sigurno da je L. Bonaparta propustio svoju prvu povoljnu priliku. Znete da je njegov prvotni plan bio da iznenadi Pruse i, iznenađenjem, nad njima zadobije prednost. To je, u stvari, mnogo lakše postići francuskoj armiji — sačinjavaju je do sada pravi regrutirani vojnici — nego pruskoj koja se ponajviše sastoji od civila, Landwehra.^[153] Dakle, da je Bonaparta, kao što je isprva namjeravao, navalio čak s već okupljenim snagama, mogao je možda iznenaditi utvrđeni Majnc, u isto vrijeme prodrijeti u pravcu Vircburga tako da odsječe sjevernu Njemačku od južne i da izazove zaprepašćenje u taboru protivnika. Ali on je propustio priliku. Uvidio je jasne znake *nacionalnog* karaktera rata u Njemačkoj i bio zatečen jednodušnim, brzim, neposrednim pristupanjem južne Njemačke Pruskoj. Njegova navika da oklijeva, toliko pristala njegovom starom zanatu zavjerenika koji planira coups d' état i plebiscites,¹ nadjačala je, ali taj metod neće pripomoći ratu koji zahtijeva brže i čvršće odluke. On dopušta da njegov prvotni plan propadne i odlučuje da prikupi sve svoje vojne snage. Tako on *gubi prednost prvog udarca*, iznenađenja, dok su Prusi *dobili* u vremenu nužnom za mobiliziranje svojih trupa. Dakle, može se reći da je Bonaparta već izgubio svoju prvu bitku.

Koji god sada bili prvi ratni rezultati, bit će krajnje ozbiljni. Štoviše, prva velika francuska pobjeda ne bi ništa odlučila, jer će francuska armija sada na svom putu naići na tri velike tvrđave, Majnc, Koblenc i Keln, spremne za dugu odbranu. Konačno, Pruska ima veće vojne snage na raspolaganju nego Bonaparta. Čak se može dogoditi da Prusi tu i tamo prijeđu francusku granicu i pretvore »le sol

---

¹ državne udare i plebiscite

sacré de la patrie² — prema šovinistima Corps législatif³ — ta sol sacré nalazi se samo na francuskoj strani Rajne — u ratno poprište!

Obje nacije podsjećaju me na anegdodu o dva ruska plemića koja su pratila dva Jevreja, njihova kmeta. Plemić A udari Jevreja plemića B, i B reče: »Schlägst Du meinen Jud', schlag ich Deinen Jud'⁴, A.« Tako izgleda da su obje nacije pomirene sa svojim despotima dopuštajući svaka svome da udara na despota druge nacije.

U Njemačkoj rat smatraju *nacionalnim* ratom jer je to odbrambeni rat. Srednja klasa (da ne spominjemo Krautjunkertum⁵) pretjerala je u izražavanju lojalnosti. Čovjek povjeruje da se vratilo vrijeme 1812. i slij. godina »für Gott, König und Vaterland«⁶ sa starim magarcem Arndtom: »Was ist des Deutenen Vaterland!«⁷

Pjevanje *Marseljeze* po zapovijedi čovjeka Decembra⁽¹⁵⁴⁾ jest parodija, kao i cijela povijest Drugog carstva. To još pokazuje da on osjeća da »Partant pour la Syrie«⁽¹²⁾ ne bi ništa značilo. Nadalje, taj stari prokleti glupan Wilhelm »Annexander«⁽¹⁵⁵⁾ pjeva »Jesus meine Zuversicht«⁸ dok ga, s jedne strane, udara u bok »larron«⁹ Bismarck, a s druge strane, »policier«¹⁰ Stieber!

To je, na obje strane, gnusan prizor!

Utješno je ipak da radnici protestiraju u Njemačkoj, kao i u Francuskoj. Zapravo je klasni rat u obje zemlje tako jako razvijen da nikakav rat država ne može kogač historije povući natrag za duže vrijeme. Vjerujem, naprotiv, da će sadašnji rat uroditi rezultatima koje uopće ni na jednoj strani »oficijelni« nisu očekivali.

Prilažem dva isječka iz Liebknechtova lista »Volkstaat«. Vidjet ćete da su se on i Bebel u Rajhstagu⁽¹⁵⁶⁾ krajnje dobro držali.

Što se mene tiče, volio bih da se jedni i drugi, Prusi i Francuzi, među sobom pokrešu i da, kao što vjerujem da će biti — Nijemci *na koncu* pobijede. Želim to zato jer bi konačni poraz Bonaparte vjerojatno izazvao revoluciju u Francuskoj, dok bi konačni poraz Nijemaca produžio današnju situaciju za 20 godina.

Engleske gornje klase su prožete moralnim negodovanjem prema Bonaparti, pred čijim su nogama puzile 18 godina. Tada su ga željele kao spasioca svojih privilegija, rente i profita. U isto vrijeme su znale da čovjek sjedi na vulkanu, čiji ga neugodan položaj prisiljava da povremeno remeti mir, i uzimale ga — bez obzira na činjenicu da je skoroveć — kao neugodnog ortaka. Sada se nadaju da će jaka Pruska, protestantska Pruska, Pruska potpomognuta od Rusije, preuzeti ulogu onemogućavanja revolucije u Evropi. Pruska bi im bila sigurniji i dostojniji policajac.

² svetu zemlju domovine — ³ Zakonodavnog tijela — ⁴ »Ako udariš mog Jevrejina, udarit ću ja tvoga« — ⁵ seosko plemstvo — ⁶ za Boga, kralja i domovinu — ⁷ »Što je Njemačka domovina!« — ⁸ Isus moje pouzdanje — ⁹ lopov — ¹⁰ policajac

Engleski radnici više mrze Bonapartu nego Bismarcka uglavnom zato što je agresor. U isto vrijeme govore: »Neka kuga pomori obje vaše kuće«^[157] i ako engleska oligarhija, čemu izgleda veoma sklona, bude učestvovala u ratu protiv Francuske, tada će u Londonu »udariti u bubanj«. Što se mene tiče, učinit ću sve što je u mojoj moći preko *Internacionale* da podržim duh »neutralnosti« i da osujetim »plaćene« (plaćene od »uglednih«) vođe engleske radničke klase koji naprežu sve snage da radnike povedu stranputicom.

Nadam se da Vas neće pogoditi mjere koje se odnose na kuće unutar područja utvrđivanja.^[29]

Hiljadu poljubaca mojem slatkom malom Schnapsu.

Vaš odani

Old Nick

3

Marx Wilhelmu Liebkechtu

u Lajpcig

[London] 29. jula 1870.

Dragi Library,

U prilogu isječak manifesta General Councila iz »Pall Mall Gazette« od 28. jula.

Budi tako dobar pa u mom *prijevodu* u listu »Volksstaat« spomeni da Ti je manifest stigao *na engleskom*.^[158] Ostali naši dopisnici iz toga će razabrati kako nismo imali vremena da im pošaljemo prijevode.

Prošlog utorka preveo sam General Councilu na engleski Tvoj i Bebelov protest u Rajhstagu. Bio je primljen s velikim odobravanjem.^[49]

Još nešto. Gospodin Karl Blind održao je patriotski Speech¹ na jednoj njemačkoj skupštini u Sportskoj dvorani; taj komičar tu je, kao vrlo važan, za svijet potresan događaj, prikazao kako je on, njemački Brut, u vrijeme rata svoj republikanizam do daljega položio na oltar domovine. To je bio I čin.

II čin: Karl Blind u londonskom listu »Deutsche Post« potanko opisuje ovaj miting kojemu brojke, važnost itd. na uobičajeni način preuveličava.

III čin: Karl Blind piše *anonimno* pismo listu »Daily News«, u kojemu na najzujbudljiviji način opisuje snažni efekat koji je u cijeloj Njemačkoj proizveo veliki govor *Karla Blinda* održan na mitingu u Sportskoj dvorani. Sve su ga njemačke novine, kaže on, reproducirale. Jedne od njih su se, berlinske »Volks-Zeitung«, štaviše *usudile* (!) da ga odštampaju u cijelosti. (Momak je dopisnik lista »Volks-Zeitung«.) Ni bečki listovi nisu tu silnu stvar propustili bez traga. (Momak je sam o tom poslao dopis »Neue Freie Presse«.)

To je jedan od hiljadu primjera kako taj lav u magarećoj koži pokušava Englezima razjasniti da je on neka vrst njemačkog Mazzinija.

Salut.

Tvoj
K. M.

¹ govor

4

Marx Johannu Philippu Beckeru

u Ženevu

[London] 2. avgusta 1870.

1. Maitland Park Road

Dragi Becker,

Moja duga šutnja može se objasniti isključivo pomanjkanjem vremena. Nadam se, poznajemo se dovoljno i vjerujem da je naše prijateljstvo neslomljivo.

Manifest Generalnog vijeća o ratu¹ poslao sam ponajprije listu »*Égalité*« jer sam znao da je za »*Vorboten*« bilo prekasno. Danas očekujem otiske da ih Tebi pošaljem.

U prevodu programa za kongres (u listu »*Vorboten*«) Jung je počinio različite zabune.^[159]

Sub 1: mora glasiti: »*O nužnosti uklanjanja državnih dugova*. Diskusija o pravu na odštetu.«

Sub 2: »*O povezanosti političke akcije i društvenog pokreta radničke klase*.«

Sub 4: »*Pretvaranje novčanih zavoda u nacionalne banke*.«

Sub 5: »*Uvjeti društvene proizvodnje u nacionalnom okviru*.«

No, sve ćeš to naći u listu »*Volkstaat*«.

Što se tiče kongresa, očigledno je da u sadašnjim okolnostima ne može biti u *Majncu*. Belgijanci su predložili *Amsterdam*. Uvjereni smo da se kongres mora *odgoditi* dok prilike postanu povoljnije.

Prvo, u *Amsterdamu* stojimo slabo, a važno je da se kongres održi u zemljama gdje je *Internacionala* pustila već jako korijenje.

Drugo: U sadašnjoj, ratom uzrokovanoj nestašici novca, Nijemci ne mogu poslati nikoga — najviše *jednu* osobu. Francuzi ne mogu napustiti svoju zemlju bez pasoša, dakle, odobrenja vlasti. Naše francuske sekcije su slomljene, najugledniji su pobjegli ili su uhvaćeni. *Pod ovim okolnostima* lako bi se mogla ponoviti farsa odigrana u *Švicarskoj*.^[6] Izvjesni intriganti mogli bi u *Amsterdamu* skupiti majorité factice.² Za takve manevre oni uvijek nađu potreban novac. Otkuda? C'est leur secret.³

S druge strane, Generalno vijeće na temelju § 3 Statuta ne može odložiti *termin kongresa*. Ipak će, u sadašnjim *izvanrednim* prilikama, preuzeti na sebe odgovornost za takav korak, ukoliko pri tome dobije

---

¹ Karl Marx, *Prva adresa Generalnog vijeća o francusko-pruskom ratu* —

² umjetnu većinu — ³ To je njihova tajna.

neophodnu potporu sekcija. Stoga bi željeli da stigne u tom smislu motivirani *službeni* prijedlog njemačke grupe u Švicarskoj i ženevske romanske grupe.^[25]

Kao što znaš, Bakunjin ima u belgijskom Generalnom vijeću fanatično oruđe, *Hinsa*, Faselhansa. Okružnici, koju je Generalno vijeće objavilo⁴ početkom januara u listu »*Égalité*«⁵ etc., dodao sam u svoje ime — budući da je belgijski sekretarijat bio trenutačno zbrisan — jedno saopćenje i karakteristiku Bakunjina.⁵ Hins je tada protiv mene lično napisao jedno veoma neodgojeno pismo Generalnom vijeću (govorio je o mom »*manière indigne d'attaquer Bakunin*«,⁶) na što sam mu ja uzvatio. Samo njegovu utjecaju treba pripisati što smo jučer od belgijskog Generalnog vijeća primili služben dopis pun optužbi, među ostalima: »Belgijsko Generalno vijeće odlučilo je da ovlasti delegate za slijedeći kongres da nas pozovu na odgovornost radi našeg zaključka koji se odnosi na *Fédéral Conseil*.⁷ Kažu, mi uopće nemamo pravo da se miješamo u švicarske mjesne prilike! Začudo, Briselci su nas sami, isto kao i pariski »*Fédération*«, *direktno* pozvali da se umiješamo! Kratka pamet!

U svakom slučaju, morat ćemo u nekoliko okružnica opširno obrazložiti našu odluku. Ti ćeš me stoga veoma zadužiti ako nas bar tačno obavijestiš o intrigama Alijanse^[160], o kongresu u La Šo-de-Fonu i o švicarskoj gužvi.

Pismo ruskih prijatelja primio sam iz Ženeve.^[15] Izruči im za to moju zahvalnost.

Najbolje je, zaista, da napišu brošuru o Bakunjinu, ali to mora biti *ubrzo*. U tom slučaju ne trebaju mi poslati daljnje dokumente o B[akunjin]ovim spletkama.

Pitate me što je učinio Bakunjin 1848? Dok je boravio u Parizu 1843 - 48, igrao je odlučnog socijalistu. Nakon revolucije otišao je u Breslavu i tamo se povezao sa *buržoaskim demokratima*, djelovao je s njima na izbor *Arnolda Rugea* (u frankfurtski parlament), tada odlučnog neprijatelja socijalista i komunista. Kasnije, u 1848, pripremio je panslavistički kongres u Pragu^[161]. Sami panslavisti predbacili su mu da je tamo igrao pogrešnu igru. Ja to ipak ne vjerujem. Ako je tamo (sa stanovišta njegovih panslavističkih prijatelja) napravio zablude, to, po mome mišljenju, nije bilo »dobrovoljno«. Početkom 1849. Bakunjin je izdao adresu (pamflet)^[162] — sentimentalni panslavizam! Jedino što se može pohvalno reći o njegovoj djelatnosti za vrijeme revolucije jeste njegovo sudjelovanje u drezdenskom ustanku maja 1849.^[163]

Veoma je važan za njegovu karakteristiku njegov nastup neposredno nakon povratka iz Sibira. O tome dovoljan materijal u »*Kolo-*

⁴ Karl Marx, *Generalno vijeće Federalnom vijeću romanske Švicarske* —

⁵ *Povjerljivo saopćenje* — ⁶ *nedostojnom načinu napadanja Bakunjina* — ⁷ Karl Marx, *Rezolucija Generalnog vijeća o Federalnom komitetu romanske Švicarske*

kolu i Borkheimovim »Ruskim pismima« u listu »Zukunft«,^[164] što Ti, dakako, imaš. Reci ruskim prijateljima da se osoba⁸ koju su denuncirali nije javila, da sam njihov nalog saopćio Borkheimu^[165] i da ću se veoma veseliti ako jedan od njih dođe ovamo. Konačno, veoma će me zadužiti ako mi pošalju 4. *svezak Černiševskog*, što je upravo *izašao*. Poštom ću im poslati novac za to.

Tvoj članak o ratu u posljednjem broju lista »*Vorboten*« vrlo je dobar, cijela moja family⁹ čestita i šalje Ti svoje najsrdačnije pozdrave. Adio.

Tvoj
Karl Marx

Priloženi otisak je na *nekim mjestima poboljšan*, tamo gdje su bile *stamparske greške*. Dakle, bolje iz toga prevoditi nego iz poslanog primjerka lista »*Égalité*«.

---

⁸ V. I. Serebrenikov — ⁹ porodica

5

Marx Eugenu Oswaldu

u London

[London] 2. avgusta 1870.

Poštovani gospodine,

Čitam u listu »*Rappel*« od 1. avgusta u dopisu *Francfort sur-Mein*, 27. julliet, između ostalog, slijedeće . . . :

«La ville est plein de gens stipendiés pour maintenir l'esprit belliqueux et gallophobe . . . (sic!). Une lettre de Londres adressée à la, *Gazette de Francfort*' contient entre autres choses un aveu très intéressant. Des Français de Londres ayant eu l'intention de lancer une proclamation contraire à cette guerre *napoléonienne*, avaient convoqué à cet effet les principaux républicains allemands résidant à Londres également. Les Allemands auraient refusé de se joindre à leur protestation, en déclarant que le guerre était une lutte *défensive* du côté de l'Allemagne.»¹

Ovaj netačni i izopačeni izvještaj o »Convocation«² koji ste Vi inicirali, dolazi od *Blinda*, dopisnika lista »*Frankfurter Zeitung*«.³

Verujem da ćete ispravkom u listu »*Rappel*« (Bureau de Rédaction, 18, Rue de Valois, Paris) najbolje ostvariti prvobitni efekat koji ste namjeravali postići.

Vaš

K. Marx

¹ «Grad je pun ljudi plaćenih da podržavaju ratnički i galofobski duh . . . Sic!). Jedno pismo iz Londona upućeno listu »*Frankfurter Zeitung*« sadrži, među ostalim, vrlo interesantno priznanje. Francuzi koji žive u Londonu namjeravaju izdati proglas protiv ovog *napoleonovskog* rata i pozvali su u tu svrhu poznate njemačke republikance, koji također žive u Londonu. Nijemci trebaju odbiti da se priključe njihovom protestu, jer su izjavili da je rat s njemačke strane *defanzivan*»

— ² »Pozivu« — ³ Vidi u ovom tomu, Prvi dio, pismo br. 8

6

Marx Eugenu Oswaldu

u London

[London] 3. avgusta 1870.

Dragi gospodine Oswald,
Šaljem Vam ovdje za»pisan« moj ultimatum i nadam se da ste
time zadovoljni. Dalje ne mogu ići.¹

Vaš
K. M.

I agree the above address so far as its general sentiments coincide
with the manifesto on the war issued by the General Council of the
»*International Workingmen's Association*«.

Slažem se s gornjom adresom^[16] sve dok njena tendencija, op-
ćenito uzevši, odgovara manifestu Generalnog vijeća »*Medunarodnog
udruženja radnika*«.²

---

¹ Vidi u ovom tomu, Prvi dio, pismo br. 8 i Drugi dio, pismo br 1 —

² Karl Marx, *Prva adresa Generalnog vijeća o francusko-pruskom ratu*

7

Marx Eugenu Oswaldu
u London^[166]

London, 5. avgusta 1870.

Dragi Oswald,
Izvolite poslati Vašu Adresu^[16] da je pregleda moj prijatelj L.
S. Borkheim, na njegovu privatnu adresu: 10, Brunswick Gardens,
Kensington, W.

Najlepši pozdrav damama.

Vaš
Karl Marx

8

Marx Hermannu Jungu

u London

[London] 6. avgusta 1870.

Dragi Jung,

Prilažem »vrlo čitke« *prepise* dviju rezolucija Generalnog vijeća koje se odnose na »Alliance Internationale de la Democratie Socialiste«.¹

Vous devez écrire à Perret de faire *imprimer* ces résolutions. C'est la meilleure manière de répondre à la »Solidarité«.^{2[26]}

Oni *ne* treba da kažu da to objavljuju po naređenju Generalnog vijeća, nego oni imaju *pravo* da tako čine *jer* je objavljivanje izričito određeno u prvobitnoj rezoluciji Vijeća.

Vaš odani

Karl Marx

Prevod s engleskog

---

¹ Karl Marx, *Medunarodno udruženje radnika i Alijansa socijalističke demokracije i Rezolucija Generalnog vijeća o Federalnom komitetu romanske Švajcarske* — ² Treba da pišete Perret-u da ove rezolucije *stampa*. To je najbolji odgovor listu »Solidarité«.

9

Marx Eugenu Oswaldu

u London

London, 7. avgusta 1870.

Dragi Oswald,

Iterum Crispinus.^[167]

Friedrich Engels Vam dopušta da stavite njegovo ime ispod Adrese,^[16] ali *notabene pod izričitim uvjetom da se stavi ista doslovna ograda kao ispod mog imena.*¹

Vaš

K. M.

H. J. Rothschild, commercant² (Nijemac, i.e. Prus), dozvoljava isto *pod istim uvjetom.*

A propos. Da li je ostalo mjesto gdje je, mada izrazito diplomatski nježno, nagoviješten defanzivni karakter rata s njemačke strane?

---

¹ Vidi u ovom tomu, Prvi dio, pismo br. 10 i Drugi dio, pismo br. 6 —

² trgovac

10

Marx Hermannu Jungu

u London

12. avgusta 1870.

36, Hardres Street, Ramsgate

Dragi Jung,

Priloženo za prijedlog Generalnom vijeću:

1. *Zaključak njemačkog Centralnog komiteta u Ženevi.*^[168] (Romanski Centralni komitet poslat će Vam spis istog sadržaja.)

2. Prepis zaključka iz Braunšvajga, koji sam također dobio, a koji ne šaljem u originalu, jer je došlo do svakakvih tričarija, na koje moram odgovoriti.^[25]

Veoma sam slab, možda će morski zrak ipak pomoći.

Salut.

Vaš

K. Marx

Kopija

Generalnom vijeću Međunarodnog udruženja radnika u Londonu

Ocijenivši

da sadašnji rat neće dozvoliti da se kongres Međunarodnog udruženja radnika održi na evropskom tlu — te da, na usprkos tome održanom kongresu neće moći sudjelovati radnici Francuske i Njemačke iz prinudnih razloga;

odbor predlaže da cijenjeno Generalno vijeće odustane od održavanja kongresa za ovu godinu.

Odbor vjeruje da time također iznosi prijedlog potpuno u skladu s namjerom francuske sekcije Internacionale.

Nakon prihvatanja ovog prijedloga (čemu se nadamo) bilo bi izvan sumnje da sjedište Generalnog vijeća ionako ostane u Londonu, što potpuno odgovara postojećem prijedlogu koji smo namjeravali podnijeti kongresu u Majncu.

Odbor

Socijaldemokratske radničke partije

Njemačke

Sekretar

Bohnorst

L. Kühn, I predsjednik *Bracke*, blagajnik

11

Engels Jenny Marx

u Remzgejt^[169]

Mančester, 15. avg. 1870.

Draga gospođo Marx,

Danas sam bio u banci, koju sam Smithu dao kao referencu, i tu slučajno čujem da se najzad umilostivio da zatraži obaveštenje, i ovo koje mu je dato (banka će za me garantovati desetostruki iznos ako se traži) valjda će biti dovoljno. Sad ću, valjda, uskoro nešto čuti od njega. Drago mi je što ne moram najpre da pišem onom glupom aristokratskom landlordu,¹ čiji seat² kod Boltona, usred fabričkog dima, izgleda da je vrlo mala stvar; taj gospodin očigledno sad lovi grouse³ u obližnjim močvarama i baš će sada biti u pravom raspoloženju da se sa tenants⁴ dopisuje o poslovnim stvarima. Očigledno je da se taj magarac samo pravio važan.

U sadašnjim francuskim prilikama, gde se svaki dan može sve preturiti — a za nedelju-dve sigurno i hoće — dabome da je riskantno uzeti kuću na 3¹/₂ godine i urediti je, međutim, to se mora rizikovati.^[17] Čini mi se da orleanisti *hoće* sada jednu interimnu republiku kao 1848, kojom bi oni sami dirigovali, da bi se ova blamirala zaključenjem mira i onda kruna pripala njenim O[rléanima] kao jedinoj sada mogućoj dinastiji. No mogli bi se i prevariti.

Najgore je to — ko u slučaju jednog istinskog revolucionarnog pokreta u Parizu treba da stupi na čelo? Rochefort je najpopularniji i najprikladniji — Blanqui, izgleda, zaboravljen.

Sreća je što je Barbès mrtav. »Brada partije« sve bi opet pokvarila. Enfin, nous verrons.⁵

Sa svojim člancima^[8] imao sam mnogo sreće, naime to da su neka mala predskazivanja koja sam učinio u *sigurnom* trenutku još pravovremeno došla u štampu i tek *sutradan* bila potvrđena vestima. Tako šta je prava sreća i to strahovito imponuje filistrima.

Čiji je to članak bio tu skoro »o Thunder-ten-Tronck«,^[170] u kome je engleskim filistrima tako grubo rečena istina? Uopšte je čudnovato kako Englezi sad odjednom otkrivaju famozna svojstva u Nemcima i kako svi napadaju Bonapartu, pred kim su se pre 4 nedelje valjali u prašini. Nema goreg ološa od honnêtes gens.⁶

¹ kućevlasniku — ² imanje — ³ jarebice — ⁴ zakupcima — ⁵ Najzad, videćemo — ⁶ časnih ljudi

Na žalost, nemam vremena da Tussy danas još pišem,⁷ budite tako dobri pa joj recite da ću ovih dana pisati Kugelmannu i dotično mu priložiti.^[171]

Moja žena⁸ i ja pozdravljamo sve najsrdačnije i nadamo se da će Vam more odlično prijati.

Vaš
F. Engels

---

⁷ Vidi u ovom tomu, Prilozi B, pismo br. 2 — ⁸ Lizzy Burns

12

Marx Friedrichu Adolphu Sorgeu

u Hoboken^[172]

1. sept. 1870.

1. Maitland Park Road
Haverstock Hill, London

Poštovani gospodine Sorge,

Moju stalnu šutnju na Vaša razna pisma skrivile su dvije okolnosti, u prvo vrijeme »overwork«¹, kasnije vrlo ozbiljna bolest. Početkom avgusta liječnici su me poslali na more.^[30] No, tamo me je žestoka Sciatica² tjednima iskrivljavala. Tek sam od jučer u Londonu, ali nipošto posve izliječen.

Ponajprije, mnogo hvala za Vaše pošiljke, osobito za »Labor Statistics«,^[173] koje su i za mene vrijedne.

Sada ću kratko odgovoriti na pitanja iz Vaših raznih pisama.

Hume je bio opunomoćen da propagira među Jenkima, ali je prekorao svoju punomoć. Slijedećeg utorka iznijet ću stvar — uz Exhibition³ njegovih »karata« — pred Generalno vijeće.^[174]

Sa »sekretarijatom« za United States situacija je slijedeća: Ja sam sekretar za tamošnju *njemačku*, Dupont za *francusku* sekciju, konačno Eccarius za Jenkije i englesko govorno područje. Prema našim javnim declarations,⁴ Eccarius figurira kao »Secretary for United States«. Inače bismo bili primorani na beskorisne opširnosti. Npr., morao bih se potpisivati i kao »sekretar za *rusku* sekciju« u Ženevi itd. Uostalom, Eccarius je, štaviše, sam, u jednom New York paper⁵ — u Cluseret-ovom slučaju — jasno razložio stvarno stanje.^[175]

Slijedećeg tjedna poslat ću Vam novi svežanj cards of membership.⁶

Kukavno ponašanje Pariza za vrijeme rata — to se nastavlja, dozvoliti da nakon odvratnih poraza bude savladan od mameluka Louis-a Bonaparte i španjolske pustolovke Eugénije, pokazuje kako je Francuzima veoma potrebna tragična lekcija da se ponovo ohrabre.

Pruski magarci ne vide da sadašnji rat vodi k ratu između Njemačke i Rusije isto tako nužno kao što je rat 1866. vodio k ratu Pruske i Francuske. To je *najbolji rezultat* koji od njega očekujem za Njemačku. Specifično »prustvo« nikad nije postojalo niti će ikad postojati

¹ preopterećenost poslom — ² išijas — ³ izlaganje — ⁴ izjavama — ⁵ njujorškom listu — ⁶ članskih karata

osim u savezu sa Rusijom i s podložnošću Rusiji. Takav rat br. II također će djelovati u Rusiji kao babica neminovne društvene revolucije.

Žao mi je što je neki, meni neshvatljiv nesporazum, zaveo mog prijatelja Vogta⁷ na pogrešno mišljenje o Schilyju.^[176] Schily nije samo jedan od mojih najstarijih i najintimnijih ličnih prijatelja; on je jedan od najvrijednijih, najhrabrijih i najpouzdanijih članova partije.

Veoma mi je drago da Meyer⁸ ide kao delegat u Sinsinati.^[177]

Vaš posve odani

Karl Marx

Bilo bi mi drago da vidim original Kelleggove besmislice o novcu^[178] (obična podvrsta Braya, Graya, Bronterrea O'Briena etc. u Engleskoj i Proudhona u Francuskoj). Ovdje se ne može nabaviti.

---

⁷ August Vogt — ⁸ Sigfrid Meyer

13

Marx Sigfridu Meyeru

u Hoboken

2. sept. 1870.

1, Maitland Park Road
Haverstock Hill, London

Dragi Meyer,

U velikoj žurbi (upravo se zatvara pošta) samo ovih nekoliko redaka. Slijedećeg tjedna pisat ću Vam opširnije. Jučer sam se vratio iz morskog kupališta, kamo su me liječnici poslali radi zdravlja,^[30] ali gdje me je snažno i bolno svinuo napad Sciatica.¹

Prvo što sam učinio nakon povratka bio je odgovor na gomilu pisama koja sam zatekao; među onima kojima treba da odgovorim na pisma nalazi se Sorge sa pola tuceta pisama. *Vaše* se pismo zagubilo, primio sam ga tek pošto sam poslao odgovor Sorgeu,² te taj odgovor nisam mogao izmijeniti prema podacima iz Vašeg pisma.^[179]

Uostalom, Sorgeu sam morao pisati po svaku cijenu jer mi je poslao novine i »Labor Statistics« (Masačusets),^[173] također za Generalno vijeće potrebne bilješke o Humeu sa 2 Samples³ najnovije načinjenih »internacionalnih« karata^[174] etc. Konačno, ni u kom slučaju nisam smio dopustiti da pogrešno shvaćanje prijatelja Vogta⁴ o *Schilyju* — jednom od mojih najstarijih i najintimnijih prijatelja — ostane neispravljeno.^[176]

Veselilo me je kad sam iz Sorgeovog posljednjeg pisma razabrao da ćete Vi biti poslan kao delegat u Sinsinati.^[177]

Ako Njemački radnički savez imenuje druge dopisnike, trebalo bi me o toj činjenici *službeno* obavijestiti radi saopćenja Generalnom vijeću.

Salut et fraternité.⁵Vaš
K. M.

Zar mi ne možete dati bliže podatke o željezničkoj privredi na Zapadu, akte kongresa koji se na to odnose etc?

¹ išijasa — ² Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 12 — ³ primjerka — ⁴ August Vogt — ⁵ Pozdrav i bratstvo.

14

Marx Eugenu Oswaldu

u London

London, 4. sept. 1870.

U velikoj žurbi

Dragi Oswald,

Tek sam od subote u Londonu^[30] i imam previše business¹ da prihvatim Vaš prijateljski poziv.

Ako izdate 4. edition,^[16] budite ljubazni i umjesto »Association Internationale Ouvrière« stavite naslov koji se službeno upotrebljava u Francuskoj: »Association Internationale des Travailleurs«.²

Ipak sam bio u pravu da će empire³ završiti kao »parody«.^{4[51]}

Vaš

K. M.

---

¹ posla — ² »Međunarodno udruženje radnika« — ³ Carstvo — ⁴ parodija

15

Marx Edwardu Spenceru Beeslyju

u London

[London] 12. septembra 1870.

Poštovani gospodine,

Prošle srijede otišao je A. Serraillier, član Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika, u Pariz kao opunomoćenik Vijeća.¹ Smatrao je svojom dužnošću da tamo ostane, ne samo da učestvuje u odbrani nego i da utječe na parisko Federalno vijeće; on je, u stvari, čovjek izvanredne intelektualne sposobnosti. Danas je njegova žena obaviještena o njegovoj odluci. Na nesreću, nije ona samo *sans sou*,² ona ima i dijete, nego i Serraillier-ovi vjerovnici zahtijevaju oko 12 £, prijete da će prodati njen namještaj i izbaciti je na ulicu. Pod tim okolnostima ja i moji prijatelji odlučili smo da im pritekemo u pomoć, i stoga sam slobodan da se ovim pismom obratim također na Vas i Vaše prijatelje.

Uočit ćete da se Adresa,³ koju sam prošlog petka podneo Generalnom vijeću, i koja je sada u štampi, u mnogim tačkama doslovno podudara s vašim pamfletom.^[180]

Prema mome mišljenju, Pariz će biti prisiljen da kapitulira, i iz privatnih pisama, koja iz Pariza primam, čini se da su neki utjecajni članovi privremene vlade spremni na takav zaokret.

Serraillier mi danas piše da je žurba kojom Prusi marširaju na Pariz, jedina stvar na svijetu koja može spriječiti novi *junski* ustanak! Kad padne Pariz, Francuska neće biti ni izdaleka izgubljena ako pokrajine izvrše svoju dužnost.

Parisko Federalno vijeće bombarduje me telegramima, svima je isti cilj — *priznanje Francuske Republike od strane Engleske*. To je, zaista, vrlo važno za Francusku. To je jedino što se za sada može za nju učiniti. Pruski kralj⁴ odnosi se službeno prema Bonaparti kao prema vladajućem suverenu Francuske. Htio bi ga dovesti natrag na prijestolje. Francuska Republika neće službeno postojati dok je ne prizna britanska vlada. Ali nema nimalo vremena za gubljenje. Hoćete li vi dopustiti svojoj kraljici⁵ i svojim oligarsima da pod Bismarckovim diktatom zloupotrebe golemi utjecaj Engleske?

Vaš odani

Karl Marx

¹ Vidi u ovom tomu, Prvi dio, pismo br. 22 — ² bez pare — ³ Karl Marx, *Druga adresa Generalnog vijeća o francusko-pruskom ratu* — ⁴ Wilhelm I — ⁵ Victorija

A propos. Upravo se sada u engleskoj štampi beskorisno brblja o »našim utvrdama«. U slučaju rata s Pruskom ili drugom vojnom kontinentalnom silom, Vi imate jedno, jedno ali sigurno sredstvo napada — uništenje prekomorske trgovine kontinentalaca. Vi to možete postići jedino tako da ponovo zahtijevate svoja »pomorska prava«, koja su u Pariski ugovor od 1856. unesena zahvaljujući ministarskoj spletki, parlament ih uopće nije sankcionirao, da bi se učinio ustupak Rusiji. Rusija toj tački pridaje tako odlučno značenje da je potakla Prusku, na samom početku rata, da naglasi te klauzule pariskog »sporazumijevanja«. Pruska je bila, prirodno, tome sklona. Prvo, ona nije imala *nikakve* flote. Drugo, prirodno, u zajedničkom je interesu kontinentalnih sila da Engleska, jedina velika evropska pomorska sila, odstupi od najdjelotvornijeg ratnog sredstva pod izgovorom očuvanja humanosti! Privilegija nehumanosti — na »human« način ne može se voditi nikakav rat — ostaje u nadležnosti kopnenih trupa! Osim toga, ta diplomatska »filantropija« pretpostavlja da je svojina — uvijek na moru, ne na zemlji — svetija od ljudskog života. To je razlog zašto su zalučeni engleski fabrikanti i trgovci dopustili da budu prevareni pariskim klauzulama o pomorskom ratu — one za njih nemaju nikakve praktične koristi, jer ih nisu prihvatile Sjedinjene Američke Države. A samo bi u ratu s njima jedan takav uslov mogao biti od izvjesne koristi engleskim novčarskim mešetarima. Prezir s kojim se prema Engleskoj sada odnose Pruska i Rusija (koja maršira prema Indiji) proističe iz njihovog saznanja da Engleska u jednom ofanzivnom kopnenom ratu ne bi ništa postigla i da se za pomorski rat, u kome bi bila premoćna, sama razoružala ili, štaviše, da je razoružana samovoljnim postupkom Clarendona koji je radio po tajnim Palmerstonovim instrukcijama.⁶ Izjavite sutra da su te klauzule Pariskog ugovora, on čak nije ni sastavljen u obliku ugovornih klauzula — otpaci papira, jamčim Vam da će se odmah promijeniti ton kontinentalnih hvalisavaca.

Prevod s engleskog

⁶ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 26

16

Marx Cesaru De Paepe-u

u Brisel

[London] 14. sept. 1870.

Dragi građanine,

U prilogu dva primjerka Adrese,¹ jedan za »*L'Internationale*«, drugi za »*La Liberté*«. Nemam vremena da Adresu prevedem, a Dupont je u Mančesteru, Serrailier kao delegat Generalnog vijeća u Parizu.

Naš Centralni komitet u Braunšvajgu objavio je 5. septembra apel »Njemačkim radnicima« protiv aneksije francuskih teritorija i za mir s Republikom.^[75] Po narednju generala Vogela von Falchensteina (1866), sramnog Prusa, koji se isticao svojim vandalizmom u Frankfurtu (1866),^[181] nisu samo proglasi zaplijenjeni, nego su pohapšeni i svi članovi Komiteta — i nesretni štampar proglasa — pohvatani su i kao zlikovci stavljeni u lance i otpremljeni u Lecen, grad u Istočnoj Pruskoj.^[79] Vama je poznato da je, pod izgovorom francuskog iskrcavanja, cijela obala sjeverne Njemačke, stavljena u ratno stanje tako da gospoda vojnici po miloj volji mogu hapsiti, suditi, strijeljati. Ali i u drugim dijelovima Njemačke, gdje ratno stanje nije proglašeno, Prusi su, protiv svakog nezavisnog mišljenja, podržani od srednje klase, zaveli vladavinu terora. Njemački se radnici divno drže usprkos tom teroru i usprkos buržoasko-patriotskom urlikanju.

Žalim što ne mogu isto reći o našim francuskim drugovima. Njihov je proglas^[69] bio prava besmislica. »Povući se preko Rajne!« Oni zaboravljaju da Nijemci, da bi se vratili kući, ne moraju ponovo da prelaze Rajnu, već samo da se povuku u Falačku i rajnsku pokrajinu (prusku). Razumijet ćete kako su tu šovinističku frazu iskoristili Bismarckovi službeni listovi! Cijeli ton tog proglasa je apsurdan i u njemu uopće nema duha *Internacionale*.

Nemam vremena da Vam prepisem cijelo pismo koje sam primio od Serrailier-a, ali slijedeći odlomak dovoljno će Vam pokazati kako stvari stoje u Parizu. Naša je dužnost da se ne obmanjujemo iluzijama.

»Nevjerovatno je pomisliti da ljudi mogu biti pet godina internacionalisti, ukinuti granice, više ne prepoznavati strance i doći dotle gdje su sada da bi sačuvali vještačku popularnost čije će žrtve postati ranije ili kasnije. Kad negodujem zbog njihovog držanja, oni odgo-

¹ Karl Marx, *Druga adresa Generalnog vijeća o francusko-pruskom ratu*

varaju da bi bili odbačeni ako bi govorili drugačije! Tako im se čini zgodnije da obmanjuju te nesretnike o pravom položaju Francuske, umjesto da se izlože opasnosti da izgube popularnost i ponovo ih urazume, što bi bilo, vjerujem, korisnije našoj Francuskoj. Osim toga, u kakav položaj dovode *Internacionalu* svojim krajnje šovinističkim govorima! Koliko će trebati pokoljenja da se izbriše duboki nacionalni antagonizam koji oni izazivaju svim sredstvima koje im pruža njihova siromašna mašta! Ne zbog toga što obmanjuju narod laskajući mu; oni osjećaju da ispod sebe kopaju ponor; k tome velim da se boje otvoreno izjasniti kao internacionalisti i tako je to glupo, što iz tog proizlazi, da njima ništa ne preostaje nego da paradiraju revoluciju iz 93!⁶

Sve će to nestati, nadam se, pred neposrednom i *neizbježnom* kapitulacijom Pariza. Nesreća Francuske, čak i radnika, jesu *slavne uspomene!* Bit će nužno da događaji jednom zauvijek razbiju taj reakcionarni kult prošlosti!

Nije me začudio proglas^[182] štampan u dodatku lista »*Solidarité*«. Znam dobro da će oni, koji propovijedaju apsolutnu političku apstinenciju — kao da su radnici monasi koji izrađuju svoj svijet van visokog društva — opet zapasti u buržoasku politiku na prvi znak istorijskog zvona na uzbuću.

Engleska je štampa, s malim iznimkama, prodana, većim dijelom Bismarcku, manjim L. Bonaparti, koji je sklonio toliko novca da bi mogao kupiti čitavu armiju. Pa ipak sam pronašao mogućnosti da ratujem do istrage s pruskom gospodom.

Naši pariski prijatelji bombarduju me telegramima u kojima me obaviještavaju o onom što treba da činim u Njemačkoj. Vjerujem da malo bolje znam od Parižana kako treba postupati s mojim sunarodnjacima.

Bit ću Vam zahvalan ako mi napišete nekoliko redaka o prilikama u Belgiji.

Pozdrav i bratstvo.

Karl Marx

17

Marx Ludwigu Kugelmannu

u Hanover

[London] 14. sept. 1870.

Dragi Wenzel,

U prilogu Adresa.¹

Moje je vrijeme u toj mjeri sasvim ispunjeno sa »international works«² da nikad ne liježem prije 3 sata noću. Time opravdati moju upornu šutnju.

Najljepši pozdravi Madame la Comtesse³ i Fränzchen.

Tvoj

K. M.

---

¹ Karl Marx, *Druga adresa Generalnog vijeća o francusko-pruskom ratu*
— ² radom za Internacionalu — ³ Gertrud Kugelmann

18

Marx Eugenu Oswaldu

u London

[London] 14. sept. 1870.

Dragi Oswald,

U prilogu 50 copies¹ naše nove Adrese.² Nekoliko štamparskih grešaka ipak ne izopačuju smisao. Bit će korigirane u second edition.³

Naš Centralni komitet za Njemačku (sa sjedištem u Braunšvajgu) izdao je 5. septembra manifest njemačkim radnicima protiv aneksije Lorene i Alzasa, za priznanje Francuske Republike etc.^[75] Po zapovjedi Vogela von Falckensteina nisu samo konfiscirani manifesti, već su *svi članovi Komiteta* — a into the bargain⁴ i nesretni štampar manifesta, uhapšeni i odvedeni svi zajedno u Lecen u Istočnoj Pruskoj.^[79] O tome sam odmah poslao bilješku⁵ raznim londonskim listovima i vidjet ću da li će takvu štampati.

Pobjeda na jučerašnjem mitingu nad djelomično od Peace Society^[35] *plaćenim*, djelomično nedoktriniranim elementima, bila je quite accidental.⁶ Imali smo upravo utorkom uobičajenu sjednicu Generalnog vijeća Internacionale kad su nam telegrafirali prijatelji s obale to come to the rescue,⁷ jer bi inače bili nadglasani. To se tada i desilo.^[84]

Morate mi oprostiti što nisam ranije odgovorio. Tako sam preopтереćen sa International business⁸ da još nijednom nakon mog povratka nisam pošao na spavanje prije 3 sata noću.

Liebnecht mi, što je nerazumno, nije dao tajnu adresu. Sva pisma naslovljena na njega policija će intercepted.⁹

Prikupit ću Vam nekoliko brojeva lista »Volksstaat«, ipak ih moram, kao i one koje sam Vam već dao, ponovo dobiti, jer ih sakupljam.

Vaš

K. Marx

---

¹ primjeraka — ² Karl Marx, *Druga adresa Generalnog vijeća o francusko-pruskom ratu* — ³ drugom izdanju — ⁴ dapače — ⁵ O hapšenju članova braunšvajškog odbora — ⁶ posve slučajna — ⁷ da dodemo u pomoć — ⁸ poslovima za Internacionalu — ⁹ uhvatiti

19

Marx Johannu Philippu Beckeru

u Ženevu^[183]

London, 14. sept. 1870.

Dragi Becker,

U prilogu Adresa General Councila¹ za »*Égalité*«. Sutra ćeš primiti moj *njemački prevod* (jer sam stvar izvorno napisao na engleskom). U njemačkom prevodu ima nekoliko rečenica koje se odnose na Njemačku, specijalno na radnike, za koje je bilo prekasno da se prevedu na engleski.

Salut.

Tvoj
K. M.

---

¹ Karl Marx, *Druga adresa Generalnog vijeća o francusko-pruskom ratu*

20

Marx Johannu Philippu Beckeru
u Ženevu

[London, 15. septembra 1870]

Dragi Becker,
Prije nekoliko dana poslao sam prevod listu »Volksstaat«,¹ jer je
bilo hitnije. *Taj* je ipak u nekim tačkama poboljšan.
Salut.

Tvoj
K. M.

---

¹ Karl Marx, *Druga adresa Generalnog vijeća o francusko-pruskom ratu*

21

Marx Edwardu Spenceru Beeslyju

u London

London, 16. septembra 1870.

Poštovani gospodine,

Morate mi oprostiti što Vam opet dosađujem pisanjem,¹ ali à la *guerre comme à la guerre*.²

Najgora predviđanja obadvije Adrese Generalnog vijeća Internacionale³ već su se ispunila.

Objavivši da vodi rat protiv Louis-a Bonaparte a ne protiv francuskog naroda, Pruska sada ratuje protiv francuskog naroda a zaključuje mir s Bonapartom. Djelo je izišlo na vidjelo. Objavljena je njena namjera da dovede njega ili njegovu porodicu u Tiljerije. Podli »Times« pretvara se danas i prikazuje to kao puko naklapanje. On zna ili bi trebalo da zna da je stvar štampana u berlinskom listu »*Staatsanzeiger*« (pruski »*Moniteur*«). Iz poluslužbenih pruskih novina, takvih kao »*Kölner Zeitung*«, vidim da je stari magarac kralj Wilhelm, vjeran svojoj hoencolernskoj porodičnoj tradiciji, pao na koljena pred carem⁴ i zaklinje ga da bude tako velikodušan i uzme ga kao svog podređenog protiv Turaka! Napokon reakcija je već zavladała u Njemačkoj. Naše su ljude u Braušvajgu, prije svega, kao što sam Vam pisao, u lancima kao zločince, odveli na istočni front.^[79] Ali to je samo jedan primjer među stotinama.

Poslije prvog njemačkog rata za nezavisnost protiv Napoléona I, trajao je punih 20 godina surovi i okrutni lov vlade na takozvane demagoge^[82] (*die demagogischen Untersuchungen*⁵). Danas započinje prije zaključenja mira. Tada su progonili vjetrenjaste idealiste: uzavrelu omladinu (studente na univerzitetima) iz redova građanstva, birokracije i aristokracije. Sada su se okomili na radničku klasu.

Što se mene tiče, *tako sam obradovan* tim zlodjelima pruske vlade. Uskomešat će Njemačku. Prema mojem mišljenju, sada treba da činite slijedeće: prvu adresu Generalnog vijeća o ratu objavio je u cijelosti samo »*Pall Mall*«,^[152] a dijelovi i čak uvodnici pojavili su se u mnogim drugim novinama. Sada, kada je Adresa poslana svim

---

¹ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 15 — ² druge nije — ³ Karl Marx, Prva adresa Generalnog vijeća o francusko-pruskom ratu i Druga adresa Generalnog vijeća o francusko-pruskom ratu — ⁴ Aleksandar II — ⁵ demagoška ispitivanja

londonskim listovima, nijedan nije donio o njoj ni bilješku, osim lista »Pall Mall«, koji je objavio vrlo kratak izvadak.^[184]

(Uz put napominjem, te novine, koje su u jučerašnjem broju tako lijepo o Vama pisale,^[185] imaju izvjesnu privatnu obavezu prema meni, ja sam im predložio da štampaju *Bilješke o ratu*^[8] moga prijatelja Engelsa. Učinio sam to na traženje A . . . B . . .⁶ koji je s vremena na vrijeme prokrijumčario u »Pall Mall« po koju bilješku o »Internacionali«. Stoga naša Druga adresa nije potpuno prešućena u tim novinama.)

S Kontinenta, čak iz Moskve i Petrograda, štaviše, u francuskim novinama pod bonapartističkom vladavinom, isto tako sada iz Berlina, gdje su se ljudi navikli i jesu naviknuti da se prema proglasima Internacionale odnose ozbiljno i da ih u cijelosti štampa ovaj ili onaj list, često nam predbacuju da zapostavljamo korištenje »slobodne« engleske štampe. Oni nemaju, u stvari, nikakve predstave i neće da vjeruju kako je krajnje korumpirana ta odvratna bagra koju je već davno William Cobbett žigosao kao »najamničku, bestidnu i neobrazovanu«.

Sada vjerujem da biste učinili najveću moguću uslugu *Internacionali* — i ja bih se pobrinuo da Vaš članak objave naši listovi u Španiji, Italiji, Švajcarskoj, Belgiji, Holandiji, Danskoj, Mađarskoj, Njemačkoj, Francuskoj i Sjedinjenim Državama — ako biste u »*Fortinghty Review*« objavili nešto o Internacionali, proglase Generalnog vijeća o ratu i o postupcima te uzorne štampe, te »slobodne« engleske štampe, kojima smo mi izloženi!^[186] Ti neotesanci su, u stvari, podložniji pruskoj politici od berlinskih novina.

Lafargue, sada izdavač novina⁷ u Bordou, šalje Vama i gdi Beesly najljepše pozdrave.

Vaš odani
Karl Marx

Prevod s engleskog

22

Marx Eugenu Oswaldu

u London

[London] 23. sept. 1870.

Dragi Oswald,

Ovim primete »*Volksstaat*« (br. 72 - 76) i »*Volkswille*« (br. 34), oba lista treba da mi vratite do *next*¹ *ponedeljka*.

»*Zukunft*« dobivam samo kad mi ga slučajno pošalju. Brojevi koje ima Engels još nisu raspakovani, kao i ostali predmeti za kućanstvo koje je just² donio iz Mančestera.⁽¹⁸⁷⁾ To je također razlog što još ne mogu prihvatiti Vaš prijateljski poziv. Najpre treba da se srede Engels i family.

Ja sam toto ovelo³ *protiv* Vašeg plana o neutralizaciji⁽¹⁸⁸⁾ i u tom se smislu, o tom planu, koji mi je saopćen i sa druge strane, već opširno izjasnio.

Da je seriously⁴ riječ o vojnom osiguranju Njemačke, tada bi rušenja tvrđava kod Meca i Strasbura bila sasvim dovoljna.

To Bismarck *zna*. On istovremeno zna da neutralizacija prema ovoj strani ne bi mogla više pružiti, a da će za pomirenje sa Francuskom, koje će kasnije biti opet potrebno, pružiti *mnogo manje*, uistinu *ništa*. To je jedna od onih mjera koje sve upropaštavaju, a ništa ne koriste.

Zatim, imajte na umu da čitava opozicija u Njemačkoj ima samo izvjesnu i uslijed progona vlade rastuću moć, *samo* i *ukoliko* nastupa *strogo principijelno*.

To ne osjećaju samo radnici, već i ljudi kao Jacoby, ljudi kao Ludwig Simon von Trier i dapače Jakobus Venedey! Čim ova, veoma različito osjenčana opozicija, počne diplomatizirati, sve je izgubljeno. Diplomatanjem ne bi dobila apsolutno ništa, ali bi takvim ulaskom u C . . .⁵ izgubila prava da se izjasni: Anektirajte, if you please.⁶ Mi izjavljujemo da su ove aneksije non avenues!⁷

Du reste,⁸ pravi čovjek u ovom trenutku nije Thiers, već Jules Favre. Razaranje tvrđave *najprije* je predloženo u službenom »*Journal*

¹ slijedećeg — ² upravo — ³ posve odlučno — ⁴ ozbiljno — ⁵ tako u prepisu piscim strojem — ⁶ ako želite — ⁷ nevažne — ⁸ Uostalom

de Pétersbourg^[189] i odmah prihvaćeno od francuske privremene vlade. Ako išta može slomiti utjecaj vojnog ološa na lijepog Wilhelma,⁹ tada su to migovi iz Petrograda.

Vaš
K. M.

---

⁹ Wilhelm I.

23

Marx Edwardu Spenceru Beeslyju

u London

[London] 19. oktobra 1870.

Poštovani gospodine,

Deák je protiv radnika. On je, u stvari, mađarsko izdanje engleskog vigovca.

U pogledu Liona,^[190] primio sam pisma koja nije zgodno objaviti. U početku je sve išlo uspješno. Pod pritiskom sekcije »Internacionale«¹ proglašena je Republika prije nego što je Pariz načinio taj korak. Odmah je uspostavljena revolucionarna vlada — *La Commune* — sastavljena dijelom od radnika pripadnika »Internacionale«, dijelom od radikalnih buržoaskih republikanaca. Octrois² su odmah ukinuti, i to s pravom. Bonapartistički i klerikalni spletkari su uplašeni. Preduzete su energične mjere za naoružanje cijelog naroda. Iako baš ne gleda sa simpatijama na novi poredak, buržoazija ga barem mirno podnosi. Akcija u Lionu odmah se osjetila u Marseju i Tuluzi, gdje su jake sekcije »Internacionale«.

Ali su magarci Bakunjin i Cluseret došli u Lion i sve pokvarili. Budući da su obojica članovi »Internacionale«, imali su dovoljno utjecaja da naše prijatelje zavedu. Hotel de Ville² bila je zauzeta — na kratko — i izdati najluđi dekreti o *abolition de l'état*³ i slične besmislice. Vi shvaćate da je sama činjenica da jedan Rus — koga buržoaske novine prikazuju kao Bismarckova agenta — i koji teži da se nametne za vođu *Comité du Salut de la France*,^[191] bila sasvim dovoljna da izazove promjenu u javnom mnjenju. Što se tiče *Cluseret-a*, on se istovremeno vladao kao budala i kao kukavica. Obojica su napustila Lion poslije svog neuspjeha.

Kao i u većini drugih industrijskih gradova Francuske, u Ruanu su sekcije »Internacionale«, povodeći se primjerom Liona, nametnule da se zvanično prime radnici u »komitete odbrane«.

Međutim, moram Vam reći da, prema obavještajima koja primam iz Francuske, buržoazija u cjelini više voli prusku okupaciju negoli pobjedu republike sa socijalističkim tendencijama.

Vaš odani

Karl Marx

---

¹ Porezi na kupoprodaju — ² Gradska vjećnica — ³ ukidanju države

Šaljem Vam primjerak lista »*New-York Tribune*«, koji sam juče dobio. Bit ću Vam zahvalan ako ga vratite kad ga pročitate. U njemu je članak o Internacionali, ne znam čiji, ali po stilu i načinu pisanja moglo bi se povjerovati da je gospodin Dana njegov autor.

Isto tako, prilažem tri primjerka »*Défense nationale*«, koje Vam šalje Lafargue uz pozdrave.

Prevod s engleskog

24

Marx Peteru Imandtu

u Dendi

[London] 11. nov. 1870.

Dragi Imandt,

Tvoj nećak¹ je stigao jučer ujutro. Tvoje pismo došlo je danas. Ipak, odlučili smo u obiteljskom vijeću da Imandt junior ostane ovdje do srijede, a da tada otputuje parobrodom.

Prvo, što se samog odlaska tiče, ne želim tako brzo izgubiti njegovo društvo, a potrebno je i da se malo odmori.

Drugo, quoad² način putovanja, stigao je iz Sautemptona posve smrznut, te bi ga vožnja željeznicom za Dendi (još gore u 3. razredu) previše oslabila, dok će na parobrodu s first class³ za 20 sh. dobiti onoliko topline koliko mu pripada.

On je vrlo solidan i dobro obrazovan mladić, svima nam se osobito dopada.

Nadam se da si zadovoljan s rasporedom.

Salut.

Tvoj
K. M.

A propos, naš Wilhelm, ne rex,⁴ već W. Liebknecht, u svom listu »Volksstaat« veoma se ljuti na Pruse, iako na svoj ograničeni način vjeruje da uvijek mora reći crno ako protivnik kaže bijelo i vice versa,⁵ otuda slijepo vjeruje svim frazama jednog Gambette i družine i tako, u stvari, posve ustrajno vara svoje čitaoce isto kao što Francuze održavaju false news⁶ njihovih governors.⁷

Gospodin Freiligrath postao je, međutim, duša national liberal philistine.⁸ I s pravom. Ipak mora dati nešto zauzvrat za dobrovoljne priloge građana which he has pocketed.⁹^[192]

---

¹ Robert Imandt — ² s obzirom na — ³ prvim razredom — ⁴ kralj — ⁵ obratno — ⁶ lažne vijesti — ⁷ upravljača — ⁸ nacional-liberalnog filistra — ⁹ koje je strpao u džep

25

Marx holandskim i flamanskim članovima Internacionale
u Brisel

Radnička biblioteka

[London, između 3. i 9.
decembra 1870]

Molimo naše holandske prijatelje da redovno šalju Generalnom vijeću Međunarodnog udruženja radnika u Londonu svoje listove »*De Werkman*«, »*Asmodée*«, »*De Toekomst*«, »*De Werker*« iz Antverpena itd., na slijedeću adresu:

Karl Marx, Modena Villas, Maitland Park, Haverstock Hill,
London, England.

Prevod s francuskog

26

Marx Ludwigu Kugelmannu

u Hanover

London, 13. decembra [1870]

Dragi Kugelmann,

Moju dugu šutnju moraš objasniti time što sam ja za vrijeme ovog rata, koji je većinu foreign correspondents des General Council¹ odvuкао u Francusku; morao voditi *gotovo čitavo međunarodno dopisivanje*, što nije sitnica. Osim toga, u »slobodi pošte«, koja sada vlada Njemačkim i osobito Sjevernonjemačkim savezom, a sasvim »naročito« u Hanoveru, opasno je, doduše ne za mene, ali vjerojatno za moje njemačke dopisnike da im iznosim svoje poglede o ratu; a o čemu se inače može pisati u ovom trenutku?

Ti želiš, npr., od mene našu prvu Adresu o ratu. Ja sam Ti je poslao. Očito je utajena. Danas Ti prilažem obje Adrese² povezane u pamflet, kao i članak profesora Beeslyja iz »*Fortnightly Review*«³ i današnji »*Daily News*«. Budući da je ovo pruski obojen list, stvari će vjerojatno proći. Prof. Beesly je kontist i kao takav obavezan je isticati svakojake Crotchets,⁴ ali je inače veoma sposoban i odvažan čovjek. On je profesor povijesti na Londonskom univerzitetu.

Izgleda da je u Njemačkoj zarobljen ne samo Bonaparta, njegovi generali i njegova armija već da se je s njim i čitav imperijalizam sa svim svojim slabostima aklimatizirao u zemlji hrastova i lipa.

U pogledu njemačkog buržuja nikako me ne čudi njegova opijenost osvajanjem. Prvo, Accapuration⁵ je životni princip svake buržoazije, a uzimati strane pokrajine je uvijek »uzimati«. Osim toga, njemački građanin ponizno je primio toliko udaraca nogom od svojih narodnih očeva i osobito od Hohenzollerna, da mu zaista mora biti užitak kad se ti isti udarci nogom jednom za promjenu daju i strancu.

U svakom slučaju, ovaj rat nas je oslobodio »buržoaskih republikanaca«. Toj bagri priredio je kraj pun užasa. A to je značajan rezultat. Pružio je našim profesorima najbolju priliku da se pred čitavim svijetom obrukaju kao servilni sitničari. Prilike do kojih dovodi najbolje će propagirati naše principe.

¹ inostranih dopisnika Generalnog vijeća — ² Karl Marx, *Prva adresa Generalnog vijeća o francusko-pruskom ratu* i *Druga adresa Generalnog vijeća o francusko-pruskom ratu* — ³ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 21 —

⁴ mušice — ⁵ gramzljivost

Ovdje u Engleskoj javno mnjenje bilo je na početku rata ultra-prusko; sada se preokrenulo. U cafés chantants, npr., njemačke pjevače sa svojim Wi-Wa-Wacht am Rhein uštkavaju, dok francuske pjevače sa Marseljezom prate u koru. Ne uzimajući u obzir istinsku simpatiju narodnih masa za Republiku i srdžbu respectabilityja⁶ zbog trenutnog kao dan jasnog saveza između Pruske i Rusije, te bezobrazan ton njemačke diplomacije nakon vojnih uspjeha, način vođenja rata — sistem rekvizicija, spaljivanje sela, strijeljanje franc-tireurs,⁷ uzimanje talaca i slično ponavljanje postupaka iz tridesetogodišnjeg rata — izazvalo je ovdje opći gnjev. Of course,⁸ Englezi su isto radili u Indiji, Jamajki etc., ali Francuzi nisu ni hindoo,⁹ ni Kinezi ni Crnci, a Prusi nisu heavenborn englishmen!¹⁰ To je prava hohencollernska ideja da narod čini zločin ako se nastavlja braniti čim je njegova stajaća vojska uništena. U stvari, pruski narodni rat protiv Napoléona I bio je dobrom Friedrichu Wilhelmu III trn u oku, kako se to može vidjeti iz povijesti prof. Pertza o Gnajsenau, koji je sa svojim izumom posljednje obrane¹¹ stvorio sistem franc-tireurs-rata.^[193] F[riedricha] W[ilhelma] III mučio je što se narod borio na vlastitu ruku i nezavisno od preuzvišenog naređenja.

Međutim, pred zoru se mrzne. Rat u Francuskoj može uzeti još sasvim nezgodan obrat. Na otpor loarske armije^[194] nije se računalo, a u sadašnje razbijanje njemačkih snaga lijevo i desno treba samo uliti strah, mada, u stvari, nema nikakvu drugu posljedicu doli jačanje defanzivne snage na svim tačkama, a slabljenje ofanzivne snage. I prijetnja bombardiranjem Pariza puki je trik. To na sam grad Pariz, prema svim pravilima računa vjerojatnosti, nipošto ne može ozbiljno utjecati. Obori li se nekoliko vanjskih bedema, napravi prodor, šta to koristi u slučaju kad je broj opsjednutih veći od broja onih koji opsjedaju? A ako su se opsjednuti izuzetno dobro borili u sorties,¹² dok su se protivnici branili u entrenchments,¹³ kako će biti tek onda kad se uloge izmijene?

Glađu prisiliti Pariz na predaju, jedino je realno sredstvo. Odgodi li se ovaj termin i to dovoljno dugo da se oformi vojska i razvije narodni rat u pokrajinama, tada ni time nije ništa dobiveno osim odlaganja kritičnog trenutka. Osim toga, čak nakon kapitulacije Pariza, koji se ne može zaposjesti i držati u šahu s jednom šakom, bio bi velik dio invaders¹⁴ izvan upotrebe.

No, kako god rat završio, naučio je francuski proletarijat oružju, a to je najbolja garancija za budućnost.

Bezobrazni ton što ga Rusija i Pruska zauzimaju prema Engleskoj, mogao bi ih dovesti do sasvim neočekivanih i nemilih posljedica.

---

⁶ uglednog društva — ⁷ slobodnih strijelaca — ⁸ Naravno — ⁹ Hindusi — ¹⁰ bogom dani Englezi — ¹¹ pozivanje djece, staraca itd. kao posljednje obrane — ¹² povremenim napadima — ¹³ rovovima — ¹⁴ osvajača

Stvar je jednostavno u ovome: Engleska se Pariskim mirovnim ugovorom od 1856. *sama razoružala*. Ona je pomorska sila i kontinentalnim vojnim silama može se suprotstaviti samo sredstvima pomorskog rata. Neminovno sredstvo ovdje je privremeno uništenje — odn. obustavljanje prekomorske trgovine kontinentalaca. To počiva uglavnom na dokazivanju valjanosti načela — plijeniti neprijateljsku robu u neutralnim brodovima. Ovog maritime right¹⁵ (pored drugih sličnih rights) Englezi su se odrekli tzv. deklaracijom koja je pripojena Pariskom ugovoru. Clarendon je to učinio po tajnom naređenju Rusa Palmerstona. Ipak, deklaracija ne tvori bitan dio samog ugovora i u Engleskoj nije *nikad* zakonski sankcionirana.¹⁶ Gospoda Rusi i Prusi prave račun bez krčmara kad vjeruju da će utjecaj kraljice,¹⁷ koja se iz family interests¹⁸ poprusila, te građanska slaboumnost jednog Gladstone-a u odlučnom momentu zadržati Johna Bulla da odbaci ovu »dražesnu prepreku«, koju je on sam stvorio. A tada on u nekoliko tjedana može smrsiti konce rusko-njemačkoj prekomorskoj trgovini. Mi ćemo onda imati priliku da promatramo otomboljena lica diplomata iz Petrograda i Berlina i još otomboljenija lica »silnih patriota«. Qui vivra, verra.¹⁹

My best compliments to Madame la Comtesse and Fränzchen.²⁰

Tvoj
K. M.

A propos. Možeš li mi poslati razne Windthorstove govore u Rajhstagu?

¹⁵ pomorskog prava — ¹⁶ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 15 — ¹⁷ Victoria — ¹⁸ porodičnih interesa — ¹⁹ Živi bili pa vidjeli — ²⁰ Najljepši pozdravi gospodi grofici (Gertrud Kugelmann) i Fränzchen (Franziska Kugelmann)

Engels Fredericu Greenwoodu

u London

Priloženo mi je poslao moj prijatelj gospodin Oswald. On veli da su redovne ulaznice poslate listu »P[all] M[all] G[azette]« i usrdno me moli da u tim tonovima napišem nekoliko riječi o sinočnjem koncertu gospode O[swald] ili barem da s tim upoznam Vašeg muzičkog kritičara da pođe na koncert i da je čuje. Rekao sam mu da je to posve van moje struke i da čak ne znam kako bih to obavio. Međutim, on je uporan i budući da je ugledan čovjek, mogu jedino reći da ćete mi Vi, ako možete učiniti nešto odgovarajuće u tom smislu, pričiniti lično zadovoljstvo. Tako sam loš muzičar da bih mogao imati svoje mišljenje, ali sam čuo od ljudi, koji se u to razumiju, kako govore vrlo povoljno o sviranju gdje O[swald].

An Greenwood London, 17. dec. [1870]
morgens 1 Uhr.¹

Prevod s engleskog

---

¹ Greenwoodu London, 17. decembra, u 1 sat ujutro.

28

Engels Nataliji Liebknecht

u Lajpcig

122, Regent's Park Road, N. W.
London, 19. dec. 1870.

Draga gospodo Liebknecht,

Upravo smo ovdje primili vijest da su Liebknecht, Bebel i Hepner jučer uhapšeni.^[195] To je pruski revanš za moralni poraz što su L[ieb-knecht] i B[ebel] nanijeli pruskoj carevini još prije njenog rođenja. Svi mi ovdje veoma smo se radovali hrabrom nastupu obojice u Rajhstagu^[196] pri okolnostima u kojima doista nije bila sitnica istupiti s našim pogledima slobodno i prkosno. Nama se čini da je, prije svega, u pitanju sitničava osveta i uništenje lista,¹ i također to da im se onemogućiti ponovni izbor, a optužba zbog veleizdaje bit će samo čista varka. Ali gospoda Prusi mogu se veoma prevariti, jer pri zaista odličnom držanju njemačkih radnika, koje je prisililo čak i protuhu Schweitzera da se stavi pod vodstvo L[ieb-knechta] i B[ebela], ovo će nasilje vjerojatno posve promašiti svoj učinak i prije će izazvati suprotno. Njemački radnici dokazali su u vrijeme ovog rata upućenost i energiju koja ih je jednim mahom stavila na vrh evropskog radničkog pokreta, a Vi ćete shvatiti s koliko ponosa mi to doživljavamo.

No naša je dužnost, također, da se, koliko nam snage dopuštaju, pobrinemo da naši uhapšeni prijatelji u Njemačkoj i njihove porodice ne stradaju, pogotovu sada, kad im je predstojeći božićni praznik ionako zagorčan. Stoga smo slobodni da priložimo doznačnicu Engleske banke od pet funti

»B 10,04841, London, 12. okt. 1870«

koji iznos izvolite podijeliti s gospodom Bebel.

Zatim prilazemo sedam talira koje je pridonijelo ovdašnje Njemačko udruženje za obrazovanje radnika^[148] i namijenilo ih porodicama uhapšenih iz Braunšvajga.^[79] Za njih molim da najljubeznije izvolite potpisati i vratiti mi priloženu potvrdu kako bi se mogla dostaviti društvu radi Marxovog razduženja.

Moja žena² je revolucionarna Irkinja, pa možete zamisliti kakva je radost jučer zavladala u našoj kući kad je stigla vijest da su osuđeni fenijanci amnestirani — iako na najbijedniji pruski način.^[197] A na to, evvo, dolazi vijest o hapšenju naših prijatelja u Njemačkoj!

¹ »Der Volksstaat« — ² Lizzy Burns

Budite mi zdravi, draga gospodo Liebkecht, i nemojte da Vam klone hrabrost. Prusi i njihovi pretpostavljeni, Rusi, upustili su se u priču koja će im se popeti na glavu.

S iskrenim saučešćem

Vaš

Friedrich Engels

1871.

29

Marx Nataliji Liebknecht

u Lajpcig

13. jan. 1871.

1, Maitland Park Road
Haverstock Hill, N. W., London

Draga moja gospođo Liebknecht,

Generalno vijeće »Internacionale« otvorilo je sabirnu akciju za porodice njemačkih »patriota«^[198] — patriota u pravom smislu riječi, koje progoni pruska vlada. Prvih 5 £ koje Vam šaljem određeno je za Vas i gospođu Bebel.

Londonski dopisnik-lažov profesionalnog Biedermanna^[199] neosporno pripada policijskom osoblju ovdašnjeg pruskog poslanstva koje je na posve sličan način djelovalo 1852. u vrijeme kelnskog procesa komunistima.^[200] Mi ćemo tom subjektu ući u trag pa zatim u ovdašnjoj štampi razgoliti rabotu te klike i tako osvijetliti i najnoviju fazu kršćansko-prusko-njemačkog morala.

U broju lista »Volksstaat« što je danas stigao nalazim bilješku u kojoj se gospodin Nečajev opet uzima nezasluženo ozbiljno.^[201] Sve šta je taj Nečajev dao da se u evropskoj štampi tiska o njegovim djelima i patnjama u Rusiji *besramne su izmišljotine*. Dokaz imam u ruci. Ne bi trebalo, dakle, nikada više spomenuti ime tog individuuma.

Moja žena i kćerke šalju Vama, Vašoj djeci i Liebknechtu najsrdačnije pozdrave.

S najboljim željama za Novu godinu,

Vaš najodaniji

Karl Marx

30

Marx Hermannu Jungu

u London

[London] 18. jan.¹ 1871.

Dragi Jung,

Juče sam na sjednici Generalnog vijeća prikazao svu prošlost Jules-a Favre-a.^[202] Dostavljam Vam nekoliko važnih podataka o njegovoj kontrarevolucionarnoj djelatnosti.

Vijeće je juče prihvatilo rezoluciju, ovlašćujući Vas da pišete izdavaču lista »Felleisen«, kao organu njemačkih Arbeiterbildungsvereina² u Švajcarskoj, u slijedećem smislu:

1. Kakav je odnos tih »Vereina«³ i njihovog organa, lista »Felleisen«, prema *Međunarodnom udruženju radnika*?

2. Do danas oni nisu nikad uplatili nikakav doprinos Generalnom vijeću.

3. U njihovom organu, listu »Felleisen«, branjena je aneksija Alzasa i Lorene Njemačkoj, što je u očitoj suprotnosti s okružnicom⁴ Generalnog vijeća, iz koje čak nikad ni jednog odlomka nisu objavili.

4. Ako ni dalje ne budu ispunjavali svoje obaveze (2. tačka) i ostanu u opoziciji prema politici Generalnog vijeća (3. tačka), koja je saglasna sa Statutom *Internacionale*, Generalno vijeće će ih, primjenjujući svoje pravo koje mu je prenio Bazelski kongres^[203], privremeno — to jest do saziva slijedećeg općeg kongresa — isključiti iz *Internacionale*.

S bratskim pozdravom

Karl Marx

Ladendorf nije više urednik lista »Felleisen«. Vi svoje pismo morate adresirati: »Redaktion des ‚Felleisen‘, Deutscher Arbeiterbildungsverein in Gassen, Zürich«.

Jules Favre

Sramni dekret od 27. juna 1848. godine, na osnovu kojega je više hiljada pariskih radnika pohapšeno za vrijeme junskog ustanka i čak bez ikakve formalne sudske istrage *transportovano* u Alžir, donio

---

¹ u rukopisu: 17. januar — ² Udruženja za obrazovanje radnika — ³ Udruženja — ⁴ Karl Marx, *Druga adresa Generalnog vijeća o francusko-pruskom ratu*

je Jules Favre. Kasnije je stalno odbijao prijedloge o amnestiji, oslanjao se s vremena na vrijeme na republikansku stranku u Ustavotvornoj skupštini.

Jules Favre bio je jedan od najpoznatijih oruđa *vladavine terora* koju je nad radničkom klasom zaveo general Cavaignac poslije juskog ustanka. Podržavao je sve besramne zakone tada donesene s ciljem da se ukine pravo zbora, udruživanja i slobode štampe.^[204]

Kao predstavnik kontrarevolucionarne većine parlamentarnog odbora, Jules Favre je 16. aprila 1849. godine predložio da se Louis-u Bonaparti dodijeli 1 200 000 franaka, koje je on tražio za *ekspediciju protiv Rimske Republike*.^[205]

Prevod s engleskog

Marx Sigfridu Meyeru

u Njujork

[London] 21. jan. 1871.

Dragi Meyer,

Stvaranje tzv. Centralnog komiteta u Njujorku^[206] nije nipošto bilo po mom ukusu. Ođgađao sam priznavanje Generalnog vijeća onoliko koliko je to bilo moguće, ali bio sam razoružan čim je iz pisma gospodina Charnier-a proizišlo da je naš francuski sekretar Dupont — sasvim izvrstan čovjek, ali suviše žestok i često svojom velikom radinošću zaveden na pogrešan put — bio inicijator te pripovjetke. Alors, il n'y avait plus rien à faire.¹ Generalno vijeće ga je prekorilo, mais le jeu était fait!² Engels (sada ovdje stanuje) i ja, podsjećamo Vas i Vogta³ da prema našim statutima Generalno vijeće može uložiti samo svoj veto kad je riječ o otvorenim violations⁴ Statuta i principa »Internacionale«, da je naša, u ostalom, pak, nepromijenjena politika, da se sekcije puste, te da same sobom upravljaju. Iznimku je činila samo Francuska zbog svojih izuzetnih prilika za vrijeme Empire.⁵ Stoga se naši prijatelji moraju isto tako pružati prema gunju. Mi, ovdje u Londonu, surađujemo sa Englezima, od kojih nam jedan dio nikako ne odgovara i za koje vrlo dobro znamo da žele iskoristiti »Internacionalu« samo kao kravu muzaru za svoje sitne lične častohlepne ciljeve. Ipak pravimo bonne mine à mauvais jeu.⁶ Kad bismo se, ogorčeni na te ljude, htjeli povući, dali bismo im, štaviše, samo moć, što bi tada paraliziralo našu prisutnost. A tako to morate i Vi činiti.

Quant à Vogt,⁷ unaprijed sam bio uvjeren da vjetar puše od S[orge]ja, koji se pravi važan. Ipak sam mu morao odgovoriti na njegov upit.⁸ Inače bi se sa tračom lično obratio mom prijatelju Schiljju, neprijatnost koju sam ovome htio uštedjeti.

Ovdje smo u radničkoj klasi izazvali velik pokret protiv Gladstone-a (za French Republic)^[76], koji će ga vjerojatno oboriti. Pruska je potpuno poslušna ruskoj vladi. Pobjedi li définitivement,⁹ tad će heroic German philistine¹⁰ doživjeti ono što zaslužuje. Nesreća je

¹ Dakle, ništa se više nije moglo učiniti. — ² no, igra je bila odigrana —

³ August Vogt — ⁴ povredama — ⁵ Carstva — ⁶ prijazno lice iako se ljutimo —

⁷ Što se tiče Vogta — ⁸ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 12 — ⁹ konačno

— ¹⁰ herojski njemački filistar

što sadašnja francuska vlada vjeruje da može voditi revolucionarni rat bez revolucije.

Plemeniti pjesnik Freiligrath trenutačno je ovdje kod svojih kćeri.¹¹ Ne usuđuje se pojaviti kod mene. 60 000 talira koje mu je poklonio njemački filistar^[182] moraju se odraditi tirtejskim pjesmama kao: »Ti ponosna ženo Germania«^[59] etc.

Moje zdravlje bilo je mjesecima opet užasno, ali tko da misli na takve sitnice usred tako velikih historijskih događaja.

U Petrogradu izlazi »*Arhiv sudske medicine*« (na ruskom jeziku), poluslužbeno. Jedan od liječnika koji surađuju, napisao je u posljednjoj kvart-svesci članak *O higijenskom stanju zapadnoevropskog proletarijata*,^[207] u kojem uglavnom — ali uz oznaku izvora — citira moju knjigu.¹² Radi toga se desila slijedeća nezgoda: Minister of the Interior¹³ snažno je ukorio cenzora, editor in chief¹⁴ je otpušten, a svi uhvaćeni primjerci spaljeni!

Ne znam da li sam Vam saopćio da sam od početka 1870. morao učiti ruski, koji sada prilično tečno čitam. To otuda jer su mi iz Petrograda poslali veoma značajno djelo Flerovskog »Položaj radničke klase (posebno seljaka) u Rusiji«, te što sam se također htio upoznati sa ekonomskim (čuvenim) djelima Černiševskog (u znak zahvalnosti osuđen prije 7 godina na rad u sibirskim rudnicima). Korist nagrađuje trud što ga ulaže čovjek mojih godina da savlada jezik koji je tako dalek klasičnim, germanskim i romanskim jezičnim korjenima. Sadašnji duhovni pokret u Rusiji pokazuje da duboko dolje vri. Glave su uvijek povezane nevidljivim nitima sa body¹⁵ naroda.

Vi i Vogt dugujete mi svoje fotograme. Bar vjerujem da su mi obećani.

Salut Vama i Vogtu.

Vaš

Karl Marx

Radi public lands¹⁶ pisao sam svome starom prijatelju G. J. Harneyju,^[11] koji je sada podsekretar države Masačusets.

¹¹ Käthe i Luise Freiligrath — ¹² prvi tom *Kapitala* — ¹³ ministar unutrašnjih poslova — ¹⁴ glavni urednik — ¹⁵ tijelom — ¹⁶ državnih dobara

32

Marx Friedrichu Adolphu Sorgeu

u Hoboken

21. jan. 1871.

1, Maitland Park Road
Haverstock Hill, N.W., London

Poštovani gospodine Sorge,

Sve izvještaje američkih sekcija treba slati meni. Eccarius je samo dopisnik za Jenkije. *Kao* sekretar to the General Council¹ on nema ništa sa Foreign Correspondence.²

Pripovijetku zbog »priloga« njemačke sekcije posve sam zaborio.^[208] Kad sam primio Vaše pismo^[11] pisao sam radi toga Eccariusu,⁽¹¹⁾ čiji priloženi odgovor može ujedno poslužiti kao priznanica.

Radi sastava Central Councila (mi bismo više voljeli naziv Centralni komitet, da bi se izbjeglo brkanje) već sam pisao.^[209]

Kellogga^[178] nisam primio. Vjerojatno je bio u jednoj žutoj kovrti koju sam dobio od ovdašnje Post Office.³ Bila je rastrgana i potom žigosana »no contents.«⁴ Enveloppe⁵ je, valjda, bila preslaba.

Prije nekoliko tjedana poslao sam na Vašu adresu *velik svežanj* publikacija General Councila različitih datuma, ali do danas nisam dobio⁶ obavijest o primitku. Stvari pripadaju lično meni, a poslao sam ih jer su zalihe General Councila (većina njegovih publikacija) potpuno iscrpene.

---

¹ Generalnog vijeća — ² dopisivanjem s inostranstvom — ³ pošte — ⁴ »bez sadržaja« — ⁵ Koverta — ⁶ u rukopisu: sadržavao

Marx Paulu Lafargue-u

u Bordo

[London] 4. febr. 1871.

Dragi Paul,

Il faut créer des nouveaux défenseurs à la France.¹ Vi i Laura, čini se, ozbiljno i uspješno ste angažirani u tom patriotskom poslu. Cijela se porodica obradovala vijesti da je naša draga Laura pobjedonosno prošla kritično vrijeme i nadamo se da se stvar ni nadalje neće razvijati ništa manje povoljno.

Zagrli malog Schnappyja umjesto mene i reci mu da se Old Nick ponosi s obje slike svoga nasljednika. U »ozbiljnom« snimku više dolaze do izražaja ozbiljne osobine mališana, dok se u njegovu držanju kao franc-fileur² ispoljava dražestan šaljiv izraz i espiègerie.³

Vama je poznato moje loše mišljenje o junacima buržoazije. Jules Favre i komp. ipak su prevazišli moja najgora očekivanja. Kad je Trochy iznio svoj tajni »plan«, to jest kad je ta »sabre orthodoxe«,⁴ taj »crétin militaire«⁵ forsirao pasivni otpor Pariza do te mjere da je ostao jedino izbor između gladi ili kapitulacije — Jules Favre i komp. mogli su da slijede primjer komandanta utvrđenja Tul.^[210] Kad je potpuno slomljena snaga njegova otpora, on nije kapitulirao. Jednostavno je obavijestio Pruse o situaciji i izjavio da se ne može dulje braniti jer nema životnih namirnica i da sada mogu činiti što žele. Nije im učinio uopće nijedan ustupak. On je jednostavno priznao *fait accompli*.⁶ Favre i kompanija, naprotiv, ne potpisuju samo formalnu kapitulaciju. Oni su toliko drski da djeluju u ime cijele Francuske,^[211] iako uopće ne poznaju situaciju *en dehors de Paris*,⁷ strogo su ograničeni na jednostrane informacije koje im Bismarck milostivo saopćava. Nadalje, pošto su kapitulirali i postali Messieurs les prisonniers du roi de Prusse,⁸ pošli su dalje i izjavili da je delegacija iz Bordo^[212] izgubila svoja prava i da može samo još djelovati u zajednici sa »Messieurs les prisonniers du roi de Prusse«. Štoviše, Louis Bonaparta je poslije kapitulacije i predaje kod Sedana izjavio Bismarcku da ne može s njim stupiti ni u kakve *pregovore* jer više nije slobodan posrednik i, imajući u vidu činjenicu da je *pruski zarobljenik*, da više nema nikakve vlasti nad Francuskom!

¹ Treba stvarati nove branioce Francuske — ² obješenjaka — ³ nestašluk —

⁴ »pravovjerna sablja« — ⁵ »vojnički kreten« — ⁶ svršen čin — ⁷ van Pariza

— ⁸ gospoda zarobljenici pruskog kralja (Vilhelma I)

Tako čak L. Bonaparta nije toliko besraman kao Favre i kompanija!

Favre je mogao, u krajnjem slučaju, prihvatiti *uslovno primirje*, naime uz rezervu dok se s njegovim postupkom ne saglasi delegacija u Bordou. Uz to, da utvrđivanje *odredbi tog primirja* treba da prepusti ljudima koji nisu zarobljenici le roi de Prusse. Oni ne bi vjerovatno dopustili Prusima da iz toga primirja bude isključeno *istočno ratno poprište* i ne bi Prusima dopustili da pod izgovorom primirja svoju okupacionu liniju tako probitačno zaokruže.

Osokoljen niskom puzavošću pariskih zastupnika koji su se usudili da se igraju francuske vlade nakon što su postali Messieurs les capitulards et les prisonniers du roi de Prusse⁹, Bismarck se smatra i već postupa kao *de facto* najviša vlast u Francuskoj. On *protestira* protiv Gambettinog dekreta o općim izborima budući da se ne održavaju u »slobodi«. ^[213] On diktira uslove pod kojima narodna skupština treba da bude izabrana. Zaista! Gambetta može odgovoriti *protestom* protiv uslova pod kojima se sada provode *opći izbori za Rajhstag* u Njemačkoj. Da bi ti izbori bili *slobodni*, on može zahtijevati da Bismarck, prije svega, mora da ukine ili barem privremeno prekine *opsadno stanje* zavedeno u većem dijelu Pruske. Navodim vam primjer *slobodnih* izbora u Njemačkoj. U Frankfurtu (na Majni) predložen je jedan radnički kandidat (on ne stanuje u Frankfurtu), on je započeo izbornu kampanju u tom gradu. Šta čine pruske vlasti? S pomoću policijske sile izgone tog kandidata iz Frankfurta! ^[214]

Nadam se da će Prusi ostati pri svome umjerenom zahtjevu od 400 miliona ratnih kontribucija od Francuske! ^[215] To će čak osvijestiti francusku buržoaziju čiji su manevri, zajedno sa spletkama mjesne administracije (koju je Gambetta najvećim dijelom ostavio u rukama bonapartista, orleanista etc.) pravo objašnjenje za dosadašnje ratne poreze. Tako će buržoazija napokon shvatiti da će više izgubiti davanjem nego borbom!

U isto doba, ako Francuska izdrži izvjesno vrijeme, međunarodne prilike bit će povoljnije za njenu stvar. U Engleskoj je Gladstone-ova vlada u ozbiljnoj opasnosti. Uskoro može biti zbačena. Javno mnjenje je ovdje opet krajnje *ratoborno*. Tu su promjenu izazvali pruski zahtjevi, osobito traženje *Pondicheryja* i 20 francuskih najboljih ratnih brodova. John Bull u tome vidi prijetnju Engleskoj i rusko spletkarenje (te zahtjeve je, u stvari, pruskoj vladi sugerirala petrogradska vlada).

U samoj Rusiji, čini se da je neizbježna krupna promjena. Otkako je prihvaćena carska titula za pruskog kralja, protivgermanska, takozvana moskovska stranka, s knezom nasljednikom¹⁰ na čelu opet je prevladala. Vrlo je vjerovatno da će sadašnji car¹¹ prihvatiti njen diktat

⁹ gospoda kapitulanti i zarobljenici pruskog kralja — ¹⁰ Aleksandar Aleksandrovič — ¹¹ Aleksandar II

i, prema tome, izmijeniti svoju spoljnu politiku ili će podijeliti sudbinu svojih prethodnika i na neki način biti ubijen. Ako u Rusiji izbi-ju takve trzavice, Pruska, na čijoj ruskoj i austrijskoj granici nema uop-će vojske, posve izložena i nezaštićena, neće moći da održi svoje sadašnje snage u Francuskoj. Smjesta će spustiti ton i bit će sasvim podnošljiva.

Dakle, ako Francuska izdrži, ako iskoristi primirje da reorganizuje svoje snage, ako napokon shvati da su za vođenje revolucionarnog rata potrebne revolucionarne mjere i revolucionarna energija, ona još može biti spasena. Bismarck dobro zna da je u škripcu. On se nada da će se iz njega izvući »zastrašivanjem«. Uzda se u saradnju svih reakcionarnih elemenata u Francuskoj.

Vaš

Old Nick

P.S. Gazda, kod koga je sada uposlen Dupont, dobio je pismo od firme iz Bordoa, u kome traži agenta u Mančesteru. Mimo znanja svoga gazde — krajnje bestidnog i grubog skorojevića — Dupont bi želio provjeriti da li bi *on* mogao dobiti to zastupstvo. Zato Vas moli da se o tom obavijestite. Adresa dotične firme jest: Labadie et. Co. (Vins et ésprits), rue des terres de Bordes, Bordeaux.

Što radi Prudhomme? Da li se poboljšalo njegovo zdravlje?

Prevod s engleskog

34

Marx Ludwigu Kugelmannu

u Hanover

London, 4. februara 1871.

Dragi Kugelmann,

Iz Tvog posljednjeg pisma sa žaljenjem sam razabrao da Ti se zdravstveno stanje opet pogoršalo. Moje je tokom jesenskih i zimskih mjeseci bilo podnošljivo, premda kašalj što sam ga navukao prilikom mog posljednjeg boravka u Hanoveru^[216] traje još i sada.

Poslao sam Ti »Daily News« u kojem je objavljeno moje pismo.¹ Očito je opet utajeno, kao i moje ostale pošiljke. Danas prilažem isječak i 1. adresu Generalnog vijeća.² Pismo sadrži, u stvari, samo činjenice, ali baš je zato i djelovalo.

Ti znaš moje mišljenje o middle class heroes.³ Gospodin Jules Favre (ozloglašen iz vremena privremene vlade i Cavaignaca⁴) i Co. ipak su nadmašili moja očekivanja. Najprije su dozvolili »sable orthodoxe«,⁵ »crétin militaire«⁶ — kako je Blanqui tačno okarakterizirao Trochuja — da provede svoj »plan«. Taj plan bio je jednostavno produžiti *pasivni otpor* Pariza koliko je god moguće, tj. do starvation-point,⁷ ofanzivu naprotiv, ograničiti na prividan manevar, na »des sorties platoniques«.⁸ Ne govorim ovdje »nagadajući«. Poznat mi je sadržaj jednog pisma što ga je sam Jules Favre pisao Gambetti i u kojem se tuži da on i drugi članovi dijela vlade koji se nalazi u Parizu uzalud tjeraju Trochuja na ozbiljne ofanzivne mjere. Trochu neprestano odgovara, *pariska demagogija* time će prevladati. Gambetta mu odgovara: Vous avez prononcé votre propre condamnation!⁹ Trochu je smatrao mnogo važnijim da sa svojom bretonskom tjelesnom gardom, koja mu je služila na jednak način kao i Korzikanci L. Bonaparti, uguši pobunu crvenih u Parizu, kao i svuda u Francuskoj gdje je buržoazija, u sporazumu sa većinom mjesnih vlasti, djelovala prema istom principu.

Pošto je Trochujov plan bio doveden do svog climax¹⁰ — do tačke kad se Pariz morao predati ili skapati od gladi — Jules Favre i Co. naprosto su morali da slijede primjer komandanta utvrđenja u

¹ Sloboda štampe i govora u Njemačkoj — ² Karl Marx, Prva adresa Generalnog vijeća o francusko-pruskom ratu — ³ herojima buržoazije — ⁴ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 30 — ⁵ »pravovjernom koljaču« — ⁶ »vojnom kretenu« — ⁷ skapavanja od gladi — ⁸ platonske (vojne) ispade — ⁹ Izrekli ste svoju vlastitu osudu! — ¹⁰ vrhunca

Tulu.^[210] On nije kapitulirao. On je jednostavno izjavio Prusima da je zbog nedostatka namirnica prisiljen da prestane s odbranom i da otvori vrata tvrđave. A oni neka učine što im je po volji.

Jules Favre ipak se ne zadovoljava potpisivanjem formalne kapitulacije.^[211] Pošto samog sebe, drugove iz vlade i Pariz proglašava *ratnim zarobljenicima* roi de Prusse,¹¹ toliko je bestidan da *pregovara u ime čitave Francuske*. Što je on znao o položaju Francuske izvan Pariza? Apsolutno ništa osim onoga što mu je Bismarck tako blagonaklono saopćio.

Još više. Ta *Messieurs les prisonniers du roi de Prusse*¹² idu i dalje i izjavljuju da je još slobodni dio francuske vlade u Bordou^[212] izgubio svoja ovlaštenja, te da smije djelovati samo još u *sporazumu* s njima, *ratnim zarobljenicima pruskog kralja*. Budući, pak, da oni sami, kao ratni zarobljenici, mogu djelovati samo još po diktatu svog vrhovnog komandanta, time su pruskog kralja proglasili *de facto najvišim autoritetom* u Francuskoj.

Sam Louis Bonaparta bio je nakon svoje kapitulacije i zarobljavanja kod Sedana manje bestidan. Na Bismarckove prijedloge izjavio je da u pregovorima ne može učestvovati jer je on, kao pruski zarobljenik, ostao bez bilo kakve vlasti u Francuskoj.

J. Favre je u krajnjem slučaju, mogao *uvjetno* prihvatiti primirje za čitavu Francusku, naime uz rezervu da taj sporazum sankcionira vlada u Bordou, koja je ujedno jedina bila ovlaštena i sposobna da ugovara klauzule tog ugovora sa Prusima. Ona ovima svakako ne bi dozvolila da *istočno* ratište isključe iz primirja. Ne bi dozvolila Prusima da svoju okupacionu liniju zaokruže na jedan za njih tako pogodan način!

Postavši drzak uzurpacijom svojih ratnih zarobljenika, koji kao takvi nastavljaju izigravati francusku vladu, Bismarck se sada sans gêne¹³ upliće u unutrašnje francuske poslove. On, plemenitaš, *protestira* protiv Gambettinog dekreta koji se odnosi na opće izbore za *assemblée*,¹⁴ jer dekret ograničava slobodu izbora!^[213] *Indeed!*¹⁵ Gambetta bi trebalo da odgovori protestom protiv opsadnog stanja i ostalih prilika u Njemačkoj koje ukidaju slobodu izbora za Rajhstag.

Nadam se da će Bismarck pri svojim mirovnim uvjetima ustrajati^[215] 400 mil. £ ratne kontribucije — polovina engleskog državnog duga! To će čak i francuski buržuj razumjeti! Možda će konačno shvatiti da nastavljajući rat, u najgorem slučaju, *mogu samo dobiti*.

Svjetina otmjenih i malih sudi po neposrednom uspjehu, prema prividu, fasadi. Tako je tokom 20 godina *all over the world*¹⁶ obožavala L. Bonapartu. Ja sam ga zaista neprestano, čak za vrijeme njegova Apogée,¹⁷ prikazivao kao *prilično nitkova*. Isto mislim o junkeru

¹¹ pruskog kralja (Wilhelm I) — ¹² *gospoda zarobljenici pruskog kralja* — ¹³ besramno — ¹⁴ narodnu skupštinu — ¹⁵ Zaista! — ¹⁶ u čitavom svijetu — ¹⁷ zlatnog doba

Bismarcku. Ipak Bismarcka ne smatram tako glupim kao što bi morao biti da je njegova diplomacija *nezavisna*. Taj čovjek je putem ruske vlade upleten u mrežu koju bi samo lav mogao rastrgati, a on lav nije.

Npr., Bismarckov zahtjev da mu Francuska izruči svojih 20 najboljih ratnih brodova i Pondišeri u Istočnoj Indiji! Od jednog pravog pruskog diplomate takva ideja nije mogla poteći. On bi znao da je pruski Pondišeri samo pruski zalog u engleskim rukama, da Engleska ako hoće može zaplijeniti 20 ratnih brodova prije nego što stignu u Istočno more, te da takvi zahtjevi mogu imati samo jedan cilj, apsurdan sa pruskog stanovišta, da se kod Johna Bulla stvori nepovjerenje prije nego što Prusi budu out of the French wood.¹⁸ Ali Rusija je bila zainteresirana baš da do toga dođe, da bi još više osigurala vazalstvo Pruske. U stvari, ovi zahtjevi izazvali su čak u miroljubivoj srednjoj klasi Engleske potpuni preokret. Sve je sada za rat. Ovo provociranje Engleske i to ugrožavanje njenih interesa uzburkalo je čak buržuje. Više je nego vjerojatno da će Gladstone et Co., zahvaljujući toj *pruskoj »razboritosti«*, will be kicked out of office and supplanted by a ministry declaring war against Prussia.¹⁹

Na drugoj strani, u Rusiji je »škakljivo«. Nakon proglašenja Wilhelma za cara, staromoskovska, antinjemačka partija sa prestolonasljednikom²⁰ na čelu opet je potpuno prevladala. A uz nju je i javnost. Fina politika Gorčakova joj je nerazumljiva. Stoga je vjerojatno da car²¹ ili mora potpuno izmijeniti svoju vanjsku politiku, ili that he will be obliged to kick the bucket²² kao i njegovi preci Aleksandar I, Pavle i Petar III.

Pri istovremenim trzavicama u politici Engleske i Rusije where would Prussia be²³ u trenutku kad su njene sjeverne i jugoistočne granice prepuštene svakoj invaziji bez otpora, kad je odbrambena snaga Njemačke iscrpena? Ne treba zaboraviti da su Pruska — Njemačka od početka ovog rata poslale do sada u Francusku 1 500 000 ljudi, a da je na nogama samo još oko 700 000!

Dakle, iako se doima suprotno, položaj Prusa je anything but pleasant.²⁴ Izdrži li Francuska, iskoristi li primirje za reorganizaciju svoje vojske i, najzad, dadne li ratu zaista revolucionaran karakter — a lukavi Bismarck čini to this end²⁵ sve što može — novonjemačko borusijsko carstvo moglo bi dobiti još sasvim neočekivanih batina.

My best compliments to the Comtesse and Fränzchen.²⁶

Tvoj
K. M.

¹⁸ izvan francuske šume — ¹⁹ biti oboreni i zamijenjeni vladom koja će Pruskoj objaviti rat — ²⁰ Aleksandar Aleksandrovič — ²¹ Aleksandar II — ²² će obrati bostan — ²³ gdje bi bila Pruska — ²⁴ sve drugo nego ugodan — ²⁵ u tu svrhu — ²⁶ Gertruda i Franziska Kugelmann

A propos. Pisao si mi jednom o nekoj Haxthausenovoj knjizi o vestfalskim (vjerujem) zemljovlasničkim odnosima. Volio bih da mi je pošalješ.

Budi tako dobar pa prilog²⁷ prenesi dru Jacobyju (Kenigzberg), ali, za svaki slučaj, *nalijepi marku*.

Neka Tvoja žena napiše na priloženom pismu adresu dr. Johanna Jacobyja, Kenigzberg.

Jennychen mi je upravo naredila da izručim njene pozdrave »Trautchen, Fränzchen i Wenzelchen«, što je ovime učinjeno.

---

²⁷ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 35

35

Marx Johannu Jacobyju

u Kenigzberg⁽²¹⁷⁾

4. februara 1871.

1, Maitland Park Road

Haverstock Hill, N.W., London

Poštovani prijatelju!

Profesor John Morley, izdavač lista »Fortnightly Review«, zamolio me je jučer pismeno da Vas upitam da li biste htjeli poslati za »Review« jedan kraći sastav o njemačkim prilikama (ovdje bi se preveo na engleski). Na zahtjev gospodina Morleyja, vjerojatno ću i ja nešto poslati za aprilski broj¹ (prilozi za taj broj moraju biti gotovi do 10. marta). »Fortnightly« je u februarskom broju imao u bizmarkovskom duhu napisane članke suspendiranog republikanca Blinda i profesora Kinkela, sa istom svrhom sa kojom su Spartanci pokazivali svojim mladima pijane robove.

Očekujući Vašu skorou odluku

Prijateljski Vam odani

Karl Marx

---

¹ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 37

36

Marx Pjotru Lavroviču Lavrovu
u Pariz^[218]

London, 27. februara 1871.

Poštovani gospodine,
Lopatin je otputovao u Sjedinjene Države i od njega nemam još
nikakvih vijesti.

S poštovanjem.

Vaš odani

Karl Marx

Prevod s francuskog

37

Marx Nataliji Liebknecht

u Lajpcig

London, 2. marta 1871.

Draga moja gospodo Liebknecht,

Na žalost, vrlo oskudni prilozi koje sam Vam poslao za porodice uhapšenika, ni u kom slučaju ne potječu od Generalnog vijeća »Internationale«, koje uopće nema fond za takve svrhe. Potpisnici su izabrali Generalno vijeće samo kao »garanta« za pravilno otpremanje. *Inače ne treba daljnja potvrda o prijemu.*^[219]

Liebknecht vjerojatno pod engleskim revijama o njemačkom radničkom pokretu misli na priloženi članak profesora *Beeslyja* o »Internacionali«, koji je izašao u novembarskom broju (1870) »*Fortnightly Review*«. To su, možda, odlomci od 531. str. nadalje (označio sam ih crtom na početku),^[220] iz kojih Stieber želi skuhati dokazni materijal. Prvo, prof. *Beesly* ne pripada »Internacionali« i zato ne može govoriti autentično, drugo, *on sam pobija* Stieberove navode.

Pismo koje sam pisao Braunšvajgovcima^[42] nije u ime ili po nalogu Generalnog vijeća. U njemu neprestano govorim samo u svoje ime. Bio je to, u stvari, odgovor — dugo odgađani odgovor — na pismo u kome se tražilo da kažem *svoje lično mišljenje*. Na to čovjek ima puno pravo. U svakom slučaju, ne znam nijedan § kaznenog zakonika koji bi takva šteta zabranjivao. Svakako nije krivnja gospodina Bismarcka da »moja shvaćanja« nisu objavljena u listu »*Pr[eussischer] Staats-Anzeiger*«. Cijenjeni *Lothar Bucher* tražio je nakon slavnih dana Sadowe da napišem finansijsku kritiku za onaj list. Mojim odgovorom vjerojatno se ne hvali.^[221]

Njemačko carstvo nastavlja borbu francuskog carstva protiv *Internationale*. Posljednjih dana ništa ih tako jako ne karakterizira kao sudski progoni internacionalaca, jer su protiv namjeravanog rata vodili rat. U tom pogledu značajni su spisi gospodina Ollivier-a koje je objavila Republika.^[222]

Bilo mi je veoma drago što sam već danas primio Vaše pismo. Naime, u »*Fortnightly Review*« trebalo je da izađe moj članak koji zasad odgađam, jer bi se pruska vlada u svojoj nemoći da *ovdje* nešto poduzme, držala prijatelja preko, koji, naravno, nikako nisu odgovorni za ono što se događa bez njihova znanja.

Veoma ćete me zadužiti ako mi pošaljete *potpun stenografski izvještaj o posljednjoj sjednici Rajhstaga, zaključenoj 10. decembra 1870.* Naravno, naknadit ću troškove nabavljanja.

Jennychen, na žalost, boluje od pleuritisa.
Najsrdačniji pozdrav Vama i Liebknechtu

Vama prijateljski odani
K. M.

38

Engels Carlu Kleinu i Friedrichu Mollu

u Solingen

122, Regent's Park Road, N.W.
London, 10. marta 1871.

Dragi prijatelji Klein i Moll,

Sigurno ste se veoma začudili što nisam odgovorio na Vaša pisma od februara prošle godine. No, razlozi su različiti. Prvo, iz dana u dan nadao sam se da ću biti u mogućnosti da Vam saopćim nešto povoljno o Udruženju, što, pak, nije bio slučaj i što od izbijanja rata više nije bilo za očekivanje. Drugo, Vaše je pismo stiglo u takvom stanju da nisam mogao sumnjati da se je pošta potrudila da pročita sadržaj, te sam za to tražio priliku, osobito otkako je rat, opsadno stanje i mnoga hapšenja. I konačno, nisam mogao znati nisu li Vas obojicu za vrijeme rata povukli u rezervu.

Sad je prilika da se pismo pošalje za Barmen, gdje je opasnost mala, i ja ću je iskoristiti tako da Vam se javim i priložim moj obećani portret. Ono o Schapperu, koji je, kao što znate, umro prošle godine, još do sada nisam mogao isposlovati; čim isto mogu dobiti, i Vi ćete to imati.

Za njemačke radnike sada započinje teško doba; čini se da je odlučeno da oni trebaju biti žrtvovani, pri čemu će se izmiriti junkeri i buržoazija. Ali to nije ništa. Radnički pokret je u Njemačkoj također postao suviše moćan da bi tako jednostavno dopustio da ga uništi pruska smicalica. Naprotiv, progoni na koje se moramo pripremiti, umnožit će naše snage, a kada buržoazija, sada opijena pobjedom, prespava pijanstvo i kad počne mamurluk, tada će opet biti prilika da riječ dobije naša partija. U svakom slučaju, njemački radnici svojim primjernim držanjem za vrijeme rata dokazali su da znaju o čemu je riječ i da od svih partija jedino oni imaju pravilan uvid u povijest našeg vremena, dok je buržoazija potpuno opijena pobjedom.

Ja stanujem u Londonu već 5 mjeseci. Neizvjesno je da li i dalje možete pripadati Međunarodnom udruženju radnika drugačije nego u principu, jer izgleda da se u Njemačkoj članstvo u ovom Udruženju želi žigosati kao zločin. Bezuvjetno se oslonite na to da će se odavde po svaku cijenu voditi briga da se savez cjelokupnog evropskog i američkog proletarijata, uspostavljen prije 7 godina, opet ne raskine. A to je glavno.

Bratski Vas pozdravlja i steže ruku

Vaš

F. Engels

Engels Rudolfu Engelsu

u Engelskirhen

London, 10. marta 1871.

Dragi Rudolf,

Budući da ovdje ne poznajem još nijednog advokata koji je povjerljiv i posebno upućen u komercijalne stvari, to sam, nakon nešto razmišljanja, smatrao da je najbolje da pišem u Mančester čovjeku koji će za Vas sklopiti ugovor sa Funkeom. Meni lično stvar je bila potpuno jasna, ali u engleskim pravnim stvarima uvijek je bolje ne pouzdati se u opći ljudski razum. Međutim, ovaj put advokat kaže: law and common sense agree; the retirement of one of the partners in the German firm, *from* the German firm, in no way affects the firm in England, nor can the firm in England have any voice in the matter. On the other hand no member of the English firm can retire before the expiration of the term without the consent of the other members of the same concern.¹

Dakle, 1. Adolfov² položaj u firmi R. Funke & Co. ostaje isti i nakon njegova istupa iz E[rmien] & E[ngels] u Barmenu; i 2. da Adolf istupi također iz R. F[unke] & Co., morali biste imati ne samo njegov pristanak već i *Funkeov*, što možda niste mislili.

Budući da se stvari tiču i Adolfa, a ja u ovom poslu ne mogu nikoga štititi, danas ću mu o tome pisati.

Ova informacija kupljena je za 10 sh. 6 d. = talira 3,15, molim da mi ih se odobri u račun.

To što se Adolf želi povući iz posla čim mogne, izgleda mi posve prirodno. Zima u Engelskirhenu je užasno dosadna, a to što on čezne za drugačijom zabavom nego što je vječito obiteljsko pijančenje. *Ti* mu sigurno nećeš zamjeriti. Čudim se samo da je tamo tako dugo izdržao, ja bih podigao buku mnogo ranije i češće. Tebi i Hermannu³ lako je govoriti, ali obadva izbjegavate da se jednom preselite u Engelskirhen, i ne možete me uvjeriti da je to samo zato što vi ništa ne razumijete o tvorničkoj proizvodnji, što biste, na koncu, mogli naučiti, a što bi vam veoma koristilo. Adolf može i bez trgovine naći mnoštvo

¹ zakon i opći ljudski razum se slažu; istup jednog od partnera njemačke firme iz njemačke firme ne tiče se ni u kom slučaju firme u Engleskoj, niti se engleska firma može o tome izjašnjavati. S druge strane, nijedan član engleske firme ne može bez pristanka ostalih članova koncerna istupiti prije isteka ugovora. — ² Adolf von Griesheims — ³ Hermann Engels

novog posla koji mu odgovara, a tko to može, taj ima puno pravo da se što je moguće prije povuče. Morali ste se davno pripremiti za taj događaj, a ako sada do toga dođe, tada može biti samo u vašem interesu da on istupi što je moguće brže. Ja, dakle, zaista ne uviđam zašto ste tu toliko jadikovali. Ta pustite Adolfa neka mu bude po njegovoj volji i razračunajte se posve prijateljski, a pripremite se za nove odnose pri kojima će svaki dobivati više procenata nego ranije.

Gottfried⁴ neće imati velike smetnje, stara Mill⁵ u Vest Lejnu bila je prazna i mogla se je dobiti, strojeve je, isto tako, lako nabaviti, u Mančesteru se također ponešto može obaviti preko drugih itd., stoga se Vi ne biste smjeli previše nadati. Uostalom, samo se po sebi razumije da sam moralno obavezan da ne naneseš štetu jednom bivšem Asocié,⁶ koji mi je za moj istup isplatio okruglu sumu. Ta čemu Vam služe agenti i putnici? Ako oni obavljaju svoju dužnost, tad ne trebate daljnje informacije.

Ne bih vjerovao da ovdašnje (a sada u cijelom svijetu prilično raširene) simpatije za Francusku dolaze otuda što je Francuska dobila najveće batine. Tako je svakako sigurno da Prusi, ako jednom kasnijom prilikom ponovo dobiju batina (što nije tako nevjerojatno), neće postati simpatični, već da će biti ismijani. Vi baš ne vidite dalje od nosa; no, iza opijenosti pobjedom ubrzo nastupa mamurluk, a tada ćete se jedva radovati sami sebi. Sa svom vašom moći i dostojanstvom vi ste kao i prije pod utiskom Olomouca; Olomouc je bio dogovoren u Varšavi, gdje vam je vaš vrhovni gospodar, ruski car,⁷ zapovjedio da se priklonite Austriji i saveznoj skupštini^[223], a sada je, pošto ste sebi od Francuske (koja ipak konačno i dalje s vama graniči) načinili dugogodišnjeg neprijatelja, Rusija vaš jedini oslonac i uskoro će vam naplatiti svoju zaštitu. Više ste pod ruskim gospodstvom nego ikada prije.

Budi tako dobar pa najljepše pozdravi majku i reci joj da ću joj pisati ovih dana. Pozdravi svoju ženu i djecu i svu braću i sestre i sve ostale.

Tvoj
Friedrich

---

⁴ Gottfried Ermen — ⁵ tvornica — ⁶ ortaku — ⁷ Nikolaj I

Marx Paulu Lafargue-u

u Bordo^[183]

London, 23. marta 1871.

Dragi Paul,

Prilažem Serrailier-ovu izjavu u »*Courrier de l'Europe*« od 18. marta 1871 (te francuske novine izlaze u Londonu) o sramnoj mistifikaciji lista »*Paris-Journal*« od 14. marta, što vjerojatno već znate.^[224]

Slijedeće će biti objavljeno u listu »*Times*« 22. marta 1871. pod naslovom »*Međunarodno udruženje*«: »Gosp. Karl Marx nas moli da odgovori na pismo našeg pariskog dopisnika koje smo objavili 16. marta, da je Karl Marx napisao pismo jednom od svojih glavnih *affiliés*¹ u Parizu, u kome izjavljuje da nije zadovoljan držanjem članova tog Udruženja u tom gradu, da su prekršili Statut Udruženja uplićući se u politiku, da su rad dezorganizirali umjesto da ga organizuju etc. Gosp. Karl Marx veli da je to pismo očigledno uzeto iz lista »*Paris-Journal*« od 14. marta, gdje je također u cjelosti objavljeno to tobožnje sporno pismo, i da je »*Paris-Journal*« 19. marta štampao to pismo datirano u Londonu 28. februara 1871, koje je on, tobože, potpisao. *Gosp. Marx izjavljuje da je to pismo od početka do kraja sramni falsifikat.*«

Sada prelazim na drugu glasinu pariske reakcionarne štampe. Kad smo saznali da pariski »internacionalisti« namjeravaju isključiti njemačke »*internacionaliste*«, pisali smo »*frères et amis*«² u Pariz da nam odgovore da ta glasina nije ništa drugo već izmišljotina pariske novinarske fukare. Ali lažna vijest se kao crveni vjetar proširila u engleskoj štampi, koja se naslađuje dugim uvodnicima o tom veselom događaju dokazujući u isto vrijeme rasulo *Internationale* i nepopravljivu svoje-glavost pariskih radnika.

U današnjem listu »*Times*« (23. mart 1871) objavljena je slijedeća izjava *Generalnog vijeća*:³

»Antinjemačka liga u Parizu.

Uredniku lista »*Times*«

Gospodine,

U engleskoj štampi kola vijest da su se pariski članovi Međunarodnog udruženja radnika izjasnili za isključenje svih Nijemaca iz *Internationale* ukoliko pripadaju takozvanoj Antinjemačkoj ligi.

¹ pristalica — ² braći i prijateljima — ³ Karl Marx, *Izjava Generalnog vijeća redakciji lista »Times« i drugim listovima*

Ta je izjava posve suprotna činjenicama. Ni Federalno vijeće našeg udruženja u Parizu, niti bilo koja pariska sekcija koju ono predstavlja, nisu nikad donijeli takav zaključak. Takozvana Antinijemačka liga, ukoliko uopće postoji, isključivo je stvar aristokracije i buržoazije. Oživio ju je Jockey club^[225] i održava se sa saglasnošću Akademije, burze, nekih bankara, fabrikanta itd.

Cilj tih kleveta je očit. Ubrzo poslije izbijanja posljednjeg rata Internacionala je proglašena krivcem za sve nemile događaje. To se sada ponavlja. Dok je, npr., švajcarska i pruska štampa optužuju kao podstrekača nedavnih uvreda protiv Nijemaca u Cirihi,^[226] francuske novine, kao *Courrier de Lyon*, *Courrier de la Gironde*, *Liberté* itd., govore o nekom tajnom sastanku internacionalista održanom u Ženevi i Bernu, pod predsjedanjem pruskog ambasadora, gdje je donesen plan o izručenju Lionaca ujedinjenim Prusima i internacionalistima radi zajedničke dobiti.

Po naredenju Generalnog vijeća Medunarodnog udruženja radnika

London, 22. marta, J. G. Eccarius, generalni sekretar.«

Danas treba još da napišem tako mnogo pisama da moram prekinuti. Recite Lauri da me je vrlo obradovalo njeno pismo.

Vaš
Karl Marx

Vaše pismo Jenny upravo je stiglo. Nije to moja mladenačka strast, kako to smatrate, već *manifesti*, koje je objavilo Parisko federalno vijeće za vrijeme rata i koji su nam *zvanično* saopšteni, koji su stvarali uvjerenje da Generalno vijeće može počinuti takvu glupost kao što je isključenje njemačkih internacionalista posredstvom pariskih internacionalista! Danas sam poslao listu *«Volksstaat»* u Lajpcig (Liebknechtove novine) i listu *«Zukunft»* u Berlin (organ dra Jacobyja) izjavu⁴ o prividenjima lista *«Paris-Journal»* i takozvanom isključenju njemačkih internacionalista posredstvom Parižana, što je izazvalo mnogo buke u *«čestitoj štampi»* u Njemačkoj. Završio sam tu izjavu ovim riječima:

»Prirodna je stvar da visoki dostojanstvenici i vladajuće klase starog društva, koji svoju vladavinu i eksploataciju produktivnih narodnih masa mogu produžiti samo pomoću nacionalnih borbi i protivrječnosti, *Medunarodno udruženje radnika* smatraju svojim zajedničkim protivnikom.«⁵

Prevod s engleskog i francuskog

⁴ Uredništvu lista *«Volksstaat»* — ⁵ Dodatak pisma u rukopisu pisan je francuskim jezikom.

41

Marx Peteru Imandtu
u Dendi

[London] 30. marta 1871.

Dragi Imandt,

»Pismo« je proizvod pariskog bijednog lista »*Paris-Journal*« u brojevima od 14. i 19. marta.^[224] S moje strane objašnjenje o tome u listu »*Times*«, *March 22*¹ (sitno štampana bilješka odmah iza uvodnika). Ovaj ušljivi list u direktnoj je vezi sa *pruskom* policijom. Njegov Redakteur en chef,² zloglasni H. de Pène, kao učesnik »mirne« manifestacije parti de l'ordre,³ dobio je za nagradu dva metka u trbuh.^[227]

Pozdravi Bourbakija juniora.⁴

Čudnovato, sve reakcionarne novine u Francuskoj štampale su pseudopismo. Da bi stvar još više začinio, »*Paris-Journal*« ga je objavio pod napuhanim naslovom: »*Le Grand Chef*« (Stieberov prevod »glavni vođa«^[228]) »*de l'Internationale*«.

Salut.

Tvoj
K. M.

---

¹ 22. marta; vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 40 — ² glavni urednik — ³ stranke reda — ⁴ Robert Imandt

Engels Philippu Coenenu

u Antverpen^[229]

[London] 5. aprila 1871.

Građaninu Ph. Coenenu, Antverpen

Dragi gospodine,

Kao što sam Vam rekao u prošlom pismu,^[11] obavezao sam se da sadržaj Vašeg pisma, koje se odnosi na štrajk duhanskih radnika koji izrađuju cigare iznesem na sjednici Generalnog vijeća koja je sinoć održana.^[230] U isto vrijeme zahtijevao sam da Vijeće pruži svojim članovima u Antverpenu¹ svu moguću pomoć i podršku.

U tome me je snažno podržao naročito građanin Cohn, predsjednik duhanskih radnika u Londonu; on je izvjestio Vijeće da su radnici njegovog poduzeća za izradu cigara izglasali davanje zajma od 150 funti, to jest oko 3750 fr. — svojoj braći u Antverpenu; da je društvo belgijskih duhanskih radnika, koji ovdje rade, odobrilo 20 funti; da je društvo angažiralo jedno drugo ovdajne društvo i Udruženje duhanskih radnika u Liverpulu da dadne predujam kao podršku štrajku itd.

Vijeće je, zatim, jednoglasno odlučilo:

1. da smjesta napiše, štampa i uputi apel engleskim tredjunionima u Londonu i provincijama da pomognu štrajkaše u Antverpenu;
2. da se pošalju delegacije Vijeća velikim centralizovanim tredjunionima s kojima smo povezani, da bi ih pridobili za istu stvar.

Saznavši od građanina Cohna da ste već preduzeli neophodne korake kako biste onemogućili vrbovanje holandskih duhanskih radnika od strane antverpenskih fabrikata i da slični pokušaji ne bi uspjeli ovdje u Engleskoj, u vašu korist ne mogu učiniti ništa više nego da napišem kratku bilješku² za naše njemačke novine, »*Volksstaat* u Lajpcigu, u kojima ću prikazati uzrok štrajka i obavezati njemačke radnike za izradu cigara da spriječe svako vrbovanje radnika za Antverpen i, ako je moguće, da im stave na raspolaganje novac kako bismo mogli podržati štrajk. Ta bilješka bit će objavljena slijedeće nedjelje; još sam zamolio urednika³ da se zainteresuje za vašu stvar.

Kakav će biti uspjeh tih raznih koraka, teško je unaprijed suditi. Ako nam engleski tredjunioni dadnu predujam, proći će nekoliko nedjelja prije nego što potrebne formalnosti budu obavljene. Njemački sindikati ne mogu uopće dati novac, rat ih je upropastio.

¹ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 80 — ² O štrajku radnika za izradu cigara u Antverpenu — ³ Wilhelma Liebknechta

Molim vas, međutim, da me obavještavate što se događa u vezi sa štrajkom duhanskih radnika, da bih u slučaju potrebe mogao djelovati ne gubeći vrijeme. Je li istina, što kaže građanin Cohn, da također štrajkuje 300 duhanskih radnika u Briselu? Ništa nije objavljeno Vijeću, i ako je to tako, onda su Briselci uveliko pogriješili; jer kako mi možemo nešto preduzeti ako nas ne obavještavaju?

Već izvjesno vrijeme ne stižu pimjerci lista »*Werker*« namijenjeni Vijeću. Generalno vijeće treba da prima po *dva primjerka* od svakog lista; jedan je za biblioteku, gdje stvaramo kompletnu zbirku svih novina da služe za buduću povijest proleterskog pokreta svih zemalja; drugi je za sekretara određene zemlje, u kojoj novine izlaze. Bila bi velika šteta da nam »*Werker*« više ne dolazi, uvijek smo ga veoma pažljivo čitali.

150 funti mora Vam biti danas poslano. Ako ne stignu 24 sata poslije ovog pisma, molim Vas odmah pišite građaninu Cohnu, čiju adresu imate.

Smatram svojom dužnošću da učinim sve što je moguće za antverpenske radnike, koje imam čast da predstavljam u Vijeću, samo, molim Vas obavještavajte me o svemu što se događa.

Primite bratske pozdrave.

Friedrich Engels

43

Engels Wilhelmu Liebknechtu

u Lajpcig

122, Regent's Park Road, N.W.
London, 5. aprila 71.

Dragi Liebknecht,

Hoćeš li donje¹ uvrstiti u naredni »Volksstaat«? Upravo taj Strike² je od najveće važnosti za Internacionalu u Belgiji.^[230]

Čestitam Ti puštanje na slobodu.^[195]

Najljepši pozdrav

Tvoj
F. E.

Ako njemački izrađivači cigara mogu dati predujam za Antverpen, valjalo bi to pospješiti. Elberfeldska adresa *jučer* je stigla General Councilu³ da je *proslijedi* i već je otišla.^[231] Pročitao sam je.

---

¹ Friedrich Engels, *O štrajku radnika za izradu cigara u Antverpenu* —

² štrajk — ³ Generalnom vijeću

44

Marx Wilhelmu Liebknechtu

u Lajpcig

London, 6. aprila 1871.

Dragi Liebknecht,

Vijest da ste pušteni na slobodu Ti i Bebel,^[195] a također i Braunšvajžani,^[79] ovdje je u Generalnom vijeću primljena s velikim veseljem.

Čini se da su Parižani podlegli svojom krivnjom, koja je, u stvari, ponikla iz prevelike *honnêteté*¹. Centralni komitet i kasnije Komuna dali su mischievous avorton² Thiers-u vremena da koncentrira neprijateljske snage, 1. jer iz gluposti nisu htjeli započeti s *građanskim ratom*, kao da ga Thiers nije bio započeo svojim pokušajem da nasilno razoruža Pariz, kao da sazivanjem Narodne skupštine zbog odlučivanja o ratu ili miru s Pruskom nije bio smjesta naviješten rat *republici!* 2. da na njih ne bi pala sjena uzurpatorskog nasilja, izgubili su dragocjene trenutke s izborima za Komunu, čije je organiziranje itd. opet stajalo vremena (trebalo je odmah poslije poraza pariske reakcije Place Vendôme^[227] krenuti na Versaj).

Ne smiješ vjerovati nijednoj riječi u svemu onome smeću što po novinama čitaš o unutrašnjim zbivanjima u Parizu. Sve je laž i prevara. Prostaštvo građanskog piskaranja nikad se nije sjajnije iskazalo.

Nadasve je karakteristično što jedinstveni njemački car³, jedinstveno carstvo i jedinstveni parlament u Berlinu za vanjski svijet *kao da uopće ne postoje*. Svaki dašak vjetra u Parizu je zanimljiviji.

Treba da pažljivo pratite priče o *podunavskim kneževinama*. Bude li revolucija u Francuskoj prolazno poražena — pokret se ondje može ugušiti samo na kratko vrijeme — za Evropu će započeti nova ratna priča s istoka, a Rumunjska će pravovjernom caru⁴ pružiti prvu izliku za to. Dakle, pripazite na tu stranu.

Jedna od najkomičnijih pojava u Londonu svakako je exstudiosus Karl Blind. Taj umišljeni momak, pomamno se dohvatio posljednjeg rata da bi se pangermanski šepurio. On se prvi derao za Alzasom i Lotaringijom. Čak je smogao drskosti da osporava veliko revolucionarno djelo francuskog naroda u prošlosti. Taj se ušljivac, dapače, usudio da ovdajšnje radnike opomene neka sa svojim zauzimanjem za Francusku protiv Pruske ne zamjeraju *radnicima u Njemačkoj!* Svake sedmice taj odličnik piše svim londonskim novinama izvještaje o djelatnosti Karla

¹ čestitosti — ² zlobnom kepecu — ³ Wilhelm I — ⁴ Aleksandru II

Blinda, koje sam sastavlja, a neke su među tim novinama tako glupe da te izvještaje Karla Blinda o Karlu Blindu za Karla Blinda zaista i štampaju. Ako netko dosljedno provodi takav sistem, može se napokon ipak nametnuti publici. Uvaženi na taj način obmanjuje dio ovdašnje publike da on u Njemačkoj igra onakvu ulogu kakvu je prije Mazzini igrao u Italiji. U svojim izvještajima ispričao je on šta je Karl Blind dao objaviti u bečkoj »Freie Presse« i kako njegova proročanstva zauzstavljaju dah cijeloj Njemačkoj, pa ona svake sedmice sa zebnjom iščekuje lozinku Karla Blinda. Bilo bi, u stvari, poželjno — jer taj individuum, ta naduvana žaba, izvrgava nas, ovdašnje Nijemce, ruglu — da Vi u listu »*Volksstaat*« jednom izidete načistac s tim momkom i njegovim »Ništavilom«. ^[232] Mi bismo tu stvar u prijevodu donijeli u listu »*Eastern Post*« (londonski radnički list). To je vrlo jednostavno. Karl Blind *ne postoji* za njemačku radničku klasu, a nekakva njemačka *republikanska srednja klasa* na koju se on, kao njen mouthpiece,⁵ oslanja ne postoji uopće, pa stoga ne postoji *ni za Karla Blinda*. He is nowhere.⁶ Takve se pojave, doduše, ne smiju uzimati ozbiljno, niti im, s druge strane, treba dopuštati da one falsce pretences⁷ zavaravaju publiku.

Laura je bila u Bordou već nekoliko dana prije početka opsade Pariza.

Naša djeca — Tussy i Jenny (ova je болоvala od pleuritisa) uskoro će također u Bordo.

Bebel me je mnogo zadužio, jer mi stalno šalje stenografske izvještaje berlinskog ujedinjenog Rajhstaga.

Bilo bi nam veoma drago da nas posjetiš.

»*Volksstaat*« treba sada održati po svaku cijenu. Ima nekih izgleda da za to pribavim novaca.

Moj srdačan pozdrav Tvojoj dragoj supruzi.

Tvoj
K. M.

Možeš li mi poslati neku pouzdanu adresu za Lajpcig?

A propos. Prilažem jednu uljudnu bilješku o Stieberu iz lista »*Petit Journal*« (izlazi u Parizu) od 5. aprila.^[233]

⁵ glavni govornik — ⁶ On nije nigdje. — ⁷ obmanama

45

Marx Wilhelmu Liebknechtu

u Lajpcig

London [oko 10. aprila]¹ 1871.

Dragi Wilhelm,

U najvećoj žurbi samo dvije bilješke, koje bi svakako trebalo da prirediš za list »*Volksstaat*«.

1. U *Papiers et Correspondance de la famille imperiale*, što su sada zvanično objavljeni, nalazi se pod slovom »V« (primaoci novca su, naime, navedeni po alfabetu) — verbotenus:²

»Vogt, il lui est remis en août 1859. 40 000 fr.«^{3[234]}

2. Dok Bismarckova vlada iz prepiske sa mnom stvara u Njemačkoj manje-više krajnje teški casus⁴ (vide⁵ proces u Braunšvajgu,^[235] posve kao prijašnji proces komunistima u Kelnu^[200]), dotle u Francuskoj pokušava da me osumnjiči (a preko mene i »*Internacionalu*« u Parizu, to je i *svrha* cijelog manevra) kao — *agenta* gospodina Bismarcka. To se zbiva preko organa starobonapartovske policije, koja je još uvijek — a pogotovu pod režimom Thiers-a — međunarodnim vezama spetljana sa Stieberovom policijom.

Tako sam bio prisiljen da razne laži listova »*Paris Journal*«, »*Gaulois*« itd. demantiram u listu »*Times*«, jer se te gluposti *telegrafski* dostavljaju engleskim listovima.^[224] Najnoviju je posve nedavno donio »*Soir*«, koji je Komuna ugušila (dnevnik poznatog plonplonista Abouta), a iz lista »*Soir*« je prenijeta u francuske reakcionarne listove u provinciji. Od Laure (by the by,⁶ Lafargue je ovog trenutka u Parizu kao delegat Bordoá) primio sam danas, na primjer, slijedeći isječak iz dnevnika »*La Province*« (jučer sam primio isti isječak iz jednog *belgijskog* popovskog lista).

»*Paris*, 2. aprila. Jedno otkriće prispjelo iz Njemačke ovdje je izazvalo veliku senzaciju. Sada je autentično utvrđeno da je Karl Marx, jedan od najutjecajnijih šefova *Internationale*, 1857. godine bio *osobni tajnik* grofa Bismarcka i da nikada nije prestao da održava odnose sa svojim bivšim *patronom*.«

Taj Stieber kao da je zaista »strašan«!

Salut.

Tvoj

K. M.

¹ Marx je ovo pismo zabunom datirao »14. marta« — ² doslovno — ³ Vogt, njemu je avgusta 1859. izdano 40 000 franaka — ⁴ sudski slučaj — ⁵ vidi — ⁶ uzgred da spomenem

Marx Ludwigu Kugelmannu

u Hanover

London, 12. aprila 1871.

Dragi Kugelmann,

Tvoji »medicinski savjeti« imali su efekt^[236] utoliko što sam konsultirao mog dra Maddisona i podvrgao se njegovom liječenju. Ali on izjavljuje da su mi pluća u najboljem redu i da kašalj ima veze s bronhitisom itd. Isto tako da on može da djeluje i na jetru.

Jučer smo dobili nimalo umirujuću vijest da je Lafargue (ne Laura) trenutno u Parizu.

Pogledaš li posljednje poglavlje mog *Osamnaestog brimera*, razabrat ćeš da slijedećim pokušajem francuske revolucije smatram ne više kao do sada prenošenje birokratsko-militarističke mašinerije iz jednih ruku u druge, već njeno *razbijanje*, a to je preduvjet svake stvarne narodne revolucije na Kontinentu. Baš to i pokušavaju naši herojski partijski drugovi u Parizu. Kakva elastičnost, kakva historijska inicijativa, kakva požrtvovanost tih Parižana! Nakon šestomjesečnog izgladnjavanja i razaranja još više zbog unutrašnje izdaje nego zbog vanjskog neprijatelja, oni se dižu, pod pruskim bajonetama, kao da nikad nije bilo rata između Francuske i Njemačke, kao da neprijatelj ne stoji pred vratima Pariza! U povijesti nema sličnog primjera takve veličine! Podlegnu li, tad je za to isključivo kriva njihova »čestitost«. Trebalo je odmah marširati na Versaj, čim je najprije Vinoy, zatim reakcionarni dio pariske Nacionalne garde pobjegao s bojišta. Pravi trenutak propušten je zbog pretjerane obazrivosti. Nisu htjeli *započeti građanski rat*, kao da mischievous avorton¹ Thiers svojim pokušajem razoružavanja Pariza već ne bi bio započeo građanski rat! Druga greška: Centralni komitet prerano se odrekao svoje vlasti da bi učinio mjesta Komuni.^[237] Opet iz odveć »poštene« skrupuloznosti! Bilo kako bilo sadašnji ustanak u Parizu — ako i podlegne vukovima, svinjama i podlim psima starog društva — najslavnije je djelo naše partije nakon junskog ustanka. Neka se s ovim pariskim jurišima na nebo usporede smjerni robovi njemačko-pruskog svetog rimskog carstva s njegovim posmrtnim maskeradama koje vonjaju na kasarne, crkve, sitno seosko plemstvo i, prije svega, na filistarstvo.

A propos. U *službeno* objavljenom *spisku* onih koji su direktno primali subvenciju iz blagajne L. Bonaparte, nalazi se pribilješka da

¹ zlobni kepec

je *Vogt* u augustu 1859. primio 40 000 frs.! Saopćio sam tu fait² Liebknechtu radi dalje upotrebe.^[234]

Haxthausena mi možeš poslati jer u *posljednje vrijeme* primam razne pošiljke u neoštećenom stanju ne samo iz Njemačke već čak i iz Petrograda.

Hvala Ti na raznim pošiljkama novina (molim još više, jer želim napisati nešto o Njemačkoj, Rajhstagu itd.).

Najljepši pozdrav gospođi grofici i Käuzchen.³

Tvoj
K. M.

---

² činjenicu — ³ Gertrud i Franziska Kugelmann

47

Marx Wilhelmu Liebknechtu

u Lajpcig

[London] 13. aprila 1871.

Dragi Liebknecht,

Ovih 80 talira možeš upotrebiti bilo za svoju obitelj, bilo za »*Volksblatt*«. ¹ Oboje su »ranjenici« iz posljednjeg rata.

Freiligrathovu pjesmu nemam; ali ona je izišla 1852. i u Cottinom listu »*Morgenblatt*«, ^[238] koji ćeš, možda, pronaći u Lajpcigu.

Preštampavanje iz »*Revue der Rh[einische] Z[ei]tung*« ^[239] smatram nekorisnim bez uvoda, dodataka itd., a za to sad jedva da ima vremena.

Engels Ti poručuje da njegov članak u »*D[eu]tsch-F[ran]z[ö]s[is]chen Jahrbücher*« ² ima još samo historijsku vrijednost, dakle, nije više prikladan za praktičku propagandu. Treba, naprotiv, da preštampavaš stvari iz *Kapitala*, npr. izvode iz poglavlja o »prvobitnoj akumulaciji« itd.

Miquel je *bio* u Savezu ^[240] i kao specijalni zemaljski savjetnik Saveza pravio se u Kraljevini Hanover veoma važan. To možeš štampati, samo izostavi moje ime jer ja, eto — premda me na to ne prisiljava direktno M[i]q[uel] — moram čuvati »tajnu«.

Ne zovi me da govorim, pozovi me da šutim,

Jer tajna je moja dužnost! ^[241]

K[omunistički] manifest ne može se, naravno, napisati bez novog predgovora. Engels i ja gledat ćemo da nešto takvo pripremimo. ^[242]

Najljepši pozdrav Tvojoj dragoj supruzi.

Tvoj

K. M.

---

¹ »*Volksstaat*« — ² Nacrt za kritiku nacionalne ekonomije

48

Engels Wilhelmu Liebknechtu

u Lajpcig

[London, 13. aprila 1871]

Dragi Liebknecht,

Moj stari članak¹ iz »D[eutsch]-F[ranzösischen] Jahrb[üchern]« sada je apsolutno nemoguće štampati u listu »Volksstaat«. Stvar je *posve zastarjela* i puna netačnosti koje bi kod ljudi izazvale samo konfuziju. Pri tom je sav u hegelovskoj maniri koja danas, također, više apsolutno ne odgovara. On još ima vrijednosti jedino kao historijski dokument.

Najljepši pozdravi.

Tvoj
F. E.

---

¹ *Nacrt za kritiku političke ekonomije*

49

Marx Ludwigu Kugelmannu

u Hanover

[London] 17. aprila 1871.

Dragi Kugelmann,

Tvoje pismo uredno stiglo. Trenutno imam pune ruke posla. Stoga samo nekoliko riječi. Kako malograđanske demonstracije à la 13. juna 1849. etc. možeš uspoređivati sa sadašnjom borbom u Parizu, potpuno mi je neshvatljivo.^[243]

Svjetsku povijest bilo bi svakako vrlo zgodno stvarati da se borba prihvaćala samo pod uvjetom neminovno povoljnijih izgleda. S druge strane, bila bi vrlo mistične prirode da »slučajnosti« nisu igrale nikakvu ulogu. Te slučajnosti padaju, naravno, štaviše u opći tok razvoja i opet se kompenziraju s drugim slučajnostima. Ali ubrzavanje i otežanje veoma zavise od takvih »slučajnosti« — među kojima figurira i »slučaj« karaktera ljudi koji su od početka na čelu pokreta.

Presudno nepovoljan »slučaj« ovog puta nipošto ne treba tražiti u općim uvjetima francuskog društva, već u prisutnosti Prusa u Francuskoj i u njihovom položaju pred samim Parizom. To su Parižani veoma dobro znali. Ali to je znao i versajski ološ. I baš zato stavili su Parižane pred alternativu, prihvatiti borbu ili biti pobijeden bez borbe. Demoralizacija radničke klase u ovom drugom slučaju predstavljala bi mnogo veću nesreću nego pogibija ma kolikog broja »vođa«. Borba radničke klase sa kapitalističkom klasom i njenom državom stupila je pariskom borbom u jednu novu fazu. A kako se stvar upravo odvija, izvojevano je novo polazno uporište svjetsko-historijskog značaja.

Adio,
K. M.

50

Engels Johannu Georgu Eccariusu

u London^[244]122, Regent's Park Road, N.W.
[London] 19. 4. 71.

Dragi Eccarius,

Slijedeće o štrajku Barselonaca, što Tebi, radi uštede truda, odmah prevodim na engleski:¹

Tvrtka Braća Battló, Barselona, posjeduje veliku pamučnu predionicu i zapošljava oko 900 radnika.

Ne samo da ih mnogo lošije plaća od ostalih tvrtki u istoj grani već su, također, stalno izloženi snižavanju plaća, zamjenjivanjem muškaraca ženama i odraslih djecom. U posljednje vrijeme otpušteni su bez iznimke svi radnici na koje se posumnjalo da pripadaju sindikatu ujedinjenih predionica, prelaca i tkalaca. Veliki zbor održali su 26. februara članovi tog sindikata da razmotre situaciju u tvrtki Braće Battló. Jednoglasično je usvojena lista novih nadnica, koja je, iako predviđa lagan porast prema dosadašnjim nadnicama, još veoma ispod stvarno najnižih tarifa koje drugi plaćaju. Imenovana je delegacija da zahtijeva prihvaćanje te tarife; u slučaju odbijanja, ljudi zaposleni u fabrici morat će u štrajk.

Delegacija nije čak ni primljena, gospoda B[atlló] se protive da prime bilo koju delegaciju osim njihovih radnika. Ta nova delegacija podnijela je novu tarifnu listu, koja je otvoreno odbijena. Svi zaposleni stupili su u štrajk, izuzev njih oko 25, od kojih se većina potom priključila štrajku. To se dogodilo februara; prema tome, radnici su sada u štrajku blizu devet nedjelja, a novčana sredstva kojima je sindikat raspolagao, počinju da se smanjuju. Preostale sekcije Internacionale u Španiji čine sve što mogu da za njih sakupe novac, ali one upravo sada moraju da pomažu niz štrajkova. Da ne spominjem najmanje, štrajkuju bačvari u Santanderu i kožari u Valensiji jer njihovi poslodavci zahtjevaju da napuste svoje sindikate, kao i Internacionalu. Tako je sada u Španiji van posla ukupno oko 1500 ljudi, koje razne sekcije (Internacionale) treba da pomažu.

Barselona i okolina su španski Lankašir, tamo su velike i brojne predionice i najveći dio stanovništva tog kraja živi od rada s pamukom. U posljednje vrijeme veoma su izloženi konkurenciji engleskih predioničara i u Španiji bi ostavilo naročit utisak ako bi lankaširski sindikat

¹ Dovde u rukopisu na njemačkom jeziku.

predioničara mogao nešto da učini u korist predioničara i tkalaca u Španiji. Žive i tesne trgovačke veze između raznih zemalja svijeta dovele su dotle da se svaki događaj u društvu jedne zemlje nužno odražava na sve druge zemlje; i zato uopće ne bi bilo čudno ako bi opće sniženje nadnica u španskoj tekstilnoj industriji (što izgleda neizbježno ako štrajk ne uspije) konačno utjecalo da se također održe niske nadnice u južnom Lankaširu.

(Vrstu priloga — donation oder loan² — trebalo bi ljudima prepuštiti na volju. Council³ bi moglo posredovati u pogledu pošiljke, ali vi ih možete slati direktno, adresa na raspolaganju.)⁴

Najljepši pozdravi.

Tvoj
F. E.

Prevod s engleskog

---

² dar ili pozajmicu — ³ Vijeće — ⁴ Posljednja rečenica u rukopisu na njemačkom jeziku.

51

Engels Franciscu Moru

u Madrid^[245]

(bilješke za pismeni odgovor)

[London, oko 20. aprila 1871]

Primljeno 18. aprila.

19. apr. poslani Ecc[ariusu] odn. izvaci o štrajku tkalaca u Barceloni iz br. 80 - 82 lista »Federacion« radi saopćenja Manchester Trade Councilu.¹

Isto tako, Mora obaviješten o prijemu i izvješten o onome što se desilo, također da se zbog belgijskog štrajka i štrajka u Sanderlendu i općih prilika u svijetu, može računati na malu pomoć.

Forma zajma nužna i do sada smo je većinom upotrebljavali. Zato Barselonci — treba da pišu pismo u kome se obavezuju otplatiti sve zajmove primljene od Generalnog vijeća. Ovo potrebno samo zbog formalnosti engleskih tredjuniona.

Adresa u vezi sa Parizom^[246] u izgledu.

---

¹ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 50

52

Engels Wilhelmu Liebknechtu

u Lajpcig

122, Regent's Park Road, N.W.
London, 20. aprila 1871.

Dragi Liebknecht,

Danas treba da Ti hitno javim nešto o tzv. »International« *Democratic Association*^[247] koje možda uopće ne poznaješ, pa bi ga stoga mogao zamijeniti s nama. To je karikatura MUR¹ koja ovdje već godinama vegetira u tami, ali od vremena do vremena uznastoji da se kočoperi pred javnošću, tj. da se na smiješan način i ne bez uzgredne tendencije potihom daje zamjenjivati s MUR. Budući da su ti ljudi prošle nedjelje u Hyde Parku ponovo održali miting u povodu Komune u Parizu, koji je pod *njihovim* znamenjem nužno *morao* promašiti (čak su razglasili da smo i mi tamo poslali delegate, premda smo deputaciji, koju su nam izaslali, to kratko odbili) — i budući da sad hoće osnovati podružnice na Kontinentu, a vjerojatno će se obratiti i Tebi, nužno je da Ti ispričam tko su ti ljudi. Prvo, stari falački razbijač *Weber*, kojeg poznaješ, i drugo, *Le Lubez*, kojeg si također upoznao. Prilažem Ti isječak u kojem oni svoj konfuzni program konfuznim jezikom saopćavaju svijetu. Ukoliko je to razumljivo, *čisto je buržoaski*; ono što kažu o zbrinjavanju radnika, resp.² o snabdijevanju nesposobnih za rad, već je ispunjeno engleskim zakonom o sirotinji.^[248] O kapitalu i radu čuvaju se da kažu ijednu riječ. Nationalisation of land³ ovdje se usvaja tako općenito da to nisu mogli zaobići, a sama po sebi tako je malo antiburžoaska, da mi je još jučer jedan *torijevac*, koji posjeduje milijun talira, rekao kako je on za nju. *Weber* je, kao što znaš, ionako pristalica *Heinzenov* i naprosto »demokrat«.

Dokle god ti mangupi svoj opskurni život budu provodili ovdje, možemo ih pustiti, no ako se hoće proširiti, kolizije neće moći da se izbjegnju i tad ćemo ih pošteno lupiti po glavi.

»Volksst[aat]« je, dakle, jučer ponovo zaplijenjen zbog uvrede cara, kako je ovdje telegrafski javljeno.^[249] Čudim se da se to nije dogodilo i prije. Ti si vrlo drzak, »uostalom, sve je u redu«, kako bi rekao *Friedrich II.*

Na priču o *Vogtu*^[234] valjalo bi se vratiti još nekoliko puta. Da ne može biti govora o nekom drugom *Vogtu* već o *Karlu Vogtu*, proizlazi iz koncepta. Prvo, nijedan drugi *Vogt* nije toliko poznat da bi ga

¹ Međunarodnog udruženja radnika — ² odnosno — ³ nacionalizacija zemlje

se moglo tout court⁴ nazvati Vogt, bez imena i adrese. Drugo, koji bi drugi Vogt upravo u ono vrijeme stekao tolike zasluge za porodicu Bonaparte da mu se u augustu, neposredno poslije završetka talijanske kampanje, izda 40 000 fr[anaka]? Uostalom, forma »il lui a été remis en Aout 1859«⁵ ukazuje da je primao i drugih doznaka. Što ćete se češće osvrutati na tu tačku, to će više građanska štampa, koja sve to prikri-va, morati da to spominje. Trebalo bi na to upozoriti i »Prolet[arier]« i »Volkswille«.

Budući da mi je iskustvo dokazalo kako su Stieberovi agenti jedna-ko nespretni pri provaljivanju pisama kao i pri fabriciranju zavjera, ovim Ti jednom zauvijek najavljujem da su *sva* moja pisma Tebi sigurno zapečaćena mojim pečatom i inicijalima F. E. u gotici. Prusi još ne mogu pristojno provaljivati pečatni vosak na gumu, i tako da se ne bi primijetilo, pa najčešće ručetinama kidaju omot sa strane. Ako, dakle, moj pečat nije jasan i vidljiv, znat ćeš šta se desilo. Mora da se mangupi ljute svaki put kad treba da im pismo adresirano Tebi i zapečaćeno s F. E. neprovaljeno prođe kroz prste.

Vrijeme je za poštu, trebalo bi da Ti još koješta javim, ali moram zaključiti.

Tvoj
F. E.

---

⁴ naprosto — ⁵ »njemu je bila uručena u avgustu 1859«

53

Marx Friedrichu Adolphu Sorgeu

u Hoboken

[London, oko 20. aprila 1871]

Poštovani gospodine Sorge,

Najljepše zahvaljujem na Kelloggu^[178] koji je ovog puta uredno stigao, isto tako na ostalim pošiljkama.

Komitet^[206] će ubuduće brže primati odgovore, no posljednjih je tjedana evropski kontinentalni posao istodobno sa ovdašnjom agitacijom među Englezima^[250] apsorbirao utoliko više vremena, jer je većina neengleskih sekretara u Parizu.

Vaš najodaniji

K. M.

54

Marx Leu Frankelu

u Pariz^[251]

(koncept)

[London, oko 26. aprila 1871]

Dragi gospodine,

Generalno vijeće mi je naložilo da u njegovo ime najodlučnije demantiram podle klevete koje širi građanin F. Pyat protiv delegata Vijeća Serraillier-a.^[252] Podlost tog čovjeka potječe iz jednog razloga — njegove mržnje protiv *Internacionale*. Pomoću *takozvane* francuske sekcije u Londonu,^[253] u koju su se uvukli doušnici, nekadašnji carski gardisti i nitkovi, Pyat je pokušao da se u očima svijeta prikaže kao tajni vođa naše organizacije, kojoj on uopće ne pripada, a nas čini odgovornim za svoje smiješne manifestacije u Londonu i sramotnu brbljavost u Parizu, čemu je građanin Tridon, za vrijeme boravka u Briselu, odao priznanje.^[253] Generalno vijeće bilo je stoga prisiljeno da javno osudi tog prostog spletkara.¹ Otud taj bijes protiv Dupont-a i Serraillier-a. Kad je Serraillier zaprijetio tim bijednim Pyat-ovim nadničarima u takozvanoj francuskoj sekciji da će ih izvesti pred engleski sud da odgovaraju za klevete koje Pyat sada ponavlja u Parizu, *sama francuska sekcija* ih je osudila i žigosala kao klevetnike. Serraillierov politički život ne pruža nikakvu priliku za klevetanje — oborili su se na njegov privatni život. Kad bi Pyat-ov privatni život bio tako čist kao Serraillier-ov, on ne bi bio izložen krvavim pogrdama ovdje u Londonu.

Generalno vijeće objavit će ovih dana Adresu o Komuni.^[246] Do sada je odlagalo objavljivanje tog manifesta jer je iz dana u dan očekivalo tačne informacije od pariske sekcije. Uzalud! Ni riječi! Vijeće nije moglo dulje odlagati jer engleski radnici nestrpljivo očekuju njegova razjašnjenja.

Međutim, mi nemamo vremena za gubljenje. S dopisima pojedinih sekretara sekcijama na Kontinentu i u Sjedinjenim Državama radnicima je svuda objašnjen pravi karakter te veličanstvene pariske revolucije.

Primio sam pismo građanina.² Njegova se posjeta odnosi na Vama poznatu pošiljku. Nisu imali pravo u Parizu kada nisu dozvolili potrebne podloške da bi se olakšale operacije. Sada morate imati trip-

¹ Karl Marx, *Rezolucija Generalnog vijeća o irtupanjima Félixu Pyat-a* —

² vjerojatno N. Eilau

stotne vrijednosne papire koji će slobodno kotirati i s kojima se može trgovati po dnevnom kursu. Građanin će Vam dati sva ostala potrebna objašnjenja. Možete mu povjeriti vrijednosne papire, kod njega su pare sigurne.

Prevod s francuskog

55

Engels Ludwigu Kugelmannu

u Hanover

122, Regent's Park Road, N.W.
London, 28. aprila 1871.

Dragi Kugelmann,

Iz gornje adrese razaznajete da sam se udomaćio ovdje u Londonu, i to već od prošle jeseni kada sam konačno završio svoje razne poslove u Manchesteru. Sa selidbom u cjelini, zadovoljan sam u svakom pogledu. Moj novi stan nije udaljen ni punih 10 minuta od Marxove kuće, što je po ovdašnjem shvaćanju vrlo blizu, k tome imam park neposredno pred kućom i divan sviježi zrak.

Što se, pak, M[arxova] stanja tiče, to ste predočili suviše loše.^[236] D'abord,¹ Vaša smjela dijagnoza koja njegov kašalj pripisuje kataru pluća. Marx i ja imamo jednog vrlo sposobnog mladog liječnika² (Škot) koji auskultaciju i perkusiju razumije tako dobro kao većina ljudi u Njemačkoj i koji je rekao isto što sam ja odavno smatrao: da je uzrok kašlja samo u grkljanu, a da su pluća potpuno zdrava. On kaže da svakako nije veoma lako otkloniti tako zapušten i ukorijenjen kašalj i proriče da će se vratiti u jesen, pogotovu akoga ljeti nestane. Ali uz redovno liječenje on ne pripisuje tome baš nikakav značaj. Prije svega, kašalj ima samo tu lošu stranu što smeta Marxu pri spavanju i tako narušava opće zdravstveno stanje. To je sada prilično otklonjeno. Liječnik mu uglavnom liječi jetru i tu je već postigao neke rezultate, ali shvatite da to kod kronične bolesti koja, koliko znam, sada već traje manje ili više 26 godina, ne ide tako brzo. Uostalom, M[arx] uopće ne živi tako ludo kao što se pretpostavlja. Otkako traje uzbuđenje započeto ratom, ne radi na teškim teoretskim stvarima, a živi prilično racionalno, čak često šeta jedan i po do dva sata a da ne idem po njega; čim primijeti da mu je loše, tad tjednima ne popije ni kapi piva; u njegovom stanju nije začuđujuće što ima hirovit apetit koji se kreće između gubitka teka i proždrljivosti. Ne trebate strepiti što njegova cutis³ ne radi uspješno — iznimka su znatna mjesta gdje su je čirevi potpuno razorili. Šetnja preko Highgate-a u Hampstead i natrag u Maitland Park iznosi otprilike 1 ½ njemačku milju, pri tom višestruko vrletno planinarenje gore-dolje, a gore ima više ozona nego što se može naći u čitavom Hanoveru. A on šeta uz zastanke 3-4 puta tjedno. Naravno, često ga moram tjerati, ali on ipak zna da mu to koristi.

---

¹ Ponajprije — ² Maddison — ³ koža

Uopće, on stanuje, kao i ja, oko 150 stopa iznad Temze, u nenase-
ljenom kraju, sa tek polugradskim zrakom, između velikih vrtova i
malo kuća, i ja toj zdravoj okolini pripisujem što mu nije lošije.

Sad će me pozvati da jedem, a budući da se za pola sata pošta
glupavo zatvara, moram prekinuti. U naprijed napomenutom imate
svakako dovoljno gradiva da smirite svoje nešto pretjerane nemire.
Odjednom više ne mogu izdržati bez mnogo kretanja u prirodi, i tu
M[arx] mora, htio-ne htio, većinom sa mnom, a to je za njega ipak
najbolji lijek.

Sa srdačnim pozdravima

Vaš
F. E.

56

Marx Wilhelmu Liebknechtu

u Lajpcig

[London] 4. maja 1871.

Dragi Library,

U najvećoj žurbi, samo ovo:

Papiers et Correspondance de la famille imperiale,¹ u kojima *Vogt* među ostalima figurira² kao primalac pomoći iz kućne blagajne, nije objavila *Komuna*, koja nije imala vremena da se bavi takvim tričarijama, već *gouvernement de la défense*,³ časní republikanci Jules Favre et Co., kojima se *Vogt* toliko divio u svojim »pismima Kolbu«. ^[254]

Izvodi iz te zvanične publikacije (specijalno imena svih supsidijara) odštampani su u gotovo svim pariskim listovima. Isječak, koji prilažem, je iz lista »*Petit Journal*« (br. od 25. marta⁴ 1871), koji ovog trenutka vodi u Parizu istu polemiku protiv Komune kao i signor *Vogt* u Beču. Zbog duševne srodnosti s *Vogtom* taj list stavlja (?) iza njegovog imena.

Sam *Vogt*, međutim, na kraju svog parčeta papira povlači sve svoje brbljarije kada kaže: »Moguće je, štaviše, da je već 1859. zloupotrebjeno moje prezime, svakako, čini se, bez mog imena Karl.« ^[255]

Louis Bonaparta je tako zloupotrebio »*Vogta*« upisavši ga u svoju knjigu izdataka! »*Vogt*« kao supsidijar Louisa Bonaparte avgusta 1859 — i to naprosto »*Vogt*« bez »imena«, »*Vogt*« sans phrase,⁵ to je, naravno, mogao biti samo »čuveni« Karl *Vogt* iz Ženeve! Gospodin *Vogt* znade to tako tačno da kaže »moje je prezime zloupotrebjeno«. Dobričina se osjeća tako zatečen da čak ne traži spasa ni u lakom obratu: kao što na svijetu ima mnogo »Karla« tako ima i mnogo »*Vogtova*«. Pa šta ako je neki bezimni »*Vogt*« u avgustu 1859. i primio 40 000 frs iz Centralne carske kase? Ne, kaže *Vogt*. Ja sam taj *Vogt*, *Vogt* kojeg navode bez »imena«, ali »je moje prezime zloupotrebjeno!«

Moraš iz ovoga napraviti bilješku za svoj list. Posve je apsurdno zatvarati usta za ljubav gospodina Weissa i sličnih iz »Narodne stranke.« ^[256]

Tvoj
K. M.

¹ »Dokumenti i prepiska carske porodice« — ² Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 45 — ³ vlada Nacionalne odbrane — ⁴ u rukopisu: 3. maja (vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br 58) — ⁵ bez okolišanja

57

Engels Wilhelmu Liebknechtu

u Lajpcig

[London] 4. maja 71.

Dragi Liebknecht,

Evo jednog članka za »Volksstaat«.^[256]

Duhanski radnici iz Antverpena tvrde da su u vrijeme velikog njemačkog strike¹ duhanskih radnika ovima poslali 3000 franaka pomoći. Strike u Antverpenu i Briselu još je u toku,^[230] pa ako je zaista tako s tih 3000 fr[anaka], bila bi prokleta dužnost Nijemaca da to i vrate. Molim Te, obavijesti se o tom i već prema rezultatu napiši o tome što god kratko u listu »V[o]lksst[aa]t«.

Bebelovi govori i članci nama se ovdje *veoma* dopadaju. Njegov govor u debati o osnovnim pravima^[257] bio je odličan, i finoća kojom u njemu taj radnik omalovažava razne popove, junkere i buržuje, zaista je najbolje od svega što se uopće događalo u toj berlinskoj pljuvačnici.

Sa zadovoljstvom smo razabrali da ćeš uskoro napokon doći ovamo. Ne treba ni govoriti da možeš stanovati ili kod M[arxa] ili kod mene. To ćemo urediti.

Jenny i Tussy su u Bordou kod Lafargue-a, stigle su onamo prošlog ponedjeljka.

Najljepši pozdrav

Tvoj
F. E.

---

¹ štrajka

58

Marx Wilhelmu Liebknechtu

u Lajpcig

[London] 5. maja 1871.

Dragi Liebknecht,

Sinoć, kad je stiglo Tvoje pismo, odmah¹ sam Ti pisao i napravio a mistake.² Datum lista »*Petit Journal*«, u kojem se nalazi ona stvar o Vogtu,³ je od 25. marta 1871. Taj datum je važan. »Journal«, kao i ostali pariski listovi, započeo je sa štampanjem onih koji su primali pomoć davno prije revolucije od 18. marta, a poslije je s njima nastavio. Dovršio ih je 25. marta s mangupima pod slovom »V«.

Tvoj
K. M.

---

¹ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 56. — ² grešku — ³ Karl Vogt

Engels Hermannu Jungu

u London

[London] 10. maja 1871.

Dragi Jung,

O tom pitanju M[arx] i ja već smo ranije više puta, a i sinoć ponovo razgovarali.^[258] Mi ne možemo ništa drugo zaključiti nego da postoje samo dva kandidata koje je moguće *usvojiti*, Hales ili Mottershead. To što kažete o Halesu je posve tačno i ako je predložen, to može biti pod uslovom da se mora izjasniti na više zadovoljavajući način nego do sada — u pogledu toga što se pravi važan, to važi i za Dupont-a isto tako; dokle god je inače pošten, to ne treba, iako je to malo neugodno, da predstavlja apsolutno nikakvu zapreku. Mi smatramo da je u svemu pogodniji od M[ottersheada], čija narav nije, možda, tako prikladna za uspješnu agitaciju među londonskim masama, a to treba da bude glavno zanimanje sekretara. — Što se tiče neznanja jezika, to je stvar kojoj se ne može pomoći sve dok niste u mogućnosti da preuzmete posao, što je, bojim se, slučaj; tako ćemo, dakle, morati uzeti jednog Engleza. S jedne strane, ne smatram da je neznanje jezika ozbiljna zapreka pri sadašnjoj našoj organizaciji; s druge strane, ta okolnost natjerat će nas da jasnije odredimo ulogu sekretara koja je dosad izgledala prilično neodređena. Sastavljati zapisnike i voditi prepisku s engleskim sekcijama, u isto vrijeme propagirati Udruženje među masama u Londonu i odvajati ih od radničke aristokracije i njenih priznatih vođa — kad bismo mogli pronaći sposobnog i voljnog da to čini, tada bismo bili vjerovatno bolje obeštećeni negoli do sada. Mi ne smijemo zaboraviti da popunjenje tog mjesta ne znači mesto »generalnog sekretara« Udruženja, kako Ecc[arius] voli sebe nazivati, nego samo sekretara Generalnog vijeća, što ograničava njegove službene dužnosti, koje su ograničene na zasjedanja Vijeća i prepisku s engleskim sekcijama (s engleskim u Americi samo po posebnom zaključku, koliko ja znam); to znači da je on u isto vrijeme sekretar za Veliku Britaniju i da kao takav mora da vodi agitaciju u ovoj zemlji, što Ecc[arius] nije nikad činio, a što ja smatram veoma važnim.

Vi morate, ipak, da to raspravite i vidite što bi se moglo učiniti.

Za svaki slučaj, imate naše mišljenje (u povjerenju, naravno), budući da ste ga molili. Nema žurbe, možda bi bilo dobro pribjeći

privremenom rješenju, ali to će morati da odluči vaš komitet, kao i sve ostalo.

Vaš vrlo odani
F. Engels

Ti mladići, koji su pobjegli iz For Isija a da nisu uhvaćeni, zaslužuju da budu strijeljani. Vojna situacija se još više pogoršala zbog tog kukavičkog čina.

Prevod s engleskog

60

Marx Leu Frankelu i Louis-Eugène-u Varlinu

u Pariz^[251]

(koncept)

London, 13. maja 1871.

Poštovani građani Frankel i Varlin,

Razgovarao sam s donosiocem.¹

Ne bi li bilo korisno da na sigurno mjesto stavite dokumente kompromitantne za versajski ološ? Takva predostrožnost neće nikada biti štetna.

Pisali su mi iz Bordoa da su 4 člana Internacionale izabrana na posljednjim izborima u općinsko vijeće. Provincije počinju da vriju. Na žalost, njihova akcija je ograničena i »mirna«.

Napisao sam više stotina pisama o vašoj stvari u sve dijelove svijeta gdje imamo sekcije.^[259] Radnička klasa bila je, uostalom, za Komunu već od njenog početka.

Čak su buržoaski listovi u Engleskoj popustili u svojoj prvotnoj neobuzdanosti. Uspijeva mi da u njih povremeno proturim povoljne članke.

Čini mi se da Komuna gubi suviše vremena u sitnicama i ličnim svađama. Očito je da u njoj osim radničkih ima i drugih utjecaja. Sve to ne bi smetalo kad biste imali prilike da nadoknadite izgubljeno vrijeme.

Sasvim je neophodno da se radi brzo sve što se može učiniti izvan Pariza, u Engleskoj i drugdje. Prusi neće predati utvrđenja u ruke Versajcima, ali, poslije konačnog zaključenja mira (26. maja^[260]), dopustit će vladi da Pariz opkoli sa svojim žandarmima. Budući da su Thiers i kompanija, kao što znate, sebi isposlovali veliku napojnicu^[261] u ugovoru koji je zaključio Pouyer-Quertier, oni su odbili da prime pomoć njemačkih bankara, koju je ponudio Bismarck. U ovom bi slučaju izgubili napojnicu. Kako je prethodni uslov ostvarenja *njihovog* ugovora osvajanje Pariza, oni su molili Bismarcka da odgodi plaćanje prve rate do zauzimanja Pariza. Bismarck je prihvatio taj uslov. Budući da i sama Pruska hitno treba novaca, dat će stoga sve moguće olakšice Versajcima da bi ubrzala osvajanje Pariza. Zato budite na oprezu!

Prevod s francuskog

---

¹ vjerojatno N. Eilau

61

Marx Edwardu Spenceru Beeslyju

u London

1, Maitland Park Road
London N.W.
12. juna 1871.

Dragi moj gospodine,

Lafargue, njegova obitelj i moje kćeri nalaze se u Pirinejima na španskoj granici, ali na francuskoj strani.^[90] Budući da je Lafargue rođen na Kubi, mogao bi isposlovati španski pasoš. Ipak želim da se konačno smjesti na španskoj strani, jer je u Bordou igrao važnu ulogu.

Usprkos mome divljenju Vašim člancima u listu »Bee-Hive«^[262] — dopustite mi uzgred primjedbu da ja, kao partijac, zauzمام prema kontizmu sasvim neprijateljski stav i da kao čovjek nauke o njemu imam veoma slabo mišljenje, ali Vas smatram jedininim kontovcem, kako u Engleskoj tako i u Francuskoj, koji povijesna kretanja obrađuje ne kao sektaš, već kao historičar u najboljem smislu te riječi — gotovo žalim što Vaše ime nalazim u onim novinama. »Bee-Hive« se izdaje za radnički list, ali je u stvarnosti organ renegata, prodan Sam. Morleyju i Co. Za vrijeme posljednjeg prusko-francuskog rata, Generalno vijeće Internacionale bilo je prisiljeno da raskine sve odnose sa tim listom, te da javno izjavi da je to tobožnji radnički list.^[263] Ali veliki londonski listovi, uz iznimku londonskog mjesnog lista »Eastern Post«, odbili su da štampaju tu izjavu. Pod tim okolnostima Vaša suradnja sa listom »Bee-Hive« je daljnja žrtva koju podnosite za dobru stvar.

Jedna moja prijateljica putuje za tri ili četiri dana u Pariz. Dao sam joj da ponese ispravne pasoše za neke članove Komune,¹ koji još tajno borave u Parizu. Budete li trebali Vi ili neki od Vaših prijatelja da obavite neke poslove tamo, tada, molim Vas, pišite mi.

Ono što me tješi jesu besmislice o mojim spisima i mojim odnosima sa Komunom, koje se svakodnevno objavljuju u »petite presse«² i koje mi svakodnevno šalju iz Pariza. One pokazuju da versajska policija ima mnogo muke da se domogne pravih dokumenata. Odnose sa Komunom održavao sam preko jednog trgovca,³ koji tokom cijele godine poslovno saobraća između Pariza i Londona. Sve je bilo usmeno dogovoreno, s iznimkom u dvije stvari:

¹ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 71 — ² bulevarskoj štampi —

³ vjerojatno N. Eilau

Najprije sam članovima Komune — preko istog posrednika — poslao jedno pismo,⁴ kao odgovor na njihov upit, kako da prodaju na londonskoj burzi neke vrijednosne papire.

Drugo, 11. maja, deset dana prije poraza, poslao sam istim putem sve pojedinosti o tajnoj nagodbi između Bismarcka i Favre-a u Frankfurtu.^[264]

Informaciju mi je poslala desna Bismarckova ruka⁵ — čovjek koji je prije (od 1848. do 1853) pripadao tajnom društvu,^[240] čiji sam vođa bio ja. Taj čovjek zna da još posjedujem sve izvještaje koje mi je poslao iz Njemačke i preko nje. On zavisi od moje diskrecije. Stoga se neprestano trudi da mi dokaže svoje dobre namjere. To je onaj čovjek koji me je, kao što sam Vam rekao, upozorio da je Bismarck odlučio da me uhapsi ako ove godine opet pokušam posjetiti dra Kugelmanna u Hanoveru.^[265]

Da je Komuna poslušala moje upozorenje! — savjetovao sam njenim članovima da utvrde sjevernu stranu uzvisina Monmartra, prusku stranu, a imali su još vremena da to učine; unaprijed sam im rekao da će inače upasti u mišolovku; upozorio sam ih na Pyat-a, Grousseta i Vésinier-a; zahtijevao sam od njih da odmah pošalju u London sve papire koji kompromitiraju članove Nacionalne obrane da bi se pomoću njih donekle moglo držati u šahu divljaštvo neprijatelja Komune — tada bi plan Versajaca bio djelomično izigran.

Da su Versajci našli te dokumente, tada ne bi objavili falsificirane.

»Adresa« Internacionalne^[246] neće izaći prije srijede. Tada ću Vam odmah poslati jedan primjerak. Rukopis od četiri do pet araka štampat će se na dva arka. Odatle brojne korekture, revizije i štamparske greške. Zbog toga također zavlacenje.

Vaš odani

Karl Marx

---

⁴ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 54 — ⁵ Johannes Miquel

Marx Nikolaju Franceviču Danijeljsonu
u Petrograd

13. juna 71, London

Vrlo poštovani gospodine,

Sa zadovoljstvom ću preraditi »Prvo poglavlje«^[222], mada ne mogu početi *prije dva tjedna*. Osam tjedana bolesti nagomilalo je poslova koje prije svega treba opraviti. Tada ću poslati i popis sitnijih ispravaka.¹

Što se tiče mog djela, izvještaj of our friend² temelji se na nespozrazumu.^[266] Smatrao sam nužnim potpunu preradu rukopisa. Osim toga, nedostaju mi do ovog trenutka nužni documents,³ koji će ipak konačno stići iz United States.

Our friend *must return to London* from his commercial expedition. I have received news from the correspondents of the firm for which he travels, from Switzerland and elsewhere. The business will be *ruined* if he defers his return, and he himself will be disabled for all time to do any further service to the firm. The competitors of the firm are informed, are looking about for him and will ensnare him by their intrigues.^[267]

Najljepša hvala na raznim ruskim knjigama koje ste mi tako ljubazno poslali.^[268] Sve je uredno stiglo. Ostali ekonomski spisi autora (one o J. St. Millu imam^[269]) veoma će mi dobro doći.

Usprikoj mojoj bolesti, ja sam just jednu Address^[246] about 2 sheets published. How to send it to you?⁵

Budući da sam često na putu i radi toga ne at home,⁶ molim da mi se pisma etc. šalju na adresu mog prijatelja (bez unutrašnje kuverte) A. Williams,⁷ Esq. On stanuje u mojoj kući. Dakle, ista adresa: 1, Maitland Park Road, Chalk Farm, N.W. London.

Vaš najodaniji
M.

¹ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 117 — ² našeg prijatelja — ³ dokumenti — ⁴ Naš se prijatelj *mora vratiti u London* sa svoje komercijalne ekspedicije. Dobio sam vijesti od korespondenata firme za koju putuje, iz Švicarske i drugdje. Posao će se *upropastiti* ako on odgodi svoj povratak, a njemu samom bit će za sva vremena nemoguće da opet radi za firmu. Konkurencija je obaviještena, vreba na njega i zaplest će ga svojim intrigama. — ⁵ upravo objavio jednu Adresu, otprilike 2 arka. Kako da Vam je pošaljem? — ⁶ kod kuće — ⁷ Marxov pseudonim

Marx kćerima Jenny, Lauri i Eleanori

u Banjer-de-Lišon^[90]

[London] 13. juna 1871.

Draga moja djeco,

Poslije 6-nedjeljne bolesti opet sam dobro, ukoliko je to moguće u sadašnjim okolnostima. Međutim, eto vraga u kući, kreče, mažu uljem, liče, stavljaju tapete, sve je ispreturano. Posljednjih dana buka i tjeranje iz jednog u drugi ugao djelovalo je na moj nervni sistem i više sam živio u Generalovoj¹ kući nego u našoj.

Želio bih više vijesti o Jennynom zdravlju. Bojim se da sam između redaka pročitao da ona nije posve dobro. Kada sada sve imam u vidu, tako mislim, poslije konsultacije s liječnicima priznate zdrave pameti i s *tačnom informacijom*, mislim da svi treba da prijedete s francuske na špansku stranu Pirineja.^[270] Klima je mnogo bolja; promjenu, koja Vam je svima potrebna, više ćete osjetiti. Naročito Toole, čije se zdravlje pogoršalo i može postati još lošije ako imalo oklijeva da poslušna savjet liječnika koji dobro poznaju njegovu konstrukciju i koji su konsultovali njegove ranije liječnike u Bordou itd. Stoga očekujem da Vas neće uplašiti neznatni naponi da odete na zdravije mjesto, i uskoro mi pošaljete novu adresu, kamo bih Vam ja poslao svoju novu »adresu«.^[246]

Ovdje u Londonu život je prilično jednoličan. Rodaci sa sela² gomilaju se ulicama. Smjesta ih čovjek prepoznaje po njihovom zbunjenom izgledu, njihovom čuđenju svemu što vide i njihovoj grozničavoj radoznalosti u zbrci konja, kočija, omnibusa, ljudi, dojenčadi i pasa.

Mama i gdja Lormier, kako čujem, vode teške političke bitke. Ne znam da li su već podijelile batine ili su se ograničile na teške riječi, što neće dovesti do prekida svađa.

Dobio sam iz Petrograda vrlo dragocjene knjige^[268] i vrlo prijateljska pisma, u kojima u svakom pogledu izlaze u susret.^[266]

Lavrov (ne Anorov) je prilično dobar momak, ne baš bez sposobnosti, ali on kvari svoj mozak i posljednjih 20 godina gubi vrijeme čitanjem uglavnom njemačke (filozofske itd.) literature iz tog perioda, najjadniju vrstu postojeće literature. Budući da je Nijemac, čini se da se uobrazio da ona mora biti »naučna«.

Gospođa Vivanti je energična, kako se čini. Nisam je vidio, ali zapažam da sada o njoj govore pohvalno, možda malo pretjerano, ali u porodici Cutt vlada, kao što znate, sklonost nastranosti.

¹ Friedricha Engelsa — ² emigrant¹ Pariske komune

Jungova svastika juče je sahranjena. Jadna djevojka! Umrla je u bolnici.

Mali »master«³ je izvrstan u svemu bitnom. Na taj način čovjek može podnositi sve njegove slabosti, njegovu brbljivost, njegovo samoljublje i ponavljanje »odličnih govora«, koje on ovda-onda drži.

Njemački »Knoten«⁴ patrioti, prirodno, proslavili su u Bolleterovom vrtu »sjajni« ishod borusko⁵-francuskog rata sa »Friedensfest«,⁶ pri čemu oni, više teutonski, nisu propustili »sich blutig zu keilen«.⁷

Kern, našavši najprije učiteljsko mjesto u jednoj školi, dobio je sada uz pomoć Generala⁸ dobro mjesto inženjera na sjeveru Engleske.

Dr Maddison se najljepše preporučuje Jenny i Tussy.

A sada zbogom, moja draga djeco!

Old Nick

Prevod s engleskog

---

³ Herman Jung — ⁴ grubijani — ⁵ prusko — ⁶ »praznik mira« — ⁷ »da se krvavo izmlate« — ⁸ Friedricha Engelsa

Engels Elisabethi Engels

u Engelskirhen

London, 16. juna 1871.

Draga majko,

Upravo samo što sam sjeo da Ti pišem, a stiže Tvoje pismo iz Lajtesdorfa, što me je potaklo da pogledam na kartu, gdje sam mjesto, srećom, pronašao. Položaj mora da je vrlo zgodan, baš tu, gdje se brda nastavljaju tik uz Rajnu, sa pogledom na ravnicu koja se pruža od Andernaha do Koblenca, i zaista vjerujem da Ti zrak tamo veoma prija.

Imaš pravo da u Engelskirhen povedeš sa sobom čestito društvo veselih mladih djevojaka. Odnos između obje susjedne kuće mora da je pod ovim okolnostima nužno napet i mučan, i tu prisustvo djevojaka sprečava da se o tome previše govori. Budući da je stvar sada inače u redu, bilo bi samo pravo i pošteno da te obje strane ostave sada s tim na miru, nikada ne vodi kad se stara pjesma uvijek iznova pjeva. Što se mene tiče, bilo mi je vrlo neprijatno kad je Rudolf¹ neočekivano zatražio da poslužim njemu, Hermannu² i Emilu,³ što nisam mogao učiniti a da ne povrijedim Adolfa.⁴ Znaš, Rudolf je više nego pošten momak, koji se ne može pretvarati i stoga me njegovo pismo ne ostavlja ni u najmanjoj sumnji da se je cijela stvar trebala urediti iza Adolfovih leđa. No, Adolf je imao na traženu informaciju isto toliko prava kao ostala trojica. Stvar mi je bila tako neprijatna da sam je najprije zavlacio, ali kada su me stali bombardirati pismima, morao sam odlučiti, i tu, po mom shvaćanju, nisam mogao da i Adolfu ne javim vijest koja ga je veoma zanimala. Ali, da bi imali vremena da stvar poprave, pisao sam im⁵ da ću pisati A[dolfu], a pisao sam Adolfu⁽¹¹⁾ tek nekoliko dana kasnije. Neshvatljivo mi je zašto odmah sami nisu obavijestili A[dolfa], to su me bili upitali i trebalo mu je saopćiti moj odgovor. Tada bi, zacijelo, sve bilo u redu. Ali da im iza Adolfovih leđa nabavim obavijest koju su mogli upotrebiti protiv Adolfa, na to nisam pristao. A da su se za tim polakomili, dokazuje mi kasnije Rudolfovo pismo. Uopće, Rudolf smatra gotovo zločinom što je Adolf uopće htio istupiti, a to mi se, jer ja sam ipak tek nedavno istupio⁽²⁷¹⁾ čini ponešto zlobnim. Srećom, stvar je sada u redu i oni će se vjerojatno uskoro složiti. Pišem Adolfu, koji zahtijeva od mene izvještaj o razračunavanju u Mančesteru,

¹ Rudolf Engels — ² Hermann Engels — ³ Emil Engels — ⁴ Adolf von Griesheim — ⁵ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 39

i kažem mu pri tome da će svi oni učiniti najrazumnije ako prilikom potpisivanja definitivnog ugovora, ili čak prije, vrate jedan drugom pisma koja su izmijenili u toj stvari, unište ih i popiju bocu šampanjca.

Što se tiče mog puta tamo, to je stvar za sebe. Znaš, nakon pariske pripovijetke opća je hajka na nas »internacionalce«, kao da smo čitavu revoluciju smislili mi iz Londona, što je baš tako kao kad bi netko rekao da sam ja izazvao zlu krv između moje braće i Adolfa. Ali dreka je već tu, a mi imamo sigurnu vijest da će Marx, koji se očekuje u Hanoveru, biti tamo uhapšen.^[265] Doduše, ne bi mi se moglo učiniti ništa ozbiljnije ako tamo dođem, ali moglo bi ipak doći do sitnijih sukoba, za koje ni za šta na svijetu ne bih želio da se odigraju u Tvojim kući. K tome lupeški Belgijanci još uvijek traže pasoš. Dakle, vjerujem da je najbolje pričekati još koji trenutak dok se situacija i filistarske glave opet malo ne smire.

Sa Emmom⁶ je ipak čudna stvar. Čini joj se da u Barmenu ima savjesne Accoucheure.⁷

Ovdje smo imali i mnogo istočnog vjetra, ali tek kasno u maju, pa je prilično često bilo lijepo, a ne pretjerano hladno, ipak sam prvih dana juna opet nekoliko puta ložio. Od prekjučer je sparno i jako je kišilo, što je veoma dobro za biljke, a sad izgleda kao da ćemo uskoro imati lijepo vrijeme. U cjelini, ovdje smo imali lijepo proljeće, mnogo bolje nego u Mančesteru. Odande me često posjećuju, prekjučer je bio dr Gumpert sa svojom ženom, koja se čudila što će mi ovako velika kuća, ali je održala veliki pohvalan govor o lijepom redu u kome se nalazi. Inače sam normalnog zdravlja i apetita, s vremenom se privikavam na poslijepodnevi sanak, postajem vidljivo sjedji i patim, kao uvijek, gotovo isključivo od žeđi. Vjerojatno si i Ti prilično dobro i možeš šetati alejom lipa na Ageru, gdje ću uskoro, valjda, i ja nakon jela leći na klupu i zaspati.

Pozdravi sve veoma srdačno od Tvog vjernog sina

Friedricha

---

⁶ Emma Engels — ⁷ babice

65

Marx Ludwigu Kugelmannu

u Hanover

[London] 18. juna 1871.

Dragi Kugelmann,

Moraš mi oprostiti što ne pišem; i sada imam vremena samo da Ti napišem nekoliko redaka.

Ti znaš da su me tokom cijele posljednje pariske revolucije versajski listovi (uključujući Stiebera), a par répercussion¹ i ovdašnje novine, neprestano napadali kao »grand chef de l'Internationale«,^{2[224]}

Sad još Adresa,^[246] koju si vjerojatno primio. Stvara đavolsku galamu, a ja imam čast da sam at this moment the best calumniated and the most menaced man of London.³ To zaista godi nakon dosadne dvadesetgodišnje idile u baruštini. Vladin list — »The Observer« — prijeti mi sudskim progonom. Qu'ils osent! Je me moque bien de ces canailles-là!⁴ Prilažem Ti isječak iz lista »Eastern Post« jer je u njemu naš odgovor na okružnicu Jules-a Favre-a.^[272] Naš odgovor pojavio se prvobitno u listu »Times« od 13. juna. Tom časnom listu gospodin Bob Low (Chancellor of the Exchequer i member des supervision Comité⁵ lista »Times«) zbog te indiskrecije dao je oštro po nosu.

Najljepše zahvaljujem na Reuteru^[273] i my best compliments to Madame la Comtesse et ma chère Fränzchen.⁶

Tvoj
K. M.

---

¹ uslijed toga — ² »glavnog vođu Internacionale« — ³ u ovom trenutku najklevetaniji i najugroženiji čovjek u Londonu — ⁴ Neka se usude! Baš me briga za taj ološ! — ⁵ ministar financija i član nadzornog odbora — ⁶ i najljepše pozdravljam gospođu groficu (Gertrud Kugelmann) i moju dragu Fränzchen (Franziska Kugelmann)

66

Engels Wilhelmu Liebknechtu

u Lajpcig

London, 22. juna 1871.

Dragi Liebknecht,

Prilažem prijevod br. I Adrese.^[274] Ostatak će uslijediti tako brzo da ćeš br. I moći da doneseš u *dva* broja a da ipak ne dođe do prekida, tj. za 8 dana ponovo ćeš dobiti rukopis. Uvjet je

1. da brzo i u svakom broju *mnogo* štampaš,
2. da pri tom ne bude bilježaka, ja sam tako prevodio da one nisu ni potrebne, ne uzimajući u obzir aluzije i pojedinosti, koje se ionako ne mogu objasniti s nekoliko riječi,
3. da slog ostane za zasebni otisak u vidu brošure, koji je ovog puta veoma potreban. Nemate li za to novaca ili kredita, saopćite nam.

Ono što *ne možeš* štampati, nadomjesti tačkicama, a rukopis koji se odnosi na to pošalji Beckeru u Ženevu, da može donijeti u listu »Vorbote« (tako uređeno da vidi kamo ta mjesta spadaju).

Primjerak originala »Adrese«, koji sam Ti uz nekoliko riječi poslao kao pismo,^[11] valjda si primio. Može ih se dobiti i više.

»Adresa« je ovdje u Londonu izazvala zaglušnu buku. Najprije pokušaj mrtve tišine, ali nije išlo. U srijedu, 14, u listu »Evening Standard« jedna denuncijacija, a 15. u listu »Daily News« izvod koji je prošao kroz većinu listova. Zatim odjek u subotu u listovima »Spectator«, »Graphic«, »Pall Mall Gazette«, »Telegraph« uvodnici, pa se s tim stvar svršila; »Times« je u ponedjeljak naknadno donio jedan veoma pokisli leader,¹ »Standard« ponovo, jučer »Times« još jednom, i cijeli je London govorio samo o nama.^[275] Naravno, sve samo urlanje. Tant mieux.²

Tvoju nedoumicu zbog protjerivanja ne shvaćam.^[276] Na Tvome mjestu, ne bih napuštao hesensko pravo građanstva dok ne bih u džepu imao osigurano neko drugo. Vi ste u tom pogledu suviše strahljivi. Jedan jedini veliki javni skandal, koji bi svijetu objasnio da su svi ti zakoni Rajha, u stvari, humbug,³ učinio bi kraj svim tim tričarijama. Ali, kad Vi izbjegavate, umjesto da provocirate skandal koji bi mogao štetiti samo nacionalno-servilnima, onda policija može sebi da dopusti zaista sve. Nota bene, ono se odnosi samo na odgovarajuće mjesto u Tvom listu,⁴ ne na stav lista, koji je vrlo kuražan

¹ uvodnik — ² Utoliko bolje. — ³ opsjena — ⁴ »Der Volksstaat«

i koji mi u potpunosti prihvaćamo. Ipak, ne vjeruj da će se policijski psi usuditi prema Tebi ono što se usuduju prema nekom radniku; to bi se moglo dogoditi tek kada poslije izvjesnog vremena bude stvoren dovoljan broj presedana s protjerivanjima radnika.

Ja uopće ne znam da je Tvoj izgon iz Pruske još uvijek na snazi. Da to policija tvrdi, moguće je. Ali meni je oduvijek neshvatljivo zašto Ti, dok si još bio poslanik, nisi to stavio na diskusiju.

Slati dopise za »Volksstaat« ne mogu. Ali, Ti vidiš, pomažem gdje mogu.

S »P[all] M[all] G[azette]« ne da se započeti ništa.^[277] Čak sam u povodu čisto vojnih članaka ^[8] imao s tim listom svakojakih sudara, a političke stvari ne možemo u njemu pisati ni Ti ni ja. Vezu održavam samo da bih mogao tu i tamo napisati nešto prikladnog, to keep a footing ther.⁵ Kad bi Te i uzela za dopisnika, što neće učiniti, ne bi štampala nijedan Tvoj dopis. Već o Novoj godini došlo je dotle da sam uredniku⁶ kazao kako vrlo dobro znam da mu ne mogu davati političke, već samo vojne članke, i da to činim jedino stoga što očekujem da će primiti naše istinite ispravke u partijskim stvarima kad budemo smatrali da je to nužno. Tako i biva.

Čini se da lijepo zamišljaš i o Reynoldsu.^[278] Najveći ušljivac ovdašnje štampe, posranac kad nije siguran u uspjeh, cijelu je »Adresu« zataškavao sve do izlaska lista »Daily News«.

Njemački su se radnici u onoj posljednjoj krizi ponijeli posve famozno, bolje od svih drugih. Bebel ih je također odlično zastupao, njegov govor o Komuni^[279] prošao je kroz svu englesku štampu, i ovdje je ostavio znatan utisak. Treba da »Volksstaat« povremeno šaljete listu »Pall Mall«, on odande ponekad donosi izvode jer se taj čovjek boji M[arxa] i mene, i jer je uz njega još jedan čovjek⁷ koji zna njemački i takve stvari uvrštava. Uz to list rado donosi kuriozitete koje drugi nemaju.

Zadužit ćeš me ako moj »Volksstaat« više ne šalješ u Mančester, nego ovamo. Broj s »Adresom« pošalji mi u 3-4 primjerka, jedan za korekturu, ostale da se razdijele. Najljepši pozdravi Tebi i Tvojima.

Tvoj
F. E.

⁵ dakle, da održim položaj — ⁶ Frederic Greenwood — ⁷ Nicolas Leon Thieblin

Engels Wilhelmu Liebknechtu

u Lajpcig

[London] 10. jula 1871.

Dragi Liebknecht,

Prilažem ostatak br. 3. Broj 4 slijedi za 2 - 3 dana, svakako do kraja nedjelje. Korektura danas ili sutra.^[274]

Ad vocem¹ protjerivanja,² navedeni primjeri iz Pruske i Majnca ne obavezuju jer su provedeni u ratnom stanju, što je bilo po zakonu. O onima u Saksoniji treba da na ovaj ili onaj način pokrenete diskusiju: bilo odbijanjem da protjerani odu, bilo obilaženjem instanca i peticijom Rajhstagu, Naprednjačka stranka^[280] vam pri tom ne može uskratiti podršku a da se totalno ne upropasti. Dokle god se Rajhstag direktno ne odrekne priznavanja podanstva i slobode kretanja, stvar neće biti svršena. Što se tiče specijalno Tvog slučaja, možeš ga vrlo brzo dovesti do krize ako 8 dana prije otvaranja Rajhstaga, odeš u Berlin i pustiš da sve zavisi od toga. Siguran sam da Te se ne bi ni dotakli, i stvar bi se na tom svršila. Ako bi Ti ipak štogod učinili, došlo bi do paklenskog skandala i morali bi da Te puste čim se Rajhstag sastane; a tada bi, ako se Rajhstag ne ponese kako valja, mogao da ga razgolitiš pred cijelim svijetom. Ima izvesnih formi pristojnosti koje u mirno doba ne mogu javno vrijedati ni najtraljavije skupštine. Sada, kad više nisi u Rajhstagu, to, naravno, ne ide tako jednostavno. No, kad svi vi *bez borbe* dopuštate da vam se ona prava koja imate na papiru u stvarnosti oduzimaju, i kad Rajhstag ne *prisiljavate* da se otvoreno izjasni za ili protiv svoje vlastite tvorevine, tada vam se zaista ne može pomoći.

Komandantski ton kojim zahtijevaš da ovdje osnujemo neki list, veoma nas je razveselio. Mora da si London zamijenio s Krimičanom, pa vjeruješ da se i tu može onako bez daljega osnovati kakav »Priatelj građana i seljaka«. Trebalo bi, ipak, da znaš kako je ovdje toliko teže osnovati list, i toliko mu se postavljaju veći zahtjevi, koliko je London veći od Krimičana. Ako nam možeš staviti na raspolaganje oko 10 000 £, mi stojimo na službi.

Ad vocem Odger, zaboravljaš da je tog čovjeka izabrao kongres i da ga se nije moglo izbaciti bez uvjerljivog razloga.^[281] Iz onoga što kažeš o toj tački proizlazi da totalno prestaješ poznavati ovdašnje

---

¹ Što se tiče — ² Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 66

odnose, čemu se ne treba ni čuditi, jer ovdašnji listovi potpuno prešućuju događaje unutar radničke partije.

S »Pall Mall Gazette« sada smo se definitivno i iz osnova razišli.^[282] Moja³ i Marxova žena šalju Tebi i Tvojima najljepše pozdrave.

Tvoj
F. E.

---

³ Lizzy Burns

68

Marx Léonu Bigotu

u Pariz^[283]

(koncept)

[London] 11. jula 1871.

Izjavljujem da je pismo koje se meni pripisuje i u kojem, navodno, govorim o gospodinu Assiju — falsifikat, isto onako kao i sva pisma koja mi pripisuju pariske novine.

Nikad se nisam ni privatno niti javno, osim jednom, bavio s gospodinom Assijem. Nekoliko dana poslije revolucije od 18. marta londonske novine su objavile telegram, prema kome sam tu revoluciju pripremio ja u potajnoj saradnji s Blanquijem i gospodinom Assijem,¹ da su oni, navodno, došli u London da se sa mnom sporazumeju. Ja sam izjavio u listu »Times«² da je sve to izmišljotina koju je isfabricirala francuska policija.

S poštovanjem Vas pozdravlja

Karl Marx

Prevod s francuskog

---

¹ u rukopisu: s Blanquijem i gosp. Blanquijem — ² Uredniku lista »Times«

69

Marx Pjotru Lavroviču Lavrovu
u London

[London] 12. jula 1871.

Dragi moj prijatelju,
Budite ljubazni i dođite slijedeće nedjelje u 5 sati po podne kod
nas na večeru.

Tada ćete sresti neke naše pariske prijatelje.

S bratskim pozdravom

Karl Marx

Prevod s francuskog

70

Marx A. O. Rutsonu

u London^[284]

(koncept)

London, 12. jula 1871.

Sir,

S ovim rečima šaljem Vam slijedeće publikacije *Generalnog vijeća Internacionale*:

1. *Inauguralna adresa i Privremeni statut*,
2. *Statut Međunarodnog udruženja radnika*, u konačnom obliku kako ih je prihvatio Ženevski kongres 1866. godine,
3. *Rezolucije Ženevskog kongresa 1866. i Briselskog kongresa 1868. godine*,^[285]
4. »*Times*« (9. septembra 1868) (Izvjestaj Generalnog vijeća Briselskom kongresu¹),
5. *Belgijski pokolji*,
6. *Adresa Nacionalnom radničkom savezu Sjedinjenih Država*,
7. *Izvjestaj Četvrtog godišnjeg kongresa u Bazelu*,²
8. *irsko pitanje amnestije*,³
9. *Lokaut građevinskih radnika u Ženevi*,
10. *Program Petog godišnjeg kongresa*⁴ — N. B. Održavanje tog kongresa spriječio je francusko-pruski rat.
11. *dviije Adrese o francusko-njemačkom ratu*,⁵
12. *Adresa o »Gradanskom ratu u Francuskoj« (drugo izdanje)*.

Iako ova lista nije potpuna, sadrži najvažnije dokumente koje je objavilo Generalno vijeće.

Adresa »Gosp. Washburne, američki poslanik« sada se upravo štampa. Šaljem Vam je sutra.

Vaš odani

Karl Marx

A. O. Rutson Esq. 7. Halfmoon Street, W.

P. S. U prilogu prepisani primjerak Adrese Abrahamu Lincolnu i njegov odgovor.^[286]

Prevod s engleskog

---

¹ Karl Marx, *Četvrti godišnji izvještaj Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika* — ² Karl Marx, *Izvjestaj Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika IV njemačkom kongresu u Bazelu* — ³ K. Marx, *Nacrt rezolucije Generalnog vijeća o držanju britanske vlade o pitanju amnestije* — ⁴ K. Marx, *Program za kongres Internacionale u Majncu* — ⁵ Karl Marx, *Prva i Druga adresa Generalnog vijeća o francusko-pruskom ratu*

71

Marx Eugenu Oswaldu

u London

[London] 21. jula 1871.

Dragi Oswald,

Moram Vam još jednom dosađivati radi pasoša¹ koji ima vizu francuskog konzula ata. (Posljednji je već u Parizu.) Svojom pomoću *spasili* ste sada već 6 ljudi, a jedno tako nobles² djelo je najbolja nagrada za Vaš trud.

Vaš prijateljski odani
Karl Marx

Prema prepisu pisačim strojem.

---

¹ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 61 — ² plemenito

72

Marx Nikolaju Franceviču Danijeljsonu

u Petrograd

[London] 22. jula [1871]

Dragi prijatelju,

Morate mi oprostiti što tako kasno dobivate odgovor.¹ U posljednje vrijeme bio sam *pretrpan poslom* da gotovo nisam išao na spavanje.

Radi toga nisam mogao ni pomisliti da se bavim *Kapitalom*.² Slijedeće nedjelje, međutim, počet ću i sve za Vas završiti.

Imam *pripremljen paket za Berlin*, ali, na nesreću, zbog neke greške nije otposlao. Još je ovdje. Stoga Vas molim da mi pošaljete novu adresu za Berlin,^[287] odmah ću poslati paket.

O našem zajedničkom prijatelju³ ovamo stižu uznemirujuće vijesti, ali se nadam da su lažne ili pretjerane.^[120]

Bilo bi korisno da mi nađete *korespondenta u Berlinu*, koji bi mi mogao služiti kao posrednik za *neke* komercijalne poslove koje treba da obavljam s Petrogradom; i za *neke članke* mogao bi se taj zaobilazni put pokazati kao kraći. Prava linija nije u svim slučajevima, kako matematičari zamišljaju, najkraća.

Vaš veoma odani

A. Williams⁴

Prevod s engleskog

---

¹ Dovde u rukopisu na njemačkom jeziku — ² Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 62 — ³ G. A. Ipatin — ⁴ Marxov pseudonim

73

Marx Eugenu Oswaldu

u London

[London] 24. jula 1871.

Dragi Oswald,

Najljepše Vam preporučujem mog prijatelja Josefa Rozwadowskog. Bio je Chef d'état major¹ pod generalom Wroblewskim. On je izvrstan mlad čovjek, mais sans le sou.² Ono što traži, jeste da, prije svega, daje satove francuskog. Čim nauči engleski, moći će mu se potražiti mjesto inženjera.

On stanuje: 9, Packington Street, Essex Road, Islington.

Vaš najodaniji

K. Marx

---

¹ načelnik generalštaba — ² ali bez ijedne pare

74

Marx Charles-u Caronu

u Nju Orleans^[288]

(zabilješka)

London, 26. jula 1871.

*Lettre*¹ poslato Charles-u Caronu, *New Orleans* (Président et secrétaire par interim du Club International et Républicain etc.²). Priznata kao sekcija Internacionale. Pisati im da budu u vezi s Centralnim komitetom u Njujorku.^[206] Poslati im 1 *Gradanski rat* (2me édit.),³ 1 primjerak *Statuta* i 1 »Washburne«.⁴

Prevod s engleskog

---

¹ *Pismo* — ² predsjednik i privremeni sekretar Međunarodnog i republikanskog kluba itd. — ³ Karl Marx: *Gradanski rat u Francuskoj* (2. izd.) — ⁴ Karl Marx, *Gosp. Washburne, američki poslanik u Parizu*.

75

Marx Ludwigu Kugelmannu

u Hanover

[London] 27. jula 1871.

Dragi Kugelmann,

Budi tako dobar pa priloženu kartu odmah pošalji Liebknechtu. Tvoja šutnja me krajnje čudi. Ne mogu pretpostaviti da Ti razne pošiljke onoga što je štampano nisu stigle.

S druge strane, bilo bi veoma glupo ako bi me — po starom, oko za oko, zub za zub — na taj način želio kazniti zbog mog nepisanja. Pomisli, mon cher,¹ da dan ima 48 sati, ja još mjesecima ne bih završio svoj dnevni posao.

Posao za Internacionalu je ogroman, k tome London je prepavljen refugees,² o kojima moramo brinuti.^[92] Osim toga, opsjedaju me druge osobe, novinari i raznorazni drugi, da bi vlastitim očima vidjeli »monster«.³

Do sada se vjerovalo da je kršćansko stvaranje mitova pod rimskim carstvom bilo moguće samo zato jer još nije bila pronađena štamparija. Upravo obrnuto. Dnevna štampa i telegraf, koji svojim izmišljotinama u tren oka snabdijeva čitavu zemlju, fabriciraju više mitova (a glupi buržuj vjeruje i prenosi ih) u jednom danu nego što se prije moglo napraviti u jednom stoljeću.

Moje kćeri su već mjesecima u Pirinejima.^[90] Jennychen, koja još uvijek pati od mučnih posljedica pleurecie,⁴ kako mi piše, primjetno se oporavlja.

Najljepša Ti hvala na Tvojim germanskim pošiljkama.

Nadam se da ste Ti, kao i Tvoja draga žena i Fränzchen — molim srdačno ih pozdravi — dobra zdravlja.

A propos. Vjerojatno si se začudio što sam u mojoj Missive⁵ listu »Pall Mall«⁶ najavio duel. Stvar je bila, naprosto, slijedeća. Da izdavaču nisam dao ovaj povod da napravi nekoliko jeftinih viceva, on bi jednostavno zadržao čitavu stvar. Ali ovako je pao u stupicu i ispunio moju pravu namjeru — doslovno je iz Adrese^[246] preštampano optužbe protiv Jules-a Favre-a i Co.

Salut.

Tvoj
K. M.

¹ dragi moj — ² izbjeglicama — ³ »čudovište« — ⁴ upale porebrice — ⁵ poslanici — ⁶ Pismo uredniku lista »Pall Mall Gazette«, Fredericu Greenwoodu

76

Engels Wilhelmu Liebknechtu

u Lajpcig

[London, ne poslije 27. jula 1871]

Dragi Liebk[necht],

Sad je dosta.^[274]

Kada sam Ti dao *Seljački rat*^[72] također mi nisi poslao ni jedan jedini primjerak. Da bih ih dobio, morao sam naručiti nekoliko od ovdašnjeg radničkog društva.^[148] Ovog puta računam s pristojnim postupkom i molim za sebe 25 primjeraka separatnog otiska »Adrese«.¹ Treba da udovoljim ne samo obzirima svoje lične pristojnosti već primjerke moram dati ovdašnjim i drugim njemačkim radnicima, a, osim toga, trebalo bi oko 25 pr[imjeraka] svakako dostaviti i *Generalnom vijeću*. Možeš priložiti 50 prim[eraka] Borkheimove brošure, koje ćemo platiti, kao i oko 6 pr[imjeraka] od svih ostalih vaših publikacija (od Bebelovih stvari i Dietzgena po tucet), koje ćemo također platiti.^[289]

Tvoj

F. E.

Mi ćemo dati da se njemački prijevod, čim bude gotov potpun otisak, štampa i u Americi.

---

¹ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 66

Marx Nikolaju Isakoviču Utinu

u Ženevu

(koncept)

[London] 27. jula 1871.

Dragi gospodine,

Prošlog utorka Generalno vijeće je odlučilo da se ove godine neće održati kongres (s obzirom na izvanredne prilike), već, kao 1865.^[290] godine, interna konferencija u Londonu.^[291] Razne sekcije će biti pozvane da pošalju svoje delegate. Sazivanje te konferencije *ne smije biti objavljeno u novinama*. Sjednice neće biti javne. Konferencija se neće baviti teoretskim, već isključivo *organizacionim* pitanjima. Na njoj će se raspraviti sporovi između raznih sekcija u istoj zemlji. Konferencija će biti otvorena u Londonu 17. septembra (u trećoj nedjelji mjeseca septembra). Jung će dostaviti ove zaključke Beckeru¹ i Perret-u.

Na sjednici, u prošli utorak, Guillaume je postavio dva pitanja Generalnom vijeću: 1) On je poslao kopije dvaju pisama; jednu, 28. jula 1869, od Eccariususa, u kojoj je Alijansa priznata kao sekcija »Internacionale«; drugu, 25. avgusta 1869, od Junga. To je potvrda za priloge Alijanse (za godinu 1868 - 69). Sada Guillaume pita da li su ta pisma autentična?

Mi smo odgovorili da je *to nedvojbeno*.

2. pitanje: »Da li je Generalno vijeće donijelo rezoluciju kojom se Alijansa isključuje iz Internacionale?»

Mi smo odgovorili, što je stvarno, da *takva rezolucija nije donesena*.

Dovde su samo činjenice utvrđivane; ali kad je Robin pokušao da ove činjenice interpretira u interesu svojih naredbodavaca, u smislu kako bi presudio sporni slučaj Švajcaraca,^[6] Vijeće je to energično odbilo!

Najprije je ustanovljeno da su u jednom pismu,² prije Eccariusovog, bili precizirani *uslovi* primanja Alijanse, da ih je Alijansa bila prihvatila i da je sada riječ o tome da li je Alijansa ispunila te uslove — pitanje koje treba konferencija da riješi.

Što se tiče priloga za 1868 - 69. godinu, skrenuta je pažnja da je Alijansa tim plaćanjem sebi osigurala pristup na Bazelski kongres 1869. godine i da je poslije toga Alijansa prestala da plaća.

¹ Johann Philipp Becker — ² Karl Marx, *Generalno vijeće Međunarodnog udruženja radnika Centralnom birou Alijanse socijalističke demokracije*

Što se tiče drugog pitanja, skrenuta je pažnja da to, ako Generalno vijeće nije donijelo rezoluciju o isključenju Alijanse, uopće nije dokaz da se sama Alijansa svojim djelima nije isključila.

Vijeće je stoga odlučilo da, iako je na pitanja koja je postavio Guillaume stvarno odgovorilo, prepusti konferenciji da o tome odluči.

»*L'Égalité*« ovamo stiže vrlo neredovno.

Bit ću Vam zahvalan ako mi javite da ste primili ovo pismo.

Bratski pozdrav

K. M.

P. S. Ja se ne potpisujem *na* proglasima Vijeća kao sekretar za Rusiju da ne bih kompromitovao prijatelje u Rusiji.

Prevod s francuskog

78

Marx Adolphu Hubertu

u London

[London] 28. jula 1871.

Dragi gospodine,

Bit ću Vam zahvalan ako dođete meni na objed u slijedeću nedjelju, u pet sati po podne. Srest ćete mog briselskog prijatelja¹ i moći ćete s njim razgovarati o *objavljivanju* procesa ratnog suda.^[292]

Bratski pozdrav

Karl Marx

Prevod s francuskog

---

¹ E. Glaser de Willebrord

79

Engels predstojnici samostana »Sestre providenja«
u Hempstid
(koncept)

[London, početkom avgusta 1871]

Madame,

Povodom razgovora koji sam juče imao sa jednom sestrom iz Vašeg zavoda, slobodan sam da Vam uputim ove retke.

Riječ je o zbrinjavanju triju djevojčica, Eugénie Dupont (9 godina), Marie D[upont] (7 godina) i Clarisse D[upont] (3 godine). Njihov otac radi kao predradnik u fabrici muzičkih instrumenata gosp. Josepha Highama u Mančesteru; budući da je njihova majka umrla još prije 18 mjeseci, gosp. Dupont smatra da on ne može kod kuće uzdizati djecu na zadovoljavajući način, te me je zamolio da za njih potražim prikladan smještaj.

Gospođa, koja me je juče primila, obavijestila me je da kod vas ima mjesta za mališane i da je cijena pansiona 13 £ po djetetu za prvu godinu i 12 £ — za slijedeće godine; zatim je zatražila da Vam se pismeno obratim.

Molim Vas stoga, Madame, da budete ljubazni i javite mi da li se slažete da ih primite; u tom slučaju obavijestit ću njihovog oca da neodložno dođe u London da Vam ih dovede. Ako su Vam slučajno potrebne još neke informacije, molim Vas da javite kad mogu doći da Vam ih dadem.

Adresu Vašeg zavoda dao mi je gosp. Clarkson iz Maitland Parka. Izvolite, Madame, primite izraze mog dubokog poštovanja

F. E.

80

Engels Philippe-u Coenenu

u Antwerpen^[229]

[London] 4. avgusta 1871.

Dragi građanine Coenen,

Primio sam za sada Vaša dva pisma, od 1. maja i 1. o. mj. iz kojih vidim da duhanski radnici u Antverpenu nisu bili, ni danas čak nisu, učlanjeni u Internacionalu. Vrlo mi je čudno da o tome nismo bili obaviješteni već na početku štrajka, jer sve što smo ovdje za njih učinili, nije sitnica, s obzirom na to da smo im osigurali pomoć više od 15 000 frs. — sve smo to činili u uvjerenju da radimo za pripadnike Internacionale;¹ a sada saznajemo da ne samo što ne pripadaju nama već, poslije svega što smo učinili, da još nisu ni učlanjeni! To je zaista previše, i što se mene tiče, odlučio sam da ništa više ne učinim zbog takve nezahvalnosti. Da li ta gospoda nazivaju solidarnošću to što uzimaju novac engleskih i drugih radnika, koji im pribavlja Internacionala, i zatim, pošto ih uzmu, da se ne priključe našem udruženju, čime bi dokazali da su spremni da isto to čine za druge? To ne odgovara našim pogledima i nije zadatak Internacionale da za takve ljude radi. Tko želi da prima pomoć našeg udruženja, mora isto tako biti spreman da doprinese svoj udio, a najmanji dokaz koji bi dali, jeste da se učlane. Ljudi koji gromoglasno traže novac od Internacionale a, međutim, odbijaju da joj se priključe, zaslužuju da ih buržuji još jače eksploatišu, jer odbijaju jedino sredstvo mogućeg spasa protiv buržujuške eksploatacije: Udruženje i organizaciju radnika čitave Evrope. Otkada postoji Internacionala, sličan slučaj se nije dogodio; antverpenskima za izradu cigara pripala je čast da prosjače pomoć od Internacionale i, pošto su je dobili, da nam kažu: hvala, gospodo, možete se povući, više nam ne trebate, eto vam vrata!

Vjerujem da ih vrlo oštro osuđujem i da će nam se već danas priključiti; ali, ako to ne učine odmah, morate priznati da se do kraja ležerno ponašaju; ukoliko ne primim obavijest o njihovom učlanjenju, usprotiviti ću se da im se i jedan jedini santim pošalje više. Mi možemo upotrebiti naš novac korisnije, da ga dadnemo ljudima koji nama pripadaju.

Pitate me da li su učlanjeni radnici za izradu cigara u Londonu? Naravno da jesu, sasvim razumljivo, od osnivanja Internacionale. Njihov predsjednik, građanin Cohn ih predstavlja u Generalnom

¹ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 42

vijeću. Govorio sam mu o pismu koje Vi želite, da piše Antverpljanima o učlanjenju, ali kakav učinak može imati jedno pismo kad nije djelovalo 15 000 frs.?

»*Werker*« nam još uvijek stiže neredovno, i samo jedan primjerak. Budući da ovdje ima vrlo malo radnika koji razumiju flamanski, bit će teško da vam ovdje nađemo pretplatnike, ipak sam zamolio članove Vijeća da propagiraju Vaše novine.

Kongres se neće moći održati ove godine. To potpuno onemogućavaju progoni koje vrše vlade u Francuskoj, Španiji, Njemačkoj, Austriji i Ugarskoj. Umjesto kongresa bit će održana interna konferencija^[291] koja treba da učvrsti našu organizaciju. Ali o tom pitanju Generalno vijeće moći će se dogovoriti s raznim *centralnim* vijećima. Sumnjamo, uostalom, da je holandska vlada toliko liberalna da bi dopustila da naš kongres, poslije događaja u Parizu, postavi na dnevni red vrlo osjetljiva pitanja.

Na posljednjoj sjednici Generalnog vijeća izvršene su izmjene u sekretarijatu; ja sam preuzeo Španiju i Italiju, a Belgiju sam ustupio građaninu Alfredu Hermanu iz Liježa, koga je za to mjesto preporučio prošli belgijski kongres. On će, dakle, odsad s Vama saobraćati.

Bratski pozdrav

Friedrich Engels

Prema rukom pisanom prepisu.

Prevod s francuskog

Engels Pjotru Lavroviču Lavrovu

u Pariz

London, 9. avgusta 1871.

Dragi moj Sidorov,

Evo cijena engleskih knjiga:

Lecky, <i>History of the Spirit of Rationalism</i>	£— . 16 /—
isti, <i>History of European Morals</i>	„ 1. 8 /—
Tylor, <i>Primitive Culture</i>	„ 1. 4 /—
Lubbock, <i>Origin of Civilisation</i>	„— . 16 /—
Maine, <i>Ancient Law</i>	„— . 12 /—
isti, <i>Rural Communities</i>	„— . 9 /—

To su knjižarske cijene, na njih će biti oko 15% rabata. Ali ako me ovlastite da ih nastojim pribaviti posrednim putem, možda biste platili tek polovinu; moj mali knjižar rado će to učiniti. Bio bih Vam ranije ovo javio, ali moj je knjižar bio na putu.

Vi ste sigurno juče dobili pismo od Williamsa.¹⁽¹¹⁾ Mi nemamo nikakvih novih vijesti od bolesnog putnika⁽¹²⁰⁾ ali nam se ukazala prilika da sigurnim putem pošaljemo pismo² u Петербургъ i nadamo se da ćemo uskoro dobiti podrobnije vijesti koje smo neprestance tražili.

Ništa ne znam o *Tauchnitz*-izdanju Buckela,⁽²⁹³⁾ ali bi bilo vrlo čudno da ne postoji; uostalom, svaki njemački knjižar u Parizu moći će Vam to reći.

Šaljem Vam dva posljednja broja lista »Eastern Post«.⁽²⁹⁴⁾

Ovdje ima raznih novih pridošlica, vjerojatno Vam je Williams o tome pisao; među njima su Вайян, Тейс, Лонге.³

Da li me možete pretplatiti na »*Gazette des Tribunaux*« od 7. ili čak 1. avgusta? Nama je potreban najautentičniji tekst s versajskog procesa⁽²⁹⁵⁾ za naša istorijska istraživanja, a ja ne znam nijedne druge novine koje donose tako potpune izvještaje kao taj list. U isto vrijeme, ne znam kako da ga ovdje dobijem, vremena za gubljenje nemamo jer bi kasnije mogli nedostajati najinteresantniji brojevi. Ako to možete urediti, bit ćemo Vam mnogo zahvalni; mi ćemo kasnije podmiriti Vaše troškove.

Nešto drugo. Da bih proučio vojne događaje u oba opsjedanja Pariza, potreban mi je plan Pariza i okolice, najbolji koji postoji, u

¹ Marxov pseudonim — ² Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 72 —
³ Vaillant, Theisz, Longuet

kome su, po mogućnosti, i nazivi ulica u Nejiu i drugim malim mjestima gdje se borilo. Uzalud sam pokušao da ih ovdje nabavim. Možda mi možete naznačiti adresu i ime izdavača sličnog detaljnog plana, potom bih ga lako mogao nabaviti.

Vi vidite, dragi prijatelju, da čovjek ne može biti nekažnjeno u Parizu i da ću vjerovatno imati više porudžbina od Vas nego Vi od mene. U međuvremenu javite mi što treba da načinim u pogledu engleskih knjiga, i primite najsrdačnije pozdrave.

F. Engels

Prevod s francuskog

82

Marx Theodoru Kollu

u London^[296]

(koncept)

[London] 10. avgust [1871]
1, Maitland Park Road
Haverstock Hill, N.W.

Građanine Koll,

Nakon što sam od Leßnera primio £ 4, 1 sh., 6 d. za peštanske krojače, pročitao sam u njemačkim novinama da je štrajk krojača u Pešti^[297] završen.

Radi toga sam *odmah* pisao *Jakobu Holländeru*^[11] (na adresu *Johann Travnick* etc. koju je Udruženju radnika označio sam *Holländer*). U mom pismu ja sam ga obavijestio da sam od Njemačkog udruženja radnika primio £ 4, 1 sh. 6 d., da ih *njemu šaljem*, ali da u njemačkim listovima čitam da je štrajk završen, te da ga stoga pitam da li je — *u slučaju da je ta vijest tačna* — peštanskim krojačima pravo da se taj novac isplati kasi za francuske izbjeglice? Molio sam ga da mi *smjesta* odgovori.

Budući da odgovor nije stigao, uplatio sam 27. juna (kao što vidite iz priložene priznanice) novac (u ime Radničkog udruženja) kasi za izbjeglice.

Ovo je učinjeno pod ogradom, *za slučaj da peštanski radnici preko svog dopisnika Holländera traže od mene drugu namjenu novca*, da se £ 4, 1 sh. 6 d. koje sam uplatio kasi za izbjeglice u ime Udruženja za obrazovanje radnika smatraju kao moj lični prilog, dok bih ja novac za Udruženje radnika poslao u Peštu.

Ali odgovor iz Pešte nije stigao i ja sam smatrao da je time stvar dogovorena.

Zbog Vašeg pisma sada sam pisao^[11] *Bachruchu* (jednom mardarskom radniku u Parizu) i zamolio ga da se u Pešti na siguran način raspita kod *Jakoba Holländera*, te da ga pozove da *odmah* odgovori na moje pismo.

Ujedno Vas molim da obavijestite Udruženje da *istupam iz njega*.

Vaš najodaniji

Karl Marx

Marx Adolphe-u Hubertu

u London

(koncept)

[London] 10. augusta 71.

Dragi građanine,

Vjerujem da je u pitanju nesporazum.

Najprije, to nije knjižar, već moj prijatelj E. Glaser de Willebrord, koji je izjavio da je voljan objaviti, o svom trošku, izvještaj iz Brisela.^[292]

Prekjuče sam primio njegovo pismo, u kome piše: »U nedjelju sam primio priloženo pismo (gosp. Bigot-a), na koje sam odgovorio da su troškovi štampanja već veliki i da ne bih mogao uz to podnijeti i dnevni izdatak od 100 frs; da sam, bez pomisli na ikakvu zaradu, ponudio da se iz očekivanog prihoda plati stenograf i dopisnik. Nisam primio nikakav odgovor; prema tome, moj prijedlog nije prihvaćen, što me vrlo veseli jer su se ‚Figaro‘ i ‚Gazette des Tribunaux‘ dogovorili da daju in extenso izvještaje s procesa koji je juče počeo u Versaju. S druge strane, s obzirom na moj produženi boravak u Londonu, ne bih imao vremena da izvršim neophodne pripreme.«

Gosp. Willebrord još dodaje da bi ubuduće trebalo slati svako pismo njemu direktno na adresu: »E. Glaser de Willebrord, 24, Rue de le Pépinière, Bruxelles«.

Državni tužilac u Versaju pripremio je čudnovatu optužnicu protiv *Internacionale*.^[298] Možda bi bilo korisno, u interesu odbrane, da se gosp. Bigot-u jave ove činjenice:

1. U prilogu (pod br. 1) obje Adrese *Generalnog vijeća* o francusko-pruskom ratu. U prvoj Adresi od 23. jula 1870. godine¹ *Generalno vijeće* je izjavilo da rat nije vodio francuski narod, već Carstvo, i da je Bismarck, u stvari, isto tako kriv kao i Bonaparta. U isto vrijeme, *Generalno vijeće* je uputilo apel njemačkim radnicima da ne dopuste pruskoj vladi da odbrambeni rat pretvori u osvajački.

2. Druga Adresa od 9. septembra 1870. godine² (pet dana poslije proglašenja Republike) izrazito je snažna optužba protiv pruskih osvajačkih planova. To je apel njemačkim i engleskim radnicima da se zalažu za *Francusku Republiku*.

Zaista se u Njemačkoj radnici, koji pripadaju *Medunarodnom udruženju*, tako snažno odupiru Bismarckovoj politici da je on neza-

¹ Karl Marx, *Prva adresa Generalnog vijeća o francusko-pruskom ratu* —

² Karl Marx, *Druga adresa Generalnog vijeća o francusko-pruskom ratu*

konito, pod lažnom optužbom da stvaraju zavjeru s neprijateljem, pohapsio i strpao u pruske tvrđave glavne njemačke predstavnike u *Internacionali*.^[79]

U Londonu su engleski radnici, na poziv Vijeća, održali velike mitinge kako bi prisilili vladu da prizna Francusku Republiku i da se suprotstavi svom snagom komadanju^[76] Francuske.

3. Ne priznaje li sada francuska vlada podršku koju je *Internacionala* pružila Francuskoj za vrijeme rata? Naprotiv. Konzul gospodina Jules-a Favre-a u Beču — gosp. Lefaivre — izdao se i objavio u ime francuske vlade — pismo, u kome zahvaljuje gospodi Liebknechtu i Bebelu, dvojici predstavnika *Internacionale* u njemačkom Rajhstagu. U tom pismu on, između ostalog, kaže (prevodim to s njemačkog prevoda Lefaivre-ovog pisma): »Vi, gospodo, i vaša partija (tj. *Internacionala*) jedini kako valja održavate njemačku tradiciju, to jest humanistički duh« itd.^[299]

No, to se pismo nalazi na *veleizdajničkom procesu*,^[300] koji je saksonska vlada, natjerana od Bismarcka, povela protiv Liebknechta i Bebela poslije raspuštanja njemačkog Rajhstaga.

U istom času kad me prljave novine optužuju Thiers-u kao Bismarckovog agenta, Bismarck hapsi moje prijatelje kao krivce za veleizdaju Njemačke i naređuje da me uhapse ako stupim na njemačko tlo.^[265]

4. Nešto prije primirja^[211] dobri *Jules Favre*, kao što je *Generalno vijeće* izjavilo u pismu u listu »*Times*« od 12. juna,³ prilažem njegov otisak (br. II) — tražio je od nas preko svog privatnog sekretara dra Reitlingera da priredimo u Londonu javne demonstracije u korist »vlade nacionalne odbrane«. Kao što je *Generalno vijeće* pisalo listu »*Times*«, Reitlinger je dodao da ne bi trebalo govoriti o »*republici*«, već samo o Francuskoj. *Generalno vijeće* je odbilo da učestvuje u *takvim demonstracijama*. Ali sve to pokazuje da sama francuska vlada smatra »*Internacionalu*« kao saveznika Francuske Republike protiv pruskog osvajača — ona je, u stvari, bila jedini saveznik Francuske za vrijeme rata.

S bratskim pozdravom

K. M.

Prevod s francuskog

³ Karl Marx - Friedrich Engels, *Izjava Generalnog vijeća povodom okružnice Jules-a Favre-a*

84

Marx Hermannu Jungu

u London

London, 14. avgusta, 1871

Dragi Jung,

Recite Le Moussuju (koji se vjerovatno zove *Constant*),¹ da s ovom kartom pođe gosp. Rosenthalu, N. 2, *Red Lion Square*. Treba da kaže da ga šalje gosp. *Eugène Oswald*.

Rosenthal je njemački Jevrejin koji će možda moći da zaposli Le Moussuja kao *crtiča*. Prirodno, bolje je da uopće ne kaže da je izbjeglica.

Dva su Rosenthala, otac i sin. Le Moussuju je najbolje da govori s obojicom. Treba da ide *odmah* jer upražnjena mjesta mogu biti popunjena ove nedjelje.

Molim, pošaljite mi također *talijanskog umjetnika* — ne znam ga, ali se sjećam da sam ga vidio među našim izbjeglicama. Možda ću moći za njega naći posao.

U prilogu nekoliko riječi za Mme Tomanovsku.^[301]

Pozdravite Madame Jung.

Tout à vous²

K. Marx

Prevod s engleskog

---

¹ odavde u rukopisu njemačkim jezikom — ² Vaš

85

Marx Adolphe-u Hubertu

u London

(koncept)

[London, ne prije 14. avgusta 1871]

Dragi građanine,

Najprije, ja nemam adresu gosp. Bigot-a da bih mu direktno pisao. Ipak vjerujem da je sigurnije da pisma za njega stižu preko Vas.

Ne mogu u žurbi pronaći njemačke novine koje se odnose na slučaj s Lefaivre-om,¹ ali u broju lista »*Volksstaat*« (koji izlazi u Lajpcigu i kojeg uređuje Liebknecht) gosp. Bigot će naći Lefaivre-ovo pismo^[299] i napomenu redakcije uz to pismo. Uostalom, svako zna za proganjanje Liebknechta i Bebela.

U 63. br. lista »*Volksstaat*« (od 5. avgusta 1871) (vidite mjesta koja sam potcrtao) gosp. Bigot će vidjeti da se nastavlja protiv Liebknechta, Bebela itd. proces radi *pripremanja veleizdaje*^[300] i da Lefaivre-ovo pismo igra ulogu u dokaznom materijalu.

Radi odbrane Jourde-a prilažem izjavu jednog Engleza, gosp. Wm. Trate, o paljenju Ministarstva financija.^[302]

Pisat ću Willebrordu² da sačuva stvari koje je primio od gosp. Bigot-a.

S bratskim pozdravom

K. M.

Prevod s fræncuskog

---

¹ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 83 – ² Glaser de Willebrord

86

Engels Wilhelmu Liebknechtu

u Lajpcig^[303]

[London, sredina avgusta 1871]

Wroblewski, Longuet, Bastelica su ovdje.

Zašto opet rehabilitirati protuhu B. Beckera? A magarcu Goeggu dopustiti da naveliko izjavljuje svoje gluposti?^[304]

Marxove djevojke u Banjer-de-Lišonu u Pirinejima počastili su posjetom prefekt, veliki Kératry i javni tužilac Delpech i objasnili im kako je nužno da napuste Francusku. Lafargue je bio, sreć[om . . .]¹ brdo u Španiji. Do odlaska su im postavili 2 žandarma u vrt!^[90] No, o tome još ništa javno govoriti (osim, možda, ono što ima u štampi iz francuskih novina) dok opet ne budu ovdje. Thiers se apsolutno želi izvrći smijehu.

Tvoj
F. E.

---

¹ oštećen papir

87

Marx Friedrichu Bolteu

u Njujork

Brajton, 25. avgusta 1871.

Poštovani gospodine Bolte,

Nalazim se ovdje otprilike dva tjedna, poslao me je liječnik jer je moje zdravlje bilo vrlo narušeno prekomjernim radom. Ipak se vjerojatno slijedećeg tjedna vraćam u London.^[88]

Slijedećeg tjedna primit ćete proglas Generalnog vijeća za izbjegle komunare.^[95] Većina ih se nalazi u Londonu (preko 80 do 90). Dosad ih je Generalno vijeće spašavalo od propasti, ali prije dva tjedna naša su novčana sredstva tako presušila da se oni nalaze u veoma jadnom stanju, a broj pridošlica svakodnevno raste. Nadam se da će u Njujorku biti učinjeno sve što je moguće.^[305] U Njemačkoj su sva sredstva partije istrošena već na žrtve tamošnjih policijskih progona, isto tako u Austriji, također u Španiji i Italiji. U Švicarskoj, štaviše, ne samo da potpomažu jedan, mađa neznan dio izbjeglica, već osim toga, zbog Sent-Galenskog lokauta^[306] moraju pomagati internacionalce. U Belgiji se konačno nalazi također neznan dio izbjeglica, a Belgijanci ih moraju, osim toga, pomagati naročito pri proputovanju za London.

Usljed takvih prilika do sada su sva novčana sredstva za mnoštvo izbjeglica u Londonu bila namaknuta isključivo u Engleskoj.

U *Generalnom vijeću* sada su članovi Komune: Serraillier, Vailant, Theisz, Longuet, Frankel, te *agenti Komune*: Delahaye, Rochat, Bas[telica], Ch[alain].

Listu *«New York Herald»* poslao sam izjavu u kojoj otklanjam svaku odgovornost za neukusan i potpuno krivotvoren izvještaj njegovog dopisnika o njegovom razgovoru sa mnom.^[307] Ne znam da li je štampana.

Pozdravite mi Sorgea. Slijedećeg tjedna odgovorit ću na njegovo pismo.¹

Vaš odani

Karl Marx

---

¹ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 95.

Marx Jenny Marx

u London

[Brajton], 25. avgusta 1871.

Draga Jenny,

Jučer sam Ti zaboravio pisati o jednom neobičnom evenement.¹ Drugi dan po mom dolasku ovamo⁽⁸⁸⁾ sreo sam na uglu moje ulice, u stavu očekivanja, onog istog momka za kog sam Ti rekao da je nekoliko puta pratio Engelsa i mene na našem putu kući, koga E[ngels] smatra špijunom i da smo ga jednom »upozorili«. Ti znaš da ja, generally speaking,² ne vidim u svakome špijuna. No, taj momak me očigledno i neosporno slijedi na svakom koraku. Jučer mi je stvar postala dosadna, okrenuo sam se i fiksirao tipa ozloglašanim eyeglass.³ What did he do?⁴ Ponizno je skinuo svoj šešir i danas me više nije usrećio svojom pratnjom.

Danas sam pisao opširno pismo Dana-i, u kojem ga, između ostalog, nadaleko i široko izvještavam o avanturi u Španiji.⁽⁹⁰⁾ On će to sigurno iskoristiti za svoj »Sun«. To je exactly that sort of thing the Yankees are fond of.⁵ Naravno, stvar sam udesio tako, da — u slučaju da djeca još dulje ostanu prijeko — ne može škoditi.

Nitko nije tako gluh kao onaj koji neće da sluša! I so old Stepney in regard to the refugees!⁶ Jung i ja natočili smo mu čistog vina. Hales mu je poslao spisak priloga. Da bi dobio materijalnu pomoć, saopćio sam mu Davysonovo pismo,⁽³⁰⁸⁾ a konačno sam ga uputio u ovdašnje mjere. Uza sve to, stari magarac till now not loosened his purse-strings nor seems he at all willing to do so.⁷ Jučer mi je pričao svojim evnuhovskim glasom da je listu priloga — poslao natrag u Boston i pokazao mi pismo koje je poslao jednoj ovdašnjoj dami radi priloga. A on sam? Not he!⁸

Momak je uopće »lud«, kako Jung kaže. Jung je ovamo stigao prošle subote, a oputovao opet u ponedjeljak. Doveo je svoja dva dječaka, a prije odlaska rekao je Stepneyju da ide nekoj obitelji koju poznaje, da tamo smjesti dječake. Stepney ga prati i pošto je Jung sa landlady⁹ sve gesettled,¹⁰ Stepney kaže: »But I want for 8 days

¹ događaju — ² općenito govoreći — ³ monoklom — ⁴ Što je učinio? —

⁵ tačno ono što Jenki osobito vole — ⁶ tako stari Stepney u pogledu izbjeglica —

⁷ nije do sada razdriješio svoju kesu, a izgleda da nije ni voljan da to ikada učini

— ⁸ On ne! — ⁹ gazdaricom — ¹⁰ uredio

to take care of the boys myself!¹¹ i tako je sve bilo opet unsettled¹².

Ovdje sam imao većinom olujno i kišno vrijeme, tako da hunjatica popraćena kašljom nije mogla prestati. Ali divan zrak i svakodnevno kupanje djelovali su vrlo korisno na general state of health¹³. Sve vrijeme nisam ni za čim više žalio nego da si Ti bila ovdje. Ipak ove godine moraš bezuvjetno — kud puklo da puklo — putovati, ako ne ljeti, a ono u jesen.

Što se tiče Schweitzerovih neotesanaca, Schneidera i Zichlinskog^[94] («krojač» već veoma ozloglašena individua u Njemačkoj), momci će brzo primijetiti da ovdje *nisu* u Njemačkoj.

Smatram da je u Generalno vijeće pušteno previše prudonista i nakon mog povratka insistirat ću na primanju Martina i Le Mousuja kao protuotrova.

Brajton — gdje inače većinom živim kao pustinjač — je, naravno, absorbed in the great poisoning case¹⁴, očigledno čisti izljev histerične dosade jedne, u lagodnom životu ljubavi žudne, silly¹⁵, 35-godišnje Spinster¹⁶.

Izvjestaji pariskog dopisnika listova »Daily News« i »Daily Telegraph« o versajskom procesu^[295] zaista su ogavni, penny-a-liner¹⁷ zlobni.

Adio.

Tvoj
Karl

---

¹¹ Ali za 8 dana ja bih se sam brinuo o dječacima — ¹² nesređeno — ¹³ opće zdravstveno stanje — ¹⁴ zaokupljen razvikanim slučajem trovanja — ¹⁵ lukaste — ¹⁶ usjedjelice — ¹⁷ piskaralački

89

Marx Moncure-u Danielu Conwayu

u London^[309]

(koncept)

[London, 29. avgusta 1871]

Sir,

Po povratku iz Brajtona^[88] našao sam Vaše pisamce otposlato 24. avgusta. Slijedeći sastanak Generalnog vijeća održava se danas, ali, prema zaključku donesenom prošlog utorka, dok zasjeda ratni sud u Francuskoj,^[295] nijedan posjetilac neće mu moći prisustvovati. Ta stroga mjera bila je nužna zbog ubacivanja francuskih policijskih agenata.

Čast mi je što Vam u prilogu mogu poslati sabirnu listu za francuske izbjeglice.^[92] Njihov broj svakog dana raste (sada ih ima 80 - 90), dok su naša novčana sredstva gotovo iscrpena. Njihov položaj je vrlo jadan. Najbolje bi bilo, ako je moguće, da se formira poseban komitet koji bi bio zadužen da nalazi zaposlenje tim ljudima, od kojih su većina vješti radnici i umjetnici.

Iskreno Vam odani

Karl Marx

Prevod s engleskog

90

Engels Pjotru Lavroviču Lavrovu

u Pariz

London, 3. septembra 1871.

Dragi moj gospodine Sidorov,

Zahvaljujem Vam za valjanu uslugu oko »Gazette des T[ribunaux]«, koja mi redovno stiže, kao i za karte¹; pošto sam se posavjetovao s Rozw[adowskim], stvarno mislim da ću se morati obratiti nekom njemačkom knjižaru. R[ozwadowsky], uzgred, ima mjesto učitelja u jednom internatu, bez plaće, ali sa hranom, pranjem rublja i stanom do decembra — tu će sigurno naučiti engleski i tako će se lakše naći nešto drugo.

Knjige, kao što je sad utvrđeno, još nisu kod antikvara i trebat će ih platiti po prosječnoj prodajnoj cijeni uz 16 do 20% rabata. Budite ljubazni pa mi javite da li me ovlašćujete da ih kupim pod tim uslovima; tada ćete ih imati za nekoliko dana. To su:

Lecky, *Rationalism*

Tylor, *Primitive Culture*

Lubbock, *Origin of Civilis[ation]*

Maine, *Ancient Law*

isti, *Rural Communities*

i, ako je moguće dobiti bar za 10 sh.,

Buckle, *Hist[ory] of Civilization.*

Upravo sad me prekidaju, tako da pismo moram završiti.

Vaš odani

F. Engels

Obje Williamsove² kćeri stigle su ovamo, treća je s mužem u Španiji.^[90]

Prevod s francuskog

---

¹ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 81 — ² Marxov pseudonim

91

Marx Friedrichu Adolphu Sorgeu
u Hoboken

[London] 5. sept. 1871.

Poštovani gospodine Sorge,
Priložen proglas^[95] za refugees.¹ Vaša pošiljka iz Amerike, od
23. avgusta, stigla je danas.^[310]

Vaš najodaniji
Karl Marx

---

¹ izbjeglice

92

Marx Charlesu Dobsonu Collet

u London

(koncept)

[London] 6. sept. 71.

Veoma poštovani gospodine,

Iz Vašeg pisma vidim da niste samo »uznemireni«, već da ste postali i sumnjičavi budući da ste promijenili svoje uobičajeno »moj dragi gospodine« u »moj gospodine«.

Što se mene tiče, smatram da osjećanje »uznemirenosti« nije posebno pristalo da bi se došlo do naučnog i objektivnog *point de vue*.¹[311]

Žao mi je što ne mogu ispuniti Vašu želju. Pitao sam sve svoje prijatelje na Kontinentu, ali nema nijednog koji ima nekoliko brojeva pregleda ili izvadaka iz moje knjige,² koja će se pojaviti na talijanskom i francuskom jeziku. Francusko izdanje in *extenso*^[312] je zabranila pruska vlada. Na engleskom se nije pojavio ni prijevod niti pregled. Prije dvije godine moj prijatelj F. Engels poslao je posve besprekornu analizu *Kapitala* reviji »*Fortnightly*«^[313], ali mu je vraćena s napomenom da je »suviše naučna za engleskog čitaoca revije«.

Ne znam o kome proglasu govorite. Osim Adrese o »Gradanskom ratu u Francuskoj« i »Gospodina Washburne-a«³, koje imam čast da Vam pošaljem, Generalno vijeće poslije septembra 1870. nije objavilo nijedan proglas, osim o francusko-pruskom ratu⁴, koji Vam šaljem u prilogu. Osim proglasa, koje su francuska i pruska policija objavile u ime *Internationale*, koje sam u »*La Vérité*« (Pariz) proglasio falsifikatom⁵, nijedan proglas nije objavljen u posljednje vrijeme. Takozvani *švajcarski* proglas, štampan u listu »*Times*«^[314] je, kao što je tačno primijetio »*Examiner*« prošle subote, »nagrđeni prevod francuske verzije, koji ni izdaleka nije tačan . . . To ne potječe od Međunarodnog udruženja radnika, već od nekih njegovih švajcarskih članova.«

S poštovanjem
K. M.

Prevod s engleskog

¹ stanovišta — ² prvi tom *Kapitala* — ³ Karl Marx, *Gospodin Washburne*, američki poslanik u Parizu — ⁴ Druga adresa Generalnog vijeća o francusko-pruskom ratu — ⁵ Uredniku lista »*Vérité*«

93

Engels firmi Miller & Richard

u London^[315]

(koncept)

[London, poslije 9. septembra 1871]

Poštovana gospodo,

U odgovoru na itd. dopustite mi da kažem da vjerujem da je gosp. M[ac] D[onnel] kvalifikovan svojim karakterom, talentom i političkim gledanjem za pothvat koji ima u vidu. Kao ugledan Irac, moći će, koliko mogu prosuditi, više nego jednom dobiti podršku među svojim zemljacima; s njima ima vrlo široke veze; i, lično, vjerujem da je posve pošten.

S molbom da će gornje ostati strogo povjerljivo i da neće bez mog odobrenja biti upotrebljeno, itd.

Prevod s engleskog

Engels Wilhelmu Liebknechtu

u Lajpcig

Radnička biblioteka

London, 11. sept. 71.

Dragi Liebknecht,

Meni nije potrebna punomoć^[316] — ja ću kao sekretar za Italiju i Španjolsku vjerojatno i inače zastupati dvije zemlje. Ako nekog šaljete, možete imenovati još drugu dvojicu, Francuzi ovdje također imaju trojicu. Inače možete poslati tri mandata, no trebalo bi da u subotu budu ovdje.

Marx i ja ne radimo ništa u tajnosti, mi imamo svaki samo po jedno ime.^[317]

Zašto ne šalješ primjerke njemačkog izdanja »Adrese«^[274] Ovdje nas svakog dana pitaju za to. Moram reći da nas takav način ophođenja neće podstaći da dalje radimo. Neću više poslati ni retka rukopisa dokle god se ne udostojiš da nam iskažeš barem najobičniju pristojnost.

Monsieur Goegga upoređivati s Odgerom nešto je prejako. Prvo, O[dger] ima na svoj način hiljadu puta više političke pameti od glupog Badenca, i drugo, Odger je kao sekretar London Trades Councila^[318] uvijek predstavljao nekih 100 000 radnika, a dobar dio njih predstavlja još i danas, dok uopće nisam čuo da bi gospodin Goegg ikada predstavljao ikoga osim nekoliko reakcionarnih badenskih kalfica u Švicarskoj, jedinih stvarnih »kvruga« što su još preostale kao fosilni primjerci. No ako Vi radovima takvih ljudi dajete prostora u listu »Volkstaat«^[304] dok mi izbacujemo Odgere,^[281] tada svaka paralela prestaje. Što se tiče B. Beckera, čije su terevenke započele već ovdje u Londonu, i Tebi su poznate, gotovo smo pali na leđa pročitavši da ste mu terevenke oprostili zbog njegovoga kapaciteta.^[319] Ja sam do sada smatrao da mu se njegova bančenja, njegova potpuna razbarušenost, svakako mogu oprostiti jedino zbog njegove gluposti! No, bit će veselja s Vašom novom akvizicijom. Ta Vam propalica nikada neće oprostiti što je morala doći k Vama »s užetom o vratu«. A što se tiče novina, radije nikakve nego ovakve, njegove sorte! Ako gospodin B. B[ecker] nije izdao partiju, u što još nisam posve uvjeren, teško da je sam kriv za to. Čovjek koji je mogao napisati onu svinjsku knjigu o svom gospodaru i učitelju Lassalle-u,^[320] je capable de tout². Knjiga nam je bila zanimljiva, ali je pisac zauvijek ostao podlac.

¹ Londonskog sindikalnog vijeća — ² spreman na sve

Marx se veoma začudio kada je u listu »Volksst[aat]« našao³ oglas da ćeš donijeti historijat Komune etc. etc. (br. 73, 4. stranica).^[321] Ja ništa manje. Neshvatljivo nam je kako si došao na to. Ja Ti nisam obećao ništa tako, i ne znamo odakle Ti vijest da bi itko, u sporazumu s Generalnim vijećem, pisao za »Volksstaat« autentičnu historiju Komune. U svakom slučaju, budući da se spominje Generalno vijeće, molimo objašnjenje, jer bi moglo biti interpelacija.

Uskoro ćete doživjeti lijepe progone. Nema sumnje da je Bismarck ugovorio s Austrijancima i Talijanima opću hajku.^[322] B[ismarcku] nije baš do toga, on treba da utazi neke lične žudnje za osvetom, a osim toga želi da radnički pokret potisne nazad na švajcerovski kolosijek koji mu je koristan; on se, uostalom, kao junker, spekulativni buržuj i plitki uspješni državnik (on je sve to u jednoj osobi) uopće ne plaši crvenog bauka. Austrija će se sada okliznuti s »Internacionalom« kao 1823. u Veroni i kasnije u Karlovim Varima s »revolucijom« i karbonarima.^[323] Ali, da će pri tom i Vas koješta zapasti, to je jasno.

Moja žena⁴ i gospođa Marx su u Remzgejtu; i ja ću ove nedjelje otići onamo na još nekoliko dana, ali u subotu ću ponovo biti ovdje.^[324] Ako ne dođeš Ti, nadam se da će doći Bebel. Veoma se radujemo što mali Bengel⁵ tako dobro napreduje. S najljepšim M[arxovim] i mojim pozdravima

Tvoj
F. E.

Od Lafargue-a još nema vijesti.

³ u rukopisu: donijeti (bringen) — ⁴ Lizzy Burns — ⁵ klippan, tj. Karl Liebknecht

95

Marx Friedrichu Adolphu Sorgeu

u Hoboken

[London] 12. sept. 1871.

Poštovani gospodine Sorge,

Budite tako dobri pa priloženo pismo našeg irskog sekretara Mac Donnela uručite J. Devoyju.

Nisam imao vremena da Vam opširno odgovorim.^[325] Ovdje smo u ovom trenutku tako pretrpani poslom, da sam posljednja 3 mjeseca bio prisiljen (i još sam) da prekinem s veoma hitnim teoretskim radovima.

Primjećujem samo, što se Statuta tiče, da je *englesko* edition^{1[326]} autentično. Konferencija će pripremiti autentično izdanje na engleskom, francuskom i njemačkom, što je nužno i zbog toga jer se razne kongresne odluke, koje se odnose na statut, moraju pripojiti statutu.^[327]

Central Committee u Njujorku^[206] ne smije zaboraviti

1. da je Generalno vijeće imalo dugotrajne veze u Americi prije nego što je komitet bio učvršćen;
2. da je, što se Adrese² tiče, ova u Londonu bila rasprodana, dakle, svatko je imao pravo da je o vlastitom trošku pošalje svojim prijateljima u Ameriku. Prva je pošiljka bila tako malena, jer je izdanje bilo razgrabljeno u dva dana, zbog čega nisam primio određenu količinu za moje pošiljke.
3. U § 6. Statuta izričito se kaže: »no independent local society shall be precluded from directly corresponding with the General Council«,³ i u Vašingtonu je, npr., branch⁴ izjavila da ne želi stupiti u vezu s Njujorkom.^[328]

Salut fraternel⁵

Karl Marx

---

¹ izdanje — ² Karl Marx, *Gradanski rat u Francuskoj* — ³ nije zabranjeno nijednom nezavisnom lokalnom udruženju da bude u direktnoj pismenoj vezi sa Generalnim vijećem — ⁴ sekcija — ⁵ Bratski pozdrav

96

Engels Pjotru Lavroviču Lavrovu

u Pariz

London, 12. septembra 1871.

Dragi moj gospodine Sidorov,

Evo plaćenog računa za engleske knjige koje su Vam juče poslate¹ moj mali knjižar ne reče mi kojim putem, ali vjerujem da stižu preko Continental Parcels' Expressa.² Ako ih ne primite za dva dana, molim Vas, javite mi.

Buckle — 3. svezak — košta 24 sh najjeftinije izdanje i budući da ne sumnjam da ćete tu knjigu naći u Parizu, nisam je poslao. Međutim, ako Vam treba, samo mi javite.

Williams³ je primio Vaše pismo. Vidjet ćete da su ga proglasili mrtvim,⁴ na što smo se veoma nasmijali.

Приѣхали здѣсь Вроблевскій и Курнетъ.⁵ Sigurno Vam je poznato da su se vratile W[illiamsove] kćeri.^[90]

Oprostite što Vam večeras ne pišem više. Vi znate da u osam sati moram ići na jednu sjednicu, a skoro je osam.

Vaš odani

F. Engels

Prevod s francuskog

---

¹ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pisma br. 81 i 90. — ² Kontinentalna pošta za otpremanje paketa — ³ Marxov pseudonim — ⁴ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 99 — ⁵ Wroblewsky i Cournet su stigli.

97

Marx Hermannu Jungu

u London

[London] 13. sept. 71.

Dragi Jung,

Hoćete li biti tako dobri da od priloženih 3 £ 10, uz potvrdu, u moje ime, dadnete puk[ovniku] Nazeu 2 £ 15, a 15 sh debelom Rusu, kojeg nam je poslao Lavrov.

Vaš

K. M.

1, Maitland Park Road

98

Marx Adolphe-u Hubertu

u London

[London] 15. sept. 71.

Dragi moj građanine,

Podite sutra (no morate tamo biti *prije deset sati do podne*) gospodinu Fuisse-u, 35, Richmond Terrace, Clapham Road.

Gospodin Fuisse je Francuz, bivši izbjeglica, *trgovac*. Govorio sam mu o Vašoj stvari; rekao sam mu da bih mu bio mnogo zahvalan ako Vam pomogne. Odgovorio mi je da će možda moći pomoći u prodaji nekih Vaših slika. Predajte ovu priloženu posjetnicu da se njome predstavite gospodinu F[uisse]-u.

S bratskim pozdravom

Karl Marx

Prevod s francuskog

99

Marx Jenny Marx

u Remzgejt

[London] 23. sept. 71.

Draga Jenny,

Danas konferencija konačno završava.^[291] Bilo je hard work.¹ Jutarnje i večernje sjednice, u međuvremenu sjednice komisija, hearing of witnesses, reports to be drawn up and so forth². Ali se i više toga dogodilo nego na svim prijašnjim kongresima zajedno, jer nije bilo publike da se pred njom izvode retorske komedije. Njemačka nije bila zastupljena, iz Švicarske samo Perret i Utin.

Prošlog tjedna revolucionarna partija u Rimu dala je banket za Ricciotti Garibaldija, poslat mi je njen izvještaj iz rimskog lista »La Capitale«. Jedan govornik (il signore³ Luciani) održao je svečanu Toast⁴, prihvaćenu sa velikim entuzijazmom, radničkoj klasi i »a Carlo Marx che (qui) ne (en) è fatto (a fait) l'instancabile instrumento (l'instrument infatigable)«⁵. Gorko je to za Mazzinija!

U Njujorku je vijest of my death⁶ imala za posljedicu sastanak »cosmopolitan society«⁷, čiju Ti rezoluciju iz lista »World« šaljem.^[329]

I Tussy je dobila od prijatelja iz Petrograda pismo puno straha.^[330]

Sa Robinom i Bastelicom, prijateljima i suintragantima Bakunjina, išlo je teško⁸. Otkrića o Robinovoj djelatnosti u Ženevi i Parizu bila su, indeed, strange⁹. Jennychenin članak otišao danas za Ameriku.^[90]

Tvoj
Karl

---

¹ naporno — ² saslušanje svjedoka, sastavljanje izvještaja i tako dalje — ³ gospodin — ⁴ zdravicu — ⁵ »Karl Marxu, koji je od nje stvorio neumornu borbenu silu« — ⁶ o mojoj smrti — ⁷ »kozmpolitskog društva« — ⁸ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 130. — ⁹ zaista, nečuvena

100

Marx Gustavu Kwasniewskom

u Berlin⁽³³¹⁾

Ramsgate, 29. sept. 71.

Adresa: 1, Maitland Park Road
Haverstock Hill, London

Konferencija delegata »Međunarodnog udruženja radnika«, koja je zasjedala prošlog tjedna u Londonu⁽²⁹¹⁾, zaključila je da Generalno vijeće ubuduće neće izdavati članske karte. Umjesto toga Generalno vijeće će razaslati markice (kao poštanske marke), koje svaki član treba prilijepiti bilo na svoj statut, bilo na članske karte, u zemlji u kojoj se takve izdaju kao, npr. u Švicarskoj. Radi toga ću Vam poslati izvjestan broj tih markica čim budu štampane.

Što se tiče Statuta, ovdje (London) će se pripremiti njihovo novo izdanje na engleskom, francuskom i njemačkom jeziku⁽³²⁷⁾ (posljednje se mora štampati u Njemačkoj). Prema odlukama konferencije, svaki član mora posjedovati primjerak Statuta. Naime, u statute moraju ući dodaci i promjene što su postali potrebni uslijed raznih odluka kongresa od 1886. nadalje.

Njemačka na konferenciji nije zastupljena ni delegatima, ni izvještajima, ni novčanim prilozima od sept. 1869. Do sada čisto platonski odnos njemačke radničke partije prema *Internacionali*, koji očekuje davanje samo od jedne strane, bez uzvraćanja druge, ne može nikako dalje potrajati. On kompromitira njemačku radničku klasu. Radi toga pozivam njemačku sekciju da se sa mnom direktno dopisuje, a isti zahtjev postaviti ću svim drugim sekcijama, dokle god predsjedništvo Socijaldemokratske radničke partije i dalje ne bude ništa radilo u pogledu organizacije Internacionale u Njemačkoj. Zakoni bi mogli omesti uvriježenu organizaciju, ali oni ne mogu spriječiti postojeću organizaciju Socijaldemokratske radničke partije da radi praktički isto što se događa u svim zemljama, da pojedinim članovima određuje zadatke, plaća priloge, šalje izvještaje itd.

Možda ćete sami biti u mogućnosti da kao član kontrolne komisije Socijaldemokratske radničke partije djelujete u tom pravcu.

Vaš prijateljski odani

Karl Marx

101

Engels Pjotru Lavroviču Lavrovu

u Pariz

London, 5. okt. 71.

Moj dragi prijatelju,

Po povratku iz Remzgejta, gdje smo Johnson¹ i ja proveli nekoliko dana,^[332] našao sam Vaše pismo.

Što se tiče mog preostalog novca,² najprije Vas molim da prije kraja mjeseca obnovite za mene tromjesečnu pretplatu na »Gaz[ette] des Trib[unaux]«. Moja pretplata ističe 31. oktobra. Kasnije ću Vam možda naći neko drugo *izdanje* na koje ćete potrošiti moj novac u Parizu. Zato se ne žurite da mi vratite ostatak. U pogledu Bucklea^[293] itd. uvijek sam Vam na raspolaganju. Šaljem Vam »Eastern Post« onda kad u njemu ima nešto zanimljivo.

Firma Триберъ je sasvim dobra i sigurna tako da joj *robu* možete slati bez ikakve bojazni. Adresu je vjerojatno napisao Johnson; lično je Сеп[паџе]³ bio onaj koji je to stavio na tapet. Uostalom, ona je snabdjevena na licu mjesta s dobrim izborom gravura. Trenutno nemamo nimalo tog artikla i za sada ga ne bismo mogli isporučiti¹.

Prenio sam Vaše pismo prijatelju u Lower Charles Street.⁴ On se više ne bavi dotičnim poslom, koji je prešao u druge ruke i, prema tome, on nas mnogo ne zanima. Da bi vas tačno obavijestili, potrebno je iznijeti jedan detalj; dovoljno je da vam kažem da su se neke osobe, u čijem je interesu ta stvar započeta, ponijele nedostojno i da, usprkos savjetima, nisu htjele da prekinu odnose s individuama koje ne zaslužuju nikakav ugled niti povjerenje i čak dopuštaju da ih oni vode u svojim špekulacijama. Stoga su se povukli njihovi najbolji poznanici jer su uvjereni da bi značilo bacanje novca kroz prozor ako bi ih poticali u operacijama, što bi loše završilo ili bi koristilo samo pravim lopovima. Osobe o kojima je riječ, dobile su, uostalom, ja vjerujem, s druge strane ono što im je trebalo. Ali uvijek ima nekoliko poštenih mladića koje nedostatak kapitala vrlo ometa u njihovim poslovima i, ako bi bilo moguće da im se dadne kredit, to bi nas veoma obradovalo. Moglo bi se obratiti Johnsonu, koji je, kao što znate, posrednik u tim stvarima.^[333]

Mnogo pozdrava svim prijateljima.

Vaš odani

F. E.

Prevod s francuskog

¹ Marxov pseudonim — ² Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 96. —
³ Serraillier — ⁴ Hermannu Jungu

102

Marx Hermannu Jungu

u London

London, 11. oktobra 1871

Dragi Jung,

Iz priloženog Perret-ovog pisma vidjet ćete da on još nije primio rezolucije i dr. o »Alijansi«. ^[334] Ako ih još niste njima poslali, zadržite ih, jer ću Vam poslati ispravljani prepis.

1£ poslao sam Rozwadowskom.

Dajte od izbjegličkog novca Duruju toliko da može napustiti stan u kome sada živi, a koji je preskup s obzirom na njegov bijedni položaj. Bilo bi dobro da Duru dobije dovoljno novaca, pa da izvadi svoje stvari iz zalagaonice. Ali, prema mome mišljenju, on ih ne bi trebao stavljati u svoj sadašnji stan, nego u Vašu kuću, i da napusti svoj stan, *a da ne plati ostatak stanarine*. On je već više platio nego što jedna takva rupa vrijedi.

Dajte, isto tako, recimo, 1£ nouveau-venu¹, o kome ste juče govorili.

Te izdatke — korištenje dijela novca koji nam pristiže iz SAD opravdat ću čim Vijeće donese odluku o tom novcu. ^[335]

Bratski Vaš

Karl Marx

Prevod s engleskog

---

¹ novodošlica

103

Engels Enricu Bignamiju
u Lodi

London, 13. oktobra [1871]

Građaninu uredniku lista »La Plebe«
Generalno vijeće mi je naložilo da Vam uputim priloženu rezolu-
ciju¹ sa molbom da je objavite na stranicama Vašeg cijenjenog lista.
Primite moje najljepše pozdrave.

Friedrich Engels,
sekretar za Italiju

Prevod s talijanskog

---

¹ Friedrich Engels, *Rezolucija Generalnog vijeća o isključenju Duranda*

104

Marx Hermannu Jungu

u London

[London] 13. okt. 71.

Dragi Jung,

Molim da se £1 Rozwadowskom smatra privatel¹ *od mene*.

Što se *Duruja* tiče, već je otišao kad je stiglo Vaše pismo. Ukoliko ste mu dali još predujmova, tada ću saopćiti Conseilu da ću ja naknaditi novac ako se taj izdatak *ne* odobri.

As to the man who committed the indiscretion in the »*Scotsman*«, I had from the beginning my so to say foregone conclusions. However, I should like to be on the wrong scent.

As to Perret, the letter might with all that have been intercepted. I prepare, therefore, a new corrected copy, which, after having been signed by you, must be sent in a *registered* letter.²

Yours fraternally³

Karl Marx

---

¹ lično — ² Što se tiče čovjeka koji je počinio indiskreciju u listu »*Scotsman*« [Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 186], od početka sam imao, da tako kažem, svoje određeno mišljenje. Ipak bih volio da sam na krivom tragu. — Što se Perret-a tiče, pismo je, sa svim što sadrži, moglo biti uhvaćeno [Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 102]. Zato pripremam novi korigirani prepis, koji nakon što ga potpišete, mora biti poslan u *preporučenom pismu*. — ³ Bratski Vaš

105

Marx Johnu Halesu

u London^[336]

Dragi Hales,

Treba da prepišete slijedeću rezoluciju^[337] i da je pošaljete londonskim dnevnim novinama (na *engleskom*: Serrailier je šalje francuskim novinama).

Bratski Vaš

Karl Marx

[London] 14. oktobra 1871.

Prevod s engleskog

106

Marx Edwardu Spenceru Beeslyju

u London

[London, 19. oktobra 1871]

Poštovani gospodine,

U prilogu fotografija za gđu Beesly. Krsno ime slavnog Greenwooda je Frederic.¹ Ce west pas Frédéric le Grand. Vous savez que Voltaire dans sa rebraite suisse, avait auprès de lui un jésuite, nommé Adam, qu' il était accoutumé à représenter à ses visiteurs en disant: ce n'est pas le premier des hommes²! Jenny³ će biti drago da posjeti gdju Beesly slijedeće srijede oko 1 sat.

Vaš veoma odani
Karl Marx

Prevod s engleskog

---

¹ Dovde na engleskom — ² To nije Fridrih Veliki. Vi znate da je Voltaire u svom švajcarskom utočištu imao uza se jednog jezuitu po imenu Adam koga je obično predstavljao svojim posjetiocima riječima: to nije prvi čovjek! — ³ Marxova kći

107

Marx Hermannu Jungu

u London

[London] 19. okt. 71.

Dragi Jung,

Prema mome mišljenju, Forestier je trebao primiti 4£ umjesto 3£. Kad je čovjek kompromitovan, mora paziti za vrijeme svog putovanja da zbog prazne novčarke ne padne u poteškoće.

Molim Vas napišite nekoliko riječi Utinu (to treba da mu preda Forestier) i zamolite ga:

1. da mi pošalje (u preporučenom pismu) *pasof* koji mi je obećao;
2. da mi odmah javi da li nešto zna o novoj slovenskoj sekciji u Cirihi.^[338] Među njenim potpisnicima vidim imena A. Dubow, Kasper Turski, Emanuel Ervačanych.¹

Bratski Vaš

Karl Marx

Prevod s engleskog

---

¹ Manojlo Hrvaćanin (Ervećanin)

108

Marx Hermannu Jungu
u London

[London] 20. oktobra 71.

Dragi Jung,

Mogli biste im dati 2 £ i napraviti pokus dopustivši im da štampaju okružnicu u kojoj će biti sadržani zaključci konferencije.⁽³³⁹⁾ Bit ću gotov u ponedjeljak. Vi znate da 500 primjeraka treba štampati na engleskom i 500 na francuskom jeziku. O statutu¹ itd. — treba razmisliti.

Bratski Vaš
Karl Marx

Prevod s engleskog

---

¹ Karl Marx, *Opći Statut i Organizaciona pravila Medunarodnog udruženja radnika*

109

Engels uredništvu lista »Gazzettino Rosa«

u Milano

Na procesu protiv Nečajeva, koji se prije nekoliko mjeseci vodio pred porotnim sudom u Petrogradu, date su neke izjave u vezi sa Međunarodnim udruženjem radnika, koje su po svojoj prirodi privukle pažnju konferencije delegata tog udruženja koje ima sjedište u Londonu.

Konferencija je tim povodom donijela slijedeću odluku,¹ određivši da se ista ima objaviti u listovima koji predstavljaju organe Internacionale.

London, 20. oktobra 1871.

Friedrich Engels
sekretar za Italiju

Prevod s talijanskog

---

¹ Karl Marx, *Izjava Generalnog vijeća o zloupotrebi imena Internacionale od strane Nečajeva*

110

Engels Elisabethi Engels

u Engelskirhen

London, 21. okt. 1871.

Draga majko,

Što Ti tako dugo nisam pisao, dolazi otud što sam želio da na Tvoje posljednje primjedbe o mojoj političkoj djelatnosti odgovorim na način koji Te ne bi povrijedio. A kada sam zatim u listu »Köln[ischen] Zeitung« neprestano čitao sramotne laži, osobito podlosti propalice Wachenhusena, kada sam vidio kako isti ljudi koji su za vrijeme rata u čitavoj francuskoj štampi vidjeli samo laži, sada svaku izmišljotinu policije, svaku klévetu najprodanijeg pariskog šund-lista protiv Komune razglašuju po Njemačkoj kao evandelje, tada sam pao u raspoloženje koje je tome malo odgovaralo. O nekoliko taoca ustrijeljenih po pruskom uzoru, o nekoliko palača spaljenih po pruskom postupku, diže se velika dreka — jer sve ostalo su laži — ali o 40 000 muškaraca, žena i djece koje je versajska mašinerija masakrirala nakon razoružavanja, o tome ne govori nijedan čovjek! Međutim, sve to vi niste mogli znati, vas upućuju »Kölner« i »Elb[erfelder] Zeitung«, laži vam se formalno nameću. Uostalom, Ti si ipak u svom životu čula kako su već mnogi ljudi oglašeni pravim ljudožderima — članovi Saveza vrline^[340] pod starim Napoleonom, demagozi 1817. i 1831.^[82], ljudi iz 1848, a poslije se ipak uvijek pokazalo da oni nisu bili tako zli i da su oni koji su bili zainteresirani da ih bjesomučno progone u početku pričali o njima sve te strašne priče koje su kasnije isparile. Nadam se, draga majko, da ćeš se toga sjetiti i da ćeš to takoder uzeti u prilog ljudi iz 1871. kada čitaš u novinama ove besramne izmišljotine.

Ti si znala da moje nazore, stare gotovo 30 godina, nisam izmijenio, i morala si očekivati da ću ih, čim su me događaji na to prisilili, ne samo zastupati već da ću i inače obavljati svoju dužnost. Morala bi me se sramiti da to nisam učinio. Da Marx nije ovdje ili da uopće ne postoji, to ništa ne bi mijenjalo na stvari. Dakle, vrlo je nepravedno što mu se ovo podmeće, no, dakako, sjećam se i da su prije Marxovi rođaci tvrdili da sam ja njega pokvario.

Ali dosta o tome. To se sada više ne može mijenjati i mora se s tim pomiriti. Ako neko vrijeme ostane mirno, dreka će svakako umuknuti i Ti ćeš sama mirnije sagledati stvar.

U sept. sam bio neko vrijeme u Remzgejtju^[324], malom ili, naprotiv, prilično velikom morskome kupalištu na istočnoj obali, nešto sjeverno od Dovera. To je najveselije morsko kupalište koje znam,

nadasve neusiljeno, vrlo zgodna stalna plaža tik ispod strmih stijena krede, na plaži sve puno lažnih crnaca — uličnih pjevača, opsjenara, gutača vatre, lutkarskih kazališta i sličnih ludosti. Mjesto nije mnogo otmjeno, ali je jeftino i neusiljeno. Kupanje je vrlo dobro, a kad je bilo hladno, to mi je dvostruko koristilo, apetit mi je postao zaista nezasićen i spavao sam punih 10 sati dnevno. Iako stanujem u jednom od najzdravijih dijelova Londona, gdje je zrak, kako mi reče jedan liječnik, dobar kao na selu, ipak sam primijetio kakvu razliku predstavlja takva promjena zraka, i Ti trebaš zaista gledati da slijedećeg ljeta 3 - 4 tjedna uživaš morski zrak, koji čak najzdravije pravi još zdravijima.

Moja zanimljiva susjeda ostavila me je sa svojim klavirom duže vremena na miru, mora da je otputovala. Zato sada imam muzikantkinju, također na drugoj strani, gdje su nadograđene nove kuće; to je krojački salon, a iznad se iznajmljuju sobe. Ali do sada to nije loše i ne mogu se požaliti.

Posve ogavno kiši, što je nakon divnih jesenskih dana došlo veoma neočekivano, i morao sam naložiti, dok je još pre 3 dana bilo tako vruće da uopće nisam mogao izdržati bez otvorenih prozora. Općenito, vrijeme je ovdje mnogo bolje nego u Mančesteru, gotovo nikad ne kiši cijeli dan, dok je u Mančesteru u ovo doba padala kiša neprekidno 2 - 3 dana.

Iz Hermannovih i Emilovih¹ izjava činilo mi se da će vjerojatno proći još izvjesno vrijeme dok s Adolfom² opet donekle ne stupe na isti kolosjek.³ Bit će to lakše budu li najprije neko vrijeme odvojeni jedni od drugih. U svakom slučaju, dobro je što su se bar u glavnom razračunali; ako je jednom riješeno pitanje novca, tada svakako ne nastaju novi povodi za prepirke. Nadam se da će se s vremenom opet sve srediti.

Inače sam zdrav i svjež i vratio sam se, pošto sam ovdje konačno nabavio pristojan duhan, mojoj prvoj ljubavi, tj. dugoj luli. Večeras sam sebi dopustio specijalan užitak, idem naime, usprkos kiši, u bečku pivnicu na obali, tu se može pošteno napiti. Emil Blank ml. bio je ovih dana na trenutak kod mene, inače vjetropira nikad ne vidam, jer gotovo nikad ne dolazi u City.

Sada zbogom, pozdravi srdačno svu braću i sestre i nemoj mi uzvratiti moju dugu šutnju. Svim srcem

Tvoj
Friedrich

Možeš reći Emilu Blanku da Marx od mene novac ne *treba*. No ipak bih rado vidio lice tog istog Emila Bl[anka] kad bi mu *ja* savjetovao kako da upotrebi *svoj* novac.

¹ Hermann i Emil Engels — ² Adolf von Griesheim — ³ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 64.

111

Marx Hermannu Jungu

u London

[London, oko 25. oktobra 1871]

Dragi Jung,

Gospodin Chautard bio je ovdje sa priloženim pismom. To je već gubitak vremena od 4 dana. Rekao sam Chautard-u da rezoluciju moram immediately¹ ponovo dobiti ukoliko je ljudi ne mogu odmah završiti.^[339] Ne shvaćam kako isti ljudi mogu štampati statute² etc.

Veillez me retourner la lettre.³

Morate poslati novac, recimo 10 £, izbjegličkom klatežu. Što prije završimo s tim tipovima, the better⁴.

Vaš

K. Marx

---

¹ smjesta — ² Karl Marx, *Opći Statut i Organizaciona pravila Medunarodnog udruženja radnika* — ³ Budite ljubazni pa mi vratite pismo — ⁴ tim bolje

112

Marx Hermannu Jungu

u London

[London, kraj oktobra 1871]

Dragi Jung,

Čim ljudi završe jedan dio, moraju mi poslati proofsheets¹.^[339]

Koja su imena dosadašnjih švicarskih members of the Council?²

And who is Sadler?³

Yours fraternally⁴

K. M.

---

¹ korekturne arke — ² članova vijeća — ³ A tko je Sadler? — ⁴ Bratski Vaš

113

Engels Wilhelmu Liebknechtu

u Lajpcig

[London] 4. nov. 1871.

Dragi Liebknecht,

Vaš mandat^[316] nisam mogao iskoristiti na konferenciji. Bilo je zaključeno da nezastupljene zemlje predstavljaju njihovi sekretari. Tako sam ja sjedio za Italiju, a upotrebom Vašeg mandata samo bih Marxu oteo i sjedište i glas; ostavio sam ga, dakle, mirno u džepu.

Da se vratim k Tvom nesretnom Goeggu¹, njegov se slučaj ipak razlikuje od Odgerovog u dvije bitne tačke: 1. Odger je ipak radnik, dok je Goegg po prirodi malograđanin, i to će vječito ostati; ako se Ti ubrajaš u istu partiju s Goeggom, mi ovdje to sigurno nećemo učiniti; 2. mi smo Odgera izbacili,^[281] dok Ti na svom Goeggu visiš i nećeš da ga se otarasiš. Ili nam možda predbacuješ što nismo zadržali Odgera kao Ti Goegga?

Ponovno primanje B. Beckera bio si izričito opravdao time što su Vam veoma potrebni »kapaciteti«.^[319] Mora da si ga, dakle, ipak smatrao takvim.

Ne znam na koju drugu adresu, ako ne na Tvoju, treba da uputim svoje »grubosti«. U svakom slučaju, počinjem se malo privikavati na to da nam postavljajš sve moguće zahtjeve, a ne misliš da to uzvратиš makar i najrazumljivijim protivuslugama. Uskoro će postati posve prirodno da svoje primjerke, nakon što sam Ti poslao rukopis cijele brošure, moram naručivati kod knjižara, a u isto vrijeme da u Tvojim pismima čitam kako se stvar famozno prodaje. Kada Generalno vijeće pošalje pamflet gotov za štampu, njemu se u drugim zemljama bez traženja šalju ne samo primjerci što mu pripadaju već i udio u dobitku. U Njemačkoj se zahtijeva da ono te primjerke još i plaća. Ali da se to *neće desiti*, možeš dati svoju glavu. Budući da mi se ne da, da u Vašim knjigama figuriram kao dužnik, vraćam Ti račun i zahtijevam novi. Druge stvari, koje sam naručio za sebe, za Marxa i Njemačko radničko društvo,^[148] platit ćemo, razumije se, čim račun bude ispravan.

»Eastern Post« slao sam Ti *redovito svake nedjelje*. I jučer uz »Times« broj od 27. okt., u kojem je članak o Internacionali (iz dobrog izvora).^[341] Ako te stvari nisi primio, odmah to objavi u listu »Volksstaat«.^[341] Neka taj Stieber vidi da mu se pazi na prste.

¹ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 94.

U priloženom dopisu² odgovor Schwitzguébelu. Taj je čovjek jedan od glavnih intriganata bakunjinističke klike u kantonu Nešatel; on već dvije godine pokušava razbiti Internacionalu u Švicarskoj nakon što je sjajno propao njihov pokušaj da njom ovladaju. To je nastavak Alijanse socijalističke demokracije u Juri.^[160]

Naslov Comité Fédéral Romand³ uzurpirali su i zadržali unatoč zabrani Generalnog vijeća, sada im ga je konferencija konačno ukinula.^[6] Ako Ti Elpidin štogod pošalje da objaviš (u što jedva da vjerujem), najbolje će biti da mu to jednostavno vratiš i kažeš mu neka se obrati direktno meni, ja ću ga tako uslužiti da Ti više neće dosadivati. Ta je priča i suviše duga da se ovdje ispriča.

Zaključke konferencije⁴ primit ćeš na njemačkom i pripremljene za štampu za 1 - 2 dana, prijevod se već radi.

Sorge je zabrinut.

Stvar se, inače, kreće odlično, u Italiji sada imamo mnoštvo organa, prilažem Ti listu da je objaviš,^[342] a suradnja je tako živa da mi zadaje vraškog posla. Valjda si u jučerašnjem listu »E[astern] P[ost]« vidio kako smo ovdje osnovali English Federal Council^[343] i time Generalno vijeće rasteretili isključivo engleskih detalja, što je bilo veoma potrebno. Irski Council slijedi uskoro.

Revidirani Statut na engleskom je u štampi, francuski, njemački i talijanski prijevodi su u radu. Sve te stvari zadale su nam mnogo posla jer je trebalo da gotovo sve pripremimo i redigiramo M[arx] i ja.^[327] K tome se i Marx opet loše osjećao, imao je čir ispod pazuha i zbog prehlade nije smio izlaziti.

Johannard iz Komune stigao je ovamo i ponovo zauzeo svoje mjesto u Generalnom vijeću. Jules Vallès također je ovdje, Ravnier je došao još za vrijeme konferencije, Sicard ovih dana. Valjda znaš da je Jaclard — jedan od najboljih — koji je zajedno s Okolowiczem pobjegao iz zatvora, sretno stigao u Bern. Uopće su to pretežno čuveni ljudi; u masi izbjeglica nalazi se, naravno, kao i uvijek, poneki veliki ološ, među njima Vermersch, urednik lista »Père Duchêne«, propalica nad propalicama.

Najljepši pozdravi Tebi i Tvojima.

Tvoj
F. E.

² Friedrich Engels, *O špekulacijama s osiguranjem akcionarskih društava u Engleskoj* — ³ Romanski federalni komitet — ⁴ Karl Marx - Friedrich Engels, *Zaključci konferencije delegata Međunarodnog udruženja radnika*, održane u Londonu od 17. do 23. septembra 1871 — ⁵ Englesko federalno vijeće

114

Marx Hermannu Jungu

u London

[London], 4. nov. 71.

Dragi Jung,

Dajte Beaufort-u (koji više nema stana) 10 sh. za slijedeći tjedan. Ako tokom slijedećeg tjedna ne nađe employment¹, morat ćemo ga otpraviti u Brisel, odakle mora pokušati da se vrati u Francusku.

Vaš
K. M.

---

¹ zaposlenje

115

Marx Friedrichu Adolphu Sorgeu

u Hoboken

[London] 6. nov. 71.

Dragi prijatelju,

Danas odlazi za Njujork 100 komada rezolucija konferencije¹ (50 francuskih i 50 engleskih). Odluke koje nisu određene za objavljivanje, bit će naknadno saopćene.

Sutra izlazi novo *revidirano* izdanje Statuta i Pravilnika na engleskom i Vi ćete od toga dobiti 1000 komada za prodaju u Americi (1 d. po komadu). Stvar se u Njujorku ne smije prevesti na francuski i njemački, jer smo na oba jezika izdali *službeno* izdanje.^[327] Pišite nam koliko primjeraka treba na ova dva jezika.

Dopisivanje sa njemačkom sekcijom i njujorškim komitetom, ustupio sam *Eccariusu* (postavljen je za to na moj prijedlog)^[344]; jer mi vrijeme ne dozvoljava da redovno izvršavam te funkcije.

Sekcija br. 12 (Njujork) ponudila je Generalnom vijeću da se konstituiraju kao predstavnik u Americi. Zaključke protiv ove namjere, a za sadašnji komitet, *Eccarius* je sekciji br. 12 sigurno poslao.^[345]

Komitet u Njujorku otišao je predaleko u odnosu na sekciju u Vašingtonu (koja je Generalnom vijeću poslala listu svojih članova). Nije imao pravo da zahtijeva više nego broj članova i imena etc. sekretara korespondenta.^[328]

Dalje u slijedećem pismu² (*ovog tjedna*).

Vaš
K. M.

---

¹ Karl Marx-Friedrich Engels, *Zaključci konferencije delegata Međunarodnog udruženja radnika, održane u Londonu od 17. do 23. septembra 1871.* — ² Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 118.

116

Marx Ferdinandu Jozewiczu

u Berlin^[346]

[London] 6. nov. 1871.

Cijenjeni prijatelju,

Prilažem Vam primjerak francuskog prevoda zaključaka konferencije¹. Izašli su i na engleskom, a njihov njemački prevod odlazi sutra za »Volksstaat«.

Englesko izdanje Statuta i Pravilnika Internacionale izaći će sutra. Jedno njemačko izdanje izdat ćemo vjerojatno u Lajpcigu, a jedno francusko u Ženevi.^[327] Prema najnovijim zaključcima konferencije, svaki član mora posjedovati primjerak Statuta. Markice ću Vam poslati čim budu izdate.

U pogledu Berlina smatram da se javni sastanci »općenito« ne održavaju sve dok se ne stvori jača propaganda. Ali za to vrijeme moraju se iskoristiti određeni povodi općeg značaja i javnog interesa, kako za sastanke, tako i za štampanje proglašenja.^[347]

Već slijedeća zgodna prilika je podli proces namješten članovima ekskomiteta Socijaldemokratske partije u Braunšvajgu, a u kojem Internacionala predstavlja centralnu tačku optužbe.^[235] Ipak, bit će dobro pričekati javne sudske rasprave, koje će upraviti pažnju Njemačke na Braunšvajg.

Povoljnu priliku pružaju, isto tako, zakonski prijedlozi o Internacionali,^[322] što ih vlada namjerava podnijeti njemačkom Rajhstagu. Vjerojatno će njemački radnici istupiti isto tako energično kao i španski radnici protiv sličnih uplitanja vlade.

U mom posljednjem pismu² napravio sam jednu zabunu. Bebel mi je poslao jedan iscrpan izvještaj 1870.^[348] u trenutku kad smo (kratko prije izbijanja rata) sazvali kongres u Majncu.^[25]

Nije to samo dužnost sekretara za dopisivanje za Njemačku, već će mi biti i vrlo drago da se preko Vas i Kwasniewskog stalno dopisujem sa drugim prijateljima u Berlinu.

Salut et fraternité.³

Karl Marx

Prema prepisu pisanom rukom

¹ Karl Marx-Friedrich Engels, *Zaključci konferencije delegata Međunarodnog udruženja radnika, održane u Londonu od 17. do 23. septembra 1871.* — ² Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 100. — ³ Pozdrav i bratstvo

117

Marx Nikolaju Franceviču Danijeljsonu

u Petrograd

[London] 9. nov. 71.

Cijenjeni prijatelju,

U prilogu male izmjene, djelomično samo štamparske greške. Od nekog značaja izmjene od str. 192, str. 201, str. 288, bilješka 205a i str. 376, jer je ovdje dijelom riječ o sadržaju.

Bilo bi suvišno čekati na preradu I poglavlja^[122], jer je moje vrijeme već mjesecima zaokupljeno (a i za bližu budućnost u tom pogledu ima malo izgleda za poboljšanje) da ga gotovo nemam za teoretske radove.

Certainly, I shall one fine morning put a stop to all this, but there are circumstances where you in duty bound to occupy yourselves with things much less attractive than theoretical study and research.

My warmest thanks for all the kindness I have met with on your part. The writings of Ehrlieb^[349] I am partly acquainted with. I compare him as a writer to Lessing and Diderot.

I have received some curious numbers of the »Moscow-Gazette«.

Yours truly¹

A. Williams

[Dodatak]^[350]

str. 68, bilješka 52, 2. red odozdo čitaj: »ne pouvant« umjesto »ne pouvant pas«.

str. 83, bilješka 62, 6. red odozdo čitaj: »specie« umjesto »species«.

str. 192, 3. red odozdo čitaj: »Der jährliche Umsatz«³ umjesto »Das jährliche Einkommen«⁴.

ibidem, 7. red odozgo čitaj: »Von den 23/23«⁵, umjesto »Von diesen 23/23 Arbeitsstunden«⁶, tako da rečenica sada glasi: »Von den 23/23, die das Ganze der 115 000 Pfd. Sterling bilden«⁷ etc.

---

¹ Jednog lijepog dana sigurno ću sa svim tim prekinuti, ali postoje okolnosti pod kojima je čovjek obavezan da se bavi mnogo manje privlačnim stvarima nego što su teoretski studij i istraživanje. — Najtoplije zahvaljujem na svim ljubaznostima s Vaše strane. Ehrliebovi spisi djelomično su me razočarali. Smatrao sam ga piscem kao što su Lessing i Diderot. — Primio sam nekoliko zanimljivih brojeva lista »Moscow-Gazette«. — Vaš odani — ² Marxov pseudonim — ³ »Godišnji promet« — ⁴ »Godišnji prihod« — ⁵ »Od 23/23« — ⁶ »Od ove 23/23 radnih sati« — ⁷ »Od 23/23 koje tvore cjelinu od 115 000 Pfd. sterlinga«

ibidem, iza bilješke 32, str. 192 staviti:

»Dodatak autora bilješci 32: Seniorov prikaz je konfuzan, bez veze sa sadržajem. Ono što želi reći jeste ovo:

Tvorničar zapošljava radnike $11\frac{1}{2}$ ili $23\frac{1}{2}$ sati dnevno. Kao pojedini radni dan, tako se i radna godina sastoji od $23\frac{1}{2}$ sati (naime od $23\frac{1}{2}$ radnih sati pomnoženo sa brojem radnih dana u čitavoj godini). Uzevši ovo,

proizvode $23\frac{1}{2}$ radnih sati ukupni proizvod od 115 000

$\frac{1}{2}$ radnog sata proizvodi $\frac{1}{23} \times 115\ 000$

$23\frac{1}{2}$ radnih sati proizvode $23\frac{1}{23} \times 115\ 000 = 115\ 000$

$20\frac{1}{2}$ radnih sati proizvodi $20\frac{1}{23} \times 115\ 000 = 100\ 000$

nadoknađuju, dakle, samo predujmljeni kapital od 100 000.

Preostale $\frac{3}{2}$ radnih sati proizvode $\frac{3}{23} \times 115\ 000 = 15\ 000$, tj.

bruto dobitak.

Od tih $\frac{3}{2}$ radnih sati proizvodi $\frac{1}{2}$ radnog sata: $\frac{1}{23} \times 115\ 000 = 5\ 000$ £, tj. proizvodi samo naknadu za rabaćenje tvornice i strojeva.

Posljednje $\frac{2}{23}$ radnih sati, tj. *posljednji radni sat* proizvodi posljednje $\frac{2}{23}$ proizvoda, dakle, $\frac{2}{23} \times 115\ 000$ £ = 100 000 £, tj. proizvode netoprofit. Q.e.d.⁸

No, *Senior* u tekstu kaže: »Preostale $\frac{2}{23}$, tj. obje posljednje polovine sata svakog dana, proizvode čistu dobit od 10%«. On, dakle, najednom brka 23-ćinke, u kojima je podijelio proizvod, sa $\frac{1}{2}$ sata sa kojom je podijelio dan.

str. 201, 7. red i dalje odozdo čitaj: »Ali, potrošiš li je za 10 godina, tada mi plaćaš dnevno $\frac{1}{10\ 950}$ umjesto $\frac{1}{3650}$ njene ukupne vrijednosti, dakle, samo $\frac{1}{3}$ njene dnevne vrijednosti, i otuda mi *kradeš* dnevno $\frac{2}{3}$ vrijednosti moje robe.«

str. 288, bilješka 205a, čitaj: »Primjenjena u modernoj kemiji, molekularna teorija, koju su najprije naučno razvili *Laurent* i *Gerhardt*,⁹ ne počiva na drugim zakonima«, dakle, uz *izostavljanje riječi*: »za početa od prof. *Wurtza* u Parizu«.

str. 307, 8. red odozgo čitaj: »animal spirits« umjesto »animal spirit«.

str. 309, bilješka 15, 4. red odozdo čitaj: »le poisson« umjesto »le poison«.

str. 319, bilješka 26, 9. red odozdo čitaj: »dévider« umjesto »divider«.

6. red odozdo čitaj: »dévidenses« umjesto »dividenses« i »teinturiers« umjesto »teinturieurs«.

str. 376, 20. red odozgo čitaj: »Je weniger Wert abgebend«¹⁰ umjesto »Je weniger Wert bildend«¹¹.

⁸ Quod erat demonstrandum (što je trebalo dokazati) — ⁹ Charles Frederic Gerhardt — ¹⁰ »Što manja predana vrijednost« — ¹¹ »Što manja stvorena vrijednost«

str. 593, bilješka 60, 16. red odozdo čitaj: »ces services« umjesto »ses services«.

str. 658, 17. red odozdo čitaj: »2 Silbergroschen, 6 Pfennige«¹² umjesto »1 Silbergroschen, 8 Pfennige«¹³.

---

¹² »2 srebrna groša, 6 pfeniga« — ¹³ »1 srebrni groš, 8 pfeniga«

118

Marx Friedrichu Adolphu Sorgeu

u Hoboken

[London] 9. nov. 71.

Cijenjeni prijatelju,

Prekjučer sam Vam poslao 100 rezolucija konferencije¹, 50 na engleskom i 50 na francuskom.

Ovog tjedna otići će Vam 1 000 komada English revised and official Statutes and Regulations².^[327] Pokušajte ih proturiti.

Generalno vijeće ima velike troškove za provođenje raznih poslova koje mu je naložila konferencija.

Službeno francusko izdanje revidiranog Statuta itd. štampat će se u Ženevi, a službeno njemačko izdanje u Lajpcigu. Pišite nam koliko će primjeraka od oba izdanja trebati u United States.

Ovdje je među French refugees³ osnovana sekcija Internacionale, »Section française de 1871« (oko 24 čovjeka), koja se odmah sukobila sa Generalnim vijećem, jer smo zahtijevali izmjene u njihovom Statutu.^[351] Vjerojatno će doći do split.⁴ Ti ljudi suraduju sa dijelom francuskih izbjeglica u Švicarskoj, koji sa svoje strane spletkare sa ljudima iz »Alliance de la Democratie Socialiste« (Bakunjin), koju smo isključili.^[352] Objekt njihova napada nisu protiv nas udružene vlade i vladajuće klase Evrope, već londonsko Generalno vijeće i posebno moja malenkost. To je hvala za to što sam gotovo 5 mjeseci izgubio radeći za izbjeglice^[92] i što sam putem *Address on the Civil War*^[246] djelovao kao spasilac njihove časti.

Štitio sam ih još na konferenciji, gdje su delegati iz Španije, Belgije, Švicarske i Holandije izrazili svoju bojazan da bi se zbog brojnog priliva francuskih izbjeglica mogao ugroziti međunarodni karakter Generalnog vijeća.^[353] Ali, u očima tih »internacionalaca« grijeh je već to što »njemački« utjecaj (zbog njemačke nauke) prevladava u Generalnom vijeću.

U odnosu na Central Committee u Njujorku^[206] slijedeće:

1. Prema zaključcima konferencije, vidi II, I, mora se u budućnosti prekrstiti na *Federal Council* or *Federal Committee* od the United States⁵.

---

¹ Karl Marx-Friedrich Engels, *Zaključci konferencije delegata Međunarodnog udruženja radnika, održane u Londonu od 17. do 23. septembra 1871.* — ² engleskog revidiranog Statuta i Pravilnika — ³ francuskim izbjeglicama — ⁴ rascjepa — ⁵ *Federalno vijeće* ili *Federalni komitet Sjedinjenih Država*

2. Čim se osnuje *znatniji* broj branches u different States⁶, to će praktički biti — prema primjeru Belgije, Švicarske, Španije, kongres raznih sekcija sazvan radi biranja Federal Councila or Committeea u Njujorku.

3. U raznim državama — čim imaju dovoljan broj sekcija, mogu se opet osnovati Federal Committees, za koje kao centrala radi njujorški komitet.

4.⁷ Konačni posebni statuti, kako njujorški Federal Committeea tako i tek formiranih Committees, morat će se prije objavljivanja saopćiti Generalnom vijeću da ih potvrdi.^[354]

U Italiji brzo napredujemo. Veliki trijumf nad Mazzinijevom strankom. U Španiji je napredak također značajan. U Kopenhagenu je oformljena nova sekcija, koja ima već 1 500 members⁸ i izdaje vlastiti list »Socialisten«.

Saopćena mi je optužnica braunšvajskog suda protiv tamošnjeg ekskomiteta, Brackea i drugova — bestidan optužni materijal.^[235]

Svi žalimo što želite istupiti iz komiteta. Ipak se nadam da Vaša odluka nije konačna. I sam često pomišljam da slično postupim, jer međunarodni posao suviše mi vremena oduzima i prekida moje teoretske radove.

A propos. Želio bih 12 primjeraka lista »Woodhulls etc. Weekly« od 21.⁹ oktobra, u kojem se govori o mojoj kćeri.^[90] Samo smo accident¹⁰ dobili kopiju tog broja.

Salut fraternel¹¹
Karl Marx

---

⁶ sekcija u raznim državama — ⁷ u rukopisu 3 — ⁸ članova — ⁹ u rukopisu: 31 — ¹⁰ slučajno — ¹¹ Bratski pozdrav

119

Marx Ludwigu Kugelmannu

u Hanover

[London] 9. nov. 71.

Dragi Kugelmann,

Još uvijek sam tako pretrpan poslom da Ti mogu napisati tek ovih nekoliko redaka.

Akt primio. To je dostojno oponašanje bečkog uzora što ga je kasnije bečki Kasacioni sud ukinuo.^[355]

U prilogu 1 French and 1 English copy of Resolutions¹.

Najljepši pozdrav madame la comtesse i Fränzchen².

Tvoj
K. M.

---

¹ 1 engleski i 1 francuski primjerak rezolucija; Karl Marx-Friedrich Engels, *Zaključci konferencije delegata Međunarodnog udruženja radnika, održane u Londonu od 17. do 23. septembra 1871.* — ² Gertrud i Franziska Kugelmann

120

Marx Carlu Speyeru

u Njujork

10. novembra 1871.

1, Maitland Park Road
Haverstock Hill, London, N. W.

Dragi Speyer,

Lešner mi je saopćio Vaše pismo. Prekomjeran rad i kasnije bolest spriječili su me da Vam ranije odgovorim. U Vašem pismu ima raznih zabluda.

1. Prema Statutu, Generalno vijeće u Yankeeland¹ imalo je, prije svega, obuhvatiti Jenkije.

2. No, što se tiče privatnog dopisivanja sa Westom etc., *Generalno vijeće s tim nema apsolutno nikakva posla*. Nekoliko engleskih članova Generalnog vijeća, osobito G. Harris i drugi sektaši iz škole O'Briena, *currency-quack-doctor*^{2[356]}, povezani su sa Westom i Co. To što isti pišu u United States nema službeni karakter. Ako možete dokazati da se Harris etc. usuđuju dopisivati s Amerikom u **ime General Councila**, tada će ta prevara biti uskoro otklonjena.

3. Što se tiče dopisivanja ostalih članova Generalnog vijeća, ne možemo ih zabraniti.

Prvo: U dopisivanju Eccariusu i Jessupa ne vidim što bi se tome moglo prigovoriti. Nije mi poznato da je Jessup, jedan od naših najstarijih dopisnika u United States, djelovao protiv New Yorker Committeea.^[206]

Drugo: Moje dopisivanje sa Sigfridom Meyerom; Meyer i Vogt bili su punomoćnici General Councila^[357], nijednog *ne* poznajem *lično*, smatrao sam Meyera a smatram i Vogta već dugo vremena aktivnim članovima radničke partije. Obojici sam odavno savjetovao da se priključe organizaciji koju treba da osnuje Centralni komitet u Njujorku.

Od Vogta nisam godinama primio nikakvo pismo, htjedne li *intrigirati*, na mene se sigurno neće moći osloniti; mene interesira samo Vaš pokret, a ne privatne osobe.

Što se Sorgea tiče, lično ga poznam isto tako malo kao i Meyera i Vogta. No, uvjeren sam da mu Generalno vijeće za njegovu dje-latnost duguje najveću zahvalnost — shvaćanje koje sam u General Councilu iznio u više navrata.

¹ Sjedinjenim Državama — ² važeći-nadridoktor

4. Trade Unions morate pokušati pobjediti at all costs.³

Ovo pismo upućeno je samo Vama lično. Ne morate ga saopćiti nikome, osim Sorgeu.

Pišite mi ubrzo.

Salut fraternel.⁴

Vaš najodaniji

Karl Marx

---

³ po svaku cijenu — ⁴ Bratski pozdrav

121

Engels Theodoru Cunou

u Milano^[358]122, Regent's Park Road, N. W.
London, 13. nov. 1871.

Poštovani prijatelju,

Žalim što odgovarajući na Vaše cijenjeno pismo od 1. o.m. moram reći da u Milanu trenutno nemamo veze, osim »Gazz[ettino] Rosa«, kome smo radi objavljivanja poslali dokumente^[359], ali koji nam još nije dao ponudu za osnivanje sekcija itd. Pokret u međunarodnom smislu buknuo je baš u Italiji tako nenadano i neočekivano da je sve još veoma neorganizirano, i, kao što znate, Mardochäer¹ čine sve da ometu organizaciju. Da u Milanu mora biti upotrebljivih ljudi, proizlazi već iz toga što »Gazz[ettino] Rosa« nalazi čitaoc; međutim, ne preostaje ništa nego da takve pokušate naći, te da Vam obećam da ću Vam poslati adresu prvoga koji mi se otud javi. To će se sigurno uskoro dogoditi, jer će moje ime, pošto sam sekretar za Italiju putem mnogih, upravo sada predstojećih publikacija Generalnog vijeća, postati vjerojatno prilično brzo poznato. Milano kao dosadašnje glavno sjedište macinijanstva i kao veliki industrijski grad važan nam je također i zbog toga jer nam sa Milanom moraju same od sebe pripasti oblasti industrije svile u Lombardiji. Ono što Vi i Vaši prijatelji u Milanu možete učiniti za to, imat će *sasvim navorčitu* vrijednost.

U Torinu imamo jaku sekciju (adr. »Proletario Italiano«), izgubljena su pisma iz Lodija (»Plebe«) koja su vjerojatno morala izvijestavati i o formiranju sekcije.

Jutros sam kod Marxa vidio Ricciotti Garibaldija, to je vrlo inteligentan mlad čovjek, veoma miran, ali više vojnik nego mislilac. Ali on može biti veoma koristan. Baš kao i Stari,² on pokazuje u svojim teoretskim shvaćanjima više dobre volje nego bistrine, a ipak nam je njegovo posljednje pismo Petroniju^[360] neizmjereno vrijedno. Pokažu li njegovi sinovi isti pravi instinkt u svim velikim krizama kao i Stari, tada mogu mnogo učiniti. Možete li nam nabaviti sigurnu adresu u Đenovi? Riječ je o tome da naše stvari sigurno otpremimo Starom u Kapreru, a R[icciotti] kaže da će prilično toga biti utajeno.

Pisma za mene — budući da će sada vjerojatno i moje ime postati poznato Mardochäerima — molim adresirati:

¹ policijski doušnici — ² Giuseppe Garibaldi — ³ Ima se u vidu pismo redaktoru lista »Roma del Popolo« od 21. oktobra 1971.

Miss Burns, 122, R.P.R., N.W. London (kao gore ispisano), ne u High Holborn, kamo idem samo jednom tjedno i gdje dugo stoje. Nije nužna unutrašnja koverta.

Poštom Vam šaljem bilo koje engleske novine i stavljam u njih:

1. *Resolutions de la Conference de l'Internationale à Londres, Sept. 1871.*⁴

2. *Građanski rat u Francuskoj. Adresa Generalnog vijeća.*

3. Novo izdanje Statuta⁵, do sada štampano samo na engleskom. Francusko i njemačko izdanje izlaze uskoro.

Pišite mi opet zaista brzo.

Salut et fraternite.⁶

F. Engels

---

⁴ Karl Marx-Friedrich Engels, *Zaključci konferencije delegata Medunarodnog udruženja radnika, održane u Londonu od 17. do 23. septembra 1871.* — ⁵ Karl Marx, *Opći Statut i Organizaciona pravila Medunarodnog udruženja radnika* — ⁶ Pozdrav i bratstvo.

122

Marx Hermannu Jungu

u London

[London] 16. nov. 71.

Dragi Jung,

Iz priloženog pisma¹, koje mi izvolite vratiti, vidite da je dobra prilika da se bez dopuštenja Roullier-a povežemo sa pariskim radnicima.

Postoji li bilo kakav jewellers Union ili Society¹? U tom slučaju bilo bi dobro da im se neposredno obratite. Skraćenje radnog vremena pariskih draguljara bilo bi veoma važno za londonske, jer je Pariz njihovo glavno konkurentsko tržište.

Salut fraternel²

Karl Marx

---

¹ sindikat ili društvo draguljara — ² S bratskim pozdravom

123

Marx Wilhelmu Liebkechtu

u Lajpcig

17. nov. 71.

1, Maitland Park Road
Haverstock Hill, London

Dragi Liebkecht,

1. O štampanju Statuta¹ etc. u slijedećem pismu.2. Tvoje primjedbe^[362] o mojim savjetima Berlinu počivaju na potpunom nesporazumu. Ja sam se izjasnio protiv demonstracija za koje ne postoji povod, ali sam, naprotiv, označio »povode«, i to one što neposredno predstoje, pri kojima će demonstracije imati pozadinu i izgleda na uspjeh².3. Najprije, Ti i Bebel ne dolazite na konferenciju, niti poduzimate mjere da dođu drugi delegati, a zatim Ti štampaš Boruttau-ov dopis, u kojem on, možda kao *nesvjesno* oruđe ženevskih zavjerenika protiv Generalnog vijeća, ovome predbacuje da nije pozvao delegate iz Njemačke. To su u Ženevi bakunjinisti i njima vjerni prirepci emigracije već protumačili u tom smislu da je Marx izgubio utjecaj u samoj Njemačkoj!4. Možeš mirne duše pretpostaviti da sam o intrigama unutar Internacionale obavješten tačnije nego Ti. Ako Ti, dakle, pišem da nijedno Boruttau-ovo pismo što se bilo kako odnosi na Internacionalu (također ni već najavljeni *rukopis* koji Ti je poslao taj isti Boruttau) ne treba štampati u listu »Volksstaat«, onda naprosto treba da se odlučiš hoćeš li djelovati *protiv nas ili s nama*. U drugom slučaju valja direktno izvršavati moje savjete zasnovane na tačnom poznavanju prilika.5. Budući da smo mi ovdje veoma nezadovoljni s načinom kako su se do sada vodili poslovi Internacionale, dužan sam po nalogu Generalnog vijeća da se direktno povežem s glavnim mjestima u Njemačkoj, s čim sam već otpočeo³.6. Ovdje smo toliko pretrpani internacionalnim work⁴ da Engels i ja do sada nismo našli vremena za predgovor *Komunističkom manifestu*.^[242] U svakom slučaju, nećemo ga pisati za to da izazovemo polemiku s gospodinom Boruttau-om u listu »Volksstaat«.

Tvoj

K. M.

¹ Karl Marx, *Opći Statut i Organizaciona pravila Medunarodnog udruženja radnika* — ² Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 116. — ³ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 100. — ⁴ radom (za Internacionalu)

124

Marx Jules-u Johannard-u
u London^[336]

London, 18. nov. 1871.

Dragi moj Jules Johannard,

Očekujem Vas kod mene sutra naveče (u nedjelju) između 7 i 8 sati. Najprije ćemo se posavjetovati o nekim međunarodnim poslovima. Kasnije, apsolutna sloboda!

Vaš odani

Karl Marx

Prevod s francuskog

125

Marx Hermannu Jungu

u London

[London] 18. nov. 71.

Dragi Jung,

Kad sam поближе razmislio, ipak mi izgleda bolje:

1. da samo u svoje ime pišete Dilkeu, da mene ne spominjete.^[363] There are reasons why I should not like to see him on this occasion.¹

2. Courneta *ne* predložiti u *utorak*.^[364] Za njega samog je bolje da ne žuri previše.

Najljepši pozdrav Vašoj dragoj ženi.

Yours fraternally²

Karl Marx

---

¹ Ima razloga zašto ga tom prilikom ne bih volio vidjeti. — ² Bratski Vaš

126

Marx Adolphe-u Hubertu

u London

[London] 22. nov. 71.

Dragi građanine,

Bolest me je prikovala za kuću tako da sam bio spriječen da uređim sve što sam želio da bih podržao pravi elemenat u »Qui Vive!«. ^[365] Pa ipak sam razgovarao s više mojih francuskih prijatelja, a da, međutim, nisam saznao da li su oni nešto preduzeli.

Što se tiče uslova o priključenju *Internacionali*, dovoljno je da se priznaju naša načela. Šaljem Vam 30 cards of membership¹, s kojima možete raspolagati prema tome kako nađete nove kandidate. Oni moraju jedino da plate one Penny² kao godišnji doprinos, ali mogu i više dati ako žele. Vi samo treba da upišete imena novih članova na kartama.

Šaljem vam i 30 primjeraka Statuta³. Svaki član mora znati i imati jedan primjerak, koji košta one Penny.

Prema zaključku donesenom na prošloj konferenciji⁴, sada se štampaju pristupnice — marke u vrijednosti od jednog penija, njih treba zalijepiti na Statute pojedinih članova.

Tko je već platio kartu, ne mora opet da plaća te marke.

Pamflet o *Gradanskom ratu u Francuskoj* prodaje se u Truelove, 256, High Holborn.⁵

S bratskim pozdravom

Karl Marx

Prevod s francuskog

---

¹ članskih karata — ² jedan peni — ³ Karl Marx, *Opći Statut i Organizaciona pravila Međunarodnog udruženja radnika* — ⁴ Karl Marx-Friedrich Engels, *Zaključci konferencije delegata Međunarodnog udruženja radnika održane u Londonu od 17. do 23. septembra 1871.* — ⁵ Ova je rečenica na engleskom.

127

Marx Friedrichu Bolteu

u Njujork^[366]

[London] 23. nov. 71.

Prijatelju Bolte,

Jučer sam primio Vaše pismo istovremeno s izvještajem od Sorgea.^[367]

1. Prije svega, što se tiče stava Generalnog vijeća prema njujorškom Federalnom vijeću^[206], nadam se da će pri svemu tome moje pismo upućeno Sorgeu (i pismo Speyeru¹, kojim sam ga ovlastio da ga Sorgeu *privatno* saopći) odstraniti krajnje pogrešno shvaćanje njemačke sekcije^[368] koju Vi predstavljate.

U Sjedinjenim Državama, kao i u svakoj drugoj zemlji gdje *Internacionalu* treba tek osnovati, Generalno vijeće moralo je najprije da ovlasti ljude i imenuje ih svojim zvaničnim dopisnicima.^[357] Međutim, od trenutka kad se njujorški komitet donekle učvrstio, ti su dopisnici bili napuštani jedan za drugim, premda nisu mogli biti uklonjeni odjednom.

Zvanično dopisivanje s ranije imenovanim opunomoćenicima ograničeno je već duže vremena na dopisivanje Eccariusu s Jessupom, i ja iz Vašeg vlastitog pisma vidim da se Vi na ovog posljednjeg ni u kom pogledu ne ljutite.

Ali osim Eccariusu sa Sjedinjenim Državama nije trebao nitko da se zvanično dopisuje osim mene i Dupont-a kao (tada) dopisnika za *francuske sekcije*, a ukoliko se on dopisivao, to je bilo ograničeno na ovo posljednje.

Osim s Vama i Sorgeom ja se uopće nisam zvanično dopisivao. Moje dopisivanje sa S. Meyerom je privatno dopisivanje, iz njega *on nije nikada baš ništa objavio* i ono po svojoj prirodi *ni na koji način* nije moglo da smeta ili nanosi štetu njujorškom komitetu.

S jedne strane, nema nikakve sumnje da se G. Harris i možda Boon — dva engleska člana Generalnog vijeća — privatno dopisuju s Internacionalom u Njujorku itd. Obojica pripadaju sekti pokojnog Bronterre-a O'Briena, puni su ludosti i crotchets², kao što je currency³ nadrilijekarstvo^[356], lažna emancipacija žena itd. Oni su, dakle, *by nature*⁴ saveznici sekcije 12 u Njujorku^[345] i njeni duhovni srodnici.

Generalno vijeće nema nikakvo pravo da zabranjuje svojim čla-

¹ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 115, 118 i 120. — ² hirova — ³ novčano — ⁴ po prirodi

novima da se privatno dopisuju. Ali kad bi nam se moglo *dokazati* da se ta privatna dopisivanja izdaju za *zvanična*, ili da — bilo za objavljivanje, bilo radi potkopavanja njujorškog komiteta — djeluju protiv rada Generalnog vijeća, tada bi bile poduzete potrebne mjere da se izbjegne takav nered.

Ti o'brienisti, usprkos svojim ludostima, tvore u Councilu⁵ često potrebnu protutežu prema tredjunionistima. Oni su revolucionarniji, u *landquestion*⁶ odlučniji, manje nacionalni i ne daju se građanski podmititi u ovom ili onom obliku. Inače bi već davno izletili.

2. Veoma sam se začudio kad sam vidio da njemačka sekcija br. 1 sumnjiči Generalno vijeće zbog nekakve naročite naklonosti prema građanskim filantropima, sektašima ili amaterskim grupama.

Stvar je upravo obrnuta.

Internacionala je osnovana da umjesto socijalističkih ili polusocijalističkih sekti bude stvarna borbena organizacija radničke klase. Prvobitni Statut, kao i *Inauguralna adresa*⁷, pokazuju to na prvi pogled. S druge strane, *Internacionala* se ne bi mogla održati da tok povijesti nije već razbio sektaštvo. Razvitak socijalističkog sektaštva i stvarnog radničkog pokreta uvijek stoje u obrnutom odnosu. Tako su dugo sekte opravdane (historijski), dok radnička klasa nije još zrela za samostalan historijski pokret. Čim za to sazrije, sve su sekte suštinski reakcionarne. Međutim, u povijesti *Internacionale* ponavljalo se ono što se u povijesti svuda javlja. Ono što je zastarjelo nastoji da se unutar novonastalog oblika opet obnovi i održi.

I povijest *Internacionale* bila je *neprestana borba Generalnog vijeća* protiv sekta i diletantskih pokušaja, koji su unutar same *Internacionale* nastojali da se održe protiv stvarnog pokreta radničke klase. Ta se borba vodila na *kongresima*, ali još mnogo više u internim raspravljanjima Generalnog vijeća s pojedinim sekcijama.

S obzirom na to da su u Parizu prudonisti (mutualisti) bili suosnivači Udruženja, oni su, naravno, tokom prvih godina bili na njegovom čelu u Parizu. Naravno, nasuprot njima, kasnije su tamo osnivane kolektivističke, pozitivističke itd. grupe.

U Njemačkoj — lasalovska klika. Ja sam se lično dvije godine dopisivao s ozloglašanim Schweitzerom⁸ i nepobitno mu dokazao da je lasalovska organizacija obična sektaška organizacija i da je kao takva neprijatelj organizacije *stvarnog* radničkog pokreta, kome teži *Internacionala*. On je imao svoj »razlog« da te ne shvati.

Krajem 1868. u *Internacionalu* je stupio Rus Bakunjin s ciljem da unutar nje osnuje *drugu Internacionalu*, s njim kao *vođom*, pod imenom »*Alliance de la Democratie Socialiste*«. [160] On — čovjek bez ikakvog teoretskog znanja — namjeravao je da u tom posebnom tijelu

⁵ Vijeću — ⁶ zemljišnom pitanju — ⁷ Karl Marx, *Privremeni Statut Međunarodnog udruženja radnika* i *Inauguralna adresa Međunarodnog udruženja radnika* — ⁸ Vidi u 38. i 39. tomu ovog izdanja.

zastupa naučnu propagandu Internacionale i da ta propaganda bude poseban zadatak te druge *Internacionale unutar Internacionale*.

Njegov program bio je zdesna i slijeva površno spravljen bućkuriš — **Jednakost klasa!**, *ukidanje prava nasljeđivanja* kao *ishodište* socijalnog pokreta (sensimonistička besmislica), *ateizam* unaprijed nametnut članovima kao *dogma* itd., i kao glavna dogma (*prudonistička*), *apstinencija od političkog pokreta*.

Ta bajka za djecu naišla je na odziv (i još ima izvjesno uporište) u Italiji i Španiji, gdje su realni uvjeti radničkog pokreta još slabo razvijeni, i među nekim taštım, uskogrudım, praznoglavım doktrinarima u romanskoj Švicarskoj i Belgiji.

Za gospodina Bakunjinu bila je i jeste doktrina (njegova koještarija skrpana od Proudihona, St. Simona itd.) sporedna stvar — samo sredstvo da se on lično istakne. Dok je kao teoretičar nula, kao spletkar je u svom elementu.

Generalno vijeće moralo se godinama boriti protiv te zavjere (koju su francuski prudonisti podržavali do izvjesne mjere, osobito u *južnoj Francuskoj*). Najzad joj je s odlukama konferencije 1, 2 i 3, IX i XVI i XVII zadano dugo pripremani udarac.^[369]

Posve je razumljivo da Generalno vijeće u Americi ne podržava ono protiv čega se u Evropi bori. Odluke 1, 2, 3 i IX daju sada njujorškom komitetu legalno oružje da stane na kraj svakom sektaštvu i diletantskim grupama i da ih u slučaju nužde isključi.

3. Njujorški komitet dobro će učiniti ako u *zvaničnom pismu Generalnom vijeću* izrazi svoju saglasnost s odlukama konferencije.

Bakunjin (osım toga lično ugrožen rezolucijom XIV^[370] (objavlivanje procesa *Nečajev* u listu »Égalité«), koja će objelodaniti njegove podle, ruske pripovijesti) poduzima sve što je moguće da bi s ostacima svojih pristalica izazvao proteste protiv konferencije.

U tu svrhu povezao se s propalim dijelom francuskih izbjeglica (inače brojno slabım dijelom) u Ženevi i Londonu. Puštena je parola da u Generalnom vijeću vlada *pangermanizam* (odn. bizmarkovština). To se, naime, odnosi na *neoprostivu* činjenicu da sam ja porijeklom Nijemac i što zaista odlučujuće intelektualno utječem na Generalno vijeće. (Nota bene: *njemački* element je u Councilu brojčano za 2/3 slabiji nego *engleski* i također slabiji od *francuskog*. Grijeh je, dakle, u tome što *njemački* element *teoretski* nadvisuje engleske i francuske elemente! koji tu suverenost, tj. *njemačku* nauku, smatraju veoma korisnom i čak neophodnom.)

U Ženevi, pod pokroviteljstvom buržujke gospođe Andrée Léo (koja je na kongresu u Lozani bila tako bestidna da prokaže Ferréa njegovim versajskim krvnicima^[371]), izdali su list, »*La Révolution Sociale*«, koji protiv nas polemizira s gotovo doslovno istim izrazima kao i »*Journal de Genève*«, najreakcionarniji list Evrope.

U Londonu su pokušali osnovati francusku sekciju^[351], o čijoj

ćete djelatnosti naći primjer u 42. broju »Qui Vive!«, koji prilažem. (Također i broj koji sadrži pismo našeg francuskog sekretara Ser-raillier-a.^[372]) Tu sekciju, koja se sastoji od 20 ljudi (među njima mnogi mouchards⁹), Generalno vijeće nije priznalo, ali je priznalo jednu drugu, mnogo brojniju sekciju.^[373]

Zaista, usprkos spletkama tog ološa, mi provodimo veliku propagandu u Francuskoj — i Rusiji, gdje Bakunjinu znaju da ocijene i gdje se upravo na ruskom štampa moja knjiga o kapitalu.^[374]

Sekretar prvonavedene francuske sekcije (koju nismo priznali, koja se sada potpuno raspušta) bio je onaj isti *Durand* kojeg smo kao moucharda izbacili iz Udruženja.^[375]

Bakunjinistički apstincionisti od politike Blanc¹⁰ i Albert Richard iz Lijona sada su *plaćeni bonapartistički agenti*. Dokazi su u našoj ruci. Dopsinika Bousqueta (ista klika u Ženevi) iz *Bezije*a (južna Francuska) denuncirala nam je tamošnja sekcija kao policajca!^[376]

4. U pogledu *rezolucija* konferencije treba primijetiti da je čitava naklada bila kod mene^[379] i da sam ih *najprije* poslao u Njujork (Sor-geu), kao u najudaljenije mjesto.

To što su saopćenja o konferenciji — dijelom istinita, dijelom lažna — prije toga dospjela u štampu, to je krivnja jednog delegata konferencije¹¹, protiv koga je Generalno vijeće povelu istragu¹².

5. Kad je riječ o vašingtonskoj sekciji, ona se najprije obratila Generalnom vijeću da kao samostalna sekcija s njim stupi u vezu.^[328] Ako je stvar sada sređena, suvišno je vraćati se na to.

S obzirom na sekcije, treba općenito primijetiti slijedeće:

a) Prema čl. 7 Statuta¹³ sekcije koje žele da budu nezavisne mogu se radi prijema neposredno obratiti Generalnom vijeću (»no independent local society shall be precluded from directly corresponding with the General Council«¹⁴). II, čl. 4. i 5. pravilnika: »Every new branch or society« (to se odnosi na »independent local societies«) »intending to join the International is bound immediately to announce its adhesion to the General Council!« II, čl. 4. i »The General Council has the right to admit or to refuse the affiliation of any new branch etc.«¹⁵ II, čl. 5.

b) Prema čl. 5 Pravilnika, General Council ipak treba da prije toga konzultira o prijemu itd. Federal Councils or Committees¹⁶ i

c) prema odluci konferencije, vidi V, čl. 4. Pravilnika, bez dalj-

⁹ doušnici — ¹⁰ Gaspard Blanc — ¹¹ Johann Georg Eccarius — ¹² Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 186. — ¹³ Karl Marx, *Opći Statut i Organizaciona pravila Međunarodnog udruženja radnika* — ¹⁴ »nijednom nezavisnom mjesnom društvu ne smije biti zabranjeno da se neposredno dopisuje s Generalnim vijećem« — ¹⁵ »Svaka nova sekcija ili radničko društvo« (to se odnosi na »nezavisna mjesna društva«) »koje namjerava da pristupi Internacionali dužno je da o tome odmah obavijesti Generalno vijeće!« II, čl. 4. i »Generalno vijeće ima pravo da odobri ili odbije pristup svake nove sekcije itd.« — ¹⁶ Federalna vijeća ili komitete

njega će odbiti da primi svaku sekciju koja sebi daje sektaško ime itd. ili V, čl. 2, ako se jednostavno ne konstituirala kao sekcija Međunarodnog udruženja radnika.

Ovo pismo, ako želite, saopćite njemačkoj sekciji koju zastupate i iskoristite ono što je u njemu sadržano za akciju, ali ne za objavljivanje.

Salut et fraternité¹⁷

Karl Marx

Kapital nije još izašao na engleskom ili francuskom. Francusko izdanje se pripremalo, ali su ga događaji prekinuli.^[312]

Eccarius je na moj zahtjev imenovan za sekretara za *sve* sekcije United States (izuzevši francuske, za koje je sekretar Le Moussu). I pored toga, sa zadovoljstvom ću odgovarati na Vaša ili Sorgeova privatna pitanja koja mi postavite. Članak iz »Irish Republic« o Internacionalni Engels je poslao radi objavljivanja u Italiju.

U budućće će se »Eastern Post« s izvještajima o sjednicama Generalnog vijeća redovno slati u Njujork Sorgeu.

*Nota bene ad Political Movement*¹⁸:

Political movement radničke klase ima, naravno, za konačni cilj osvajanje political power¹⁹ za sebe, a za to je, naravno, potrebna do izvjesne granice razvijena previous organisation working class²⁰, koja izrasta baš iz samih njenih ekonomskih borbi.

Ali, s druge strane, svaki pokret, u kojem se radnička klasa kao *klasa* suprotstavlja vladajućim klasama i nastoji da ih prisili pressure from without²¹, predstavlja political movement. Npr., pokušaj da se u pojedinoj tvornici ili također u pojedinoj industrijskoj grani štrajkovima itd. iznudi od pojedinih kapitalista ograničenje radnog vremena, čisto je ekonomski pokret; naprotiv, pokret da se iznudi zakon o osmosatnom radnom vremenu itd. jest *politički* pokret. I na taj način iz pojedinačnih ekonomskih pokreta radnika izrasta svuda *politički* pokret, tj. pokret *klase* za provođenje njenih interesa u općem obliku, u obliku koji ima opću, društveno prinudnu snagu. Kad ti pokreti pretpostavljaju izvjesnu previous organizaciju, tada su oni sa svoje strane također sredstvo razvijanja te organizacije.

Tamo gdje radnička klasa nije u svojoj organizaciji dovoljno napredovala da bi protiv kolektivne sile, tj. političke vlasti vladajućih klasa poduzela odlučnu borbu, ona se svakako mora za to školovati neprestanom agitacijom protiv (i neprijateljskim stavom prema) politici vladajućih klasa. U protivnom, ona će i dalje biti igračka u njihovim rukama, kao što je to dokazala septembarska revolucija u Francuskoj i kao što to do izvjesnog stupnja dokazuje igra koja gospodinu Gladstone-u i Comp. uspijeva do ovog časa u Engleskoj.

¹⁷ Pozdrav i bratstvo — ¹⁸ Napomene uz *politički pokret* — ¹⁹ političke vlasti — ²⁰ prethodna organizacija radničke klase — ²¹ pritiskom izvana

128

Engels Carmelu Palladinou

u Napulj

(koncept)

London, 23. nov. 1871.

Građanine Palladino,

Upravo sam primio Vaše pismo od 13. o. m. i zahvaljujem Vam na izvještaju o historiji napuljske sekcije^[377] koji ću podnijeti Generalnom vijeću na slijedećoj sjednici. Ma kakvi bili zaključci koje će donijeti Vijeće u pogledu objavljivanja sadržaja ovog izvještaja, potrebna tajnost bit će uvijek osigurana.

Žao mi je što smatrate svojom dužnošću da mi izjavite da uopće ne prihvatate zaključke posljednje konferencije¹. Kao što se vidi čak iz Vašeg pisma da u Napulju više ne postoji organizirana sekcija Internacionale, ne mogu prihvatiti tu izjavu nego kao izraz vašeg ličnog mišljenja, a ne kao napuljske sekcije, silom rasturene. Međutim, da bih izbjegao nesporazum, odgovaram Vam niže detaljno.

1. Vi niste zadovoljni del modo como fu convocata la Conferenza medesima, non certo conforme alle prescrizioni dei nostri Statuti Generali². Na tu optužbu, treba odgovarati sa dvije stvari:

a) Sigurno, za naše Opće statute³ nisu nadležne konferencije, samo su kongresi nadležni; pisani su više-manje u naivnoj odvažnosti koju su nam vladajući dopustili. Budući da su nas vlasti onemogućile da sazovemo kongres u 1870. godini, sekcije, smjesta upitane za mišljenje, potvrdile su i produžile ovlaštenja Generalnog vijeća i dale mu punomoć da odluči o vremenu i mjestu održavanja narednog kongresa.^[25] Godine 1871. vlasti su još više onemogućile sazivanje kongresa.⁴

---

¹ Karl Marx-Friedrich Engels, *Zaključci konferencije delegata Međunarodnog udruženja radnika, održane u Londonu od 17. do 23. septembra 1871.* — ² s nečinom kako je sazvana konferencija, niti da je u saglasnosti s propisima našeg Općeg Statuta — ³ Karl Marx, *Privremeni Statut Međunarodnog udruženja radnika* — ⁴ u rukopisu precrtano: u Francuskoj je Udruženje rastureno; u Španiji, Italiji, Njemačkoj, Austriji i Ugarskoj izloženo je progonima koji su ga posve dezorganizovali. Ostaju Amerika, Engleska, Belgija, Švajcarska kao jedine zemlje gdje bi se Internacionala mogla bar javno sakupiti. I u Belgiji je najavljen zakon protiv Internacionale. Izbor delegata za kongres, koji treba prema Statutu da se održi na javnim sastancima bio bi nemoguć, neprovediv pri takvom stanju stvari.

Zato imamo dokaze, ako u to sumnjate. Ali Vi to nećete; »non potendosi più riunire la sezione napolitana deli Internazionale«⁵ nakon 20. avgusta 1871, ona nije mogla izabrati delegate za kongres. Isto tako u Francuskoj, Njemačkoj, Austriji; u Španiji Federalno vijeće moralo je pobjeći u Portugaliju. Što da se onda radi? Ostaje presedan iz 1865. godine kada je, iz izvjesnih razloga, polujavni kongres zamijenila interna konferencija u Londonu, a čije je sazivanje i zaključke potvrdio naredni kongres.^[290] Vi ćete mi reći da su ti presedani buržoaske i autoritarističke besmislice nedostojne pravih proletherskih revolucionara, a ja ću Vam odgovoriti da Opći Statut, administrativni Pravilnik, zaključci kongresa itd., itd. idu u istu kategoriju, ali, na žalost, nijedno udruženje, čak najrevolucionarnije, ne može bez njih. Dakle, Generalno vijeće, na vlastitu odgovornost, predlaže sekcijama da trenutno nadomjeste kongres, koji nije moguće održati, s konferencijom koju je moguće održati; moguće, jer vlasti ne bi prepoznale delegate. Sekcije prihvataju, nijedna ne protestuje, a Vijeće je spremno da odgovara za svoje djelovanje budućem kongresu.

b) Sam saziv konferencije bio je posve redovan. Sve federacije, sve nezavisne sekcije, koje su bile u redovnoj vezi s Generalnim vijećem, bile su pravovremeno obaviještene.

c) Uostalom, ako ima primjedbi da se stave na pravilnost ili način saziva konferencije, momenat je bio da ih se stavi prije ili za vrijeme konferencije. *Nijedna* nije stavljena.

2. Žalite se zbog scarsezza dei delegati.⁶ To nije krivnja Generalnog vijeća. Međutim, Belgija, Španija, Holandija, Engleska, Njemačka, Švajcarska i Rusija bile su direktno zastupljene. Francusku su predstavljali gotovo svi članovi Pariske komune tada prisutni u Londonu i ja ne vjerujem da biste Vi htjeli osporavati njihova punomoćja. Ako Italija nije poslala nijednog delegata, za to držite svoju vladu.⁷

3. Vi kažete da su ti delegati si hanno arrogato i diritti propri di un Congresso Generale.⁸ To je sasvim suprotno činjenicama. Zaključci konferencije nimalo se ne kose sa sadržajem Statuta. Jedni samo ponovo potvrđuju zaključke ranijih kongresa, malo ili nimalo poznate sekcijama ili članovima koje su se kasnije priključile. Drugi su čisto organizacionog karaktera. Daleko od tog da prekorače kompetencije konferencije, ni jedni čak ne prevazilaze kompetencije Generalnog vijeća.

4. Zatim, Vi se suprotstavljate »tenore stesso di tali risoluzioni che a vostro parere sono in aperta contraccione con i principii della

⁵ »nije više bilo moguće okupiti napuljsku sekciju Internacionale« —

⁶ malog broja delegata — ⁷ u rukopisu precrtano: za što je krajnje vrijeme, prava opozicija da se razvije — ⁸ sebi prisvojili pravo općeg kongresa

nostra Associazione fissati nei nostri Statuti generali.⁹ To sasvim osporavam i zato očekujem Vaše dokaze. Osnivači Internacionale, oni koji su pripremali Statute i zaključke kongresa našeg udruženja, bili su vrlo dobro zastupljeni na konferenciji, i oprostite mi ako dodam da vjerujem, u prvom redu, u njihovo tumačenje tih statuta, kao i statuta koje su donijeli sami potonji kongresi. Molim Vas, ne zaboravite da Internacionala ima svoju vlastitu historiju i da ta historija — na koju ima puno pravo da bude ponosna — daje najbolji komentar statutima; da Internacionala ne misli nipošto oporeći tu slavnu historiju — i da je sadašnji spontani pokret proleterskih masa u korist našeg udruženja — pokret izrazitiji i oduševljeniji u Italiji nego igdje drugdje — sjajnija potvrda ne samo statuta nego i cijele te historije. Koliko god bilo vaše strahovanje zbog velike odgovornosti koju je na sebe preuzelo Generalno vijeće, ovo Vijeće uvijek će ostati vjerno zastavi kojoj povjerenje daju radnici civilizovanog svijeta već pet godina. Ono će poštivati lična mišljenja, ono je spremno da položi svoja punomoćja u ruke svojih mandatora; ali toliko dugo dok će mu biti povjereno najviše rukovođenje Udruženjem, ono će paziti da se karakter pokreta, koji je od Internacionale stvorio ono što je sada, ne iskrivi i pridržavat će se zaključaka konferencije dok neki kongres ne odluči drukčije.

Prema X zaključku konferencije neće biti nikakve smetnje da se raspuštena napuljska sekcija rekonstituirala pod imenom Federazione Operaia Napolitana ili pod nekim drugim imenom.

Prevod s francuskog

---

⁹ sadržaju takvih zaključaka za koje Vam se čini da stoje u otvorenoj protivriječnosti s našim Udruženjem, kako smo mi to utvrdili u našem Općem Statutu.

129

Marx César u de Paepé

u Brisel

London, 24. nov. 1871.

Moj dragi prijatelju,

Pisao bih Vam već davno da je moje vrijeme pripadalo meni. Četiri prošle nedjelje bio sam prikovan za kuću, izbili su čirevi, operacije itd. secundum legem artis.¹ Međutim, zbog poslova Internacionale, s jedne, i izbjeglica, s druge strane, nisam čak uspio da pre-radim prvo poglavlje *Kapitala* za ruski prevod. Budući da su prijatelji iz Petrograda sve više pritiskali, morao sam ostaviti poglavlje kakvo jeste i učiniti samo nekoliko manjih izmjena.^[122] Već sam Vam u Londonu rekao da sebi često postavljam pitanje nije li došlo vrijeme da se povučem iz Generalnog vijeća. Što se Udruženje više razvija, više svog vremena gubim, a napokon, ipak moram završiti *Kapital*. Osim toga, moje bi povlačenje spasilo Internacionalu od *pangermanizma*, čime je ja, prema riječima Roullier-a, Malona, Bakunjina, Robina i kompanije, ugrožavam.

Razgovarao sam s mojim liječnikom o vašoj stvari. Rekao mi je sljedeće:

1. Da biste u Londonu počeli praksu kao *engleski liječnik*, nije dovoljno da ovdje položite ispite. Vi biste morali još najmanje dvije godine da studirate u nekoj londonskoj bolnici (ili na Univerzitetu). Uvažili bi se belgijski kursevi za neke naučne grane, ali ne za sve.

2. S druge strane, Vi možete ovdje raditi kao liječnik s Vašim belgijskim diplomama, bez polaganja novih ispita i bez pohađanja engleskih kurseva. Ovdje ima francuskih i njemačkih liječnika koji tako rade. Jedino ima nekoliko slučajeva, ne mnogo (na primjer, sudska medicina), gdje Vi ne biste smjeli raditi, no to je neznatno.

3. Napokon, Vi ćete moći — kao što su to mnogi stranci činili prije Vas — kombinirati oba načina, odmah raditi kao liječnik i u isto vrijeme preduzeti potrebne mjere da biste se kasnije pretvorili u *engleskog* liječnika i konačno postali the physician of Her Most Gracious Majesty.²

Dakle, moj dragi prijatelju, vidite da ima mnogo puteva koji vode u Rim. Drop me a few lines about this subject.³

¹ prema propisima vještine — ² liječnik Njenog najmilostivi jeg veličanstva
— ³ Javite mi se s nekoliko riječi o tome.

Ponašanje belgijskog Federalnog vijeća prema Generalnom vijeću izgleda mi sumnjivo. Gospodin Hins i njegova žena — govorim Vam posve otvoreno — jesu bakunjinisti, a gospodin Steens je vjerovatno smatrao da nije dovoljno veličana njegova rječitost. U Ženevi se čak govorilo, kako mi je Utin pisao (on sam u to ne vjeruje), da ste Vi stali na stranu alijansista i udružili se s André Léom, Malonom, Razoua-om itd.

Ta stvar, sama po sebi kukavna, mogla bi loše završiti. Engleska, Sjedinjene Države, Njemačka, Danska, Holandija, Austrija, većina francuskih grupa, Italijani sa sjevera, na Siciliji i u Rimu, ogromna većina romanske Švajcarske, cijela njemačka Švajcarska i Rusi u Rusiji (koje treba razlikovati od nekoliko Rusa u inostranstvu, koji su povezani s Bakunjinom) idu zajedno s Generalnim vijećem.

S druge strane, postoji jurska federacija u Švajcarskoj (to jest Alijansini ljudi koji se kriju pod tim imenom), Napulj, možda Španija, dio Belgije i nekoliko grupa među francuskim izbjeglicama (koji, uostalom, prema pismima koja smo primili iz Francuske, čini se da tamo nemaju nikakvog ozbiljnog utjecaja) koji bi sačinjavali protivnički tabor. Takav rascjep, sam po sebi ne suviše opasan, bio bi vrlo nezgodan u času kad treba da stupamo u zbijenim redovima protiv zajedničkog neprijatelja. Naši protivnici ne varaju se uopće u pogledu svoje slabosti, ali računaju da će dobiti veliku moralnu podršku pristupanjem belgijskog Federalnog vijeća.

Svakog dana pitaju me ovdje o *Anti-Proudhonu*.⁴ Mogao bih izvršiti izvjesnu propagandu među najboljim umovima francuske emigracije da imam nekoliko primjeraka mog spisa o Proudhonu, koji ste mi ljubazno obećali.

S bratskim pozdravom

Karl Marx

Žao mi je što Vam moram javiti da Vaš prijatelj, slikar Léonard, nema ovdje velikih izgleda. Moja porodica išla je juče da vidi njegove slike. Ja nisam još ništa vidio jer the fog is atrocious so that I have not yet been permitted to leave my room.⁵

Prevod s francuskog

⁴ Karl Marx, *Bijeda filozofije* — ⁵ magla je tako strašna da mi još nije dopušteno da izlazim iz kuće.

130

Marx Paulu i Lauri Lafargue

u San Sebastijan

24[-25] nov. 71.

Moji dragi Laura i Toole¹,

Djelomično zbog poslova Internacionale, djelomično zbog posjeta komunara, nisam mogao smoci vremena za pisanje. Kako je moje vrijeme odmjereno, možete suditi po jednom primjeru. U Petrogradu su preveli *Das Kapital*² na ruski, ali su izostavili prvo poglavlje jer sam ih molio da tako učine budući da sam namjeravao da ga ponovo napišem na popularniji način. Od pariskih događaja stalno sam bio sprečavan da ispunim obećanje i konačno sam bio prisiljen da se ograničim na nekoliko izmjena kako ne bih sasvim zadržao njegovo dulje pripremanje.^[122]

Quant aux calomnies contre Toole³, sve je to brbljarija, un canard de la branche française Nr. 2.⁴ Serrailier, le secretaire pour la France⁵, pošao je odmah u Bordo. Šest sekcija, koje tamo postoje, potvrdile su glasanjem da imaju potpuno povjerenje u slavnog Toole-a.

O skandalu koji se dogodio u Londonu i Ženevi, moram početi od početka.

Između mnogih francuskih izbjeglica primili smo u Generalno vijeće Theisz-a, Chalaina i Bastelica. Ovaj posljednji jedva je primljen kad je predložio Avriala i Camélinat-a, ali est modus in rebus⁶, i mi smo vidjeli da tako sada imamo dosta prudonovaca u našim redovima. Pod raznim izgovorima izbor te dvojice dostojanstvenika je odložen do konferencije i na konferenciji odbačen jer je na njoj donesena rezolucija kojom se poziva da se ne prima mnogo izbjeglica.^[378] Zbog toga les grandes coleres des citoyens Avrial et Camélinat.⁷

Na samoj konferenciji oštro su se suprotstavili zaključku o »političkom djelovanju radničke klase« bakunjinisti — Robin, Španac Lorenzo i Korzikanac Bastelica.^[379] Posljednji, praznoglavac i veoma umišljen tip, prošao je gore i s njim se postupilo prilično surovo. Njegova glavna osobina — c.à.d. son amour-propre⁸ — udarila mu je u glavu.

---

¹ Toole, pseudonim Paula Lafargue-a — ² *Kapital* — ³ Što se tiče kleveta protiv Toole-a — ⁴ izmišljotina francuske sekcije br. 2 — ⁵ Serrailier, sekretar za Francusku — ⁶ ima neka mjera u stvarima (Horacije, *Satirarium libri*, I, 1, 106) — ⁷ veliki bijes građana Avriala i Camélinat-a — ⁸ tj. samoljublje

Il y avait un autre incident.⁹

U pogledu »Alliance de la Démocratie Socialiste« i Différend dans la Suisse Romande¹⁰ konferencija je imenovala komisiju (njen sam član i ja), koja se sastala u mojoj kući.^[380] Kao svjedoci bili su na jednoj strani Utin, a na drugoj Bastelica i Robin. Robin se ponio krajnje bijedno i kukavički.¹¹ Pošto je dao svoju izjavu (na početku sastanka), rekao je da mora ići i digao se da iziđe. Utin mu reče da mora ostati, da ispitivanje mora biti ozbiljno, da ne bi želio o njemu govoriti u njegovoj odsutnosti. Nizom osobitih taktičkih pokreta Robin se približi vratima. Utin ga žestoko povuče rekavši mu da će ga optužiti kao glavnog nosioca spleta Alijanse. Međutim, to secure a safe retreat¹², veliki Robin otvorio je na pola vrata i kao pravi Pars^[381] dobaci Utinu slijedeće riječi: Sad vas prezirem.

Devetnaestog septembra dostavio je konferenciji, posredstvom Delahaye-a, ovo pismo: »Pozvan kao svjedok u vezi sa švajcarskim sporom, u komisiji imenovanoj da ga ispita, prihvatio sam se toga u nadi da ću doprinijeti smirivanju. Umješšan direktno u stvari, izjavljujem izrično da ne prihvatam ulogu optuženog i da ne želim prisustvovati sjednicama konferencije na kojima će biti raspravljano švajcarsko pitanje.

19. septembra 1871.

P. Robin.«

Više članova konferencije, kao De Paepe, zatražilo je da se taj tip odmah izbac iz Generalnog vijeća, ali, na moj prijedlog, odlučeno je da se od njega zatraži da povuče svoje pismo i, ako ga povuče, da se taj spor prepusti Generalnom vijeću. Budući da je Robin ostajao pri svom pismu, na kraju je isključen iz Generalnog vijeća.

Međutim, he had addressed to myself the following¹³ ljubavno pismo 28. septembra:

»Gospodine Marx,

Ja Vam mnogo dugujem, što me ne spriječava da vjerujem da ništa ne bi moglo izmijeniti moje prijateljstvo puno poštovanja koje sam gajio prema Vama. Danas, budući da ne mogu podrediti zahvalnost svojoj savjesti i budući da, na žalost, moram s Vama prekinuti, smatram da sam dužan da Vam uputim ovu izjavu.

Uvjeren sam da ste Vi, popuštajući ličnoj mržnji, doprinijeli ili podržali neposredne optužbe protiv članova Internacionale, oni su predmet te mržnje ili je njihov jedini zločin što je dijele.

P. Robin.«

⁹ Dogodio se još jedan incident — ¹⁰ spor u romanskoj Švajcarskoj — ¹¹ u rukopisu je dovede engleski, zatim francuski — ¹² da obezbijedi sigurnu odstupnicu — ¹³ on mi je uputio slijedeće

Nisam smatrao vrijednim truda da odgovorim R.R.R.-Robin mouton.¹⁴ (Već ga je Rabelais poznao pod tim imenom i ubraja ga posebno među stado ovaca.)^[382] Sada se vraćam na naše ostale ovce.

Poslije konferencije Avrial i Camélinat insistirali su na stvaranju francuske sekcije (*»Section française de Londres de 1871«*).^[351] Theisz, Bastelica (koji je već bio odlučio da se vrati u Švajcarsku i htio da Bakunjinu osigura podršku Londonaca prije svog odlaska) i Chalain (lakrdijaš bez ikakve vrijednosti) na tome su radili. Objavili su svoj posebni statut u novinama *»Qui Vive!«*, o kome ću kasnije govoriti. Taj statut u biti suprotan Općem Statutu.¹⁵ Između ostalog, ta gospoda (ima ih 20, među njima i nekoliko doušnika; njihov sekretar bio je slavni Durand, koga je Generalno vijeće javno raskrinkalo kao špijuna i istjeralo iz Internacionale^[375]), prisvojila su sebi *pravo* da imenuju delegate za Generalno vijeće s imperativnim mandatom, odlučivši u isto vrijeme da nitko tko pripada njihovoj sekciji ne smije prihvatiti imenovanje za člana Generalnog vijeća, osim u slučaju kad bude poslat kao delegat same sekcije.

Čak prije potvrđivanja njihovog statuta od strane Generalnog vijeća bili su drski i poslali mu kao delegate Chautard-a (kretena, koji je za vrijeme Komune bio na ruglu Pariza) i Camélinat-a. Pristojno su pozvani da se povuku i pričekaju dok njihov statut potvrdi Generalno vijeće. Ja sam bio zadužen da izvršim kritiku. To prvo pismo Vijeća¹⁶ novoj sekciji bilo je pomirljivo pisano. Od njih je samo zatraženo brisanje članova suprotnih slovu i duhu *»Općeg Statuta i Pravilnika«*.

Bili su bijesni. Avrial (zajedno sa Theisz-om i Camélinat-om) pisao je odgovor, za što su mu trebale 2 nedjelje rada and to which the last literary finish was given par *Vermersch* (Père Duchesne).¹⁷

Taj tip se uvukao među njih kad su osnivali s nekoliko grafičkih radnika novine *»Qui Vive!«* pod privremenim uredništvom Le Verdeta (šopenhauerovskog filozofa). *Vremerssh* im je laskao u podsticao ih protiv Generalnog vijeća da bi se dokopao novina — i u tome je *uspjio*.

Oni su poslali Bastelica u Švajcarsku i otud su dobili *lozinku*: Generalno vijeće je pod *pangermanskim* jarmom (to sam bio ja!), autoritarskim itd. Prvi zadatak svakog građanina je da djeluje na rušenju tog uzurpatorskog Vijeća itd. Sve je to dolazilo od Bakunjina (koji je djelovao preko Rusa N. Žukovskog, sekretara Alijanse u Ženevi, Guillaume-a itd.), čija se klika (uostalom malobrojna u Švajcarskoj)

---

¹⁴ ovci — ¹⁵ Karl Marx, *Opći Statut i Organizaciona pravila Međunarodnog udruženja radnika* — ¹⁶ Karl Marx, *Rezolucija Generalnog vijeća o statutu Section française de 1871, doneta na sjednici 17. oktobra 1871.* — ¹⁷ i kome je posljednji literarni oblik dao *Vermersch* (Père Duchesne)

udružila s gospodom André Léom, Malonom, Razouaom i malom grupom francuskih izbjeglica^[352] nezadovoljnih što igraju drugorazrednu ulogu ili no part whatever.¹⁸

Uz put: svi ti glupani, koji su bili članovi Pariskog federalnog vijeća ili koji su krivo tvrdili da su to bili, kao, npr., Roullier, taj vikač, larmaš, pijanac, bili su uobrazili — kao po pravu — da su primljeni kao članovi Generalnog vijeća.

Theisz (koji je bio imenovan za *blagajnika* Generalnog vijeća, ne sekretara za Francusku) i Bastelica podnijeli su ostavku Vijeću, pozivajući se na svoj statut koji im zabranjuje da prihvate imenovanje u Vijeću.

Napokon, odgovorio sam¹⁹ na uljepšano pismo Père Vermerscha, čiji duh je više flamanski nego francuski. Odgovor je bio tako ubitačan i u isto vrijeme tako ironičan da su odlučili da ne nastavljaju prepisku s Vijećem. Dakle, nisu bili priznati kao sekcija Internacionale. Père Vermersch je postao glavni urednik lista »Qui Vive!« U br. 42 štampao je pismo Chautard-a, *Chouteau* (koga je Rigault kao špijuna otkrio u »*La Patrie en danger*«) i *Landeck* koji je dao riječ gospodinu Pietriju (vidi posljednji proces protiv internacionalista u Parizu) da se povlače iz *Internacionale* i politike^[383] — and similar riffraff²⁰ —; u tom pismu napali su zaključak konferencije koji govori da su njemački radnici (koji su demonstrirali protiv aneksije francuskih pokrajina i kasnije za Komunu, i zbog čega u ovom momentu još trpe od Bismarckovih progona) izvršili svoju dužnost i time pružili očit dokaz »pangermanizma«!^[372]

To je bilo malo previše za gospodu Theisz-a, Camélinat-a i Avriala. Uskratili su svoje potpise. Kao članovi Upravnog vijeća lista »Qui Vive!« imali su sporova s Vermerschom zbog jednog nemoralnog romana koji je on objavio u feljtonu.^[384] Vermersch, kome više nisu trebala ta gospoda, tada ih je napao u »Qui Vive!« ne navodeći njihova imena. Isto tako sporio se s ostalim izbjeglicama zbog njegovih gnusnih članaka; mislim da je juče dobio pljusk od Sicard-a.^[385] Sada hoće svom silom da ga udalje iz redakcije. Vidjet ćemo! Smatra se da je plaćen od Versaja da kompromituje komunare. Da s tim završim: u Londonu je propala zavjera. Francuska sekcija br. 2 u potpunom je rasulu (samo po sebi se razumije da su to ubrzali Le Lubez, Bradlaugh, Besson itd.). Jedna druga francuska sekcija mnogo je brojnija i formirana je u saglasnosti s Generalnim vijećem.^[373]

Na mjesta članova koji su podnijeli ostavke imenovali smo kao članove Vijeća Ant. Arnaud-a, F. Cournot-a i G. Ranvier-a.

U Ženevi Alijansa izdaje s André Léom, Malonom itd. mali list »*La Révolution Sociale*« (koji uređuje neki Claris), u kome otvoreno

¹⁸ uopće nikakvu — ¹⁹ Prijedlozi zaključaka Generalnog vijeća o *Section française de 1871.* — ²⁰ i slične besmislice

napada Generalno vijeće i konferenciju. Pangermanizam (njemačkih i bizmarkovskih glava), autoritarizam itd. »Jurska federacija« (opet ista klika pod drugim imenom) održala je posve mali kongres u Sonvilijeu^[366] (bernska Jura), gdje je odlučeno da se pozovu sve sekcije Internacionale da se pridruže Jurskoj federaciji i da se isprovocira hitno sazivanje posebnog kongresa na kojem bi bilo ispitano držanje Vijeća i zaključci konferencije bili poništeni kao suprotni principu autonomije koju ti zaključci »otvoreno povređuju«. Naročito se protestuje protiv zaključka II, 2, 3, IX (*Političko djelovanje radničke klase*), XVI i XVII.^[369] Ne usuđuju se govoriti o zaključku XIV,^[370] koji je posebno neugodan Bakunjinu, jer će pokazati cijeloj Evropi sramno djelo koje je on počinio u Rusiji.

Držanje madridskog Federalnog vijeća (koje su obradili Bakunjin i Bastelica) vrlo je sumnjivo. Engels — poslije odlaska Lorenza, nije primio nikakav odgovor na brojna pisma. Oni su prožeti apstinicionističkom doktrinom u politici. Engels im je danas pisao²¹ da će biti poduzete mjere ako nastave sa svojom šutnjom. U svakom slučaju, Toole must act.²² Poslat ću mu engleske i francuske primjerke novog, revidiranog i proširenog izdanja Statuta i Pravilnika.^[327]

Naši protivnici su baksuzi. Kao što sam ranije rekao, prvi sekretar disidentske sekcije u Londonu bio je G. Durand, koga smo otkrili kao versajskog špijuna.

Bakunjinisti Blanc²³ i Albert Richard (iz Liona) prodali su se Bonaparti. Bili su ovdje da vrbuju članove pod svoju zastavu jer — Bonaparta je bolji od Thiers-a!

Najzad, dopisnika ženevskih neprijateljskih izbjeglica u Bezijeu — gotovo njihov jedini francuski dopisnik — optužila je sekcija u Bezijeu kao policajca (on je sekretar glavnog policijskog komesara)!^[376]

Nadam se da ću uskoro primiti dobre vijesti o zdravlju mog predragog Schnapsa i cijele porodice.

Old Nick

A propos Theisz-a. On je izgubio svaki utjecaj u Parizu zbog pohvala koje su versajski listovi odali njemu i tati Beslayju.

Bastelica je na čelu Bakunjinovih pristaša.

Još moram dodati da su napadi ženevskog lista »Révolution Sociale« protiv nas izrečeni gotovo istim izrazima kao i napadi u »*Journal de Genève*« (najreakcionarnijem evropskom listu) i u listu »*Times*«, koje Vam šaljem. Novine o kojima govori »*Times*« jesu »*Journal de Genève*«.

Prevod s engleskog i francuskog

²¹ Španskom Federalnom vijeću u Madridu — ²² Toole mora djelovati —

²³ Gaspard Blanc

131

Engels Paulu Lafargue-u

u San Sebastijan^[387]

[London, 25. novembra 1871]

Dragi moj Toole, zahvaljujem Vam na pismu koje sam dobro iskoristio u Vijeću. Već danas moj ultimatum madridskom Federalnom vijeću¹ odlazi *kao preporučeno pismo*; kazao sam im da, ako se produži njihova šutnja, *debuemos proceder como nos 10 dictará el interés de la Internacional*.² Ako ne odgovore ili odgovore na nepriličan način, odmah ćemo Vam poslati punomoćja za cijelu Španiju. Međutim, Vi imate pravo, prema našem Statutu, kao svaki drugi član, da formirate nove sekcije. Važno je da ćemo u slučaju rascjepa stalno imati oslonac u Španiji, čak ako sva današnja organizacija prijeđe s oružjem i prtljagom u bakunjinistički tabor; i tada ćemo moći računati jedino na Vas. Učinite stoga sve što možete da svuda uspostavite veze s ljudima koji bi nam mogli koristiti u takvom slučaju. Ti bakunjinisti žele potpuno pretvoriti Internacionalu u *apstincionističko društvo*, ali u tome neće uspjeti. La »Federación« de Barcelona y la »Emancipación« de Madrid³ stižu nam vrlo neredovno tako da ne mogu saznati da li je već otpočelo otkrivanje spletke u tim novinama. Ali oni su stalno propovjedali apstinenciju, što im vjerojatno izgleda važnijim pitanjem od ekonomskih pitanja. Eto kuda idu svojom apstincionističkom politikom: *oni sami* čine od politike najvažniju stvar!

Srdačno pozdravite Lauru i poljubite malog Schnapsa umjesto mene.

Uvijek Vaš

F. Engels

Prevod s francuskog

---

¹ Španskom Federalnom vijeću u Madridu — ² mi moramo postupiti tako kako nam nalažu interesi Internacionale — ³ »Federación« iz Barcelone i »Emancipación« iz Madrida

132

Marx Julianu Bałaszewicz-Potockom

u London^[388]

[London] 25. nov. 1871.
1, Maitland Park Road
Haverstock Hill, N. W.

Poštovani gospodine,

Zajedno s ovim redovima šaljem Vam 4 primjerka »Statuta i Pravilnika¹ i 1 primjerak »Zaključaka Londonske konferencije.«²

Francusko izdanje »Statuta itd.« izaći će za nekoliko dana. Molim Vas pišite mi koliko želite primjeraka tog izdanja.

Za sva ostala obavještenja, koja se odnose na *Internacionalu*, molim Vas da se obraćate na generala W. Wróblewskog (22, Vincent Terrace, Islington), on je sekretar Generalnog vijeća za Poljsku.

Vaš odani
Karl Marx

Prevod s engleskog

---

¹ Karl Marx, *Opći Statut i Organizaciona pravila Međunarodnog udruženja radnika* — ² Karl Marx-Friedrich Engels, *Zaključci konferencije delegata Međunarodnog udruženja radnika, održane u Londonu od 17. do 23. septembra 1871.*

133

Marx Julianu Bałaszewicz-Potockom

u London⁽³⁸⁸⁾

[London] 29. novembra 1871.

1, Maitland Park Road
Haverstock Hill, N. W.

Poštovani gospodine,
Francusko izdanje »Općeg Statuta i Pravilnika«¹ bit će gotovo
za nekoliko dana i tad ću Vam poslati nekoliko primjeraka.
Bit će mi drago da Vas pozdravim u mojoj kući navečer u 6 sati.

Vaš odani
Karl Marx

Prevod s engleskog

---

¹ Karl Marx, *Opći Statut i Organizaciona pravila Međunarodnog udruženja radnika*

134

Marx Friedrichu Adolphu Sorgeu

u Hoboken^[389]

London, 29. nov. 1871.

Dragi moj Sorge,

Nadam se da ste konačno u Njujorku primili zaključke konferencije¹ i ostala pisma koja sam poslao. S ovim pismom šaljem i 3 posljednja broja lista »Estern Post« — izvještaje sa sjednica Generalnog vijeća. U njima je, prirodno, samo ono što je namijenjeno javnosti.

O financijskim stvarima mogu samo da primjetim:

1. Njujorški komitet^[206] nema ništa da plaća, osim 2. d. po komadu za pamflete o *Gradanskom ratu u Francuskoj*², koje ste primili. Platit će 1 d. po komadu za »Statut i Pravilnik«³, à fur et mesure⁴, kako se prodaju. Ali morate mi javiti koliko trebate primjeraka francuskog i engleskog izdanja Statuta itd. Nadalje, za trenutne potrebe trebalo bi, možda, da imate izvjesne zalihe u rezervi.

2. Što se tiče novca poslanog nama za izbjeglice, Generalno vijeće želi izričito napisanu izjavu da je samo Generalno vijeće odgovorno za njegovu podjelu među francuskim izbjeglicama i da takozvano »Društvo francuskih izbjeglica u Londonu«^[390] nema nikakva prava kontrole nad Vijećem.

To je neophodno jer, iako masu spomenutog društva sačinjavaju poštenu ljudi, na čelu komiteta su nitkovi, tako da najveći dio — i najzaslužniji dio izbjeglica — ne želi da ima išta s »Društvom«, već da ih podupire neposredno Vijeće. Zato mi Društvu dajemo nedjeljno izvjestan iznos, a drugi dijelimo neposredno.

Ti spomenuti nitkovi su oni koji su širili najgnusnije klevete protiv Generalnog vijeća bez čije bi pomoći (a mnogi njegovi članovi nisu žrtvovali samo svoje vrijeme već pomagali i iz svog džepa) francuske izbjeglice »crevé de faim«⁵.

Sada prelazim na pitanje MacDonneta.^[391]

Prije nego što ga je primio, Vijeće se naširoko raspitalo o njegovoj ispravnosti jer su njega, kao i sve ostale irske političare, klevetali njegovi vlastiti zemljaci.

---

¹ Karl Marx, - Friedrich Engels *Zaključci konferencije delegata Međunarodnog udruženja radnika, održane u Londonu od 17. do 23. septembra 1871.* — ² Karl Marx, *Gradanski rat u Francuskoj* — ³ Karl Marx, *Opći Statut i Organizaciona pravila Međunarodnog udruženja radnika* — ⁴ prema tome (pravilno francuski: au fur et à mesure) — ⁵ umirali od gladi

Poslije nepobitnog dokaza o njegovom karakteru, Vijeće je njega izabralo jer *masa irskih radnika u Engleskoj* ima u njega više povjerenja negoli u *ijednu drugu ličnost*. Posve su mu strane vjerske predrasude i apsurdno je predbacivati da on ima »građanskih« predrasuda. On je proleter po svom načinu života i po svojim pogledima.

Ako ima kakvih optužbi protiv njega, treba to određeno iznijeti, a ne u nejasnim insinucijama. Mislim da Irci, koji su dugo bili izolovani zbog tamnovanja, nisu kompetentni suci. Najbolji dokaz je — njihov odnos prema listu »Irishman«, čiji je urednik Pigott pravi špekulant i čiji je direktor Murphy, grubi nitkov. Usprkos naporima Generalnog vijeća za irsku stvar, te novine stalno protiv nas spletkare. MacDonneta su stalno napadali u tom listu Irci (O'Donnel) koji su povezani s Campbellom (činovnikom u londonskoj policiji) i okorjelom pijanduram, koji će za čašu džina povjeriti prvom policajcu sve tajne koje zna.

Poslije imenovanja MacDonneta, Murphy je napao i klevetao *Internacionalu* (ne samo MacDonneta) u listu »Irishman« i u isto vrijeme od nas tražio da ga postavimo za sekretara za Irsku.

U pogledu O'Donovana Rossa, čudim se da ga još navodite kao autoritet poslije svega što ste o njemu pisali. Ako bi ijedan čovjek lično morao biti zahvalan *Internacionali* i francuskim komunarima, to bi trebalo biti on; a Vi ste vidjeli kakvu smo zahvalnost od njega dobili.⁶

Neka irski članovi njujorškog komiteta ne zaborave da radi njihove koristi, prije svega, želimo *utjecaj nad Ircima u Engleskoj*, i da u tom cilju, koliko god smo željeli da pronađemo, nismo našli, boljeg čovjeka od MacDonneta.

S bratskim pozdravom
Karl Marx

Train nije nikad dobio punomoćje od Generalnog vijeća.

Prevod s engleskog

⁶ Vidi u ovom tomu, Prilozi B, pismo br. 6.

135

Engels Pjotru Lavroviču Lavrovu

u Pariz

London, 29. nov. 1871.

Dragi moj Sidorov,

Dobio sam Vaša dva posljednja pisma^[392]; što nisam odgovorio, treba zahvaliti tom молодець Бакунинъ¹ koji nam svojim spletkama zadaje beskrajno mnogo posla. Stvar se zaoštrila i otvoreni rat će ubrzo izbiti u štampi. Otvoreni rascjep, to je ono čemu teže. Uskoro će se to napokon riješiti. Odvelo bi nas predaleko i bilo bi dosadno ako bih pokušao da Vam iznosim pojedinosti. Razumije se samo po sebi da zbog brige oko tih gluposti ni Johnson² niti ja nemamo vremena za rad.

Zahvaljujem Vam na novim izdacima za mene, za »Gazette des Tribunaux«.³

О Вробл[евский]⁴-om već nas je obavijestio Розвадовский⁵ koji je napustio svoje ranije mjesto, ali i našao drugo nekoliko dana kasnije. Učinili smo sve što smo mogli, ali s obzirom na tvrdoglavi i neobuzdano ponosni karakter tog čovjeka, morali smo biti vrlo obazrivi; međutim, vjerujemo da smo toliko uspjeli da mu bar najnužnije ne nedostaje. Vi znate da on odbija svakog liječnika i bit će teško prebroditi tu predrasudu.

Johnson je imao laki bronhitis i jedan ili dva neugodna *furunculi*.⁶ Juče je prvi put, poslije mjesec dana, bio u Vijeću. Osim toga, on je prilično dobro. Kod nas je loše vrijeme tako da su svi prehladeni.

Ove spletkе ovdje^[351] svakog su dana sve beznačajnije. Nekoliko poštenih ljudi, koji su dopustili da u njih budu uvučeni, povukli su se i prepustili slobodno polje pravim lupežima, s kojima se više ne bavimo. U Švajcarskoj je to gore jer su Малонъ⁷ i dr. pali u stupicu^[352], jedni zbog slabosti, drugi zbog taštine. Toliko gore za njih — svijet ne može stati zbog njihovih omaški!

Vaš

F. Engels

¹ deliji Bakunjinu — ² Marxov pseudonim — ³ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 101. — ⁴ Wróblewskom — ⁵ Rozwadowski — ⁶ čira — ⁷ Malon

Herbert Spencer,	<i>Psychology</i>	16 /—
„	<i>First Principles</i>	16 /—
Bain,	<i>Mental and Moral</i>	
	<i>Science</i>	10 /6
„	<i>Logic, 2 parts</i>	10 /6
„	<i>Senses and</i>	
	<i>Intellect</i>	15 /—
„	<i>Emotions and the</i>	
	<i>Will</i>	15 /—
„	<i>Study of Character</i>	
	<i>with an Estimate</i>	
	<i>of Phrenology</i>	9 /—

20% odbitka od tih cijena.

Svi naslovi Baina zasebna su djela.^[399]

Prevod s francuskog

136

Engels Paulu Lafargue-u

u San Sebastijan

122, Regent's Park Road, N. W.
London, 9. dec. 1871.

Dragi Lafargue,

Pišem Vam nekoliko riječi o španjolskim stvarima. Mora da je bilo unutarnjih borbi u španjolskoj Internacionali, borbi koje su konačno riješene u našu korist. Time objašnjavam i njihovu neprestanu šutnju i napokon donesenu odluku da se šutnja prekine. Pisao sam Mori 25;¹ 28 Mesa piše Vama,^[394] a Mora meni 29. šalje pismo, u kome kaže da ništa ne zna o spletkama i klevetama protiv Generalnog vijeća, o čemu sam mu govorio itd., ali dva broja lista »La Federación«, koja su nam zatim stigla, objavljuju — jedan rezolucije sa konferencije², a drugi — članak o rezoluciji br. IX, štampanoj u listu »Emancipación«; s njom možemo biti posve zadovoljni.^[395] Mesino pismo još je jasnije. Dakle, u Španiji je proces dobijen. Odmah sam odgovorio^[11] Mori i nadam se da će ubuduće sve ići dobro.

Ostalom, drugi su dobro radili i, kao obično, služili se veoma nečasnim sredstvima. »La Révolution sociale« je 23. novembra prenijela članak barselonskog lista »La Federación« od 19. novembra, navodeći da je izaslanik švajcarskih disidenata itd. stigao tamo i da su barselonske sekcije, pošto su se uvjerile u revolucionarni karakter načela disidenata itd., prihvatile federaciju onako kako su je oni njima ponudili. Tražimo članak u dotičnom broju lista »La Federación«, ali ga ne nalazimo. Broj od 3. decembra to nam objašnjava: kaže da taj članak ne predstavlja mišljenje sekcija, pa čak ni jedne sekcije, nego je samo mišljenje *jednog urednika* lista koji ga je objavio bez znanja uredničkog odbora!

Izvojevanom pobjedom u Španiji mnogo se smanjuje borbeno poprište. Ostaje samo francuska grupa, ovdje nepoznata (15 članova),^[351] ženevska,^[352] jurasovci kao otvoreni protivnici, i Talijani kao nepouzdanjani. Ali ja sam dobro obradio Italiju, i sad smo počeli da mijenjamo borbeni teren; od intriga i pojedinačne prepiske prelazimo na djelatnost u javnosti. Mazzini nam je zato pružio izvrsnu priliku: učinio je Internacionalu (u članku, objavljenom u njenom listu)

¹ Španskom federalnom vijeću u Madridu — ² Karl Marx-Friedrich Engels, *Zaključci konferencije delegata Međunarodnog udruženja radnika, održane u Londonu od 17. do 23. septembra 1871.*

odgovornom za Bakunjinova djela i riječi. Eto, dakle, prilike da se jednim udarcem napadne Mazzini i dezavuiraju Bakunjin. Odmah sam to učinio, poslao sam članak svim našim talijanskim listovima.^[396] Bar će ga neki objaviti; drugi su, bojim se, suviše vezani uz B[akunjin]a da bi to učinili. Ali, s člankom sam ih sve obavijestio o pristanku Španaca na konferenciju i o uspjehu Internacionale u Španiji, o čemu je izvjestio Mesa.³ To će djelovati; vidjet će da su mi drugi govorili samo laži o Španiji. U stvari, njihova je politika bila da pridobiju Španiju govoreći joj da je Italija jednodušno na njihovoj strani, i *vice versa*.⁴ Još bismo mogli imati izvjesnih neprijatnosti u Italiji, ali odluka Španaca da stanu na našu stranu riješit će stvar — upon the whole⁵ — na cijeloj liniji. Što se tiče jurskih *cantankerousa*,⁶ u bliskoj budućnosti ćemo s njima račistiti.^[397]

Bit ću vrlo radostan kad se čitava ova afera jednom zauvijek svrši. Vi ne biste vjerovali koliko nam je rada, prepiske itd. za sve ovo bilo potrebno. Mohr, Serrailier i ja tjednima se nismo mogli baviti ničim drugim. A ja, bijednik, koji sam morao pisati duga pisma, jedno za drugim, na talijanskom i španskom, na dva jezika koje jedva razumijem!

U Francuskoj divno napredujemo. Dvadeset i šest listova se nude da objave naše dokumente.

Kod nas je vraški hladno; sretni ste što možete provesti zimu u toplijem podneblju. Na kraju, mi smo dobro, Marxova porodica također. U poređenju sa stanjem prošle zime, Mohrovo zdravlje isto tako i Jennyno⁷ mnogo je bolje. Mohr više ne kašlje toliko; ima mali čir pod ramenom, ali karbunkuloza je prestala i nije se povratila; njegova jetra nikad neće biti normalna kao ranije s obzirom na njegovu dob, ali funkcionira mnogo bolje nego prije; i Mohr, što je bitno, živi mnogo razumnije. Jenny, poslije ponovljenih upala porebrice, vjerovatno će uvijek imati malo proširene plućne mjehuriće; ali ona počinje shvaćati da treba pomalo da na sebe pazi i da ne pokušava da se prilagodi hladnoći i lošem vremenu — kako je ona nekoć govorila. Opet pjeva, i glas joj je jasniji i jači nego ikad.

Mnogo me je obradovala vijest o oporavku malog Schnapsa. Poljubite ga umjesto mene, kao i Vašu ženu.

Vaš odani
F. E.
General

Prevod s francuskog

³ O položaju sekcija Internacionale u evropskim zemljama — ⁴ obrnuto — ⁵ sve u svemu — ⁶ svadljivaca — ⁷ Marxova kći

137

Engels Wilhelmu Liebknechtu

u Lajpcig

London, 15. dec. 71.

Dragi Liebknecht,

U pogledu Schneidera u ponedjeljak će se u ovdašnjem Njemačkom radničkom društvu učiniti što je potrebno. Na žalost, onamo je pušteno suviše Schweitzerovih ljudi, i da nismo imali Frankela, cijelo Društvo bi u posljednje vrijeme palo u njihove ruke. (Br[ojevi] lista Soc[ial]-Dem[okrat]« *upravo* su mi stigli).^[398] No nije mi jasno kako bi Fr[ankel] mogao, kao što zahtijevaš, *protestirati*. Zbog prve polovine pisma zacijelo se kaje, no što se tiče druge, uperene protiv Tvojih tadašnjih građanskodemokratskih sklonosti, ona sadrži samo to što smo Ti i mi tada pisali.^[399] Drugi pisac u listu »N[uer] S[ocial]-D[emokrat]« svakako je Weber.

Protiv Schneidera: 1. delegati na konferenciji *bili* su birani, kao što se po sebi razumije. Odgovarati na ostala njegova glupa pitanja bilo bi smiješno. 2. petnaesticu Francuza sačinjavaju *jedan član Komune, Chalain*; više pijanih subjekata; B. Landeck, koji je na procesu Internacionali u Parizu izjavio da je, doduše, pripadao Internacionali ali da to *više nikad neće učiniti*,^[383] tri čovjeka koji uopće ne pripadaju Internacionali (već samo ovoj novostvorenoj) ali nikad priznatoj francuskoj sekciji u Londonu^[351]) — i sva je nevolja u tome što njih nisu htjeli priznati kao ovdašnju francusku sekciju sa svojim protustatutarnim statutom. Theisz i Avrial, jedini poštjeni ljudi u sekciji, tu proklamaciju *nisu* potpisali i sad ponovo prilaze da bi nam se približili! Nasuprot tome, sada u Generalnom vijeću sjedi 8 članova Komune (Serraillet, Frankel, Vaillant, Cournet, Ranvier, Arnaud, Johannard, Longuet), i mi ovdje imamo francusku sekciju u jačini od 50 ljudi^[373] koja okuplja najpoštenije izbjeglice. Roullier nije član Komune, već lajavi pijani postolar. I tih 15 ljudi »N[uer] S[ocial]-D[emokrat]« naziva »najpoznatijim francuskim vođama«!

Ono što »N[uer] S[ocial]-D[emokrat]« kaže o engleskom vijeću saveza i Dilkeu lažno je i uzeto iz *namjerno iskrivljenog* izvještaja *buržoaske* štampe (»Daily News« itd.).^[400]

Dopis lista »Ne[uer] S[ocial]-D[emokrat]« iz Danske dokazuje da ti ljudi s *tamošnjima nemaju nikakve veze*.^[401] No, bilo bi dobro da pišeš redaktoru kopenhagenskog lista »Socialisten«, H. Brixu, ili njegovom zamjeniku L. Pio-u, i ponudiš mu dopise iz Njemačke, ukoliko bi oni htjeli da Ti zauzvrat šalju dopise iz Danske na njemačkom ili

engleskom. Ti ljudi razumiju engleski. Uostalom, za 14 dana možeš naučiti danski toliko da razumiješ »Socialisten«, dovoljan je Tauchnitzov rječnik, gramatike u tom jeziku nema. Adresa: *Redakcija »Social[isten]«, Kopenhagen.*

»*Qui Vive!*« se, uostalom, prije 8 dana ugušio u svom vlastitom smradu. Ako redaktor Vermersch i nije bio mouchard¹, pisao je, u najmanju ruku, tako da bolje ne bi mogla poželjeti ni francuska policija. List su napokon ponudili nama^[365], no mi nismo htjeli takvog nasljedstva, i tako je on umro.

Boruttau. Uzvratno pismo^[402] pokazuje još bolje od predašnjeg² da je taj magarac, u svakom slučaju, preko ušiju zapetljan u Bak[unjinove] kućine. Kad osuđuje dezavuiranje Alijanse, ili zahtijeva obavezni ateizam za sve članove Internacionale, je li to bakunjinizam ili nije? Kad dijelom povlađuje žalbama ljudi zbog stvari koje ne poznaje — svaka njegova riječ o konferenciji je lažna — je li to bakunjinizam ili nije? I njega Ti hoćeš da upotrebiš protiv njih? »Častan« može da bude, ali poput onih volovski časnih, s velikim tihim zahtjevima, čije mi je neprijateljstvo milije od prijateljstva; i, taj konfuzni ovan neće od nas ovdje dobiti ni retka. Događaji u Ženevi^[403] ili su ga otrijeznili, ili do kraja gurnuli u Bak[unjinove] redove, kamo i spada. Zašto ne daš da Ti pošalje »Révolution Sociale«, nar[očito] br[oj]eve 5, 6. i 7? Pretpostavljam da čitaš »Égalité«; to je apsolutno potrebno da bi bio au courant.³

Ti ne možeš shvatiti kako svi ženevski komunari moraju biti protiv nas. To pitanje, koje mene nimalo ne zanima, moći ćeš sam sebi lako da objasniš ako se podsjetiš kako su izgledala različita izbjeglištva [18]49. i 50, kad su se ljudi često grupirali prema posve slučajnom nalaženju. Svi ženevski komunari svode se na 3 čovjeka, Malona, Lefrançais-a i Ostyna, ostatak su ljudi bez ikakva imena.

Ako Ti kažeš da Njemačka nije zastupljena na konferenciji zbog Marx[ovog] sitničarenja oko tajnosti, onda mi treba da kažemo kako to nije istina. M[arx] je pisao jedino da o tome ne smije ništa saznati policija. Zar Ti, dakle, ne možeš obavijestiti o konferenciji Vaš odbor ili druge lokalne grupe a da to ne dozna policija? Bila bi to lijepa »organizacija«! Mi smo, doduše, konferenciju htjeli održati privatim⁴ što se tiče kontinentalne policije, ali to ipak ne znači da Ti i Bebel, ako niste mogli doći, niste trebali ni da poduzmete korake da dođu drugi! M[arx] ovu tvrdnju odlučno odbija.

Action souterrané⁵ u ovom slučaju ne znači drugo do tiho agitiranje i propagiranje bez izlaženja pred javnost,^[404] nasuprot francuskim vikačima à la Pyat, koji su zahtijevali da se svakodnevno izdaju gromoglasne proklamacije, i protiv kojih se istupalo.^[28]

¹ uhoda — ² Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 123. — ³ u toku — ⁴ ne javno — ⁵ podzemna akcija

Sa *Španjolskom* smo načistu, odlučno smo pobijedili. Odgovarajući zaključak konferencije je *priznat* (o tom ćeš naći članak u listu »Emancipación« i u listu »Égalité«^[395]) i čak propada izborna apstinencija na kojoj još zasad insistiraju. Prijevara s apstinencijom se, uostalom, svodi na nekoliko bakunjinista i ostatak prudonista (većine njih riješili smo se) i ovog puta je pretrpjela odlučujući poraz. Sa *Španjolskom* se stvar odlučila.

O *engleskoj* osnivačkoj prijeveri pisao sam Ti.⁶ O *njemačkoj* ne znam ništa. Imaš li o tome materijala? Bez toga ne ide.

Tvoje gledište da njemački članovi Internacionale ne treba da plaćaju priloge, i da je uopće svejedno ima li Internacionala u Njemačkoj mnogo ili malo članova, upravo je suprotno našem. Ako niste zatražili priloge od 1 Sgr.⁷ godišnje po čovjeku, ili ste ih sami potrošili, onda treba da se pobrinete kako da to opravdate. Ne mogu da shvatim kako vi to možete zamišljati da druge nacije moraju plaćati za vas, dok ćete vi biti među njima samo »duhom«, prisutni, poput Isusa Krista, a svoju ćete put i svoj novac salviert.⁸ U svakom slučaju, taj platonski odnos treba da prestane, i njemački radnici treba ili da *budu* u Internacionali ili da *ne budu*. Francuzi su pod malo drugačijim pritiskom, pa ipak smo tamo bolje organizirani nego ikada. Ako se Ti lično prema tome odnosiš ravnodušno, tada ćemo morati da se obratimo drugim ljudima, ali budi siguran da ćemo stvar raščistiti ovako ili onako.

Statut^[327] je na engleskom i francuskom manji od 1 štampanog arka, pa poseban prilog zacijelo neće biti potreban — u protivnom, javi nam koliki su troškovi, posebno za slog i posebno za izvanredni prilog, pa ćemo vidjeti šta možemo da učinimo.

M[arx] preraduje svoje 2. izdanje *Kapitala*, ja imam pune ruke posla s dopisivanjem za *Španjolsku* i *Francusku*, vidjet ćemo kada da napravimo predgovor *Manifestu*.^[242]

Najljepši pozdravi od sviju nas Tebi i Tvojima

Tvoj
F. E.

⁶ O *špekulacijama s osnivanjem akcionarskih društava u Engleskoj* — ⁷ srebrnog groša — ⁸ spasiti

138

Marx Lauri Lafargue

u San Sebastijan

[London] 18. decembra 71.

Draga moja Laura,

Najprije, najljepša hvala na Toole-ovoj ponudi.^[405] Primam je pod dva izričita uslova:

1. da ja, ako pothvat ne uspije, pozajmljeni iznos isplatim s uobičajenom kamatom,

2. da Toole ne pozajmljuje više od 2000 frs. Izjava izdavača¹ da mu je to samo potrebno za početak, čini mi se *sumnjiva*. U svakom slučaju, Toole mora utvrditi da se njegove obaveze odnose samo na taj »početak«.

Više volim, u svakom pogledu, *jeftino popularno* izdanje.

Sretna je okolnost da je *drugo njemačko izdanje*^[406] sada upravo nužno. Ja sam posve zauzet (i stoga mogu napisati samo nekoliko redaka) da ga pripremam, a francuski će *prevodilac*, naravno, morati da prevodi s dotjeranog njemačkog izdanja. (Poslat ću mu staro izdanje s unesenim izmjenama.) Möhmchen² upravo pokušava da pronade boravište Kellera.^[312] Zato je pisala njegovoj sestri. Ako ga ne pronademo (u dogledno vrijeme), prevodilac³ Feuerbacha bio bi dobar izbor.

Rusko izdanje^[122] (poslije prvog njemačkog izdanja) izaći će slijedećeg januara u Petrogradu.

Puno poljubaca Tebi i Schnappyju, sretna Nova godina Toole-u i svima Vama.

Kakaduin stari majstor

Prevod s engleskog

---

¹ Maurice Lachâtre-a — ² gđa Jenny Marx — ³ Joseph Roy

139

Engels Paulu Lafargue-u

u Madrid

London, 30. dec. 71.

Dragi prijatelju,

Sinoć, kad sam počeo pisanje dosta oštrog pisma španskom Vijeću povodom prevoda i objavljivanja manifesta bakunjinista^[407], primio sam Vaše pismo koje me je veoma obradovalo. Iako mi je žao što su Vas neprimljive natjerale da odete u Madrid, prava je sreća što ste tamo u ovom trenutku, jer prekid i šutnja španskog vijeća odista su takve prirode da izazivaju malo neugodno tumačenje. Eto, prošla su 24 dana otkako sam pisao Morau,^[11] a odgovora nema; ili, umjesto samog odgovora, objavljivanje neprijateljskog manifesta; šta bismo sve mislili da nema Vaših pisama?

Šaljem Vam u prilogu rezolucije 30 ženevskih sekcija iz straha da ih niste pronašli. Osim toga, odgovor romanskog komiteta bakunjinistima;^[403] *nadam se da će »Emancipacion» također pružiti svojim čitaocima prevod ovog izvrsnog spisa.* U istom broju lista »L'Égalité» naći ćete više drugih članaka koji se odnose na ovu debatu i na sastanak 30 sekcija. Trenutno je odgovor Ženevljana zadovoljavajući; Generalno vijeće će, naravno, morati da se odmah pozabavi ovom stvari i odgovorit će okružnicom^[397], u kojoj će biti obuhvaćene sve faze spora od njegovog početka; Vi shvaćate da će to dugo trajati i da će nam oduzeti izvjesno vrijeme. Međutim, važno je da se dotle Španci upozore na slijedeće:

1. Jasno se vidi iz okružnice donesene u Sonviljeu^[386] što ta gospoda hoće. Napad protiv konferencije bio je samo izgovor. Sada napadaju Bazelske rezolucije,^[408] koje imaju *snagu zakona* za Udruženje i kojima se *mora pokoravati* Generalno vijeće. To je akt otvorene pobune; i zaista je dobro što su se ti ljudi demaskirali. Ali,

2. čije su djelo ove Bazelske rezolucije? Zar londonskog Generalnog vijeća? Nipošto! Predložili su ih *belgijski* delegati (od kojih je jedan bio *Robin!*, bakunjinist), i tko ih je najtoplije podržao? — Bakunjin, Guillaume, Schwitzguébel i drugi, isti ljudi koji ih danas napadaju da su zbog svog autoritarnog karaktera demoralizirale Generalno vijeće. To nimalo ne sprečava Guillaume-a i Schwitzguébela da potpišu tu istu okružnicu. Ovdje imamo svjedoke, pa ako Sentiñon i Farga Pellicer nisu zaslijepljeni sektaškim duhom, morat će se toga sjetiti (ako su prisustvovali sjednici, što ja ne znam). Ali tada je to bilo drukčije. Bakunjinisti su vjerovali da imaju osiguranu većinu

i da će Generalno vijeće biti premješteno u Ženevu. Bilo je drukčije, i odjednom rezolucije koje bi, da ih je provodilo neko Generalno vijeće po njihovom izboru, bile sve što je najrevolucionarnije, postadoše autoritarne i buržoaske!

3. Sazivanje konferencije bilo je savršeno pravilno. Jurasovce, koje je u Vijeću predstavljao Robin — a on je sam tražio da se spor iznese *pred tu konferenciju* — obavijestio je Robin kao njihov redovni dopisnik. Jung, sekretar za Švajcarsku, nije više mogao ostati u službenoj prepisci sa jednim komitetom koji je, zauzeo otvoreno izazovan stav prema rezoluciji Generalnog vijeća, nastavio da se kiti naslovom Komiteta romanske federacije.^[6] Ova rezolucija Generalnog vijeća bila je prihvaćena na osnovu date joj punomoći od strane bazelske administrativne rezolucije br. VIII (novo izdanje Statuta itd., Administrativne odredbe II, čl. 7). Sve ostale sekcije bile su službeno obaviještene, i to redovnim putem.

Naši će španski prijatelji sada vdjeti zloupotrebu koju ova gospoda čine sa riječi »*autoritaran*«. Čim se nešto ne sviđa bakunjinistima, oni kažu: to je *autoritarno*, i time misle da su to zauvijek osudili. Kad bi oni bili radnici, umjesto što su buržui, novinari itd., ili da su samo malo proučili ekonomska pitanja i uslove moderne industrije, znali bi da nijedno zajedničko djelovanje nije moguće bez nametanja — nekima — tuđe volje, to jest autoriteta. Bila to volja većine glasača, upravnog komiteta ili jednog čovjeka, uvijek je to volja nametnuta otpadnicima; ali bez ove jedinstvene i rukovodeće volje, nikakva saradnja nije moguća. Pokušajte da radi neka barselonska fabrika bez uprave, to jest bez autoriteta! Ili, upravljajte željeznicom a da niste sigurni da je svaki inžinjer, svaki ložac itd. u određen čas na svome mjestu, gdje treba da bude! Volio bih znati da li bi hrabri Bakunjin povjerio svoje krupno tijelo željezničkom vagonu ako bi se tom željeznicom upravljalo načelima prema kojima nitko ne bi bio na svome mjestu, ako mu se ne bi svidalo da podnosi autoritet propisa, uostalom, mnogo autoritativnijeg u svakom mogućem obliku društva nego što su odluke Bazelskog kongresa! Sve ove ultraradikalne i revolucionarne fraze samo su nastojanja da se sakrije krajnja bijeda ideja i krajnje nepoznavanje uslova u kojima se odvija svakidašnji život društva. Ukinite, stoga, »svaki autoritet, čak onaj koji su prihvatili« mornari na brodu!

Imate pravo, treba pronaći mogućnosti da se izvještaji sa sjednica Generalnog vijeća više šire po Kontinentu. Ovu mogućnost već tražim. Prije izvjesnog vremena poslao sam Lorenzu »*Eastern Post*« jer mi je rekao da oni imaju nekog tko zna engleski. Sad Vam šaljem posljednji broj ovog lista i prilažem isječke iz ranijih brojeva (na *Lorenzovu adresu*). Od njih ćete moći nešto učiniti za »*Emancipación*«. Zaista nemam vremena da sam prevedem sve ove stvari; Italija iziskuje golemu prepisku. Ali vidjet ću što će se još moći učiniti; ako postoji netko u Barseloni tko zna engleski, ne bih li mu mogao slati list?

Danas nisam vido Mohra; neumorno radi na drugom njemačkom izdanju^{406j}, večeras ću mu dati Vaše pismo. Svi smo dobro; Jenny¹ se dobro osjeća, Mohr prilično. Prisiljavam ga da izlazi u šetnje što je više moguće; treba mu svježeg zraka. Moja žena² šalje Vam svoje pozdrave i želi a happy new year. Remember me to Laura when you write. The post closes.³

Vaš odani
General

Para Lafargue si está a Madrid y si no para Mora y Lorenzo.⁴⁽⁴⁰⁹⁾

Prevod s francuskog

---

¹ Marxova kći — ² Lizzy Burns — ³ sretnu Novu godinu. Pozdravite Lauru kad joj budete pisali. Vrijeme je odlaska pošte. — ⁴ Za Lafargue-a, ako je u Madridu, a ako nije za Moru ili Lorenza.

1872.

140

Engels Wilhelmu Liebknechtu

u Lajpcig

London, 2. jan. 72.¹

Dragi Liebk[necht],

Najprije, sretna Ti Nova godina, a zatim u prilogu korektura.^[410]

O štibერიјadi u listu »D[eu]tsche A[llgemeine] Z[eitung] valjda Ti je pisao M[arx] ili Tussy.² Stvar je bila tako providna da o njoj uopće nije trebalo pisati, pa da Ti se dokaže kako je lažna, troškovi za telegram bili bi bačeni. Dobro si učinio što si odmah izjavio da je to laž. Uporedi imena, koja su najčešće pogrešna, s pravima u zaključcima konferencije, pa ćeš imati direktan dokaz o falsifikatu.^[411]

Tvoje je pismo još kod M[arxa] i stoga ne mogu odgovoriti redom po tačkama.

U svakom slučaju, treba da pronadete formu koja će omogućiti da budete zastupljeni na narednom kongresu, a ako nitko ne bude mogao da dođe, možete dati starima ovdje da Vas zastupaju. Budući da će, kako se pretpostavlja, bakunjinisti i prudonisti poduzimati sve što je moguće, mandati će se strogo ispitivati, pa, na primjer, delegacija s Tobom i Bebelom *osobno* ne bi tako prošla kao mandat za konferenciju^[316] poslat meni. Španjolci stoje u tom pogledu loše kao i Vi, ali se ne daju prevariti. Uostalom, presuda u Braunšvajgu nije pravilo.^[235] Svinjarija poput ove, pa još uz pozivanje na zakone Bundestaga, moguća je samo u jednoj oronuloj državi. Trebalo bi da Bebel protiv toga protestira u Rajhstagu, naprednjaci^[280] će morati ili da podupru, ili će se blamirati pred cijelom Njemačkom. Ako ikako stignem, poslat ću listu »Volksst[aat] kritiku (jurističku) te petljavine.^[412]

U Španjolskoj, prema Lafargue-ovom izvještaju (on je, ili je bio, u Madridu), sve ide dobro, bakunjinisti su tamo sa svojim žestokim nastupom prebacili metu — Španjolci su radnici i prije svega hoće jedinstvo i organizaciju. Valjda si primio posljednji cirkular

¹ u rukopisu: 71 — ² Vidi u ovom tomu, Prilozi B, pismo br. 8.

kongresa u Sonvilijeju⁽³⁸⁶⁾ u kojem se bazelski zaključci o rukovodstvu⁽⁴⁰⁸⁾ napadaju kao izvor svega zla. Time je mjera prevršena i mi ćemo prijeći u akciju.

U međuvremenu su nam Hins, Steens i Co. u Belgiji priredili lijepu psinu (vidi zaključak Briselskog kongresa u listu »Internationale«).⁽⁴¹³⁾ De Paepe im je dopustio da ga sramotno izigraju, pisao je kako je tamo sve u redu. Ta se opozicija, međutim, za sada pridržava legalnih okvira, ali će se u svoje vrijeme i s njom svršiti. S iznimkom De P[aepe], od Belgijanaca nikada nije bilo mnogo koristi.

Jedno društvo u Macerati u Romanji je za svoja tri počasna predsjednika imenovalo: Garibaldija,³ Marxa i Mazzinija. Ta konfuzija tačno Ti reprezentira stanje javnog mišljenja među talijanskim radnicima. Nedostaje još samo Bakunjin, pa da stvar bude kompletna.

Isječci iz lista »East[ern] Post« (2 sjednice) slijede sutra, posljednjeg br[oja] više nemam i dobit ću ga tek danas na sjednici.

Najljepši pozdravi Tvojima i Bebelu.

Tvoj
F. E.

Nota bene. Da li si promjenio adresu? Braustr[asse]. 11?

---

³ Giuseppe Garibaldi

141

Engels Wilhelmu Liebkechtu

u Lajpcig

London, 3. I 72.

Dragi Liebk[necht],

U prilogu isjecci iz lista »East[ern] Post«.

Veoma je potrebno da se priloženi članak¹ *odmah* odštampa. Statut može pričekati.² Staram se da ga prevede »Égalité« i da *u ovom obliku* dođe u svako mjesto Belgije, Italije i Španjolske.

Tvoj
F. E.

---

¹ Friedrich Engels, *Kongres u Sonviljeu i Internacionala* — ² Karl Marx, *Opći Statut i Organizaciona pravila Međunarodnog udruženja radnika*

142

Marx Maltmanu Baryju

u London

(koncept)

[London] 7. jan. 1872.

Baryju

Poštovani gospodine,

Žao mi je što kod kuće niste našli ni mene niti gospodina Engelsa. Čini se da iz tog u svojim pismima^[414] zaključujete da mi u Vijeću sačinjavamo posebnu partiju. Ako smo se suprotstavili gosp. Halesu u onom što smo smatrali da je krivo, učinili smo samo svoju dužnost i htjeli da se pod istim okolnostima nastavi takvo držanje prema svakom članu Vijeća. To, prema tome, nema ništa s partijom. Mi ne znamo ni za kakvu partiju u Vijeću. Među prijateljima gospodina Halesa ima prilično uglednih ljudi koji su dugo radili za našu stvar.

Kad je gospodin Mottershead »pristao da se kandidira za mjesto sekretara«, mi uopće nismo tražili da to učini. Njegov položaj plaćenog sekretara »Labour Representation League«^[415], to gotovo onemogućava. Gospodin Engels Vam je rekao izričito poslije sjednice od prošlog utorka da još nije načisto tko je prava osoba za koju treba da se odluči i da zasad vidimo teškoće na sve strane. Stoga smo odlučili da to prepustimo slobodnoj odluci naših kontinentalnih prijatelja.

Prema našem mišljenju, važno je da se razjasni položaj i sastav Generalnog vijeća.^[343] Mjesto sekretara je, u stvari, personalno pitanje, koje ne treba i možda ne može biti riješeno na brzinu. Svakako će zavistiti od okolnosti.

Vaš odani

K. M.

Prevod s engleskog

143

Engels Carlu Terzaghiju

u Torino^[416]

(1. koncept)

122, Regent's Park Road
London [oko 6] jan. 72.

Dragi moj Terzaghi,

Dobio sam Vaše pismo od 4. dec. i nisam odgovorio ranije zato što sam Vas namjeravao tačno obavijestiti o pitanju koje vas prvenstveno interesira, naime, o fondu za »Proletario«. Danas to mogu učiniti.

Mi imamo veoma malo novaca i milioni Internacionale postoje isključivo u strahom ispunjenim predodžbama buržoazije i policije, koji ne mogu da shvate da je neko udruženje, kao što je naše, moglo da dospije na tako značajan položaj a da nije platilo milione. Da su samo vidjeli izvještaj blagajne podnesen na posljednjoj konferenciji! Uostalom, neka u to mirno vjeruju, to nam neće nanijeti nikakvu štetu. Po prijemu Vašeg pisma ovdje je postojala spremnost da se u ime Generalnog vijeća, koje ja zastupam, kupi nekoliko akcija lista »Proletario«, ali smo zatim dobili vijest o rascjepu koji ste prouzrokovali i tada se javila sumnja da li se i poslije toga može dozvoliti da list i dalje izlazi. Potom su nastupili praznici, pa je sjednica od 26. otpala itd. itd. Konačno mogu da Vam javim: ukoliko želite da list i dalje izlazi i ako postoji osnovana nada da je to moguće, ja sam ovlašten da Vam pošaljem pet funti sterlinga, tj. oko sto šezdeset lira, za koje biste mi trebali poslati odgovarajuće akcije na moje ime. Pišite mi, dakle, odmah tako da Vam novac mogu poslati bez odlaganja, ukoliko list, kao što se nadam, opet izlazi.

Javite mi istovremeno da li se može pisati na adrese iz Vašeg posljednjeg pisma (C. C[eretti], Mirandola, E. P[escatori], Bolonja) može pisati bez navođenja ulice i kućnog broja; ja, naime, ne bih pisao pisma za mardohera¹.

Vjerovatno Vam je poslana okružnica kongresa jurske federacije (u Švicarskoj) koja napada Generalno vijeće i zahtijeva da se smjesta sazove kongres.^[380] Generalno vijeće odgovorit će na te napade^[397]; za sada je na to odgovorio ženevski list »Égalité«^[417]; poslao sam Vam ga prije tri dana zajedno s dva primjerka engleskih novina², koje sadrže izvještaje o sjednicama Generalnog vijeća. Ti građani napadaju nas

¹ doušnike — ² »Eastern Post«

sada, pošto su, tobože, zbog Konferencije tražili svađu, jer mi provodimo odluke Bazelskog kongresa^[408], odluke koje za nas imaju snagu zakona i koje smo *dužni* da izvršavamo. Oni ne žele nikakav autoritet Generalnog vijeća, *čak ni onda kad bi ga svi dobrovoljno prenijeli*. Zanimalo bi me kako bi se bez tog autoriteta (kako ga oni nazivaju) moglo stati na kraj Tolainima i Durandima i kako se s lijepom frazom o autonomiji sekcija namjerava spriječiti osnivanje sekcija mardohera i izdajnika. Što su, uostalom, ti isti ljudi učinili na Bazelskom kongresu? Zajedno s Bakunjinom bili su *najvatreniji pobornici* tih odluka, koje nije predložilo Generalno vijeće, nego delegati iz Belgije!

Ako Vas ipak zanima što su oni učinili za Internacionalu i što mogu da učine, tada u ženevskom listu »Révolution Sociale«, br. 5, 23. nov. 187, pročitajte zvanični izvještaj jurskog Federalnog komiteta na kongresu i vidjet ćete do kakvog su stanja raspadanja i nemoći za godinu dana doveli federaciju koja je do tada bila vrlo čvrsta.^[418]

Izgleda mi da se termin »autoritet« veoma zloupotrebljava. Ne znam ništa što je autoritativnije od revolucije, i kad se čovjek bori protiv svog neprijatelja s bombama i tanadima, čini mi se da je to akt autoriteta. Da je u Pariskoj komuni bilo malo više autoriteta i centralizacije, ona bi pobjedila buržuje. Poslije pobjede možemo se organizirati kako želimo, no čini mi se da je neophodno da za borbu okupimo sve naše snage i usmjerimo ih na isto mjesto napada. A kad mi govore da to nije moguće bez autoriteta i centralizacije i da su to dvije stvari koje su apsolutno za osudu, tada mi se čini da oni koji tako govore ili ništa ne znaju o tome što je revolucija, ili da su samo revolucionari na riječima.*

Dakle, pišite mi bez odlaganja o toj stvari.

Pozdrav i bratstvo.

Vaš

F. Engels

(2. koncept)

14. jan. 72.

Terzaghiju, Torino⁴

256, H[igh] H[olborn]
London, 14. [-15] jan. 72.

Dragi moj Terzaghi,
Ranije nisam odgovorio na Vaše pismo od 4. dec. zato što sam Vas namjeravao tačno obavijestiti o pitanju koje Vas prvenstveno interesira, naime, o novcu za »Proletario«.

*To nije sasvim tako.³

³ Engelsova primjedba na njemačkom jeziku na margini posljednjeg pasusa
— ⁴ u rukopisu njemački: 14. jan. 72. Terzaghiju, Torino

Vi znate da milioni Internacionale postoje isključivo u strahom ispunjenim predodžbama buržoazije i onih vlada koje ne mogu da shvate da je neko udruženje, kao što je naše, moglo da zauzme tako značajan položaj a da ne raspoláže milionima. Da su samo vidjeli izveštaj blagajne na posljednjoj konferenciji!

I pored svog siromaštva mi bismo Vam odobrili 150 fr., ali je stigao »Gazz[ettino] Rosa« s viješću itd. To je sve izmijenilo. Da ste jednostavno odlučili⁵ da na predstojeći kongres pošaljete delegate, dobro. Ali⁶ na kongres koji u okružnici punoj laži i netačnih optužbi poziva protiv Generalnog vijeća!⁽³⁸⁶⁾ I da ste samo pričekali odgovor Generalnog vijeća na tu okružnicu!^[397] Vijeće je u Vašoj rezoluciji moglo vidjeti samo dokaz da ste se pridružili onima koji optužuju i to ne sačekavši obranu Vijeća, i tada mi je oduzeto ovlaštenje da Vam pošaljem dotični novac. U međuvremenu ste ipak primili »Égalité« s odgovorom romanskog komiteta⁽⁴¹⁷⁾, koji švicarske radnike zastupa deset puta više nego Jurasovci. Ali već iz same jurske okružnice proizlazi zla namjera autora.⁷

Najprije su se s nama zavadili, tobože, zbog konferencije, zatim nas napadaju jer provodimo odluke Bazelskog kongresa⁽⁴⁰⁸⁾, odluke koje smo *dužni* da izvršavamo. Oni ne žele nikakav autoritet Generalnog vijeća, *čak ni onda kad bi ga svi dobrovoljno prenijeli*. Zanimalo bi me kako se bez tog autoriteta (kako ga oni nazivaju) moglo isto tako stati na kraj Tolainima, Durandima i Nečajevima, kao i što se s lijepom frazom o autonomiji sekcija, kako piše u okružnici, namjerava spriječiti prodor mardohera i izdajnika. Sigurno je da sekcijama nitko ne osporava njihovu autonomiju, ali federacija nije moguća ako Federalnom vijeću, i u posljednjoj instanci Generalnom vijeću, ne pripadaju izvjesna ovlaštenja.

No znate li Vi tko su bili autori i pobornici tih *autoritativnih* odluka? Možda delegati Generalnog vijeća? Nipošto. Te autoritativne mjere predložili su delegati Belgije, a Schwitzguébeli, Guillaume-i i Bakunjinici bili su njihovi *najvatreniji pobornici*. Tako je to.

Izgleda mi da se fraze o »autoritetu« i centralizaciji veoma zloupotrebljavaju. Ne znam ništa što je autoritativnije od revolucije, i kad čovjek nameće drugima svoju volju s bombama i tanadima, kao što je to u svakoj revoluciji⁸, tada mi se čini da se primjenjuje autoritet. Pomanjkanje centralizacije i autoriteta bili su ti koji su Parisku komunu

⁵ U rukopisu na njemačkom jeziku: I pored svog siromaštva mi bismo Vam odobrili 150 fr., ali je stigao »Gazz[ettino] Rosa« s viješću itd. To je sve izmijenilo. Da ste jednostavno odlučili — ⁶ U rukopisu na njemačkom jeziku: pošaljete delegate, dobro. Ali — ⁷ U rukopisu na njemačkom jeziku: U međuvremenu ste ipak primili »Égalité« s odgovorom romanskog komiteta, koji švicarske radnike zastupa deset puta više nego Jurasovci. Ali već iz same jurske okružnice proizlazi zla namjera autora. — ⁸ U rukopisu na njemačkom jeziku: kao što je to u svakoj revoluciji

stajali života. Poslije pobjede radite s autoritetom itd. što hoćete, ali za borbu moramo okupiti sve naše snage i koncentrirati ih na isto mjesto napada. A kad mi se govori o autoritetu i centralizaciji kao o dvijema stvarima koje su u svim mogućim prilikama za osudu, tada mi izgleda da oni koji tako govore ili ništa ne znaju o tome što je revolucija, ili da su revolucionari samo na frazama.

Ako Vas zanima što su autori okružnice u praksi učinili za Internacionalu, onda pročitajte njihov vlastiti zvanični izvještaj kongresu (u ženevskom listu »Révolution Sociale« od 23. novembra 1871) o položaju jurske konfederacije i vidjet ćete do kakvog su stanja raspadanja i nemoći doveli federaciju, koja je još prije godinu dana bila veoma čvrsta.^[418] I to su ljudi koji hoće da reformiraju Internacinalu!⁹

Pozdrav i bratstvo.

Vaš
F. Engels

Prevod s talijanskog

---

⁹ U rukopisu na njemačkom jeziku: I to su ljudi koji hoće da reformiraju Internacinalu!

144

Engels Wilhelmu Liebknechtu

u Lajpcig

London, 18. jan. 72.¹

Dragi Liebknecht,

S Belgijancima je ovako: De P[aepe] je jedini valjan, ali ne radi mnogo, Steens je magarac, a Klüngler možda još i veći, dok je Hins pridonist, i po tome, a još više po svojoj ženi Ruskinji, naginje k Bak[unjinu]. Ostali su marionete. S druge strane, belgijski radnici nipošto nisu skloni da u Internacionali podižu pobunu. Otuda slatkogorko sastavljanje zaključaka.^[413] Srećom je gospodin Hins sam sebe potukac svojom supermudrošću jer radnički listovi, koji nisu zavirili iza kulisa, izlažu zaključak *doslovno* i u njemu gledaju izjavu *za nas*. Tako »Tagwacht«,^[419] »Emancipación« iz Madrida itd.

Zaključci konferencije nemaju nužno i obaveznu moć, jer je konferencija sama po sebi nezakonska mjera koja se može opravdati samo nuždom. Stoga je priznavanje uvijek poželjno.

Ako belgijski zaključak protumačiš u gornjem smislu, onako kao u listu »Tagwacht«, i pri tom kažeš da zaključak o reviziji Statuta, o kojoj treba najprije raspraviti na *njihovom* kongresu (u junu) pa tek tada predložiti redovitom međunarodnom kongresu, što nije moguće prije redovitog septembarskog roka, znači otklanjanje bakunjištičkog zahtjeva da se kongres održi *odmah*, tada će biti dobro. Zatim možeš primijetiti da su Belgijanci, ako misle da je Generalno vijeće samo dopisni ured, valjda zaboravili bazelske zaključke^[408] koji su posve druge prirode i u svakom slučaju su na snazi dok ih neki redoviti međunarodni kongres ne ukine.

Zasad namjeravamo da kongres sazovemo u redovitom roku, mjesto se još ne može odrediti, ali sigurno neće biti u Švicarskoj, a isto tako ni u Njemačkoj.^[420]

Broj lista »Volksst[aat]« s mojim člankom² primio sam samo u *jednom* primjerku, naredni broj *uopće ne*. Marx je primio slijedeći broj, a moj članak nije! To je, valjda, propušteno u ekspediciji. Pošalji mi *odmah pola tuc[eta] pr[imjeraka]* br. 3 i jedan br. 4. Potrebno mi je nekoliko za dopisnike u Italiji koji razumiju njemački itd.

M[arx] se najljepše zahvaljuje na diskreciji pri slanju lista »N[eu]er] S[ocial]-D[emokrat] koji je njegovu ženu, nepripravnu, i prije no što

¹ u rukopisu: 71. — ² Kongres u Sonviljen i Internacionala

je započela protuakcija, samo bez potrebe uzbudio. Udruženje radnika odgovorit će na to i odgovor poslati listu »Volksst[aat], također Schneideru.^[4221] U međuvremenu prilažem Ti bilješku koja gospodi neće prijati.^[422] A propos, kad se spominje Udruženje radnika, i tamo su se desile komične stvari.^[398] Schneider i stari magarac i bečar Scherzer mislili su da imaju većinu, zajedno s Weberom, i njegovim predstvom, povezali su se s disidentskim Francuzima i zatražili da se Udruženje *odvoji od Internacionale*. Naši su se ljudi bili pokunjili, mnogo su toga bili spetljali i primili suviše lupeža, ali sad je postalo preozbiljno; sazvani su, i zahtjev je odbijen s 27 protiv 20 glasova. Na to je predloženo da se dvadesetorica isključe, glasanje onemogućeno skandalom. Naši su zatim odmah spasili svu imovinu Udruženja, sastali se u drugom lokalu i njih 20 isključili. Ovi su sad pokisli i bespomoćni, no smogli su toliko drskosti da u utorak Scherzera pošalju u Generalno vijeće kao *svog delegata!* Naravno, nije prihvaćen.

Nije loša ni alijansa ultrafederalističkih Francuza s ultracentralističkim Nijemcima.^[423] Pri tom su ti Francuzi već posve raspušteni. Kad je za sekretara izabran Vésinier, povukli su se (po *drugi* put) Theisz, Avrial i Co. Ostatak se podjelio u dva dijela, od kojih jedan vuče za nos Vésinier, a drugi Vermersch (iz Pére Duchêne-a, ovdje redaktor »Qui Vive!« i sada lista »Vermersch-Journal«). Obojica su osobno i politički jednako ozloglašeni, a najmanje trojica drugih više su nego sumnjivi kao špijuni. Francuska je policija sa svojom domišljatošću dovela dotle da se njeni mouchards³ nadziru još samo *uzajamno*.

Vijest o zaključku Saksonaca veoma nas je obradovala. Brinemo se za objavljivanje u potrebnom obliku.^[424] Pisma o individual members⁴ još nisu stigla.

Na Tvoja pitanja:

1. Karte su na osnovu zaključka o žigu uklonjene.^[425]

2. Žigovi mora da su još jučer bili dovršeni kod Junga, u svakom slučaju bit će gotovi do Tvog odgovora, i očekujemo samo Vaš zahtjev, *koliko Vam ih treba*. Mi ćemo ih poslati.

3. Trebalo bi da odmah navedeš imena slobodoumnih Talijana ili mjesta gdje se nalaze. *Svi* ljudi u Italiji sa kojima smo u vezi, slobodoumnii su. Naslućujem da misliš na Stefanonija u Firenci, on je industrijalac, bakunjinist i — pokretač jednog konkurentnog slobodoumnog socijalističkog društva.^[426]

Za M[arxovo] drugo izdanje »Anti-Proudhona«⁵ ima vremena. Mnogo je važnije da *Kap[ital]* iziđe na francuskom,^[123] a to će uskoro i biti, pregovori su u toku. Poželjno je da se o 2. iz[danju] *Kap[itala]*^[406] *ne* govori, jer ostatak 1. izdanja treba tek da se proda, a i bolje je da ta bomba neočekivano doleti na glavu Roscherima, Faucherima i Co.

³ uhode — ⁴ pojedinačnom članstvu — ⁵ *Bijeda filozofije*

U vezi s preštampavanjem članka o Pr[oudhonu]⁶ iz lista »S[ocial]-D[emokrat]« M[arx] mi nije ništa kazao; ako Ti za 1-2 dana ne napišem suprotno, mirno ga štampajte.

Sorge je busybody⁷ koji zaboravlja da za razmjenu pisama odavde do Njujorka treba 3 nedjelje, i da Generalno vijeće pored američkih^[427] prepirki treba da se bavi i drugim stvarima. Da su sa svojim državnim udarom pričekali još 1 dan, dobili bi odavde odgovor prema kojemu bi on bio izlišan. Najprije s neshvatljivom lakoumnošću primaju golemo mnoštvo nepoznate fukare, a poslije, kad je skandal tu, mi treba da ih izbavimo!

Prije nekoliko dana ovdje je bio Goegg. On se zaista mnogo popravio, sada je po prilici tamo gdje su njemačke kalfe bile 1848, ali od malo-građanina do kalfe ipak je napredak. Sada se s njim barem može govoriti, što prije 4 godine zasigurno nije bilo moguće. On je poslovno u Njujorku i želi da zna jesi li primio sanduk vina koji Ti je poslao za Božić. Kaže da je moj članak⁸ Vogta ubio, i uopće se čini da smatra kako smo se prema njemu uvijek držali ispravno. Ipak je moguće da se još dalje razvije, štaviše, da ga hod pokreta dalje razvija.

Vijesti iz Španjolske dobre su ukoliko je u pitanju Federalno vijeće. U Barseloni se još naveliko intrigira, Federación⁹ je pod jakim bakunjinističkim utjecajem, ali budući da će se u Španjolskoj stvar raspraviti na kongresu (u aprilu),^[428] a tamo većinu imaju radnici, ne advokati, doktori itd. pretpostavljam da će biti dobro. Lafargue je, srećom, još u Madridu, to se o njemu saznaje preko lista »N[eu]er] S[ocial]-D[emokrat]«.^[422] Mesa, urednik lista »Emancipación«, posve je na našoj strani.

U Italiji imamo u Milanu Cunoa, švicarskog inženjera, koji poznaje Tebe i Bebela, i koji je do sada onemogućivao bakunjinističke zaključke — ostali su ili bakunjinisti ili ljudi vrlo povučeni. To je težak teren i zadaje mi đavolskog posla.

Prilažem 2 izvještaja sa sjednica, pored polemike s Bradlaughom^[429], nadalje okružnicu iz Sonvilijea^[386] ukoliko je nemaš.

Najlepši pozdravi od nas sviju Tebi i Tvojima.

Tvoj
F. E.

⁶ O P.-J. Proudhonu — ⁷ nametljivac — ⁸ Opet »Gospodin Vogt« —
⁹ Federacija

145

Engels Pjotru Lavroviču Lavrovu

u Pariz

122, Regent's Park Road, N. W.
London, 19. januara 1872.

Dragi moj prijatelju,

Već ste primili knjige prema ovdje priloženom računu⁽⁴³⁰⁾, čiji iznos upisujem na Vaš konto od £ 1.16.5.

Zauzvrat, dodajem popust od £ 2,8 (koji još nisam naplatio).

Hodgsonovo djelo sasvim mi je nepoznato, nisam nigdje vidio da ga oglašavaju. Ipak ću pokušati da dobijem kakva obavještenja.

Naši računi bit će gotovo izravnani. Pisat ću Vam još o listu »G[azette] des Tr[ibunaux]«, smatram da nam te novine neće više biti potrebne¹, pretplata teče do kraja januara.

Sigurno ste primili brojeve lista »E[astern] P[ost]« koje sam Vam poslao, kao i štampane stvari koje sam povremeno prilagao.

Za Internacionalu stvari stoje dobro. Spletke neće mnogo nauditi. Taj čovjek zaboravlja da nije moguće voditi radničke mase kao što je to moguće s malom grupom sektaških doktrinara. Uostalom, mi imamo dragocjene informacije o njegovom držanju u Rusiji — i to iz prve ruke. To je više nego gnusno.

Uvijek na raspolaganju,

Vaš
F. Engels

Prevod s francuskog

---

¹ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 81.

146

Engels Paulu Lafargue-u

u Madrid

London, 19. januara 72.

Dragi Toole,

Vaše pismo od 8. o. m. vrlo nas je obradovalo. Što se tiče Moragoa¹, budite sigurni da u njemu ima Bakunjina. Ovi ljudi su nevjerovatno revnosni u svojoj privatnoj prepisci; da je on bio član Alijanse, oni bi ga i te kako bombardirali pismima i laskanjem. Ipak je to pobjeda za nas, što se izglasalo da se sva ova pitanja stave pred jedan španski kongres;^[431] jer

1. to je *negativan*, iako posredan odgovor na zahtjev o *neposrednom* sazivanju jednog međunarodnog kongresa;

2. mi smatramo, čim su sami radnici, i to masovno, rješavali ova pitanja, da je njihov zdravi prirodni smisao i njihovo urođeno osjećanje solidarnosti uvijek, i to vrlo brzo, kaznilo ova osobna rovarjenja. Za radnike je Internacionala velika pobjeda, koju oni nipošto ne misle napustiti; za ove doktrinarne spletkare, ona je polje sitnih ličnih i sektaških svađa.

Mi ćemo nastojati da u našem odgovoru iskoristimo Vaša zapažanja što je moguće više, jedino se ne možemo ograničiti na ono što bi bilo najbolje za Špance. Švajcarci, žestoko napadnuti, zahtijevaju sve suprotno. Ipak se nadam da ćemo moći tako pisati da u glavnim tačkama zadovoljimo sve naše prijatelje.^[397]

S više strana traže ponovno štampanje *B[tjede] f[ilozofije]*, za koju bi, svakako, bio potreban nov predgovor; nadam se da će se Mohr time pozabaviti čim budu završeni radovi na drugom izdanju *Kapitala*;^[406] ako Mesa u međuvremenu svrši španski prevod, primit će rukopis ovog predgovora vjerovatno na vrijeme.^[432] Ali ja ne obećavam ništa; Vi znate, koliko neočekivanih poslova stalno stiže Mohru. On pregovara sa Lachâtre-om^[405]; u ugovoru su bile jedna ili dvije stvari posve neprihvatljive. O tome će, bez sumnje, Jenny ili Tussy opširnije pisati Vama ili Lauri.

Sada novosti.

1. Ovdje se sasvim rasula francuska sekcija od 1871,^[351] sekcija koja nikad nije bila priznata kao takva, jer je odbila da izbriše iz svog statuta najnevjerovatnije stvari, i to upravo u času kada je objavila dugu metafizičku deklaraciju protiv Generalnog vijeća, koju je pot-

¹ poderan papir u originalu

pisalo 35 građana.^[438] Zbog izbora *Vésinier-a* kao sekretara, Theisz, Avrial & Co. povukli su se (po drugi put!). Zatim je *Vésinier-ova* klika tražila isključenje *Vermerscha*, dostojnog *Vésinier-ovog* takmaca i kao političara i u privatnom životu. Dakle, novi rascjep, tako da postoje tri grupe. To je vrhunac autonomije grupa.

S druge strane, imamo ovdje osim stare njemačke sekcije,^[148] francusku sekciju od 60 članova,^[373] talijansku i poljsku sekciju. Klevete berlinskog lista »N[euer] Social-Demokrat«² djelo su nekolicine *Schweitzerovih* plaćenika, koji su se uvukli u tu sekciju; oni su upravo isključeni². — Englesko Federalno vijeće^[343] radi, i propaganda se vrlo dobro odvija; naročito nastojimo da stvorimo oslonac izvan starih poluburžoaskih političkih društava i starih tredjuniona, koji gledaju samo svoj posao. U Mančesteru nam je Dupont od vrlo velike koristi. Republikanski klubovi Dilkea & Co. prilaze Internacionali u svim velikim gradovima, a najbolji ljudi gotovo iz svih ovih klubova pripadaju nama, tako da će jednog lijepog dana ovaj buržoaski republikanski pokret izmaći utjecaju buržoaskih vođa i pasti u naše ruke.

Mnogo me je razveselio članak u listu »Emanc[ipación]«² o listu »N[euer] Social-Dem[okrat]«. Odmah sam ga preveo i poslao u Lajpcig listu »Volksstaat«, Liebnechtovom listu.^[422]

Serraillier razvija u Francuskoj začuđujuću aktivnost. Naravno, postignuti rezultati nisu za objavljivanje, ali su vrlo dobri. Svuda se sekcije ponovo formiraju pod drugim imenom. Iz te prepiske se vidi da su gotovo svuda bakunjinistički dopisnici doušnici. U jednom gradu Juga njihov je član bio glavni policijski komesar.^[376] Sada je gotovo dokazano da je Marchand iz Borodoa doušnik. Sigurno znate da je on zametnuo izvještaje dviju sjednica i da su svi ljudi, spomenuti u ovim izvještajima, progonjeni; tako su se namjeravali pozabaviti i s Vama. M[archand] nije nikad mogao položiti račun o tome što se dogodilo s tim izvještajima i, iako progнан u Ženevu, vratio se u Bordo bez ikakvih smetnji.

U Švajcarskoj se izjasnio za Generalno vijeće ne samo romanski komitet, koji predstavlja barem deset puta više pristaša Internacionala^[403] negoli Jurasovaca, već i ciriški »Tagwacht«, organ internacionalista njemačke Švajcarske (vidi br. 1, od 6. januara). On pita one koji govore o autoritarnoj moći Generalnog vijeća:

»Pod diktaturom se uvijek pretpostavlja da diktator ima u svojim rukama materijalnu snagu kako bi proveo svoja diktatorska naređenja. Sada bi nas mnogo zadužili svi ovi žurnalisti ako bi nam izvoljeli reći gdje Generalno vijeće ima svoj arsenal bajoneta i mitraljeza. Recimo, na primjer, da se ciriška sekcija ne slaže s nekom odlukom Generalnog vijeća (a to se do sada nije dogodilo), gdje su sredstva pomoću kojih bi Generalno vijeće prisililo cirišku sekciju da prizna ovu odluku?

² Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 144.

Ali Generalno vijeće nema prava da konačno isključi iz Udruženja ma koju sekciju — ono može najviše, zabraniti djelovanje do slijedećeg kongresa, koji *jedini* može definitivno o tome odlučiti. . . U velikom međunarodnom udruženju zastupana su najrazličitija gledišta, ne samo u pogledu buduće organizacije društva nego i u pogledu mjera koje sada treba poduzeti. Ovo udruženje, na svojim općim kongresima, nužno raspravlja o takvim pitanjima, ali ni u jednom članu svog Statuta ne utvrđuje sistem, obaveznu normu za sekcije. Samo je obavezan osnovni princip: oslobodenje radnika njihovom vlastitom snagom. . . Dakle, u Internacionali su zastupana najprotivnija politička gledišta, počev od strogog centralizma austrijskih radnika do anarhističkog federalizma španjolskih konfederalista. Ovi potonji proklamiraju apstinenciju na izborima; njemački konfederalisti iskorištavaju svoje glasove na svakim izborima. U jednoj zemlji internacionalisti podržavaju druge stranke, više ili manje napredne, u drugim se zemljama drže, makar kakve bile okolnosti, po strani, kao posebna partija. Jedino među internacionalistima nema nigdje monarhista. Isto je tako i u pogledu pitanja društvene ekonomije. Komunisti i individualisti rade jedni uz druge, i možemo slobodno reći da su svi oblici socijalizma predstavljeni u Internacionali. . . Međutim, Internacionala je uvijek znala očuvati svoje gusto zbijene redove prema vanjskom neprijatelju. . . ; znala je očuvati svoje jedinstvo prema francusko-pruskom ratu, i iz tog rata izašla je veća i snažnija, dok su druga udruženja bila razbijena. Kao jedan čovjek, Internacionala se zauzela za Parisku komunu. . .

I zato što u toj grupi ima različitih mišljenja o sitnim pitanjima, zar buržoaska štampa ima pravo da govori o raskolu u Internacionali? . . . Pročitajte, pak, okružnicu sekcija Jure koje protestiraju zbog nekih stvari, a završavaju poklikom: 'Živjelo Međunarodno udruženje radnika!' Da li je to raskol? Ne, gospodo? Internacionala se, vama uprkos, neće pocijepati; ona će srediti svoje unutrašnje stvari i pokazat će se jedinstvenija i čvršća nego ikad ranije. . . ; što nas više klevećete, što više govorite o podvojenosti u našim redovima, što nas više napadate — mi ćemo jače zbiti naše redove, glasnije će odjeknuti povik: 'Živjelo Međunarodno udruženje radnika!'

Ako ovo možete iskoristiti za »Emanc[ipación]«, utoliko bolje.

U Njemačkoj se »Volksstaat« vrlo energično izjasnio protiv Jurasovaca, a za Generalno vijeće. Osim toga, saksonski kongres od 7. januara, na kome je bilo 120 delegata, koji su predstavljali 60 sekcija, izjasnio se *jednoglasno* na tajnoj sjednici (zakoni mu zabrane da o tom javno raspravlja) protiv jurske okružnice i izglasao je povjerenje Generalnom vijeću.^[424]

Isto su tako Austrijanci i Mađari jednoglasno za Generalno vijeće, ali ih progoni sprečavaju da to javno pokažu; oni se više ne mogu sastajati, a svaki sastanak u ime Internacionale smjesta se zabranjuje ili ga policija rastjeruje.

U Italiji dosad nema organiziranja. Grupe su tako autonomne da neće ili se ne mogu ujediniti u jedno udruženje. To je reakcija protiv krajnje i buržoaske centralizacije, Mazzinijeve koji nastoji da sam za sebe rukovodi svime, uz to još vrlo. . . glupo. Postepeno će to proći, no treba im dopustiti njihova vlastita iskustva.

Ništa ne govorite o svojoj ženi — nadam se da od nje imate dobre vijesti, kao i od malog³. Gospođa Marx, kao i sva Marxova porodica ovoga su časa kod mene i *send their love*⁴. Moja žena⁵ i ja srdačno Vas pozdravljamo. Pozdravite Lauru kad joj budete pisali.

Vaš odani
General

Prevod s francuskog

---

³ Charles-Étienne Lafargue — ⁴ šalju srdačne podrave — ⁵ Lizzy Burns

147

Marx Hermannu Jungu

u London

[London], 19. januara 1872.

Dragi moj Jung,

Neophodno je da Vas vidim sutra naveče. Nadam se, prema tome, da ćete doći; ako ne možete, čekat ću Vas u nedjelju ujutro.

S bratskim pozdravom

Karl Marx

Prevod s engleskog ·

148

Engels Theodoru Cunou
u Milano

London, 24. jan. 72.

Dragi Cuno,

Upravo dobivam preko Beckera¹ Vaše pismo i iz njega razabirem da su prokleti mardoheri² uhvatili moje opsežno pismo koje sam Vam uputio 16. dec.^[11] To je tim nezgodnije jer je u njemu bilo sve što je potrebno u vezi s Bakunjinovim spletkama i jer bi Vas zato sa svime upoznao čitav mjesec dana ranije, kao i zato što sam Vas njime zamolio da se kao stranac, koji podliježe protjerivanju, radije donekle uzdržite od javne agitacije kako biste tamo mogli da ostanete i zadržite svoje mjesto, koje je u međuvremenu, na žalost, otišlo do đavola.^[434]

Karte su ukinute odlukom kongresa o taksenim markicama i zamijenjene ovim posljednjim^[425], karte se već dugo naveliko zloupotrebljavaju jer se policija svuda dočepala brojnih blanko karata i koristila ih. Za nekoliko dana poslat ću 100 *taksenih markica* kao potvrdu za 10 fr., u kući nemam ni jednu. — Ovdje se ništa ne zna o starom kapetanu s drvenom nogom, on nije u vezi s Generalnim vijećem.^[435]

Statut^[327] bih Vam rado poslao da imam koji. Na francuskom i engleskom su štampani, na njemačkom će izaći ovih dana, talijanski prevod leži spreman za štampanje na mom stalku, ali 1. mi nemamo novaca da ga damo štampati na naš račun i 2. pri općoj pobuni Talijana protiv konferencije i Generalnog vijeća, koju je izazvao Bakunjin, veoma je neizvjesno da li bi tamo uopće priznali izdanje koje je Generalno vijeće revidiralo u skladu s odlukama konferencije; dok se to ne riješi, smatram da je štampanje beskorisno. U međuvremenu su tamo izašla razna izdanja Statuta na talijanskom, npr., u Dirdentiju (izdanje »Eguaglianze») i također u Raveni (izdanje »Romagnola» — Lodovico Nabruzzi u Raveni mogao bi dati obaviještenje), a i »La Plebe» iz Lodija, Corso Palestro, najavio je jedno po cijeni od 10 c. Sva su onda, doduše, loše i djelomično pogrešno prevedena i sadrže samo prvobitne odredbe pravilnika, ali zasad se mora s time pomoći.

Becker piše da će Vam pisati o Bakunjinovim spletkama, pa se u to ne upuštam i dajem Vam ukratko ono što je najnužnije. Bakunjin, koji je do 1868. spletkario protiv Internacionale, pristupio je zatim, poslije fijaska na Bernskom kongresu mira, Internacionali i odmah

¹ Johann Philipp Becker — ² doušnici

počeo da u *njoj* stvara zavjeru protiv Generalnog vijeća.^[496] B[akunjin] ima naročitu teoriju, zbrkanu mješavinu prudonizma i komunizma, pri čemu je u prvom redu osnovno to što on glavno zlo koje treba odstraniti ne vidi u kapitalu, tj. u klasnoj suprotnosti između kapitalista i najamnih radnika koja je nastala društvenim razvitkom, nego u *državi*. Dok ogromno mnoštvo socijaldemokratskih radnika dijeli naše mišljenje da državna vlast nije ništa drugo nego organizacija koju su za sebe stvorile vladajuće klase — zamljoposjednici i kapitalisti — da bi zaštitile svoje društvene povlastice, Bakunjin tvrdi da je *država* stvorila kapital, da kapitalist ima svoj kapital samo *po milosti države*. S obzirom na to da je, dakle, država glavno zlo, mora se prije svega ukinuti država, tada će kapital sam od sebe otići do đavola; dok mi govorimo obrnuto: ukinite kapital, prisvajanje cjelokupnih sredstava za proizvodnju u rukama nekolicine, i država će se sama od sebe srušiti. Razlika je bitna: ukidanje države bez prethodnog društvenog prevrata je besmislica — ukidanje kapitala je upravo društveni prevrat i uključuje promjenu cjelokupnog načina proizvodnje. Ali sada, s obzirom na to da je za Bak[unjinu] država osnovno zlo, ne smije se ništa činiti što državu, tj. bilo kakvu državu, republiku, monarhiju ili što drugo, može da održi u životu. Zato, dakle, *potpuna apstinencija od svake politike*. Izvršiti neki politički akt, a naročito sudjelovati na izborima, bila bi izdaja principa. Treba vršiti propagandu, psovati državu, organizirati se i, kad *svi* radnici budu na njegovoj strani, dakle, većina, svrgnuti svu vlast i tada će se ukinuti država i na njeno mjesto postaviti organizacija Internacionale. Taj veliki čin s kojim će započeti hiljadugodišnje carstvo naziva se *socijalnom likvidacijom*.

Sve to zvuči krajnje radikalno i tako je jednostavno da se za pet minuta može naučiti napamet i zato je ta bakunjinistička teorija brzo naišla na odaziv i u Italiji i u Španiji kod mladih advokata, doktora i ostalih doktrinara. Ali masa radnika nikada se neće dati uvjeriti da javni poslovi njene zemlje nisu ujedno i njeni vlastiti poslovi, oni su po prirodi *politički* i onog tko im trabunja da se ostave politike, oni će konačno napustiti. Kad se radnicima po svaku cijenu propovijeda uzdržavanje od politike, to znači da ih gone u naručje popova ili buržoaskih republikanaca.

Budući da po Bak[unjinu] Internacionala nije stvorena za političku borbu, nego da bi prilikom socijalne likvidacije odmah mogla da stupi na mjesto stare državne organizacije, ona se mora približiti bakunjinističkom idealu budućeg društva što je više moguće. U tom društvu, u prvom redu, ne postoji nikakav *autoritet*, jer je autoritet — država — apsolutno zlo. (Kako ti ljudi misle da drže u pogonu tvornice, željeznice, da upravljaju brodom bez neke, u krajnjoj liniji, odlučujuće volje, bez jedinstvenog rukovodstva, to nam, dakako, ne govore.) Također prestaje i autoritet većine nad manjinom. Svaki pojedinac, svaka zajednica je autonomna, ali kako je moguće društvo

od samo dva čovjeka a da se svaki ne odriče dijela svoje autonomije, to Bakunjin opet prešućuje.

Dakle, i Internacionala mora biti uređena po tom uzoru. Svaka sekcija je autonomna, a u svakoj sekciji svaki pojedinac. Do davola s *bazelskim odlukama*⁽⁴⁰⁸⁾ koje Generalnom vijeću daju štetan autoritet, koji i njega samog demoralizira! Čak ako je taj autoritet i *dobrovoljno* prenesen, on mora da prestane upravo *jer* je autoritet!

Eto Vam ukratko glavnih tačaka te podvale. Ali tko su ti začetnici bazelskih odluka? Dakle, *sam gospodin Bakunjin* i družba!

Kad su gospoda na Bazelskom kongresu uvidjela da sa svojim planom da se Generalno vijeće premjesti u Ženevu, tj. da dospije u njihove ruke, ne bi uspjela, započela su to na drugi način. Osnovale su Alliance de la Démocratie Sociale⁽¹⁶⁰⁾, međunarodno društvo *unutar* velike Internacionale, pod izgovorom, koji ćete sada opet naći u bakunjinističkoj talijanskoj štampi, npr., u listovima »Proletario«, »Gazz[ettino] Rosa«: da je za vatrene latinske rase potreban naglašeniji program nego za hladne mirne Sjevernjake. Taj plančić se slomio na protivljenju Generalnog vijeća, koje, naravno, nije moglo da u Internacionali trpi odvojenu *medunardnu* organizaciju. Otada se opet javljao u raznim oblicima, povezan s nastojanjem Bak[unjina] i njegovih ljudi da bakunjinistički program proture kao Internacionalin; dok se, s druge strane, reakcija od Jules-a Favre-a i Bismarcka do Mazzinija uvijek žestoko hvatala za bakunjinističku praznu razmetljivu frazu kad je trebalo napasti Internacionalu. Stoga je bilo neophodno moje saopćenje protiv Mazzinija i Bak[unjina] od 5. dec.³, koje se nalazilo i u listu »Gaz[zettino] Rosa«.

Jezgru bakunjinštine sačinjava nekoliko tuceta ljudi u Juri, koji sve u svemu imaju uza se jedva 200 radnika; predstraže su mladi advokati, doktori i novinari u Italiji, koji se sada svugdje ponašaju kao govornici talijanskih radnika, nekolicina također i u Barseloni i Madridu i tu i tamo neki pojedinac — gotovo nikada radnik — u Lionu i Briselu — ovdje je jedan jedini primjerak, Robin. — Konferencija⁽²⁰¹⁾, sazvana u nevolji jer kongres nije bio moguć, poslužila im je kao izgovor i, kako je u Švicarskoj većina francuskih izbjeglica prešla na njihovu stranu, jer su oni (prudonisti) naišli tamo na srodnu muziku, a i iz ličnih pobuda — oni su započeli kampanju. Naravno, svuda u Internacionali ima nezadovoljnih manjina i neshvaćenih genija, i na njih se s pravom računalo. Danas je njihova vojska slijedeća:

1. Sam Bakunjin — Napoleon te kampanje.
2. 200 Jurasovaca i 40 - 50 iz francuske sekcije (izbjeglice u Ženevi).
3. U Briselu Hins, urednik lista »Liberté«, koji, međutim, *nije otvoreno* za njih.

³ Izjava Generalnog vijeća uredništvima italijanskih listova povodom Mazzinijevih članaka protiv Internacionale

4. Ovdje ostaci Section francaise de 1871^[351], koju nismo nikad priznali, a koja se već rascjepila na 3 međusobno zaračena dijela, zatim oko 20 lasalovaca sorte gospodina von Schweitzera,⁴ koji su izbačeni iz njemačke sekcije (jer su predlagali *masovno istupanje iz Internacionalne*), i koji se kao branitelji ekstremne centralizacije i krute organizacije divno uklapaju u savez anarhista i autonomista.

5. U Španiji nekoliko ličnih prijatelja i pristalica Bakunjinina, koji su na radnike, osobito u Barseloni, snažno utjecali, bar teoretski. Ali Špancima je, naprotiv, veoma stalo do organizacije i, pored ostalog, osjećaju da im i ona nedostaje. U kojoj mjeri Bakunjin ovdje može da računa na uspjeh, pokazat će se tek na španskom kongresu u aprilu^[428], a s obzirom na to da će tamo prevladavati radnici, ja ne strahujem.

6. Najzad, u Italiji su se, koliko ja znam, za sazivanje kongresa prije vremena izjasnile sekcije Torino, Bolonja i Đirdenti.

Bakunjinistička štampa tvrdi da se priključilo 20 talijanskih sekcija, ja ih ne znam. U svakom slučaju, vodstvo je gotovo svugdje u rukama prijatelja i pristaša Bakunjinina, koji se ponašaju veoma glasno, ali ako se stvar tačnije istraži, zacijelo će se utvrditi da iza njih ne stoji mnogo ljudi, jer, konačno, ipak je velika masa talijanskih radnika za sada još macinistička i takva će ostati sve dok se Internacionala tamo poistovjećuje s političkom apstinencijom.

Ali, u svakom slučaju, u Italiji bakunjinština za sada vodi glavnu riječ u Internacionali. Generalno vijeće ne pomišlja da se zbog toga žali; Talijani imaju pravo da prave gluposti koliko im volja, a Generalno vijeće suprotstaviti će se tome samo putem mirne debate. Ljudi imaju i pravo da se izjasne za kongres u smislu Jurasovaca, premda je, svakako, veoma čudno da se sekcije, koje su tek pristupile i koje ne mogu znati ništa ni o čemu, u takvoj stvari bez daljnega opredjeljuju, osobito prije nego što su čule *oba* dijela! Ljudima iz Torina rekao sam o tome pravu istinu⁵, a to ću učiniti i s drugim sekcijama, koje su se također izjasnile. Jer svaka takva izjava o pristupanju posredno je odobrenje neistinitih optužbi i laži iz okružnice^[386] protiv Generalnog vijeća, koje će, uostalom, uskoro izdati također svoju okružnicu^[397] o toj stvari. Ako možete da *do njenog izlaženja* spriječite sličnu izjavu ljudi iz Milana, ispunit ćete sve naše želje.

Najsmiješnije je to da ti isti ljudi iz Torina, koji se izjašnjavaju za Jurasovce, dakle, nama ovdje predbacuju autoritarizam, sad odjednom zahtijevaju od Generalnog vijeća da protiv suparničke Federazione Operaia iz Torina poduzme na neki način autoritativne korake, što do sada nije nikada činilo, da Beghèllija iz lista »Ficcanaso«, koji uopće ne pripada Internacionali, protjera itd.⁶ I sve to prije nego

⁴ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 144. — ⁵ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 143. — ⁶ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 150.

što bi uopće saslušali Federazione Operaia što *ona* ima o tome da kaže!

Prošlog mjeseca poslao sam Vam »Rév[olution] Sociale« s jurskom okružnicom, jedan br[oj] ženevskog lista »Égalité« (primjerak s odgovorom ženevskog Comité Fédéral^[403], koji radnike 20 puta više zastupa nego ljudi iz Jure, nemam, na žalost, više ni jedan) i jedan »Volksstaat«, koji Vam pokazuje što o toj priči misle ljudi u Njemačkoj. Saksionska zemaljska skupština — 120 delegata iz 60 mjesta — *jednoglasno* se izjasnila za Generalno vijeće.^[424] — Belgijski kongres (25 - 26. dec.) zahtijeva reviziju Statuta, ali na *redovnom* kongresu (u sept.).^[418] Iz Francuske nam svakodnevno pristižu izjave o saglasnosti. Ovdje u Engleskoj sve spletke, razumljivo, nemaju uspjeha. A Generalno vijeće sigurno neće sazivati izvanredni kongres da bi zadovoljilo nekolicinu spletkara i onih koji žele da se istaknu. Sve dok se ta gospoda drže zakonskog tla, Generalno vijeće ostavlja im drage volje neka rade što hoće, taj savez najrazličitijih elemenata uskoro će se raspasti; ali čim učine nešto protiv Statuta ili kongresnih odluka, Generalno vijeće izvršit će svoju dužnost.

Kad se čovjek sjeti u kojem trenutku — upravo kad su svuda protiv Internacionale nahuškani svi psi — ti ljudi objavljuju svoju urotu, tada ne može a da ne pomisli da pri tome u igri nemaju svoje ručice i gospoda iz međunarodne policijske družbe. I to je tako. U Bezeiju je dopisnik ženevskih bakunjinista Commissaire central de police⁷!^[376] Dvojica koja spadaju među glavne bakunjiniste, Albert Richard iz Liona i Blanc⁸, bili su ovdje i izjavili jednom radniku, Schollu iz Liona, kome su se obratili, da je jedino sredstvo da se Thiers svrgne ponovno ustoličenje Bonaparte, i oni su putovali okolo s *bonapartističkim novcem* upravo da bi među izbjeglicama *propagirali bonapartističku restauraciju!* To ta gospoda nazivaju apstinencijom od politike! U Berlinu »Neuer Social-Demokrat«, kojeg plaća Bismarck, svira posve istu melodiju. Koliko u tome ima svoje ruke ruska policija, neću za sada podrobnije ispitivati, ali Bakunjin je u priču s Nečajevom bio upleten do ušiju^[91] (on to, doduše, poriče, ali mi imamo ovdje ruske originalne izvještaje i s obzirom na to da Marx i ja razumijemo ruski, on ne može da nas obmane), a Nečajev je ili ruski agent provocateur⁹ ili je, pak, djelovao kao da je takav, a osim toga, među Bakunjinovim ruskim prijateljima ima svakakvih sumnjivih ljudi.

Veoma mi je žao što ste izgubili mjesto, ja sam Vam izričito pisao da izbjegavate sve što bi moglo do toga dovesti, da je Vaše prisustvo u Milanu za Internacionalu mnogo važnije nego ono malo efekta što se može postići s *javnim* istupanjem; da se u tajnosti može također mnogo učiniti itd. Ako Vam mogu pomoći s prevodima itd.,

⁷ glavni policijski komesar — ⁸ Gaspard Blanc — ⁹ agent provokator

bit će to s najvećim zadovoljstvom, recite mi samo s kojih jezika i na koji jezik možete da prevodite i *kako* Vam mogu koristiti.

Dakle, policijske svinje uhvatile su i moju fotografiju. Prilažem Vam drugu i molim dva primjerka Vaše, od kojih je jedan potreban da pobudi gospođicu Marx da za Vas dade fotografiju njenog oca (ona ima još nekoliko dobrih).

Još Vas molim da se donekle pripazite *svih* ljudi koji su povezani s Bakunjinom. Svakoj sekti je svojstveno da se međusobno čvrsto drži i spletkari — *svaka Vaša izjava*, budite uvjereni, ide smjesta Bak[unjinu]. Jedno od njegovih glavnih načela je da su izvršenje obećanja i ostale takve stvari čiste buržoaske predrasude, s kojima pravi revolucionar u interesu stvari mora uvijek da postupa s nepovjerenjem. U Rusiji on to govori otvoreno, u Zapadnoj Evropi to je tajno učenje.

Pišite mi *zaista uskoro*; kad bi nam uspjelo da se sekcija Milano ne pridruži horu ostalih talijanskih sekcija, bilo bi veoma dobro.

Salut et fraternité.¹⁰

Vaš

F. Engels

Kad pišete Miss B[urns], nije *potrebna* ni unutrašnja koverta niti *ikakvo* navođenje mog imena. Sve otvaram ja.

---

¹⁰ Pozdrav i bratstvo

149

Engels Sección de dependientes del Comercio

u Barseloni^[437]

(koncept)

[London, oko 26. januara 1872]

An die Seccion de dependientes del Comercio

Barcelona¹

Gradani,

Želim što Vam u odgovoru na Vaše pismo od 23. januara ne mogu pružiti podatke o sekcijama Vaše struke, s obzirom na to da takve sekcije (radnika u trgovini), koliko je nama poznato, ne postoje. Kao što u pogledu svoje zemlje tvrdite da su radnici u trgovini veliki protivnici progresa proletarijata, to isto vrijedi i za druge zemlje; taj sloj sastoji se općenito od buržoaskih slugana koji se nadaju da će prije ili kasnije i sami postati buržuji. Ima i mnogo časnih iznimaka, ali mislim da ste Vi prvi koji ste formirali sekciju Vaše struke.

Kad biste mogli poslati dvadesetak primjeraka Vaše okružnice, rasturili bismo ih po velikim trgovačkim gradovima Evrope i Amerike, što bi bilo dobro za propagandu.

Pozdrav i socijalna revolucija

Prevod sa španskog

---

¹ Sekcija radnika u trgovini, Barcelona

150

Engels Carlu Terzaghiju

u Torino

(koncept)

[London, 29. januara 1872]

Dragi moj Terzaghi,

Pisao sam Vam 15. o. m.,¹ a zatim primam Vaše pismo od 15. istog mjeseca.^[438] O sadržaju Vašeg pisma obavijestio sam Generalno vijeće, koje Vam sa zadovoljstvom odaje priznanje za veliku aktivnost torinskih radnika.

Do sada se Federazione Operaia² Torina nije obraćala Generalnom vijeću. Ako to učini Vijeće će morati, *nakon što sasluša obje strane*, odlučiti da li će tu federaciju moći privremeno da prizna ili ne. Ja Vam unaprijed nipošto ne mogu obećati da ona neće biti priznata. Prije svega, zbog toga što ja nisam Vijeće, a zatim, evo što Vijeće o tome misli.

Istina je da je Bazelski kongres priznao Generalnom vijeću pravo da do sljedećeg kongresa odbije bilo koju novu sekciju.^[408] Ali to ovlaštenje nije nikad bilo korišteno osim u slučaju sasvim dokazane nužde i samo *nakon što je saslušalo odbranu odnosne sekcije*. Kako bismo onda mogli obavijestiti Generalno vijeće prije nego saslušamo i drugu stranu? U svakom slučaju, možete biti sigurni da će Generalno vijeće voditi računa o interesima Internacionale.

Što se, pak, tiče gosp. Beghèllija, mi ne možemo izdati javno saopćenje koje od nas tražite. B[eghèlli] ne pripada Internacionali, te se nalazi izvan jurisdikcije Vijeća, a sve da to i nije tako, vjerujem da nije tako značajan da bi ga na taj način izdvajali od ostalih novinara koji su neprijateljski raspoloženi prema Internacionali.

No moram Vam reći da nismo od Vas očekivali slične zahtjeve. Vi ste pristali na sazivanje vanrednog kongresa čiji je jedini zadatak bio da optuži Generalno vijeće zbog autoritativizma i da mu oduzme ovlaštenja koja mu je dao Bazelski kongres. I tek što ste se s tim složili, već zahtijevate od Generalnog vijeća da djeluje deset puta autoritativnije nego što je ikada djelovalo. Tražite da se ono koristi onim istim pravima koja ste ranije osudili i da odbije jednu novu sekciju, a da uopće i ne sasluša što ona ima da kaže u svoju odbranu. Što bi

---

¹ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 143. — ² Radničke federacije

rekli Vaši prijatelji iz Jure kad bismo se mi ponijeli tako *autoritativno*? Vi ste se vjerojatno opredijelili prema okružnici Jure³⁸⁶ i, mada, posredno, odobrili njene laži i klevete a da niste ni sačekali odgovor Generalnog vijeća — vi, koji ste sasvim nova sekcija i kojoj je, nužno³, čitava ta stvar bila potpuno nepoznata. Vi na to imate pravo s obzirom na to da ste samostalna sekcija, ukoliko ta samostalnost nije ograničena Statutom Internacionale. Ali Generalno vijeće je odgovorno za svoje postupke i ne može sebi dozvoliti takvu slobodu.

Možda ćete sada i sami uvidjeti da takva *autoritativna* ovlaštenja nisu bez razloga data Generalnom vijeću i da ona nešto ipak znače; a bilo bi bolje da ste svoju odluku odložili do bolje obaviještenosti, umjesto što ste svoju karijeru kao član Internacionale započeli s indirektnom osudom Generalnog vijeća, koje ne poznajete, kao i s odlukama upravljanim samo na produbljivanje razdora, i to u trenutku kad su svakodnevní progoni vlada trebali da još snažnije ujedine sve prave internacionaliste.

Zahvaljujem Vam na prilogu od dvadeset franaka, koje sam predao blagajniku, pa Vam zauzvrat prilažem 200 markica od po 10 centi. Te markice, nalijepljene na jednoj strani »Općeg Statuta«, koje svaki član mora da ima, dokaz su da je njihov vlasnik član Internacionale.

An die Gesellschaft Emancipazione del Proletario

Sektion der Internationale
Turin⁴

Prevod s talijanskog

---

³ u rukopisu precrtano: sadašnja historija Internacionale — ⁴ Društvu Oslobođenje proletarijata. Sekcija Internacionale, Torino.

151

Marx Ferdinandu Jozewiczu

u Berlin^[439]

[London] 1. februara 1872.

Poštovani građanine!

Odgadao sam moj odgovor na Vaše pismo iz 3 razloga.^[440]

Prvo: Prekomjeran rad, jer moje je vrijeme, pored sveg darmara što ga je u *Internacionali* pod kontrolom vladinih agenata prouzrokovalo nekoliko taštih mediokriteta, iscrpeno drugim njemačkim izdanjem moje knjige o Kapitalu^[406], francuskim izdanjem^[123], za koje sam koncept priredio prema drugom njemačkom izdanju i, najzad, s ruskim izdanjem, u koje sam morao unijeti razne izmjene u tekstu¹.

Drugo: Markice^[425] su isporučene Generalnom vijeću tek početkom ovog tjedna. Prilažem 500 komada. Njemačko izdanje »Statuta i Pravilnika«^[327] se štampa i za kratko vrijeme moći će se dobiti, prodavat će ih »Volksstaat«, 1 srebrni groš po komadu.

Treće: Radimo na sastavljanju okružnice^[397], koja će se štampati za privatni opticaj, u kojoj će se razložiti spletke etc. Bakunjina i drugova. Čim bude gotova i štampana, dobit ćete primjerak. Za sada samo toliko. S francuske strane, s nama je sve što se isplati da bude s nama. Mala posebna sekcija što se ovdje formirala, već se rascjepila u 3 sekcije, koje se međusobno kolju.^[351]

Bratski pozdrav

Karl Marx

---

¹ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 117.

152

Marx Hermannu Jungu

u London^[389]

[London] 1. februara 1872.

Dragi moj Jung,

Za nacrt okružnice^[397] potrebna su nam slijedeća pisma:

1. Za vrijeme održavanja konferencije Vi ste primili pismo od nekog bakunjiniste, mislim od Žukovskog, u kojem je najavljeno *formiranje nove propagandne sekcije*^[352] i zatražene sankcije prema Generalnom vijeću. Saznao sam od Utina da ste već poslali prethodan odgovor i da je ta nova sekcija drugo izdanje »Alliance de la Démocratie Socialiste«.

To je prvo pismo koje trebamo.

2. *Malonovo pismo*, u kome on traži od Generalnog vijeća da prizna francusku sekciju, koja je u Ženevi osnovana pod njegovim okriljem.^[441]

3. Pisma primljena iz Švajcarske poslije konferencije, koja se odnose na »spor«^[6] i koja bi trebalo, kako ste saopćili Generalnom vijeću, podnijeti potkomitetu.^[442]

S bratskim pozdravom

Karl Marx

Da biste uštedjeli u vremenu, molim Vas da sve to dadnete Regisu, koji će Vas posjetiti sutra ujutro.

Prevod s engleskog

153

Marx izdavačkom preduzeću Lachâtre
u Pariz

9. februara 1872.

1, Maitland Park Road
Haverstock Hill, London

Poštovana gospodo,

Budite ljubazni i prema priloženom ugovoru^[443] napišite dva primjerka na biljegovanom papiru i pošaljite mi oba primjerka, jedan s potpisom gosp. Maurice-a Lachâtre-a, od kojih ću jedan vratiti kad ga potpišem.

Moj prevodilac pisao mi je 2. februara: »Danas sam krenuo na posao i napredovat ću brže ili sporije, prema *vremenskim uslovima* koje mi izdavač odredi. Svakako ću mu biti posve na raspolaganju«.

Bit ću Vam zahvalan ako mi javite da mogu informirati gospodina Roya o »vremenskim uslovima«.

Sa poštovanjem

Vaš odani
Karl Marx

Prevod s francuskog

154

Marx Adolphe-u Hubertu

u London

[London] 12. februara 1872.

Dragi moj prijatelju,

Evo vijesti:

Stari Crémieux bio je u Londonu, gdje se smjestio u Golden Gross Hotelu s nekim gospodinom kome je dopustio da se u hotelsku knjigu upiše kao njegov sin, a on je, u stvari, gosp. Truchy, bivši generalštabni oficir, bonapartist u poteri za vlašću i urednik (Girardinove) »Liberté«, gdje ga je Badinguet^[33] postavio i gdje piše vojne članke pod pseudonimom Mousselerès.

Ta su gospoda bila u Londonu zbog obavljanja posla s čovjekom Chislehursta.^[444] Rezultat transakcija bilo je postavljanje Crémieux-a-oca za člana regentstva carstva (u slučaju Badinguet-ove smrti).

Vaš odani

Karl Marx

Prevod s francuskog

155

Engels Wilhelmu Liebknechtu

u Lajpcig

London, 15. febr. 72.

Dragi Liebknecht,

Pisma iz Njemačke radi prijavljivanja *izostala su*.^[424] Ako će dragi Nijemci ponovo ostati na obećanjima i govorancijama, nećemo stići nikamo ni mi ni oni.

Podatke o Poor-rates¹ trenutačno Ti ne mogu pribaviti.^[445] Imamo pune ruke posla s odgovorom na jursku okružnicu^[397], čemu je već vrijeme, a nešto poput ovdašnje statistike mora se samostalno istraživati u izvorima. Zasad *nemoj* javno govoriti o odgovoru onima iz Jure.

Valjda znaš da su Albert Richard i Gaspard Blanc (vidi izvještaj s posljednje sjednice) bili glavni oslonci Bakunjina & Co.^[446]

Zbog *Mis[ère] de la Phil[osophie]*² uskoro će se poduzeti koraci. Marx je potpisao ugovor radi francuskog prijevoda *Kapitala*^[443] i stvar će uskoro izići u *svescima*. (Zasad među nama.) Čim nekoliko njih izide, prelazi se na *M[isère] de la Ph[ilosophie]*.

Slijedi *Manifest*^[242] na njemačkom, i vjerojatno francuskom i engleskom (u Njujorku je izišao u jednom engleskom i francuskom časopisu^[447]).

Kako vidiš, razmahali smo se. Ali sa svim tim mnogo je posla.

Lasalovci su, kao što znaš, ovdje izbačeni³. Budu li u listu »N[eu]er Soc[ial]-D[emokrat]« i nadalje psovali, pošalji nam te brojeve nakon što ih upotrebiš — »Neuer Social-Demokrat« više ne stiže Udruženju za obrazovanje radnika. Gospoda lasalovci ovdje su smogli toliko drskosti da se još uvijek smatraju »Udruženjem« i da su Scherzera poslali kao delegata u Generalno vijeće, ali je bez daljega bio odbijen.

Od M[arxa] si, valjda, primio 800 i nekoliko stapms⁴. Prikačite ih gore na poledinu naslovne stranice Statuta, koji ćemo valjda, uskoro primiti 3000, kao i račun? Up[oredi] odgovarajući zaključak konferencije, koji je dovoljno jasan.^[425]

Pr[ilažem] jedan kupon pruskog zajma, vrijedan 10 talira, za naplatu priloženog računa, koji molim da mi se vrati potvrđen. Ostatak za upotrebu po volji.

¹ porezu za sirotinju — ² *Bijede filozofije* — ³ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 144. — ⁴ markica za članarine

Nadalje (šaljem) 4 izvještaja sa sjednica iz lista »East[ern] Post« i nekoliko redaka Hepneru.^[11]

Cuno se ponaša veoma dobro, ali je izgubio namještenje i u velikoj je neprilici⁵.

Ja sam i mislio da Tvoj Talijan nije nitko drugi već Stefanoni. Sad pripazi:

1. »Libero Pensiero« br. 18 od 2. nov. [18]71. Program Società Universale di Racionalisti^[426] po kojem se osniva društvo konkurentno Internazionali, prema kojem se programu osnivaju racionalistički *samostani* i koje je društvo prikupilo golem fond za ulaganje u zemljišni posjed, i koje treba da *svakom buržuju* podigne *mramorno poprsje* u Kongresnoj dvorani, ako on društvu pokloni 10 000 franaka.

2. U br. 20. i 21. slijede sve jači i žešći napadi na Internacionalu kao negatora ateizma u smislu Alijanse, i napadi na Generalno vijeće koje tiranizira itd.

3. Poslije pauze, u broju 1 od 4. jan. 1872, slijedi dugačak psovački članak o Generalnom vijeću, u kojem se prevode *sve Schneiderove i Weberove infamije* iz lista »Neuer S[ocial]-[Demokrat]«^[398] i popračuju isto tako infamnim bilješkama, na primjer, o komunističkom procesu.^[200]

4. U br. 3, od 18. jan. slijedi *pismo Wilhelma Liebknechta* od 28. dec., u kojem ovaj obećava Stefanoniju da će ga poduprijeti, objavljivati njegove priloge i zauzeti se na saksonske zemaljskoj konferenciji za njemu nepoznat program tog divnog Društva.

5. U broju 4, od 25. jan., slijedi opet jedan psovački članak o Generalnom vijeću, u kojem se *ponovo prevode* infamije gospode *Schencka i Winanda* iz lista »Neuer [Social-Demokrat]«^[421]

Vidiš li u kakvo si se divno Društvo uhvatio sa svojim piskaranjem pisama. Stefanoni, iza kojeg ne stoji nitko do B[akunjin] (koji mu je poslao i sav taj materijal), *Tebe je naprosto upotrijebio kao orude*, upravo kao i Feuerbacha, čije je jedno pismo također donio. Naravno da Büchner sa Stef[anonijem] kuje protiv nas zavjeru. To dolazi otud što se upuštaš s ljudima koje ne poznaješ, a jedan bi jednostavan upit, naprosto navođenje imena, bio dovoljan da od nas pribaviš sva razjašnjenja i zaštitiš se od te blamaže. Sada ne možeš drugo nego da Stef[anoniju] napišeš *kratko* grubo pismo⁷ i pošalješ mu odgovarajuće brojeve lista »Volksst[aat]«. Ali, budući da će se Stef[anoni] čuvati da odštampa Tvoje pismo, treba da mi pošalješ prijepis, kako bih ga ja preveo i uvrstio u talijanske listove, jer su se čak i bakunjinistički listovi s njim počupali. Ali ako nam želiš i nadalje omogućavati da s Tobom i za Tebe istupamo u inostranstvu, prvi je uvjet da nam više ne praviš parade s takvim pismima nepoznatim ljudima.

⁵ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 148. — ⁶ Svjetskog društva racionalista — ⁷ Vidi u ovom tomu, Prilozi B, pismo br. 11.

U Španjolskoj ljudi imaju dovoljno posla u borbi protiv vlade, na zadevice s nama više nitko i ne misli.

Marx i ja sve Vas najljepše pozdravljamo, posebno Bebela.

Tvoj
F. E.

Lafargue i Laura su u Madridu i tamo će zasad ostati.

156

Engels Johannu Philippu Beckeru

u Ženevu

London, 16. febr. 1872.

Dragi stari ratni družo,

Veoma sam se razveselio što sam nakon tako dugih godina ponovo dobio Tvoje pismo.

Stvar sa 10 fr. od Leßnera je u redu.^[449]

Možeš li mi odati način kako se Cunou može pomoći da tamo ostane -- u Milanu. Oдавde ne vidim kako, a mi ćemo sigurno rado učiniti sve da valjanog momka održimo na jednom tako značajnom mjestu.¹ Ti prokleti Talijani zadaju mi više posla nego što čitava preostala Internacionala zajedno zadaje Generalnom vijeću, i tim gore što vjerojatno pri tom nema rezultata dokle god se talijanskim radnicima sviđa da u njihovo ime glavnu riječ vodi nekoliko doktriniranih novinara i advokata.

Marx je poslao preporučeno u Keln na označenu adresu 100 markica à 1 srebrni groš, ali još nismo dobili odgovor.^[450]

Tvoj mladi prijatelj Wegmann zacijelo je onaj isti radi koga mi je moja sestrična, gospođa Beust, pisala već prije nekoliko godina u Mančester. Tada sam se, iako uvjeren da je to nemoguće, veoma trudio da dobije namještenje, ništa nisam našao i onda sam o tome opširno pisao Anni Beust.^[11] Sada ću još jednom radi njega pisati u Mančester, ali bilo bi poželjno da mi W[egmann] javi u kojim strukama može raditi. Na žalost, to mu mogu učiniti, ali gotovo bez ikakvih izgleda za uspjeh. Ovdje vrvi od mladih njemačkih i švicarskih tehničara, koji odmah šćepaju svako slobodno namještenje. Za jednog alzaškog izbjeglicu poduzeo sam sve što je moguće, ali bezuspješno, *makar je čovjek bio ovdje* i imao vrlo dobre svjedodžbe, konačno je nakon dugog čekanja, davao je u to vrijeme satove, našao nešto i to posve slučajno.

U Španiji je dobro. Vlada je svojim nasilnim postupkom protiv Internacionale otklonila uzdržljivost ljudi od politike, a Marxov zet Lafargue, koji je u Madridu, daje sve od sebe da im i inače istjera iz glave bakunjinističke mušice. Za Španiju se ne bojim. Tamo imamo posla sa *radnicima*, a nekoliko Bakunjinovih doktora i novinara u Barseloni već moraju vrlo skromno nastupati. Špansko Federalno vijeće *potpuno* je uz nas. Ljudi u raznim sekcijama izjasnili su se veoma

¹ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 148.

razborito, a Federalno vijeće je izdalo okružnicu (ili je htjelo prije kratkog vremena), u kojoj izlaže čitavo svoje dopisivanje sa Generalnim vijećem, pa pita ljude da li je Generalno vijeće prema njima, Špancima, pokušalo diktaturu?^[451] U međuvremenu je nastala takva situacija da će se u Španiji vjerojatno skoro desiti nešto, a to je posve pokvarilo igru Jurasovaca i njihovih pristaša. Sada u Španiji zaista imaju drugog posla, a ne da počnu zanovijetati zbog tako smiješne sitnice!

Utinovo pismo i »Suisse Rad[icale]« stigli — dajemo odmah potreban publicitet.

Zaista sam zaboravio na Tvoj upit radi pisama. Odmah ću pisati Fr[ankelu], da li je primio oba pisamca, ako nije, propitat ću se dalje, i ako je nešto izgubljeno, smjesta ću Ti javiti.

Marx Vas sve pozdravlja, a i ja također.

Bratski Tvoj stari
F. Engels

157

Engels Giuseppe Benedettiju

u Pizi

(koncept)

[London, 18. februara 1872]

Gračanine G. Benedetti,

Prije nekoliko dana primio sam Vaše pismo od 7. januara, ali nisam sasvim siguran da je ono meni upućeno, s obzirom na to da nijedna od markica koje nosi ne pripada našem udruženju kao ni »Assoc[iazione] democr[at]ica Int[ernazionale]¹ niti »Assoc[iazione] Int[ernazionale] fra gli operai«,² Kako, međutim, u njemu spominjete Bazelski kongres i jursku okružnicu^[386], vjerojatno je stiglo na pravu adresu.

Što se tiče njegovog sadržaja, moram Vam reći da je sekcija iz Pize ovdje potpuno nepoznata kao sekcija Međunarodnog udruženja radnika. U IV rezoluciji Bazelskog kongresa kaže se da svaka sekcija ili društvo koje želi da pristupi Internacionali, treba odmah o tome da obavijesti Generalno Vijeće, koje (V rezolucija) ima pravo da primi ili da odbije pristup svake nove sekcije ili grupe s pravom žalbe kongresu. Generalno vijeće pimit će ona društva i sekcije za koje se dokaže da su zaista radničke i internacionalističke i čim se uvjeri da njihovi statuti ne sadrže ništa što bi bilo u suprotnosti s općim Statutom (14. rezolucija Ženevskog kongresa).

Žao mi je da ove rezolucije kongresa tako teško pogađaju shvaćanje o autonomiji takozvane sekcije u Pizi, kojoj je, premda se tek nedavno formirala i nije još ni priznata — sasvim sigurno poznat »sam karakter Udruženja«, i to mnogo bolje nego onima koji joj pripadaju od samog početka i koji su joj stvarali statut.

Ali pošto smatrate da taj njezin karakter »isključuje bilo kakav princip autoriteta«, Generalno vijeće mora — na nesreću — priznati bar *autoritet Statuta Internacionale*, koji ga obavezuju na izvršavanje kongresnih rezolucija (uključujući i one iz Bazela) i odbiti priznavanje onih sekcija čija autonomija ne dozvoljava da priznaju autoritet Statuta koji vrijedi za čitavo Udruženje.

Što se tiče Vašeg zahtjeva za sazivanje vanrednog kongresa, ja ga ne mogu podnijeti Generalnom vijeću, dokle god Vaša sekcija u

¹ »Međunarodno demokratsko udruženje« — ² »Međunarodno udruženje za radnike«

skladu s pravilima nije primljena. Mogu Vam, međutim, reći da ste *prva* (stvarna i tobožnja) sekcija koja je poslije objavljivanja zatražila to sazivanje.

Prevod s talijanskog

158

Marx Ferdinandu Jozewiczu

u Berlin⁽⁴⁵²⁾

[London] 24. febr. 1872.

Gradanine sekretaru,

Danas mogu odgovoriti samo sa nekoliko riječi. Zbog zavjere »međunarodne policije« sa izvjesnim faux frères¹ unutar Internacionale, Generalno vijeće me je tako pretrpalo poslovima da sam morao prekinuti moje teoretske radove. Dakle, na stvar:

1. Odlukom Generalnog vijeća, zasnovanom na 4-mjesečnom otezanju sa štampanjem markica (uslijed nepredviđenih smetnji u Londonu), rok do kojeg treba vratiti nerazdijeljene markice odložen je od 1. marta na 1. juli. (Molim Vas, saopćite to Liebknichtu, jer nemam vremena da mu sada pišem.)

2. Što se tiče dvostrukog plaćanja markica, treba samo da u Vašem izvještaju od 1. jula jednostavno konstatirate da otprilike toliko poslanog novca potječe iz tog izvora.

3. Što se tiče »sekretara — korespondenta«, Generalno vijeće prepušta berlinskoj sekciji da stvar uredi pema svom nahodanju.^[453]

4. Berlinska sekcija spada u kategoriju zemalja gdje »zakonske prepreke« ometaju uobičajenu organizaciju, pa sekcije tih zemalja imaju apsolutnu slobodu da se konstituiraju na način koji odgovara zakonima zemlje, a da time ne gube *bilo koje pravo* što pripada drugim sekcijama.^[454]

5. Slijedeći kongres održat će se u septembru 1872. Generalno vijeće još nije odlučilo o mjestu sastanka.^[455] Bilo bi dobro da nam Socijaldemokratska partija odmah javi kad će održati svoj kongres.

6. Povremene izvještaje Generalnog vijeća zamijenili su njegovi tjedni izvještaji u listu »Eastern Post«, danas primite prvu pošiljku.

6.² »Volksstaat« pripada organima za koje ste pitali.^[456]

7. Generalno vijeće zahvaljuje berlinskoj sekciji što je već imenovala statističku komisiju.^[457]

8. On pita preko mene, u kojem su odnosu *Hamburžani* (i. e. odbor Socijaldemokratske partije)^[458] sa Generalnim vijećem? Do sada otud nismo dobili ni retka.

9. Generalno vijeće moli berlinsku sekciju da se suglasi za zaključcima posljednje konferencije delegata Internacionale (u Londonu).^[291]

Bratski pozdrav

K. M.

¹ izdajicama — ² tako u prepisu pisanom rukom

159

Marx Hermannu Jungu

u London

[London] 26.¹ febr. 1872.

Dragi Jung,

Možete li doći k meni u četvrtak navečer da zajedno s Engelsom napravimo izvještaj za novine o rashodima² Generalnog vijeća za izbjeglice etc.

Donesite sve svoje računske knjige, zatim što je moguće više pojedinosti o ljudima koje smo smjestili.^[92]

Mi i mnoštvo Francuza nećemo sutra navečer doći u Holborn, jer se sjednica ne može održati zbog skandala na ulicama.^[459]

Harrison opet ima u listu »Times« bezobrazno hvalisav članak, kako su on i Co. divno pomogli Refugies³ i okončali sve nevolje amongst the really deserving⁴.

U prilogu pisamce i post office order⁵ od Jenny⁶.

Tout à vous⁷

K. M.

---

¹ U rukopisu: 27. — ² u rukopisu: izjavama izbjeglica — ³ izbjeglicama
— ⁴ zaista zaslužnih — ⁵ poštanska uputnica — ⁶ Marxova kći — ⁷ Vaš odani

160

Marx Lauri Lafargue

u Madrid

[London] 28. febr. 1872.

Drago moje dijete,

Ti vjerojatno znaš da sam zbog mnogih poslova, koje su na mene navalili od prošlog decembra, zapostavio odgovaranje na Tvoja i Paulova pisma. Ipak je moje srce s Vama. U stvari, zdravlje jadnog malog Schnappyja zaokuplja moje misli više nego išta drugo i pomalo se čak ljutim na Paulovo prošlo pismo, u kome ima mnogo zanimljivih pojedinosti o »pokretu«, ali ni riječi o tome malom dragom patniku.

Zbog neprestanog čitanja i pisanja, prije nekoliko dana dobio sam upalu očiju, tako da se ovog trenutka moram odreći i prisiliti čak i u ovom pismu na saopćavanje nužnih činjenica.

Prvo, Keller nije prevodilac moje knjige.^[312] Kad sam, napokon, pronašao njegovo mjesto boravka, odmah^[11] sam mu pisao. U svom odgovoru saopćio mi je da je dosad preveo samo oko 200 stranica i da, međutim, ne može dalje nastaviti prevodenje prije maja jer je vezan ugovorom da završi prevod nekog medicinskog djela. To mi nije odgovaralo. Našao sam u Royu, prevodioca Feuerbacha, savršeno pogodnog čovjeka za tu stvar. Od konca decembra primao je od mene ispravljeni rukopis drugog njemačkog izdanja^[406] do 280. stranice. Danas sam mu pisao da odmah pošalje u Pariz sve gotove dijelove rukopisa.

U pogledu biografije još se nisam mogao odlučiti da li je uopće zgodno da je objavim zajedno s tim radom.^[460]

O predgovoru za Proudhona,^[432] j'y penserai.¹

Spise, koje Paul želi, poslat ću sutra,^[461] morao sam to ranije učiniti da sam imao vremena da pogledam neke statističke podatke u 18. *brimeru*, koji, bojim se, nisu sasvim tačni.

Liebnechtu ću pisati.^[462]

Lara, koji je posve stran našoj partiji, kao izdavač naših partijskih spisa, uopće ne dolazi u obzir.^[463] Ipak Vi ne smijete zapustiti sve veze s njegovom porodicom. U izvjesnim prilikama oni mogu biti korisni.

Zao mi je što si pisala Woodhullu i kompaniji. To su varalice koje nas kompromituju. Neka Paul piše Charlesu A. Danau, izdavaču lista »Sun« (Njujork), ponudi mu da šalje dopise iz Španije i istovremeno ga upita (te se stvari s Jenkima moraju unaprijed urediti) za finan-

¹ razmislit ću

cijske uslove. Prilažem pisamce za Dana.^[11] Ako on ne prihvati, pronaći će druge novine u Njujorku («Herald» ili nešto slično).

«*Neue Social-Democrat*» je nastavak švajcarskih novina² pod drugim uredništvom. Zadržao je ipak izvjesnu pristojnost. Sada je čisto policijski list, Bismarckov list za lasalovce koliko god se prikrivao svojim feudalnim, liberalnim i ostalim novinskim bojama.

A propos. Zaveden jednim Vašim pismom, stavio sam u ugovor sa Lachâtre-om^[443] »somme de . . . sera remise à Paris . . . quinze jours après demande«.³ Sutra ću mu pisati da više volim da se isplata izvrši 1. jula. Ako bude potrebno, novac mogu naći, ali moram biti unaprijed obaviješten.

A sada adio, moje drago dijete, i hiljadu poljubaca malom Schnap-pyju i Tebi, a pozdrav Paulu.

Vaš vjerni
Old Nick

»Okružnicu«⁴ protiv disidenata dobit ćete čim bude štampana.

Prevod s engleskog

---

² «Der Social-Demokrat» — ³ iznos od . . . bit će doznačen u Parizu . . . petnaest dana poslije zahtjeva» — ⁴ Karl Marx-Friedrich Engels, *Tobožnji rascjepi u Internacionali*

161

Engels Sigismundu Borkheimu

u London^[464]

London, početak marta 1872.

...Sorge je veoma naivan kad zahtjeva knjigu o Irskoj sa *našeg* stanovišta! Već 2 godine spremam se da takvu knjigu napišem^[37], ali rat, Komuna, Internacionala, sve su spriječili. Preporučujem mu, međutim:

1. *The Cromwellian settlement of Ireland* od Prendergasta. London, Longmans, 2. izd. 1870/71.
  2. *Memoir on Ireland* od O'Connella.
London — Duffey 1869.
Kao najglavnije povijesno djelo:
  3. *The Irish people and the Irish land* od Isaaca Butta. London — Ridgway.
- Ovo za sada.

Irsko pitanje, koliko god jednostavno, ipak je proizvod duge povijesne borbe i također će se studirati; priručnik, iz kojeg bi se moglo proučiti za otprilike 2 sata, ne postoji...

Engels Louis-u Albert-u François-u Piou

u Kopenhagen^[465]

[London] 7. marta 1872.

Dragi gospodine Pio,

Veoma sam se obradovao kad sam primio Vaše pismo od 24. februara, i već bih Vam ranije pisao, prije nego što sam primio to pismo, da sam imao sigurnu adresu u Kopenhagenu, i da od Utina nisam čuo da ste na putovanju. Naime, nismo mogli a da ne primjetimo da Mottershead, kao sekretar za Dansku, nipošto ne ispunjava svoje dužnosti onako kako bi trebalo. Razne naloge koje je trebalo izvršiti, propustio je, što dokazuje priloženo pismo danskom Federalnom vijeću. Ali sada bi bilo dobro da dansko Federalno vijeće, radi odstranjenja M[ottersheada] iz njegova sekretarijata, piše Generalnom vijeću (adr. John Hales, General Secretary, 33, Rathbone Place, W. London) i upita kako to da se dopisivanje vodilo tako nemarno. Stvar je bila u ovome: *namjerno* nismo htjeli postaviti Nijemca za sekretara za Dansku, naši Francuzi većinom ne pišu engleski, a nismo znali koliko bi, Vama tamo, dopisivanje na francuskom odgovaralo — tako nam je, jer ste nam pisali engleski, preostao samo izbor jednog Engleza, a M[ottershead] je bio najprikladniji među onima koji inače još nisu imali dužnosti. Ali, vidimo, ne ide, i moram naći način da dopisivanje oživi, da stvar ne zamre. Prijašnji sekretar Cohen brine se samo još za svoje neposredne drugove, izrađivače cigara, a osim toga, Belgijanci su ga na kongresu u sept. 71. optužili zbog njegova postupka u Belgiji za vrijeme jedne misije Generalnog vijeća.^[466] Od tada se više nikako ne viđa.

Ako se slažete, ja ću se za sada s Vama privatno dopisivati, dok se opet ne srede službeni odnosi. Svakog tjedna slat ću Vam jedan broj lista »Eastern Post«, u kojem se objavljuje službeni izvještaj o sjednicama Generalnog vijeća. Već sam poslao broj od 24. februara. Razumljivo, pišite mi *danski*; potpuno razumijem Vaš jezik jer sam se mnogo bavio skandinavskom literaturom, a želim samo što Vam ne mogu odgovarati danski, jer nikad nisam imao prilike da ga uvježbam. Možda ću moći kasnije! Osim mene, danski razumije samo Marx, inače u Generalnom vijeću vjerojatno nitko.

Učinit ću sve što mogu da Vam s vremena na vrijeme pošaljem dopis za »Soc[ialisten]«, a po mogućnosti trebalo bi da dobijete jedan danas ili sutra¹, na žalost, sekretarski poslovi za Italiju i Španiju i

¹ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 168.

drugi, trenutno me toliko zaokupljaju da gotovo nemam slobodnog vremena. Dok Vam u Španiji i Italiji ne pronađem dopisnike, pribavljat ću Vam vijesti i novine iz tih zemalja. Najbolje je da izmjenjujete »Soc[ialisten]« sa tamošnjim listovima — dakako, to su tjednici, a Vaš dnevnik, tako da pri obračunu treba uzeti u obzir cijenu.

Sigurno ste u Ženevi i Lajpcigu čuli o pokušaju nekoliko otpadnika, vodenih od Bakunjina, da predizvanrednim kongresom optuže Generalno vijeće. Suština stvari je stav Internacionale u političkom pogledu. Ta gospoda zahtijevaju *potpuno uzdržavanje od svake političke akcije, osobito od svih izbora*, dok je Internacionala na bajraku od početka ispisala osvajanje političke vlasti od strane radničke klase, kao sredstva socijalne emancipacije, a Generalno vijeće je to branilo. IX rezolucija konferencije dovela je do izbijanja borbe^[379], ali, budući da rezolucije konferencije nisu obavezne u principijelnim pitanjima sve dok ih federacije ne priznaju, važno je imati odluku danskog Federalnog vijeća koje priznaje ovu rezoluciju. O samoj stvari ne govorim, to bi bila uvreda za jedan politički tako razvijen narod, kao što su Danci.

Inače, priznanje zaključaka konferencije stiglo je već od većine (sekcija), poimence iz Ciriha, romanske Švicarske, Njemačke, Engleske, Holandije i Amerike. U Španiji će odlučiti kongres u aprilu^[428]; u Italiji je još darmar; Belgijanci su dosad šutili; u Francuskoj su pojedine sekcije odobrile *sve*, federacija je tamo nemoguća.

Uostalom, pokušaj Jurasovaca da forsiraju sazivanje izvanrednog kongresa^[386] sjajno se izjalovio i sami su, putem vlastoručne okružnice (od 3. marta), od njega odustali. To su im odobrile: u Španiji jedna sekcija (Palma, Majorka), i Italiji jedna (Torino, koja je sada promijenila stav) i razne tobožnje sekcije koje nisu ni zatražile da stupe u Internacionalu niti su platile priloge (Piza, Bolonja itd.), u Londonu jedna tobožnja sekcija, Sektion française de 1871, koja nikad nije bila primljena zbog svog mjesnog statuta, nespojivog sa Statutom Generalnog vijeća i koja se otada rascjepila na četiri dijela^[351] — to bi bilo sve. K tome je Generalno vijeće sačinilo odgovor protiv ovih spleta^[397], koji je u štampi, i koji ću Vam poslati čim bude gotov.

Danas Vam šaljem poštom: 1. br. lista »Emancipación« iz Madrida, 1. pr. francuskih zaključaka konferencije²; 1 pr. na engleskom i 1 na njemačkom novog izdanja Statuta³. »Emancipación« Vam za sada šaljem tjedno sa listom »Eastern Post«, a pisat ću u Madrid i Italiju da treba da Vam šalju listove. Ako mi prilikom ponovnog izlaženja lista »Socialisten« s vremena na vrijeme pošaljete 4 - 6 pr. interesantnih brojeva, razaslat ću ih kako treba, dok ne napravite konačan aranžman.

Budući da znam da Mottersh[e]ad nije ni predložio da dansko Federalno vijeće prizna zaključke konferencije, niti da je izvršio za-

² Karl Marx-Friedrich Engels, *Zaključci konferencije delegata Međunarodnog udruženja radnika, održane u Londonu od 17. do 23. septembra 1871.* — ³ Karl Marx, *Opći statut i Organizaciona pravila Međunarodnog udruženja radnika*

ključak u pogledu samolepivih članskih markica, ja preuzimam da preko Vas ove tačke iznesem danskom Federalnom vijeću. Radi markica (IV zaključak, 1 do 5)^[425], dovršenih mnogo kasnije nego što se očekivalo, odlukom Generalnog vijeća pomaknut je obračunski termin od 1. marta (IV, 4) na 1. jul. Za sada Vam šaljem 500 markica, vrijednost £2.1.10 i molim da javite da li će ih još trebati i koliko; o ovome zacijelo najbolje obavijestiti Mottersheada (adr. 33, Rathbone Place) ili Helesa. Ovdje s nestrpljenjem očekujemo ishod izbora za Rigsdag⁴ kod vas^[467] — smatramo veoma važnim da radnici Internacionale sjede u svim parlamentima, te da Bebel, koji je do sada sam imao tu čast, dobije pomoć, svejedno gdje. Vjerujemo da vi u Danskoj imate mnogo izgleda da proturite ljude i nadamo se da to uspjeva.

Salut et fraternité.⁵

Vaš

F. Engels

Pišite mi najbolje ovako: Miss Burns, 122, Regent's Park Road, N.W. London; unutrašnja kuverta nije potrebna — to je moj stan — u Rathbone Place idem samo jednom tjedno, a iz Holborna smo se odselili.

---

⁴ danski parlament -- ⁵ Pozdrav i bratstvo

163

Marx Hermannu Jungu

u London

[London] 7. marta 72.

Dragi moj Jung,

Ne mogu pronaći statut sekcije Vermersch.^[468] Molim Vas pogledajte da li ga imate.

Bratski Vaš

K. Marx

Prevod s engleskog

164

Marx Friedrichu Adolphu Sorgeu

u Hoboken^[469]33, Rathbone Place, W.C.
[London] 8. marta 1872.

Dragi Sorge,

Liebknecht je tek danas poslao ovamo *njemački Statut*^[327] i može biti otpremljen tek u *ponedjeljak*. Prijeko se, izgleda, umišlja da Generalno vijeće može stvari rješavati kao iz rukava, dok se, obrnuto, bez privatnih priloga njegovih članova ili njihovih ličnih prijatelja, ne bi moglo dogoditi *apsolutno ništa*. U Vašim, Speyerovim i Bolte-ovim. pismima primjećujem istu stvar kao u prepisci s drugim zemljama. Svaka zemlja vjeruje da se čitavo naše vrijeme može posvetiti njoj. Da hoćemo, mogli bismo se požaliti na svaku pojedinu, npr., na to da su vaši izvještaji istovremeno izlazili u listu »*Volksstaat*».

Budući da mi je Generalno vijeće bilo naložilo da konačno podnesem izvještaj (— zbog nesređenosti Internacionale u Evropi bili smo prisiljeni odgađati stvar od sjednice do sjednice —) o split¹ u Americi, morao sam proći i naći ama baš svu prepisku iz Njujorka, kao i sve objavljeno u listovima o tome da nikako nismo bili pravovremeno tačno obaviješteni o elementima koji su doveli do rascjepa. Jedan dio rezolucija koji sam predložio već je prihvaćen, drugi će proći slijeedećeg utorka i tada će se konačna odluka poslati u Njujork.

Primićete 1000 primjeraka Statuta na njemačkom. Hales će poslati 500 na engleskom. Ja šaljem 200 na francuskom, koji su posve u redu.

Eccarius kaže da su stvari bile poslane Gregoryju^[470] (njegov privatni dopisnik) jer ste mu Vi pisali da dajete ostavku na svoje mjesto i niste mu naveli novog dopisnika.

Tužba protiv vlastitih »francuskih« dopisnika potpuno je nepravedna^[471], jer Nijemci isto tako imaju vlastitog dopisnika, a Secretary za United States, Eccarius, može se, doduše, dopisivati na engleskom i njemačkom, ali ne i na francuskom. Osim toga, tužba je bila nepolitična, jer je, izgleda, porvrdila francuskim članovima vijeća da sekcija^[368] želi drugim sekcijama nametnuti svoju diktaturu. Upravo su došli s tužbom Countercommitteea² da je sekcija I, protivno Statutu, u starom komitetu bila veoma zastupana.

¹ rascjepu — ² protukomiteta

Troškovi Statuta za Countercommittee bili su veći, jer je trebalo platiti pristupnicu (bar oni tako kažu).

Nadam se da će vaš komitet biti zadovoljan sa odlukom Councila.

U Ženevi ćemo štampati jednu brošuru⁽³⁹⁷⁾ protiv otpadnika, gotovo isto tako snažnu kao što je ona o »Civil war«³. Posljednji su u međuvremenu pokušali da polemici oduzmu poentu time što u svojoj posljednjoj okružnici uvlače rogove.⁴

In all haste.⁵

Vaš

K. Marx

---

³ Karl Marx, *Gradanski rat u Francuskoj* — ⁴ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 162. — ⁵ U velikoj žurbi.

165

Marx Émile-u Eudes-u
u London

[London] 9. marta 1872.

Dragi moj Eudes,
Svom stanodavcu ne govorite ništa prije nego što iz stana ne
otpremíte svoj namještaj. Inače bi ga mogao zadržati i izložiti Vas teško-
ćama.

Vaš odani
Karl Marx

Prevod s francuskog

STATUTS GÉNÉRAUX
ET
REGLEMENTS ADMINISTRATIFS
DE
L'ASSOCIATION INTERNATIONALE
DES
TRAVAILLEURS.

ÉDITION OFFICIELLE,
RÉVISÉE PAR LE CONSEIL GÉNÉRAL.

LONDRES,
IMPRIMERIE DE LA SOCIÉTÉ COOPÉRATIVE
TYPOGRAPHIQUE,
59, GREEK STREET, SOHO, 59.

1871.
*Specimen Matteo Pirro a été
reçu membre de l'Internationale
ca 9 Mars 1872.
Londres, 9 Mars 72. Karl Marx*

Naslovna stranica «Općeg Statuta i Organizacionih pravila
Međunarodnog udruženja radnika» s Marxovom bilješkom:
«Gradanin Matteo Pirro primljen je 9. marta 1872. za člana Internacionale.
London, 9. marta 1872. Karl Marx.»

166

Engels Paulu Lafargue-u

u Madrid

London, 11. marta 1872.

Dragi Lafargue,

Ako mi želite povjeriti svoje poslovne stvari, veoma ću ih rado prihvatiti; potrebno je samo da pišete svome opunomoćeniku da pošalje *vrijednosnim pismom* upućenim na mene, 122 Regent's Park Road, Vaše akcije i bonove, i ja ću ih čuvati sa svojim; što se tiče kupona, dividenda i kamata, ne mogu Vam ništa reći prije nego pregledam dokumente, ali neće biti nikakve teškoće da se to uredi. U pogledu novca u gotovu, mislim da biste bolje učinili da ga pohranite u Madridu u vidu *mjenice* i da iznos položite kod nekog tamošnjeg bankara; sigurno ih ima kojima se to može povjeriti. Međutim, ako ga više volite kod mene pohraniti, molio bih Vas da date *formalne* naloge da se to učini u obliku *mjenice* (ili uputnice) na London, na ime *donosioca*, i to također *vrijednosnim pismom*. U jednom i drugom slučaju, mjenica mora biti na *kratak rok*. Ili, još bolje, podijelite iznos, i naredite Vašem trgovcu da pošalje jedan dio u Madrid, a drugi meni. Kako želite. Uvijek se više isplati slati novac u obliku mjenice nego u novčanicama. Podjednako ćete izgubiti na jednom i drugom, mada vjerovatno manje na mjenicama; ali u slučaju krađe, novčanica je zauvijek izgubljena, dok je kradljivcu teško realizirati novčano pismo¹, a u svakom slučaju može se spriječiti njegovo isplaćivanje.

Uvijek postoji stanovita opasnost čak i za vrijednosna pisma kad idu iz jedne zemlje u drugu; ali ja ne znam druge mogućnosti kako bi mi stigle Vaše akcije itd. Uostalom, u posljednje vrijeme imamo mnogo iskustva s vrijednosnim pismima; jer, kad ne označimo da je vrijednosno, naši listovi ne stižu uvijek; dok su naša vrijednosna pisma beziznimno dosad stizala.²

Odavde sam Vam poslao izvjestan broj listova: na primjer, 14. februara: četiri isječka iz listova »Eastern Post«, »Volksstaat«, ciriškog lista »Tagwacht« i njujorškog »Socialiste«;

21. februara »Eastern Post«, »Socialiste« i francusko izdanje *Statuta*³ (za »Emancipación«).

Sutra ću Vam poslati dva primjerka lista »Eastern Post«.

¹ u rukopisu: novčanica — ² u rukopisu dovde na francuskom, zatim na engleskom — ³ Karl Marx, *Opći Statut i Organizaciona pravila Medunarodnog udruženja radnika*

Na žalost, dvije adrese starih gospođa *jedine su koje imamo*, a bilo bi *vrlo važno* da imamo drugu adresu, kako za pisma tako i za novine, jer će one silom prilika postati vrlo sumnjive.

Vrlo dobro mogu shvatiti da naši tamošnji prijatelji, u stvari, imaju mnogo više praktičnog duha nego što izgleda po njihovim listovima, a potpuno razumijem i zašto. Posve sam siguran, na primjer, kad zahtijevaju, sutradan nakon važnih događaja, da zemlja i sredstva rada budu odmah predata onima kojima su potrebni — da savršeno znaju kako je to neprovedivo; ali oni treba da formuliraju taj zahtjev, kako bi ostali dosljedni sami sebi. Mi moramo i te kako voditi računa o njihovoj situaciji. Bakunjinistički idioti se ne mogu ukloniti u jednom danu; već je veoma mnogo i to što je taj proces bistrenja napokon doista počeo.

Čitajući poslednju jursku okružnicu⁴, sigurno ste vidjeli kakvim je potpunim porazom svršila ta smiješna akcija. Nego, okružnica koja sadrži odgovor Generalnog vijeća^[397] nalazi se u štampi i dobro ćete učiniti ako pripravite tamošnje naše prijatelje na naše vrlo oštro tretiranje tih ljudi i na naše izlaganje pred Udruženjem svega onog što o njima znamo, a to su vrlo skandalozne činjenice. Sada treba svršiti s tom sektom. Već mjesecima oduzimaju mnogo vremena Mohru i meni, a to ne može dalje ići. Još jučer sam morao poslati u Napulj cijelu brošuru^[11] od 12 stranica gustog teksta, da bismo pobili njihove apsurdnosti. U Napulju su *svi* bakunjinisti; samo je jedan među njima, Cafiero, koji pokazuje dobru volju; s njim se dopisujem. O ostalom pišem Vašoj ženi.⁵

Oboje Vas pozdravlja gospođa Engels.⁶

Vaš odani
General

Prevod s francuskog i engleskog

---

⁴ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 162. — ⁵ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 167. — ⁶ Lizzy Burns

167

Engels Lauri Lafargue

u Madrid

London, 11. marta 72.

Dragi Löhr,

Čestitam Ti zbog Paulovih članaka u listu »Emanc[ipation]«; mnogo su nam se svidjeli; oni su kao svjež izvor u pustinji apstraktnih deklamacija koje vladaju kod Španaca. Sva putovanja i nevolje koje su Tebi nametnute već godinu i po dana, a koja sam pratio, jedva da je potrebno da kažem, sa simpatijom i često sa zebnjom — neka Tebi budu zadovoljština da je Paulovo prisustvo u Madridu, upravo u odlučnom času bilo za nas i čitavo Udruženje od neocjenjive važnosti. Da su Bakunjin i Co. dobili bitku u Španiji — bez Paula bi se to vjerovatno dogodilo — izbio bi rascjep, i eto javnog skandala. Ali ovako se svaki pokušaj pobune sramotno završio, i mi možemo slaviti victoire sur toute la ligne.¹ Znatno je Tvoj udio u člancima, objavljivanim u listu »Em[ancipation]«, kojima je prvi put Špancima iznesena istinska nauka i, štaviše, upravo naučna strana, za što moram Tebi naročito zahvaliti kao sekretar za Španiju.

Vidim u napuljskom listu »La Campana« da je Paul čak do tamo proširio svoju djelatnost; utoliko bolje. U Napulju se nalaze najgori bakunjinisti iz čitave Italije. Cafiero je čestit dečko, rođeni posrednik, a kao takav je, naravno, slab; ako se ubrzo ne popravi, također ću ga napustiti. U Italiji su novinari, advokati i doktori toliko izbili naprijed da dosad nikako nismo mogli stupiti u neposrednu vezu s radnicima; to se sad počelo mijenjati, i mi držimo da su radnici, kao i svuda, posve drukčiji od onih koji govore u njihovo ime; to je smiješno, ti ljudi viču: hoćemo potpunu autonomiju, nećemo vođa, a, međutim, dopuštaju da ih, kao nigdje inače — vuče za nos šaka buržoaskih doktrinara. U tom su pogledu Španci mnogo bolji; općenito su došli mnogo dalje od ovih Talijana.

Ovog trenutka kod Vaših vlada veliko veselje poslije događaja sa Longuet-om; pa ako su se u vrijeme Tvoje vjeridbe tu i tamo pravile ružne šale o onima koji su casting sheep's eyes², potpuno si sad osvećena: u tom pogledu Jenny čini sve što joj je moguće. Uostalom, vrlo dobro joj to uspijeva, vrlo je sretna i vesela i fizički se mnogo bolje osjeća; Longuet je vrlo drag drug. I Tussy je time isto tako vrlo zadovoljna i posve izgleda kao da se ona should not mind follow suit³.

¹ pobjedu na svim linijama — ² se zaljubljeno gledali — ³ neće protiviti da učini isto što i drugi

Prekosutra će kod Vas Longuet pokazati svoje umijeće i kuhati ribu platušu na normanski način, svoje nacionalno jelo; svi smo pozvani, radoznao sam da vidim kako će se to svidjeti mojoj ženi. Njegovo posljednje remek-djelo, Boeuf à la mode — was no great success⁴.

Fondevillovi su ovdje potpuno moralno uništeni, prave su varalice.

Najljepša hvala za veselu špansku pjesmu; mnogo smo se nasmejali.

Sretan sam da je Schnappyju bolje i nadam se da ću uskoro čuti kako se posve oporavio. Jadni mali momčić već je morao podnijeti puno nevolje.

Sada zbogom! Sjeti me se rado i budi uvjerena da Vas prate moje najsrdacnije simpatije svagdje, kuda idete. Iako Te ne pozna, moja žena Ti šalje najljepše pozdrave.

Uvijek Tvoj stari

General

---

⁴ obložena govedina — nije naročito uspjelo,

168

Engels Louis-u Albertu François-u Piou

u Kopenhagen

[London, sredinom marta 1872]

Dragi gospodine Pio,

Vjerujem da Vam ne mogu ništa bolje poslati kao prvi dopis — prilog od prevoda dva izvrsna članka iz »Pensamento Social«. Nemam uopće pojma tko je pisac, ali oni pokazuju takvo poznavanje ekonomskih i istorijskih uslova razvitka savremenog društva da mi je čudno da se nalaze u novinama iz tako udaljenog kraja svijeta.

Osim toga, članak iz lista »Socialisten« o organizaciji poljoprivredne proizvodnje putem udruživanja, koji sam uvrstio u objavljeni izvještaj sa sjednica Generalnog vijeća, štampan je u španskim, talijanskim i američkim listovima i sada vidim da je publiciran u listu »Pensamento Social«.^[472] Izazvao je veliko uzbuđenje i neće ostati bez rezultata. Sve u svemu, Danci su, što je neobično važno pitanje privlačenja sitnog seljaštva i Husmaendene¹ u proleterski pokret, zahvaljujući njihovim lokalnim prilikama i njihovom velikom obrazovanju, ispred svih ostalih nacija. Rekao sam to Liebknechtu i ostalima, ali, na žalost, oni su nemarni da bi učili od Danaca.²

Kako nam je javio, Mottershead nije sudjelovao na tri posljednje sjednice Generalnog vijeća; ali njegova je namjera da se odrekne sekretarstva za Dansku; veli da ima previše posla tako da ne može izvršavati svoju dužnost kao sekretar.

Zato Vas molim, budite dobri te privremeno sa mnom korespondirajte, a ja preuzimam svaku odgovornost u odnosu na Generalno vijeće, koja bi zbog toga mogla iskrsnuti. Mi pomišljamo da sekretarijat za Dansku povjerimo jednom Francuzu,³ članu Pariske komune.

Sa socijalističkim pozdravom.

Vaš

F. Engels

Imam portugalski članak preveden na francuski jezik, jer taj jezik omogućava skoro doslovno prevođenje; ja sam to načinio tačno koliko god je moguće bez obzira na eleganciju ili, pak, samu pravilnost francuskog stila.

Prevod s engleskog i danskog

¹ seljaka s kućom, a bez zemlje — ² dovde na engleskom a zatim na danskom — ³ Frédéric-Étienne Cournet

169

Marx Friedrichu Adolphu Sorgeu

u Hoboken^[473]

33, Rathbone Place
(Nova adresa Generalnog vijeća)
London 15. marta 1872.

Dragi građanine,

U prilogu šaljem zaključke Generalnog vijeća (na engleskom i francuskom).^[474] Ostale će Vam Vijeće poslati preko Le Moussu-ja.

Potkraj sjednice od 12. marta rekao mi je lično Eccarius da neće poslati zaključke u Njujork i da će na slijedećem zasjedanju zatražiti da se povuče kao sekretar za Sjedinjene Države. Budući da tu stvar Generalno vijeće ne može riješiti prije slijedećeg utorka, zaključke koje smo poslali ja i Moussu nije potpisao sekretar, što, s obzirom na posebne prilike, nije ni nužno. Bit će štampani slijedeće nedjelje u listu »Eastern Post«.

Za vrijeme diskusije Eccarius je u krajnje neprijateljskom smislu govorio protiv vašeg Vijeća. Govorio je i glasao protiv zaključka III, 2.^[475] Osim toga, bio je uvrijeđen jer ja nisam, da bih uštedio u vremenu, iznio zaključke pred potkomitet^[476] čiji je on član, nego neposredno pred Generalno vijeće. Budući da je Vijeće posve prihvatilo taj postupak, poslije iznošenja razloga koji su me ponukali da tako učinim, Eccarius je morao da prešuti svoje lične zamjerke.

Kao ličnu informaciju vašem Vijeću javljam da su se gospodin i gospođa Hulek — on je glupan a ona je »une intrigante de bas étate¹ — uvukli u Generalno vijeće onog časa kad je većina nas bila odsutna, ali da se cijenjeni par ubrzo potom morao povući zbog njihovih sple-taka sa soi-disant Branche Française², koja je isključena iz *Internationale* i u listovima »Marseillaise« i »Réveil« uoči plebiscita optužena kao »une section policière«. ³[28] Međutim, te dvije osobe, poslije dolaska u Njujork, sudjelovale su u osnivanju jednog društva neprijateljskog prema Internacionali i bile stalno u vezi s les beaux restes de la branches française⁴ u Londonu. Le Moussu je iste činjenice saopćio drugom Vijeću.

---

¹ niska intrigantkinja — ² takozvanom francuskom sekcijom — ³ »policajska sekcija« — ⁴ ostacima francuske sekcije

Sekcija 10 (francuska) napisala je izvrsno pismo Generalnom vijeću o rascjepu u Americi.^[477]

S bratskim pozdravom

Karl Marx

Prevod s engleskog

170

Engels Friedrichu Adolphu Sorgeu

u Hoboken

122, Regent's Park Road, N. W.
London, 17. marta 1872.

Dragi prijatelju Sorge,

Hteo bih nešto da Vas zamolim, nadam se da Vam neće biti teško da mi učinite.

Hoćete li biti tako dobri da mi kupite i pošaljete 50 pr[imeraka] br. lista »Woodhull & Claflin's«, u kome je prevod *Komunističkog manifesta*, i 50 - 100 brojeva lista »Socialiste«, sa francuskim prevodom?^[447] Iznos ću Vam poslati čim saznam koliko će to biti. Ukoliko se ne može dobiti toliko pr[imeraka], molim Vas, uzmite ono što možete dobiti. Koliko god oba prevoda imala nedostataka, ipak se za sada njima moramo poslužiti za propagandu, a naročito mi je francuski sasvim prijeko potreban za romanske zemlje Evrope da se suprotstavi besmislici proširenoj od Bakunjina, kao i onoj prudonističkoj koja se baš tamo širi.

Čim imadnemo vremena, M[arx] i ja, priredit ćemo novo izdanje *Manif[esta]* sa uvodom etc.^[242], ali trenutno imamo pune ruke posla. Osim Španije i Italije, trenutačno vodim sekretarijat za Portugal i Dansku, Marx ima dosta posla sa svojim drugim izd. *Kapitala*^[406] i sa raznim prevodima^[123] koji sada dolaze.

Namjeravali smo sutra na Public meeting^[478] proslaviti revoluciju od 18. marta — sinoć nam je odjednom otkazana dvorana koju smo unajmili! — i to pod izgovorom that the French Communists were not *allowed* to meet in any Hall in London!² Budući da vlasnici neće tako lako odustati od £ 10.10 najamnine, mi ćemo tužiti i zbog damages³; ako što i dobijemo, tada je jasno da vlada obeštećuje ljude. Uostalom, okušat ćemo sreću i otići onamo; nadamo li zaključana vrata, što je vjerovatno, ali još uvijek ne sigurno, tad ćemo tog čovjeka, koji je tako odlučio, dovesti na witness-box⁴ i vidjeti što se može saznati. Svakako, obrukat ćemo gospodina Gladstone-a.

Prijateljski Vaš
F. Engels

¹ javnom zboru — ² da se francuski komunisti ne smiju skupljati ni u jednoj dvorani u Londonu. — ³ odštete — ⁴ mjesto za svjedoka

U Lisabonu izlazi list »O Pensamento Social«, Rua de S. Boaventura Nr. 57, Lisaboa, u prvom br. ima nekoliko izvrsnih članaka.

Prilažem Vam članak o Arthuru O'Connoru iz briselskog lista »Liberté«, koji vjerojatno zaslužuje da se prevede za »Irish Republic«. To je do sada *jedini* članak u čitavoj evropskoj štampi koji brani ubogog đavola.

Marx Maurice-u Lachâtre-u

u San Sebastijan^[479]

London, 18. marta 1872.

Građaninu Maurice-u La Châtre-u.

Cenjani građanine!

Pozdravljam Vašu ideju da prevod *Kapitala* izdate u periodičnim sveskama. U ovom će obliku delo biti pristupačnije radničkoj klasi, a ovo je za mene važnije od svega drugog.

To je lepa strana Vaše medalje, ali evo i naličja: analitički metod, kojim sam se poslužio i koji još nije bio primenjivan na ekonomske probleme, prilično otežava čitanje prvih glava, pa se treba bojati da će se francuska publika, uvek nestrpljiva da dođe do rezultata, željna da upozna povezanost opštih načela sa pitanjima koja je neposredno zanimaju, uplašiti da produži zato što neće naći odmah sve na početku.

To je nezgoda koju ja nikako ne mogu otkloniti, sem što čitaocu koji traži istinu mogu, za svaki slučaj, na to da ukažem i upozorim ga da bude pripravan. Nema širokog drumca koji vodi u nauku, i samo oni koji se ne plaše umora od pentranja po njenim strmim stazama imaju izgleda da se popnu na njene svetle visove.

Primite, cenjeni građanine, uverenje o mojoj odanosti.

Karl Marx

Prevod s francuskog

172

Engels Cesaru Bertu

u Torino

(koncept)

London, 21. marta 72.

Gračanine Carlo Bert,

Od građanina Et. Péchard-a, koji je krajem februara bio u Torinu, dobio sam Vašu adresu i obavijest da ste sada sekretar naše sekcije »*Emancipazione del Proletario*«¹ umjesto C. Terzaghija,^[480] koji je zbog malverzacija sa fondovima itd. isključen. Drago mi je što ću zbog toga morati da korespondiram sa Vama.

Upravo sam od Terzaghija primio dugačko pismo, u kome mi kaže da je podnio ostavku i na članstvo i na dužnost sekretara »*Emancipazione del Proletario*« s obzirom na to da jedan njen dio predstavlja agentu vlade i pristaše Mazzinija i da mu je to udruženje namjeravalo izglasati nepovjerenje zato što je propovijedao rat kapitalu.

Sasvim je prirodno što smo svi mi ovdje skloniji da vjerujemo onome što ste Vi i ostali članovi vašeg Vijeća kazali Péchard-u nego onome što mi piše Terzaghi, koji se uvijek koristio time da nam na razne načine okrene leđa. Ali, da bismo ipak mogli što sigurnije i što odlučnije djelovati i odgovoriti svojim dužnostima na slijedećem kongresu, molimo Vas da nam uputite službeni dopis vašeg Vijeća u kome ćete formulirati optužbe protiv Terzaghija i saopćiti nam zaključke koje vaše udruženje prihvati u odnosu na njega. Nemoguće bi bilo postojanje dviju suparničkih i međusobno neprijateljskih sekcija u istom gradu. Administrativna pravila (Rezolucije Bazelskog kongresa) daju, srećom, pravo Generalnom vijeću da prizna ili da odbije bilo koju novu sekciju.^[408] Vi ćete i sami uvidjeti koliko je našoj organizaciji potrebno pravo za koje su Terzaghijevi prijatelji iz Jure smatrali da je autoritativno i neopravdano.

Molim Vas da mi odmah odgovorite i primite bratski stisak ruke od

Vašeg

Prevod s talijanskog

---

¹ »Oslobođenje proletarijata«

173

Marx Paulu Lafargue-u

u Madrid

London, 21. marta 1872.

Dragi moj Toole,

U prilogu Vam šaljem izvod iz naše okružnice protiv disidenata koji se odnosi na dužnosti Generalnog vijeća.

Sve što Generalno vijeće može učiniti da se, u datim slučajevima, primjenjuje opći Statut i zaključci kongresa, jeste da odlučuje kao mirovni sud. Ali izvršenje odluke u svakoj zemlji posve zavisi od same Internacionale. Na taj bi način *od časa kad bi Vijeće*, čim bi prestalo da funkcioniра kao *instrument općih interesa Internacionale*, postalo sasvim beznačajno i nemoćno. S druge strane, samo Generalno vijeće predstavlja stvarnu snagu Udruženja, neophodnu radi održavanja jedinstva i sprečavanja neprijateljskih elemenata da ga se dokopaju. Moralni utjecaj koje je sadašnje Vijeće (*notwithstanding all its shortcomings*¹) znalo da zadobije nasuprot zajedničkom neprijatelju povrijedio je samoljublje ljudi koji su uvijek u Internacionali gledali samo instrument svojih ličnih ambicija.

Prije svega, ne treba zaboraviti da je naše udruženje *borbena organizacija* proletarijata, a nipošto društvo osnovano da ističe diletantske doktrinare. Razbiti našu organizaciju u ovom trenutku, značilo bi položiti oružje. Udruženi buržuji i vladajući ne bi mogli poželjeti nešto bolje. Pročitajte izvještaj šljivara Sacaze-a o Dufaure-ovu projektu.^[481] Čemu se on najviše divi i čega se najviše boji u našem udruženju? »Njegove organizacije.«

Poslije Londonske konferencije divno smo napredovali.

Nove federacije su formirane u Danskoj, Novom Zelandu i Portugaliji, uveliko se raširili u *Sjedinjenim Državama*, **Francuskoj** (gdje, prema ličnom mišljenju Malona i kompanije nema ni jedne sekcije), *Njemačkoj*, Ugarskoj, Engleskoj (poslije formiranja engleskog Federalnog vijeća). Odnedavno se formiraju *irske* sekcije. U Italiji nam pripadaju jedine ozbiljne sekcije, one u Milanu i Torinu; ostale vode advokati, novinari i drugi buržoaski doktrinari. (A propos, lična zamjerka Bakunjina meni jeste to što je on izgubio sav utjecaj u Rusiji, gdje revolucionarna omladina ide sa mnom.)

---

¹ usprkos svim njegovim nedostacima

Zaključci Londonske konferencije^[291] već su priznati u Francuskoj, Americi, Engleskoj, Irskoj, Danskoj, Holandiji, Njemačkoj, Austriji, Ugarskoj, Švajcarskoj (osim Jurasovaca), u pravim radničkim sekcijama u Italiji, napokon kod Rusa i Poljaka. Oni koji neće priznati te zaključke neće, u stvari, ništa promijeniti, ali će morati da se odvoje od ogromne većine Internacionale.

Preopterećen sam poslom tako da nemam vremena da pišem sweet² Kakadu i dear³ Schnappyju (o kome bih želio da više znam). U stvari, Internacionala mi oduzima mnogo vremena i kad ne bih bio uvjeren da je moje prisustvo u Vijeću još neophodno u ovim trenucima borbe, odavno bih se povukao.

Engleska vlada spriječila je našu proslavu 18. marta; prilažem rezolucije, koje su usvojene na mitingu engleskih radnika i francuskih izbjeglica.^[478]

Lachâtre je odvratn šarlatan. Prouzrokuje gubljenje vremena s apsurdnim stvarima (npr., sa svojim pismom-odgovorom na moj rukopis pisan vlastitom rukom, čime me je prisilio da mu predložim izmjene).

Roy (6. Rue Condillac, Bordeaux) je savršen prevodilac.^[123] Već je poslao rukopis prvog poglavlja (ja sam mu poslao u Pariz rukopis drugog njemačkog izdanja^[406]).

Vaš odani
Old Nick

Prevod s francuskog

Izvadak^[482]

Pravo popunjavanja Vijeća

»Sastav Generalnog vijeća stalno se mijenjao, iako je u njemu ostalo nekoliko njegovih osnivača, kao u belgijskom, romanskom i dr. federalnim vijećima.

Generalno vijeće je u izvršavanju svog zadatka podvrgnuto trima bitnim uvjetima. Prvo, potreban mu je prilično velik krug osoba da bi moglo da obavlja svoj rad u njegovoj cjelokupnoj raznovrsnosti; zatim, mora se sastojati, od radnika raznih zemalja koje su zastupljene u Međunarodnom udruženju⁷ i, konačno, mora prevladavati proleterski elemenat. Kako bi Generalno vijeće moglo da ispunjava te neophodne uvjete, kad su postojeći zahtjevi rada za radnike stalni uzrok promjena u personalnom sastavu Generalnog vijeća, ako ne posjeduje pravo kooptiranja?« {Napomena: Više od $\frac{3}{4}$ članova londonskog Generalnog vijeća su najamni radnici.}

² slatkoj — ³ dragom

Funkcije Generalnog vijeća

»Za razliku od statuta svih građanskih društava, Opći Statut Internacionale jedva spominje njenu administrativnu organizaciju. Njen razvitak prepušta praksi, a njeno normiranje budućim kongresima. Pa ipak, Statut se više bavi Generalnim vijećem nego ostalim dijelovima organizacije, jer samo *jedinstvo i zajednica akcije* sekcija u raznim zemljama mogu da daju jasan karakter internacionalnosti.

Član 5. prvobitnog statuta {član 6. revidiranog Statuta} glasi: „Generalno vijeće djeluje kao *međunarodno posredništvo* između raznih nacionalnih i mjesnih grupa Udruženja.” {Zatim slijede primjeri te djelatnosti, obaviještenja, statistika, koju treba izraditi itd., ali jedan također značajan stav Jurasovci su falsificirali: »*da u slučaju potrebe neodložnih praktičkih koraka* — kao, npr., u slučaju međunarodnih razmirica — *udružena društva mogu u tome da istovremeno i jednoobrazno učestvuju*».}

»Član nastavlja:

„U svakom prigodnom slučaju Generalno vijeće *pokreće prijedloge* koji se podnose raznim nacionalnim ili mjesnim društvima.”

Opći Statut ovlašćuje Generalno vijeće na izvjesne poslove, koje ono mora iznijeti pred kongres, itd. {Vidi član 4. i 6. revidiranog izdanja.} Spontanu akciju grupa prvobitni statut tako neznatno suprotstavlja jedinstvu akcije Udruženja da član 6 {čl. 7. revidiranog Statuta} kaže: {Vidi taj član.}

Prva upravna odluka *Ženevskog kongresa* {1866} (čl. 1) glasi: „Generalno vijeće je *dužno* da izvršava odluke kongresa”.

Ta odluka legalizirala je položaj koji je Generalno vijeće zauzimalo od svog postanka: položaj *izvršnog organa* Udruženja.

Ženevski kongres istovremeno je ovlastio Generalno vijeće da „objavi zvanični i obavezni tekst Statuta”. {Vidi revidirani Statut, *Dodatak I*, str. 16, 17.}

Isti kongres je odlučio (ženevska upravna odluka, čl. 14):

„Svaka sekcija ima pravo da donese svoj pravilnik i svoj posebni statut u skladu s mjesnim prilikama i zakonima zemlje. Ali ovi ne smiju sadržavati ništa što je protuslovno Općem Statutu i Općem pravilniku.”

Tko bi morao da utvrđuje saglasnost posebnih statuta s Općim Statutom? Očito, odluka bi bila ništavna da nije dala „autoritet” zadužen za te funkcije. Ne samo da bi se mogle osnivati neprijateljske i policijske sekcije već bi i prodiranje deklasiranih sektaša i građanskih filantropa u Udruženje moglo da nagradi njegov karakter, da na kongresima svojim mnoštvom potisne radnike.

Od samog početka nacionalne i mjesne federacije prisvajale su sebi pravo da u svojim zemljama primaju ili odbijaju nove sekcije, uvijek prema tome da li su ili nisu njihovi statuti u skladu s Općim

Statutom. Da istu funkciju obavlja Generalno vijeće predviđeno je članom 6. Općeg Statuta {čl. 7, kraj, revidiranog Statuta}, koji mješnim nezavisnim društvima (to znači onim društvima koja su se konstituirala izvan federalnih udruženja njihovih zemalja) daje pravo da se s njim neposredno povežu.« {Od osnivanja *Internationale* ta nezavisna mjesna društva nisu nikad bila priznata prije nego što im je Generalno vijeće odobrilo pristup.}

»Isti 6. član Statuta {čl. 7. revidiranog Statuta} uzima u obzir i zakonske zapreke koje se suprotstavljaju osnivanju nacionalnih federacija u izvjesnim zemljama, gdje je uslijed toga Generalno vijeće silom prilika pozvano da vrši funkciju *Federalnog vijeća*. (Vidi *Procès-verbaux du Congrès, etc., de Lausanne, 1867*, str. 13.)

Poslije pada Komune te su zakonske smetnje u raznim zemljama samo još porasle i zato je djelatnost Generalnog vijeća još neophodnija kako u Udruženje ne bi bili primani sumnjivi elementi. Tako su nedavno komiteti u Francuskoj zamolili Generalno vijeće da se umiješa da bi se oslobodili doušnika, a u jednoj drugoj velikoj zemlji« {među nama: Austriji} »internacionalci su zahtijevali da ne prizna niti jednu sekciju koju nisu osnovali njihovi neposredni opunomoćenici ili oni sami. Svoju molbu obrazložili su time da je nužno da se na taj način udalje agents provocateurs, čija se silna revnost očitovala u brzom osnivanju sekcija, čiji radikalizam nije imao premca.«

{*Napomena*: Sasvim je razumljivo da su u zemljama kao što su Poljska i Rusija internacionalci mogli održavati veze samo neposredno s Generalnim vijećem, koje tamo mora da postupa s najvećim oprezom.}

»Isto kao i sve grupe *Internationale*, i Generalno vijeće ima dužnost da vrši propagandu. Izvršilo ju je svojim manifestima« {svojim dopisivanjem s pojedincima u zemljama u kojima Udruženje još nije osnovano} »i preko svojih opunomoćenika, koji su položili kamen temeljac *Internationale* u Sjevernoj Americi, u Njemačkoj i u mnogim gradovima Francuske« {također u Australiji, u Novom Zelandu}.

»Druga funkcija Generalnog vijeća sastoji se u tome da potpomaze štrajkove osiguravajući im pomoć čitave *Internationale* (vidi izvještaje Generalnog vijeća na raznim kongresima). Između ostalih i slijedeća činjenica ukazuje od kakvog je značaja njegovo pomaganje štrajkova. Društvo otpora engleskih ljevača željeza po sebi je *međunarodni tredjunion*, koji u ostalim zemljama ima podružnice, naročito u Sjedinjenim Državama. Pa ipak su američki ljevači prilikom jednog štrajka smatrali da je potrebno da pozovu Generalno vijeće da se zauzme kako bi se spriječilo da u njihovu zemlju ne budu dovedeni engleski ljevači.«

{*Napomena*: Jedini stvarni *međunarodni tredjunion* u Evropi jeste onaj radnika cigara. Oni su ostali također potpuno izvan proleterskog pokreta i koristili su Generalno vijeće samo za svoje strukovne interese.}

»Razvoj Internacionale nametnuo je Generalnom vijeću kao i federalnim vijećima *funkciju izabranog sudije.*«

{A da Generalno vijeće ne bi zahtijevalo} »Briselski kongres {1868} je odlučio:

„Federalna vijeća su dužna da svaka tri mjeseca šalju Generalnom vijeću izvještaj o *upravljanju i financijskom stanju* na svojim područjima: (Vidi *zapisnik Trećeg kongresa* itd. *Upravna odluka* br. 3).

Konačno, *Bazelski kongres* nije učinio ništa drugo već je pravilima obuhvatio administrativne veze, koje su proizašle iz razvoja Udruženja. Ako je i suviše proširio granice ovlaštenja Generalnog vijeća, tko je za to kriv ako ne Bakunjin, Schwitzguébel, Fritz Robert, Guillaume i ostali delegati *Alijanse socijalističke demokracije*, koji su to zahtijevali s velikom drekom?»

{*Napomena*: Ta su gospoda zamišljala da će na Bazelskom kongresu Vijeće biti premješteno u Ženevu.}

»Ovdje su dvije rezolucije Bazelskog kongresa:

„IV. Svaka nova sekcija ili društvo, koje se osniva i namjerava da pristupi Internacionali, mora o svom pristupu odmah obavijestiti Generalno vijeće' i

„V. Generalno vijeće ima pravo da svako novo društvo ili grupu primi ili odbije, uz pravo žalbe slijedećem kongresu'.

Ti članovi daju Generalnom vijeću, u stvari, pravo da se upliće u unutrašnji život federacije; ali u tom smislu Generalno vijeće nije ih još nikada primjenjivalo«, {*osim u slučaju kad su sekcije bile izvan federalnih veza ili kad su sekcije osnivane u zemljama gdje Internacionala još ne postoji*. U tim je slučajevima intervencija Vijeća bezuvjetno potrebna. S druge strane, Generalno vijeće nije se nikad uplitalo u poslove novih sekcija, koje su namjeravale da pristupe *postojećim* grupama ili federacijama.}

»Rezolucije koje smo naveli odnose se *samo na sekcije koje se upravo osnivaju*; slijedeće rezolucije odnose se na *već priznate sekcije*:

„VI. Generalno vijeće ima također pravo da sekciju Internacionale *suspendira* do slijedećeg kongresa'« {vidi slijedeću *napomenu*}.

„VII. Ako bi među društvima ili podružnicama neke nacionalne grupe ili između grupa raznih narodnosti došlo do razmirica, Generalno vijeće imaće pravo da odluči o spornom slučaju, uz pravo žalbe slijedećem kongresu koji konačno odlučuje.'

Ta dva člana potrebna su za ekstremne slučajeve, premda se Generalno vijeće do sada nije s njima nikada poslužilo. Nije suspendiralo nijednu sekciju, a u spornim slučajevima djelovalo je samo kao izabrani sudija, koga su pozvale obje stranke.«

{*Napomena*: Iz priloženih zaključaka o rascjepu u Americi⁴ razabirete da je Vijeće *suspendiralo* jednu sekciju koja se gotovo is-

⁴ Karl Marx, *Zaključci Generalnog vijeća o rascjepu u Federaciji Sjedinjenih Država, doneseni na njegovim sjednicama od 5. i 12. marta 1872.*

ključivo sastojala od buržuja. U Sjedinjenim Državama je prodor buržuja veoma opasan, jer oni žele da od Internacionale stvore svoje oruđe. Upravo taj slučaj dokazuje nužnost VI rezolucije Bazelskog kongresa.}

{Osim raznih funkcija Generalnog vijeća koje su proizišle iz historijskog razvoja Internacionale, postoji još jedna koju su mu nametnuli neprijatelji našeg udruženja. Pošto je postalo cilj njihovih napada, sve su ga stranke i sekte, koje su protivnici proleterskog pokreta} »stavile na čelo branitelja Međunarodnog udruženja radnika«.

174

Engels Carlu Terzaghiju

u Torino

(koncept)

London, 21. 3. 72.

Dragi građanine,

Pisao sam Vam 13. ovog mjeseca,^[11] a kasnije sam primio Vaše pismo od 10. o.m. Péchard-u je u Torinu^[480] rečeno da ste Vi isključeni iz »Emancipazione del Proletario« iz više razloga: što ste odbili da vratite određeni iznos koji je pripadao Udruženju, kao i onih 200 markica koje sam Vam poslao itd. itd.¹ Kad takve optužbe postoje, apsolutno je potrebno da Generalno vijeće sazna da li su one tačne ili nisu, prije nego se izjasni bilo za jednu bilo za drugu stranu. Zato Vas molim da mi kažete o čemu je to riječ, jer je sigurno da ne možemo preći ćutke preko takvih stvari.

Što se tiče one pomoći² od 150 fr.³, taj novac ne pripada Generalnom vijeću, već jednom privatnom komitetu koji je obrazovan sa ciljem da se udruži nekoliko fondova radi pomaganja prijateljske štampe i drugih međunarodnih ciljeva, pa kako je Vaša nesmotrena i oduševljena izjava u korist Jure bila takva da je komitet povjerovao da ste Vi učestvovali u jednoj stvari čiji su Vam korijeni sigurno morali biti nepoznati, iznos je bio odmah utrošen za druge ciljeve, i u ovom času nema više raspoloživih sredstava.

»Il Proletario«, koji mi rekoste redovno slati, nisam primio ni nakon 6 sedmica.

Promijenili smo mjesto zasedanja Vijeća. Za sada Vam ne mogu dati drugu ličnu adresu, ali vjerujem da je ta koju imate, C[harles] R[enshaw], 122, Regent's Park Road, još uvijek bolja od adrese Generalnog vijeća.

Mislim da se Savio više ne nalazi u Londonu, nego da dirinči u provinciji.

Pozdrav i oslobođenje.

Prevod s talijanskog

---

¹ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 172. — ² u rukopisu: £ — ³ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 143.

175

Engels Gennaru Bovio-u

u Torino^[483]

London, 16. aprila 1872.

Građaninu Gennaro Bovio, Trani

Poštovani građanine,

Sa zahvalnošću vraćam Vam u ovom pismu razne dokumente s kojima ste mi ukazali čast poslavši mi ih po poštovanom građaninu Enricu Bignamiju.

Generalno vijeće Internacionale, kao administrativni komitet sa određenim funkcijama, nije moglo da se upozna i da službeno donese odluku o tim dokumentima, ali sam ja uzeo na sebe da ih pokažem onim mojim prijateljima koji razumiju talijanski, pa su ih svi oni i pročitali sa velikim zadovoljstvom.

Rado priznajemo da ste Vi u dalekoj Apuliji, u vrijeme kad se ovdje u Londonu prvi put ostvario jedan međunarodni savez radnika, prihvatili tu istu ideju i da ste je smjelo branili na kongresu u Napulju.^[484] Hvala Vam što ste nas izvjestili o tome, jer to predstavlja još jedan dokaz o tome da je savez među radnicima u civiliziranom svijetu priznat već 1864. kao historijska nužnost čak i u onim zemljama sa kojima tada još nismo mogli doći u dodir ne znajući kome da se obratimo.¹ Iskreno žalimo što su talijanska radnička udruženja, zbog toga što već 1864. nisu shvatila Vašu ideju, znatno usporila razvoj radničkog pokreta u Italiji.

Mnogo smo se obradovali čitajući u listu »Libertà« članak koji ustaje u odbranu Pariske komune protiv V. Hugoa i drugih,^[485] vjerujući da su to prvi članci koji su u tom cilju napisani u Italiji. Mi smo u isto vrijeme ovdje objavili manifest Generalnog vijeća o *Gradanskom ratu u Francuskoj*, kojeg sam bio slobodan poslati vam 23.

¹ U prijepisu koncepta precrtano: Nema sumnje — da su talijanska radnička društva 1864. prihvatila Vaše ideje, da su istovremeno pokrenula talijanski radnički pokret, koji bi proizašao iz društvenih prilika njihove zemlje, sada bi u Italiji bilo nesumnjivo manje radničkih društava, koja podržavaju sektaška, ne talijanska, nego francuska i ruska učenja. U pokretu radničke klase po mom su mišljenju *istinski* nacionalne ideje, tj. one koje odgovaraju ekonomskim, industrijskim i poljoprivrednim prilikama koje vladaju u dotičnoj zemlji, ujedno i istinski *međunarodne* ideje Oslobođenje talijanskih seljaka neće se ostvariti u istom obliku kao engleskih tvorničkih radnika; ali što bolje i jedni i drugi nauče da poimaju oblik koji odgovara njihovom vlastitom položaju, tim bolje će moći da shvate ono što je bitno.

marta, i to jedan primjerak na engleskom, a drugi na njemačkom jeziku, s obzirom na to da nisam imao francuskog ni talijanskog prevoda (u tjedniku iz Đizdentija »Eguaglianza«) koji nije bio dovršen. Vidjet ćete i iz ove brošure da se slažemo u idejama i da ni mi nismo zaboravili svoju dužnost.

S bratskim pozdravom

Friedrich Engels
sekretar za Italiju pri Generalnom
vijeću Međunarodnog udruženja
radnika

Prevod s talijanskog

176

Engels Theodoru Cunou

u Diseldorf

London, 22[-23] aprila 1872.

Dragi Cuno, .

Jutros sam primio Vaše pismo⁴⁸⁶¹,^{*} koje sam s nestrpljenjem očekivao. Gandolfi mi je nedavno pisao kako se nagađa da Vas je talijanska vlada izručila Prusima. — O Vašem hapšenju razabrao sam iz listova koji su već, također, nagovijestili da ste protjerani zbog »nedostatka sredstava za izdržavanje« — milanske novine objavile su takvu policijsku bilješku. Ta pripovjest ima smisao. To je prvo djelo međunarodne policijske zavjere Pruske, Austrije i Italije, a ako još niste transportirani od bavarske granice do Diseldorfa, to zahvalite samo *gluposti Bavaraca*. Sutra navečer iznosim stvar pred Generalno vijeće i tada sve ide u službeni izvještaj⁴⁸⁷¹, koji će se štampati u listu »Eastern Post« i otići na sve strane svijeta. Ipak, napišite izvještaj u svoje ime i pošaljite ga listovima »Volksstaat«, ženevskom »Égalité« i »Gazz[ettino] Rosa«. Za ovdje, Ameriku i Španiju, kao i Francusku, mi tu brinemo. Prasci trebaju ipak spoznati da to više ne ide tako jednostavno, te da je ruka Internacionale uvijek duža nego ona u kralja Italije¹. Čim se stvar štampa, šaljem Vam pr[imerke], kao i ono od novina što Vam inače mogu sakupiti, mnogo neće biti.

Što Vam Liebknecht savjetuje da pišete Bismarcku, to je sasvim dobro, samo iz posve drugih razloga.⁴⁸⁸¹ Prvo, umjesto da Vam pomogne da dobijete odštetu, Bismarck će se *veseliti*, a ljutit će se samo što Vas je Bavarska pustila, umjesto da shvati da je to bila najljepša prilika da se jedan internacionalac transportira kroz čitavu Njemačku. A zatim, morate pisati B[ismarcku] samo zato da njegov odgovor — sigurno vrlo pokvaren — kasnije pošaljete Bebelu i da tada ovaj napravi *skandal u Rajhstagu*. Ali da Bismarck neće ni prstom maknuti da kazni Italiju što je tako dobro izvela njegove naredbe, to je sigurno.

Ne smije Vas čuditi što su Vam partijski drugovi tako malo pomogli. Vidio sam već iz jednog ranijeg pisma da imate iluzije o pomoći koja se pruža u nevolji; na žalost, moj odgovor su konfiscirali Mardocheeri² i nije dospio u Vaše ruke. A k tome sada još i to da naši njemački radnici, iako teoretski kudikamo ispred svih ostalih, u praksi nisu se ni blizu oslobodili starih »kvruga« i da su, uslijed užasnih ma-

¹ Vittorio Emanuele II — ² policijski doušnici

logradanskih njemačkih odnosa, osobito u pitanju novca, strašno uskogrudni. Stoga me Vaša iskustva u tom pogledu nipošto ne čude. Da imam novaca, poslao bih Vam ga, ali ovdje smo, što se toga tiče, sasvim propali. Ovdje je više od stotinu bespomoćnih (i *doslovce* bespomoćnih, jer nijedna nacija nije u inostranstvu tako bespomoćna kao Francuzi) izbjeglica Pariske komune, i što oni ne progutaju, otišlo je jednom veoma valjanom momku³ u Kork, u Irsku, koji je tamo učvrstio Internacionalu i zahvaljujući popovima i buržujima bio protjeran i potpuno uništen. U ovom trenutku potpuno smo na suhom. Pristigne li nam nešto s bilo koje strane, pobrinut ću se da se na Vas ne zaboravi.

Pišite mi u kojim ste granama Vaše struke praktički radili i što možete općenito raditi, odmah ću pogledati da li ovdje ima nešto za Vas. Engleska je preplavljena stranim inženjerima, no možda se ipak još nešto da učiniti. Imam nekoliko vrlo jakih veza.

Za vrijeme Vašeg zarobljeništva svašta se dogodilo. U Torinu je Terzaghi zbog prevare i sumnjivih veza sa Dogstore⁴ izbačen iz Emancipazione del Proletario, objavio je još 2 - 3 br. lista »Proletario«, gdje ih — baš kao prije Federazione Operaia — napada kao canaglia, borghesi, vigliacchi⁵ etc., no čini se da je list, kao gotovo svi mali listovi u Italiji — »Martello«, »Campana« etc., sada mrtav. Pisao sam T[erzaghiju]⁶ što je sa tim optužbama, on mi šalje jedan »Prol[etario]« pun grdnji i kaže da ću iz toga vidjeti da su to bučne propalice! Čovjek mi je mjesecima bio sumnjiv; Regis (koji je kod Vas bio pod imenom Péchard, a sada je u Ženevi) saznao je da on neprestano putuje Bakunjinu u Lokarno, i posve je dobro što se sada otkrio kao obični lumpacijs.

U Bolonji je Fascio Operaio Romagna održala kongres i pokazala se kao čisti bakunjinist.⁽⁴⁸⁹⁾ Romanjezi pristupaju Internacionali, ali ne žele znati ništa o priznanju statuta etc. Iako je kongres bio već 18. marta, još nam nisu pisali; lijepo će se s nama provesti. — Pisala nam je sekcija Ravene, prijavila pripajanje, ali salva la propria autonomia⁷, jednostavno sam ih upitao, prihvaćaju li naš Statut ili ne.⁽⁴⁹⁰⁾

Upravo vidim u jednom svežnju novina koje su mi poslone da su u Milanu uhapšeni Pezza i Testini (oko 30. marta).

Okrružnica Generalnog vijeća o Bakunjinu i njegovima⁽³⁹⁷⁾ je u štampi i bit će gotova vjerojatno krajem slijedećeg tjedna. Odmah ću Vam je poslati. Govori vrlo otvoreno i napraviti će rusvaj.

Mislim da ću Vam novine moći poslati sutra, »Gazz[ettino] Rosa« i nekoliko drugih talijanskih stvari, kao i ono što inače mogu nabaviti.

---

³ John De Morgan — ⁴ prefektom policije — ⁵ ološ, buržuje, kukavice — ⁶ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 174. — ⁷ uz rezervu vlastite autonomije

U Saragosi je od 8. do 11. aprila održan španski int[erni] kongres, na kojem su naši ljudi pobjedili bakunjiniste.^[428] Sada izlazi na vidjelo da je u Španiji Alliance de la Démocratie^[160] pod Bakunjinovim vodstvom mirno postojala unutar Internacionale kao *tajno društvo* — tajno društvo upravljeno ne protiv vlade, već protiv mase radnika! Imam čvrst razlog da pretpostavim da je tako i u Italiji; što znate Vi o tome?

Bude li šta od mjesta u Španiji, koje Becker⁸ ima za Vas u vidu, tada me ipak o tome obavijestite, da bih Vam dao preporuke za naše tamošnje ljude. Mjesto će vjerojatno biti u Kataloniji, jedinog industrijskoj pokrajini Španije, a tamo biste mogli veoma korisno djelovati, jer je masa radnika dobra, ali dozvoljava bakunjinistima da posjeduju njihov list («La Federación» u Barseloni) i imaju najutjecajnije položaje.

Jedini list u Torinu sada je «L'Anticristo», neka vrsta tjednog «Gazzettino Rosa». Inače postoje još «La Plebe», Lodi, «Il Fascio Operaio», Bolonja, «L'Eguaglianza», Đirdenti⁹, svi ostali talijanski listovi su propali. Iz iskustva drugih zemalja bilo mi je odavno jasno da je moralo tako biti. Nekoliko ljudi na vrhu ne predstavljaju ništa, a mase su u Italiji previše zaostale da bi mogle održavati u životu toliko novina. Bit će potreban dug i strpljiv rad, i sa više teoretskog sadržaja nego što posjeduju bakunjinisti, da se mase iščupaju iz macinističke besmislice.

Najljepša hvala na milanskoj adresi. Ne bi li bilo dobro da najprije pišete čovjeku¹⁰ i zamolite ga da Vama pošalje izvještaj o sadašnjem položaju Internacionale u Milanu, kojeg bi mi tada mogli poslati i na što bih mu odgovorio? Sadašnji sekretar — korespondent je M. Gandolfi, dakle, jedan od bakunjinista.

Pišite mi uskoro opet, a naročito o tome što možete raditi u Vašoj struci, da bih mogao poduzeti korake.

Sa srdačnim pozdravom

Vaš
F. E.

Adresa na koju ste mi pisali (ona na Vašem pismu iz Diseldorfa) je najbolja.

23. aprila 72.

⁸ Johann Philipp Becker — ⁹ nakon 1927. Agrigento — ¹⁰ Francesco Danieli

177

Engels Wilhelmu Liebknechtu

u Lajpcig

London, 23. aprila 1872.

Dragi Liebknecht,

Zbog vašeg nastupa pred sudom svima vam upućujemo svoje komplimente.^[300] Poslije procesa u Braunšvajgu bilo je potrebno da se toj fukari jednoć pokažu rogovi, i Vi ste to učinili čestito. Jedino što ste mogli prešutjeti bilo je ono o 1 000 članova Internacionale.^[491]

Ovdje u Engleskoj porotnike noću zaključavaju ili ih drže *zatvorene* u hotelu, da ne dođu ni s kim u dodir, pod pratnjom ih vode u šetnju, a nedjeljom i u crkvu, ako žele da idu. Jedino pri procesima poput onog Tichborne-u, gdje to zbog golemog trajanja (105 dana) nije bilo moguće, prave se iznimke, ali i tada porotnike veoma šikaniraju.^[492]

Marx će odgovoriti na »Concordia«^[493] čim uporedi »Times« iz 1864.

Tvoje pismo nalazi se u listu »Eastern Pošt«^[494], da li je bilo i u listu »Morning P[ost]« ne može se istražiti jer tog lista tu nigdje nema — čitaonica u kojima bi se nešto moglo pronaći *ovdje, naime, više nema*. »East[ern] Post« šaljemo redovito u sve krajeve svijeta, pa će se pismo raširiti — i to među *prave ljude* — mnogo bolje nego u drugim listovima.

Da presuda *mora* biti poništena, u to jedva da možemo sumnjati. Takva su bezakonja nečuvana od vremena procesa demagozima.^[82] Stvaranje takvih presedana ne može služiti ni nacionalno-liberalnoj buržoaziji, i ja veoma sumnjam da će se Bismarck, koji sada gura male države i želi ih diskreditirati, usuditi na nešto tako u Pruskoj.

U engleskoj štampi vidio sam o procesu vrlo malo — treba da čitam tolike inostrane novine, a mogu pratiti jedino »Daily News«, i treba da znaš da, otkako je uvedena penny press,^[495] *nigdje* ne možeš čitati listove ako ih sam ne kupiš. Članak u listu »Daily News« je u prilogu, može vam dobro doći.

Račun za Statut^[496] dao sam M[arxu], novac ćemo poslati prvom prilikom.

Fotografiju Blanquija do sada nisam mogao pronaći, Francuzi, koji imaju jednu, ne daju je, a druge ovdje nema.

Prilašem prijemnicu na 6 talira za izbjeglice.

Nemoguće je da vam ovako iz rukava pošaljem uvod za *Manifest*.^[242] Da bi se odjeljak III upotpunio do suvremene razine, potrebne su studije socijalističke literature posljednje 24 godine. To se, dakle, mora ostaviti za kasnije izdanje, ali poslat ćemo vam jedan manji predgovor za poseban otisak, i to će zasad biti dovoljno.

Ono što Scheu² priča o Belgijancima, dijelom je tačno, ti mangupi nikad nisu vrijedili mnogo, a sad vrijede manje nego ikada. Tako smo poslali nekog tko će nam ubrzo podnijeti tačan izvještaj. Scheuevi zaključci svakako su neispravni, masa ljudi nikada neće dotle slijediti gospodu Hinsa (koji je po svojoj ženi Ruskinji u izvjesnoj vezi s Bakunjinom) i Steensa (čija sujeta može da ga zavede na glupe ispade). Naročito kad u drugim zemljama dobro napredujemo. Na španjolskom kongresu u Saragosi naši su ljudi potukli bakunjiniste.^[428]

Što se tiče Cunoa, on se u Milanu ponio do kraja valjano, a ono što mi je pisao o svojoj sudbini posve je istinito i potvrđeno u talijanskoj štampi³. No, nimalo ne sumnjam da su na njegovom putu ljudi u raznim mjestima postupali s njim *veoma neotesano*, nakon što se bez svoje krivnje i samo za ljubav Internacionale zatekao u Bavarskoj ni na čemu, bez novaca i bespomoćan. Bit će da je stvorio pomalo mladenačku predodžbu o pomoći na koju će naići, ali da svoj novac rezervirate za *takve* ljude, bio bi bolje upotrebljen nego da ga raspate na dangube i bečare *poput Rüdta* itd., o kojima i sami pišete takva pisma kakva su pročitana na procesu (na žalost, neobjavljena u listu »Volksstaat«, kao da to išta pomaže). Ali, naravno, Cuno nije jedan od cehovskih ljudi »Partije«, pa stoga nema prava da ga snade nevolja! Da imam novaca, njemu bi ih zaista poslao prije nego ikomu.

Okružnica Generalnog vijeća protiv bakunjinista^[397] izići će napokon slijedeće nedjelje, bit će štampana na francuskom. Uskoro će sad izići i 1. svezak M[arxovog] drugog izdanja *Kapitala*^[406] no o tome nemoj govoriti dok Ti M[arx] ne piše ili dok ne izide. Ruski prijevod^[374] — veoma dobar — izišao je, francuski se štampa.^[123]

U prilogu šaljem:

1. prijemnicu na 6 talira
2. 3 isječka lista »E[astern] P[ost]«. Sjednice Generalnog vijeća itd.
3. 1 isječak o proslavi 18. marta^[478]
4. 2 irska dokumenta
5. naš odgovor na parlamentarnu debatu⁴
6. članak lista »Daily News« o Vašem procesu^[497], dakle, ukupno

devet komada.

² Heinrich Scheu — ³ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 176.

— ⁴ Karl Marx, *Izjava Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika o Cochranovom istupanju u Donjem domu*

Vrijeme je za poštu. Najljepše pozdravi Bebela, i glavu gore, još Vas nisu stjerali u rupu. No pobrinite se da prodaja markica teče u redu, ne samo u Lajpcigu, na narednom kongresu *bit će vrlo strogo*.

Najljepši pozdravi Tvojima

Tvoj
F. E.

178

Marx Johannu Georgu Eccariusu

u London

[London] 3. maja 1872.

Dragi Eccarius,

Izgleda da si postao luckast, a budući da ovaj napad zasad smatram još prolaznim, dopustit ćeš mi da Te ne nazivam ni Sir, niti gospodine, niti domine, te da Ti također pišem njemački umjesto engleski.^[498]

Ako sa njemačkim jezikom nisi izgubio i pamćenje — u tom slučaju može se pomoći putem minutes¹ Generalnog vijeća — sjetit ćeš se da je čitava galama koju sam imao sa Englezima od utemeljenja Internacionale do posljednje konferencije, potekla jednostavno otuda što sam neprestano bio uz Tebe^[499] — prvo, prilikom »Commonwealtha« protiv Odgera, Cremera, Howella etc., drugo, protiv Foxa, s kojim sam bio u prijateljstvu, konačno, protiv Halesa dok si bio generalni sekretar.

Ako je, dakle, kasnije došlo do sukoba, tad bi trebalo istražiti *tko* je tome dao povod. Ja sam Te samo dvaput napao.

Prvo, zbog preuranjenog objavljivanja zaključaka konferencije², čime si, kao što i sam znaš, povrijedio dužnost.^[500]

Drugo, zbog posljednje afere sa Amerikom, gdje si počinio veliku mischief.^{3[501]} (Ne obazirem se na to što si mi, potpomognut od Karla Heinzena et Co., natovario na vrat grdnje u american papers⁴. Prema tim grdnjama ravnodušan sam baš kao što sam bio prema javnim ili privatnim pohvalama s te strane.)

Čini se da umišljaš da Ti se, kad praviš blunders⁵, moraju dijeliti komplimenti, umjesto da Ti se, kao i svakom drugom, kaže istina. Sutra navečer dat ću Ti Gregoryjeve budalaštine.^[502] Danas trebam istovremeno obaviti francuske i njemačke korekture⁶, dakle, nemam vremena da pregledam američke papire.

Što se moje »indictment«^{7[503]} tiče, ograničit ću se jednostavno na to da dokažem da 1. apsolutno nisi imao pravo da, čak pod pretpostavkom da su Tvoje grievances⁸ opravdane, u jednom tako odlučnom trenutku pišeš u Njujork u onom smislu kako si to učinio; 2. da je

¹ zapisnika — ² Karl Marx-Friedrich Engels, *Zaključci konferencije delegata Međunarodnog udruženja radnika, održane u Londonu od 17. do 23. septembra 1871.* — ³ štetu — ⁴ američkim novinama — ⁵ greške — ⁶ prvog toma *Kapitala* — ⁷ optužbe — ⁸ pritužbe

Tvoja optužba zbog utaje papira vis-à-vis Generalnog vijeća sasvim neosnovana. Voilà tout.⁹

Konačno, dajem Ti dobar savjet. Ne vjeruj da su ti Tvoji stari lični i partijski prijatelji, ako smatraju svojom dužnošću da se usprotive Tvojim freaks¹⁰, zbog toga manje privrženi, a takvi i ostaju. Ne zamišljaj da su Tvoji prijatelji mala klika Engleza koja Te treba za izvjesne svrhe. Da hoću, mogao bih dokazati suprotno.

I time salut¹¹. Budući da mi je prekosutra rodendan, nikako mu ne želim prići sa neprijatnim uvjerenjem da sam izgubio jednog od mojih najstarijih prijatelja i istomišljenika.

Salut fraternel¹²
Karl Marx

---

⁹ To je sve. — ¹⁰ mušicama — ¹¹ pozdrav — ¹² Bratski pozdrav

179

Engels Wilhelmu Liebknechtu

u Lajpcig

London, 7. maja 72.

Dragi Liebknecht,

Sada vidim otkuda sve Vaše nepovjerenje prema Cunou¹: smatrali ste ga Beckerovim agentom u misiji da njemačku Internacionalu ponovo privede u krilo ženevske matične sekcije². To je bilo posve nepotrebno. Da u vrijeme Cunoova boravka u Kemnicu niste s Internacionalom postupili tako platonski, mogli su ga primiti *već tamo*; u Milanu, budući da nije imao naše adrese, obratio se na jedinu koju je znao: Beckerovu³, a Becker, nakon što ga je primio, *uputio ga na nas*. I, zato što je Becker nekoć žudio da se nametne Njemačkoj, i jer možda još tu i tamo stvara nekakve klike, Ti si morao da osumnjičiš tog valjanog momka koji se, kad Vi niste htjeli da ista učinite, u nevolji obratio B[eckeru]! U hvalisanja o kojima govoriš neću povjerovati dok mi se ne dokažu, vašim dopisnicima u Nirnbergu itd. ja vjerujem mnogo manje nego Cunou koji mi još nikad nije pričao koještarije, već me uvijek izvještavao istinito poput malo njih. C[unoo]v otac je pruski činovnik u Diseldorfu i njega je izbacio čim je stigao, sada je tamo i nema ni mrvice. Imovinske prilike staroga i njegove vlastite vrlo se razlikuju.

U prilogu Lafargue-ov članak iz lista »Emancipación«, netko će tamo već znati toliko španjolski da ga prevede.^[504] L[afargue] u Španjolskoj radi mnogo i vrlo vješto, njegov je bio i dopis o kongresu u Saragosi u »Liberté«, *ne zaboravite donijeti i drugi, koji je u prošlom broju »Lib[erté]«, i gdje se raskrinkavaju tajne intrige bakunjinista i opisuje sjajna pobjeda koju su tamo izvojevali naši ljudi.*^[505] To je odlučujući udarac po Bakunjinovoj glavurdi. »Emanc[ipación]« je sad *najbolji* list koji imamo. Ti bakunjinisti su magarci. Španjolci imaju vrlo dobru organizaciju, koja se upravo u posljednjih 6 mjeseci odlično iskazala, a sad dolaze ti luđaci vjerujući da će s frazom o autonomiji moći da zavedu ljude i da organizaciju praktički raspuste.

Trebalo bi da više koristiš »East[ern] Post«, stvari koje tamo saopćavamo zaista su zanimljivije od doktrinarno-jurističkog kupusa gospodina Acollasa o najboljim mogućim ustavima.^[506]

¹ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 177. — ² Vidi u ovom tomu, Drugi dio pismo br. 180. — ³ Johann Philipp Becker

Još uvijek vjerujem da će presuda biti poništena. Prvo, počinjeno je dovoljno formalnih grešaka, i drugo, proces je ipak izazvao prevelik skandal.^[300] Bismarck će ipak morati da primijeti kako je ovog puta prebacio metu i kako bi mu poništenje donijelo više nego potvrda.

Koliko mi je poznato, Stefanoni nije donio Tvoje pismo.⁴ Nisam primio sve br. »Lib[ero] Pensiero«; a Tvoje je pismo stiglo u Italiju, na žalost, upravo kada su *svi* naši listovi kojima sam ga poslao prestali izlaziti. Što se tiče Büchnera, treba samo da pogledaš njegovu posljednju navodno socijalističku petljavinu, pa da uvidiš kakvu zavist i mržnju gaji taj mali bogalj prema Marxu, kojeg potkrada i izopačava ne spominjući ga uopće. A ja ostajem pri tom da je *on* Stef[anoniju] nadrobio cijelu tu tričariju. Da je dobar s *Tobom*, saopćio je Malonu i mnogim drugima koji nas na smrt mrze.

Šaljem Ti današnji »Daily News« s lijepim opisom kako su se njemački profesori i studenti proveli u Alzasi i kako su ih Alzašani primili. Opis jednog njemačkog studenta je u prilogu. Oba su dopisa od onog istog majora Forbesa koji se sa Saksoncima bio pred Parizom i tada rasipao pohvale njemačkim oficirima i vojnicima; dakle, nekada je bio pristrasan *prema* Nijemcima. Te opise predstavnika »njemačke obrazovanosti« treba da iskoristiš, oni porazno dokazuju kako se otrcala ta »obrazovanost« buržoazije i kako su smiješni postali njeni oficijelni nosioci.^[507]

Napisat ću Ti, čim uhvatim malo vremena, članak o stambenom pitanju a protiv apsurdnih prudonističkih priča koje je o tome u nizu članaka donio »Volksstaat«.^[508]

Naš odgovor ljudima iz Jure^[397] još je uvijek u štampi. !Đavo neka nosi sve zadružne štamparije.

O kongresu *ne* treba pisati. *Gdje* će biti, moći će da se odredi tek u posljednjem trenutku.^[455] *Da* će biti, znadeš.

Hapšenja naših ljudi u Danskoj nama će uveliko pomoći, a uhapšenima neće mnogo nauditi.^[509] Danska nije Saksonija. Na žalost, ne znam *tko* je uhapšen, i stoga moram obustaviti dopisivanje.

»Emanc[ipación]« sada redovito donosi izvode iz lista »Volksstaat«, za to se brine Laura, gledaj da se list otprema tamo redovito.

U Belgiji je briselsko Federalno vijeće sve upropastilo, dva ispravna čovjeka koja tamo imademo nisu bila dovoljno energična da stupe u akciju, radnici u pokrajinama mnogo su bolji, ali Brisel je najtrulije tlo od svih, i dok je centar tamo, teško da će išta biti u redu. Hins je otišao u Vervije i otada je »Liberté« mnogo pristupačnija, to je *jedini* dobitak.

⁴ Vidi u ovom tomu, Prilozi B, pismo br. 11.

Najljepše pozdravi svoju ženu i Bebela. Vjerojatno znaš da se Jenny Marx zaručila s Longuet-om. Prvi svesci II izd.^[406] i francusko izdanje^[123] *Kapitala* izići će ovih dana, već su bili ovdje na korekturi.

Tvoj
F. E.

To što Lafargue kaže o Büchneru, naravno da je besmislica. O takvim pojedinostima on nije tačno obaviješten.

180

Engels Theodoru Cunou

u Sereni

[London] 7[-8] maja 72.

Dragi Cuno,

Sasvim je dobro da o Vašoj stvari pišete Bismarcku, makar samo zato da ga prisilite da se obruka, a Bebelu omogućite da s tim ide pred Rajhstag¹. — Sigurno ste dobili »Eastern Post« sa izvještajem o sjednici Generalnog vijeća, u kojem sam² ispričao Vašu stvar i koji sam odavde otprio 2. o. m., kao i novine koje sam Vam poslao 24. i 27. aprila. Također sam javio o zavjeri za podmetanje požara, no to je u izvještaju, koji Vam sutra šaljem, vrlo loše doneseno, kao obično kad stvari sam ne sastavljam.^[510]

Pisao sam zbog Vas jednom prijatelju u Mančester^[11], prelcu pamuka, koji će za Vas sigurno učiniti sve. Na žalost, on je sada u Mančesteru samo 2 dana tjedno, jer ostatak vremena, još otprilike 4 tjedna, mora provesti na selu u tvornici svog oca i, dakle, sve dok se sasvim ne vrati, ne može Vam mnogo pomoći. Zatim je nesreća htjela da je jedan drugi prijatelj, Consulting engineer³, koji ima veoma mnogo veza, otišao upravo sada na dva mjeseca u Njemačku. Dakle, ako Vam za sada ne mogu javiti ništa povoljno, tada to protumačite iz prethodnog.

Tajno društvo bakunjinista u Španiji je sasvim sigurna činjenica; izvještaj briselskog lista »Liberté« o kongresu u Saragosi, koji ćete vjerovatno ovih dana naći u listu »Volksstaat« (*drugi*), informirat će Vas o tome podrobnije.^[505] Srećom da su najbolji ljudi unutra, brzo su otkrili da interesi ove tajne družbe i oni Internacionale nisu nikako istovjetni, a budući da im je prije svega na srcu ležala Internacionala, smjesta su izmijenili svoj stav i ostali samo u tajnom društvu da ga nadziru i koče. Jedan od tih ljudi⁴ bio je ovdje kao delegat konferencije^[291] i stekao je utisak da su gluposti sve ono što su mu tamo usadili o intrigama, diktaturi Generalnog vijeća itd. Uskoro zatim, u Madrid je došao jedan od naših najboljih ljudi⁵ — pola Francuz, pola Španac, i time je stvar bila riješena. Španci imaju izvrsnu organizaciju, s pravom se mogu na nju ponositi, odlično se održala ravno 6 mjeseci, a sada su na kongres u Saragosi^[428] došli ti magarci iz Bakunjinove Alijanse,

¹ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 176 — ² O progonu člana Internacionale Theodora Cunoa — ³ inženjer šavjetnik — ⁴ Anselmo Lorenzo —

⁵ Paul Lafargue

te su zahtijevali da oni tu čitavu organizaciju treba da usmrte i učine nedjelotvornom samo zbog »autonomije sekcija«. Sve što su jurske deve predbacivale Generalnom vijeću, svi zahtjevi koje su postavili u odnosu na Generalno vijeće, anuliranje svih punomoći koje su na njega prenesene, svođenje Generalnog vijeća na običan biro za dopisivanje — sve su to ti ljudi primijenili u Španiji na špansko Federalno vijeće. Naravno, španski radnici ismijali su te doktrinare i jednoglasno ih ušutkali. To je najteži udarac što ga je Bak[unjin] dosad primio — na Špance je sigurno računao — i djelovanje na Italiju neće izostati.

Da ista tajna organizacija postoji u Italiji, mada možda i ne tako kruta kao u formalističkoj Španiji, u to ni trenutka ne sumnjam. To mi najbolje dokazuje gotovo vojnička preciznost kojom se i tamo, iz svih krajeva zemlje, uvijek istovremeno izvikivala ista *odozgo* data krilatica. (Nota bene, to su ljudi koji to narodu i Internacionali neprestano propovijedaju *dal basso all' alto*!)⁶ Razumljivo je da niste bili upućeni, jer se i među samim bakunjinistima samo *vođe* primaju u to ezoterično društvo. Iz Italije stižu, međutim, pojedini povoljni simptomi. Ferarci su se prilagodili, priznali su Statut i Pravilnik, a svoj vlastiti statut poslali su ovamo na odobrenje⁷, što je također sasvim protivno bakunjinističkoj paroli. U Italiji je sada samo vraški teško doći u direktan dodir sa radnicima. Ti prokleti bakunjinistički doktrinarni advokati, doktori etc. ugorali su se svuda i ponašaju se kao rođeni zastupnici radnika. Gdje god dođemo do toga da razbijemo taj lanac čarkaša i da sa masama uspostavimo kontakt, tamo je sve u najboljem redu, ali zbog nedostatka adresa to je gotovo svugdje nemoguće. Zato bi bilo tako važno da ste ostali u Milanu, te da ste kasnije, s vremena na vrijeme, ako ustreba, mogli posjećivati ovaj ili kakav drugi grad, sa jednim ili dva valjana momka, u glavnim mjestima završili biste sa svim ološom za 6 mjeseci.

Za špansku policiju mogu Vam samo reći da je, po svoj prilici, krajnje glupa, te da je sasvim nejedinstvena. Npr., jedan od naših najboljih ljudi u Madridu⁸ trebao je po naređenju ministra unutrašnjih poslova⁹ biti protjeran, guverner Madrida rekao je quod non¹⁰, i on je tamo mirno ostao.

Osmog maja. Dovde sam napisao kad dobih Vaše pismo iz Serena. Ne shvaćam pripovijest sa pruskom policijom.^[511] Policija Vam nije mogla učiniti *apsolutno ništa*, mogla bi da ste joj dali izliku za sudski progon, no to ste vjerojatno izbjegli. Da li je možda Vaš gospodin tata pokrenuo takvu komediju da se oslobodi svog sina kome tamo smeta?

Svakako, šaljem Vam priloženih 50 fr. u banknotama, specifikacija niže. Nemam adrese u Serenu, ali odmah pišem César u De Paepe-u, Hôpital St. Jean, Bruxelles (član belgijskog Federalnog vijeća) da Vam ih pošalje, isto tako Alfredu Hermanu, 57 Mont St. Martin, Liège

⁶ *odozdo prema gore* — ⁷ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 182. —

⁸ Paul Lafargue — ⁹ Mateo Sagasta — ¹⁰ ne

(ne znam da li je posljednji još u Litihu). Ne primite li uskoro pismo od De Paepe-a, pišite mu i pozovite se na mene. Ako idete u Litih, potražite Hermana, za koga Vam prilažem dva retka¹¹, taj će Vam moći dati sve, bit će to bolje nego da mu pišem poštom, a on možda i nije više tamo — ta Vi ste sasvim blizu. Jedno pismo koje pošta ne bi dostavila ali koje bi otvorila, moglo bi Vas izdati.

Ponešto komičnu tajnu o Beckeru¹¹ otkrit ću Vam u slijedećem pismu. Dotle iskreno

Vaš
F. E.

Pismo za Hermana dati samo *njemu lično!* I on stanuje kod reakcionarnih roditelja, braće i sestara.

8. maj, uveče. — Budući da mi je zbog toga što sam išao u grad da donesem novčanicu od pr. 50 fr. Banque de France (datirano 11. okt. 1871), br. 2 648 626 gore lijevo 626, gore desno Z 106, prekasno da ovo pismo pošaljem preporučeno, što je nužno zbog novca, imam još vremena da Vam ispričam priču sa Beckerom, što je, opet, primjer kako je svjetska povijest sastavljena od malih klika. Starom Beckeru još uvijek su u glavi njegove prijašnje ideje o organizaciji, koje pripadaju vremenu *prije* 1848: mali savezi, čije su vođe međusobno manje-više organizirano povezane da bi cjelini dali opći pravac, uzgred malo konspiracije itd. — i k tome ideje koje potječu iz istog vremena, da centralno nadležstvo njemačke organizacije mora biti *izvan* Njemačke. Sad, kad je Internacionala bila utemeljena i Becker uzeo u ruke stvar među Nijemcima u Švicarskoj itd., osnovao je u Ženevi sekciju koja se malo-pomalo, dok je u Švicarskoj, Njemačkoj etc. utemeljivala nove sekcije, pretvarala u »glavnu sekciju grupe sekcija njemačkog jezika« i prisvojila sebi vrhovno vodstvo ne samo za Nijemce u Švicarskoj, Americi, Francuskoj etc. već i nad Njemačkom i Austrijom. To je apsolutno bila metoda stare, revolucionarne agitacije prije 48, i sve dok je počivala na dobrovoljnom podvrgavanju sekcija, nema prigovora; ali dobri Becker je zaboravio da je za takva mala sredstva i ciljeve čitava konstrukcija Internationale bila suviše veličanstvena. Pored svega toga, ipak su Becker i njegovi učinili nešto i ostali uvijek neposredna i privržena sekcija Internationale.

Međutim, radnički pokret u Njemačkoj se razvio, oslobodio okova lasalovštine i izjasnio, pod vodstvom Bebela i Liebknechta, u *principu* za Internacionalu. Stvar je postala previše snažna i imala suviše samostalan karakter da bi se mogla priznati uprava ženevske glavne sekcije; njemački radnici održali su svoje kongrese i izabrali svoja vlastita rukovodstva. Ali stav njemačke radničke partije prema Internacionali nije

¹¹ Johan Philipp Becker

nikad bio jasan. Ostao je čisti, platonski odnos, nije postojalo ni pravo članstvo pojedinih ljudi (osim pojedinih iznimaka), a osnivanje sekcija bilo je zakonski zabranjeno. Tako je u Njemačkoj došlo do toga da su zahtijevana *prava* članstva, a *dužnosti* se otklanjale, i tek od Londonske konferencije, odavde se insistiralo na tome da se izvršavaju i dužnosti.

Sada shvaćate, ne samo da je moralo doći do ljubomore između vođa Njemačke, s jedne strane, i vođa ženevske glavne sekcije, s druge, već da su, osobito zbog plaćanja priloga, pojedini konflikti bili neizbježni. Kako se je ovdje Generalno vijeće kao uvijek ponašalo *autoritarno*, vidite po tome što se o čitavoj stvari nije nikad brinulo i što je ljude sa objiju strana prepustilo samima sebi. Oba dijela imaju pravo u vlastitim stvarima, u drugima griješe. Becker je otprve postupao sa Internacionalom kao sa onim što je bitno, ali je želio pirmijeniti jednu davno zastarjelu formu; Liebknecht etc. imaju pravo u tome da njemački radnici sami sobom vladaju i ne žele da njima upravlja provincijalni zbor u Ženevi; ali oni su Internacionalu, u stvari, htjeli podrediti i potčiniti svojim specifično njemačkim ciljevima. Generalno vijeće posredovalo bi samo na poziv oba dijela ili u slučaju jednog ozbiljnijeg konflikta.

Liebknecht Vas je, dakle, očigledno smatrao Beckerovim agentom koji putuje u interesu glavne ženevske sekcije, i *otuda* sve nepovjerenje s kojim Vas, izgleda, prima. I on je još jedan od onih iz 48. i takvim tričarijama pridaje veći značaj nego što zaslužuju. Budite također zadovoljni što niste proživjeli to doba — ne mislim na prvi revolucionarni ustanak od februara do junske bitke. — taj je bio veličanstven — već na demokratsku građansku kliku iz juna 1848. i na narednu emigraciju 1849-1851 — sada je pokret ipak neizmjereno veličanstveniji.

Ovo će Vam vjerojatno razjasniti Vaš prijem u Lajpcigu. Takvim sitnicama ne smije se davati nikakav značaj, to su stvari koje se s vremenom same od sebe rešavaju. Ako se sastanete sa belgijskim internacionalcima, možda ćete biti i razočarani. Prije svega, ne stvarajte iluzije o ljudima. To su veoma dobri elementi, ali stvar je, sve u svemu, ušla u izvjesnu utruću stazu i fraza vrijedi više nego stvar. Sa velikim riječima autonomije i autoritarizma i u Belgiji se privlači mnogo publike. Eh bien, vous verrez pour vous-même.¹²

Vaš odani
F. E.

¹² Pa dobro, vidjet ćete sami.

181

Engels Johannu Philippu Beckeru

u Ženevu

London, 9. maja 72.

Dragi Becker,

Vaš prijedlog o kongresu u Ženevi govori za sebe i ovdje se veoma dopada, ali sada se, naravno, ništa ne može odlučiti, prilike se mogu čak dnevno mijenjati. Međutim, da bi o tome mogli konačno riješiti, moramo ipak znati kako stvari tamo stoje i da li će biti moguće da *osigurate* kompaktnu i pouzdanu većinu među švicarskim delegatima. Ljudi Alijanse¹⁶⁰ učinit će sve da starim smicalicama, kao i u Bazelu, osiguraju većinu; Jurasovci će poslati zastupnike tobožnjih sekcija; Talijani će poslati *same* Bakunjinove prijatelje, osim Torina, ti su ljudi čak u Milanu, pošto je Cuno udaljen¹, opet nadmoćniji; Španci će biti podijeljeni, u kojem odnosu, to se još ne može reći. Kao obično, Njemačka će biti slabo zastupana, Engleska također, Francuska samo preko nekoliko tamošnjih izbjeglica i možda nekih odavde, Belgijanci su vrlo nepouzđani, tako da se još uvijek moramo veoma truditi da se osigura *ugledna* većina; jer slaba većina bila bi loša kao i nikakva, a gužva bi počela opet iznova. Piši nam, dakle, kako je kod Vas, te u Njemačkoj Švicarskoj, i to posve otvoreno, da se ne preračunamo.

Cuno je i iz Diseldorfa morao pobjeći pred policijom i sada je u Serenu kod Litiha.

Wegmann je u Mančesteru, no, budući da je tako dugo oklijevao, prilike su se promijenile, posao ide slabije, a rad je tražen. Ali ipak ću se pobrinuti da uskoro nešto dobije. Marx šalje najljepše pozdrave.

Tvoj odani

F. Engels

---

¹ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 176.

182

Engels Società dei Lavoratori

u Feraru^[512]

(koncept)

[London] 10. maja [1872]

Odobreno, sjednica od 7. maja 72.

Potvrđivanje uputno, budući da rezerva autonomije putem ovog pisma kvalificirana dovoljnom. Obećano slati sve naše publikacije.

Molim izvještaj o njihovoj snazi, položaju etc.

Javi da će se Generalno vijeće uskoro zabaviti sa kongresnim pripremnim radovima i da će se kongres održati u sept.^[455]

Ferrara, 27. aprila 72.

Sezione di Ferrara.

Odgovoreno 10. maja

183

Engels Wilhelmu Liebknechtu

u Lajpcig

London, 15[-22] maja 72.

Dragi Liebknecht,

Hvala na pismu iz Vervijea.^[513] Ono potvrđuje ostale naše informacije i, što se tiče Hinsa, drago nam je da smo saznali kako njegova ljubav prema listu »Neuer [Social-Demokrat]« nije izbijala samo kroz »Liberté«, već je i direktno izrečena. H[ins], kao bakunjinist posredstvom svoje žene, pri tome je posve dosljedan. Dobro je što su se sve protuhe našle zajedno.

Ecc[ariusu] sam saopćio ono što se tiče njega, na što mi je odgovorio: kaži L[iebknechtu] da ću s njim ponovo razgovarati o dopisništvu tek kada mi odgovori na moje pismo od jula prošle godine. — Ono o čemu Ti piše Sorge,^[514] trenutačno je predmet jedne optužbe protiv E[ccariusu], koji je ovdje zbog ponovljenih indiskrecija mnogo izgubio na terenu.

O mjestu kongresa još se, razumljivo, ne može ništa zaključiti.^[455]

Raduje me što se »V[ol]k[s]st[aat]« tako dobro prodaje.^[515] Čim mi to vrijeme dopusti, češće ću pisati članke, ali ne možeš sebi predstaviti u kakvoj smo jurnjavi, jer M[arx], ja i još nekoliko drugih moramo obavljati *sve*.

Najprije ćemo napraviti predgovor *Manifestu*.^[242] M[arx] ima mnogo posla s francuskim prijevodom^[123], početak valja umnogome izmijeniti. Uz to korektura 2. njemačkog izdanja.^[406]

Članak o stambenom pitanju^[508] bit će napravljen danas ili sutra.

Fédération Jurassienne¹ izdaje jedan svinjski listić: »Bulletin de la Féd[ération] jur[assienne]«, pretplata kod Adhémar Schwitzguébela, Sonvilije, bernska Jura, 4 franka godišnje, 2 franka polugodišnje. Treba da ga primete i od vremena do vremena lupite po njemu, to je glasilo Bakunjinina. U posljednjem broju Lafargue je, koji se pod drugim imenom nalazi u Madridu, direktno denunciran španjolskoj policiji.^[516]

U pr[ilogu] isječak iz lista »East[ern] Post«^[517] — Tebi se vjerojatno šalje *prvo* izdanje, u kojem, zahvaljujući Halesovoj lijenosti, obično nema najvažnijih stvari. Ako je tako, napiši mi dva retka za publisheru², neka Ti šalje *drugo* izdanje. Inače nećeš saznati ništa. Sadržaj mog saop-

¹ Jurska federacija — ² izdavača

ćenja o kongresu u Saragosi^[428] je, doduše, posve istinit, no Laf[argue] je zaboravio da nam javi kako je istovremeno donijet jedan zaključak kojim se priznaju i usvajaju *belgijske* kongresne rezolucije (od 25. dec 71). Tako pobjeda nipošto nije onako potpuna kao što nam ju je on prikazao. Očekujem još pojedinosti o tom posljednjem zaključku.

Da se Alijansa^[160] u najmanju ruku kao tajno društvo i nadalje održava u Španjolskoj, dokazano je i priznato — naši su ljudi bili u njoj, jer nisu znali drugo, misleći da tako mora biti. To je vrlo loš kazus za gospodina Bakunjinu.

Ne zaboravi da doneseš Laf[argue]-ov drugi dopis o kongresu u Saragosi iz lista »Liberté«.^[505] On je razbijesnio Jurasovce, u svom posljednjem broju otvoreno napadaju Laf[argue]-a, mene, M[arxa], Serailliera. Ali o *tajnom društvu* koje se razotkriva u dopisu šute kao miševi. *To im je slaba tačka* i stoga stvar treba što je moguće više razglasiti. Ja sam uvjeren da ta potajna organizacija Alijanse postoji i u Švicarskoj i Italiji, ali će teško moći da se prikupe dokazi. — Naradni broj lista »Égalité« donijet će Lafargue-ovu izjavu protiv Jurasovaca.

Dvadeset drugog maja. U međuvremenu sam pripremio priloženi članak o stambenom pitanju. Tvoj prudonist bit će zadovoljan³.

Radi svog *Položaja rad[ničke] k[lase]* pisat ću Wigandu.^[518] *Prije* nego što kongres prođe o tome ne može biti ni govora, pretrpan sam poslom.

»Deutsch-Franz[ösiche] Jahrb[ücher]« ne može se dobiti, osim možda antikvarne primjerke, koje možeš nabrojiti na prste. Također »*Misère de la Phil[osophie]*« (premda Vieweg u P[arizu, Frankov nasljednik, možda ima još nekoliko). Izdavanje članaka^[519] stari je naš plan, ali također iziskuje vremena. Gospodin Knapp naći će dosta pouka u *Kapitalu*, ako ga svari, saznat će da li pripada nama ili ne, a ako to ipak ne bude saznao, neće mu pomoći ni Mojsije ni proroci. Jezgro stvari je u II i III poglavlju *Kapitala* i čovjek treba da bude s tim načisto, prije nego što zatraži i druge hrane.

Tvoju želju za razjašnjenjem o Proudhonu zasad će u dovoljnoj mjeri zadovoljiti priloženi članak.

Pril[oženi] izvještaj lista »E[astern] P[ost]« o Španjolskoj⁴, koji teško da si primio, molim da *ne* objavljuješ. On se temelji na Laf[argue]-ovim pismima, no budući da Jurasovci ukazuju na jedan drugi zaključak kongresa u njihovu korist, a Laf[argue]-ove su prve vijesti o pobjedi svakako bile nešto pretjerane, poželjno je da one ne kruže s pečatom Generalnog vijeća, ja nisam poslao izvještaj ni u Italiju ni u Španjolsku.

³ Arthur Mühlberger — ⁴ Friedrich Engels, *Zapis govora o kongresu u Saragosi*

Vidjet ću sada što se može uraditi za predgovor *Manifestu*. Marx je otišao u City da pogleda citat iz časopisa »Concordia«, gospoda će se začuditi.^[493]

Najljepši pozdravi i skoro poništenje presude

Tvoj
F. E.

Kako se »Odbor« u Hamburgu^[458] odnosi prema Internacionali? Sada treba da brzo raščistimo stvar kako bi Njemačka na kongresu mogla da bude valjano zastupljena. Moram Te zamoliti da nam napokon jednom kažeš pravu istinu o stanju Internacionale kod vas.

1. koliko je markica, otprilike, u koliko i u *koja mjesta* razdijeljeno. Onih 208 koje je obračunao Fink valjda nije sve?^[520]

2. Misli li Socijaldemokratska radnička partija da bude zastupljena na kongresu, und if⁵ misli, kako zamišlja da prethodno s Generalnim vijećem dovede stvar en règle⁶ da se njeni mandati ne bi mogli na kongresu osporavati? Za ovo je potrebno da se ona a) realno i izričito, a ne samo *slikovito*, izjasni kao njemačka federacija Internacionale i b) da *kao takva* prije kongresa uplati svoj prilog. Stvar je ozbiljna i mi treba da znamo na čemu smo, inače ćete nas prisiliti da radimo na svoju ruku i da Socijaldemokratsku radničku partiju smatramo nama stranim i prema Internacionali ravnodušnim tijelom. Ne možemo dopustiti da se zastupanje njemačkih radnika na kongresu propusti ili zapetlja zbog nama nepoznatih, no svakako sitničavih motiva. O tome molimo što skoriju i jasnu obavijest.^[521]

Potvrda Finku slijedećom poštom.

Nota bene. Možda bi bilo dobro da mi se, kada započne, šalju korekture članka, no to prepuštam Tebi. Ali bitni uvjeti mog surađivanja jesu 1. odsustvo bilo kakvih komentara i 2. štampanje u *velikim* odjeljcima.

184

Marx Friedrichu Adolphu Sorgeu
u Hoboken

[London] 23. maja 1872.

Dragi Sorge,
U velikoj žurbi samo nekoliko redaka.
Prezaposlen sam.

Bez obzira na međunarodne business¹ — gori na sve strane — svakodnevno moram korigirati *njemačke korekturane otiske* drugog izdanja *Kapitala*^[406] (izdavati će se u sveskama) i *épreuves*² francuskog prevoda^[123] u Parizu, koje treba prilično da preradim kako bi stvar razjasnio Francuzima; osim toga, *épreuves Address on the Civil War*³, koju izdajemo u Briselu na francuskom. Stalno ću Vam slati njemačke i francuske sveske.

U Petrogradu je izašao izvrstan ruski prevod.^[122] *Ruski* socijalistički list »Die Neue Zeit« (i.e. na njemačkom prevodu, list je pisan ruski) nedavno je donio na 5 stupaca veoma pohvalan uvodnik o knjizi, koji bi ipak trebao biti samo uvod u niz članaka.^[522] Zato ga je policija opomenula i zaprijetila zabranom.

Danas šaljem Liebknechtu odgovor za magarce iz časopisa »Concordia«^[493] Nisam stigao ranije. Osim toga, ništa ne smeta što je dopušteno tvorničarskom klatežu da izvjesno vrijeme uživa u pobjedničkoj zasljepljenosti.

As to a Heinzen, I care not one farthing for the faits et gestes of this »demokratische Knote«.⁴ On je, u doslovnom smislu riječi, pravi predstavnik »knownothings«⁵.

Neće ništa škoditi da mi se dostavi francuski prevod *Komunističkog manifesta*.^[447]

Slijedeći put izložiti ću Vam razloge zašto za sada Generalno vijeće napušta svoje zaključke, a da dalje agresivno⁶ ne navaljuje.^[427] Neće se više dopisivati sa ljudima. Samo je Le Moussu ovlašten da zahtijeva pisma od Eccarius (koji je vjerojatno ipak već naredio da se njegovo pismo hitno štampa) i Halesa.^[523]

(*Medu nama*. Eccarius se odavno demoralizirao i sada je prava propalica — gotovo ološ.)

Vaš prijateljski odani
Karl Marx

¹ poslove — ² korekturane otiske — ³ Karl Marx, *Gradanski rat u Francuskoj* — ⁴ Što se Heizenza tiče, uopće ne cijenim djela i držanje ovog »demokratskog neotesanca« — ⁵ »neznalica« — ⁶ agresivno

185

Marx Friedrichu Adolphu Sorgeu

u Hoboken

[London] 27. maja 1872.

Dragi prijatelju Sorge,

Pretrpan sam štampanim arcima, francuskim^[123] (gdje treba da prepravim izvanredno mnogo onog što je prevedeno suviše doslovno) i njemačkim^[406], koji se moraju otpraviti. Stoga Vam mogu napisati samo nekoliko redova.

Šaljem Vam na njemačkom i francuskom izjavu Generalnog vijeća o farsu »Conseil fédéraliste universel etc.«¹ Ditto notre circulaire privée sur les Jurassiens². (Čim imadnemo mnoštvo primjeraka, dobit ćete još.) Eccarius je dao ostavku prije nego što je istražen njegov case³.^[501] Privremeno Le Moussu za toute l'Amerique⁴ (sada smo povezani i sa Južnom Amerikom). Budući da Le Moussuja svakodnevno vidam, pošaljite sve meni, ne Halesu, koji neprestano pravi gluposti samo da bi se pravio važan. Protiv njega, isto kao i protiv Eccarius, pokrenuta je Enquête⁵ zbog američke affaire⁶.

Eccarius je ujedno postao luda i propalica. Tokom slijedećeg tjedna pisat ću Vam pobliže o tome.⁷

Sutra ću u General Council ostati pri 1000 Copies⁸.

Vaš

K. Marx

---

¹ Karl Marx, *Izjava Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika* —

² Isto tako našu povjerljivu okružnicu o Jurasovcima — ³ slučaj — ⁴ čitavu Ameriku — ⁵ istraga — ⁶ afere — ⁷ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 189. —

⁸ primjeraka; Karl Marx: *Opći Statut i Organizaciona pravila Međunarodnog udruženja radnika*

186

Engels Wilhelmu Liebknechtu

u Lajpcig

London, 27[-28] maja 72.

Dragi Liebknecht,

Gospoda M[arx] pokazala mi je E[ccariusovo] pismo Tebi^[524] i iz njega se ne može zaključiti drugo nego što si Ti zaključio i što smo mi već po drugim znacima zaključili: da je E[ccarius] lud. Koliko smo protiv njega intrigirali najbolje vidiš po tome što Ti ja nikad nisam napisao ni riječi o svem njegovom klikaštvu. Sada je, međutim, potrebno da s tim budeš au fait.¹

Šta E[ccarius] misli pod intrigom raspredanom protiv njega od 1869 (!) apsolutno je nemoguće da otkrijemo. Ja samo znam da ga je M[arx] do sept. 1870, kada sam ja došao ovamo^[187], izvlačio iz svakog blata u koje je prečesto upadao u odnosu s Englezima^[499], i kad se M[arx] prepirao s Englezima, bilo je to zbog E[ccariususa], koji je Internacionalu stalno tretirao kao svoje literarno vlasništvo i već u izvještajima s kongresa u listu »Times« i američkim dopisima počinio opipljive indiskrecije, ukratko, koji je stvar uvijek literarno eksploatirao. Sve se to do izvjesne mjere moglo trpjeti, ograničavali smo se na privatne prigovore, ali to se neprestano ponavljalo.

Odjednom je Ecc[arius] izjavio da napušta svoje mjesto generalnog sekretara i odbija *svaki ponovni izbor*. Morali smo, dakle, izabrati nekog drugog, tko je u datim okolnostima mogao biti samo Englez. Kandidirani su Hales i Mottershead, i izabran je Hales. Šta je Ecc[arius] namjeravao sa cijelom tom pričom, saznali smo tek naknadno, ispričao je Mottersh[eadu] da je naprosto štrajkao kako bi nedjeljno dobio 30 sh umjesto 15 sh. Smatrao se nezamjenljivim, i kad se to izjalovilo, stvar je izokrenuo tako kao da je Marx intrigirao s Halesom kako bi ga izbacio, i ja sam gotovo uvjeren da i on sam u to sad vjeruje, premda njegova ostavka nikog nije iznenadila više nego nas.

Došla je konferencija.^[291] I Generalno vijeće i sama konferencija zaključili su da sjednice budu zatvorene, a izričitim zaključkom, koji Ti je poznat, ovlašteno je Generalno vijeće da odredi koji su zaključci za objavljivanje a koji nisu. Well², nekoliko dana poslije konferencije pojavljuje se članak u listovima »Scotsman« i »Manchester Guardian«, u kojem se, pored rezolucije s konferencije iznosi iscrpan izvještaj

¹ upoznat — ² dakle

s više sjednica konferencije, da bi prošao kroz svu englesku i evropsku štampu. Možeš zamisliti opći bijes. Svi su vikali o izdaji i zahtijevali da se izdajnik egzemplarno kazni. Tamo gdje postoje, svi Internacionalni listovi psovali su Generalno vijeće što dopušta da takve stvari dospiju u buržoasku štampu dok naši vlastiti listovi nisu primili nijedne vijesti.

Mi smo odmah znali tko je izdajnik. Izviješteno je, naime, samo o sjednicama kojima je prisustvovao E[ccarius], o drugima ni riječi, samo po neki zaključak prenijet netačno. M[arx] je iskoristio prvu priliku kad smo bili s E[ccariusom] nasamo da mu to kaže u lice i da ga posve prijateljski savjetuje to make a clean breast of it³, primi prijekor i ubuduće neka bude diskretniji. On je i otišao do Junga, koji je bio predsjednik ad hoc⁴ sazvane istražne komisije i rekao mu: da je ovdašnjem dopisništvu New York »World«, doduše, dao jedan članak o konferenciji, ali uz izričiti uvjet da se ne saopćava engleskoj štampi. Ali on je jednako dobro poznao lopovski karakter tih ljudi kao i njihove veze s engleskom provincijalnom štampom, a također je morao znati kako nema prava da rasprave s konferencije prodaje američkoj štampi. Pri tom se još na sve načine lažno izgovarao kako u engleskom članku ima stvari koje nisu bile u američkom, pa mora da se još netko izbrbljao, i da je to vjerojatno bio Hales (koji se u toj stvari ponio *straightforward*⁵) i da je on pravi izdajnik. Jung, da bi zaštitio E[ccariusu], odugovlačio je stvar, u međuvremenu je E[ccarius] ipak ukoren, i od tada taj čovjek, koji je svakog časa spreman da proda Internacionalu za zdjelu leće, smatra da je ojađena čista duša.

Unatoč tome počinili smo glupost — vidiš, kako smo mnogo intrigirali protiv njega — da predložimo i provedemo njegovo imenovanje za američkog sekretara.^[344]

S Halesovim imenovanjem otvoreno je smrtno rivalstvo između E[ccariusu] i Mottersheada, s jedne, i Halesa, s druge strane. Englezi su se podijelili na tri stranke, jedni su antihalesovci, drugi prohalesovci, a nekoliko njih je manje-više neutralno. H[ales] je također počinio masu gluposti — on je strahovito tašt i želi stand for *Hackney next election*⁶ — ali drugi su ga napadali tako glupavo da je gotovo uvijek ostajao u pravu. Da bismo dubru koje je Generalnom vijeću oduzimalo gotovo sve njegove vrijeme učinili kraj, morali smo imenovati neku vrstu Comité de salut public⁷, kojem su upućivana sva osobna pitanja.^[525] Ne treba ni da dodam kako smo H[alesu], kad god bi zaslužio, a to je bilo prilično često, pošteno ribali, kao i E[ccariusu] ili bilo kog drugog.

³ neka to otvoreno prizna — ⁴ u tu svrhu — ⁵ pošteno — ⁶ da se na sljedećim izborima kandidira u *Hekniju* (izbornom okrugu londonskog East-Enda) — ⁷ Komitet javnog spasa

U svakom slučaju, H[ales] još uvijek uživa povjerenje radnika u East Endu — tu su naši najbolji ljudi — dok se E[ccarius] združio s najpropalijim i najsumnjivijim elementima koji su svi pod istim krovom s great liberal party⁸.

Kada se stvarao British Federal Council^{9[343]}, Mott[ershead], Eccarius i Co., koji nisu predstavljali radnička društva, nisu bili uključeni. Način kako je to učinjeno nije bio ispravan i u Generalnom vijeću je kritikovan, ali stvar je bila nadasve nužna da se i tamo ne bi ponovile iste podvale.

E[ccarius] je rekao da smo tu stupili na damnable side¹⁰.

Što se tiče Amerike, tamo je odmah poslije konferencije došlo do rascjepa¹²⁷; o toj stvari trebalo je da potkomitet (sekretari)¹⁴² izvještava, pa je M[arx], koji je do sada uglavnom vodio korespondenciju s Amerikom, preuzeo tu gužvu i sva su pisma stizala njemu. Samo se po sebi razumjelo da je pri tom E[ccarius] kao sekretar, u stvari, bio suspendiran do odluke Generalnog vijeća o cijeloj stvari. Nije imao šta da piše. Čini se da ga je i to opet duboko ojadilo. Kad je došlo do odluke E[ccarius] je stao na stranu Sorgeovih neprijatelja. Oni se sastoje 1. iz nekoliko Francuza koji, poput Malona i Co. u Ženevi, žele da komanduju već zato što su Francuzi i dijelom izbjeglice Komune, 2. iz švajcerovaca (Grosse i Co.), 3. iz jenkijskih i buržoaskih prijatelja Mesdames¹¹ Wodhull and Claflin, ljudi koji su svojom praksom free love¹² došli na zao glas, koji su lagali o svemu mogućem — o universal government, spiritism¹³ (prizivanju duhova *à la Home*) *id.*, samo nisu govorili o našim stvarima, i koji sad u odgovor na zaključke Generalnog vijeća izjavljuju da bi se s Internacionalom dalo u Americi nešto napraviti jedino ako se iz nje *izbaci* što je moguće više »wage-slaves«¹⁴ jer oni bi se zasigurno prvi prodali bogus reformers i trading politicians¹⁵!^[526]

Sorge i Co. također su pravili formalne promašaje, ali ako nećemo da se Internacionala u Americi pretvori u čisto buržoasko društvo varalica, njih treba bezuvjetno poduprijeti. Dobri Nijemci (gotovo svi Nijemci), najbolji Francuzi i svi Irci drže se uz njih.

Ali prijatelj E[ccarius] uočio je u organu 12. sekcije »Woodhull and Claflin's Weekly« svoje novo literarno utočište, i stoga smo mi on the damnable side.

Ukratko, E[ccarius] se tako totalno demoralizirao zbog svog dodira s engleskim agitatorima i trading politicians¹⁶ i Trades-Unions paid secretaries,¹⁷ koji su se ovdje svi prodali srednjoj klasi ili joj se nude da ih kupi, kao i zbog svoje zaista velike mizerije koju je, me-

⁸ velikom liberalnom strankom — ⁹ britansko Federalno vijeće — ¹⁰ na prokletu stranu. — ¹¹ gospode — ¹² slobodne ljubavi — ¹³ svjetskoj vladi, spiritizmu — ¹⁴ najamnih robova — ¹⁵ lažnim reformatorima i profesionalnim političarima — ¹⁶ profesionalnim političarima — ¹⁷ plaćenim sekretarima sindikata

đutim, djelomično i sam skrivio, i napokon zbog svog literatorstva, da sam digao ruke od njega. Źalim ga vrlo i kao vjernog prijatelja i suradnika i kao čovjeka od pameti, ali činjenice ja ne mogu ukloniti čarobnim štapićem. U svom cinizmu on to, uostalom, i sam otvoreno kaže. Ali, kada si utvara da smo protiv njega konspirirali i htjeli ga izbaciti iz Generalnog vijeća, tada sebi ipak pripisuje nešto previše važnosti. Naprotiv, mi ga puštamo na miru i premda smo još x-puta imali razloga da ga zbog nečega izribamo, nismo to učinili i rekli smo mu istinu samo tada kad je to bilo posve neizbježno. Ali, naprosto, nije se dalo gledati kako on Źeli da Internacionalu pretvori u običnu kravu muzaru za sebe, i pri tom gazi sve obzire.

Uostalom, Löchner, Leßner, Pfänder i Frankel posve su načistu s E[ccariusom], i budeš li pisao kojemu od njih, teško da ćeš primiti tako hladan i nestrastven odgovor kao od mene.

28. maja. Danas su stigle vijesti iz Amerike. Separatističko federalno vijeće posve se raspada. Madame Woodhull i njeni jenkijevski prijatelji iz sekcije 9 i 12 održali su miting da bi progurali *njezinu kandidaturu za predsjednika Sjedinjenih Država*, i pri tom su istakli takvu platformu u kojoj se govori o svemu mogućem samo ne o kapitalu i radu, a osim toga su ispali užasno smiješni. To je prevršilo svaku mjeru. Lasalovska šesta sekcija smijenila je svog delegata Grossea, podvrgla se zaključcima Generalnog vijeća i poslala a¹⁸ delegata u *Sorgeovo* federalno vijeće. Također druga sekcija, najgora od francuskih, odvojila se od separatističkog vijeća. Ostalih 6 sekcija na putu su da ih slijede. Pojednosti u narednom broju lista »East[ern] Post«. Vidiš li kakve je elemente E[ccarius] tamo odabrao, *svi* njegovi privatni korespondenti, Maddock, West, Elliot itd. bili su i govorili su na mitingu Woodhullove.

Sve te stvari treba da ostanu *među nama*, rasprave u Generalnom vijeću nisu moja prćija i ja o njima obavještavam Tebe i Bebelu samo radi Vašeg osobnog upoznavanja.

Belgijanci su debatirali o reviziji Statuta, ali nisu ništa zaključili. *Hins* je predložio nacrt u kojem se Generalno vijeće uklanja.^[527] Meni osobno to bi posve odgovaralo, ja i M[arx] ionako nećemo ponovo ulaziti u nj, kako sada stvari stoje jedva da imamo vremena za rad, a to mora prestati.

Danas Ti je poslato M[arxovo] pismo^[11] s prilogom: Izjava Generalnog vijeća¹⁹ protiv ovdašnjih malih klika kojima je buržoaska štampa na Kontinentu pridala neku važnost.

Pozdravi svoju ženu i djecu, također Bebelu

Tvoj
F. E.

¹⁸ jednog — ¹⁹ Karl Marx, *Izjava Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika*

187

Marx Nikolaju Franceviću Danijeljonu

u Petrograd

London, 28. maja 1872.

Veoma poštovani gospodine,

Odgovor Vam stiže tako kasno jer sam se neprestano nadao da ću Vam istovremeno s pismom moći poslati prve sveske 2. njemačkog izdanja *Kapitala*^[406] i francuskog prevoda (Pariz).^[123] No, njemački i francuski knjižari¹ tako su razvukli stvar da nisam mogao duže odgađati.

Ponajprije, najljepše zahvaljujem na lijepo uvezanom primjerku. Prevod je *savršen*.^[122] Bilo bi mi drago kad bih mogao imati još jedan, neuvezan primjerak za British Museum.

Žalim što sam zaista (*in the most strictest sense of the word*²) bio ometen da preradu drugog izdanja nisam počeo prije kraja decembra 71. To bi bilo vrlo korisno za rusko izdanje.

Iako je francusko izdanje (preveo gospodin Roy, prevodilac Feuerbacha) napravio jedan veliki poznavalac oba jezika, ipak je često prevodio suviše doslovno. Stoga sam bio prisiljen da čitave passages³ francuski prepravim prema ukusu francuske publike. Utoliko će kasnije biti lakše prevesti stvar s francuskog na engleski i na romanske jezike.

Tako sam overworked, and in fact so much interfered within my theoretical studies, that, after September, I shall *withdraw* from the *commercial concern*, which, at this moment, weighs principally upon my own shoulders, and which, as you know, has its ramifications all over the world. Mais, est modus in rebus, and I can no longer afford — for some time at least — to combine two sorts of business of so very different a character.

The news you have communicated to me on our *mutual friend* have delighted both myself and my family.^[528] There are few people in the world of whom I am so fond and whom I esteem so much.⁴

---

¹ Otto Meißner i Maurice Lachâtre — ² u najstrožem smislu riječi — ³ odlomke — ⁴ izmoren radom i zaista toliko ometan u mojim teoretskim studijama da ću se, nakon septembra, *povući iz komercijalnog poduzeća* (Generalnog vijeća), koje trenutno počiva uglavnom na mojim plećima i koje je, kao što znate, razgranato u čitavom svijetu. Ali to je mjerilo stvari (Horacije: *Satire*, prvi dio — Red.), i ne mogu sebi više priuštiti — bar ne za izvjesno vrijeme, da međusobno povezujem dvije djelatnosti tako različitih karaktera. Ja i moja obitelj veoma smo se obradovali vijestima o našem *zajedničkom prijatelju*.^[528] Malo je ljudi na svijetu koji su mi tako dragi i koje tako cijenim.

Veoma me zadužujete predajom priloženog pisma dru W. Baranoffu^[529] na adresu:

»Frau Baggohufudt-Groß, Theaterplatz-Haus Baron Küster.«

Očekujući uskoro Vaš odgovor,

Vaš prijateljski odani

*A. Williams*⁵

Jedan od komedijaša koji boravi u Švicarskoj — M. Bakunjin — pravi takve podvale da bih bio veoma zahvalan za svaku tačnu obavijest o tom čovjeku, 1. o njegovom utjecaju u Rusiji, 2. o ulozi koju je njegova osoba odigrala u zloglasnom procesu.^[530]

---

⁵ Marxov pseudonim

188

Marx César u De Paepe-u

u Brisel

[London] 28. maja 1872.

Dragi prijatelju,

U prilogu izjava Generalnog vijeća protiv Vésinier-a i kompanije¹ za briselski list »Internationale«. Poslana je listu »Liberté« 1) jer za nju javnost treba da sazna, 2) jer je gosp. Steens odbacio odgovor Generalnog vijeća engleskom parlamentu² koji mu je bio upućen.

Pročitao sam u listu »Internationale« izvještaj o belgijskom kongresu.^[527] Kako to da nisu došli flamanski delegati? Općenito govoreći, prema obavještenjima koja su ovdje primili Francuzi od svojih zemljaka, ne čini se da je Internacionala učinila mnogo u Belgiji poslije Pariske komune.

Što se mene tiče, spreman sam da prihvatim Hinsov plan (uz izmjenu nekih pojedinosti) ne zbog toga što ga smatram dobrim, već zato što je uvijek bolje pokušati nešto nego se uljuljkivati iluzijama.

To je vrlo karakteristično za taktiku Alijanse^[160]: u Španiji, gdje je snažno organizovana iako je izgubila podršku španskog Federalnog vijeća, napala je u barselonskom Vijeću svaki organizacijski elemenat, Federalno vijeće itd. isto tako kao i Generalno vijeće. U Belgiji, gdje treba računati s »predrasudama«, predloženo je ukidanje Generalnog vijeća i prenošenje njegovih funkcija na federalna vijeća (protiv čega su ustali u Barseloni), pa čak i da se prošire.

Nestrpljivo očekujem slijedeći kongres. Tad će prestati moje robovanje. Poslije toga bit ću opet slobodan čovjek; neću primiti nikakvu administrativnu dužnost ni u Generalnom vijeću ni u engleskom Federalnom vijeću.

Vaš odani
Karl Marx

Prevod s francuskog

¹ Karl Marx, *Izjava Generalnog vijeća Medunarodnog udruženja radnika* —

² Karl Marx, *Izjava Generalnog vijeća Medunarodnog udruženja radnika Cochrane-ovo istupanje u Donjem domu*

189

Marx Friedrichu Adolphu Sorgeu

u Hoboken

[London] 29. maja 1872.

Dragi prijatelju,
En toute hâte.¹

Na jučerašnjoj sjednici Generalnog vijeća, u prisustvu gotovo svih članova Komune, Hales je pročitao Praitschingovo pismo.^[531]

Zatim sam ja, djelomično iz Vašeg pisma, djelomično iz lista »World«, koji ste mi poslali, izvijestio o adventures des Contre Council², te istakao kako su te činjenice potvrdile nužnost rezolucija³ prihvaćenih na moj prijedlog. Eccarius je bio thunderstruck⁴.

Potom je došlo do korisnog incident⁵, što sam smjesta iskoristio.

Eccarius je primio pismo iz St. Luisa u kojem jedna njemačka, tamo oformljena sekcija pita, kojeg bi se od dva federal councils držala. Rekao sam, naravno onog koje je s nama, starog. Hales i Eccarius govorili su protiv toga (pri tom dušmanski). Odgovorio sam, i odluka je, na veoma posjećenoj sjednici, prihvaćena samo sa 3 glasa protiv (Hales, Eccarius i Delahaye, do koga ostali članovi Komune ništa ne drže).^[532]

Le Moussu će Vam to sutra službeno javiti i tada će biti dobro (naravno kao nešto samo po sebi razumljivo, ne zapovijedeno iz Londona) da objavite kako je Generalno vijeće odlučilo da je Vaše vijeće jedino koje je s njim en règle⁶ i koje je stoga priznato.

Tout à vous⁷
Karl Marx

---

¹ U velikoj žurbi — ² avanturama protuvijeća (Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 186. — ³ Karl Marx, *Zaključci Generalnog vijeća o rascjepu u Federaciji Sjedinjenih Država* — ⁴ kao gromom ošinit — ⁵ incidenta — ⁶ u sporazumu — ⁷ Vaš odani

190

Engels Wilhelmu Liebknechtu

u Lajpcig

London, 5[-8] juna 72.

Dragi Liebknecht,

Moje saučešće zbog potvrde.^[533] Jedno je sigurno, naše partijske drugove ni u jednoj zemlji ne muče tako kao u slavnom Rajhu Bismarcka — Stiebera, jedva da se može izuzeti čak i Austrija. Međutim, ako je išta sigurno, to je da *ova* presuda *nikad* neće biti izvršena do kraja. U Francuskoj i Španjolskoj progoni protiv Internacionale (ukoliko se ne odnose na komunare) zasad leže samo na papiru, a u Italiji rijetko se sjedi više od 3 mjeseca, ostatak je novčana kazna koja se doista može izdržati, često i po 3 franka dnevno.

Wuttkeovu knjigu uzeo je M[arx] i zadržao je kod sebe uprkos mnogim traženjima, napokon sam i ja zaboravio da ga neprestano podsjećam na to. Sada sam mu je oduzeo, pročitao u jednom danu i zatim poslao Borkh[eimu] s molbom da se pobrine za izdavača. Ako misliš da si mi prije pisao kako *ja* treba to da učinim, onda Te pamćenje vara. Ja samo znam da si od mene tražio mišljenje i da sam Ti pisao kako će biti krajnje teško da se ovdje pronađe izdavač koji bi platio, jer je W[uttke] ovdje posve nepoznat. Imao bih, inače, da dodam kako ni M[arx] ni ja nemamo ovdje takvih veza, jer bismo inače zasigurno već odavno nekog pronašli za *Kap[ital]*.

Sada mogu jedino dodati:

1. Knjiga je zbog mnogih tehničkih izraza veoma teška, gotovo je nemoguće da je prevede netko tko nije svaki dan u dodiru s Englezima.

2. Za ovdašnje tržište knjigu bi trebalo znatno preraditi, mnoštvo kupusa iz uvoda i posve neumjesna duga rasprava o kineskoj literaturi trebalo bi da otpadnu, a stil bremenit tajnovitošću da se pretvori u plain english¹.

No ja vjerujem da je Bork[heim] pravi čovjek za pronalaženje izdavača, ako je to uopće moguće. Nešto takvo često ponajprije uspijeva trgovcu koji je posve izvan literature. Takav je bio Strohn, koji nas je povezao s Meißnerom u Hamburgu. Ali nemoj se ni u kom slučaju suviše zanositi da će B[orkheim] imati uspjeha, i ne pravi sebi nekorisnog posla s prevođenjem dok B[orkheim] nekog ne nađe.

¹ jasni engleski

6. juna. Jučer me prekinuo Wróblewski, koji je kod mene ostao cijele večeri, pa sad mogu odgovoriti i na Tvoje pismo od 4. koje je stiglo jutros.^[534] Žao mi je što tako brzo moraš u buvaru, no nadajmo se da nećeš dugo ostati unutra.

Korektura *M[ani]f[esta]* uz kratak predgovor^[242] otići će što je brže moguće, vjerojatno sutra.

Najljepša hvala na obavijesti o osobama, ali još uvijek nema odgovora na moje pitanje kako vaša partija zamišlja da se otpočne objašnjavati s Generalnim vijećem, bez čega je njeno zastupanje na kongresu apsolutno nemoguće?²

Tvoj
F. E.

U slučaju nasljedstva ne da se učiniti ništa. Kad se ljudi, eto, ne usuđuju da u to ulože novac, a to može istražiti samo advokat, ali ljudi ništa ne rade on speculation³. Nasljednici bi ionako mogli, u najboljem slučaju, dobiti zadovoljštinu da saznaju kako su bili odbačeni — poslije toliko godina izbiti još i novac, to se ne može očekivati, tu je 100:1 against⁴.

---

² Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 183. — ³ na riziko — ⁴ protiv.

191

Engels Theodoru Cunou

u Litih

London, 10. juna 1872.

Dragi Cuno,

U velikoj žurbi nekoliko riječi. Uvijeno u jedne »Köln[ische] Zeitung«, poslao sam danas prvom poštom Hermanu 2 primjerka (od kojih jedan za Vas) okružnice Generalnog vijeća o Bakunji[inovim] spletkama.^[397] Unutra ćete naći sav potreban materijal od A do Z.

Sada imamo dokaze o španskom tajnom društvu la Aleanza^[160] i ljudi na kongresu doživjet će veselje. Stvar postoji *sigurno* i u Italiji. Kad bi bar Regis putovao tamo! No, ubogi đavo, samo da preživi, sad je u Ženevi prodavač novina. Cafiero u Napulju i netko u Torinu, još ne znam tko, izdali su moja pisma Jurasovcima^[535] — ne marim za stvar, ali činjenica izdaje je neugodna. Talijani ipak moraju još malko proći školu iskustva da nauče da jedan zaostao seljački narod, kao što su oni, ispada smiješan kad radnicima velikih industrijskih naroda želi propisivati kako da se oslobode.

Inače, talijanske novine više ne dobivam, stoga Vam ih ne mogu ni slati. Cafiero, koji ih je uvijek slao, očigledno nema čistu savjest.

Sigurno ste dobili pismo iz Diseldorfa što sam Vam ga poslao.

Znamo da u Belgiji izgleda prilično ušljivo. Mlitavost te neutralne nacije (sit venia verbo¹) temelj je činjenice što tamo glavnu riječ mogu voditi jedan intrigant i jedan magarac. Zahvaljujući tromosti inteligentnih i povjerljivih među vođama, Internacionala u Belgiji svakodnevno sve više propada. Uostalom, pripadnici klike koji vode glavnu riječ, priredili su nam najveće zadovoljstvo sa svojim novim nacrtom statuta.^[527] Predloženo uklanjanje Generalnog vijeća dokrajčilo je posljednji trag njihova utjecaja (koji, kao jedan od jedne od najstarijih federacija, nije bio malen). Španci su to proglasili upravo izdajom.^[536] Šteta što ne idete u Španiju, ljudi bi Vam se sigurno dopali, après tout² od svih Romana oni imaju najbolju osnovu. A Vi biste tamo mogli biti veoma korisni, ljudima treba nešto njemačke teorije i lako je prihvaćaju, a pri tom su opsjednuti fanatizmom, klasnom mržnjom prema buržoaziji, o čemu mi na Sjeveru, a i kolebljivi Talijani, nemamo pojma.

Naravno, pravi začetnik belgijskog nacrtu statuta opet je Bakunjin. Nacrt je Hinsov, a ovaj je po srodnosti duša i preko svoje ruske žene B[akunjinovo] oruđe.

¹ § dopuštenjem — ² najzad

Liebknecht ide 15. ovog u Cachot³.^[533]

Čim moji ljudi budu opet u Mančesteru, pogledat ću opet za Vas, sada ne mogu ništa učiniti. U cijeloj Vašoj nevolji ipak imate sreću što se bavite strukom za koju se svugdje može prilično lako, u nuždi svakako i na Kontinentu, naći zaposlenje. Za druga namještenja ovdje je mnogo teže.

Od srca sam se nasmijao Vašem nedavnom opisu Diseldorfa. A mi filistarski Vupertalci, za nas je Diseldorf uvijek bio mali Pariz, gdje su pobožna gospoda iz Barmena i Elberfelda držala svoje metrese, išla u teatar, kraljevski se zabavljala! Ali tamo gdje čovjek ima uvijek svoju reakcionarnu obitelj oko sebe, nebo je uvijek olovno. A zatim napredak industrijskog razvoja koji je, štaviše, zahvatio i Diseldorf, u čitavoj Njemačkoj nadasve je zagušljiv i smrtno dosadan, tako da već mogu zamisliti da su samoća i jad Vupertala osvojili sad i Diseldorf. Dakle, to ćemo jednog lijepog jutra opet istjerati i pjevat ćemo staru pjesmu, koja se u Milanu pjevala prije 30 godina:

Nun, nun, semper nun
E se ciappem la cioppa
La pagaremo nun!⁴

No cioppa⁵ treba da plate buržuji.

Vaš
F. Engels

³ zatvor — ⁴ Mi, mi, uvijek ri / Imamo li račun / Platit ćemo mi! — ⁵ račun

192

Engels Johannu Philippu Beckeru
u Ženevu

London, 14. juna 1872.

Dragi Stari,

Sa Tvojim predviđanjem u pogledu kongresa ovdje se ne slažemo sasvim, dok bi npr., Jurasovci sa svojim poznatim manevrima i Talijani, poslali sigurno 30, ako ne 50 delegata. To je, na žalost, trenutačno najmanje. Ono što ove godine sprečava održavanje kongresa u Švicarskoj jeste nesretni i sasvim nepotrebni rascjep između njemačkih i francuskih radnika u Švicarskoj prilikom revizije ustava, što je Jurasovcima dalo priliku da toliko likuju i da tako dostojanstveno pokažu svoju apstincionističku nadmoćnost.^[537] Mi ovdje ne možemo a da ne mislimo da su obje strane jednako krive. Švicarski izmijenjeni ustav predstavljao je, u najboljem slučaju, samo krajnje umjeren uspjeh buržoazije, koji je, s jedne strane, pokrenuo donekle barbare u starim kantonima, dok je, s druge strane, mogao kočiti i najnaprednije kantone u njihovu vlastitom razvoju time što ih je, osobito izuzetno povoljno smještenu Ženevu — industrijski grad kao samostalnu republiku — stavio pod kontrolu ukupne seljačke većine Švicarske. Dakle, s obzirom na mjesto, o reviziji se moglo reći mnogo za i mnogo protiv; moje lične simpatije bile su prije *za* nego protiv; ali čitav rusvaj sigurno nije bio vrijedan truda da se iz toga napravi sporno pitanje *unutar* Internacionale i Jurasovcima pruži prilika da kažu: Vidite, mi divljaci ipak smo bolji ljudi, nous nous abstenons¹, dok se drugi svađaju zbog sitnica i dokazuju da je čitava politika štetna. — Mi znamo vrlo dobro kako je u jednoj ipak još malo selendri kao što je Ženeva i u čitavoj Švicarskoj, gdje se svi poznaju lično i stoga svaki politički pokret poprima formu trača i grupaštva, te zato stvar ne primamo tako ozbiljno i smatramo da će proleterski osjećaj ubrzo ipak opet prevladati i sve izgraditi, ali, kao što je rečeno, kongres se radi toga, na žalost, ne može održati u Ženevi, a mi sada pomišljamo na Holandiju.^[455]

Utinu, koji je pored svega toga čestiti momak (mada Rus naravno, nije Nijemac ili Francuz), također će koristiti odsutnost ženevskog mjesnog grupaštva. Uostalom, pisao sam mu u istom smislu^[11] i rekao mu da nikako nismo njegovog mišljenja o federalizmu, kako ga on propovijeda u listu »Égalité«.^[538] Ali sve su to sporedna pitanja, a

---

¹ uzdržavamo se

naše pravo bojno polje je sasvim drugdje. Nadam se da ću uskoro čuti da ste vas dvojica ne-Švicaraca zaboravili vašu mjesnu gužvu u Švicarskoj, te da ste je utopili ispijajući zajednički pehar vina Ivorn ili Kortajo. Čitava švicarska savezna skupština digla bi strašnu galamu da ste joj došli sa oslobođenjem radnika putem samih radnika!

Vaillant je donekle sasvim dobro, Frankel također, čak više nego dobro, jer je vrlo zaljubljive prirode. Jung ga je vidio jučer, izgleda da se oporavio od reumatizma koji ga je mučio prije 1 i po godine. Marx je također znatno bolje nego prošle zime, ali ima previše posla sa 2. njemačkim izdanjem^[406] i sa francuskim prevodom *Kapitala*,^[123] koji sada izlazi. Ruski je izašao i vrlo je dobar.^[374] Što se Rusa općenito tiče, postoji ogromna razlika između Rusa plemića i aristokrata koji su u Evropu došli prije, kojima pripadaju Herzen i Bakunjin i koji su svi varalice, i Rusa koji sada dolaze, koji potiču iz *naroda*. Među njima su ljudi koji talentom i karakterom bezuvjetno spadaju među najbolje što ih ima naša partija, pravi stoici, čvrsta karaktera, a ujedno teoretski potkovani, što je divno.

A kako se naziva Tvoj novi rukopis u začetku?

Bratski Tvoj
F. Engels

193

Engels Carlu Cafieru

u Napulj

(koncept)

[London] 14. juna 72.

Seit 16. Mai keine Zeitung von ihm erhalten, obwohl regelmässig die »E[astern] P[ost]« etc. geschickt. Wie das?¹ Nije li to više nego slučajno što se u isto vrijeme (10. maja) »Bulletin Jurassien« hvali da posjeduje privatna pisma puna odvratnih kleveta itd., itd., koja sam ja pisao prijateljima u Italiji⁵³⁵. U svakom slučaju, nikom drugom nisam pisao u Italiju nego samo Vama i mora da su to ta moja pisma o kojima govori taj Schwitzguébelov list. Vi ste mi u tom pogledu dužni objašnjenje, pa se nadam da ćete mi ga i dati. Čudim se da to niste odmah učinili pošto je to bilo objavljeno.

Za svoja pisma nema razloga da se plašim publiciteta, ali je u pitanju *Vaša* čast jer je riječ o tome da ja ne znam da li su ona uz Vašu saglasnost predana mojim neprijateljima ili nisu. Ako je to učinjeno s Vašim znanjem, onda mogu zaključiti samo jedno: da ste dozvolili da budete uvučeni u *tajno udruženje bakunjinista, Alijansu*,^[160] koja neupućenima pod maskom autonomije, anarhije i antiautoritarizma propoveda dezorganizaciju Internacionale, a sa već posvećenima, ostvaruje apsolutni autoritarizam sa ciljem da se domogne vođstva Udruženja; u društvo koje smatra radne mase krdom ovaca koje predvodi nekoliko posvećenih kojima se slijepo pokoravaju, a u Internacionali oponaša ulogu jezuita u katoličkoj crkvi.

Ako je moja pretpostavka tačna, moram Vam čestitati što ste zauvijek spasili svoju dragocjenu »autonomiju« time što ste je u potpunosti predali u ruke pape Bakunjina. Ali ne mogu vjerovati da ste se Vi najčvršći anarhist i antiautoritarist, do te mjere odrekli svojih najmilijih principa, a još manje da ste do te mjere htjeli da prevarite mene, iako sam prema Vama uvijek bio iskren i povjerljiv. Ali sad treba da se o tome izjasnite bez ikakvog odlaganja.

Pozdrav i oslobođenje.

Vaš
F. E.

Prevod s talijanskog

¹ Poslije 16. maja nikakve novine od njega primio iako redovno slao »E[astern] P[ost]« itd. Kako to?

194

Engels udruženju Emancipazione del Proletario

u Torino

(koncept)

[London, 14. juna 1872]

Prijatelji Bakunjina su u Milanu, Ferari, Napulju — posvuda. Što se tiče »Fascio Operaio« u Bolonji, nismo od njeg primili ni jednog retka. Jurska stranka, koju svugdje napuštaju sljedbenici, odlučila je, čini se, da pretvori Italiju u svoje glavno uporište. Ta je stranka u krilu Internacionale stvorila tajno udruženje¹⁶⁰ da bi preko njega vladala čitavom Internacionalom. Mi raspoložemo konkretnim dokazima u pogledu Španije, ali izgleda da je ista stvar i sa Italijom. Taj svijet kome su u ustima uvijek fraze o autonomiji i slobodnoj federaciji, smatra, u stvari, radnike krdom ovaca koje je dobro samo za to da ga vode vođe njihovog tajnog udruženja ciljevima koji su nepoznati masama. Najljepši primjer takve vrste predstavlja Terzaghi (u toku je istraga o predaji pisama). Odmetnik od svih organizacija Internacionale, Jurski Komitet, znajući da će se na kongresu sazvanom za septembar ove godine⁴⁵⁵ teško moći da opravda, traži sad posvuda pisma i punomoćja Generalnog vijeća da protiv nas podigne lažnu optužbu. Ja i svi naši slažemo se u mišljenju da oni zaista čitaju naša pisma u vezi sa kongresom, ali ne može nam biti drago kad znamo da su pisma koja smo pisali ovoj ili onoj sekciji doista u posjedu te gospode.

Molimo vas da se zasad uzdržite od donošenja bilo kakve odluke. Postupajte u skladu sa interesima Internacionale. Nadam se da znate da razdor nije posijalo Generalno vijeće, već da su ga prouzrokovale te *poštenjačine* iz Jure, ti agenti koji djeluju isključivo u interesu lične Bakunjinove taštine, vode tog tajnog udruženja.

(Molim ubrzo odgovor na pismo.)

195

Marx Friedrichu Adolphu Sorgeu

u Hoboken

[London] 21. juna 72.

Dragi prijatelju,

Jučer sam dobio Vaše pošiljke od 7. juna (sa priloženim izvještajem).^[539]

Bit će da ste već primili moje drugo pismo¹, isto tako Le Moussovo, koje definitivno utvrđuje položaj Councila za United States.

Slijedeći kongres bit će održan (službena obavijest o tome ide za Njujork slijedećeg tjedna) 1. ponedjeljka septembra 72. u Hagu (Holandija).^[455] Nema ni govora da ne dođete. *Na ovom kongresu riječ je o životu ili smrti Internacionale. Morate doći Vi i bar još jedan, ako ne dvojica. Što se tiče sekcija koje ne šalju direktno delegate, one mogu poslati mandate (delegirane mandate).*

Nijemci za mene, F. Engelsa, Lochnera, Carla Pländera, Lessnera.

Francuzi za G. Ravvier-a, Augusta Serraillier-a, Le Mousuja, Éd. Vaillant-a, F. Courmet-a, Ant. Arnaud-a.

Irci za MacDonnela, koji se dobro drži, ili ako im je draže, za jednog od prije navedenih Nijemaca ili Francuza.

Naravno, svaka sekcija, ma koliko brojila, ako nema više od 500, samo jednog delegata.

Već ćete upoznati lijepi belgijski nacrt revizije statuta.^[527] Po-tječe od jednog ambitieux impuissant², Hinsa, koji je zajedno sa svojom suprugom pod Bakunjinovom vlašću. Jedna od njegovih najljepših strana je *ukidanje General Councila*. Čitav plan je čestito ispriopovijedao »La Emancipación« (Madrid, organ španskog Federalnog vijeća).^[536] Isti list potpuno je odobrio naše američke rezolucije.^[540]

Iz priloženog lista »Égalité« vidjet ćete da je romanski kongres također lupio Hinsu po prstima.^[541]

Šaljem Vam poštom 4 Copies des Circulaire des General Council³ o *Les prétendues scissions dans l'Internationale*⁴. Engels Vam je poslao 200 putem parcel company⁵.

Što se tiče mog *Kapitala*, prva njemačka sveska^[406] izaći će slijedećeg tjedna, isto tako prva francuska u Parizu.^[123] Od svake ću Vam slati (stalno) primjerke za Vas i za neke Vaše prijatelje. Štampano je

¹ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 189. — ² nemogućnog častoljupca — ³ primjerka okružnice Generalnog vijeća — ⁴ Karl Marx-Friedrich Engels, *Tobožnji rascjepi u Internacionali* — ⁵ poduzeća za otpremu paketa

10 000 copies francuskog izdanja (na čijem naslovu stoji, nipošto zbog fraze, »*entièrement révisée par l'auteur*«⁶, jer sam s tim imao vraškog posla), a već je, prije izlaska 1. sveske, rasprodano 8000.

U Rusiji se moraju već odštampane knjige, prije nego što se izdaju za publiku, dati na cenzuru, koja, ako ih ne odobri, mora podnijeti sudsku tužbu.

Iz Rusije mi pišu o ruskom prevodu moje knjige^[374] (koji je savršen):

»Dva cenzora izvršila su cenzuru djela i svoje zaključke o tome podnijela odboru za cenzuru. Još prije pregleda principijelno je utvrđeno da se ova knjiga ne zadrži samo zbog piščevog imena, ali da se iscrpno ispita u kojoj mjeri stvarno odgovara svom naslovu. Slijedi rezime odluke, koju je odbor za cenzuru jednoglasno prihvatio i podnio na mišljenje glavnoj upravi.

Iako je pisac prema svojim uvjerenjima potpuni socijalist, a knjiga je sasvim sigurno socijalističkog karaktera; međutim, s obzirom na to da se izlaganje nikako ne može proglasiti pristupačnim za svakoga, a da, s druge strane, ima formu strogo matematičko-naučnog dokazivanja, odbor izjavljuje da je sudski progon ovog djela nemoguć.⁷^[542] Prema tome, otvoren mu je put u svijet. Štampano je 3000 primjeraka. U ruskoj javnosti pojavio se 27. marta, a 15. maja već je prodano 1000 primjeraka.

Prvi šumski čovjek knownothing⁷ — prostak Heinzen, u svom prikazu moje knjige podsmijehivao se što na naslovu stoji: »Pravo prevoda se zadržava! Tko da prevodi takvu besmislicu! Knjiga je bila napisana očito sa svrhom da je Karl Heinzen ne bi razumio.

Izdali smo francuski prevod *Address on the Civil War*⁸, primjerak 2½ d. Pišite mi ako je traže u United States.

O aferi Nicholson^[543] najbolje je zasad ništa ne spominjati u General Councilu.

Salut.

Vaš
K. M.

⁶ »autor potpuno preradio« — ⁷ neznalica — ⁸ Gradanski rat u Francuskoj

196

Engels Adolfu Hepneru

u Lajpcig

London, 2. jula 1872.

Dragi Hepner,

Kad se budu slale punomoći, neophodno je da se jedna pošalje i Cunou, koji je sada u Belgiji. On je, s obzirom na talijanske bakunjiniste, od najvećeg značaja; ti ljudi poslat će same advokate i druge doktrinarnе buržuje koji se ponašaju kao predstavnici radnika i koji su poduzeli sve da spriječe bilo kakvo direktno dopisivanje radnika s nama. To je prvi put prekinuo upravo Cuno, i da je C[uno] ostao tamo, čitava bi stvar bila okončana. Uz to, Cuno je jedan od naših najboljih ljudi; svo Liebknechtovo nepovjerenje prema njemu neosnovano je i temelji se samo na tome što ga je smatrao za jednog od agenata J. Ph. Beckera u interesu ženevske »glavne sekcije«, što C[uno] nije ni pomišljao; tek sam mu kasnije morao objasniti čitav smiješni rusvaj sa tom, njemu potpuno nepoznatom »glavnom sekcijom«. ¹ Kada znam što je jedan čovjek *zaista učinio*, tada ne dozvoljavam da me takve stvari zavedu.

Razumljivo, na kongresu^[108] će se raspravljati na sva 3 jezika, na njemačkom, engleskom, francuskom, dakle, nepoznavanje oba posljednja jezika nikome ne treba da smeta.

Boruttauovo pismo vraćam u prilogu.^[544] Čovjek je sigurno čestit, no strahovito smeten i nadahnut silnom potrebom za radom, koja je u upadljivom neskladu sa njegovim sposobnostima. Te osobine čine ga krajnje podesnim Dupe² bakunjinista, koji ga okružuju i koriste. Ako čitate »Bulletin de la Fédération jurassienne«, tada ćete vidjeti da ova gospoda baš sada prije kongresa poduzimaju sve kako bi od nas dobili privatna pisma etc. i saznali kakvim materijalom protiv njih raspoložemo. Više od toga Boruttauovo pismo ne znači. Ne pada nam na pamet da još posebno radimo za tu gospodu, protiv nas samih. Ako B[oruttau] u toj mjeri ne poznaje *notorne* stvari koje ni sam Bak[unjin] nikad nije poricao, tada nije na nama da tražimo br. »Kolokola« u kojem sve to stoji, tj. ako zna ruski, inače mu ni izvještaj u br. ne pomaže. Ovo je sigurno, mi materijal *imamo*. Uostalom, Borkheim je, štaviše, u »Rus[kim] pismima«^[164] prije 3 godine objavio u tom smislu gotovo više nego što šest Boruttaua može zahtijevati. Vjerujem, dobro bi bilo da se pričuvate Bor[uttaua]. Razmetljive fraze bakunjinista

¹ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 180. — ² oruđem

potpuno su pridobile ovog smušenjaka, a ta naduta vrsta poštenja u praksi se vrlo često pretvara u nepoštenje.

»Scissionsse³. Okružnica je interna^[397], dakle, nije namijenjena javnosti. Kako je pariski »Courrier de France« (legitimistički) došao do nje — objavljuje je — mi ne znamo. Isto je s listom »Radical«, možda ju je od ovog preštampano. Njemački prevod u listu »Volksstaat« (a koji bi tamo trebali napraviti) bio bi poželjan samo ukoliko bi građanska štampa u Njemačkoj napravila od te stvari skandal, *ali tada veoma poželjan*. Međutim, »Bulletin de la Fédération jurassienne« javno je napao^[545] i zato članak o tome u listu »Volksst[aat]« nipošto ne bi mogao biti štetan. Pretpostavljam da Vam je Liebk[necht] ostavio primjerak koji je njemu⁴ poslan. Ako nije, poslat ću Vam jedan u zatvorenom pismu — nije ga moguće poslati kao štampanu stvar jer je policija ukrala sve što sam na taj način poslao u Njemačku.

Henri Perret-u, Temple Unique, Genève, naloženo je *da pošalje* listu »Volksstaat« 50 pr. za rasturanje u Njemačkoj; ako ih još nemate, napišite mu dva retka.

Wigandu pišem ja.^[546]

»Schulze Bastiat«. S 2. njemačkim^[406] i s 1. francuskim izdanjem *Kapitala*^[123] Marx ima posla preko glave. A on sigurno i nikad ne bi pristao da napiše dodatak koji ispravlja greške za jednu tako sasvim nenaučnu knjigu kao što je lasalovska, najveći dio knjige morao bi se, štaviše, ispraviti. Entre nous⁴: Kad M[arx] jednom ispravi Lassalla, tada će od L[assalla] malo preostati, to se do sada nije desilo iz obzira prema mnogim lasalovcima koji su prešli u partiju, ali jednom do toga ipak mora doći.

Stambeno pitanje.^[508] Liebknecht je govorio da moj članak namjerava štampati odvojeno. Ako je to slučaj, onda molim da mi se pošalju korekturni otisci, budući da je unutra nekoliko štamparskih grešaka. I, zatim, još dalje na razmišljanje:

Pišete mi o *Saxu*. Da li je vrijedno truda napisati članak o toj knjizi, izašloj 1869? Ako jeste, onda ću Vam tog čovjeka izbrusiti, a možda bi bilo dobro da se kritika krupnoburžoaskog rješenja stambenog pitanja nadoveže na sitnoburžoasku, u tom slučaju mogle bi se obje odvojeno štampati, čime bi se samo pitanje iscrpnije obradilo. Pišite mi skoro o tome da bih se mogao pripremiti.

Napisat ću Vam kratak članak o posljednjoj gužvi u Americi.⁵

Vaš
F. E.

³ »Rascjepi« — ⁴ Među nama — ⁵ Internacionala u Americi

197

Engels Theodoru Cunou

u Litih

London, 5. jula 72.

Dragi Cuno,
Jučer sam H[ermanu] poslao za Vas nekoliko engleskih i španskih novina.

Belgijanci ostavljaju isti utisak na svakog tko im dolazi. Tamo je čitava Internacionala samo napuhana i ništa više. To je, uglavnom, krivica vođa, od kojih je samo De Paepe zaista sposoban, ali indolentan, dok je Hins praznoglavac ali lukav, spletkar, slavoljubiv i radin. Hins je preko svoje žene neposredno povezan sa Bakunjinom i po njegovom nalogu napravio je krasan prijedlog da se Generalno vijeće ukloni.^[527] Hins je sada otišao u Vervije, bilo bi dobro da pripazite što radi.

U Vervijeju je i jedna njemačka sekcija koja se dopisuje sa listom »Volksstaat«. Pisao sam (14. juna^[11]) dopisniku P. Schlehbachu, rue de Pont 2, poslao i *Scissions*^[397], ali do sada nisam dobio odgovor. Bilo bi veoma dobro kad bismo jednom mogli skoknuti i povezati se sa ljudima. Pisao sam *Hepneru*¹ da Vam iz Njemačke pošalju punomoć za kongres^[108], uz to bi u svakom slučaju bilo dobro da — ukoliko ni sama njemačka sekcija u Vervijeju nikog ne pošalje — i od nje dobijete punomoć. Bakunjin i Co. poduzet će sve da nas pobijede na kongresu i moramo se čuvati jer gospoda ne biraju sredstva. Bit će poslano delegata iz stotinu raznih društava koja uopće ne pripadaju Internacionali, a za te ljude pokušat će se pribaviti glas i mjesto delegata Internacionale, te Generalno vijeće putem koalicije raznovrsnih elemenata dovesti u manjinu. Schweitzer-Hasenclever već su u otvorenom savezu sa ovdašnjim nevaljalcima Vésinier-om, Landeckom, Smithom, Schneiderom etc., a ovi se opet dopisuju sa Jurasovcima i američkim varalicama (v. o ovima u listu »Emancipación«^[547] koji sam Vam jučer poslao).

Kako su tamo prihvatili *Scissions*? Hermanu sam poslao svega 5 primjeraka, ali ti se moraju rasturiti. Da li Herman to čini? A kako se inače drži? Kako čujem, na posljednjem belgijskom kongresu bio je veoma energično uz Generalno vijeće.

Neizvjesno je da li možete dobiti belgijsko pravo građanstva. Američko se može steći samo putem prethodne prijave i petogodišnjeg prebivanja u zemlji.

Kongres se svakako održava. Od policijske akcije na Kontinentu nikad nije sigurno; ali tada čovjek sjedne na brod i odveze se u Englesku

¹ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 196.

i tamo ga održi. Ne bi bilo dobro da se odmah sazove u Engleskoj; iako ovdje sama policija ne uznemirava, ipak bi ga protivnici napali. Rekli bi, Generalno vijeće saziva kongres u Engleskoj jer tamo ima za sebe samo vještačku većinu.

Bakunjin je objavio jedno bijesno, ali vrlo slabo pogrdno pismo, odgovor na *Scissions*.^[548] Debeli slon je pomahnitao što je iz svoje jazbine u Lokarnu konačno istjeran na dnevno svjetlo, gdje grupaštvo i intrigiranje više ne pomažu. Sada izjavljuje da je žrtva zavjere svih evropskih — *Židova!*

Ono što dobrog starog nitkova upropaštava to je da »Alliance«^[160] i dalje postoji, bar u Španiji, kao *tajno društvo*. Ne samo da raspoložemo dokazima o tome već je, štaviše, u Madridu etc. stvar sada postala sasvim javna, tako da o poricanju ne može biti govora. Taj poštenjaković koji se svuda izdavao za najpredanijeg pobornika Internacionale, organizirao je tu tihi zavjeru da se dočepa vodstva svega toga, te da preko svoje posvećene jezuitske braće vuče za nos mnoštvo radnika kao slijepo stado! Ako bi se to trpilo, više ni dana ne bih ostao i Internacionali. Biti Bakunjinova ovca — samo je to nedostajalo! To što smo saznali za tu priču i što mu prijetimo raskrinkavanjem na kongresu, to mu je bio najbolniji udarac. A sada mu je Lafargue (Marxov zet, 8 mjeseci u Madridu) čak predbacio da je on, B[akunjin], vlastoručno sastavio i poslao u Španiju tajne upute prema kojima Internacionala treba tamo djelovati!

Priloženo pismo stiglo je danas.

Najljepše pozdravite Hermana, da li je opet posve zdrav?

Vaš

F. E.

198

Engels Adolphu Hepneru

u Lajpcig

[London] 9. jula 72.

Dragi Hepner,

1. Korektura jučer poslata. Isto tako zajednički naslov.
2. Prilažem bilješku uz to, vrlo mi je stalo da bude uvrštena, jer sprečava mogući nesporazum.^[549]
3. Nadalje članak o američkoj svadi¹.
4. Sax mora malo da pričeka². Marx i ja sutra odlazimo na nekoliko dana na more da se malo odmorimo.^[550] U utorak 16 o. m. opet sam tu, i odmah ću se upregnuti, nakon što bude riješena pošta koja će se u međuvremenu sigurno nagomilati. M[arx] je danas htio da odgovori listu »Concordia«,^[493] ali mu nije bilo dobro i pitanje je hoće li s tom svaštarijom svršiti prije svog povratka. »Volks-Z[eitun]g« je primio. Lindau od njega neće dobiti članka, na to se možete zakleti^[551]. Marx će već sam u toj stvari poduzeti korake.

---

¹ Friedrich Engels, *Internacionala u Americi* — ² Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 196.

199

Marx Ludwigu Kugelmannu

u Hanover

[London] 9. jula 1872.

Dragi Kugelmann,

Najljepše zahvaljujem na daru od 15£ za Jennychen. Tako sam pasje izmoren radom da danas (za 2 sata) s Engelsom napuštam London na 4 - 5 dana i odlazim na more (Remzgejt).⁽⁵⁵⁰⁾ Nakon mog povratka imat ću do 2. septembra (kad je međunarodni kongres u Hagu⁽¹⁰⁸⁾) prepune ruke posla, ali ću poslije toga opet biti slobodan. No ta sloboda počinje tek sredinom septembra, jer ću i ja ići u Hag.

Možda bismo se kasnije mogli vidjeti (tj. Ti mene, jer ja u Njemačkoj ne bih bio siguran).

Adio.

Tvoj

Karl Marx

Čim izađu prve sveske (bilo na njemačkom⁽⁴⁰⁶⁾, bilo na francuskom⁽¹²³⁾), naravno, dobijaš ih odmah. *S Meißnerom sam krajnje nezadovoljan*. Vukao me je za nos, najprije me je izmorio neočekivanom i iznenadnom žurbom, kojom mi je najavio 2. izd. (krajem novembra 1871), onda je izgubio mjesec i protraćio najbolje vrijeme. On je lijeni sitni filistar.

Da bi se Meißner kaznio bit će dobro da mu Ti pišeš pod izgovorom da želiš saznati kad će konačno izaći »prva« sveska. Tom prilikom primjećuješ onda, posve en passant¹, kako Ti se iz posljednjih pisama čini da sam veoma ogorčen na Meißnera i veoma nezadovoljan s njime; otkud to? To bi bilo ipak suprotno mom uobičajenom načinu! Momak me je zaista veoma naljutio svojim načinom — »nikad nije kasno«.

---

¹ usput

200

Engels Ugu Bartorelliju

U Firencu⁽⁵⁵²⁾

(koncept)

[London, 18. jula 1872]

Gračanine,

U odgovoru na Vaše pismo od 27. juna sa poštanskim pečatom Firence, 6. jula, koje sam primio tek 16. ovog mjeseca zato što nije bilo tačno adresirano, upozoravam Vas da mi osim crvene zastave svjetskog proletarijata nikakve druge zastave nemamo.

Prema Vašem pismu čini mi se da se vaše udruženje konstituiralo i da se ono smatra sekcijom Internacionale. Dužnost mi je, dakle, da Vas upozorim da Opća pravila koja su na snazi predviđaju neke formalnosti za prijem novih sekcija.

U odjeljku II, čl. 4. kaže se:

»Svaka nova sekcija ili radničko udruženje koji žele da postanu članovi Internacionale dužni su da odmah o tome obavijesti Generalno vijeće a Generalno vijeće ima pravo da itd.« (*Bazelska rezolucija*)⁽⁵⁵³⁾

U odjeljku V, čl. 1:

»Svaka sekcija ima pravo da donese poseban statut u skladu sa lokalnim uslovima i zakonima svoje zemlje, ali ni u kom slučaju on ne smije biti u suprotnosti sa Općim Statutom i pravilima« (*Ženevska rezolucija*).⁽⁵⁵⁴⁾

S obzirom na to da je prema st. II, član 2. »Generalno vijeće dužno ostvarivati rezolucije kongresa«, za koje je odgovorno, Generalno vijeće može da prizna za sekcije Internacionale samo ona društva koja se pridržavaju tog člana, koja su priznala Opći Statut i Pravilnike i čiji su statuti usaglašeni s Općim Statutima i Pravilnikom. Ne sumnjajući u to da ste Vi to propustili učiniti jedino zbog nepoznavanja ovih pravila, s obzirom na to da ne postoji autentično talijansko izdanje istih, u prilogu Vam dostavljam jedan primjerak na francuskom jeziku u kome su spomenuti članovi potcrtani crvenom olovkom.

S obzirom na to da se približava saziv idućeg kongresa (2. septembra u Hagu, Holandija)⁽¹⁰⁸⁾, skrećem Vam pažnju i na čl. 7, I odjeljak, koji kaže: »Ubuduće će kongresima moći prisustvovati i učestvovati u glasanju samo delegati udruženja, sekcija ili grupa učlanjenih u Internacionalu koji su redovito izvršili uplate svojih priloga Generalnom vijeću« (10 c. po članu).

Pozdrav i bratstvo.

Prevod s talijanskog

201

Marx Ludwigu Kugelmannu

u Hanover

[London] 23. jula 72.

Dragi Kugelmann,

Ne naiđe li kakva smetnja, bit ću 2. septembra u Hagu⁽¹⁰⁸⁾ i veoma će me radovati da Te tamo vidim. Već sam Ti poslao *Scissions* etc.⁽³⁹⁷⁾, ali izgleda da su utajeni. Stoga Ti ih danas prilažem u pismu. Moraš izviniti što Ti danas više ne pišem. Moram poslati *épreuves*¹ u Pariz⁽¹²³⁾ i, uopće, pretrpan sam poslovima.

Tvoj

K. M.

---

¹ korekturne arke

202

Marx Ludwigu Kugelmannu

u Hanover

[London] 29. jula 1872.

Dragi Kugelmann,

Na međunarodnom kongresu (u Hagu, otvara se 2. sept.)^[108] radi se o životu ili smrti Internacionale, a prije nego što istupim¹ želim je bar zaštititi od razornih elemenata. Njemačka, dakle, mora imati onoliko predstavnika koliko je to moguće. Budući da bi ipak i Ti došao, piši Hepneru da ga molim da Ti se kao delegatu pobrine za punomoć.

Tvoj

K. Marx

---

¹ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 188.

203

Marx Hermannu Jungu

u London^[555]

[London, kraj jula 1872]

Dragi Jung,

Voilà¹ čl. 8 na francuskom i engleskom jeziku: »Dans sa lutte contre le pouvoir collectif des classes possédantes, le prolétariat ne peut agir comme classe qu'en se constituant *lui-même en parti politique distinct, opposé à tous les anciens partis formés par les classes possédantes*. Cette constitution du prolétariat en parti politique est indispensable pour assurer le triomphe de la révolution sociale et son but suprême, *l'abolition des classes*.

La coalition des forces ouvrières déjà obtenue par ses luttes économiques doit servir de levier aux mains de cette classe dans sa lutte contre le pouvoir politique de ses exploiters.

Les seigneurs de la terre et du capital se serviront toujours de leurs privilèges politiques pour défendre et perpétuer leurs monopoles économiques et asservir le travail.

La conquête du pouvoir politique devient donc le grand devoir du prolétariat.«²

»Against the collective power of the propertied classes the working class cannot act, as a class, except by *constituting itself into a political party, distinct from, and opposed to, all old parties formed by the propertied classes*.

This constitution of the working class into a political party is indispensable in order to insure the triumph of the social Revolution and its ultimate and — *the abolition of classes*.

---

¹ Ovdje je — ² »U svojoj borbi protiv kolektivne vlasti imućnih klasa, proletarijat može djelovati kao klasa samo onda ako se *sam konstituirao kao posebna politička partija, različita od svih starih partija, osnovanih od imućnih klasa*. To konstituiranje proletarijata kao političke partije neophodno je da se osigura trijumf društvene revolucije i njenog najvišeg cilja, *ukidanja klasa*.

Ujedinjenje snaga radničke klase, već ostvareno putem ekonomske borbe, mora u rukama te klase služiti i kao poluga u njihovoj borbi protiv vlasti njihovih izrabljivača.

Budući da se vlasnici zemlje i vlasnici kapitala, radi obrane i ovjekovječenja svojih ekonomskih monopola i zbog podjarmljivanja rada neprestano služe političkim povlasticama, osvajanje političke vlasti postaje velika dužnost proletarijata.«

The combination of forces which the working class has already effected by its economical struggles ought at the same time to serve as a lever for its struggles against the political power of landlords and capitalists.

The lords of land and the lords of capital will always use their political privileges for the defence and perpetuation of their economical monopolies and for enslaving labour. To conquer political power has therefore become the great duty of the working classes.⁶²

Salut.

Karl Marx

204

Engels Adolfu Hepneru

u Lajpcig

London, 4. aug. 72.

Dragi Hepner,

Baš sam Vam htio napisati kratak članak o posljednjem bak[unji-nističkim] pripovijestima, kad je postalo neophodno da govori Generalno vijeće kao takvo. Dakle, članak se pretvorio u Adresu, čiji njemački prevod dobivate u srijedu.^[556]

Dopuna tome možda kratko iz nedavno primljenih španskih dokumenata.^[557] Bak[unjin] je uspio da Alliance de la Démocratie Socialiste^[160], koja Vam je poznata iz *Scissions*^[397], postoji i dalje kao tajno društvo, da bi time dobio Internacionalu pod svoju vlast. Ali mi smo to proključili i sada imamo dokaze. Dakle, sada se javno optužuje, jer bi inače All[iance] rukovodila izborima za kongres i ovi bi ispalili po njenoj želji. Ta pripovijest upropaštava Bak[unjina].

Bit će da ste primili odgovor lista »Concordia«.^[493] To su, dakle, kateder-socijalisti! Te ljude ipak nisam smatrao *tako* glupima, vjerovao sam, neki Beta-Betzicheck uređuje list.

Factum Verdy znao sam iz lista »Köl[nische] Z[ei]t[un]g«, ali ne da je čovjek ujedno i varalica. Vrlo lijepo. Uostalom, taj bijedni Sonnemann vidi u svakom velikom historijskom događaju samo šansu da svoj ušljivi Frankfurt opet učini slobodnim gradom. Zato Prusi moraju još uvijek dobiti batina. Prema našim vijestima, pripreme su poduzete u tako kolosalnim razmjerima da je poraz Prusa moguć samo tada ako je, osim Francuske i Rusije, i Austrija protiv Pruske. Ali Austrija je *sa* Pruskom, ukoliko ne dođe do neočekivanog preokreta, što se pod ovim okolnostima ne da pretpostaviti. Osim toga, doživjet ćemo dražestan igrokaz kako Wilhelm¹ izdaje proglas Poljacima i opet uspostavlja nekakvu Poljsku. A to upropaštava njega i čitavu prusku privredu. Njemačko-prusko carstvo još je u stalnom usponu ka svom vrhuncu; ovaj rat, sretno vođen, dovest će prema očekivanju, brzo do toga i tada će se brzo skotrljati sa vrtoglave visine napoleonske Glorie². Bilo bi dobro da pokret *ovaj put* potekne iz Berlina; tamo se suprotnosti veoma zaoštavaju, a da dođe do izbijanja, bit će potrebno da se izmijeni političko stanje stvari. Takva berlinska revolucija bit će sigurno traljava, ali ipak bolja, ona dolazi iznutra, kao nakon nekog Sedana, koji svuda ima loše posljedice.

---

¹ Wilhelm I — ² slave

Hirsch mora nabaviti iz Švicarske slijedeća Bak[unjinova] djela:
Lettres à un francais (anonym), Ženeva, 1871.

L'Empire knouto-germanique par M. Bak[ounine], Ženeva, 1871.

Preko knjižara nema ništa, pokušao sam, no Boruttau će mu ih sigurno dobiti, jer za tim čezne.

Pozdravite Liebk[nehta] i Bebela kad ih opet vidite.

Najljepši pozdrav.

Vaš

F. E.

205

Engels Theodoru Cunou

u Litih

London, 4. aug. 1872.

Dragi Cuno,

Belgijsko Federalno vijeće nije nam moglo učiniti veću uslugu nego je učinilo svojim nastupanjem protiv njemačke sekcije iz Vervijea.^[558] Ono time dokazuje kako je postojanje Generalnog vijeća neophodno da se zaštite interesi sekcija *od Federalnih vijeća*. Ali belgijsko Federalno vijeće ne može isključiti njemačku sekciju iz Internacionale, već samo iz belgijske federacije: *Reglement general titre IV: Conseils ou Comités fédéraux, art. 4. Toute fédération pourra refuser d'admettre ou exclure de son sein des sections ou Sociétés, sans toutefois pouvoir les priver de leur caractère d'internationalité.*¹ Dakle, njemačka sekcija iz Vervijea, kao nezavisna sekcija, sada ima pravo prema čl. 7. Općeg Statuta (kraj čl.) da se direktno dopisuje sa Generalnim vijećem. Upozorite ljude na to i natjerajte ih da pišu ovamo, do sada nije ništa stiglo.

Da li je Schlehbach u Vervijeu primio moje pismo² i zašto ne odgovara?

Šaljem Vam jedan br. lista »Emancip[ación]« i okružnicu od Lafargue-a (Marxovog zeta), špansku, molim Vas da je brižljivo proučite. Iz toga ćete vidjeti o čemu je bilo riječi kod Bakunjinina. O tajnom društvu unutar Internacionale, da njome na taj način ovlada. Srećom, plan je time otkriven, i na vrijeme. Ova pripovijest upropaštava B[akunjinina]. Generalno vijeće izdalo je u utorak o tome Adresu, koja ujedno optužuje špansko Federalno vijeće, u kojem sjedi 5 članova Alijanse.^[556]

U velikoj žurbi — moram redigirati tu Adresu i imam strahovito mnogo drugih poslova oko Internacionale za kongres.^[108]

Vaš.

F. E.

Recite Hermanu da sam se raspitao za njegov posao, ali da do sada ne mogu ništa pronaći. Prema mome posljednjem tamošnjem iskustvu iz februara, nema svrhe ići do Jackson & Sons. Kažite H[ermanu] neka piše ovamo svom prijatelju Prigneaux-u, to je pravi čovjek.

¹ Opći Pravilnik, odjeljak IV: Vijeća ili federalna vijeća, čl. 4. Svaka federacija može društva ili sekcije primiti ili isključiti iz svoje sredine. *Ali ona nije ovlaštena da ih liši njihovog međunarodnog karaktera.* — ² Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 197.

206

Engels Johannu Philippu Beckeru

u Ženevu

London, 5. aug. 72.

Dragi Stari,

Što će kongres biti u Hagu⁽¹⁰⁸⁾, za to je bio kriv, prije svega, Vaš nesretni rascjep oko revizije ustava¹, mi nismo mogli predvidjeti kuda bi to vodilo i nismo imali vremena za gubljenje. No, odsada treba razmisliti i o slijedećem:

1. Nismo precijenili snagu Jurasovaca. Prema njihovim vlastitim navodima i prema uplaćivanju priloga, imaju 294 čovjeka, među njima sekcija Longemala sa 62, i 74 graveurs i guillocheurs² koji su tek pristupili. Znamo mi njihove manevre. Od 62 člana iz Longemala *svaki* bi na ma koji način dobio falsificiranu punomoć, k tome još sami Jurasovci, oko tucet, k tome nekih 20 Talijana, 6 Španaca, i više je nego dovoljno. Pod takvim okolnostima tada bi im se priključili djelomično i Belgijanci.

2. Što se tiče falsificiranih punomoći, iz Amerike (od Woodhullianera) dobili bi 30 - 40, odavde tucet (od sekcija koje nisu nikad pripadale Internacionali, koje su oformile Universalist Federal Council⁽⁴²³⁾) od njemačkih švajcerovaca, koji su se ovome direktno priključili, 50 - 60, iz Španije sa nešto spretnosti također dobar broj. O Italiji ću govoriti odmah. Dakle, postojali su dobri izgledi da bi se prilikom ovjeravanja punomoći, pri čemu se ovaj put sve rješava, dozvolio pristup društvima sa većinom, koja su se silom htjela nametnuti Internacionali, ali koja joj nikad nisu pripadala, osobito kad se pomisli kako su radnici u takvim stvarima većinom dobroćudni i kako se dešavalo na svim prijašnjim kongresima. Pri tome ne treba zaboraviti da će i među nama biti dosta sekcija čiji prilozi nisu u redu i koje zato moraju glasati popustljivo da bi same mogle tražiti popustljivost. A kad bi se to dogodilo, preostalo bi nam samo da uzmemo šešir i istupimo iz Internacionala.

3. Ti potcijenjuješ moć Alliance⁽¹⁶⁰⁾ u Italiji, mi imamo u Italiji samo jednu sekciju, Torino, za koju znamo da je dobra; možda još Ferara. Milano je, otkako je Cuno otišao, potpuno u rukama bakunjinista, Napulj je bio uvijek, a Fascio Operaio u Emiliji, Romanja i Toskana potpuno su u Bak[unjin]ovim rukama. Ti ljudi tvore Internacionalu za sebe, nikad se nisu prijavili, nikad plaćali članarinu, ali se ponašaju

¹ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 192. — ² gravera i giljošera

kao da pripadaju Internacionali. Njima upravljaju članovi tajne Alijanse, veoma su brojni i mogli bi lako izabrati 40 delegata, 1 delegat na 50 ljudi, od kojih 15 - 20 otud poslanih, ostatak delegati iz Longemala, kojima su poslani blanko punomoći.

4. Belgijanci neće preplaviti Hag, oni zaziru od plaćanja članarine. Osim toga, posljednji kongres u Briselu^[559] dokazao je da oni kad dođe do gustog nisu tako loši. Odlučili su da u Hagu mogu biti zastupljene samo pravilno priznate sekcije, a to je glavno.

5. Trebao si pročitati Schwitzguébelovo licemjerno pismo puno jada, u kome kuka što se kongres neće održati u Švicarskoj, i već je potajno najavljen budući protest.^[560] Ako išta drugo, to mi je dokazalo da smo pravilno djelovali.

Bezuvjetno se spremi i dođi, vidjet ćeš, stvar je u redu. Ali *samo tada* ako s naše strane zapnemo svim silama. Ostali su fanatici, drže za ruku razne bogate buržuje koji plaćaju velike svote, a sami tokom cijele godine nemaju baš nikakvih troškova. Da su naši prijatelji marljivi samo pola kao oni, tada nikad ne bi otišlo tako daleko. Iz Amerike dolaze Sorge i Dereure, ostali (Woodhulleri) šalju 3, među njima jednu gospođicu. Naravno, mi dolazimo svi. Gledaj da Švicarci ovaj put ne izbjegnu troškove i da budu valjano zastupljeni. Osobito i njemački Švicarci.

Uostalom, sutra navečer bacićemo bombu koja će bakunjiniste samo donekle prestrašiti, naime, jednu javnu izjavu o postojećoj Alliance de la D[émocratie] S[ocialiste] kao *tajnom društvu*.^[561] Iz Španije smo konačno dobili potreban materijal i dokaze, a napadamo odmah i špansko Federalno vijeće³, u kojem sjedi 5 iz Alliance. Madridski »Emancipación« otvorio je vatru već prošle subote, bit će to veseo ples. Naravno, smjesta ćete dobiti jedan pr[imjerak] za »Égalité«. Ti prasci su vjerovali da iz Lokarna preko tajne organizacije mogu upravljati čitavom Internacionalom. Ali to ih raskrinkavanje upropaštava i ukoliko Švicarska i Njemačka samo donekle izvrše svoju dužnost, tako da ovi iz Alijanse *zbog nemarnosti naših prijatelja* ipak ne dobiju većinu, tada će sve ništarije odletjeti u zrak, a mi ćemo najzad imati mir.

Tvoje prijedloge sutra ću saopćit Frankelu i Leßneru.

Vaillant ovdje i dalje živi svojim mirnim životom i bavi se kemijom i revizijom Statuta^[561], što ga veoma zanima.

Marx Te pozdravlja.

Tvoj
F. Engels

³ Karl Marx-Friedrich Engels, *Španskim sekcijama Međunarodnog udruženja radnika*.

207

Engels Waleryu Wróblewskom

u London

(koncept)

122, Regent's Park Road, N.W.
London, 7. avgusta 1872.

Gradaninu Wróblewskom,
predsjedniku komiteta za pomirenje.

Gradanine,

Budući da me je pred sakupljenim Generalnim vijećem lažno optužio građanin Hales^[562], molim Komitet za pomirenje^[525] da zatraži od spomenutog građanina Halesa da napiše svoju optužbu i da mi je dostavi kako bih se mogao braniti.

U isto vrijeme optužujem građanina Halesa pred Komitetom za pomirenje da me je gnusno klevetao iznijevši takvu optužbu pred Generalno vijeće.

Ovlašćujem građanina Marxa da saopći ovu izjavu pred Komitetom za pomirenje.

Prevod s francuskog

208

Marx Nikolaju Franceviču Danijeljsonu
u Petrograd

London 15. avgusta 1872.

Poštovani gospodine,

Vjerujem da ste primili prvi dio drugog njemačkog izdanja^[406] koji sam Vam poslao prije nekoliko dana. Također ću Vam poslati prvih 6 livraisons¹ francuskog izdanja^[123], koji će izaći za nekoliko dana. Potrebno je usporediti *oba izdanja* jer sam ponešto dodavao i mijenjao u francuskom izdanju.

Primio sam Vaše zanimljivo pismo i odgovorit ću na nj za nekoliko dana. Također sam primio rukopis i članak iz »Vestnika«.^[563]

Danas pišem na brzinu iz posebnog razloga, koji je *krajnje hitne* prirode. B[akunjin] je godinama tajno nastojao da minira Internacionalu i mi smo ga sada natjerali da zbaci masku i da se *javno odcijepi* s glupanima koje je vodio. On je bio onaj glavni u N[ečajevljevoj] aferi.^[530] Tom B[akunjinu] je svojevremeno povjeren ruski prevod moje knjige. Za to je unapred primio novac i umjesto da izda djelo, šalje ili je poslao Ljubavinu (to mu je ime, mislim), koji je svršio stvar s izdavačem, sasvim podlo i kompromitujuće pisano.^[564] Meni bi naročito koristilo *ako bi mi to pismo bilo odmah poslano*. Budući da je to čisto *komercijalna* stvar i da pri korištenju pisma ime neće biti spomenuto, nadam se da ćete mi pribaviti pismo. Ali nema vremena za gubljenje. Ako ga šaljete, treba da ga pošaljete odmah jer potkraj mjeseca treba da otputujem iz Londona na Haški kongres.^[108]

Vrlo Vam odani
A. Williams²

Prevod s engleskog

---

¹ svezaka — ² Marxov pseudonim

209

Marx uredniku lista »Times«

u London

1, Maitland Park Road N.W.
[London] 15. avg. 1872.

Gospodine,

U Vašem današnjem izdanju našao sam člančić naslovljen »The International«¹, koji sadrži, prema »pariskim novinama«, tobožnju okružnicu »Grand Council-a«² tog udruženja s mojim potpisom kao »generalnim sekretarom«.

Slobodan sam, u odgovoru, da izjavim da je taj dokument izmišljotina od početka do kraja. Nikada Generalno vijeće Međunarodnog udruženja radnika nije izdalo takvu okružnicu niti bih ja, kao generalni sekretar, mogao potpisati nešto slično, jer nikada nisam zauzimao takav položaj.

Molim Vas da objavite navedeno u slijedećem broju. Ostajem, gospodine, Vaš odani sluga,

Karl Marx

Prevod s engleskog

---

¹ »Internacionala« — ² »Glavnog vijeća«

210

Engels E. Glaseru de Willebrordu

u Brise|[⁵⁶⁵]

(odlomak)

London, 19. avgusta 1872.

Vjerojatno već znate da je bitka sada izvojevana. Talijani, takozvani internacionalisti, održali su konferenciju u Riminiju^[566], gdje su predstavnici 21 sekcije odlučili: »Konferencija itd., itd.«

Bilo bi dobro da se to odmah objavi u listovima »Internationale« i »La Liberté«. Bakunjin, čiji se stil prepoznaje u svakom od tih dokumenata, vidjevši da je partija izgubljena, naređuje povlačenje na svim frontovima i sa svojima se odvađa od Internationale. Sretan put u Nešatel!

Ali, evo, što je još smješnije: od te 21 sekcije koje sebi prisvajaju pravo da sazovu međunarodni kongres, samo napuljska pripada Internacionalni. Ostalih 20, da bi sačuvala svoju autonomiju, stalno su se uzdržavale da ne učine ma kakav postupak koji propisuju naš opći Pravilnik o mogućnosti njihova pristupanja. Njihovo je načelo »L'Italia farà da sè«¹; oni stvaraju Internacionalu izvan Internationale. Tri ostale sekcije, koje su saglasne s Generalnim vijećem — sekcije u Milanu, Torinu i Ferari — nisu poslale delegate u Rimini.

Na taj način, pored Svjetskog federalističkog vijeća^[423], koje sačinjavaju društva koja ne pripadaju Internacionalni i samim tim nastoje da s njom rukovode, evo autoritarnog kongresa koji sazivaju društva izvan Internationale i nastoje da za nju donesu zakone.

Uostalom, to se događa u pravo vrijeme da bi Španci progledali; u Španiji smo uspjeli da istjeramo lisicu iz njene rupe. Prisilili smo alijansiste da sami objave »posve tajni« statut Alijanse.^[160] Sadašnje Federalno vijeće (špansko), u kome su od 8 članova 5 alijansisti, otkriveno je i javno optuženo kao izdajnik Internationale. Borbe su izbile svuda između alijansista i internacionalista. Najstariji sindikat na svijetu, koji sačinjavaju katalonski tkači i predioničari^[567], s 40 000 članova, izjasnio se za nas i šalje na kongres^[108] Mora, jednog od naših, jer on, kao što kaže punomoćje, bolje nego itko zna šta je Alijansa. Zaključak u Riminiju dokusurit će Alijansu u Španiji.

Danci šalju dva delegata; Nijemci najmanje 5 ili 6. Sorge i De-reure su na putu iz Amerike; tamošnji cjepači žele trojicu poslati.

---

¹ »Italija će sama učiniti«

Lafargue dolazi s punomoćjem Portugalaca.

Još je jedna druga prednost. Odsad će biti izbjegnuto svaki javni skandal na kongresu. Sve će se odvijati dostojanstveno u odnosu na buržoasku javnost.

Što se tiče kongresa u Nešatelu, vidjet će se da se samo jurska federacija s nekoliko talijanskih sekcija na njemu iskupila, to će biti potpuni poraz.

Napokon, sve je dobro, ali se zbog toga ne treba uspavati. Ako internacionalisti ispune svoju dužnost, Haški kongres će predstavljati veliki uspjeh, postaviti će organizaciju na čvrste osnove i Udruženje će se opet mirno, interno, razvijati i suprotstavljati se s novom snagom svim spoljnim neprijateljima.

Prevod s francuskog

211

Engels Wilhelmu Liebknechtu

u Hubertuzburg

London, 24. avgusta 72.

Dragi Liebknecht,

Žao mi je što moram odbiti Tvoj prijedlog za kandidaturu već stoga što sam uslijed svog nedozvoljenog desetogodišnjeg boravka u inostranstvu izgubio svoje prusko podanstvo, a time i prava građanstva njemačkog Rajha.^[568]

Danas smo saznali da će Jurasovci ipak doći u Hag^[108], ali će se poslije prvih zaključaka protiv Alijanse^[160] povući i zatim održati svoj kongres u Nešatelu. Bit će da je Bak[unjin] prenaglio sa svojim instrukcijama za Italiju, Španjolci su mu, valjda, nagovijestili da *tako* ipak ne ide, i da ipak moraju poći u Hag, makar samo da protestiraju. U španjolskom Federalnom vijeću postoji, naime, alijansistička većina koja je uvela takav izborni modus da će se vjerovatno ovamo poslati 4 od Alijanse.^[569] Naprotiv, Unija katalonskih tvorničkih radnika (40 000 ljudi)^[567] šalje jednog od naših, Mora. Talijani će se kloniti da dođu poslije svog zaključka iz Riminija.

Sorge je ovdje kod mene, šalje pozdrave.

Tvoj
F. E.

Tučnjavu od bakunjinista ne treba očekivati. *Oni* su neizmjerne kukavice, premda lajave. Ne napadaju ako ih nema 8 na jednoga.

212

Marx Ludwigu Kugelmannu

u Hanover

[London] 26. avg. 72.

Dragi Kugelmann,

U Hagu^[108] delegati trebaju nositi plave trake da bi ih ljudi koji ih dočekuju prepoznali.

U slučaju mimoilaska:

Privatna adresa: Bruno Liebers, 148, Jacob Catsstraat.

Javna kongresna dvorana: Concordia, Lombardstraat.

U velikoj žurbi.

Tvoj

K. M.

213

Engels Hermannu Jungu

u London

[Hag, početkom septembra 1872]

Dragi Jung,

U cijeloj finansijskoj godini nalazim uplate za najamninu

31. oktobra 1871. — Truelove	£ 7.7
i dvije uplate Martinu	5.—
	<hr/>
	£ 12.7

ali *nikakve* uplate Truelove-u za napuštanje *starog lokala*.

Sada to treba platiti — jeste li zaboravili da to uknjižite? Molim Vas da pišete u Hag, na adresu naznačenu na poleđini, kada je ta uplata izostavljena u knjigama. Znam da smo u prošloj godini na konferenciji dugovali šestomjesečnu stanarinu, a sada ništa ne dugujemo.^[570]

Bratski Vaš

F. Engels

Bruno Liebers

148, Jacob Catsstrat

Den Haag, Holland

Naznačiti unutra u koverti da je to za mene.

Prevod s engleskog

214

Engels Friedrichu Adolphu Sorgeu

u Hoboken

London, 21. sept. 72.

Dragi Sorge,
Nadam se da si već sretno u Njujorku, a sigurno je i Cuno izdržao pod palubom.

Ponio si ove kongresne odluke¹:

1. nove čl. 2 i 6 Pravilnika, gl. II o *Generalnom vijeću*,
2. izvještaj komisije o Alijansi^[571],
3. izjavu manjine^[572],
4. odluku o premještanju^[573] i izboru 12 članova Generalnog vijeća sa ovlaštenjem da dodaju još 3, kao i popis izabranih.

Dakle, još Ti nedostaju:

1. odluka o izrazima simpatije mučenicima proletarijata^[574]
2. ona o priložima,
3. ona o anuliranju punomoći i
4. možda doslovan tekst članova Statuta o politici.^[575] Te 4 prilažem.

Ostali papiri koje si ovdje ostavio su 1. prispjeli akti, o kojima nije ništa odlučeno, 2. neprihvaćeni prijedlozi, 3. jedan ili dva prijedloga poslovnika, koji su prihvaćeni i pozitivno riješeni na kongresu. Svi ovi spadaju u zapisnik i za Vas nemaju značaja.

Još se sjetih, možda Ti nemaš

5. Lafargue-ov prijedlog o stvaranju međunarodnih tredjuniona, zato ga prevodim sa španjolskog i prilažem ga.

Čim dobijemo izvještaj koji si obećao o debati o punomoćima^[576] (o protokolu koji, kao što znaš, nije prihvaćen zbog gluposti predsjednika, jer nisu bili imenovani sekretari), bit će načinjen i objavljen službeni spisak odluka.^[577]

Čim od Lucaina dobijemo, obećano krajem m., papire od komisije, koje je ponio u Brisel, on sada sređuje izjave svjedoka, dovršit će se i štampati izvještaj o Bakunjinu i Alijansi.^[578] Dobili smo još veoma lijepih stvari, koje uopće nismo mogli podnijeti komisiji jer su prekasno stigle.

Zatim zapisnici kongresa radi objavljivanja.

---

¹ Karl Marx-Friedrich Engels, *Rezolucije općeg kongresa u Hagu od 2. do 7. septembra 1872.*

Za dopisivanje s Njemačkom, Italijom etc., prilažem Ti sve adrese koje znam.

Hales je ovdje u Federalnom vijeću izazvao velik skandal time što je uspio da se Marxu izglasa ukor, zato što je rekao da su se engleske radničke vođe prodale⁽⁵⁷⁹⁾ — ali jedna ovdašnja engleska i jedna irska sekcija već su protestirale i daju M[arxu] pravo. Momci, Hales, Mottersh[ead], Eccarius etc. bijesni su što su ostali bez utjecaja u Generalnom vijeću.

Guillaume je u Briselu rekao Vilmart-u (što nam je ovaj sam pisao) da će Španci ponovo organizirati Alijansu⁽¹⁶⁰⁾, da je ona sada zaista potrebna.

West je još uvijek ovdje — bez novaca za povratak.

Pozdravi srdačno Cunoa i reci mu da nastavi sa mnom dopisivanje, što on i smjera. Najljepši pozdrav.

Tvoj

F. Engels

Holandani kažu da je njihov osnovni razlog zašto se slažu sa manjinom taj, što žele ponovno ujedinjavanje sa Belgijom i stoga se moraju svidjeti Belgijancima!

Hepner je uhapšen i zapriječeno mu je sa 4 tjedna policijske kazne, jer je, kao što znaš, lično direktor policije u Lajpcigu zabranio Internacionalu!

Odluka prihvaćena na 1. javnoj sjednici:

Le Congrès de l'Association Internationale des Travailleurs réuni à La Haye, exprime au nom du prolétariat universel, son admiration pour les héroïques champions de la cause de l'émancipation du travail, tombés victimes de leur dévouement, et envoie un salut fraternel et sympathique à tous ceux que persécute en ce moment la réaction bourgeoise, en France, en Allemagne, en Danemark et dans le monde entier.

Propose par A. Schwitzguébel et 7 autres.²⁾

O članarinama:

Nous proposons que la cotisation reste telle qu'elle est fixée par les statuts généraux.

(Propose par E. Dupont et 3 autres — *adopté*, samedi matin.)³⁾

² Kongres Međunarodnog udruženja radnika, koji zasjeda u Hagu, izražava u ime svjetskog proletarijata svoje divljenje prema herojskim prvoborcima za stvar oslobođenja rada, palim kao žrtve svoje predanosti, i šalje bratske pozdrave svima onima koje reakcionarna buržoazija proganja u ovom trenutku u Francuskoj, Njemačkoj, Danskoj i u čitavom svijetu, i daje im svoju podršku. (Predložio A. Schwitzguébel i 7 drugih.) — ³ Predlažemo da članarina ostane kako je utvrđena općim Statutom. (Predložio E. Dupont i 3 druga — *prihvaćeno* u subotu 7. septembar do podne.)

O anuliranju starih punomoći:

Je propose d'annuler tous les pouvoirs soumis par le Conseil général, les Conseils, Comités et sections, dans les pays où l'Internationale est prohibée et que le Conseil général ait seul le droit de nommer les fondés de pouvoir dans ces pays.⁴

(Predložio Serraillier i 7 drugih francuskih delegata i prihvaćeno u subotu.)

Lafargue-ov prijedlog jednoglasno usvojen u subotu ujutro, no imam ga samo na *španjolskom* i zato neće imati sasvim službeno do-slovan tekst.

Au nom de la fédération portugaise et de la nouvelle fédération de Madrid je propose:

Que le nouveau Conseil général soit chargé de la mission spéciale de constituer les Associations internationales de métiers (Trades Unions).

A cet effet il rédigera pendant le mois qui suivra la session du Congrès une circulaire qu'il fera imprimer et qu'il enverra à toutes les sociétés ouvrières dont il possédera les adresses, que ces sociétés soient affiliées ou non à l'Internationale.

Dans cette circulaire le Conseil invitera les sociétés ouvrières de constituer l'Union internationale de leurs métiers respectifs.

Chaque société ouvrière sera de même invitée à fixer les conditions sous lesquelles elle veut faire partie de l'Union internationale de son métier.

Le Conseil général est chargé de réunir toutes les conditions proposées par les sociétés qui auront accepté cette idée, et de former un projet général qui sera soumis à l'approbation provisoire de toutes les sociétés ouvrières qui veulent faire partie des Unions internationales de métiers.

Le prochain congrès sanctionnera ce projet d'une manière formelle.⁵

(Podržalo 10 drugih, bez debate jednoglasno usvojeno.) Nje-mačka — Svima u red. lista »Volksstaat«, Hepneru, trenutno Rud. Seifertu — adr. odbora etc. nalaze se u listu »Volksstaat«.

⁴ Predlažem da se u zemljama gdje je Internacionala zabranjena ponište sva punomoćja koje su izdali Generalno vijeće, vijeća, komiteti i sekcije, te da se odluči da Generalno vijeće ima pravo da imenuje opunomoćenike u tim zemljama. — ⁵ U ime portugalske federacije i Nove madridske sekcije predlažem: da se novom Generalnom vijeću povjeri poseban zadatak da oformi Međunarodno sindikalno udruženje (tredjunione).

U tu svrhu treba da u roku od jednog mjeseca nakon ovog kongresa izradi okružnicu, štampa je i pošalje svim radničkim društvima čije adrese ima, pripadala ta društva Internacionali ili ne.

Italija: Sekcija *Torino* (Società Emancipazione del Proletario):

1. Izvana: Monsieur Jean Jacques Goss, Concierge de l'église évangélique,⁶ Via Principe Tommaso Nr. 1, Torino; unutra: Signor Cesare Bert — sekretar. 2. Signor Luigi Perrini, Viale del Rè, 26, Torino.

Ovdje se pričuvati protuhe Carla Terzaghija.

Sekcija *Milano*: (Circolo Operaio), Sekretar Mauro Gandolfi, Via Solferino, 11, Milano (član je Alijanse i sekcije, sumnjiv. Cuno može pobliže ispričati). Sekcija *Rim*: Izvana: Signor Leonardo Centenari, direttore della Tipografia⁷ Rechiederi, Via Monterrato, 25, Roma. Unutra: Signor Osvaldo Gnocchi-Viani. — Pakete adresirati izvana alla Libreria dell'Uni versità⁸, Via Staderari 38 - 40, iznutra na O. G. Vianiju. Prijavljeno tek 14 dana prije kongresa.

Sekcija *Ferara*: sve poslati Enricu Bignamiju, Periodico »La Plebe«, Via Cavour, 19, *Lodi*, Lombardija. Ova sekcija i Torinci, najbolji su, o rimskoj ne znam ništa.

Sekcija *Diridenti*, Sicilija: Avvocato Antonino Riggio (bakunji-
nist), već x vremena nisam ništa o njima čuo.

Španija: *Consejo Federal* de la Región Española: Señor Don Julian Valero, Calle de Sorolla

35, Valencija. Iznutra: Francisco Tomás.

Nueva Federación Madrileña: José Mesa y Leompart, San Pedro 16,3° (treći kat) Madrid (francuski).

Portugal: José C. Nobre-Françe, Travessa do Abarracamento de Peniche, Nr. 4,2° andar (drugi kat), Lisboa, Portugal (francuski) Serailije, Avg., 35, Gaisford Street, Kentish Town, N. W. London.

Brisel: De Paepe, César, Hôpital Saint-Jean, Bruxelles.

Ženeva: H. Perret ili J. Ph. Becker, Temple Unique, Genève.

Holandija: H. Gerhardt, 472, Runstraat, Amsterdam.

Čl. 7a Statuta prihvaćen je u subotu ujutro sa 28 protiv 15 (uključujući uzdržane), dakle, sa više od $\frac{2}{3}$ većine.

Dans la lutte contre le pouvoir collectif des classes possédantes, le prolétariat ne peut agir comme classe qu'en se constituant lui —

U toj okružnici vijeće će pozvati radnička udruženja da oforme međunarodno udruženje svojih struka.

Svako radničko društvo pozvano je samo da utvrdi svoje uvjete za učestvo-
vanje svojih struka u međunarodnom udruženju.

Generalno vijeće je ovlašteno da sakupi sve predložene uvjete ovih društava, ukoliko odgovaraju ovoj ideji, te da izradi plan kojim se predlaže da se privremeno prime sva radnička društva koja se žele priključiti međunarodnom sindikalnom udruženju.

Slijedeći kongres formalno će potvrditi ovaj prijedlog. — ⁶ kastelan evange-
lističke crkve — ⁷ direktor štamparije — ⁸ univerzitetska knjižica

même en parti politique distant, opposé à tous les anciens partis formes par les classes possédantes. — Cette constitution du prolétariat en parti politique est indispensable pour assurer le triomphe de la révolution sociale et de son but suprême, l'abolition des classes. La Coalition des forces ouvrières déjà obtenue par les luttes économiques doit aussi servir de levier aux mains de cette classe, dans sa lutte contre le pouvoir politique de ses exploiters. Les seigneurs de la terre et les seigneurs du capital se serviront toujours de leurs privilèges politiques pour défendre et perpétuer leurs monopoles économiques, et asservir le travail. La conquête du pouvoir politique devient donc le premier devoir du prolétariat.⁹

---

⁹ U svojoj borbi protiv kolektivne vlasti imućnih klasa, proletarijat može djelovati kao klasa samo onda ako se sam konstituirao kao posebna politička partija, različita od svih starih partija, osnovanih od imućnih klasa. To konstituiranje proletarijata kao političke partije neophodno je da se osigura trijumf društvene revolucije i njenog najvišeg cilja, ukidanja klasa. Ujedinjavanje snaga radničke klase, već ostvareno putem ekonomske borbe, mora u rukama te klase služiti i kao poluga u njihovoj borbi protiv vlasti njihovih izrabljivača. Budući da se vlasnici zemlje i vlasnici kapitala, radi obrane i ovjekovječenja svojih ekonomskih monopola i zbog podjarmljivanja rada neprestano služe svojim političkim povlasticama, osvajanje političke vlasti postaje prva dužnost proletarijata.

215

Engels Hermannu Jungu

u London

Regent's Park Road
[London] 1. oktobra, 72.

Dragi Jung,

Možete li mi dostaviti adrese sekretara:

1. ljevača željeza,
2. brodskih tesara,
3. brodskih šupera (ako imaju udruženje).

Potrebne su mi odmah da bih se s njima povezao u pogledu štrajka u Portugaliji.^[580] Obratio sam se britanskom Federalnom vijeću, ali ne mogu saznati da li su što poduzeli, te ja moram djelovati na svoju ruku.

Vaš odani
F. Engels

Moja gospođa¹ pozdravlja Vašu suprugu i Vas.

Prevod s engleskog

---

¹ Lizzy Burns

216

Engels Friedrichu Adolphu Sorgeu

u Hoboken

London, 5. okt. 1872.

122, Regent's Park Road, N. W.

Dragi Sorge,

On vous taille de la besogne.¹ Pril[ažem] francuski prevod (jer na tom jeziku se najdoslovnije prevodi) 2 članka iz lista »Federación« (Alerinijev list). Međutim, Belgijanci nisu strašni. Nakon što su onda dobili pisma, prestrašili su se čak svoje vlastite drskosti i ne znaju kako da sebi pomognu; uz to dezorganizacija Internationale u Belgiji svakodnevno raste, što je veoma korisno kad je potrebna nova organizacija.

Naprotiv, ne bi smjeli ignorirati zaključke Jurasovaca, donio ih je jedan federalni kongres^[581], koji objavljuju javnu pobunu. Le Conseil général est tenu d'exécuter les résolutions du Congrès² (ženevski zaključak). Odmah smo pisali u Ženevu zbog najnovijeg broja lista »Bulletin Jurassien« i, čim stigne, šaljemo Ti ga. Ako hoćete, mogli biste, pored toga, pisati direktno Comité Fédéral Jurassien (adr. Adhémar Schwitzguébel, graveur, Sonvillier, Jura bernois, Suisse) i zahtjevati izvještaj.

Veoma je dobro što gospoda javno objavljuju rat i nama samima daju dovoljno razloga da ih istjeramo. Nakon ovog otvorenog objavljivanja, zahtjev većine federacija da konferencija odluči o stvari, nemoguće je, uz to, za to glasaju najviše 4 (oni sami, Španci, Belgijanci, Holandani), svi ostali protiv. Prema našem mišljenju, brza energična akcija protiv tih prakavgadžija, čim imate dokaze u rukama, potpuno je na mjestu i vjerojatno će biti dovoljna da se razjuri taj otcjepljivački savez, koji ugrožava.

Jučer sam Ti poslao br. 65, 66. i 67 lista »Emancipación«.

O činjenici da je Guillaume izjavio u Briselu Vilmartu: da će Španci ponovo organizirati Alijansu^[160], da je poslije Haškog kongresa^[108] potrebna nego ikada, sam je Vilmart pisao Lafargue-u, čitao sam to pismo.

Htio sam priložiti još izvještaj za Generalno vijeće o Španiji,

¹ Zadaju Vam mnogo posla. — ² Generalno vijeće mora izvršiti zaključke kongresa.

Portugalu i Italiji³, ali do slanja današnje pošte nisam završio. U zamjenu prilažem izvještaj za sekciju VI^[582], koji ćeš dati Bertrand-u.

Hales je ovdje protiv mene i Marxa započeo strašan klevetnički rat, koji se već, a da ne trebamo ni prstom pomaknuti, okreće protiv njega samog. Izlika je bila M[arxova] izjava o korumpiranosti engleskih radničkih vođa.^[579] Nekoliko londonskih sekcija i čitav Mančester protestirali su vrlo energično, i Hales je izgubio svoju prijašnju većinu u Federal Councilu, tako da će vjerojatno uskoro sasvim izletjeti.

Prokleti Lucian nije nam još poslao papire o Alijansi što ih je ponio, te stoga još ne možemo početi.^[578] Uz ruske publikacije o Bakunjinu, naknadno primljeni dokumenti iz Švicarske krajnje su interesantni, obuhvaćaju čitav Nečajevljev proces^[530] i napraviti će ogroman skandal. Još nikad nisam naišao na takvu podlu nitkovsku bandu.

Moja žena⁴ je doznala nakon Tvog odlaska da je Emma primila od Tebe novac za Tvoje rublje i moli me da Ti kažem da se to desilo bez njenog znanja, inače to ona nikad ne bi dopustila.

Ne zaboravi zapisnik o debati o punomoćima^[576], bez kojeg ovaj dio uopće ne možemo uvrstiti u zapisnik, ovdje nitko nema nešto o tome.⁵

Sada sa svakom poštom očekujemo vijest od Tebe i koju riječ od novog Generalnog vijeća.

Najljepše pozdravi Cunoa, vjerojatno će pisati uskoro.

Poor⁶ Hepner dobio je 4 tjedna zatvora, jer je Internacionala u Lajpcigu zabranjena!

Tvoj
F. Engels

³ Friedrich Engels, *Izvještaj Generalnom vijeću Međunarodnog udruženja radnika o stanju Udruženja u Španiji, Portugalu i Italiji*. — ⁴ Lizzy Burns —

⁵ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 214. — ⁶ Jadni

217

Marx Hermannu Jungu

u London

[London] 14. okt. 72.

Dragi Jung,

O Grève¹ pišite najbolje direktno:

1. *Lajpcig*: Redakcija lista »*Volksstaat*«, 4, Hohestraße.
  2. *Beč*: Redakcija lista »*Volkswille*«, 32, Alserstraße.
  3. *Berlin*: *Fr. Milke*, Schriftsetzer², 65, Hof IV, Schützenstraße.
- Salut.

K. M.

---

¹ štrajku — ² slovoslagač

218

Engels Friedrichu Leßneru

u London

London, srijeda [16. oktobra 1872]

Dragi Leßner,

Hoćeš li sutra navečer pril[oženi] rukopis¹ dati sekretaru Federal Councila?² Bude li tada Hales zahtijevao da se u Lisabon piše direktno bez mog posredovanja, onda je najbolje da kažeš samo ovo: ovdje je riječ o tome da se stvar *brzo riješi*, i zato je najbolje da mi se bez daljnega odgovori; a ako Hales sada, opet, iznese formalna pitanja i osobna pitanja, tada to samo dokazuje da on ne želi da se *istinski radi*, već da su, ne samo vrijeme Federal Councila već i interesi portugalskih radnika, žrtvovani njegovim ličnim intrigama. Ako zahtjevaju da dam lisabonsku adresu, onda radije ne govori ništa više o tome, rješenje će se naći.

Tvoj
F. E.

---

¹ Friedrich Engels: *Britanskom Federalnom vijeću Međunarodnog udruženja radnika* — ² Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 215.

219

Engels Theodoru Cunou

u Njujork

122, Regent's Park Road, N.W.
London, 29. okt. 72.

Dragi Cuno,

Primio sam Tvoje pismo od 8. i zapisnik¹, za oboje najljepša hvala.

»Bull[etin] Jurassien«, koji ste sigurno dobili, i list »Internationale« koji će danas otići iz Brisela, dokazat će Vam da se stvar mora ozbiljno uzeti i da je apsolutno nužno da se *Sorge* ipak prestane dvoumiti, te da prihvati izbor^[583] kako bi se time osiguralo ne samo jedinstvo akcije već prvenstveno sama akcija. Ako se ne postupi energično i odmah ne proklamira i motivira isključenje Jurasovaca zbog njihovih kongresnih odluka^[581] kojima krše Statut i haške odluke, zatim isključenje članova antiautoritarnog kongresa^[584], ukoliko oni uopće pripadaju Internacionali, tada će se gospoda suviše osiliti. Još uvek ima vremena, Belgijanci su se prestrašili svoje vlastite hrabrosti i postali kolebljivi, u Španiji opozicija protiv Alijanse svakodnevno jača, već se zahtijeva izvanredni španski kongres radi ispitivanja haškog postupka Federalnog vijeća i delegata, ali sve se to opet hladi kad se trpi bezobrazni postupak Jurasovaca; da ljudi poduzimaju sve, to vidite iz Halesovog pisma u listu »Internationale«.^[585] Hales je dopisnik Jurasovaca, a njihov »Bulletin« sa svinjskim člancima besplatno dijeli svakome tko ga želi i šalje ga svim sekcijama.

Moram završiti. Pošta odlazi. M[arx] i ja preturpani smo poslovima oko kongresa i štampanja^[577] kao nikad prije. Bit će da je *Sorge* dobio »Emancipación«, Ti mu ga možeš prevesti. Slijedeći steamer² donosi opet nekoliko brojeva. Pored lista »Volksst[aat]«, to je naš najbolji list.

Pripovijest sa Westom divno nas je zabavila.

Tebe i *Sorgea* svi srdačno pozdravljamo.

Tvoj
F. Engels

Lafargue i gospoda stigli su jučer.

¹ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 214. — ² parobrod

220

Engels Friedrichu Adolphu Sorgeu

u Hoboken

122, Regent's Park Road
London, 2. nov. 72.

Dragi Sorge,

U pril[ogu] moj izvještaj o Španiji.¹

Upravo su zatražili da Generalnom vijeću službeno prijavim osnivanje slijedeće dvije sekcije:

1. Associazione degli operai e degli agricoltori della Bassa Lombardia (Sezione di Lodi), Enrico Bignami, Via Cavour 19, sekretar.
2. Consociazione dei liberi Lavoratori Abruzzesi (Sezione di Aquila, istoimena provincija. Dopisivanje za sada via Lodi).

Prijavu šalje Bignami^[586], koji također javlja da su obje prihvatile Statut u skladu sa općim Statutom. Zatražit ću primjerke i poslat ću Vam ih.

Bignami je jedini momak koji je u Italiji, mada zasad ne mnogo energično, pristao uz nas. U svom listu »La Plebe« štampao je ne samo moj izvještaj o Haškom kongresu² već i moje privatno pismo³ za njega, koje je mnogo snažnije. Budući da mu trebam poslati prepisku, list ostaje kod nas. Zatim je dao da se iznova štampa opći Statut sa haškim izmjenama i također moj izvještaj sa kongresa.^[587] On se nalazi među autonomamašima i stoga se mora još malo pripaziti.

O Torinu ne čujem više ništa. Cuno nam u Milanu svakako mora pronaći vezu da bi bar izvještaji dolazili. S Ferarom se posreduje preko Lodija, sekciju je osnovao Bignami.

Marx me moli da Ti kažem da su zapisnici *trenutačno* ovdje još apsolutno potrebni.^[588] Svakog se dana može desiti da putem izvadaka iz tih zapisnika moradnemo odgovoriti na laži što ih ovdje pronose Hales, Mott[ershead] i Ecc[arius], te Jurasovci na Kontinentu. S druge strane, zasad ih vi ne trebate, napravljen je i poslan vam izvadak koji uz obrazloženje sadrži administrativne odluke.

Radi sigurnosti, dajem Ti još jednom adrese za Španiju, Italiju i Portugal. Ustanovljenje generalnog sekretara-korespondenta, koji

---

¹ Izvještaj Generalnom vijeću Međunarodnog udruženja radnika o stanju Udruženja u Španiji, Portugalu i Italiji — ² Haški kongres — ³ Pisma iz Londona — još jednom o Haškom kongresu

ima pomoćnike samo radi jezika, smatram veoma razumnim ukoliko si Ti prihvatio to mjesto.^[589]

Sve Vas najljepše pozdravljam.

Tvoj
F. Engels

José Mesa y Leompart, Calle de San Pedro Nr. 16, 3° (3-eći kat), Madrid.

Špansko Federalno vijeće: u koverti (iznutra adresirati Francisco Tomás) Don Julianu Valerou, Calle de Sorolla 35, Valencia.

Lisabon: Signor Dom. J. C. Nobre-França, Travessa do Abarracamento de Peniche Nr. 4, 2° andar (2-i kat), Lisaboa.

Torino: Unutrašnja koverta: Cesare Bert, sekretar tamošnje sekcije.
— Vanjska: Monsieur J. J. Goss, Concierge de l'église évangélique⁴, Nr. 1, Via Principe Tommaso, Torino.

Torino, druga adresa: Luigi Perrini, Viale del Rè 21 (bez unutrašnje koverta, on je stari član).

Izveštaj o Italiji slijedi — Lafargue prevodi o Portugalu ono što je otud poslano kongresu.

Upravo revidiram francuski prevod *Manifesta*, ovako u rukopisu uglavnom je sasvim dobar, ukoliko je »Woodhull« bio dobar.^[590]

---

⁴ kastelan evangelističke crkve

221

Engels Friedrichu Adolphu Sorgeu

u Hoboken

London, 16. nov. 72.

Dragi Sorge,

Tvoje pismo od 25. ukrstilo se s mojim od 2. nov.¹ Bit će da Ti je Marx otada pisao.

Adresu^[591] na francuskom dao sam Serrailier-u, a na engleskom najprije M[ac] D[onnelu] za Irce, onda sam je lično prepisao za »Intern[ational] Herald« i konačno poslao Federal Councilu. Naime, postavio sam sebi pitanje da li će je Federal Council zatajiti ili će je, pak, *doslovno* štampati, sa raznim engleskim jezičnim greškama i jakim germanizmima, da bi se na taj način narugalo. Nedostatke sam, naravno, do-tjerao, jer Adresa *kako* na engleskom tako na francuskom nikako nije bila za štampanje. Mi ovdje takve stvari uvijek dajemo bilo kojem obrazovanom native² da ih korigira, i Ti ćeš to morati jer se u službenim dokumentima ni sama gramatika često ne može mijenjati, a to je uvijek fatalno. Za Halesa, Jurasovce itd. svaka greška te vrste svakako predstavlja veselje.

Belgijanci dosad nisu još ništa štampali.

U Australiju morate Vi poslati Adresu, Harcourt je u međuvremenu sigurno bio kod Tebe; ja nemam ni jednu adresu u Australiji.^[592]

Jones i Le Moussu podsjećeni. Serr[ailier]-a ću vidjeti sutra i reći mu da Vam napravi izvještaj koji zbog *Dereure-a* ne smije sadržavati imena i adrese, to Ti može poslati tajno. O Dereure-u kasnije.

Markice^[4251] — Le Moussu je besplatno napravio crtež — koštale su oko 1£. Štampanje Statuta na engleskom oko 12.

Već sam Ti najavio osnivanje dviju novih talijanskih sekcija³. Službeno pismo u prilogu.

Danas Ti šaljem:

1 »Emancipación« i manifest od Nueva Federación Madrileña
1 »Égalité«

1 »Intern[ational] Herald« — izvještaj Federal Councila

7 Résolutions du Congrès de La Haye⁴.

Nadalje izvještaj o slijedećem:

1. *Blankisti*. Izdali su pamflet: *Internationale et revolution*^[593], nekoliko primjeraka per next steamer⁵. Objavljuju svoj istup iz Inter-

---

¹ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 220 — ² domaćem čovjeku (vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 230) — ³ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 220. — ⁴ Rezolucije Haškog kongresa — ⁵ slijedećim parobrodom

nacionale koja se je usmrtila premještanjem Generalnog vijeća u Njujork. Osnovat će vlastito društvo i stvaraju već jake grupe u Francuskoj. Stoga je apsolutno potrebno da se Dereure 1. nikako ne dočepa adresa za Francusku, 2. i da se izjasni o svom stavu. Posljednje je hitno tek onda ako Vi smatrate da je to dobro. Serrailier odgovara na ovu petljanju u listovima »Liberté« i »Égalité«. Ranvier je izjavio Lafargue-u da je prvi nacrt bio posve ličan, tako da je on izjavio da ga neće nikad potpisati. Drugog, objavljenog, nije nikada vidio, njegovo ime nalazi se ispod, bez njegova odobrenja. On je s njima u svađi, oni su išli tako daleko da ga stave pred sud, jer je bez dozvole nastavio članstvo izbjegličkom klubu Cercle d'Études Sociales⁵⁹⁴, a on nije htio dozvoliti cjeplidlačka ispitivanja suda imenovanog od »purs«⁶ (tako se blankisti nazivaju). Vidiš, oni se igraju Commune révolutionnaire⁷ sasvim na stari način. Zabavit će Te brošura u kojoj Vaillant sve naše ekonomske i političke stvari najozbiljnije proglašava za blankističko otkriće. U raznim mjestima Francuske, osim Pariza, gdje je njihov agent dugački Walter, već su izazvali smutnju. Bezopasni su, ali im ipak ne treba dati sredstvo da još više mute, i zato Dereure ne smije imati nijednu adresu i mora se pripaziti što radi.

2. Španija. Ovdje se sve divno odvija. Federal Council je dao da se štampa jedna dugačka stvar i potajno je razaslao; sadrži:

a) lažan izvještaj 4 Španca o kongresu,

b) odluke antiautoritaraca iz Sent-Imijea⁵⁸⁴,

c) prijedlog barselonske federacije da se 25. dec. sazove španski kongres, koji treba da odluči o prihvatanju haških odluka ili onih iz Sent-Imijea,

d) poziv svim mjesnim federacijama da se o tome izjasne *do 10. nov.*

Nueva Federación Madrileña⁵⁹⁵, odgovorila je na to u proglašenju⁵⁹⁶ koji Ti je danas poslan. Protestira protiv svakog iznošenja haških odluka na bilo kojem međunarodnom skupu, osim kao jednostavnog primanja na znanje i ravnanje. (Protiv laži 4 Španaca, ono što je nužno već smo poslali u Madrid.)

Da bi Španci spoznali *tko*, u stvari, njima upravlja, jurski komitet poslao je već direktno svim španskim mjesnim federacijama odluke iz Sent-Imijea sa pozivom da se o tom izjasne; potpuno su ignorirali španski Federal Council.

Međutim, u Španiji je počela borba. Federacije iz Grasijske (tvorničko predgrađe Barcelone) sa 500 ljudi, iz Toleda (200 ljudi), iz Badalone i Denia kod Barcelone, izjasnile su se za nas, a protiv španskog kongresa. U Valenciji je uz nas velik dio mjesne federacije, također jedan u Kadizu, koji se već otcijepio od tamošnje stare federacije. Prodaja lista »Emancipación«, koji je bio na samrti, i koji smo odavde poslanim novcem održali na životu, opet se jako povećava (samo u Kadizu, Valenciji i Grasijski 150 primjeraka). U Garsiji je 4. novembra

⁶ »čistunaca« — ⁷ revolucionarne Komune

bio opći zbor^[597]; Barselonci, Alerini na čelu, iznijeli su svoj prijedlog, ali, kako Mora (koji je tamo) piše: »Alerini, i pored sve galame i svog gestikuliranja rukama i trupom, nije mogao uvjeriti te ateiste da je jezuitsko društvo dobro djelovalo. Stoga je odlučeno da odobre sve haške odluke, te da ukore španske delegate.«^[598]

Stvari se razvijaju dobro; u najgorem slučaju, u Španiji nam ostaje veoma značajna manjina koja se odvaja od ostalih i vrijedi više nego sav, dosad neizvjestan trud; ali lako je moguće i da čitavu stvar razjurimo i izbacimo Alijansu. Sve to zahvaljujemo energiji jednog Mese, koji je sve to morao izboriti *sasvim sam*. Mora je slab, i u jednom trenutku bio je kolebljiv. U listu »Emanc[ipación]«, br. 71, pročitajte članak: Los medios de la Alianza, kako je španski Federal Council Intimidation⁸ htio pridobiti Mora.^[599]

3. *Londonski Federal Council*. Zahvaljujući miltavosti boljih među Englezima, Hales i Mottershead su uspjeli da potpuno zavladaju Federal Councilom. Mnoštvo delegata imaginarnih sekcija dalo je Halesu trenutačno većinu, on je ujedno sekretar i blagajnik, a da radi sve što hoće, pokazuje današnji izvještaj u listu »Int[ernational] Herald«.^[600] Jedino što možemo učiniti je da zadržimo na okupu bolje ljude, dok se vucibatine međusobno ne počupaju za kose, što će biti uskoro. Give them rope enough and they will hang themselves.⁹ Sada ćeš redovito primati »I[n]ternational H[erald]« da bi vidjeli kako se taj Hales širi i redovno ponaša kao General Council. Čim bude prilika, kršenje Statuta ili tako nešto — a Hales će to kao intimus i dopisnik Jurasovaca ubrzo učiniti — tad će se naši ljudi odvojiti i oformiti vlastitu federaciju^[100], po mogućnosti zajedno sa Ircima. Na žalost, M[ac]Donnel odlazi u Ameriku, međutim u De Morganu imamo veoma dobrog nasljednika koji k tom kao lecturer¹⁰ putuje čitavom Engleskom. Situacija mu je potpuno jasna.

Da bi se vašim proglasima etc. mogao osigurati publicitet, bilo bi dobro da me Generalno vijeće u tom smislu *službeno* ovlasti za Englesku. Federal Council sprečava sigurno sve što može, a Riley iz lista »Int[ernational] Herald« je, doduše, pošten momak i istupio je iz Federal Councila zbog disgust¹¹, ali je slab i donekle zavisi od Federal Councila zbog prodaje svog lista. Mognem li mu zato predočiti jednu takvu odluku, tad će on biti zaštićen i učinit će sve.

Da li ćete mi poslati punomoć za Italiju, to prepuštam vama.^[601] Tamo vlada borba, naši ljudi su u velikoj manjini, i veoma je poželjno da se brzo poduzmu mjere. Doduše, ostajem pri mome privatnom dopisivanju, pišem i listu »Plebe«, ali bez punomoći ne mogu djelovati na sekcije koje, kao torinska, izgleda žele sasvim propasti i uopće se ne javljaju, kao što se to u Italiji ipak prečesto događa.

⁸ zastrašivanjem — ⁹ Daj im dovoljno konopca i oni će se sami objesiti. —

¹⁰ lektor — ¹¹ nezadovoljstva

Marx je na nekoliko dana u Oksfordu kod Longuet-a i njegove žene⁽⁶⁰²⁾ da s L[onguet]-om prođe jedan dio francuskog prevoda *Kapitala*.⁽¹²³⁾ Vjerojatno se prije ponedjeljka neće vratiti.

Mislim da bi ste Serraillier-u svakako morali poslati punomoć za Francusku.⁽⁶⁰³⁾ Taj način dopisivanja otud je nemoguće voditi; trebali biste ga samo obavezati da tamo mjesečno šalje izvještaj. Boljeg nećete dobiti; Dupont je, čim ga se svakodnevno ne potiče, suviše nemaran, i mi ga ovdje često ne vidamo po 14 dana.

Smatramo da je u vezi sa Jurasovcima najbolje objaviti da su se sami isključili iz Internacionale na temelju odluka *svog* kongresa u Sent-Imijeu koje proturječe tom i tom članu Statuta i Pravilnika, te da se to jednostavno saopći drugim federacijama. Uostalom, za njih stvari loše stoje. U Bijelu, gdje (v. *Scissions*¹²) više nemaju nijednog čovjeka, osnovana je nova sekcija, ali se priključila *Ženevi*, a njihova uzorna sekcija Mutije (v. *Scissions*) odbacila je sentimijerske odluke. Vidiš, haške odluke⁽¹⁰⁸⁾ već svuda donose svoj plod.

Za Njemačku bi — ako ureba zbog švajcerovaca — bilo dobro da Marx ima punomoć.

To je sve o čemu morate razmisliti. . .

Ja sam u poslu preko glave. Započevši prevod *Manifesta*, Mesa me je primorao da mu pošaljem reviziju francuskog prevoda iz lista »Socialiste«, pri čemu mi je onaj što si mi ga donio u rukopisu dobrodošao, jer je mnogo bolji, iako je rađen prema engleskom iz lista »Woodhull«.⁽⁶⁰⁴⁾ Pri tom općenito sređujem francuski prevod. Pored toga, članak za »Volksstaat«, »Emancipación« i »Plebe«; a čim Lafargue, koji je sada ovdje, dobije stan, krećemo na pripovijest o Alijansi.⁽⁹⁹⁾ Lucain ima u Briselu još mnogo papira i sada piše da će ih poslati *krajem slijedećeg tjedna*, jer ih želi prepisati!¹³

Šta radi obješenjak Cuno?

Tvoj

F. Engels

¹² Karl Marx-Friedrich Engels, *Topičnji rasjepi u Internacionali* — ¹³ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pisma br. 214 i 216.

222

Engels Jenny Longuet

u Oksford

122, Regent's Park Road
[London] 19. nov. 72.

Draga moja Jenny,

Mohr mi reče da Ti i Longuet dolazite ovamo u četvrtak. Lafargue mi veli da će se »možda« u četvrtak preseliti u svoje novo prebivalište. Da bismo tako izbjegli gužvu, Lizzie i ja pripremamo vam opet jednu ili dvije sobe u našoj kući; nadamo se da ćete ih dobro iskoristiti — kao prvoklasan stan, spavaća i dnevna soba na pročelju; što možete više poželjeti?

Lafargue je upravo upao. Kažem mu što pišem; on veli da vjeruje da će preseliti u četvrtak, ali u svemu se čini da se sa mnom slaže. Velim mu da o tom treba obavijestiti Mohra i mislim da je ta stvar dobro uređena i da će sobe biti pripremljene.

Mnogo pozdrava Tvom mužu.

Tvoj stari
General

Prevod s engleskog

223

Marx Nikolaju Franceviču Danijeljsonu
u Petrograd

[London] 25. nov. 1872.

Dragi moj prijatelju,

Pismo je na vrijeme stiglo i učinilo je svoje.^[564]

Što Vam nisam pisao ranije i što, čak u ovom trenutku, šaljem samo ovih nekoliko redaka, to je zato jer Vas molim da mi pošaljete — ako je moguće — drugu, *čisto poslovnu adresu* na koju Vam mogu pisati.

S obzirom na ekstradiciju N[ečajeva]^[605] i spletke njegovog gazde B[akunjina], veoma sam zabrinut za Vašu sigurnost i sigurnost nekih drugih prijatelja.

Nemam dovoljno riječi da izrazim svoju zahvalnost za zanimanje koje Vi i ostali ruski prijatelji pokazuje za moje djelo¹ i moj rad.

Najiskrenije Vaš

*A. Williams*²

Molim Vas odgovorite na ovo pismo što prije.

Prevod s engleskog

---

¹ prvi tom *Kapitala* — ² Marxov pseudonim

224

Engels Friedrichu Adolphu Sorgeu

u Hoboken

London, 7. dec. 72.

Dragi Sorge,

Danas Ti šaljem »Emancipación« 76, »Intern[ational] Herald« 36. i blankističku brošuru^[593], koje ovdje nigdje nema i koju sam mogao dobiti tek zaobilaznim putem. Serrailier je odgovorio listu »Liberté« iz Brisela i listu »Égalité« iz Ženeve, ali magarci iz lista »Égalité« kažu da je to previše lično i da neće štampati!

3. 12. poslao sam Ti »Emanc.« 74/75, »Plebe« 117. i »Intern. Herald« 33 - 35.

MacDonnel je u srijedu otplovio za Njujork, dao sam mu nekoliko redaka za Tebe. Ako tamo fenijanci^[606] u nj nemaju povjerenja, dobro ćeš učiniti ako to ukloniš, on nam je ovdje veoma marljivo i veoma nesebično pomagao.

1. *Holandija.* Van der Hout je prispjeo prekjucher; holandski buržuji ne žele mu više dati posla i tako će on ovdje nešto potražiti. Priča da su Jurasovci pozvali holandske federacije na poseban kongres. Onda su ove održale holandski kongres^[607] na kojem je zaključeno: 1. držati se Generalnog vijeća, 2. poslati, doduše, jednog delegata na posebni kongres, ali samo zbog podnošenja izvještaja, ne zbog glasanja, 3. ne priznati nijedan drugi kongres osim onog legitimnog od sept. 1873. i samo njemu iznijeti svoje eventualne pritužbe etc. To je, dakle, ravno odvajanju Holandana od tog posebnog kongresa.

2. *Španija.* Bit će da si iz Lista »Emancipación« vidio da je tamo sve u redu. Osim onih za koje znaš, protiv Federalnog vijeća izjasnile su se Lerida, nova federacija iz Kadiza, velik dio Valensijanaca i Pon de Vilumara. Pošto je špansko Federalno vijeće^[595] sazivanjem kongresa u Kordobi^[608] za 25. dec.¹ sa dnevnim redom: Haške odluke ili odluke iz Sent-Imijea, direktno prekršilo opće i specijalne španske statute, sada mu je Nova madridska federacija izglasala oduzimanje punomoći i pozvala na izbore za novo privremeno Federalno vijeće.^[596] Taj odlučni korak uskoro će razjasniti situaciju. Međutim, jedan dio naših ljudi u Španiji smatra, osobito katalonski tvornički radnici, da se stvar raspravi na kongresu u Kordobi, oni se, dakle, još neće priključiti. Alijansisti stvar tako požuruju da bi u Kordobi imali većinu, a to će

---

¹ u rukopisu: sept.

im najvjerojatnije uspjeti, tada će nam Katalonci formalno pristupiti.

3. Francuska. Usprkos intrigama Jurasovaca i blankista, na jugu se stvari dobro razvijaju, ovih dana održat će se kongres koji će priznati haške odluke i vjerojatno izdati Adresu za Generalno vijeće.^[609] No, ljudi zahtijevaju da je *ovdje* netko tko ima punomoć i tko može izdavati i privremene punomoći za Francusku. Treba sakupiti puno novca koji se može dobiti samo preko ovlaštenog opunomoćenika. Sad Larroque, naš najbolji čovjek u Bordou traži takvu punomoć od Serr[aillier]-a i mene da bi tamo sakupljao novac, a pošto je punomoć prenesena na mene da ja skupljam novac, smatram se ovlaštenim da to činim *do potvrde ili anuliranja* od strane *Generalnog vijeća*. Budući da je veoma važno da na spomenutom kongresu bude netko tko ima *nekakvu* punomoć koja proizlazi od Generalnog vijeća, ja stoga preuzimam na sebe da mu jednu takvu izdam²; a ukoliko Vi to ne odobravate, molim smjesta obavjest da je odmah povučem. — Samo u Lionu, zahvaljujući mlitavosti Ženevljana, Jurasovci imaju neko uporište, inače samo pojedince. Bit će da si vidio da je »Bull[etin] Jurass[ien]« istupio za policajca Bousqueta i proglasio ga poštenjakom.^[610]

4. Engleska. Opozicija protiv Halesa jača. Murray, Milner, Dupont ušli su u Federalno vijeće, a doći će i ostali. Riley je izjavio kako neće da »Int. Herald« i dalje bude službeni organ tog Federal Councila, a kao što ćeš vidjeti, dotičnog mjesta u naslovu više nema. Međutim, to će zacijelo još potrajati sve dok se obmana sasvim ne skrha. Haške odluke stižu u slijedećem listu »I. Herald«, izvještaji o toku stvari u Internacionalni su *od nas*.^[611]

Nemamo čak ni sve zapisnike. Neki su još kod Halesa. Bilo bi, dakle, veoma dobro da pošaljete Marxu punomoć da bi mogao preuzeti *sve* papire Internacionale odn. starog Generalnog vijeća, a osobito *zapisnike*.^[612]

Punomoć za Serraillier-a za Francusku *apsolutno* je potrebna^[603], ukoliko ne želite da se sve ponovo rasturi. Serr[aillier] marljivo nastavlja svoje dopisivanje i za to mu nalazimo sredstva, ali on kao *privatna osoba*, sve dok nema punomoć, ne predstavlja ništa; a ljudi u Francuskoj sa svom svojom autonomijom sad odjednom žele da njima upravlja jedan opunomoćenik Generalnog vijeća. Ovdje osim Serr[aillier]-a nemamo nekog drugog; Dupont je i suviše nepouzdan za jedno tako razgranato dopisivanje i ima previše posla sa svojim patentom.

Pozdravljaju Marx, njegova obitelj i moja žena³. Ovdje su sada Lafargue i Longuet, tako da père⁴ Marx ima na okupu cijelu porodicu.

Tvoj
F. E.

Pozdravi Cunoa, zašto obješenjak ne piše?

² Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 225. — ³ Lizzy Burns — ⁴ otac

225

Engels Auguste-u Serraillier-u
u London⁽⁶¹³⁾
(koncept)

[London] 9. dec. 72.
A. Serraillier

122, Regent's Park Road
9/12/72.

Vollmacht E. Laroque-u¹:

Ja, potpisani, na osnovu ovlašćenja Generalnog vijeća Udruženja 27. 10. 1872. zadužen za primanje i isplatu novca Generalnog vijeća, koji bi mi mogao biti dostavljen za njega, ovlašćujem građanina E. Larroque-a iz Bordoa da prima i da mi dostavlja za ranije ili sadašnje Generalno vijeće sve novčane iznose od članarine, markica, prodanih spisa itd. u južnoj Francuskoj.

Ovo ovlašćenje podliježe potvrdi Generalnog vijeća, o čemu je obavješteno.

Potpis *F. E.*

Umjesto potpisa g[rađanina] E[ngelsa]

A. Serraillier

Prevod s francuskog

---

¹ punomoć E. Larroque-u

226

Marx Nikolaju Franceviću Danijeljsonu
u Petrograd

[London] 12. dec. 72.

Dragi prijatelju,

Rezultate haških odluka vidite iz priloženog.^[614] Kommission d'enquête¹ o Alijansi^[578] pročitao sam pod pečatom tajne i bez navođenja imena adresata pismo upućeno L[jubavinu].^[564] Ipak, tajna nije sačuvana; prvo, još je u komisiji sjedio belgijski advokat Splingard, koji je, u stvari, bio samo agent alijansista; drugo, jer su *Žukovski, Guillaume* et Co. već prije — da stvar predusretnu — na sve strane pričali o čitavoj stvari *na svoj način* i sa apologetskim izvrtanjem. Tako je došlo do toga da je komisija u svom izvještaju na kongresu bila prisiljena da saopći činjenice o Bakunjinu, sadržane u pismu za L[jubavina] (naravno, njega nisam imenovao, ali Bakunjinovi prijatelji bili su o tome već obaviješteni iz Ženeve). Sad se postavlja pitanje, da li komisija koju je kongres imenovao zbog objavljivanja zapisnika (u njoj sam i ja) *smije* ili ne *javno upotrebiti* ovo pismo? To zavisi od L[jubavina]. Moram ipak primjetiti da su činjenice davno — od kongresa nadalje — bez našeg sudjelovanja obišle evropsku štampu. Meni je taj čitav tok stvari utoliko gnusniji jer sam računao i, dakako i zahtijevao, najstrožu diskreciju.

Zbog izbacivanja B[akunjin]a i Guillaume-a, Alijansa^[160], koja je u Španiji i Italiji imala udruženje u rukama, započela je protiv nas klevetnički rat etc., a budući da se povezala sa svim trulim elementima, ona gleda da izazove rascjep na dva tabora. Ipak, njen konačni poraz je siguran i ona nam samo pomaže da *očistimo* Udruženje od prljavih ili slaboumnih elemenata koji su se u nj tu i tamo uvukli.

Pokušaj B[akunjinovih] prijatelja u Cirihu da ubiju jadnog Utina, činjenica je.^[615] Sam U[tin] je trenutačno u vrlo teškom zdravstvenom stanju. O nitkovluku je pisalo više listova Udruženja (među njima i »*Emancipación*« iz Madrida), a bit će opširno prikazan i u našem javnom *Compte Rendu*² o haškom kongresu. Ista banda nitkova dvaput je pokušala slično protiv svojih protivnika u Španiji. Uskoro će se osramotiti pred cijelim svijetom.

Sudbina našeg dragog »mutual friend«³ veoma je interesirala moju obitelj.^[616] Planiram da mu — diplomatskim putem — pomognem iz Carigrada. Možda uspije.

¹ Istražnoj komisiji — ² izvještaju — ³ »zajedničkog prijatelja«

Rukopis koji ste mi poslali još je kod mene, jer U[tin] nije u mogućnosti da se bavi štampanjem, a Elpidin je nitkov koji pripada bandi. To je vrlo zanimljivo.^[563]

S napetošću očekujem kritiku koja mi je obećana (u rukopisu)^[617], kao i sve štampano što u tom listu⁴ imate. Naime, jedan od mojih prijatelja želi pisati o prijemu moje knjige u Rusiji.

Objavljivanje francuskog prevoda^[123] bilo je prekinuto neprijatnim accidents⁵, ali na nekoliko dana opet počinje.

Talijanski prevod je pripremljen.^[618]

Konačno još jedno pitanje: Moj zet dr med. Lafargue (ne bavi se medicinom) rado bi izvještavao — ako je moguće — koju god *rusku reviju* etc., bilo s područja prirodnih nauka, bilo o stanju u Španiji i Portugalu (Francuskoj također).^[619] No, njegove prilike ne dopuštaju mu da to radi besplatno, a članke bi mogao slati samo na francuskom jeziku.

Veoma bih želio da pogledam knjigu prof. Siebera (Kijev) o Ricardovu etc. učenju o vrijednosti i kapitalu — o tome raspravljam i u mojoj knjizi.

Vaš prijateljski odani

A. Williams⁶

U II tomu *Kapitala*, u odjeljku o zemljišnom vlasništvu, veoma opširno obradit ću ruski oblik.^[620]

Još nešto. Želim štampati nešto o životu i ličnosti Čern[iševskog] da na Zapadu pobudim za njega simpatije.^[621] Ali za to trebam podatke.

---

⁴ pogledu — ⁵ nezgodama — ⁶ Marxov pseudonim

227

Engels Friedrichu Adolphu Sorgeu

u Hoboken

London, 14. dec. 72.

Dragi Sorge,

Potvrđujem moje pismo od 7. o. m¹ i danas šaljem 1 »Emancipación« sa člankom o Bakunjinu^[622], koji će i za Vas sadržati novosti i »I[n]ternational Herald« sa kongresnim odlukama². Magarac Riley izostavio je glasanja.

U Lodiju je zaplijenjen br. 118. lista »Plebe« koji sadrži vašu Adresu, a Bignami, urednik, je uhapšen.^[623] Izgleda, tamo treba da se ponovi lajpciški veleizdajnički proces.^[300] Naravno, iz te pripovijesti odmah iskorištavamo sve što je moguće, smjesta izlazi u listovima »Volksst[aat]«^[624] i »Emancipación« kao dokaz koji vlade smatraju opasnim, Generalno vijeće i njegove pristalice ili alijansiste. U Italiji nam se ništa bolje nije moglo dogoditi.

Trebalo bi da Ti objavljuješ u listu »Oest[liche] Post« i u američkoj štampi kratke izvještaje o sjednicama Generalnog vijeća i da šalješ brojeve listovima »Volksst[aat]«, »Égalité« i »I[n]ternational Herald«, kao i jedan ili 2 primjerka ovamo da ih preradimo za Španiju i Italiju i za francuske sekcije; Danci i Holandani također bi ih donosili.

Punomoć za Serr[aillier]-a postaje svakim danom sve potrebnija.^[603] Jurasovci ovdje, blankisti tamo, rovere čitavom Francuskom i *napreduju*, a Serr[aillier]-u sa raznih strana više ne odgovaraju jer on može pisati samo privatno. Ako stvar i dalje budete odgađali iz obzira prema Dereure-u, koji je nakon istupa blankista^[593] više nego sumnjiv, ili iz bilo kojih drugih obzira, tad ćemo Francusku većim dijelom izgubiti, a na slijedećem kongresu list će se okrenuti.

U žurbi.

Tvoj
F. E.

¹ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 224. — ² Karl Marx-Friedrich Engels, *Rezolucije općeg kongresa u Hagu od 2. do 7. septembra 1872.*

228

Marx Friedrichu Adolphu Sorgeu

u Hoboken

[London] 21. dec. 72.

Dragi Sorge,

U velikoj žurbi samo nekoliko riječi.

Navodna većina britanskog Federalnog vijeća (tvore ju velikim dijelom i sham sections¹ od nekoliko individua, koje je u svrhu delegiranja osnovao sam lumpacius Hales) secediert² od manjine (koja jedino zastupa velike engleske sekcije u Londonu i Mančesteru, Birkenhedu etc.).^[100] Momci su tajno napravili okružnicu za federaciju^[625] (poslana Vam je), (od 10. ovog mjeseca), u kojoj pozivaju sekcije na kongres u Londonu zbog zajedničkog rada sa Jurasovcima, sa kojima je Hales, već od Haga, neprestano povezan.

Naši ljudi — sada konstituiraju jedino zakonito Federalno vijeće, odmah su poslali svim sekcijama štampane dopisnice da ne prihvate nijednu odluku dok ne prime njihov Contremanifest³, zbog čega su se jučer kod mene okupili radi savjetovanja (iznošenja glavnih tačaka). Odmah ćete ga dobiti. Štampat će se početkom slijedećeg tjedna. Oni će donijeti i formalnu odluku o priznavanju Haškog kongresa^[108] i Generalnog vijeća.

Engels je ujedno jednoj sekciji iz Mančestera na njen zahtjev napisao odgovor⁴ na okružnicu propalica (među kojima je i tašta budala Jung, koji ne može prežaliti uklanjanje Generalnog vijeća iz Londona i koji je već odavno postao Halesova fool⁵), koji će dobiti na današnjoj sjednici i odmah zatim dati u štampu.

Smatram da bi se vi za sada trebali ponašati što je moguće više posmatrački, te da borbu na licu mjesta prepustite sekcijama. Međutim, takve okružnice kao ona za Španiju koju sam našao u listu »Emancipación«^[626], naravno, veoma su dobre.

A propos. Riley (član Federalnog vijeća), vlasnik lista »International Herald«, učinio ga je prema mom savjetu nezavisnim.^[611] Vjerojatno ćemo sklopiti ugovor da ćemo *mi* izdavati vlastiti tjedni

---

¹ tobožnje sekcije — ² otcijepila se — ³ kontramanifest; Karl Marx, *Adresa Britanskog federalnog vijeća sekcijama, ograncima, pripojenim društvima i članovima Bbritanske Federacije Internacionale* — ⁴ Friedrich Engels, *Mančesterska sekcija za strance svim sekcijama i članovima Britanske federacije* — ⁵ budala

međunarodni prilog. Danas Ti šaljem jedan broj, kojim Engels i ja otvaramo polemiku sa Halesom et družinom.⁶

Što se tiče Poljske, vaše se pismo ne može *tamo* poslati. Staro Generalno vijeće moglo je prihvatiti pristup Poljaka *samo* pod uvjetom (potrebno zbog stanja u zemlji) da ima posla *samo* sa Wróblewskim koji javlja ono što smatra nužnim ili odgovarajućim.

U ovom slučaju vi nemate izbora. Wróblewskom biste morali dati istu bezuvjetnu punomoć kao mi ili se odreći Poljske.^[627]

Zbog francuskog prevoda^[123], koji mi zadaje toliko posla kao da sam ga pravio bez prevodioca, tako sam premoren da nikako nisam stigao da Ti pišem, a to već odavno želim.

Cuno je obećao da će poslati podatke o sjednici istražnog komiteta u Hagu.^[578] Reci mu da ga, ukoliko to odmah ne učini, ne možemo više čekati i da je u toj stvari u pitanju i njegova lična čast.

Najljepši pozdravi od cijele obitelji.

Tvoj

Karl Marx

---

⁶ Karl Marx-Friedrich Engels, *Uredniku lista »International Herald«*

229

Engels Adolfu Hepneru

u Lajpcig⁽⁶²⁸⁾

London, 30. dec. 72.

Dragi Hepner,

...¹ i Sybela direktno opovrgava, i to na način koji pretpostavlja vlastito i posve ispravno mišljenje. Marxa, kao i mene, članak⁽⁶²⁹⁾ je vrlo obradovao, unatoč tome što se tu i tamo nalazi po neka mala netačnost. Šta je Schramm inače, ja, naravno, ne mogu da znam, ali, u svakom slučaju, prilično se razumije u ekonomiju.

4. Naprotiv, od oba članka o »obnavljanju pokreta za reforme«⁽⁶³⁰⁾ prvi je dobar, no drugi direktno protuslovi činjenicama. Mnogi mali kongresi ušljivaca, koji se tamo uzimaju ozbiljno samo zato što ih ozbiljno uzima buržoaziji prodati »Bee-Hive«, nema drugog smisla nego: preparirati score parlamentarne izbore. Sva tamo nabrojana reformatorska društva totalno su beznačajna i čak se najčešće sastoje iz *istih osoba*. I to kojih? Uz malo izuzetaka upravo onih radničkih vođa⁽⁶⁷⁹⁾ koje je Marx u Hagu žigosao! Nemoguće je odande prosuđivati ovdašnji pokret iz pisanja listova »Bee-Hive« i »Reynold's«. Zbog toga što je nekoliko tredjunionista učestvovalo na takvim kongresima, tredjunionima još zadugo neće pasti na um da postanu politični, što oni — barem u većini, i oni najveći — uopće ne mogu a da potpuno ne preobrazе svoje statute. ...¹ Stvarno je pokret ovdje ušljiviji nego ikada, a drugo se uslijed prosperiteta industrije ne može ni očekivati.

...² Kada inače članak² ili brošure šaljemo u Španjolsku, Italiju² ili bilo kamo, redovito nam se i *bez traženja* šalju primjerci i stavlja nam se na raspolaganje daljnja količina otisaka, što je i u redu. Jedina uprava koja pravi iznimku, to je uprava lista »Volksstaat«. Svoj *Se-ljački rat* morao sam da *kupim sam*. Vidim kako se u listu »Volksstaat« dnevno oglašava I svezak mog *Stambenog pitanja*⁽⁵⁰⁸⁾, a za odgovor Mülbergeru nemam ovdje *ni jednog kompletnog primjerka* jer mi je broj lista »Volksstaat« sa svršetkom, izgubio Frankel, a primjerak posebnog otiska koji mi je poslat nema posljednje stranice! Da Marx nije, napokon, pronašao svoj primjerak tog broja, uopće ne bih mogao odgovoriti. Htio bih mnogo toga napisati na račun nemarnosti, na primjer, da mi je za primjerke *Manifesta* poslat račun, ali stvari s vremenom prevršuju mjeru, i ako taj zaista prostački način postu-

¹ poderan papir — ² poderan papir

panja s nama uskoro ne prestane, neka se »Volksstaat« ne začudi ako Marx i ja jednog lijepog dana stupimo u štrajk. Nama ne odgovara da svaki put kad tamo izidu naše stvari, koje smo dali *gratis*, moljaka kamo besplatne primjerke, ili da svoje vlastite stvari moramo kupovati kod knjižara. Iz drugih zemalja šalju nam, dapače, odmah *sve* brošure itd. jer ljudi znaju da za širenje i objavljivanje činimo više . . .² ne traži se izričito.

---

² poderan papir

1873.

230

Engels Friedrichu Adolphu Sorgeu

u Hoboken

London, 4. jan. 73.¹

Dragi Sorge,

1. Primio Tvoja pisma od 3. i 6. dec. Ne shvaćam da Ti novine etc. nisu prispjele. Pisao sam Ti 7. i 14. dec.² zbog hapšenja u Londiju i poslao: 14. dec. »Emanc[ipación]« i »Int[ernational] Herald«, 22. dec. »Emanc[ipación] i »I[n]ternational Herald«, 23. »Emanc[ipación]« i »Égalité« (Cluseret protiv blankista, dobro, ali loše što je ispod njegovo ime⁶³¹) i 24-og 3 primj[erka] okružnice od Manchester Foreign Section³. Danas slijede: »Emanc[ipación]« i jedan primj[erak] istih, kao i okružnica manjine britanskog Federalnog vijeća.⁴

2. Dakle, većina britanskog Federalnog vijeća otcijepila se¹⁰⁰ — pod vodstvom Halesa, Mottersheada, Roacha i — Junga. Objavila je okružnicu⁶²⁵, izjasnila se protiv Haškog kongresa etc. Do sada imamo samo jedan primj[erak], čim dobijemo drugi, primit ćete ga. Zatim je ovaj hole and corner meeting⁵ većine, a ne British Federal Council, sazvaio jedan engleski kongres za 5. jan. No, ovdje među engleskim radnicima to sa državnim udarima nije tako jednostavno. Manjina je ostala i dalje u starom lokaluu, 7, Red Lion Court, konstituirala se kao British Federal Council i objavijestila sve sekcije da sačekaju sa svojom odlukom dok se i ona ne sasluša. Odmah zatim, već 23. dec. Manchester Foreign Section poslala je okružnicu, ja sam je napisao, a manjina Federal Councila svoju 31. dec. Za to vrijeme već se West End Section izjašnjava protiv većine, slijedio je Notingem još prije nego što su dobili okružnicu manjine, isto tako Midlzbre je *odmah smijenio Junga* i zahtijevao da im manjina predloži novog

¹ U rukopisu: 72 — ² Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pisma br. 224 i 228. —

³ Friedrich Engels, *Mančesterska sekcija za strance svim sekcijama i članovima Britanske federacije* — ⁴ Karl Marx, *Adresa britanskog Federalnog vijeća sekcijama, ograncima, priključenim društvima i članovima britanskog Federalnog vijeća Internacionale* —

⁵ tričavi skup

delegata, isto tako Manchester District Council. Svi su se izjasnili za haške odluke, a prema Rileyjevim privatnim vijestima, sigurni smo u *svim* pokrajinskim sekcijama osim Liverpoola. Time bi ovaj coup d'état⁶ bio likvidiran. Osobito me veseli brza pravda koja je snašla gospodina Junga. To mu je, dakle, zato što je, zakačivši se za Halesa, pristao da bude oruđe svoga smrtnog neprijatelja Guillaume-a. On je sada posve gotov.

2. ⁷ *Belgija*. Belgijski kongres^[632] s'est bien moqué du Conseil Général⁸. Objavio je da s vama ne želi imati posla, a da su haške odluke ništave. Gledat ću da Ti u utorak pošaljem iscrpnije podatke, list ovdje nemam.

3. Španski kongres^[608] odlučit će isto, budući da naši nisu uopće sudjelovali. Na žalost, kako mi Mesa piše, mnogi naši sudjelovali su u pobuni, u zatvoru su ili sa bandama u planini, što je upravo sada fatalno.⁹

4. Dakle, vi sada imate: 1. Jurasovce, 2. Belgijance, 3. *staru* špansku federaciju i 4. ovdajšnje *sadašnje* sekcije manjine koje su se izjasnile za pobunu. Mi ovdje jednoglasno smatramo da tu uopće nije riječ o isključenju, već da Generalno vijeće jednostavno konstatira da su ove etc. etc. federacije i sekcije, proglašivši ništavim pravo postojećih zakona Udruženja, *same* sebe isključile iz Internacionale i *prestale joj pripadati*. Tada nema ni govora o konferenciji koja bi zbog isključenja bila ipak uvijek moguća.

Da bi takve korake mogli poduzeti tek kad raspoložete službenim dokumentima, to se razumije. Mi ćemo Vam ih pribaviti.

5. U *Portugalu* je sve potpuno u redu; Lafargue je jučer dobio pismo kojim mi je najavljeno jedno dulje pismo.

6. Iz Danske još uvijek ni retka. Slutim da su tamo zamutili švajcerovci pomoću svojih šlezviških pristalica. No Alijansa^[160] tamo nema šta da traži.

7. *Francuska*. Vjerovatno si dobio Serrailier-ov izvještaj. Na Jugu su bila brojna hapšenja, 37 ljudi, od toga 27 opet puštenih, neki od naših još sjede. Inače, u Tuluzi je održana konferencija naših upravo za vrijeme hapšenja.^[609]

8. *Italija*. Obitelji 3 uhapšenika i 6 bjegunaca u Lodiju^[623] nalaze se u najvećoj bijedi, a Bignami me bombardira pismima radi pripomoći, budući da sekciju ostale talijanske sekcije (Alijanse) naravno bojkotiraju. Poslali smo nešto novaca, a inače smo se za to zauzeli i u Španiji i Njemačkoj. Sada se odande ne može mnogo dobiti, ljudi imaju sami dosta izdataka te vrste. Ali u Americi bi se moralo nešto učiniti. Od *najvećeg je značaja* da se Lodiju pomaže izvana, to je naše najjače mjesto u Italiji, o Torinu se više ništa ne čuje, osim pouzdanog.

⁶ državni udar — ⁷ tako u rukopisu — ⁸ dobrano se narugao Generalnom vijeću — ⁹ Vidi u 29. tomu, ovog izdanja.

Čim ti ljudi uvide da je Internacionala nešto više nego fraza, tada je to žestok udarac za Alijansu, koja sav novac koristi za štampanje etc., a nikad ne pomaže. Lodi je mnogo važniji, i tamo se da nešto učiniti sa manje novaca nego kod ženevskog Bijoutier Strike¹⁰[⁶³³], od koga Utin opet, kao obično, čini zavisnim tamošnje postojanje Internacionale. Ti Ženevljani su u tom pogledu kao Belgijanci, ne rade nikad ništa, a zahtijevaju uvijek sve. Ono što vi tamo i mi ovdje *možemo* učiniti za draguljare, to je samo kap u čabru i ne koristi im — prošla su vremena velikog strikes Ženevljana^[634] i nikad se neće vratiti; dok se unutrašnji poslovi Internacionale sređuju, dotle nemamo sredstva da provedemo *bilo* koji štrajk. Naprotiv, u Italiji se može sa polovinom napora ili manje postići ogroman uspjeh. Zamisli bijes alijansista kad se odjednom u listu »Plebe« kaže: Socrisione per le famiglie etc. etc. Ricevuto dal Consiglio Generale dell' Internazionale, Nuovo Jork¹¹ — lira toliko i toliko, a Generalno vijeće na taj način odjednom Talijanima dokazuje svoje postojanje! Dakle, učinite što možete. Ljudi su uhapšeni zbog vaše okružnice i Vi ste im obavezni. Nekih 30 do 50 dolara tamo bi se ipak moralo moći nabaviti, a bez obzira na to koliko je to ili kako malo, *pošaljite nešto i skoro*, pa makar pod obećanjem daljnjih pošiljki ako je moguće. Ako izgubimo Lodi i »Plebe«, u Italiji više nećemo imati pied-à-terre¹², na to možete računati.

9. Od većine međunarodnih odn. listova Alijanse etc. ovdje dobivamo najviše 1 primj[erak], i to s mukom. Međutim, gledat ćemo da vam ih redovno nabavljamo.

10. Vaši su proglasili^[635] potpuno to the point¹³, ali sve dok se sa ljudima, kao Jurasovci i Belgijanci, dopisujete francuski, a sa Halesom *engleski*, vi reskirate da se te vaše stvari štampaju sa svim jezičnim greškama i germanizmima, što svakako ne bi bilo ugodno. Sigurno imate ljude kojima je francuski ili engleski maternji jezik, koji su u stanju da te stvari isprave. Naši Francuzi bi napravili vlaški skandal da smo stavili njihova imena ispod Marxovog ili mog francuskog. Ni jedan od nas ne može znati tako dobro neki strani jezik da bi mogao pisati za štampu bez revizije jednog domoroca. A propos, Mesa kaže da ste u svojoj Adresi španskom kongresu^[608] ovome donekle priznali pravo da sudi o haškim odlukama i da ste se time upropastili — budući da mi je stvar nepoznata (stiže tek u slijedećem broju lista »Emanc[ipación]«), ne znam o čemu je riječ.

11. Serraillier ne poznaje Arraing-a, kome ste poslali punomoć^[636], a ako ga je preporučio Walter, onda *nije u redu*. Walter je agent blankista, spletkari u Tuluzi, Bordou etc. Inače, blankisti su sa svojim manifestom^[593] jadno propali, jedan za drugim pokušavaju se ovdje prikupiti, k tome je Ranvier dezavuirao čitavu stvar.

¹⁰ štrajka draguljara — ¹¹ pomoć za obitelji etc. etc. primljena od Generalnog vijeća Internacionale u Njujorku — ¹² uporišta — ¹³ na mjestu

12. U Portugalu postoji pravo sklapanja saveza, ali ne pravo udruživanja. Dakle, tamo Internacionala nije službeno konstituirana, a budući da je baš sve u najboljem redu, jedan opunomoćenik je za sada suvišan i mogao bi izazvati samo ljubomoru i prepirke. — I Dancima najbolje pustite na volju dok ne dokučim što tamo wrong¹⁴.

13. Cunou tako i treba. Praktičan život u Americi naučit će ga već običajima.^[637]

Najljepši pozdrav od Marxa i mene.

Tvoj
F. E.

Prema posljednjoj Spring-Street-sjednici^[638] u listu »World« — primio ovog tjedna od Tebe — apsolutno je nesumnjivo da su među njima *agents provocateurs*.¹⁵

---

¹⁴ nije u redu — ¹⁵ *agenti provokatori*

231

Marx Nikolaju Franceviču Danijeljsonu

u Petrograd

[London] 18. jan. 73.

Dragi prijatelju,

Sa Vašim pismom primio sam Siebera, Golovačova i 5 volumes of *Скребицки*¹. Bilo mi je gotovo neprijatno što zbog mene imate tako velike izdatke. Od srca zahvaljujem!

Opere su svojevremeno također uredno stigle i veoma su obrađivale moju kćer.⁽⁶³⁹⁾ No, ona je vjerovala da joj ih je poslala jedna ruska dama s kojom se sprijateljila i natjerala me je da najljepše zahvalim njoj nepoznatom darovatelju.

»Знание« me je ranije pozvalo⁽⁶⁴⁰⁾ da surađujem, ali ja za to nemam vremena. Što se Lafargue-a tiče, on će preko Vas poslati jedan probni rukopis.⁽⁶¹⁹⁾

U pogledu Č[erniševskog] potpuno zavisi od Vas da li da se osvrnem samo na naučnu ili, pak, i na drugu stranu njegove djelatnosti.⁽⁶²¹⁾ U drugom tomu moga rukopisa² on će se pojaviti, naravno, samo kao ekonomist. Poznajem velik dio njegovih rukopisa.

As to the the mutual friend, you may be sure that if I take steps⁽⁶¹⁶⁾ — and I am still waiting for some informations on that point from Constantinople — they will be of such a nature as not to compromise him or anybody else.

As to L[ubavin] I should prefer suppressing that whole part of the enquiry to be published rather than expose him to the least danger. On the other hand, boldness is perhaps the best policy. According to something which B[akunin] has published in Switzerland, not in his name, but in that of some of his Slavonian friends⁽⁶⁴¹⁾, they intend giving *their own account* of the transaction as soon as *circumstances* will permit them to do so. The indiscretion of their accomplices at the Hague was intentional and, I suppose, was meant as a sort of intimidation.

On the other hand, I cannot judge of the possible consequences of the publication, and, therefore, should wish our friend to com-

---

¹ svezaka Skrebickog — ² *Kapitala*

municate me trough you his resolution, after having again quietly *reconsidered* the case.³

2. fascicle⁴ francuskog prevoda⁽¹²³⁾ izlazi tek za nekoliko dana. Délais⁵ su posljedica svakojakih incidents⁶ koji, pri postojećem op-sadnom stanju u Parizu, otežavaju svaki posao. Nevjerojatno je koliko mi posla zadaje sama revizija prevoda. Vjerojatno bih imao manje muke da sam od početka čitavu stvar napravio sam. A pri tome takvo krparenje uvijek je loš posao.

U posljednjim brojevima pariskog čas. »Économist« od prošle godine nalazi se Blockova kritika moje knjige, koja iznova dokazuje kako su teoretski zastupnici middle class⁷ potpuno propali.

Uz najbolje želje u Novoj godini.

Vaš prijateljski odani
A. Williams⁸

---

³ Što se tiče našeg zajedničkog prijatelja, možete biti sigurni da kad poduzmem korake — a čekam samo još neke informacije iz Carigrada, koje se na to odnose — da će ovi biti takvi da ne kompromitiraju ni njega ni bilo koga drugoga. — Što se tiče L[jubavina] [Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 226], više bih volio da se prilikom objavljivanja istrage radije izostavi čitav dio koji se odnosi na njega nego da ga se izloži najozbiljnijoj opasnosti. S druge strane, neustrašivost je možda najbolja politika. Prema laboratu što ga je B[akunjin] objavio u Švicarskoj, ne u svoje ime, već u ime nekoliko svojih slavenskih prijatelja, oni namjeravaju, čim im *prilike* dopuste, da daju *svoj vlastiti prikaz* stvari. Indiskrecija njihovih ortaka u Hagu bila je nemjerna i, pretpostavljam, zamišljena kao neka vrsta zastrašivanja. — S druge strane, ja ne mogu suditi o mogućim posljedicama objavljivanja i zato bih želio da mi naš prijatelj, pošto još jednom o stvari mirno *razmisli*, saopći svoju odluku preko Vas. — ⁴ sveksa — ⁵ Odugovlačenja — ⁶ događaja — ⁷ buržoazije — ⁸ Marxov pseudonim

232

Engels Eugenu Oswaldu

u London

122, Regent's Park Road
[London] 29. jan. 73.

Dragi Oswald,

Moja žena¹ i ja najljepše Vam zahvaljujemo na Vašem prijateljskom pozivu, ali, na žalost, zasada još ne možemo reći da li ćemo moći da to iskoristimo. Moju ženu od Božića opet muče razne bolesti, pati od neprijatnih posljedica pleuritisa, i zato je veoma neizvjesno da li će nakon 2 tjedna prvi put — navečer moći izaći. Naprotiv, ja sam obećao Njemačkom udruženju radnika¹⁴⁸⁾ da ću se, možda, u subotu navečer pojaviti na sjednici i održati predavanje, a teško da ću saznati prije petka da li se ona treba održati ove ili slijedeće subote.

Kad su jučer poslije podne došla Vaša djeca, upravo sam bio u poslu, sa Marxom sam dovršavao jedan rad koji je bezuvjetno morao otići sa prvom poštom, stoga nisam mogao prestati ni trenutka. Moja žena smatra da je Pumps umjesto mojih riječi: tell them to give our comp[li]ment[s] to Mr. and Mrs. O[swald], and that we are much obliged, but that I cannot just now tell whether we can come², isporučila »a saucy message«³. Ako je to slučaj, onda znate na čemu ste.

Najljepši pozdrav Mrs. Oswald i njenoj gospođi sestri.

Iskreno Vaš

F. Engels

---

¹ Lizzy Burns — ² kaži im neka isporuče naše pozdrave gospodinu i gospođi O[swald] i da smo im veoma obavezni, ali da ja baš sada ne mogu reći da li možemo doći — ³ »drsku poruku«

233

Marx Fantonu

u [... ? ...]^[642]

1. februara 1873.

1, Maitland Park Road
Haverstock Hill, N.W. London

Dragi moj Fanton,

Pišem Vam o poslovima našeg prijatelja Dupont-a. Poslije Vašeg odlaska radio je savjesno i redovno. Imao je sreću što je našao vještog i poštenog njemačkog radnika koji ima neophodan alat, koji stoji oko 500£, tako da je Dupont s njim čak uredio malu radionicu¹, gdje ne prave samo instrumente prema Dupont-ovim zamislima, nego i usavršavaju instrumente pravljene na stari način. Vidio sam njihov rad u pogonu.

Na žalost, njihova su sredstva na izmaku. Juče sam osigurao Dupontu 8£ zajma, ali mu više stvarno ne mogu pomoći jer sam zbog izdataka za francuske izbjeglice^[92] (više od 150£) sasvim ostao bez para. Sada je kritično za njihov pothvat.

Vjerujem da nećete napustiti našeg prijatelja. Ako mu priteknete u pomoć, obećavam Vam da ću se brinuti da mu sredstva budu davana prema potrebama proizvodnje, koja će se odvijati pod mojom kontrolom.

Srdačan pozdrav od cijele moje porodice.

Vaš odani

Karl Marx

Prevod s francuskog

---

¹ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pisma br. 246 i 248.

234

Marx Johannu Philippu Beckeru
u Ženevu

[London] 11. febr. 73.

Dragi Becker,

2. fascicle¹ francuskog prevoda^[123] tek što je objavljena. Ukoliko nije utajena, bit će da si je primio već prije dolaska ovih redaka.

Njemačke sveske za Tebe, kao i za druge, bile su očigledno utajene. Kroz nekoliko tjedana izlazi cijeli prvi tom^[406] i poslat ću Ti ga preko knjižara, a Ti onda budi tako dobar pa me obavijesti o prijemu.

Za Kosteckog ne mogu učiniti apsolutno ništa. 1. i sam sâm u high pressure², znatno sam se uvalio u dugove za Messieurs les réfugiés français³, koji me zbog toga i propisno grde; 2. gospodina K[osteckog] nisam nikako *ja* otpremio, obrnuto. Nije se mogao zadržati u Londonu, rekao mi je da ide u Galiciju, želio je pripomoć Internationale; objasnio sam mu da je njena blagajna prazna, ali sam dodao da se može nešto učiniti ako jednom stigne do Ženeve. 3. Sve se to zbilo davno prije Haškog kongresa. K[ostecki] se sa mnom oprostio, ali sam ga još dugo nakon toga sretao na ulicama Londona i o njemu nisam više ništa čuo. Otada se sve promijenilo. Naše veze sa Galicijom, kamo su tada odavde otišli mnogi Poljaci, žive su i sređene, a postoje i s drugim dijelovima Poljske. Dakle, novi emisar nije potreban. Uostalom, W[róblewski] ništa ne drži do K[osteckog], koga naši poljski drugovi uopće malo cijene.

Ovih dana pisat ću Ti nešto o unutrašnjim odnosima Internacionale.⁴

Tvoj
K. M.

---

¹ sveska — ² velikoj stisci — ³ gospodu francuske izbjeglice — ⁴ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 242.

235

Marx Friedrichu Bolteu

u Njujork

London, 12. februara 1873.

Dragi prijatelju,

Dosad je njemačko izdanje *Kapitala*^[406] izišlo do 8. sveske. Budući da će za dva do tri tjedna izaći i kraj, Vama i drugim prijateljima u Njujorku poslat ću odjednom sve (od 5. sveske). Što se tiče engleskog izdanja^[643], ono je zbog francuskog izdanja^[123] vjerojatno izvjesno. Očekujem ga ipak sa izvjesnom zabrinutošću. Pri reviziji francuskog prevoda imao sam više posla nego da sam cijeli prevod sam napravio. Dakle, ako ne nađem engleskog prevodioca koji bi bio potpuno kompetentan, morao bih sam preuzeti stvar, a francusko izdanje već me je omelo i ometat će me do kraja pri posljednjoj preradi drugog toma.

Engels i ja surađivat ćemo, koliko to naše vrijeme dozvoli, kako u njemačkom tako i u federalnom listu.^[644]

Secesionisti u Engleskoj — Mottershead, Huber, Roach, Alonzo, Jung, Eccarius i komp. — prošlog tjedna ponovili su na jednom takozvanom kongresu engleske federacije^[645] farsu londonskog *Universalist Federal Councila*.^[423] Samo su oni prisustvovali; dvojicu od njih, Junga i Papea, njihove sekcije Midlzbre i Notingem već su smijenile, a prema tome nisu čak ni nominalno nešto predstavljali. Svih »hole and corner sections«,¹ koje su fabricirali ovi ljudi, sve u svemu sigurno nema 50. Kongres — uz iznimku male bilješke koju je Eccarius kao najamnik lista »Times« prokrijumčario u taj list — prošao je neprijetno, ali iskoristit će ga secesionisti na Kontinentu. Jungov odgovor na kongresu nadmašuje sve po budalaštinama i podlosti. To je staroalapački splet laži, izvrtanja i besmislica. Čini se da je tašti momak poblesavio. Tako je, i nije drugačije; na to se treba priviknuti; pokret istroši ljude, i čim oni osjete da su izvan njega, postaju prosti i pokušavaju se uvjeriti da je ovaj ili onaj kriv što su postali propalice.

Smatram da je Generalno vijeće u Njujorku veoma pogriješilo što je isključilo jursku federaciju.^[646] Ti ljudi već su **istupili** iz *Internationale* time što su izjavili da njen kongres i Statut za njih uopće ne postoje; osnovali su centar zavjere za osnivanje *protu-Internationale*; nakon njihova kongresa u Sent-Imijeu^[581], održani su slični kongresi u Kordobi^[608], Briselu^[632] Londonu i, najzad, talijanski alijansisti održat će sličan kongres.^[647]

¹ »sumnjivih sekcija«

Svatko i svaka grupa ima pravo da *istupi iz Internacionale*, a čim se to dogodi, Generalno vijeće treba jednostavno da zvanično *konstatira* taj *istup*, a nikako da *isključuje*. Isključenje je predviđeno samo kad grupe (sekcije ili federacije²) osporavaju ovlaštenja Generalnog vijeća, ili ako u ovoj ili onoj tački krše Statut iil Pravilnik. Naprotiv, Statut ne sadrži nijedan član o grupama koje ruše opću organizaciju, i to iz jednostavnog razloga što se iz Statuta *samo po sebi razumije* da takve više ne pripadaju Internacionali.

To nipošto nije formalno pitanje.

Secesionisti su na svojim raznim kongresima odlučili da raspišu zajednički secesionistički kongres radi uređivanja njihove *nove* organizacije, nezavisne od Internacionale. Taj bi se kongres trebao održati u proljeće ili u ljeto.⁽¹¹¹⁾

Ali gospoda žele da za slučaj neuspjeha imaju jedna vrata otvorena. To proizlazi iz debele okružnice španskih alijansista³. Promaši li kongres, tada sebi zadržavaju pravo da usreće Ženevski kongres⁽¹⁰⁷⁾, što mi je talijanski alijansist Gambuzzi . . . prilikom svog boravka u Londonu tako naivno saopćio.

Ne promijeni li, dakle, njujorško Generalno vijeće svoju metodu, što će se tada dogoditi?

Kao i jursku federaciju, isključit će secesionističke federacije u Španiji, Italiji, Belgiji i Engleskoj; rezultat; sav ološ pojavljuje se opet u Ženevi i tamo paralizira svaki ozbiljan rad, kao što je to učinio u Hagu, i opet kompromitira zajednički kongres za dobro buržoazije. Veliki uspjeh Haškog kongresa⁽¹⁰⁸⁾ bio je, što su truli elementi natjerani na to da *se sami isključe*, to znači *istupe*. Postupak Generalnog vijeća prijeti da to osujeti.

U *otvorenoj suprotnosti* prema Internacionali ti ljudi ne škode, već koriste, ali kao neprijateljski elementi *unutar* iste, oni upropaštavaju pokret u svim zemljama gdje su se učvrstili.

U Njujorku se jedva može predočiti koliko nam posla u Evropi zadaju ti ljudi i njihovi emisari.

Da se ojača Internacionala u zemjama gdje se uglavnom vodi borba, potreban je, prije svega, energičan postupak Generalnog vijeća.

Budući da je jednom počinjena greška u odnosu na Jursku federaciju, možda bi bilo najbolje da se ostale zasad sasvim ignoriraju (osim, ako možda neke naše federacije zahtijevaju suprotno) i da se sačeka zajednički secesionistički kongres, pa da se onda za sve njegove *constituencies*⁴ objavi da su istupili *iz Internacionale*, sami se iz nje isključili, te da se odsada smatraju njoj nepoznatim i, štoviše, neprijateljskim društvima. Eccarius je na londonskom tričavom kongresu veoma naivno

² na štampanom uzorku: sekcija feder. — ³ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 221. — ⁴ sudionike

izjavio da *sa buržujima treba voditi politiku*. Njegova duša odavno žudi da bude prodana.

Vijest o velikoj nesreći koja je zadesila Sorgea^[648] sve nas je duboko ražalostila. Srdačno ga pozdravite.

Salut fraternel⁵

Karl Marx

---

⁵ Bratski pozdrav

236

Engels Wilhelmu Liebkechtu

u Hubertzburg^[533]

London, 12. febr. 73.

Dragi Liebkecht,

Prije nego što bih mogao određeno odgovoriti na mnoga pitanja iz Tvog pisma, trebalo bi da tačno znam šta znači: »Volksstaat« zasad ne može zalaziti u internacionalnu polemiku.^[649] Ako se »Volksstaat« naspram rata Internacionale protiv secesionista proglašava *neutralnim*, ako se ustručava da njemačkim radnicima o tim pitanjima pruži objašnjenje, ako je, jednom riječju, lasalovska pobuna okončana time što vi sebi preko Internacionale pružate ruke, što Ti žrtvuješ Internacionalu i Yorka haselmanovcima, onda će se naš stav prema listu »Volksstaat« iz temelja izmijeniti. Stoga molim da se stvar smjesta razbistri.

Oko moje knjige vode se pregovori s Wigandom, kojeg najprije treba da se riješim, i prije toga ne mogu se opredijeliti ni za koju stranu.^[546] No kad je uopće riječ o tome da vam mi gotovo sve svoje ranije spise ustupimo *gratis* upravo u trenutku kad smo se našli u položaju da nam oni donesu novaca, molim Te da ne zaboraviš kako je i nama potreban novac, s jedne strane za život, a s druge da namirujemo troškove agitacije, propagandnih spisa itd. koji su svakog dana sve veći. M[arxovi] i moji članci zacijelo će biti sabrani i štampani, ali mi sami sada nemamo vremena da se za to pobrinemo. Još manje mogu da ti destiliram jednu esenciju iz Owena. Prvo, nemam vremena, i drugo, materijala; moja zbirka Owenovih spisa iščezla je 1848/1849, a te se stvari sada ne mogu dobiti. — *Mis[ère] de la Philosophie* u svakom će se slučaju ponovo štampati, i to u Parizu, a što se tiče njemačkog prijevoda, M[arx] pregovara s Meißnerom oko cjelokupnog izdanja ranijih stvari i stoga bi teško mogao da ovako bez daljega izda jedno od svojih najvećih djela. Uostalom, proći će još mnogo vremena dok od *Utopije* stignete do nas i radije se pobrinite za međučlanove.^[650]

Zatim, ne mogu Ti prešutjeti kako nas postupak koji smo doživjeli od »Partei«¹ nimalo ne ohrabruje da joj još nešto damo u ruke. Od mog *Seljačkog rata* nije mi poslat ni primjerak, primjerke koji su mi bili potrebni morao sam *kupiti*. Mene uopće nisu pitali o izdavanju članaka o stambenoj krizi^[508] bilo pojedinačno, bilo zajedno.

¹ »Partije«

Kad sam za nas i za ovdašnje Radničko udruženje^[148] tražio besplatne primjerke *Manifesta* — napominjem da ga je ono triput dalo štampati o vlastitom trošku — poslato mi je 100 primjeraka i *uz njih račun*. O tome sam pisao Hepneru i tražio da se jednom zauvijek prestane s takvim prostačkim postupkom.

Pokušat ću da pronađem jedno (englesko) izdanje *Utopije*, no budući da su stara popularna izdanja odavno rasprodana, to će teško ići.

Treba da zaključim, i žao mi je što zbog zatvaranja pošte ne mogu priložiti još nekoliko redaka Tvojoj ženi. Budi tako dobar pa me ispričaj. Stanuje li Tvoja obitelj još uvijek u Braustraße 11? Imamo samo tu adresu, i onu lista »Volksst[aat]«.

Najljepši pozdravi od Tvog

F. E.

237

Engels Nataliji Liebkecht

u Lajpcig

122, Regent's Park Road, N. W.
London, 11. marta 1873.

Poštovana gospodo Liebkecht,

Hoćete li biti ljubazni da prilikom svog narednog posjeta Tvrđavi^[533] predate Liebkechtu pril[oženo] pismo^[11]. Dosad sam najveći dio pisama njemu slao na adresu lista »Volksst[aat]« jer nisam znao da li još uvijek stanujete u Braustr[afte] 11. Mora da Vam je sve teže što ste nasilu u položaju bijele udovice. Vi doista morate mnogo šta da pretrpíte! No barem možete Liebkn[echt]a redovito posjećivati, pa bih Vas molio, ako to nije suviše nepristojno, da mi kažete kako se tjelesno osjeća, kakav je postupak, da li je u pogledu jela i pića upućen na zalihe tvrđavice ili može primati i pošiljke izvana, i uopće da mi kažete sve šta se odnosi na njegov i Bebelov položaj — on sam o tome piše veoma malo, u posljednje vrijeme zapravo više ništa, a Vi ćete shvatiti da nas ovdje sve to zanima. Ne jedino zbog zatvorenika *samih* — pri tom ima i malo egoizma, jer bi to i nas kojom prilikom moglo zadesiti, pa bismo baš rado saznali šta nas očekuje. Kako je s knjigama? Može li — barem od naučnih i literarnih stvari — dobiti sve što mu je potrebno, ili je cenzura stroga? Da su golubovi pismoše, ili, kako se to u Americi kaže, the underground railway^[651] sigurno dobro organizirani, to znamem.

Nadam se da ste sačuvali hrabrost i, zajedno s djecom, dobro zdravlje. It is a long lane that has no turning,² kaže engleska poslovica, ali na turning³ se valjda neće više predugo čekati. I budite uvjereni, ma šta se dogodilo, da ovdje u Londonu imate prijatelje koji najtoplije saučestvuju s Vašom i Liebkechtovom sudbinom.

Ako me se koje od djece još sjeća, u što vrlo sumnjam, jer tada nisam stanovao u Londonu, tada ih od mene najsrdačnije pozdravite.

S iskrenim saučešćem

Vaš odani

Friedrich Engels

¹ podzemna željeznica — ² to je dug put s kojeg nema povratka — ³ povratak

238

Engels Eugenu Oswaldu

u London

122, Regent's Park Road
[London] 18. marta 73.

Dragi Oswald,

Najljepše zahvaljujem na ljubazno poslanim kartama za koncert — u međuvremenu mi je uspjelo da plasiram još 2 takve, koje molim dati Pumps i zbog čega šaljem i 10 sh.

Najljepše pozdravljam Mrs. i gospodicu Oswald.

Prijateljski Vaš

F. Engels

239

Engels Friedrichu Adolphu Sorgeu

u Hoboken

122, Regent's Park Road
London, 20. marta 1873.

Dragi Sorge,

Dopusti, prije svega, da Ti izrazim naše iskreno saučešće u teškoj obiteljskoj nesreći koja te je zadesila.^[648] Svi smo mi morali pretrpjeti slične gubitke i znamo kako se duboko usijecaju u čitav ljudski život. Potrebno je mnogo vremena i napornog rada dok ih se preboli, ali mi znamo, Ti posjeduješ energiju da to prevladaš.

Tvoje posljednje pismo ili, čak, pretposljednje, ima Marx, koji Ti je htio napisati nekoliko redi, međutim, sumnjam da je to učinio, a danas ga ne mogu pitati jer je sa Tussy otišao na nekoliko dana u Brajton. Što se tiče starih zapisnika Generalnog vijeća^[588], oni vam ne mogu ništa koristiti jer su vam sve odluke od općeg značaja već ranije saopćene, a ostale su izgubile svaku vrijednost. Naprotiv, nama su ovdje, u borbi protiv secesionista, *apsolutno potrebne* da možemo odgovarati na laži i klevete. Mislim da je interes Internacionale ovdje ipak važniji nego ispunjenje jedne formalnosti. — Da ostali sekretari nisu poslali izvještaje, to svakako nije u redu. Serrailier-ov je bio u izgubljenom pismu. Wróblewski ne *može* poslati nijedan, jer se u Poljskoj sve radi tajno, a mi od njega ni prije nismo nikad zahtijevali pojedinosti. Kako je u Njemačkoj i Austriji, znate isto tako dobro kao i mi, budući da se neposredno dopisujete, a mi isto tako nemamo detalje o položaju sekcija. Od sekretara za Švicarsku — Junga — i za Dansku — Cournet-a, koji su istupili, izvještaj se ne može zahtijevati. Dakle, tko da vas još izvještava? O Danskoj ne čujemo ništa, bojim se, lasalovske spletke našle su tamo teren.

U Francuskoj su izgleda svi uhvaćeni. Heddeghem je igrao izdajnika, to dokazuje proces u Kanu, gdje ga je tužilac direktno nazvao denuncijantom. Dentraygues je u Tuluzi (Swarm) sa uobičajenom pedanterijom vodio mnoštvo beskorisnih spiskova koji su policiji pružili sve što je potrebno, njegov proces je sada u toku^[652], svakodnevno očekujemo izvještaje. Larroque je sretno utekao via London u San Sebastijan, gdje se ponovo pokušava povezati sa Bordoom. Njegova adresa (drži se u tajnosti) je:

Señor Latraque,

21, Calle de la Aduana, San Sebastian, Spain, bez unutrašnje kovertе.

Cuno nije imao sreće sa svojom rezolucijom sekcije 29. Šalje je alijansističkom španskom Federalnom vijeću i pri tome kaže da je Capestro = Cuno! Čemu, dakle, komedija s imenima? »Federation« iz Barselone štampa stvar i odatle zaključuje — ne sasvim bez privednog razloga — da se je Cuno na taj način pokajao i uvidio da prijašnje Generalno vijeće nije imalo pravo. To je zbog posredovanja.

Ad vocem Lodi.¹ Kad je stiglo Tvoje pismo od 12. febr., svi su bili opet slobodni, a Bignami se opet potpisivao kao urednik. Ja sam, dakle, preuzeo na sebe, budući da novac više nije bio potreban, da 20 dolara *ne* pošaljem, tim više jer Generalno vijeće treba svoj novac. Molim smjesta obavijest da li novac treba biti poslan ili ga želite drugačije upotrebiti.²

Što se tiče uplate novca za Generalno vijeće, ja nisam primio još ni jednu paru. Iz Pravilnika³ III, čl. 4. vidjet ćeš da priloži dopisjavaju tek 1. marta; a praksa je bila da su se gotovo općenito plaćali tek *neposredno pre* ili *na* kongresu. Do tada smo živjeli većinom od individualnih priloga i od zaduživanja. Što se prvoga tiče, potražiti ću koje treba naplatiti, ali bit će teško ukoliko unaprijed ne upotrebimo sva pomoćna sredstva za slijedeći kongres i ako ishod kongresa prepustimo slučaju.

Pošalji odmah 80 - 100 engleskih planova o sindikatima.^[653] četrdeset poslanih, kao i većina pisama, dosad nisu stigli — traže se — i ovdje nikako nisu dovoljni, samo u Mančesteru može otići 30 - 40, jer su tredjunioni ovdje većinom mjesni, a ne centralizirani. Sve za British Federal Council zasad možeš slati ili meni ili sekretaru S. Vickeryju, 3, Oak Villas, Friern Park, Finchley, N., London. Ili F. Lešneru, 12, Fitzroy Street, Fitzroy Square, W. London. Sadašnje sjedište Federal Councila također je privremeno. Isto tako, mogu još trebati francuski primjerci za Italiju, Holandiju i Belgiju, šaljem ih pojedinačno ili po 2 - 3 na Strike-Komitees kad god izbije neki štrajk.

Adrese u Holandiji i Belgiji sada ne mogu pribaviti; Liebers više nije u Hagu, već u Njemačkoj, van der Hout, koji je uostalom, tumaralo, nalazi se u Esenu kao coal miner⁴.

Rezolucija od 26. jan. *veoma* je *dobra*.^[654] Sada je za dovršenje stvari potrebno još samo to da vi nakon što se održe jurski, talijanski i drugi kongresi predviđeni za mart, donesete odluku kojom se ona od 26. jan. primjenjuje osobito na dotične secesioniste u Španiji, Belgiji, Engleskoj, Juri.^[655] O Italiji bi moglo biti govora samo ukoliko bi se to donekle ticalo *priznatih* sekcija — Napulja, Milana, Ferare, Torina, Lodija, Akvile — ostale nisu nikad pripadale Internacionali.

¹ Sad o Lodiju — ² Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 230. — ³ Karl Marx, *Opći Statut i Organizaciona pravila Međunarodnog udruženja radnika* — ⁴ rudar

Adresa Špancima^[656] djelovat će također veoma dobro. S jedne strane, teoretski je sasvim korektna; s druge, ne sadrži ništa što bi alijansistima dalo izgovor da se šire kao anarhisti; i treće, kratka je. Uopće, sve vaše Adrese naišle su kod radnika na velik odziv.

Rezoluciju od 26. jan. poslao sam British Federal Councilu, večeras će biti podnesena.

Zahtjevi Generalnog vijeća (od 15. dec.) u pogledu primanja sekcija na *taj* način neće se sigurno nikad ispuniti. Generalno vijeće *mora* primiti *svaku* sekciju koja ispunjava uvjete Statuta i Pravilnika, ono ne može postavljati nove uvjete, dakle, pada br. 1 djelomično (Generalno vijeće je ovlašteno da vodi statistiku o brojnom stanju u radničkim ograncima, ali ne poimenično) i br. 4 čitav, budući da naslov III Pravilnika regulira način plaćanja na drugom mjestu. Najbolje je da se to prečutno napusti — mi ovdje nismo nikada zahtijevali više nego što propisuju br. 2 i 3, a s mukom i to, i nikad kad je u ljudi postojala stalna dobra volja, nismo bili strogi što se tiče forme. Za neizvjesne slučajeve svakako je dobro imati u zaleđu jedan takav zaključak.

Isto će tako biti nemoguće Wr[óblowskom] da se drži njegovih instrukcija. Sa opunomoćenikom za Poljsku mora se postupati sasvim kao sa povjerljivom osobom, inače tamo nećemo baš ništa obaviti i detaljan mjesečni izvještaj za njega je posve nemoguć. — Quant à moi⁵ mogu samo izvijestiti da o Italiji nema ništa za izvještavanje, osim da sekcija Lodi još uvijek nije formirana, te da se ona u Torinu vjerojatno rasturila.

To je bila zaista nesretna ideja da se markice svale na mene.^[657] Još prošle godine dobili smo ih u martu ili aprilu, sada će biti još kasnije. Le Moussu je, kao i svi Francuzi, u poslovnim stvarima, kad mu ne gori pod petama, davolski nemaran, i tu poticanje ne pomaže. Tada se za štampanje brinuo Jung, sada je to zapalo Le M[oussuja] koji ne zna engleski.

Poslao sam Ti »Int[ernational] Herald« i »Emanc[ipación]«, prvi do br. 50 (odlazi danas), a drugi do br. 88, vjerojatno uredno prispjeli.

Zamalo sam zaboravio da Ti zahvalim na vinu koje je najzad, nakon dugog puta, stiglo. Išlo je njemačkim Steamer⁶ u Barmen, odande je franco otpremljeno ovamo, gdje je zatim nakon nešto lutanja uredno stiglo. Podijelio sam ga s Marxom, ali sam probao tek nekoliko boca. Sweet⁷ Catawba veoma se dopada damama. Crveno nije baš za odbaciti, a bijelo je, koliko sam ga okušao, interesantan međustupanj rajnskog vina i dry sherryja. Nekoliko boca koje još imam u podrumu čuvaju se za velike prilike. Vino je ugodno pitko, ali mu nedostaje osebniji karakter evropskih originalnih vina. Veoma sam Ti zahvalan što sam za čitavu hemisferu obogatio svoje znanje

⁵ Što se mene tiče — ⁶parobrodom — ⁷ Slatka

o vinu na tako ugodan način; ono što me je najviše začudilo to je što sam ovom prilikom prvi put saznao za sjeverni položaj Ohajo vinograda, za koje sam pretpostavljao da se nalaze mnogo južnije.

Gužva oko Woodhullove u Spring-Street⁽⁶³⁸⁾ veoma me je razveselila. To ću pronijeti Španijom etc. Isto tako da se Eccarius usudio da u listu »World« opiše njihov sham⁸ kongres kao samo prijateljski sastanak. Primio »Arbeiter-Zeitung« do br. 4. Vrlo dobro, mada tu i tamo ponešto nezgrapnog stila, nikako ne škodi, potvrđuje se proleterski karakter. Vrlo dobar napad na Singera i Co. — ought to be continued and extended to others.⁹

Ovdje inače nema ništa novo. Jung-halesovska psovanja objavljuje čitava jurska, belgijska i druga secesionistička štampa; Longuet želi da u listu »Liberté« na to odgovori, da li će nešto biti, to mi zbog njegove lijenosti nije sasvim jasno.

Pošta se zatvara.

Najljepši pozdrav.

Tvoj
F. Engels

---

⁸ tobožnji — ⁹ trebalo bi ga nastaviti i protegnuti na druge.

240

Marx Nikolaju Franceviču Danijeljonu
u Petrograd

London, 22. marta 1873.

Cijenjeni gospodine,

Bio bih Vam vrlo zahvalan za *neka obaviještenja* o Čičerinovim pogledima na historijski razvitak komunalne svojine i o njegovoj polemici o tome s Bjeljajevim.^[658] Način na koji je stvoren taj oblik svojine (historijski) u Rusiji, prirodno, drugorazredno je pitanje i nema ništa sa značenjem te institucije. Međutim, time se služe nje-mački reacionari, kao profesor A. Wagner u Berlinu itd., kao oružjem, koje im u ruke daje Čičerin.^[659] U isto vrijeme sve historijske analogije govore protiv Čičerina. Kako bi bilo moguće da je u Rusiji ta institucija nastala kao čisto poreska mjera, kao propratna pojava kmetstva, dok je svuda drugdje prirodno nastala i sačinjavala nužnu fazu razvitka slobodnih naroda?

Vrlo Vam odani
A. Williams¹

Prevod s engleskog

---

¹ Marxov pseudonim

241

Engels Friedrichu Adolphu Sorgeu

u Hoboken

London, 22. marta 73.

Dragi Sorge,

Pisao sam Ti 20 o. m.¹, a danas šaljem »Emanc[ipación]« br. 89 i »I[n]ternational Herald« br. 51.

Zbog 20 \$, koji nisu poslani u Lodi, zaboravio sam dodati da su ti ljudi za vrijeme njihove nevolje bili primili

odavde	fr. 50
od odbora Socijaldemokratske radničke	
partije talira 20	„ 75
od Oberwindera iz Beča fl. 50	„ 125
Ukupno	fr. 250

što sam smatrao dovoljnim za slučaj koji je tako povoljno protekao — trojica su bila puštena već nakon 14 dana, a sam Bignami bio je zadržan oko 6 tjedana.

Odluka od 26. jan.^[654] i Adresa Špancima^[656] poslani su u Lodi.

Adresa Špancima, kao što vidiš iz lista »Em[ancipación]«, veoma se dopala.^[660]

Najljepši pozdrav.

Tvoj
F. E.

---

¹ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 239.

242

Marx Johannu Philippu Beckeru

u Ženevu

[London] 7. aprila 73.

Dragi Becker,

Kad ne stižem da Ti opširno pišem, to moraš protumačiti time što sam pretrpan poslom. Dok francuski prevod^[123] ne bude gotov i štampan do posljednje stranice, neću imati slobodnog vremena. Prekjučer sam, na sreću, otpremio posljednji korekturni arak 2. njemačkog izdanja^[406], te naložio Meißneru da Ti sa *unaprijed plaćenom poštarinom* pošalje cjelokupno izdanje tomova, koje mora izaći za otprilike jedan tjedan. Obavezuješ me potvrdom o prijemu.

Engels Te moli da priloženo pismo^[11] predaš Goeggu što je prije moguće. U pitanju je obavijest o Alijansi (sada radimo na tome da ih putem dokumenata udesimo^[99]). I Tebe molim da nam, ako je moguće, pošalješ *prvi program javne Alijanse u Ženevi*^[661], na kojem si i Ti potpisan.

Mi smo ovdje vjerovali da »Égalité« u Ženevi više ne izlazi, jer ga više nismo vidjeli otkako je Utin otputovao iz Ženeve. Po njegovoj želji pridobio sam nekoliko mojih francuskih prijatelja da izvještavaju, ali uvjerenje da list više ne izlazi, omelo je sve. Kad Perret, dakle, odavde želi dopisivanje, mora se pobrinuti za to da Engels (122, Regent's Park Road) i ja primamo po jedan primjerak. Ako je potrebno, plaćat ćemo ih.

Generalno vijeće vjerojatno će odrediti Ženevu za sjedište slijedećeg kongresa.^[107] Trebalo bi da se Vi već sada počnete brinuti da budete brojno zastupljeni. To je utoliko potrebnije jer je alijansistička nitkovska banda odlučila da en masse¹ prisustvuje. Naravno, to ne možemo dopustiti. Od Haškog kongresa^[108] moramo imati bar *tu* korist da vucibatine budu udaljene iz naše sredine. Ali za to je potrebno da vaše mjesne organizacije budu jako zastupljene.

S najljepšim pozdravima cijeloj obitelji

Tvoj
Karl Marx

---

¹ masovno

243

Engels Friedrichu Adolphu Sorgeu

u Hoboken

London, 3. maja 73.

Dragi Sorge,

Primio Tvoje pismo od 9. i ono od Generalnog vijeća od 11.

1. Serraillier. To što D[ereure] kaže, čista je besmislica.^[662] Pripovijest o popovima ograničava se na slijedeće: Pottier, delegat Komune u 2. arondismanu, kome je Ser[raillier] bio pridodan, *iznajmio* je crkvu popovima (le dit délégué loue la boutique nommé Eglise etc. etc. au nommé . . . pour y exercer le métier de curé¹, to je bila formula) i Pottier je naplatio sav novac i upotrebio ga za potrebe Komune odn. arondismana i obračunao ga Komuni. Serraillier od toga nikada nije imao ni pare. Le Moussu, koji na riječ: pop grize kao gladna riba, jednom je smjerao da P[ottiera] i S[erraillier]-a zbog toga pritvori, jer, kako se on izražava, ceci était un commerce *immoral*². Ako je bilo riječi o lošim vicevima, tada ne znam tko je napravio bolji, Le M[oussu] ili P[ottier] i S[erraillier]. Ali na takvim djetinjarijama temeljiti ozbiljne optužbe, više je nego djetinjasto. Uostalom, današnji Francuzi ponašaju se kao djeca. Što treba da predstavlja demonstracija dvadeset dvojice, ja ne znam; pretpostavljam, bio je to pokušaj istupa manjine^[663], a galama u Komuni između manjine i većine traje još uvijek, i za sve što je blankistički obojeno još je i danas zločin, i to ubitačan, ako se pripada manjini. Sve to za nas je prastaro, o tome smo slušali u svim tonovima do prezasićenosti i na čitavu stvar ne dajemo ni pare.

2. »Arbeiter-Zeitung« — u stvari, u stilu koji je pun naivnosti. Uostalom, to je američki — čitava njemačko-američka literatura tako piše. Za dopisivanje ni M[arx] ni ja za sada nemamo nimalo vremena. Ja sam preko glave zatrpan kongresnim poslovima^[99] oko redigiranja francuskih tekstova, a M[arx] sa svojim francuskim prevodom.^[123]

3. Bečani. Stvar poznajemo samo iz javnosti, jer nam ni O[berwinder] ni Sch[eu] nisu o tome pisali.^[664] Uostalom, Scheu nam je sumnjiv, 1. on je povezan sa Vaillant-om, i 2. tu su znakovi da je on kao njegov prijatelj i kao prethodnik pomahnitalog Neumayra i s Bakunjinom u vezi. Velike fraze posljednjeg odjekuju donekle i u Scheuovim člancima i govorima, a Ti se sjećaš kako je njegov brat³

¹ spomenuti delegat iznajmljuje dućan, zvan crkva etc. etc. imenovanom da u njemu obavlja službu kao pop — ² to je *nemoralna* trgovina — ³ Heinrich Scheu

u Hagu^[108], kad je izbila pripovijest s B[akunjinom], kidnuo. Oberwinderu, u granicama javne polemike, do sada nije ništa ozbiljnije predbačeno. Njegova suradnja u buržoaskim listovima bila je uz znanje i odobrenje partije i neposredno za partijske svrhe. Ako mi se sutra stavi na raspolaganje »Times« da u njemu pišem onako kako želim, i uz plaćanje, prihvatit ću to bez dvoumljenja. Ecc[ariusu] to nije nitko zamjerio sve dok stvar nije obrnuo, eksploatirao Internacionalu u svoju korist i pisao ne u interesu Internationale, već u svom i interesu lista »Times«. To što Oberw[inder] u Austriji, gdje je feudalizam tek djelomično prevladan, a mase još neshvatljivo glupe i gdje su prilike približno kao prije 48. u Njemačkoj, to što on tu odmah ne zahtijeva krajnost sa dosta radikalnom galamom, već što provodi politiku koju smo preporučili na kraju *Komunističkog manifesta* za tadašnju Njemačku, to mu sigurno ne zamjeramo. Moguće je da je on tu i tamo malograđanski oprezan, ali, kao prvo, ni to nije dokazano, i, drugo, nema razloga za tako strašnu galamu. A O[berwinder] nije Austrijanac, dakle, svakog dana može biti protjeran. Ipak, kao što je rečeno, pobliže o tome ne znamo, te, dakle, još ne izričemo naš sud.

4. Zahtjevi za prijem.⁴ — Pretpostavljam, što je uvijek dvojbeno, da ste formalno u pravu da sve to zahtijevate od pojedinačnih sekcija, do sada, u svakom slučaju, *ni jedno* federalno vijeće *nije* postavilo takve birokratski određene zahtjeve, a da ih je postavilo, *nikad* ne bi bili ispunjeni. A kakva je ogromna greška bilo zahtijevati takve stvari čak u *Francuskoj*, dokazuje članak u br. 49. lista »N[eu]er Soc[ial]-Dem[okrat]«,^[665] koji Ti šaljem danas. Odmah sam uputio⁵ Hepnera i jučer, prema zatraženom tačnom obaviještenju o Dentr[aygues]-u i Hedd[eghemu], napisao za »Volksst[aat]« ono što je potrebno⁶.

5. We expect more news about France before taking any steps.⁷ Ja ne vidim da vi uopće možete poduzeti korake. *Sve* naše sekcije su sredene. Heddeghem je *bio* špijun već u Hagu, Dentr[aygues] nije, ali je iz ličnih razloga i slabosti denuncirao neke koji su ga prije toga premlatili. Jedan član, da bi pribavio novac za partiju, dao je D[entraygues]-u svoj sat da ga založi. D[entraygues]-ova žena ga zalaže i zatim odbija da ga otkupi ili čak da vrati potvrdu o zalogu. To izaziva skandal. Neki se — većinom buržuji — združuju, čestito premlaćuju D[entraygues]-a i zatim stvar prijavljuju državnom tužiocu koji ih primorava *da priznaju da je novac bio za svrhe Internationale!* To je pravi početak pripovijesti — no budući da je o svemu Heddeghem već obavijestio policiju u Parizu, to je moglo biti novo

⁴ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 239. — ⁵ O člancima u listu »Neuer Social-Demokrat« — ⁶ Internacionala i list »Neuer« — ⁷ Očekujemo nove vijesti o Francuskoj prije nego što poduzmemo bilo kakve korake.

samo za policiju u Tuluzi. To su ti momci koje je D[enraygues] denuncirao, a *inače nitko*. Kako je policija saznala ostalo, vidjet ćeš iz lista »Volksstaat«. Organizacija se u Francuskoj trenutno svakako raspada, a oporavljat će se tek malo-pomalo, jer manjkaju sve veze. Larroque je u San Sebastijanu u Španiji, njegova adresa: Monsieur Latraque, Calle de la Aduana, Nr. 21 — tamo živi pod tim imenom. Ni za što na svijetu ne šalžite nove punomoći u Francusku. Larroque je dobio 3 godine in contumaciam⁸.

6. Markice.^[657] — Le M[oussuja] gotovo nikad ne vidam, opomenu sam ga preko M[arxa], ali odgovora nema. S tim Francuzima bolje je da čovjek nema nikakvih poslova ukoliko ne želi da gubi čitave tjedne trčkarajući za njima, a ja to ne mogu.

7. Mjesto kongresa.^[107] — Nadam se, pitali ste Švicarce samo za savjet, kao mi lani Holandane. U Švicarskoj postoji samo *jedno moguće mjesto*, a to je *Ženeva*. Tamo je mnoštvo radnika uz nas, a osim toga imamo *jedan lokal koji pripada Internacionali*, Temple Unique, odakle gospodu iz Alijanse^[160], ukoliko se pojave, jednostavno izbacujemo. Osim Ženeve bio bi moguć samo Ciri; no tamo imamo, u stvari, tek nekoliko *njemačkih* radnika, a ni njih ne sve (vide »Felleisen«), a vaš upit mogao bi čak imati uspjeha da se sa nekoliko strana predloži središnji Olten — glavno željezničko čvorište Švicarske — gdje bismo bili još u gorem položaju. Alijansisti poduzimaju sve da se masovno pojave na kongresu, dok kod nas sve zamire. Francuski delegati nakon provaljivanja ne mogu doći. Nijemci, iako su i sami u gužvi sa lasalovcima zbog Haškog kongresa, gdje su protivno njihovoj vlastitoj svađi očekivali samo bratstvo i harmoniju, postali su razočarani i mlitavi, k tome i to da se partijsko rukovodstvo Socijaldemokratske radničke partije trenutno sastoji od samih utjelovljenih lasalovaca (Yorck & Co.) koji zahtijevaju da se partija i partijski list ograniče na stanovište najobičnijeg lasalovstva. Borga se nastavlja; dok Liebk[necht] i Bebel sjede^[533], ljudi žele iskoristiti vrijeme da to sprovedu; mali Hepner pruža energičan otpor, ali je istjeran iz uredništva lista »Volksst[aat]«, isto kao i iz Lajpciga.^[666] Pobjeda ovih tipova za nas bi značila gubitak partije — bar trenutačno. Liebk[nechtu] sam o tome pisao^[11] vrlo određeno, i još uvijek očekujem odgovor. — Iz Danske ni glasa. Pretpostavka⁹, koju već odavno gajim, da su lasalovci iz »N[eu]er Soc[ial]-Dem[okrat]« preko svojih sjevernošlezviških pristaša tamo sve zbrkali i potakli ljude da se povuku iz Internacionale, svakodnevno se potvrđuje kroz list »N[eu]er S[ocial]-D[emokrat]«, koji je o zbivanjima u Kopenhagenu mnogo bolje informiran nego »Volksst[aat]«. — Iz Engleske može doći samo nekoliko delegata, da li će Španci poslati jednog, to je veoma neizvjesno, treba, dakle, očekivati da će kongres biti vrlo slabo posjećen, te da

⁸ u odsustvu — ⁹ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 230.

će tamo bakunjinisti imati više ljudi nego mi. Sami Ženevljani ne predstavljaju ništa, »Égalité« izgleda da je propao, dakle, čak ni tamo ne treba očekivati veliko učešće — samo da tamo *sjedimo u našoj vlastitoj kući* i među ljudima koji znaju B[akunjina] i njegovu bandu i koji će ih u slučaju nužde batinama istjerati. Dakle, Ženeva je *jedino* mjesto, a da osiguramo pobjedu, potrebno je još, *ali također apsolutno*, da sada Generalno vijeće prema odluci od 26. jan.^[654] proglasi da su *istupili*:

1. *belgijska* federacija koja je izjavila da sa Generalnim vijećem ne želi imati nikakva posla i koja je odbacila haške odluke;

2. dio *španske* federacije zastupljen u Kordobi^[608] koji je plaćanje priloga Generalnom vijeću, protivno Statutu, proglasio pravom opcije, te isto tako odbacio haške odluke;

3. *engleske* sekcije zastupljene na tobožnjem Londonskom kongresu od 26. jan.^[645] i individue koje su također odbacile haške odluke;

4. jursku federaciju koja će na svom kongresu, koji se sada održava,^[607] sigurno dati dovoljno osnova da se odluka o isključenju¹⁰ proširi.

Za kraj bi se moglo objaviti da tzv. talijanska federacija, koja je bila zastupljena na tzv. kongresu u Bolonji^[647] (umjesto Mirandoli), uopće ne pripada Internacionali, jer nikada nije ispunila niti jedan uvjet propisan Statutom.^[655]

Da je ova odluka objavljena, te da je Generalno vijeće za pripreme kongresa i za *prethodno* ispitivanje punomoći imenovalo u Ženevi komisiju koju bi tvorili, npr., Becker¹¹, Perret i Duval, te Utin da je ovdje, tada bi napad bakunjinista bio osujećen. Čim je Generalno vijeće uputilo komisiju da se ti ljudi uopće ne smiju priznati kao delegati sve dok im većina pravih i priznatih delegata Internacionale ne dozvoli pristup, sve je u redu, i čak da su u većini, ne mogu škoditi, odlaze negdje drugdje i zasjedaju zasebno, s tim da njihova većina u odnosu na nas ne dolazi do izražaja. I to je sve što možemo zahtijevati.

M[arx] Te također srdačno pozdravlja.

Tvoj
F. E.

¹⁰ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 235. — ¹¹ Johann Philipp Becker

244

Engels Friedrichu Adolphu Sorgeu

u Hoboken

London, 14. juna 73.

Dragi Sorge,

Rad na »Alijansi«^[99] prekinuo je moje dopisivanje. Uz to nam novine, pošto smo ih naručili, istom sada ponovo uredno stižu, dakle, tek sada mogu opet redovno izvještavati.

Najprije da se riješim Tvojih pisama.

Generalnom vijeću odgovor u prilogu.¹

14. maj. — To sa besparicom staro je kao i Internacionala. Amerikanci su bili jedini koji su plaćali, a da nije bilo Tebe, teško da bi i to dobili. — Odgoditi kongres^[107] apsolutno je nemoguće, to bi značilo uzmaknuti pred ostalima, što također, kao što ćeš vidjeti, uopće nije potrebno.

23. maj. — Ljudi u Ženevi koje bi trebao gurati, sami nam ne daju odgovor. Štaviše, i stari Becker² ne odgovara Marxu. Ne znamo gdje je Utin. »Bull[etin] Jurass[ien]« ne primamo, čitamo samo izvratke u listovima »Liberté« i »Internationale«.

27. maj. — Izjava o Francuskoj^[668] — *vrlo dobro!* otišla je British Federal Councilu na engleskom, a danas odlazi na francuskom za »Plebe«, za špansko Federalno vijeće i u Portugal. By the bye³, Portugalci se tuže da od vas ne dobivaju *baš ništa*, a oni su nam ipak veoma, *veoma* važni! — Serraillier *nema* apsolutno šta da piše, jer nema više ni jednu jedinu adr. u Francuskoj, *sve* je pohvatano. Ali on treba da vam napravi mali izvještaj o procesima za vaše na kongresu — procesa je bilo *svuda* gdje su bile sekcije, u Bezijeu, Lizijeu etc. etc. — Dopisivanje za »Arb[eiter]-Z[eit[un]g«? Tko da to radi? M[arx] i ja toliko smo pretrpani poslom da je M[arxu] liječnik ograničio rad na 4 sata dnevno zbog navale krvi u glavu, te stoga ja i Lafargue moramo sve raditi. Frankel radi u svom shop⁴ do 9 sati navečer. Ostali ne mogu pisati. — Hamburžani^[458] su neotesanci. Pisat ću o tome Liebkn[echtu]. — Za Holandiju je dovoljan *njemački* oblik izjave. — »Arbeiter-Z[eit[un]g« trebalo bi da se više koristi listom »Volksst[aat]«.

Sada, dakle, nešto novo, i to ovaj put ne kobne vijesti.

¹ Friedrich Engels, *Generalnom vijeću Međunarodnog udruženja radnika* —² Johann Philipp Becker — ³ Uzgred rečeno — ⁴ dućanu

1. Britanski kongres, održan 1. i 2. juna u Mančesteru⁽⁶⁶⁹⁾ predstavljao je uspjeh. 26 delegata. — Izvještaj, per Bookpost⁵, iz torijevskog lista odlazi s ovim pismom, također 1 br. briselskog lista »Internationale«. Federalno vijeće ostaje u Londonu iako su ga ovdašnji članovi željeli premjestiti u Notingem. »Eastern Post«, do sada glasilo Junga i Halesa, u svom izrugivačkom članku ipak priznaje kongres za pravog predstavnika engleske Internacionale, i otada u njemu ne nalazim ni izvještaje o bogus⁶ sjednicama u Halesovoj kući; izgleda da je priča završena. Do sada su se u ovim izvještajima uvijek zamjenjivale njihove 2 sekcije: Stratford i Limehouse i Limehouse i Stratford, čini se da je to preostalo. — Mottershead je na mitingu tredjuniona na Duhove u Hydeparku bio kao uvijek totalno naljoskan. — »Int[ernational] Herald« ne primam više još od prije 2 tjedna, izgleda da je također propao. Nikakva nesreća, uskoro će i ostali iz engleske štampe. Ovdašnja nova francuska sekcija (Dupont i Serr[ailier]) ima izgleda da ovdje pokrene francuski list, ipak francuskom uvjerenju ne treba mnogo vjerovati.

2. Jurasovci su se odlučno koncentrirali u pozadini. »I[nternationale]«. To pokazuje da su zaključili da svojim alijansističkim kolegama predlože: *ne prisustvovati ni jednom kongresu que le prétendu Conseil général pourrait être tenté de convoquer*⁷, već zasebnom kongresu *u jednom švicarskom mjestu, određenom od njihovih federacija*.⁽⁶⁶⁷⁾

To znači: u Ženevi se ne smijemo pokazati, inače ćemo dobiti batina. Dakle, oni će zasjedati u jednom kutku Jure; nakon kongresa u Oltenu (v. niže) ne mogu se u Švicarskoj više nigdje pojaviti. — Ostali razlozi su: 1. Bakunjinova stara odvratnost da lično debatira, 2. Guillaume i njegovo isključenje, koje bi odmah na početku izazvalo kardinalno pitanje u jednoj *čisto ličnoj* formi, k tome još B[akunjinova] Escroquerie-Factum⁸, koja bi ga odmah upropastila, i 3. izvjesnost da kod njih u stvarnosti nije bolje nego kod nas, da je i tamo unutrašnja gužva izmorila i ozlovoljila ljude. Na tom velikom jurskom kongresu bilo je zastupljeno samo *devet* sekcija! U Italiji, pored sve galame, ne uspijevaju pokrenuti ni jedan jedini list, u Španiji su u sadašnjem pokretu = = 0. Pri tom su se odmah morali odreći apstinencije i poslali su 8, a kako oni tvrde, 10 ljudi u Kortese⁹.

3. U Rimu je osnovan komitet »Internacionale«, nazvan Società del Silenzio, tajno društvo, prisega apsolutne poslušnosti, sakramentalna forma završetka pisama — koju je Bakunjin izbacio prije godinu dana: Salute e liquidazione sociale, anarchia e collectivismo¹⁰ — ukratko, tajna Alijansa⁽¹⁶⁰⁾ sa svim ujdurmama. Baš u pravi čas.

⁵ kao štampana stvar — ⁶ prevarantskim — ⁷ što bi ga možda sazvalo tobožnje Generalno vijeće — ⁸ lupeška činjenica — ⁹ španski parlament — ¹⁰ Pozdrav i rušenje društva, anarhija i kolektivizam.

4. Serr[aillier] je u listu »Liberté« vodio polemiku sa blankistima zbog francuskih procesa^[670], u kojoj su ovi nastupili veoma besramno, ali su valjano nagrabusili; osobito ih je pogodilo to što su Cournet i Ranvier, pošto su u Hagu bile anulirane punomoći opunomoćenika, a samo Generalno vijeće bilo proglašeno ovlaštenim da izda novc, izdali u *njegovo* ime Heddeghemu novu punomoć — još u Hagu!

5. Švicarski radnički kongres u Oltenu^[112] — 70 delegata, 5 Jurasovaca, predložili su decentralizaciju, potučeni sa svim glasovima protiv njihovih 5, odmah su se povukli. No bit će da to odavno znaš iz lista »Tagwacht«.

Nadam se da su Tvoja ruka i Tvoj glas u međuvremenu opet dobro, a izgledi za kongres poboljšavaju se i kod vas. Makar kongres i ne bio osobito sjajan, ipak je potreban i sa nešto rada već će se izvući. Ne zaboravite da prema Statutu morate sazvati i postaviti program 2 mjeseca prije, dakle, *1. jula*.

»Alijansa« se može smatrati gotovom — na francuskom; silan je posao na tom šikanirajućem jeziku — tući će bezobzirno, a i vas će iznenaditi.

Pošta se zatvara. Srdačan pozdrav.

Tvoj
F. E.

245

Engels Augustu Bebelu

u Hubetzburg

London, 20. juna 1873.

Dragi Bebel,

Odgovaram najprije na Vaše pismo, jer se Liebknechtovo nalazi još kod Marxa i on ga zasad ne može naći.

Ne zbog Hepnera, već zbog Yorkova pisma njemu, koje je potpisao Odbor, mi smo se pobojali da će, na nesreću, do kraja lasalovski, partijski forumi iskoristiti činjenicu što ste Vi zatočeni^[533], kako bi »Volksstaat« pretvorili u kakav »častan« »N[euer] Soci[al]-Dem[okrat]«. Tu je namjeru York jasno priznao, a budući da se Odbor postavio kao onaj tko namješta i smjenjuje urednike, opasnost je zacijelo bila prilično velika. Predstojeći izgon Hepnera^[666] dao je tim planovima samo nov povod. U takvim okolnostima apsolutno smo morali saznati na čemu smo, i otuda ova prepiska.^[671]

Ne smijete zaboraviti da Hepner, a još mnogo više Seiffert, Bloss itd. nemaju u odnosu na Yorka ni izdaleka takav položaj kakav imate Vi i Liebknecht, osnivači Partije, pa ako vi takve prohtjeve naprosto ignorirate, teško da se to može očekivati i od njih. Partijski forumi ipak imaju izvjesno formalno pravo kontrole nad organom Partije, koje, doduše, nije bilo prema *vama*, ali su je sada nesumnjivo pokušali izvršiti, i to u pravcu koji je po Partiju štetan. Učinilo nam se, dakle, da nam je dužnost učiniti svoje, pa i poraditi protiv toga.

Možda je Hepner u pojedinostima taktički i griješio, najviše tek *nakon* što je primio pismo Odbora, ali mu moramo odlučno priznati da u samoj stvari ima pravo. Ne mogu mu predbaciti ni slabost, jer kada mu Odbor jasno daje do znanja kako treba da napusti redakciju, jer će inače morati da radi pod Blossom, ja ne vidim kakav je *on* otpor mogao još pružiti. Nije se, valjda, mogao protiv Odbora zabarikadirati u redakciji. Ja čak smatram da se poslije onako kategoričkog pisma njegovih pretpostavljenih foruma mogu opravdati i one H[epnerove] primjedbe u listu »Volksstaat« koje Vi navodite, a ja sam ih već i prije s neprijatnošću zamijetio.

Jedno je sigurno, otkako je Hepner uhapšen i odsutan iz Lajpciga, »Volksstaat« je postao mnogo lošiji i Odbor bi, umjesto da se s njim svađa, učinio bolje da mu pruži svaku moguću pomoć. Odbor je naprosto zatražio da se »Volks[staat]« uređuje drugačije, da naučniji članci izostanu i zamijene se uvodnicima à la oni u »Neue«¹ i *nagovijestio*

¹ »Neuer Social-Demokrat«

je direktne prisilne mjere. Ja Blosa uopće ne poznajem, ali kad taj Odbor istovremeno imenuje njega, mora se ipak pretpostaviti da je izabrao čovjeka koji mu je po volji.

Što se, pak, tiče stava Partije prema lasalovstvu, Vi ćete, naravno, bolje od nas moći da ocijenite za kakvu se taktiku valja opredijeliti, naročito u pojedinim slučajevima. Ali svakako treba misliti i na ovo: kad je netko, poput vas, donekle u položaju da konkurira Općem njemačkom radničkom udruženju, lako može početi da se previše obazire na konkurenta, i naviknuti se da pri svemu najprije pomišlja na nj. Međutim, i Opći njemački radnički savez i Socijaldemokratska radnička partija zajedno, samo su neznatna manjina njemačke radničke klase. I, po našem mišljenju, koje nam je potvrdila dugotrajna praksa, nije prava propagandna taktika ona kojom se od protivnika tu i tamo odvrćaju pojedinci ili grupe članova, već ona kojom se djeluje na veliku i još ravnodušnu masu. Jedna jedina sirova snaga, koju smo sami uzdigli iz sirovosti, vrijedi više od deset lasalovskih prebjeglica, koji uvijek sa sobom unose u Partiju i klicu svoje pogrešne orijentacije. I, kad bi se mogle dobiti samo mase, bez *lokalnih vođa*, to bi još išlo. Ali ovako se svagda mora voditi računa o cijeloj hrpi takvih vođa, vezanih svojim prijašnjim javnim izjavama, a možda čak i svojim dotadašnjim shvaćanjima tako da, prije svega, moraju dokazati kako oni nisu iznevjerili svoja načela, već, naprotiv, kako Socijaldemokratska radnička partija propovijeda *pravi* lasalizam. U tome je bila nevolja u Ajzenahu, ona se tada, možda, nije mogla izbjeći, ali ti su elementi bezuvjetno štetili Partiji i ne znam ne bi li ona danas bila barem tako jaka i bez njihovog pristupanja. No, u svakom slučaju, po mom mišljenju, bila bi nesreća da ti elementi dobiju pojačanje.

Ne treba se dati zavesti povikom za »ujedinjenjem«. Oni kojima je ta riječ najčešće na ustima najveći su sijači razdora, kao što sada upravo švicarski bakunjinisti iz Jure, vinovnici svih rascjepa, ni za čim ne dreče tako kao za ujedinjenjem. Ti fanatici ujedinjenja ili su ograničene glave koje bi htjele sve smiješati u neku neodređenu kašu, što treba samo da se staloži pa da razlike ponovo iskrсну u još oštrijoj suprotnosti, jer se sad nalaze u istom loncu (u Njemačkoj postoji lijep uzorak takvih ljudi koji propovijedaju pomirenje radnika i malograđana) ili su to ljudi koji nesvjesno (kao na primjer Mülberger) ili svjesno žele izopačiti pokret. Stoga su najveći sektaši i najveće larmadžije i nitkovi u izvjesnim trenucima najglasniji vikači za ujedinjenjem. Za cijelog života nitko nas nije tako opterećivao i pakostio nam kao vikači za ujedinjenjem.

Naravno da svako partijsko rukovodstvo želi vidjeti uspjehe, i to je posve dobro. Ali postoje okolnosti u kojima treba posjedovati hrabrosti da se *trenutan* uspjeh žrtvuje većim stvarima. Trenutan uspjeh nipošto nije potreban uvijek i bezuvjetno, pogotovu partiji poput naše, čiji je konačan uspjeh tako apsolutno izvjestan i koja se tako kolosalno razvila za našeg života i pred našim očima. Uzmite, na primjer,

Internacionalu. Poslije Komune ona je imala kolosalan uspjeh. Zgromljena buržoazija pripisivala joj je svemoć. Veliko mnoštvo članova vjerovalo je da će tako ostati zauvijek. Mi smo vrlo dobro znali da se mjehur *mora* rasprsnuti. Svakojaki ološ o nju se vješao. Sektaši koje je obuhvaćala uzobijestili su se, zloupotrebjavali su Internacionalu u nadi da će im ona dopustiti i najveće gluposti i drskosti. Mi to nismo trpjeli. Znajući dobro kako se mjehur mora jednom ipak rasprsnuti, mi nismo išli za tim da katastrofu odgodimo, već smo se brinuli da Internacionala izide iz nje čista i neizopačena. U Hagu^[108] se mjehur rasprsnuo, i poznato Vam je kako je većina učesnika kongresa pošla kući ošamućena razočaranjem. Pa ipak, gotovo svi ti razočarani, koji su umišljali da će u Internacionali naći ideal općeg bratstva i pomirenja, doživljeli su kod kuće mnogo goru svađu od one što je izbila u Hagu! Sada sektaške svađalice propovijedaju pomirenje i ozloglašuju nas da smo nesnošljivi i diktatori! A da smo u Hagu nastupili pomirljivo, da smo izbijanje rascjepa zabašurili — šta bi uslijedilo? Sektašima, osobito bakunjinistima, ostalo bi još godinu dana vremena da u ime Internacionale čine još veće gluposti i gadosti; radnici najrazvijenijih zemalja odvrtili bi se s gnušanjem; mjehur se ne bi rasprsnuo, on bi, izboden iglama, polako splasnuo, a naredni kongres, na kojem bi ipak moralo doći do krize, pretvorio bi se u skandal najvulgarnijih ličnih obračuna, jer je *princíp* bio napušten već u Hagu! Tada bi Internacionala svakako propala — propala od »jedinstva«! — Umjesto toga, mi smo sada, na način po nas častan, lišeni svih trulih elemenata — članovi Komune koji su prisustvovali posljednjoj odlučujućoj sjednici kažu da nijedna sjednica Komune nije na njih djelovala tako strašno kao ovo suđenje izdajicama evropskog proletarijata — dali smo im da deset mjeseci svom snagom lažu, kleveću, intrigiraju — i gdje su sada? Oni, tobožnji predstavnici velike većine Internacionale, sada sami izjavljuju da se ne usuđuju doći na naredni kongres. (Više o tome u članku koji zajedno s ovim šaljem listu »Volksst[aat]«².) I kad bi trebalo da to učinimo još jednom, u cjelini uzeto, ne bismo postupili drugačije — a taktičke greške, naravno, prave se uvijek.

Svakako vjerujem da će valjani elementi među lasalovcima s vremenom sami od sebe pripasti vama, i da stoga ne bi bilo pametno brati plod prije nego što sazrije, kao što žele ujedinitelji.

Uostalom, već je stari Hegel kazao: jedna partija dokazuje da je pobjedonosna time što se *cijepa* i što može podnijeti rascjep. Pokret proletarijata nužno prolazi kroz različite razvojne stupnjeve; na svakom stupnju dio ljudi zastaje i ne ide s njim dalje; samo se time može objasniti zbog čega se »solidarnost proletarijata« u zbilji posvuda ostvaruje u raznim partijskim grupacijama što među sobom ratuju na život i smrt, poput kršćanskih sekta u rimskom carstvu i za najvećih progona.

² Friedrich Engels, *Iz Internacionale*

Takoder, ako, na primjer, »*Neuer*« ima više pretplatnika nego »V[o]lksst[aat]«, ne smijete zaboraviti da je svaka *sekta* nužno fanatična i da s tim fanatizmom, naročito u područjima gdje je nova (kao, na primjer, Opći njemački radnički savez u Šlezvig-Holštajnu), postiže mnogo veće trenutne uspjehe nego partija koja bez sektaških nastranosti naprosto zastupa stvarni pokret. Zato fanatizam i ne traje dugo.

Moram završiti, pošta polazi. U žurbi samo još ovo: M[arx] se ne može posvetiti Lassallu^[672] dok ne dovrši francuski prijevod^[123] (krajem jula), a tada će mu svakako biti potreban oporavak, jer je premoren.

Vrlo je lijepo što ste zatočeništvo primili stoički i što studirate. Svi se mi radujemo što ćemo Vas dogodne vidjeti ovdje.

Srdačan pozdrav L[iebknechtu].

Najiskrenije Vaš

F. Engels

246

Engels Ludwigu Kugelmannu

u Hannover

London, 1. jula 1873.

Dragi Kugelmann,

Čitava vijest o M[arxovoj] bolesti potječe od glupog Barryja, on ju je objavio u novinama^[673], i kada se pojavi, čestito ćemo mu natrijati nos.

Sam slučaj je slijedeći. Već nekoliko godina povremeno, sve više i više, M[arx] je patio od nesаницe koju je objašnjavao raznovrsnim slabim razlozima, npr. kroničnim kašljom grla, no koja je ostala i pošto je kašalj bio izliječen. Silan posao što mu ga zadaje francuski prevod *Kap[itala]*^[123] — mora ga, tako reći, iznova napraviti — navaljivanje izdavača¹ i ostale s time skopčane neprijatnosti, pogoršale su stvar, ali on s pretjeranim radom nije htio prestati, te je konačno nastupio neobičan pritisak u predjelu tjemena, a insomnia² je dostigla najviši stupanj, tako da su inače veoma jake doze klorala ostale bez djelovanja. Znao sam slučaj iz Lupusova iskustva, koji je isto tako toliko radio da je obolio, zatim ga je liječnik zapustio i onda je pogrešno liječen od meningitisa; M[arxu] sam, dakle, odmah rekao da je stanje isto kao kod L[upusa], te da mora prekinuti rad. Najprije je preko toga pokušavao preći lošim vicevima, ali je uskoro sam ustanovio da je, što se više prisiljava, sve manje sposoban za rad; dakle, nagovorio sam ga da ode u Mančester da konzultira Gumperta^[98]. Ovaj je baš bio u Celu, kod svog rođaka Hauptmanna Wachsa, tako da je Marx imao vremena da se u Mančesteru odmara oko 12 dana prije G[umpertovog] dolaska. Pisao sam^[11] G[umpertu] što mislim i rekao mu, također, da se M[arx] obično vrlo brzo oporavlja. G[umpert] mi je potpuno dao za pravo, te M[arxu] strogo naložio: Ne raditi više od 2 sata ujutro i 2 sata navečer, prisilan doručak i prisilno kretanje nakon doručka, lagana vina sa soda-vodom, mnogo kretanja, biti bez košulje, recept koji nisam vidio, veoma jake doze klorala pri ustrajnoj nesanicici etc. M[arx] se iz Mančestera vratio mnogo boljeg zdravlja, pa ako i ne ostane stalno takav, što ne treba očekivati, ipak se, čak loših dana, osjeća mnogo bolje nego prije. Namjeravam ga za neko vrijeme sasvim odviknuti od radnih navika, što mu je, uostalom, i G[umpert] propisao kao definitivno sredstvo liječenja, a imadne li tek 2 - 3 tjedna mir i čist zrak, tada će prije moći podnijeti mali udarac. On obično spava 4 - 5

¹ Maurice Lachâtre — ² nesаницa

sati noću bez klorala i 1 - 1½ sat poslije jela, a to je više nego prije godinu dana — u Hagu, npr., *gotovo uopće nije* spavao. Uostalom, ovaj put zna da je ozbiljno i ravna se po naredbama gotovo pedantno strogo a budući da se svako pogoršanje odmah otkriva, ja mogu mir i oporavak propovijedati uvijek pravovremeno.

Inače, ovdje je prilično — Jenny čeka da rodi (no nemoj *nipošto* da sazna da sam Ti to pisao) — Lafargue i ja sada smo dovršili rad o Bakunjinu i Alijansi⁽⁹⁹⁾, što je bilo odlučeno na kongresu; čim ga komisija odobri, bit će štampan; izazvat će silan skandal, Lafargue i Dupont osnovali su tvornicu limenih instrumenata, da iskoriste patent što ga je pribavio D[upont], Serrailier im je prodavac — Johannard je u Liverpulu, Vichard tvrdi da će sklopiti trgovačke poslove, Motterhead i dalje loče, Hales i Jung sjajno su propali sa svojim pokušajem da ovdje glume secesiju, Eccarius je nestao otkako se parlament ne raspušta. Ostalo sam poslao listu »Volksst[aat]«, što ćeš čitati u slijedećem broju.³

Najljepši pozdrav.

Tvoj

F. Engels

---

³ Iz *Internazionale*

247

Marx Justu Vernouillet-u

u Pariz

[London] 10. jula 1873.

Dragi građanine,

Poslije duže stanke sada šaljem gospodinu Lahure-u rukopis (VI odjeljak) i korekture.

Vi znate da u bolesti nije ništa opasnije od povratka bolesti, ali sada se mogu ozbiljno prihvatiti posla koji mi nameće rukopis gosp. Roya — sada ga je mnogo nagomilano.^[123]

Prekid, prouzrokovan mojom bolešću, ne može, međutim, biti razlog za zakašnjavaње objavljivanja IV i neobjavljivanja V sveske.

U vrijeme kad sam bio veoma bolestan, dao sam dozvolu za štampanje 27. arka, ali kako on može biti štampan poslije VI sveske, želim da vidim nove korekture.

Vaš odani

Karl Marx

Prevod s francuskog

248

Engels Friedrichu Adolphu Sorgeu

u Hoboken

26. jula 73, London

Dragi Sorge,

Jučer sam telegrafirao, cijena £1.16:

Engels to Sorge, Box 101, Hoboken, New York.

*Serraillier yes*¹.^[674]

Pošalji, dakle, S[erraillier-u] odmah uputu i materijal, tako da ima nešto vremena da se dobro upozna, a ne da se pojavi sa nepročitanim papirima. Isto tako novac.

Ni Marx ni ja ne bismo mogli preuzeti stvar a da opet ne počne stara galama: tu sa vidi, uvijek je M[arx] taj koji stoji iza toga i samo se zaklonio ljudima iz Njujorka! Stajalo me je truda da nagovorim Serr[aillier-a], on je konačno našao mjesto kojim se pristojno prehranjuje i morao se najprije se te strane osigurati, stoga 3 dana gubitka vremena.

Sazivanje kongresa poslano Bignamiju koji je opet slobodan.^[623] I Serr[aillieru-] javljeno, ali on, kako je već rečeno², u Francuskoj više nema dopisnika.

Današnjom poštom odlaze Ti 2 paketa po 16 komada kongresnih odluka³. Da si tražio, mogao si ih davno imati. No budući da vi niste imali francuskih sekcija, smatrao sam dovoljnim one koje su poslana na upotrebu Generalnom vijeću. — U Buenos Ajres otišlo ih je 8 ili 10.^[675]

Novac još nisam primio.

»Int[ernationa]l Herald« sa engleskim prevodom kongresnih odluka više se ne može nabaviti. Osim toga, Riley se odmetnuo i prešao u republikanski tabor, a izvještaji Federal Councila opet su, objavljeni na velik gnjev Junga i Halesa, u listu »Eastern Post« koji je do mančesterskog kongresa^[669] bio njihovo glasilo; ali kongers ih je uništio. Zato Meyeru⁴ nisam naručio list »Int[ernational] H[erald]«.

Francuska izjava o punomoćima otišla je u Italiju, Portugal i Španiju.^[668]

M[arxu] i meni tamošnje punomoći dobro će doći. Vjerojatno ćemo morati ići, iz različitih razloga ostali bismo, naravno, radije ovdje.

M[arx] će poslati sveske *Kapitala*^[406], ukoliko već nije. Izašle su 4 sveske francuskog prevoda^[123], izdavač⁵ se boji, i to ne bez osnova,

¹ *Serraillier, da.* — ² Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 244. — ³ Karl Marx-Friedrich Engels, *Rezolucije općeg kongresa u Hagu* — ⁴ Hermann Meyer — ⁵ Maurice Lachâtre

da bi ih pod sadašnjom vlašću popova mogli konfiscirati, otuda sporo izlaženje.

Primanja od tredjuniona bila su različita. Neki su platili 1. d. po članu, drugi paušalnu svotu, drugima je neposredno pristupio samo Central Council i platio paušalnu svotu. Prema odnosnom članu Statuta, primanje je bilo odobreno putem jednostavne odluke, i o tome im je izdana potvrda. — Za 1 sh. mogli su o tome dobiti jedno ilustrirano štampano uputstvo da ga objese na zid.

»Demokr[atische] Taschenbuch« i »Geheimnisse von Europa« možda bi se mogli dobiti da je dano bliže obaviještenje o vremenu i mjestu izlaženja, katalozi ne dosežu tako daleko, a od Hinrichovih kataloga pregledati 20 polugodišnjaka da bi se stvar na koncu *ne* našla (što je sa tom vrstom knjiga vrlo vjerojatno), nema smisla.

Novac Ženevljana još uvijek držim zbog nemogućih instrukcija kojima sam vezan. Naime, kako naći adresu za novac za udovice i siročad Komune? Ovaj dio novca očito moram držati vama na raspolaganju, budući da nalog ne možemo sasvim izvršiti. Ja bih predložio da se dostavi Serraillier-u^[676] sa nalogom da ga *po mogućnosti* upotrebi za označenu svrhu, ali ako to ne bude, tad općenito za izbjeglice Komune. Ili ga, pak, dostaviti Internacionali, kojoj sigurno može zatrebati. — Ovdajšnje još nesmjštene izbjeglice ne vrijede mnogo. Poslat ću 10 sh. u Ženevu. Ostatak vama na raspolaganju.

*Oberwinder*⁶. Potpuno dijelimo Tvoje mišljenje, koliko možemo prosuditi prema *objavljenim* dokumentima.^[677] O[berwinder] je uvijek bio trimmer⁷, koji je zaostalom prilikama u Austriji običavao davati prevelik značaj da bi imao izgovor da posreduje. Naprotiv, Andr. Scheu je, u najboljem slučaju, zbrkani prijan koji se putem »iči što je dalje moguće« želi istaći, a ima svakako više ambicije nego snage. Odavno sumnjamo da je povezan sa bakunjinistima, a sada on u svom programu (»Volksst[aat]« br. 59) upotrebljava upravo od Bakunjina pozajmljenu frazu da sve ostale partije za razliku od proletarijata *tvore samo jednu reakcionarnu masu*.^[678] Dok ne saznamo više, odgađamo naš sud. Također je veoma sumnjivo da je Heinrich Scheu, koji je bio u Hagu, već više od 4 tjedna ovdje i da se je najprije pojavio kod M[arxa] pošto ga je gospođa M[arx] sreća na ulici. Dosad smo izbjegavali da s njim govorimo o slučaju, on radi inače sasvim valjano i psuje Bakunjina i blankiste, ali to je i dalje čudno.

Pihl mi je opisao *Würtza* kao taštog nametljivog tipa koji se smatra nenadoknadivim i njima je njegova indiskrecija, kojom se gura, veoma naškodila. The long and the short of it is⁸ da su Danci posredstvom flensburških lasalovaca i ostalih šlezvigovaca sa sjevera više skloni Općem njemačkom radničkom savezu i da su dozvolili da ih ovi nasa-

⁶ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 243. — ⁷ kolebljivac — ⁸ Suština stvari je

mare. Otuda šutnja. Đavo neka nosi socijaliste svih tih seljačkih zemalja, oni se uvijek daju savladati frazama.

Pogledaj, npr., naše bakunjiniste u Španiji. Tamo su po Bakunjinovom naređenju u Alkoji ukinuli državu (tobožnja zvjerstva bila su, naravno, reakcionarna izmišljotina) i ustanovili Comite de salut public⁹ (u njemu je Severino Albarracin, član bakunjinističkog Federalnog vijeća iz Valencije i sadašnje komisije za dopisivanje imenovane u Kordobi). Što se dešava? Na prijedlog nekolicine izaslanika posrednika zaključen je mir: s jedne strane amnestija, s druge prestanak otpora, a trupe, uz trijumf buržuja, umarširavaju!^[679] U Barseloni nisu jaki i dovoljno hrabri da isto pokušaju, ali, tamo gdje jesu, oni povećavaju »anarhiju«, opću konfuziju i — krče put karlistima.

Izveštaj o Alijansi^[99] je u štampi — jučer pročitao prve korekture — za 8 dana treba biti gotov, ali veoma sumnjam. Stvar će imati oko 160 stranica, troškove štampanja — oko 40£ ja predujmljujem. Naklada 1000 — cijena 2 franka = 1/9 d. britanskih. Prve gotove primjerke šaljem vama. No budući da se stvar mora sasvim *prodati* da bi se pokrili troškovi, odmah me obavijesti koliko je primjeraka naručeno za tamo; tada ćemo ih poslati nekoliko više. Potraži također nekog *solidnog* knjižara koji će stvar tamo prodavati. Tamo će se cijena zbog viška troškova morati povisiti vjerojatno na 60 - 75 ct. currency¹⁰ — c'est votre affaire¹¹ — mi ovdje moramo svakako dobiti 1/9 d. po primjerku, izuzev onih prodanih preko knjižara, gdje otpada njegov rabat inače nećemo pokriti troškove. Stvar će među autonomistima prasnuti kao bomba i, ako uopće nekog upropasti, Bakunjina će potpuno slomiti. Lafargue i ja napisali smo je zajedno, samo je *zaključak* M[arxov] i moj. Poslat ćemo je svoj štampi. I Tebe će zapanjiti podlosti u njoj otkrivene; čak ljudi iz komisije bijahu sasvim zaprepašteni.

Ovdašnji Federal Council nastavlja svojim dremljivim putem. Osim štampanih izvještaja, malo ih vidam i čujem. U svakom slučaju, Jung, Hales, Mottershead i Co. su gotovi, ukoliko je njihova tobožnja Internacionala počela djelovati.

Pribavi mi preko Würtza nekoliko adresa u Kopenhagenu, i to *odmah*, da mogu poslati nekoliko primjeraka izvještaja o Alijansi. Od Pihla više nikada ni riječi tako da ne znam da li njegova adresa još vrijedi.

Ovdje je inače prilično. Moja žena¹² je u Remzgejtu, a i gospođa M[arx] bi danas tamo. Jenny Longuet će vjerojatno za 8 - 14 dana povećati obitelj (gospođi M[arx] ili M[arxu] *ne piši ništa* o tome dok ne primiš službenu obavijest they are very particular about family matters¹³). Lafargue i Le Moussu započeli su posao sa Engraving^{14[113]}, utemeljenim na jednom patentu. Dupont također pokušava da isko-

⁹ Odbor javnog spasa — ¹⁰ centi vrijednosti — ¹¹ to je vaša stvar —

¹² Lizzy Burns — ¹³ oni su u obiteljskim stvarima vrlo osjetljivi — ¹⁴ graviranjem

risti svoj patent na brass instruments¹⁵, ali uvijek nailazi na smetnje koje su većinom u njemu samom, jer on se u poslovne stvari razumije koliko i moj pas. Sve ovo među nama. Ti uopće ne znaš kako su ti ljudi osjetljivi na privatna saopćenja, i to što su osjetljiviji, to su veći brbljivci.

Konačno: Još uvijek bi bilo najbolje kad bi netko od vas došao. Kako da mi ovdje zastupamo Generalno vijeće onako kako se to može učiniti preko jednog člana?

Tvoj
F. Engels

---

¹⁵ limenim instrumentima

249

Marx Nikolajū Franceviču Danijeljsonu
u Petrograd

London, 12. avgusta 1873.

Poštovani gospodine,

Mjesecima sam bio vrlo bolestan i izvjesno vrijeme zbog pretjeranog rada doveden u opasno stanje. Glava me je tako ozbiljno boljela da je postojala opasnost od udara kapi i čak sada ne mogu da radim više od nekoliko sati. To je jedini *razlog* što ranije nisam potvrdio primitak i zahvalio Vam na dragocjenoj zbirci knjiga koje ste mi ljubazno poslali.^[680]

Vjerovatno ste primili — barem tako shvaćam iz Vašeg prošlog pisma — 3 primjerka izdanja *Kapitala* u jednom tomu. Danas Vam šaljem posljednju *livraison*¹ Heft-Edition.^{2[406]}

Objavljujemo otkrića o *Alijansi*^[99] (Vi znate da se u Engleskoj tako naziva sekta teetotallers^{3[681]}) i željeli bismo znati najjeftiniji način da Vam pošaljemo veći broj primjeraka. Pismo o vodi tog lice-mjernog društva još se čuva u rezervi.^[564]

Mnogo Vam zahvaljujem na prošlom dugom pismu, dobro ću ga iskoristiti. Za mene predstavlja veliku komercijalnu vrijednost.^[682]

Vaš vrlo odani

A. Williams⁴

N. Danielson, Edq.

Prevod s engleskog

---

¹ svesku — ² izdanja u sveskama — ³ apstinenata — ⁴ Marxov pseudonim

250

Engels Johnu De Morganu

u London

(koncept)

[London, oko 18. septembra 1873]

Cijenjeni građanine,

U ponedjeljak sam našao Vaše pismo koje je gđica Carroll ostavila kod moje kuće. Istog dana i u utorak bio sam toliko zauzet s francuskim izbjeglicama i poslovima Internacionale da nisam mogao obaviti čak ni najhitniji dio vlastitih poslova, niti sam imao vremena da odgovorim na mnoga pisma koja sam našao po povratku u grad^[105]. Inače bih Vam odmah javio da ne mogu predsjedavati slijedeće nedjelje.

U utorak, kad sam upravo izlazio zbog poslova koji nisu trpili odlaganje i *moral*i da budu uređeni istog dana prije 1 sat, gđica C[arroll] opet je navratila. Bilo je 12 i pol, a ja sam do mjesta imao da pješačim jednu milju. Da je desetina mojih starih prijatelja s drugog kraja svijeta stigla tog časa, ne bih ih mogao primiti jer nisam imao ni pet minuta slobodnih. Prema njima bih morao postupiti kao što sam postupio prema gđici C[arroll].

Govoreći joj uljudno, koliko sam mogao u toj mojoj trenutnoj situaciji, ona je kategorički od mene tražila da li hoću ili neću za nju predsjedavati; na žalost, morao sam reći da ne mogu jer sam bio zauzet te večeri i ponovo sam izrazio žaljenje što je odmah moram ostaviti; na to me je odjednom prekinula, ne davši mi čak ni vremena da je zapitam kada i gdje bih s njom mogao ponovo razgovarati; rekla je da je sasvim navikla na takve stvari od strane londonske Internacionale i izašla iz kuće.

Žao mi je, pripisujem njeno ponašanje pretjeranoj osjetljivosti, koja često donosi nevolju. Na žalost, namjerno uvredljivo pismo koje mi je potom napisala, ne dopušta ni traga sumnji što se krije iza te časne srdžbe.

Predsjedavati u nedjelju značilo je čast koju sam morao otkloniti:

1. jer sam, kao što rekoh, već imao ranije preuzetu obavezu;
2. jer se, nasuprot Vašim pretpostavkama, nisam mogao sjetiti da sam ikad ranije čuo ime gđice C[arroll]; niti sam mogao dobiti informacije na jedan ili dva mjesta gdje sam ih tražio.¹ A ne može

---

¹ u rukopisu precrtano: »Pretpostavite čak da je ona ono što ste vjerojatno smatrali da jest, iskrena revolucionarka, kad ste je meni preporučili, ipak morate znati da ima raznih vrsta revolucionara i da bi se itko od nas mogao javno identi-

se očekivati da predsjedavam sastanku o kome ne znam ništa ili gotovo ništa.

3. Nikada nisam predsjedavao javnom mitingu Engleza i ne namjeravam da to činim. Ako sam jednom predsjedavao zbog Vas, onda je to bilo na mitingu njemačkog zatvorenog društva, čiji sam bio član.

Svakako, taj nezgodni slučaj neće biti nekoristan ako Vi po njemu uvidite da je pogrešno predlagati ljude za predsjedavanje služeći se njihovim imenom, a da prethodno niste dobili njihovu saglasnost.

Bratski Vaš

Prevod s engleskog

---

ficirati s nekim od njih. Ne znajući ništa o pogledima gđice C[arroll], možda je bila moja dužnost da se usprotivim na kraju njenog govora i izrazim svoje neslaganje s onim što je rekla i tako načinim više štete nego koristi.*

251

Marx Eugenu Oswaldu

u London

[London] 20. sept. 1873.

Dragi moj Oswald,
Pisao sam Wróblevskom^[11], koji zna *ruski* isto tako dobro kao
i poljski jer je rodom Litvanac.

Ako ne prihvati, imam drugog Rusa (ne Poljaka) *in petto*.¹

Vaš odani

Karl Marx

Prevod s francuskog

---

¹ u srcu

252

Marx Eugenu Oswaldu

u London

[London, 24. septembra 1873]

Dragi Oswald,

Ubuduće se izvolite obraćati neposredno ljudima koje želite preporučiti, a ne meni. Pišem Wróblewskom¹, oslanjajući se na pismo koje sam od Vas primio, a Vi za to vrijeme preporučujete Rozwadowskog, kojeg sam također znao, ali kojem sam pretpostavio druge — jer on već ima drugo zaposlenje.

Ipak, never mind.¹ — Zato nećemo biti neprijatelji; ipak morate uvidjeti da nije prijatno biti stavljen u takav false position². Odmah sam javio Wróblewskom da od stvari nema ništa, i ja ne vjerujem da mu je do toga mnogo stalo.

Vaš

K. M.

---

¹ ne mari — ² loš položaj

253

Marx Friedrichu Adolphu Sorgeu

u Hoboken

[London], 27. sept. 73.

Dragi Sorge,

Moja žena Ti je više puta pisala o mom zdravstvenom stanju; ozbiljno mi je prijetila apopleksija i još uvijek me boli glava tako da radno vrijeme moram veoma ograničiti. To je jedini razlog moje duge šutnje. Koliko se sjećam, u Njujork sam pisao samo jednom, Bolteu¹, jer mi je prema Tvom pismu izgledalo da bi moja intervencija mogla biti korisna za stišavanje i objašnjenje.

Fijasko Ženevskog kongresa^[107] bio je neizbježan. Od trenutka kad se ovdje saznalo da iz Amerike neće doći ni jedan delegat, stvar se već klimala. U Evropi su vas pokušali prikazati običnim statistima. Da se, dakle, vi niste pojavili, a da smo došli mi, to bi potvrdilo bojažljivo proturene glasine naših protivnika. Osim toga, to bi vrijedilo kao dokaz da vaša američka federacija postoji samo na papiru.

Nadalje: Engleska federacija nije namakla novac ni za jednog jedinog delegata; Portugalci, Španci, Talijani obavijestili su nas da pod ovim okolnostima nisu mogli poslati direktne delegate, vijesti iz Njemačke, Austrije i Mađarske bile su takođe loše; učešće s francuske strane nije bilo u pitanju.

Dakle, bilo je sigurno da bi se kongres pod takvim uvjetima, prema velikoj većini, morao sastojati od Švicaraca i, dapače, mještana-Ženevljana. Iz Ženeve nismo imali vijesti; Utin više nije bio tamo, stari Becker² uporno je šutio, a gospodin Perret pisao je jednom ili dvaput da nas zavede.

Najzad, u posljednjem času, engleskom Federalnom vijeću stiže pismo ženevskog romanskog komiteta, u kojem se Ženevljani u prvom redu ustežu da prihvate čak engleske punomoći, pišu pokajnički i prilažu letak (potpisali Perret, Duval etc.) upravljen neposredno protiv Haškog kongresa i starog Generalnog vijeća u Londonu.^[117] Idu u mnogo čemu dalje nego Jurasovci, npr., zahtjevaju isključenje tzv. *umnih radnika*. (Pri tome je najljepše to što je ovu petljaniju napisao jadni military adventurer³ Cluseret (on se u Ženevi naziva osnivačem »Internacionale« u Americi). Gospodin bi želio Generalno vijeće u Ženevi da bi otud vršio tajnu diktaturu.)

¹ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 235. — ² Johann Philipp Becker — ³ ratni avanturista

To pismo sa prilogom stiglo je na vrijeme da bi Serrailier bio spriječen da ode u Ženevu^{106]}, te da se (kao što je to učinilo i englesko Federalno vijeće) protestira protiv djelatnosti tamošnjih drugova i da im se unaprijed kaže kako će se njihov kongres tretirati kao obična mjesna zgoda. Bilo je veoma dobro što tamo nije otišao nitko tko je svojim prisustvom mogao dovesti u sumnju taj karakter kongresa.

Usprkos tome, Ženevljanima nije pošlo za rukom da se dokopaju Generalnog vijeća, ali su, kao što ćeš već saznati, podijeliti sve radove do prvog Ženevskog kongresa nadalje i proveli mnogo toga što se protiv čak i tamo prihvaćenim odlukama.

Prema mom shvaćanju evropskih prilika, svakako je korisno privremeno zanemariti formalnu organizaciju Internacionale, i zato, ako je moguće, ne pustiti iz ruku samo centralnu tačku u Njujorku da se idioti, kao Perret, ili avanturisti, kao Cluseret, ne dokopaju vođstva i ne kompromitiraju stvar. Događaji i neizbježan razvoj i zamršenost stvari pobrinut će se sami od sebe da Internacionala uskrсне u poboljšanoj formi. Zasad je dovoljno da se sasvim ne izgubi veza sa najvaljanijim u raznim zemljama, uostalom, o značaju ženevskih mjesnih odluka ne treba brinuti, jednostavno ih treba ignorirati. Jedina dobra odluka koja je tamo donesena — odgoditi kongres na 2 godine, olakšava ovaj način djelovanja. Osim toga, to kvari račune kontinentalnih vlada da sablast Internacionale pri *predstojećem reakcionarnom križarskom pohodu* odmah zakazuje, dok buržuji tu sablast smatraju svugdje sretno pokopanom.

A propos. Vrlo je korisno što nam je *knjiga računa* za gospodarenje novcem izbjeglica Komune *vraćena*. Apsolutno nam je potrebna za naše vlastito opravdanje zbog klevetničkih insinucija. Nije imala nikakve veze sa općim zadacima Generalnog vijeća i smatram da je nikad nismo trebali dati iz naših ruku.

Nadam se da američka panika ne poprima prevelike razmjere i da nema prevelik povratni udar na Englesku i otuda na Evropu. Periodičkoj općoj krizi uvijek prethode takve djelomične krize. Ako su suviše žestoke, tada samo prekidaju opću krizu i krunje njen vrhunac.

Uz najsrdačniji pozdrav moje supruge,

Tvoj

Karl Marx

Bit će mi drago ako dobijem izvratke iz jenkijevskih listova o krizi. Koja je *adresa* našeg zajedničkog prijatelja⁴, izvršioca Weydemeyerove oporuke?

Slijedećeg tjedna Engels vam šalje još 25 primjeraka »*Alijanse*«. ⁵

⁴ Hermann Meyer — ⁵ Karl Marx-Friedrich Engels, *Zavjera protiv Medunarodnog udruženja radnika*

254

Engels Friedrichu Adolphu Sorgeu
u Hoboken

London, 25. nov. 73.

Dragi Sorge,

Prije nekoliko dana vratio sam se iz Njemačke⁽⁶⁸³⁾, kamo sam morao poći zbog bolesti i smrti moje majke, a zatim sam zatekao Tvoje pismo od 22. okt. I ne znajući, Ti si nepravedan kad mi prigovaraš što tako dugo nisi bio obaviješten o onome što se ovdje odlučilo i dogodilo. Evo činjenice. M[arx] i ja nakon dugog kolebanja i pošto su stigli mlaki izvještaji iz nekih krajeva, uz neprestani izostanak svih vijesti iz drugih, došli smo do uvjerenja da bi kongres⁽¹⁰⁷⁾ u biti bio lokalan — švicarski, te da je najbolje da mi izostanemo jer iz Amerike također neće nitko direktno doći. (K tome još to da ni M[arxu] ni meni nisu stigle punomoći osim alternativnih iz Amerike.) Čim je to bilo definitivno dogovoreno, otišao sam u Remzgejt⁽¹⁰⁵⁾, gdje je već bila moja porodica, u morsko kupalište, što mi je bilo veoma potrebno radi stalne nesanice i nervozne razdražljivosti. Tamo mi je pisao M[arx] o upravo učinjenom otkriću o izdaji Ženevljana¹, uslijed čega je postalo neophodno da se odluči da se ni Serr[aillier-u] ne dopusti da ode na kongres.⁽¹⁰⁶⁾ To sam već prilično dobro uvideo iz M[arxovog] pisma i pristao sam pod uvjetom da vam Serr[aillier] odmah piše.² Nekoliko dana poslije toga došao sam na 24 sata u London da platim štamparu³ »Alijanse«⁴ i da organiziram otpremu, pogledao odn. dokumente i uvjerio se da bi bila najveća ludost da je Serr[aillier] kao vaš zastupnik tamo otišao; njegov i naš izostanak, kao i izostanak svih Nijemaca izuzev jednog⁵, žigosali su kongres kao običan mjesni skup koji je alijansistima još uvijek izgledao dovoljno pristojan, dok je za Internacionalu ostao bez svakog moralnog utjecaja. K tome je opća svjetska situacija bila takva da je *svaki* kongres morao loše ispasti, a kao što su već sada oba, alijansistički⁽¹¹¹⁾ i Internacionalin, sasvim nestali. Well⁶, navalio sam na M[arxa] da vam odmah pošalje obavijest; ponovo sam otišao i sve do Tvog pisma smatrao sam da je to učinjeno. M[arx] je, pak, bio mišljenja da vam je Serr[aillier] vraćajući novac dao prvu vijest, te da on stoga može pričekati dok vas ne mogne obavijestiti o ishodu kongresa etc.

---

¹ Vidi u ovom tomu, Prvi dio, pismo br. 41. — ² Vidi u ovom tomu, Prvi dio, pismo br. 42. — ³ Andrews — ⁴ Karl Marx-Friedrich Engels, *Zavjera protiv Međunarodnog udruženja radnika* — ⁵ A. Burchardt — ⁶ Dakle

Umjesto toga Serr[aillier] je, što smo saznali tek prošlog tjedna dao novac na čuvanje Lafargue-u, od kojeg ću ga zatražiti ovih dana i pobrinuti se za sve što je potrebno. Imam veoma mnogo posla sa pregledanjem poslanog njemačkog prevoda brošure o Alijansi^[124] koji je vrlo loš — izlazi kod Brackea u Braunšvajgu. Tvoj, koliko ga imam, bio mi je pri korekturi onoga veoma koristan. Naravno, stvar je hitna i moram je preraditi, budući da rukopis mora natrag još ovog tjedna.

M[arx] je jučer sa svojom najmlađom kćerkom otišao u Harjogejt, u Jorkširu, gdje oboje treba neko vrijeme da se odmaraju.^[118] Njemu to koristi; akutni simptomi od ovog proljeća su iščezli, ali je nastupila kronična potištenost, zbog čega je bez volje za pisanje, a koja bi, ako predugo potraje, mogla imati i loših posljedica. On će sada ovih dana u Mančesteru posjetiti našeg prijatelja Gumperta, jedinog liječnika u kog ima puno povjerenje, a koji ga je i u proljeće primio na liječenje. Tom njegovom stanju treba također pripisati što si morao tako dugo čekati na vijesti.

Bakunjin je kao odgovor na brošuru^[99] poslao listu »Journal de Genève« i Jurasovcima službenu izjavu o svojoj političkoj smrti^[684]: ja se povlačim — dorénavant je ne troublerai plus personne et je ne demande que ce qu'on me laisse tranquille à mon tour⁷. Tu se veoma vara. Uostalom, nema ni najmanjeg pokušaja da na bilo koji način odgovori.

Utin je otprilike 4 tjedna ovdje i ispričao nam je još raznih drugih čudesa o B[akunjinu]. Tip je zbilja praktično primijenio svoj katekizam; godinama on i njegova Alijansa^[160] žive od *ucjenjivanja* vjerujući da se o tome ne može ništa objaviti a da se ne kompromitiraju drugi ljudi o kojima treba imati obzira. Ti uopće ne pretpostavljaš kakva je to nitkovska banda. Uostalom, u njihovoj pseudo-Internacionali veoma je tiho, brošura je raskrinkala obmanu, a gospoda Guillaume i komp. moraju to najprije predati zaboravu. U Španiji su se sami uništili, v. moj članak u listu »Volksstaat«⁸.

Isto je tako mirno i u pravoj Internacionali. Od Mesa, kome sam pisao u sept.^[11], još nemam odgovor. U Portugalu ljude progone i moraju se čuvati. U Italiji, u Melenjanu osnovana je jedna sekcija^[685], ovime obaviještavam Generalno vijeće, adresa pri dnu. »Plebe« izlazi, ali veoma neredovito, a snažno djeluje. Ovdašnja federacija, pošto je temeljito likvidirala Junga, Halesa i komp., veoma pati od sušice, ljude je gotovo nemoguće okupiti.

Najljepši pozdravi.

Tvoj

F. Engels

Adr. za Melenjano: Luigi Zoncada, Melegnano, Provincia de Milano, Italia.

⁷ odsada neću nikog više uznemiravati i jedino tražim da me se ostavi na miru. — ⁸ *Bakunjinisti na djelu*

1874.

255

Marx Ludwigu Kugelmannu
u Hanover

[London], 19. jan. 1874.

Dragi Wenzel,

Engels mi je prenio Tvoje pismo.^[686] Stoga ovi reci. Po mom povratku^[118] izbio mi je na desnom obrazu čir, koji je operiran; kasnije je imao više sitnijih nasljednika, a mislim da trenutno patim od *posljednjeg*.

Inače, prestani jednom zasnagda brinuti zbog novinskog ogovaranja, a *još manje odgovaraj na to*. Ja lično dozvoljavam engleskim listovima da s vremena na vrijeme jave da sam mrtav a da ni riječi ne prozborim. Ništa mi nije mrže nego kad izgleda da ja preko mojih prijatelja (*Ti si u tom pogledu veliki grešnik*) dostavljam javnosti izvještaje o mom zdravstvenom stanju. Za publiku uopće ne marim, a kad se sa mojom slučajnom slabošću pretjera, tad to ima tu dobru stranu što mi nepoznate osobe iz svih krajeva svijeta ne dosaduju svakojakim stvarima (teoretskim i drugim).

Najljepše zahvaljujem na ljubaznim recima gospođe grofice i Fränzchen¹.

Pošiljke lista »F[ran]k[furter] Zeit[ung]« veoma mi koriste, nalazim u njima štošta interesantnog.

Relativnu pobjedu ultramontanjara i socijaldemokrata na izborima^[687] serves Mr. Bismarck and his middleclass tail right². Drugi put više.

Tvoj

K. M.

A propos. Po uputstvu mog prijatelja dra Gumperta (Mančester) sada sam, čim sam osjetio prvi svrabež čira, namazao dotično mjesto živinom mašću i nalazim da to sredstvo sasvim specifično djeluje.

Ta šta je to s Tvojim prijateljem »dr Freedom« iz Breslave, koji po Tvom mišljenju tako mnogo obećava? Izgleda, après tout, que c'est fruit sec³.

¹ Gertrud i Franziska Kugelmann — ² Bismarck i njegove buržoaske pristalice baš su i zaslužili. — ³ nakon svega da je to suh plod.

256

Engels Wilhelmu Liebkechtu

u Hubertzburg

London, 27. januara 1874.

Dragi Liebkecht,

Drago mi je što mi pružaš povoda da Ti pišem, inače bi dopisivanje, pri mnoštvu raznih stvari kojima se u posljednje vrijeme moram baviti, posve zastalo. Dakle, ad rem¹.

Nedugo — možda 8 dana — prije Ženevskog kongresa^[107] primili smo iz Ženeve malu brošuricu od 16 stranica, koju su potpisali Perret, Duval i još nekih 6 - 8 imena^[117], pretežno, kao i obojica navedenih, vođe ženevske Internacionale i glavne kavgadžije protiv Jurasovaca. U njoj se izjavljuje da Haški kongres nije u pravu, da bi valjalo Generalno vijeće oslabiti, oduzeti mu pravo suspendiranja, ponovo ga premjestiti u Evropu, ali London isključiti na dvije godine (ludaci, kao da mi čeznemo za njim) itd. itd. Zatim je stiglo Perret-ovo pismo; premda je on glavni pokretač i podstrekač cijele svade s bakunjinistima, on izjavljuje da bi im se morali učiniti ti ustupci jer bi se tada »des sections jurassiennes«² — jedna, iz Minster-Mutijea — priključile njima. Kako Perret, tako i svi drugi Ženevljani do posljednjeg trenutka su pred nama skrivali taj novi obrat, na naše upite o stanju stvari u Ženevi nikad nisu odgovarali i tako nas održali u vjeri koju su sami pothranjivali, da u Ženevi možemo računati s punom podrškom — jer londonsko Generalno vijeće ionako je samo posredstvom tih istih ljudi zapalo u čarke s bakunjinistima i sve se više u to uplitalo. Perret nam je, eto, još prije 14 dana lagao, govoreći da je Romanski komitet rada drukčije sastavljen, a da se on povukao! Well³, budući da smo prema svim vijestima očekivali kako će kongres biti samo ženevski lokalni kongres, u krajnjem slučaju švicarski, s beznačajnim inostranim učešćem, finally⁴ smo zaključili da tamo uopće ne idemo⁵. Daljnji je tok pokazao da smo bili u pravu, i Becker⁶ je mogao kazati Ženevljanima, koji su odjednom postali »antiautoritarni«, da mogu zaključiti šta ih je volja, nitko se na to neće osvrutati, a naredni će kongres opet sve izmijeniti.

No, u međuvremenu smo saznali za cijelu zavjeru. Iza cijele priče nije stajao nitko drugi do pustolov Cluseret, koji im je i redigirao famozno djelo. Čovjek je mislio da je došao trenutak kad bi

¹ na stvar — ² »neke jurske sekcije« — ³ Dakle — ⁴ napokon — ⁵ Vidi u ovom tomu, Prvi dio, pisma br. 41 i 42. — ⁶ Johann Philipp Becker

mogao da stane na čelo Internacionale i Generalno vijeće premjesti u Ženevu; ova posljednja ideja dopala se i malim ženevskim lokalnim veličinama, i oni su se ponadali kako će Internacionalu moći da pretvore u švicarski institut za ogovaranje u kojem će oni svirati prvu violinu. Pri tom se gospodin Perret neprestano dopisivao s ovdašnjim Jungom, koji mu je, na način što ga je usvojio nakon Haga, do grla nalagao kako će odavde dobiti veliku pomoć ako Internacionalu *svede na goli zavod za podupiranje štrajkova* itd.

Ženevski *faiseurs*⁷ pridružili su se, i tako je nastao »Union des Travailleurs«, list iza kojeg nema nikoga osim Cluseret-a, Perret-a i kompanije s njihovim projektom Ligue universelle.^[688] Bio je to nov, ponešto modificiran pokušaj Ženevljana da se posluže Internacionalom.

Ali projekt je bio mrtvoroden. Svi dopisi u listu iz Njemačke, Belgije, Francuske bili su napravljeni u Ženevi, samo londonske je izlagao Jung, kao što samo znade lagati već 15 mjeseci. Kad su pošli po ženevskim sekcijama, svugdje su bez iznimke sa svojim sitnim planom propali. Belgijanci nisu htjeli za njih ni da čuju, a sada ih je najurio i Šefildski kongres, kao što je to morao unaprijed znati svatko tko poznaje engleske tredjunione^[689]. Time je mudri plančić pokopan, i gospodin Perret može se sada stvarno *povući*.

Sada, dakle, vidiš kako su oni isti sitni magarci što su namjerno upropastili Ženevski kongres odmah zatim promijenili boju i pokušali s novom prijevaram koja je, na sreću, propala.

Brošura o Alijansijama^[99] postigla je, uostalom, svoju svrhu. Sva disidentska štampa — koja je bila umjetno stvorena i održavala se jedino na prestižu Internacionale, propala je. »L'Internationale« iz Brisela, vjerojatno i »Le Mirabeau«, da se i ne govori o »Liberté«, ugasili su se, tako isto i mnogi španjolski i talijanski listići. Da li još izlaze »La Federación« i »Bulletin Jurassiens«, ne mogu reći sigurno ali ne vjerujem. Namjesto ove sektaške štampe doći će, by and by⁸, bolja, doduše poslije izvjesnog vremena, ali to ne škodi. Najprije treba da se do kraja istroše truli elementi, kako bi mogli da dođu bolji.

Ovdje se cijela masa radničkih vođa plaćenih od buržoazije, osobito Samuela Morleya⁹, svom silom upinje da ih **buržoazija izabere u parlament kao Working Men's Candidates**¹⁰. No to im zasigurno neće uspjeti, ma koliko bih ja želio da ude cijela banda, iz istih razloga zbog kojih me raduje Hasencleverov i Hasselmannov izbor, pa samo još želim za svojim Tölckeom. Rajhstag je upropastio Schweitzera, upropastit će i njih. Tu prijevara prestaje, treba pokazati pravu boju.

Izbori u Njemačkoj^[687] stavljaju njemački proletarijat na čelo evropskog radničkog pokreta. Prvi put radnici en masse¹¹ biraju svoje ljude, postavljaju se kao njihova vlastita partija, i to širom cijele Nje-

⁷ spletkari — ⁸ malo-pomalo — ⁹ u rukopisu: John — ¹⁰ radničke kandidatice — ¹¹ masovno

mačke. Nema sumnje da će doći do mjera za ograničavanje biračkog prava, premda tek za 1 - 2 godine. Da je feudalni socijalist Rudolf Meyer posve u pravu kad kaže kako Opći njemački radnički savez — uprkos šefovima — sve više postaje internacionalni, pokazali su drugi izbori u Frankfurtu, gdje su ti magarci napokon ipak morali glasati za Sonnemanna, i ponijeli se su posve korektno: najprije, pri pokusnim izborima, za našeg čovjeka, a ako ne uđe naš, za neprijatelja vlade, pa bio tko mu drago. Šefove je to zacijelo veoma pogodilo. Ali historijski razvoj ima svoje zakone, prema kojima je beznačajan i moćni Hasenclever.

O Marxu ste već obaviješteni. Bolje mu je, ali je nadalje potrebno da se *čuva premorenosti*. Jutros smo zajedno odšetali na Hampstead Heath, i to bi trebalo da čini svakog dana; no to Ti dokazuje, također, da o kućnoj njezi itd. nema ni govora.

Slutim kako će vas Rajhstag mirno pustiti da odsjedite, uslijed toga bi bilo vrlo dobro da bude izabran Jacoby.^[690]

Htio sam napisati nešto o Njemačkoj za »Volksst[aat]«, ali sam se pri tome zapetljao u tolike ekonomske i statističke studije da će valjda nastati knjižica, ako ne i knjiga.^[691]

Srdačni pozdravi Bebelu.

Tvoj
F. E.

257

Engels Friedrichu Adolphu Sorgeu
u Hoboken

London, 14. febr. 74.

Dragi Sorge,

U velikoj žurbi obavijest da sam Ti poštom poslao:
prije otprilike 14 dana 1 paket sa 12 »Alliance«¹, prekjučer 2 paketa sa po 50 = 100 engleskih statuta².

Nabavio sam sada oko 300 njemačkih statuta, a englesko Federalno vijeće obećalo mi je još 400 - 500 engleskih. Čim ih dobijem, poslat ću Ti sve zajedno s nekoliko »Alliance« u jednom paketu per Parcels Co[mpany]³. Otprema poštom postaje preskupa, engleski statuti koštaju 4 šilinga! Da se uštedi carina, adresirat ću ih na General Secretary I. W. A.⁴

Da vam je njujorški pokret izmakao iz ruku, čim su public meetings⁵ i druge demonstracije trebale zamijeniti stvarni rad i organizaciju, bilo je jasno.

Vjerojatno su gospoda Nijemci sada spoznali što znači povezati se sa jenkijevskim varalicama.

Tvoj
F. Engels

Uskoro više!

---

¹ Karl Marx-Friedrich Engels, *Zavjera protiv Međunarodnog udruženja radnika* — ² Karl Marx, *Opći Statut i Organizaciona pravila Međunarodnog udruženja radnika* — ³ poduzeća za otpremu paketa — ⁴ Generalni sekretar Međunarodnog udruženja radnika — ⁵ javni mitinzi

258

Engels Wilhelmu Blosu

u Lajpcig

London, 21. febr. 74.

Dragi prijatelju Blos,

Stvari sam primio sa zahvalnošću. Prilažem članak o engleskim izborima¹. Prvi iz niza o vojnom zakonu poslat ću za koji dan; drugi čim mi stigne Moltkeov govor.^[692]

Jacobyjev postupak neodgovoran.^[690] Ako nije htio prihvatiti², morao je prije toga da zamoli Partijski odbor neka ga istakne samo kao »ime« u posve bezizglednim okruzima. Radnici nemaju ni novaca ni vremena da bi se bavili takvim praznim demonstracijama. Bit će potrebni krajnji naponi da se Bracke progura, a upravo stoga što je to *seoski* okrug, pobjeda je dvostruko važna. Jacoby se na taj način zauvijek onemogućio. Čovjek je *previše mudar*. A pri tom tako plitki, vulgarno demokratski razlozi! Psovati *silu* kao nešto što samo po sebi valja odbaciti, dok svi znamo da se, napokon, bez sile ništa ne može provesti! Da je nešto takvo napisao Löb Sonnemann, još bi i moglo proći ili Karl Mayer iz lista »Schwäb[ischer] Beobachter«, ali jedan kandidat naše Partije! Dobro je, međutim, što se on sam reducirao na puko »ime«.

Uostalom, vrlo lijepo i logično: u jednu ruku on odbacuje *silu*, a u drugu *legalnu* parlamentarnu akciju — što onda preostaje nego čisto bakunjinističko uzdržavanje?

Prijateljski Vaš

F. E.

Liebkne[chtovo] pismo primio jučer.

---

¹ Friedrich Engels, *Engleski izbori* — ² mandat

259

Engels Friedrichu Adolphu Sorgeu

u Hoboken

London, 27. febr. 1874.

Dragi Sorge,

Danas sam Ti poslao u jednom paketu stvari, obračunate su na drugoj strani, adresirano *F. A. S[orge] General Secretary I. W. M. Association, 25, Hudson Str. Hoboken, N. J. via New York*, per Continental Parcels Express Co[mpany]¹ (društvo *W. Wheatley & Co. — New York Agents: W. H. Bucknam & Co., 57, Broadway*). Carriage forward[ed], Value declared 10 £.²

Od propalog British Federal Councila još uopće nisam dobio službeno određenu cijenu engleskih statuta³ — samo jednu dopisnicu od Barryja: *I think 1½ d. will do!*⁴

»Alliance«⁵ obračunavam po 2 sh., a poštarinu za one koje su poslane poštom snosim ja.

Za jedan sat moram otputovati na nekoliko dana, zato ostaj zdravo i drži se hrabro. Čini se da vaša policija želi preteći Versajce.

Tvoj
F. Engels

---

¹ preko Kontinentalnog poduzeća za otpremu paketa — ² prevoznina po pouzecu, deklarirana vrijednost 10£. — ³ Karl Marx, *Opći Statut i Organizaciona pravila Međunarodnog udruženja radnika* — ⁴ *Mislim da će 1½ d. biti dovoljno.* —

⁵ Karl Marx-Friedrich Engels: *Zavjera protiv Međunarodnog udruženja radnika*

260

Marx George-u Moore-u

u London^[693]

(koncept)

26. marta 1874.

1, Maitland Park Road, N. W.
London

Cijenjeni gospodine,

Razumije se samo po sebi, Vaše je pravo da na miru odlučite na koji ćete se način sa mnom privatno nagoditi.

Ali u mojem pismu^[11] nalazi se druga opaska, na koju niste obratili pažnju. Da biste uštedjeli izdatke, koji se nižu advokatskim pismima, upozorio sam Vas da meni pošaljete 2.15 £ koje gosp. Lester Collier duguje tvrtki i koje, *prema odluci*, kao i sav ostatak postojećih dugova, treba da budu meni isplaćene.

Zatim su danas do mene doprle vijesti o nekim neočekivanim događajima koji cijeljoj transakciji, s obzirom na plaćanje postojećih dugova, daju ružan vid.

Tvrtka Merriman, Powel & komp. pisala je, kao što sam Vam rekao u prošlom pismu, raznim tvrtkama (osim gosp. L. Collier-u) zatraživši da joj plate dužne iznose. Danas, u njihovom uredu, pokazali su mi tri pisma na koja im je dosad odgovoreno.

Prvo je pismo gosp. *Dickesa* (datirano 25. marta). U njemu on navodi da je »svoj dug isplatio 31. jan. 74.« i da na računu koji ima stoji napisano: »Primljeno za Moore-a i Le Moussuja. L. Rocher.«

Drugo je pismo lista »*Gardener's Chronicle*« (datirano 25. marta) i, prema njemu, »oni su sve uplatili 26. feb.«

Treće je pismo (datirano 25. marta) gosp. *Turnera* (Dover). On tvrdi da »ima priznanicu tvrtke Le Moussu i Moore.«

Pretpostavljam da će ostala pisma, koja još nisu stigla, biti slična.

Međutim, možda tri slučaja nisu još dovoljan razlog za *tužbe mjesnom sudu*, ali se bojim *tužbi zbog utaje*. To je barem mišljenje koje su izrazila gospoda Merriman, Powell i komp. s obzirom na to 1. da taj novac nije uzet *poslije* razortaćenja društva, već za vrijeme sudskog postupka i *poslije opomene* koju su gg. M[erriman], P[owell] & komp. uputila 22. januara gosp. Shaenu; 2. da činjenica, primanje novca, nije bila tajna samo za mene, nego i za suca, gosp. Harrisona, kad je u prisustvu sva tri partnera ponovo ispitivao svaku pojedinu tačku iz popisa postojećih dugova koji ste Vi prvobitno ispostavili. Činjenica, koju je gosp. Harrison, kad je tražio dokaze, morao da

utvrdi; 3. da je, također, pošto je osuda bila saopćena zainteresiranim strankama, novac prisvajan bez moga znanja.

Moram Vas zamoliti da mi pišete odmah čim riješite svaki pojedini slučaj zajedno s gosp. Le Moussujem. U trenutku kad moje konačne naloge dobiju moji pravni zastupnici — Vi ćete razumijeti da nisam uopće voljan da se gnjavim dulje s tom stvari nego što je bezuvjetno nužno — više neću moći da spriječim one neugodne mjere koje mogu izazvati te »vrlo gadne činjenice«.

Vaš odani
Karl Marx

Prevod s engleskog

261

Marx George-u Moore-u

u London^[693]

(koncept)

[London] 28. marta 1874.

Gospodinu G. Moore-u

Vaše jučerašnje pismo sadrži tvrdnje koje se djelomice zasnivaju na iskrivljavanju činjenica i djelomice na pogrešnom prikazivanju činjenica.

Prvo: Vaše iskrivljavanje činjenica.

U prvoj izjavi mog advokata, koju je imao gosp. Harrison za vrijeme donošenja sudske odluke, nisam samo izjavio da sam *primio* novac prikupljen od sedmičnika »Engineer« i »Farmer« (ali ni od kog drugog »etc.«, koji se spominje u pismu), nego da sam ga i isplatio (i nešto više) u korist gg. Longuet-a i Griset-a. Prvog dana naše rasprave dao sam odgovarajuću priznanicu gosp. Harrisonu kao potvrdu moje izjave.

Budući da je gosp. Shaen rekao u svojoj protuizjavi da ja nemam pravo da se smatram od tvrtke imenovanim stečajnim upraviteljem odgovorio sam da imam puno pravo da djelujem kao stečajni upravitelj s tim što sam bio jedini vjerovnik tvrtke. Ta se moja izjava, također, nalazi u mojem pismenom odgovoru na Shaenovu protuizjavu, koju sam predao gosp. Harrisonu drugog dana našeg preslušavanja i koji je danas vraćen mojim pravnim zastupnicima. U svom pravorijeku gosp. Harrison je doslovno uvažio moj zahtjev da sam ja svoj vlastiti stečajni upravitelj. Nadalje, pošto je Le Moussu pod prisegom izjavio gosp. Harrisonu da sam stavio zabranu na strojeve — što stvarno nije sasvim tačno, već da ste Vi mašine za mene čuvali — ja nisam opovrgao tu tvrdnju ni na koji način.

Prema tome, sa svoje strane nisam sakrio nijednu činjenicu.

Drugo: Vaše pogrešno prikazivanje činjenica.

Da bih pobio lažni iskaz Le Moussuja, koji je drsko ponavljao kad je prisizao pred gosp. Harrisonom, ja sam dokazao da on nije skupljac novac u *moje ime*, naprotiv, da ste Vi ispostavljali račune, predavali ih Longuet-u, naplaćivali u njegovo ime od tvrtke i da moje ime nije spomenuto u »Mercureru«. Budući da je sudski postupak već bio počeo, nisam poduzeo nikakav korak da proširim zaostale dugove. Sad ćete morati sami prosuditi da li je moj postupak imalo sličan Vašem.

Prelazim sada na drugu tačku. U svom pismu Vi kažete:

»Primio sam novac iz *Dovera*, *'Gardenors' Chronicle*, i poslat ću Vam *Colliers-ov račun*.« Vi ne spominjete *Dickesa*, ali vjerujem da ću iz Vašeg slijedećeg pisma od ponedjeljka saznati sve pojedinosti.

Na koncu, dopustite mi da primijetim da Vam o legalnom karakteru prošlog procesa nisam iznosio svoj stav koji još nije sasvim konačan, već samo mišljenje mojih advokata, gosp. Merrimana i gosp. Powella, koje su izrazili prošlog četvrtka u razgovoru sa mnom u prisustvu druge gospode.

Vaš

K. Marx

Prevod s engleskog

262

Marx Jenny Marx

u London

16, Abbot's Hill, Remzgejt, Sunday
[19. aprila 1874]

Draga Jenny,

16, Abbot's Hill — vis-à-vis Mad. Williams — to je, naime, »Cliff«¹ na kojoj stanujem.¹⁶⁹⁴ Ali, never mind!² Ni cijena nije bila dogovorena. Gazdarica je najprije tražila 1 £, a zatim spustila na 12 sh. To su inače vrijedni ljudi; čovjek, coach builder³, izgleda da se bavi i umjetnošću; nacrtao je, zapravo namazao jednu veoma idealnu i rather⁴ zagonetnu figuru koja predstavlja stražara na vratima izvjesnog mjesta. Također, u sredini vrtića, pred kućom, na podnožju od cigle stoji Napoleon prvi, u Tom-Thumb⁵ izdanju, iz gline, obučen u crno, žuto i crveno, etc. a very manly man, and well done⁶. Gazdarica, pored ostale djece, ima i jednu baby od šest mjeseci, koja je često neprijatno primjetljiva.

Zrak je ovdje divan, ipak, pored sveg trčanja, dosad još noću nisam mogao zaspati.

Mjesto nije sasvim pusto, no home brewed people⁷ još igraju glavnu ulogu.

Nadam se da je Jennychen bolje, te da excellent little man⁸ ne pati suviše od dobivanja zuba. Majka i sinčić često mi se motaju po glavi.

A propos. Javi Tussychen, koju je toliko zabavila Tennysonova »Aleksandrovna!⁹ da pod suncem nema ništa novo što ona, kao upućena u Sveto pismo, uostalom, zna — naime, juna 1872. *comte du Nord* (kasniji car Pavle, madman⁹, putovao je pod tim imenom inkognito) bio je sa mladom suprugom u Parizu. Tamo je prisustvovao sjednici Francuske akademije, gdje je M. de La Harpe pročitao *Altesse impériale*¹⁰ jedno pjesničko pismo; svaka strofa završava sa »Petrovič« (Petrov sin), za što Grimm primjećuje »apostrophe répétée, plus ridicule encore pour les oreilles russes qu'elle n'est étrange pour les nôtres. Ce mot, lorsqu'il n'est pas précédé de quelque épithète qui le distingue, est aussi familier en russe que le serait celui de Toinette

¹ »padina« — ² ništa zato — ³ kolar — ⁴ prilično — ⁵ minijaturnom

⁶ veoma muževan čovjek i dobro napravljen — ⁷ ovdašnji ljudi — ⁸ izvrsni mali čovjek (Charles Longuet) — ⁹ ludjak — ¹⁰ carskom veličanstvu

ou de Pierrot on français». ¹¹ Ako Tussy pošalje ovu bilješku u »Quiddities and Oddities Journal«, to će Tennysonu biti velika, ogromna usluga.

Give my thanks to Engels for his letter. ^{12[11]} U naše temps corrompu ¹³ jedan tako egzaktni pisac pisama također se ne nalazi često.

Adio i pozdrav svima.

Tvoj
Karl

---

¹¹ »ponavljano oslovljavanje ruskim ušima još je smiješnije nego što je našim strano. Ta riječ je, ukoliko joj ne prethodi bilo kakav epitet koji je razlikuje, isto tako uobičajena na ruskom, kao što bi Toinette ili Pierrot bila na francuskom« —

¹² Zahvali Engelsu na njegovom pismu — ¹³ pokvareno doba

263

Marx Jenny Longuet

u London

[Remzgejt, između 20. i 24. aprila 1874]

Draga Jennychen,

Danas šaljem épreuves¹, za koje molim da budu vraćeni pošto ih Longuet pregleda. Potom ću ovdje primjerak koji je poslan u Pariz definitivno urediti.^[123]

Danas je prvi dan kako sam sposoban da imalo radim. Do sada je moje stanje i pored kupanja, trčanja, predivnog zraka, oprezne dijete etc. bilo gore nego u Londonu. Dokaz je to što je stvar postala opasna i što je bilo krajnje vrijeme da se izgubim.^[694] To je također razlog što povratak još odgađam jer je apsolutno potrebno da se vratim *sposoban za rad*. Engelsovo pismo,^[11] prema kojem on danas dolazi, podsjetilo me je na jedan od razloga, I suppose², zašto Ti ne dolaziš. Kako je sa Tvojim zdravljem? Uvjeren sam da bi za nekoliko tjedana na seaside³ sasvim očvrstnula. Sada je zaista prijatnije i ugodnije nego za vrijeme prave sezone.

Moj dragi Putty vjerojatno će me još prepoznati.

Reci Tussychen da »sacred music«⁴ — sacrée musique⁵ — kao što je ona prevela, pod tim imenom frivolnim Parižanima zacijelo nije bila poznata, ali da su oni samu stvar koja je došla iz Italije, gdje se odvajkada bavilo sa Božanskom komedijom, u doba Diderot-a nazivali — »concerts spirituels«⁶.

Pour la bonne bouche⁷ slijedeća pošalica de chevalier de Boufflera⁸, prema Grimmu: »Les princes ont plus besoin d'être divertis qu'adorés; il n'y a que Dieu qui ait un assez grand fonds de gaité pour ne pas s'ennuyer de tous les hommages qu'on lui rend.«⁹

Adieu, zlato moje.

Tvoj

Old Nick

¹ korekturne otiske — ² pretpostavljam — ³ moru — ⁴ »crkvena muzika« — ⁵ duhovna muzika — ⁶ »duhovni koncerti« — ⁷ Za dobar ristanak — ⁸ viteza Boufflera — ⁹ »Prinčevi su više voljeli da ih se zabavlja nego obožava; samo Bog ima tako veliko blago vedrine da se pri svim počastima koje mu se ukazuju ne dosaduje.«

264

Marx Maurice-u Lachâtre-u

u Brisel

[London] 12. maja 1874.

Dragi građanine,

Tek danas sam vratio u Pariz poslate mi korekturane otiske. Bolest mi se bila opet povratila; liječnik me je poslao u morsko kupalište u Remzgejt⁽⁶⁹⁴⁾ zabranivši mi svaki rad. I kao da se đavo u to umiješao. Sad se osjećam bolje i nadam se, napokon, da će tome biti kraj. Ukupno će biti (uključivši i započetu svesku) još oko tri sveske.⁽¹²³⁾

Vrlo sam Vam zahvalan za Vaše ispravke itd. Promijenio sam rečenicu na koju ste me upozorili.

Vjerojatno ćete se sjetiti da sam Vam pisao u San Sebastijan⁽¹¹⁾ da Bismarck podupire Thiers-a, ali da Arnim, pruski ambasador, koga podržava kralj¹, konspirira s rojalistima. Bismarck je konačno srušio Arnima i isposlovao njegov opoziv iz Pariza.

Vaš odani

Karl Marx

Royev rukopis odavno je gotov, ali kako ga je potpuno trebalo prepraviti, štampar² u Parizu nije još primio moju preradu, samo sam načinio skicu.

Prevod s francuskog

---

¹ Wilhelm I — ² Louise Lohure

265

Marx Ludwigu Kugelmannu

u Hanover

[London] 18. maja 1874.

Dragi Kugelmann,

Sve sam primio, Tvoja pisma (uključujući nekoliko prijateljskih redaka Tvoje drage žene i Fränzchen), »Meyera«¹ (policijski socijalist, faiseur², literarno škrabalo), izvatke iz lista »Frankfurter«, etc., konačno, pismo Madame Tenge.

Tebi, Tvojima i Madame Tenge krajnje sam zahvalan na prijateljskom interesiranju za mene, ali Ti mi činiš nažao kad moje rijetko pisanje pripisuješ bilo kojim drugim uzrocima osim promjenljivom zdravstvenom stanju koje neprestano prekida moje radove, zatim potiče na nadoknađivanje izgubljenog vremena zanemarujući sve druge obaveze (uključujući pisma), te konačno čovjeka ozlovoljava i uljenjuje.

Vrativši se iz Harogejta^[118] d'abord³ sam imao čir, zatim se povratila glavobolja, nesanica etc., tako da sam period od sredine aprila do 5. maja morao provesti u Remzgejtu (seaside⁴). Otada sam mnogo bolje, ali još nikako potpuno izliječen. Moj specijalist (dr Gumpert u Mančesteru) insistira da idem u Karlsbad^[144] i želio bi da me što prije tamo uputi, ali ja ipak moram konačno završiti francuski prevod^[123], koji je sasvim zapeo, a, osim toga, bilo bi mi i mnogo draže da se s Tobom tamo sretnem.

U međuvremenu, kad nisam bio sposoban za pisanje, teglio sam kao vol, prikupljajući značajno nov materijal za drugi tom⁵. Ali ne mogu ga početi konačno pisati do završetka francuskog izdanja i potpunog popravljavanja mog zdravstvenog stanja.

Nisam, dakle, još nipošto odlučio kako ću raspolagati ljetom. Razvoj njemačkog radničkog pokreta (isto tako u Austriji) potpuno zadovoljava. U Francuskoj je nedostatak teoretske osnove i praktičnog common sense's⁶ veoma osjetan. U Engleskoj trenutnačno predstavlja napredak samo seoski radnički pokret^[696]; industrijski radnici moraju se prije svega otarasiti svojih sadašnjih vođa. Kad sam momke napao na Haškom kongresu^[579], znao sam da ću time natovariti na vrat nepopularnost, klevete etc., ali za takve posljedice

¹ Rudolph Hermann Meyer — ² mutivoda — ³ najprije — ⁴ na moru — ⁵ Kapitala — ⁶ zdravog ljudskog razuma

oduvijek nisam mario. Tu i tamo počinje se uvidati da sam s tim napadom izvršio samo jednu dužnost.

U Sjedinjenim Državama naša partija bori se sa velikim, djelomično ekonomskim, djelomično političkim smetnjama, ali krči sebi put. Tamo su najveća prepreka profesionalni političari koji svaki novi pokret pokušavaju iskviriti i pretvoriti u jedan novi »osnivački posao«.

Uspirkos svim diplomatskim šahovskim potezima, novi je rat, au peu plus tôt, au peu plus tard⁷, neizbježan, a prije njegova svršetka teško će bilo gdje doći do snažnih narodnih pokreta, ali, i ako dođe, oni će, u najboljem slučaju, biti samo lokalni i bez značaja.

Boravak ruskog cara zadaje londonskoj policiji mnogo posla, a ovdašnja vlada bit će zadovoljna da ga se što je prije moguće opet riješi.^[697] U svojoj predostrožnosti pozvala je od francuske vlade 40 policajaca (mouchards⁸) na čelu sa ozloglašanim policijskim komesarom Bloche-om (Ali-baba i 40 hajduka) da nadziru ovdašnje Poljake i Ruse (za vrijeme carevog boravka). Tzv. peticija ovdašnjih Poljaka radi amnestije, maslo je ruskog konzulata; ovdašnji Poljaci izdali su protiv toga proglas Englezima, koji je naveliko dijeljen na nedjeljnim mitinzima u Hyde Parku. Wróblewski ga je sastavio i potpisao. Štampa se ovdje (uz sasvim neznatnu iznimku) ulizuje — ta car je »our guest«⁹; no, pored svega toga, stvarno raspoloženje protiv Rusije više je neprijateljsko nego nakon krimskog rata, a ulazak ruske princeze u kraljevsku porodicu prije je pobudio nego uklonio sumnju. Činjenice — samovoljno uklanjanje odredaba pariskog mira o Crnom moru^[698], osvajanja i pljačkanja u centralnoj Aziji etc. — dosađuju Johnu Bullu, a Disraeli nema šanse da se duže vremena održi na kormilu ukoliko nastavi s Gladstone-ovom frazerskom vanjskom politikom.

S mojim najprijateljskijim pozdravima Tvojoj dragoj obitelji i Madame Tenge

Tvoj
K. M.

⁷ prije ili kasnije — ⁸ policijskih špijuna — ⁹ naš gost

266

Engels Gottfriedu Ermenu

u Mančester

London, 1. juna 1874.

Poštovani gospodine,

Četrnaestodnevno odsustvo iz Londona i zatim mali ubod na ruci, zbog čega neko vrijeme nisam mogao pisati, razlog su što nešto kasnim s odgovorom na Vaše pismo od 16. aprila.

Kad smo 1869. godine razgovarali o uslovima pod kojima konačno napuštam posao, vjerovatno sam dao razlog za nadanje, čak poslije petogodišnjeg dogovorenog prekida, da ću se složiti da moje ime ostane u naslovu tvrtke. Ali to je učinjeno pod izvjesnim ovisnim uslovima.

Da su ti uslovi ispunjeni, bio bih posve voljan, na Vaš zahtjev da i dalje stavljate moje ime u naslovu tvrtke.

Ali je sigurno da Vas nikad nijedna moja riječ nije mogla navesti na to da se smatrate ovlaštenim da kao nešto prirodno nastavite stavljati moje ime poslije 30. o. m. bez izričitog dopuštenja.

Među tim uslovima, glavni su bili:

1. da neće biti nikakvih sukoba između tvrtke u Mančesteru i tvrtke moje braće¹ u Barmenu. Drago mi je što mogu reći da se ništa takvo nije dogodilo i, štaviše, kako sam od mog brata čuo prošle jeseni,^[663] ništa slično se ne događa i dvije kuće gotovo ne konkuriraju jedna drugoj.

2. da se pogledi gosp. Astona, prema kome nemam nikakve obaveze, pokazuju ispravni.

Sada sam se posavjetovao o toj tački s više mojih pravnih zastupnika i svi do jednog se slažu da sam odgovoran za sve dugove tvrtke dokle god dopuštam da moje ime stoji u naslovu tvrtke.

Ako biste bili ljubazni da mi pošaljete mišljenje gosp. Astona, koje bi on sam napisao, vjerujem da bih mogao ubrzo razjasniti ovaj nesporazum.

Stvar je tako poznata da je jednostavnim riječima iznesena u svim priručnicima o javnom trgovačkom društvu. Navodim prema jednom od najpoznatijih advokata: »Ako se neki partner, koji se povuče, složiti da javno bude povezan s tvrtkom, na primjer, dopusti da njegovo ime bude ispisano iznad radnje ili da bude upotrebljeno prilikom oglašavanja ili na računima tvrtke, *bit će i dalje dužan da plaća.*«

¹ Hermann i Rudolf Engels

Tako, ako je išta jasno u engleskom zakonu (što se ne usudim da tvrdim), onda je to ta tačka.

Ali pretpostavimo čak da u toj stvari gosp. Aston, ima pravo a svi ostali advokati nemaju; suprotno mišljenje ostalih bi potpuno dokazalo da je stvar toliko zapletena da, ako bi se sada dogodilo da se razmatra taj nevjerovatniji slučaj i ako moj novac ne bi išao vjetrovnicima, sigurno bi to išlo pred odjeljenje Court of Chancery.^[699]

Ali ja sam ipak spreman da dadnem saglasnost staroj firmi do 30. juna 1875. ako mi izričito obećate da se poslije 30. septembra 1875. neće više pojavljivati moje ime kao ortaka na bilo kojoj robi koju tvrtka bude slala.

Kako vidite, posve sam spreman da učinim sve kako bih Vam olakšao izmjenu naziva tvrtke dajući Vam tri mjeseca više nego što ste molili da promijenite tamo ime, naime na etiketama i omotima za pakovanje, što za Vas mnogo znači.

U nadi da će Vas ovo pismo zateći u dobrom zdravlju i dobre volje, ostajem

Vaš odani
(potp.) *F. Engels*

G. Ermen, Esq.

Prevod s engleskog

267

Marx Ludwigu Kugelmannu

u Hanover

[London] 24. juna 1874.

Dragi Kugelmann,

Najzad sam odlučio da s mojom najmlađom kćerkom Eleonorom (zvanom Tussy) odem sredinom augusta u Karlsbad.^[144] Moraš se zato pobrinuti za stan i napisati mi koliko će ta stvar koštati tjedno. Što ćemo kasnije, to zavisi od prilika.

Najljepše pozdravljam gospođu groficu¹ i Fränzchen.

Tvoj
K. M.

Austrijska vlada bila bi prilično glupa ako bi mi pravila poteškoće; stoga se savjetuje — nikome ništa govoriti o namjeravanom putovanju.

---

¹ Gertrud Kuglemaan

268

Engels Jenny Longuet

u London

11, Abbot's Hill
Remzgejt, 2. avg. 1874.

Draga moja Jenny,

Žao mi je što Te nisam vidio poslije mog povratka i sada Ti pišem da te podsjetim na Tvoje obećanje da dođeš ovamo na kraće vrijeme. Ovdje ostajemo do utorka, četrnaest dana, i možeš se smjestiti nekoliko dana. Poslije svega što si tjelesno i duhovno pretrpila posljednjih nedjelja, sasvim je neophodna promjena zraka i okoline^[142] i siguran sam da Ti je potreban boravak na moru, kao što je Mohru i Tussy Karlsbad.^[144] Dopusti jednom da budem Tvoj liječnik i dopusti da Ti propišem da provedeš kratko vrijeme na morskom zraku. Što prije dođeš, to će za Tebe biti bolje. Gospođa E[ngels]¹ bila je veoma ljuta što Te nisam doveo sa sobom. Ona i Pumps srdačno te pozdravljaju.

Pozdravi Longuet-a, voli te Tvoj

F. Engels

Prevod s engleskog

---

¹ Lizzy Burns

269

Marx Friedrichu Adolphu Sorgeu

u Hoboken

[London] 4. avgusta 1874.

Dragi Sorge,

Moju dugu šutnju baš ništa ne može opravdati; cependant il y a des circonstances atténuantes¹. Prokleta bolest jetre tako je napredovala da sam sasvim bio nesposoban da nastavim reviziju francuskog prevoda^[123] (što se, u stvari, svelo na potpunu preradu), a veoma se nerado pokoravam liječnikovoj zapovijesti da idem u Karlsbad.^[144] Uvjeravaju me da ću nakon povratka biti opet potpuno sposoban za rad, a *nesposobnost* za rad je, u stvari, smrtna presuda svakog čovjeka koji nije stoka. Putovanje je skupo, boravak je skup, a pri tom je neizvjesno neće li me budalasta austrijska vlada najuriti! Prusi teško da bi bili tako glupi, ali oni vole navesti Austrijance na takve kompromitirajuće korake i ja zaista mislim da važne novinske vijesti, kao: Rochefort namjerava u Karlsbad etc., dolaze od gospodina Stiebera i da se, na koncu konca, odnose na mene. Ja nemam za gubljenje ni vremena ni novca i zato sam odlučio da zatražim englesku naturalizaciju^[143]; ali lako je moguće da mi engleski home minister², koji naturalizaciju dodjeljuje kao sultan, pomrsi račune. Stvar će biti riješena vjerojatno ovog tjedna. U svakom slučaju, putujem u Karlsbad već i zbog moje najmlađe kćeri³ koja je bila ozbiljno bolesna, tek je sad opet sposobna za put, i kojoj je liječnik također propisao Karlsbad.

Prije otprilike tjedan dana zadesila nas je velika nesreća, smrt Jennyne (gospođa Longuet) jedanaestomjesečne baby⁴; jednog premilog momčića. Bio je žrtva foudroyanten Cholérine⁵.

Beifušu sam dao priznanicu za novac isporučen meni (bilo bi mnogo bolje da je ostao u Njujorku, budući da s vremena na vrijeme trebam američke stvari, mislim publikacije). Reci također sekciji I da najsrdačnije zahvaljujem na kutiji skupocjenih cigara.

Malobrojni Francuzi (mislim na one koji su u Hagu još bili s nama) pokazali su se kasnije uglavnom kao propalice, osobito gospodin Le Moussu, koji je meni i ostalima podvalio za znatne pare, a zatim nastojao da se pomoću podlih kleveta prikaže neshvaćenom dobrom dušom.

¹ međutim, ima i olakšavajućih okolnosti — ² ministar unutrašnjih poslova (Lowe) — ³ Eleanor Marx — ⁴ Charles Longuet — ⁵ strahovite kolerine

Internacionala u Engleskoj zasad je kao mrtva, Federalno vijeće u Londonu postoji kao takvo još samo imenom, iako njegovi pojedini članovi pojedinačno djeluju. Ovdje je veliki događaj ponovno buđenje agricultural labourers.⁶⁽⁶⁹⁶⁾ Izjalovljenje njihovog prvog pokušaja ne smeta, au contraire⁷. Što se tiče gradskih radnika, treba samo žaliti što čitav klatež vođa nije dospio u parlament. To je najsigurniji put da se otarasi ološa.

U Francuskoj se po raznim većim gradovima organiziraju radnički sindikati i međusobno se dopisuju. Ograničavaju se na čisto profesionalne stvari i ne mogu ništa drugo. Inače bi ih bez ustručavanja suzbili. Još uvijek održavaju neku vrstu organizacije, neku vezu za trenutak kad će slobodniji pokret biti opet moguć.

Španija, Italija, Belgija svojom praktičnom slabošću dokazuju unutarnju vrijednost svog suprasocijalizma.

U Austriji ljudi rade pod najtežim uvjetima; nametnut im je krajnji oprez; usprkos tome, veoma su napredovali, naime potakli su slavenske radnike u Pragu i drugdje na zajedničku djelatnost s njemačkim radnicima.⁷⁰⁰ Prije ukidanja sjedišta Generalnog vijeća u Londonu, uzalud sam nastojao da izazovem takvo razumijevanje.

U Njemačkoj za nas radi Bismarck.

Opće evropske prilike su takve da sve više vode u opći evropski rat. Mi to moramo proći prije nego što se pomisli na bilo koju odlučnu vanjsku djelatnost evropske radničke klase.

Moja žena i djeca najljepše Te pozdravljaju.

Tvoj

Karl Marx

Objavljivanje brošura B. Beckera o lasalovskom pokretu usprkos svojim raznovrsnim nedostacima veoma koristi u nastojanju da se s grupom okonča.

Vjerojatno si primjetio da »Volksstaat« s vremena na vrijeme daje neku vrijednost polunaučnim filistarskim fantazijama. Tričarije potječu od učitelja, doktora, studenata. Engels je Liebknechtu natrljao nos, što izgleda da je povremeno potrebno.

Ocijenjujući francuske, osobito pariske prilike, ne treba zaboraviti da pored službenih vojnih i političkih vlasti potajno djeluju također i bande bonapartističkih nitkova s epoletama, od kojih je veliki republikanac Thiers oformio ratne sudove za klanje komunara. Oni tvore neku vrstu tribunala straha, njihovi mouchards⁸ nalaze se svuda i unose nesigurnost, osobito u parisku radničku četvrt.

⁶ poljoprivrednih radnika — ⁷ naprotiv — ⁸ policijski doušnici

270

Marx Ludwigu Kugelmannu

u Hanover

[London] 4. avgusta 1874.

Dragi Kugelmann,

Prije otprilike osam dana poslao sam Tvojim dragoj ženi nekoliko redaka^[11] s obaviješću o smrti mog jedinog unuka¹ i teškom oboljenju moje najmlađe kćeri². Posljednje nije bilo baš sitnica, već, štaviše, akutno izbijanje jedne dugotrajne bolesti. Eleanor se sad opet pridigla, mnogo brže nego što se nadao njen liječnik (Madame dr Anderson – Garret). Sposobna je za put, iako je, naravno, još osjetljiva zdravlja. Madame Anderson smatra karlsbadsku vodu veoma poželjnom za njeno potpunije liječenje, baš kao što je meni dr Gumpert tamošnje liječenje više *naložio* nego *predložio*.^[144] Naravno, teško mi je da sada ostavim Jenny³ (mislim na about⁴ 2 tjedna). U tom sam pogledu manje stoičan nego u drugim stvarima, a obiteljske nevolje uvijek su mi za vratom.⁵ Što više čovjek živi, kao ja, gotovo odsječen od vanjskog svijeta, to je više sa osjećajne strane upleten u najuži krug.

Moraš mi po svaku cijenu tačno napisati svoju karlsbadsku adresu, a osobito me opravdati kod Tvoje žene i Fränzchen što nisam odgovorio na njihova ljubazna prijateljska pisma.

Tvoj
K. M.

---

¹ Charles Longuet — ² Eleanor Marx — ³ Jenny Longuet — ⁴ otprilike —

⁵ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 272

271

Marx Ludwigu Kugelmannu

u Hanover

[London] 10. avgusta 74.

Dragi Kugelmann,

Ne mogu odavde otputovati prije 15. augusta (subota)^[144] i vjerojatno ću do odredišta imati 4 dana, jer Tussy ne smijem suviše naprezati.

Salut

Tvoj
K. M.

272

Marx Jenny Longuet

u Remzgejt^[142]

[London] 14. avgusta 1874.

Draga dušo,

Mislim da ste prošlog utorka konačno dobili moje pismo adresirano na Engelsa.^[11] Ako niste, tada bi se trebalo požaliti pošti jer se takve neurednosti ne smiju mirno trpiti.

Bilo je vrlo nepravedno od Longuet-a da te uznemirava zbog crnog prišta. Jučer ujutro konačno je izašao tzv. čep, gnojenje je time prestalo i odmah sam stavio ljekoviti flaster koji je smjesta počeo djelovati na uobičajeni način. Dakle, vidiš, milo moje dijete, s te strane sve je u redu.

Što se naturalizacije tiče^[143], moj solicitor¹ do sinoć još nije imao daljnjih news² od Home Office³. Danas još jednom idem do njega. Otputovat ću po svaku cijenu sutra navečer.^[144] U najgorem slučaju, iz Karlsbada mi predstoji povratak u Hamburg, što bi svakako, već zbog troškova, bilo neprijatno. Veoma je čudno da se, pošto o »Internacionali« i o meni nije tako dugo bilo govora, moje ime just now⁴ opet pojavljuje na procesima u Petrogradu i Beču, te da su smiješni riots⁵ u Italiji^[701] dovedeni u vezu ne samo sa listom »Internationale« već (prema rimskom dopisniku današnjeg lista »Daily News«) neposredno sa mnom. Nagovještaji rimskog dopisnika da international recters⁶ rade za papiste, veoma zaudaraju na Bismarckov recept.

Jučerašnji »Evening Standard« dodio je mali leader⁷ koji ovako počinje: »The International has been scotched, but not killed.«⁸ Ovo u vezi s hapšenjem 80 ljudi u Marseju, što se dovodi u vezu sa talijanskim lakrdijama, iako je povezanost bila ipak vrlo palpable⁹: Bazaine s'est échappé.^[134] Donc — als compensation Macmahoniste — 80 Communards à Marseille sont arrêtés.¹⁰ »Standard«, koji je po policijskom protestaštvu na nivou lista »Daily News«, primjećuje nadalje da ovi revolucionari čim steknu najneznatniji imetak postaju vrlo konzervativni, da su puki golači etc. U istom broju donosi telegram iz Marseja, prema kojem je jedan od uhapšenih milioner. Brave fellows, those British

¹ advokat — ² novosti — ³ ministarstva unutrašnjih poslova — ⁴ upravo sada — ⁵ neredi — ⁶ međunarodni buntovnici — ⁷ uvodnik — ⁸ »Internacionala je bila ranjena, ali ne ubijena.« — ⁹ osjetna — ¹⁰ Bazaine je pobjegao. Na to je — kao kompenzacija makmahonistima — uhapšeno 80 komunara u Marseju

gentlemen of the »freest press in the world«¹¹ Neobično je još da razni francuski (pariski) Journale¹² koje sam vidio — među njima i vrlo konzervativni — uopće ne povezuju talijansku lakrdiju sa »Internationale«.

A sad druga slika. Sinoć su bili ovdje Frankel i Utin. Posljednji mi je saopćio vijest da se madame Tomanovski *udala*. (Ono što on nije znao, bilo je, da li je predstojeći porod iste — to sasvim među nama — udešen prije ili nakon udaje. On također ne zna baš ništa detaljnije o sretnom suprugu.) Frankel je veoma patio od tog neočekivanog udara.

Gospodin general Cecilia dosađivao mi je jučer oko 3 - 4 sata. Između ostalog rekao mi je da oni (id est,¹³ kao što smo već znali, on i grupa C. Martina) osnivaju školu za djecu francuskih izbjeglica. Pri tome je dodao da treba da je zastupljena i enseignement de l'hygiène¹⁴ i — *économie sociale*,¹⁵ za posljednju bih ja, prema engleskom uzoru, trebao sastaviti a primer¹⁶! S velikim ogorčenjem pripovjedao mi je također da je »Figaro« u jednom od svojih posljednjih brojeva iznio grotesknu tvrdnju kako su Francusku upropastila njena četiri generala, et qui s'appellent¹⁷: Crémieux, Glais-Bizoin, Cecilia — et Lisagaray! Posljednjem sam to laskanje prišapnuo iste večeri.

Brlbljam Ti o tim različitim stvarima jer se jedva usuđujem da govorim o onome što te zaista interesira. Kuća je izumrla otkako joj mali andeo¹⁸ više ne daje život. Nedostaje mi na svakom koraku. Moje srce krvari kad mislim o njemu, a kako se može izbiti iz glave jedan tako mili, dobri čovečuljak! Ipak se nadam, dijete moje, da si za ljubav svog starog hrabra.

Adieu, moja mila draga crnokosa.

Tvoj odani

Old Nick

¹¹ Hrabri momci, ta britanska gospoda iz »najslobodnije štampe svijeta«!

— ¹² listovi — ¹³ to znači — ¹⁴ poduka o higijeni — ¹⁵ društvena ekonomija

— ¹⁶ početnicu — ¹⁷ a koji se zovu — ¹⁸ Charles Longuet

273

Engels Friedrichu Adolphu Sorgeu

u Hoboken

London, 12. [-17.] sept. 1874.

Dragi Sorge,

U pr[ilogu] željeni obračun. Što se tiče njemačkih Statuta¹, molim Te pogledaj u knjige: da li je troškove njihovog štampanja platilo staro Generalno vijeće ili nije. Ja ne vjerujem, »Volksst[aat]« ih je zaračunao *meni privatno* i, koliko znam, novac mi nije nikad vraćen. Ali ako je robu, prema knjizi, platilo ovdašnje Generalno vijeće, tada, razumljivo, primjerke nasljeđuje novo Generalno vijeće, a saldo u njegovu korist povećava se kod mene na 6.3.6 £. Sadašnje Generalno vijeće — ukoliko Ti nemaš nikakvih potraživanja koja, naravno, imaju prednost — može da raspolaže novcem *ako Ti tako misliš*. Ja sam za štampanje »Alijanse«² predujmio 32 £ i *sigurno* ću izgubiti polovicu od toga, dakle, krajem ove godine može se podnijeti propisan proturačun. Zaista bi bilo besmisleno dati novac tim ništarijama, koje su tu samo zato da stvar potpuno uprskaju.

S Tvojim istupom⁽⁷⁰²⁾ stara je Internacionala tako potpuno gotova i na kraju. I to je dobro. Pripadala je periodu Drugog carstva, kad je u cijeloj Evropi vladajući pritisak nalagao radničkom pokretu, koji se upravo ponovo budio, jedinstvo i suzdržavanje od svake unutarnje polemike. To je bio čas kad su se zajednički kozmopolitski interesi proletarijata mogli istaći. Njemačka, Španija, Italija, Danska tada su tek stupile u pokret ili su u nj tek stupale. Teoretski karakter samog pokreta bio je u cijeloj Evropi, tj. kod masa — u stavri — 1864. još veoma nejasan, njemački komunizam još nije postojao kao radnička partija, prudonizam je bio preslab da bi mogao da paradira sa svojim posebnim zahtjevima, Bakunjinov novi galimatijas još uopće nije postojao u njegovoj vlastitoj glavi, čak u vode engleskih tredjuniona vjerovala da na osnovu programa iznesenog u considerants³ statuta mogu da stupe u pokret. Prvi veliki uspjeh morao je da razbije tu naivnu slogu svih frakcija. Taj uspjeh bila je Komuna, koja je bezuvjetno bila intelektualno dijete Internacionale, iako Internacionala nije ni prstom pomakla da je stvori, i za koju je Internacionala s punim pravom također postala odgovorna. Kad je Internacionala preko Komune po-

¹ Karl Marx, *Opći Statut i Pravilnik Međunarodnog udruženja radnika* --

² Karl Marx-Friedrich Engels, *Zavjera protiv Međunarodnog udruženja radnika*
— ³ obrazloženjima

stala u Evropi moralna sila, gužva je odmah započela. Svaki pravac nastojao je da uspjeh iskoristi za sebe. Nastupilo je neizbjечно rasulo. Ljubomorna na sve veću moć nekih ljudi koji su zaista bili spermni da i dalje rade na starom širokom programu — njemački komunisti — potjerala je belgijske prudoniste u naručje bakunjinističkih pustolova. S Haškim kongresom^[108] bio je, u stvari kraj — i to za obje stranke. Jedina zemlja u kojoj se još nešto dalo učiniti u ime Internacionale bila je Amerika, i neki sretni instinkt premjestio je tamo vrhovno vodstvo. Sada je ugled i tamo iscrpen i svaki novi napor da se ugalvanizira novi život, predstavljao bi ludost i rasipanje snaga. Internacionala je, s jedne strane — s one strane gdje leži budućnost — deset godina vladala evropskom poviješću i s ponosom može da gleda na svoj rad. Ali u svom starom obliku ona je sebe preživjela. S novom Internacionalom, stvorenom na isti način kao stara, kao savez svih proleterskih partija svih zemalja, došlo bi do općeg poraza radničkog pokreta, kao što je bila 1849 - 1864. Za to je sada proleterski svijet postao prevelik, i suviše prostran. Vjerujem da će slijedeća Internacionala — pošto Marxovi radovi budu djelovali nekoliko godina — biti odmah komunistička i da će bez okolišanja postaviti naše principe.

Čikažanin Stahl bio je ovdje. Kao i većina Amerikanaca njemačkog porijekla, čovjek s mnogo praktičnog smisla. I inače mi se dopao, mada ne treba govoriti o tome da neće u Njemačkoj praviti gluposti. Izvjesni zanos izmirenja postoji i kod njega.

Belgijanci i bakunjinisti sada održavaju svoj kongres u Briselu.^[147] Izvještaji u londonskom listu »Times« od 10. sept. i nadalje. Četrnaest savršenih delegata, 1 Nijemac (lasalovac), 1 Francuz, 1 Španac (Gomez, inconnu⁴), 1 Schwitzguébel. Ostatak Belgijanci. Opće neslaganje u svemu što je bitno, prikriveno time što se ne diskutira, već samo priča i sluša. Vidio sam, dakako, tek jedan izvještaj. Talijani objavljuju da stvarno istupaju, da im javna Internacionala samo šteti, oni odsada namjeravaju samo konspirirati. I Španci su tome skloni. Inače lažu uzajamno jedni druge o onome što čine za ogromne pokrete. I vjeruju da će naći još nekog tko će se dati nasamariti.

Gospodin Bastelica također je postao bonapartistički agent. U Strasburu je to isto predlagao Avrialu, bivšem članu Komune, i bio je, naravno, izbačen. Tako završavaju ti anarhisti jedan za drugim.

Mesa iz Madrida pisao mi je da mora u Pariz, da ga vlada i suviše proganja. Veze sa Španijom, dakle, opet obnovljene.^[146]

U Njemačkoj se stvari odlično razvijaju usprkos svim progonima, dijelom upravo *radi* progona. Lasalovce su njihovi predstavnici u Rajhstagu, tako diskreditirali da vlada mora protiv njih povesti progone kako bi se taj pokret opet doimao kao da je ozbiljno zamišljen. Uostalom, lasalovci su poslije izbora nužno morali da nastupaju kao pratnja naših.^[1687]

⁴ nepoznat

Prava sreća što su Hasselmann i Hasenclever izabrani u Rajhstag. Oni se tu očito diskreditiraju: ili moraju da idu s našima ili na svoju ruku prave gluposti. Oboje ih upropaštava.

Gospodin Jung smatrao je prikladnim da piše Liebknechtu da bi se s njim povezao! Liebknecht mi je poslao pismo i ja sam ga pokazao ljudima koji će gospodina Junga o tome obavijestiti.

Marx je u Karlsbadu¹⁴⁴), tamo pije vodu da bi opet doveo u red jetru. Imao je veliku nepriliku. Jedva da se u julu na otoku Waj nešto oporavio¹³⁵), kad je zbog nenadane ozbiljne bolesti svoje najmlađe kćeri⁵ morao natrag. Tek što je stigao, umire Jennyn dječacić⁶, star oko godinu dana. To ga je, opet, veoma iznurilo. Mislim da će liječenje radom premorenog nervnog sistema biti lakše tek kad jetra bude opet u redu. Svi liječnici prorekli su mu da će Karlsbad veoma povoljno djelovati. Austrijska vlada dosad ga uopće nije uznemiravala, krajem ovog tjedna on će vjerovatno otputovati.

Sukobi što su izbili u Njujorku, koji su Ti onemogućili da i dalje ostaneš u Generalnom vijeću, također su dokaz i posljedica toga što je stvar preživljela. Kad prilike nekom društvu više ne dozvoljavaju da uspješno djeluje, kad je, prije svega, riječ o tome da se jednostavno održi veza udruženja kako bi se, kad se ukaže prilika, mogla opet upotrebiti, tada se uvijek nadu ljudi koji se ne mogu prilagoditi tom položaju, koji naprosto hoće da izigarvaju busybody⁷ i zahtijevaju da se »Nešto radi«, a, to Nešto tada može da bude samo besmislica. A kad tim ljudima uspije da dobiju većinu, oni tada svakoga koji ne želi da ponese odgovornost za njihovu besmislicu prisiljavaju da istupi. Kakva sreća što tamo nismo poslali zapisnike!

Francuska se emigracija potpuno razila, svi su se međusobno i sa svima ostalima zavadili iz *čisto ličnih razloga*, uglavnom priča o novcu, i gotovo smo ih se sasvim riješili. Svi ti ljudi hoće da žive bez stvarnog rada, glava im je puna tobožnjih pronalazaka koji treba da donesu milione samo kad bi im se omogućilo da iskoriste te pronalazke, za šta je potrebno samo nekoliko funti. Ali tko je tako glup da na to nasjedne, taj je prevaren za svoj novac i bit će k tome još ozloglašen kao buržuj. Najsravnije se ponio Le Moussu i pokazao se kao čisti prevarant. Čergaški život za vrijeme rata, Komune i izbjeglištva strahovito je demoralizirao ljude i samo stvarna teška bijeda može da dovede u red zaljenjenog Francuza. Naprotiv, velik broj politički nepoznatih francuskih radnika zasad je napustio politiku i našao ovdje posao.

Najljepši pozdrav.

Tvoj

F. Engels

17. sept. 74.

⁵ Eleanor Marx — ⁶ Charles Longuet — ⁷ zaposlene

Generalno vijeće Međunarodnog udruženja radnika
 Obračun s F. Engelsom

Konto I

1873.	nov.	Primljeno preko Serraillier-a	£ 16.—
	sept.	Telegram u Njujork	£ 1.16.—
	„	25 pr. »Alijanse« poštom	2 /— „ 2.10.—
1874.	febr.	12 id ⁸ id. id.	2 /— „ 1. 4.—
	„	12 id. id.	2 /— „ 1. 4.—
	„	100 engl. »Statuta« poštom	1 ¹ / ₂ „ 12.6
	„	400 id. id.	1 ¹ / ₂ „ 2.10.—
	„	300 njemačkih id.	1 „ 1. 5.— 11.1.6
		Saldo u korist Generalnog vijeća	£ 4.18.6

Konto II

1874.	august.	Troškovi štampanja »Alijanse« predujmljeni od F. Engelsa	£ 32.—
		Naprotiv, do sada stiglo samo navedenih 45 pr. poslanih u Ameriku	„ 4.18.—
		(pri čemu ne uračunavam poštarinu)	
		Ostaje mi saldo	£ 27.2.—
		(Obračun s Darsonom i Meißnerom uz rezervu.)	

London, 17. sept. 1874.

F. Engels

---

⁸ lat. idem (isto)

274

Marx Maxu Oppenheimu
u Prag

Karlsbad, 20. sept. 74.

Dragi prijatelju,

Moja kći¹ i ja veoma smo se veselili što ćemo s Vama provesti nekoliko dana u Pragu i jučer je baš sve bilo pripremljeno da sutra (ponedjeljak) krenemo za stari grad Husita. No danas smo, istovremeno s Vašim prijateljskim recima, primili pismo iz Hamburga koje me radi obavljanja nekih poslova sili da izaberem direktan put preko Lajpciga.^[144]

Ali ono što je odgođeno ne znači da neće biti. Gotovo sam siguran da ću slijedeće godine opet doći u Karlsbad i tada ću odmah na početku u plan putovanja uključiti posjet Pragu. Sigurno Vam je Vaša gospođa sestra² pisala kako mi je, prije svega, sasvim nezavisno od mnogostranih interesantnosti koje pruža sam Prag, bilo veoma stalo da moj lični odnos s Vama ne ograničim na kratki intermeco u ovdašnjem lječilištu.

Ostajte zdravo i budite uvjereni u moje prijateljske osjećaje; najljepše pozdrave šalje Vam i moja pratilja.

Vaš
Karl Marx

---

¹ Eleanor Marx — ² Gertrud Kugelmann

275

Engels Lauri Lafargue

u London

122, Regent's Park Road, N. W.
London, 15. okt. 74.

Draga moja Laura,

Poslao sam Ti jedan od tri članka¹ jer sam, prvo, mislio da si dva ranija dobila od Tvoje mame i, drugo, jer sam dobio od br. 1 malo posebnih primjeraka Poljacima za propagandu i jer od br. 2 nisam dobio uopće ni jedan poseban primjerak. Sada Ti šaljem moj primjerak od br. 1, bit ću zahvalan ako mi ga vratiš kad Ti bude zgodno; br. 2 poslao sam jednom prijatelju i, kao obično, nije mi vraćen, tako da ga najprije moram dobiti da bih ga Tebi mogao poslati.

Nadam se da ću Ti za nekoliko nedjelja moći poslati novo izdanje *Gradanskog rata* s nekoliko riječi dodanih uvodu.^[703] Ali to nije nepromijenjeno izdanje; po običaju, dali su mi premalo vremena.

Prijateljski pozdrav Lafargue-u,

Voli te Tvoj

F. Engels

Gospoda Engels² šalje oboma srdačne pozdrave.

Prevod s engleskog

---

¹ Friedrich Engels, *Izbjeglička literatura* — ² Lizzy Burns

276

Marx Maxu Oppenheimu

u Prag

17. okt. 1874.

1, Maitland Park Road, N. W., London

Dragi gospodine Oppenheim,

Prije nekoliko dana poslao sam Vam 1 *Kapital* i 1 *18. brimer L[ouis-a] B[onaparte]* za Vas lično, također po primjerak svake od ovih knjiga za dra Gansa ml. Budite tako ljubazni pa mu pošaljite njegove primjerke; on stanuje u Rosengasse, br. 17, I kat, Prag.

Kad sam odlazio iz Karlsbada, namjeravao sam da odem direktno u Hamburg radi sređivanja tamošnjih poslova sa knjižarom¹, a zatim što je prije moguće natrag u London zbog ponovnog preuzimanja mojih poslova. Ali ipak sam brzo uvidio da *prezdravljenje* nakon karlsbadadske discipline nije puka priča, stoga sam se još gotovo 2 tjedna potučao Drezdenom, Lajpcigom, Berlinom i Hamburgom.^[144] Da sam to predvidio — a ja i moja kći² jednako smo se pokajali zbog zablude — tada bih prije svega došao k Vama u Prag. Mais l'homme propose et le chemin de fer dispose.³

Nadam se da se Vaše zdravlje popravilo i da će Vas vaši poslovi uskoro dovesti k nama.

Moja kći Vas najljepše pozdravlja.

Vaš potpuno odani

K. Marx

¹ Otto Meißner — ² Eleanor Marx — ³ Ali, čovjek snuje, a željeznica određuje

277

Engels Germanu Aleksandroviču Lopatinu

u Pariz^[704]

[London, oko 20. oktobra 1874.]

... ali to uopće nije bila moja namjera. Naprotiv, savladavao sam se koliko je bilo moguće, jer poslije čitanja pamfleta Русской соц[иально]-рев[олюционной] молодежи zaista nisam više mogao trpjeti težnju za osvetom prema našem prijatelju¹ zbog neobično oštrih i stvarno neopravdanih izraza koje je on nama uputio. Što se mene tiče, *nous sommes quittes*² i spreman sam u svako vrijeme da pružim ruku ako stvar shvate tako popustljivo kao i ja ...

Prevod s engleskog

---

¹ P. L. Lavrovu — ² mi smo kvit

PRILOZI

Popis priloga

- A. Tri pisma Friedricha Engelsa Carlu Cafieru prema prepisima prevoda na talijanski
- B. Trinaest pisama gospođe Jenny Marx i Marxovih kćeri Jenny i Eleanore, kao i jedno pismo Wilhelma Liebknechta

A. Tri pisma
Friedricha Engelsa Carlu Cafieru
prema prepisima prevoda na talijanski

Od Engelsovih pisama Carlu Cafieru, sadržanih u ovom dijelu priloga napisanih 1, 16. i 28. jula 1871, ne postoje rukopisi. Zaplijenila ih je policija, kad se je Cafiero u avgustu 1871. nalazio u zatvoru. Cafiero je 12. juna 1871. zamolio Engelsa da mu piše na engleskom, jer da je taj jezik u Italiji relativno nepoznat, pa bi se time mogle spriječiti eventualne indiskrecije. Zaplijenjena pisma bila su po nalogu policije prevedena na talijanski, a prevodi priloženi spisima o napuljskoj sekciji Međunarodnog udruženja radnika. Sva tri pisma imaju natpis: »Pismo Engelsa, zaplijenjeno kod gospodina Carla Cafiera. Prevedeno s engleskog. Prepis.«

Te prepise pronašao je 1946. talijanski historičar Aldo Romano u Državnom arhivu Napulja u spisima prefektore. Objavio je njihove faksimile u svojoj »Storia del movimento socialiste in Italia«, Vol. II, Milano-Roma, 1954. Dosad nismo saznali gdje se nalaze originalna pisma. Naš prevod temelji se na tim faksimilima.

Prevodiocu policije potkrale su se, dijelom zbog stvarnog neznanja, dijelom zbog nedovoljnog poznavanja jezika, mnoge grube greške koje ruže prvobitan tekst. Pojedina pogrešna slova, riječi, pa i čitavi dijelovi rečenice, dopuštaju pretpostavku da prevodilac i prepisivač teksta nisu bili jedna osoba. Pogrešne, odn. nejasne reči i odlomke ispravljamo u primjedbama pri dnu stranice i u bilješkama, oslanjajući se na poznavanje činjenica, te uzevši u obzir ostala Engelsova pisma radnicima, koja je pisao u to vreme, kao i pisma Carla Cafiera Engelsu od 12. i 28. juna i 12. jula 1871. Pogrešno napisana imena i nazivi listova, kao i sasvim očigledne greške u čitanju (npr., na engleskom *admission* kao *administration*) su ispravljeni.

I

Engels Carlu Cafieru

u Barletu

London, 1.[-3] jula 1871.

Dragi moj prijatelju,

Nadam se da ste primili primjerak Adrese Generalnog vijeća o građanskom ratu u Francuskoj,¹ koji sam Vam poslao na adresu u Firenci, koju ste mi dali. Drugi primjerak poslat ću Vam u Barletu za dan-dva, a radi veće sigurnosti, u obliku pisma.

Sa radošću sam primio Vaše pismo iz Barlete, na koje bih i ranije odgovorio da nam *Adresa* nije zadala toliko posla, s obzirom na to da je bila žestoko napadnuta u štampi, morali smo da odgovaramo mnogim listovima. Ja sam zauzet i njenim prevodom na njemački za naš list (*«Volksstaat»*) u Lajpcigu.^[274] Holandski prevod objavljen je u listu *«Toekomst»* (*«Budućnost»*) u Hagu. Ako ste u mogućnosti da osigurate objavljivanje talijanskog prevoda, to bi materijalno veoma pomoglo Vašoj propagandi, jer bi time talijanski radnici mnogo brže shvatili stavove Generalnog vijeća, principe i metod akcija našeg Udruženja.

Razmislivši bolje, smatram da bi bilo uputno da se *dva* primjerka naše Adrese pošalju Castellazzu u Firencu i da se on zamoli da Vam jedan primjerak pošalje pismom. Tom prilikom počeo ću da se s njim dopisujem, pa će se to redovno nastaviti.^[705] Treba da mi oprostite što Vam nisam pisao ranije, ali osim s Italijom, moram održavati pismene veze i sa Španijom i Belgijom. Sad nešto o Napulju i Caporussu: ovaj posljednji prisustvovao je jednom od naših kongresa, ali se nikada nije redovno dopisivao sa Vijećem; a da bih to objasnio, moram da se vratim nekim historijskim detaljima. Caporusso i njegovi prijatelji pripadali su sekti Rusa Bakunjinina. Bakunjin ima svoju vlastitu teoriju koja je više-manje mješavina komunizma i prudenizma. To što bi on htio da te dvije teorije spoji u jednu dokazuje Vam njegovo totalno nepoznavanje političke ekonomije. On je između ostalih Proudhonovih fraza prihvatio onu o anarhiji *«kao konačnom stadiju društva»*. On se protivi svim političkim akcijama radničke klase, jer bi to značilo da ona, u stvari, priznaje postojeće stanje. Štaviše, po njemu su svi politički akti *«autoritarni»*. On ne objašnjava na koji je način moguće srušiti postojeći politički teror i tiraniju kapitala i kako namjerava da ostvari svoje omiljene ideje o ukidanju

¹ Karl Marx, *Gradanski rat u Francuskoj*

nasljedstva² bez »autoritarnih akata«. Ali kad je u Lionu septembra 1870. godine izbio ustanak, on je u Hotel de Ville³ proglasio ukidanje države a da nije preduzeo nikakve mjere protiv buržuja — nacionalne garde, koji su mirno stigli u Hotel de Ville, otjerali Bakunjinu i za nepun sat opet uspostavili državu.^[190] Bilo kako bilo, Bakunjin je svojim teorijama stvorio sektu kojoj pripada mali dio francuskih i švicarskih radnika, mnogi od naših u Španiji i neki iz Italije, među kojima i Caporusso sa svojim prijateljima, tako da se Caporusso može ponositi svojim imenom: on za capo⁴ ima jednog Rusa⁵.

No, naše je Udruženje centar stjecanja i korespondiranja radničkih društava koja postoje u raznim zemljama i treba da teži istom cilju, kao što su zaštita, progres i potpuno oslobođenje radničke klase (1. član Udruženja).^[706] Budući da te svojevrstne teorije Bakunjinu i njegovih prijatelja odgovaraju tom članu, nije zapreke da ih ne primimo za članove i da im ne dopustimo da učine sve što mogu u propagiranju svojih ideja sa svim odgovarajućim sredstvima. U našem Udruženju ima svijeta svake sorte: komunista, prudonista, unionista, tredjunionista, kooperativista, bakunjinista itd., a i u našem Generalnom vijeću ima ljudi vrlo različitih shvatanja.

U trenutku kad bi Udruženje postalo sekta, bilo bi izgubljeno. Naša je snaga u širini interpretacije prvog člana, to jest da prihvatamo sve ljude koji teže potpunom oslobođenju radničke klase. Na žalost, bakunjinisti sa svojom duhovnom uskogrudnošću, svojstvenom svim sektama, nisu se s tim zadovoljili. Po njihovom mišljenju, Generalno vijeće sačinjavali su reakcionari, a program Udruženja bio je i suviše nejasan. Ateizam i materijalizam koje je Bakunjin naučio od nas Nijemaca, morali bi postati obavezni; ukidanje nasljedstva, države itd. trebalo bi da postane sastavni dio našeg programa. — Sad smo Marx i ja isto toliko stari i dobri ateisti i materijalisti koliko i Bakunjin, kao i gotovo svi naši članovi; a da je to naslijedivanje besmisleno, znamo isto tako dobro kao i on bez obzira na to što se od njega razlikujemo po tome što značenje i opravdanost njegovog ukidanja zamišljamo kao oslobođenje od svih zala. »Ukidanje države« je stara fraza njemačke filozofije, koju smo mi još kao prostodušni mladići često upotrebljavali. Ali unositi sve to u naš program, značilo bi odbiti od sebe ogroman broj članova i, umjesto da ga ujedinito, podijeliti evropski proletarijat. Kad su propali svi pokušaji da se Internacionalni nametne bakunjinistički program, pokušano je da se Internacionalna usmjeri indirektnim putem.⁶ Bakunjin je u Ženevi osnovao Alijansu socijalističke demokracije,^[160] koja je trebalo da predstavlja jedno međunarodno udruženje odvojeno od našeg. — »Najradikalniji duhovi« u našim sekcijama, bakunjinisti, trebali su

² tačno: ukidanje nasljednog prava — ³ Vijećnica — ⁴ vođa — ⁵ igra riječi: Caporusso = vođa (capo) Rus (Russo) — ⁶ na to i tj. na taj program

posvuda osnivati sekcije te Alijanse, a te sekcije trebalo je da budu podređene posebnom Generalnom vijeću u Ženevi (Bakunjinovom) koje bi imalo posebna nacionalna vijeća, nasuprot našem. Na našem Općem kongresu, Alijansa bi do podne trebala učestvovati na našem kongresu, a poslije podne da posebno održi svoj vlastiti kongres. — Taj dražesni plan podnesen je Generalnom vijeću u novembru 1868, ali je 22. decembra 1868. Generalno vijeće odbacilo takva pravila kao suprotna Statutu našeg udruženja, izjavivši da sekcije te Alijanse mogu biti priznate samo pojedinačno i da Alijansu treba ili raspustiti ili da prestane pripadati Internacionali.⁽⁷⁰⁷⁾ Generalno vijeće obavijestilo je 9. marta 1869. Alijansu da »il n'existe pas section de l'Association en sections de l'Association Internationale des Travailleurs.«⁽⁷⁰⁸⁾ Si la dissolution et l'entrée des sections dans l'Internationale étaient définitivement décidées, il deviendrait nécessaire, d'après nos règlements, d'informer le Conseil sur les résidences et la force numérique de chaque nouvelle section.«⁷ Ti uslovi nisu nikad bili do kraja ispunjeni. Takva alijansa nigdje nije bila prihvaćena, osim u Francuskoj i Švicarskoj, gdje je na koncu došlo do rascjepa, kad se oko hiljadu bakunjinista — dakle, ni deseti dio naših ljudi — povuklo iz francuske i švicarske federacije⁸ i koje je tada Vijeće pozvalo⁹ da bi ih priznalo kao posebnu federaciju, kojoj Vijeće, vjerojatno, neće praviti nikakve smetnje.⁽⁶¹⁾ Iz ovoga možete vidjeti da se glavni rezultat akcije bakunjinista sastojao u tome da izazovu rascjep u našim redovima. — Nitko nije smetao njihovoj posebnoj dogmi, ali oni se time nisu zadovoljili jer su htjeli da komandju i da svoje učenje nametnu svim našim članovima. Kao što nam je to i dužnost, tome smo se suprotstavili, pa ako pristanu na to da mirno stanu uz bok s ostalim našim članovima, mi nemamo ni prava ni volje da ih isključimo. Ali ostaje nam da vidimo da li nam se isplati da izdvajamo te elemente, pa ako možemo pridobiti talijanske sekcije koje nisu zadojene tim posebnim fanatizmom, sigurno je da ćemo zajedno moći bolje djelovati. O tome ćete bolje moći prosuditi Vi prema uslovima koje ste zatekli u Napulju. Program što ga je u okružnici protiv nas objavio Jules Favre⁽²⁷²⁾ kao program Internacionale, predstavlja, kao što je ranije rečeno, zaista bakunjinistički program. Naš odgovor Favre-u naći ćete u londonskom listu »Times« od 13. juna.

Mazzini je 1864. pokušao da naše udruženje izmijeni u skladu sa svojim ciljevima, ali u tome nije uspio. Njemu je, naime, glavno

⁷ »da se ništa ne protivi pretvaranju sekcija Alijanse u sekcije Međunarodnog udruženja radnika. Ako bude donesena konačna odluka o *raspuštanju* Alijanse i stupanju njenih sekcija u Internacionalu, tada će prema našim poslovnicima biti potrebno da se Generalno vijeće obavijesti o mjestu i brojnosti svake nove sekcije.« — ⁸ vjerojatno: Federacije francuske Švicarske — ⁹ vjerojatno: one su htjele da ih Generalno vijeće pozove

oruđe bio garibaldinac, major Wolff (pravo mu je ime knez Thurn und Taxis), koga je nedavno demaskirao Tibaldi kao špijuna francuske policije.^[709] Kad je M[azzini] shvatio da Internacionalu ne može pretvoriti u svoj instrument žestoko ju je napadao tražeći u svakoj prilici načina da je izvrgne ruglu. Ali, kao što kažete, vrijeme prolazi a *Bog i Narod* nije više parola talijanske radničke klase.^[710]

Mi smo se do kraja uvjerali da je sistem zemljišnog zakupa, ili *métayers*¹⁰, od Rimljana pa do danas predstavljao bazu poljoprivredne proizvodnje u Italiji. Nesumnjivo je da taj sistem općenito daje zakupcima, u odnosu na proletarijat, mnogo širu političku neovisnost od one što je zakupci imaju ovdje. — Ali, ukoliko nećemo da vjerujemo Sismondiju i savremenim piscima na tu istu temu, i u Italiji vlasnici zemlje eksploatiraju zakupce isto tako nesmiljeno kao i u drugim krajevima i najteža davanja padaju na grbaču najnižih seljačkih slojeva. U Lombardiji gdje su posjedi dosta rašireni, zakupci su, kad sam ja tamo bio^[711], stajali prilično, ali je postojao svojevrsni sloj seoskih proletera, koje su zakupci iskorištavali i koji su stvarno radili, ali nisu imali nikakve koristi od toga sistema. U drugim dijelovima Italije, u kojima ima manje zakupaca, sistem *métayers*, bar koliko tu stvar mogu iz daleka prosuditi, ne štiti ih od sličnog siromaštva, neznanja i degradacije, dakle, od sudbine sitnih zakupaca u Francuskoj, Njemačkoj, Belgiji i Irskoj. — Naša politika prema poljoprivrednom stanovništvu bila je općenito, naravno, slijedeća: tamo gdje postoje prostrani posjedi, tamo zakupac predstavlja kapitalistu u odnosu prema nadničarima, pa tamo moramo zastupati nadničare. Tamo, pak, gdje postoje sitni posjedi, tamo se zakupac, premda nominalno predstavlja sitnog kapitalistu ili vlasnika (kao u Francuskoj i u jednom dijelu Njemačke), u stvari nalazi u istim uslovima siromaštva kao i proleter, pa smo onda dužni da radimo za njega. Nema sumnje da tako mora biti i u Italiji. Vijeće će Vam biti veoma zahvalno ako nas o tome obavijestite, kao i o najnovijem talijanskom zakonodavstvu u vezi sa zemljišnim vlasništvom i drugim socijalnim pitanjima.

Poslije mnogih prekida, završavam ovo pismo 3. jula moleći Vas jedino to da mi brzo odgovorite. Cast[ellazzu] pišem danas.

Vaš odani

F. Engels

Prevod s talijanskog

¹⁰ zakupac (majura)

2

Engels Carlu Cafieru
u Napulj

London, 16. jula 1871.

Dragi moj prijatelju,

Nadam se da ste primili moje pismo od 3. jula¹ poslato Vam u Barletu. — Vaše pismo od 28. juna primio sam jedan dan nakon što je moje otišlo, pa sam zadovoljan videći da ste primili *Adresu*, čiji je prevod na talijanski u toku, pa će biti objavljena na tom jeziku. Što se tiče ruskog prevoda, svim sredstvima požurite gospođu da ga dovrši,^[712] jer ukoliko prije prevod bude dovršen i objavljen, utoliko je to bolje. S druge strane, u toku su prevodi na njemački i holandski jezik, a španjolski će izaći u Madridu, francuski u Ženevi, a možda i u Briselu.^[713] Tako eto, bez obzira na sve progone vlade na Kontinentu, zadovoljstvo je vidjeti kako naše Udruženje ima više sredstava za međunarodne publikacije nego službena štampa pojedinih evropskih vlada.

Kad je stiglo Vaše pismo, moje još nije bilo upućeno u Firencu^[705], pa sam mislio da je bolje ne pisati direktno s obzirom na situaciju u tom gradu. Pismo sa štamapnim dokumentima upućeno je iz Londona nekom obučaru u Firenci, čije je ime bilo označeno ispod Adrese o Komuni^[714], svakako može izazvati sumnju, dok bi isto pismo upućeno nekom doktoru prava u Napulju stiglo kao uredna stvar. Prema tome, u ovom pismu prilažem:

1. Inauguralnu adresu i privremeni Statut iz 1864;²
2. pravila koja je utvrdio kongres;³
3. rezolucije kongresa od 1866. i 1868;^[285]
4. dvije Adrese Generalnog vijeća o ratu;⁴
5. Adresu o *Gradanskom ratu u Francuskoj*, drugo izdanje;
6. to isto u tri primjerka za gospodina Washburna.⁵

Budite dobri pa neke od tih dokumenta pošaljite što možete ekonomičnije u Firencu, a ostale zadržite za svoje potrebe. Ne znam tačno koje Vam je dokumente predao naš sekretar⁶ prije nego što ste

---

¹ Vidi u ovom tomu, Prilozi A, pismo br. 1. — ² pravilno: *Privremeni Statut i Inauguralna adresa* (Karl Marx, *Privremeni Statut Međunarodnog udruženja radnika i Inauguralna adresa Međunarodnog udruženja radnika* — ³ *Statut i Organizaciona pravila Međunarodnog udruženja radnika* — ⁴ Karl Marx, *Prva adresa Generalnog vijeća o francusko-pruskom ratu i Druga adresa o francusko-pruskom ratu* — ⁵ Karl Marx, *Gospodin Washburne, američki poslanik u Parizu* — ⁶ P. Giovacchini

ga napustili. Ukoliko Vam bude trebalo više primjeraka pojedinih ili svih dokumenata, izvolite mi to javiti, pa ćemo Vam ih poslati čim ih dobijemo. U svakom slučaju, Vi sada imate dovoljno materijala na osnovu kojega možete informirati naše prijatelje u Firenci o svim aktuelnim pitanjima našeg Udruženja za koje Vas budu pitali. Bilo bi, možda, dobro da za sada, dok ne prestanu najnoviji progoni, sa njima ja održavam vezu jedino preko Vas, jer ne bi trebalo nikoga kompromitirati više nego je to nužno. U međuvremenu, sve dok se njihovo udruženje ne rekonstruira, oni bi mogli odmah stvoriti jednu sekciju našeg Udruženja, sastavljenu od šest do dvanaest njima najodanijih prijatelja, napisati nam pismo, u kome potvrđuju svoje pristupanje i imenuju svog sekretara, sa kojim bih ja onda stupio u vezu. Kasnije bi se ta sekcija mogla fuzionirati sa rekonstruiranim udruženjem. Čim stigne takvo pismo, bit će načinjena lista sa imenima, koju ćemo dostaviti radi objavljivanja.⁷

Zadovoljni smo slušajući Vas kako se Vi i drugi naši prijatelji ne plašite progona, već ih, naprotiv, pozdravljate kao najbolje propagandno sredstvo. — Tako mislim i ja, ali čini se da nam je suđeno da će tih pogroma biti veoma mnogo. U Španiji su mnogi u zatvorima, a drugi se kriju. Vladi u Belgiji mnogo je stalo do toga da još više usmjeri kurs zakona protiv nas, pa i više od toga. U Njemačkoj Bismarckove pristalice zaigrale su to isto kolo, ali su, više nego u Španiji, naišle na energičan otpor naših ljudi, koji se se pokazali veoma sposobni. I Vi ćete u Italiji dobiti svoje, u to nema sumnje, ali smo uvjereni da će ti progoni naići na sasvim drugačije raspoloženje negoli je ono kod Caporusa i njegovih prijatelja.^[715] Zaista je zaprepašćujuće da te Bakunjinove pristaše pokazuju toliki kukavičluk čim se pojavi i najmanja opasnost. Španjolski bakunjinisti, koji su nam nedavno pisali kako je njihov stav suzdržavanje od političkih stvari imao ogromnog uspjeha tako da se od socijalista nije nitko plašio, nego su bili smatrani sasvim bezazlenom grupom (!!), nakon toga se ipak nipošto nisu dobro držali u nedavnim progonima. Mi nismo u stanju da nađemo bar jednog jedinog među njima, ma kojoj nacionalnosti da pripada, koji bi bio spreman da se dobrovoljno izloži opasnosti na kakvoj barikadi, ili u nekoj drugoj situaciji. — Bilo bi dobro da se od njih potpuno odvojimo, pa ako u Napulju ili u kom drugom gradu možete naći elemente koji nemaju ništa zajedničkog sa ovom ženevskom strujom, bilo bi mnogo bolje. Što god mi uradili, ili koji god kongres najavili, takvi će ljudi iz Napulja, Španije itd. više slušati direktive svojih grupovoda nego bilo koje saopćenje našeg udruženja. Tako, ako bakunjinisti i ostanu u našem Udruženju, bit će to vjerojatno samo za kratko jer će se ponovo javiti pitanje zbog kojih ćemo ih isključiti. Raspoložemo dokazima da oni namjeravaju stvoriti posebnu Internacionalu nasuprot⁸ našem

⁷ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 239. — ⁸ tačno: u

velikom Udruženju ali mogu da ih uvjerim da ni Generalnom vijeću kongres neće dopustiti nikakvo kršenje našeg Statuta.

Ne čudi nas ono što nam pišete u prilikama u kojima živi stanovništvo na jugu Italije. — I ovdje u Engleskoj, u kojoj je pokret radničke klase star već gotovo jedno stoljeće, ima veoma mnogo indiferentnosti i nepoznavanja. — Pokret tredjuniona, jedna od najvećih, najjačih i najnaprednijih radničkih asocijacija, predstavlja danas više kočnicu razvoja općeg pokreta negoli instrument njegovog progressa, pa izvan tredjuniona živi ovdje ogromna masa londonskih radnika, koji već nekoliko godina ne učestvuju u političkom pokretu, što ima za posljedicu njihovo totalno neznanje. No, s druge strane, njima su tuđe i mnoge tradicionalne predrasude tredjuniona i ostalih starih sekta, zbog čega predstavljaju odličan materijal sa kojim se može raditi. Njih će nanovo pokrenuti naše Udruženje jer ih smatramo inteligentnima. Sasvim dobro mogu shvatiti vašu situaciju u Napulju: u takvoj istoj nalazimo se neki od nas u Njemačkoj već dvadeset pet godina, od vremena kad smo udarili temelje socijalističkom pokretu. Tada smo među proleterima Švicarske, Francuske i Engleske imali samo malo ljudi koji su prihvatili ideje socijalizma i komunizma, imali smo veoma malo sredstava za rad u masama, pa smo, kao i Vi, morali tražiti pristasa među učiteljima, novinarima i studentima. Na sreću, u toj fazi stvaranja pokreta lako je naći takve ljude koji zapravo i ne pripadaju radničkoj klasi, ali kasnije, kad radne mase prevladaju u pokretu, onda su oni sve ređi.

Sloboda koja je 1848. osigurana slobodom štampe, pravom okupljanju i udruživanju, umnogome je skratila tu prvu fazu pokreta, pa ćete i Vi za godinu ili dvije moći da drugačije ocijenite stanje stvari u Napulju. —

Hvala Vam i na tome što nam sasvim slobodno prikazujete činjenice onakvima kakve one stvarno jesu. Naše je Udruženje dovoljno snažno da pokaže kako mu je prava istina poznata, pa i onda kad nam ona ne ide u prilog, pa ga ništa drugo i ne može toliko oslabiti koliko izvještačeni izvještaji koji nemaju nikakve realne osnove. Radite tako, pa od mene nećete nikada dobiti nikakve primjedbe koje bi mogle uticati da i trenutak stvari sagledavate drugačijima nego što one jesu.

Prilažem Vam izvještaj sa sjednice Vijeća održane 3. jula sa svim činjenicama u vezi sa majorom Wolffom.⁽⁷⁰⁹⁾ S obzirom na to da je on dobro poznat u Italiji, bit će dobro da ih tu i objavite.

Treba da dodam i to da imamo određenu normu za sve periodične listove što ih objavljuju naše organizacije: dva primjerka treba redovno slati ovamo Vijeću, jedan za arhiv, u kome se čuvaju svi, a drugi za sekretarijat zemlje u kojoj se štampa. Molim Vas da tome udovoljite čim se pojavi talijanski organ našeg udruženja. Treba da nam šaljete

isto toliko primjeraka svih talijanskih prevoda. Ovdje, naime ima talijanskih izbjeglica^[716] koji su se za Komunu borili u Parizu, i koji primaju izbjegličku pomoć iz naših fondova.

Pozdrav i bratstvo

potpisao *F. Engels*

Prevod s talijanskog

3

Engels Carlu Cafieru

u Napulj

122, R.P.R., N.W. London, 28 jula 1871.

Dragi Cafiero,

Pimio sam Vaše pismo od 12. pa se nadam da ste i Vi primili moje¹ koje sam Vam poslao u Napulj nekoliko dana ranije, priloživši mu Statut Udruženja², odluke kongresa u Ženevi i Briselu²⁸⁵), drugo izdanje govora o građanskom ratu u Francuskoj³, zatim one o francusko-njemačkom ratu⁴, govor povodom inauguriranja Udruženja 1864.⁵ itd. Ti će dokumenti sigurno biti dovoljni da Vam objasne pravila i principe našeg Udruženja i ovlaštenja kojima raspolaže Generalno vijeće da bi moglo djelovati u ime i za račun samog Udruženja. Primio sam također iz Lodija »*La Plebe*«, bilten o Caporusu, kao i broj lista »*Roma del Popolo*« u kome je *Mazzinijev* napad na nas.^[717]

Što se tiče činjenica u vezi sa Caporusom koje su objavljene, a koje i Vi citirate u pismu, mislimo da će one biti dovoljne da ga onemoguće da nam ubuduće učini bilo kakvo zlo. Ako se ipak usudi da ponovno izađe pred javnost kao predstavnik radničke klase, izašle bi na vidjelo stvari u vezi sa onih 300 lira^[718], a to bi dokrajčilo i posljednje ostatke njegovog uticaja. Raduje nas vijest da tamo nije ostalo ništa od sekte *bakunjinista*. Ovdje je izgledalo sasvim drugačije, s obzirom na to da su Švicarski bakunjinisti *uvijek tvrdili da je tako*. To su neprestano ponavljali, pa smo tome i povjerovali, s obzirom na to da iz Napulja nismo imali nikakvog odgovora na naša pisma. U Napulju nismo imali nikakve druge adrese osim one Caporusove, kome su od našeg francuskog sekretara⁶, *E. Duponta*, u Marxovom prisustvu bila upućena najmanje tri pisma, ali ih je Caporusso morao zatajiti. Ako smatrate da se to isplati, upitajte Caporusa o sudbini tih pisama. S druge strane, iz Napulja nismo nikada primili odgovor na naša, pa ako su pisma, kako kažete, bila naslovljena direktno na Vijeće, sasvim je sigurno da nam pored talijanke, francuske i engleske policije, nije ni moglo stići nijedno.

---

¹ Vidi u ovom tomu, Prilozi A, pismo br. 2. — ² *Statut i Organizaciona pravila Međunarodnog udruženja radnika* — ³ Karl Marx, *Gradanski rat u Francuskoj* — ⁴ Karl Marx, *Prva adresa Generalnog vijeća o francusko-pruskom ratu i Druga adresa Generalnog vijeća o francusko-pruskom ratu* — ⁵ Karl Marx, *Inauguralna adresa Međunarodnog udruženja radnika* — ⁶ tačno: sekretara za Francusku

Nema sumnje da ste u pravu kad insistirate na *momentu odraza* (u kome sa zadovoljstvom prepoznajem glas starog Hegela, kome smo mi ipak mnogo toga dužni) i kad kažete da se asocijacija u svojoj akciji ne može ograničiti samo na obično izričito prihvatanje prvog člana Statuta, na princip koji, ukoliko se dalje ne razvije, mora ostati puka *negacija*, to jest negacija prava aristokratske i građanske klase da »exploiter«⁷ proletarijat. Mi zaista treba da idemo mnogo dalje od toga, moramo mnogo više razvijati pozitivnu stranu tog pitanja, kako, naime, ostvariti oslobođenje proletarijata: konfrontacija dvaju različitih mišljenja ne samo da je neizbježna nego je i neophodna. Ponavljam da se ta diskusija vodi ne samo u redovima asocijacije nego i u Generalnom vijeću, u kome ima *komunista, prudonista, ovenista, čartista, bakunjinista itd.* Najteže je ujediniti ih i postići to da razlike u shvatanjima o tim pitanjima ne idu na štetu čvrstoće i stabilnosti Udruženja. A u tome smo mi uvijek imali sreće, osim sa švicarskim bakunjinistima, koji su uvijek imali smjelosti da se pravim sektaškim bijesom nameću Udruženju svoj program bilo direktno, bilo indirektno, formiravši jedno posebno međunarodno društvo sa svojim vlastitim Generalnim vijećem, vlastitim kongresom i to sve u krilu velike Internacionale.

Kad su to pokušali u obliku *Alijance de la Démocratie Socialiste de Genève*,^[160] Vijeće je odgovorilo na slijedeći način (22. decembra 1868)⁸:

»... Iz ovog dokumenta (Program i pravilnik Alijanse) proizlazi da spomenuta Alijansa, »premda bi se morala zasnivati u cjelini na Internacionali«, i dalje postoji kao samostalna organizacija izvan ovog udruženja i uporedo sa Generalnim vijećem Internacionale koje je bilo izabrano na kongresima u Ženevi, Lozani i Briselu. Prema tome, nakon odluke o konstituiranju (Alijanse) postojalo bi i jedno drugo, samozvano Generalno vijeće sa sjedištem u Ženevi. Uporedo sa lokalnim grupama *Internacionale*, postojale bi i lokalne grupe Alijanse, koje bi preko svojih nacionalnih ureda, koji bi radili neovisno i izvan nacionalnih ureda Internacionale, tražile od »centralnog administrativnog ureda Alijanse pravo da budu primljene u Internacionalu«. Time bi Centralni komitet Alijanse uzurpirao sebi pravo prijema u Internacionalu. U tom slučaju Generalno vijeće Međunarodnog udruženja radnika dobilo bi svog dvojnika (double) u Generalnom vijeću Alijanse, tako da bi delegati Alijanse socijalističke demokracije kao ogranak Međunarodnog udruženja radnika, a u skladu sa konstitutivnim aktom Alijanse, na svakom godišnjem kongresu Udruženja mogli »održati svoje javne sjednice na odvojenom mjestu«;

smatrajući da bi postojanje nekog drugog međunarodnog tijela, koje bi djelovalo i unutar i izvan Međunarodnog udruženja radnika predstavljalo najsigurnije oruđe za njezinu dezorganizaciju;

⁷ »ekspluatiraju« — ⁸ Karl Marx, *Međunarodno udruženje radnika i Alijansa socijalističke demokracije*

da bi bilo koja grupa pojedinaca sa sjedištem u bilo kome mjestu imala pravo da se predstavlja za inicijativnu grupu (Alijanse) iz Ženeve te da pod manje ili više prividnim izgovorom Međunarodnog udruženja radnika nakalemi i druge međunarodne asocijacije sa posebnim ciljevima;

da bi na taj način Međunarodno udruženje radnika ubrzo postalo igračka u rukama intriganata svih nacionalnosti i svih partija;

da, s druge strane, Statut Međunarodnog udruženja radnika ne prima⁹ u svoje redove takve lokalne ogranke nacionalnih ogranaka (vidi čl. 146¹⁰ Statuta);

da je sekcijama Međunarodnog udruženja radnika zabranjeno da donose svoje statute i pravilnike koji bi bili u suprotnosti sa Statutom i administrativnim pravilnicima Međunarodnog udruženja radnika (vidi čl. 12 Administrativnog pravilnika);

da je to pitanje prejudicirano u rezolucijama protiv Lige za mir⁽⁷¹⁹⁾ jednoglasnim zaključkom na kongresu u Briselu (ta je Liga pozvala Internacionalu da joj se priključi, pa je to bio naš odgovor tim buržujima) te da je u tim rezolucijama kongres objavio da *Liga za mir* nema nikakvog opravdanja za svoje postojanje, s obzirom na to da su nakon njezinih najnovijih deklaracija njezini ciljevi i principi jednaki principima i ciljevima Međunarodnog udruženja radnika;

da su neki članovi inicijativne grupe *Alijanse* u svojstvu delegata na kongresu u Briselu glasali za te rezolucije;

Generalno vijeće Međunarodnog udruženja radnika jednoglasno je zaključilo:

1) Sve odredbe pravilnika međunarodne Alijanse socijalne¹¹ demokracije, kojima se suprotstavljaju njezini odnosi sa Međunarodnim udruženjem radnika, proglašavaju se ništavnim;

2) Međunarodna Alijansa socijalne¹¹ demokracije nije primljena kao ogranak Međunarodnog udruženja radnika.¹²

O ovom pitanju, to jest o tome da Internacionala ne može dozvoliti sektaškoj Internacionali da se poistovjeti sa njezinom organizacijom, mislim da ne mogu postojati dva različita mišljenja. Nema nikakve sumnje da će svaki kongres i Generalno vijeće i ubuduće pružati otpor takvim intrigantskim organizacijama u našim redovima, pa bi dobro bilo da naši prijatelji iz Napulja, bar oni koji imaju veze sa Ženevom, shvate slijedeće: bakunjinisti su neznatna manjina u našem udruženju i **jedino** su oni uvijek izazivali nesporazume. U prvom redu govorim to o *onim švicarskim* jer sa ostalima ili uopće nismo imali problema ili smo ih imali veoma malo. Uvijek smo svakome dozvoljavali da ima svoje principe i da ih na najbolji način propagira, pod uslovom da se

⁹ pravilno: prima u svoje redove samo lokalne i nacionalne ogranke društava — ¹⁰ pravilno: čl. 1 i 6 — ¹¹ pravilno: socijalističke — ¹² Upor. u 27. tomu ovog izdanja, str. 278/279.

odrekne pokušaja razbijanja Udruženja ili da nam nametne svoj program. Tako će uvidjeti da radnici Evrope neće nikada postati oruđe u rukama jedne male sekte. Što se tiče njihovih teoretskih pogleda, o njima je Generalno vijeće pisalo Alijansi¹³ 9. marta 1869, citirajući joj član 1. Statuta:

»S obzirom na različite uslove razvoja pojedinih dijelova radničke klase u pojedinim zemljama, nužno proizlazi da su i njihova teoretska gledanja kao odraz njihovog stvarnog pokreta veoma različita. Zbog toga će jedinstvo akcije koje je započelo Međunarodno udruženje radnika, međusobna razmjena ideja olakšana propagandom u organima pojedinih nacionalnih sekcija, pa konačno i direktna diskusija na kongresima morati da postepeno stvore jedan zajednički teoretski program. Stoga je izvan okvira funkcija Generalnog vijeća da kritički ispituje program Alijanse. Mi ne možemo istraživati da li on predstavlja ili ne predstavlja pravi izraz proleterskog pokreta. Riječ je, po našem mišljenju, jedino o tome da moramo znati ima li u njemu bilo šta što je u suprotnosti s osnovnim ciljevima našeg udruženja, to jest u suprotnosti sa ciljem potpunog oslobođenja radničke klase.«¹⁴

Citirao sam Vam ovo nešto opširnije da Vam dokažem kako je neosnovan svaki napad na Generalno vijeće, to jest da je ono prešlo okvirne odredbe čl. 1. Statuta. U obavljanju svojih službenih ovlaštenja u pogledu priznavanja ili nepriznavanja nacionalnih *ogranaka* ono može postupiti samo na taj način, a što se tiče diskusija o teoretskim pitanjima, Vijeće žarko želi jedino to. Na osnovu sličnih diskusija Vijeće se nada da će doći do formuliranja jednog općeg teoretskog programa kojega bi mogao prihvatiti evropski proleterijat. Na svim našim kongresima teoretske su diskusije zauzimale najviše vremena, ali treba istaknuti da su u tim diskusijama *Bakunjin* i njegovi prijatelji najmanje učestvovali. Generalno vijeće otišlo je u svojim službenim dokumentima mnogo dalje od člana 1. Pročitajte sve govore što smo Vam ih poslali, a naročito onaj pod brojem tri, u vezi sa građanskom ratom u Francuskoj, u kome smo se izjasnili za komunizam, zbog čega će se, bez svake sumnje, mnogi *prudonisti* iz udruženja veoma žalostiti. To smo mogli učiniti jer su nas na to naveli kapitalistički klevetnici Pariske komune. —

Ne postoji nijedan dokument koji je objavilo Generalno vijeće koji ne bi išao dalje od člana 1. Ali Vijeće može ići dalje od službenog programa Udruženja jedino *ukoliko okolnosti to mogu opravdati*; nijednoj sekciji ono ne može data pravo da kaže: perkršili ste naš Statut, službeno proklamirate nešto čega nema u Statutu Udruženja. Vi kažete da se naši prijatelji u Napulju ne zadovoljavaju pukom apstrakcijom, da žele nešto konkretno; drugim se ne zadovoljavaju, oni

¹³ Karl Marx, *Generalno vijeće Međunarodnog udruženja radnika Centralnom birou Alijanse socijalističke demokracije* — ¹⁴ Upor. u 27. tomu ovog izdanja, str. 285.

umjesto nejednakosti noće jednakost društvenih klasa. Pa dobro, mi smo spremni da učinimo još više. U Generalnom vijeću nema nijednog čovjeka koji ne bi bio za *potpuno ukidanje društvenih klasa*, nema čak nijednog dokumenta Generalnog vijeća koji ne bi bio u skladu sa tim. Mi se moramo osloboditi zemljoposjednika i kapitalista predvođeci klasno sjedinjene poljoprivredne i industrijske radnike da preuzmu u svoje ruke sva sredstva proizvodnje: zemlju, oruđa, mašine, sirovine i sve što služi za održanje života za vrijeme koje je potrebno za proizvodnju. Na taj će način morati da prestane nejednakost. Da bismo to postigli, potrebna nam je vrhovna politička vlast proletarijata. Nadam se da je ovo dovoljno konkretno i za prijatelje u Napulju. Dok mi, kao i drugi, obavljamo svoj dio posla *na teškom terenu*, ne može se očekivati da Generalno vijeće istovremeno u kratkim razmacima izdaje vatrene proklamacije sa kojima bi dobar dio naših članova bio zadovoljan, ali bi drugi dio, nema sumnje, s njima bio nezadovoljan. Ali kad se ukaže stvarna prilika, onda pokazujemo našu snagu, kao što se to dogodilo s Adresom o građanskom ratu, a to se i potvrdilo u Francuskoj. O pitanjima religije ne možemo službeno govoriti osim tamo gdje nas popovi provociraju, ali Vi osjećate duh ateizma u svim našim publikacijama; s druge strane, u svoje redove ne primamo nijedno udruženje koje u svom statutu sadrži ma i najmanji religiozni nagovještaj. Mnoga su htjela da nam pristupe, ali su sva bila odbijena. Kad bi se naši prijatelji u Napulju organizirali kao udruženje ateista i kad bi u njega primali samo ateiste, u što bi se pretvorila njihova propaganda u gradu u kome, kako to i Vi sami kažete, nije samo Bog svemoguć, nego i sa svetim Genarom treba vrlo oprezno postupati?

Prilažem Vam i pismo za C. Palladina^[11], u kome izražavam simpatije za napuljsku sekciju, a u skadu sa Vašom željom. Budite ljubazni pa mu ga predajte.

A sada o Mazziniju. Njegov članak u listu »Roma del Popolo« saopćio sam Vijeću prošlog utorka. Za koji dan ću Vam poslati objavljeni referat o toj diskusiji.^[720] Poželjno je, međutim, da se u Italiji objavi slijedeće:

Mazzini kaže:

»Ovo je Udruženje osnovano u Londonu prije nekoliko godina i ja sam odmah *od početka odbio da s njim saradujem*. Šaka pojedinaca koji su prisvojili pravo da neposredno vladaju širokom masom ljudi koji se među sobom razlikuju po domovini, tendencijama, političkim uslovima, ekonomskim interesima i sredstvima svoje akcije na kraju će ipak svršiti tako da ili neće djelovati, ili će morati da djeluju kao tirani. Zbog toga sam se povukao, a malo nakon mene, povukla se i čitava talijanska sekcija.«

A sad samo činjenice. Poslije skupštine od 28. septembra 1864, na kojoj je osnovano naše Međunarodno udruženje radnika, odmah nakon što se je sastalo privremeno Vijeće izabrano na toj javnoj skupštini, major L. Wolff podnio je manifest i projekt statuta koje je sa-

stavio sam Mazzini. Prema istome, ne samo što nije bilo teškoća u tome da se neposredno vlada jednom masom itd., ne samo da se nije govorilo o tome da će jedno jezgro pojedinaca na kraju svršiti s tim da neće uopće djelovati ili da će morati da djeluje kao tiranin već je, naprotiv, taj statut bio napisan u duhu *centralizirane konspiracije*, koja svu tiransku vlast predaje u ruke centralnog tjela. Manifest je bio u običnom Mazzinijevom stilu *buržoaskе демократије*, dijeleći široko politička prava radnicima sa ciljem da sačuva neokrnjene *društvene privilegije* srednjih i viših slojeva. Kasnije su takav manifest i *prijedlog statuta* bili odbačeni. Međutim, Talijani su (njihova imena možete pročitati na poledini našeg inauguralnog govora) i dalje ostali članovi sve dok spomenuto pitanje nije bilo ponovno istaknuto u vezi sa nekim francuskim *buržoaskim* demokratima koji su se željeli poslužiti Internacionalom. Kad oni nisu bili primljeni, povukao se najprije Wolff, a onda i ostali, pa smo mi sa Mazzinijem svršili zauvijek.⁽⁷²¹⁾ Nešto poslije toga Centralno vijeće objavilo je kao odgovor na jedan Vésinier-ov članak, objavljen u jednom listu u Liježu⁽⁷²²⁾, da Mazzini nikad nije bio član Udruženja i da je nacrt njegovog manifesta i statuta bio odbačen. Vidjeli ste da je Mazzini u engleskoj štampi žestoko napao i Parisku komunu, a to je on uvijek činio kad su se proleterti dizali na ustanak, a poslije neuspjeha on ih proglašavao za *bourgeois*.¹⁵ To je isto napravio i nakon ustanka u junu 1848. godine kad je onako uvredljivo napao ustanički proletarijat, pa je i sam Louis Blanc napisao brošuru protiv njega. Kasnije nam je Louis Blanc nekoliko puta govorio da je junski ustanak 1848. godine bio djelo banapartističkih agenata.⁽⁷²³⁾

Kad Mazzini naziva našeg prijatelja Marxa *genijem . . . rušilački nastrojenim*, po naravi *sklonom vladanju* itd., ja Vam mogu kazati samo to da su Marxovo rušilačko *gospodstvo* i njegov ljubomorni duh znali da očuvaju jedinstvo našeg Udruženja tokom sedam godina i da je učinio više nego bilo tko za njegov današnji položaj kojim se ono ponosi. U vezi sa rascjepom Udruženja koji je, kako se priča, već započeo ovdje u Engleskoj, istina je samo to da su se *dva* engleska člana Vijeća, koji su postali i suviše prisni sa buržoazijom i koji smatraju da je naša Adresa o građanskom ratu pretjerana, povukla.⁽²⁸¹⁾ Umjesto njih dobili smo četiri nova engleska¹⁶ i jednog irskog¹⁷ člana, tako da se sada u Engleskoj smatramo mnogo jačim negoli smo bili prije nego što su nas napustila ta dva renegata. Umjesto da smo u stadiju raspadanja, mi smo danas prvi put javno priznati od čitave engleske štampe kao *velika evropska sila*, i još nikada jedna mala brošura nije ostavila u Engleskoj tako snažan utisak kao Adresa o građanskom ratu, čije će se i treće izdanje uskoro pojaviti.

Ponavljam da je veoma poželjno da se ovaj odgovor Mazziniju

¹⁵ *buržuje* — ¹⁶ Alfred Taylor, John Roach, Charles Mills, Georg Lochner

— ¹⁷ J. Patrick MacDonnel

objavi na talijanskom i da se pokaže talijanskim radnicima da taj veliki agitator i konspirator *Mazzini* za njih nema nikakvog drugog savjeta osim ovoga: *odgajajte se, obrazujte se kako najbolje umijete* (kao da to zavisi od njih samih), *nastojte udruženja potrošačkih zadruga učiniti što brojnijima* (ne samo proizvodnih) *i vjerujte u budućnost!*!^[724]

Na sjednici održanoj prošlog utorka Vijeće je zaključilo da se u trećoj nedjelji mjeseca septembra (17. septembra) održi u Londonu^[291] zatvorena konferencija delegata pojedinih sekcija Međunarodnog udruženja.

Takva je odluka donijeta s obzirom na to da je održavanje javnog kongresa sada nemoguće zbog progona vlasti u Španiji, Francuskoj i Njemačkoj, a možda i u Italiji. Kad bismo održali javni kongres, iz većine tih zemalja ne bismo mogli dobiti nove javno izabrane delegata, jer bi oni po svom povratku, vjerovatno, bili pohapšeni. S obzirom na takvu situaciju, prinuđeni smo pribjeći zatvorenoj konferenciji i ne objavljevati ni njezino sazivanje, ni održavanje ni njezine odluke. Takva je konferencija umjesto kongresa održana i 1865. godine u Londonu.^[290] Nova se konferencija, naravno, može održati jedino u Londonu, s obzirom na to da je London jedina prijestolnica u Evropi u kojoj policija strance ne kažnjava izgonom. Broj delegata i pravila njihovog izbora potpuno su prepušteni *nacionalnim ogranacima*. Konferencija će moći da traje samo nekoliko dana, pa će se diskusija morati ograničiti na najvažnija pitanja unutrašnje administracije i opće organizacije Udruženja. S obzirom na to da sjednice neće biti javne, a da se ni diskusije neće objavljevati, rasprave o teoretskim pitanjima neće imati naročitog značaja, ali će i sam taj sastanak delegata predstavljati sretnu priliku za razmjenu naših mišljenja. Generalno vijeće podnijet će konferenciji izvještaj o svom radu u protekle dvije godine, pa će se konferencija o njemu izjasniti. Na taj će se način riješiti neka važna pitanja prije nego se krene dalje.

Stoga Vas molim da ubrzate reorganizaciju naših sekcija u Italiji koliko god je to moguće kako bi i one mogle biti predstavljene na toj konferenciji. S obzirom na to da će u to vrijeme Gambuzzi doći u London, mogao bi, možda, podesiti to svoje putovanje prihvativši punomoć kao jedan od vaših delegata. Moram Vam u isto vrijeme skrenuti pažnju na čl. 8 administrativnog pravilnika, koji kaže:

»Samo oni delegati nacionalnih ogranaka i sekcija koji su platili svoje doprinose Generalnom vijeću mogu učestvovati u radu kongresa.«^[725] Doprinos iznosi jedan soldo ili 10 centesima godišnje po svakom članu, pa bi bilo dobro da se pošalje prije konferencije, jer se, u protivnom slučaju, može dogoditi da iskrсну teškoće oko priznavanja delegata.

Budite ljubazni pa mi za potrebe Vijeća pošaljite najmanje šest primjeraka talijanskog prevoda *Gradanskog rata u Francuskoj* čim bude objavljen.^[712]

Bilo bi dobro da pošiljku, umjesto na moje ime, naslovite na gospođicu Burns, i to ovako: Miss Burns, 122, Regent's Park *et rien de plus*,¹⁸ bez ikakve druge unutarnje koverta ili adrese. To je moja nećakinja, djevojčica koja ne zna talijanski, pa se ne treba plašiti nikakve greške.

Prilažem vam još: 1) našu Adresu njujorškom Centralnom vijeću za sekciju Sjedinjenih Država, u kojoj se ukazuje na ponašanje američkog poslanika u Parizu, gospodina Washburne-a;¹⁹

2) i 3) službene zapisnike sjednica Vijeća od 11. i 18. jula 1871. (Ti referati sadrže jedino ono što mi želimo da se znade, pa smo stoga isпустили sve ostalo što se odnosi na pitanja unutrašnje administracije.)

F. Engels

Prevod s talijanskog

---

¹⁸ i ništa više — ¹⁹ Karl Marx, *Gospodin Washburne, američki ambasador u Parizu*

B. Trinaest pisama gospode Jenny Marx
i Marxovih kćeri Jenny i Eleanor
i jedno pismo Wilhelma Liebknehta

1

Jenny Marx Engelsu

u Mančester

[London, 10. avgusta 1870]

Dragi gospodine Engels,

Mohr i Jenny su juče ujutro odjedrili u Remzgejt^[30] da vide je li moguće da tamo razapnemo naše šatore. Veoma se plašim da će kirija biti ogromna. Bila sam već nekoliko puta kod Mr. Smitha, agenta kuće, da mu kažem da požuri.^[17] On tvrdi da je učinio sve potrebne korake i pisao vlasniku u Mančester. Od toga otmenog gospodina, kome stvar, izgleda, nije hitna, nije moguće dobiti odgovor. Smith, međutim, misli da stvar nema za Vas nikakve opasnosti i da ima dovoljno vremena da Vam se sve dovede u red. Obećao mi je da će opet pisati, no kako do danas nemam nikakvih vesti, to ću sutra opet otići onamo i odlučno nastupiti.

Upravo je Lafargue poslao nekoliko francuskih novina, od kojih jedan »Le Soir«, prilažem. Možda bi Vam nešto od onoga što je tu moglo koristiti za Vaše članke o vojnim pitanjima.^[8] Nećete verovati kakvu senzaciju su oni ovde napravili! Ali i jesu neobično jasno i pregledno napisani, i ne mogu a da Vas ne nazovem jeune¹ Moltkeom.

To odvratno psovanje lista »Figaro« itd. ne možete ni zamisliti. Hteli bi progutati vandale što su imali toliko drskosti da se koncentrišu i da se usude staviti nogu na sol sacré de la patrie². A svi oni zaslužuju pruske batine; jer su svi Francuzi, pa čak i ona neznatna šačica boljih, u skrivenom kutu svoga srca šovinisti. I taj će im se isterati. A i ovde u kući, gde je poneko takođe bio malo šovinistički nastrojen, negoduje se protiv te gospode s njihovom civiliz-a-a-a-cijom i njihovim idejama, koje su tako ljubazno hteli da donesu u Nemačku, koja nije nikakav sol sacré³.

Na žigu novina koje je poslala Laura vidim, na svoje zaprepašćenje, da su oni još u Levaloa-Pereu^[29], dakle, uz same fortifikacije. Mi smo ih već odavno upozoravali na to da iz Pariza odu s malim u Bordo. No oni nisu hteli ni da čuju, nadajmo se da se neće pokajati. Završavam, da bih mogla ove retke još predati na poštu i ujedno skoknuti po »Pall Mall« da vidim nema li »Notes on the war« s potpisom Z. Prekjuče su doneli Vaš članak⁴ kao first leader⁵, da bi iz toga napravili još više političkog kapitala.

¹ mladim — ² sveto tlo otadžbine — ³ sveto tlo — ⁴ Pruske pobeđe — ⁵ prvi uvodnik

Peace league⁶ je juče dala Internacionali 20 funti za rasturanje Adrese po Nemačkoj i Francuskoj.^[35] Ne znam da li će Mohr biti zadovoljan s Wilhelmovim prevodom⁷. Francuski prevod valjanih Belges⁸ je sasvim loš; no u fadaise⁹ prevazići će ga još samo prevod valjanih Suisses¹⁰, koji je upravo stigao.

Svoju dragu ženu¹¹ najsrdačnije pozdravite od mene.

U starom prijateljstvu

Vaša

Jenny Marx

---

⁶ Liga mira — ⁷ Wilhelm Liebknecht — ⁸ Belgijanaca — ⁹ nekusnosti — ¹⁰ Švajcaraca — ¹¹ Lizzy Burns

2

Eleanor Marx Engelsu

u Mančester

36, Hardres Street
[Remzgejt] 12. avgusta 70.

Dragi moj Engels,

Iz adrese vidite da smo opet u Remzgejtu.^[30] Pretpostavljam da znate da su Mohr i Jenny prošlog utorka otišli da nađu stan. — Mama i ja krenule smo juče iz Londona i poslije vrlo ugodne vožnje stigle ovamo zdrave i čitave. Velim, *ugodne* vožnje, iako mama vjerovatno ne misli tako. More je bilo vrlo uzburkano, valovi su zapljuskivali brod i sve kvasili. — Svi putnici, osim jedne gospođe i nekoliko muškaraca, imali su morsku bolest. Ta gospođa i ja popele smo se na komandni most i tamo sjele. Bio je vrlo veselo. Jutros sam ustala prije šest i šetala do 9 sati. Sada idem na plažu i dobro ću se iskupati. — Tata je juče dobio pismo od Kugelmanna. — On piše o knjizi u koju treba da se stavi Rossaova fotografija. Mnogo zahvaljuje za ono što ste mu pisali, ali kaže da fotografiju nije primio.^[171] — Sada to šalje Jane-i¹, neposredno poslije otpoisanog Vašeg predgovora, stoga vjerujem da nije stigla. Ne biste li bili tako dobri da im pošaljete Vaš primjerak — znate, onaj koji je priložen listu »Irishman«. — Bili bismo Vam veoma zahvalni ako to učinite. — Sada moram završiti jer se žurim da što prije izađem.

Dakle, s prijateljskim pozdravom svima, ostaje

Vaša odana

Tussy

Prevod s engleskog

---

¹ Jenny Marx (kći)

3

Jenny Marx Engelsu

u Mančester

36, Hardres Street,
Remzgejt [oko 18. avgusta 1870]

Dragi gospodine Engels,

U prilogu Vam šaljem jedno Lafargue-ovo pismo, koje će Vas sigurno interesovati. Prvi put posle dugog vremena čujemo nešto o njima, a sad znamo i to da ne nameravaju ostati u Parizu za vreme siège¹.^[29] Jedna uteha bar. Kako su strašne sve vesti iz Pariza. Da je ta grrraande nation² udarila u pravo vreme, sad ne bi imali régime³ Eugenije i Palikaoa. Zar nije sramno što Rochefort-a još uvek drže u zatvoru, jedinu političku glavu među jeune France.⁴ Zaista, oni zaslužuju pruski prut više no što se moglo slutiti.

Toliko me ljuti ta stvar s kućom^[17] i zbilja ne znam kako da pridete tome markizu. Možda će jedno pismo Mr. Smithu više koristiti nego moja lična poseta. On je svu krivicu zbog odugovlačenja stalno svaljivao na nižeg agenta. To je sasvim konfuzna stvar.

Sinoć je ovde padala jaka kiša, tako da Mohr nije naveče mogao da izađe. Jutros je opet prekrasno sunce. Uverena sam da bi se Mohr ovde, na ovom divnom morskome vazduhu sasvim oporavio kad ne bi imao maler s reumatizmom, koji ga sprečava u hodu i remeti mu san. No noćas je bilo znatno bolje i upravo je posle ručka otišao da priligne, »bye byen«, kako mi nazivamo popodnevni odmor. Devojke su stalno u moru, kraj mora ili na moru i dobile su crvene obraze i još crvenije noseve, uopšte su vrlo dobro i odlično raspoložene. Samo obe veoma pate zbog downbreak⁵ svojih omiljenih nacija. Jenny je totalno »French«⁶ a Tussy »Irish«⁷. I kako se glupavo ponašao Pigott. »E. M.« nije Tussy. No ona će tome magarcu danas poslati jedan izvod iz lista »Liberté«, u kome Francuzi formalno zabranjuju svaku irsku pomoć i svaki entuzijazam, pošto radije hoće da imaju posla s »valjanim Englezima«. To im je od bonapartističke Francuske. Tako im zahvaljuju za njihove bakljade i demonstracije.

Najljepše pozdravljaju svi, a ja posebno Vašu dragu ženu.⁸

Vaša

Jenny Marx

¹ opsade — ² v-e-l-i-k-a nacija — ³ režim — ⁴ Mladom Francuskom —
⁵ propasti — ⁶ »za Francuze« — ⁷ »Za Irce« — ⁸ Lizzy Burns

4

Jenny Marx Engelsu

u Mančester

[London, oko 13. septembra 1870]

Dragi gospodine Engels,
Najsrdčajnije hvala na Vašem dragom, dugom i interesantnom pismu.

Sad ću se još jednom vratiti na našu kuću^[17] i žalim što ste se još jednom morali potruditi s pisanjem. Stvar s tapetiranjem stoji ovako: Smith i drugi agent izjavili su da su spremni da tapetiraju sobu ako Vi to želite; no obojica su mišljenja da su crvene tapete, sada pošto su očišćene, zakrpane i dovedene u red, bolje od svakih drugih jevtinijih i da su ove tri puta skuplje od tapeta u front room¹ i da su to prave dining room tapete². Na tom sam ja još jednom otišla onamo sa Lenchen, pošto zapravo nisam verovala svojim rođenim očima, i Lenchen je bila *odlučno* Smithovog mišljenja, a i sad još tvrdi da su te bolje od svakih drugih. Ja sam bila neodlučna i pošto nisam upravo znala šta da se radi, čekala sam Vaše pismo. Možda bi bilo najbolje da Vi i to sami pogledate i onda odlučite. To može biti gotovo za jedan dan ako biste hteli nove. Molim Vas pišite kako želite da bude. Kuća nam je inače izgledala odozgo do dole u potpunom repair³ i nas dve nismo ništa mogle pronaći. Dva razlupana prozora upravo su bila umetnuta i jedan novi robinet⁴ (ne znam odgovarajuću nemačku reč) na česmi u perionici. Inače mi se činilo da je sve u redu, i ja mislim da će taj čovek odmah nabaviti što nedostaje. Izgledalo mi je da je voljan da sve učini.

U svakom slučaju, Vi morate nekoliko noći ostati kod nas, a po danu odavde preduzimati potrebno oko uredjenja stana. Mi ćemo već naći mesta za vas oboje. Pa mi stanujemo u pravoj palati i, po mome mišljenju, u prevelikoj i skupoj kući.

Serraillier je pisao iz Pariza vrlo interesantno pismo, što doslovno potvrđuje sve ono što smo svi mi odavna znali o ljubaznim frazistima.⁵

Serraillier kaže da bi čoveka gotovo rastrgali kad bi rekao istinu. Pa čak i bolji i najbolji žive od sećanja na 1792. On je očaran Rochefort-om, s kojim je bio dva puta i dao se upisati u odbrambenu četu du cher⁶ Gustave. Možda je bolje da se Dupont-u zasad ne saopšti

¹ prednjoj sobi — ² tapeta u trpezariji — ³ opravljanju — ⁴ slavina —

⁵ Vidi u ovom tomu, Prvi dio, pismo br. 16. — ⁶ dragoga Gustava (Flourensa)

da Serraillier pomože odbranu le sol sacré⁷. Na kraju bi mogao avoir »le coeur gros«⁸ i krenuti onamo. Et à quoi bon?⁹ Dupont sa svojom razdraženošću lepo bi se tamo proveo. Od Lafargue-ovih nemamo nikakvih vesti. Veoma mi je drago što je taj safe¹⁰.

Jenny se oseća bolje, ali duboko pati zbog grrande nation¹¹ u koju su obe devojke¹² sasvim zalučene. S vremenom će biti drukčije. Pa svi smo mi imali taj raptus.

Najlepše pozdravite svoju dragu ženu od

Vaše

Jenny Marx

---

⁷ sveto tlo — ⁸ »da se ražalosti« — ⁹ A čemu? — ¹⁰ siguran, van opasnosti —
¹¹ velike nacije — ¹² Jenny i Eleanor Marx

5

Jenny Marx Peteru Imandt-u

u Dendi

[London, oko 13. juna 1871]

1, Maitland Park Road

Dragi moj gospodine Imandt,

Baš sam sad dobila Vaše retke i žurim da Vam odmah kažem kako je Mohr »all right«. Sve su to policijske laži^[726] koje Stieber sada izmišlja sa francuskim huljama. Danas primite Copies¹ Internacionalne Adrese². Možda iz nje možete nešto objaviti. Djevojke su već 6 tjedana kod Laure.^[90] Najprije su bile u Bordou. Ali tamo je za Lafargue-a postalo prevruće. Izvukli su se otud i sada su tik uz špansku granicu; vjerojatno safe³.

I Vaš brat je jučer napisao nekoliko redaka o Mohrovom zatvaranju, molim, javite mu što znate. Danas imam pune ruke posla.

Nemate pojma, dragi gospodine Imandt, kakav smo jad i bijes proživjeli ovih tjedana. Trebalo je više od 20 godina da se odgoje tako dobri, vrsni, hrabri ljudi, a sad su gotovo svi izgubljeni. Za neke još ima nade, najbolji su ubijeni, Varlin, Jaclard, Rigault, Tridon etc. etc., prije svega baš pravi heroji koji su se u Viletu, Belvilu i Sent-Antoanu borili 8 dana bez vođa: radnici i radnice!! etc. etc. Javni drekavci sorte Félix-a Pyat-a vjerojatno će se izvući. Ostali su još skriveni, no ja se bojim da će ih lovački psi još nanjušiti.

Srdačno Vas pozdravlja

Vaša

Jenny Marx

---

¹ primjerke — ² Karl Marx, *Gradanski rat u Francuskoj* — ³ u sigurnosti

6

Jenny Marx (kći) Ludwigu Kugelmannu

u Hanover

[London] 3. oktobra 71.

Dragi moj doktore,

Najljepša hvala na portretima^[727] koje ste mi ljubazno poslali. To su izvrsni otisci. Čak se s Vama slažem da je slika iz profila bolja, naročito za ilustrirane novine; ali, na žalost, mi smo ukupno imali samo *dva* glasa, a više glasova bilo je protiv nas; uvjeravam Vas da sam morala voditi oštru borbu i na koncu uspjela da dođe do kompromisa, to jest oba primjerka poslana su umjetniku koji sliku treba da objavi; on će između njih izabrati ili obje upotrebiti.

Raduje me što Vam mogu javiti da sam uvjerila Mohra da na pet dana prekine posao i da ode na more.^[332] Danas se mora vratiti jer se održava sastanak Internacionale. Mama je s njim, piše da mu je nekoliko dana mirovanja činilo dobro. Bio mu je prijeko potreban odmor. Čudim se kako je mogao izdržati sve muke i patnje posljednjih mjeseci.

Posao je bio i još je strašan. Uzmite današnji dan kao primjer. Jutros rano stiglo je pismo jedne talijanske sekcije Internacionale, u kome stoji da Udruženje u Italiji odlično napreduje (vjerujem da ste vidjeli Garibaldijevo pismo o Internacionali^[728]) i traže savjet i pomoć. Zatim su stigla pisma iz raznih dijelova Francuske i, konačno, ludo pismo nekog Švedanina koji izgleda da je poludio. On poziva »le grand maître«¹ da »zapali baklje na švedskim planinama« itd. Tek što je poštar iščezao, zazvonilo je. Došljak iz Francuske — Rusije — ili Honkonga! Broj izbjeglica ovdje stalno raste. Ti jadni ljudi nalaze se u zaista teškoj bijedi — oni nisu shvatili vješitnu Badinguet-a^[33], Orleanaca, Gambette i kompanije da preduhitre bijedu — ovamo su došli bez odjeće na sebi i bez pare u džepu. Zima će ovdje biti strašna.

Vaša bojazan o mogućem ubacivanju špijuna iz Francuske sasvim je osnovana. Srećom je Vijeće preduzelo mjere predostrožnosti. Da bih Vam pokazala uspješnost tih mjera, dovoljno je da Vam kažem da je Internacionala održala konferenciju od 17. do 23. septembra^[291] a nijedan jedini list nije za to znao. Vijećanje je 24-og završeno banketom. Mohr je bio određen tim povodom da predsjedava (usprkos njegovoj želji, kao što to morate pretpostaviti) i imao je čast da je s njegove desne strane sjedio poljski heroj general Wróblewski. S druge strane

¹ »velikog majstora«

sjedio je brat Dombrowskog.² Bilo je mnogo članova Komune. Iz Švajcarske su bili kao delegati Utin i Perret, iz Belgije De Paepe i petorica drugih, iz Španije Lorenzo — krajnje ozbiljan čovjek — Liebknecht i Bebel nisu mogli doći jer nisu imali novaca. Konferencija je razmatrala vrlo važne stvari. Između ostalih pitanja, prirodno, iskrsnuo je vječni švajcarski spor. Izabrana je posebna komisija da ispita taj spor.^[380] Doneseni zaključci, nadajmo se, dokrajčit će podzemne mahinacije klike Bakunjin-Guillaume-Robin. Evo nekih zaključaka o švajcarskom slučaju:

»Considerant,

que l'*Alliance*^[180] de la *Démocratie Socialiste* s'est déclaré dissoute; que dans sa séance du 18 septembre la conférence a décidé que toutes les organisations existantes de l'Association Internationale seront désormais obligées à se désigner et à se constituer simplement et exclusivement comme branches, sections, fédérations etc. de l'Association Internationale avec les noms de leurs localités respectives attaches;

qu'il sera donc défendu aux branches et sociétés existantes de continuer à se désigner par des noms de secte, c.à.d. comme mutualistes, positivistes, collectivistes, communistes etc.;

qu'il ne sera plus permis à aucune branche ou société déjà admise de continuer à former un groupe séparatiste sous la désignation de »section de propagande«, alliance etc. — se donnant des missions spéciales en dehors du but commun poursuivi par la masse du prolétariat militant réuni dans l'Association etc.;

qu'à l'avenir le Conseil Général de l'Association Internationale devra interpréter dans ce sens la Résolution du congrès de Bâle, Le Conseil Général a le droit d'admettre ou de refuser l'affiliation de toute nouvelle société ou groupe, sauf l'appel au prochain congrès³ etc. etc.«³

² Teofil Dombrowski — ³ »Smatrajući da je *Alijansa socijalističke demokracije* sama izjavila da se raspustila;

da je na njenoj sjednici od 18. septembra odlučeno da sve postojeće organizacije Internacionale odsad treba da se imenuju i konstituiraju jednostavno i isključivo kao ogranci, sekcije, federacije Međunarodnog udruženja radnika, s nazivima prema njihovim mjestima;

da će, prema tome, zabraniti postojećim ograncima i sekcijama da se nazivaju imenima sekte, tj. kao mutualisti, pozitivisti, kolektivisti, komunisti itd.;

da više neće biti dopušteno nijednom ogranku ili društvu da stvara posebnu grupu pod nazivom »propagandna sekcija«, alijansa itd. — da sebi pripisuje naročitu misiju izvan zajedničkog cilja koji slijedi masa ujedinjenog borbenog proletarijata u Udruženju itd.;

da će Generalno vijeće Međunarodnog udruženja radnika ubuduće u tom smislu tumačiti rezoluciju Bazelskog kongresa, »Generalno vijeće ima pravo da prihvati ili odbije priključenje svake sekcije ili grupe, uz uvjet žalbe na slijedećem kongresu«, itd. itd.«.

Tussy me zove, moram završiti pismo. Željela sam još da pišem dragoj Trautchen, ali danas ne stižem. Budite ljubazni pa me ispričajte i recite joj da nijedna riječ u izvještaju (u njemačkim novinama) o našem hapšenju *nije istinita*.^[90] Umjesto da nam u Lišon šalju pisma pod našim poznatim imenima, svako je pismo odašiljano pod imenom Williamsa⁴ ili Lafargue. Živjeli smo posve povučeno, vidajući samo liječnika, koji nam je, na žalost, bio potreban za sve vrijeme našeg boravka. Bio je to zaista tužan boravak jer je Laurino najmlađe dijete bilo bolesno cijelo vrijeme i umrlo, poslije strašnih patnji, potkraj jula. Nekoliko dana poslije smrti djeteta, upravo kad se Lafargue malo oporavio da izlazi, gosp. de Kératry je otpočeo svoj *guerre à outrance*⁵ protiv nas. Laura, koja se pridružila mužu u Bosostu (u Španiji)^[93] strašno je patila — njeno najstarije dijete⁶ je oboljelo, toliko oboljelo da je mislila da će ono umrijeti — patilo je od dizenterije koja je vladala u tom dijelu Španije — i nije mogla dalje jer ih je čekala španska i francuska policija da ih uhapsi. Dijetetu je sad nešto bolje. Paul je, međutim, umakao nepoznatim puteljkom u unutrašnjost Španije. Tussy i ja bile smo otkrivene po povratku iz Bososta, uhapšene, nekoliko dana bile zatvorene u našoj kući i zatim odvedene u žandarmerijsku kasarnu. Tu su kod mene našli pismo koje sam pisala O'Donovanu Rossa. Bio je to odgovor na njegovu *sramnu* osudu Komunističkog pokreta u listu »Irishman«. Izrazila sam čuđenje da on, *upravo on*, može vjerovati u podle klevete protiv komunista, koje su izmislili bijedni policijski organi »Le Figaro«, »Paris-Journal« itd. Apelirala sam na njegovo razumijevanje (on je sada moćan u Njujorku) i njegovih zemljaka herojskih boraca za bolje društvo, jer Irci mogu, pisala sam, manje od svih ostalih da budu zainteresovani za održavanje sadašnjeg stanja stvari itd.

S najljepšim pozdravom Trautchen i Fränzcheni, ostaje, dragi doktore,

Vaša najodanija

Jenny Marx

Prevod s engleskog

⁴ pseudonim Marxove kćeri Jenny — ⁵ nemilosrdan rat — ⁶ Charles-Etienne Lafargue

Jenny Marx (kći) Ludwigu i Gertrudi Kugelmann
u Hanover

London, 21.[-22.] dec. 71.

Dragi moji prijatelji,

Prije svega da se zahvalim na Vašem ljubaznom pismu, dragi moj doktore, i oprostite mi što na nj nisam prije odgovorila. Da znate kako imam mnogo posla u posljednje vrijeme, oprostili biste mi. Posljednje tri nedjelje jurila sam od jednog londonskog predgrada do drugog (što nije mali pothvat u ovom ogromnom gradu) i, zatim, često sam pisala pisma do 1 sat ujutro. Cilj tih putovanja i pisama je dobivanje sredstava za pomoć izbjeglicama.^[92] Do sada, na žalost, nismo uspjeli u našem nastojanju. Podle klevete besramnih novinskih brbljivaca toliko su utjecale na Engleze protiv komunara da se na njih gleda s pravim užasom. Službenici neće ništa s njima da imaju. Ljudi koji su uspjeli da se zaposle pod krivim imenom, bivaju otpušteni čim se ustanovi tko su. Jadni gosp. i gdja Serrailier, na primjer, bili su se zaposlili kao francuski učitelji. Prije nekoliko dana, međutim, saopćeno im je da usluge bivšeg komunara i njegove žene nisu više potrebne. Ali o tome mogu govoriti iz ličnog iskustva. Monroe-ovi, na primjer, prekinuli su svaku vezu sa mnom jer su došli do strašnog otkrića da sam ja kći glavnog palikuće petrolejom koji je branio razvratni komunarski pokret.

Budući da izbjeglice ne mogu naći zaposlenje, možete zamisliti kakvoj su bijedi izloženi. Njihove patnje su neopisive — oni, doslovno, umiru na ulicama ovog velikog grada — grada, čiji je princip *chacun pour soi*¹ razvijen do najvišeg stepena. Ne treba se čuditi Englezima što na njih ne djeluje bijeda bezimernih stranaca, za koje nimalo ne saosjećaju. Oni gledaju na umiranje od gladi kao na nešto što je sastavni dio njihovog slavnog ustava, a na skapavanje od gladi kao na slobodu s kojom se ponose. Više od pet mjeseci Internacionala je potpomagala veliki broj izbjeglica, to jest pomagala da se održe između života i smrti. Ali njena sredstva sada su iscrpna. U krajnjoj nuždi štampali smo ovu *priloženu* posebnu okružnicu. Ja sam je sastavila, pažljivo kao što ćete vidjeti, izbjegavajući svaku riječ ili aluziju koja bi mogla pobuditi negodovanje filistara.

¹ svatko za sebe

Možete zamisliti, dragi moji prijatelji, kako sve te teškoće i patnje žaloste jadnog Mohra. Ne samo što se mora boriti sa svim vladama vladajućih klasa nego, uz to, i da se guša s »debelim, ljepuškastim i četrdesetogodišnjim« stanodavkama, koje ga napadaju jer ovaj ili onaj komunar nije platio stanarinu. Kad se upravo prepusti *abstrakten Gedanken*², nasrne gđa Smith ili gđa Brown. Kad bi »Figaro« samo to znao, kakav bi feljton mogao pružiti svojim čitaocima!

Zbog različitih prekida, Mohru je neobično teško da nađe vremena da dovrši prvo poglavlje svoje knjige za drugo izdanje.^[406] Sada se nada, milom ili silom, da će ga moći poslati izdavaču³ prije kraja sljedeće nedjelje. Jedan dio vrlo je pojednostavio. Ali, na sreću, usprkos mnogim stalnim brigama, mogu reći da je boljeg zdravlja nego što je inače u ovo godišnje doba. Prije nekoliko nedjelja imao je čir pod rukom, ali nije bio strašan i brzo je ozdravio. Gotovo je prestao i kašljati, kašlje samo ujutro (vjerovatno se sjećate da je ranije kašljao cijele noći).

Sljedbenci raspuštenih alijansista ne daju Generalnom vijeću ni časka mira. Već više mjeseci polazi im za rukom da ubacuju svoje spletke u razne zemlje. S tako velikom energijom su djelovali da je neko vrijeme izgledalo da se loše piše budućnosti Internacionale. Španija, Italija i Belgija stajale su *prividno* na strani Bakunjinovih apstencionista i bile protiv zaključka o nužnosti političkog djelovanja Internacionale.^[397] Ovdje, u Engleskoj, spletkari klika apstencionista — Bradlaugh, Odgers i njihove pristalice — ne stide se da koriste Thiers-ove i Badinguet-ove špijune i agente — provokatore.^[38] Njihov list »Qui Vive!« u Londonu i »Révolution Sociale« u Ženevi nadmeću se u klevetanju »ces autoritaires«, ces »dictateurs«, ces »Bismarkiens« de Conseil Général.⁴ Gospodin Bradlaugh pribjegao je najbjednijem falsificiranju da bi oklevetao »le grand chef de ce conseil«.^{5[429]} Već tjednima insinuira na tajnim sastancima da napokon izjavi na otvorenom sastanku da je Karl Marx bio i jest bonapartist. Njegova tvrdnja se zasniva na pasusu iz *Gradanskog rata*, u kojem se navodi da je Carstvo bilo jedini mogući oblik vladavine — tu Bradlaugh ispušta zaključne riječi: »u vrijeme kad je buržoazija već izgubila, a radnička klasa nije zadobila sposobnost da vlada nacijom«.

Međutim, uspjeh tih spletkara bio je *prividan*, u stvari su svagdje doživljavali neuspjeh. Sve njihove lukavo zamišljene zavjere i manevri nisu im ništa donijeli.

U Ženevi, tom žarištu spletkara, kongres,^[403] na kome je bilo zastupljeno trideset sekcija, izjasnio se za Generalno vijeće i donio rezoluciju da se separatističke frakcije ubuduće više ne smatraju dijelom Internacionale, jer njihovi postupci jasno pokazuju da je njihov cilj dezorganizovanje Udruženja; da su te sekcije, pod drugim imenom,

² apstraktnom razmišljanju — ³ Otto Meißneru — ⁴ »tih autoritativaca«, tih »diktatora«, tih »bizmarkovaca« u Generalnom vijeću — ⁵ »glavni vođa tog Vijeća«

samo frakcija stare klikaške Alijanse^[160] i da su daljim sijanjem razdora protivne interesima Federacije. Ta rezolucija jedoglasno je izglasana na skupu od 500 članova. Bakunjinisti, koji su došli iz Nešetela da prisustvuju kongresu, stvarno su loše prošli kada su ih ljudi, koje oni nazivaju »bizmarkovcima«, »des autoritaires« — Utin, Perret i dr. — spasavali i molili da im se dopusti da govore. (Utin, je, prirodno, znao da je najbolji način da ih se potpuno uništi, da im se dopusti da govore.)

Vijesti iz Belgije, prema De Paepu, sasvim us dobre. U nedjelju treba da se održi kongres u Briselu.^[413]

Špansko Federalno vijeće također je usvojilo sve zaključke Konferencije delegata^[291] i izrazilo nepovjerenje prema separatističkoj kliki.

U Americi je nemoćna ta grupa, koju predstavlja sekcija 12.^[345] Sve što mogu učiniti jeste ometanje sastanka ostalih sekcija.

Francuska sekcija u Londonu^[351] prestala je da postoji — Ver-mersch (le Père Duchêne) bio je njen grobar.

Bojim se da sam uzela previše vremena — sad moram dodati nekoliko riječi kao odgovor na Vaše pismo, dragi doktore.

Prema tatinom mišljenju, u slučaju rata između Rusije i Pruske, na Austriji će se slomiti kola i vukovi će izravnati spor dajući jedan drugom komad janjeta.

Žao mi je što čujem da niste primili ilustrirane novine,^[727] u prvom redu zato što je teško dobiti primjerke tog lista, i zatim, žao mi je što ste sve vrijeme mislili da sam zaboravila da Vam ih pošaljem. Vjerujte mi, moja draga »Trautchen« i moj dragi »Wenzel«, Vi ste prve osobe kojima je list poslan. Poslala sam Vam ga prije nego Lauri. Slika se pojavila istovremeno u jednom talijanskom listu, u listu »London Illustradet Times« i uskoro će biti objavljena u španskom listu »Ilustración«. Vidite, pravi le tour du monde⁶, zahvaljujući njemačkoj ilustraciji. Slika mi se uopće ne sviđa. Nastojeći da uljepša crte lica i dr., umjetnik je žrtvovao sve što je karakteristično. Jedan naš prijatelj kaže da bi on, ako bi je slučajno vidio u izlogu, rekao: »Voilà un bel homme qui ressemble à K. Marx.«⁷ Poslat ću Vam još jedan pariski »Illustration« čim dobijem primjerak iz Pariza — ovdje, u Londonu, lista nema.

Bergeret-ovu knjigu nisam poslala. Ne vrijedi je čitati. S jednim izuzetkom, sve knjige o Komuni koje su dosad izašle, sasvim su bezvrijedna djela. Iznimka od općeg pravila, jeste djelo Lissagaray-a, koje ćete dobiti s ovim pismom.

Da se vratim spornom pitanju, zalutalom pismu koje je putovalo u Rusiju prije nego je došlo Vama; moram primjetiti da ste u zabludi kad mislite da sam bila ljuta kad sam se našalila na račun njemačke

⁶ »krug oko svijeta« — ⁷ »Eto lijepa čovjeka sličnog gosp. Marxu«

»Bildung«⁸. Kako bih se usudila, *francuska barbarka*, da kritikujem kultiviranu *njemačku naciju*, cete grrrrrande nation!⁹ Ali, kako se čini, Vi ste odlučili da dobacite imaginarnu rukavicu (imaginarna je, uvjeravam Vas, jer su obje moje u džepu), moram Vas zamoliti da ne budete nepravedni prema meni. Kad pogledate na priloženu adresu vidjet ćete da nikad nisam pisala u Hanover s naglaskom na o. Na koverti sam pisala »Hanover« — kad pišem engleski, stavljam samo *jedno n*, prema ispravnom engleskom načinu pisanja. — No, pružimo ruke jedno drugom (voljela bih da to zaista možemo učiniti!), zašto da se svadjamo pred samu Novu godinu. Za Novu godinu želim Vam mnogo zdravlja i sreće, a nadam se, prije svega, da ćemo se vidjeti tokom godine. Budući da se naša porodica ne može izlagati opasnosti da putuje na Kontinent i da, prema tome, nema nikakva izgleda da ćemo Vas posjetiti u Njemačkoj, Vi svakako morate doći ovamo k nama u posjetu; ali napominjem Vam da imate na umu da ne dolazite u London slijedećeg proljeća ili ljeta, možda nas više ovdje nećete zateći jer engleska vlada poduzima podmukle mjere, da donese zakon o izgonu komunista i pristalica Internacionale. Izgledi za smirivanje u zemlji Yankee Doodle Dandy nisu baš ružičaste za nas. Ipak, svako vrijeme ima svoje breme!

Još jednom svi vam ukućani žele sreću, i srdačan poljubac dragoj Fränzcheni, koja će biti prava mlada dama kad je opet vidim (ovog ljeta, nadam se). Ostajem, dragi moji prijatelji,

Uvijek vaša odana
Jenny Marx

22. decembra . . .

Upravo smo primili Vaša pisma. Ne znam kako da Vam zahvalim na tolikoj ljubaznosti. Vi nas mnogo kvarite . . . Sanduk još nije stigao, prilikom otpakivanja držat ćemo se vaših uputstava iz pisma. — Što se tiče Tvog ljubaznog poziva, draga moja Trautchen, najljepše Ti na njem zahvaljujem. Bojim se, međutim, da neću moći ostaviti kuću ove zime. Ovdje mogu sada nešto korisno učiniti, inače sam već bila odsutna četiri mjeseca¹⁰ u ovoj godini i to mi se činilo kao vječnost. Osjećam se kao da sam se vratila poslije dugog izgnanstva. Moraš mi obećati da ćete nas posjetiti slijedeće godine, draga moja Trautchen!

Uostalom, zaboravila sam da Vam iznesem svoje mišljenje o O'Donovanu Rossa.¹⁰ — Na žalost, moram reći da vjerujem da ima puno istine u izvještajima o njemu. On nije odgovorio na moje pismo, ali komuniste nije ponovo napao, a to je bilo sve što sam željela.

⁸ slike — ⁹ tu veeeeeeeliku naciju — ¹⁰ Vidi u ovom tomu, Prilozi B, pismo br. 6.

Irci u Londonu ulaze u redove Internacionale. Irske sekcije se formiraju u raznim dijelovima East Enda. — Pa Vi ćete pomisliti, toj trakavici nikad kraja, možda i ne bi bilo da moje pero upravo ne prestaje da dalje piše.

Dakle, sa srdačnim pozdravom svima, ostaje

Vaša iskrena prijateljica

Jenny Marx

Sanduk je baš stigao. Zaista ne znam kome daru da se više divim. Medaljon ću sačuvati za prvi *veliki događaj* i odmah ću dati uramiti Shakespeare-ovu sliku. To je jedna od najljepših koje sam vidjela. Mohr se vrlo veseli policama za knjige. Tussy i mama nisu kod kuće!

Prevod s engleskog

Eleanor Marx Wilhelmu Liebknechtu

u Lajpcig

[London] 1, Maitland Park Road
29. dec. 71.

Dragi moj stari Library,

Vjerojatno ćete se vrlo začuditi što pismo dobivate od mene, ali tata je toliko zaposlen pa je naredio svojoj sekretarici da odgovori umjesto njega. No, prije što Vam išta kažem, moram Vam prenijeti njegovu poruku. Mohr veli da je toliko bio zaposlen da Vam nije mogao prije odgovoriti na Vaša pitanja; a što se Biedermanna tiče, potrebno je samo da usporedite Vas prevod zaključka br. IX »Političko djelovanje radničke klase«¹, objavljen u listu »Volksstaat«, s onim što on kaže, pa da se vidi da Biedermann nije ništa drugo nego policijsko izdanje.^[411] Međutim, nikakva druga konferencija nije bila održana.

Sada, poslije tog poslovnog, vratimo se sami sebi.

Bez sumnje, Vi mislite da sam Vas zaboravila poslije toliko godina. Mogu Vas uvjeriti da to uopće nije tako. Sjećam se Vas i Alice savršeno — barem se sjećam Alice kakva je *bila*, sada se, prirodno, sasvim izmijenila. Vas bih svagdje prepoznala, a sigurna sam da Vi *mene* ne biste uopće prepoznali. Ljudi koji su me vidjeli samo dvije ili tri godine ranije, jedva me prepoznaju. Voljela bih opet vidjeti Alice-u, i Vas isto tako. Kao za sigurno očekivali smo da ćemo Vas vidjeti na konferenciji i vrlo sam bila razočarana kad niste došli.^[316]

Vjerojatno ste čuli o Jennynim i mojim avanturama u Francuskoj,^[90] o našem hapšenju i unakrsnom ispitivanju od M. le Préfet Kératry i M. le Procakur général Delpesch². — Jenny i ja, na povratku iz Bososta, malog sela u Španiji (gdje smo pratile Lauru i njenog dječčića,³ koja je ostala nekoliko dana s Lafargue-om, koji je tamo došao da izbjegne hapšenje^[93]), uhapšene smo na francuskoj granici i 24 žandara su nas odvela preko Pirineja pravo iz Fosa u Lišon, gdje smo stanovale. Došavši tamo, odvedene smo pred Kératryjevu kuću, morale smo čekati tri četvrt sata pred vratima, u otvorenim kolima sa dva žandarma nasuprot nama, i tko zna koliko još oko nas, i zatim smo odvedene našoj kući. To se dogodilo u nedjelju na-

¹ Karl Marx-Friedrich Engels, *Zaključci konferencije delegata Međunarodnog udruženja radnika, održane u Londonu od 17. do 23. septembra.* — ² gosp. prefekt Keratry i gosp. general Delpesch — ³ Charles - Etienne Lafargue

veče i mnogo je svijeta bilo na ulici. U našoj kući našle smo policiju koja je ujutro pretražila kuću od tavana do podruma i vrlo loše postupila s našom kućevlasnicom i služavkom, koje su bile same u kući. Kératry ih je već bio unakrsno ispitao i rečeno nam je da će svakog trenutka stići da i nas ispita. Napokon je došao, nije htio otići iz parka dok je muzika svirala. Naša soba bila je već puna policajaca, doušnika i agenata svake vrste kad je stigao Préfet Kératry u pratnji Delpecha, javnog tužioca, jednog juge de paix⁴, jednog juge d'instruction⁵, procureur de la république⁶ i dr. Mene su s tuluskim komesarom i jednim policajcem poslali u pokrajnu sobu, a Jenny su počeli da ispituju, bilo je oko 10 sati. Ispitivali su je više od dva sata, ali ništa nisu iz nje izvukli. Tada sam ja došla na red. Kératry mi je ispričao podle laži. Odgovorila sam na jedno ili dva pitanja, zatim mi je pokazao Jennynu izjavu i rekao mi da je izjavila to i to. Bojeći se protivrječnosti, rekla sam: »Da, to je tako.« To je prljav trik, zar ne? Ipak, dobio je vrlo malo nečeg određenog. Kad su došli opet slijedećeg dana, odbile smo da položimo prisegu. Poslije dva dana Kératry je došao i izjavio da je sinoć izdao naređenje da se oslobodimo (čuvala nas je policija). Umjesto toga, preuzela nas je »gendarmerie«, i tu smo prenoćile. Slijedećeg dana, međutim, bile smo oslobođene, iako, u stvari, nismo mogle ni koraka učiniti bez nadzora; osim toga, nismo mogle dobiti natrag naše engleske putnice. Konačno smo sve dobile i najzad stigle u London. Laura je doživjela slično u Bosostu, iako ne strašno kao mi jer je bila u Španiji. Čini se da je Kératry, poslije prve večeri, učinio sve što je mogao da nas oslobodi, ali je Thiers želio da budemo zatvorene. Bili su šaljivi postupci Kératryja i policije — oni su, na primjer, pretresali madrace radi bombi i mislili da je lampa, na kojoj smo kuhale mlijeko za jedno djeteta koje je umrlo, puna »petroleja«! A sve to zato jer je Lafargue zet, jer Lafargue nije uopće ništa počinio.

Ovdje je puno članova Komune, jadne izbjeglice strašno pate — nijedan nema ni pare, a možete zamisliti kako teško mogu doći do posla. Volila bih da su uzeli nekoliko miliona za koje ih optužuju da su ukrali.

Sada, dragi moj stari prijatelju, zbogom! Poljubite sve svoje ukućane umjesto mene, naročito Alice, i primite najljepše želje za Novu godinu. Oprostite mi zbog lošeg pisanja, imam tako slabo pero a ni tinte više nema.

Još jednom: »Sretna Nova godina!«

Vaša odana

Tussy

Prevod s engleskog

---

⁴ mirovnog suca — ⁵ istražnog suca — ⁶ republičkog tužioca (baron Desagarre)

Jenny Marx (kći) Ludwigu Kugelmannu

u Hanover

London, 22. januara 72.

Dragi moj doktore,

Bojim se da je neizvediv Vaš plan o izbeglicama. Pod najmanjim izgovorom bili bi izručeni versajskim krvnicima. Da, čak ovdje u Engleskoj vlada je potajno pripremala donošenje zakona o njihovoj ekstradiciji. Što to do danas nije učinjeno, treba zahvaliti činjenici da je narod, čim je bila otkrivena namjera vlade, odmah za to saznao; i sada je upozoren i naoružat će se pa neće poslušno gledati kako se njegova zemlja izvrgava takvom ponižavajućem činu. Ne znam jesam li Vam javila da je upravo tata preko jednog svog poznanika koji je povezan s Ministarstvom unutrašnjih poslova, prvi saznao za planove vlade i odmah s njima upoznao Generalno vijeće, poslije čega je vijest objavljena u listu »Eastern Post«.^[729] Pa ipak, naočigled takvim jasnim dokazima o apsolutnoj nužnosti političkog i diplomatskog djelovanja Generalnog vijeća, sada bijedna spletkaroška banda, koja sebe naziva Internacionalom, neumorno nastavlja da minira Vijeće. Vidjeli ste da su na belgijskom kongresu^[413] već požnjeli prve plodove svojih spleta. Usvojili su jednu rezoluciju čiji je cilj da se Generalno vijeće pretvori u bureau de renseignement¹. De Paepe, koji je izvjesno vrijeme, prije belgijskog kongresa, pisao Vijeću i s čijim sam Vas pismima upoznala, sasvim se prevario u procjeni položaja!

U Londonu Bradlaugh radi prljave stvari zajedno sa svojim pomoćnikom Le Lubezom. Da bi ostvarili svoje namjere, ne ustručavaju se ni najpodlijih sredstava. Posljednja Braudlaughova smicalica sastoji se u širenju vijesti da je Karl Marx policijski agent. Ali, umjesto da Vam iznosim pojedinosti tog slučaja, poslat ću Vam brojeve lista »Eastern Post« s dopisima o tom slučaju.^[429]

Tata je već više od polovine svoje knjige poslao Meißneru.^[406] U prvo poglavlje unio je znatne izmjene i, što je važno, sam je zadovoljan s tim izmjenama (što se često ne događa). Ogroman je rad obavio nekoliko posljednjih tjedana i pravo je čudo da ga zdravlje (još uvijek je dobro) nije izdalo.

Entre nous², dragi moj prijatelju, prema mome mišljenju, Meißner se vrlo loše ponio prema tati — prisilio ga je na taj posao u posljednjem trenutku, umjesto da ga je obavijestio o predstojećem objav-

¹ ured za korespondenciju i statistiku — ² među nama

ljivanju drugog izdanja barem četiri mjeseca ranije i tako mu dao vremena.

Na žalost, tata sada mora da preradi prvo poglavlje za francuskog prevodioca^[123] koji odmah treba da počne prevođenje, jer je Lafargue našao jednog prvoklasnog izdavača koji veoma želi da objavi *Das Kapital*³. Prevodilac nije Keller, koji je spriječen da nastavi prevođenje jer je zauzet drugim poslom.^[313]

Charles Longuet, bivši član Komune, našao je zato drugog prevodioca — Leroy⁴, mislim da se zove — koji je znalački već preveo više Feuerbachovih djela. Uspjelo mu je, što nije lak posao, da njemački misaoni tok — prenese u nepromjenljivi formalni francuski jezik. Knjiga će izaći u sveskama — mislim, u trideset.

Ne smijem zaboraviti da Vam javim da je policija opet uznemiravala Lafargue-a, prisilila ga da napusti San Sebastijan; sad je u Madridu. Laura je, dakle, sama s djetetom⁵ u tuđoj zemlji. Ne možete zamisliti pod kakvim je izgovorom Lafargue protjeran, naime da Internacionala, za koju je formirao sekcije nije sada u Španiji progonjena.

Kako želim da ovo pismo danas predam na poštu, moram se sada s Vama oprostiti. U nadi da ću uskoro primiti dugo očekivano pismo od Trautchene i najljepši pozdrav Fränzcheni, ostajem, dragi moj doktore,

Vaša vrlo odana

Jenny Marx

Knjige, novine i pisma ne gube se stalno *samo u Njemačkoj*. Ne znam da li su tome krivi takozvani ulični poštanski sandučići. Ubuđuće, kad nešto šaljem, predavat ću na poštu.

Taj Moreau bez sumnje je policijski agent, koji revnosno nastoji da se dokopa slika komunista.

Prevod s engleskog

---

³ U rukopisu njemački: *Kapital* — ⁴ Joseph Roy — ⁵ Charles-Etienne Longuet

10

Eleanor Marx Nikolaju Franceviču Danijeljsonu
u Petrograd

London, 23. januara 72.

Poštovani gospodine,

Tata je trenutno prezauzet poslom pa Vas moli da mu oprostite što sam ne piše, nego to činim ja umjesto njega. — On zaista ima *vrlo* malo vremena, pa sam uvjerena da mu nećete zamjeriti što ovog puta lično ne piše. — Treba da Vam kažem da bi Vam on, usprkos svemu poslu koji ima da savlada, odavno pisao da nije odlagao iz dana u dan u nadi da će moći s Vama *direktno* korespondirati. — Drugo izdanje tatine knjige sada izlazi u Njemačkoj^[406], a s njom je imao mnogo posla jer su učinjene mnoge izmjene. I francusko izdanje^[123] uskoro će se pojaviti. Vi shvatate koliko je posla trebalo da se sve to pripremi. — On piše do duboko u noć i cijeli dan ne izlazi iz sobe — veoma se bojim da to ne naškodi njegovom zdravlju. — Nadajmo se da će uskoro završiti s tim raznim izdanjima. Tata mi nalaže da Vam javim da je on, što se Rodbertusa tiče, vidio esej u »Revue Positive«, ali da nikad knjigu nije dobio. Stoga on ne može da piše nešto što bi bilo opovrgavanje spomenute knjige — esej ne pruža dovoljno materijala za napad. — Tata misli da biste dobro učinili da nikako ne odgađate rusko izdanje^[122], već da izađe što je moguće prije. — Uveliko se nadam, kad se jednom pojavi francusko izdanje *Kapitala*, da će ubrzo slijediti i englesko^[730] — Englezi u svemu oponašaju Francuze; kad nešto samo dolazi iz *Pariza*, ovdje doživljava uspjeh. Na primjer, biografiju i tatinu sliku, koja je objavljena u listu »Illustration«^[727] preštampane su mnoge novine — ne samo ovdje nego i u Španiji, Italiji, Njemačkoj, Americi itd. — nesumnjivo ste je vidjeli i u Rusiji.

Svi smo se veoma počeli brinuti za našeg »zajedničkog prijatelja«^[120] Zainteresirani smo za njega i vrlo se bojimo. Ah, da je nekud otišao iz Engleske! Mjesecima ništa nismo čuli, posljednje vijesti nisu ohrabrujuće.

U nadi da ćete, poštovani gospodine, oprostiti tati, lijepo Vas molim da primite pozdrave od

Vaše odane

Eleanor Marx

11

Wilhelm Liebknecht Luigiju Stefanoniju

u Firencu

(prepis^[448])Za: Stefanonija, u
Firenci

Moj gospodine!

Kako upravo saznajem, Vaš list ne samo da je ponovo donio napade na Međunarodno udruženje radnika već je (u br. 1 i br. 4 od ove godine) također preveo i *usvojio prljave policijske podlosti* berlinskog lista »Neuer Social-Demokrat« o londonskom Generalnom vijeću i osobito o *Marxu*. Budući da objavljivanjem mog prošlog pisma Vama u br. 3) lista »Libero Pensiero« pogoduje pobuđivanje sumnje da ja odobravam taj postupak, možda se na to računalo, ovim Vas formalno pozivam da svojim čitaocima objavite da ja moram odbiti svako društvo ljudi koji pomažu evropsku policiju u njenoj hajci na Međunarodno udruženje radnika i — svejedno da li svjesno ili nesvjesno — igraju igru gospode Bismarcka i Bonaparte.

Pošto Vam još javljam da su se delegati *narodne skupštine Kemnica*^[424], to je spomenuto u mom pismu što ste ga objavili, jednoglasno izjasnili za londonsko Generalno vijeće, završavam sa opaskom da je prepis današnjeg pisma poslan na proizvoljnu upotrebu mom učitelju i prijatelju Karlu Marxu.

Lajpcig, 20. februara 1872.

W. Liebknecht

(Ovo Brouillon¹. Pismo Stefanoniju odlazi još danas; ako bude trebalo pri posljednjem pregledu napraviti neku stilsku izmjenu, to će biti saopćeno u sutrašnjem pismu. — Moja žena je zbilja loše inače bi stvar već jučer bila obavljena.)

¹ koncept

Jenny Marx (kći) Ludwigu Kugelmannu

u Hanover

[London] 3. maja 72.

Dragi moj prijatelju,

Budući da mi je poznato Vaše veliko interesovanje za sve što se odnosi na tatu, žirim se da Vam javim da je on upravo primio prve korekturne otiske francuskih svezaka.^[123] Na žalost mnogo vremena je izgubljeno jer je gosp. Lachâtre, izdavač, insistirao da se u prvoj svesci objavi slika pisca *Kapitala*. Možda treba da oprostimo Lachâtre-u što je poklanjao tako mnogo značenja objavljivanju slike, ako imamo u vidu činjenicu da je ruska vlada dopustila štampanje *Kapitala*, a zabranila objavljivanje autorove slike. Međutim, možda je došlo do velikog zakašnjenja zbog toga što je sliku trebalo najprije snimiti i zatim kliširati.

Prevod prvog dijela knjige nije tako dobar kao što smo se s razlogom nadali s obzirom na ugled prevodioca, gosp. Roya, koji je s velikim uspjehom preveo Feuerbacha. Tata je prisiljen da ispravlja mnoge stvari, on mora da nanovo piše ne samo čitave rečenice već i čitave stranice. Taj rad, uz ispravljanje korekturnih otisaka iz Njemačke^[406] i silni posao za Internacionalu, previše je za tatu, iako Vam je poznata njegov izvanredni Arbeitskraft¹. Nadamo se, stoga, da ćete mu oprostiti što Vam češće ne piše, to je njemu sasvim nemoguće. Veoma se bojim da će uskoro opet oboliti — jer neće moći podnijeti toliki posao kad počnu vrućine. Sad njegovo zdravlje nije loše.

Vjerujem da ste videli u njemačkim novinama kako je Internacionala žestoko napadnuta u Donjem domu? Prilažem odgovor² Generalnog vijeća, koji (osim lista »Eastern Post») nijedan londonski list nije imao građanskog poštenja da ga objavi.

Iako je britanska vlada bila prisiljena da izjavi kako nije u mogućnosti da udovolji Thiers-ovim željama i da javno istupi protiv Internacionale, potajno svršava sve prljave stvari koje od nje traže. Gospodin Gladstone šalje gosp. Thiers-u pisma Generalnog vijeća upućena na Kontinent. Prošle nedjelje, na primjer, Utin je pisao iz Ženeve i javio nam da je pismo, koje je tata njemu poslao o poslovima Internacionale^[111], očito bilo otvarano i da su na čudan način, u londonskoj pošti zamjenjene riječi *via Ostende* sa *via Calais*, čime

¹ radni kapacitet — ² Karl Marx, *Izjava Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika o Cochrane-ovom istupanju u Donjem domu*

je, naravno, Versajcima omogućeno da saznaju sadržaj pisma. A pismo je bilo preporučeno!

Stigle su nam veoma tužne vijesti iz Španije. Naš je jadni mali Schnaps vrlo, vrlo bolestan. Nikada se nije oporavio od strašnog napada kolere, koju je imao prošlog augusta. Sve je slabiji.

Budite ljubazni i srdačno pozdravite Trautchen i recite joj da ću joj uskoro pisati.

S prijateljskim pozdravom od svih naših ukućana Vama lično, Trautchen i Fränzchen, ostajem, dragi moj prijatelju,

Vaša vrlo iskrena
Jenny Marx

Prevod s negleskog

Jenny Marx Wilhelmu Liebknechtu

u Lajpcig

[London] nedjelja 26. maja 1872.

Dragi moj Library,

Engels je preuzeo da Vas obavijesti o aferi Eccarius¹ i stavi Vam je au fait² sa svim prostaštvima i infamijama, o kojima ne mogu misliti bez zgražanja, i možda ne bih mogla da ih ispričam dovoljno hladno i mirno. Ja s radošću koristim tu priliku da bih Vam se zahvalila za tako dobro ušćevano povjerenje prema staroj, zacijelo mnogo puta provjerenoj prijateljici, i da bih Vam iskazala s koliko svesrdnog saučešća i brige mislim na Vas i Vašu dragu suprugu u ovim teškim i žalosnim vremenima. Već sam često željela da Vam izrazim svoje iskreno divljenje zbog Vaše hrabrosti, takta i umješnosti koje ste pokazali u ovim teškim prilikama. Iskreno govoreći, moje se brižne misli više odnose na Vašu ženu nego na Vas. Nama je ženama u svim tim borbama pripao teži dio, jer je sitniji. Muškarac očvršćuje u brobi s vanjskim svijetom, jača se u sukobu s neprijateljem, makar on brojio i cijelu legiju, mi sjedimo kod kuće i krpimo čarape. To ne razgoni brige, i svakodnevne sitne nevolje polako ali sigurno podgrizaju životnu hrabrost. Govorim iz 30-godišnjeg iskustva i mogu reći da nisam olako gubila pouzdanje. Sada sam prestara da bih još gajila velike nade, i posljednji su me nesretni događaji posve potresli. Plašim se da mi stari nećemo više doživjeti mnogo dobra, i nadam se jedino da će naša djeca lakše koračati kroz život. Vi ni ne slutite šta smo sve mi ovdje u Londonu izdržali poslije pada Komune. Svu tu bezimenu bijedu, bezgraničnu tugu! A pored toga gotovo neizdrživi rad za Internacionalu. Dok je Mohr vukao sav posao i s mukom i nevoljom, diplomatiziranjem i laviranjem održavao na okupu sve te nesložne elemente, dok je pred svijetom i pred cijelim strojem neprijatelja čuvao društvo od ridicule³ a dršćućej rulji ulijevao strah, dok se nigdje nije pojavljivao, niti posjetio ma koji kongres, dok je podnosio svu muku bez priznanja, bagra je šutjela. Sada kad su ga neprijatelji izveli na bilježu, kad je njegovo ime došlo u prvi plan, rulja se sjetila, pa policajci i demokrati zajedno skamuću isti refren o »despotizmu, čežnji za autoritetom, samoljublju«! Koliko li bi njemu bilo bolje i ugodnije da je mirno dalje radio i borbama dalje razvijao teoriju borbe. Ali nema

¹ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 186. — ² do znanja — ³ rugla

mira ni danju ni noću! I kakav je to teret, kakva gêne⁴. Upravo u vrijeme kad je našim djevojkama potrebna pomoć. O zarukama Jenny već ste čuli. Longuet je vrlo nadaren, i vrlo dobar, čestit i pošten čovjek, i sklad pogleda i životnog uvjerenja mladog para pruža jamstvo za njihovu buduću sreću. S druge strane, tu vezu ipak ne mogu iščekivati bez bojazni i zabrinutosti, meni bi bilo zaista milije da je Jenny (for a change)⁵ odabrala Engleza ili Nijemca umjesto Francuza, koji pored svih ljudskih osobina svoje nacije, nije bez slabosti i nedostataka. Ovog trenutka on je u Oksfordu i tamo podučava Tutora, nadajući se da će tako sklopiti bolje veze. Vi najbolje znate kako je bijedno davati privatne satove, i ja ne mogu da se ne plašim kako je Jennyna sudbina, sudbina žene političara izložena svim onim brigama i mukama koje su s tim neraskidivo vezane. Sve to *entre nous*⁶. Znam da će sve to kod Vas tiho počivati. Mom je srcu beskrajno godilo da svojim starim vjernim prijateljima razotkrijem svoj tihi jad. Osjećam se lakše poslije ovih riječi i molim Vas da me ne korite što Vam pišem »žalopojke« umjesto veselih pisama. Jučer smo primili vijest o Lauri. Njen mali dečko⁷ sada ima 3¹/₂ godine, jedini koji joj je od djece ostao. Bolovao je 9 mjeseci od dizenterije i tako je iscrpen da su ga jadni roditelji već prežalili. U posve tuđoj zemlji, čiji jezik ne poznaje, Laura je devet mjeseci probdjela pokraj bolesničke postelje! Više ne treba da Vam kažem. Sada je djetetu nešto bolje, i ako se tako oporavi da bude sposobno za put, Lafargue-ovi namjeravaju da u augustu dođu ovamo. Tussy je *živa i zdrava* i političarka top to bottom!⁸ Lenchen po starom. Upravo dolazi iz kuhinje miris *sunday roastbeefa*⁹ i stolnjak me tjera s pisaćeg stola, pa Vam želim reći najsrdačnije zbogom.

Tisuću puta poljubite svoju dragu djecu u ime stare prijateljice, naročito moju dragu Alice-u.

Vama¹⁰ i Vašoj dragoj supruzi ostajem stara prijateljica

Jenny Marx

---

⁴ smetnja — ⁵ za promjenu — ⁶ među nama — ⁷ Charles-Etienne Lafargue — ⁸ od glave do pete — ⁹ nedeljnog pečenja — ¹⁰ u rukopisu: njima

Jenny Marx (kći) Ludwigu i Gertrudi Kugelman

u Hanover

[London] 27. juna 72.

Dragi moji prijatelji,

Kada biste znali kako sam često sjedala da Vam pišem i kako su me često prekidali prije nego što sam napisala pet-šest redaka, sigurna sam da biste mi oprostili što Vam nisam odgovorila na pismo prije ovoga.

Vi ćete se, dragi moj doktore, radovati vijesti da Mohr sasvim dijeli Vaše mišljenje u pogledu njegove djelatnosti u Internacionali. Uvjeren je da neće moći, dokle god ostane u Generalnom vijeću, pisati drugu svesku *Kapitala*, na kome nije mogao da radi prošle godine. Zbog toga je odlučio da napusti položaj sekretara odmah poslije slijedećeg kongresa. Do tada će, međutim, morati da radi neobično mnogo u Vijeću i izvan njega kako bi se pripremio za veliku bitku koja će se voditi na kongresu koji se održava u Holandiji.^[108]

O tom poslu steći ćete izvjesnu predstavu ako Vam kažem da je Mohr, osim pisanja manifesta, čitanja i odgovaranja na gomilu pisama, morao da sudjeluje ne samo na redovnim sastancima u Rathbone Placeu nego i na naknadnim sastancima kod nas u kući i kod Engelsa, oni su trajali od četiri sata poslije podne do 1 sat ujutro. Toliko o poslovima Internacionale. Ostalo vrijeme (nema ga mnogo) korišteno je za korigiranje otisaka od Meißnera^[406] i reviziju francuskog prevoda^[123], koji je, na žalost, prilično slab, tako da je Mohr morao da ponovo piše najveći dio prvog poglavlja. Prvi svezak, u kome se nalazi samo slika pisca prema priloženoj Myallovoj fotografiji, rukom pisano pismo¹ i odgovor izdavača Lachâtre-a, uskoro će se pojaviti, po prilici za nedjelju dana. — Od ruskog prevoda, koji je odličan, već je prodano hiljadu primjeraka.

Francuski prevod *Gradanskog rata*² vrlo dobro djeluje među izbjeglicama, podjednako su zadovoljne sve grupe — blankisti, prudovci i komunisti. Velika je šteta što nije prije izašao, jer bi, nesumnjivo, mnogo doprinio otklanjanju ogorčenja prema Generalnom vijeću.

A sada, draga moja Trautchen, mogu Ti javiti novost. Po svojoj prilici, *udaja*, koju je često najavljivala presse policière de Paris³, bit će negdje polovinom jula — 18. ili 19-og. Prošle nedjelje »Gauloise

¹ Vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 171. — ² Karl Marx, *Gradanski rat u Francuskoj* — ³ pariske policijske novine

me je udao po 20-ti put. Izabrao je za muža ozloglašenog Landecku. Vjerujem da će me ta idiotska piskarala ostaviti na miru kad se zaista udam.

Ne mogu vam poslati fotografiju gosp. Longuet-a, dragi moji prijatelji, jer imam samo jednu strašnu, koja je bila izložena u izlogu, prava karikatura, da bi izazvala negodovanje kod buržoazije i da bi pokazala kako su komunari fizički i moralno čudovišta, za što ih ona smatra. Čim dobijem ljepšu sliku, poslat ću vam je. Što mislite o tatinoj slici, koju prilažem? Svi joj se vrlo divimo i smatramo da je bolja od one snimljene u Hanoveru.

S prijateljskim pozdravom od svih ukućana vama i Fränzcheni ostajem kao uvijek,

vaša odana prijateljica
Jenny Marx

Prevod s engleskog

Napomene i registri

Napomene

¹ Ludwig Kugelman je u pismu od 18. jula 1870, u predvečerje objave rata Francuske Pruskoj, izneo pretpostavku da su predstojeći rat, analogno 1866, pripremili takođe Bismarck i Bonaparta, da će »njegova cijena biti, s jedne strane, Belgija, a s druge, ulazak južnih država u Sjevernonjemački savez, stvaranje jedne jedinstvene Njemačke s isključenjem Austrije i postavljanje Wilhelma I za cara Njemačke. Ako bi to predviđanje bilo tačno, tada bi južna Njemačka, posebno Virtemberg i Bavarska, bili ratno poprište čime bi se omogućila neopodnost pruskog državnog uređenja. Opozicija, koja bi se ovdje upravo stvorila, bila bi razjarena i za slijedeći zakonodavni period stvorile bi se skupštine kakve se samo mogu poželjeti. Istovremeno bi se revolucionarnim nastojanjem na obje strane Rajne stvorio efikasan ventil.«

Kugelman zatim kritizira proglas narodnog zbora u Braunšvajgu što ga je savvao odbor Socijaldemokratske radničke partije 16. jula 1870. U tom proglasu izražena je nada da francuski proletarijat rušenjem carstva može očuvati Evropu od rata. Tu pretpostavku Kugelman smatra isto tako nerealnom kao i obećanje da će njemački radnici u slučaju provokacije od strane Njemačke učiniti isto.

Gledajući u cjelini, proglas braunšvajgskog narodnog zbora »Proleter i svih zemalja ujedinite se« bio je jasno priznanje proleterskog internacionalizma. Zbor je izjavio da je »protiv svih ratova, osobito protiv dinastičkog rata« i solidarisao se s manifestom »Radnicima svih naroda«, koji su izdali pariski članovi Međunarodnog udruženja radnika. U proglasu se istovremeno kaže da je njemački narod onaj koji je napadnut i da zbor stoga mora priznati obrambeni rat kao neizbježno zlo. Ta mjesta citira Marx u *Prvoj adresi Generalnog vijeća o francusko-pruskom ratu* (vidi u 28. tomu, str. 5). Ipak, proglas se nije dovoljno jasno razgraničio od dinastičkih interesa Pruske u predstojećem ratu (vidi i nap. 42). 5 8

² Od jula do augusta 1870. održan je u Bloau veliki politički proces. Sedamdesetdve osobe bile su optužene za pripremanje atentata na Napoleona III i zbog pokušaja državnog udara. Među njima našli su se i poznati blankisti, kao Charles-Victor Jaclerd, Edme-Marie-Gustave Tridon, Gustave Flourens, Théophile-Charles Ferré i drugi, kao i Félix Pyat. Vrhovni sud osudio je većinu optuženih na robiju, zatvor i izgnanstvo od 5 do 20 godina. Tridesetdva optužena, među kojima su neki bili raskrinkani kao policijski doušnici, bila su oslobođena optužbe.

Fenians (fenijanci), članovi irske tajne organizacije, cilj im je bio stvaranje nezavisne Republike Irske, a time su, u stvari, zastupali interese irskih seljaka. Marx i Engels često su ukazivali na slabosti fenijanskog pokreta i kritizirali ga zbog njegove zavjereničke taktike, sektaških i građansko-nacionalističkih nedostataka. Ipak su cijenili revolucionarni karakter tog pokreta i nastojali da ga skrenu na put masovne borbe i zajedničkih akcija sa engleskom radničkom klasom. U septembru 1865. godine uhapšene su mnoge vođe pokreta (Thomas Clarke Luby, O'Leary, Jeremiah O'Donovan Rossa i drugi) i surovo zlostavljane.

- Usprkos tome, engleska vlada nije uspjela da ih takvim mjerama odvrti od njihove borbe protiv brutalne kolonijalne politike Engleske. 5
- ³ Misli se na recenziju prvog toma *Kapitala* od Hermanna Karla Friedricha Röslera u časopisu »Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik«. 5 9
- ⁴ Marx misli na Fechnerov zakon, koji izražava odnos između jačine nadražaja i odgovarajuće veličine osjeta. Prema tom zakonu intenzitet osjeta odgovara logaritmu nadražaja. Gustav Theodor Fechner bio je preteča eksperimentalne psihologije. Kao filozof borio se protiv materijalizma s panteističkih pozicija. 6
- ⁵ U listu »Volkswillen« od 2. aprila 1870. izašao je članak Lea Frankela *Ein belauschtes Zwiegespräch*. U njemu je Frankel postavio »formulu« koja treba da objasni suštinu vrijednosti (vidi u 39. tomu ovog izdanja, Prvi deo, pisma br. 270 i 271).
- ⁶ Na kongresu romanske federacije Međunarodnog udruženja radnika u La Šo de Fonu, od 4. do 6. aprila 1870. godine, na kojem se raspravljalo o stavu radničke klase prema političkoj borbi, došlo je do rascjepa između bakunjinista i pristaša Generalnog vijeća. Bakunjinisti su (vidi i nap. 160) osigurali nominalnu većinu, jer su se na kongresu pojavili i delegati beznadžajnih, ako ne i tobožnjih sekcija. Zaključili su da se potpuno uzdrže od političke borbe, uzurpirali su ime romanskog kongresa, izabrali novi federalni komitet i premjestili njegovo sjedište u La Šo de Fon. Tako su u romanskoj Švicarskoj nastala dva federalna komiteta: u Ženevi i u La Šo de Fonu. Kad je Generalno vijeće saznalo za događaje na kongresu, naložilo je 12. aprila 1870. Hermannu Jungu da pribavi daljnja obavještenja, koja su na više sjednica tokom maja i aprila bila podnesena Generalnom vijeću. Dvadeset devetog juna 1870, na žestok pritisak članova Ženevskog komiteta, Generalno vijeće je prihvatilo Marxovu *Rezoluciju Generalnog veća o Federalnom komitetu romanske Švajcarske* (vidi u 27. tomu, str. 353), nakon čega je samo komitet u Ženevi bio priznat kao romanski Federalni komitet. Preko Hermanna Junga, sekretara-korespondenta za Švicarsku, rezolucija je bila poslana u oba federalna komiteta i objavljena u listu »Solidarité« od 23. jula 1870. i u listu »Mirabeau«. Generalno vijeće je, poslije nekoliko pokušaja bakunjinista da sazovu povjerljivu konferenciju Međunarodnog udruženja radnika, odnosno da uklone Generalno vijeće, zaključilo na sjednici od 25. jula 1871. da, radi rješenja švicarskog spornog pitanja, tu stvar treba iznijeti na Londonskoj konferenciji, sazvanoj za septembar 1871. godine.
- U »Rezoluciji Londonske konferencije o sporovima u romanskoj Švicarskoj« (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 349 - 351) potvrđena je odluka Generalnog vijeća od 29. juna 1870. Jurskoj sekciji je savjetovano da se opet priključi romanskoj federaciji, da prihvati ime Jura federacije (Fédération Jurassienne). Na kongresu u Sonvillieu 12. novembra 1871 (vidi nap. 386) organizirali su se u Jura federaciju, koja je postala bakunjinistički centar unutar Međunarodnog udruženja radnika. 6 120 228 272 320 349 577
- ⁷ Vjerovatno je riječ o »Političkom pregledu« u listu »Volksstaat« od 16. jula 1870, iz kojeg su vidljiva nejasna shvaćanja Wilhelma Liebknechta o predstojećem izbivanju rata, karakteru rata i o odnosu snaga između Francuske i Pruske. 7
- ⁸ Engels je od kraja jula 1870. do februara 1871. pisao seriju članaka *Beleške o ratu* (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 9 - 214). Ti su članci izlazili u listu »Pall Mall Gazette« pod naslovom »Notes on the war«. U njima je Engels analizirao događaje francusko-pruskog rata. Ta serija članaka spada među njegove najznačajnije vojne napise.
- Prva tri članka bila su potpisana sa slovom »Z«, svi ostali objavljeni su bez potpisa. 9 14 18 27 43 44 46 129 144 216 593
- ⁹ Tokom 1866. godine Engels je za »Manchester Guardian« napisao niz članaka o prusko-austrijskom ratu pod nazivom *Beleške o ratu u Nemačkoj* (vidi u 27. tomu ovog izdanja, str. 135 - 153). 9

- ¹⁰ «Manchester Guardian» izvijestio je 22. jula 1870. pod naslovom «Meeting of Germans in Manchester» («Sastanak Nijemaca u Mančesteru») o jednoj priredbi na kojoj je započeta akcija sabiranja priloga za ranjenike iz njemačko-francuskog rata i za njihove porodice. 9
- ¹¹ Ne zna se gdje se nalazi ovo pismo. 9 11 13 40 66 67 - 69 76 95 98 102 106 161 162 180 212 215 234 236 313 319 339 353 355 361 362 374 390 404 406 418 427 435 500 508 511 520 530 531 535 543 548 - 550 559 561 587 597 614
- ¹² «Partant pour la Syrie» («Hajdno u Siriju»), francuska pjesma nastala početkom 19. stoljeća. Za vrijeme restauracije bila je znak prepoznavanja bonapartista. U Drugom carstvu bila je zvanična pjesma na svim svečanostima Napoleona III. 11 117
- ¹³ «Times» je 25. jula 1870. objavio nacrt tajnog ugovora što ga je Francuska 1866. godine predložila pruskoj vladi. U njemu se predviđalo da će Pruska dopustiti Francuskoj da anektira Belgiju i Luksemburg i da će joj, ako se zbog toga zarati s drugim evropskim zemljama, pružiti vojnu pomoć. Francuska se zato obavezala da će u ratu Pruske protiv Austrije 1866. ostati neutralna. Objavljivanje ovog nacrtu, koje je očito zamislilo Bismarck, trebalo je da javno mnjenje Engleske i Belgije usmjeri protiv Francuske. Bismarck je računao da će te države ili ući u rat na pruskoj strani ili da će time osigurati njihovu blagonaklonu neutralnost. 12 15
- ¹⁴ Dvadeset trećeg januara 1860. godine Engleska i Francuska sklopile su trgovinski ugovor. Francuska se odrekla zabrane uvoza, ali je uvela maksimalne carine u visini od 30% cijene robe. Član 2. ugovora izričito je obvezivao Francusku da carinu na uvezeni engleski ugljen snizi na 15 centima po dvostrukoj centi. Francuska je stekla pravo da većinu francuske robe izvozi u Englesku oslobođenu od carine. 12 15
- ¹⁵ Članovi ruske sekcije Međunarodnog udruženja radnika u Ženevi napisali su 24. jula 1870. Marxu pismo, koje su potpisali Nikolaj Utin, Viktor Bartenjev (Njetov) i Anton Trusov. Njime su obavijestili o borbi protiv neprestanih spletki i napada Mihaila Bakunjinina na članove ruske sekcije i romanske federacije Međunarodnog udruženja radnika. U pismu se dalje kaže da ruska sekcija želi izdati brošuru protiv Bakunjinina. Ta namjera nije bila ostvarena. Članovi ruske sekcije javili su Generalnom vijeću da se u Londonu nalaze S. G. Nečajev i V. I. Serebrenikov i da je Serebrenikov isposlovao u Parizu preporuku za Eugèna Dupont-a. U pismu Johannu Philippu Beckeru 2. avgusta 1870 (vidi u ovom tomu, Drugi deo, pismo br. 4.) Marx odgovara na pismo ruske sekcije. 12 15 18 121
- ¹⁶ Eugen Oswald je 18. jula 1870. pismeno predložio Marxu da potpiše proglas protiv njemačko-francuskog rata, koji je pripremila grupa njemačkih i francuskih emigranata. Marx, Engels i drugi članovi Međunarodnog udruženja radnika potpisali su proglas «Francuskom narodu! Njemačkom narodu!» Ipak, svoj su potpis uvjetovali jednom rečenicom, koju je Marx saopćio Oswaldu 3. augusta 1870 (vidi u ovom tomu, Drugi deo, pismo br. 6). «Volkstaat» je objavio taj proglas 31. augusta 1870. godine. 12 27 115 124 125 127 134
- ¹⁷ Engels je u septembru 1870. godine namjeravao preseliti iz Mančestera u London (vidi nap. 86). Pri traženju stana pomagali su mu Marx i, naročito, Jenny Marx (vidi u ovom tomu, Prilozi B, pismo br. 1). 12 13 16 40 129 593 596 597
- ¹⁸ Engelsovo predviđanje bilo je tačno. Šestoga augusta 1870. godine vodila se kod Forbaha (u Lotringiji, nedaleko od Sarbrikena) jedna od najvećih bitaka prve etape rata. Drugi korpus francuske vojske pod komandom generala Frossarda potukli su Prusi. U povijesnoj literaturi bitka kod Forbaha naziva se bitkom kod Špiherna. Engels je ponekad upotrebljavao taj naziv. 15 27

- ¹⁹ U ranijim izdanjima Engelsove bilješke o vojnoj snazi Pruske (uključivši njene saveznike) i Francuske bile su pogrešno objavljene sa Engelsovim pismom Marxu od 22. jula 1870. godine. Proračuni se djelomično podudaraju sa navodima iz njegovog članka *Beleške o ratu—I*, koji je Engels napisao između 22. i 27. jula 1870, no ipak su podaci u bilješkama potpuniji. Engels je ove bilješke priložio vjerovatno ili svom pismu od 31. jula 1870. ili svom drugom članku, koji je poslao Marxu između 28. i 31. jula 1870. godine. Nakon 31. jula Engels je slao svoje članke direktno listu »Pall Mall Gazette«. 16
- ²⁰ Prva stranica bilježaka u rukopisu je do ovog mjesta precrtana. 17
- ²¹ *Izjava* Fredericu Greenwoodu, koliko se zna, dosad još nije pronađena. 20
- ²² *Bas empire* (engl.: *lower empire*), u povijesnoj literaturi oznaka bizantskog carstva, uvriježen pojam za državu koja propada. Marx i Engels često su upotrebljavali taj izraz za Drugo carstvo. 21 29 31
- ²³ Marxova kći Jenny pisala je pod pseudonimom J. Williams od 27. februara do 19. aprila 1870. za list »La Marseillaise« niz članaka o irskom pitanju (vidi u 27. tomu ovog izdanja, str. 479 - 497), sadržajno usko vezanih uz Marxov članak *Engleska vlada i zatočeni fenijanci* (ibidem, str. 329 - 333). Marx je Jennynim člancima pridavao velik značaj. Treći članak napisali su zajedno. 23
- ²⁴ Prvog augusta 1870. godine Benjamin Disraeli govorio je u Donjem domu o mogućem zbližavanju Engleske i Rusije. Pozvao se na činjenicu da su Engleska i Rusija jedine sile koje se pridržavaju obaveza iz Bečkih ugovora od 1815, koji Pruskoj garantiraju pravo na saksonske pokrajine. Ostali garanti povrijedili su svoje obaveze: Austrija u ratu 1866. i Francuska 1870. godine.
Ipak, Disraeli nije spomenuo da je caristička vlada Bečkim ugovorima garantirani ustav kraljevine Poljske, koja je sa Rusijom bila povezana u personalnu uniju, uz odobrenje Engleske i Francuske 1832. godine nakon ugušivanja poljskog ustanka, stavila van snage. Isto tako bilo je i sa gancijama nezavisnosti slobodne države Krakov, koju je Austrija anektirala nakon slamanja ustanka 1846. godine. 24
- ²⁵ Redovni kongres Međunarodnog udruženja radnika bio je sazvan za 5. septembar 1870. godine u Majncu. U vezi sa izbijanjem njemačko-francuskog rata, Generalno vijeće zaključilo je 2. augusta 1870. da se kongres odloži. Obratilo se sekcijama Međunarodnog udruženja radnika za njihov pristanak. Marx, sekretar-korespondent za Njemačku, napisao je pismo *Odboru Socijaldemokratske radničke partije* (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 217). Odbor Socijaldemokratske radničke partije (vidi u ovom tomu, Drugi deo, pismo br. 10), sekcija njemačke jezične grupe u Švicarskoj (vidi 168), belgijska i romanska federacija Međunarodnog udruženja radnika saglasili su se sa odlukom Generalnog vijeća. Zatim je Generalno vijeće 23. augusta 1870. zvanično odgodilo sazivanje slijedećeg redovnog kongresa »do jednog prikladnijeg trenutka«. 24 121 128 275 296
- ²⁶ List »Solidarité« je 23. jula 1870. objavio *Rezoluciju Generalnog vijeća o Federalnom komitetu romanske Švajcarske* (vidi u 27. tomu ovog izdanja, str. 353 i u ovom tomu nap. 6). U primjedbi uredništva list je osporio Generalnom vijeću pravo da odlučuje o toj stvari. 24 126
- ²⁷ Kongres Međunarodnog udruženja radnika u Bazelu zasjedao je od 6. do 11. septembra 1869. godine. Baveći se pitanjima zemljišta, kongres je s većinom glasova zahtijevao da se privatno vlasništvo na zemlji ukine i zamijeni društvenim zemljišnim vlasništvom. Osim toga, prihvaćena je i rezolucija o nužnosti pozivanja radničkih sindikata na nacionalnom i međunarodnom planu.
Mihail Bakunjin nametnuo je kongresu diskusiju o nasljednom pravu, koja je trebalo da skrene s rješavanja najaktuelnijih zadataka evropskog proletarijata. Pri tome je došlo do prvog otvorenog sukoba između pristalica Marxovog i

Engelsovog naučnog komunizma i pobornika anarhističkih shvaćanja Baku-njina. Bakunjin nije dobio potrebnu apsolutnu većinu glasova za svoj prijedlog. Njegov pokušaj da prigrabi vodstvo Međunarodnog udruženja radnika nije uspio. 24

- ²⁸ *French branch* (Francuska sekcija). U jesen 1865. godine osnovana je u Londonu francuska sekcija. Osim proleterskih elemenata (Eugène Dupont, Hermann Jung, Paul Lafargue i drugi), u njoj je bilo i sitnoburžoaskih demokrata (Victor-P. Le Lubez i kasnije Félix Pyat, koji je pozivao na teror i ubistvo). Sedmog jula 1868. godine, na prijedlog Marxa, Generalno vijeće usvojilo je rezoluciju u kojoj se osuđuje avanturističko provokativni nastup Pyat-a (vidi u 27. tomu ovog izdanja, str. 349). Nakon toga sekcija se rascjepila, proleterski predstavnici su istupili, a grupa Félix-a Pyat-a nije više imala veze sa Međunarodnim udruženjem radnika. Međutim, ipak je i dalje nastupala kao takozvana Francuska federalna sekcija u Londonu i izdavala je dokumente u ime Međunarodnog udruženja radnika. Na takav postupak Generalno vijeće osvrnulo se u rezoluciji, koju je donijelo 10. maja 1870. godine (vidi u 27. tomu ovog izdanja, str. 349). 24 48 197 316 378
- ²⁹ Paul i Laura Lafargue stanovali su u pariskom predgrađu Levallois-Perret-u u neposrednoj blizini utvrđenja (vidi u ovom tomu, Prilozi B, pismo br. 1). 26 118 593
- ³⁰ Marx je radi lošeg zdravstvenog stanja boravio sa svojom porodicom u Remzegetu od 9. do 31. augusta 1870. godine. Za to vrijeme i dalje je radio na poslovima Međunarodnog udruženja radnika i Socijaldemokratske radničke partije (vidi nap. 42). 28 131 133 134 140 593 595
- ³¹ *Boustrapa* — nadimak Louisa Napoleona Bonaparte, sročeni od prvih slogova imena gradova Bolonje, Strasbura i Pariza. Taj nadimak je aluzija na Bonapartin pokušaj puča u Strasburu 30. oktobra 1836. i u Bolonji 6. augusta 1840, kao i na državni udar u Parizu 2. decembra 1851. godine, koji je doveo do uspostavljanja bonapartističke diktature u Francuskoj. 28 39
- ³² Borba za prevlast u Njemačkoj završila je konačnom pobjedom Pruske nad Austrijom u prusko-austrijskom ratu 1866. godine. Time je reakcionarna Pruska napravila odlučan korak na putu ka ujedinjenju Njemačke. Pruska monarhija anektirala je Hanover, Nasau, Izborni Heseni, Frankfurt na Majni i Šlezvig-Holštajn. Njemački Bundestag bio je raspušten, a Austriji je na taj način bio onemogućen daljnji nacionalni razvoj. Pruska je zadržala pravo da osnuje Sjeverno-njemački savez. 28
- ³³ *Badinguet* — nadimak Napoleona III, koji je 1846. godine u odijelu građevinskog radnika koji se tako zvao, pobjegao iz zatvora u Hamu. 29 31 35 50 351 600 609
- ³⁴ Na sjednici Generalnog vijeća od 2. augusta 1870. predsjedavajući John Weston izjavio je da je John Stuart Mill odobrio *Prvu adresu Generalnog vijeća o francusko-pruskom ratu* (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 3 - 7). 29
- ³⁵ *Peace Society* (Liga mira) bila je građansko-pacifistička organizacija. Osnovana je 1816. godine u Londonu, a podupirali su je freetraderi. Generalnom vijeću stavila je na raspolaganje 20 £ za širenje *Prve adrese Generalnog vijeća o francusko-pruskom ratu* (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 3 - 7). Tim novcem Johann Philipp Becker štampao je u Ženevi proglas na njemačkom i francuskom jeziku u 30 000 primjeraka. 29 39 58 140 594
- ³⁶ Autor članka *Our uncultivated lands* je Frederick A. Maxse. 30
- ³⁷ Engels je namjeravao da napiše knjigu o povijesti Irske, a radio je na tome posljednjih mjeseci 1869. i u prvoj polovini 1870. godine. Htio je da na primjeru Irske raskrinka sistem i metode engleskog kolonijalnog gospodstva i istakne

njihove posljedice za povijesnu sudbinu potlačenih naroda i naroda tlačitelja da bi naučno obrazložio stav Međunarodnog udruženja radnika prema irskom pitanju. Marx je planiranom djelu pridavao velik značaj i stalno je pomagao Engelsu u njegovim studijama. Međutim, Engels je stigao da napiše samo prvu glavu *Priradni uvjeti*, a druga, *Istorija Irske*, ostala je nedovršena (vidi u 27. tomu ovog izdanja, str. 379 - 409). Uslijed političkih događaja u ljeto 1870. godine nije mogao započeti posljednja dva poglavlja, iako je uglavnom prikupio materijale za cijelo djelo. 30 363

- ³⁸ Nakon poraza francuske vojske kod Forbaha (Špiherna) i Werta, u Parizu su od 7. do 9. augusta 1870. održane masovne demonstracije protiv vlade. Demonstranti, uglavnom radnici, okružili su zgrade zakonodavne (bonapartističke) skupštine i zahtijevali uspostavljanje republike i naoružavanje naroda. Vlada je sa žandarmerijom i trupama krenula na demonstrante. Te masovne demonstracije gotovo se poklapaju s godišnjicom narodnog ustanka u Parizu od 10. augusta 1792, koji je doveo do pada burbonske monarhije i do proglašenja Prve Republike.

Desetog avgusta 1870. godine izašao je u listu «Pall Mall Gazette» pod naslovom «Affairs in Paris» [«Događaji u Parizu»] izvještaj o tim događajima. 31

- ³⁹ Engels time misli na urednika lijevo-republikanskog lista «La Marseillaise» Victor-Henrija de Rochefort-a. On je od februara 1870. godine u zatvoru Sainte-Pélagie izdržavao šestomjesečnu kaznu zbog članka o ubistvu novinara Victora Noira, koje je izvršio princ Pierre Bonaparte. Taj članak izašao je 12. februara 1870. u listu «La Marseillaise». «La Marseillaise» je zbog svog istupanja protiv vladajućih krugova Drugog carstva bila zabranjena od 19. maja do 20. jula 1870. godine. Devetog septembra 1870. potpuno je prestala izlaziti. 31

- ⁴⁰ Te primjedbe o njemačko-francuskom ratu upotrebio je Engels u svom članku *Beleške o ratu - VI* (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 31 - 33). 32

- ⁴¹ *Schillerov institut* bio je centar kulturnog i društvenog života njemačke kolonije u Mančesteru. 32

- ⁴² Iz Njemačke je Marx dobivao pisma braunšvajskog odbora Socijaldemokratske radničke partije i druge materijale. Ajzenahovci su bili podijeljenog mišljenja pri ocjeni karaktera prve etape njemačko-francuskog rata.

«Volksstaat», Wilhelm Liebknecht i August Bebel su istakli da je tim ratom rukovodio ne samo Napoleon III nego i Bismarck. Ipak su krivo sudili da je rat s njemačke strane prvenstveno pravedan rat protiv bonapartističkih prijetnji. Braunšvajski odbor je okarakterizirao rat kao nacionalni obrambeni rat. S tog gledišta kritizirao je i uredništvo lista «Volksstaat», ali je propustio da istakne dinastičke interese Pruske. Radi jedinstvenog stava sa Liebknechtom i Bebelom braunšvajski odbor obratio se Marxu i zatražio da iznese svoje mišljenje o stavu njemačkog proletarijata prema njemačko-francuskom ratu. Na to su Marx i Engels odgovorili u *Pismu Odboru Socijaldemokratske radničke partije* (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 217/218), koje su definitivno napisali kad su se sastali u Mančesteru između 22. i 30. augusta 1870. godine. Pismo je bilo poslano u Njemačku s Marxovim potpisom. To pismo i *Prva adresa Generalnog vijeća o francusko-pruskom ratu* (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 3 - 7) pomogli su Socijaldemokratskoj radničkoj partiji u ispunjenju njenih historijskih zadataka. 33 35 38 44 48 172

- ⁴³ Koncept članka *O Karlu Blindu* (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 215 - 216) Marx i Engels napisali su, očigledno, s namjerom da raskrinkaju stav sitno-buržoaskog demokrate Karla Blinda. Blind je sve više skretao na poziciju nacionalnoliberalizma. Tokom njemačko-francuskog rata u engleskoj i njemačkoj štampi propagirao je nacionalističke ideje. 34

- ⁴⁴ Prema zaključku Bečkog kongresa 1815. godine, sjeverna područja Savoje (Osinji i Šable), koja graniče sa Švicarskom, proglašena su neutralnom zonom.

Nakon rata Francuske i Pijemonta protiv Austrije, Austrija je 1859. anektirala Savoju i Nicu. Švicarska je potom zahtijevala pripajanje tih neutralnih područja njenom teritoriju. 34

- ⁴⁵ Engels misli na radnike zaposlene oko preuređivanja Pariza i drugih velikih gradova. Pri tome su neophodni opsežni radovi pedesetih i šezdesetih godina prošlog stoljeća provedeni pod vodstvom prefekta departmana Sene, Gerges-Eugène-a Haussmanna. Pored uljepšavanja aristokratske četvrti, između ostalog, proširene su ulice i sagrađene duge prave ulice da bi se za vrijeme narodnih ustanaka vladinim trupama omogućio upad s artiljerijom. Ostvarenjem ovog projekta, na kojem su Haussmann i njegovi ljudi zaradili milione, dio proletarijata se za neko vrijeme zaposlio. Bonaparte je to iskoristio da ojača svoj utjecaj na te slojeve proletarijata. 35
- ⁴⁶ Sedmog avgusta 1870. Ludwig Kugelmann pisao je Marxu u dužem pismu: «Ovdje je rat u svim klasama stanovništva nadasve popularan, jer je po izgledu napadački rat. Ne bih znao nikog, osim ograničene ili zainteresirane stranke gvelfa, tko Bonaparti ne želi propast. Sve tegobe i žrtve spremno se podnose . . . To opće oduševljenje, osim što počiva na obrani od drske invazije, na mržnji protiv Bonaparte, zasniva se i na uvjerenju da će iz te krvave žetve proizaći *njemačko jedinstvo* . . . Političkim ujedinjenjem (stoljećima odgađanim) čitav građanski razvitak bit će ubrzan i tako će njemački proletarijat dobiti teren na kome će se moći organizirati na nacionalnom planu, a uskoro će sigurno i zauzeti istaknuto mjesto u općem radničkom pokretu.» 36
- ⁴⁷ U pismu od 13. augusta 1870. Wilhelm Liebknecht je upitao Marxa: «Da li je tačno da je Engels uhvatilo patriotsko ludilo? Navodno je tako javio list „Elberfelder Zeitung.“ 36
- ⁴⁸ *Chassepot* — puška koju je usavršio Antoine Chassepot. Tom vrstom pušaka bila je naoružana francuska vojska 1866. godine. 37
- ⁴⁹ Na sjednici Rajhstaga od 21. jula 1870. odlučivalo se o odobravanju ratnih kredita. Prema poslovniku govorio je i August Bebel i izjavio u svoje ime i u ime Wilhelma Liebknechta: «Budući da je, kako smo čuli, želja Doma da se dnevni red raspravi bez debate, mi smo sporazumni da debatu ne izazivamo, iako se ništa ne slažemo s namjerom Doma. Odlučili smo da se u predstojećem pitanju *uzdržimo od glasanja*, a naše obrazloženje priložit ćemo aktima Doma u pismenoj izjavi.» Zatim je došlo do glasanja. Bebel i Liebknecht bili su jedini poslanici sjevernonjemačkog Rajhstaga koji su se uzdržali od glasanja. Poslanici Općeg njemačkog radničkog saveza glasali su bezrezervno za odobrenje ratnih kredita i time olakšali nacionalističku propagandu vladajućih klasa.
- Marx je, 26. jula 1870, u Generalnom vijeću izvjestio o istupu Bebel i Liebknechta pred sjevernonjemačkim Rajhstagom. Vijeće je odobrilo izjavu vođa Socijaldemokratske radničke partije. Marx ju je preveo na engleski jezik, a objavljena je 6. augusta u listu «The Bee-Hive Newspaper» u izvještaju o sjednici Generalnog vijeća. 38 119
- ⁵⁰ Sedmog augusta 1870 (vidi nap. 46) Ludwig Kugelmann pisao je Marxu: «U listu „Zukunft“ pročitao sam kratak izvještaj o zahtjevu Generalnog vijeća u pogledu ovog rata i priznajem da ne razumijem pasus — Nijemci treba da se ograniče samo na obranu, ne treba da vode rat protiv francuskog naroda. — 1. Ne znam kako je to strateški moguće; 2. Narod koji nije spriječio rat, što ga je tako bijedno provocirala njegova vlada, mora snositi posljedice». 38
- ⁵¹ Marx misli na jednu tvrdnju iz *Prve adrese Generalnog vijeća o francusko-pruskom ratu* (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 5). 39 134
- ⁵² *Nacionalni konvent* u Francuskoj osnovan je za vrijeme francuske revolucije kao posljedica pariskog narodnog ustanka 10. avgusta 1792. godine. Sastojao

- se od 750 poslanika, koje je izabralo čitavo muško stanovništvo zemlje (uz iznimku kućne posluge). Objavio je svrgnuće kralja i 22. decembra 1792. proglasio Prvu Republiku. Konvent je bio instrument revolucionarno-demokratske diktature jakobinaca (2. juna 1793. do 27. jula 1794). Uklonio je posljednje ostatke feudalizma, izglasao građansko-demokratski ustav i odlučno se borio protiv unutrašnje i vanjske kontrarevolucije. Poslije kontrarevolucionarne zavjere 9. termidora (27. jula 1794) Konvent je postao instrument kontrarevolucionarne krupne buržoazije. Dvadeset petog oktobra 1795. Konvent je bio raspušten. 40
- ⁵³ Engels uspoređuje Alzas i Lorenu sa talijanskom Venecijom. To područje, koje je od 1797. do 1805. i od 1815. do 1866. bilo pripojeno Austriji, predstavljalo je stalan izvor nemira. Talijanski oslobodilački pokret protiv austrijskog ugnjetavanja nastao je u Veneciji. 40
- ⁵⁴ Engels aludira na opsadu francuske armije pod komandom maršala Bazaine-a u tvrđavi Mec. Ta armija bila je prisiljena 27. oktobra 1870. da kapitulira. Engels uspoređuje taj poraz sa porazom maršala Mac-Mahona u bici kod Werta 6. augusta 1870. i sa kapitulacijom austrijskog generala Mack von Leibericha pred Napoleonom I 1805. godine u Ulmu. 40
- ⁵⁵ *Istina o prošloj nedelji* — porazi francuske vojske 14. augusta 1870. u bici kod Colombea-Nuija (bitka kod Bornija), 16. augusta 1870. u bici kod Mars-la-Tura (bitka kod Vionvilea) i 18. augusta 1870. u bici kod Gravelotea (bitka kod St. Privata). 40
- ⁵⁶ *Bitka od četvrtka* — bitka kod Gravelotea (bitka kod St. Privata), u kojoj su njemačke trupe pobijedile francusku Rajnsku armiju. 41
- ⁵⁷ List «Le Temps» objavio je 19. augusta 1870. *Lettres de Londres. 14 août 1870* Louis-a Blanca. 42
- ⁵⁸ «Times» je 22. avgusta 1870. objavio pismo člana parlamenta Francisa Douglasa Elchoa, u kojem Elcho iznosi svoje poglede o organizaciji vojske u Njemačkoj, Francuskoj i Engleskoj. 42
- ⁵⁹ Pjesmu *Hura, Germania!* napisao je Ferdinand Freiligrath 25. jula 1870. godine. Objavljena je 20. augusta 1870. u listu «Pall Mall Gazette». 42 161
- ⁶⁰ Usporedi William Shakespeare, *Henri IV*, prvi dio, 3. čin. 42
- ⁶¹ Misli se na tilzitski mir kojim je 9. jula 1807. okončan rat Francuske i Pruske. Mirovni uvjeti bili su za Prusku krajnje teški. Morala je ustupiti više od polovine svog teritorija, a time je izgubila više od polovinu svog stanovništva. Osim toga, obavezala se da će staviti Napoleonu I svoje trupe na raspolaganje u njegovim osvajačkim pohodima protiv drugih naroda. Dopunskim sporazumom Pruska je morala, sve dok ne plati sve zatražene kontribucije, trpjeti na svom teritoriju neodređen broj okupacionih trupa. 44
- ⁶² Po svojoj prilici, riječ je o sljedećem: prilikom audijencije francuskog ambasadora, generala Fleuryja, 30. augusta 1870. Aleksandru II, on je obećao da će svom ujaku Wilhelmu I poslati lično pismo i zamoliti ga da se ne povrijedi francuski nacionalni ponos. 44
- ⁶³ Ferdinand Freiligrath, *An Wolfgang im Felde*, pjesma njegovom najstarijem sinu, koju je napisao 12. augusta 1870. 45 47
- ⁶⁴ List «Allgemeine Zeitung» objavio je 18. avgusta 1870. u svom prilogu pismo Davida Friedricha Strauša «Ernstu Renanu», pisano 12. augusta 1870. 45
- ⁶⁵ Preinačeni stihovi pjesme Heinricha Heinea *Die Grenadiere* iz «Knjige pjesama». 46

- ⁶⁶ *Arkadin* – ironičan naziv za bonapartističku većinu u Zakonodavnoj skupštini. Taj izraz nastao je vjerovatno po imenu jednog kluba u Rue des Arcades u Parizu, čiji su članovi bili pristaše Napoleona III, a također i u vezi sa Arkadanim, stanovnicima Arkadije na antičkom Peloponezu, koji su se, prema grčkoj mitologiji, isticali naivnošću i bezazlenošću. 46
- ⁶⁷ Vojska maršala Bazaine-a opkoljena u tvrđavi Mec kapitulirala je 27. oktobra 1870. 46 51
- ⁶⁸ Završetku Engelsovog članka *Beleške o ratu—XIII* (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 58 - 60) dodao je Frederic Greenwood, urednik lista »Pall Mall Gazette«, slijedeći pasus: »Veoma je vjerovatno da će opsada Strasbura uskoro završiti predajom tvrđave. Očigledno Nijemci je ozbiljno opsjedaju. Do jučer ujutro bombardiranje iz Kela trajalo je bez prestanka tri dana i tri noći. Prusi su istovremeno primakli svoje predstraže na udaljenost od 500 do 800 jardi od tvrđave. Arsenal je obasut tanadima, a nekoliko upravo postavljenih topova smjesta će otvoriti vatru na položaje.«
U svom članku *Beleške o ratu—XVII* (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 75 - 77) Engels je dao tačan prikaz zašto su i kako njemačke trupe opsjedale Strasbur. 47
- ⁶⁹ Petog septembra 1870. Federalno vijeće u Parizu poslalo je Marxu i Johannu Georgu Eccariusu pismo s potpisom Henri Bachrucha, u kojem moli da se odmah izda proglas njemačkom narodu. Pismu je bio priložen proglas »Au peuple allemand, à la démocratie socialiste de la nation allemande«, izdan u ime francuskih radničkih društava i sekcija Međunarodnog udruženja radnika. Taj proglas objavljen je 11. septembra 1870. u listu »Volksstaat« pod naslovom »Njemačkom narodu! Socijaldemokratima Njemačke«. 48 50 53 55 137
- ⁷⁰ Marxovo pismo Federalnom vijeću do sada još, koliko se zna, nije pronađeno. 48
- ⁷¹ Nakon pada Drugog carstva Victor-Henri de Rochefort postao je član odbora za obranu Pariza. Dobio je naređenje da rukovodi komisijom za barikade, koja je bila zadužena za izgradnju obrambenih objekata (barikada i rovova) na pariskim ulicama. 48
- ⁷² Engelsovo djelo *Njemački seljački rat* (vidi u 10. tomu ovog izdanja, str. 245 - 348) ponovo je izdano 1870. godine u nakladi lista »Volksstaat« i opremljeno kratkim Engelsovim predgovorom (vidi u 27. tomu ovog izdanja, str. 322 - 328). Predgovor je izašao već 2. i 6. aprila 1870. u listu »Volksstaat«. Engels je u njemu analizirao razvitak i odnose snaga u posljednjih 20 godina u Njemačkoj. Kao »slijedeći, najhitniji zadatak njemačkog radničkog pokreta« naveo je da socijal-demokratski pokret treba da obuhvati i poljoprivredne radnike kao »najbrojnije i najprirodnije saveznike« industrijskih radnika i dokazao da su sitni seljaci i zakupci potencijalni saveznici radničke klase.
Već 1874. godine osjetila se potreba za trećim izdanjem *Seljačkog rata*, koje je izašlo 1875. godine u Lajpcigu (vidi nap. 703). 50 227
- ⁷³ Engels misli na plebiscit što ga je u maju 1870. provela vlada Napoleona III. Ja bi učvrstila svoj nesigurni položaj. Glasačka pitanja bila su formulirana tako da bi nepovjerenje politici Napoleona III značilo ujedno i nepovjerenje bilo kakvim demokratskim reformama. Usprkos tom demagoškom manevru, plebiscit je ukazao na porast opozicionih snaga: 1,5 milion glasova bio je protiv vlade, 1,9 miliona nije glasalo. Marx daje karakteristiku plebiscita u *Prvoj adresi Generalnog vijeća o francusko-pruskom ratu* (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 3 - 4). 50
- ⁷⁴ Na početku njemačko-francuskog rata članovi njemačke kolonije u Mančesteru, Carl Schorlemmer, J. G. Wehner i drugi, osnovali su komitet za pomoć žrtvama rata. Sakupljali su novac za porodice palih boraca i kupovali potrebne stvari

za ranjenike. Engels je bio član tog komiteta, ali kad je rat u septembru 1870. godine na njemačkoj strani izgubio obrambeni karakter, Engels je istupio iz komiteta. 51

- ⁷⁵ Odbor Socijaldemokratske radničke partije u Braunšvajgu objavio je manifest o ratu 5. septembra 1870. u vidu letka, a 11. septembra 1870. u listu «Volksstaat», Braunšvajški odbor je u manifestu pozivao na borbu protiv nastavljanja njemačko-francuskog rata, koji je nakon poraza kod Sedana poprimio osvajački karakter. Zasnovan na uputama Marxa i Engelsa, manifest je orijentirao njemačke radnike u borbi u novoj fazi njemačko-francuskog rata. Manifest je sadržavao izvatke iz Marxovih i Engelsovih pisama braunšvajškom odboru (vidi nap. 42) i napomenu da su neke dijelove napisali «neki od naših najstarijih i najzaslužnijih drugova u Londonu». 53 55 137 140
- ⁷⁶ Generalno vijeće i, posebno, Marx snažno su sudjelovali u pokretu engleskih radnika za pomoć Francuskoj Republici, proglašenoj 4. septembra 1870, te za njeno diplomatsko priznavanje od engleske vlade. Već od 5. septembra 1870. održavani su u Londonu, Bermingemu, Njukasu i u drugim velikim gradovima, uz podršku tređjuniona, masovni sastanci i demonstracije, na kojima su radnici rezolucijama i peticijama potvrđivali svoje simpatije za Francusku Republiku i pospješili njeno priznavanje. Vladajući krugovi Engleske ipak su se bojali produbljena revolucionarne krize u Francuskoj i zato su odgađali priznavanje. Istom poslije formiranja kontrarevolucionarne Thiers-ove vlade, u februaru 1871. godine, engleska vlada priznala je Francusku Republiku. 53 160 238
- ⁷⁷ Engels misli na građansku revoluciju u Španiji, koja je Isabelu II prisilila da abdicira, i koja je započela u septembru 1868. godine ustankom mornarice. Narodne mase aktivno su učestvovala u tom ustanku. Na vlast su došli buržoazija i velikoposjednici. Protiv volje naroda konstituirana ja građansko-ustavna monarhija. Godine 1873. radikalne snage dovele su do proglašenja prve španske republike i prihvaćanja republikansko-federativnog ustava. Zbog rascjepa u republikanskim snagama i porasta kontrarevolucije, krupna buržoazija i velikoposjednici mogli su 1874. godine restaurirati burbonsku dinastiju. 55
- ⁷⁸ *Carinski parlament* — vrhovni organ njemačkog carinskog saveza, oformljen za vrijeme preuređivanja carinskog saveza u julu 1867. godine. Carinski parlament pospješio je privredno jedinstvo Njemačke. Sastojao se od poslanika sjevernonjemačkog Rajhstaga i zastupnika južnonjemačkih država. Trebao se baviti isključivo pitanjima trgovinske i carinske politike. Bismarck je, naprotiv, nastojao da se ovlaštenja ovog organa protegnu i na politička pitanja. Pri tome je naišao na žestok otpor zastupnika južne Njemačke. 56
- ⁷⁹ Zbog izdavanja manifesta o ratu 9. septembra 1870. uhapšeni su i zatvoreni u tvrdavi Bojen kod Lecena članovi braunšvajškog odbora Socijaldemokratske radničke partije Wilhelm Bracke, Leonhard von Bonhorst, Samuel Spier, Hermann August Kühn i Heinrich Gralle, kao i vlasnik štamparije Sievers. Marx je 13. septembra 1870. godine primio od Wilhelma Liebknechta vijest o hapšenjima i smjesta poduzeo mjere da se pred javnošću ožigoše taj samovoljni akt pruskih militarista, koji je bio uvod u policijske progone socijaldemokrata u Njemačkoj. Na sjednici Generalnog vijeća od 20. septembra 1870. Marx je izvjestio o hapšenjima i naglasio da su bez ikakve pravne osnove. Također je i na slijedećim sjednicama Generalnog vijeća, 27. septembra i 11. oktobra 1870, informirao Vijeće o novim samovoljnim mjerama pruskih i saksonskih vlasti protiv radničkog pokreta u Njemačkoj. Članovi braunšvajškog odbora pušteni su iz istražnog zatvora 30. marta 1871. godine. Sudeње je održano u novembru 1871 (vidi nap. 235). 57 58 137 140 143 155 183 238

- ⁸⁰ Proglas Victora Hugoa «Aux allemands» objavljen je 10. septembra 1870. u «Rappelu» i u listu «Moniteur universel». 57
- ⁸¹ List «Königlich Preussischer Staatsanzeiger» objavio je 7. septembra 1870. jedno pismo Wilhelma I njegovoj supruzi Augusti Mariji Luisi Katarini. 57
- ⁸² *Demagozi* — naziv njemačke reakcije za predstavnike naprednog liberalno-demokratskog pokreta među njemačkom inteligencijom i studentima. Taj pokret nastao je poslije rata protiv napoleonske Francuske 1812 - 1813. Bio je upravljen protiv reakcionarnog poretka u njemačkim državama i zahtijevao je ujedinjenje Njemačke. Progoni tog pokreta, tj. demagoga od strane reakcije počeli su nakon donošenja karlsbadskih zaključaka 1819. godine (vidi nap. 323) i opet su nastavljeni 1830. poslije francuske julske revolucije. Tokom 1831 - 1834. zakoni protiv demagoga izgrađeni su u cjelovit sistem pravosudnog i policijskog terora. 58 143 267 396
- ⁸³ Prijestolonasljednik Pruske Friedrich Wilhelm bio je oženjen sa kćerkom britanske kraljice Viktorije. 58
- ⁸⁴ Miting, o kojem govori Marx, sazvali su za 13. septembar 1870. Labour Representation League (vidi nap. 415) i vode tredjuniona u čast Francuske Republike. Rezolucija, koju je predložio George Howell, sadržavala je izraze simpatija za francuski narod i dobre želje za «mirmo utemeljenje republike». Završavala je pozivom engleskoj vladi da zvanično prizna Francusku Republiku. Pošto je rezolucija bila prihvaćena, član Generalnog vijeća Robert Applegarth predložio je drugu rezoluciju, u kojoj se engleska vlada poziva da upotrebi sav svoj utjecaj da okonča rat između Njemačke i Francuske i da protestira protiv bilo kakvog komadanja Francuske, jer bi to neizostavno zaoštrilo političku situaciju u Evropi. Nadalje, engleska vlada trebala se zauzeti za to da mirovni ugovor sadrži takve uvjete koji garantiraju dugotrajan mir u Evropi. Poslije žive diskusije rezolucija, koju je predložio Applegarth, usvojena je s većinom od 7 glasova. 59 140
- ⁸⁵ Pod *instrukcijom za Belgiju* Marx vjerovatno misli na pismo Césaru De Paepu od 14. septembra 1870 (vidi u ovom tomu, Drugi deo, pismo br. 16). Ne zna se gdje se nalaze instrukcije poslane u Švicarsku i Sjedinjene Države. 59
- ⁸⁶ S ovim pismom završava redovita prepiska između Marxa, koji je stanovao u Londonu, i Engelsa koji je prebivao u Mančesteru. Engels se 20. septembra 1870. preselio u London, 122, Regent's Park Road, N. W., pošto je sradio sve poslove, koji su proizašli iz njegovog istupanja iz firme Ermen & Engels. Stanovao je u blizini Marxa. Otada su se sastajali gotovo svakodnevno, a dopisivali su se samo kad jedan od njih nije bio u Londonu. 60
- ⁸⁷ Riječ je o proglasu marsejske sekcije Medunarodnog udruženja radnika «Aux travailleurs allemands!», sastavljenom i objavljenom kao letak u prvoj polovini septembra 1870. godine. Letak je 25. septembra 1870. izašao u listovima «L'Internationale» i u «Bulletin de la Fédération ouvrière rouennaise». Marx je kritizirao proglas zbog njegovih šovinističkih tendencija. 60
- ⁸⁸ Po savjetu liječnika, Marx je radi oporavka boravio od oko 16. do 29. augusta 1871. u Brajtonu, jer mu je zbog pretjeranog rada zdravlje bilo veoma narušeno. 61 242 243 245
- ⁸⁹ Gradansko-liberalni tjednik «Public Opinion» preštampao je 19. augusta 1871. iz lista «National-Zeitung» od 30. jula 1871. pogrđan članak o Marxu i Medunarodnom udruženju radnika, pod naslovom «A German View of the International» a prenijeli su ga i ostali listovi. Marx je na to odgovorio pismom *Uredniku lista «Public Opinion»* (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 321 i 322), koji je 26. augusta 1871. objavio pismo zajedno sa izvinjenjem koje je Marx od njega zahtijevao.

Očito je taj broj tjednika »Public Opinion« od 19. augusta bio u Engelsovim rukama već 18. augusta. 61 65

⁹⁰ Marxove kćeri Jenny i Eleanor pošle su početkom maja 1871. godine Lauri Lafargue u Bordo i provele mjesec juni i juli 1871. u pirinejskom kupalištu Banjer-de-Liçon zajedno sa Laurom i Paulom Lafargue-om. Početkom augusta Lafargue je morao pobjeći u Španiju (vidi nap. 93). Jenny i Eleanor Marx bile su uhapšene u Lišonu i zatim su morale napustiti Francusku. O tim događajima pisala je Jenny Marx u pismu izdavaču tjednika »Woodhull & Claflin's Weekly« (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 535 - 543), kao i Karl Marx u *Pismu uredniku lista »The Sun«, Charlesu Dana-i* (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 324 - 326). 62 64 207 210 226 241 243 246 253 256 280 599 602 606 608

⁹¹ S. G. Nečajev primljen je 1869. godine u udruženje Mihaila Bakunjinca. U mnogim gradovima Rusije razvio je živu djelatnost i osnovao zavjereničko društvo nazvano »Narodni sud«. U društvima, koja je organizirao, propovijedale su se anarhističke ideje od »općem sveuništenju« i dijelili anarhistički leci.

Privučeni oštrom kritikom carističke samovlasti i pozivima na energičnu borbu protiv carizma, u Nečajevljevu organizaciju stupali su studenti i intelektualci demokrati. Bakunjin je Nečajevu, kao predstavnik »Alliance révolutionnaire européenne«, dodijelio »svjedočanstvo i punomoć«, što je Nečajev iskoristio da svom društvu prisvoji ime Međunarodnog udruženja radnika i da se izdaje za njegovog predstavnika. To je bio jedan od glavnih manevara sa kojim je Nečajev obmanjivao svoje pristaše.

Zajedno s razbijanjem Nečajevljeve organizacije i s procesima protiv njenih članova u ljeto 1871. u Petrogradu (vidi nap. 530), otkrivene su metode pomoću kojih je Nečajev pokušao ostvariti svoje ciljeve: ucjenjivanje, zastrašivanje, prevara itd. Nečajev je pobjegao preko granice i počeo usmeno i pismeno prenositi glasine da je bio uhapšen, ali da je na putu u progonstvo uspio pobjeći i da postoji tajna naredba da bude ubijen.

Protiv djelatnosti Nečajeva (vidi u 29. tomu ovog izdanja). Marx je, na temelju odluke Londonske konferencije Međunarodnog udruženja radnika od 14. oktobra 1871, napisao *Izjavu Generalnog vijeća o zloupotrebi imena Internationale od strane Nečajeva* (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 356). 62 343

⁹² Za učesnike Pariske komune, koji su pobjegli pred progonima versajske vlade, Generalno vijeće organizovalo je od juna 1871. materijalnu pomoć i tražilo im zaposlenje. Inicijator te akcije solidarnosti bio je Marx, a pri tome su mu aktivno pomagale njegova žena i njegove kćeri. Radi zaštite emigranata Generalno vijeće osnovalo je u julu, 1871.¹ odbor, kome su pripadali Marx, Engels, Jung i drugi članovi Vijeća. Radi suradnje, Marx je organizirao grupu sitnoburžoaskih radikala i republikanaca (Edward Spencer Beesly, Frederic Harrison, Thomas Allsop i drugi), ali je ipak bio prinuđen da se suprotstavi njihovim pokušajima da u prvom redu pomažu sitnoburžoaske emigrante. Petog septembra 1871, zbog napornog rada na pripremama Londonske konferencije, Marx i Engels istupili su iz ovog komiteta, a na njihova mjesta došli su drugi članovi Generalnog vijeća. Marx je i dalje aktivno pomagao rad odbora. 63 64 66 226 241 245 279 360 493 603

⁹³ Paul i Laura Lafargue živjeli su 1871. u Bordou. Živo su sudjelovali u razvitku Međunarodnog udruženja radnika, a Paul Lafargue je u Bordou organizirao borbu za pomoć Pariskoj komuni. Da izbjegne hapšenje, morao je krajem maja 1871. napustiti Bordo i otišao je u Banjer-de-Liçon, malo lječilište na španjolskoj granici. Laura Lafargue, Jenny i Eleanor Marx krenule su za njim (vidi nap. 90). Početkom augusta 1871, da bi izbjegao progone versajske vlade, Paul Lafargue morao je pobjeći u Španiju. Na zahtjev Thiers-ove vlade, 11. augusta 1871. uhapsila ga je španjolska vlada, ali ga je ipak ubrzo oslobodila. Marx o

tome izvještava u *Pismu uredniku lista »The Sun«, Charlesu Dana-i* (vidi u 28 tomu ovog izdanja, str. 324 - 326). 64 65 602 608

- ⁹⁴ Lasalovci, koji su ušli u Udruženje za obrazovanje radnika u Londonu (vidi nap. 148), vodili su protiv Marxa klevetničku kampanju. Pronijeli su glastnu da je Marx proneverio novac, koji je Udruženje sakupilo za peštanske krojače u štrajku. Iako je Marx objasnio da je novac zbog završetka štrajka uplaćen fondu za emigrante Pariske komune, te su se glasine i dalje širile, a vodstvo Društva nije ih opovrglo. To je potaklo Marxa da početkom augusta privremeno istupi iz Udruženja. U decembru 1871. godine lasalovci su isključeni iz Društva (vidi nap. 398). 64 244
- ⁹⁵ Engels je na sjednici Generalnog vijeća od 22. augusta 1871. godine predložio da se pozovu američki radnici da pomognu izbjeglim komunarima. Generalno vijeće ovlastilo je Marxa da sastavi i pošalje proglas u Sjedinjene Države. U svom pismu Friedrichu Bolteu od 25. augusta 1871. Marx je najavio proglas, a poslao ga je Friedrichu Sorgeu 5. septembra 1871. (vidi u ovom tomu, Drugi deo, pisma br. 87 i 91.)
Ne zna se gdje se nalazi taj proglas. 64 65 242 247
- ⁹⁶ Jules Favre vodio je protiv svog prijašnjeg prijatelja Laluyéa i listova «La Vérite» i «L'Avenir liberal» proces zbog klevetanja. Ti listovi bili su izvijestili da je Laluyé za vrijeme prve opsade Pariza isporučio Jean-Baptiste-u Millière-u dokumente, koji Favre-a terete da je na prevaru stekao nasljedstvo, zatim zbog bigamije i falsificiranja. Bigamiju u falsificiranje Favre je priznao, jer je to bilo u interesu njegove djece. Laluyé je bio osuđen na godinu dana zatvora i 1000 franaka novčane kazne, a izdavači oba lista na mjesec dana zatvora i 500 franaka novčane kazne.
«Times» je, izvještavajući o tom procesu, kao i ostali listovi, gotovo svakodnevno mijenjao svoje stanovište; čas je bio za Favre-a, čas za Laluyéa. 66
- ⁹⁷ «*Evening Standard*» objavio je 2. septembra 1871. klevetnički članak o Marxu, preuzet iz lista «Public Opinion» (vidi nap. 89). Marx je napisao dopis *Uredniku lista »Evening Standard«* (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 328) i priložio prepis svoje izjave uredniku lista «Public Opinion» sa zahtjevom da ih objavi. 66
- ⁹⁸ Da bi se konsultirao sa drom Gumpertom o svom zdravstvenom stanju, Marx je boravio u Mančesteru od 22. maja do otprilike 3. juna 1873. godine. 67 520
- ⁹⁹ Izvještaj *Zavjera protiv Međunarodnog udruženja radnika* (vidi u 29. tomu ovog izdanja, str. 269 - 380), koji su napisali Engels i Paul Lafargue (u periodu od aprila do jula 1873), a Marx zajedno s Engelsom samo zaključak, objavljen je kao brošura na francuskom jeziku pod naslovom *L'Alliance de la Démocratie Socialiste et l'Association Internationale des Travailleurs*, Londres, Hambourg 1873. Na njemačkom jeziku brošura je izašla s naslovom «Ein Komplott gegen die Internationale Arbeiter-Assoziation». [Izvještaj o djelatnosti Bakunjinina i Alijanse socijalističke demokracije, sastavljen po nalogu Haškog kongresa. Njemačko izdanje ‚L'Alliance de la démocratie socialiste et l'association internationale des travailleurs'] (vidi nap. 124). 68 90 473 508 509 513 521 525 527 535 538
- ¹⁰⁰ Dio britanskog Federalnog vijeća pod vodstvom Johna Halesa nakon Haškog kongresa nije prihvatio haške odluke (vidi nap. 108. i 343) i započeo je zajedno sa bakunjinistima borbu protiv Generalnog vijeća i naročito protiv Marxa. Revolucionarni dio Federalnog vijeća (Samuel Vickery, William Harrison Riley, George Milner, Friedrich LeBner, Eugène Dupont i drugi) podržao je Marxa i Engelsa i zahtijevao bezuvjetno prihvaćanje i provođenje haških odluka. Početkom decembra 1872. godine došlo je do rascjepa. Revolucionarni dio konstituirao se krajem decembra 1872. kao britansko Federalno vijeće i povezao

se neposredno sa Generalnim vijećem u Njujorku. Marx i Engels pomagali su pri formiranju britanskog Federalnog vijeća i pri organizaciji njegova rada. Pokušaji reformista da britansku federaciju Međunarodnog udruženja radnika stave pod svoj utjecaj izjalovili su se.

Britansko Federalno vijeće postojalo je do kraja 1874. godine. Njegovo raspuštanje u uskoj je vezi sa prestankom djelovanja Međunarodnog udruženja radnika, čemu je doprinjeo i porast oportunitizma u britanskom radničkom pokretu. 67 472 482 486

- ¹⁰¹ Dvadeset četvrtog maja 1873. godine monarhistička većina francuske Narodne skupštine prisilila je predsjednika vlade Louis-Adolphe-a Thiers-a da podnese ostavku. Za predsjednika republike bio je izabran ljubimac monarhističke stranke (legitimist i orleanist) maršal Mac-Mahon. Čvrsta vlast Mac-Mahona trebala je da bude korak ka restauraciji monarhije, jer je Thiers, iako i sam uvjereni monarhist, smatrao da je radi sprečavanja revolucionarnih masovnih akcija republikanski oblik vladavine privremeno neophodan.

Monarhističku većinu francuske Narodne skupštine sačinjavali su posjednici, činovnici, rentijeri i trgovci izabrani u seoskim izbornim okruzima. Zbog toga je Narodna skupština prezirno nazivana *ruraux* ili *rurals*, a Marx ju je označavao i kao *skupštinu malih seoskih plemića*. 70

- ¹⁰² U ovom pismu Engels je izložio koncepciju svog planiranog djela *Dijalektika prirode* (vidi u 31. tomu ovog izdanja).

Marx je to pismo pokazao Carlu Schorlemmeru, koji je na rubu pisma napisao primjedbe, koje smo štampali u bilješkama ispod teksta.

S *Dijalektikom prirode* Engels je sebi postavio slijedeće zadatke: »Bilo je riječi . . . o tome da se i u pojedinostima uvjerim — u što općenito nisam sumnjao — da se u prirodi u vrtlogu brojnih promjena provode isti dijalektički zakoni kretanja, koji i u povijesti vladaju prividnom slučajnošću događaja.«

Slijedećih godina Engels je naporno radio, ali ipak nije uspio završiti ovo djelo. Najvažnija saznanja prirodnih znanosti svog vremena filozofski je uopćio, dokazao opću vrijednost materijalističke dijalektike za sva prirodoznanstvena područja i pokazao da moderni prirodoslovac više ne može uspješno raditi ako se svijesno ne služi dijalektičkim metodama. 71

- ¹⁰³ *Buridanov magarac* — sofistički primjer, pogrešno pripisivan francuskom logičaru Johannesu Buridanu. Treba razjasniti »neslobodu« volje: gladan magarac, koji stoji tačno u sredini između dva jednako velika stoga sijena, ne može se odlučiti ni za jedan ni za drugi stog i mora stoga skapati od gladi. 76

- ¹⁰⁴ Francuski klerikalni krugovi, koji su željeli ponovo uspostavljanje monarhije, pokušavali su iskoristiti vanjskopolitičku situaciju i zahtijevali su zajednički nastup Francuske i Vatikana protiv borbe za kulturu u Njemačkoj (vidi nap. 141) i pomoć pokretu karlista u Španiji.

Karlisti, pripadnici reakcionarnog, klerikalno-apsolutističkog pokreta, koji je podržavao prijestolonasljednika Don Carlosa, izazvali su ponovo u julu 1873. godine građanski rat u Španiji. 76

- ¹⁰⁵ Početkom augusta 1873. Engels je otišao na liječenje u Remzgejt. Između 12. i 15. septembra 1873. vratio se u London. 78 528 534

- ¹⁰⁶ Bilo je predviđeno da se Auguste Serraillier kao predstavnik Generalnog vijeća pošalje na VI kongres Međunarodnog udruženja radnika u Ženevi (vidi nap. 107). Dvadeset petog jula 1873. godine Generalno vijeće potvrdilo je Serraillier-ovu punomoć, a 8. augusta 1873. dalo mu je instrukciju da se na kongresu zalaže da se svi problemi, koje je trebalo raspraviti, riješe u duhu Haškog kongresa.

Uz punomoć iz Francuske, Sjedinjenih Država, Portugala i drugih zemalja, Serraillier je dobio i punomoć britanskog Federalnog vijeća. Međutim, na kongresu nije sudjelovao (vidi nap. 109). 78 80 82 533 534

- ¹⁰⁷ Šesti kongres Međunarodnog udruženja radnika, održan u Ženevi od 8. do 13. septembra 1873. godine, nije imao međunarodni karakter. Reakcija koja je vladala Evropom, kao i finansijske poteškoće, onemogućili su gotovo svim federacijama da pošalju delegate. Na kongresu su bili gotovo sami švicarski članovi Međunarodnog udruženja radnika (39 od 41). Kongres je zasjedao pod predsjedništvom Johanna Philippa Beckera. Pročitani su izvještaji Generalnog vijeća, kao i lokalni izvještaji. Kongres je preispitao statute, usprkos protivljenju nekolicine švicarskih delegata (Henri Perret-a i drugih), potvrdio punomoć Generalnog vijeća onako kao što mu ih je dodijelio Haški kongres, utvrdio nužnost političke borbe radničke klase i donio odluku o daljnjim mjerama za osnivanje međunarodnog udruženja radničkih sindikata. Njujork je i dalje, do slijedećeg kongresa, koji je bio zakazan za 1875. godinu, ostao sjedište Generalnog vijeća. Ženevski kongres 1873. godine bio je, u stvari, posljednji kongres Međunarodnog udruženja radnika. 78 80 81 83 496 508 511 513 532 534 537
- ¹⁰⁸ *Haški kongres* Međunarodnog udruženja radnika održan je od 2. do 7. septembra 1872. godine. Prema svom sastavu bio je najreprezentativniji od svih kongresa Međunarodnog udruženja radnika. Učestvovalo je 65 delegata iz 15 zemalja. Delegaciju iz Njemačke sačinjavali su: Bernhard Becker kao predstavnik sekcija u Braunšvajgu i Kemnicu, Theodor Cuno za Diseldorf i Štuttgart, Joseph Dietzgen za Drezden, Adolf Hepner za sekciju 8 u Njujorku, Ludwig Kugelmann za Cele, Gustav Ludwig za Majnc, Fritz Milke za Berlin i Krimičau, Georg Schumacher za Solingen. Marx je, pored punomoći Generalnog vijeća i sekcije 1 u Njujorku, imao i punomoć iz Lajpciga. Engels je uz sekciju 6 u Njujorku zastupao i sekciju iz Breslave.
- Marx i Engels mnogo su radili na pripremama Haškog kongresa da bi povezali proleterske snage. Na sjednicama Generalnog vijeća, uz njihovo aktivno sudjelovanje, raspravljalo se i usvojio prijedlog o izmjenama statuta i pravilnika Međunarodnog udruženja radnika, koji je trebalo podnijeti kongresu; u prvom redu prijedlog da se u statute unese odluka Londonske konferencije o «Političkoj djelatnosti radničke klase» (vidi nap. 575) i da se prošire ovlaštenja Generalnog vijeća. Ove odluke, za koje su se njemački delegati odlučno zauzimali, bile su na Haškom kongresu usvojene.
- Na kongresu je okončana dugogodišnja borba Marxa i Engelsa i njihovih pristaša protiv svih vrsta malograđanskog sektaštva u radničkom pokretu unutar Međunarodnog udruženja radnika. Iz Udruženja su bili isključeni vode anarhista Mihail Bakunjin i James Guillaume. Odluke Haškog kongresa predstavljale su kamen temeljac za razvoj samostalnih nacionalnih političkih partija radničke klase. 78 81 433 435 438 439-441 446 447 450 452 - 455 463 473 482 496 508 510 518 564 618
- ¹⁰⁹ Auguste Serraillier u svom pismu *Gradanima delegatima 6. kongresa Međunarodnog udruženja radnika* (vidi u 29. tomu ovog izdanja, str. 570 - 571) izložio je zašto nije mogao sudjelovati na kongresu. To pismo napisao je 3. septembra 1873. godine Engels u sporazumu sa Marxom i Serraillier-om. 78
- ¹¹⁰ Misli se na dokumente Generalnog vijeća, pisane na engleskom jeziku, koje je Friedrich Adolph Sorge poslao Engelsu. Engels ih je preveo na francuski jezik. Među tim dokumentima bio je i godišnji izvještaj Generalnog vijeća Ženevskom kongresu, u kojem je u općim crtama dana slika klasne borbe i uspjeha Međunarodnog udruženja radnika. Zatim i «Povjerljivi godišnji izvještaj Generalnog vijeća na VI kongresu Internacionale u Ženevi». Taj izvještaj sadrži informaciju o unutrašnjoj situaciji u Međunarodnom udruženju radnika. 78 80
- ¹¹¹ Na inicijativu jurske federacije održan je u Ženevi od 1. do 6. septembra 1873. godine kongres sekcija i federacija, koje su bile pod utjecajem anarhista i reformista, koje su odbile da priznaju odluke Haškog kongresa. U rezoluciji

Generalnog vijeća od 30. maja 1873. kaže se da su se, neprihvatajući kongresne odluke, «*sama isključile iz Međunarodnog udruženja radnika i prestale biti njegovi članovi*» (vidi u 29. tomu ovog izdanja, str. 569).

Odluke anarhističkog kongresa u Ženevi pokazale su da su učesnici kongresa neopozivo raskinuli s programom i organizacionim principima Međunarodnog udruženja radnika. Proklamirano je potpuno uzdržavanje od političke borbe i usvojena anarhistička rezolucija o organizacionim pitanjima — mjesnim sekcijama i federacijama odobrena je potpuna autonomija. Anarhisti su se iziasnili protiv podvrgavanja manjine većini, kao i protiv kongresa koji se sazivaju svake godine. Naprotiv, željeli su kongrese koji su trebali služiti isključivo za razmjenu mišljenja. Opći štrajk proglasili su isključivim i jedinim ispravnim sredstvom društvenog oslobođenja. Kongres u Ženevi konačno je potvrdio rascjep Međunarodnog udruženja radnika. Teoretska shvaćanja i organizacione principe anarhista opovrgao je sam razvitak radničkog pokreta, a različiti stavovi raznih grupacija ubrzali su raspadanje anarhističkog udruženja. 79 80 83 496 534

- ¹¹² Kongres švicarskih radničkih, stručnih, kooperativnih i drugih organizacija održan je 1. i 2. juna 1873. u Oltenu. Bio je sazvan na inicijativu sekcija Međunarodnog udruženja radnika. Prisustvovalo je 80 delegata. Na kongresu je osnovan Švicarski radnički savez, koji je postojao do 1880, a djelovao je na principima Međunarodnog udruženja radnika ujedinjavajući razne radničke organizacije. Kongres je pripremio tlo za osnivanje Socijaldemokratske partije Švicarske. 81 515
- ¹¹³ Paul Lafargue zajedno sa A. Le Mouss-ujem i Georgom Moore-om otvorio je 1873. godine u Londonu atelje za litografiju i graviranje. Nakon Lafargue-ovog istupa krajem 1873, Marx je stupio na njegovo mjesto. Početkom 1874. godine otpoduće se raspalo. 82 90 92 525
- ¹¹⁴ *Rat žaba s miševima* (Batrahomiomahija), starogrčki ep, parodija Ilijade. 82
- ¹¹⁵ José Nobre-França dobio je od Marxa u ljeto 1872. godine prve sveske francuskog izdanja prvog toma *Kapitala* (vidi nap. 123), neke od njih sa posvjetom, i nastojao da budu prevedene na portugalski jezik da bi time prevladao prudinizam, koji je u Portugalu bio naročito raširen među omladinom. 82
- ¹¹⁶ Ne zna se gdje se nalazi Engelsovo pismo Adolfu Hepneru. Iz Hepnerovog odgovora od 5. septembra 1873. proizlazi da ga je Engels informirao o prilikama u kojima je bio sazvan kongres u Ženevi 1873. godine. Hepner je zamolio Engelsa da «*poslije kongresa smjesta*» piše «*uredništvu*» lista «*Volksstaat*» «*da bi time bili prema protivničkim listovima au fait*». 83 85
- ¹¹⁷ U augustu 1873. objavljen je u Ženevi proglas «*Compagnons, Notre Association traverse . . .*», koji su potpisali Henri Perret, Émile-Victor Duval i drugi. Proglas je bio upućen Ženevskom kongresu (vidi nap. 107), a protivio se nekim odlukama Haškog kongresa (vidi nap. 108) o organizacionim pitanjima. 85 532 537
- ¹¹⁸ Od 24. novembra do 15. decembra 1873. Marx i njegova kći Eleanora boravili su radi liječenja u Harogetu. 86 535 536 551
- ¹¹⁹ N. I. Utin poslao je Marxu krajem augusta 1872. povjerljivo pismo, u kojem je obavijestio o djelatnosti Mihaila Bakunjinia i S. G. Nečajeva, koji su zloupotreb-
ljivali ime Međunarodnog udruženja radnika (vidi nap. 91). 86
- ¹²⁰ G. A. Lopatin otputovao je u jesen 1870. godine u Rusiju da bi organizirao bijeg N. G. Černiševskog iz sibirskog progonstva (vidi i bilj. 121). Krajem februara 1871. Lopatin je bio uhvaćen i poslan u zatvor u Irkutsku (vidi bilj. 528). Poslije dva uzaludna pokušaja, uspio je pobjeći 10. juna 1873. godine. U augustu 1873. stigao je u Pariz. 86 88 223 234 612
- ¹²¹ N. G. Černiševski, «*письма безъ адреса*», Ciri, 1874. 86

- ¹²² N. F. Danijelson javio je Marxu 11 (23) maja 1871. da je preuzeo prevod prvog toma *Kapitala* na ruski jezik, koji je započeo G. A. Lopatin. Oslonio se na izjavu Lopatina da Marx namjerava za rusko izdanje preraditi prvo poglavlje prvog toma, i pisao Marxu da mu pošalje prepravljeno poglavlje, kao i eventualne druge izmjene. Zbog preopterećenosti poslom Marx nije mogao preraditi ovo poglavlje za to rusko izdanje, nego je to učinio za drugo njemačko izdanje (vidi nap. 406). O prevodu Lopatina i Danijelsona Marx se izrazio veoma povoljno. Rusko izdanje (vidi i nap. 374) bilo je prvi prevod *Kapitala* na jedan strani jezik. 87 209 276 299 301 318 413 419 612
- ¹²³ Francuski prevod prvog toma *Kapitala* djelo je Josepha Roya. Marx u svom »Predgovoru i progovoru francuskom izdanju« (vidi u 21. tomu, str. 26 - 27) i u pismu N. F. Danijelsonu (vidi u ovom tomu, Drugi deo, pismo br. 187) ocjenjuje ovaj prevod i tumači udio i karakter izvršenog posla, koji je imao prilikom priprema francuskog izdanja. Prema ugovoru s izdavačem Maurice-om Lachâtre-om (vidi nap. 443), *Kapital* je trebao izaći u 44 sveske, svaka jedan štamparski arak. Međutim, prilikom štampanja obuhvaćeno je pet sveski u cjelinu, tako da se francusko izdanje pojavilo u periodu od 1872. do novembra 1875. u sveskama I-IX. Francuski prevod *Kapitala* objavljen je u uvjetima političke reakcije, koja je počela nakon pada Pariske komune. Štampanje i prodaja *Kapitala* odugovlačilo se i ometalo na sve moguće načine. 87 89 91 93 331 348 380 385 397 403 410 413 414 419 428 431 434 438 440 450 473 480 483 491 494 495 508 509 519 520 522 523 549 - 551 557 611 612 614 618
- ¹²⁴ Samuel Kokosky preveo je na njemački jezik izvještaj *Zavjera protiv Medunarodnog udruženja radnika* (vidi nap. 99), koji su na francuskom jeziku napisali Engels, Paul Lafargue i Marx. Engels je poboljšao Kokoskyjev prevod koliko mu je to dozvoljavalo kratko vrijeme prije izdavanja. Njemačko izdanje izašlo je 1874. godine u Braunšvajgu. 87 535
- ¹²⁵ *Jakobiti* — u Engleskoj i Škotskoj ime za pristaše kralja Jakoba iz dinastije Stuarta, koja je bila oborena 1688. godine. 88
- ¹²⁶ Heinrich Heine, »Rasprava« iz »Romancera«. Tausves-Jontof je židovska vjerska knjiga. 91
- ¹²⁷ U francuskom izdanju *Kapitala* Marx prvi put kritizira teoriju Johna Stuarta Milla povodom njegovog djela »Principles of Political Economy«. Taj dio Engelse je prenio 1883. u treće i 1890. godine u četvrto njemačko izdanje (vidi u 21. tomu ovog izdanja, str. 454 - 455). 91
- ¹²⁸ Wilhelm Busch bavio se od kraja 1870. uglavnom promatranjima rana nanesenih vatrenih oružjem i objavio o tome nekoliko članaka i napisao. Godine 1874. izašao je veći rad »O frakturama uslijed pucnja, koje izaziva Chassepot-ova puška ispaljena iz velike blizine«. S tim napisima nastavio je do 1875. 91
- ¹²⁹ Novembra-decembra 1873. godine list »L'Internationale« iz Brisela najavio je objavljivanje jedne knjige Césara De Paepea. Marx citira iz sadržaja II toma, objavljenog 23. i 30. novembra 1873. u listu »L'Internationale«. Knjiga nije izašla. 92
- ¹³⁰ Za vrijeme narodnooslobodilačke borbe kubanskog naroda 1868 - 1878. na zapadnom dijelu otoka koncentrirale su se snažne španjolske snage, ali i »dobrovoljačke« trupe španjolskih plantažera i robovlasnika. Iskoristili su nadmoćnost flote i blokirali dio Kube koji su zaposjele revolucionarne trupe. Trideset prvog oktobra 1873. španski ratni brod »Tornado« napao je na otvorenom moru američki parobrod »Virginus«, koji je kubanskim ustanicima vozio ratni materijal i pojačanje, i zarobio ga. Dio posade i putnika osuđen je na smrt. Vlada SAD oštro je protestirala protiv tog piratskog čina i zahtijevala kažnjavanje krivaca, vraćanje broda, sigurnost za živote posade i putnika. Emilio Castelar, u to

vrijeme predsjednik španske vlade, priznao je da se vlasti na Havani protive njegovim naređenjima. Konflikt je bio izgladen tek u drugoj polovini decembra. 93

- 131 Papa Pije IX izdao je 21. novembra 1873. godine encikliku, koja je zauzela stav protiv borbe za kulturu (vidi nap. 141) pruske vlade i cara Wilhelma I. 93
- 132 *Launce* je ličnost iz Shakespeare-ovog djela »Dva veronska plemića«, a *Crab* je Launce-ov pas. 94
- 133 Friedrich Adolph Sorge pisao je 26. novembra 1873. Marxu: »Izvjestaje ‚Alijanse‘ koji nedostaju« (»Zavjera protiv Međunarodnog udruženja radnika«, vidi u 29. tomu ovog izdanja, str. 269 - 380) »Engels ovamo još nije poslao. Pritegni ga da to odmah učini, jer su oni koje imamo razgrabljeni, a važno je da se rasturaju. Djelo nam je u San Francisku već koristilo, a Vama služi na čast.« 95
- 134 Protiv maršala Bazaina, koji je za vrijeme njemačko-francuskog rata 27. oktobra 1870. godine predao Nijemcima tvrđavu Mec, voden je proces zbog veleizdaje, pred vojnim sudom u Versaju od 6. oktobra do 10. decembra 1873. Vojnom sudu predsjedavao je vojvoda d'Aumale. Bazaine je bio osuđen na smrt, maršal Mac-Mahon pomilovao ga je i kazna mu je pretvorena na 20 godina tamnice u progonstvu na otoku St. Margerite, odakle je u augustu 1874. pobjegao u Španiju. 95 561
- 135 Marx je od sredina do kraja jula 1874. godine boravio u Rydeu na otoku Wightu. Engels je od sredine augusta bio u Remzgetu. 96 565
- 136 Krajem jula 1874. na inicijativu Rusije u Briselu je zasjedala konferencija evropskih država radi ispitivanja nekih novih normi vođenja rata. Engleska vlada kolebala se da pošalje delegata na konferenciju, jer nije bila zainteresirana za pretresanje pitanja o pomorskom pravu. 97
- 137 Trinaestog jula 1874. godine u Bad Kisingenu izvršen je napad na Bismarcka. Pucao je bačvarski pomoćnik Kullmann, član jednog katoličkog društva, i ranio ga u ručni zglobov. Bismarcku je to bio povod da pooštri mjere protiv radničkog pokreta. 97 98
- 138 *Septenat* (sedmogodišnje predsjedništvo) — Zakon francuske Narodne skupštine od 20. novembra 1873. godine utvrdio je sedmogodišnje predsjedništvo maršala Mac-Mahona (do 20. novembra 1880). Mac-Mahon je u poslanici Narodnoj skupštini 9. jula 1874. izjavio da će vlast, koju je dobio na sedam godina, braniti svim raspoloživim sredstvima. Zahtijevao je brže provođenje zakona koji su mu omogućavali diktaturu. Na predsjednika je trebalo prenijeti pravo da raspušta Narodnu skupštinu, raspisuje nove izbore i formira vladu. 97 98
- 139 Godine 1870. ministar Gladstone proveo je u Engleskoj reformu narodnog obrazovanja. Pored crkvenih, bile su otvorene i stalne svjetovne škole pod vodstvom prosvjetnog savjeta. Konzervativci su napadali ovu reformu.
- Endowed Schools Commission*, osnovana 1869, bila je komisija vlade u čijoj su nadležnosti bile one škole u Engleskoj i Velsu koje su se financirale prihodima od zaklada. Komisija je preispitala više od 800 zakladnih škola. Utvrdila je da u tim školama postoji neopisiva nesposobnost i loše upravljanje. Inicirala je mjere koje su isključivale nemarno raspolaganje zakladnim novcem i garantirale stalnu kontrolu. Godine 1874, na prijedlog Konzervativne stranke, *Endowed Schools Commission* bila je spojena sa *Charity Commission*, organom stvorenim pod konzervativnom vladom, što je predstavljalo ponovo uspostavljanje prijašnjeg stanja. 98
- 140 Ministar financija u vladi Mac-Mahona, Pierre Magne, pokušao je smanjiti velik budžetski deficit 1873. godine (149 miliona franaka) povećanjem direktnih poreza na svim predmetima za upotrebu i na sirovinama. U julu 1874. godine

- raspravljalo se o tom prijedlogu u francuskoj Narodnoj skupštini. Protiv prijedloga govorili su lijevi poslanici, koji su se pribijavali negodovanja i protesta širokih masa. Nakon oštre debate dio prijedloga bio je odbačen i Pierre Magne se povukao. 98
- ¹⁴¹ *Kulturkampf* (borba za kulturu) — izraz koji su skovali građanski liberali, bila je upravljena protiv partikularističkih i antipruskih stremljenja katoličkog klera i Partije centra. U periodu od 1871. do 1875. doneseno je više zakona o kulturi, koji su bili popraćeni žestokom propagandom protiv katoličke crkve. Ta »hajka na katolike« trebala je liberale, koji su podržavali borbu za kulturu, odvratiti od demokratskih zahtjeva, a dio radničke klase od revolucionarne klasne borbe i izazivanja krize. Vlada je borbu protiv katolicizma istovremeno iskoristila kao izgovor da ojača nacionalno ugnjetavanje u poljskim područjima pod pruskom vlašću. Budući da mjere borbe za kulturu nisu donijele očekivani uspjeh, već da je, naprotiv, rastao utjecaj Partije centra, Bismarck je 1878 - 1879. težio da sklopi sporazum sa Vatikanom. Partiju centra upotrebio je za borbu protiv ojačalog socijalističkog radničkog pokreta i za provođenje politike zaštitnih carina. Godine 1878. *kulturkampf* je zamro, a početkom osamdesetih godina ukinut je i pretežan dio zakona o *kulturkampfu*. 99
- ¹⁴² Zdravstveno stanje Jenny Longuet bilo je veoma narušeno poslije smrti njenog prvog sina Charlesa, krajem jula 1874. godine. Šestog avgusta 1874. Marx ju je doveo u Remzget gdje je boravio Engels. Marx je ostao do 9. avgusta 1874. U drugoj polovini avgusta Engels, njegova obitelj i Jenny Longuet otputovali su na otok Džersi. Petog septembra 1874. vratili su se u London. 100 106 556 561
- ¹⁴³ Misli se na Marxov pokušaj da dobije englesko državljanstvo. Ministarstvo unutrašnjih poslova odbilo je njegov zahtjev izgovarajući se na nelojalno držanje Marxa prema pruskom kralju. 100 557 561
- ¹⁴⁴ Petnaestog avgusta 1874. godine Marx i njegova kći Eleanor otputovali su, po savjetu liječnika, na liječenje u Karlsbad. Marx je tamo ostao od 19. avgusta do 21. septembra 1874. Na povratku u London zadržao se u Drezdenu, Lajpcigu, Berlinu i Hamburgu. Otrpilike od 23. do 25. septembra bio je u Lajpcigu i vodio s Wilhelmom Liebknechtom, Wilhelmom Blossom i s drugim članovima lajpciške partijske organizacije opširne razgovore o situaciji u njemačkom radničkom pokretu. U Berlinu je boravio, otprilike, od 25. do 28. septembra 1874. Od 29. septembra do, otprilike, 1. oktobra 1874. sastao se u Hamburgu sa Augustom Geibom i Ignazom Auerom radi savjetovanja o partijskim poslovima. Potom se vratio u London. 102 104 108 110 551 555 - 557 559 - 561 565 567 569
- ¹⁴⁵ Od novembra 1873. do marta 1874. uhapšeni su mnogi intelektualci i studenti u Petrogradu, Moskvi, Kijevu, Odesi i drugim gradovima. Zatvorenici su pripadali narodnjacima. Hapšenja su dovela do razbijanja revolucionarne organizacije »Čaikovera« (ime jednog od njenih članova). Ta organizacija širila je propagandu među radnicima, njeni članovi čitali su, između ostalog, odlomke iz prvog toma *Kapitala* i izdavali revolucionarnu literaturu. Prva je objavila Marxov *Građanski rat u Francuskoj* na ruskom jeziku. Velik dio uhapšenih bio je 1877 - 1878. osuđen na »procesu 193-ojici«. 102
- ¹⁴⁶ U pismu Engelsu od 24. avgusta 1874. José Mesa je javio da će, iako je prisiljen da preseli u Pariz, održavati veze sa članovima Međunarodnog udruženja radnika u Madridu; da se Engels može osloniti na te članove. Naveo mu je tajnu adresu u Madridu. 106 564
- ¹⁴⁷ Od 7. do 13. septembra 1874. je održan u Briselu kongres organizacija koje su bile isključene iz Međunarodnog udruženja radnika. Iako su učesnici zastupali samo male grupe anarhista i reformista, taj svoj skup proglasili su za VII kongres

Međunarodnog udruženja radnika. Za vrijeme diskusije o položaju radničke klase prema državi, izbila su razmimoilaženja u mišljenjima raznih grupa. Naravno je predavanje Césara De Paepea »Organizacija javnih službi u budućem društvu« pokazalo da se je više učesnika odreklo anarhizma. Izvještaje o kongresu objavio je »Times« od 10, 11, 14, 15. i 16. septembra 1874. 110 564

- 148 Riječ je o Udruženju za obrazovanje radnika, koje su 1840. godine u Londonu osnovali članovi Saveza pravednih. Na čelu društva nalazili su se Karl Schapper, Joseph Moll, Heinrich Bauer i drugi vođe Saveza. Društvo se razvijalo postepeno iz njemačkog u međunarodno društvo. Više puta mijenjalo je svoj naziv, između ostalog nazivalo se svojevremeno i Londonsko njemačko radničko društvo, Prosvjetno društvo za radnike, Komunističko udruženje za obrazovanje radnika.

Poslije organiziranja Saveza komunista njegove ćelije imale su vodeću ulogu u Udruženju. Krajem novembra 1847. u Udruženje su stupili Marx i Engels. Godine 1849 - 1850. sa više svojih suboraca bili su na čelu Udruženja, ali su u septembru 1850. ipak svi zajedno istupili, jer je vodstvo Udruženja bilo dospjelo u ruke sitnoburžoaske frakcije Willich-Schapper, koja je, ne obazirući se na objektivne historijske odnose, nastojala da samu ljudsku volju prikaže »pokretačem revolucije« i koja je nastupala protiv Centralne uprave Saveza komunista.

Krajem pedesetih godina prošlog vijeka Marx i Engels opet su počeli aktivno sudjelovati u radu Udruženja, koje je u januaru 1865. godine, kao jedna od prvih organizacija, pristupilo Međunarodnom udruženju radnika. Više njegovih članova, među njima i Friedrich Leßner, Georg Lochner i Carl Pfänder, bili su članovi Generalnog vijeća, gdje su, kao i u Udruženju, podržavali Marxove i Engelsove stavove. 110 155 227 271 335 352 492 499

- 149 Ovaj plan nije bio ostvaren. Ipak je Socijaldemokratskoj radničkoj partiji uspjelo da u to vrijeme izdaje nekoliko mjesnih listova. 111
- 150 Engels piše o pozdravnom govoru Johna Tyndalla od 19. avgusta 1874. na otvaranju 44. sjednice British Association for the Advancement of Science, objavljenom u časopisu »Nature« od 20. avgusta 1874. i o govoru Thomasa Henryja Huxleyja »On the Hypothesis that animals are automats, and its history. Address at the British Association« na sjednici od 24. avgusta 1874, objavljenom u listu »Nature« od 3. septembra 1874. godine. Tyndallova shvaćanja Engels navodi u svojoj *Dijalektici prirode* (vidi u 31. tomu ovog izdanja). 111
- 151 Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Wissenschaft der Logik*, Berlin, 1833 - 1834. i *Encyclopädie der philosophischen Wissenschaften im Grundrisse*, Berlin, 1843. 111
- 152 *Prva adresa Generalnog vijeća o njemačko-francuskom ratu* (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 3 - 7) objavljena je 28. aprila 1870. godine u listu »Pall Mall Gazette«. 115 143
- 153 *Landver* je u Pruskoj uveden domobranskim uredbom 17. marta 1813. godine. U početku je imao karakter sličan narodnoj vojsci i u oslobodilačkom ratu 1813. iskazao se velikom hrabrošću. Od 1814. godine sastavni je dio pruskih kopnenih snaga. Obuhvatao je vojne obveznike starijih godišta, koji su odslužili svoju obvezu u stajaćoj vojsci i rezervi. U vrijeme mira provedene su samo jednostavne vježbe dijela landvera. U njemačko-francuskom ratu 1870 - 1871. landver je kao dio ratnih snaga, pored stajaće vojske, sudjelovao u borbama. 116
- 154 *Čovjek decembra* - Napoleon III, koji je 2. decembra 1851. kontrarevolucionarnim državnim udarom uspostavio u Francuskoj bonapartističku diktaturu. 117
- 155 »*Anneksander*« - ironično kombiniranje riječi aneksija i Aleksandar Veliki, koje su Marx i Engels češće upotrebljavali za Wilhelma I. 117
- 156 Marx je Paulu i Lauri Lafargue poslao isječak iz lista »Volksstaat« od 23. jula 1870. u kojem se pod naslovom »Berlin, 21. jula« govori o nastupu Augusta

Bebela i Wilhelma Liebknechta na sjednici Rajhstaga od 21. jula 1870 (vidi nap. 49). Očito je Marx iz istog broja lista »Volksstaat« poslao i isječak »Politički pregled«, koji tretira držanje njemačke radničke klase u njemačko-francuskom ratu. 117

- ¹⁶⁷ William Shakespeare, »Romeo i Julija«, 3. čin, 1. slika. 118
- ¹⁵⁸ *Prva adresa Generalnog vijeća o francusko-pruskom ratu* (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 3 - 7) objavljena je pod naslovom *Manifest Generalnog vijeća Medunarodnog udruženja radnika* s uputama u listu »Volksstaat« od 7. avgusta 1870. Osim toga, redakcija je označila pojedine izostavljene rečenice sa slijedećom napomenom pri dnu stranice: »Mjesto koje ovdje slijedi, a koje se odnosi na Prusku i politiku grofa Bismarcka, sada se ne može štampati.« 119
- ¹⁵⁹ Marx je napisao *Program za kongres Internacionale u Majncu* (vidi u 27. tomu ovog izdanja, str. 357), a Generalno vijeće ga je potvrdilo 21. jula 1870. godine. Program se pojavio kao letak na engleskom jeziku pod naslovom »The fifth annual congress of the International Working Men's Association«.
- Francuski tekst programa Marx je poslao Hermannu Jungu 14. jula 1870 (vidi u 39. tomu ovog izdanja, Drugi deo, pismo br. 81). Jungov njemački prevod objavljen je u listu »Vorboten« u julu 1870. i u listu »Volksstaat« od 3. avgusta 1870. Pobožniji njemački prevod pojavio se u listu »Volksstaat« od 13. avgusta 1870. godine. 120
- ¹⁶⁰ *Alliance de la Démocratie Socialiste*, međunarodnu organizaciju anarhista, osnovao je Mihail Bakunjin u oktobru 1868. u Ženevi. U svom programu Alijansa je, prije svega, proglasila jednakost klasa i neodložno ukidanje države. Negirala je organiziranu borbu radničke klase za političku vlast. Taj sitnoburžoaski-anarhistički program našao je odaziv prvenstveno u industrijski slabo razvijenim krajevima Italije, Španije i Švicarske.

Godine 1868. i 1869. Alijansa je tražila od Generalnog vijeća da je primi u Međunarodno udruženje radnika. Generalno vijeće je 1869. to odobrilo pod uvjetom da Alijansa prestane postojati kao samostalna međunarodna organizacija. Usprkos formalnom pristanku, Alijansa je stvarno i dalje postojala kao organizacija. Vodila je neprestanu borbu s Generalnim vijećem nastojeći da preuzme vodstvo u Međunarodnom udruženju radnika i da Udruženju nametne svoju anarhističku sitnoburžoasku koncepciju. Nakon poraza Pariske komune anarhisti su pojačali svoje akcije protiv Generalnog vijeća. Bakunjin i njegove pristaše tada su osobito napadali marksističku teoriju o državi, učenje o diktaturi proletarijata. Negirali su svaku političku borbu, nužnost revolucionarne masovne partije proletarijata i borili se protiv principa demokratskog centralizma.

Marx, Engels i Generalno vijeće Međunarodnog udruženja radnika odlučno su se borili protiv Alijanse.

U septembru 1872. godine Haški kongres je premoćnom većinom glasova isključio iz redova Međunarodnog udruženja radnika vođe Alijanse, Bakunjina i Jamesa Guillaume-a.

U izvještaju *Zavjera protiv Međunarodnog udruženja radnika* (vidi u 29. tomu ovog izdanja, str. 269 - 380) Marx i Engels prikazali su program, ciljeve i metode Alijanse. 121 272 292 341 395 408 411 421 425 429 430 436 444 447 452 454 458 463 479 487 511 514 535 576 584 601 605

- ¹⁶¹ *Panslavistički kongres* održan je 2. juna 1848. godine u Pragu. Na kongresu se odrazila borba između dva pravca u nacionalnom pokretu slavenskih naroda, koje je ugnjetavalo habsburško carstvo. Liberalni pravac, kome su pripadale i vođe kongresa, pokušao je riješiti nacionalno pitanje putem očuvanja i učvršćenja Habsburške monarhije i okrenuo se protiv revolucionarno-demokratskog pokreta. Demokratski pravac, kome je pripadao i Mihail Bakunjin i u čije je

ime na kongresu istupao, napadao je liberalni pravac, zahtijevao demokratsku federaciju svih slavenskih naroda i težio ka zajedničkom djelovanju revolucionarno-demokratskog pokreta u Njemačkoj i Mađarskoj. Delegati kongresa, koji su pripadali demokratskom krilu, aktivno su učestvovali u praškom ustanku u junu 1848. Zastupnici umjereno-liberalnog krila, koji su ostali u Pragu, odgodili su 16. juna 1848. sjednice kongresa na neodređeno vrijeme.

Zahtjeve slavenskog kongresa Engels je prikazao u svom članku *Demokratski panslavizam*. 121

- ¹⁶² Mihail Bakunjin, »Proglas Slavenima. Od ruskog patriote«. Engels je u svom članku *Demokratski panslavizam* (vidi u 9. tomu ovog izdanja, str. 224 - 237) kritizirao Bakunjinova shvaćanja. 121
- ¹⁶³ *Drezdinski ustanak* — oružani ustanak u Drezdenu od 3. do 8. maja 1849. godine, s kojim je započela kampanja za državni ustav, posljednje velike borbe revolucije 1848 - 1849. između naroda i kontrarevolucije. Povod ustanku bio je poziv saksanske vlade pruskim trupama da uguše narodni pokret za priznavanje državnog ustava, koji je Narodna skupština ukinula 28. marta 1849. Borbu su vodili sitnoburžoaski demokrati, a buržoazija i građanstvo neznatno su sudjelovali. Teret neravnopravne borbe ponijeli su radnici. Zajedno sa zanatlijama i intelektualcima pružali su žestok otpor brojno i vojno premoćnim saksanskim i pruskim trupama. Ustanak je završio pobjedom kontrarevolucije. 121
- ¹⁶⁴ Sigismund Borkheim objavljivao je u listu »Zukunft« od jula do novembra 1869 nepotpisanu seriju članaka »Ruska pisma. VIII-X. Mihail Bakunjin«. U tim člancima Borkheim je objavio Bakunjinov članak »Ruskim, poljskim, svim slavenskim prijateljima«, štampan na ruskom jeziku u »Kolokolu«, te kritizirao pisca zbog njegovih panslavističkih ideja i idealiziranja ruskih seljačkih zajednica s njihovim prvobitnim zajedničkim vlasništvom. 122 433
- ¹⁶⁵ Članovi ruske sekcije Međunarodnog udruženja radnika u Ženevi zamolili su Marxa, u svom pismu od 24. jula 1870 (vidi nap. 15), da izrazi Borkheimu njihovu zahvalnost za njegov članak *Pismo Nečajeva*, koje je »Volksstaat« objavio 16. marta 1870. godine. Borkheim je pozdravio razvoj ruskog revolucionarnog pokreta i nastupio protiv mistifikacija, koje je o sebi pronosio S. G. Nečajev. Osim toga, članovi ruske sekcije zamolili su Marxa da obavijesti pisca da su spremni debatirati i na taj način potvrditi karakteristiku Nečajeva. 122
- ¹⁶⁶ Ovo pismo Marx je napisao na memorandumu Sigismunda Borkheima sa njegovom adresom »9. Billiter Square. E. C.«. 125
- ¹⁶⁷ (*Ecce iterum Crispinus*) — tako počinje četvrta satira Juvenala, u čijem prvom djelu Crispinus, dvoranin cara Domicijana, biva bičevan. U prenesenom smislu te riječi znače »opet ista osoba« ili »opet isto«. 127
- ¹⁶⁸ Doslovan tekst zaključka: »Centralni komitet sekcije njemačke jezične grupe Generalnom vijeću u Londonu. — Cijenjeni partijski drugovi! S obzirom na to da se ovogodišnji kongres u Majncu neće moći održati zbog ratnih metaža, da je pod spomenutim okolnostima održavanje kongresa tako teško da izgleda beznadno, naš Centralni komitet jednoglasno je odlučio da zatraži od Generalnog vijeća da odgodi kongres i da, pošto nastupe povoljnije prilike, utvrdi prema eventualnim prijedlozima raznih sekcijских grupa vrijeme i mjesto slijedećeg kongresa. Ženeva, 7. avgust 1870. Po nalogu Centralnog komiteta, s pozdravom i stiskom ruke. Joh. Ph. Becker.« 128
- ¹⁶⁹ Ovo pismo je odgovor na pismo Jenny Marx od 10. avgusta 1870 (vidi u ovom tomu, Prilozi B, pismo br. 1). 129
- ¹⁷⁰ U listu »Pall Mall Gazette« od 9. avgusta 1870. objavljen je pod pseudonimom »Von Thunder-ten-Tronckh« članak »England's Position«, sastavljen u obliku pisma. 129

- ¹⁷¹ Misli se na sliku vode irskih fenijanaca Jeremiaha O'Donovana Rossa, koju je Ludwig Kugelmann tražio. Slika je bila određena za zbirku pjesama »Erinška harfa. Irske narodne melodije prema Thomasu Moore-u«. Na molbu najstarije Marxove kćeri Jenny, Engels je napisao napomene za predgovor zbirci (vidi u 27. tomu ovog izdanja, str. 412/413). U zbirci »Erinška harfa«, koja je 1870. godine izašla u Hanoveru, nisu upotrebljeni ni slika Rossa ni Engelsove prijedbe. 130 595
- ¹⁷² Ovo pismo je Marxov odgovor na pisma Friedricha Adolpha Sorgea, koja je Sorge pisao Marxu u periodu od 10. maja do 4. augusta 1870. godine. Njime započinje dugotrajno dopisivanje Marxa i Engelsa sa Sorgeom. Tokom godina razvilo se među njima prijateljstvo. 131
- ¹⁷³ »Report of the Bureau of Statistics of Labor, embracing the account of its operations and inquiries from August 2, 1869 to March 1, 1870, inclusive«, Boston: 1870. Sačuvan je primjerak knjige s Marxovim marginalijama, koju je poslao Friedrich Adolph Sorge. 131 133
- ¹⁷⁴ Friedrich Adolph Sorge obavijestio je Marxa 21. jula 1870. da je Robert William Hume na svoju ruku štampao i razdijelio »članske karte« Međunarodnog udruženja radnika, na kojima su bili izopačeno prikazani ciljevi i zadaci Međunarodnog udruženja radnika. Potom je Benjamina Lucrafta proglasio za »Presidenta«, a sebe za »agent for the United States«. Marx je 6. septembra 1870. informirao Generalno vijeće o Sorgeovom pismu. Johann Georg Eccarius dobio je zadatak da, kao sekretar-korespondent Generalnog vijeća za SAD, napiše pismo Humeu. 131 133.
- ¹⁷⁵ Generalno vijeće je 22. marta 1870. odlučilo da postavi Gustave-Paula Cluseret-a, na vlastitu molbu, za sekretara-korespondenta za francusku sekciju u Sjedinjenim Državama. Međutim, on se izdavao za jednog od organizatora Međunarodnog udruženja radnika i ignorirao je postojeće sekcije u Sjedinjenim Državama. Time je prekoračio datu punomoć. Cluseret-ova djelatnost izazvala je proteste raznih sekcija, osobito sekcije I (vidi nap. 368). Zbog karaktera Cluseret-ove punomoći obratili su se Generalnom vijeću, Johannu Philippu Beckeru i Louis-Eugène-u Varlinu. Marx je odgovorio na ta pitanja pismom Sigfridu Meyeru i Augustu Vogtu 9. aprila 1870 (vidi u 39. tomu ovog izdanja, Drugi deo, pismo br. 73). 131
- ¹⁷⁶ Friedrich Adolph Sorge javio je Marxu 9. jula 1870. da je August Vogt, nastanjen u Njujorku, predbacio Victoru Schilyju, koji živi u Parizu, »štiberovstvo« (Stieber je bio šef pruske političke policije i njemačke špijunaže i kontrašpijunaže u Francuskoj). 132 133
- ¹⁷⁷ U Sinsinatiju je od 7. do 10. augusta 1870. godine održan V kongres National Labor Union. (Nacionalne unije rada). National Labor Union SAD osnovana je u augustu 1866. na kongresu u Baltimoru, a uskoro nakon osnivanja povezala se sa Međunarodnim udruženjem radnika. Igrala je važnu ulogu u borbi za samostalnu politiku radničkih organizacija SAD, za solidarnost obojenih i bijelih radnika, za osmosatni radni dan i za prava žena radnica.
- Za delegata na kongresu u Sinsinatiju Opći njemački radnički savez u Njujorku izabrao je Sigfrida Meyera. Savez je kao Labor Union Nr. 5 of New York bio član Nacional Labor Union od februara 1869. do jeseni 1870. godine. Istovremeno je bio član i Međunarodnog udruženja radnika pod imenom sekcija I (vidi nap. 368).
- Meyer nije mogao sudjelovati na kongresu, pa je Adolph Friedrich Sorge zastupao Opći njemački radnički savez. Sorge je na kongresu predložio da se National Labor Union priključi Međunarodnom udruženju radnika. Prijedlog je bio odobren, ali se nije mogao ostvariti. National Labor Union raspala se uslijed svade o utopističkim planovima o reformi novca. 132 133

- 178 Edward Kellogg, *A new monetary system*. Sačuvan je primjerak knjige s Marxovim marginalijama, koju mu je u februaru 1871. godine poslao Friedrich Adolph Sorge. 132 162 196
- 179 Sigfrid Meyer pisao je Marxu 26. jula 1870. da je između Friedricha Adolpha Sorgea i Augusta Vogta izbio sukob posle koga se Vogt odrekao funkcije sekretara - korespondenta za njemačke sekcije Međunarodnog udruženja radnika. Friedrich Bolte pisao je 12. oktobra 1870, po nalogu Općeg njemačkog radničkog saveza, da je on »od početka jula o. g. sekretar-korespondent ovdašnje sekcije Internacionale, koja predstavlja Labor Union Nr. 5«. 133
- 180 Edward Spencer Beesly, *A Word for France: Addressed to the Workmen of London*. 135
- 181 Za vrijeme prusko-austrijskog rata pruska armija, pod komandom generala Vogela von Falckensteina, zauzela je 16. jula 1866. Frankfurt na Majni. Senat je bio raspušten, garnizon i poluvojne organizacije (dački bataljoni, zaštitne snage, gimnastička društva) razoružani, a grad je trebao dati 6 miliona guldena ratne odštete. Devetnaestog jula 1866. Prusi su povišili zahtjev na 25 miliona guldena plativo u roku od 4 dana. Osim toga, zahtijevali su od gradonačelnika Karla Fellerera spisak najutjecajnijih i najimućnijih građana sa podacima o njihovoj imovini, kao jamstvo da će grad platiti odštetu. Vogel von Falckenstein je objavio da će, ukoliko odšteta ne bude plaćena, narediti da se grad bombardira. U noći od 23. na 24. juli 1866. godine gradonačelnik je u znak protesta izvršio samoubistvo. 137
- 182 Riječ je o *Manifeste aux Sections de l'Internationale*, koji su napisali bakunjinist James Guillaume i Gaspard Blanc, a koji je štampan u prilogu lista »Solidarité» od 5. septembra 1870. 138
- 183 U gornjem desnom uglu pisma naštampano je: General Council of the International Working Men's Association, 256, High Holborn, London, W. C.
Iznad naslova otnusit je štambilj: International Working Mens Association Central Council London. 141 177
- 184 List »Pall Mall Gazette» objavio je 16. septembra 1870. izvadak iz *Druge adrese Generalnog vijeća o francusko - pruskom ratu* (vidi u 28. tomu ovog izdanja str. 219 - 225.). 144
- 185 List »Pall Mall Gazette» 15. septembra 1870. objavio je članak o adresi Edwarda Spencera Beeslyja *A Word for France: Addressed to the Workmen of London*. 144
- 186 Na Marxov nagovor, Edward Spencer Beesly napisao je članak *The International Working Men's Association*, koji je 1. novembra 1870. izašao u časopisu »Fortnightly Review». Vidi ujedno i Marxov odgovor na prvi i drugi članak Brentana (u 29. tomu ovog izdanja str. 73 - 76 i 91 - 97). 144
- 187 Engels se 20. septembra 1870. godine preselio iz Mančestera u London (vidi i nap. 86). 145 415
- 188 Eugen Oswald je 23. septembra 1870. zamolio Marxa za razne materijale i poslao ujedno prepis svog pisma Louis-Adolphe-u Thiers-u. U njemu predlaže da se stvori »neutralna zona» između Francuske i Njemačke. Oswald je zamolio Marxa da iznese svoje mišljenje o tom planu. 145
- 189 List »Times» donio je 19. decembra 1870, u rubrici »Russia», izvadak iz lista »Journal de St. - Pétersbourg» od 17. septembra 1870. »Journal de St. - Pétersbourg» zastupao je mišljenje da Francuska neće izgubiti na svom ugledu ako prilikom zaključenja mirovnog ugovora pristane da se razruše njene utvrde. 146

- ¹⁹⁰ Četvrtog septembra 1870. godine izbio je u Lionu ustanak. Mihail Bakunjin, koji se 15. septembra našao u Lionu, pokušao je preuzeti vodstvo ustanka i ostvariti svoj anarhistički program. 147 576
- ¹⁹¹ *Comité du Salut de la France* (Komitet javnog spasa) — komitet što ga je za vrijeme francuske revolucije u aprilu 1793. izabrao Nacionalni konvent i dao mu široka ovlaštenja. Tokom revolucionarno-demokratske diktature jakobinaca 1793 - 1794. predstavljao je zaista revolucionarnu vladu Francuske. 147
- ¹⁹² U proljeće 1867. skupljani su u raznim zemljama prilozi za Ferdinanda Freiligratha. Pjesnik je, na osnovu rješenja londonske filijale Švicarske banke, izgubio mjesto upravitelja filijale i našao se u teškoj situaciji. Uglavnom u Njemačkoj, ali i u Evropi i Americi, osnovani su Freiligrath - komiteti, koji su sakupljali priloge. Londonski list »Hermann« redovno je izvještavao o sakupljenim priloziima. 149 161
- ¹⁹³ Uredba o posljednjoj obrani od 21. aprila 1813. predviđala je najopsežniji oblik naoružavanja naroda Pruske u oslobodilačkom ratu iz 1813. Čitavo stanovništvo koje je bilo sposobno, a nije pripadalo vojsci, bilo je obavezno da stupi u posljednju obranu kad ova bude pozvana da bi u formi gerilskog rata potpomogao regularnu vojsku. Uredba o posljednjoj obrani bila je već u ljeto 1813. pod utjecajem reakcionarnih snaga ukinuta. O uredbi posljednje obrane pisao je Engels u seriji članaka *Beleške o ratu* (vidi 28. tomu ovog izdanja, str. 136/137 i 164 - 167). 152
- ¹⁹⁴ *Loarsku armiju* oformio je 15. novembra 1870. general d'Aurelle de Paladine. Ona je odigrala presudnu ulogu u ratnim operacijama na području Orleansa. Iako su je sačinjavale razne i loše obučene trupe, obrazovana na brzu ruku, pobjedila je njemačke trupe u više bitaka. Stanovništvo je pomagalo borbu loarske armije. Pojednostoi o operacijama te armije i o njenom sastavu daje Engels u seriji članaka *Beleške o ratu* (vidi 28. tom ovog izdanja, str. 168 - 175). 152
- ¹⁹⁵ August Bebel, Wilhelm Liebknecht i Adolf Hepner uhapšeni su 17. decembra 1870. godine u Lajpcigu. Na temelju materijala odbora Socijaldemokratske radničke partije zaplijenjenih u Braunšvajgu, protiv njih je bio pripremljen proces za veleizdaju. Do hapšenja je došlo prema uputi pruske vlade, koja je u listu »Volksstaat« kao izdajniku Bebela i Liebknechta vidjela opasnost za daljnje provođenje osvajačkog rata protiv Francuske. Dvadeset osmog marta 1871. pušteni su iz istražnog zatvora. Proces je održan u martu 1872. godine (vidi nap. 300). 155 182 183
- ¹⁹⁶ Nakon što je sjevernonjemački Rajhstag 24. novembra 1870. bio sazvan na izvanrednu sjednicu, vlada je 26. novembra stavila na dnevni red zahtjev da se odobri još 100 miliona talira za daljnje vodenje rata. Bez obzira na proteste i prijetnje šovinističkih članova vlade, koji su Augusta Bebela i Wilhelma Liebknechta napali kao izdajnike domovine, Bebel je predložio ukidanje ratnih kredita. Bebel i Liebknecht izjasnili su se protiv aneksionističkih stremjenja i otvoreno su ispoljili svoju solidarnost sa francuskim narodom. Liebknecht je izjavio u diskusiji: »Aneksija nam ne donosi mir, već rat i vojnu diktaturu.« Protiv odobrenja ratnih kredita glasali su 28. novembra 1870. godine, osim Bebela i Liebknechta, i poslanici Rajhstaga Ewald, Friedrich Wilhelm Fritzsche, Wilhelm Hasenclever, Reinhold Heinrich Schrapf i Johann Baptist von Schweitzer. Dok su lasalovski poslanici 21. jula 1870. glasali za odobrenje kredita (vidi nap. 49), 28. novembra 1870, pod utjecajem nastupa Bebela i Liebknechta, kao i pod pritiskom vlastitih članova, glasali su protiv toga da se odobre zahtjevana sredstva za daljnje vodenje rata. Hrabro i dosljedno nastupanje Bebela i Liebknechta naišlo je na odobravanje u širokim krugovima radničke klase i među naprednim građanskim snagama. 155

- ¹⁹⁷ U listu »Times« od 19. decembra 1870. pojavilo se Gladstone-ovo pismo od 15. decembra 1870, kojim je bila najavljena amnestija za osuđene fenijance (vidi nap. 2). Ta amnestija ipak je sadržavala mnoga ograničenja. Stoga je Engels uspoređuje sa bijednom amnestijom političkih zatvorenika u Pruskoj od januara 1861. godine povodom stupanja na prijestolje Wilhelma I. 155
- ¹⁹⁸ Marx je 3. januara 1871. predložio Generalnom vijeću da se provede sabirna akcija u korist uhapšenih članova partije u Njemačkoj (vidi i nap. 79. i 195). Na sjednicama Generalnog vijeća od 17. i 24. januara 1871. Marx je iznova predložio da se pomogne obiteljima uhapšenih socijaldemokrata. 157
- ¹⁹⁹ Karl Biedermann, izdavač lista »Norddeutsche Allgemeine Zeitung«, objavio je 1. i 4. januara 1871. izvještaje iz Londona, u kojima se kleveću vođe Socijaldemokratske radničke partije da djeluju po tajnom revolucionarnom planu i da pri ostvarenju svojih ciljeva ne zadiru čak ni od političkog ubistva. Budući da je ta kleвета mogla utjecati na predstojeću presudu protiv Bebel i Liebknecht, Natalie Liebknecht zamolila je Engelsa, po nalogu svog supruga, 8. januara 1871, da ispita tko je londonski dopisnik lista »Norddeutsche Allgemeine Zeitung«. Liebknecht je pretpostavljao da je riječ o jednom suradniku pruskog poslanstva u Londonu. 157
- ²⁰⁰ Kelnski proces komunistima u jesen 1852. predstavljao je prvi pokušaj njemačke reakcije da zaustavi radnički pokret time što bi ga lišio njegove revolucionarne partije. Na taj način ujedno je trebalo onemogućiti svaki pokret za društveni napredak. Jedanaest članova Saveza komunista (vidi nap. 240) bilo je optuženo za »izdaju zemlje«. Optužba se zasnivala na »knjizi zapisnika« sa sjednica Centralne uprave Saveza, koju je fabricirala pruska tajna policija i na drugim falsifikatima. Marx i njegovi prijatelji dostavili su obrani za vrijeme procesa ilegalnim putem materijale na osnovu kojih je policijski falsifikat bio raskrinkan. Usprkos neosnovanosti optužbe, 7 optuženih bilo je osuđeno na zatvor. Još za vrijeme procesa Marx je započeo svoje *Otkrića o komunističkom procesu u Kelnu* (vidi u 11. tomu ovog izdanja, str. 333 - 388). U tom djelu otkrio je političku pozadinu procesa i objelodanio svu podlost pruske policije. Bila je to optužba protiv čitavog sistema Pruske. 157 185 353
- ²⁰¹ »Volksstaat« od 11. januara 1871. objavio je vijest o istrazi ruske policije protiv »socijalističke zavjere« S. G. Nečajeva (vidi nap. 91). Natalie Liebknecht obavijestila je Marxa 18. januara 1871. da je Carlu Hirschu, koji je nakon hapšenja Wilhelma Liebknechta preuzeo uredništvo lista »Volksstaata«, prenijela obavijest o Nečajevu. 157
- ²⁰² Marx je na sjednici Generalnog vijeća od 17. januara 1871. oštro kritizirao hvalopoljke kojima je George Odger 10. januara 1871. na jednom javnom skupu obasuo vladu narodne obrane i njenog ministra vanjskih poslova Jules-a Favre-a (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 513/514). 158
- ²⁰³ Na kongresu Međunarodnog udruženja radnika u Bazelu u septembru 1869. godine Johann Georg Eccarius predložio je u ime Generalnog vijeća da se Generalnom vijeću dodijeli ovlaštenje da svaku sekciju koja djeluje protivno programskim načelima Međunarodnog udruženja radnika, isključi iz Udruženja s tim da to naknadno sankcionira slijedeći kongres. Taj prijedlog je usvojen, ali tako da Generalno vijeće, odlučujući o prijemu ili odbijanju sekcija, mora konsultirati federalna vijeća. 158
- ²⁰⁴ Nakon ugušenja junskog ustanka 1848. Ustavotvorna skupština usvojila je više reakcionarnih zakona. Zakoni o štampi usvojeni 9. i 11. augusta 1848. predviđali su u slučaju pisanja protiv postojećeg režima, privatnog vlasništva i vlade stroge kazne zatvora i novčane kazne. Dvadeset prvog marta 1849. godine doneseni su zakoni koji zabranjuju osnivanje klubova itd. 159

- ²⁰⁵ U aprilu 1849. francuska vlada poslala je u Italiju ekspedicioni vojni odred da obori Rimsku Republiku i ponovo uspostavi svjetovnu vlast pape. 159
- ²⁰⁶ U decembru 1870. osnovan je u Njujorku Centralni komitet Međunarodnog udruženja radnika za Sjedinjene Države sa punomoćima za jednu godinu. Tom Centralnom komitetu trebao je pripasti po jedan delegat od svake postojeće sekcije u Sjevernoj Americi. Friedrich Adolph Sorge bio je delegat sekcije 1 (vidi nap. 368), a istovremeno je postao i sekretar Centralnog komiteta. U skladu sa zaključcima Londonske konferencije, Centralni komitet je nazvan Federalno vijeće. U decembru 1871. Međunarodno udruženje radnika u Americi se rascijepilo i nastala su dva federalna vijeća (vidi nap. 427). Iz proleterskog krila nastalo je privremeno Federalno vijeće, koje je Generalno vijeće priznalo u maju 1872. 160 196 225 252 279 282 291 309
- ²⁰⁷ Članak P. Jacobuya i B. A. Zajceva «О положение рабочихъ въ западной Европѣ съ общественно-гигіенической точки зрѣнія» objavljen je u časopisu «Архивъ судебной медицины и общественной гігіены». O tom članku Marxa je obavijestio G. A. Lopatin svojim pismom od 15 (27) decembra 1870. 161
- ²⁰⁸ Friedrich Adolph Sorge podsjetio je Marxa 29. decembra 1870. da sekcija 1 (vidi nap. 368) nije dobila priznanicu o svojoj izjavi o pristupanju i za priloge koje je poslala. 162
- ²⁰⁹ Devetnaestog marta 1870. Friedrich Adolph Sorge zatražio je od Marxa savje radi prijedloga Eugèna Duponta «da se u Njujorku osnuje neka vrsta Centralnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika» (vidi nap. 206). Dvanaestog oktobra 1870. Marxu se obratio Friedrich Bolte, kao sekretar-korespondent za njemačke sekcije, sa istom molbom. Ne zna se gdje se nalazi odgovor Marxa. 162
- ²¹⁰ Komandant tvrđave Tul, Hüek, kapitulirao je 23. septembra 1870. poslije 8 dana, koja je trajala od 19. augusta 1870. 163 167
- ²¹¹ Bismarck i Jules Favre potpisali su 28. januara 1871. konvenciju o primirju i kapitulaciji Pariza. Narodna skupština koja je trebala biti izabrana u najkraće vrijeme, trebala je da odluči da li će se rat nastaviti ili će se zaključiti mirovni ugovor. Izbori za Narodnu skupštinu održani su 8. februara 1871. godine. Louis-Adolphe Thiers, koga je Narodna skupština imenovala za šefa vlade, odmah je započeo mirovne pregovore. Dvadeset šestog februara 1871. godine u Versaju je zaključen preliminarni mirovni ugovor između njemačkog Rajha i Francuske a 10. maja 1871. sklopljen je, u Frankfurtu na Majni, mirovni ugovor (vidi bilj. 260). 163 167 238
- ²¹² Sredinom septembra 1870. delegacija vlade narodne obrane, koja je bila oformljena 4. septembra 1870. u Parizu, upućena je u Tur da bi sa postojećim jedinicama i naoružavanjem novih jedinica organizirala u pokrajinama otpor protiv prodora Nijemaca i da bi podstakla vanjske sile da se umiješaju. Šestog decembra delegacija je premjestila svoje sjedište u Bordo. Nosila je naziv vlada Tura, odnosno vlada Bordoa. Od 9. oktobra 1870. do kraja rata, Léon Gambetta, koji je vodio Ministarstvo rata i Ministarstvo unutrašnjih poslova, bio je šef te delegacije. Pripadali su joj nadalje Alexandre-Olivier Glais-Bizoin, Isaac-Adolphe Crémieux i Martin Fourichon. Glavni dio vlade narodne obrane, koji je ostao u Parizu, bio je pod vodstvom Louis-Jules-a Trochuja. 163 167
- ²¹³ Vlada u Bordou je 31. januara 1871. izdala dekret kojim je raznim osobama bilo oduzeto pasivno pravo glasa. Riječ je o onim osobama koje su za vrijeme Drugog carstva vršile značajne službe, kao ministri, senatori, državni savjetnici i prefekti. Nadalje, oduzeto je izborno pravo onim osobama koje su prilikom izbora za Zakonodavno tijelo 2. decembra 1851. do 4. septembra 1870. bile postavljene kao zvanični kandidati. Trećeg februara 1871. Bismarck je Léonu Gambetti poslao telegram, u kojem je «u ime slobode izbora uspostavljene kon-

vencijom o primirju protestirao zbog ograničavanja izbornog prava. Vlada u Parizu izdala je 28. februara 1871. dekret o izborima, koji nije sadržavao nikakva ograničenja za onaj krug osoba na koje se odnosio Gambettin dekret. Četvrtog februara 1871. pariska vlada donijela je dekret kojim je dekret što ga je objavila delegacija vlade u Bordou proglašen nevažećim. Zatim je Gambetta podnio ostavku. 164 167

РАЈНСКА БИБЛИОТЕКА

- 214 Očito se misli na hapšenje frankfurtskog radnika Josepha Schneidera. Schneider se kandidirao za poslanika Rajhstaga, koji se birao 3. marta 1871. godine. «Volksstaat» je 1. februara 1871. izvijestio o tom hapšenju. 164
- 215 Bismarckove mirovne uvjete objavio je «Times» od 2. februara 1871. 164 167
- 216 Marx je sa svojom kćerkom Jenny boravio u Hanoveru radi oporavka kod Ludwiga Kugelmana (od 18. septembra do 7. oktobra 1867). Vratio se u Englesku 11. oktobra 1869. 166
- 217 Ovo pismo poslao je Marx Johannu Jacobyju u Kenigzberg po Ludwigu Kugelmannu (vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 34). 170
- 218 Ovo pismo očito je odgovor na pitanje P. L. Lavrova o sudbini G. A. Lopatina. Iako je Marx na osnovu Lopatinovog pisma od 15 (27) decembra 1870. znao da se Lopatin nalazi u Rusiji da bi organizirao bijeg N. G. Černiševskog iz sibirskog progonstva (vidi nap. 120), u ovom pismu to uopće nije spomenuo. 171
- 219 Natalie Liebknecht, u svojim pismima od 18. januara i 27. februara 1871, zahvaljuje na novcu koji je primila iz Londona (vidi nap. 198). Istovremeno je 27. februara javila da se prijem novca ne bi smio potvrditi pod imenom Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika. Pisala je da je «u procesu» (vidi nap. 195) «glavna tačka optužbe to da su gospoda povezana sa Generalnim vijećem, i to na taj način što je Socijaldemokratska partija u Njemačkoj podređena Vijeću, jer tvori samo sekciju Internacionale». Stoga bi takva priznanica otežala proces. Na temelju postojećih saveznih zakona Njemačke, Socijaldemokratskoj radničkoj partiji bilo je zabranjeno da javno i kao organizacija pristupi Međunarodnom udruženju radnika. 172
- 220 U članku *The International Working Men's Association* (vidi nap. 186) Edward Spencer Beesly piše: «Svi članovi Internacionale su republikanci i odlučni protivnici rata. Tim dvjema osobinama izazivaju progone od strane francuskih i pruskih despota.» Na slijedećim stranicama Beesly prelazi na stav koji su Generalno vijeće i njemački i francuski članovi Međunarodnog udruženja radnika zauzeli prema njemačko-francuskom ratu, naročito prema pruskoj aneksiji Alzasa i Lorene. 172
- 221 Marx misli na pismo Lothara Buchera od 8. oktobra 1865, u kojem mu Bucher predlaže da postane londonski dopisnik za financijska pitanja u listu «Königlich Preussischer Staats-Anzeiger». Ta ponuda predstavljala je pokušaj da se Marx iskoristi za Bismarckove interese. Ovaj je pokušaj Marx odlučno odbio (vidi u 30. tomu ovog izdanja, str. 115 - 118 i u 38. tomu ovog izdanja, Drugi deo, pisma br. 40 i 90). 172
- 222 Od kraja 1870. do 1871. u Parizu su objavljene dve sveske *Papiers et correspondance de la famille impériale*. Prva sadrži tajne spise ministra Émile-a Ollivier-a, u kojima je naredeno hapšenje članova Međunarodnog udruženja radnika. Hapšenje članova pariske sekcije Međunarodnog udruženja radnika slijedilo je 29. aprila 1870. pod izgovorom da su učestvovali u zavjeri protiv života Napoleona III. Služilo je pripremama plebiscita od 8. maja 1870 (vidi nap. 73). Istovremeno su uhapšeni članovi Međunarodnog udruženja radnika u Lionu, Ruanu, Marseju i u drugim gradovima. Treći proces protiv članova pariske sekcije održan je 22. juna, a trajao je do 8. jula 1870. godine. Bilo je optuženo 38 internacionalaca,

- među njima i Louis-Eugène Varlin (koji je uspio da se sakrije), Leo Frankel, Jules Johannard, Augustin Avrial, Louis-Denis Chalais i druge ugledne vode radnika. Optuženi su osuđeni na kazne zatvora od 2 mjeseca do 1 godine i na novčane kazne. 172
- 223 Posredovanjem cara Nikolaja I održani su u Varšavi, u oktobru 1850, pregovori između Pruske i Austrije, čija se borba za hegemoniju u Njemačkoj zaoštrila nakon revolucije 1848 - 1849. godine. Nikolaj I, koji je bio protiv jačanja Pruske, a za održanje feudalne rascjepkanosti Njemačke, upozorio je u Varšavi da Austrija može računati na njegovu odlučnu pomoć. Konflikt Pruske i Austrije riješen je u Olomoucu krajem novembra 1850. putem pregovora između pruskog ministra von Manteuffela i austrijskog predsjednika ministarskog savjeta kneza Schwarzenberga. U skladu s nacrtom sporazuma, potpisanim 29. novembra 1850, Pruska je bila primorana da se odrekne hegemonije u Njemačkoj. 176
- 224 Policijski list «Paris-Journal» objavio je 14. marta 1871. članak *Le Grand Chef de l'Internationale*, u kome se tvrdi da je Marx u jednom pismu Augustu Serraillier-u pisao o suprotnostima između njemačkih i francuskih članova Međunarodnog udruženja radnika. Devetnaestog marta 1871. «Paris-Journal» objavio je to falsificirano pismo. Građanske novine raznih zemalja, među njima i «Times», preštampale su klevete. Na sjednici Generalnog vijeća od 21. marta 1871. Marx je to okarakterizirao kao provokativne izmišljotine i saopćio je da je Engels na njegovu molbu poslao listu «Times» odgovarajući odgovor (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 238). Osim toga, na Marxovu molbu, Serraillier je pismom, koje je poslao raznim listovima, a čiji su izvaci objavljeni 18. marta u listu «Courrier de l'Europe», raskrinkao taj provokativni falsifikat.
- Na sjednici Generalnog vijeća od 21. marta 1871. Marx je otkrio i druge provokativne izmišljotine reakcionarne štampe. Da su se pariski članovi Međunarodnog udruženja radnika, navodno, izjasnili za isključenje svih Nijemaca iz Udruženja. Objašnjenje Generalnog vijeća o toj provokaciji, koje je napisao Marx, bilo je jednoglasno odobreno (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 239). Marx je materijal poslao Paulu Lafargue-u, nadajući se da će on s njim upoznati pariske članove Međunarodnog udruženja radnika. 177 179 185 214
- 225 *Jockey-Club* — aristokratski klub osnovan 1833. u Parizu. 178
- 226 U martu 1871. organizirali su njemački buržuj i aristokrati, nastanjeni u Cirihi, šovinističku proslavu povodom pobjede u njemačko-francuskom ratu. Pri tome je izbio sukob između Nijemaca i francuskih oficira interniranih u Švicarskoj. Reakcionarna štampa, koje je nastavila hajku protiv međunarodne povezanosti radnika, pokušala je sukobe pripisati djelatnosti Međunarodnog udruženja radnika. Švicarska sekcija Međunarodnog udruženja radnika opovrgla je te klevete posebnom izjavom. Veći broj radničkih sindikata u Cirihi također je izjavio da članovi Međunarodnog udruženja radnika nisu sudjelovali u sukobima. 178
- 227 Monarhistički krugovi pokušali su 22. marta 1871, pod izgovorom mirnih demonstracija, organizirati u Parizu kontrarevolucionarni puč. Organizatori puča bili su Henri de Pène, Baron de Heeckeren i drugi. Kontrarevolucionarni zavjerenici otvorili su na Place Vendôme vatru na pripadnike Nacionalne garde, ali su ih ovi natjerali u bijeg i mirno su se povukli. Marx je o tom puču pisao u *Gradanskom ratu u Francuskoj* (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 266). 179 183
- 228 «Glavni voda» — tako je Wilhelm Stieber, šef pruske političke policije, na kelnskom procesu komunistima (vidi nap. 200) nazvao policijskog agenta i provokatora Juliena Chervala, čime mu je htio pripisati vodeću ulogu u Savezu komunista i uvjeriti da je Cherval bio povezan sa Marxom i optuženima (vidi u 11. tomu ovog izdanja, str. 344 - 354). 179

- ²²⁹ Institut marksizma-lenjinizma pri CKSED ne raspolaže rukopisima Engelsovih pisama Philippu Coenenu od 5. aprila i 4. augusta 1871. Posjeduje samo prepise, oba pisma, koji su očigledno pisani istom rukom. Na originalu pisma vjerovatno se nalazi otisak: General Council of the International Working Men's Association, 256, High Holborn, London, W. C.
- Oba pisma bila su prvi put objavljena u amsterdamskom mjesečniku Socijaldemokratske radničke partije »De Socialistische Gids«, br. 8 - 9, od augusta-septembra 1928. godine. Tada je pismo od 4. augusta 1871. bilo datirano 1. augustom 1871. 180 232
- ²³⁰ Philippe Coenen, jedan od organizatora sekcija Međunarodnog udruženja radnika u Belgiji i Holandiji, 29. marta 1871. saopćio je u svom pismu Marxu i Engelsu da je u Antverpenu izbio štrajk radnika cigara. Marx i Engels odmah su počeli organizirati međunarodnu pomoć štrajkašima. Na prijedlog Engelsa, koji je kao sekretar-korespondent za Belgiju na sjednici od 4. aprila 1871. informirao Generalno vijeće o štrajku, odlučeno je da se pošalje pismo tredjunionima radi pomaganja štrajka i da se pošalje delegacija. Petog aprila 1871. izašao je proglas u obliku letka s potpisom Johanna Georga Eccarius, kojim se tredjunioni pozivaju da pomognu antverpenskima radnicima cigara. Radi podržavanja akcije solidarnosti i Engels je napisao pismo Wilhelmu Liebknechtu, koje je »Volksstaat« objavio 12. aprila 1871 (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 244). Više tredjuniona i radnici Brisela, gdje je u međuvremenu također izbio štrajk radnika cigara, dali su novčana sredstva. Pomoć koju je organiziralo Generalno vijeće omogućila je antverpenskima štrajkašima da u svojoj borbi za obranu sindikata ustraju do septembra 1871. i da iznuđe prihvatanje njihovih zahtjeva. 180 182 202
- ²³¹ Dvadeset šestog marta 1871. članovi Općeg njemačkog radničkog saveza u Elberfeldu, na jednom skupu, donijeli su pozdravnu adresu Pariskoj komunji. Rezolucija je bila odmah poslana u Pariz. Budući da je postojala bojazan da bi pruska policija mogla zaplijeniti poslani primjerak, upućen je i jedan primjerak Generalnom vijeću s molbom da ga preda predstavnicima Komune. 182
- ²³² »Volksstaat« je 4. oktobra 1871. donio željenu bilješku, u kojoj je Karl Blind označen kao šovinist i frazer, koji se nadao da će hvaleći samog sebe dospjeti na glas mudrog državnika. 184
- ²³³ Petnaestog aprila 1871. »Volksstaat« je iz lista »Petit Journal« od 5. aprila 1871. prenio slijedeću vijest, koju je Marx poslao Wilhelmu Liebknechtu: »Gospodina Stiebera, šefa njemačke policije, može se upitati kojim su kolima otišli u Prusku zidni satovi, vaze i statue iz stana koji je imao u Königs-Boulevardu?« 184
- ²³⁴ »Volksstaat« je 15. aprila 1871. objavio vijest koja je, u stvari, uzeta iz Marxovog pisma Wilhelmu Liebknechtu od 10. aprila 1871 (vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 45): »U zvanično, po nalogu francuske vlade objavljenim *Papiers et correspondance de la famille impériale* (Dokumentima i prepisci carske obitelji) (vidi nap. 222) nalazi se u rubrici osoba, koje su *primale bonapartistički novac*, po abecednom redu pod slovom V doslovce: »Vogt; il lui est remis en août 1859 frs. 40 000'. Na njemačkom: »Vogt; primio u avgustu 1859. god. 40 000 franaka.« Ta vijest bila je popraćena slijedećom napomenom redakcije lista »Volksstaat«: »Partijski drugovi, koji su nam predbacivali što ne uzimamo u obzir Vogtove članke protiv aneksije Alzasa i Lorene i kojima nije bilo dovoljno što su bili upućeni na Marxovu brošuru« (*Gospodin Vogt*) »vjerovatno će sada biti zadovoljni. Ali naše partijske prijatelje molimo da pošalju cijeli spisak; uvjereni smo da će se u njemu naći mnogi stari poznanici, koji su nekada kao Vogtovi »pajdaši« zagovarali bonapartizam, a sada s istim oduševljenjem podržavaju Bismarckov patriotizam.« 185 187 194

- ²³⁵ Proces protiv nekadašnjih članova partijskog odbora Socijaldemokratske radničke partije, Wilhelma Brackea, Leonharda von Bonhorsta, Samuela Spiera i Hermanna Augusta Kühna (vidi nap. 79), održan je od 23. do 27. novembra 1871. u Braunšvajgu pred okružnim ratnim sudom. Centralno mjesto optužnice bio je odnos Socijaldemokratske radničke partije i Međunarodnog udruženja radnika. Procesom se, u stvari, namjeravalo kazniti optužene što pripadaju Međunarodnom udruženju radnika i time stvoriti iznimno stanje za revolucionarni radnički pokret u Njemačkoj. Međutim, proces je završio neuspjehom vladajućih krugova. Iako su se Bracke i druge vođe tokom procesa izjasnili za ciljeve Međunarodnog udruženja radnika, presudu, kojom su bile izrečene razne kazne zatvora, drugostepeni sud je povodom žalbe 2. februara 1872. godine revidirao. 185 275 280 322
- ²³⁶ Ludwig Kugelmann je u pismu od 5. aprila 1871. ozbiljno predbacivao Marxu zbog njegovog zdravstvenog stanja i, između ostalog, napisao: »Ti znaš kako su Tvoji naučni radovi neophodni svijetu uopće, a Tvoja djelatnost osobito za Internacionalu, stoga se čuvaj za to — a malčice i za nas.« 186 199
- ²³⁷ Poslije pobjede komunara u Parizu, vlast je 18. marta 1871. preuzeo Centralni komitet Nacionalne garde. Dvadeset osmog marta 1871. prenio je svoja ovlaštenja na Vijeće Komune, koje je bilo izabrano 26. marta 1871. 186
- ²³⁸ Misli se na pjesmu »Josephu Weydemeyeru«. Tu pjesmu protiv Gottfrieda Kinkela napisao je 1852. godine Ferdinand Freiligrath za list »La Révolution«, koji je Weydemeyer izdavao u Njujorku. Izašla je, između ostalog, i u južno-njemačkom književnom listu »Morgenblatt für gebildete Leser« od 7. marta 1852. godine. 188
- ²³⁹ Wilhelm Liebknecht pitao je u jednom pismu početkom aprila 1871: »Da li postoji čitav primjerak lista »Rheinische Zeitung« (revije)? Mogu li ga dobiti na nekoliko tjedana? I smijem li iz njega štampati izvratke?« 188
- ²⁴⁰ Misli se na Savez komunista, prvu revolucionarnu partiju radničke klase. Nastao je 1847. i postojao do 1852. godine. Savez je bio po svom programu i sastavu međunarodna organizacija radničke klase i time preteča Međunarodnog udruženja radnika. Ujedno je bio i prva njemačka radnička partija. Većina njegovih članova bili su njemački radnici, gotovo svi zanatlijski pomoćnici. Predstojeća revolucija stavila je Njemačku u središte njegove djelatnosti (vidi u 32. tomu ovog izdanja, str. 168 - 182). 188 208
- ²⁴¹ Johann Wolfgang von Goethe, *Godine učenja Wilhelma Meistera*. 188
- ²⁴² Wilhelm Liebknecht pisao je Marxu početkom aprila 1871. godine: »Možete li napisati kraći predgovor za Komunistički manifest da ga mogu štampati. (Ujedno, na procesu sam izjavio da je moj program Komunistički manifest.)«
U pismu od 20. aprila 1872. Liebknecht je ponovo saopćio Engelsu da redakcija lista »Volksstaat« uskoro namjerava izdati *Manifest Komunističke partije* kao zasebno djelo, i moli da što prije pošalje obećani predgovor. Marx i Engels napisali su predgovor novom izdanju (vidi u 29. tomu ovog izdanja, str. 79/80) 24. juna 1872. godine. U tom predgovoru su rezimirali iskustva Pariske komune i naglasili da proletarijat u svojoj revoluciji mora razbiti stari državni aparat i nadomjestiti ga državom tipa Komune. Novo izdanje *Manifesta Komunističke partije* izašlo je u julu 1872. 188 287 317 352 380 397 410 424
- ²⁴³ Ludwig Kugelmann pisao je 15. aprila 1871. godine Marxu: »Poraz će radničku klasu opet za duže vremena lišiti njenih vođa, to je nesreća koju ne treba potcijenjivati. Čini mi se da je proletarijatu za sada potrebnije objašnjavanje nego borba s oružjem. — Pripisati neuspjeh ovoj ili onoj slučajnosti, ne znači li to upasti u istu grešku, koja se u 18. brimeru (2. izd., str. 13. i dalje) tako uvjerljivo predbacuje malograđanima?« 13. juna 1849. građanska stranka montanjara

(Montagne) sazvala je, iz protesta što su francuske trupe upućene u Italiju da uguše revoluciju, mirne demonstracije u Parizu. Prema članu V francuskog ustava, bilo je zabranjeno da francuske trupe interveniraju protiv slobode, drugih naroda. Neuspjeh tih demonstracija, koje su vladine trupe razjurile, značio je bankrot građanske demokracije u Francuskoj. 190

- 244 Ovo pismo je koncept proglašava Generalnog vijeća tredjunionima tkalaca i prelaca u Mančesteru.

Engels je na sjednici Generalnog vijeća 18. aprila 1871. izjavio da mu se obratilo madridsko Federalno vijeće s molbom da pomogne barselonske tkalce i prelice, koji su štrajkali (vidi nap. 245). Generalno vijeće naložilo je Johannu Georgu Eccariusu da predloži tredjunionima prelaca i tkalaca u Mančesteru da provedu sabirnu akciju za štrajkaše. 191

- 245 Ovaj tekst je Engelsova bilješka o sadržaju njegovog pisma Franciscu Moru, za koje se ne zna gdje se nalazi. Bilješka se nalazi na kraju pisma, koje je Mora u ime i po nalogu španskog Federalnog vijeća poslao 11. aprila 1871. Generalnom vijeću Međunarodnog udruženja radnika. Špansko Federalno vijeće zamolilo je Generalno vijeće da organizira pomoć barselonskim radnicima u štrajku. 193

- 246 *Adresa u vezi sa Parizom* — Misli se na *Gradanski rat u Francuskoj* (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 253 - 293), u kome je Marx, oslanjajući se na iskustva Pariske komune, razradio učenje o klasnoj borbi, državi, revoluciji i diktaturi proletarijata i učenje o partiji. Izveo je zaključak, značajan za čitav međunarodni radnički pokret, da će politička forma diktature proletarijata biti oblik države tipa Pariske komune, u kome postoji jedinstvo zakonodavne i izvršne vlasti i gdje su svi narodni zastupnici birani i opozivi. Već od prvih dana Pariske komune Marx je pažljivo sakupljao i proučavao sve podatke o njenoj djelatnosti: tekstove objavljene u francuskim, engleskim i njemačkim novinama, informacije iz pariskih pisama itd. Na sjednici Generalnog vijeća od 18. aprila 1871. godine Marx je predložio da se za sve članove Međunarodnog udruženja radnika izda Adresa o »općoj tendenciji borbe« u Francuskoj. Generalno vijeće ovlastilo je Marxa da napiše Adresu. Na tome je radio od 18. aprila do kraja maja 1871. godine. Najprije je napisao prvi i drugi koncept za *Gradanski rat u Francuskoj* (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 403 - 510), a tada je počeo dovršavati tekst. Tridesetog maja 1871, dva dana nakon obaranja posljednjih barikada u Parizu, Generalno vijeće jednoglasno je odobrilo tekst Adrese, koji je pročitao Marx.

Gradanski rat u Francuskoj pojavio se na engleskom jeziku prvi put oko 13. juna 1871. u Londonu i preveden je na mnoge jezike (vidi nap. 713). 193 197 208 209 210 214 226 279

- 247 *International Democratic Association* (Međunarodno udruženje demokrata) — sačinjavali su sitnoburžoaski francuski i njemački emigranti u Londonu i engleski građanski republikanci. Pošto je 4. septembra 1870. u Francuskoj bila proglašena republika, republikanski pokret u Engleskoj je ojačao. Nastalo je mnoštvo republikanskih klubova, koji su okupljali sitnoburžoaske, a dijelom i proleterske elemente. Predstavnici International Democratic Association osnovali su u aprilu 1871. godine Universal Republican League, u kojoj su djelovali George Odger, Charles Bradlaugh, Pierre Vésinier, Victor-P. Le Lubez i drugi. Nastojali su da ujedine republikance svih zemalja i formiraju republikanske klubove u čitavom svijetu. Osim nacionalizacije zemljišta i općeg prava glasa, program Lige predviđao je i ukidanje titula, crkvenih i plemićkih privilegija i provođenje federativnih principa u budućoj svjetskoj republici. Vođe International Democratic Association pokušale su se ubaciti u Generalno vijeće Međunarodnog udruženja radnika. Na sjednici Generalnog vijeća od 25. aprila 1871. taj pokušaj bio je jednoglasno odbijen. 194

- ²⁴⁸ *Zakon o sirotinji*, što ga je engleski parlament izglasao 1834. dopuštao je samo jedan oblik pomoći siromašnima — njihovo smještanje u popravilišta sa zatvoreničkim i prinudnim režimom. Narod je popravilišta nazivao bastiljama sirotinjskog zakona. (Vidi u 4. tomu ovog izdanja, str. 318 - 323.) 194
- ²⁴⁹ Vlasti su često plijenile »Volksstaat« zbog njegove dosljedne obrane Pariske komune. Wilhelm Liebknecht je 24. maja 1871. obavijestio Engelsa da su pruske vlasti dale nalog da se »Volksstaat« plijeni što je češće moguće i da se konačno potpuno zabrani. Broj od 15. aprila 1871. bio je zaplijenjen jer je »Volksstaat« iz njuiorškog tjednika »Die Neue Zeit« prenio članak »Zu den Märztagen« [O martovskim danima]. U tom članku govori se o njemačkom caru kao o karteč-princu i time se podsjeća na ime koje je Wilhelm I, kao pruski princ, stekao povodom svog brutalnog postupka s narodnim masama u martovskim danima 1848. godine. Iako su na prijedlog državnog tužioca pri lajpciškom okružnom sudu bili zabranjeni i brojevi od 12. i 26. aprila 1871, »Volksstaat« je 29. aprila 1871, zauzimajući stav prema represalijama vlasti, objavio slijedeće: »Da »Volksstaat« zbog ovakvih progona neće ni za dlaku odstupiti sa svog puta, da će i dalje prkositi neprijatelju, u to neprijatelji mogu biti sigurni — prijateljima to ne trebamo govoriti.« 194
- ²⁵⁰ Pod Marxovim vodstvom Generalno vijeće počelo je objašnjavati engleskim radnicima značenje revolucije u Francuskoj. Radi obrane Pariske komune organiziralo je masovne sastanke u Londonu, Mančesteru i drugim gradovima. Na Marxov prijedlog, Generalno vijeće je 21. marta 1871. zaključilo da pošalje delegacije na radničke zborove da bi potakli engleske radnike da izraze svoju solidarnost sa pariskim proletarijatom. Na mnogim radničkim zborovima od marta do maja 1871. podržani su prijedlozi članova Generalnog vijeća o obrani Pariske komune. 196
- ²⁵¹ Sačuvani koncept Marxovog pisma Leu Frankelu, kao i koncept pisma Frankelu i Louis-Eugène-u Varlinu daju uvid u Marxovu neposrednu povezanost sa članovima Pariske komune. 197 206
- ²⁵² Na sjednici Generalnog vijeća od 25. aprila 1871. godine Marx je dobio zadatak da napiše pismo kojim će objasniti pozadinu klevete, koju su Félix Pyat i Pierre Vésinier pronijeli o francuskim članovima Generalnog vijeća, Augustu Serraillier-u i Eugène-u Dupont-u. Naročito je Pyat klevetao Serraillier-a, koji je kao predstavnik Generalnog vijeća u Parizu na dopunskim izborima u aprilu 1871. bio izabran u Parisku komunu i koji je sudjelovao u radu komisije za rad, industriju i trgovinu, kojom je rukovodio Leo Frankel. Klevetama je trebalo obešćastiti politički i moralni lik Serraillier-a i smanjiti njegov utjecaj u Komuni. Komisija za rad, industriju i trgovinu odbacila je te klevete. 197
- ²⁵³ Edme-Marie-Gustave Tridon napisao je pismo uredništvu briselskog lista »Cigale«, koje je objavljeno 19. jula 1868. pod naslovom »La commune révolutionnaire de Paris«. Tridon, jedan od najbližih saradnika Louis-Augusta Blanquija, osudio je u tom pismu često provokatorsko nastupanje Félix-a Pyat-a, osobito u doba kad su u Francuskoj pojačani napadi protiv svih revolucionarnih i općenito opozicionih elemenata. Tridon je pismo napisao nakon nastupa Pyat-a na zboru u Cleveland Hallu 29. juna 1868. godine povodom godišnjice junskog ustanka pariskog proletarijata 1848. godine. Na tom skupu Pyat je podnio proglas, koji je, navodno, dobio od tajnog pariskog udruženja Commune révolutionnaire, i predložio da se prihvati rezolucija prema kojoj bi ubistvo Napoleona III bilo proglašeno svetom dužnošću svakog Francuza. Tridon je u svom pismu nazvao taj proglas »Pyat-ovom fantazijom . . . koja nikada nije ugledala obalu Sene.«
- Isti broj lista »Cigale« donio je i *Rezoluciju Generalnog vijeća o istupanju Félix-a Pyat-a* (vidi u 27. tomu ovog izdanja, str. 254). 197

- ²⁵⁴ »Politička pisma Friedrichu Kolbu« Karla Vogta objavljena su 1870. godine. U njima je Vogt pokušao da prikuje svoje nekadašnje veze s bonapartistima. 201
- ²⁵⁵ »Volksstaat« je 3. maja 1871. štampao izjavu Karla Vogta, koju je Vogt poslao listu »Schweizer Handels-Courier«. Citat je uzet iz te izjave. 201
- ²⁵⁶ Trećeg maja 1871. Wilhelm Liebknecht pisao je Marxu da su mu veoma predbacivali zbog toga što je objavio vijest o Karlu Vogtu u listu »Volksstaat« (vidi nap. 234). Pisao je: »Potreban je samo duži članak o svinjarijama Vogta iz 1859. Pri tom biste Vi nešto mogli pomoći.« Četvrtog maja 1871. godine Engels je poslao Liebknechtu za »Volksstaat« članak *Opet »Gospodin Vogt«* (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 246 - 252). 201 202
- ²⁵⁷ Trećeg aprila 1871. August Bebel uzeo je riječ u njemačkom Rajhstagu na generalnoj debati o saveznom ustavu. Kritizirao je naročito nacional-liberalnog poslanika Treitschkea, koji je u diskusiji tvrdio da u Njemačkoj već odavno postoje osnovna prava, kao sloboda štampe, sloboda udruživanja i sloboda govora. Protivno tome Bebel je tvrdio da su sva ta prava u njemačkom Rajhu apstraktna i da se njihovo ostvarenje mora postići primjenom svih sredstava, pa i primjenom revolucionarne sile. Izjavio je da on pripada »evropskoj revolucionarnoj partiji« i zaključio svoj govor riječima: »Nadamo se da će prije nego što završi devetnaesto stoljeće doći doba kad ćemo moći ostvariti na bilo koji način ne samo osnovna prava već i sve naše zahtjeve.« Savezni ustav bic je usvojen 14. aprila 1871. godine. Odražavao je reakcionarni karakter prusko-njemačke militarističke države. 202
- ²⁵⁸ Riječ je o imenovanju kandidata za funkciju sekretara Generalnog vijeća pošto se Johann Georg Eccarius povukao 9. maja 1871. godine. Komisija Generalnog vijeća pod predsjedništvom Hermanna Junga predložila je Johna Halesa i Thomasa Mottersheada. Kad je Generalno vijeće raspravljalo o kandidatima, postavilo je pitanje iz kojih je razloga došlo do isključenja Halesa iz tređjuniona tkalaca 1867. godine. Nakon saopćenja da je odluka o isključenju bila kasnije ukinuta, 16. maja 1871. John Hales izabran je za sekretara Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika. 204
- ²⁵⁹ Leo Frankel pisao je krajem aprila 1871. Marxu: »Veoma bi mi koristilo kad biste mi mogli bilo kako pomoći Vašim savjetom, jer sam trenutačno gotovo sam, ali također sam i sâm odgovoran za sve reforme koje želim i koje ću provesti u radu. Da ćete učiniti što možete da bismo sve narode, sve radnike i naročito Nijemce uvjerali da Pariska komune nema ništa zajedničkog sa njemačkom seljačkom općinom, to se vidi već iz nekoliko redaka Vašeg posljednjeg pisma« (vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 54). »i time ćete svakako učiniti veliku uslugu našoj stvari.« 206
- ²⁶⁰ Konačni mirovni ugovor o okončanju njemačko-francuskog rata potpisan je 10. maja 1871. u Frankfurtu na Majni. Ugovorom su sankcionirane bitne tačke preliminarog mirovnog ugovora, koji su 26. februara 1871. potpisali Louis-Adolphe Thiers i Jules Favre, s jedne, a Bismarck i predstavnici južnonjemačkih država, s druge strane. Bilo je utvrđeno: Francuska mora ustupiti Njemačkoj Alzas i velik dio Lorene s bogatim nalazištima rude i u toku od tri godine platiti pet milijardi franaka ratne odštete; do potpune isplate njemačke trupe držat će u svojim rukama dio Francuske. Ugovorom od 10. maja 1871. uvjeti za plaćanje odštete bili su otežani, a njemačka okupacija francuskog teritorija pradužena. Faktički, bila je to cijena za pomoć koju je Bismarck pružio versajskoj vladi pri gušenju Pariske komune. Mir sklopljen u Frankfurtu legalizirao je pljačkanje Francuske i nosio je u sebi klicu budućeg rata između Francuske i Njemačke. 206
- ²⁶¹ Prema vijestima štampe, trebalo je da Louis-Adolphe Thiers i drugi članovi vlade dobiju iz unutrašnjeg zajma, što ga je namjeravala raspisati Thiers-ova

- vlada, više od 300 miliona franaka kao »proviziju«. Thiers je kasnije priznao da su financijski krugovi s kojima su vodeni pregovori o zajmu postavili kao uvjet najhitnije gušenje revolucije u Parizu. Dvadesetog juna 1871, nakon pada Komune, izglasan je zakon o zajmu. 206
- 262 Misli se na članke Edwarda Spencera Beeslyja o Pariskoj komuni u listu »Bee-Hive Newspaper« od 25. marta, 1, 15. i 22. aprila, 20. i 27. maja, 3. i 10. juna 1871. godine. Sačuvano je nekoliko isječaka iz tih brojeva sa Marxovim marginalijama. 207
- 263 »*The Bee-Hive Newspaper*« — tjednik tredjuniona, koji je u Londonu izlazio od 1861. do 1876. godine pod nazivima »The Bee-Hive«, »The Bee-Hive Newspaper« i »The Penny Bee-Hive«. Bio je pod jakim utjecajem buržoaskih radikala i reformista. Centralno vijeće proglasilo ga je organom Međunarodnog udruženja radnika 22. novembra 1864. Tjednik je donosio zvanične dokumente Međunarodnog udruženja radnika i izvještaje o sjednicama Centralnog, odnosno kasnije Generalnog vijeća. Međutim, Marx je morao često protestirati jer su dokumenti Udruženja često objavljivani netačno ili, pak, nepotpuno. Tjednik je poslije 1869. godine postao buržoaski list. U aprilu 1870, na prijedlog Marxa (vidi u 27. tomu ovog izdanja, str. 475), Generalno vijeće prekinulo je sve odnose sa listom »Bee-Hive« i poslalo štampi *Zaključak Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika u vezi s listom »Bee-Hive«* (vidi u 27. tomu ovog izdanja, str. 347). 207
- 264 Istovremeno s potpisivanjem zvaničnog mirovnog ugovora između njemačkog Rajha i Francuske 10. maja 1871. u Frankfurtu na Majni (vidi nap. 260) zaključili su Bismarck i Jules Favre usmenu tajnu nagodbu o zajedničkom djelovanju protiv Komune. Tajni pregovori održani su 6. maja 1871. godine. Nagodba je predviđala da se radi »ponovnog uspostavljanja reda u Parizu« dopusti versajskim trupama prolaz preko njemačkih položaja, obustavi dovoz živežnih namirnica u Pariz i da njemačko zapovjedništvo postavi Komuni ultimatum sa zahtjevom da se razoružaju utvrde pariskih obrambenih bedema. Versajске trupe su 21. maja 1871. upale u Pariz.
Marxovo pismo od 11. maja nije poznato. Postoji samo koncept pisma od 13. maja 1871 (vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 60). 208
- 265 Petog aprila 1871. pozvao je Ludwig Kugelmann Marxa da radi oporavka prevede nekoliko tjedana u Hanoveru. Kugelmann mu je 15. aprila 1871. javio da je primio pismo sa poštanskim žigom Berlina, koji je bilo slijedećeg sadržaja: »Jedna značajna vijest, koju sam čuo, nagovijestava da »se« kod Vas opet čeka na izvjesnu posjetu.« 208 213 238
- 266 U pismu Marxu 11(23) maja 1871. Danijelson je pisao da je G. A. Lopatin pripovijedao u krugu prijatelja »kako izdavač Vaše knjige iz komercijalnih razloga neće štampati drugi dio Vaše knjige, koji je u rukopisu već završen, dok se ne proda čitav prvi dio«. Danijelson je saopćio Marxu da je našao izdavača i predložio mu da se drugi i treći tom izda u Rusiji. Vijest, koju je prnio Lopatin, da je Marx već dovršio drugi tom *Kapitala* nije bila tačna. Marx više nije mogao završiti drugi i treći tom *Kapitala*. Poslije njegove smrti Engels je produžio rad na *Kapitalu* i 1885. izdao knjigu II kao drugi tom (tom 22. ovog izdanja) i 1894. godine knjigu III kao treći tom (tom 23. ovog izdanja). 209 210
- 267 Misli se na putovanje G. A. Lopatina u Sibir da organizira bijeg N. G. Černiševskog iz prognostva (vidi nap. 120).
Marx očigledno još nije znao za hapšenje Lopatina u februaru 1871. i nije razumio odgovarajuće aluzije u Danijelsonovom pismu od 11(23) maja 1871. Budući da je ipak saznao da Lopatinu prijeti opasnost, pokušao ga je upozoriti ovim pismom. 209
- 268 N. F. Danijelson i G. A. Lopatin redovito su snabdijevali Marxa s ruskom naučnom literaturom, a posebno s građom i radovima o ekonomskim pitanjima.

Naročito visoko cijenio je Marx radove N. G. Černiševskog. Među knjigama i člancima, koje je u maju 1871. primio od Danijelsona, nalazio se i rad Černiševskog »О поземельной собственности«, objavljen u 9. i 11. broju časopisa »Современник«.

U Marxovoj biblioteci bilo je nekoliko djela Černiševskog. Dio tih knjiga dobio je posredstvom Johanna Philippa Beckera od članova ruske sekcije Međunarodnog udruženja radnika u Ženevi. 209 210

- 209 N. G. Černiševski, »Дополнения и примѣчания на первую книгу политической экономии Дж. Ст. Милля«. 209
- 270 Marx je time upozorio svoju kćer i Paula Lafargue-a na predstojeće progone francuske vlade. 210
- 271 Engels je istupio iz firme Ermen & Engels 1. jula 1869. godine (vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 266). 212
- 272 Jules Favre je u okružnici diplomatskim predstavnicima Francuske pozvao evropske vlade na zajedničke progone Međunarodnog udruženja radnika. Okružnica se zasnivala na policijskim falsifikatima i na dokumentima bakunjinističke Alijanse socijalističke demokracije. O njoj se raspravljalo na sjednici potkomiteta Generalnog vijeća (vidi nap. 442) od 11. juna 1871. godine. Komitet je prihvatio Marxovu i Engelsovu *Izjavu Generalnog vijeća povodom okružnice Jules-a Favre-a* (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 295/296) i poslao je listovima Međunarodnog udruženja radnika, kao i građanskim engleskim novinama. 214 577
- 273 U svom pismu 27. aprila 1871. Ludwig Kugelmann čestitao je Marxu rođendan i napisao: »Šaljem Ti najsrdačnije želje. Neka Ti zdravlje bude sve bolje, neka Tebi, Tvójima i svima koji su Ti dragi bude uvijek dobro i neka Ti uspije da iz procesa razaranja, koji sada u odvratnom obliku ispunjava atmosferu, ugledaš kako klija mlado sjeme koje si Ti zasijao i natapao krvlju svoga srca. — Da bi malo, uveselio' mnoge Tvoje ozbiljne radove, slobodan sam da Ti pošaljem, Ut mine Stromtid' od Fritza Reutersa.« 214 227
- 274 Misli se na Engelsov njemački prevod adrese Generalnog vijeća *Grđanski rat u Francuskoj* (vidi nap. 246). Taj prevod sa engleskog izlazio je u nastavcima u listu »Volksstaat« od 28. juna do 29. jula 1871. godine. Ubrzo nakon toga izašao je u Lajpcigu poseban otisak iz lista »Volksstaat«. »Vorbote« je objavljivao Adresu u skraćenom obliku od avgusta do oktobra 1871. godine. Pri prevodu Engels je unio sitnije izmjene u tekstu. 215
- 275 Na temelju ove Engelsove informacije »Volksstaat« je 5. jula 1871. javio: »Otkad postoji London, nijedna štampana stvar nije izazvala toliku buku kao Adresa Generalnog vijeća Internacionale. Veliki listovi okužali su u početku svoje omiljeno sredstvo, da šutke pređu preko nje; međutim, nekoliko dana bilo je dovoljno da im dokažu da to ovog puta neće ići. 'Telegraph', 'Standard', 'Spectator', 'Pall Mall Gazette', 'Times' morali su jedan za drugim pristati da 'dokumente dostojne pažnje' objave na uvodnom mjestu. Sva štampa morala je jednoglasno priznati da Internacionala predstavlja evropsku veliku silu s kojom se mora računati i koja se ne može ukloniti time što se o njoj ne govori.« 215
- 276 Wilhelm Liebknecht javio je Engelsu 24. maja 1871. da se mora potruditi da u Saksoniji dobije pravo građanstva, ukoliko ne želi da bude protjeran, i pri tom primjećuje: »Pri tome je kobno to što, ukoliko želim postati saksonski građanin, moram prethodno istupiti iz hesenskog građanskog saveza, a ako se onda prigovori što mi je dodijeljeno saksonsko pravo građanstva, tada ću visiti u zraku i neću imati *baš nijedno njemačko pravo građanstva* — bit ću, dakle, izvan zakona i na volju Stieberu. Da je moje protjerivanje iz Pruske još uvijek aktuelno, to vjerovatno znaš.« 215

- ²⁷⁷ Poslije puštanja iz istražnog zatvora (vidi nap. 195) Wilhelm Liebknecht upao je u velike financijske teškoće. Dvadeset četvrtog maja 1871. zamolio je Engelsa da mu, kako bi imao izvor prihoda, u listu »Pall Mall Gazette« osigura »dopisivanje o njemačkim prilikama«. 216
- ²⁷⁸ Wilhelm Liebknecht smatrao je da Marx i Engels treba da iskoriste engleske novine »Reynold's Newspaper« za propagandu svojih pogleda. 216
- ²⁷⁹ Na sjednici Rajhstaga od 25. maja 1871. godine August Bebel nastupio je protiv aneksije Alzasa i Lorene, razotkrio Bismarckovu pomoć kontrarevolucionarnoj vladi Thiers-a i izjasnio se za Parisku komunu. Rekao je: »... Sav evropski proletarijat i svi oni koji u srcu još nose osjećaj slobode i nezavisnosti gledaju na Pariz... i ako Pariz jednom bude savladan, tada Vas podsjećam na to da je borba u Parizu samo mala čarka, da nam glavna stvar u Evropi još predstoji i da će bojni poklič pariskog proletarijata »Rat palačama, mir kućercima, smrt neimaštini i besposlici!« postati bojni poklič čitavog evropskog proletarijata.« 216
- ²⁸⁰ *Naprednjak* — predstavnik građanske lijevo-liberalne Napredne stranke, koja je osnovana u junu 1861. godine. U svom programu stranka je zahtijevala ujedinjenje Njemačke pod pruskim vodstvom, sazivanje zajedničkog njemačkog parlamenta i osnivanje snažne liberalne vlade, koja bi trebala biti odgovorna skupštini. Njeno desno krilo odvojilo se poslije pruske pobjede nad Austrijom 1866. i osnovalo Nacionalno-liberalnu stranku, koja je u svim bitnim pitanjima podržavala Bismarcka. Političari, koji su ostali u Naprednoj stranci, zastupali su uglavnom interese trgovačke buržoazije, sitnijih poduzimaca i gradske sitne buržoazije, pri čemu je sitnoburžoasko krilo bilo pobijedivano u svim odlučujućim pitanjima. Opozicija Napredne stranke prema Bismarckovom režimu sve više je slabila s ujedinjenjem Rajha, s daljnjim porastom kapitalizma nakon 1871. i zbog svog otvorenog neprijateljstva prema socijalističkom pokretu, koji je stalno jačao. Ponesena pruskim šovinizmom, podržala je aneksiju Alzasa i Lorene 1871. godine i prihvatila poluapsolutistički ustav Rajha. Početkom osamdesetih godina još je jednom izvojevala parlamentarne uspjehe svojim protivljenjem Bismarckovoj politici zaštitnih carina, koju ipak nije mogla prihvatiti zbog svog antisocijalističkog stava. Godine 1848. spojila se s lijevim krilom Nacionalno-liberalne stranke u Stranku slobodoumnh, u kojoj je glavnu riječ vodila krupna buržoazija, prije svega bankovni kapital. 217 322
- ²⁸¹ Članovi Generalnog vijeća George Odger i Benjamin Lucraft distancirali su se od Adrese Generalnog vijeća *Gradanski rat u Francuskoj* (vidi nap. 246). Time su stali na stranu buržoaske štampe, koja je nakon objavljivanja Adrese započela klevetnički rat protiv Međunarodnog udruženja radnika. Generalno vijeće raspravljalo je o Odgerovom i Lucraftovom postupku na svojim sjednicama od 20. i 27. juna 1871. godine. Lucraft i Odger izjavili su da istupaju iz Generalnog vijeća. Taj istup bio je jednoglasno prihvaćen (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 308). 217 250 271 588
- ²⁸² Uredništvo lista »Pall Mall Gazette« priključilo se krajem juna 1871. općoj klevetničkoj kampanji, koju je građanska štampa započela protiv Međunarodnog udruženja radnika nakon objavljivanja Adrese *Gradanski rat u Francuskoj* (vidi nap. 246). To je navelo Marxa i Engelsa da prekinu sve veze s listom »Pall Mall Gazette«. Četvrtog jula 1871. izvijestili su Generalno vijeće o tom koraku. Već 30. juna 1871. Marx je napisao *Pismo uredniku lista, »Pall Mall Gazette«, Fredericu Greenwoodu* (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 306), u kojem ga je nazvao klevetnikom. 218
- ²⁸³ Ovaj tekst predstavlja koncept odgovora na pismo Léona Bigot-a upućeno sekretaru Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika. Bigot je na procesu pred trećim ratnim sudom u Versaju (vidi nap. 295) bio branilac optuženog Adolphe-Alphonsa Assija. On je izjavio da je u jednom pismu, koje

se pripisuje Marxu, pročitao da se nikako ne može imati povjerenja u Assija. Nadalje je pisao da Assiju, dok se nalazio u zasebnoj ćeliji, nije mogao pisati, a da nije mogao s njim ni razgovarati, ali da je Assi dobivao pisma koja su mu bila čitana, posljednje, navodno, iz Londona adresirano na »gospodina Assija, člana Internacionale, Versaj« u šifriranom obliku, koje je on poslao u prepisu. Bigot je želio saznati da li se Međunarodno udruženje radnika služi šifriranim dopisivanjem i što znači to šifrirano pismo.

Ne zna se gdje se nalazi Marxov odgovor na to pismo. Postoji samo koncept i vlastoručni prepis pisma iz Marxove knjige bilježaka, gdje je on u rubrici »stvar s Assijem« zabilježio o tome podatke. 219

- 284 Ovaj tekst predstavlja koncept odgovora na pismo kojim je A. O. Rutson 7. jula 1871. zamolio Marxa da pošalje popis svih zvaničnih izdataka prema dokumentima Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika. Ne zna se gdje se nalazi pismo Rutsonu. 221
- 285 *The International Working Men's Association. Resolutions of the Congress of Geneva, 1866, and the Congress of Brussels, 1868.* 221 579 583
- 286 Marxovu adresu *Abrahamu Lincolnu, predsjedniku Sjedinjenih Američkih Država* (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 14/15) prenio je Lincolnu američki ambasador u Londonu Adams. Dvadeset osmog januara 1865. uslijedio je Lincolnov odgovor Generalnom vijeću, koji je »Times« objavio 6. februara 1865. godine. 221
- 287 Dokumente Međunarodnog udruženja radnika koje je zatražio N. F. Danijelson, a koje je objavilo Generalno vijeće, Marx je iz konspirativnih razloga poslao preko Berlina na adresu: »Poste restante. Herrn Kirschbaum.« 223
- 288 Ne zna se gdje se nalazi Marxovo pismo Charles-u Caronu. Podaci o sadržaju pisma uzeti su iz Marxove knjige bilježaka. To je odgovor na Caronovo pismo Hermannu Jungu od 15. jula 1871, u kojem je rečeno da Club International et Républicain u Nju Orleansu želi pristupiti Međunarodnom udruženju radnika. Klub je bio prihvaćen kao sekcija 15 Međunarodnog udruženja radnika. 225
- 289 Misli se na rad Sigismunda Borkheima *Za spomen njemačkim kvazi-patriotama 1806 - 1807*, objavljivan u listu »Volksstaat« od 8. jula do 20. septembra 1871, a kasnije štampan u obliku brošure. Godine 1888. ponovo je objavljen s Engelsovim predgovorom (vidi u 32. tomu ovoga izdanja, str. 282 - 284). Zatim je riječ o brošurama Augusta Bebela »Govori u Rajhstagu« i »Naši ciljevi« (2. izdanje), štampanim u avgustu 1871. u nakladi lista »Volksstaat«, kao i o *Religiji socijaldemokracije* Josepha Dietzgena, koju je »Volksstaat« objavljivao u nastavcima od 13. avgusta 1870. do 5. avgusta 1871, a koja je 1872. godine štampana kao brošura. 227
- 290 Umjesto općeg kongresa Međunarodnog udruženja radnika u Briselu od 25. do 29. septembra 1865. održana je *konferencija u Londonu*. Ogdaganje kongresa za 1866. godinu bilo je potrebno, jer mjesne sekcije Međunarodnog udruženja radnika nisu bile još dovoljno jake. 228 297 589
- 291 *Londonaska konferencija* Međunarodnog udruženja radnika, održana od 17. do 23. septembra 1871, otvorila je značajnu etapu borbe Marxa i Engelsa za stvaranje proleterske partije. Na temelju iskustva Pariske komune, kojom je započelo novo poglavlje u svjetskoj povijesti, utvrđen je zadatak radničke klase da se bori za stvaranje samostalnih radničkih partija, kao najvažnije pretpostavke za pripremanje proletarijata za osvajanje političke vlasti. Stoga je borba protiv bakunjinizma, kao i protiv drugih sektaški aktivnih elemenata, zahtijevala sazivanje konferencije predstavnika Međunarodnog udruženja radnika iz svih zemalja. To je bilo naročito nužno radi donošenja kolektivnih zaključaka, koji su trebali pridonijeti ideološkoj i organizacionoj povezanosti Međunarodnog udruženja radnika.

S obzirom na progone članova Međunarodnog udruženja radnika u Francuskoj za vrijeme građanskog rata, a osobito nakon obaranja Komune, pokazalo se da je nemoguće održati redovan kongres Internacionale. Zato se većina federacija raznih zemalja izjasnila za odgađanje kongresa i ovlastila Generalno vijeće da odredi sazivanje prema svom nahodenju (vidi nap. 25). Engels je 25. jula 1871. predložio da se održi konferencija, na čijim su pripremama Marx i Engels mnogo radili. Na sjednicama Generalnog vijeća od 15. avgusta, 5, 12. i 16. septembra 1871. raspravljalo se o pitanjima programa i organizacije konferencije.

Uzevši u obzir političku situaciju u kojoj je konferencija održana, broj delegata bio je razmjerno malen. Sudjelovala su 22 delegata s odlučujućim i 10 sa savjetodavnim pravom glasa. Iz Njemačke nije bio prisutan niti jedan delegat, jer Wilhelm Liebknecht i August Bebel nisu mogli doputovati u London budući da je protiv njih bilo započeto suđenje zbog veleizdaje (vidi nap. 300), a Liebknecht nije uspio da u London pošalje drugog delegata Socijaldemokratske radničke partije. Zastupanje Njemačke preuzeo je Marx, jer su sve zemlje, koje nisu mogle poslati delegate, zastupali njihovi sekretari-korespondenti.

Na šestoj sjednici konferencije, 20. decembra 1871, Édouard Vaillant podnio je nacrt rezolucije, kojim je prikazao jedinstvo političke i ekonomske borbe i obrazložio nužnost političke borbe. Prilikom rasprave o nacrtu rezolucije i njegovim dopunama, koje su predložili Auguste Serrailier i Leo Frankel, Marx i Engels govorili su o političkoj akciji radničke klase i ukazali na nužnost stvaranja samostalnih radničkih partija (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 336 - 340. i 530/531). 228 233 256 257 341 359 385 404 415 589 600 605

- ²⁹² Marx misli na namjeravano objavljivanje zapisnika trećeg ratnog suda u Versaju, pred kojim je bio održan proces grupi komunera. To je bio jedan od prvih procesa s kojima su započela nasilja Thiers-ove vlade protiv komunara (vidi nap. 295).

Iz finansijskih razloga zapisnici ratnog suda nisu bili objavljeni. 230 237

- ²⁹³ Henry Thomas Buckle, *History of Civilization in England*, Leipzig, 1865. 234 258

- ²⁹⁴ Engels je P. L. Lavrovu poslao »Eastern Post« od 29. jula 1871. s izvještajem o sjednici Generalnog vijeća održanoj 25. jula 1871. godine, na kojoj je Engels govorio o odnosu Giuseppe Mazzinija prema Međunarodnom udruženju radnika (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 525/526). Zatim mu je poslao i broj od 5. avgusta 1871. s izvještajem o sjednici održanoj 1. avgusta 1871. i s Marxovim govorom protiv Georga Odgera (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 527/528). 234

- ²⁹⁵ Poslije obaranja Pariske komune tisuće komunara bačeno je u zatvore ili pobijeno. Thiers-ova vlada dugo je odgađala sudske procese. Prvi je održan 7. avgusta 1871. pred trećim ratnim sudom u Versaju, a završio je 2. septembra 1871. godine. Optuženi su bili vodeći članovi Komune, između ostalih i Charles-Théphile Ferré, Adolphe-Alphonse Assi, Frédéric-Étienne Cournet, Francis Jourde. Dva optužena, jedan od njih Ferré, osuđena su na smrt, trinaest na izgnanstvo, doživotni prisilni rad ili zatvor, s samo su dvojica bila oslobođena od optužbe.

U to vrijeme u Francuskoj je sudilo 26 ratnih tribunala. Njihov zadatak je bio da unište revolucionarne snage. Istraga je bila vrlo okrutna, spisi su krivotvoreni, izvrtali su se iskazi svjedoka, a optuženi su bez dokaza osuđivani na smrt ili izgnanstvo (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 243). 234 244 245

- ²⁹⁶ Friedrich Leßner javio je Marxu 8. avgusta 1871. da je nekoliko lasalovaca u Udruženju za obrazovanje radnika u Londonu oklevetalo Marxa i Međunarodno udruženje radnika (vidi nap. 94). S tim u vezi Marx je napisao ovaj koncept. Ne zna se gdje se nalazi pismo upućeno blagajniku Udruženja za obrazovanje radnika. 236

- ²⁰⁷ Štrajk peštanskih krojača počeo je 1. maja 1871. najprije u 28 radionica, a zatim se proširio i obuhvatio i druge gradove zemlje. Štrajkaši su zahtijevali ukidanje rada plaćenog po komadu i uvođenje rada plaćenog po danu, skraćenje radnog vremena i povišenje nadnica za oko 20 posto. Vlada je s pandurima ugušila štrajk i uhapsila oko 50 štrajkaša. 236
- ²⁰⁸ Riječ je o optužnici protiv grupe pariskih komunara, optuženih pred trećim ratnim sudom (vidi i nap. 295). Podignuo ju je javni tužilac, kapetan Gaveau, koji je neposredno nakon suđenja morao biti upućen u ludnicu, gdje je i umro. Optužnica se zasnivala na apsurdnim klevetničkim izmišljotinama koje je reakcionarna štampa pronosila o Komuni. Ustanak od 18. marta 1871. i Pariska komuna bili su prikazani kao »zavjera« Međunarodnog udruženja radnika i »revolucionarne partije« protiv Francuske Republike. Optužnica je izopćila revolucionarnu djelatnost Komune i pokušala proces protiv komunara pretvoriti u običan krivični slučaj s »podmetačima požara«, »lopovima« i »ubojicama«. 237
- ²⁰⁹ U svom pismu od 4. decembra 1870. A. Lefavre zahvaljuje Augustu Bebelu i Wilhelmu Liebknechtu u ime Francuske Republike na njihovom nastupu 26. novembra 1870. godine u sjevernonjemačkom Rajhstagu (vidi nap. 196). Pismo je bilo objavljeno u listu »Börsenzeitung«, a odatle ga je prenio i list »Norddeutsche Allgemeine Zeitung«. »Volksstaat« ga je štampao 17. decembra 1870. godine. 238 240
- ³⁰⁰ Od 11. do 26. marta 1872. voden je pred lajpciškim porotnim sudom veleizdajnički proces protiv Augusta Bebela, Wilhelma Liebknechta i Adolfa Hepnera (vidi i nap. 195). Kao i na braunšvajskom procesu (vidi nap. 235), i ovdje je trebalo osuditi pripadnost Međunarodnom udruženju radnika, socijalističko uvjerenje i demokratsku politiku optuženih. Tome su se hrabro suprotstavili Bebel i Liebknecht, koji su odgovarajući na pojedine tačke optužnice, iznijeli stvarne ciljeve i stremjenja revolucionarnog radničkog pokreta. Braneci principe Međunarodnog udruženja radnika, podržali su istovremeno i Generalno vijeće u njegovoj borbi protiv bakunjinizma. Govori Bebela i Liebknechta objavljeni su u listu »Volksstaat« i bili su značajno propagandno sredstvo.
- Tako optužbe nisu bile dokazane, i Bebel i Liebknecht bili su osuđeni svaki na dvije godine zatvora (uračunavši dva mjeseca istražnog zatvora), a Hepner je bio oslobođen. Šestog aprila 1872. okružni lajpciški sud osudio je Bebela u jednom novom procesu radi »uvrede veličanstva« na daljnjih devet mjeseci zatvora i lišio ga poslaničkog mandata. Liebknecht je izdržavao kaznu od 15. juna 1872. do 15. aprila 1874. u tvrđavi Hubertusburg, Bebel od 8. jula 1872. do 23. aprila 1874. u istoj tvrđavi, a zatim do 14. maja u tvrđavi Kenigštajn. Drugu kaznu zatvora Bebel je izdržavao od 1. jula 1874. do 1. aprila 1875. godine u zemaljskom zatvoru Cvikau. 238 240 394 402
- ³⁰¹ Ruska revolucionarka Jelisaveta Tomanovskaja (Dmitrijeva) aktivno je učestvovala u Pariskoj komunici. Pomagala je Marxa i Generalno vijeće pri uspostavljanju veza sa članovima Međunarodnog udruženja radnika za vrijeme Pariske komune i poslije njenog pada. Ne zna se gdje se nalazi spomenuto pismo Jelisaveti Tomanovskoj. 239
- ³⁰² Francis Jourde bio je za vrijeme Pariske komune predsjednik finansijske komisije. Sedmog augusta 1871. započet je protiv njega i još šesnaestorice optuženih proces pred ratnim sudom (vidi nap. 295). Na osnovu policijskih falsifikata bio je optužen da je dao naredenje da se spali Ministarstvo financija, iako je požar izazvala bomba versajskih trupa. 240
- ³⁰³ Lijevi gornji ugao ovog pisma, u kojem se nalazi oslovljavanje, otkinut je. 241
- ³⁰⁴ Devetog avgusta 1871. »Volksstaat« je objavio izjavu Amanda Goegga uredništvu lista »Schwäbischer Merkur«, u kojoj Goegg uvjerava da se on već 25 godina neprestano zauzima za individualizam, a ne za komunizam.

- Bernhard Becker, koji je 1865. isključen iz berlinske organizacije Općeg njemačkog radničkog saveza, objavio je u listu »Volksstaat« od 12. avgusta 1871, pod nazivom *O povijesti pruskog državnog socijalizma*, tri pisma adresirana na njega, iz godine 1865. 241 250
- ³⁰⁵ U svom pismu od 7. avgusta 1871, po nalogu sekcije 1 (vidi bilj. 368), Friedrich Bolte pitao je Marxa »ne bi li bilo svrsishodno da Generalno vijeće izda proglas svim sekcijama da prema mogućnostima pomognu nevoljnike Komune u »nostranstvu«. Ujedno je saopćio da je sekcija 1 već poslala u Ženevu 25 f. 242
- ³⁰⁶ Jedanaestog juna 1871. godine počeo je u St. Galenu štrajk apretera, koji su radili pod izvanredno teškim uvjetima. Zahtijevali su povišenje nadnica i skraćenje radnog vremena. Istovremeno je uprava tvornice pripremila novi fabrički propis, kojim je bilo utvrđeno 12-satno radno vrijeme. Na sastanku od 18. juna 1871. godine 800 štrajkaša složno se izjasnilo za pristup Međunarodnom udruženju radnika i osnovalo novu sekciju. Potom su ih poduzetnici otpustili. Međutim zahvaljujući solidarnosti radničke klase, štrajkaši su bili opet primljeni na posao i izvojevali su skraćenje radnog vremena na 11 sati. Štrajk i njime izazvan val solidarnosti dali su velik polet radničkom pokretu. 242
- ³⁰⁷ Trećeg avgusta 1871. list »New York Herald« objavio je izvještaj svog dopisnika iz Londona o razgovoru s Marxom 20. jula 1871. godine. Razgovor je u izvještaju prikazan potpuno izopačeno. Budući da je list »Le Gaulois« prenio izvatke iz tog izvještaja, Marx je poslao uredniku prepis svoje izjave za urednika lista »New York Herald«. Ta izjava objavljena je u listu »Gaulois« 27. avgusta 1871 (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 323). 242
- ³⁰⁸ Pismo Davysona (Anatolija Davidova) od 21. avgusta 1871. je odgovor na Engelsonov poziv 15. avgusta 1871. da sudjeluje u pružanju pomoći izbjeglim komunarima (vidi i nap. 92). Pismu je bio priložen ček na 4 f.
Ne zna se gdje se nalazi Engelsonov poziv od 15. avgusta 1871. 243
- ³⁰⁹ Ovaj koncept pisma napisao je Marx na poledini pisma, koje je primio od radikalnog američkog pisca Moncure Daniela Conwayja. Conway je u to vrijeme boravio u Londonu i zamolio Marxa da mu omogući da prisustvuje slijedećoj sjednici Generalnog vijeća. Ne zna se gdje se nalazi pismo Conwayju. 245
- ³¹⁰ Radi priprema Londonske konferencije Međunarodnog udruženja radnika (vidi nap. 291) primio je Marx izvještaj Centralnog komiteta Međunarodnog udruženja radnika za Sjedinjene Države (vidi nap. 206). Komitet izvještava o stanju razvoja američkog radničkog pokreta i o djelatnosti američkih sekcija Međunarodnog udruženja radnika. 247
- ³¹¹ Charles Dobson Collet, koji je surađivao s Generalnim vijećem u akciji za pomoć pariskim izbjeglicama (vidi nap. 92), zamolio je Marxa 30. avgusta 1871. da mu pošalje primjerak *Kapitala* ili samo izvadak iz *Kapitala* da bi ga mogao usporediti s adresama Generalnog vijeća, koje ga, prema njegovim riječima, »uznemiruju«. 248
- ³¹² Prvi tom *Kapitala* trebalo je da prevede na francuski jezik Charles Keller, član Pariske sekcije Međunarodnog udruženja radnika. Keller je započeo prevodjenje u oktobru 1869. godine. Rukom napisan prevod poslao je Marxu, koji ga je ispravio. Do aprila 1870. bilo je oko 400 stranica prevoda. Keller, koji je učestvovao u Pariskoj komuni, emigrirao je nakon njenog pada u Švicarsku, gdje se priključio bakunjinistima.
Francuski prevod prvog toma *Kapitala* dovršio je Joseph Roy (vidi nap. 123). 248 295 318 361 611
- ³¹³ *Recenziju prvog toma Kapitala za »Fortnightly Review«* napisao je Engels u maju i junu 1868. godine. 248

- ³¹⁴ *Takozvani Švicarski manifest* štampan je u listu »Times« od 30. avgusta 1871. pod naslovom *A new socialist programme*, a prenesen je iz izvještaja lista »Journal de Genève«. 248
- ³¹⁵ Ovaj koncept Engels je napisao na pismu koje mu je poslala londonska slovo-
livnica. Zamolila je Engelsa da je obavijesti o J. Patricku MacDonnelu, koji
je od nje zatražio kredit za osnivanje štamparije. Ne zna se gdje se nalazi En-
gelsovo pismo slovolivnici. 249
- ³¹⁶ Wilhelm Liebknecht ponudio je Engelsu punomoć za zastupanje saksonskih
socijaldemokrata na Londonskoj konferenciji Međunarodnog udruženja radnika,
(vidi nap. 291) a poslao ju je 12. septembra 1871. Punomoć je glasila: »Punomoć.
Spriječeni da prisustvuemo konferenciji Međunarodnog udruženja radnika
zbog veleizdajničkog procesa (vidi nap. 300) koji nam prijeti, prenosimo ovim
punomoć, koju su nam dodijelili saksonski članovi, na građanina *Friedricha*
Engelsa, 122, Regent's Park Road, London. Lajpcig, 12. septem. 1871. Aug.
Bebel—W. Liebknecht.« 250 271 322 608
- ³¹⁷ Wilhelm Liebknecht zamolio je Marxa, Engelsa i Paula Stumpfa da budu
kumovi njegovom sinu Karlu, koji se rodio 13. avgusta 1871. godine. U pismu
od 8. septembra 1871. Liebknecht zahvaljuje na pristanku i piše: »Obaveza
nema, jedino da mladom socijaldemokrati nastojite usaditi nešto vašeg duha.«
S tim u vezi pitao je Liebknecht za Marxova i Engelsova »krštena imena«. 250
- ³¹⁸ *London Trades Council* — Londonsko vijeće tredjuniona izabrano je prvi put
u maju 1860, na konferenciji delegata londonskih tredjuniona. Vijeće, pod
čijim je vodstvom bilo ujedinjeno više tisuća članova sindikalnih organizacija
grada, imalo je utjecaj na radničku klasu čitave Engleske. Glavnu ulogu u
Vijeću imali su vođe najjačih tredjuniona, između ostalih vođe tredjuniona
tesara (William Randall Cremer i kasnije Robert Applegarth), obučara (George
Odger), zidara (Edwin Coulson i George Howell) i drugih.
- Marx se od osnivanja Međunarodnog udruženja radnika borio za to da
što šire mase engleskih radnika uđu u Udruženje. Stoga je nastojao da se Me-
đunarodnom udruženju radnika priključe kako niže organizacije tredjuniona
tako i London Trades Council sa pravima britanske sekcije. O priključenju
Međunarodnom udruženju radnika raspravljalo se na nekoliko sjednica London
Trades Councila. Četrnaestog januara 1867. Trades Council je usvojio rezol-
uciju, koja je, doduše, odobravalu principe Međunarodnog udruženja radnika,
ali koja je bila protiv svakog organizacionog povezivanja sa Udruženjem. Kon-
takti London Trades Councila sa Međunarodnim udruženjem radnika održavani
su nakon toga preko članova Generalnog vijeća, koji su djelovali u London
Trades Councilu. 250
- ³¹⁹ S obzirom na Engelsove primjedbe o Bernhardu Beckeru (vidi u ovom tomu
Drugi dio, pismo br. 86). Wilhelm Liebknecht pisao je 8. septembra 1871:
»Becker je činio psine Vama, Lassalle-u, meni, ali *partiju ipak nije nikada izdao*.
Došao je prošle zime . . . pokajnički k meni, tada sam mu našao mjesto u Kem-
nicu, a zatim u Braunšvajgu. Ili smo ga morali blagonaklono prihvatiti (nota
bene, sa konopcem oko vrata) ili ne bi imali kemnicke novine. Nama *strahovito*
nedostaju kapaciteti«. Bernhard Becker postao je 1871. godine suradnik, a kasnije
urednik lista »Braunschweiger Volksfreund«. 250 271
- ³²⁰ Bernhard Becker, *Otkriće o tragičnom kraju Ferdinanda Lassalla*, Schleiz 1868.
Engels se o tom klevetničkom napisu izjasnio u svom članku *O raspuštanju*
lasalovskog radničkog saveza. *Dodatak* (vidi u 27. tomu ovog izdanja, str. 271). 250
- ³²¹ Devetog septembra 1871. »Volksstaat« objavio vijest kojom su članovi Soci-
jaldemokratske radničke partije upozoravaju da se čuvaju priča o Pariskoj
komuni, koje su širili buržoaski špekulanti. Istovremeno je bilo najavljeno da

će «Volksstaat», čim sakupi potreban materijal, «u sporazumu sa Generalnim vijećem Međunarodnog udruženja radnika i uz sudjelovanje preživjelih članova Komune objaviti povijest Pariske komune na osnovu činjenica».

Dvanaestog septembra 1871. Wilhelm Liebknecht pisao je Engelsu da priprema predavanje o Pariskoj komuni i da bi, čim ga završi, prešao na pisanje o povijesti Komune. Ali, prema njegovom mišljenju, bilo bi najbolje kad bi Marx i Engels mogli napisati to djelo, koje bi tada preveli na razne jezike. 251

- ³²² U ljeto 1871. poduzeli su Bismarck i austro-ugarski kancelar Beust zajedničke korake u borbi protiv radničkog pokreta. Sedmog juna 1871. Bismarck je njemačkom ambasadoru u Beču, von Schweinitzu, poslao telegram, kojim mu je preporučio da sa austrijskom vladom raspravi o zajedničkim akcijama protiv radničkih organizacija. Bismarck je 17. juna 1871. poslao Beustu memorandum, u kojem je saopćio koje su mjere bile poduzete u Njemačkoj i Francuskoj protiv djelatnosti Međunarodnog udruženja radnika. O mjerama zajedničkog nastupanja protiv Međunarodnog udruženja radnika raspravljalo se u avgustu 1871. na sastanku njemačkog i austrijskog cara u Badgastajnu i u Salcburgu u septembru 1871.

Talijanska vlada pridružila se zajedničkoj borbi protiv Međunarodnog udruženja radnika. Napuljska sekcija Udruženja razbijena je u avgustu 1871, a njeni članovi, između ostalih i Theodor Cuno, bili su protjerani (vidi u 29. tomu ovog izdanja, str. 63/64). 251 275

- ³²³ Engels vjerovatno misli na karlsbadsku konferenciju 1819. godine i na kongres u Veroni 1822. godine.

Prema prethodnom sporazumu Pruske i Austrije, u avgustu 1819. konferencija ministara vodećih njemačkih saveznih država donijela je odluke koje su onemogućavale nacionalni i demokratski pokret u Njemačkoj i kojima su započeli tzv. progoni demagoga (vidi nap. 82). Odluke su, između ostalog, predviđale: strogi politički nadzor nad univerzitetima, zabranu studentskih udruženja, uvođenje prethodne cenzure za sve publikacije manje od 20 araka i naknadne cenzure za sve ostale publikacije, formiranje centralne istražne komisije u Majncu za ispitivanje revolucionarnih kretanja. Karlsbadske odluke ukinula je tek revolucija 1848 - 1849. godine.

U Veroni je od oktobra do decembra 1822. zasjedao kongres Svete alijanse, na kojem se raspravljalo o mjerama za učvršćenje reakcionarnog političkog uređenja Evrope. Kongres je donio odluku o upadu francuskih trupa u Španiju da bi se slomio revolucionarni ustanak. Austrijska okupacija Napulja je produžena. Odlučeno je da se austrijske trupe u Napulju smanje i da se povuku sa Sardinije.

Karbonari su bili tajno političko društvo u Italiji, koje je nastalo početkom 19. stoljeća. Zahtjevalo je nacionalno jedinstvo i nezavisnost Italije. Nakon što su austrijske trupe ugušile revolucionarni ustanak 1820. i 1821, karbonari su bili žestoko progonjeni. 251

- ³²⁴ Engels je boravio u Remzgejtu, otprilike, od 13. do 15. septembra 1871. 251 267

- ³²⁵ Friedrich Adolph Sorge pisao je Marxu 8. avgusta 1871: «Prema instrukciji Generalnog vijeća, morali smo primiti sekcije, naročito američku, sa kojima sada imamo teške borbe. U pitanju su bili građansko reformistički elementi, koji su Međunarodno udruženje radnika pokušali zloupotrebiti za svoje ciljeve (vidi i nap. 345). 252

- ³²⁶ Misli se na «Rules of the International Working Men's Association», koje je izdalo Generalno vijeće u Londonu 1867. godine. 252

- ³²⁷ Londonska konferencija Međunarodnog udruženja radnika (vidi nap. 291) ovlastila je Generalno vijeće da objavi autentično izdanje *Općeg statuta i pravilnika*

(vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 360 - 372) na engleskom, njemačkom i francuskom jeziku i zaključila da sve prevode mora odobriti Generalno vijeće.

Marx i Engels pripremili su to novo izdanje krajem septembra i u oktobru 1871. godine. Pri tome su uzeli u obzir sve zaključke Kongresa Međunarodnog udruženja radnika, kao i zaključke Londonske konferencije. Brisane su sve odredbe koje su prestale važiti. Prevod statuta i pravilnika na njemački i francuski jezik pripravljan je pod neposrednim nadzorom Marxa i Engelsa.

Zvanično izdanje statuta i pravilnika na engleskom jeziku pojavilo se u Londonu kao brošura u prvoj polovini novembra 1871 (*General Rules and Administrative Regulations of the International Working-Men's Association*. Official edition, revised by the General Council). Na francuskom jeziku objavljeno je u Londonu u decembru 1871. kao brošura (*Statuts Généraux et Règlements Administratifs de l'Association Internationale des Travailleurs*. Édition officielle, révisée par le Conseil Général). Zvanično izdanje na njemačkom jeziku izašlo je u listu «Volksstaat» od 10. februara 1872. i kao brošura u Lajpcigu (*Allgemeine Statuten und Verwaltungs-Verordnungen der Internationalen Arbeiterassoziation*). Amtliche deutsche Ausgabe, revidiert durch den Generalrath. 252 257 272 274 275 279 305 317 339 348 368

³²⁸ Sekcija 23 u Vašingtonu prvobitno nije htjela održavati direktne veze sa Centralnim komitetom Međunarodnog udruženja radnika za Sjedinjene Države (vidi nap. 206), već samo sa Generalnim vijećem u Londonu. Povod tome bio je poziv Centralnog komiteta da preda popis imena svojih članova. 252 274 294

³²⁹ Poslije prijema lažne vijesti o Marxovoj smrti, Cosmopolitan society usvojilo je rezoluciju u kojoj se kaže da je »Marx bio jedan od najvjernijih, najneustrašljivijih i najnesebičnijih branilaca svih potlačenih klasa i naroda«. Konferencija je zahtijevala »da se pojačaju naponi za zaštitu onih prava koja je Marx tako smiono i ustrajno branio«.

Cosmopolitan society bila je jedna od mnogobrojnih demokratskih organizacija kratka vijeka, koje su u Americi osnovane početkom 1870. godine. Pripadali su joj sitnoburžoaski elementi i radnici i članovi sekcija Međunarodnog udruženja radnika. Cosmopolitan society raspalo se početkom 1872. godine. 256

³³⁰ N. F. Danijelson pisao je 12. septembra 1871. Eleanor Marx da su novine izvjestile kako je Marx teško bolestan. Zamolio je Marxovu kćer da mu jav da li su te vijesti tačne. 256

³³¹ Institut marksizma-lenjinizma pri CK SED ne raspolaže rukopisom ovoga pisma. Rukom pisan prepis nađen je u spisima uprave berlinske policije, a prvi put je objavljen u martu 1933. u časopisu »Die Gesellschaft. Internationale Revue für Sozialismus und Politik«, br. 3, Berlin, mart 1933. 257

³³² Marx i Engels posjetili su Jenny Marx u Remzgejtu, gdje su ostali od 28. septembra do 3. oktobra 1871. 258 600

³³³ Engels je ovim pismom odgovorio na pitanja iz pisma P. L. Lavrova od 29. septembra 1871. i konspirativno ga obavijestio o akciji za pomoć izbjegliim komunarima i o djelatnosti udruženja emigranata Komune (vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 134). 258

³³⁴ U svom pismu od 8. oktobra 1871. Henri Perret zamolio je da mu se pošalju zaključci Londonske konferencije Međunarodnog udruženja radnika o neslaganjima u romanskoj Švicarskoj (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 347. i 249 - 351). 259

³³⁵ Riječ je o 42 £ koje je sakupila njemačka sekcija I u Njujorku (vidi nap. 368) za izbjeglice Komune i koje je stavila na raspolaganje Generalnom vijeću (vidi nap. 92). Na sjednici Generalnog vijeća od 16. oktobra 1871. Marx je insistirao da Generalno vijeće podijeli taj novac samo najsiromašnijim izbjeglicama. 259

- ³³⁶ U desnom gornjem uglu pisma otisnuto je: International Working Men's Association, 256, High Holborn, London. -W. C. Preko naslova otisnut je štambilj: International Working Mens Association Central Council London. 262 288
- ³³⁷ U dodatku ovog pisma slijedi Marxovim rukopisom napisan engleski tekst *Izjave Generalnog vijeća o zloupotrebi imena Internacionale od strane Nečajeva* (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 356). 262
- ³³⁸ N. I. Utin odgovorio je 28. oktobra 1871. na Marxovo pitanje da bakunjinisti pokušavaju među slavenskim, posebno ruskim studentima u Cirihi, osnovati novu sekciju. Utin je bio protiv osnivanja takve sekcije. Bio je to jedan od pokušaja Mihaila Bakunjina i njegovih pristaša da oforme novu sekciju Alijanse socijalističke demokracije (vidi nap. 160). 264
- ³³⁹ Zaključci Londonske konferencije Međunarodnog udruženja radnika (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 341 - 348) bili su prihvaćeni u velikom broju u obliku nacrti. Generalno vijeće potvrdilo je na nekoliko sjednica u oktobru 1871. konačan tekst zaključaka, koji su formulirali Marx i Engels. Zvanično objavljivanje zaključaka na engleskom, francuskom i njemačkom jeziku bilo je u nadležnosti Generalnog vijeća, koje je ovlastilo Marxa i Engelsa da ih izdaju.

Da bi pomoglo izbjeglim komunarima, Generalno vijeće povjerilo je grupi sлагаča iz njihovih redova, između ostalog, i štampanje londonskih odluka na engleskom i francuskom jeziku. Odluke su objavljene u novembru-decembru 1871. kao okružnica Generalnog vijeća.

Na njemačkom jeziku odluke su objavljene u listu «Volksstaat» od 15. novembra 1871, u listu «Vorboten» u decembru 1871. i kao poseban otisak lista «Volksstaata» u februaru 1872. godin. 265 269 270 294

- ³⁴⁰ *Savez vrline* je naziv patriotskog društva osnovanog u aprilu 1808. godine u Kenigzbergu nakon sklapanja Tilzitskog mira (vidi nap. 61). Okupljalo je predstavnike liberalnog plemstva i građanske inteligencije. Svrha društva bilo je propagiranje oslobodilačkog rata protiv Napoleona I i pomaganje umjerenih liberalnih reformi u Pruskoj. Pod pritiskom Napoleona I i po nalogu vlade, pruski kralj je 31. decembra 1809. odlučio da se Savez vrline raspusti. Ipak je to društvo i dalje ilegalno postojalo. Godine 1815. pruska reakcija osumnjičila je Savez da pripada «demagozima» (vidi nap. 82). 267
- ³⁴¹ U listu «Times» od 27. oktobra 1871, u rubrici «The International Working Men's Association», objavljen je nepotpisan članak, koji obraduje prethistoriju Međunarodnog udruženja radnika od 1848. godine nadalje. Članak završava riječima da je cilj Međunarodnog udruženja radnika, isto kao i prije, «potpuna emancipacija radničke klase». 271
- ³⁴² Spisak imena deset talijanskih listova objavio je «Volksstaat» 15. novembra 1871. godine:
- «Il Proletario Italiano» — Torino, izlazi dvaput tjedno.
  - «Gazzettino Rosa» — Milano, dnevnik.
  - «La Plebe» — Lodi, tjednik.
  - «Il Libero Pensiero» — Firenca, tjednik.
  - «Il Romagnolo» — Parma, tjednik.
  - «Il Tribuno» (Ciceruacchio) — Rim, dnevnik.
  - «L'Eguaglianza» — Đirdenti, Sicilija, tjednik.
  - «L'Operaio Italiano» — Katanija, Sicilija, tjednik.
- Za dalje navedene ne znamo da li još izlaze:
- «Il Grido del Popolo» — Firenca.
  - «Spartaco» — Rim, dnevnik.» 272

- ³⁴³ Londonska konferencija Međunarodnog udruženja radnika (vidi nap. 291) ovlastila je, na Marxov prijedlog, Generalno vijeće da osnuje Federalno vijeće za Englesku. Od osnivanja Međunarodnog udruženja radnika do jeseni 1871. tu funkciju obavljalo je Generalno vijeće. U oktobru 1871. predstavnici engleskih sekcija i nekih tređjuniona priključenih Međunarodnom udruženju radnika osnovali su britansko Federalno vijeće. Od samog početka u britanskom Federalnom vijeću postojala je, pod vodstvom sekretara Generalnog vijeća Johna Halesa, grupa reformista, koja je pokušala da britansko Federalno vijeće suprotstavi Generalnom vijeću. Reformisti su nastupali i protiv politike proleterskog internacionalizma u tretiranju irskog pitanja. Britansko Federalno vijeće rascijepilo se nakon Haškog kongresa Međunarodnog udruženja radnika (vidi nap. 100). 272 325 335 417
- ³⁴⁴ Na sjednici od 2. oktobra 1871. Generalno vijeće imenovalo je Johanna Georga Eccariusu za sekretara-korespondenta Generalnog vijeća za Sjedinjene Države (osim za tamošnje francuske sekcije). 274 416
- ³⁴⁵ Sekcija 12 pristupila je u julu 1871. Centralnom komitetu za Sjedinjene Države (vidi nap. 206). Pod vodstvom Victorije Woodhull i Tennessee Claflin, građanskih boraca za prava žena, zloupotrebila je ime Međunarodnog udruženja radnika za agitaciju o građanskim reformama. Pristaše Woodhullove i Claflinove bili su protiv njemačkih, francuskih i irskih sekcija, a naročito protiv njemačke sekcije 1 u Njujorku, koju je vodio Friedrich Adolph Sorge (vidi nap. 368). Pokušali su od Međunarodnog udruženja radnika u Sjedinjenim Državama načiniti građansku ligu za reforme. Dvadeset sedmog septembra 1871. sekcija 12 obratila se, bez znanja njujorškog Centralnog komiteta, Generalnom vijeću i zatražila da bude priznata za vodeću sekciju Međunarodnog udruženja radnika u Americi. Istovremeno je u štampi povelu kampanju protiv svih sekcija Međunarodnog udruženja radnika koje su zagovarale proleterski karakter organizacije.
- Rezolucijom Generalnog vijeća o Centralnom komitetu sekcija Međunarodnog udruženja radnika u Sjedinjenim Američkim Državama* (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 534) od 5. novembra 1871. Generalno vijeće je odbilo zahtjev sekcije 12 i potvrdilo punomoći Centralnog komiteta u Njujorku. Međutim, sekcija 12 i dalje je napadala Centralni komitet.
- Djelatnost sekcije 12 i njenih pristaša dovela je u decembru 1871. do rascjepa i do osnivanja dva federalna vijeća (vidi nap. 427). U martu 1872. godine Generalno vijeće isključilo je sekciju 12 iz Međunarodnog udruženja radnika. Odluku Generalnog vijeća potvrdio je Haški kongres u septembru 1872. godine. 274 291 605
- ³⁴⁶ Institut marksizma-lenjinizma pri CK SED ne raspolaže rukopisom ovog pisma. Dva prepisa pisma, pisana rukom, neznatno se razlikuju. Nađeni su u spisima uprave berlinske policije i pruskog ministarstva unutrašnjih poslova. Prvi put objavljeni su u časopisu »Die Gesellschaft. Internationale Revue für Sozialismus und Politik«, br. 3, Berlin, mart 1933.
- U pismu predsjednika berlinske policije Wurmba pruskom ministru unutrašnjih poslova grofu Euelenburgu od 13. novembra 1871. stoji: »Imam čast da Vašoj ekseleciji pokorno predočim prepis privatnog pisma komunističkog vode Karla Marxa jednom ovdašnjem istomišljeniku. Autentičnost pisma, čiji sam original vidio, nesumnjiva je, a sadržaj ukazuje na mehanizam „Internationale“, čiji je generalni sekretar za Njemačku u Rusiju dr Karl Marx«. 275
- ³⁴⁷ Ferdinand Jozewicz informirao je Marxa pismom od 18. oktobra 1871, koje je bilo odgovor na Marxovo pismo Gustavu Kwasniewskom od 29. septembra 1871 (vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 100), o djelatnosti berlinske sekcije Međunarodnog udruženja radnika, a istovremeno je zatražio savjet o istupanju sekcije u javnosti. Već 26. septembra 1871. Marx je na sjednici

Generalnog vijeća pročitao pismo berlinske sekcije, u kojem je izražena namjera da se održi javni zbor radi pobijanja kleveta njemačke građanske štampe o Međunarodnom udruženju radnika. 275

- 348 Opširan izvještaj partijskog odbora Generalnom vijeću o razvoju Socijaldemokratske radničke partije nakon kongresa u Ajzenahu, svjedoči o uskoj povezanosti partije sa Međunarodnim udruženjem radnika. Partijski odbor vrši je funkciju nacionalnog vodstva Međunarodnog udruženja radnika za Njemačku i izvršio je odluku, donesenu na Briselskom kongresu, o dopuni Statuta, da svi nacionalni centralni komiteti šalju Generalnom vijeću svaka tri mjeseca izvještaj o upravljanju i financijskom stanju svojih sekcija. Odbor je iscrpno obavijestio Generalno vijeće o situaciji u njemačkom radničkom pokretu. Time je potvrđeno da je Međunarodno udruženje radnika u Njemačkoj osrivanjem Socijaldemokratske radničke partije na kongresu u Ajzenahu dobilo čvrstu osnovu. 275
- 349 N F. Danijelson javio je Marxu 17. oktobra 1871. da mu je poslao djela N. A. Dobroljubova, jednog od najboljih ruskih publicista i kritičara. 276
- 350 Oznake stranica i brojevi bilježaka pri dnu stranice odnose se na prvo njemačko izdanje prvog toma *Kapitala*, objavljeno 1867. godine. Sve Marxove ispravke i poboljšanja, bez obzira na nebitne redakcijske izmjene, uzete su za drugo njemačko izdanje (vidi nap. 406). Odgovarajuća mjesta nalaze se u 21. tomu ovog izdanja na stranicama 105 (bilj. 67), 116 (bilj. 78), 201, 202, 210, 278 (bilj. 205a), 292, 294 (bilj. 15), 301/302 (bilj. 26), 345, 535 (bilj. 60) i 592. 276
- 351 Francuske izbjeglice osnovale su u septembru 1871. u Londonu *Section française de 1871* (Francusku sekciju 1871). Vodstvo sekcije, zajedno sa bakunjinistima u Švicarskoj (vidi nap. 6), borilo se protiv organizacionih principa Međunarodnog udruženja radnika. Statut *Section française de 1871*, objavljeno u listu »*Qui Vive!*«, 8 - 9. oktobra 1871, iznesen je pred Generalno vijeće na njegovoj vanrednoj sjednici od 14. oktobra 1871. i podnesen na odobrenje komisiji Generalnog vijeća (vidi nap. 354). Na sjednici od 17. oktobra 1871. Marx je podnio izvještaj o tom Statutu i predložio odluku (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 357 - 359), koju je Generalno vijeće jednoglasno prihvatilo. Utvrđeno je da se neke tačke statuta protivne općem Statutu Međunarodnog udruženja radnika. Sekcija je bila pozvana da te tačke uskladi sa općim Statutom. U pismu Generalnom vijeću od 31. oktobra sekcija se izjasnila protiv te odluke i vrijedala Generalno vijeće. Pošto je komisija, koju je ovlastilo Generalno vijeće, završila rad na tom pismu, Auguste Serrailier, sekretar-korespondent za Francusku, predložio je Generalnom vijeću na sjednici od 7. novembra 1871. Marxov prijedlog odluke, koji je Generalno vijeće jednoglasno usvojilo (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 377 - 381). Odbijeni su svi prigovori *Section française*, a odluka od 17. oktobra ponovo potvrđena.
- Uskoro se *Section française de 1871* raspala. Ubrzo zatim u Londonu je osnovana nova sekcija francuskih izbjeglica, koja je podržavala Generalno vijeće (vidi nap. 373). 279 293 303 311 313 315 334 342 348 365 605
- 352 U septembru 1871. u Ženevi je stvorena *Sekcija revolucionarne socijalističke propagande i akcije*. Osnovana je umjesto ženevske sekcije Alijanse socijalističke demokratije (vidi nap. 160), koja je u avgustu 1871. bila raspuštena. U konstituiranju sekcije učestvovalo je, pored bivših članova Alijanse (N. I. Žukovski, Charles-Eugène Perron i drugi), i nekoliko francuskih emigranata, između ostalih i Jules Guesde i Benoit Malon.
- Na temelju zaključaka Londonske konferencije Međunarodnog udruženja radnika (vidi nap. 291), Generalno vijeće i romansko Federalno vijeće odbili su da priznaju ovu sekciju. Haški kongres, koji je zasjedao u septembru 1872. godine, složio se s tom odlukom (vidi u 29. tomu ovog izdanja, str. 127/128). 279 304 311 313 349

- 353 Na sjednici Londonske konferencije Međunarodnog udruženja radnika 22. septembra 1871. raspravljalo se o prijedlogu belgijskog delegata Césara De Paepea da se ograniči broj predstavnika svake nacionalnosti u Generalnom vijeću. De Paepe se naročito bojao da bi Generalno vijeće moglo primiti previše članova Pariske komune. Marx mu je odgovorio da se Generalno vijeće u skladu sa općim Statutom Međunarodnog udruženja radnika sastoji od radnika svih zemalja.
- Nakon diskusije konferencija je odobrila »pristup izbjeglica Komune, koje je Generalno vijeće uzelo u svoju zaštitu« (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 345). 279
- 354 Poslije Londonske konferencije Međunarodnog udruženja radnika 1871. godine, Generalno vijeće moralo je potvrditi statute lokalnih organizacija Međunarodnog udruženja radnika. Prije toga ispitala ih je komisija, koja je bila formirana 6. oktobra 1871. radi pripremanja novog izdanja općih statuta i pravilnika. Komisiju su sačinjavali Marx, Hermann Jung i Auguste Serraillier. Nakon razmatranja statuta u komisiji, Marx je izvijestio Generalno vijeće u kojoj se mjeri statuti slažu sa osnovnim principima općeg Statuta Međunarodnog udruženja radnika. Prema odluci od 2. januara 1872. godine, privremena komisija pretvorena je u stalnu komisiju za odobravanje statuta. Sekretari-korespondenti raznih zemalja nekoliko su puta izvijestili Generalno vijeće o statutima lokalnih organizacija. 280
- 355 Ludwig Kugelmann poslao je Marxu 1. novembra 1871. optužnicu državnog tužioca od 10. oktobra 1871. protiv Brackea, von Bonhorsta, Spiera i Kühna (vidi nap. 235).
- Marx uspoređuje tu optužnicu s presudom bečkog suda, koja je donesena 26. jula 1870. na velezadajničkom procesu socijaldemokratima Heinrichu Oberwinderu, Johannu Mostu, Andreasu Scheu i drugima. Optuženi su bili osuđeni na više godina strogog zatvora s jednim danom posta mjesečno. 281
- 356 James O'Brien nije vidio uzrok izrabljivanja radničke klase u privatnom vlasništvu sredstava za proizvodnju, već u postojećim zakonima zemlje, osobito u zakonu o novcu. Oslobođenje radničke klase trebalo bi biti ostvareno podržavljenjem zemljišta uz odštetu i sistemom slobodne razmjene, utemeljene na simboličkom novcu. Oba cilja trebalo bi postići uklanjanjem postojećih i uvođenjem novih zakona. 282 291
- 357 Do formiranja Centralnog komiteta Međunarodnog udruženja radnika za Sjedinjene Države, u decembru 1870, Generalno vijeće održavalo je vezu sa pojedinim sekcijama Međunarodnog udruženja radnika preko stalnih dopisnika, kojima je za to dalo punomoć. Generalno vijeće je 29. septembra, odnosno 13. oktobra 1868. potvrdilo punomoći Sigfrida Meyera i Augusta Vogta (vidi u 39. tomu ovog izdanja, Drugi dio, pisma br. 25 i 26). 282 291
- 358 Ovim pismom počinje Engelsovo dopisivanje s Theodorom Cunom, osnivačem milanske sekcije Međunarodnog udruženja radnika.
- U martu 1871. Cuno je došao u Milano, zaposlio se kao inženjer u jednoj od najjačih tvornica, u »Elvetic«, i kao član Socijaldemokratske radničke partije pokušao da u Milanu nađe sekciju Međunarodnog udruženja radnika radi suradivanja. Prvog novembra 1871. obratio se Engelsu, sekretaru Generalnog vijeća za dopisivanje s Italijom, izvijestio ga ukratko o sebi i zamolio da mu da adresu milanske sekcije, ili — u slučaju da takva ne postoji — adresu pojedinih članova Međunarodnog udruženja radnika da bi s njima mogao osnovati sekciju. 284
- 359 Tokom jula i avgusta 1871. Engels se preko Carla Cafiera povezao s listom »Gazzettino Rosa«. Otada je u tom listu objavljeno više dokumenata Generalnog vijeća, između ostalih i Engelsovi članci *Istapanje Mazzinija protiv Internacionale*, 13. septembra 1871, i *Rezolucija Generalnog vijeća o isključenju*

Duranda, 20. oktobra 1871, i Marxova *Izjava Generalnog vijeća o zloupotrebi imena Internacionalne*, 356). 3. novembra 1871. godine (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. od strane Nečajeva 284

- ³⁶⁰ U svom pismu od 21. oktobra 1871. uredniku lista «Roma del Popolo», Giuseppe Petroniju, koji je bio jedan od najpoznatijih pristaša Mazzinija, Giuseppe Garibaldi osudio je Mazzinijeve napade na Komunu i na Međunarodno udruženje radnika. Engels je to pismo preveo na engleski jezik i informirao Generalno vijeće o njegovom sadržaju i značaju za Italiju. Engelsov izvještaj Generalnom vijeću, objavljen 11. novembra 1871. u listu «Eastern Post», sadrži gotovo celo pismo.
- Garibaldijevo pismo izašlo je u skraćenom obliku u listu «Volksstaat» od 16. decembra 1871. 284
- ³⁶¹ Marx je Hermannu Jungu dostavio pismo Mainier-a, člana Međunarodnog udruženja radnika u Parizu, sekcija Istok, od 15. novembra 1871. godine. Mainier je zamolio Generalno vijeće da pomogne pariskim draguljarima u njihovoj borbi za skraćenje radnog dana.
- U drugom pismu od 27. novembra 1871. Mainier je zahvalio Marxu na obećanoj pomoći i javio da štrajk nije održan.
- Ne znamo gdje se nalazi pismo koje je Marx očigledno napisao Mainier-u. 286
- ³⁶² Wilhelm Liebknecht pisao je Marxu 11. novembra 1871: «Osim toga, Ti pružaš partiji *veoma lošu uslugu* kad Berlincima savjetuješ da ne održavaju „Meetings“. Time ih samo podržavaš u njihovom prokletom kvijetizmu, kome imamo zahvaliti što švajcerijanci dominiraju Berlinom.» 287
- ³⁶³ Prilikom skupljanja pomoći za emigrante komunare (vidi nap. 92) Generalno vijeće obratilo se i engleskim građanskim radikalima, pa tako i članu parlamenta Sir Charles-u Wentworth-u Dilkeu. 289
- ³⁶⁴ Frédéric-Étienne Cournet bio je predviđen za kandidata za Generalno vijeće. Na prijedlog Augusta Serrailier-a, uz podršku Engelsa, Generalno vijeće kooptiralo je Courneta 21. novembra 1871. 289
- ³⁶⁵ Adolphe Hubert izvjestio je Marxu 19. novembra 1871. o predstojećim promjenama u uredništvu lista «Qui Vive!» predložio da uredništvo preuzmu francuski članovi Međunarodnog udruženja radnika i Marxu bliski izbjegli komunari. 290 316
- ³⁶⁶ Tekst ovog pisma donosimo prema: «Briefe und Auszüge aus Briefen von Joh. Phil. Becker, Jos. Dietzgen, Friedrich Engels, Karl Marx u. A. an F. A. Sorge und Andere», Stuttgart, 1906. 291
- ³⁶⁷ Friedrich Bolte poslao je Marxu sa svojim pismom od 7. novembra 1871. izvještaj Friedricha Adolpha Sorgea o radu njujorškog Centralnog komiteta Međunarodnog udruženja radnika u oktobru 1871. godine. 291
- ³⁶⁸ *Njemačka sekcija I* u Njujorku bila je prva sekcija Međunarodnog udruženja radnika u Sjedinjenim Državama. Formirana je iz Komunističkog kluba, koji su osnovali njemački revolucionarni emigranti 1857. godine, u kome su neka- dašnji članovi Saveza komunista i saborci Marx i Engelsa igrali istaknutu ulogu. U januaru 1868. ujedinili su se Komunistički klub i Opći njemački radnički savez u Njujorku u Socijalnu stranku Njujorka i okolice. Da bi uspostavi uže veze s američkim radnicima, Socijalna stranka se raspustila, a njeni članovi okupili su se u januaru 1869. u Opći njemački radnički savez. Ova marksistička grupa djelovala je na temelju odluka Međunarodnog udruženja radnika. Treba zahvaliti njenoj aktivnosti što se Međunarodno udruženje radnika učvrstilo u američkom radničkom pokretu. U decembru 1869. Savez je pristupio Međunarodnom udruženju radnika i dobio ime sekcija 1. Njemačka sekcija 1 postala je vodeća snaga Međunarodnog udruženja radnika u Americi.

- Osnivanjem Centralnog komiteta u decembru 1870 (vidi nap. 206) počelo je provođenje osnovnih principa Međunarodnog udruženja radnika u SAD. Sekcija I stalno se borila protiv buržoaskih i sitnoburžoaskih elemenata u Ligi za reformu (vidi nap. 345). Pomagala je Generalno vijeće u njegovoj borbi protiv bakujinista, lasalovaca i tredjunionista. 291 368
- 369 Misli se na slijedeće odluke: »Imenovanje nacionalnih vijeća, mjesnih ogranačkih sekcija, grupa i njihovih komiteta« (član 2 i 3), »Politička djelatnost radničke klase«, »Alliance de la Démocratie Socialiste« i »Rascjep u romanskoj Švajcarskoj (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 340, 343/344, 346 i 347/348). 293 305
- 370 »Instrukcija za delegata Utina« (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 346). 293 305
- 371 André Léo izjavila je na kongresu Lige za mir u Lozani 1871. godine da su Raoul Rigault i Charles-Théophile Ferré bili kobne ličnosti Komune, koje su stalno zahtijevale krvave mjere. Taj govor bio je održan u vrijeme dok je Ferré čekao u zatvoru na pogubljenje. 293
- 372 List »Qui Vive!« od 16. novembra 1871. objavio je pismo sekretara-korespondenta za Francusku, Augusta Serraillier-a, od 11. novembra 1871. napisano uredniku lista, Eugènu Vermerschuu. U pismu se naglašava da Generalno vijeće ne snosi odgovornost za zaključke Londonske konferencije, objavljene prema nezvaničnim izvorima štampe. Osim toga, Serraillier se okomio na izvrtnje zaključka Londonske konferencije koji je glasilo »da su njemački radnici ispunili svoju dužnost za vrijeme francusko-njemačkog rata« (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 345).
- Kao odgovor na Serraillier-ovo pismo, petnaest članova Section française de 1871 (vidi nap. 351) objavilo je u listu »Qui Vive!« od 19. do 20. novembra 1871. godine »Protest«, kojim izražavaju sumnju u valjanost punomoći francuskih delegata na Londonskoj konferenciji i francuskih članova Generalnog vijeća i kojim nastupaju protiv Serraillier-a lično. Osobito žestoke napade, izrazito šovinističkog karaktera, usmjerili su protiv navedenog zaključka o držanju njemačke radničke klase. 294 304
- 373 U novembru 1871. osnovana je u Londonu francuska sekcija Međunarodnog udruženja radnika, koju je sačinjavao proleterski dio emigranata Pariske komune. Sekcija je 18. novembra 1871. donijela svoj statut, a Generalno vijeće odobrilo ga je u februaru 1872. godine. Prema tom statutu mogli su građanima koje narodnosti postati članovi sekcije ukoliko su prihvaćali principe Međunarodnog udruženja radnika. Na čelu sekcije bilo je vijeće od sedam članova. Njegova je dužnost bila i održavanje veza s Generalnim vijećem i aktivno propagiranje ideja Međunarodnog udruženja radnika. Ova sekcija, čiji su članovi između ostalih, bili i Marguerite, A. Le Moussu, De Wolfers, podržavala je Generalno vijeće u borbi protiv intriga sitnoburžoaskih elemenata među francuskim emigrantima (vidi i nap. 351). 294 304 315 335
- 374 Rusko izdanje prvog toma *Kapitala* (vidi nap. 122) izašlo je krajem marta 1872. u 3000 primjeraka, što je za ono vrijeme bila velika naklada. Caristička cenzura odobrila je izdavanje *Kapitala*, jer je očekivala da će potražnja za nju biti malena. Međutim, *Kapital* je bio brzo razgrubljen. 294 397 428 432 618
- 375 Špijunske usluge Gustave-a Durand-a bile su objelodanjene na posebnoj sjednici Generalnog vijeća 7. oktobra 1871. godine. Generalnom vijeću bila je predložena prepiska Durand-a s policijskim činovnicima. Prema posebnoj instrukciji policije, Durand je učestvovao na Londonskoj konferenciji i na sjednicama Generalnog vijeća da bi špijunirao za francusku policiju. Na posebnoj sjednici Generalnog vijeća bila je pročitana Engelsova *Odluka Generalnog vijeća o Durand-ovom isključenju* (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 355) i Generalno vijeće ju je usvojilo. 294 303

- ³⁷⁶ Sekcije Međunarodnog udruženja radnika u Bezijeu i Pézenasu obavijestile su 13. novembra 1871. Augusta Serrailier-a da Abel Bousquet radi za policiju i zahtijevale njegovo isključenje iz Međunarodnog udruženja radnika. To pismo citirano je uz neznatno skraćenje u izvještaju *Zavjera protiv Međunarodnog udruženja radnika*, koji su napisali Engels, Lafargue i Marx (vidi u 29 tomu ovog izdanja, str. 316/317). 294 305 335 343
- ³⁷⁷ Izveštaj «Relazione sulla Sezione Napoletana dell'Associazione Internazionale dei Lavoratori» napisao je 13. novembra 1871. Carmelo Palladino. U tom dokumentu izloženo je stanje radničkog pokreta u Napulju, historijat osnivanja i djelatnost napuljske sekcije Međunarodnog udruženja radnika. Nekoliko činjenica iznesenih u tom izvještaju upotreбили su Marx, Engels i Lafargue u izvještaju *Zavjera protiv Međunarodnog udruženja radnika* (vidi u 29 tomu ovog izdanja, str. 307 - 313). Na izvještaju se nalazi Engelsovим rukopisom napisana bilješka: «1871 Official Report of Naples Branch.» 296
- ³⁷⁸ Misli se na zaključak Londonske konferencije Međunarodnog udruženja radnika *Sastav Generalnog vijeća* (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 341). 301
- ³⁷⁹ Pitanje političke borbe radničke klase zauzelo je najvažnije mjesto na Londonskoj konferenciji Međunarodnog udruženja radnika (vidi nap. 291). Marx i Engels iscrpno su o tome govorili, a diskutiralo se na šestoj i sedmoj sjednici konferencije 20. i 21. septembra 1871. Prisutni bakunjinisti bili su protiv raspravljanja o tom pitanju i izjavili su da konferencija nije za to nadležna. Pošto su tokom diskusije raskrinkani i izolirani, konferencija je većinom glasova ovlasila Generalno vijeće da formuliра konačan tekst zaključka IX (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 343/344) 301 365 604
- ³⁸⁰ Na Londonskoj konferenciji Međunarodnog udruženja radnika bila je izabrana komisija koja je trebala da se bavi frakcionaškom djelatnošću bakunjinista unutar sekcija Međunarodnog udruženja radnika u romanskoj Švicarskoj (vidi nap. 6). I Marx je bio član te komisije. Sjednica komisije održana je 18. septembra 1871. u Marxovom stanu (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 335). Izvještaj o radu komisije podnio je Marx na sjednici konferencije 21. septembra 1871. Njegovi zaključci jednoglasno su bili usvojeni (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 346 - 347. i 349/350). O isključenju Paula Robina iz Generalnog vijeća zbog njegovog pokušaja da osujeti rad komisije raspravljalo se na više sjednica Vijeća. Robin je 17. oktobra 1871. isključen iz Generalnog vijeća. 302 601
- ³⁸¹ Marx aludira na ratnu taktiku nomadskog naroda Parčana. Oni su, kao da bježe, okretali neprijatelju leđa, a pri tom su preko ramena odapinjali u pravcu neprijatelja strelice i tako, u stvari, prelazili u napad. 302
- ³⁸² Marx misli na jednu epizodu iz 4. knjige djela «Gargantua i Pantagruel» Francois-a Rabelais-a. 303
- ³⁸³ Misli se na obećanje Bernard-a Landecka dano prefektu policije Joseph-Marie Piétriju «da se neće baviti ni političkim stvarima niti stvarima Internacionale u Francuskoj!» 304 315 ±
- ³⁸⁴ U listu «Qui Vive!» izlazio je od 1. novembra 1871. godine u nastavcima roman Alexa Bernevilla *L'Infamie humaine*. 304
- ³⁸⁵ Auguste-Alexandre Sicard napisao je 22. novembra 1871. oštro pismo Eugènu Vermerschu, jer je Vermersch uvrijedio člana Pariske komune Francis-a Jourde-a. List «Qui Vive!» je 23. novembra 1871. štampao to pismo. 304
- ³⁸⁶ Dvanaestog novembra 1871. godine u Sonviljeu je održan kongres bakunjinističke švicarske jurske federacije (vidi nap. 6). Na tom kongresu usvojena je okružnica za sve sekcije Međunarodnog udruženja radnika («Circulaire à toutes les fédérations de l'Association Internationale des Travailleurs»). Okružnica

je pozivala sve sekcije Međunarodnog udruženja radnika da se usprotive, zaključcima Londonske konferencije i da smjesta zahtijevaju sazivanje kongresa. Tu okružnicu odbacile su sekcije Međunarodnog udruženja radnika u Njemačkoj, Engleskoj, Francuskoj, Belgiji, Holandiji, Sjedinjenim Američkim Državama i milanska sekcija u Italiji. Čak i nekoliko sekcija u Španiji, koje su bile pod utjecajem bakunjinista, nisu bile spremne da okružnicu javno odobre.

Ocjenu okružnice i kongresa Engels daje u članku *Kongres u Somviljeu i Internacionala* (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 391 - 395). 305 319 323 326 328 332 342 347 357 365

³⁸⁷ Slijedeće retke napisao je Engels kao dodatak Marxovom pismu Lauri i Paulu Lafargue-u od 24 - 25. novembra 1871. 306

³⁸⁸ Marxova pisma Julianu Bałaszewiczu Potockom od 25. i 29. novembra 1871. pronađena su u arhivu III odjeljenja. Bałaszewicz je bio tajni agent III odjeljenja u Londonu, gdje se je izdavao za poljskog emigranta grofa Alberta Potockog.

Marxova pisma su odgovor na Bałaszewiczovo pismo, kojim se ponudio da među Poljacima i Rusima širi dokumente Međunarodnog udruženja radnika.

U desnom gornjem uglu pisma od 25. novembra 1871. odštampano je: International Working Men's Association, 256, High Holborn, London.-W. C. preko naslova nalazi se štambilj: International Working Mens Association Central Council London.

U desnom gornjem uglu pisma od 29. novembra 1871. odštampano je: International Working Men's Association, 256, High Holborn, London. W. C. Od broja »256« nadalje precrtana je Marxova adresa. 307 308

³⁸⁹ U desnom gornjem uglu pisma odštampano je: International Working Men's Association, 256, High Holborn, London. W. C. 309 349

³⁹⁰ Vodstvo Društva emigranata Komune, koje je osnovano jula 1871. pokušalo se dokopati prava odlučivanja o raspodjeli priloga za izbjegle pariske komunare (vidi nap. 92). Na sjednici Generalnog vijeća od 29. avgusta 1871. pojavila se delegacija Društva i zahtijevala da se položi račun o raspodjeli fonda za izbjeglice. Potom je Generalno vijeće, na prijedlog Engelsa, usvojilo zaključak prema kojem se samo darodavcima priznaje pravo da u tom pogledu kontroliraju Generalno vijeće. Vodstvo Društva pokušalo je tada uspostaviti neposrednu vezu s organizacijama u pojedinim zemljama da bi se prilozima direktno slali Društvu, ili da se Društvo obaviještava o iznosu sredstava poslanih Generalnom vijeću. 399

³⁹¹ J. Patrick MacDonnel izabran je 1. avgusta 1871. za sekretara Generalnog vijeća za Irsku. Njegov zadatak nije bio samo širenje ideja Međunarodnog udruženja radnika u Irskoj, već i među irskim radnicima u engleskim tvornicama. Zahvaljujući MacDonnelovoj djelatnosti, uz pomoć Marxa i Engelsa, u više gradova Engleske formirane su tokom 1871. i 1872. godine irske sekcije Međunarodnog udruženja radnika.

Friedrich Adolph Sorge javio je Marxu da su se irski predstavnici u njurškom Centralnom komitetu usprotivili izboru Mac Donnela. 309

³⁹² Misli se na pisma P. L. Lavrova Engelsu od 26. oktobra i 9. novembra 1871. 311

³⁹³ Time je Engels ispunio molbu P. L. Lavrova, koji je u pismu od 9. novembra 1871. pitao za cijene tih knjiga, da bi eventualno neku od njih naručio (vidi i nap. 430). 312

³⁹⁴ Pismo José Mesa od 28. novembra 1871. poslao je Paul Lafargue Marxu 3. decembra 1871. Mesa je u tom pismu javljao da špansko Federalno vijeće smatra odustanak od učestvovanja na izborima jedinom mogućnošću da se proletarijat odvoji od buržoazije i da se formira kao samostalna partija. 313

- ³⁹⁵ List «Emancipación» od 27. novembra 1871. objavio je članak *La politica de la Internacional*. U tom napisu odobrava se IX rezolucija Londonske konferencije «Politička djelatnost radničke klase» (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 343/344), ali se istovremeno izjavljuje da je politika apstinencije od političke borbe u Španiji privremeno neophodna. «Federación» je taj članak prenio 3. decembra 1871, a «Egalité», u donekle skraćenom obliku, 24. decembra 1871. 313 317
- ³⁹⁶ Engels je *Izjavu Generalnog vijeća uredništva italijanskih listova povodom Mazzinijevih članaka o Internazionali* (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 388/389) napisao povodom Mazzinijevog članka *Documenti sull' Internazionale*, objavljenog u listu «Roma del Popolo» od 16. i 23. novembra 1871. godine. Izjava je bila upućena uredništvu lista «Roma del Popolo», ali je, kako to proizlazi iz Engelsove bilješke na konceptu izjave, poslana i drugim listovima. Tako je u periodu od 5. do 7. decembra 1871. poslana listovima «Il Motto d'Ordine», «Il Ciceraucchio», «L'Eguaglianza», «La Plebe», «Il Proletario Italiano» i «Gazzettino Rosa». 314
- ³⁹⁷ Marx i Engels pisali su od sredine januara do početka marta 1872. povjerljivu okružnicu Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika *Tobožnji rascjep u Internazionali*. Na sjednici Generalnog vijeća od 5. marta 1872. Marx je izložio najvažnije teze okružnice i ukazao na značaj tog dokumenta, koji daje sliku povijesnog razvitka, principa i politike Međunarodnog udruženja radnika. Neprijateljska djelatnost bakunjinista naročito se pojačala poslije Londonske konferencije (vidi nap. 291). Kongres u Sonviljeu u novembru 1871. i okružnica tog kongresa (vidi nap. 386) predstavljali su za razne antimarksističke elemente u i izvan Međunarodnog udruženja radnika signal za nastupanje protiv Generalnog vijeća i zaključaka Londonske konferencije. Javna i tajna djelatnost anarhista postala je glavna opasnost za tekovine međunarodnog proletarijata, za Međunarodno udruženje radnika. U povjerljivoj okružnici Marx i Engels otkrili su prave ciljeve anarhista, njihovu vezu sa neprijateljima radničke klase i žigosali djelatnost Alijanse, koju je vodio Mihail Bakunjin (vidi nap. 160). Okružnicu *Tobožnji rascjep u Internazionali* potpisali su svi članovi Generalnog vijeća. Štampana je na francuskom jeziku kao brošura krajem maja 1872. i poslana svim federacijama Međunarodnog udruženja radnika. 314 319 326 328 334 342 348 349 352 365 369 374 397 402 425 434 435 440 444
- ³⁹⁸ Lasalovci, koji su se ubacili u Udruženje za obrazovanje radnika (vidi nap. 148) borili su se poslije Londonske konferencije Međunarodnog udruženja radnika zajedno sa članovima Section française de 1871 (vidi nap. 351) protiv Generalnog vijeća i provođenja zaključaka Londonske konferencije. Nastojali su da Udruženje za obrazovanje radnika istupi iz Međunarodnog udruženja radnika. U listu «Neuer Social-Demokrat» Joseph Schneider objavio je 3. decembra 1871. pod naslovom *Socijaldemokratima Njemačke* klevetnički članak o Augustu Bebelu, Marxu i Međunarodnom udruženju radnika. Schneider je u svom napisu citirao «Protest» petnaestorice članova Section française de 1871 (vidi nap. 372), koju je on smatrao stvarnim predstavnikom Pariske komune. Sestog i 8. decembra «Neuer Social-Demokrat» donio je prilog «jednog socijaliste koji živi u Londonu», potpisane sa «b-a», koji su također sadržavali žestoke napade na Generalno vijeće. Wilhelm Liebknecht i Engels pretpostavljali su da se pod tim pseudonimom krije Josef Weber. Lasalovci su bili isključeni iz Udruženja za obrazovanje radnika u Londonu decembra 1871. godine. 315 331 353
- ³⁹⁹ List «Neuer Social-Demokrat» prenio je 1. i 3. decembra 1871. tobože «na želju nekolicine londonskih partijskih drugova», članak Lea Frankela *Otvorena riječ gospođinu W. Liebknechtu*, štampan 5. decembra 1869. u listu «Der Social-Demokrat». U prvom dijelu tog pisma Frankel je tvrdio da se on nalazi na strani J. B. von Schweitzera. U drugom dijelu pisma kritizirao je nastup Liebknechta na radničkom zboru 25. jula 1869. godine u Beču. 315

- ⁴⁰⁰ Desetog decembra 1871. list »Neuer Social-Demokrat« objavio je vijest u kojoj se opovrgava jedna vijest iz lista »Volksstaat«. »Volksstaat« je 29. novembra 1871. u rubrici »Politički pregled« demantirao tvrdnju građanske štampe da je član parlamenta, liberal Sir Charles Wentworth Dilke za svoje »izvanredno zalaganje za narodnu stvar« imenovan počasnim članom londonske sekcije Međunarodnog udruženja radnika i nazvao ga »liberalnim lupetalom«. Protivno tome, »Neuer Social-Demokrat« smatrao je tačnom tu izmišljenu informaciju građanske štampe. 315
- ⁴⁰¹ Osmog decembra 1871. list »Neuer Social-Demokrat« objavio je jednu vijest iz Kopenhagena, u kojoj se zastupalo lasalovsko stanovište. Stoga je Wilhelm Liebknecht 8. decembra 1871. zamolio Engelsa da u Danskoj nađe dopisnika za »Volksstaat«. 315
- ⁴⁰² Wilhelm Liebknecht poslao je Engelsu sa svojim pismom od 8. decembra 1871. jedno pismo Karla Boruttau-a. 316
- ⁴⁰³ Drugog decembra 1871. u Ženevi je održana skupština 30 sekcija Međunarodnog udruženja radnika, na kojoj su odobreni zaključci Londonske konferencije (vidi nap. 291). Dvadeset trećeg novembra 1871. zasjedala je skupština ženevskih članova Međunarodnog udruženja radnika i tada je Henri Perret podnio izjavu o Londonskoj konferenciji. Pod pritiskom bakunjinista, na tom zboru nije bila donesena nijedna odluka. Drugog decembra 1871. konferencija je odbacila prijedlog bakunjinista (između ostalih, i Benoît-a Malona, François-Charles-a Ostyna, Gustava Lefrançais-a da prizna zaključke anarhističkog kongresa u Sonvilijeju (vidi nap. 386) i izjavila u rezoluciji, štampano j u listu »Égalité« od 7. decembra 1871. pod nazivom »Résolution de l'Assemblée générale de la Fédération genevoise concernant la Conférence de Londres«, punu suglasnost sa zaključcima Londonske konferencije i dala Generalnom vijeću svoje povjerenje. To stanovište je izneto 20. decembra 1871. u »Odgovoru romanskog Federalnog komiteta na okružnicu šesnaestorice učesnika na kongresu u Sonvilijeju« [»Réponse du Comité fédéral romand à la Circulaire des 16 signataires, membres du Congrès de Sonvillier«]. Taj dokument štampao je list »Égalité« 24. decembra 1871, a 1. i 7. januara 1872. objavio ga je posredstvom Paula Lafargue-a i »La Emancipación«. 316 319 335 343 604
- ⁴⁰⁴ Osmog decembra 1871. Wilhelm Liebknecht pisao je, između ostalog: »U lanjskoj okružnici, u pogledu Bakunjina, postoji jedno mjesto gdje se govori o subterranée... Međunarodnog udruženja radnika. Za naš proces mogli bi pripremiti objašnjenje tog izraza.«
Taj izraz Marx je upotrebio u okružnici *Generalno vijeće Federalnom vijeću romanske Švicarske* (vidi u 27. tomu ovog izdanja, str. 314 - 320) kad je naglasio da Generalno vijeće svoje uspjehe među engleskim radnicima nije postiglo »pukim komedijaštvom«, nego »ozbiljnim i nevidljivim radom«. 316
- ⁴⁰⁵ Dvanaestog decembra 1871. pisali su Laura Lafargue Marxu i Paul Lafargue Engelsu. Obavijestili su ih o ishodu prethodnih pregovora s izdavačem Maurice-om Lachâtre-om o francuskom izdanju prvog toma *Kapitala* (vidi nap. 123). Laura je javljala da je Lachâtre pozdravio tu ideju i da ga zanima da li bi se štampalo jeftino izdanje (3 franka) ili luksuzno izdanje (6 franaka) i da je rekao da će za početak biti dovoljno oko 4000 franaka. Lafargue je prihvatio taj uvjet i dao odgovarajući iznos iz vlastitih sredstava. 318 334
- ⁴⁰⁶ Drugo njemačko izdanje prvog toma *Kapitala* (izdavač je bio Otto Meißner) izlazio je u Hamburgu u devet svezaka od juna 1872. do maja 1873, a u ljeto 1873. štampano je kao knjiga s godinom izlaženja 1872. Za razliku od prvog izdanja, drugo je bilo bolje sredeno, pojedine glave brižljivo su redigirane, a tekst i bilješke Marx je obilno dopunio. U »Pogovoru drugom izdanju« (vidi u 21. tomu ovog izdanja, str. 19 - 25) razjasnio je koje je izmjene unio. 318 321

331 334 348 361 380 385 397 403 410 413 414 419 428 431 434 438 450 494
508 523 527 604 610 612 614 618

- ⁴⁰⁷ Špansko Federalno vijeće objavilo je 25. decembra 1871. u listu «La Emancipación» okružnicu iz Sonviljeja (vidi nap. 386). 319
- ⁴⁰⁸ Misli se na zaključke Bazelskog kongresa Međunarodnog udruženja radnika (1869. godine) o organizacionim pitanjima, kojima su proširena prava Generalnog vijeća. Tako je zaključak V dao Generalnom vijeću pravo da prihvati i uskrati prijem svake nove sekcije; prema zaključku VI, Generalno vijeće je moglo suspendirati svaku sekciju do slijedećeg kongresa; zaključak VII govorio je da u slučaju nesuglasica između sekcija Generalno vijeće ima pravo odlučivanja. Te zaključke, koji su nakon Londonske konferencije ušli u Pravilnik (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 364), bakunjinisti su žestoko napadali. 319 323 327 328 330 341 346 383
- ⁴⁰⁹ Ova Engelsova primjedba nalazi se na poledini pisma. Glasi: «Za Lafargue-a, ukoliko je u Madridu, a ako nije, za Mora i Lorenza.» 321
- ⁴¹⁰ Engels je poslao korekturu njemačkog prevoda *Općeg Statuta i Pravilnika Međunarodnog udruženja radnika* (vidi nap. 327). 322
- ⁴¹¹ List «Deutsche Allgemeine Zeitung» od 24. decembra 1871. štampao je netačnu vijest o Londonskoj konferenciji i njenim zaključcima. U listu «Volksstaat» od 30. decembra 1871. izašla je slijedeća vijest: «Ekssocijalist Biedermann objavljuje naknadno tajne zaključke Londonske konferencije Internacionale. Naravno, falsificirane za dobro prepredenih i naivnih demagoških njuškala.» 322 608
- ⁴¹² Wilhelm Liebknecht odgovorio je 5. januara 1872: «Veoma bih volio da se rasvijetli braunšvajška presuda...» U listu «Volksstaat» nije izašao Engelsov članak, o braunšvajškoj presudi. 322
- ¹³ Kongres belgijske federacije Međunarodnog udruženja radnika održan je 24. i 25. decembra 1871. u Briselu. Raspravljalo se o okružnici iz Sonviljeja (vidi nap. 386) i bio je odbijen zahtjev švicarskih anarhista da se neodložno sazove opći kongres Međunarodnog udruženja radnika. Kongres je ipak ovlastio belgijsko Federalno vijeće da izradi nacrt novog Statuta Međunarodnog udruženja radnika, prema kojem je Generalno vijeće trebalo biti svedeno na običan biro za dopisivanje. Kraći izvještaj o kongresu izašao je u listu «L'Internationale» od 31. decembra 1871. pod naslovom *Congrès ouvrier Belge des 24 et 25 Decembre*, kao i u listu «Volksstaat» od 17. januara 1872. 323 330 343 605 610
- ⁴¹⁴ U svojim pismima Marxu i Engelsu, od decembra 1871. i početka januara 1872, Maltaman Barry je predložio da se izabere novi sekretar Generalnog vijeća, jer je John Hales istovremeno i sekretar britanskog Federalnog vijeća i jer pokušava da britansko Federalno vijeće suprotstavi Generalnom vijeću.
Na sjednici Generalnog vijeća u januaru 1872, kad se na dnevnom redu nalazilo sankcioniranje statuta britanskog Federalnog vijeća, Marx i Engels podržali su Barryjev prijedlog i glasali u tom smislu. Nakon što je bio opozvan sa dužnosti sekretara Generalnog vijeća, Halesu je u martu 1872, na pritisak reformističkih elemenata, povjereno rukovođenje britanskim Federalnim vijećem. 325
- ⁴¹⁵ *Labour Representation League* (Liga za zastupanje radnika) osnovana je 1869. godine. Pripadali su joj vođe tredjuniona. Liga je htjela osigurati izbor «radnika» u Donji dom, a ipak nije zazirala od toga da sa Liberalnom strankom sklopi sporazum. Početkom osamdesetih godina 19. stoljeća Liga je prestala djelovati. 325
- ⁴¹⁶ Osmog oktobra 1871. konstituirana je u Torinu *Federazione Operaia*, čiji je sekretar bio Carlo Terzaghi. U decembru 1871. ta se je federacija rascjepila,

jedan dio odvojio se od macinista i osnovao društvo *L'Emancipazione del Proletario*, koje je Međunarodno udruženje radnika priznalo za svoju sekciju. Sekretar društva bio je Terzaghi, koji je kasnije raskrinkan kao policijski agent.

Četvrtog decembra 1871. Terzaghi je zatražio od Generalnog vijeća novac za svoj list «II Proletario». Međutim, Generalno vijeće nije imalo zadatak da brine o potrebama štampe. U Londonu je postojao komitet koji je sakupljao novac za potporu međunarodnoj štampi. Komitet je namjeravao poslati 150 franaka. Engels je napisao prvi koncept svog odgovora u tom smislu vjerovatno 6. januara 1872. Još prije nego što ga je mogao poslati, pročitao je u listu «Gazzettino Rosa» od 28. decembra 1871. da je sekcija *L'Emancipazione del Proletario* stala na stranu bakunjinista i odlučila da pošalje delegata na opći kongres, koji je sazvala jurska federacija. Engels je potom, 14. januara 1872, skicirao novo pismo, čiji se tekst nalazi između precrtanih redaka prvog koncepta. Ne zna se gdje se nalazi to pismo za Terzaghija. Na Terzaghijevom pismu Engelsu od 4. decembra 1871. stoji Engelsova bilješka: «Odg. 6. jan. 72, 14. odgovor predan.» 326

- ⁴¹⁷ List «Égalité» objavio je 24. decembra 1871. odgovor romanskog Federalnog komiteta «Réponse du Comité fédéral romand» (vidi nap. 403) i zvaničnu «Déclaration de la rédaction» protiv okružnice iz Sonvilije. 326 328
- ⁴¹⁸ Izvještaj bakunjinističkog komiteta «Rapport du Comité fédéral romand» na kongresu u Sonviliju (vidi nap. 386) Marx i Engels citiraju i komentiraju u povjerljivoj okružnici Generalnog vijeća *Tobožnji rascjep u Internacionali* (vidi u 29. tomu ovog izdanja, str. 32 - 36). 327 329
- ⁴¹⁹ List «Die Tagwacht» objavio je 6. januara 1872. pod naslovom «Belgija» odluku kongresa belgijske federacije, koji je održan 24. i 25. decembra 1871. 330
- ⁴²⁰ U svom pismu 5. januara 1872. Wilhelm Liebknecht upitao je kada će se održati slijedeći kongres. Predložio je da to bude eventualno u Njemačkoj. «Morate se bezuvjetno pobrinuti da se kongres, ako ne u Njemačkoj, održi bar u blizini njemačke granice. Tada će njemački element u svakom slučaju biti snažno zastupljen i, razumljivo, u našem duhu.» Kongres je održan u septembru 1872. u Hagu (vidi nap. 108). 330
- ⁴²¹ «Neuer Social-Demokrat» od 7. januara 1872. objavio je klevetničko huškački članak protiv Marxa i Generalnog vijeća. Napisali su ga Heinrich Schenck i Christian Winand, članovi Udruženja za obrazovanje radnika u Londonu (vidi nap. 148). Društvo je osudilo Schencka i Winanda, kao i Josepha Schneidera, koji se također isticao klevetanjem, u članku *Protivnici Međunarodnog udruženja radnika*, štampanom u listu «Volksstaat» od 27. januara 1872. 331 353
- ⁴²² U jednoj vijesti uredništva lista «Emancipación» od 14. januara 1872. okarakteriziran je list «Neuer Social-Demokrat» kao list koji se prodao Bismarcku. Ta vijest bila je odgovor na izjavu lista španske vlade «Diario oficial de Avisos», u kojoj se tvrdnju o tobožnjem rascjepu u Međunarodnom udruženju radnika nastojalo dokazati pomoću klevetanja Generalnog vijeća, koje je prenosio list «Neuer Social-Demokrat». Vijest, koju je poslao Engels, «Volkstaat» je objavio 3. februara 1872. 331 332 335
- ⁴²³ Početkom 1872. godine u Londonu je osnovano *Federalističko univerzalno vijeće*. Sačinjavali su ga ostaci Section française de 1871 (vidi nap. 351), razne buržoaske i sitnoburžoaske organizacije, nekolicina lasalovaca koji su bili isključeni iz Udruženja za obrazovanje radnika i drugi elementi koji su nastojali da se uvuku u vodstvo Međunarodnog udruženja radnika. Vijeće je prvenstveno napadalo rezoluciju Londonske konferencije Međunarodnog udruženja radnika o političkoj djelatnosti radničke klase i o borbi protiv sektakštva (vidi nap. 291). U aprilu 1872. Unverzalno vijeće objavilo je pamflet «Conseil fédéraliste

universel de l'Association Internationale des Travailleurs et des sociétés républicaines socialistes adhérentes», koji je predstavljao povod za *Izjavu Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika* (vidi u 29. tomu ovog izdanja str. 67 - 69) radi objelodanjenja spletke tih elemenata. Krajem septembra 1872. Federalističko univerzalno vijeće sazvalo je kongres u Londonu, koji je pokušalo da prikaže kao kongres Međunarodnog udruženja radnika. Daljnja djelatnost Federalističkog vijeća svodila se na borbe raznih grupa oko vodstva u vijeću. 331 447 452 495

- ⁴²⁴ Šestog i 7. januara 1872. održana je u Kemnicu saska zemaljska skupština Socijaldemokratske radničke partije, na kojoj je iz više od 50 mjesta učestvovalo 120 delegata, među njima i August Bebel i Wilhelm Liebknecht. Najvažnije tačke dnevnog reda bile su stav radničke partije prema općem pravu izbora i prema pitanju sindikata, kao i mjere zaštite radničkog pokreta pred sve većim policijskim i sudskim progonima. Na jednoj internoj sjednici diskutiralo se i o okružnici iz Sonviljeja (vidi nap. 386) i o borbi protiv anarhista unutar Međunarodnog udruženja radnika. Zemaljska skupština jednoglasno je podržala Generalno vijeće i odobrila zaključke Londonske konferencije (vidi nap. 291). Liebknecht je 10. januara 1872. pisao Engelsu: «Zemaljska skupština prošla je divno... U *privatnom dogovoru* delegati su jednoglasno odlučili da u borbi protiv bakunjinista budu uz vas, a ja sam dobio izričiti nalog da vam to prenesem, nadalje je zaključeno da se moraju odmah naći sredstva i putevi da se svugdje steknu individuell members kako bi na slijedećem kongresu bilo omogućeno dostojno zastupanje Njemačke. Pri tome će se strogo pridržavati zakona i vi ćete stoga ubrzo početi dobivati brojna pisma iz Njemačke...» Prema postojećim zakonima o udruživanju, u Njemačkoj je bio zabranjen korporativni pristup Međunarodnom udruženju radnika. Na sjednici Generalnog vijeća od 23. januara 1872. Marx je izvjestio o odlukama saksanske zemaljske skupštine. 331 336 343 352 613
- ⁴²⁵ Na Londonskoj konferenciji Međunarodnog udruženja radnika odlučeno je (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 342) da Generalno vijeće više neće izdavati članske karte. U skladu sa novim «Općim Statutom i Pravilnikom Međunarodnog udruženja radnika» (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 365) članske karte zamijenjene su markicama, koje je izdavalo Generalno vijeće. Svaki član morao je posjedovati primjerak Statuta, na koji je trebalo pričvrstiti markicu. 331 339 348 352 366 470
- ⁴²⁶ Gradanski demokrat Luigi Stefanoni u novembru 1871. napisao je plan osnivanja društva Società Universale dei Razionalisti, čiji je program predstavljao mješavinu građansko-demokratskih nazora i ideja sitnoburžoaskog utopijskog socijalizma (stvaranje poljoprivrednih kolonija radi rješenja socijalnih pitanja itd.). Društvo je prema Stefanonijevom autentičnom dokumentu imalo za cilj da onemogući radnike da pristupe Međunarodnom udruženju radnika i da spriječi širenje utjecaja Udruženja u Italiji. Stefanoni je istovremeno ispoljavao svoju solidarnost sa Alijansom socijalističke demokracije, koju je vodio Mihail Bakunjin (vidi nap. 160). U polemici, otvorenoj nakon objavljivanja nacrtu programa društva, Stefanoni je nastupao protiv Generalnog vijeća i naročito protiv Marxa sa nizom klevetničkih članaka. Materijal za te članke crpio je iz lasalovskog lista «Neuer Social-Demokrat», od Karla Vogta itd.
- Stefanonijeve klevete raskrinkane su u Engelsovom *Pismu uredništvu lista «Gazzettino Rosa»* (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 398/399) i u Marxovom pismu *Još jednom Stefanoni i Internacionala* (vidi u 29. tomu ovog izdanja, str. 70 - 72). 331 353
- ⁴²⁷ Razračunavanje proleterskih i sitnoburžoaskih elemenata unutar organizacije Međunarodnog udruženja radnika u Sjedinjenim Američkim Državama, naročito sa sekcijom 12 (vidi nap. 345), dovelo je do rascjepa na proleterske i sitnoburžoaske sekcije, a u decembru 1871. do osnivanja dvaju federalnih vijeća.

U Njujorku je oformljeno privremeno Federalno vijeće, a pripadali su mu Friedrich Adolph Sorge, Friedrich Bolte i drugi; u drugom komitetu bili su Victoria Woodhull i drugi građanski reformisti iz sekcije 12. »Zaključci Generalnog vijeća o rascjepu u federaciji Sjedinjenih Država, prihvaćeni na njegovim sjednicama od 5. i 12. marta 1872« (vidi u 29. tomu ovog izdanja, str. 41 - 43), podržale su proletersko krilo američke federacije. U martu 1872. Generalno vijeće suspendiralo je sekciju 12 do slijedećeg redovnog kongresa Međunarodnog udruženja radnika. Dvadeset osmog maja 1872. Generalno vijeće priznalo je privremeno Federalno vijeće kao jedini vodeći organ Međunarodnog udruženja radnika u Sjedinjenim Državama. Na kongresu federacije Sjedinjenih Država u julu 1872. izabrano je stalno Federalno vijeće, kojem su pripadali gotovo svi članovi privremenog Federalnog vijeća. O tom događaju Engels je pisao u članku *Internacionala u Americi* (vidi u 29. tomu ovog izdanja, str. 81 - 86). 332 368 413 417

- ⁴²⁸ Kongres španske federacije Međunarodnog udruženja radnika održan je u Saragosi od 4. do 11. aprila 1872. godine. Na kongresu se vodila žestoka borba između bakunjinista i pristaša Generalnog vijeća. Kongres nije prihvatio poziv švicarskih anarhista da se neodložno sazove opći kongres Međunarodnog udruženja radnika, ali se pod pritiskom bakunjinista solidarizirao sa zaključkom belgijskog Federalnog vijeća da se izradi nacrt za novi Statut Udruženja, prema kojem je Generalno vijeće trebalo postati običan biro za dopisivanje (vidi nap. 413). Kongres je odbio prijedlog nekoliko bakunjinističkih delegata da se statut španske federacije revidira u anarhističkom smislu. Ipak, bakunjinisti su uspjeli da prilikom izbora novog Federalnog vijeća uguraju uglavnom svoje predstavnike. Poslije odbijanja Francisca Mora da surađuje u novom vijeću i istupa Anselmo-a Lorenza, špansko Federalno vijeće bilo je potpuno u rukama bakunjinista.

Engels je prvu vijest o ishodu kongresa dobio od Paula Lafargue-a, koji ga je svojim pismom od 12. aprila 1872. informirao o postojanju tajne Alijanse u Španiji, i u kome na temelju nekih odluka govori o neuspjehu bakunjinista na kongresu. Sličnu ocjenu dao je i Engels na sjednici Generalnog vijeća od 7. maja 1872. (*Zapis govora Friedricha Engelsa o kongresu u Saragosi« (vidi u 29. tomu ovog izdanja, str. 558 - 560). Nakon detaljnijeg obavještenja o događajima na kongresu Engels je dao drugačiju ocjenu kongresa (vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 183). 332 342 365 395 397 404 411

- ⁴²⁹ Marxova polemika sa građanskim radikalom i izdavačem lista »National Reformer« Charlesom Bradlaughom započela je u vezi s klevetničkim ispadima Bradlaughta na njegovom predavanju održanom 11. decembra 1871. u Londonu, kao i povodom njegovog pisma protiv Marxa, koje je list »Eastern Post« objavio 16. decembra 1871.

Na sjednici Generalnog vijeća od 19. decembra 1871. Marx je istakao usku vezu između Bradlaughovih kleveta i pojačane kampanje građanskih političara i štampe, kojoj je Međunarodno udruženje radnika bilo naročito izloženo poslije objavljivanja *Gradanskog rata u Francuskoj*. Marx je pri tom ukazao na Bradlaughove odnose sa korumpiranim građanskim krugom novinara Francuske.

Kao odgovor na Bradlaughovo klevetničko pismo Marx je napisao tri pisma *Uredniku lista »Eastern Post«* (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 390, i 396/397). 332 604 610

- ⁴³⁰ P. L. Lavrov zamolio je Engelsa 21. decembra 1871. da mu nabavi *The sense and the intellect* Alexandra Baina i *The emotions and the will* i »The principles of psychology« Herberta Spencera.

Ne zna se gdje se nalazi račun, koji je Engels priložio. 333

- ⁴³¹ Svojim pismom 7. januara 1872. Paul Lafargue je obavijestio Engelsa da špansko Federalno vijeće nije prihvatilo prijedlog bakunjinističke švicarske jurske federacije da se smjesta sazove opći kongres (vidi nap. 386), ali da je podržalo

- zaključke kongresa belgijske federacije (vidi nap. 413). Špansko Federalno vijeće zastupalo je stanovište da bi sva ta pitanja mogla biti riješena samo na kongresu španske federacije (vidi nap. 428). Lafargue je nadalje obavijestio Engelsa o objavljivanju *Odgovora romanskog Federalnog komiteta* (vidi nap. 403) u listu »Emancipación«. 334
- ⁴³² Paul Lafargue pisao je 7. januara 1872. da produnizam nanosi veliku štetu radničkom pokretu u Španiji i da se on stoga dogovorio s Joséom Mesom da Mesa prevede na španjolski jezik i objavi Marxovu *Bijedu filozofije*. Mesa je smatrao, a Lafargue se u tome s njim slagao, da bi ili Engels ili Marx morali napisati predgovor, koji bi bio od velikog historijskog značaja i koji bi španskom izdanju dao potpuniji smisao. U listu »Emancipación« izašli su samo pojedini dijelovi *Bijede filozofije*. Također ni predgovor nije bio napisan. 334 361
- ⁴³³ Misli se na »Association Internationale des Travailleurs. Déclaration de la Section française fédéraliste de 1871, siégeant à Londres«, koja je objavljena 14. decembra 1871. u Londonu. 335
- ⁴³⁴ Theodor Cuno pisao je Engelsu 11. januara 1872. da je »izgubio i mjesto i kruh, jer mi je gazda postavio alternativu: ili istupiti iz Internacionale, ili otići; izabrao sam posljednje. Osim toga, da bude još gore, kvestor mi je zaprijetio da će me odmah, ako moj javni istup ne „modificiram“, naprosto otpremiti preko granice... Ovdje nemam izgleda da dobijem namještenje, jer je policija obavijestila sve tvorničare; no, u svakom slučaju, ostat ću ovdje sve dok to bude moguće i to dajući satove i prevodeći knjige; kad biste mi mogli naći neki prevod, bio bih Vam veoma zahvalan.« 339
- ⁴³⁵ Theodor Cuno pisao je 27. decembra 1871. Engelsu: »Pisali ste mi nedavno da ovdje nemate nijednog poznanika, a jedan moj prijatelj mi ipak tvrdi da ovdje poznajete jednog starog penzioniranog jednonogog kapetana, koji ima iskaznicu Internacionale iz Londona i koji se redovno dopisuje s Londonom (?)« 339
- ⁴³⁶ Mihail Bakunjin predložio je na bernskom kongresu Lige za mir i slobodu (vidi nap. 719), održanom u septembru 1868. program u kojem se govori o »ekonomskom i socijalnom poravnavanju klase«, o »ukidanju države« i o »ukidanju prava nasljedivanja« kao o polaznoj tački u »izjednačavanju klasa«. Kongres nije prihvatio taj program. Podržan neznačajnom manjinom, Bakunjin je istupio iz Lige. Osnovao je Alijansu socijalističke demokracije i zatražio od Generalnog vijeća da primi Alijansu u Međunarodno udruženje radnika (vidi nap. 160). 340
- ⁴³⁷ Koncept odgovora Engels je napisao na pismu Artura Guardirole od 23. januara 1872. godine. Guardirola je obavijestio da je u Barseloni osnovana Sección de dependientes del Comercio (Seksija trgovačkih radnika). Ne zna se gdje se nalazi pismo upućeno toj sekciji. 345
- ⁴³⁸ Pismo Carla Terzaghija pisano je 14. januara 1872. godine. Terzaghi je izvjestio o rascjepu Federazione Operaia i o osnivanju društva L'Emancipazione del Proletario (vidi nap. 416). Pozvao je Generalno vijeće da ne prizna Federazione Operaia za sekciju Međunarodnog udruženja radnika. 346
- ⁴³⁹ Institut marksizma-lenjinizma pri CK SED ne raspolaže rukopisom ovog Marxovog pisma Ferdinandu Jozewiczu. Prepis pisan rukom nađen je u spisima uprave berlinske policije, a prvi put je objavljen u časopisu »Die Gesellschaft. Internationale Revue für Sozialismus und Politik«, br. 3, Berlin, mart 1933. Po svoj prilici, na rukopisu pisma u gornjem desnom uglu bilo je naštampano: International Working Men's Association, 256, High Holborn, London. -W. C. Preko naslova bio je vjerovatno štambilj: International Working Mens Association Central Council London. Na rubu prepisa je zabilježeno: »Po naredenju gospodina šefa staviti u spise. 1. 7. 72.« 348

- 440 Ferdinand Jozewicz pisao je Marxu između 6. i 7. decembra i izvjestio ga da je berlinska sekcija Međunarodnog udruženja radnika uvažila Marxove upute (vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 116) o njenoj djelatnosti. 348
- 441 Benoît Malon u svome pismu od 20. oktobra 1871. pozvao je Generalno vijeće da u Međunarodno udruženje radnika primi Sekciju revolucionarne socijalističke propagande i akcije. Hermann Jung pročitao je to pismo na sjednici Generalnog vijeća od 24. oktobra 1871. godine. Marx i Engels spominju ga u *Tobožnjem rascjepu u Internacionali* (vidi u 29. tomu ovog izdanja, str. 17). 349
- 442 Potkomitet ili Stalni komitet bio je izvršni organ Generalnog vijeća. Zasedao je u pravilu tjedno. Nastao je iz komisije koja je naložila Privremenom komitetu, izabranom 28. septembra 1864, da izradi programske dokumente Međunarodnog udruženja radnika. Potkomitet su sačinjavali: generalni sekretar, blagajnik i sekretari-korespondenti za pojedine zemlje. Marx je bio u komitetu kao sekretar-korespondent za Njemačku i Rusiju, a Engels kao sekretar za Italiju i Španiju. 349 417
- 443 Misli se na ugovor o francuskom izdanju *Kapitala* (vidi nap. 123. i 405), sklopljen između Marxa i naprednog francuskog novinara i izdavača Maurice-a Lachâtre-a. 350 352 362
- 444 Misli se na Napoleona III, koji je, pošto je bio pušten iz zatvora, od marta 1871. godine živio u Chislehurstu. 351
- 445 Wilhelm Liebknecht pisao je u svom pismu 16. januara 1872: «Možeš li mi možda poslati nekoliko podataka o razrezivanju Poor rates uboškog (poreza) u Londonu. Kolika je visina poreza za sirotinju u najjače oporezovanim općinama, a kolika u najmanje oporezovanim? Kao što si vjerovatno vidio, govorio sam na zemaljskoj skupštini za uvođenje *državnog* poreza za sirotinju. Ovdje je, naime, baš kao i u Londonu: najsiromašnije općine imaju najveći porez za sirotinju, a najbogatije najmanji.» 352
- 446 Šestog februara 1872, na sjednici Generalnog vijeća, Marx je izvjestio da su bivši članovi Međunarodnog udruženja radnika, bakunjinisti Albert Richard i Gaspard Blanc, bonapartistički agenti. Oni su širili pamflet *L'Empire et la France nouvelle*, kojim se francuski radnici pozivaju da obnove carstvo. Izvještaj sa ove sjednice Generalnog vijeća objavio je list «Eastern Post» od 10. februara 1872. 352
- 447 Skraćeni *Manifest Komunističke partije* izašao je 30. decembra 1871. u američkom časopisu «Woodhull & Claflin's Weekly», na engleskom jeziku, pod naslovom «Manifesto of the German Communist Party» bez naznake autora. Tjednik «Le Socialiste», organ francuskih sekcija u SAD, objavljivao ga je na francuskom jeziku pod naslovom «Manifeste de Karl Marx» u nastavcima od januara do marta 1872. godine. Francuski prevod temeljio se na tekstu iz časopisa «Woodhull & Claflin's Weekly». 352 380 413
- 448 Luigi Stefanoni pokušao je pridobiti podršku poznatih vođa republikanskog i radničkog pokreta za osnivanje svog društva (vidi bilj. 426). U tu svrhu obratio se i Wilhelmu Liebknechtu. Ne znajući za stvarne ciljeve tog društva, Liebknecht je 28. decembra 1871. napisao pismo uredništvu lista «Libero Pensiero», kojim pozdravlja ateističku propagandu tog lista. Pismo je bilo objavljeno 18. januara 1872. Pošto je Engels obavijestio Liebknechta o pravom stanju stvari, Liebknecht je 20. februara 1872. napisao Stefanoniju pismo na njemačkom jeziku (vidi u ovom tomu, str. 613), koje je na talijanski jezik preveo Engels. Uz pomoć Carlo-a Cafiero-a list «Gazzettino Rosa» štampao je to pismo 20. aprila 1872. 353 613
- 449 Dvadesetog januara 1872. pisao je Johann Philipp Becker iz Ženeve Englesu: «U prilogu dobivaš Cunoova pisma iz Milana, pristupnicu novoosnovane

sekcije u Milanu i doznaku na 10. Fr. za Leßnera za njegov godišnji prilog kasi Generalnog vijeća. 355

- 450 Dvadesetog januara 1872. Johann Philipp Becker pisao je Engelsu: »Naša mala sekcija u Kelnu sazvala je 7. o. [mj.] opći zbor radnika i stavila na dnevni red raspravu o ciljevima Međunarodnog udruženja radnika. Veoma posjećeni zbor poslije žestoke debate, koju su potaknuli pristalice Schweitzera, zaključio je uz 4 glasa protiv, slijedeće: »Današnji zbor izjavljuje da se slaže sa ciljevima Međunarodnog udruženja radnika.« Budući da se potom mnoštvo radnika osjećalo potaknutim da pristupi tamošnjoj sekciji, od mene je zatraženo 100 prijemnih karata, a budući da ih ja više nemam i da odsada treba da važe markice, molim Te da ih Generalno vijeće pošalje direktno na adresu: Jean Sauer, kipar, Blaibach, 80, Köln. 355
- 451 Paul Lafargue javio je Engelsu januara 1872. da špansko Federalno vijeće namjerava objaviti svoju prepisku s Generalnim vijećem da bi raskrinkalo klevete jurske okružnice (vidi nap. 386). To nije bilo učinjeno. 356
- 452 Prepis ovog pisma pisan rukom nađen je u spisima uprave berlinske policije, a prvi put je objavljen u časopisu »Die Gesellschaft. Internationale Revue für Sozialismus und Politik«, br. 3, Berlin, mart 1933. Tada je, međutim, zabunom bilo shvaćeno kao pismo upućeno Fritzju Milkeu. U stvari, Marx je njime odgovorio Ferdinandu Jozewiczu na pismo od 10. februara 1872. godine. U to vrijeme Jozewicz je bio sekretar berlinske sekcije. 359
- 453 U pismu Marxu od 10. februara 1872. Ferdinand Jozewicz upitao je što treba da učini da bi se redovni izvještaj Generalnom vijeću smatrao i izvještajem berlinske sekcije Međunarodnog udruženja radnika. Jozewicz se bojao da će biti teško imenovati sekretara-korespondenta za berlinsku sekciju. 359
- 454 Ferdinand Jozewicz pisao je 10. februara 1872. Marxu: »Berlinska sekcija ne može da se konstituirati kao »sekcija Internacionale«. To mogu na temelju prava udruživanja samo zborovi Međunarodnog udruženja radnika.« U svom odgovoru Marx se pozvao na X zaključak Londonske konferencije. »Opći zaključak, koji se odnosi za zemlje u kojima vlada spriječava uobičajenu organizaciju Internacionale« (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 345). 359
- 455 Generalno vijeće Međunarodnog udruženja radnika donijelo je 18. juna 1872. odluku o sazivanju, mjestu i dnevnom redu slijedećeg kongresa (vidi nap. 108). Ubrzo zatim obavijestilo je o tome sve federacije i sekcije. Odluku je objavio »Volksstaat« 3. jula 1872. 359 402 409 410 427 430 431
- 456 Ferdinand Jozewicz pitao je da li »Volksstaat« spada među organe Međunarodnog udruženja radnika. 359
- 457 Prema VI zaključku Londonske konferencije »Opća statistika radničke klase« (vidi u 28. tomu ovog izdanja str.), svaka lokalna grupa bila je zadužena da imenuje posebni statistički odbor. 359
- 458 Misli se na odbor Socijaldemokratske radničke partije kada je odlukom Drezdenskog kongresa (12 - 15. avgusta 1871) za sjedište određen Haburg i okolica. Odboru su pripadali Müller, Külbel, Yorck, Bennecke i Paulsen. Na kongresu u Majncu od 7. do 11. septembra 1871. izabrani su Prey, Lenz, Yorck, Bennecke i Siedentopf. 359 412 513
- 459 Redovna sjednica Generalnog vijeća, predviđena za 27. februar 1872, nije se mogla održati zbog javne procesije povodom ozdravljenja princa od Velsa, koja je bila određena za isti dan. 360
- 460 Maurice Lachâtre želio je da francuskom izdanju prvog toma *Kapitala* (vidi nap. 123) prethodi Marxova biografija, u kojoj bi se istaklo Marxovo učestvovanje u revolucionarnoj borbi. Laura Lafargue obavijestila je Marxa o toj Lach-

- âtre-ovoj želji i napomenula da je Paul Lafargue voljan da napiše tu biografiju ako dobije dovoljno materijala. Međutim, Lachâtre je odustao od svoje namjere. 361
- 461 Paul Lafargue zamolio je Marxa da mu pošalje nekoliko primjeraka *Inauguratione adrese*, jedan ili dva primjerka *Gradanskog rata u Francuskoj*, kao i jedan primjerak *Općeg Statuta, Osamnaesti brimer Louis-a Bonaparte* i jedan napis Josepha Dietzgena. 361
- 462 Paul Lafargue zamolio je Marxa da mu pomogne pri uspostavljanju kontakta između lista »Emancipacione«, u čijoj se redakciji on nalazio, i lista »Volksstaat«, koji je uređivao Wilhelm Liebknecht, te da nastoji da mu se »Volksstaat« šalje redovito. 361
- 463 Kako to proizlazi iz pisma od februara 1872, Paul Lafargue se nadao da će španski poduzetnik Lopez de Lara, koji je živio u Londonu, učestvovati u izdavanju zvaničnih partijskih dokumenata. 361
- 464 Sigismund Borkheim zamolio je Engelsa 24. februara 1872. da Friedrichu Adolphu Sorgeu preporučí knjige o povijesti Irske, pisane sa stanovišta historijskog materijalizma. Borkheim je 15. marta 1872. odgovorio Sorgeu: »U pogledu djela o Irskoj prepisujem Ti doslovno ono što je odgovorio Engels, od koga sam to za Tebe zatražio.« Zatim citira Engelsovo pismo. 363
- 465 Institut marksizma-lenjinizma pri CK SED ne raspolaze rukopisom ovog pisma. Prema izvorima, u gornjem desnom uglu naštampano je: International Working Mens Association, 33, Rathbone Place, London W. E. 364
- 466 Na Londonskoj konferenciji Međunarodnog udruženja radnika belgijski delegati, po nalogu svog Federalnog vijeća, kritizirali su postupak Jamesa Cohena, kojeg je Generalno vijeće bilo poslalo u Belgiju da pomogne strojaškim radnicima Njukasla, koji su štrajkali. Cohen, koji je prije svega trebao da onemogući dolazak štrajkbrehera, nije nastupio kao izaslanik Generalnog vijeća, već kao predstavnik tredjuniona. Pri povratku u Englesku Cohen je pokušao da sebi pripiše sve ono što je bila poduzela belgijska sekcija Međunarodnog udruženja radnika. Na Engelsov prijedlog, konferencija je Cohenu, koji je bio član Generalnog vijeća, izrekla nepovjerenje. 364
- 467 Izbori za danski Rigsdag (parlament) održari su 24. septembra 1872. U Kopenhagenu su bili postavljeni kandidati radnika Louis Pio i Paul Geleff, vode sekcije Međunarodnog udruženja radnika. Za vrijeme izbora obojica su se našla u zatvoru i nisu dobili potreban broj glasova. 366
- 468 Misli se vjerovatno na jednu od grupa, oformljenih nakon rascjepa Section française de 1871 (vidi nap. 351). Generalno vijeće odbilo je da tu grupu primi u Međunarodno udruženje radnika jer se njen statut kosio sa općim Statutom. 367
- 469 U desnom gornjem uglu naštampano je: International Working Men's Association, 256, High Holborn, London. W. C. Riječi »256, High Holborn, London. W. C.« Marx je precrtao i ispod napisao novu adresu. 368
- 470 Na sjednici Generalnog vijeća od 20. februara 1872. Johann Georg Eccarius izjavio je da su primjerci *Općeg Statuta i Pravilnika* poslani u Njujork I. W. Gregoryju, članu Međunarodnog udruženja radnika. Poslije smrti Gregoryja (januara 1872) te dokumente Međunarodnog udruženja radnika dobila je sekcija 12. 368
- 471 Privremeno Federalno vijeće sjevernoameričkih sekcija Međunarodnog udruženja radnika protestiralo je u svom izvještaju Generalnom vijeću, januara 1872, protiv toga što je Generalno vijeće imenovalo posebnog sekretara-korrespondenta za francuske sekcije u SAD. Osmog marta 1872. Friedrich Adolph

- Sorge pisao je Marxu da taj protest potječe od irskih članova Međunarodnog udruženja radnika, koji su općenito bili protiv imenovanja sekretara za pojedine narode. 368
- ⁷² Engels je 9. decembra 1871. u listu »Eastern Post« objavio članak iz lista »Socialisten« od 4. novembra 1871. Prevod članka, koji je u Španiju i Portugal poslao Engels, štampan je i u listovima »Emancipación«, 14. januara 1872, i »Pensamiento Social« februara-marta 1872. 377
- ⁴⁷³ U desnom gornjem uglu naštampano je: International Working Men's Association, 256, High Holborn, London. W. C. Riječi »256, High Holborn« Marx je precrtao i ispod njih napisao novu adresu. 378
- ⁴⁷⁴ Ovom pismu bio je priložen Markovim rukopisom napisan engleski i francuski izvještaj o »Zaključcima Generalnog vijeća o rascjepu u federaciji Sjedinjenih Država, prihvaćenim na njegovim sjednicama od 5. i 12. marta 1872« (vidi u 29. tomu ovog izdanja, str. 41 - 43). 378
- ⁴⁷⁵ U odluci III, član II, Generalno vijeće je preporučilo »da se ubuduće ne primaju nove američke sekcije ukoliko se ne sastoje bar od dvije trećine najamnih radnika« (vidi u 29. tomu ovog izdanja, str. 43). 378
- ⁴⁷⁶ Dvadesetog februara 1872. Generalno vijeće od vlastilo je Marxa da priredi izvještaj o rascjepu u federaciji Sjedinjenih Država i da potkomitetu (vidi nap. 422) podnese odgovarajući zaključak. 378
- ⁴⁷⁷ Sekcija 10 poslala je Generalnom vijeću 1. februara 1872. prepis svog pisma upućenog Federalnom vijeću u Prince Street u Njujorku (vidi nap. 427), koje je bilo formirano nakon rascjepa federacije Sjedinjenih Država. Tim pismom sekcija je obavijestila da svog delegata neće poslati ni jednom od oba federalna vijeća sve dok joj Generalno vijeće ne javi gdje se nalaze pravi internacionalci. Sekcija 10 saopćila je nadalje Generalnom vijeću svoju ocjenu reformističkog Federalnog vijeća i osudila njegove pokušaje da zloupotrebi Međunarodno udruženje radnika za svoje ciljeve. 379
- ⁴⁷⁸ Na sjednici Generalnog vijeća od 20. februara 1872. prihvaćen je prijedlog Hermanna Junga da se 18. marta 1872, održavanjem javnog zбора, proslavi prva godišnjica Pariske komune. Za pripreme proslave formirana je posebna komisija; Marx je bio predviđen za jednog od govornika. Zbor je bio onemogućen, jer se vlasnik dvorane u posljednjem času usprotivio da dvoranu stavi na raspolaganje. Usprkos tome, 18. marta 1872. članovi Međunarodnog udruženja radnika i bivši komunisti proslavili su godišnjicu prve proleterske revolucije na jednom svečanom zboru. Tada su, na prijedlog komunara Albert-Frédéric-Jules-a Theisza i Zéphirina Camélinata i člana Generalnog vijeća Georga Milnera, prihvaćene tri kratke rezolucije, koje je napisao Marx (vidi u 29. tomu, str. 45). 380 385 397
- ⁴⁷⁹ Faksimil ovog pisma štampan je kao predgovor francuskog izdanja *Kapitala* (vidi nap. 123; vidi u 21. tomu, str. 27). 382
- ⁴⁸⁰ Vitale Regis boravio je drugom polovinom februara 1872. deset dana u Milanu i Torinu pod imenom Étienne Péchard. Tamo se dobro upoznao s položajem sekcija. Propagirao je zaključke Međunarodnog udruženja radnika. U skladu sa uputama, koje je dobio od Engelsa, Regis je razjašnjavao sekcijama temeljnu suprotnost između anarhističkih nazora i principa i zadataka Međunarodnog udruženja radnika. Prvog marta 1872. napisao je Engelsu opširan izvještaj o svom putovanju. Izvijestio je o djelatnosti torinske sekcije L'Emancipazione del Proletario i o ulozi Carla Terzaghija (vidi i nap. 416). Regis je pisao da se torinska sekcija sastoji gotovo isključivo od radnika, kojima ne treba razjašnjavati principe Međunarodnog udruženja radnika i ulogu Generalnog vijeća. Oni su odbili da odustanu od političke borbe. Regis je nadalje izvještavao

da je potrebno razviti aktivno dopisivanje da bi se neutralizirali napadi Mihaila Bakunjinina i njegovih pristalica. 383 390

- ⁴⁸¹ Jules Dufaure podnio je francuskoj Narodnoj skupštini prijedlog zakona, prema kojem bi se članstvo u Međunarodnom udruženju radnika kažnjavalo zatvorom. Taj projekt ispitala je posebna komisija, u čije je ime François Scaze 5. februara 1872. podnio izvještaj. Narodna skupština donijela je taj zakon 14. marta 1872. 384
- ⁴⁸² Marx je Paulu Lafargue-u poslao jedan izvadak iz povjerljive okružnice *To-božnji rascjepi u Internacionali* (vidi nap. 397). Za razliku od kasnije objavljene brošure, taj izvadak sadrži neke izmjene i opaske kojih u tekstu brošure nema. Mjesta koja je Marx dopunio ili izmjenio nalaze se u vitičastim zagradama. Englesko izdanje 1867. godine temelji se na prvobitnom statutu, koje je Marx u više navrata spominjao; u zagradama upućuje na izdanje *Opšteg Statuta i Organizaciona pravila Međunarodnog udruženja radnika* iz 1871. godine (vidi u 28. tomu, ovog izdanja, str. 360 - 372). 385
- ⁴⁸³ U desnom gornjem uglu pisma naštampano je: General Council of the International Working Men's Association, 256, High Holborn, London. W. C. Preko naslova otisnut je štambilj: International Working Mens Association Central Council London. Osim rukopisa postoji i prepis koncepta pisma, koji je pisan pišaćim strojem. U tom prepisu nalazi se jedan duži precrtani odlomak, koji donosimo u bilješci pri dnu stranice. Inače, prepis koncepta potpuno odgovara rukopisu pisma. 391
- ⁴⁸⁴ U Napulju je od 25. do 27. oktobra 1864. održan kongres talijanskih radničkih udruženja. Sudjelovali su delegati 25 radničkih udruženja iz raznih gradova Italije. Na kongresu je bio usvojen statut «Akt o bratstvu talijanskih radničkih udruženja», koji se temeljio na nacrtu Giuseppea Mazzinija. Gennaro Bovic, predstavnik radničkog udruženja grada Torina, predložio je kongresu da se sazove međunarodni kongres radničkih udruženja i da se za to izradi opći statut. Napuljski kongres, koji je očito preko jednog delegata saznao za osnivanje Međunarodnog udruženja radnika, odlučio je na prijedlog Bovic, da omogući talijanskim radnicima da budu zastupljeni na prvom kongresu Međunarodnog udruženja radnika. 391
- ⁴⁸⁵ Riječ je o napisima Gennara Bovic *Via smarrita!* u listu «Libertà» od 10. juna 1871. i o *Una difesa dopo la morte* u brojevima od 5, 8, 12. i 15. jula 1871. 391
- ⁴⁸⁶ U pismu od 17. aprila 1872. Theodor Cuno opširno je izvijestio o svom hapšenju u Italiji, o sramotnom postupku u talijanskim zatvorima, o svom izručenju Austriji i o postupku austrijske policije. Taj izvještaj započinje riječima: «Konačno sam slobodan i mogu Vas obavijestiti o mojim doživljajima.» 393
- ⁴⁸⁷ Na sjednici od 23. aprila 1872. Engels je informirao Generalno vijeće o policijskim progonima Theodora Cuno-a. Njegovo saopćenje *O progonu člana Internacionalne Theodora Cuno-a* (vidi u 29. tomu ovog izdanja, str. 63/64) objavljeno je 27. aprila 1872. u listu «Eastern Post» i 7. maja 1872. u listu «Gazzettino Rosa». Cunoovo pismo uredništvu lista «Volksstaat» štampano je 24. aprila 1872. Vijest o tim progonima izašla je i u listu «Égalité» od 7. maja 1872. godine. 393
- ⁴⁸⁸ Theodor Cuno saopćio je Engelsu da su mu u Lajpcigu, prilikom njegovog proputovanja, August Bebel i Wilhelm Liebknecht savjetovali «da državnom kancelaru podnese tužbu protiv talijanske vlade». Na Engelsov savjet Cuno je to učinio. U svom pismu uredništvu lista «Volksstaat» piše: «Moju molbu 'državnom kancelaru' podnio sam zahtijevajuću da me, ukoliko mi se ne mogu osigurati moja prava i ako se ova stvar strogo ne istraži, treba pozvati na odgovornost kao klevetnika talijanske vlade, posebno ministra Lanza i kvestora Cosse.» 393

- ⁴⁸⁹ Kongres *Fascio Operaio* Romagne održan je u Bolonji 17. i 18. marta 1872. godine. Učestvovali su predstavnici anarhističkih sekcija iz Mirandole, Denove, Mantove i Napulja. Kongres je podržao prijedlog torinske sekcije Međunarodnog udruženja radnika L'Emancipazione del Proletario da se sazove konferencija talijanskih sekcija Međunarodnog udruženja radnika. Niz rezolucija kongresa odražavaju bakunjinistički utjecaj. Tako je kongres istupio protiv učestvovanja na izborima, iako u cjelini nije negirao političku borbu. Osim toga, izjavio je da Generalno vijeće isto kao i Federalni komitet Jurasovaca (vidi nap. 6) smatra običnim biroima za dopisivanje, i ovlastio je na kongresu izabrani konzulat da se s njima poveže. 394
- ⁴⁹⁰ Riječ je o anarhističkoj grupi, osnovanoj u drugoj polovini 1871. godine u Raveni, koja je bila pod utjecajem bakunjiniste Lodovica Nabruzzija. Početkom oktobra 1871. Nabruzzi se obratio Generalnom vijeću. Na tom pismu nalazi se Engelsova opaska: »Prim. 4. nov. Odg. 8. nov.«
Ne zna se gdje se nalazi ovaj Engelsov odgovor. Grupa nije bila primljena u Međunarodno udruženje radnika. 394
- ⁴⁹¹ August Bebel odgovorio je pred sudom 14. marta na odgovarajuće pitanje da Međunarodno udruženje radnika ima u Njemačkoj 1000 članova. 396
- ⁴⁹² Wilhelm Liebknecht pisao je Engeltu 28. marta 1872. o greškama u procesnoj proceduri za vrijeme veleizdajničkog procesa: »Utjecanje je bilo zaista skandalozno i sve besramnije što je proces dulje trajao. *Porotnici su svako veće bančili sa sucima i državnim tužiocem*; saksonski vrhovni državni tužilac Schwarz, servilno pseto koje je čitavu stvar aranžiralo po zapovijesti iz Berlina, cijelog posljednjeg tjedna bio je ovdje i suflirao svom ovdašnjem agentu, kojem je sasvim ponestalo daha. Čak se i ministar pravde dva puta umiješao da bi utjecao na suce, tužioca i porotnike.«
Tridesetog marta 1872. Liebknecht je izvijestio da je o tim događajima već izašao članak u listu »Volksstaat«. »Da bi se zbog kontrasta dobila oštija slika, molim Te, ako je ikako moguće, *smjesta* mi piši *da li je u Engleskoj dozvoljeno da sudac i tužilac banče s porotnicima* i koje mjere predostrožnosti tamo postoje da se spriječi *utjecanje* na porotnike.«
Spomenuti Tichborne-proces održan je u Londonu od maja 1871. do aprila 1872. Zbog prevare i nedozvoljenog nasljeđivanja bio je optužen Arthur Orton, koji se izdavao za nestalog Sir Roberta Tichborne-a. 396
- ⁴⁹³ U berlinskom časopisu »Concordia« izašao je 7. marta 1872. nepotpisan članak *Kako citira Karl Marx*, kojeg je, kako se kasnije ispostavilo, napisao buržoaski nacional-ekonomist Lujo Brentano. Brentano je pokušao diskreditirati Marxa kao učenjaka pripisujući mu kvalitete nepouzdanog istraživača, koji krivotvori korištene materijale. Marx je na to odgovorio u listu »Volksstaat« od 1. juna 1872 (vidi u 29. tomu ovog izdanja, str. 73 - 76). Zatim je »Concordia« objavila drugi nepotpisani Brentanov članak. Marx je u svom drugom članku, objavljenom 7. avgusta 1872. u listu »Volksstaat« (vidi u 29. tomu ovog izdanja, str. 91 - 97), dokazao neosnovanost tih kleveta. Kada je Brentano 1890. ponovo pokušao diskreditirati Marxa, Engels se njemu i drugim kateder-socijalistima usprotivio u štampi i prikazao njihova dogmatska gledanja (vidi u 33. tomu ovog izdanja, str. 77 - 144). 396 412 413 437 444
- ⁴⁹⁴ Pismo Wilhelma Liebknechta štampao je list »Eastern Post« 14. aprila 1872. pod naslovom *The Leipzig Trial*. Tim pismom Liebknecht je izvještavao o veleizdajničkom procesu i o greškama u vođenju postupka. 396
- ⁴⁹⁵ *Penny press* se u Engleskoj osobito proširila nakon što je 1855. ukinuta taksa, koja je novine izvanredno poskupila i time ih učinila nedostupnim širokim masama. Nakon toga novine su se prodavale za 1 penny većinom na ulici. Uslijed svojih senzacionalističkih članaka, težnje za većom nakladom i višim profitom

- putem objavljivanja oglasa, penny press je postala prethodnica imperijalističke masovne štampe. 396
- ⁴⁹⁶ Misli se na račun za njemačko izdanje Statuta (vidi nap. 327), koji je bio objavljen u listu »Volksstaat« i kao brošura. 396
- ⁴⁹⁷ Misli se na članak *News from Berlin*, objavljen u listu »Daily News« od 9. aprila 1872. godine. 397
- ⁴⁹⁸ Ovim rečima Marx odgovara na pismo Johanna Georga Eccariusa od 2. maja 1872. godine. Eccarius, Marxov i Engelsov dugogodišnji prijatelj, u tom kratkom pismu, pisanom na engleskom jeziku, oslovio je Marxa sa »Sir«. 399
- ⁴⁹⁹ Početkom februara 1866, na Marxov pritisak, a protiv oportunističkih vođa tredjuniona, Johann Georg Eccarius imenovan je za glavnog urednika lista »Commonwealth«, koji je bio zvanični organ Međunarodnog udruženja radnika. Marx je pomogao Eccariusu prilikom razračunavanja u redakciji i tako je spriječio isključenje Eccariusa iz redakcije i isposlovao da je i dalje mogao raditi kao urednik.
- U septembru i oktobru 1867. Generalno vijeće interveniralo je u svadi Petera Foca i Eccariusa. Fox je optužio Eccariusu da je svojim izvještajima o kongresu u Lozani, objavljivanim u listu »Timesu« od 6. do 11. septembra 1867, koji su sadržavali ironične primjedbe o bujici riječi francuskih prudonističkih delegata, uvrijedio neke delegate. Marx je podržao Eccariusu. 399 415
- ⁵⁰⁰ Johann Georg Eccarius objavio je u američkim novinama »World« niz članaka o Londonskoj konferenciji 1871. godine. Ti članci sadržali su i nekoliko zaključaka, koji se, prema odluci Londonske konferencije, nisu smjeli objaviti bez odobrenja Generalnog vijeća. Pošto je komisija Generalnog vijeća, pod predsjedništvom Hermanna Junga, proučila ovu stvar, Eccariusu je na sjednici Generalnog vijeća od 30. januara 1872. izrečen ukor (vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 186). 399
- ⁵⁰¹ Kada je Generalno vijeće 5. i 12. marta 1872. prihvatilo zaključke o rascjepu u federaciji Sjedinjenih Država, koje je primio Marx, i time podržalo proletersko krilo sjevernoameričke federacije, zastupano preko privremenog Federalnog vijeća, tada su John Hales (sekretar Vijeća) i Johann Georg Eccarius (sekretar-korespondent za SAD) zauzeli oportunistički stav i podržali sitnoburžoaske reformističke elemente. Eccarius je nastupio naročito protiv isključenja sekcije 12 i protiv zaključka III, član II (vidi nap. 475). Optužio je Friedricha Adolpha Sorgea i sekciju 1 (vidi nap. 368), koju je Sorge vidio, za frakcionašku djelatnost. Protivno postojećim propisima, Eccarius je suprotstavio odluci da navedene zaključke Generalnog vijeća pošalje u Sjedinjene Države. Izjavio je u pismima, naročito malograđaninu Johnu Elliotu, ne samo da se ne slaže s tim rezolucijama već je i tvrdio da je nekoliko članova Generalnog vijeća zatajilo Vijeću dokumente i pisma sekcije 12. Takvo Eccariusovo držanje jačalo je reformističke elemente i spriječilo da se nekoliko kolebljivih sekcija u Sjedinjenim Državama javno priključi proleterskom krilu američke federacije. Na sjednici od 23. aprila 1872. Generalno vijeće naložilo je Marxu da pripremi iscrpan izvještaj o Eccariusovom postupku. 399 414
- ⁵⁰² U svome pismu od 2. maja 1872. Johann Georg Eccarius je zahtijevao da mu se vrati pismo koje mu je I. W. Gregory poslao 30. novembra 1871. Gregory je u tom pismu optužio sekciju 1 (vidi nap. 368) za frakcionašku djelatnost. 399
- ⁵⁰³ Drugog maja 1872. Johann Georg Eccarius zatražio je od Marxa da mu pošalje primjerak »indictment« (optužnice). 399
- ⁵⁰⁴ Članak Paula Lafargue-a o kongresu španske federacije u Saragosi (vidi nap. 428) objavljen je u listu »Emancipación« od 13. aprila 1872, a odnosi se na prvu

- sjednicu kongresa. Lafargue je 12. aprila 1872. obavijestio Engelsa da je on autor tog izvještaja. 401
- ⁵⁰⁵ Prvi izvještaj Paula Lafargue-a o kongresu španske federacije u Saragosi (vidi nap. 428), koji je napisao 9. aprila, objavio je briselski list «Liberté» 28. aprila 1872; «Volksstaat» ga je preštampao 4. maja 1872. Drugi izvještaj izašao je u listu «Liberté» 5. maja 1872. i skraćen u listu «Volksstaat» 22. maja 1872. 401 404 411
- ⁵⁰⁶ Prvog maja 1872. «Volksstaat» je počeo objavljivati napis Francuza Émile-a Acollasa *Republika i kontrarevolucija*, koji je najprije izlazio u listu «Suisse Radicale», a kasnije bio štampan kao samostalna brošura. Uprkos Engelšovim prigovorima, napis je i dalje objavljivao. 401
- ⁵⁰⁷ Wilhelm Liebknecht iskoristio je Engelsove informacije za vijest *Novi komadić njemačke kulture — za 'propale' Francuze*. Tim napisom, objavljenim u listu «Volksstaat» od 18. maja 1872, objasnio je nastup njemačkih akademika u Strasburu. 402
- ⁵⁰⁸ Engelsov rad *O stambenom pitanju* (vidi u 29. tomu ovog izdanja, str. 175 - 237) sastoji se iz 3 odjeljka. Svaki od tih odjeljaka nastao je kao polemika protiv građanskih i malograđanskih projekata o rješenju stambenog pitanja. Engels otkriva bit sitnoburžoaskog reformizma i dokazuje da je stambeno pitanje dio socijalnog pitanja i da se potpuno može riješiti samo ukidanjem kapitalističkih proizvodnih odnosa. Istovremeno je ukazao na reakcionarni klasni karakter prusko-njemačke države i protumačio ekonomsko učenje, koje je razvio Marx. Prvi odjeljak bio je direktan odgovor na nepotpisanu seriju članaka, koja je izlazila u listu «Volksstaat» tokom februara i marta 1872. pod nazivom «Stambeno pitanje». «Volksstaat» ju je prenio iz austrijskog lista «Volkswille». Kasnije se saznalo da je autor tih članaka bio prudonist Arthur Mülberger iz Virtemberga. Engels je prvi odjeljak napisao oko 22. maja 1872, a nazvao ga je *Kako Proudhon rješava stambeno pitanje*. «Volksstaat» ga je objavljivao 26. 29. juna i 3. jula 1872. Tokom oktobra 1872. Engels je napisao drugi odjeljak *Kako buržoazija rješava stambeno pitanje*. U njemu kritizira građansko-filantropske metode rješavanja stambenog pitanja, kako ih je izložio Emil Sax u svojoj knjižici *Stambene prilike radničke klase i njihova reforma*. «Volksstaat» je drugi odjeljak štampao 25. i 28. decembra 1872. i 4. i 8. januara 1873. Treći odjeljak nastao je kao odgovor Mülbergeru, kome je redakcija lista «Volksstaat» omogućila da objavi odgovor Engelsu. Na ovom odjeljku Engels je radio tokom januara 1873. Objavljen je u listu «Volksstaat» 8, 12, 19. i 22. februara 1873. kod naslovom *Dopuna o Proudhonu i stambenom pitanju*. Neposredno nakon objavljivanja u listu «Volksstaat», «Volksstaat» je u Lajpcigu svaki od ta tri odjeljka izdao kao separate. Prva dva odjeljka izašla su 1872, a treći 1873. godine. 402 410 434 484 498
- ⁵⁰⁹ Louis Pio, urednik danskog lista «Socialisten», i tri člana predsjedništva radničkog udruženja bili su uhapšeni u Kopenhagenu u noći između 4. i 5. maja 1872, a policija je zabranila zbor koji su sazvali članovi Međunarodnog udruženja radnika. 402
- ⁵¹⁰ O pokušaju talijanske vlade da okrivi članove Međunarodnog udruženja radnika za podmetanje požara u milanskoj Akademiji za poljoprivredu, Engels je izvjestio Generalno vijeće na sjednici od 30. aprila 1872. To saopćenje objavljeno je u izvještaju sa sjednice Vijeća u listu «Eastern Post» od 4. maja 1872. Theodor Cuno upozorio je Engelsa u svom pismu, 25. aprila 1872, na taj «novi nečuveni nitkovluk» milanske policije. 404
- ⁵¹¹ U pismu Engelsu, 6. maja 1872, Theodor Cuno javlja da je pobjegao iz Njemačke, jer je čuo da ga traži pruska policija. 405

- ⁵¹² Ove bilješke Engels je napisao na pismu organizacije *Società dei Lavoratori* iz Ferare od 27. aprila 1872. Ne zna se gdje se nalazi odgovor.
- Trećeg marta 1872. Engels je dobio obavijest o osnivanju tog društva i o njegovoj namjeri da postane sekcija Međunarodnog udruženja radnika. Ovo saopćenje sadržavala je nekoliko formulacija, osobito o autonomiji sekcije, napisanih pod bakunjinističkim utjecajem. Pošto je Engels rastumačio nužnost priznavanja općeg Statuta i Pravilnika Međunarodnog udruženja radnika (vidi u 29. tomu ovog izdanja, str. 59 / 60), društvo se u svom pismu od 27. aprila 1872. jednoglasno izjasnilo za taj Statut i Pravilnik. Radi primanja u članstvo poslalo je Engelsu primjerak svog mjesnog statuta, koji je uskladilo sa općim Statutom. Na Engelsov prijedlog, Generalno vijeće je 7. maja primilo *Società dei Lavoratori* iz Ferare u Međunarodno udruženje radnika. 409
- ⁵¹³ Wilhelm Liebknecht poslao je Engelsu 8. maja 1872. prvi list pisma, koje mu je 29. aprila 1872. poslao P. Schlehbach u ime njemačke sekcije Međunarodnog udruženja radnika u Vervijeu. Schlehbach je izvještavao o belgijskoj federaciji i o stavu Eugèna Hinsla, koji je njemačkim članovima Međunarodnog udruženja radnika u Belgiji savjetovao da preuzmu izgradnju organizacije Općeg radničkog saveza i da se odreknu političke djelatnosti. 410
- ⁵¹⁴ Friedrich Adolph Sorge javio je 17. aprila 1872. Wilhelmu Liebknechtu, a 2. maja 1872. i Marxu da Johann Georg Eëcarius svojim ponašanjem jača položaj sitnoburžoaskih reformističkih elemenata u federaciji Sjedinjenih Država (vid nap. 501). 410
- ⁵¹⁵ Wilhelm Liebknecht pisao je 8. maja 1872. Engelsu: «Sada imamo 5500 pretplatnika — povećanje za 800 u ovom kvartalu.» 410
- ⁵¹⁶ U jednoj uredničkoj vijesti lista «Bulletin de la Fédération jurassienne» od 10. maja 1872. bio je denunciran Paul Lafargue, koji je u Španiji radio pod pseudonimom Pablo Fargue. Vijest je osim toga sadržavala i klevetničke napade na Marxa, Engelsa i Augusta Serraillier-a. 410
- ⁵¹⁷ Engels je očito poslao Wilhelmu Liebknechtu izvještaj o sjednici Generalnog vijeća od 7. maja 1872, koji je 12. maja 1872. bio objavljen u listu «Eastern Post». Taj izvještaj sadrži *Zapis govora Friedricha Engelsa o kongresu u Saragosi* (vidi u 29. tomu ovog izdanja, str. 558 - 560). 410
- ⁵¹⁸ Wilhelm Liebknecht pisao je 15. maja 1872: «Potrebno je da pripremiš novo izdanje *Tvog Položaja radničke klase u Engleskoj itd*, jer je staro gotovo razgrabljeno.» Prvo izdanje *Položaja radničke klase u Engleskoj* (vidi u 4. tomu ovog izdanja, str. 110 - 327) izašlo je 1845. u Lajpcigu u nakladi Otta Wiganda. Drugo njemačko izdanje štampano je tek 1892. u Štutgartu. 411
- ⁵¹⁹ Petnaestog maja 1872. Wilhelm Liebknecht pisao je Engelsu: «Osim toga, pitaju me po stoti put da li ćete Ti i Marx izdati jednu *jeftinu zbirku* vaših manjih napisa? Najjače insistira profesor *Knapp*, jedan iz 'mlade' nacionalno-ekonomske škole, koja je raskrstila sa mančesterskom glupošću.» 411
- ⁵²⁰ Pismu Wilhelma Liebknechta Engelsu od 15. maja 1872. bila je priložena priznanica Wilhelma Finka o prodaji 208 primeraka statuta i markica Međunarodnog udruženja radnika. 412
- ⁵²¹ Marx i Engels nekoliko puta zahtijevali su od Wilhelma Liebknechta da uspostavi užu organizacionu vezu između Socijaldemokratske radničke partije i Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika. Liebknecht i članovi partijskog odbora Socijaldemokratske radničke partije potcijenili su ovo pitanje nakon njemačko-francuskog rata. Budući da je u Njemačkoj već postojala revolucionarna radnička partija, koja se izjasnila za principe Međunarodnog udruženja radnika i koja je politiku Generalnog vijeća branila od svih napada, nisu prije davali odgovarajući značaj regrutiranju članova u Međunarodno udruženje-

- radnika. Formalno članstvo u Međunarodnom udruženju radnika bilo je ipak za članove Socijaldemokratske radničke partije neophodno, jer partija zbog reakcionarnih zakona o udruživanju nije mogla zvanično steći korporativno članstvo. Na pritisak Marxa i Engelsa vođe Socijaldemokratske radničke partije borile su se od juna 1872. da osiguraju zastupanje partije na predstojećem kongresu Međunarodnog udruženja radnika. 412
- 522 Uvodnik lista «Новое Время» od 23. aprila (5. maja) 1872. najavio je izlazak ruskog izdanja prvog toma *Kapitala* (vidi nap. 374). 413
- 523 Johann Georg Eccarius i John Hales pisali su članovima sekcije 12, koje je Generalno vijeće isključilo iz Međunarodnog udruženja radnika, da se ne slažu s odlukama Generalnog vijeća (vidi nap. 501). Halesovo pismo objavio je list «Socialiste» 18. maja 1872. 413
- 524 Johann Georg Eccarius javio je 20. maja 1872. Wilhelmu Liebknechtu da je raskinuo prijateljstvo sa Marxom (vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 178; Prilozi B, pismo br. 13). 415
- 525 Komitet za raspravljanje, koji se sastojao od 7 članova, bio je formiran na sjednici Generalnog vijeća od 13. februara 1872. Predsjednik komiteta bio je Walery Wróblewski. Komitet je imao pravo da u svim istražnim pitanjima donosi obavezne odluke. Jedino se pri isključenju članova iz Međunarodnog udruženja radnika morao obratiti Generalnom vijeću, koje je o tome odlučivalo. 416 449
- 526 Reformističko Federalno vijeće, oformljeno nakon rascjepa sjevernoameričke federacije (vidi nap. 427), odgovorilo je na zaključke Generalnog vijeća jednim proglasom objavljenim 4. maja 1872. u listu «Woodhull & Claflin's Weekly». O tom proglasu Engels piše u članku *Internacionala u Americi* (vidi u 29. tomu ovog izdanja, str. 81 - 86). 417
- 527 Kongres belgijske federacije, održan od 19. do 20. maja 1872, raspravljao je o nacrtu Statuta, što ga je, po nalogu kongresa federacije od 24. do 25. decembra 1871 (vidi nap. 413), predložilo belgijsko Federalno vijeće. Nacrt je izradio član Generalnog vijeća, bakunjinist Eugène Hins. U nacrtu se predviđalo ukidanje Generalnog vijeća. Poslije burne diskusije kongres je zaključio da se u okviru sekcija još jednom raspravi o nacrtu i da ga zatim podnese izvanrednom kongresu federacije u julu 1872. radi konačnog donošenja odluke. Kongres, koji je zasjedao u julu 1872, odbio je ovaj nacrt statuta (vidi nap. 559). 418 421 425 431 435
- 528 N. F. Danielson pisao je 15 (27) marta 1872. Marxu da je G. A. Lopatin pušten iz zatvora (vidi nap. 120) nakon jedanaest mjeseci, ali da ne smije napustiti Irkutsk. 419
- 529 Ne zna se gdje se nalazi Marxovo pismo W. Baranoffu. Kako se razabire iz Baranoffljevog pisma Marxu od 10 (22) juna 1872, Marx je zamolio izvještaj o Bakunjinovom prevodu prvog toma *Kapitala* na ruski jezik (vidi nap. 564). 420
- 530 *Zloglasni proces* — proces Nečajevu, održan u julu i avgustu 1871. u Petrogradu. Marx i Engels opširno su rasvijetlili taj proces u njihovom izvještaju *Zavjera protiv Međunarodnog udruženja radnika* (vidi u 29. tomu ovog izdanja, str. 269 - 380). 420 450 464
- 531 Na sjednici Generalnog vijeća John Hales pročitao je izvještaj, koji je potpisao Charles Praitsching o radu privremenog Federalnog vijeća sjevernoameričke federacije (vidi nap. 427) u aprilu 1872. godine. U izvještaju se navodi da izgleda da su se izjalovili svi pokušaji da se sa reformističkim Federalnim vijećem postigne nagodba na temelju zaključaka Generalnog vijeća od 5. i 12. marta 1872 (vidi u 29. tomu ovog izdanja, str. 41 - 43). 422
- 532 John Hales nije unio tekst ove odluke u zapisnik Generalnog vijeća. Doslovan tekst ostao je samo u Marxovim bilješkama o rascjepu u federaciji Sjedinjenih

- Država i u zvaničnom pismu A. Le Moussuja, koje je list »New-York Union« objavio 17. juna 1872. 422
- 533 Pošto je Vrhovni sud u Drezdenu krajem maja 1872. odbacio uloženu žalbu, presuda porotnog suda u Lajpcigu (vidi nap. 300) protiv Bebela i Liebknechta postala je pravomoćna. Liebknecht je pisao Engelsu 29. maja 1872: »Upravo mi je saopćena odluka Vrhovnog suda: presuda potvrđena . . . Ako se ne udovolji mom zahtjevu da mi se kazna odgodi do 1. jula, morat ću za 8 dana u Hubertuzburg.« Liebknecht je 15. jula 1872. morao u zatvor; odležao je u tvrđavi Hubertuzburg do 15. aprila 1874. Bebel je bio u Hubertuzburgu od 8. jula 1872. do 23. aprila 1874, a u tvrđavi Kenigštajn do 14. maja. 423 426 498 500 511 516
- 534 Četvrtog juna 1872. Wilhelm Liebknecht pisao je Engelsu: »Za 10 dana moram u buvaru.« Nadalje je obavijestio Engelsa koji članovi Socijaldemokratske radničke partije treba da održavaju vezu s Generalnim vijećem dok se on i August Bebel nalaze u zatvoru. 424
- 535 List »Bulletin de la Fédération jurassienne« objavio je 10. maja 1872. vijest da redakcija posjeduje pisma koja je Engels pisao »talijanskim prijateljima« u jesen 1871. Ova pisma dao je Carlo Cafiero uredniku lista »Bulletin« Jamesu Guillaume-u. Ne zna se gdje se nalaze pisma koja je Engels pisao Carlu Cafieru u jesen 1871. Iz Engelsovih bilježaka na Cafierovim pismima proizlazi da je Engels pisao Cafieru 10. oktobra 1871, 2. novembra 1871. i 28. decembra 1871. 425 429
- 536 Člankom *El proyecto belga de estatutos generales*, koji je list »Emancipación« objavio 8. i 15. juna 1872, odbačen je nacrt statuta što ga je predložilo belgijsko Federalno vijeće. 425 431
- 537 Engels misli na članak *Le vote du 12 mai*, objavljen 10. maja u listu »Bulletin de la Fédération jurassienne«. 427
- 538 Članak N. I. Utina *Le fédéralisme ou le centralisation* objavljen je u listu »Égalité« 7. maja 1872. Utin je u njemu izložio federalistička shvaćanja i nastupio protiv centralizma, za kojim je težio novi nacrt švicarskog saveznog ustava. 427
- 539 Pismu Friedricha Adolpha Sorgea Marxu od 7. juna 1872. bio je priložen izvještaj o radu privremenog Federalnog vijeća (vidi nap. 427) u maju 1872. godine. 431
- 540 List »Emancipación« objavio je 6. aprila 1872. godine *Zaključke Generalnog vijeća o rascjepu u federaciji Sjedinjenih Država* (vidi u 29. tomu ovog izdanja, str. 41 - 43). U riječi uredništva istaknut je značaj tih zaključaka za borbu Međunarodnog udruženja radnika protiv pokušaja građanskih reformista da iskoriste radnički pokret za svoje ciljeve. 431
- 541 Četvrti zaključak kongresa romanske federacije u Veveju 2. i 3. juna 1872, »Résolutions de quatrième Congrès . . .«, objavljen u listu »Égalité« od 13. juna 1872, bio je protiv uklanjanja Generalnog vijeća. U njemu je naglašena nužnost postojanja Generalnog vijeća i potreba da ono ojača. Kongres je pozvao sve federacije da Međunarodno udruženje radnika spasu od frakcionaške djelatnosti anarhista i bio je protiv nacrta statuta belgijskog Federalnog vijeća (vidi nap. 413). 431
- 542 Marx citira iz pisma N. F. Danielsona od 23. maja (4. juna) 1872. U tom pismu Danielson piše: »Većina časopisa i novina donosi o njemu recenzije. Svi ga uz jednu iznimku, veoma hvale.« 432
- 543 Sedmog juna 1872. Friedrich Adolph Sorge javio je Marxu da Nicholson, blagajnik privremenog Federalnog vijeća (vidi nap. 427), nekoliko mjeseci nije prisustvovao sjednicama Vijeća i da ga ne mogu ni naći. Budući da su kod

- njega novac, markice, knjige itd., Federalno vijeće zapalo je u »veliku nepri-liku«. 432
- 544 Adolf Hepner priložio je svom pismu Engelsu od 29. juna 1872. jedno pismo Karla Boruttau-a, u kojem Boruttau moli materijale za istupanje protiv Mihaila Bakunjina. 433
- 545 List »Bulletin de la Fédération jurassienne« objavio je 15. juna 1872. odgovore nekoliko bakunjinista (između ostalih i Benoita Malona, Mihaila Bakunjina, Jamesa Guillaume-a) na *Tobožnje rascjepe u Internacionali* (vidi u 29. tomu ovog izdanja, str. 3 - 40). Redakcija je istovremeno napala Paula Lafargue-a, koji je raskrinkao djelatnost tajne Alijanse u Španiji. 434
- 546 Adolf Hepner je 29. juna 1872. pisao Engelsu: »Kod Wiganda ima još samo 25 primjeraka Vašeg *Položaja radničke klase*. Ukoliko ste W[igandu] prvobitno povjerali čitavo izdavačko pravo (i za kasnija izdanja), ne biste li ga prenijeli s njega na nas? Od 1. oktobra počinje rad naša štamparija.« (vidi nap. 518). 434 498
- 547 List »Emancipación« od 22. juna 1872. objavio je članak *La burguesia y la Internacional en los Estados-Unidos*, u kojem su raskrinkani pokušaji građanskih reformista da iskoriste Međunarodno udruženje radnika u Sjedinjenim Državama za svoje interese. Članak se temeljio na materijalima koje je Engels dostavio Paulu Lafargue-u. 435
- 548 Pismo Mihaila Bakunjina od 12. juna 1872. uredniku lista »Bulletin de la Fédération jurassienne« objavljeno je 15. juna 1872 (vidi nap. 545). 436
- 549 U separatu prvog odjeljka Engelsonog *Stambenog pitanja* (vidi nap. 508), koji je štampan 1872. u nakladi lista »Volksstaat«, rečnici »Dio kamate kapitala pscstoji samo onda ako je kuća opterećena hipotekarnim dugovima« dodana je, pri dnu stranice, slijedeća autorova bilješka: »*Za kapitalistu* koji kupuje gotovu kuću, može se dio najamnine, koji se ne sastoji od zemljišne rente i troškova, *pojavit* u obliku kamate kapitala. To ipak ništa ne mijenja na samoj stvari, za koju je svejedno da li graditelj kuće za iznajmljivanje tu kuću sam iznajmljuje ili je u tu svrhu prodaje drugom kapitalisti.«
- Za drugo izdanje 1887. godine Engels je preradio taj odjeljak i precrtao bilješku pri dnu stranice. 437
- 550 Marx i Engels boravili su u Remzgejtu od 9. do 15. jula 1872. 437 438
- 551 Građanski demokrat Paul Lindau, izdavač časopisa »Die Gegenwart« u Berlinu, zamolio je, u proljeće 1872, Marxa da surađuje u njegovom časopisu. Osmog maja 1872. zatražio je od Marxa da za časopis napiše »jedan članak o Internacionali«. 437
- 552 Ovaj tekst napisao je Engels kao odgovor na jedno pismo društva Fascio Operaio, Regione Toscana Firenze, koje je potpisao Ugo Bartorelli. Na tom pismu nalazi se Engelsona bilješka: »Odg. 18. jula. Odgovor priložen.« Ne zna se gdje se nalazi taj odgovor. 439
- 553 Odjeljak II, čl. 4 »Općeg Statuta i Organizacionih pravila Međunarodnog udruženja radnika« (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 362) odgovara bazelskoj odluci IV o pravilniku. 439
- 554 Odjeljak V, član 1 »Općeg Statuta i Organizacionih pravila Međunarodnog udruženja radnika« odgovara članu 14 Statuta i Pravilnika donetog na kongresu u Ženevi 1866. 439
- 555 Na sjednici Generalnog vijeća od 23. jula 1872. Marx i Engels podržali su prijedlog Édouard-a Vaillant-a da se u Opći Statut unese IX zaključak Londonske konferencije o »Političkoj djelatnosti radničke klase« (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 343 - 344). Član 8, koji je Marx formulirao u ovom pismu,

- obuhvaća sadržaj IX zaključka. Na Haškom kongresu u septembru 1872 (vidi nap. 108) ušao je u Opći Statut kao član 7 (vidi u 29. tomu ovog izdanja, str. 124). 442
- ⁵⁵⁶ Na sjednici Generalnog vijeća od 6. avgusta 1872. Engels je podnio nacrt proglašenja »*Generalno vijeće svim članovima Međunarodnog udruženja radnika*« (vidi u 29. tomu ovog izdanja, str. 98 - 101), što ga je napisao po nalogu potkomiteta. Potkomitet je odobrio koncept proglašenja, koji je izazvao živu diskusiju. Više članova Generalnog vijeća bilo je protiv toga da se proglas odmah objavi. Većinom glasova koncept je bio usvojen. Nije objavljen u listu »*Volkstaat*«. 444 446 448
- ⁵⁵⁷ Pošto je Paul Lafargue u aprilu i početkom maja otkrio djelatnost tajne Alijanse (vidi nap. 160), Engels ga je zamolio da što je moguće prije pošalje José Mesi, Franciscu Mori i drugim bivšim članovima španskog Federalnog vijeća, kao i urednicima lista »*Emanicipación*« materijale i činjenicama o djelatnosti Alijanse. Početkom avgusta 1872. dobio je iz Španije, između ostalog, i prepis Bakunjinovog pisma Mori od 5. aprila 1872, koji je kasnije objavljen u izvještaju *Zavjera protiv Međunarodnog udruženja radnika* (vidi u 29. tomu ovog izdanja, str. 379 / 380). Osim toga, dobio je statut tajne Alijanse u Španiji i okružnicu madridske sekcije Alijanse od 2. juna 1872, koja je predlagala ukidanje Alijanse. 444
- ⁵⁵⁸ Njemačka sekcija Međunarodnog udruženja radnika u Vervieju znatno je doprinijela da na belgijskom kongresu 16. jula 1872. u Briselu (vidi nap. 559) nije prihvaćen nacrt statuta, koji je izradio bakunjinist Eugène Hins, kojim se predviđalo ukidanje Generalnog vijeća. Dvadeset šestog jula 1872. Theodor Cuno javio je Engeltu da su bakunjinisti iz belgijskog Federalnog vijeća tražili i našli mogućnost da utjecaj njemačke sekcije učine bezopasnim. Ocrnili su jednog člana sekcije kao policijskog špijuna i zahtjevali njegovo isključenje. Budući da njemačka sekcija na to nije pristala, isključena je iz belgijske federacije. 446
- ⁵⁵⁹ Na kongresu belgijske federacije, održanom 16. jula 1872. u Briselu, iznova se raspravljalo o nacrtu statuta, predloženom od belgijskog Federalnog vijeća, koji je predviđao potpuno ukidanje Generalnog vijeća (vidi nap. 413. i 527). Kongres nije prihvatio taj nacrt. 448
- ⁵⁶⁰ Pismo Adhémara Schwitzguébela od 15. jula 1872, kojim je u ime jurske federacije izrazio neslaganje s mjestom zasjedanja koje je predvidjelo Generalno vijeće, objavljeno je 27. jula 1872. u prilogu lista »*Bulletin de la Fédération jurassienne*«. 448
- ⁵⁶¹ Generalno vijeće stavilo je na dnevni red Haškog kongresa ponovno ispitivanje Općeg Statuta i Pravidnika, a 25. juna 1872. počelo raspravljati o predviđenim izmjenama tog dokumenta. Pri tome su najveći posao obavili Marx i Engels uz pomoć članova Generalnog vijeća i revolucionarnih elemenata u mjesnim organizacijama.
- Dopune, odnosno izmjene, odnosile su se na političku djelatnost radničke klase (vidi nap. 555) i na ovlaštenja Generalnog vijeća. Marxove i Engelsove nacрте, koje je Generalno vijeće potvrdilo, Haški kongres usvojio je kao Rezoluciju o statutu i »Rezolucije o Pravidniku« (vidi u 29. tomu ovog izdanja, str. 124 - 126). 448
- ⁵⁶² Na sjednici Generalnog vijeća od 6. avgusta 1872, pri raspravljanju o proglašenju »*Generalno vijeće svim članovima Internacionale*«, (vidi nap. 556), John Hales izrazio je sumnju u ispravnost Engelsovog izlaganja o frakcionaškoj djelatnosti bakunjinista u Španiji. Optužio ga je za falsificiranje informacija, koje su dobivene iz Španije. O Engelsovoj žalbi raspravljao je, krajem avgusta, Komitet za pomirenje, ali nije dovršio svoj posao zbog priprema Haškog kongresa i kasnije zbog premještanja sjedišta Generalnog vijeća. 449

- ⁵⁶³ N. F. Danijeljson poslao je Marxu neobjavljeni rad N. G. Černiševskog «Письма безъ адреса», napisan 1862. godine. Budući da je caristička cenzura zabranila štampanje tog djela, Marx ga je uz pomoć N. I. Utina namjeravao izdati u Ženevi. Prva «Письма безъ адреса» štampana su 1874. u Cirihu u nakladi časopisa «Впередъ!», čiji je urednik bio P. L. Lavrov.
Pod člankom iz lista «Вѣстникъ» misli se na napis I. I. Kaufmana «Точка зрѣнія политико-экономической критики у Карла Маркса», objavljen u mjesječniku «Вѣстникъ Европы». 450 480
- ⁵⁶⁴ S. G. Nečajev pisao je N. N. Ljubavinu u februaru 1870. po nalogu Mihaila Bakunjinu, a u ime jedne nepostojeće ruske revolucionarne organizacije. Ljubavinu, koji je pripremao izdanje prvog toma *Kapitala* u Rusiji, bilo je zapriječeno odmazdom ukoliko ne oslobodi Bakunjinu obaveze da prevede *Kapital* na ruski jezik. Prema ugovoru zaključenom između Ljubavina i izdavača N. P. Poljakova, Bakunjin je za prevod *Kapitala* trebao dobiti 1200 rubalja. Od te svote Ljubavin mu je 28. septembra 1869. predumio gotovo 300 rubalja. Ljubavin je u avgustu 1872. poslao to pismo preko N. F. Danijeljsona Marxu, koji ga je uz ostale dokumente priložio komisiji Haškog kongresa Međunarodnog udruženja radnika, koja je radila na otkrivanju djelatnosti tajne Alijanse. Da Ljubavina ne bi ugrozio Marx je namjeravao da ga prilikom objavljivanja tog pisma ne imenuje. Medutim, Ljubavin je preko Danijeljsona obavijestio Marxa da on želi da bude imenovan, jer neće da nastupa kao anonimni tuzilac. 479 527
- ⁵⁶⁵ E. Glaser de Willebrord poslao je 21. avgusta 1872. Désiréu Brisméu, članu belgijskog Federalnog vijeća i suradniku uredništva tjednika «L'Internationale», prepis ovog pisma sa slijedećim dodatkom: «Prepisao sam najvažnija mjesta pisma, jer ih smatram zanimljivim, posebno u sadašnjoj situaciji, i mislim da bi naš prijatelj Steens» (suradnik uredništva «Internationale») «mogao reći po nešto o toj temi u slijedećim brojevima «Internationale»». Poslije Haškog kongresa Brismée je taj izvadak iz pisma pokazao N. I. Žukovskom, koji ga je prepisao. Taj prepis Žukovskog objavljen je u litografranoj biografiji Mihaila Bakunjinu, koju je napisao Max Nettlau (*Eine Biographie*, V. III. K. 57, str. -), i u skraćenom obliku od Jamesa Guillaume-a («L'Internationale. Documents et souvenirs (1864 - 1878)», t. II, Pariz 1907, str. 318 - 319).
Taj izvadak iz pisma odgovara Engelsovim zapažanjima iz njegovih drugih pisama.
- Glaser de Willebrord pisao je 26. avgusta 1872. Engelsu da će članove briselske sekcije Međunarodnog udruženja radnika obavijestiti o sadržaju njegovog pisma. 452
- ⁵⁶⁶ Konferencija talijanskih anarhističkih grupa u Riminiju od 4. do 6. avgusta 1872, na čijem je pripremanju neposredno sudjelovao Mihail Bakunjin, odlučila je da u Italiji osnuje anarhističku organizaciju. Posebnom rezolucijom od 6. avgusta 1872. bilo je utvrđeno da se prekine svaka veza s Generalnim vijećem. Osim toga, sve sekcije Međunarodnog udruženja radnika bile su pozvane da svoje delegate 2. septembra 1872. ne pošalju na Haški kongres (vidi nap. 108), već na «antiautoritarni» kongres, koji je također 2. septembra 1872. trebao biti otvoren u Nešatelu (vidi u 29. tomu ovog izdanja, (str. 311 / 312), a tek onda, nakon Haškog kongresa, na kongres u Sent-Imijeu, koji je održan 15. i 16. septembra 1872 (vidi nap. 584). Taj proglas nije podržala ni jedna sekcija Međunarodnog udruženja radnika, uključivši i bakunjinističke organizacije. Engels je dobio zadatak da u ime Generalnog vijeća pošalje talijanskim sekcijama Međunarodnog udruženja radnika jednu Adresu, kojom će raskrinkati manevar bakunjinista (vidi u 29. tomu ovog izdanja, str. 106). 452 454
- ⁵⁶⁷ Misli se na Union de las tres clases de vapor, jedan od prvih sindikata Katalonije koji je okupljao tkalce, prelce i druge tekstilne radnike. Union je bila korporativni član Međunarodnog udruženja radnika. 452 454

- ⁵⁶⁸ Wilhelm Liebknecht pisao je 18. avgusta 1872. iz Hubertzburga (vidi nap. 533): «A sad jedno pitanje: *Hoćeš li se na slijedećim izborima za Rajhstag kandidirati u nekom dobrom saksonskom okrugu?* I, ukoliko hoćeš, jesi li spreman održati nekoliko govora? Bar jednom se *pokazati biračima?* Zelio bih uskoro odgovor, jer ovaj put moramo s našim pripremama početi na vrijeme, a veoma je dobro kad se ljudi dosta vremena prije izbora priviknu na njima veoma udaljene i lično nepoznate kandidate. To što M[arx] više nema njemačko pravo građanstva, to je krajnje kobno; a bila bi lakrdija poslati ga u Rajhstag.» 454
- ⁵⁶⁹ Špansko Federalno vijeće predložilo je u tajnoj okružnici od 7. jula 1872. svim sekcijama Međunarodnog udruženja radnika da na Haškom kongresu budu zastupane preko zajedničkog predstavništva, koje bi izabrala čitava Internacionala, i da daju Federalnom vijeću pravo da imperativne pomoćni mjesnih federacija poveže u jednu zajedničku punomoć. Na osnovu takvog manevriranja špansko Federalno vijeće je uspjelo da kao delegate pošalje četvoricu bakunjinista (Tomás Morago González, Nicolás-u Alonso-a Marselau-a, Charles-a Alerinija i Rafaela Fargu Pellicera). 454
- ⁵⁷⁰ Na sjednici potkomiteta Generalnog vijeća (vidi nap. 442) od 19. jula 1872. naloženo je Engelsu da za Haški kongres sastavi izvještaj blagajne za period poslije Londonske konferencije (septembar 1871). Sedmog septembra 1872. Engels je pročitao taj izvještaj i kongres ga je jednoglasno prihvatio. 456
- ⁵⁷¹ Izvještaj komisij , koja je bila zadužena za istragu o Alijansi socijalističke demokracije (vidi bilj. 578), «Rapport de la commission d'enquete sur la Société l'Alliance secrète», objavio je briselski list «La Liberté» 20. oktobra 1872. O njemu se govori u odjeljku VII «Rezolucija općeg kongresa u Hagu od 2. do 7. septembra 1872» (vidi u 29. tomu ovog izdanja, str. 129 / 130). 457
- ⁵⁷² *Izjava manjine* — izjava Victora Dave-a na Haškom kongresu Međunarodnog udruženja radnika, dana 7. septembra 1872, koja je nosila potpise 14 anarhističkih delegata iz Španije, Belgije, Švicarske, Holandije, kao i članova njurjorske sekcije 12 (vidi nap. 345), koju je Haški kongres isključio.
- S tom izjavom, objavljenom 15. septembra i 1. oktobra 1872. u listu «Bulletin de la Fédération jurassienne», manjina je nastupila protiv svih kongresnih odluka, koje su učvršćivale demokratski centralizam unutar Međunarodnog udruženja radnika. Manjina je izjavila da će sa Generalnim vijećem održavati samo «poslovne odnose, koji se tiču plaćanja priloga, dopisivanja i statistike rada». Ta izjava anarhističke manjine predstavljala je daljnji korak ka otvorenom rascjepu Međunarodnog udruženja radnika, što se konačno i desilo na anarhističkom kongresu u Sent-Imijeu (vidi nap. 584). 457
- ⁵⁷³ Na sjednici Haškog kongresa Međunarodnog udruženja radnika, održanoj 6. septembra 1872, Engels je obrazložio svoj prijedlog da se Generalno vijeće premjesti u Njujork (vidi u 29. tomu ovog izdanja, str. 565). Većina kongresa glasala je za taj prijedlog. 457
- ⁵⁷⁴ Misli se na rezoluciju Haškog kongresa Međunarodnog udruženja radnika-sjednice od 5. septembra 1872, koja nije ušla u zvaničnu publikaciju rezolucija Haškog kongresa. 457
- ⁵⁷⁵ Unošenje zaključka Londonske konferencije o političkoj djelatnosti radničke klase u Statut, predstavljalo je značajnu pobjedu marksizma. Njegov odlučni stav da radnička klasa mora osvojiti političku vlast i da je stoga potrebna samostalna politička radnička partija, bio je potvrđen unošenjem navedenog zaključka u Statut kongresa. Odluka Haškog kongresa predstavljala je ujedno poraz bakunjinista, koji su svojom frakcionaškom djelatnošću pokušali omesti međunarodni radnički pokret u stvaranju samostalnih političkih radničkih partija u pojedinim zemljama. 457

- ⁵⁷⁶ Haški kongres Međunarodnog udruženja radnika ispitivao je na svojim prvim sjednicama punomoći prisutnih delegata. Prema pravilniku Međunarodnog udruženja radnika, pravo prisustvovanja i glasanja na kongresu imali su samo delegati onih društava koja su priznavala Statut Udruženja i koja su Generalnom vijeću platila svoje priloge. Debata o punomoćima spriječila je da na kongresu sudjeluju strani i neprijateljski elementi Međunarodnog udruženja radnika, a time ostvarila pretpostavka za uspješan rad kongresa. 457 464
- ⁵⁷⁷ Zvanični tekst rezolucija donesenih na Haškom kongresu Međunarodnog udruženja radnika napisali su i redigirali Marx i Engels. Bili su i članovi komisije koja je pripremala rezolucije za štampu. Većina rezolucija temelji se na nacrtima Marxa i Engelsa, koje je Generalno vijeće prihvatilo u ljeto 1872. za vrijeme raspravljanja o dnevnom redu kongresa (vidi nap. 561). 457 467
- ⁵⁷⁸ Na Haškom kongresu Međunarodnog udruženja radnika Generalno vijeće predložilo je da se provede istraga protiv Alijanse socijalističke demokracije, koju je vodio Mihail Bakunjin (vidi nap. 160). Za provođenje istrage kongres je ovlastio komisiju od pet članova: Theodor Cuno, Lucain, Roch Spingard, Paul Vichard i Walter (pseudonim Van-Heddeghema), koji je prije podnošenja izvještaja istupio iz komisije. Marx i Engels dali su komisiji sve svoje materijale o frakcionaškoj djelatnosti bakunjinista unutar Međunarodnog udruženja radnika. Petog i 6. septembra 1872. komisija je uzela izvještaje vodila i članova Alijanse: Jamesa Guillaume-a, N. I. Žukovskog, Thomása Moragoa Gonzáleza, Nicolá-e Alonsa Marselau-a, Charlesa Alerinija, Rafaela Farge Pellicera, te izvještaje Marxa, Engelsa, Waleryja Wróblewskog, Eugèna Dupont-a i Augusta Serrailier-a. Komisija nije bila u stanju da u kratkom roku prouči veoma brojne i opsežne materijale na francuskom, španjolskom, ruskom i njemačkom jeziku. K tome treba još dodati da su bakunjinisti svjesno skretali komisiju s pravog puta. Stoga komisija nije uspjela da 7. decembra 1872. u svom izvještaju kongresu uvjerljivo dokaže postojanje tajne Alijanse kao samostalne organizacije unutar Međunarodnog udruženja radnika. Kongres je odlučio da Guillaume-a i Bakunjina isključi iz Udruženja, a da dokumente o Alijansi objavi. Komisija je čitav materijal predala Marxu i Engelsu. Engels i Lafargue su sastavili izvještaj *Zavjera protiv Međunarodnog udruženja radnika* (vidi nap. 99). 457 464 479 483
- ⁵⁷⁹ Marx je 3. septembra 1872. na sjednici Haškog kongresa Međunarodnog udruženja radnika za vrijeme ispitivanja punomoći rekao da su se tzv. vode engleskih radnika manje ili više prodale buržoaziji i vladi (vidi »Pribilješke Marxovog izlaganja o Barryjevoj punomoći«, tom 29. ovog izdanja, str. 562). 458 464 484 551
- ⁵⁸⁰ U svim ljevaonicama u Lisabonu 19. septembra 1872. započeo je štrajk ljevača, kome su se pridružili i radnici drugih zvanja. Podržani portugalskom federacijom Međunarodnog udruženja radnika, štrajkaši su zahtijevali skraćenje radnog dana. Budući da je štrajk bio ugrožen dovodenjem štrajkbrehera iz Engleske, lisabonsko Federalno vijeće poslalo je preko Engelsa britanskom Federalnom vijeću izjavu s molbom da poduzme neodložne mjere. Ta izjava bila je pročitana na sjednici britanskog Federalnog vijeća 26. septembra 1872, a 5. oktobra 1872. štampao ju je list »International Herald«. 462
- ⁵⁸¹ Petnaestog septembra 1872. održan je u Sent-Imijeu izvanredni kongres jurske federacije (vidi nap. 6). Učestvovalo je 16 delegata. Kongres je donio rezoluciju, kojom nije prihvatio odluke donesene na Haškom kongresu (vidi nap. 108) i tamo izabrano Generalno vijeće. Jednom drugom rezolucijom kongres je izrazio protest zbog odluke o isključenju Mihaila Bakunjina i Jamesa Guilanme-a iz Međunarodnog udruženja radnika, te izjavio da obojicu i dalje smatra članovima Udruženja. Izvještaj o kongresu bio je štampan u listu »Bulletin de la Fédération jurassienne« od 15. septembra i 1. oktobra 1872. 463 467 495

- ⁵⁸² Članovi njemačke sekcije 6 u Njujorku ovlastili su Engelsa da ih zastupa na Haškom kongresu Međunarodnog udruženja radnika. Ne zna se gdje se nalazi Engelsov izvještaj. 464
- ⁵⁸³ Theodor Cuno pisao je 8. oktobra 1872. Engelsu da Generalno vijeće još nije konstituirano, ali da će to biti učinjeno tokom tekućeg tjedna. Nadalje je izvijestio da Friedrich Adolph Sorge ne prihvaća članstvo u Generalnom vijeću. Sorge je 11. oktobra 1872. kooptiran u Generalno vijeće i izabran za generalnog sekretara (vidi nap. 589). 467
- ⁵⁸⁴ Petnaestog i 16. septembra 1872. u Sent-Imijeu održan je međunarodni kongres anarhista, na kojem je sudjelovalo 15 članova Alijanse socijalističke demokracije (vidi nap. 160), između ostalih i Mihail Bakunjin i James Guillaume. Jako velik dio delegata nisu bili članovi Međunarodnog udruženja radnika, oni su odbacili sve odluke Haškog kongresa (vidi nap. 108) i nisu prihvatili ovlaštenja tamu izabranog novog Generalnog vijeća. Kongres je zaključio »Pakt prijateljstva, solidarnosti i uzajamne zaštite« [»Pacte d'amitié de solidarité et de Défense mutuelle«] za borbu protiv federacija i sekcija Međunarodnog udruženja radnika, koje su priznale i podržale haške odluke. Osim toga, bila je usvojena rezolucija kojom su poricali nužnost osvajanja političke vlasti proletarijata. Poziv ostalim federacijama da potvrde sentimijerske odluke i da pristupe navedenom paktu, predstavljao je otvoreni rascjep Međunarodnog udruženja radnika. Karakteristiku tog kongresa dali su Engels, Lafargue i Marx u izvještaju *Zavjera protiv Međunarodnog udruženja radnika* (vidi u 29. tomu ovog izdanja, str. 318 - 319). 467 471
- ⁵⁸⁵ Pismo Johna Halesa, napisano 21. oktobra 1872. u ime britanskog Federalnog vijeća belgijskom Federalnom vijeću, objavio je list »L'Internationale« 27. oktobra 1872. Hales je objema vijećima preporučio da međusobno uspostave neposrednu vezu, optužio staro Generalno vijeće zbog »autoritarizma«, da sprječava razvitak radničkog pokreta, i izjavio da više ne postoji nikakvo Generalno vijeće. 467
- ⁵⁸⁶ *Associazione degli operai e degli agricoltori della Bassa Lombardia* (Društvo radnika i zemljoradnika donje Lombardije) i *Consociazione dei liberi Lavoratori Abruzzesi* (Udruženje slobodnih radnika Abruca) osnovani su u oktobru 1872. pod neposrednim utjecajem Enrica Bignamija. Bignami je o tome obavijestio Engelsa 28. oktobra 1872. godine. Dvadeset drugog decembra 1872, na prijedlog Engelsa, Generalno vijeće je primilo te sekcije u Međunarodno udruženje radnika. Zbog policijskih progona, krajem decembra 1872. i početkom januara 1873, te sekcije morale su obustaviti svoju djelatnost (vidi bilj. 623). 468
- ⁵⁸⁷ List »La Plebe« najavio je 26. oktobra 1872. da će kao separat štampati izvještaj sa Haškog kongresa i Opći Statut sa izmjenama donesenim na kongresu. Međutim, Enrico Bignami nije uspio da objavi te dokumente (vidi nap. 623). 468
- ⁵⁸⁸ Friedrich Adolph Sorge zamolio je Marxa i Engelsa u nekoliko svojih pisama da se pobrinu da zapisnici Generalnog vijeća budu poslani u Njujork. 468 502
- ⁵⁸⁹ Friedrich Adolph Sorge prenio je Marxu 12. oktobra 1872. svoje prijedloge Komitetu za prijedlog plana organizacije Generalnog vijeća. Smatrao je: »Generalno vijeće ne bi moglo imenovati sekretare za svaku zemlju, jer a) tu nema dovoljno članova, b) ne postoji dovoljno poznavanje jezika, c) većina zemalja (posebno onih gdje je Internacionala zabranjena) ne bi s nama mogle na prikladan način stupiti u direktnu vezu, i d) jer se izvjesnim osobama (npr. Dereueru) to ne bi smjelo povjeriti. Stoga bi trebao biti imenovan jedan *stvarni* generalni sekretar, koji bi vodio ili bar nadzirao cjelokupno dopisivanje, a njemu bi trebalo, za slučaj potrebe, pridodati asistente, ali ne za zemlje, već za jezike«. U istom pismu Sorge je javljao da je na sjednici Generalnog vijeća od 11. oktobra 1872. kooptiran u Vijeće i izabran za generalnog sekretara. 469

- ⁵⁸⁰ Na Engelsovu molbu Friedrich Adolph Sorge donio je na Haški kongres francuski prevod *Manifesta Komunističke partije*; taj je bio prevod jednog Francuza, koji je živio u Americi, a bazirao se na engleskom tekstu objavljenom u listu «Woodhull & Claflin's Weekly» (vidi nap. 447). 469
- ⁵⁹¹ *Address of the General Council. To the federations, affiliated societies, sections and all members of the International Working Men's Association. New York, October 20th 1872* bila je prva adresa novog Generalnog vijeća. Objavio ju je list «The International Herald» 23. novembra 1872. «Volksstaat» ju je štampao 16. novembra 1872. pod naslovom «Adresa Generalnog vijeća federacijama, udruženim društvima, sekcijama i svim članovima Međunarodnog udruženja radnika». 470
- ⁵⁹² U junu 1872. formirana je u Australiji sekcija Međunarodnog udruženja radnika koja je ujedno bila kamen temeljac organiziranog radničkog pokreta u Australiji. 470
- ⁵⁹³ Blankistički pamflet *Internationale et révolution. A propos du congrès de la Haye par des réfugiés de la Commune, ex-membres du Conseil Général de l'Internationale* bio je usmjeren protiv odluke Haškog kongresa o premještanju sjedišta Generalnog vijeća u Njujork i optuživao je Međunarodno udruženje radnika da se odreklo revolucije. Pamflet su potpisali bivši članovi Generalnog vijeća: Arnaud, Cournot, Marguerite, Martin, Ranvier i Vaillant, koji su istovremeno objavili svoj istup iz Međunarodnog udruženja radnika. U pismu od 6. novembra 1872. Eugène Dupont obavijestio je Marxa da je potpis Gabriela Ranvier-a bio stavljen bez njegovog odobrenja. 470 476 481 488
- ⁵⁹⁴ Klub izbjeglica *Cercle d'Études Sociales* osnovan je 20. januara 1872. u Londonu nakon prestanka postojanja Društva emigranata Komune (vidi nap. 390). Klub je imao zadatak da na temelju «principa Komune», formuliranih u njegovom statutu, ujedini razne grupe francuskih emigranata. Osim raspravljanja o pitanjima koja su podjednako zanimala sve francuske emigrante i studija socijalnih problema, Klub je nastojao da uspostavi i učvrsti veze sa revolucionarima ostalih zemalja. Aktivisti Kluba, članovi Međunarodnog udruženja radnika, bili su Gabriel Ranvier, Prosper-Olivier Lissagaray, Adolphe Hubert i drugi. Na njihov prijedlog Marx je 3. februara 1872. jednoglasno primljen u Klub i surađivao je do jeseni 1872. 471
- ⁵⁹⁵ *Nueva Federacion Madrileña* (Nova madridska federacija) formirana je 8. jula 1872. Osnovali su je članovi redakcije lista «Emancipación», pošto ih je anarhistička većina isključila iz madridske federacije. Povod za isključenje bili su napisi u listu «Emancipación» o djelatnosti tajne Alijanse u Španiji. U osnivanju Nove madridske federacije velik udio imao je Paul Lafargue. Pošto je špansko Federalno vijeće odbilo da je prizna, Nova madridska federacija obratila se Generalnom vijeću, koje ju je 15. avgusta 1872. priznalo kao federaciju Međunarodnog udruženja radnika (vidi u 29. tomu ovog izdanja, str. 105). Nova madridska federacija iako malobrojna, odlučno je nastupala protiv anarhističkog utjecaja u Španiji, propagirala ideje naučnog socijalizma i borila se za stvaranje samostalne proleterke partije u Španiji. Članovi Nove madridske federacije bili su organizatori Socijalističke radničke partije Španije, koja je osnovana 1879. godine. 471 476
- ⁵⁹⁶ Proglas *La Nueva Federación Madrileña a todos las federaciones, secciones e individuos de la Asociación Internacional en España* od 1. novembra 1872, koji je potpisao Victor Pagés, objavio je list «Emancipación» 9. novembra 1872. U proglasu se raskrinkavaju bakunjinističke smalice španskog Federalnog vijeća, koje su vodile dezorganizaciji i rascjepu Međunarodnog udruženja radnika. Špansko Federalno vijeće sazvalo je prije vremena, zbog povrede statuta španske federacije i povrede odluka kongresa u Saragosi (vidi nap. 428), kongres

u Kordobi (vidi nap. 608) i samovoljno izmijenilo njegov dnevni red. Umjesto usaglašavanja organizacije španske federacije sa odlukama Haškog kongresa (vidi nap. 108) zahtijevalo je od kongresa da se odluči ili za haške odluke ili za odluke anarhističkog kongresa u Sent-Imijeu (vidi nap. 584). Stoga je Nova madridska federacija predložila da se izabere novo Federalno vijeće, koje će djelovati u skladu sa Općim Statutom Međunarodnog udruženja radnika i njegovim kongresnim odlukama. 471 476

- ⁵⁹⁷ Skupština federacije Grasijske održana je od 4. do 6. novembra 1872. Pošto je bio pročitana izvještaj jednog od vođa Alijanse, Charlesa Alerinija, podnesen Haškom kongresu Međunarodnog udruženja radnika, skupština je osudila držanje španskih delegata na Haškom kongresu, odbacila prijedlog anarhista za priznavanjem odluka kongresa u Sent-Imijeu (vidi nap. 584) i uz većinu glasova opredijelila se za rezolucije Haškog kongresa.

Skupština federacije Valencije održana je 9. novembra 1872. odbacila je prijedlog članova Alijanse da se u imperativnu punomoć delegata za kongres u Kordobi (vidi nap. 608) unese zahtjev da odobre odluke kongresa u Sent-Imijeu. 472

- ⁵⁹⁸ Informacije o uspješnoj borbi protiv pristalica Alijanse u Španiji Engelsu je poslao José Mesa. Mesino pismo od 12. novembra 1872. vjerovatno se temelji na podacima koje je dobio od Francisca Mora. Engels je na Mesinom pismu napisao slijedeće bilješke:

«Tako je dobivena Španija: 1. Federacione de Gracia — 500; 2. de Toledo — 200; 3. Badalona; 4. Denia. Dio Valencije i dio Kadiza; koji se odvojio još od stare federacije, jer je ova svakog tko je prodavao ‚Emanc[ipación]‘ proglašavala izdajnikom. U Grasijski su Mora, Bragulat, Espigulé i Abad, sekretar Consejo Local, koji prodaje 50 ‚Emanc[ipación]‘. Ponedjeljak, 4. nov., tamo velika generalna skupština, prisustvovali i govorili svi Barselonci. Alijansa razbijena. Alerini, i pored sve galame i gestikuliranja rukama i tijelom nije mogao uvjeriti te ateiste da je jezuitsko društvo dobro djelovalo. *Stoga je bilo odlučeno* odobriti sve haške odluke i osuditi držanje španskih delegata.» (Tri posljednje rečenice u rukopisu pisane su španjolski.) «Sjednice su trajale tri dana.

Pitanje je samo da li kongres treba otkazati ili se tamo boriti.

Stara federacija Madrida izjasnila se protiv sazivanja kongresa!

Valencija 75 ‚Emanc[ipación]‘. Kadiz 25.» 472

- ⁵⁹⁹ Članak *Los medios de la Alianza* u listu ‚Emancipación‘ od 26. oktobra 1872. napisao je, očigledno, José Mesa na osnovu materijala koje je dobio od Engelsa i Paula Lafargue-a. U članku govori o djelatnosti S. G. Nečajeva u Rusiji i o fizičkim napadima alijansista na Francisca Moru i Anselma Lorenza. Sadržaj članka veoma odgovara odnosnim mjestima iz izvještaja Engelsa, Lafargue-a i Marxa *Zavjera protiv Međunarodnog udruženja radnika*. 472

- ⁶⁰⁰ *«International Herald»* objavio je 16. novembra 1872. izvještaj Johna Halesa o sjednici britanskog Federalnog vijeća od 7. novembra 1872. na kojoj je bila utvrđena odgovornost pojedinih članova vijeća. 472

- ⁶⁰¹ Petog januara 1873. Generalno vijeće imenovalo je Engelsa za zastupnika Vijeća za Italiju i poslalo mu odgovarajuću punomoć i instrukciju (vidi u 29. tomu ovog izdanja, str. 567). 472

- ⁶⁰² Marx je između 15. i 18. novembra 1872. bio u Oksfordu u gostima kod Jenny i Charles-a Longuet-a, ko'i su se venčali u jesen 1872. 473

- ⁶⁰³ Dvadeset drugog septembra 1872. Auguste Serrailler, koji je od 1871. do 1872. bio sekretar-korespondent za Francusku, imenovan je za zastupnika Generalnog vijeća za Francusku. 473 477 481

- ⁶⁰⁴ *Manifest Komunističke partije* i »Predgovor« njemačkom izdanju od 1872. preveo je na španjolski jezik José Mesa, a objavljeni su u listu »Emancipación« od 2, 9, 16, 23, 30. novembra i 7. decembra 1872. Mesa, koji je prevod napravio prema francuskom izdanju (vidi nap. 447) štampanom u listu »Le Socialiste«, poslao ga je Engelsu da dadne svoje mišljenje. Engels ga je djelomično pregledao i ispravio. Pri tome se služio francuskim prevodom, koji mu je donio Friedrich Adolph Sorge, a koji je načinio jedan Francuz u Americi (vidi bilj. 590). 473
- ⁶⁰⁵ S. G. Nečajeva, koji je tada živio u Cirihi, uhapsile su švicarske vlasti 14. avgusta 1872. i u jesen iste godine izručile ruskoj vladi kao zločinca. Nakon provedenog sudskog postupka Nečajev je bačen u tamnicu Petropavlovske tvrđave, gdje je i umro. 475
- ⁶⁰⁶ Engels misli na irsku sekciju Međunarodnog udruženja radnika u Americi, koju su većinom sačinjavali bivši učesnici pokreta fenijanaca u Irskoj (vidi nap. 2). 476
- ⁶⁰⁷ Kongres, koji je sazvalo holandsko Federalno vijeće, održan je 24. novembra 1872. u Amsterdamu. Sudjelovao je veći broj holandskih sekcija Međunarodnog udruženja radnika. 476
- ⁶⁰⁸ *Kongres u Kordobi*, na kojem su bili zastupljeni samo bakunjinisti, održan je od 25. do 30. decembra 1872. Kongres je objavio potpuno prekidanje odnosa s Generalnim vijećem, odbacio haške odluke (vidi nap. 108) prihvatio bakunjinistički nacrt statuta španskog Federalnog vijeća. 476 487 488
- ⁶⁰⁹ Dvadeset petog decembra 1872. održana je u Tuluzi zatvorena konferencija, organizacija Međunarodnog udruženja radnika, na kojoj su učestvovali, između ostalih, i delegati sekcija iz Tuluze, Montpelliera, Bordoa, Bezijea, Sète, Narbone, Bajona, Avinjona. Konferencija je imala zadatak da odobravanjem haških odluka onemoguću utjecaj bakunjinista na jugu zemlje. Ciljevi, koje je konferencija postavila, nisu se mogli ostvariti zbog hapšenja članova Međunarodnog udruženja radnika i osobito učesnika konferencije. Južnofrancuske sekcije bile su razbijene, a njihovi vođe optuženi (vidi nap. 652). 477 487
- ⁶¹⁰ List »Bulletin de la Fédération jurassienne« objavio je 10. novembra 1872. pismo Jules-a Montels-a, koje je sadržavalo protest zbog isključenja Abela Bousqueta iz Međunarodnog udruženja radnika (vidi nap. 376). 477
- ⁶¹¹ Na osnovu sporazuma između izdavača i vlasnika lista »International Herald«, Williama Rileyja, i britanskog Federalnog vijeća, taj list je od 11. marta 1872. bio zvanični organ Federalnog vijeća. Riley je na Marxov savjet poništio dogovor i tako onemogućio britansko Federalno vijeće da u tom listu nastupa protiv Generalnog vijeća i haških odluka. U to vrijeme »International Herald« je i dalje objavljivao dokumente Međunarodnog udruženja radnika, a nakon osnivanja revolucionarnog britanskog Federalnog vijeća (vidi nap. 100) iznova je postao njegov organ.
»Rezolucije općeg kongresa u Hagu« (vidi u 29. tomu ovog izdanja, str. 124 - 131 štampane su u listu »International Herald« od 14. decembra 1872. Engelseva *Saopćenja o djelatnosti Internacionale na Kontinentu* (vidi u 29. tomu ovog izdanja, str. 254 - 257) i izvještaji britanskog Federalnog vijeća izlazili su od polovine januara do polovine februara 1873. 477 482
- ⁶¹² Tridesetog decembra 1872. Generalno vijeće ovlastilo je Marxa da sakupi sve stvari koje su vlasništvo starog Generalnog vijeća i da ih čuva u ime Vijeća (vidi u 29. tomu ovog izdanja, str. 566). 477
- ⁶¹³ Engels je koncept napisao na slobodnoj strani pisma, koje mu je Auguste Serrailier poslao 6. decembra 1872. Tim pismom Serrailier je prenio molbu Jeana Larroque-a, člana vodstva sekcije Međunarodnog udruženja radnika u Bordou,

da mu se dadne privremena punomoć Generalnog vijeća za južnu Francusku. Očigledno je Engels poslao punomoć Serrailier-u, s tim da je ovaj nakon potpisivanja preda Larroque-u. Ne zna se gdje se nalazi ta punomoć.

Punomoć za Larroque-a, koju je izdao Engels, Generalno vijeće potvrdilo je na sjednici od 22. decembra 1872. 478

- ⁶¹⁴ Marx je poslao N. F. Danijeljonu rezolucije Haškog kongresa (vidi nap. 108), koje je ovaj zatražio. 479
- ⁶¹⁵ Atentat na N. I. Utina, koji je izvršilo nekoliko članova slavenske sekcije Alijanse, trebao je spriječiti da Utin završi svoj izvještaj Haškom kongresu o frakcionaškoj djelatnosti Bakunjinina. Marx, Engels i Lafargue izvijestili su o tome u *Zavjeri protiv Međunarodnog udruženja radnika* (vidi u 29. tomu ovog izdanja, str. 296 - 297). 479
- ⁶¹⁶ U pismu Marxu 21. novembra (3. decembra) 1872. godine N. F. Danijeljon citirao je pismo G. A. Lopatina, koji je javljao da je uspio pobjeći iz irkutskog progonstva (vidi nap. 120 i 528), ali da je u Tomsku ponovo uhapšen i opet vraćen u Irkutsk. Marx je očito namjeravao da Lopatina oslobodi uz pomoć svog ličnog poznanika, britanskog diplomate Davida Urquharta. 479 490
- ⁶¹⁷ Rukopis ruskog građanskog ekonomiste J. Žukovskog «Карл Марксъ и его книга капиталъ» objavljen je 1877. u septembarskom broju mjesečnika «Вѣстникъ Европы». 480
- ⁶¹⁸ Enrico Bignami zamolio je Marxa u svojim pismima 10 i 23. oktobra 1872. da mu dozvoli da prevede *Kapital* na talijanski jezik. Iz njegovih daljnjih pisama, kao i iz vijesti objavljene u listu «Volksstaat» od 14. decembra 1872, proizlazi da je Napoleone La Cecilia preuzeo prevod *Kapitala* na talijanski jezik. Prema Bignamijevom pismu 3. aprila 1873. godine Marx ga je obavijestio da pokušaj sa La Cecilijom nije uspio. Bignami je i dalje nastojao da dođe do izdavanja jednog talijanskog prevoda, ali to se nije ostvarilo. Prvi talijanski prevod objavljen je tek 1886. 480
- ⁶¹⁹ Povodom Marxove molbe, N. F. Danijeljon obavijestio je Paula Lafargue-a svojim pismom 15 (27) decembra 1872. da bi mogla surađivati u ruskom časopisu «Знание» i u jednom drugom listu, i zamolio ga da mu pošalje probni članak. Međutim, tek je osamdesetih godina došlo do plodne suradnje Lafargue-a sa ruskim časopisima «Устье», «Отечественныя записки» i «Северныя Вѣстникъ». U to vrijeme Lafargue se neposredno povezo sa Danijeljonom, preko kojeg je uspostavio kontakt i sa redakcijama nekih drugih ruskih časopisa. 480 490
- ⁶²⁰ Marx je namjeravao rezultate svog studija o agrarnim odnosima u Rusiji upotrebiti u odjeljku o zemljišnoj renti. Poslije njegove smrti Engels je prilikom izdavanja ostalih tomova *Kapitala* podijelio prvobitni drugi tom, koji je trebao obuhvaćati knjigu II i III, na drugi i treći tom. U predgovoru trećem tomu *Kapitala* Engels piše: «S obzirom na raznolikost oblika kako zemljišnog posjeda tako i eksploatacije poljoprivrednih proizvođača u Rusiji, imala je Rusija da igra u odjeljku o zemljišnoj renti istu ulogu koju Engleska igra u industrijskom najamnom radu, u I knjizi. Na žalost, taj plan mu nije bilo moguće ostvariti.» (Vidi u 23. tomu ovog izdanja, str. 13) 480
- ⁶²¹ Marx se ponovo obratio N. F. Danijeljonu sa molbom da mu za članak o N. G. Černiševskom pošalje odgovarajući biografski materijal. Danijeljon je samo svom pismu od 20. marta (1. aprila) 1873. dodao u prilogu kratke biografske podatke o Černiševskom. Ostale podatke, o literarnoj djelatnosti Černiševskog, o političkom djelovanju, o njegovom procesu itd., Marx od Danijeljona nije mogao dobiti, te stoga nije napisao taj članak. 480 490

- ⁶²² »Emancipación« je 7. decembra 1872. objavio članak *El Manifiesto del Partido comunista ante los sábios de la Alianza*, koji je očigledno napisao José Mesa na osnovu materijala dobivenih od Engelsa ili od Paula Lafargue-a. Članak sadrži podatke koji se nalaze i u izvještaju *Zavjera protiv Međunarodnog udruženja radnika* (vidi u 29. tomu ovog izdanja, str. 346). 481
- ⁶²³ Dvadeset prvog novembra 1872. kraljevski tužilac naredio je da se konfiscira br. 118 lista »La Plebe« od novembra 1872, jer je sadržavao »Adresu« Generalnog vijeća od 20. oktobra 1872 (vidi nap. 591). Istovremeno je trebalo optužiti urednika lista, Enrica Bignamija, kao vođu i osnivača sekcije Međunarodnog udruženja radnika u Lodiju. U decembru 1872. Bignami i još neki članovi redakcije bili su uhapšeni i optuženi zbog pripadanja Međunarodnom udruženju radnika i širenja njegovih ideja (vidi u 29. tomu ovog izdanja, str. 254). 481 487 523
- ⁶²⁴ »Volksstaat« od 18. decembra 1872. izvijestio je o hapšenju Enrica Bignamija i konfiskaciji broja 118 lista »La Plebe«.
- List »Emancipación« nije o tome ništa objavio. 481
- ⁶²⁵ Desetog decembra 1872. otcjepljeni dio britanskog Federalnog vijeća izdao je okružnicu »To the branches, sections, and members of the British Federation of the International Working Men's Association«. Njome su pozvali na nepriznavanje oduka Haškog kongresa (vidi nap. 108) i sazvali izvanredni kongres federacije za januar 1873. u Londonu (vidi nap. 645). 482 486
- ⁶²⁶ Četrnaestog decembra 1872. list »Emancipación« je objavio okružnicu Generalnog vijeća »Consejo General. A los miembros de la Asociación en España« od 20. novembra 1872. U toj okružnici Generalno vijeće raskrinkalo je klevete bakunjinističkih španskih delegata na Haškom kongresu i rastumačilo zakonitost i obaveznost kongresnih odluka za sve članove Međunarodnog udruženja radnika. 482
- ⁶²⁷ Drugog februara 1873. Generalno vijeće imenovalo je Waleryja Wróblewskog, koji je od oktobra 1871. do 1872. godine djelovao kao sekretar-korespondent za Poljsku, opunomoćenikom Generalnog vijeća za Poljsku. 483
- ⁶²⁸ Rukopis Engelsovog pisma Adolfu Hepneru sastojao se vjerovatno od jednog lista ispisanog s obe strane. Početak pisma bio je izrezan, a zadnji dio papira odrezan. 484
- ⁶²⁹ Engels misli na članak Carla Augusta Schramma »Razmjenska vrijednost«, objavljen 12. oktobra 1872. u listu »Volksstaat«. 484
- ⁶³⁰ Članci »Novi početak reformističkog pokreta u Engleskoj« I i II objavljeni su u listu »Volksstaat« od 7. i 21. decembra 1872. 484
- ⁶³¹ Članak Gustave-Paula Cluseret-a »L'Internationale et la Dictature«, upravljen protiv blankističke brošure »Internationale et révolutions« (vidi nap. 593), objavljen je 18. decembra 1872. u listu »Égalité«. 486
- ⁶³² U Briselu je 25. i 26. decembra 1872. održan kongres belgijske federacije, na kojem su najvećim dijelom sudjelovali bakunjinisti. Kongres nije prihvatio haške odluke (vidi nap. 108) i novoizabrano Generalno vijeće u Njujorku. Kongres je odobrio odluke donesene na međunarodnom kongresu anarhista u Sent-Imijeu (vidi nap. 584). 487 495
- ⁶³³ Ženevski draguljari štrajkali su od kraja novembra 1872. do aprila 1873. Zahtijevali su skraćenje radnog vremena na 9 sati. Po savjetu Engelsa, britansko Federalno vijeće pozvalo je engleske radnike da osnuju fond za pomoć ženevskim štrajkašima. Zahvaljujući toj potpori, štrajk je završio uspješno. Prvog maja 1872. pročitano je na sjednici britanskog Federalnog vijeća pismo ženevskog štrajkaškog komiteta, kojim ovaj zahvaljuje na pruženoj pomoći. 488
- ⁶³⁴ U martu i aprilu 1868. u Ženevi je štrajkalo 3000 građevinskih radnika. Zahtijevali su skraćenje radnog vremena na 10 sati, povišenje plaća i uvođenje plaćanja

po satu umjesto po danu. Štrajk, vođen njemačkim i romanskim Centralnim komitetom Međunarodnog udruženja radnika u Ženevi, završio je pobjedom radnika.

U izvještaju Generalnog vijeća Briselskom kongresu 1868 (vidi u 27. tomu ovog izdanja, str. 261 - 265) Marx je pisao da je prilikom borbi ženevskih građevinskih radnika bilo riječi donekle i o postojanju Međunarodnog udruženja radnika u Švicarskoj. Međunarodno udruženje radnika je u više zemalja organiziralo akcije solidarnosti za pomoć štrajkašima. U Njemačkoj je iz toga izrasla prva velika akcija solidarnosti njemačkih radnika sa njihovim klasnim drugovima u inostranstvu. 488

- ⁶³⁵ U svojoj Adresi jurskoj federaciji od 8. novembra 1872. godine Generalno vijeće upozorilo je federaciju da će, ukoliko se i dalje bude držala odluka iz Sent-Imijea (vidi nap. 581), do slijedećeg kongresa biti suspendirana. U Adresi od 1. decembra 1872, upravljenoj belgijskom kongresu (vidi bilj. 632), Generalno vijeće protumačilo je belgijskim radnicima haške odluke i pozvalo ih na učvršćenje jedinstva Međunarodnog udruženja radnika. 488
- ⁶³⁶ Šestog decembra 1872. Friedrich Adolph Sorge javio je Engelsu da je Generalno vijeće odlučilo da Walteru (u Parizu) i Ferdinandu Arraingu (u Tuluzi) izda privremene punomoći. Punomoći su im bile poslone 30. decembra 1872. 488
- ⁶³⁷ Friedrich Adolph Sorge u svom pismu Engelsu 6. decembra 1872. piše: «Cuno je počinio gluposti. Sasvim u blizini ponuđeno mu je odgovarajuće mjesto, kancelarijski posao, za 75 Dollars mjesečno. Odbio je, iako smo ga odgovarali, jer mu je plaća premalena. Sada radi u jednoj tvornici strojeva u Patersonu i ne zaraduje ni polovinu toga. Njemu se ne može savjetovati, on se mora opametiti vlastitim iskustvom.» 489
- ⁶³⁸ U ulici *Spring-Street* (Njujork) nalazilo se sjedište reformističkog Federalnog vijeća, koje Generalno vijeće nije priznavalo (vidi nap. 427). 489 505
- ⁶³⁹ Početkom 1871. godine Marxova kći Jenny dobila je Glinkine opere «Ivan Susanjin» i «Rus'an i Ljudmi'a». Budući da na paketu nije bilo oznake pošiljaoca, obitelj Marx saznala je tek iz pisma N. F. Danijeljsona od 15 (27) decembra 1872. da je te opere poslao Danijeljson na molbu G. A. Lopatina. 490
- ⁶⁴⁰ Krajem 1870. Marx je dobio ponudu od Slepceva, urednika naprednog ruskog časopisa «Знание» da za časopis napiše članak o političkoj ekonomiji. 490
- ⁶⁴¹ Četvrtog oktobra 1872. grupa ruskih emigranata iz Švicarske, bliskih Bakunjinu, poslala je otvoreno pismo uredništvu lista «Liberté». Tim pismom, objavljenim u listu «Liberté» od 13. oktobra 1872, protestirali su protiv isključenja Bakunjina iz Međunarodnog udruženja radnika. 490
- ⁶⁴² Ovo pismo objavljeno je u avgustu 1963. u «Cahiers de l'institut de science économique appliquée» (Pariz). U uvodnim napomenama navedeno je da faksimil rukopisa potječe od jednog licitacionog kataloga. Licitacija je bila održana 24. novembra 1937. Bliži podatci o Fantonu, primaocu pisma, nisu se mogli pronaći. 493
- ⁶⁴³ Friedrich Bolte raspitivao se 22. januara 1873. o engleskom izdanju *Kapitala*. «Kad bi Vam knjiga *Kapital* mogla izaći na engleskom jeziku, tad bi to ovdje u Americi veoma djelovalo u pogledu agitacije.»
Kapital je objavljen na engleskom jeziku prvi put 1887. godine. Prevod je redigirao Engels. 495
- ⁶⁴⁴ Dvadeset drugog januara 1873. Friedrich Bolte zamolio je Marxa i Enelsa da suraduju u njujorskom listu «Arbeiter-Zeitung». «Redakcijski komitet... ovlastio me je da Vas zamolim da s vremena na vrijeme pišete izvještaje za naš list, ukoliko Vam to vrijeme ikako dozvoljava.» Bolte je istovremeno obavijestio

- da treba da počne izlaziti jedno glasilo Federalnog vijeća Sjedinjenih Država na engleskom jeziku. Te novine nisu počele izlaziti. 495
- ⁶⁴⁵ U Londonu je 26. januara 1873. održan kongres reformističkog krila britanskog Federalnog vijeća (vidi nap. 100). Dvanaest prisutnih delegata (između ostalih, Hermann Jung, Johann Georg Eccarius, John Hales, George Benett, Fletcher Pape, Foster, John Weston; Thomas Mottershead bio je izabran, ali je bio spriječen) odbacilo je odluke Haškog kongresa Međunarodnog udruženja radnika, a samim tim isključili su se iz Međunarodnog udruženja radnika. 495 512
- ⁶⁴⁶ Odlukom Generalnog vijeća od 5. januara 1873. jurska federacija⁹ bila je suspendirana do slijedećeg kongresa Međunarodnog udruženja radnika. 495
- ⁶⁴⁷ Drugi kongres talijanskih anarhističkih organizacija (vidi i nap. 566), koje su se izdavale za talijansku federaciju Međunarodnog udruženja radnika, održan je od 15. do 17. marta 1873. u Bolonji. 495 512
- ⁶⁴⁸ Početkom februara 1873. umrla je kći Friedricha Adolpha Sorgea. 497 502
- ⁶⁴⁹ Wilhelm Liebknecht pisao je 8. februara 1873: »Samo, ‚Volksstaat‘ zasada ne može zalaziti u internacionalnu polemiku; ali za ono što Ti kažeš da je hitno, za to će se uvijek naći mjesta.« Dvadeset sedmog februara 1873. Liebknecht je na Engelsono pitanje odgovorio da je to uvjetovano »specifičnim položajem u kojem se ‚Volksstaat‘ nalazi zbog hapšenja svih njegovih urednika«. 498
- ⁶⁵⁰ Wilhelm Liebknecht javio je Engelsu 8. februara 1873. da Socijaldemokratska radnička partija namjerava »da izdaje socijal-političku biblioteku«, koja bi trebala početi sa »Utopijom Thomasa Mora i koja bi obuhvatila »sva značajnija i socijalistička i slična djela«. To su trebala biti i neka Marxova i Engelsona djela. Sedamdesetih godina takvo izdanje nije štampano. Partija je tek krajem osamdesetih godina počela ostvarivati te planove s »Međunarodnom bibliotekom« u nakladi J. H. W. Dietza, Štuttgart. 498
- ⁶⁵¹ Izrazom *underground-railway* označavao se u Americi put izbjeglih robova iz Tenesija, Kentakija itd. preko Ohaja kroz kolonije kveкера u Ohaju i Pensilvaniji prema Kanadi; tako je nazvan, jer su lovci na robove gubili njihov trag, budući da su ih kvekeri noću sklanjali iz jednog naselja u drugo. 500
- ⁶⁵² *Tulski proces* protiv članova Međunarodnog udruženja radnika u južnoj Francuskoj održan je od 10. do 26. marta 1873. godine. Dvadeset dvojica optuženih, koji su bili uhapšeni na temelju zakona, koji je Narodna skupština donijela u martu 1872 (vidi nap. 481), osuđeni su na različite novčane kazne i kazne zatvora. Opunomoćenik Generalnog vijeća Jean Larroque dobio je u odsutnosti 3 godine zatvora. 502
- ⁶⁵³ Odlukom Haškog kongresa Generalno vijeće bilo je ovlašteno da osnuje međunarodne radničke sindikate (vidi u 29. tomu ovog izdanja, str. 126/127). U skladu s tom odlukom Generalno vijeće izradilo je opći plan, koji je trebalo da privremeno prihvate svi sindikati koji su željeli pristupiti međunarodnim sindikatima. Friedrich Adolph Sorge poslao je taj plan Engelsu 12. februara 1873, a 8. marta 1873. objavljen je u listu »International Herald«. 503
- ⁶⁵⁴ Odlukom Generalnog vijeća od 26. januara 1873 (vidi u 29. tomu ovog izdanja, str. 567 - 568) rečeno je da su sva društva i osobe koje ne priznaju kongresne odluke i koje su povrijedile Opći Statut Međunarodnog udruženja radnika, sami sebe isključili iz Međunarodnog udruženja radnika i prestali biti njegovi članovi. Ta odluka bila je prvenstveno donesena na Marxov i Engelson savjet. 503 507 512
- ⁶⁵⁵ Odluka, koju je inicirao Engels, donesena je 30. maja 1873 (vidi u 29. tomu ovog izdanja, str. 569). 503 512

- ⁶⁵⁶ U vezi sa proglašenjem Španske Republik., Generalno vijeće izdalo je 23. februara 1873. *Adresu španskim radnicima*. Tom adresom Generalno vijeće upozorilo je španske radnike da se klone oduševljenja za ideje građanskog republikanstva, postavilo kao prvenstveni zadatak konsolidiranje radnika radi osnivanja »Republike rada i socijalne demokracije« i upozorilo da taj cilj mogu ostvariti samo sami radnici. 504 507
- ⁶⁵⁷ Dvadeset drugog decembra 1872. Generalno vijeće je odlučilo da markice (vidi nap. 425) za 1872 - 1873. dadne štampati u Londonu. Kliše je trebao izraditi opet član Međunarodnog udruženja radnika A Le Moussu, koji je bio graver. Engels je bio zadužen za provođenje te odluke. 504 511
- ⁶⁵⁸ Polemika između B. N. Čičerina i I. D. Beljajeva o postanku zajedničkog vlasništva u Rusiji, bila je pokrenuta člankom Čičerina o historijskom razvitku seljačkog zajedničkog vlasništva u Rusiji. Taj članak objavljen je 1856. u broju 1 lista »Рускии Вѣстникъ«, a Beljajev ga je kritizirao u listu »Рускаиа Беседа«, br. 1, 1856. Polemika se oduljila nekoliko godina. 506
- ⁶⁵⁹ Katedersocijalist Adolph Wagner okomio se svojim radom *Ukidanje privatnog zemljišnog vlasništva* na odluku Bazelskog kongresa Međunarodnog udruženja radnika od 1869. o ukidanju privatnog vlasništva zemljišta i njegovom pretvaranju u društveno vlasništvo. Wagner se pri tome oslanjao, između ostalog, na materijale iz radova B. N. Čičerina o zajedničkom vlasništvu u Rusiji. 506
- ⁶⁶⁰ Adresa Generalnog vijeća španskim radnicima objavljena je u listu »Emancipación« od 18. marta 1873. U kraćem uvodu redakcija je sa zadovoljstvom primijetila da sklad između shvaćanja Generalnog vijeća i nazora Nove madriidske federacije (vidi nap. 595) svjedoči o jedinstvu radnika, bez obzira na to da li su međusobno udaljeni tisućama kilometara. 507
- ⁶⁶¹ Uput na »Programme et Règlement de l'Alliance internationale de la Démocratie Socialiste« Mihaila Bakunjin, štampan je kao poseban letak na njemačkom i francuskom jeziku 1868. godine u Ženevi. Čitav tekst programa dan je u Engelsovoj, Lafargue-ovoj i Marxovoj *Zavjeri protiv Međunarodnog udruženja radnika* (vidi u 29. tomu ovog izdanja, str. 269 - 380). 508
- ⁶⁶² U pismu Engelsu od 9. aprila 1873. Friedrich Adolph Sorge je pisao: »Kad se poveo razgovor o Serraillier-ovoj punomoći, Dereure je rekao: 'Serraillier je primao novac od popova i upotrebljavao ga za sebe, stoga je optužen, ali ne i osuđen, a Le Moussu ima dokaze.« 509
- ⁶⁶³ Misli se očito na istup manjine komunara protiv odluke da se formira Komitet javnog spasa. Ta odluka donesena je s većinom glasova (45 prema 23) na sjednici komunara održanoj 1. maja 1871. Većinu su sačinjavali blankisti, neojakobinci i članovi Komune koji su s njima simpatizirali. Auguste Serraillier povezo se s prudonistima i bio je odlučno protiv osnivanja jednog takvog komiteta. Sa još 16 komunara (Augustin Avrial, Albert-Frédéric-Jules Theisz, Francis Jourde, Benoît Malon i drugi) napisao je manifest, kojim su zastupali shvaćanje da bi formiranje Komiteta javnog spasa dovelo do diktature itd. Prilikom izbora Komiteta, 25 članova, među njima i Serraillier, demonstrativno je napustilo skupštinu. 509
- ⁶⁶⁴ Devetog aprila 1873. Friedrich Adolph Sorge zamolio je Engelsa da ga obavijesti o borbi među bečkim socijalistima, za koju je saznao iz lista »Volksstaat« i »Volkswille«.
- »Volksstaat« je 15. marta 1873. objavio pismo Andreasa Scheu-a, kojim je ovaj optužio urednika lista »Volkswille«, Heinricha Oberwinderera, da je oportunist i nacionalist. U pismenom odgovoru, štampanom 19. marta 1873. u listu »Volkswille«, Oberwinder je opet prebacio Scheu-u da je povezan sa anarhistima. 509

- ⁶⁶⁵ List «Neuer Social-Demokrat» od 27. aprila 1873. objavio je članak «Medunarodno udruženje radnika». Bio je to pokušaj redakcije lista da na Marxa i Generalno vijeće prebaci odgovornost za hapšenje i suđenje članovima Medunarodnog udruženja radnika u Francuskoj (vidi nap. 652). 510
- ⁶⁶⁶ Zbog «djelovanja za Internacionalu» i sudjelovanja na Haškom kongresu Medunarodnog udruženja radnika u septembru 1872. godine Adolph Hepner osuđen je krajem 1872. na 4 tjedna zatvora, a u proljeće 1873. protjeran je iz Lajpciga. Neko vrijeme boravio je u okolici Lajpciga, ali je zbog progona policije morao preseliti u Breslavu. 511 516
- ⁶⁶⁷ Engels očito misli na jurski kongres, održan 27. i 28. aprila 1873. Na tom kongresu jurska federacija iznova je odbacila (vidi nap. 581) haške odluke, osporila novo Generalno vijeće i predložila da se sazove samostalni međunarodni kongres anarhista, koji je trebao biti održan 1. septembra 1873. Pošto je nekoliko organizacija, koje su se odvojile od Medunarodnog udruženja radnika, prihvatilo taj prijedlog, Federalno vijeće jurske federacije objavilo je okružnicom od 8. jula 1873. da će se kongres anarhista održati u Ženevi (vidi nap. 111). 512 514
- ⁶⁶⁸ «Izjava o punomoćima za Francusku» od 23. maja 1873. bila je upravljena protiv pokušaja bakunjinista i lasalovaca da okrive Generalno vijeće za izdaju Van-Heddeghema i Émila Dentraygue-sa. Izjava se temeljila na Engelsovim obavještenjima Friedrichu Adolphu Sorgeu (vidi u ovom tomu, Drugi dio pisma br. 239 i 243). Dvadeset sedmog maja 1873. godine Sorge je poslao Engelsu tu izjavu na njemačkom jeziku i dopisao: «Ovaj put moram Ti zadati posla. Budi tako dobar, prevdi je odmah na engleski i francuski i pošalji je tada britanskom Federalnom vijeću i španskom Federalnom vijeću. Uopće, pošalji je tamo gdje je to umjesno.» Engleski prevod načinio je Engels, a francuski, u redakciji Engelsa, Paul Lafargue. 513 523
- ⁶⁶⁹ Prvog i 2. juna 1873. održan je u Mančesteru drugi kongres britanske federacije Medunarodnog udruženja radnika. Na tom kongresu prihvaćen je izvještaj britanskog Federalnog vijeća, te, između ostalih, i ove rezolucije: o pravilniku britanske federacije, o propagandi, o nužnosti stvaranja jednog međunarodnog sindikata i o proglašenju crvene zastave stijegom britanskih internacionalaca. Naročito značaj imala je rezolucija o političkoj djelatnosti radničke klase, kojom je kongres apelirao na britanske članove Medunarodnog udruženja radnika da u Engleskoj formiraju samostalnu političku radničku partiju. Ocjenu tog kongresa dao je Engels u svom članku *Iz internacionala* (vidi u 29. tomu ovog izdanja, str. 381 - 384), objavljenom 2. jula 1873. u listu «Volksstaat». 514 523
- ⁶⁷⁰ List «Liberté» objavio je 1. aprila i 8. juna 1873. dva pisma Augusta Serraillier-a redakciji lista, kojima je dokazivao da su blankisti Frédéric-Étienne Cournet i Gabriel Ranvier odgovorni što je Émile Dentraygues izdao nekoliko članova Medunarodnog udruženja radnika koji su bili osuđeni na procesu u Tuluzi (vidi nap. 652). 515
- ⁶⁷¹ Jedanaestog aprila 1873. Adolf Hepner poslao je Engelsu pismo Theodora Yorcka, koje je potpisao Odbor Socijaldemokratske radničke partije. Kako to proizlazi iz jednog Hepnerovog pisma Engelsu, Engels je prije 23. aprila 1873. poslao preko Hepnera jedno pismo Wilhelmu Liebknechtu. Ne zna se gdje se nalazi to pismo. 516
- ⁶⁷² Tokom 1872. i 1873. godine Wilhelm Liebknecht i Adolf Hepner neprestano su molili Marxa da za «Volksstaat» ili u obliku brošure napiše kritiku shvaćanja Ferdinanda Lassalla. Šesnaestog maja 1873. godine Liebknecht je pisao Marxu: «Međutim, ne treba zaboraviti ni Lassalovu paučinu u glavama njemačkih mislilaca, i na Tebi je da „prvi“ udariš. Tebe je Lassalle pokrao, krivo protumačio i falsificirao — Ti mu to trebaš dokazati; nitko drugi ne može to tako dobro

kao Ti, i *pošteti* lasalovski element (prema kome moramo imati obzira) neće nikom drugom tako malo zamjeriti.* 519

- 673 Dvadeset devetog juna 1873. godine Ludwig Kugelmann pisao je Engelsu: »U jučerašnjem broju lista „Frankfurter Zeitung“, pod London 26. o. m., čitam: „Dr Karl Marx se opasno razbolio.“ — Gospoda Tenge iz Rietberga, koja je na liječenju u Badenvajleru, piše nam jučer kako je čula da je Marx umro... budi, dakle, tako dobar, dragi Engelse, pa mi *smjesta* napiši ako je moguće podroban izvještaj o Marxovom stanju.«

Pošto je primio Engelsonov odgovor, Kugelmann je poslao listu »Volksstaat« slijedeću vijest: »U raznim listovima nedavno je pisalo da je *Karl Marx* opasno bolestan. Na naše zadovoljstvo možemo saopćiti našim čitaocima da to nije tako; Marx je dobio samo liječničku uputu da dnevno ne radi više od 4—6 sati. »Tu vijest »Volksstaat« je objavio 13. jula 1873. 520

- 674 Telegram sadrži odgovor na molbu Friedricha Adolpha Sorgea da se što je brže moguće donese odluka tko će zastupati Generalno vijeće na Ženevskom kongresu Međunarodnog udruženja radnika u septembru 1873. Budući da Generalno vijeće nije namaklo sredstva da pošalje vlastitog delegata, Sorge je upitao da li bi Engels ili Auguste Serraillier mogli doći u Ženevu kao opuno-moćnici Vijeća. Nakon prijema telegrama Generalno vijeće odredilo je za delegata Serraillier-a i 8. avgusta 1873. poslalo mu odgovarajuće upute (vidi nap. 106). Serraillier ipak nije sudjelovao na kongresu (vidi nap. 109). 523

- 675 U pismu Engelsu 20. juna 1873. godine Friedrich Adolph Sorge je javio da su u Buenos Ajresu osnovane tri nove sekcije Međunarodnog udruženja radnika (jedna francuska sa 130, jedna talijanska sa 90 i jedna španska sa 45 članova). Zamolio je Engelsa da tim sekcijama pošalje rezolucije Haškog kongresa.

Prva sekcija Međunarodnog udruženja radnika u Buenos Ajresu osnovana je u januaru 1872. od francuskih emigranata. Organizirali su je Auguste Monnot, bivši član pariske sekcije Međunarodnog udruženja radnika, i Émile Flaesch. Između 10. februara i 15. marta 1872. sekcija je zatražila od Generalnog vijeća da je primi u Međunarodno udruženje radnika. Uslijed selidbe drugih emigranata Pariske komune u Buenos Ajres, prije svega delegata Haškog kongresa Raimond-a Vilmart-a, koji se dopisivao s Marxom i Engelsonom, sekcija se širila. Vilmart je u sekciji propagirao *Kapital*, *Gradanski rat u Francuskoj* i druga djela Marxa i Engelsa. Godine 1873. osnovane su u Buenos Ajresu, uglavnom od emigranata, nove sekcije Međunarodnog udruženja radnika. 523

- 676 Jedanaestog avgusta 1873. Generalno vijeće ovlastilo je Engelsa da novac za udovice i siročad komunara, koji je bio sakupljen u Americi, doznači Augustu Serraillier-u sa nalogom da ga upotrebi po mogućnosti u navedenu svrhu ili, pak, za partijske ciljeve. 524

- 677 Friedrich Adolph Sorge pitao je 9. jula 1873. koji su razlozi članku uredništva lista »Volksstaat«, objavljenom 14. juna 1873, kojim se oštro kritiziraju oportunističke greške Heinricha Oberwindera i osobito njegov stav prema izbornoj reformi, koji je pružao neposrednu podršku liberalnoj buržoaziji (vidi i nap. 664). 524

- 678 »Volksstaat« od 16. jula 1873. objavio je jednu vijest iz Beča, koja je sadržavala doslovan tekst rezolucije Andreasa Scheua, podnesene 29. juna 1873. na jednom bečkom skupu radnika u vezi sa reorganizacijom austrijske radničke partije. U toj se rezoluciji kaže da austrijska partija mora djelovati na temelju jasnog, obimnog programa. Na osnovu demokratskih zahtjeva — uvođenje normalnog radnog dana, ograničenje rada žena i ukidanje dječijeg rada u tvornicama i industrijskim radionicama i dr. — utvrđeno je da sve ostale partije u odnosu na radnike tvore reakcionarnu masu. 524

- 679 Dogadaji u Alkoi, malom industrijski razvijenom gradu, drastičan su primjer bankrota anarhističke teorije i taktike u revolucionarnoj borbi. Opći štrajk organiziran na zboru radnika 7. jula 1873, pretvorio se u oružani ustanak protiv

predstavnik državne vlasti i tvorničara, a završio je osvajanjem vlasti bakunjinista, koje je podržalo oko 5000 radnika. Pored svega toga, bakunjinisti su nakon potpune pasivnosti i bez ikakvog otpora predali grad 12. jula 1873. vladinim trupama. Događaje u Alkoji Engels je opisao u svom članku *Bakunjinisti na djelu* (vidi u 29. tomu ovog izdanja; str. 385 - 398).

O *karlistima* vidi nap. 104. 525

- ⁶⁸⁰ N. F. Danijeljson poslao je Marxu slijedeća djela:
 I. D. Beljajev: *Zakoni i akti ustanovljavšije v drunjei Rosii krepostnoje sostojanije.* — 1859
 K. A. Nevoljin: *Istorija roskih graždanskih zakonov.* — 1858
 M. I. Gorčakov: *Monastirski prikaz.* — 1868
 B. N. Čičerin: *Opiti po istorii ruskovo prava.* — 1858
Oblastnija učređenija Rosii. — 1856
 V. I. Sergejevič: *Veče i knjaz.* — 1867
 N. I. Hlebnikov: *Obščestvo i gosudarstvo v domongolski period ruskoj istorii.* — 1872. i dr. 527
- ⁶⁸¹ Pod sektom *teetotallers* (apstinenti) Marx misli na bakunjiniste, koji su proletarijatu propovijedali uzdržavanje od političke borbe. 527
- ⁶⁸² U svom pismu 10 (22) maja 1873. godine N. F. Danijeljson iscrpno je razložio uzroke razmimoilaženja između I. D. Beljajeva i B. N. Čičerina (vidi u ovom tomu, Drugi dio, pismo br. 240) i dao pregled ruske literature, koja tretira zajedničko vlasništvo u Rusiji. 527
- ⁶⁸³ Engels je u Engleskirhenu boravio otprilike od 28. oktobra do 20. novembra 1873. 534 553
- ⁶⁸⁴ Mihail Bakunjin objavio je Svojim pismom uredništvu lista »Journal de Genève štampanim 25. septembra 1873, te pismom jurskoj federaciji, štampanom 12. oktobra 1873. u listu »Bulletin de la Fédération jurassienne« da se povlači iz političkog života. 535
- ⁶⁸⁵ Enrico Bignami obavijestio je Engelsa 22. jula 1873. da je u Melenjanu osnovana sekcija Međunarodnog udruženja radnika, koja nosi naziv »Gustave Flourens«, 535
- ⁶⁸⁶ Uznemiren viješću lista »Frankfurter Zeitung« o Marxovom zdravlju, Ludwig Kugelmann zamolio je Engelsa 13. januara 1874. da ga o tome detaljno obavijesti. 536
- ⁶⁸⁷ Na izborima za Rajhstag 10. januara 1874. Socijaldemokratska radnička partija postigla je uspjeh kakav još ni u jednoj zemlji nije bio ostvaren. Za razliku od izbora u martu 1871 (41 461 glas) sada je dobila 171 135 glasova i broj njenih poslanika porastao je sa 2 na 6. Osim Augusta Bebela i Wilhelma Liebknechta koji su još bili u zatvoru (vidi bilj. 300), izabrani su Johan Most, Julius Vahlteich, August Geib i Julius Metteler. Opći njemački radnički savez dobio je 180 319 glasova (na zadnjim izborima 60 466) i po prvi put mogao u Reichstag poslati 3 poslanika. Značajan porast glasova bilježila je Centrum partija, protiv koje je Bismarck vodio borbu za kulturu (vidi i nap. 141). 536 538 564
- ⁶⁸⁸ *Ligue universelle des Corporations ouvrières* (Univerzalna liga radničkih sindikata) osnovana je krajem 1873—početkom 1874. u Ženevi. Nakon bezuspješnih pokušaja da pridobije njemačke i engleske sindikate, Liga je prestala postojati. 538
- ⁶⁸⁹ Sheffieldski kongres trade-uniona odbio je na svojoj sjednici 14. januara 1874. da pristupi Univerzalnoj ligi radničkih sindikata. 538
- ⁶⁹⁰ Johann Jacoby, koji je iz protesta zbog veleizdajničkog procesa Augustu Bebelu i Wilhelmu Liebknechtu u aprilu 1873. (vidi i nap. 300) pristupio Socijal-

- demokratskoj radničkoj partiji, ušao je na izborima za Reichstag 10. januara 1874. na Području Leipziga u užu izbor, i 27. januara pobjedio sa 7577 protiv 6674 glasova. Na opće iznenađenje odbio je da prihvati mandat zbog opozicije prema ustavu Reicha, tako da je partija u tom izbornom okrugu opet izgubila. Postupak Jacobyja osuđen je u »Volksstaat« 20. septembra 1874. 539 541
- ⁶⁹¹ Ta namjera nije bila ostvarena. Engels, koja se neprestano vraćao na probleme njemačke povijesti, bavio se time godine 1873 - 1874. Sudeći prema postojećim bilješkama, Engels je namjeravao da prikaže njemačku povijest do događaja iz 1873. godine, pri čemu se želio opširnije upustiti u povijest Njemačke nakon Francuske revolucije. Period od kraja srednjeg vijeka do 1789. namjeravao je obraditi u jednom opsežnom uvodu. Jedan dio tog rukopisa objavljen je u 29. tomu, str. 477 - 483). pod naslovom »Razno o Nemačkoj«. 539
- ⁶⁹² Članak *Vojni zakon* Nemačke (vidi u 29. tomu ovog izdanja, str. 404 - 410 o nacrtu vojnog zakona Reicha napisao je Engels za »Volksstaat«. U njemu žigoše kapitulaciju liberalne buržoazije pred politikom militarizacije vlade Reicha i razračunava sa tvrdnjom militarista da Njemačka mora pobjediti Francusku. Engels je dokazao da je stalnim porastom militarizma u Njemačkoj ugrožen mir u Evropi. Taj članak štampan je 8. i 11. marta 1874. godine. Dva-desetog aprila 1874. Rajhstag je sa 214 protiv 123 glasa izglasao novi vojni zakon Rajha. Donošenje zakona učvrstilo je klasnu povezanost junkera i buržoazije i proširilo pruski vojni sistem na čitavu Njemačku. Zakon je odražavao porast njemačkog militarizma i agresivna stremljenja vladajućih snaga Njemačke. 541
- ⁶⁹³ Ovaj koncept pisma tretira poslovne (pravne) odnose firme, koja se bavila iskorištavanjem graverskog patenta A. Le Moussuja. Pošto je Paul Lafargue istupio iz firme, na njegovo mjesto došao je Marx (vidi nap. 113). 543 545
- ⁶⁹⁴ Marx se od sredine aprila do 5. maja 1874. liječio u Remzgejtu. 547 549 550
- ⁶⁹⁵ Pjesmu »Aleksandrovna« napisao je 7. marta 1874. lord Alfred Tennyson u čast dolaska velike kneginje Marije Aleksandrovne, nevjeste vojvode Alfreda od Edinburga. Svaka strofa pjesme, koja nosi naslov »Za dolazak (dobrodošlicu) Njenog kraljevskog visočanstva Marije Aleksandrovne, vojvotkinje od Edinburga«, završava se riječima »Aleksandrovna«. 547
- ⁶⁹⁶ Krajem marta 1872. osnovan je u grofoviji Vorikšajru sindikat poljoprivrednih radnika. Sindikat je vodio štrajk koji je uskoro obuhvatio i susjedne grofovije srednje i istočne Engleske. Štrajk su podržavali tredjunioni gradskih radnika. Njihova finansijska pomoć, ali i povećana potražnja radne snage u gradovima zbog industrijskog razvoja, pridonijeli su uspješnoj borbi poljoprivrednih radnika (vidi i Engelsova *Pisma iz Londona - I*, tom 29. ovog izdanja, str. 61/62). U maju 1872. pod predsjedništvom radnika Josepha Archa, osnovana je National Agricultural Labourers' Union, koja je krajem 1873. okupljala u svojim redovima oko 100 000 članova. Borba za skraćanje radnog dana i po-višenje nadnica trajala je do 1874. godine i završila u mnogim grofovijama pobjedom štrajkaša. 551 558
- ⁶⁹⁷ U maju 1874. Aleksandar II boravio je u Engleskoj radi učvršćivanja odnosa sa engleskom vladom. Kao izgovor za taj posjet poslužio je ponovni sastanak Aleksandra II sa njegovom kćerkom Marijom Aleksandrovnom, suprugom vojvode od Edinburga. 552
- ⁶⁹⁸ Od januara do marta 1871. održana je u Londonu međunarodna konferencija, na kojoj su sudjelovali predstavnici Rusije, Engleske, Austro-Ugarske, Njemačke, Italije, Francuske i Turske. Na konferenciji je, 13. marta 1871, potpisana konvencija, kojom su stavljeni van snage čl. 11, 13. i 14. Pariskog ugovora od 1856. Time su Rusija i Turska bile opet ovlaštene da drže ratne brodove u Crnom moru i da na njegovim obalama izgrade arsenale. 552

- ⁶⁹⁹ *Court of Chancery* bio je jedan od najviših civilnih sudova Engleske; do godine 1873. pod predsjedništvom lorda kancelara, nakon toga odio Vrhovnog suda. U nadležnosti suda bili su poslovi nasljeđivanja i starateljstva, ugovorne obveze, akcionarska društva i drugo. *Court of Chancery* bio je ozloglašen po izvrtanju zakona i birokratskom rješavanju slučajeva. 554
- ⁷⁰⁰ Marx misli na osnivanje Socijaldemokratske radničke partije Austrije za čitavu Austro-Ugarsku Monarhiju. Partija je osnovana na skupu 5. i 6. aprila 1874. u Nojderfeldu. Sudjelovalo je 74 delegata, među njima i 10 čeških predstavnika, koji su bili za jedinstvenu socijaldemokratsku partiju Austrije. 558
- ⁷⁰¹ U avgustu 1874. talijanski anarhisti pokušali su u Bolenji i Apuliji podići ustanak. 561
- ⁷⁰² Friedrich Adolph Sorge javio je Engelsu 14. avgusta 1874. da je 12. avgusta 1874. dao ostavku na funkciju generalnog sekretara i da je istupio iz Generalnog vijeća. Sorgeova ostavka prihvaćena je 24. septembra 1874. 563
- ⁷⁰³ Treće izdanje Engelsovog djela *Njemački seljački rat* (vidi u 10. tomu ovog izdanja, str. 275 - 348) izašlo je 1875. u Lajpcigu. Prvog jula 1874. godine Engels je napisao *Dopunu predgovoru od 1870. za 'Njemački seljački rat'* (vidi u 29. tomu ovog izdanja, str. 414 - 418). Nadovezujući na predgovor od 1870, Engels ukratko analizira razvitak Njemačke od 1870, dokazuje da je njemački radnički pokret postao prethodnica evropskog radničkog pokreta i naglašava prije svega nužnost teoretske borbe. 568
- ⁷⁰⁴ Predočeni tekst pisma citira Lopatin u svom pismu P. L. Lavrovu od 27. oktobra 1874. Engels je ovim pismom odgovorio na Lopatinovo pismo od 15. oktobra 1874, u kojem ovaj govori o Engelsovim člancima *Izbeglička literatura*. U jednom od tih članaka Engels je kritizirao Lavrova zbog njegovog miroljubivog stava prema bakunjinistima (vidi u 29. tomu ovog izdanja, str. 430 - 440). 570
- ⁷⁰⁵ Nema daljnjih podataka da li je zaista došlo do namjeravanog dopisivanja između Engelsa i Luigija Castellazz-a, predsjednika firentinskog društva Società Democratica Internazionale. Carlo Cafero javio je Engelsu svojim pismom od 12. juna 1871. pojedinosti o životu i političkoj djelatnosti Castellazza i obavijestio ga o osnivanju društva, koje je željelo pristupiti Internacionali. Dvadeset osmog juna 1871. pisao je Engelsu da se društvo, pošto ga je policija silom rasturila, opet konstituiralo pod drugim imenom i da se Engels može povezati sa Castellazzom preko obučara Francesca Piccinija. 575 579
- ⁷⁰⁶ Član I »Statuta Međunarodnog udruženja radnika, prihvaćenih na sjednici Ženevskog kongresa 5. septembra 1866« glasi: »Udruženje je osnovano radi uspostavljanja centra za veze i zajedničko djelovanje radničkih društava raznih zemalja, koje teže za istim ciljem, naime za — uzajamnom zaštitom, napretkom i potpunom emancipacijom radničke klase.« (Vidi u 27. tomu ovog izdanja, str. 431). 576
- ⁷⁰⁷ Generalno vijeće na svojoj sjednici od 22. decembra 1868. jednoglasno je zaključilo: »1. Svi članovi *Pravilnika Međunarodne alijanse socijalističke demokracije*, koji utvrđuju njen odnos prema *Međunarodnom udruženju radnika*, proglašuju se ništavim; 2. *Međunarodna alijansa socijalističke demokracije* ne prihvaća se kao ogranak Međunarodnog udruženja radnika.« (vidi u 27. tomu ovog izdanja, str. 279) 577
- ⁷⁰⁸ Ovaj dio francuskog teksta okrnjen je ispuštanjem riječi. Prevod citata donosimo prema: Karl Marx, *Generalno vijeće Međunarodnog udruženja radnika Centralnom birou Alijanse socijalističke demokracije* (vidi u 27. tomu ovog izdanja, str. 285 / 286). 577
- ⁷⁰⁹ Četvrtog jula 1871. na sjednici Generalnog vijeća Paolo Tibaldi, član Pariske komune, raskrinkao je Luigija Wolffa kao policijskog agenta. Tibaldi je, kako

je izjavio, razabrao iz podataka Ministarstva financija da je Wolff primao mjesečno 1000 franaka iz tajnog fonda i da je za te svote izdavao priznanice. Tu vijest objavio je list »Eastern Post« 8. jula 1871. 578 581

- 710 Carlo Cafiero pisao je u svom pismu (12) juna 1871. godine Engelsu: »Mazzini u svom asketskom bijesu svuda u stupcima svog lista »La Roma del Popolo« napada »materijalističke ateiste«... Jadni starac ne može da shvati da je njegovo vrijeme prošlo, da njegovo shvaćanje nacionalnog jedinstva i slobode — u njegovo vrijeme veliko — danas blijedi kao svjetlo svijeeće pred svjetlom sunca...« 578
- 711 Engels je proputovao Lombardiju početkom ljeta 1841. 578
- 712 Carlo Cafiero javio je Engelsu 28. juna 1871. da se sprema da prevede na talijanski jezik Adresu *Gradanski rat u Francuskoj*. Nadalje je upitao da li je Adresa već prevedena na ruski jezik, jer bi jedna njegova ruska prijateljica, republikanski socijalist, preuzela taj prevod. On ju je nagovarao da s radom već počne. 579 589
- 713 Godine 1871. i 1872. preveden je *Gradanski rat u Francuskoj* (vidi nap. 246) na francuski, njemački, ruski, talijanski, španjolski i holandski jezik, a objavljivan je u novinama, časopisima i kao brošura u Evropi i Americi.

Na francuski jezik *Gradanski rat u Francuskoj* preveden je prvi put u listu »L'Internationale«, Brisel, a objavljivan je od jula do septembra 1871. godine. Godine 1872. Adresa je štampana kao brošura, a Marx je redigirao francuski prevod. U Cirihi je 1871. godine izašlo prvo rusko izdanje Adrese; od jula do septembra 1871. godine Adresa je izlazila u listu »Emancipación« na španjolskom jeziku; antverpanski list »De Werker« donio ju je na holandskom jeziku. Engelson njemački prevod štampan je 1871 (vidi nap. 274). 579

- 714 Francesco Piccini potpisao je uz ostale članove firentinskog društva Società Democratica Internazionale adresu solidarnosti »Ai Cittadini della comune di Parigi«, koju je društvo poslalo komunarima 12. aprila 1871. 579
- 715 Carlo Cafiero javio je Engelsu u svom pismu od 28. juna 1871. godine »da su dva tjedna zatvora dovoljna da Caporusou izvjetri sva njegova demokratska, republikanska i socijalistička nadmenost«. Stefano Caporusso organizirao je u Napulju štrajk bez ikakvih izgleda i zato je, zajedno s još tri člana napuljske sekcije, bio uhapšen. 580
- 716 Među talijanskim izbjeglicama Komune u Londonu nalazili su se Paolo Tibaldi, Pietro Luigi Savio, Vitale Regis i Napoleone La Cecilia. 582
- 717 Članak Giuseppea Mazzinija *Agli operi italiani* objavljen je 13. jula 1871. u listu »La Roma del Popolo«. 583
- 718 Stefano Caporusso prisvojio je 300 lira, cjelokupan prilog organizirane akcije sekcije Napulja za utamničene drugove, među kojima se nalazio sam Caporusso (vidi nap. 715). 583
- 719 *Liga za mir i slobodu* — buržoasko-pacifistička organizacija, osnovana 1867. od sitnoburžoaskih i buržoaskih republikanaca i liberala, uz aktivno sudjelovanje Victora Hugoa, Giuseppea Garibaldija i drugih. Godine 1867. i 1868. u njenom radu učestvovao je i Mihail Bakunjin.

Liga se zauzimala za održanje mira u Evropi, ukidanje stajaće vojske i za druge demokratske ciljeve. Njeno osnivanje uoči ratnih nemira u zapadnoj Evropi odgovara raspoloženju širokih slojeva sitnog građanstva i građanske inteligencije. Organizacioni komitet Lige nastojao je iskoristiti utjecaj Međunarodnog udruženja radnika u svoje ciljeve i pozvao je na osnivački kongres sekcije Međunarodnog udruženja radnika, njihove vođe, a među njima i Marxa. Generalno vijeće odlučilo je 13. avgusta 1867, na prijedlog Marxa, da zvanično

ne sudjeluje na kongresu Lige za mir i slobodu, jer bi to za Internacionalu u tadašnjim prilikama predstavljalo gubitak samostalnog proleterskog karaktera i jer bi ona time postala odgovorna za pacifičke iluzije, koje je pronosila Liga. Međutim, s obzirom na značaj borbe za mir, članovima Međunarodnog udruženja radnika ostavljeno je na volju da kao privatne osobe sudjeluju na kongresu Lige. 585

- ⁷²⁰ O članku Giuseppea Mazzinija (vidi nap. 717) Engels je izvjestio Generalno vijeće na sjednici od 25. jula 1871 (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 525 - 526). Izvještaj o sjednici štampan je 29. jula 1871. u listu »Eastern Post«. 587
- ⁷²¹ U aprilu 1865. talijanske pristalice Mazzinija istupile su iz Generalnog vijeća. Povod je bila diskusija o sukobu u pariskoj sekciji Međunarodnog udruženja radnika. Građanski elementi pokušali su u svoje ciljeve iskoristiti konflikt između novinara Henrija Leforta i prudonista E. E. Fribourga, Henri-Louisa Tolaina i drugih. Stav Generalnog vijeća prema tom sukobu izražen je u rezolucijama, koje je napisao Marx (vidi u 27. tomu ovog izdanja, str. 66 - 68). 588
- ⁷²² Hermann Jung napisao je u februaru 1866. po nalogu Generalnog vijeća pismo Pierru Vésinier-u (vidi u 27. tomu ovog izdanja, str. 422 - 429). To pismo redigirao je Marx. Bilo je poslano uredniku lista »Echo de Verviers« i objavljeno u tom listu 20. februara 1866. 588
- ⁷²³ Louis Blanc tvrdi u drugom tomu svog djela *Histoire de la révolution de 1848* da su bonapartisti isprovocirali junske događaje i da su u njima aktivno učestvovali. 588
- ⁷²⁴ Iz 4 prethodna odlomka ovog pisma nastao je Engelsov članak *Nastup Mazzinijevo istupanje protiv Internacionalne* (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 315/316), koji je Carlo Cafiero objavio 31. avgusta 1871. u listu »Il Libero Pensiero« i poslao ostalim talijanskim novinama. Potpuno ili djelomično, ali uvijek anonimno, štampano je to izlaganje 5. septembra u listu »La Favilla«, Mantova, 9. septembra i »Il Romagnolo«, Ravena, 13. septembra u »Il Gazzettino Rosa«, Milano, 20. novembra u Il Motto d'Ordine«, Napulj.
- Naš tekst u 28. tomu temelji se na talijanskom tekstu iz lista »Il Libero Pensiero«, koji se razlikuje od teksta ovdje štampanog pisma. 589
- ⁷²⁵ Engels ovdje citira 8. odluku Bazelskog kongresa Međunarodnog udruženja radnika 1869. godine o pitanju organizacije, koja je odlukom Londonske konferencije 1871, odjeljak I, član 7 (vidi u 28. tomu ovog izdanja, 362/363) bila unesena u novi Pravilnik. 589
- ⁷²⁶ Razni evropski listovi, među njima i »The Pall Mall Gazette« od 7. juna 1871, pronijeli su vijest da je Marx uhapšen u Holandiji. U svom *Pismu uredniku »Pall Mall Gazette«* (vidi u 28. tomu ovog izdanja, str. 306) Marx je okarakterizirao te lažne vijesti. 599
- ⁷²⁷ Marxov portret, prema snimci fotografa Wundera u Hanoveru, koji je J. Robert urezao na drvetu, izašao je 11. novembra 1871. na prvoj stranici pariskog tjednika »L'Illustration«. U istom broju štampana je i nepotpisana biografija Marxa. 600 605 612
- ⁷²⁸ »Volksstaat« je 4. i 7. oktobra 1871. objavio iz pisma Giuseppea Garibaldija Arthuru Arnoldu izvratke o Međunarodnom udruženju radnika i o Pariskoj komuni. 600

⁷²⁹ O namjeri engleske vlade da poduzme progone emigranata Pariske komune, Engels je izvjestio Generalno vijeće na sjednici od 19. decembra 1871. To saopćenje sadržano je u izvještaju o sjednici Generalnog vijeća, koji je list »Eastern Post« objavio 23. decembra 1871. 610

⁷³⁰ Na engleskom jeziku prvi tom *Kapitala* izašao je tek 1887, a redigirao ga je Engels. 612

Literatura

A. Spisak citiranih i pomenutih dela i članaka Marxa i Engelsa

- Marx, Karl, *Abrahamu Lincolnu predsedniku Sjedinjenih Američkih Država*. (Dela, tom 27, str. 14/15.)
- An Abraham Lincoln, Präsident der Vereinigten Staaten von Amerika. U: Der Social-Demokrat, od 30. decembra 1864. 221
  - *Adresa Britanskog federalnog vijeća sekcijama, ograncima, pripojenim društvima i članovima Britanske federacije u Internacionali*. (Dela, tom 29, str. 169 - 173.)
  - International Working Men's Association. British Federation. Address of the British Federal Council to the sections, branches, affiliated societies and members. London 1872. 482 486 487
  - *Beda filozofije*. Odgovor na »Filozofiju bede« gospodina Proudhona. (Dela, tom 7, str. 51 - 144.)
  - Das Elend der Philosophie. Antwort auf Proudhons »Philosophie des Elends«. Mit Vorwort und Noten von Friedrich Engels, Stuttgart 1885. 331 498
  - Misère de la philosophie. Réponse à la philosophie de la misère de M. Proudhon. Avec une Preface de Friedrich Engels. Paris. 1896. 300 411
  - Misère de la philosophie. Réponse à la philosophie de la misère de M. Proudhon. Paris, Bruxelles 1847. 334 352 361 498
  - *Belgijski masakri*. (Dela, tom 27, str. 287 - 290.)
  - The Belgian massacres. To the workmen of Europe and the United States. London 1869. 221
  - *Četvrti godišnji izveštaj Generalnog veća Međunarodnog udruženja radnika*. (Dela, tom 27, str. 261 - 265.)
  - U: The Times, od 9. septembra 1868. 221
  - *Druga adresa Generalnog veća Međunarodnog udruženja radnika o francusko-pruskom ratu*. (Dela, tom 28, str. 219 - 225.)
  - Der Generalrath der Internationalen Arbeiterassoziation an alle Sektionen in Europa und Amerika. U: Der Volksstaat, od 21. septembra 1870. 141 142
  - Deuxième adresse du Conseil général de l'Association Internationale de Travailleurs au sujet de la guerre. Aux membres de l'Association Internationale en Europe et aux États-Unis. U: L'Égalité, od 4. oktobra i L'Internationale, od 23. oktobra i 4. decembra 1870. 60 137 141 237

- Second Address of the General Council of the International Working-Men's Association on the War. To the members of the International Working-Men's Association in Europe and the United States. [London 1870.]
- Second address of the General Council of the International Working-Men's Association on the war. To the members of the International Working-Men's Association in Europe and the United States. 2. Ed. [London 1870.] 48 50 54 55 58 135 139 140 143 144 151 158 221 248 579 583
- *Generalno veće Federalnom veću romanske Švajcarske.* (Dela, tom 27, str. 314 - 320.)
  - Le Conseil Général au Conseil fédéral de la Suisse Romande. 121
- *Generalno veće Medunarodnog udruženja radnika Centralnom birou Alijanse socijalističke demokratije.* (Dela, tom 27, str. 285/286.)
  - Le Conseil Général de l'Association Internationale des Travailleurs au Bureau Central de l'Alliance Internationale de la Démocratie Socialiste. 6 228 586
- *Gospodin Washburne, američki ambasador u Parizu.* (Dela, tom 28, str. 309 - 312.)
  - Mr. Washburne, the American Ambassador, in Paris. To the New York Central Committee for the United States' Sections of the International Working Men's Association. [London 1871.] 221 248 579 590
- *Gradanski rat u Francuskoj. Adresa Generalnog veća Medunarodnog udruženja radnika.* (Dela, tom 28, str. 253 - 293.)
  - Der Bürgerkrieg in Frankreich. Adresse des Generalraths der Internationalen Arbeiter-Assoziation an alle Mitglieder in Europa und den Vereinigten Staaten. U: Der Volksstaat, od 28. juna, 1, 5, 8, 12, 15, 19, 22, 26. i 29. jula 1871. 215 216 217 227 575 579
  - Der Bürgerkrieg in Frankreich. Adresse des Generalraths der Internationalen Arbeiter-Assoziation an alle Mitglieder in Europa und den Vereinigten Staaten. U: Der Vorbote, od avgusta, septembra i oktobra 1871. 215
  - Der Bürgerkrieg in Frankreich. Adresse des Generalraths der Internationalen Arbeiter-Assoziation. Leipzig 1871. 215 227 250 285 391 594
  - The Civil War in France. Address of the General Council of the International Working-Men's Association. [London] 1871. 193 197 208 210 214 - 216 248 252 279 575 579 599
  - The Civil War in France. Address of the General Council of the International Working-Men's Association. Second edition, revised. [London] 1871. 221 226 290 309 369 391 579 586 587
  - The Civil War in France. Address of the General Council of the International Working-Men's Association. Third edition, revised. [London] 1871. 583 586
  - La Guerre civile en France. Adresse du Conseil Général de l'Association Internationale des Travailleurs. Troisième édition revue. Bruxelles 1871. 225 361
- *Inauguralna adresa Medunarodnog udruženja radnika, osnovanog 28. septembra 1864. na javnom skupu u Sent Martins Holu, Long Eikr, London.* (Dela, tom 27, str. 3 - 9.)
  - Address. U: Address and Provisional Rules of the Working Men's International Association. Established September 28. 1864, at a Public Meeting

- held at St. Martin's Hall, Long Acre, London. [London] 1864. 221 292 361 576 579 583 587
- *Izjava Generalnog veća uredništvu lista «The Times» i drugih listova.* (Dela, tom 28, str. 239.)
    - To the Editor of the Times. U: The Times, od 23. marta 1871. 177 185
  - *Izjava Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika.* (Dela, tom 29, str. 67 - 69.)
    - Erklärung des Generalraths der Internationalen Arbeiterassoziation. U: Der Volksstaat, od 1. juna 1872. 414 418
    - International Working Men's Association. U: The Eastern Post, od 26. maja 1872. 421
  - *Izjava Generalnog veća Međunarodnog udruženja radnika o Cochrane-ovom istupanju u Donjem domu.* (Dela, tom 29, str. 54 - 58.)
    - The International Working Men's Association. [London 1872.] 397 421 614
  - *Izjava Generalnog veća o zloupotrebi imena Internacionale od strane Nećajeva.* (Dela, tom 28, str. 356.)
    - Beschluß des Generalraths der Internationalen Arbeiterassoziation od 19. oktobra 1871. U: Der Volksstaat, od 1. novembra 1871. 62 262 293
    - Atti dell'Internazionale. U: Gazzettino Rosa, od 3. novembra 1871. 266
  - *Izveštaj Generalnog veća Međunarodnog udruženja radnika na IV opštem kongresu u Bazelu.* (Dela, tom 27, str. 302-312.)
    - Bericht des Generalraths der Internationalen Arbeiter-Assoziation an den IV. allgemeinen Congress in Basel. London 1869. 221
  - *Kapital. Kritika političke ekonomije.* Prvi tom. Knjiga I: Proces proizvodnje kapitala. (Dela, tom 21.)
    - Das Kapital. Kritik der politischen Oekonomie. Bd. 1. Buch 1: Der Produktionsprocess des Kapitals. Hamburg 1867. 6 161 188 248 276 299 301 318 331
    - Das Kapital. Kritik der politischen Oekonomie. Bd. 1. Buch 1: Der Produktionsprocess des Kapitals. 2. verb. Aufl. Hamburg 1872. 209 317 318 321 331 334 348 361 380 385 397 399 403 410 411 413 414 419 428 431 434 438 450 494 495 508 523 569 604 610 - 612 614 618
    - Le Capital. Trad. de J. Roy, entièrement rev. par l'auteur. Paris [1872 - 1875]. 87 89 91 93 248 295 318 331 335 348 350 352 361 380 381 385 397 399 403 410 413 414 419 428 431 434 438 440 450 473 480 483 491 494 495 508 509 519 520 522 523 527 549 - 551 557 611 612 614 618
    - Capital: a critical analysis of capitalist production. Translated from the third German edition, by Samuel Moore and Edward Aveling and edited by Frederick Engels. Vol. 1. London 1887. 87 248 295 419 423 495 612
  - *Капиталь. Критика политической экономии. Переводъ съ нѣмецкаго.* Т. 1. кн. 1. Процессъ производства капитала. С. - Петербургъ 1872. 87 209 223 276 294 299 301 318 348 380 397 413 419 428 432 450 475 480 612 614 618
  - *Međunarodno udruženje radnika i Alijansa socijalističke demokratije.* (Dela, tom 27, str. 278 - 279.)

- L'Association Internationale des Travailleurs et l'Alliance Internationale de la Démocratie Socialiste. 6 126 577 584 585
- *Nacrt rezolucije Generalnog veća o «Francuskoj federalnoj sekciji u Londonu».* (Dela, tom 27, str. 349.)
  - Association internationale des Travailleurs (Conseil Général). U: La Marseillaise, od 14. maja 1870. 378
- *Nacrt razolucije Generalnog veća o držanju britanske vlade u pitanju amnestije Iraca.* (Dela, tom 27, str. 313.)
  - The British government and the Irish political prisoners. U: Reynolds's Newspaper, od 21. novembra 1869. 221
- *Odgovor na Bucherovu «izjavu».* (Dela, tom 30, str. 117/118.) 172
- *Odgovor na prvi Brentanov članak.* (Dela, tom 29, str. 73 - 76.)
  - An die Redaktion des «Volksstaats». U: Der Volksstaat, od 1. juna 1872. 396 413
- *Odgovor na drugi Brentanov članak.* (Dela, tom 29, str. 91 - 97.)
  - An die Redaktion des «Volksstaats». U: Der Volksstaat, od 7. avgusta 1872. 437 444
- *Odluka Generalnog veća Medunarodnog udruženja radnika u vezi s listom «Bee-Hive»* (Dela, tom 29, str. 347.)
  - Beschluß des Generalraths der Internationalen Arbeiterassoziation bezüglich des «Bee-Hive». U: Der Volksstaat, od 11. maja 1870. 207
- *O hapšenju članova Braunšvajškog odbora.* (Dela, tom 28, str. 226.)
  - U: The Pall Mall Gazette. od 15. septembra 1870. 58 140
- *O P. J. Proudhonu.* (Dela, tom 27, str. 20 - 26.)
  - Ueber. P. J. Proudhon. U: Der Social-Demokrat, od 1, 3. i 5. februara 1865. 332
- *Opšti statut i Organizaciona pravila Medunarodnog udruženja radnika.* (Dela, tom 28, str. 360 - 372.)
  - Allgemeine Statuten und Verwaltungs-Verordnungen der Internationalen Arbeiterassoziation. Amtliche deutsche Ausgabe, revidirt durch den Generalrath. Arbeiterassoziation. Amtliche deutsche Ausgabe, revidirt durch den Generalrath. Leipzig [1872]. 252 257 275 279 285 287 294 309 339 348 352 365 368 396 503 504 515 540 563 566
  - Allgemeine Statuten und Verwaltungs-Verordnungen der Internationalen Arbeiterassoziation. Amtliche deutsche Ausgabe, revidirt durch den Generalrath. U: Der Volksstaat, od 10. februara 1872. 272 274 317 322 324 396
  - General Rules and Administrative Regulations of the International Working-Men's Association. Official edition, revised by the General Council. London 1871. 252 257 265 269 272 274 275 279 285 296 305 307 309 317 339 347 365 368 394 414 470 495 496 540 542 566
  - Statuts Généraux et Règlements Administratifs de l'Association Internationale des Travailleurs. Édition officielle, révisée par le Conseil Général. Londres 1871. 252 257 265 269 272 274 275 279 285 290 303 305 306 - 309 317 320 339 357 365 368 373 383 384 386 387 405 439 446 448 452 467 468 473 512 563

- *Osamnaesti brimer Luois-a Bonaparte. (Dela, tom 11, str. 87 - 168.)*
  - Der 18te Brumaire des Louis Napoleon. U: Die Revolution. Eine Zeitschrift in zwanglosen Heften. 1. Heft. New York 1852. 186 361 569
- *Otpuštanje građevinskih radnika u Ženevi. (Dela, tom 27, str. 354 - 355.)*
  - The lock-out of the building trades at Geneva. The General Council of the International Working Men's Association to the working men and women of Europe and the United States. London 1870. 221
- *Pismo uredniku lista »The Pall Mall Gazette« Fredericu Greenwoodu. (Dela, tom 28, str. 306.)*
  - Karl Marx and the Pall Mall Gazette. U: The Eastern Post, od 8. jula 1871. 226
- *Poruka Nacionalnom savezu radnika Sjedinjenih Država. (Dela, tom 27, str. 291|292.)*
  - Address to the National Labour Union of the United States. London 1869. 221
- *Poverljivo saopštenje. (Dela, tom 27, str. 336 - 346.) 121*
- *Predlozi rezolucija Generalnog veća o Francuskoj sekciji od 1871. (Dela, tom 28, str. 377 - 381.) 304*
- *Prikaz govora Karla Marxa protiv Odgera. (Dela, tom 28, str. 527 - 528.)*
  - International Working-Men's Association. U: The Eastern Post, od 5. avgusta 1871. 234
- *Privremeni statut Međunarodnog udruženja radnika. (Dela, tom 27, str. 10 - 12.)*
  - Provisional Rules of the Association. U: Address and Provisional Rules of the Working Men's International Association. Established September 28. 1864, at a Public Meeting held at St. Martin's Hall, Long Acre. London. [London] 1864. 221 292 296 438 439 579
- *Program za kongres Internacionale u Majncu. (Dela, tom 27, str. 357.)*
  - Internationale Arbeiterassoziation. U: Der Vorbote, od jula 1870. 120
  - U: Der Volksstaat, od 13. avgusta 1870. 120
  - The Fifth annual congress of the International Working Men's Association-Programme. London 1870. 221
- *Prva adresa Generalnog veća Međunarodnog udruženja radnika povodom francusko-pruskog rata. (Dela, tom 28, str. 3 - 8.)*
  - The General Council of the International Workingmen's Association on the war. U: The Pall Mall Gazette, od 28. jula 1870. 6 11 115 119 143
  - The General Council of the International Workingmen's Association on the war. To the members of the International Workingmen's Association in Europe and United States. [London 1870.] 11 14 19 23 29 36 38 115 124 134 143 151 221 237 579 583
  - Manifest des Generalraths der Internationalen Arbeiterassoziation. U: Der Volksstaat, od 7. avgusta 1870. 38 119 166
  - Manifest des Generalraths der Internationalen Arbeiterassoziation. U: Der Vorbote, od avgusta 1870. 120 122
- *Rezolucija Generalnog veća o Federalnom komitetu romanske Švajcarske. (Dela, tom 27, str. 353.)*

- Association internationale des Travailleurs. Décisions du Conseil général. Le Conseil général au Comité fédéral Romand. U: Le Mirabeau, od 24. jula 1870 (vidi i nap. 6.) 6 271
- Le Conseil général au Comité fédéral, siégeant à la Chaux-de-Fonds. U: La Solidarité, od 23. jula 1870 (vidi i nap. 26.) 24 120 126
- *Rezolucija Generalnog veća o istupanju Felixa Pyat-a.* (Dela, tom 27, str. 254.) 197
- *Rezolucija Generalnog veća o Statutu Francuske sekcije od 1871. donete na sednici Veća od 17. oktobra 1871.* (Dela, tom 28, str. 357 - 359.) 303
- *Rezolucije svečanog mitinga u čast godišnjice Pariske komune.* (Dela, tom 29, str. 45.)
  - The Commemoration of the Revolution of March. U: The Eastern Post od 23. marta 1872 (vidi i nap. 478). 385 397
- *Rezolucija Londonske konferencije o sporovima u romanskoj Švajcarskoj.* (Dela, tom 28, str. 349 - 351.)
  - Résolutions de la Conférence des délégués de l'Association Internationale des Travailleurs, – relatives au différend suisse. – (Séance du 21 septembre 1871. à Londres.) 259 261 272 320
  - *Sloboda štampe i govora u Nemačkoj.* (Dela, tom 28, str. 229/230.)
  - The Freedom of the Press and of Debate in Germany. U: The Daily News, od 19. januara 1871. 166
  - *Uredniku lista »The Eastern Post«.* (Dela, tom 28, str. 390.) 332
  - To the Editor of the Eastern Post. U: The Eastern Post, od 23. decembra 1871.
- *Uredniku lista »The Eastern Post«.* (Dela, tom 28, str. 396.) 332
  - To the Editor of the Eastern Post. U: The Eastern Post, od 20. januara 1872.
- *Uredniku lista »The Eastern Post«.* (Dela, tom 28, str. 398.)
  - To the Editor of the Eastern Post. U: The Eastern Post, od 28. januara 1872 (vidi i nap. 429.) 332
- *Uredniku lista »The Evening Standard«.* (Dela, tom 28, str. 328.) To the Editor. U: The Evening Standard, od 6. septembra 1871. 66
- *Uredniku lista »The New York Herald«.* (Dela, tom 28, str. 323.) To the Editor of the Nex York Herald. U: Le Gaulois, od 27. avgusta 1871 (vidi i nap. 307.) 242
- *Uredniku lista »The Public Opinion«.* (Dela, tom 28, str. 321.) 61 62
- *Uredniku lista »The Public Opinion«.* (Dela, tom 28, str. 322.)
  - To the Editor of the Public Opinion. U: Public Opinion, od 26. avgusta 1871. 61 62 66
- *Uredniku lista »The Sun«, Charlesu Dana.* (Dela, tom 28, str. 324 - 326.)
  - The last Letter from Carl Marx. U: The Sun, od 9. septembra 1871. 243
- *Uredniku lista »The Times«.* (Dela, tom 28, str. 243.)
  - To the Editor of the Times. U: The Times, od 4. aprila 1871. 219

- Uredniku lista *«La Vérité»*. (Dela, tom 28, str. 327.)
    - Monsieur le rédacteur . . . U: Le Soir, od 3. septembra 1871. 248
  - Uredništvu lista *«Der Volksstaat»*. (Dela, tom 28, str. 240/241.)
    - An die Redaktion des *«Volksstaat»*. U: Der Volksstaat, od 29. marta 1871. 178
    - U: Die Zukunft, od 26. marta 1871. 178
  - *Zabeleška o Marxovom izlaganju o mandatu Barryja*. (Dela, tom 29, str. 561 - 562.) 457 463 484 552
  - *Zaključci Generalnog vijeća o rascjepu u Federaciji Sjedinjenih Država doneseni na njegovim sjednicama od 5. i 12. marta 1872.* (Dela, tom 29, str. 41 - 43.) –
    - Beschlüsse des Generalraths über die Spaltung in der Föderation der Vereinigten Staaten angenommen in seinen Sitzungen vom 5 und 12. März 1872. U: Volksstaat, od 8. maja 1872. 368 378 388 413 417 418 422 431
  - *Zapis jednog govora Karla Marxa o vladi nacionalne odbrane*. (Dela, tom 28, str. 513/514.) 158
- Engels, Friederch, *Bakunjinisti na djelu. Spomenica o ustanku u Španjolskoj u ljeto 1873. godine*. (Dela, tom 29, str. 385-398.)
- Die Bakunisten an der Arbeit. Denkschrift über den letzten Aufstand in Spanien. U: Der Volksstaat, od 31. oktobra, 2. i 5. novembra 1873. 88
  - Die Bakunisten an der Arbeit. Denkschrift über den letzten Aufstand in Spanien. Separat-Abdruck aus dem *«Volksstaat»* [Leipzig 1873.] 535
  - *Beleške o ratu*. (Dela, tom 28, str. 9 - 213.)
    - Notes on the War. U: The Pall Mall Gazette, od 29. jula 1870. do 18. februara 1871. 9 14 18 27 43 44 46 129 144 216 593
  - *Beleške o ratu – I.* (Dela, tom 28, str. 11 - 13.)
    - Notes on the War. – I. U: The Pall Mall Gazette, od 29. jula 1870. 11 13 23
  - *Beleške o ratu – II.* (Dela, tom 28, str. 14 - 16.)
    - Notes on the War. – II. U: The Pall Mall Gazette, od 1. avgusta 1870. 14 18 20
  - *Beleške o ratu – III.* (Dela, tom 28, str. 17 - 19.)
    - Notes on the War. – III. U: The Pall Mall Gazette, od 2. avgusta 1870. 14 18 20
  - *Pruske pobjede*. (Dela, tom 28, str. 24 - 27.)
    - The Prussian Victories. U: The Pall Mall Gazette, od 8. avgusta 1870. 593
  - *Beleške o ratu – XII.* (Dela, tom 28, str. 55 - 57.)
    - Notes on the War. – XII. U: The Pall Mall Gazette, od 26. avgusta 1870. 44
  - *Beleške o ratu. – XIII.* (Dela, tom 28, str. 58 - 60.)
    - Notes on the War. – XIII. U: The Pall Mall Gazette, od 27. avgusta 1870. 46
  - *Beleške o ratu. – XV.* (Dela, tom 28, str. 64 - 67.)

- Notes on the War. – XV. U: The Pall Mall Gazette, od 2. septembra 1870. 46
- *Beleške o rotu – XVI. (Dela, tom 28, str. 71 - 74.)*
  - Notes on the War. – XVI. U: The Pall Mall Gazette, od 7. septembra 1870. 54
- *Beleške o ratu – XVII. (Dela, tom 28, str. 75 - 77.)*
Notes on the War. – XVII. U: The Pall Mall Gazette, od 9. septembra 1870. 54
- *Beleške o ratu u Nemačkoj. (Dela, tom 27, str. 135 - 153.)*
  - Notes on the War in Germany. U: The Manchester Guardian, od 20, 25, 28. juna 3. i 6. jula 1866. 9
- *Britanskom feđeralnom vijeću Međunarodnog udruženja radnika (zbog portugalskog štrajka). (Dela, tom 29, str. 148.) 466*
Dijalektika prirode. (Dela, tom 31, str. 249 - 468.) 71/72 111
- *Dopuna predgovoru iz 1870. za »Nemački seljački rat«. (Dela, tom 29, str. 414 - 418.) U: Der Deutsche Bauernkrieg. Dritter Abdr., Leipzig 1875 (vidi i nap. 703). 568*
- *Engleski izbori. (Dela, tom 29, str. 399 - 403.)*
  - Die englischen Wahlen. U: Der Volksstaat, od 4. marta 1874. 541
- *Generalno vijeće svim članovima Međunarodnog udruženja radnika. (Dela, tom 29, str. 98 - 101.)*
  - Le Conseil général à tous les membres de l'Association Internationale des Travaillleurs. 444 446 448
- *Generalnom vijeću Međunarodnog udruženja radnika. (Dela, tom 29, str. 267.)*
  - International Working Men's Association. To the General Council. 513
- *Haški kongres. (Dela, tom 29, str. 136 - 140.)*
  - Il congresso all' Aja. U: La Plebe, od 5. oktobra 1872. 468
- *Internacionala i list »Neue«. (Dela, tom 29, str. 264 - 266.)*
  - Die Internationale und der »Neue«. U: Der Volksstaat, od 10. maja 1873. 510
- *Internacionala u Americi. (Dela, tom 29, str. 81 - 86.)*
  - Die Internationale in Amerika. U: Der Volksstaat, od 17. jula 1872. 434 437
- *Izbjeglička literatura. (Dela, tom 29, str. 419 - 458.)*
  - Flüchtlings-Literatur. U: Der Volksstaat, od 17. i 26. juna, 6. i 8. oktobra 1874, 28. marta, 2, 16, 18. i 21. aprila 1875. 568
- *Iz Internacionale. (Dela, tom 29, str. 381 - 384.)*
  - Aus der Internationalen. U: Der Volksstaat, od 2. jula 1873. 518 521
- *Izjava Generalnog veća uredništva italijanskih listova povodom Mazzinievih članaka o Internacionali. (Dela, tom 28, str. 388 - 389.)*
  - Associazione Internazionale degli Operai. Alla redazione della »Roma del Popolo«. U: La Roma del Popolo, od 21. decembra 1871. 314 341
- *Izveštaj Generalnom vijeću Međunarodnog udruženja radnika o stanju Udruženja u Španiji, Portugalu i Italiji. (Dela, tom 29, str. 151 - 154.)*

- Report to the General Council of the I[nternational] W[orkingmen's] A[s-sociation] upon the situation of the Association in Spain, Portugal and Italy 464 468
- *Izveštaj o Alijansi socijalističke demokratije podnet Haškom kongresu u ime Generalnog veća.* (Dela, tom 29, str. 116 - 123.)
  - Rapport fait au Congrès de la Haye, au nom du Conseil général, sur l'Alliance de la Démocratie Socialiste. 468
- *Kongres u Sonviljeu i Internacionala.* (Dela, tom 28, str. 391 - 395.)
  - Der Kongreß von Sonvillier und die Internationale. U: Der Volksstaat, od 10. januara 1872. 324 330
- *Mančesterska sekcija za strance svim sekcijama i članovima Britanske federacije.* (Dela, tom 29. str. 165 - 168.) 482 486
  - International Working Men's Association. The Manchester foreign section to all sections and members of the British Federation. Manchester 1872.
- *Nacrt za kritiku političke ekonomije.* (Dela, tom 4, str. 24 - 44.) U: Deutsch-Französische Jahrbücher. Paris 1844. 188 189
- *Napomene za predgovor jednoj zbirci irskih pesama.* (Dela, tom 27, str. 412/413. 595
- *Nemački seljački rat.* (Dela, tom 10, str. 275 - 348.)
  - Der Deutsche Bauernkrieg. Zweiter, mit einer Einl. vers Abdr., Leipzig 1870 (vidi i nap. 72.) 101 103 227 484 498
  - Der Deutsche Bauernkrieg. Dritter Abdr., Leipzig 1875 (vidi i nap. 703.) 568
- *Odluka Generalnog veća o Durand-ovom isključenju.* (Dela, tom 28, str. 355.)
  - Beschluß des Generalraths der Internationalen Arbeiterassoziation vom 7. Oktober 1871. U: Der Volksstaat, od 14. oktobra 1871. 294 305
  - Deliberazione dei Consiglio Generale (Seduta del 7 ottobre 1871). U: La Plebe, od 19. oktobra 1871. 260
- *O položaju sekcija Internacionala u evropskim zemljama.* (Dela, tom 28, str. 387.) U: La Plebe, od 12. decembra 1871. 314
- *Opet »Gospodin Vogt«.* (Dela, tom 28, str. 246 - 251.)
  - Abermals »Herr Vogt«. U: Der Volksstaat, od 10. maja 1871. 201 202 332
- *O progonu člana Internacionala Theodora Cunoa.* (Dela, tom 29, str. 63/64.)
  - U: The Eastern Post, od 27. aprila 1872. 393 404
- *O stambenom pitanju.* (Dela, tom 29, str. 175 - 237.)
  - Zur Wohnungsfrage. Heft 1. Separatabdruck aus dem »Volksstaat« Leipzig 1872. 434 437 484 498
  - Wie Proudhon die Wohnungsfrage löst. U: Der Volksstaat, od 26. i 29. juna, 3. jula 1872. 402 410 - 412 434 484
  - Wie die Bourgeoisie die Wohnungsfrage löst. U: Der Volksstaat, od 25. i 28. decembra 1872. i 4. i 8. januara 1873. 434 437 498
  - Nachtrag über Proudhon und die Wohnungsfrage. U: Der Volksstaat, od 8, 12, 19. i 22. februara 1873. 498

- *O špekulacijama s osnivanjem akcionarskih društava u Engleskoj.* (Dela, tom 28, str. 375/376).
    - London, 4. Novbr. U: Der Volksstaat, od 10. novembra 1871. 272 317
  - *O štrojku radnika industrije cigara u Antverpenu.* (Dela, tom 28, str. 244.) U: Der Volksstaat, od 12. aprila 1871. 180 182
  - *Pisma iz Londona. II Još jednom o Haškom kongresu.* (Dela, tom 29, str. 146 -147.)
    - Lettere Londinesi. U: La Plebe, od 8. oktobra 1872. 468
  - *Pisma iz Londona. III Miting u Hyde Parku.* (Dela, tom 29, str. 156 - 158.)
    - Lettere da Londra. U: La Plebe, od 17. novembra 1872. 472
  - *Položaj radničke klase u Engleskoj.* Na osnovu sopstvenih posmatranja i autentičnih izvora. (Dela, tom 4, str. 107 - 327.)
    - Die Lage der arbeitenden Klasse in England. Nach eigener Anschauung und authentischen Quellen. Leipzig 1845. 411 498
  - *Povodom članka u listu »Neuer Social-Demokrat«.* (Iz jednog pisma A. Hepneru.) (Dela, tom 29, str. 262 - 266.)
    - U: Der Volksstaat, od 7. maja 1873. 510
  - *Prethodna napomena za »Nemački seljački rat«* (1870). (Dela, tom 27, str. 322 - 328.) U: Der Deutsche Bauernkrieg, Zweiter Abdruck, Leipzig 1870 (vidi i nap. 72). 50
  - *Prikaz jednog govora Friedricha Engelsa o Mazzinijevom odnosu prema Internacionali.* (Dela, tom 28, str. 525 - 526.)
    - International Working-Men's Association. U: The Eastern Post, od 29. jula 1871. 234 587
  - *Razno o Nemačkoj.* (Dela, tom 29, str. 477 - 483). 538 539
  - *Recenzija prvog toma »Kapitala« za »Fortnightly Reviews«.* (Dela, tom 27, str. 235 - 252.) 248
  - *Španskom Federalnom veću u Madridu.* (Dela, tom 28, str. 383.)
    - Al Consejo Federal de la Región Española. 305 306 313
  - *Vojni zakon Nemačke.* (Dela, tom 29, str. 404 - 410.)
    - Das Reichs - Militärgesetz. U: Der Volksstaat, od 8. i 11. marta 1874 (vidi i nap. 692). 541
  - *Zapis govora Friedricha Engelsa o sazivanju Londonske konferencije.* (Dela, tom 28, str. 527.) 228
  - *Zapis govora Friedricha Engelsa o kongresu u Saragosi.* (Dela, tom 29, str. 558 - 560.)
    - International Working Men's Association. U: The Eastern Post, od 12. maja 1872. 411
- Marx, Karl i Friedrich Engels, *Izjava Generalnog veća povodom okružnice Jules-a Favre-a.* (Dela, tom 28, str. 295/296.)
- To the Editor of the »Times«. U: The Times od 13. juna 1871. 214 238 577
  - International Working-Men's Association. U: The Eastern Post, od 17. juna 1871. 214

- *Manifest Komunističke partije.* (Dela, tom 7, str. 377 - 405.)
  - Manifest der Kommunistischen Partei. London 1848. 188 510
  - Das Kommunistische Manifest. Neue Ausgabe mit einem Vorwort der Verfasser. Leipzig 1872. 352 380 397 424 473 484 507
  - Manifeste de Karl Marx. U: Le Socialiste, od 20. i 27. januara, 10, 17. 24. februara, 2, 9 16, i 30. marta 1872. 352 380 413 469 473
  - Manifesto of the German Communist Party. U: Woodhull 8 Clæffin's Weekly, od 30. decembra 1871. 352 380 469 473
  - Manifesto comunista de 1848. Precedido de un prologo de sus autores. U: La Emancipación, od 2. novembra i 7. decembra 1872. 473
- *O Karlu Blindu.* (Dela, tom 28, str. 215/216.) 34
- *Pismo Odboru Socijaldemokratske radničke partije.* (Dela, tom 28, str. 217 - 218.) U: Manifest des Ausschusses der social-demokratischen Arbeiterpartei. Braunschweig 1870. 38 45 53 172
- *Predgovor za »Manifest Komunističke partije«* (njemačko izdanje 1872). (Dela, tom 29, str. 79/80.) U: Das Kommunistische Manifest, neue Ausgabe mit einem Vorwort der Verfasser, Leipzig 1872 (vidi i nap. 242). 188 287 317 380 397 410 412 424
- *Rezolucije općeg kongresa u Hagu od 2. do 7. septembra 1872.* (Dela, tom 29, str. 124 - 131.)
  - Association Internationale des Travailleurs. Résolutions du congrès général tenu à la Haye du 2 au 7 septembre 1872. Londres 1872. 442 457 - 461 467 470 471 473 477 479 511 512 523
  - Resolutions of the General Congress held at the Hague from the 2nd to the 7th of September, 1872. U: The International Herald, od 14. decembra 1872. 442 476 477 481 487 488 489 523
- *Španjolskim sekcijama Međunarodnog udruženja radnika.* (Dela, tom 29, str. 102 - 104.)
  - A las secciones Españolas de la Asociación Internacional de los Trabajadores. U: La Emancipación, od 17. avgusta 1872. 448 453
- *Tobožnji rascjepi u Internacionali.* Povjerljiva okružnica Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika. (Dela, tom 29, str. 3 - 40.)
  - Les prétendus scissions dans l'Internationale. Circulaire privée du Conseil Général de l'Association Internationale des Travailleurs. Genève 1872. 313 319 327 328 334 342 348 349 352 362 365 368 374 384 385 - 389 394 397 402 414 425 431 434 435 440 473
- *Urednik lista »The International Herald«.* (Dela, tom 29, str. 162 - 164.)
  - Dear Citizen. U: The International Herald, od 21. decembra 1872. 483
- *Uredniku lista »The Times«.* (Dela, tom 28, str. 238.)
  - To the Editor of the »Times«. U: The Times, od 22. marta 1871. 177
- *Zaključci konferencije delegata Međunarodnog udruženja radnika održane u Londonu od 17. do 23. septembra 1871.* (Dela, tom 28, str. 341 - 348.)
  - Beschlüsse der Delegirten-Konferenz der Internationalen Arbeiter-Assoziation, abgehalten zu London vom 17. bis 23. September 1871. U: Der Volksstaat, od 15. novembra 1871. 272 275 601 608

- Beschlüsse der Delegirtenkonferenz der Internationalen Arbeiterassoziation, abgehalten zu London vom 17. bis 23. September 1871. (Separatabdruck aus dem »Volksstaat«.) Leipzig (vidi i nap. 339). 257 322 331 339 353 359 604
- Résolutions des Délégués de la Conférence de l'Association Internationale des Travailleurs. Réunie à Londres, du 17 au 23 septembre 1871. (Circulaire publiés par le Conseil général de l'Association.) Londres 1871. 259 261 265 269 270 274 275 279 281 285 290 301 302 304 365 384 385
- Resolutions of the Conference of Delegates of the International Working Men's Association. Assembled at London from 17th to 23rd September 1871. (Circular issued by the General Council of the Association.) London 1871. 265 269 270 272 274 279 - 281 294 295 296 297 298 307 309 313 317 365 366 399 415 416
- Résolutions votées par la Conférence des délégués de l'Association internationale des travailleurs, réunie à Londres, du 17 au 23 septembre 1871. U: L'Égalité, od 19. novembra 1871. 293
- *Zavjera protiv Međunarodnog udruženja radnika. Izvještaj o radu Bakunjina i Alijanse socijalističke demokratije, napisan po nalogu Haškog kongresa. (Dela, tom 29, str. 260 - 380.)*
- Ein Complot gegen die Internationale Arbeiter-Association. Im Auftrage des Haager Congresses verfaßter Bericht über das Treiben Bakunin's und der Allianz der socialistischen Demokratie. Deutsche Ausgabe von »L' alliance de la démocratie socialiste et l'association internationale des travailleurs«. Uebersetzt von S. Kokosky. Braunschweig. 1874. 87 534
- L'Alliance de la démocratie socialiste et l'Association Internationale des Travailleurs. Rapport et documents publiés par ordre du Congrès International de la Haye. Londres-Hambourg 1873. 68 84 85 88 90 95 458 473 480 508 510 513 514 515 521 524 525 526 527 533-535 537 540 542 563 566

B. Spisak citiranih i pomenutih radova drugih autora

I. Dela i spisi

- Acollas, Émile, *Die Republik und die Gegenrevolution*. U: Der Volksstaat, od 1, 4, 8, 11, 15. i 25. maja 1872. 401
- An das französische Volk! An das deutsche Volk!* U: Der Volksstaat, od 31. avgusta 1870.
- *To the people of France and of Germany*. London 1870. 10 29 27 29 115 123 - 125 127 134
- Arndt, E[rnst] M[oritz], *Lieder für Teutsche*. 1812. 117
- Associazione Internazionale dei Lavoratori*. Federazione Italiana. Prima Conferenza. Risoluzione. [1872.] 452 454
- Association Internationale des Travailleurs. Déclaration de la Section française fédéraliste de 1871, siégeant à Londres*. Londres 1871. 334
- Bain, Alexander, *The emotions and the will*. 2. Ed. London 1865. 312
- *Logic*. P. 1 - 2. London 1870. 312

- *Mental and moral science*. P. 1 - 2. 2. Ed. London 1868. 312
- *On the study of karakter, inculding an estimate of phrenology*. London 1861. 312
- *The senses and the intellect*. 3. Ed. London 1868. 312
- Bakounine, Michel, *L'Empire knouto-germanique et la révolution sociale*. Genève 1871. 445
- (anonimno) *Lettres à un français sur la crise actuelle*. [Neuchâtel] 1870. 445
- *Messieurs...* [Lettre au »Journal de Genève«.] U: Journal de Genève, od 25. septembra 1873 (vidi i nap. 684). 535
- *Réponse du citoyen Bakounine*. Aux compagnons rédacteurs du »Bulletin de la Fédération jurassienne«. U: Bulletin de la Fédération jurassienne de l'Association internationale des travailleurs, od 15. juna 1872 (vidi i nap. 548). 436
- Bakunin, Michael, *Aufruf an die Slaven. Von einem russischen Patrioten*. Koethen 1848. 121
- Бакунинъ, М[ихаил] А[лександрович]: *Русскимъ, польскимъ и всемъ славянскимъ братьямъ*. U: Колоколь od 15. februara 1862. 121
- Bebel, August, *Reichstagsreden*. Leipzig 1871.
- *Unsere Ziele*. Eine streitschrift gegen die »Demokratische Korrespondenz«. Separatabdr. aus dem »Volksstaate«. 2. Aufl. Leipzig 1871. 227
- Becker, Bernhard, *Enthüllungen über das tragische Lebensende Ferdinand Lassalle's*. Auf Grund authentischer Belege dargestellt. 2. Aufl. Schleiz 1868. 250
- *Geschichte der Arbeiter-Agitation Ferdinand Lassalle's. Nach authentischen Aktenstücken*. Braunschweig 1874. 558
- *Zur Geschichte des Preussischen Regierungssozia*. U: Der Volksstaat od 12. augusta 1871. 241
- [Becker, Johann Philipp,] *Der Völkerrkrieg*. U: Der Vorbote, od jula 1870. 120
- Beesly, E[dward] Sp[encer], *The International Working Men's Association*. U: The Fortnightly Review, od 1. novembra 1870. 144 151 172
- *On the Paris Revolution*. U: The Bee-Hive, od 25. marta, 1, 15. i 22. aprila, 20. i 27. maja, 3. i 10. juna 1871. 207
- *A word for France: Addressed to the workmen of London*. London, sept. 1870 135
- Блель, И[ван] Д[митриевич], *Обзоръ историческаго развитія оельской общины въ Россин, соч. Б. Чичерина И:* Русская беседа, Nr. 1 Moskau 1856. 506
- Benedix, Roderich, *Die Shakespearomanie*. Zur Abwehr. Stuttgart 1873. 94 95
- Bergeret, J[ules-Victor], *Le 18 mars*. London-Bruxelles 1871. 605
- Berneville, Alexis, *L'Infamie humaine*. U: Qui Vive!, od novembra do decembra 1871. 304
- Blanc, Louis, *Histoire de la révolution de 1848*. T. 2. Paris 1870. 588
- Blind, Karl, *The result of French designs upon Germany*. U: The Fortnightly Review, od 1. januara 1871. 170

- Block, Maurice, *Les théoriciens du socialisme en Allemagne*. U: Journal des Économistes. T. 27. Paris 1872. 491
- [Borkheim, Sigismund,] *Russische Briefe*. VIII - XI. Michael Bakunin. U: Die Zukunft, od juna do novembra 1869. 122 433
- *Zur Erinnerung für die deutschen Mordspatrioten*. 1806 - 1807. Leipzig 1871 (vidi i nap. 289). 227
- Boruttai, [Karl], *Sozialismus und Kommunismus*. U: Der Volksstaat, od 1. i 4. novembra 1871. 287
- Bovio, Gennaro, *Una difesa dopo la morte*. U: La Libertà, od 5, 8, 12. i 15. jula 1871. 391
- *Via smarrita!* U: La Libertà, od 10. juna 1871. 391
- [Brentano, Lujo], *Wie Karl Marx citirt*. U: Concordia, od 7. marta 1872. 412
- Buckle, Henry Thomas, *History of civilization in England*. In 5 vol. Leipzig 1865. 234 246 253 258
- Butt, Isaac, *The Irish people and the Irish land; a letter to Lord Lifford*. Dublin/ London 1867. 363
- Cluseret, G[ustave-Paul], *L'Internationale et la dictature. Réponse à la brochure «Internationale et révolutions»*. U: L'Égalité, od 18. decembra 1872 (vidi i nap. 593). 486
- Conseil fédéraliste universel de l'Association Internationale des Travailleurs et des sociétés républicaines socialistes adhérentes*. London 1872. 414
- Cuno, Theodor, *Italienische Polizei-Willkür*. U: Der Volksstaat, od 24. aprila 1872. 393
- [Cuno, Theodor,] *Prepotenza*. U: Gazzettino Rosa, od 7. maja 1872. 393
- Чернышевский, Николай Гаврилович, *Дойоленія и примчанія на перву кн-иу політичской экономіи Джона Стюарта Милля*. И: Сочиненія н. Чернышевскаго Т. 3. Женева 1869. 161 209
- *Очерки изъ политической экономіи (по Миллю)* Исто, Т. 4. Genève & Bâle 1870. 209
- *Писма беск адреса*. Цюрих 1874. 86 450 480
- *Сочиненія Т. 4*. Genève Bâle 1870. 122 161
- Чичерин Б[орис] Н[иколаевич], *Обзоръ историческаго развитія Вельскои Общину въ Росіи I*. — U: Русскій Вѣстникъ, 1. Bd., Москва 1856. 506
- Dietzgen, J[oseph], *Die Religion der Sozial-Demokratie*. Drei Kanzelreden. Leipzig 1872. 227
- *Die Religion der Sozial-Demokratie. Ein Cyklus von Kanzelreden* U: Der Volksstaat, od 13, 17. i 20. avgusta 1870, 6. i 10. maja, 2. i 5. avgusta 1871. 227
- Duval, T[heodore] /Perret, H[enri] u. a., *Compagnons, notre Association traverse...* [Genève 1873.] 85 532 537 538
- [Eccarius, Johann Georg,] *An English International Congress*. U: The Times, od 28. januara 1873. 495

- Elcho, [Francis], *To the Editor of the Times*. U: The Times, od 22. avgusta 1870. 42
- Favre, Jules, [Zirkular an die diplomatischen Vertreter der Republik vom 6. juni 1871.] U: Le Temps, Paris, od 9. juna 1871. 214 577
- Флеровский. Н. *Положеіе рабочаго класса въ Россіи*. С. — Петербург 1869. 161
- [Forbes, Archibald,] *The opening of the Strasburg university*. U: The Daily News, od 7. maja 1872. 402
- Frankel, Leo, *Ein belauschtes Zwiegespräch*. VIII. U: Volkswille, od 2. aprila 1870 (vidi i nap. 5) 6
- *Ein offenes Wort an Herrn W. Liebknecht*. U: Neuer Social-Demokrat, od 1. i 3. decembra 1871 (vidi i nap. 399) 315
- Freiligrath, Ferdinand, *An Joseph Weydemeyer*. I. London, den 16. Januar 1852 (vidi i nap. 238). U: Morgenblatt für gebildete Leser, od 7. marta 1852. 188
- *An Wolfgang im Felde*. 45 47
- *Наша, Germania!* 42 161
- Geffcken, F[riedrich] Heinrich, *Das deutsche Reich und die Bankfrage*. Hamburg 1873. 91
- Goegg, Amand, *Erklärung an die Redaktion des «Schwäbischen Mercur»*. U: Der Volksstaat, od 9. avgusta 1871. 241 250
- Goethe, Johann Wolfgang von, *Wilhelm Meisters Lehrjahre*. 188
- Головачев, А. А., *Десяты лѣтъ реформы 1871 - 1861*. Санкт - Петербургъ 1872. 172 490
- Grimm, [Friedrich Melchior Frhr. v.], *Correspondance littéraire, philosophique et critique de Grimm et de Diderot, depuis 1753 jusqu'en 1790*. Nouv. éd. T. 7. 1770 - 1772. Paris 1829. 549
- *Correspondence littéraire, philosophique et critique de Grimm et de Diderot depuis 1753 jusqu'en 1790*. Nouv. éd. T. 11. Paris 1830 (vidi i nap. 695). 547
- Hales, [John], *Conseil Fédéral Anglais*. Londres, 21 octobre 1872. U: L'Internationale, od 27. oktobra 1872 (vidi i nap. 585). 467
- Harrison, Frederic, *To the Editor of the «Times»*. U: The Times, od 26. februara 1872. 360
- Haxthausen, Aug [ust] von, *Ueber den Ursprung und die Grundlagen der Verfassung in den ehemals slavischen Ländern Deutschlands im Allgemeinen und des Herzogthums Pommern im Besonderen*. Berlin 1842. 169 187
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich, *Encyclopädie der philosophischen Wissenschaften im Grundrisse*. Hrsg. von Leopold von Henning. Th. 1. Die Logik. U: Werke. Vollst. Ausg. durch einen Verein von Freunden des Verewigten. Bd. 6. Berlin 1840. 111
- *Phänomenologie des Geistes*. Hrsg. von Johann Schulze. Isto, Bd. 2. Berlin 1832. 518
- *Wissenschaft der Logik*. Hrsg. von Leopold von Henning. Isto, Bd. 3 - 5. Berlin 1833 - 1834. 111

Heine, Heinrich, *Die Grenadiere*. U: Buch der Lieder. 46

— *Disputation* (vidi i nap. 126). 91

Der Hochverraths-Process gegen Oberwinder, Andr. Scheu, Most Papst, Hecker, Perrin, Schoenfelder, Berka, Schaeffner, Pfeiffer, Dorsch, Eichinger, Gehrke und Baudisch. Verhandelt vor dem K. K. Landesgerichte in Wien, begonnen am 4. Juli 1870. Nach Stenographischen Berichten bearb. und hrsg. von Heinrich Scheu. Wien 1870. 281

Horatius Flaccus Q[uintus], *Satiren*. Kritisch berichtet uebers. und erl. von C. Kirchner. 1. Th., Stralsund 1829. 419

Hugo, Victor, *Aux allemands. Paris, 9. septembre 1870*. U: Le Rappel, od 10. septembra 1870. 57

Huxley [Thomas Henry], *On the Hypothesis that animals are automats, and its history. Address at the British Association*. U: Nature, T. 10, od 3. septembra 1874. 111

Internationale et révolution. A propos du congrès de la Haye par des réfugiés de la Commune, ex-membres du Conseil Général de l'Internationale. Londres, 1872 (vidi i nap. 593). 470 476

Я[коби], П. [и Заицев, В. А.], *О положеніи рабочихъ въ западной Европѣ съ обществено-гигиенической точки зрѣнія*. U: Архивъ судебной медицины и общественной гигиены. Книжка 3. С. — Петербургъ 1870. 161

Jeannerod, Georges, *La guerre*. Correspondances particulières du «Temps». U: Le Temps, od 7. avgusta 1870. 32

[Кауфманъ, Илларионъ Игнатьевич], *Точка зрѣнія политикоэкономической критики у Карла Маркса*. U: Вѣстникъ Европы... Т. 3. Санктпетербургъ 1872. 450

Kellogg, Edward, *A new monetary system; the only means of securing the respective rights of labor and property, and of protecting the public from financial revulsions*. 4. Ausg. New York 1868. 132 162 196

Kohlrausch, Fr[iedrich], *Kurze Darstellung der deutschen Geschichte für Volksschulen*. Elberfeld 1822. 45

Lafargue, Paul, *A los internacionales de la región Española*. Madrid 1872. 446

— (anonimno) *Apertura del segundo congreso obrero de la región Española*. U: La Emancipación, od 13. aprila 1872. 401

— *Aux citoyens rédacteurs du «Buletin de la Fédération jurassienne»*. Madrid, 17 mai 1872. U: L'Égalité, od 1. juna 1872. 411

— (anonimno) *Congrès de Saragosse* (Correspondance particulière de la «Liberté»). U: La Liberté, Brüssel, od 5. maja 1872. 401 404 411

— *As Spanien*. (Fortsetzung des Berichts über den Kongreß zu Saragossa, nach der Brüsseler «Liberté».) U: Der Volksstaat, od 22. maja 1872. 401 404 411

— (anonimno) *Espagne*. (Correspondance particulière de la «Liberté».) U: La Liberté, Brüssel, od 28. aprila 1872. 401

- [Lafargue, Paul.] *Aus Spanien*. (Einer Originalkorrespondenz der Brüsseler «Liberté» entlehnt.) U: Der Volksstaat, od 4. maja 1872. 401
- Lassalle, Ferdinand, *Herr Bastiat-Schulze von Delitzsch, der ökonomische Julian*, oder: Capital und Arbeit. Berlin 1864. 434
- [Лавров, П. Л.], *Русской социальнo-революционной молодежи*. По поводу брошюры: Задачи революционной пропаганды в России. Лондонъ 1874. 570
- Lecky, William Edward Hartpole, *History of European morals from Augustus to Charlemagne*. In 2 vol. London 1869. 234
- *History of the rise and influence of the spirit of rationalism in Europe*. In 2 vol. London 1865. 234 246 253
- Liebknecht, Wilhelm, *The Leipzig Trial*. U: The Eastern Post, od 14. aprila 1872 (vidi i nap. 494). 396
- [Lettera a Stefanoni] Lipsia, 28 Decembre. U: Il Libero Pensiero, od 18. januara 1872. 353 613
- [Lincoln, Abraham.] *Mr. Lincoln and the international Working Men's Association*. U: The Times, od 6. februara 1865. 221
- Lissagaray, P[rosper-] O[livier], *Huit journées de mai derrière les barricades*. Bruxelles 1871. 605
- Lubbock, John, *The origin of civilisation and the primitive condition of man*. Mental and social condition of savages. London 1870. 234 246 253
- Maine, Henry Sumner, *Ancient Law; its connection with the early history of society and its relation to modern ideas*. red. London 1866. 234 246 253
- *Village-communities in the East and West*. Six lectures delivered at Oxford. London 1871. 234 246 253
- Marx, Jenny, *Brief an die Herausgeberin des «Woodhull & Claflin's Weekly»*. (Dela, tom 28, str. 535 - 543.)
- *To the Editor of Woodhull & Claflin's Weekly*. U: Woodhull & Claflin's Weekly od 21. oktobra 1871. 256 279
- Maxse, Frederick A[ugustus], *Our uncultivated lands*. U: The Fortnightly Review, od 1. avgusta 1870. 30
- Mazzini, Giuseppe, *Agli operai italiani*. U: La Roma del Popolo, od 13. jula 1871. 583 587 588 589
- *The Commune in Paris*. U: The Contemporary Review. T. 17 od juna 1871. 587
- *Documenti sull' Internazionale*. U: La Roma del Popolo, od 16. i 23. novembra i 7. decembra 1871. 314
- Meyer, R[udolph Hermann], *Der Emancipationskampf des vierten Standes*. 1. Bd. Berlin 1874. 539 551
- Montels, J., *Compagnons rédacteurs . . .* U: Bulletin de la Fédération jurassienne de l'Association internationale des travailleurs, od 10. novembra 1872. 477
- More (Morus), Thomas, *De optimo statu rei publicae deque nova insula Utopia*. Louvain 1516. 498 499
- [Mülberger, Arthur.] *Die Wohnungsfrage*. U: Der Volksstaat, od 3, 7, 10, 14. i 21. februara i 6. marta 1872. 402

- Mülberger, A[rthur], *Zur Wohnungsfrage* (Antwort an Friedrich Engels). U: Der Volksstaat, od 26. oktobra 1872. 484
- Oberwinder, Heinrich, *An die Arbeiterpartei in Oesterreich*. U: Volkswille, od 19. marta 1873. 509 510 524
- O'Connell, Daniel, *A memoir on Ireland native and saxon*. 2nd ed. Dublin and London 1869. 363
- Ogareff, Nicolas, Zaizev, Barthélemy; Ozeroff, Wladimir; Ross, A.; Holstein, Woldemar; Ralli, Zemphirin; Oelsnitz, Alexandre; Smirnoff, Walerian, *A la rédaction de la «Liberté»*. U: La Liberté, od 13. oktobra 1872. 490 491
- [Outine, Nikolai Issaakowitsch,] *Le fédéralisme ou la centralisation*. Voulons-nous la souveraineté républicaine ou la dictature monarchique? U: L'Égalité, od 7. maja 1872. 427
- Papiers et correspondance de la famille impériale*. Édition collationnée sur le texte de l'imprimerie nationale. T. 1 - 2. Paris, 1870, 1871. 172 185 187 195 201
- Perret, H[enri] /Duval, T[heodore] u. a., *Compagnons, notre Association traverse...* [Genève 1873.] 85 533 537 538
- Pertz, G[eorg] H[einrich], *Das Leben des Feldmarschalls Grafen Neithardt von Gneisenau*. Bd. 1 - 3. Berlin 1864, 1865, 1869. 152
- Prendergast, John P[atrick], *The Cromwellian settlement of Ireland*. London 1870. 363
- Programme et Règlement de l'Alliance internationale de la Démocratie Socialiste*. Genève [1868]. 292 341 508
- Report of the Bureau of Statistics of Labor, embracing the account of its operations and inquiries from August 2 1869, to March 1 1870, inclusive*. Boston 1870 (vidi i nap. 173). 131 133
- Reuter, Fritz, *Ut mine Stromtid*. 214
- Rigault, Raoul, *Les agents secrets*. U: La Patrie en danger, od 11. novembra 1870. 304
- [Rösler, Hermann Karl Friedrich,] *Karl Marx. Das Capital*. Kritik der politischen Oekonomie. Erster Band: Der Produktionsprozess des Capitals. Hamburg Otto Meissner, 1867. U: Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik. Hrsg. von Bruno Hildebrand. Bd. 12, Jena 1869. 6 9
- Sacaze, François, *Rapport fait au nom de la Commission chargée d'examiner le projet de loi ayant pour objet d'établir des peines contre les affiliés à l'Association internationale des travailleurs*. U: Annales de l'Assemblée nationale. Compte-rendu in extenso des Séances. Annexes. T. 7. Paris 1872 (vidi i nap. 481). 384
- Sainte-Beuve, C[harles-] A[ugustin], *Chateaubriand et son groupe littéraire sous l'Empire*. T. 1 - 2. Paris 1861. 89
- Sax, Emil, *Die Wohnungszustände der arbeitenden Classen und ihre Reform*. Wien 1869. 434
- Schäffle, Albert Eberh[ard] Friedr[ich], *Kapitalismus und Socialismus mit besonderer Rücksicht auf Geschäfts- und Vermögensformen*. Tübingen 1870. 54 56 59

- Schenck, Heinrich, und Christian Winand, *Zur Abwehr ungerechter Verleumdung*. U: Neuer Social-Demokrat, od 7. januara 1872. 331 353
- Scheu, Andreas, *An die sozialdemokratische Partei Oesterreichs*. U: Der Volksstaat, od 15. marta 1873. 509 524
- Scheu, Andreas, *Das Programm der österreichischen Arbeiterpartei*. U: Der Volksstaat, od 16. jula 1873. 524
- Schneider, Joseph, *And die Socialdemokraten Deutschlands*. U: Neuer Social-Demokrat, od 3. decembra 1871. 315 353
- S[chromm], C[ari] A[ugust], *Der Tauschwerth*. U: Der Volksstaat, od 12. oktobra 1872. 484
- Schwitzguébel, Adhémar, *Au Conseil général de l'Internationale, à Londres*. U: Bulletin de la Fédération jurassienne de l'Association internationale des travailleurs, od 27. jula 1872. 448
- Senior, Nassau William, *Letters on the factor act, as it affects the cotton manufacture . . . To wich are appended, a letter to Mr. Senior from Leonard Horner, and minutes of a conversation between Mr. Edmund Ashworth, Mr. Thomson and Mr. Senior*. London 1837. 277
- Serraillier, A[uguste], *Monsieur le Rédacteur . . .* U: Courrier de l'Europe, od 18. marta 1871. 177
- *Monsieur le Rédacteur de la «Liberté»*. U: La Liberté, od 1. aprila i 8. juna 1873. 515
- Shakespeare, William, *Heinrich IV*. 42
- *The merry Wives of Windsor*. 9 4
- *Two Gentlemen of Verona* (vidi i nap. 132). 94
- *Romeo und Julia*. 117
- Жуковский, Ю, *Карль Марсь и еіо кнѣа о кайиіталѣ*. U: Бѣстникъ Европы, Но. 9, 1877. 480
- Sicard, A., *Aux citoyen Vermersch*. U: Qui Vive!, od 23. novembra 1871. 304
- Зиберь, Н[иколай Иванович], *Теорія цѣнности и кайиітала Д. Рикардо въ связи съ изднѣицими дойолнеіями и разъяснениями*. Опстьъ критико — экономическаго изслѣдованиа. Кіевъ 1871. 480 490
- Sismondi, J[ean] -C[harles] -L[éonard] Simonde de, *Tableau de l'agriculture toscane*. [Genf 1801.] 578
- Скребицкій, Александр, *Кресіянское дѣло въ царствованіе императора Александра*. Материалы для исторіи освобожденія крестьянъ. Т. 1—4. Боннъ на Рейнъ 1862—1868. 490
- Spencer, Herbert, *First principles*, London 1862. 312
- *The principles of psycholgy*. London 1855. 312
- Stenographische Berichte über die Verhandlungen des Reichstages des Norddeutschen Bundes. I. Legislatur-Periode* (II. Außerordentliche Session 1870). Von der Eröffnungs-Sitzung am 24. November und der Ersten bis zur Zwölften Sitzung am 10. Dezember 1870, nebst den dazu gehörenden Anlagen von Nummer 1 bis 33. Berlin, 1870. 173 184
- Strauß, David Friedrich, *Der alte und der neue Glaube*. Ein Bekenntniß. Leipzig 1872. 76
- *An Ernst Renan*. U: Allgemeine Zeitung, Augsburg, od 18. avgusta 1870 (Beilage) (vidi i nap. 64). 45

- Sybel, H[einrich von], *Die Lehren des heutigen Socialismus und Kommunismus*. U: Kölnische Zeitung, od 29. i 30. marta, 2, 3, 4. i 5. aprila 1872. 484
- Tridon, [Edme-Marie-] G[ustave], *La Commune révolutionnaire de Paris*. U: La Cigale, od 19. jula 1868. 197
- Tylor, Edward B[urnett], *Primitive culture: researches into the development of mythology, philosophy, religion, art, and custom*. In two volumes. London 1871. 234 246 253
- Tyndall, John, *Inaugural Address*. U: Nature, od 20. avgusta 1874. 111
- Vogt, C[arl], *An die Redaktion des Schweizer Handels-Couriers*. U: Der Volksstaat, od 3. maja 1871. 201
- *Politische Briefe an Friedrich Kolb*. Biel 1870. 201
- Wagner, Adolph, *Die Abschaffung des privaten Grundeigentums*. Leipzig 1870. 506
- Wilhelm [I.], *Der Königin Augusta in Berlin*. U: Königlich Preußischer Staats-Anzeiger, od 7. septembra 1870. 2. Ausg. 57
- Wutke, [Johann Karl] H[einrich], *Geschichte der Schrift u. d. Schrifttums von den rohen Anfängen d. Schreibens in der Tatuig. bis zur Legg. elektromagnet. Drähte*. Erster Band, Die Entstehung der Schrift, die verschiedenen Schriftsysteme u. das Schrifttum der nicht alfabetarisch schreib. Völker. Leipzig 1872. 423 424

II. Dokumenti Međunarodnog udruženja radnika¹⁾

Ženevski kongres MUR 1866.

- Administrative Regulations, U: Rules of the International Working Men's Association. Founded September 28th, 1864, London [1867] 439 590
- Congrès ouvrier de l'Association Internationale des Travailleurs, tenu à Genève du 3 au 8 septembre 1866. Genève, 1866. 357 439
- The International Working Men's Association. Resolutions of the Congress of Geneva, 1866, and the Congress of Brussels, 1868. London [1869]. 221 388 579 583
- Règlement. U: Congrès ouvrier de l'Association Internationale de Travailleurs tenu à Genève du 3 au 8 septembre 1866. Genève, 1866. 357 386 463
- Statuten und Reglement der Internationalen Arbeiterassoziation, angenommen auf der Sitzung des Genfer Kongresses vom 5. September 1866. (*Dela*, tom 27, str. 430 - 433.)
- Association Internationale des Travailleurs. Statuts et règlements. Londres, 1866. 121 158 160 225 576 579 583 - 587

¹⁾ Dokumenta Međunarodnog udruženja radnika koja su napisali Marx i Engels vidi u Spisku citiranih i pomenutih dela i članaka Marxa i Engelsa.

Lozanski kongres MUR 1867.

- Procès-verbaux du congrès de l'Association Internationale des Travailleurs réuni à Lausanne du 2 au 8 septembre 1867. Chaux-de-Fonds 1867. 387

Briselski kongres MUR 1868.

- The International Working Men's Association. Resolutions of the Congress of Geneva, 1866, and the Congress of Brussels, 1868. London [1869]. 221 388

Bazelski kongres MUR 1869.

- Association Internationale des Travailleurs. Compte-rendu du IVe Congrès International, tenu à Bâle, en septembre 1869. Bruxelles 1869. 327
- Report of the fourth annual Congress of the International Working Men's Association, held at Basle in Switzerland. From the 6th to the 11th september 1869. London [1869]. 388
- Résolutions administratives votées par le Congrès de Bâle. U: Association Internationale des Travailleurs. Compte-rendu du IVe Congrès International, tenu à Bâle, en septembre 1869. Bruxelles 1869. 319 - 321 322 327 328 330 341 346 357 383 388 389 439 601

Address of the General Council. To the federations, affiliated societies, sections and all members of the International Working Men's Association. New York, Oktober 2ta 1872. U: The International Herald, od 23. novembra 1872. 470 481 487 488

Asociacion Internacional de los Trabajadores. Acuerdos tomados por el segundo Congreso Obrero de la región Española, celebrado en Zaragoza del 4 al 11 de abril de 1872. 411

Asociación Internacional de los Trabajadores. Federacinó Regional Española. Circular reservada. Valencia, 7 de julio de 1872. 454

Asociacion Internacional de los Trabajadores. Nueva Federaci6n Madrileña. Circular. Madrid, 22 de julio de 1872. U: La Emancipaci6n, od 27. jula 1872. 448

Beschluß des Generalrats über das Zentralkomitee der Sektionen der Internationalen Arbeiterassoziation in den Vereinigten Staaten von Amerika. (Dela, tom 28. str. 534.) 274

To the branches, sections, and members of the British Federation of the International Working Men's Association. London 1872 (vidi i nap. 625). 482 486

Brief an das »Echo de Verviers«. (Dela, tom 27, str. 422 - 429.)

- L'Association Internationale des Travailleurs. U: L'Echo de Verviers, od 20. februara 1866. 587

Circulaire à toutes les fédérations de l'Association Internationale des Travailleurs. Genève, 1871. U: La Révolution Sociale, od 14. decembra 1871. 305 319 320 322 326 - 329 332 336 342 343 347 357 358 365

Au Congrès régional belge. New York, le 1er décembre 1872. 488

Conseil Général de l'Association internationale des travailleurs à la fédération jurassienne. New York, 5 Janvier 1873. U: Bulletin de la Fédération jurassienne de l'Association Internationale des travailleurs, od 15. februara 1873. 488

Consejo General. A los miembros de la Asociación en España. Nueva York, 20 de noviembre de 1872. U: La Emancipaci6n, od 14. decembra 1872 (vidi i nap. 626). 482

Consejo General. Obreros españoles . . . Nueva York, 23 de febrero de 1873. U: La Emancipaci6n, od 18. marta 1873 (vidi i nap. 656 i 660). 504 507

- An das deutsche Volk! An die Sozialdemokraten Deutschlands! U: Der Volksstaat, od 11. septembra 1870 (vidi i nap. 69). 55
- General Council of the International Workingmen's Association.* To all Trade-Unions and Labour Societies. New York, January 26th, 1873. U: The International Herald, od 8. marta 1873. 503
- Generalrat der Internationalen Arbeiterassoziation.* Erklärung über die italienischen Sektionen der Internationale. (*Dela*, tom 29, str. 569/570.)
- Generalrath der Internationalen Arbeiterassoziation. U: Der Volksstaat, od 25. juna 1873. 504 512
- Der Generalrat der Internationalen Arbeiterassoziation an alle Mitglieder derselben.* (*Dela*, tom 29, str. 569.)
- Der Generalrath der Internationalen Arbeiterassoziation an alle Mitglieder derselben. U: *Der Volksstaat*, od 25. juna 1873. 504 512
- Internationale Arbeiterassoziation.* Das Zentralkomitee der Sektionsgruppe deutscher Sprache an den Generalrat in London. Genf, den 7. August 1870. 128
- Die Landesversammlung der Sächsischen Social-Demokraten.* Beschlüsse. U: Der Volksstaat, od 10. januara 1872. 330 613
- Manifest des Ausschusses der social-demokratischen Arbeiterpartei.* An alle deutschen Arbeiter! Braunschweig 1870 (Flugblatt) und u: Der Volksstaat, od 11. septembra 1870. 53 55 57 137 140
- Manifeste aux Sections de l'Internationale.* U: La Solidarité, Beilage, od 5. septembra 1870. 138
- An alle Mitglieder der Internationalen Arbeiter-Assoziation.* Beschluß des Generalrats vom 26. Januar 1873. (*Dela*, tom 29, str. 567/568.)
- An alle Mitglieder der internationalen Arbeiter-Assoziation. Beschluß des Generalrats vom 26. Januar 1873. U: Der Volksstaat, od 29. marta 1873. 487 495 496 497 503 507 511 512
- La Nueva Federación Madrileña à todos las federaciones, secciones é individuos de la Asociación Internacional en España.* Madrid, 1 de noviembre de 1872. U: La Emancipación, od 9. novembra 1872. 470 471
- Au peuple allemand, à la démocratie socialiste de la nation allemande.* Paris [1870]. 48 50 137
- Polizeiterror in Irland.* Erklärung des Generalrats der Internationalen Arbeiterassoziation. (*Dela*, tom 29, str. 555/556.)
- Declaration by the General Council of the International Working Men's Association. Police Terrorism in Ireland. [London 1872.] 397
- Programm der sozialdemokratischen Arbeiterpartei.* U: Der Volksstaat, od 3. januara 1872. 343
- Proletarier aller Länder vereinigt Euch!* U: Der Volksstaat, od 20. jula 1870 (vidi i nap. 1). 5 15
- Rapport de la commission d'enquête sur la Société l'Alliance secrète.* U: La Liberté, Brüssel, od 20. oktobra 1872. 479 501
- Rapport du Comité fédéral romand siégeant à St.-Imier-Sonvillier, présenté au Congrès régional de la fédération romande de l'Internationale tenu à Sonvillier, le 12 novembre 1871.* U: La Révolution Sociale, od 23. novembra 1871. 326 329

Réponse du Comité fédéral romand à la «Circulaire des 16 signataires, membres du Congrès de Sonvillier. U: L'Égalité, od 24. decembra 1871. 319 326 328 335 336 343

Résolution de l'Assemblée générale de la Fédération genevoise concernant la Conférence de Londres. U: L'Égalité, od 7. decembra 1871. 319 335 340 347

Résolutions de quatrième Congrès romand tenu à Vevey, les 2 et 3 juin 1872. Quatrième résolution. Contre la suppression du Conseil Général. U: L'Égalité, od 13 juna 1872. 431

Résolutions du Congrès anti-autoritaire international tenu à Saint-Imier le 15 septembre 1872 par les délégués des Fédérations et Sections italiennes, françaises, espagnoles, américaines et jurassiennes. [1872.] 470 471

Rules of the International Working Men's Association. Founded September 28th, 1864. London [1867]. 221 252

Aux travailleurs allemand! U: L'Internationale, od 26. septembra 1870. 60

III. Periodika

L'Avenir Liberal, od 4. septembra 1871. 66

Bulletin de la Fédération jurassienne de l'Association internationale des travailleurs, od 10. maja 1872. 410 425 427 429

— od 15. juna 1872 (vidi i nap. 545). 434

— od 15. septembra i 1. oktobra 1872 (vidi i nap. 572). 457

The Daily News, od 13. decembra 1870. 151

— od 15. juna 1871. 215 216

— od 9. aprila 1872. News from Berlin. 397

— od 14. avgusta 1874. 561

The Daily Telegraph, od 17. juna 1871. 215

Deutsche Allgemeine Zeitung, od 24. decembra 1871. Die Internationale. 322 608

The Eastern Post, od 11. novembra 1871. 309

— od 8. jula 1871. 578 581

— od 29. jula 1871. 588

— od 19. novembra 1871. 309

— od 26. novembra 1871. 309

— od 9. decembra 1871. 377

— od 23. decembra 1871. 610

— od 24. decembra 1871. 317 319 327

— od 30. decembra 1871. 320

— od 24. februara 1872. 364

L'Égalité, od 13. juna 1872 (vidi i nap. 541). 431

La Emancipación, od 27. novembra 1871. La politica de la Internationale. 313 317

— od 25. decembra 1871. 319

— od 1. januara 1872. 319

— od 7. januara 1872. 319

— od 14. januara 1872. 330 332 335

— od 6. aprila 1872. 431

— od 8. i 15. juna 1872. El projecto belga de estatutos generales. 426 431

- od 22. juna 1872. La burguesia y la Internacional en los Estados-Unidos (vidi i nap. 547). 435
- od 26. oktobra 1872. Los medios de la Alianza (vidi i nap. 599). 472
- od 7. decembra 1872. El Manifiesto del Partido comunista ante los sáblios de la Alianza. 476 481
- The Evening Standard*, od 14. juna 1871. 215
- od 13. avgusta 1874. 561
- The Examiner*, od 2. septembra 1871. 248
- La Federación*, od 19. novembra 1871. 313 314
- od 3. decembra 1871. 313
- Gazzettino Rosa*, od 22. aprila 1871. Società Democratica Internazionale di Firenze ai cittadini della Comune di Parigi. Firenze, 12. aprila 1871. 579
- od 28. decembra 1871. Movimento operaio. 327
- The Graphic*, od 17. juna 1871. Chronicle. 215
- L'Internationale*, od 31. decembra 1871. Congrès ouvrier belge des 24 et 25 décembre. 323 330 343
- od 26. maja 1872. Congrès ouvrier belge des 19 et 20 mai. 418 421 425 431 435
- od 21. jula 1872. Congrès ouvrier belge. 448
- od 29. decembra 1872. Congrès ouvrier belge des 25 et 26 décembre. 487
- od 23. novembra 1873. 92
- od 30. novembra 1873. 92
- The International Herald*, od 16. novembra 1872 (vidi i nap. 600) 470 472
- od 8. marta 1873. To all Trades-Unions and Labor-Societies. 503
- Journal de St.-Petersbourg*, od 17. septembra 1870. 145 146
- Journal officiel de la République française*, od 29. januara 1871. Convention entre M. le comte de Bismarck, chancelier de la confédération germanique, stipulant au nom de S. M. l'Empereur d'Allemagne, roi de Prusse, et M. Jules Favre, ministre des affaires étrangères du Gouvernement de la défense nationale, munis de pouvoirs réguliers. 163 164
- Il Libero Pensiero*, od 2. novembra 1871. Statute della Società Universale dei Razionalisti. 353
- od 4. i 25. januara 1872. L'Internazionale il Consiglio supremo di Londra. 353 613
- The Manchester Guardian*, od 22. jula 1870. Meeting of Germans in Manchester. 9
- National-Zeitung*, od 30. jula 1871. Die Internationale. 61
- Neuer Social-Demokrat*, od 1. decembra 1871. 353
- od 3. decembra 1871. 353
- od 6. decembra 1871. 315 353
- od 8. decembra 1871. 315 353
- od 10. decembra 1871. Politische Uebersicht. 315
- od 27. aprila 1873. Internationale Arbeiterassoziation (vidi i nap. 665). 510
- The New York Herald*, od 3. avgusta 1871. The International in America. 242
- Новое Время* od 23. aprila 1872. 413
- The Pall Mall Gazette*, od 2. avgusta 1870. 23
- od 9. avgusta 1870. England's Position. 31 130
- od 10. avgusta 1870. Affairs in Paris. Prospects of revolution. 31
- od 15. septembra 1870. 143 144

- od 16. septembra 1870. 143 144
- od 17. juna 1871. 215
- Paris-Journal*, od 14. marta 1871. Le grand chef de l'Internationale. 177 178 179 185
- od 19. marta 1871. Lettre du grand chef de l'Internationale. 177 178 179 185
- O Pensamento Social*, od februara 1872. 377 381
- od marta 1872. 377
- Le Petit Journal*, od 25. marta 1871. Papiers et correspondance de la famille impériale. 201 203
- od 5. aprila 1871. 184
- La Plebe*, od 17. novembra 1872. 481
- od 26. oktobra 1872. D'imminente pubblicazione. 468
- The Public Opinion*, od 19. avgusta 1871. A German view of the Internationale. 61
- Qui Vive!*, od 8. i 9. oktobra 1871. Association internationale des travailleurs. Section française à Londres de 1871. Statuts. 303 315 335 365
- od 16. novembra 1871. 293
- od 19/20. novembra 1871. Protestation. 293 304 315
- Le Rappel*, od 1. avgusta 1870. 23 123
- La Révolution Sociale*, od 23. novembra 1871. Bulletin de l'extérieur. Espagne. 313 316
- od 30. novembra 1871. 316
- od 7. decembra 1871. 316
- Reynolds's Newspaper, od 31. jula 1870. 18
- Socialisten*, od 4. novembra 1871. 377
- La Solidarité*, od 23. jula 1870. 24 126
- The Spectator*, od 17. juna 1871. 215
- C. - Петербургскія вѣдомости od 3 (15.) jula do 31. avgusta (12. septembra) 1871. 266
- The Standard*, od 19. juna 1871. 215
- Die Tagwacht*, od 6. januara 1872. Die Internationale. 335
- od 6. januara 1872. Belgien 330
- od 7. juna 1873. Der Kongress in Olten und die Gewerkschaftsbewegung der Schweiz. 515
- The Times*, od 17. aprila 1863. 396
- od 6. februara 1865. Mr. Lincoln and the International Working Men's Association. 221
- od 6, 7, 9, 10. i 11. septembra 1867. International Working Men's congress. (From a correspondent.) Lausanne sept. 2. 415
- od 25. jula 1870. Proposed treaty between France and Prussia. 12
- od 3. avgusta 1870. The war. 20
- od 16. septembra 1870. The Emperor Napoleon. 143
- od 19. septembra 1870. Russia. 146
- od 2. februara 1871. The German Terms if peace. 164 165
- od 22. marta 1871. The International Association. 177 179
- od 19. juna 1871. 215
- od 21. juna 1871. 215
- od 30. avgusta 1871. A new Socialist Programme. 248
- od 27. oktobra 1871. The International Working Men's Association. 271

- od 15. avgusta 1872. The International. 451.
- od 10, 11, 14 - 16. septembra 1874. The seventh International Working Men's congress. 110 564

Der Volksstaat, od 16. jula 1870. Politische Uebersicht. 7 10 15

- od 20. jula 1870. Proletarier aller Länder vereinigt Euch! 15
- od 23. jula 1870. 15 117
- od 27. jula 1870. 15
- od 30. jula 1870. 15
- od 7. septembra 1870. 145
- od 11. septembra 1870. An das deutsche Volk! An die Sozialdemokraten Deutschlands. 145
- od 14. septembra 1870. 145
- od 17. septembra 1870. 145
- od 21. septembra 1870. 145
- od 17. decembra 1870. 238 240
- od 11. januara 1871. Politische Uebersicht. 157
- od 15. aprila 1871. »Herr Vogt«. 185 187
- od 19. aprila 1871. 194
- od 5. avgusta 1871. 240
- od 9. septembra 1871. Zur Notiz. 252
- od 4. oktobra 1871. 184
- od 4. i 7. oktobra 1871. Politische Uebersicht. 600
- od 15. novembra 1871. 271
- od 16. decembra 1871. Ein Brief Garibaldi's. 285
- od 30. decembra 1871. Politische Uebersicht. 322 608
- od 7. januara 1872. 336
- od 10. januara 1872. Die Landesversammlung der Sächsischen Social-Demokraten. 336 343
- od 13. januara 1872. 330 336
- od 27. januara 1872. Die Gegner der Internationalen Arbeiterassoziation. 330 343
- od 3. februara 1872. 335
- od 11. maja 1872. 393
- od 7. i 21. decembra 1872. Der Wiederbeginn der Reformbewegung in England. I, II. 484
- od 18. decembra 1872. 481
- od 16. jula 1873. 524

Volkswille, od 18. septembra 1870. 145

Woodhull & Claflin's Weekly, od 4. maja 1872. Remarks. 417

- od 11. maja 1872. The Party of the people to secure and maintain human rights, to be inaugurated in the U. S., in May 1872. 418

Die Zukunft, od 12. septembra 1870. 55

C. Spisak pomenutih časopisa i listova

Allgemeine Wiener medicinische Zeitung [Opšti bečki medicinski list] — nedeljni časopis, izlazio od 1856. do 1915. u Beču. 109

Allgemeine Zeitung [Opšte novine] — konzervativni dnevni list koji je 1798. osnovao J. Fr. Cotta; izlazio od 1810. do 1882. u Augsburgu; uoči martovske revolucije 1848. list nemačke liberalne krupne buržoazije; pedesetih i šezdesetih godina podržavao je plan ujedinjenja Nemačke pod austrijskom hegemonijom. 15

L'Anticristo [Antihrist] — italijanski građansko-radikalni nedeljni list, izlazio 1872 u Torinu. 395

- Архив судбеной медицины и общественной гигиены* [Arhiv za sudsku medicinu i društvenu higijenu] — organ medicinskog departmana ministarstva unutrašnjih dela; izlazio od 1865. do 1871 jednom tromesečno u Petrogradu. 161
- Arbeiter-Zeitung* [Radničke novine] — organ američke sekcije i Međunarodnog udruživanja radnika; izlazio jednom nedeljno od februara 1873. do marta 1875. na nemačkom jeziku u Njujorku; objavljivao je između ostalog, izveštaje sa sednica Generalnog veća, dokumente MUR, kao i neke radove Marxa i Engelsa; sredinom 1874. udaljio se od Međunarodnog udruženja radnika. 495 505 509 513
- Asmodée* — holandski nedeljni list koji je izlazio u Amsterdamu. 150
- Augsburger* vidi *Allgemeine Zeitung*
- L'Avenir liberal* [Liberalna budućnost] — bonapartistički list, izlazio u Parizu; za vreme Pariske komune bio je zabranjen. 66
- The Bee-Hive* vidi *The Bee Hive Newspaper*
- The Bee-Hive Newspaper* vidi nap. 263. 58 207 484
- Der Beobachter* [Posmatrač] — dnevni list, izlazio pod ovim nazivom od 1833. u Štutgartu; šezdesetih godina bio je organ sitnoburžoaske demokratije s podnaslovom »Ein Volksblatt aus Schwaben«. 541
- Bulletin de la Fédération jurassienne de l'Association internationale des travailleurs* [Bilten Federacije Jurske oblasti Međunarodnog udruženja radnika] — organ švajcarskih anarhista; izlazio od 1872. do 1878. na francuskom jeziku u redakciji Jamesa Guihhaumea najpre dvaput mesečno, a od jula 1873. jedanput nedeljno. 305 410 433 463 467 477 513 538
- Bürger — und Bauernfreund* [Priatelj građana i seljaka] — socijaldemokratski dnevni list; izlazio je od 1870. do 1879. u redakciji Carla Hirscha u Krimitsu; 1879. bio je zabranjen. 217
- La Campana* [Borba] — nedeljni list koji je izlazio 1872. u Napulju; organ Bakunjinista. 375 394
- La Capitale* [Prestonica] — građansko-demokratski dnevni list; izlazio od 1870. u Rimu. 256
- The Commonwealth* [Republika] — engleski dnevni list, izlazio od februara 1866. do jula 1867. kao nastavak lista »Workmann's Advocate«. Marx je postigao da Johann Georg Eccarius bude naimenovan za glavnog urednika. Oportunističkim vodama tredjuniona ipak je pošlo za rukom, da suzbiju uticaj Markovih pristalica i da u aprilu 1866. nameste Georgea Odgera za glavnog urednika. Od septembra list je potpao pod uticaj radikalne buržoazije. 399
- Concordio. Zeitschrift für die Arbeiterfrage* [Sloga. Časopis za radnička pitanja] — organ nemačkih krupnih industrijalaca i katedarskih socijalista; izlazio od 1871. do 1876. u Berlinu. 396 412 437 444
- Courier* vidi *Manchester Courier*
- Le Courier de l'Europe* [Evropska ekspresna pošta] — monarhistički list; izlazio od 1872. u Parizu. 177
- Le Courier de France* [Ekspresna pošta Francuske] — monarhistički list; izlazio od 1872. u Parizu. 434
- Courier de la Gironde* [Ekspresna pošta Žironda] — reakcionarni list osnovan 1792. u Bordou. 178

- Le Courrier de Lyon* [Ekspresna pošta Liona] — građansko-republikanski dnevni list; izlazio od 1834. do 1939. 178
- The Daily News* [Dnevne novosti] — liberalni dnevni list, koji je pod ovim nazivom izlazio, od 1846. do 1930. u Londonu; organ industrijske buržoazije. 11 34 39 51 119 244 315 396 561
- The Daily Telegraph* [Dnevni telegraf] — dnevni list, izlazio od 1855. do 1937. u Londonu; najpre liberalne orijentacije, a od osamdesetih godina konzervativne; od 1937. spaja se sa listom »*The Morning Post*» i nosi naziv »*Daily Telegraph and Morning Post*«. 39 244
- Defense nationale* [Nacionalna odbrana] — levo-republikanski dnevni list; izlazio od 1870. do 1871. u Bordou u saradnji sa članovima Internacionale. 144 148
- Deutsche Allgemeine Zeitung* [Nemačke opštenovine] — izlazile u Lajpcigu od 1843. do 1879; do sredine 1848. konzervativne, a zatim liberalne orijentacije. 322
- Deutsch-Französische Jahrbücher* [Nemačko-francuski godišnjaci] — izdati na nemačkom jeziku u Parizu u redakciji Karla Marxa i Arnolda Rugea. Izišla je samo prva dupla sveska u februaru 1844. Tu su bili objavljeni razni radovi Marxa i Engelsa. 188 189 411
- Deutsche Post* vidi *Londoner Deutsche Post*
- Dundee Advertiser* [Glasnik Dandija] — škotski liberalni list, izlazio od 1801. do 1926; od 1861. svakodnevno. 66
- The Eastern Post* [Istočna pošta] — radnički list; izlazio od 1868. do 1873. jednom nedeljno u Londonu; od februara 1871. do juna 1872. organ Generalnog veća JAA. 184 207 258 271 272 295 320 323 324 326 353 359 364 365 373 378 396 397 401 410 418 429 514 523 614
- The Echo* [Eho] — građansko-liberalni list; izlazio od 1868. do 1907. u Londonu. 58 215 333
- L'Echo de Verviers* [Eho Vervijea] — belgijski građansko-demokratski dnevni list; izlazio od 1864. do 1866; glasonoša sitonburžoaskih elemenata francuske sekcije Internacionale u Londonu. 588
- L'Égalité* [Jednakost] — izlazio jednom nedeljno na francuskom jeziku od decembra 1868. do decembra 1872. u Ženevi; organ romanske federacije Međunarodnog udruženja radnika. Od novembra 1869. do januara 1870. pokušali su Bakunjin, Perron, Robin i dr. koji su bili ušli u redakciju, da zloupotrebe list za svoje napade protiv Generalnog veća; u januaru 1870. Romansko federalno veće je izvršilo promenu u redakciji i bakunjinisti su bili isključeni. Otada je list podržavao liniju Generalnog veća. 120 - 122 229 293 316 324 343 393 448 470 476 481 486 508 512
- L'Eguaglianza* [Jednakost] — nedeljni časopis, izlazio od jula 1871. do marta 1872. u Girgenti (Sicilija); organ sekcije Međunarodnog udruženja radnika u Girgenti. 339 392 395
- Elberfelder Zeitung* [Elberfeldske novine] — dnevni list, izlazio od 1834. do 1904; šezdesetih godina bio je organ liberalne buržoazije. 36 267
- La Emancipación* [Oslobodenje] — nedeljni list; izlazio od 1871. do 1873. u Madridu; organ madridske sekcije Međunarodnog udruženja radnika; od septembra 1871. do aprila 1872. organ Španskog federalnog veća; suzbijao je odlučno bakunjinizam u Španiji; 1872/73. objavio je pojedine glave iz »Bede filozofije«,

»Komunističkog manifesta« i »Kapitala«, kao i niz članaka Marxa i Engelsa. 306 320 330 332 336 365 373 375 401 402 446 448 463 467 470 471 473 476 479 481 486 488 504 507

The Engineer [Inženjer] — nedeljni list za nauku; izlazio od 1856. u Londonu. 545

The Evening Standard [Večernja zastava] — večernje izdanje lista »The Standard«, izlazio od 1857. do 1905. u Londonu. 561

The Examiner [Istraživač] — građansko-liberalni nedeljni list, izlazio je od 1808. do 1881. u Londonu. 248

The Farmer [Zemljoradnik] — engleski mesečni časopis, kasnije poljoprivredni nedeljni list, izlazio je od 1865. do 1889; od 1889. izlazi pod nazivom »*Farmer and Stock-Beed* (Breeder). 545

Il Fascio Operaio [Radničko udruženje] — italijanski nedeljni list; izlazio od 1871. do 1872. u Bolonji; organ bakunjinista. 395 430

La Federación [Federacija] — radnički nedeljni list; izlazio od avgusta 1869. do 1873. u Barseloni; organ tamošnje federacije Međunarodnog udruženja radnika; bio je pod uticajem bakunjinista. 193 306 313 395 463 503 538

Fédération Jurassienne vidi *Bulletin de la Fédération jurassienne. Felleisen* [Ranac] — nedeljni časopis koji je izlazio od 1862. do 1874. u Cirihi i Ženevi; organ centralizovanih nemačkih udruženja radnika u Švajcarskoj; bio blizak Internacionalni u avgustu 1868. i objavio materijale o njegovoj delatnosti. 158

Ficciano [Cunjalo] — republikanski satirični dnevni list; izlazio od 1868. do 1872. u Parizu; organ levih macinista. 342

Le Figaro [Figaro] — konzervativni list, izlazi od 1826. u Parizu; održavao je veze sa vladom Drugog carstva. 237 562 593 602 604

The Fortnightly Review [Dvonedeljni pregled] — mesečni časopis za pitanja istorije, filozofije i književnosti; pod ovim imenom izlazio od maja 1865. do juna 1934, a od 1934. do 1954. kao »*Fortnightly*« u Londonu; osnovala ga jedna grupa građanskih radikala. 170 172

Frankfurter Zeitung und Handelsblatt [Frankfurtske novine i trgovački list] — sitno-buržoasko-demokratski dnevni list, koji je osnovao L. Sonnemann; izlazio od 1856 (od 1866. pod ovim imenom) do 1943. u Frankfurtu. 23 123 536 551

Freie Presse vidi *Neue Freie Presse*

Gardener's Chronicle vidi *The Gardener's Chronicle and Agricultural Gazette*.

The Gardener's Chronicle and Agricultural Gazette [Povrtlarska hronika i poljoprivredni list] — poljoprivredni nedeljni časopis; izlazio od 1841. u Londonu. 543 546

Le Gaulois [Gal] — konzervativno-monarhistički dnevni list; izlazio od 1867. do 1929. u Parizu; organ krupne buržoazije i plemstva. 185

La Gazette de Bruxelles [Briselske novine] — francuski liberalni dnevni list koji je izlazio u Briselu. 110

Gazette de Tribunaux [Sudske novine] — konzervativni dnevni list; izlazio od 1825. do 1935. u Parizu. 234 237 246 258 311 333.

Gazzettino Rosa [Crvene novine] — dnevni list koji je izlazio od 1867. do 1873. u Milanu; organ levih macinista, branio 187/1872. Parisku komunu, objavljivao

izveštaje i dokumente Internacionale; 1872. dospelo pod uticaj bakunjinista. 266 284 341 394 395

The Graphic [Grafika] — ilustrovani nedeljni časopis građansko-liberalne orijentacije; izlazio od decembra 1869. do aprila 1932. u Londonu. 215

Herald vidi *The New York Herald*

The Illustrated London News [Ilustrovane londonske novosti] — nedeljni list koji izlazi od 1842. 24 605 612

L'Illustration [Ilustracija] — literarno-umetnički nedeljni list, izlazio je od 1843. do 1935. u Parizu. 605 612

Illustrirte Zeitung [Ilustrovani list] — nedeljni list, izlazio je od 1843. do 1944. u Lajpcigu; zastupao je sredinom 19. veka umereno liberalni pravac. 605 612

La Ilustración Española y Americana [Španski i američki ilustrovani list] — časopis koji izlazi u Madridu od 1869. triput mesečno. 605 612

L'International [Internacionalist] — dnevni list na francuskom jeziku koji je od 1863. do 1871. izlazio u Londonu; glasonoša francuske vlade. 61

L'Internationale [Internacionala] — nedeljni list koji je izdavan od januara 1869. do decembra 1878. u Briselu u tesnoj saradnji sa Césarom De Paepeom; organ belgijske sekcije Međunarodnog udruženja radnika. 137 421 452 467 513 514 538

The International Herald [Međunarodni glasnik] — nedeljni list; izlazio od marta 1872. do oktobra 1873. u Londonu; od maja 1872. do maja 1873. (sa prekidima) bio je organ Britanskog federalnog veća Međunarodnog udruženja radnika; objavljivao je izveštaje sa sednice Generalnog veća i Britanskog federalnog veća, dokumente MUR i članke Marxa i Engelsa. Pošto se izdavač i redaktor lista William Riley udaljio od radničkog pokreta, prestala je saradnja Marxa i Engelsa. 472 476 477 481 482 486 504 507 514 523

The Irishman [Irac] — građansko-nacionalistički nedeljni list; izlazio je od 1858. do 1885. najpre u Belfastu, a zatim u Dablinu. List se zauzimao za fenijance. 310 595 602

The Irish Republic [Irska reпублиka] — nedeljni list, izlazio je od 1871. do 1898. u Njujorku; organ irskih emigranata fenijanaca. 295 381

Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik [Godišnjaci za nacionalnu ekonomiju i statistiku] — časopis koji je izlazio od 1863. do 1897. dvaput nedeljno u Jeni. 6

Journal des Économistes [Dnevnik ekonomista] — liberalni mesečni časopis; izlazio od 1841. do 1943. u Parizu. 491

Journal de Genève national, politique et littéraire [Ženevski nacionalni, politički i literarni dnevnik] — konzervativni dnevni list koji izlazi od 1826. u Ženevi. 293 305

Journal de St. Petersburg [Dnevnik sv. Petrograda] — izlazio pod ovim imenom od 1825. do 1914. triput nedeljno na francuskom jeziku u Petrogradu; zvanični organ ruskog Ministarstva spoljnih poslova. 28 267

Kölner vidi *Kölnische Zeitung*

Kölnische Zeitung [Kelnski list] — dnevni list, izlazio od 1802. do 1945; organ rajnske krupne buržoazije i nacional liberalne partije; šezdesetih godina glasonoša Bizmarka. 143 425 444

- Колокол* [Zvono] — *revolucionarno-demokratski časopis*, koji su osnovali A. I. Hercen i N. P. Ogarjev; izlazio od 1. jula 1857. do 1865. na ruskom jeziku u Londonu, do 1867. u Ženevi dvaput mesečno, a 1868/1896. izdavan je na francuskom jeziku u Ženevi pod imenom «*Kolokol*» [La Cloche] *Revue du développement social, politique et littéraire en Russie* sa ruskim prilozima. 433
- Königlich Preussischer Staats — Anzeiger* [Kraljevske pruske državne oglasne novine] — dnevni list, izlazio je pod ovim nazivom od 1851. do 1871. u Berlinu; zvanični organ pruske vlade. 47 143 172
- Kreuz-Zeitung* vidi *Neue Preussische Zeitung*
- La Lanterne* [Fenjer] — antibonapartičko-republikanski nedeljni list, koji je izdavao Henri de Rochefort od 1. juna 1868. u Parizu, a posle zabrane od bonapartističkih vlasti od avgusta 1868. do novembra 1869. u Briselu; oštro je kritikovao Drugo carstvo. 103
- Il Libero Pensiero* [Slobodna misao] — italijanski časopis, organ građanskih republikanaca i racionalista; izlazio od 1866. do 1876. u Firenci. 353 402 613
- La Liberté* [Sloboda] — italijanski demokratski list, izlazio je od 1870. do 1876. dvaput nedeljno u Paviji kao organ levih macinista; objavljivao je materijale o radničkom pokretu i zauzimao se za Parisku komunu. 391
- La Liberté* [Sloboda] — konzervativni večernji list, organ krupne buržoazije; izlazio od 1865. do 1944. u Parizu; od 1866. do 1872. bio je Émile de Girardin vlasnik lista; održavao je politiku Drugog carstva, izjašnjavao se za rat sa Pruskom a protiv vlade nacionalne odbrane. 178 351 596
- La Liberté* [Sloboda] — belgijski demokratski list, izlazio je od 1865. do 1873. u Briselu (1872. i 1873. jednom dnevno); od 1867. bio je jedan od organa Međunarodnog udruženja radnika u Belgiji. 137 342 381 402 410 421 452 471 476 505 513 538
- Lloyd's Weekly Newspaper* [Lojdove nedeljne novine] — građansko-radikalni list, izlazio od 1842. do 1918. u Londonu; od novembra 1842. do januara 1943 kao «*Lloyd's Illustrated London Newspaper*». 18
- London Illustrated Times* vidi *The Illustrated London News*.
- Londoner Deutsche Post* [Londonska nemačka pošta] — nedeljni list; izdavao ga od 1. januara 1870. do 6. septembra 1870. Juch. 119
- Manchester Courier* [Glasnik Mančestera] — engleski konzervativni dnevni list koji je izlazio od 1825. do 1916. 9 14
- The Manchester Guardian* [Čuvar Mančestera] — dnevni list koji izlazi od 1821; organ pristalica slobodne trgovine; kasnije organ Liberalne partije. 9 415
- La Marseillaise* [Marseljeza] — dnevni list koji je izlazio od decembra 1869. do septembra 1870. u Parizu, organ levih republikanaca; od 18. maja do 20. jula 1870. zabranjen od strane bonapartističke vlade; objavljivao je materijale o radničkom pokretu i delatnosti Međunarodnog udruženja radnika. 31 51 54
- Il Martello* [Čekić] — italijanski list, organ milanske sekcije Međunarodnog udruženja radnika; izlazio je od februara do marta 1872. u Milanu; bio je pod uticajem Theodora Cunosaa; objavljivao je više članaka protiv Bakunjinista. 394
- Le Mirabeau* [Mirabo] — belgijski dnevni list, izlazio od decembra 1868. do septembra 1874. u Vervjeuu; organ belgijske sekcije Međunarodnog udruženja radnika. 538

- Le Moniteur universel* [Univerzalni glasnik] — dnevni list, izlazio od 1789. do 1901. u Parizu; od 1807. do 1814. i od 1816. do 1868. zvanični vladin organ. 143 410
- Morgenblatt für gebildete Leser* [Jutarnji list za obrazovane čitaoce] — literarni dnevni list koji je izlazio od 1807. do 1865. u Štuttgartu i Tibingenu; 1840/1841. objavljivao je neke Engelsove članke o umetnosti i literaturi. 188 396
- The Morning Post* [Jutarnja pošta] — dnevni list, izlazio je od 1772. do 1937. u Londonu; sredinom 19. veka bio je organ desnog krila vigovaca, čiji su se predstavnici okupili oko Palmerstona. 396
- Moskow-Gazette* vidi *Moskovskije Vedomosti*
- Московскія Вѣдомости* [Moskovske novosti] — jedan od najstarijih ruskih listova koji je izlazio od 1756. do 1917 (od 1859. jednom dnevno); pedesetih i šezdesetih godina zastupao je reakcionarna gledišta. 276
- National Zeitung* [Nacionalne novine] — građanski dnevni list, izlazio od 1848. do 1915. u Berlinu; 1870/71. zahtevao je aneksiju francuske teritorije; zauzimao se za oružano obaranje Pariske komune. 61
- Nature. A Weekly Illustrated Journal of Science* [Priroda. Nedeljni ilustrirani časopis za nauku] — časopis za nauku, izlazi od 1869. u Londonu. 111
- Neue Freie Presse* [Nova slobodna štampa] — građansko-liberalni list, izlazio od 1764. do 1939. u Beču. 119 184
- Neue Preussische Zeitung* [Novi pruski list] — dnevni list, izlazio od 1848. do 1938. u Berlinu; krajnje reakcionarni organ pruskih junkera i visokog plemstva, a u Bismarckovo doba vodeći organ konzervativaca; nazvan i »Kreuz-Zeitung, jer je u zaglavlju imao gvozdeni krst. 12
- Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue* [Nove rajnske novine. Političko-ekonomski pregled] — list, koji su decembra 1849. osnovali Marx i Engels i izdavali do novembra 1850. On je bio teorijski i politički organ Saveza komunista, nastavak kelnskog lista »Neue Rheinische Zeitung« koji su izdavali Marx i Engels za vreme Revolucije 1848/49. Ukupno je izišlo od marta do novembra 1850. šest svezaka ovog lista, od kojih je poslednja dvobroj 5/6. List je redigovan u Londonu a štampan u Hamburgu. Na naslovnoj strani bio je naveden i Njujork, jer su Marx i Engels računali na širenje lista među nemačkim emigrantima u Americi. 111 188
- Die Neue Zeit* vidi *Новое Время*
- Neuer Social-Demokrat* [Novi socijaldemokrat] — izlazio od 1871. do 1876. triput nedeljno u Berlinu; organ lasalskog Opšteg nemačkog udruženja radnika; vodio je sistematsku borbu, a sa sektaških pozicija, protiv marksističkog rukovodstva Međunarodnog udruženja radnika i protiv nemačke Socijaldemokratske partije radnika; potpomagao je intrige protiv Generalnog veća od strane bakunjinista i drugih antiproleterskih struja. 315 330 335 352 362 410 511 516 519 613
- New-York Daily Tribune* [Njujorška dnevna tribina] — dnevni list, izlazio od 1841. do 1924, osnovao ga poznati američki novinar i političar Horace Greeley, do sredine pedesetih godina bio je organ levog krila američkih vigovaca, a zatim organ Republikanske partije; četrdesetih i pedesetih godina imao je napredan stav i istupio je protiv ropstva; od avgusta 1851. do marta 1862. bili su Marx i Engels saradnici lista. 148
- The New York Herald* [Njujorški glasnik] — dnevni list, izlazio od 1835. do 1924. u Njujorku; organ Republikanske partije. 362
- The New York World* [Njujorški svet] — dnevni list, izlazio od 1860. do 1931. u Njujorku; organ Demokratske partije. 256 416 422 489 505

- Norddeutsche Allgemeine Zeitung* [Severnonemački opšti list] — dnevni list, izlazio od 1861. do 1918. u Berlinu; od šezdesetih do osamdesetih godina zvanični organ Bismarckove vlade. 12
- Hoboe Время* [Novo vreme] — ruski dnevni list umereno-liberalne orijentacije; izlazio od 1869. do 1917. u Petrogradu; od kraja sedamdesetih godina postaje reakcionaran, a od 1905. organ krajnjih reakcionara. 413
- The Observer* [Posmatrač] — konzervativni nedeljni časopis, izlazi od 1791. u Londonu. 214
- Oestliche Post* [Istočna pošta] — demokratske radničke novine, izlazile od 1869. do 1872; organ nemačkih emigranata u Njujorku. 481
- The Pall Mall Gazette* [Novine Pal-Mela] — dnevni list, izlazio od februara 1865. do 1920. u Londonu; od šezdesetih do sedamdesetih godina konzervativnog pravca; od jula 1870. do juna 1971. Marx i Engels su održavali vezu sa njim; u to vreme list je objavljivao seriju Engelsovih članaka «Beleške o ratu». 6 9 13 14 18 19 23 34 43 44 60 64 143 144 154 216 218 226 593
- Paris-Journal* [Pariski dnevni list] — reakcionarni dnevni list koji je izdavao Henri de Pène od 1868. do 1874. u Parizu; pobornik politike Drugog carstva, a onda podržavao Vladu nacionalne odbrane i vladu Thiersa; kao organ policije širio klevete o Međunarodnom udruženju radnika i Pariskoj komuni; pozivao na nasilne mere protiv komunara. 177 602
- La Patrie en danger* [Otađzbina u opasnosti] — dnevni list, izlazio od septembra do decembra 1870. u Parizu kao organ bakunjinista. 304
- O Pensamento Social* [Socijalistička misao] — portugalski socijalistički dnevni list, izlazio od februara 1872. do aprila 1873. u Lisabonu; organ sekcije Međunarodnog udruženja radnika; objavio pojedine radova Marxa i Engelsa i dokumente Internacionale. 381
- Le Père Duchêne* [Otac Dišen] — dnevni list, koji je od 6. marta do 21. maja 1871. izdavao Vermersch u Parizu; bio je blizak blankističkoj štampi. 272 303 331 605
- Le Petit Journal* [Male novine] — građanski dnevni list, izlazio od 1863. u Parizu. 184
- La Philosophie positive. Revue* [Pozitivistička filozofija — pregled] — časopis koji je propagirao građansku filozofiju pozitivizma. Augustea Comtesa; izlazio od 1867. do 1883. u Parizu. 612
- La Plebe* [Narod] — italijanski list koji je izlazio od 1868. do 1875. u Lodi i od 1875. do 1883. u Milanu u redakciji Enricoa Bignania; do početka sedamdesetih godina sledovao je politiku građanskih demokratskih republikanaca; otada je postao list socijalističkog radničkog pokreta 1872. do 1873. kao organ italijanske sekcije Međunarodnog udruženja radnika, podržavao je liniju Generalnog veća; objavljivao je Engelsove članke i dokumente Internacionale. 260 284 339 395 460 468 472 473 476 481 488 513 535 583
- Preußischer Staats-Anzeiger* vidi *Königlich Preußischer Staats-Anzeiger*
- Der Proletarier* [Proleter] — socijaldemokratski nedeljni list, izlazio od 1869. do 1871. u Minhenu i Augzburgu. 194
- Il Proletario* [Proleter] — italijanski list, izlazio od 1872. do 1874. u Torinu; branio je bakunjiniste i istupao protiv Generalnog veća i odluka Londonske konferencije. 326 327 341 390 394

- Il Proletario Italiano* [Italijanski proleter] — italijanski list, organ torinske sekcije Internacionale; izlazio 1871. dvaput nedeljno, a redaktor je bio Carlo Terzaghi. 284
- La Province* [Provincija] — monarhistički dnevni list, izlazio od 1870. do 1871. u Bordou. 185
- Public Opinion* [Javno mnjenje] — građansko-liberalni nedeljni časopis osnovan 1861. u Londonu. 62 65
- Qui Vive!* [Ko ide] — dnevni list, izlazio od 1871. u Londonu na francuskom jeziku; organ Francuske sekcije iz 1871. 303 304 316 331 603
- Le Radical* [Radikal] — građansko-republikanski dnevni list, izlazio od 1871. do 1872. u Parizu. 434
- Le Rappel* [Poziv] — dnevni list levorepublikanskog smera, osnovali ga Victor Hugo i Henri de Rochefort; izlazio od 1869. do 1928. u Parizu; oštro je kritikovao Drugo carstvo i zalagao se za Parisku komunu. 23
- Le Réveil* [Buđenje] — nedeljni list, od maja 1869. dnevni list levih republikanaca; izlazio od jula 1868. do januara 1871. u Parizu u redakciji Charlesa Delescluzea; objavljivao je dokumente Međunarodnog udruženja radnika i materijale o radničkom pokretu. 5 378
- La Révolution Sociale* [Društvena revolucija] — nedeljni list, izlazio od oktobra 1871. do januara 1872. u Ženevi; od novembra 1871. zvanični organ bakunjinista Jura-federacije. 293 304 305 604
- Revue* vidi *Neue Rheinische Zeitung. Politisch-ökonomische Revue*
- Revue positive* vidi *La Philosophie positive. Revue*
- Reynold's Newspaper* [Rejnoldsove novine] — nedeljni radnički list, izlazi od avgusta 1850. u Londonu; osnovao ga sitnoburžoaski demokrata George William Mac Arthur Reynolds kao «*Reynolds Weekly Newspaper*»; Reynolds je bio blizak čaristima; sadašnji list je organ zadrugarskog pokreta. 18 484
- La Roma del Popolo* [Rim narodni] — sitnoburžoasko-demokratski nedeljni list, izlazio od 1871. do 1872. u Rimu; organ levih macinista; istupao protiv Pariske komune i Internacionale. 583 587
- Schwäbischer Beobachter* vidi *Der Beobachter*
- The Scotsman* [Škotlandanin] — liberalni list, izlazio od 1817. u Edinburgu, od 1855. dnevni list. 261 415
- Знание* [Znanje] — ruski napredni mesečni časopis za popularnu nauku; izlazio od 1870. do 1877. u Petrogradu. 490
- Der Social-Demokrat* [Socijaldemokrat] — izlazio triput nedeljno od 15. decembra 1864. do 1871. u Berlinu kao organ Opšteg nemačkog udruženja radnika u redakciji Schweitzera i Hofstettena. Redakcija je bila zamolila Marxa i Engelsa za saradnju u listu. Oni su dali pristanak, pošto prospekt lista nije sadržavao nikakvih lasalovskih karakteristika, a nisu imali neki drugi organ za vršenje uticaja na nemački radnički pokret i Liebknecht je saradivao u listu kao nezvanični redaktor. Saznali su da je list objavio niz važnih dokumenata Internacionale i pisali su za njega nekoliko radova, koji su se pre svega odnosili protiv lasalizma. Od samog početka Marx, Engels i Liebknecht protestovali su, što Schweitzer podržava Bismarckovu politiku i propagira Lasallov kult. Kad je ovo postalo opredeljenje lista, oni su se povukli iz saradnje u «*Social-Demokrat*» - u. 362

- Le Socialiste* [Socijalist] — nedeljni časopis, izlazio od oktobra 1871. do maja 1873. na francuskom jeziku u Njujorku; organ francuske sekcije Međunarodnog udruženja radnika; podržavao je buržoaske i sitnoburžoaske elemente u severno-američkoj federaciji Internationale; posle Haškog kongresa raskinuo je vezu sa Internationale. 373
- Socialisten* [Socijalisti] — radnički list, izlazio od jula 1871. do maja 1874. u Kopenhagenu; dnevni list od aprila 1872. 280 316 364 365
- Le Soir* [Veče] — građanski dnevni list onovan 1867. u Parizu; podržavao je politiku Thiersa. 185 593
- La Solidarité* [Solidarnost] — bakunjinistički dnevni list, izlazio od aprila do septembra 1870. u Neštetelu i od marta do maja 1871. u Ženevi. 25
- The Spectator* [Posmatrač] — liberalni nedeljni časopis osnovan 1828. u Londonu; danas je konzervativnog smera. 43 60
- Der Sprudel* [Izvor] — nedeljni list, izlazio od 1869. do 1876. u Beču. 104
- Staats-Anzeiger* vidi *Königlich Preussischer Staats-Anzeiger*
- The Standard* [Zastava] — dnevni konzervativni list, osnovan 1827. u Londonu. 215
- St. Peterburger Journal* vidi *Journal de St. Pétersbourg*
- Suisse Radicale* [Radikalna Švajcarska] — građanski list izlazio od 1866. u Ženevi. 356
- The Sun* [Sunce] — napredni građanski list, koji je bio osnovan 1833. u Njujorku; u redakciji Charles-a Danasa izlazio od 1869. 243 361
- Die Tagwacht* [Dnevna straža] — socijaldemokratski list, izlazio na nemačkom jeziku od 1869. do 1880. u Cirihi; od 1869. do 1873. organ nemačke sekcije Međunarodnog udruženja radnika u Švajcarskoj, a posle, organ Saveza švajcarskih radnika i Socijaldemokratske partije Švajcarske. 373 515
- Telegraph* vidi *The Daily Telegraph*
- Le Temps* [Vreme] — konzervativni dnevni list, organ francuske krupne buržoazije; izlazio od 1861. do 1943. u Parizu; bio je u opoziciji prema Drugom carstvu i držao se protiv rata sa Pruskom; kasnije je podržavao Vladu nacionalne odbrane. 32
- The Times* [Vremena] — dnevni list osnovan 1. januara 1785. u Londonu pod imenom "The Times"; najveći engleski konzervativni list. 11 14 23 39 115 214 305 396 415 510
- De Toekomst* [Budućnost] — radnički list; izlazio od 1870. do 1871. triput nedeljno u Hagu; objavljivo je dokumente Internationale. 150 575
- L'Union des Travaillleurs* [Savez radnika] — oportunistički švajcarski radnički list koji je izlazio jednom mesečno od novembra 1873. do decembra 1874. u Ženevi. 538
- La Verité* [Istina] — republikanski, građansko-radikalni dnevni list; izlazio je od oktobra 1870. do 3. septembra 1871. u Parizu; najpre je podržavao Parisku komunu, ali je kasnije ipak istupio protiv njenih socijalnih mera. 248
- Vermersch Journal* [Vermeršov dnevni list] — izdavali ga francuski emigranti od decembra 1871. do marta 1872. u Londonu. 331

- Der Volksstaat* [Narodna država] — organ socijaldemokratske partije radnika (Eisenacher); izlazio od 2. oktobra 1869. do 29. septembra 1876. u Lajpcigu (najpre dvaput, a od jula 1873. triput nedeljno); održavao gledališta revolucionarnog pravca u nemačkom radničkom pokretu; bio je stalno izložen proganjanjima od strane policije i vlade; sastav redakcionog osoblja često se menjao zbog hapšenja redaktora, ali je opšte rukovođenje ipak ostajalo u rukama Wilhelma Liebknechta; veliki uticaj na karakter lista imao je August Bebel rukovodilac izdavanja «Volksstaat»; Marx i Engels bili su saradnici od osnivanja lista i pomagali su da sačuva revolucionarni pravac. 15 35 50 55 61 76 111 140 149 155 184 188 189 202 216 251 271 287 322 348 353 359 368 373 397 402 410 434 435 459 465 467 473 481 484 485 498 499 500 511 513 516 518 539 558 563 575
- Volkswille* [Narodna volja] — radničke nedeljne novine, izlazile od januara 1870. Jo 27. juna 1874. u Beču. 195 465
- Volks-Zeitung* [Narodne novine] — dnevni list, izlazio od 1853. do 1889. u Berlinu. 119 437
- Der Vorbote* [Prvi vesnik] — mesečni časopis koji je izlazio od januara 1866. do decembra 1871. u Zenevi, najpre sa podnaslovom «*Organ der Internationalen Arbeiter-Association*», a od januara 1867. sa podnaslovom «*Zentralorgan der Sektions-Gruppe deutscher Sprache der Internationalen Arbeiterassociation*». Odgovorni urednik i pisac većine članaka bio je Johann Philipp Becker, koji je organizovao i prodaju časopisa. Časopis je redovno publikovao dokumente Internacionale, objavljivao zapisnike sa njenih kongresa i obaveštavao o radu sekcija i razviku radničkog pokreta u Evropi i SAD. Uopšte se držao Marxove linije i Generalnog veća. List je 1867, kad je izišao u 1300 primeraka, rasturan u Švajcarskoj i Nemačkoj, a ilegalno u Austriji i Madarskoj; odatle su ga dalje dobijali i čitali radnici u Parizu, Londonu, Njujorku, Čikagu i drugim gradovima Evrope i Amerike. Rasturanje «Verbota» bio je važan delokrug rada sekcije Internacionale, koja je bila priključena Ženevskom centralnom komitetu, na čijem čelu je stajao Becker. List je bio važno sredstvo propagande i za mesne sekcije u Nemačkoj. 120
- De Werker* [Radnik] — nedeljni list, izlazio na flamanskom jeziku od 1868. do 1914. u Antverpenu; od 1868. do 1871. bio je organ flamanske sekcije Međunarodnog udruženja radnika i objavljivao njene dokumente; kasnije dnevni list flamanske, a zatim belgijske radničke partije. 150 181 233
- De Werkman* [Radnik] — radničke nedeljne novine, izlazile od 1868. do 1874. u Amsterdamu; od 1869. organ amsterdamske sekcije Međunarodnog udruženja radnika. 150
- Westnik Jewropy* [Evropski vesnik] — mesečni časopis; istorijsko-političko liberalni časopis građansko-liberalne orijentacije; izlazio od 1866. do 1918. u Petrogradu. 450
- Wiener Medicinische Zeitung* vidi *Allgemeine Wiener Medicinische Zeitung*
- Woodhull and Claflin's Weekly* [Nedeljni list Woodhull i Claflin] — nedeljni list, koji su od 1870. do 1876. u Njujorku izdavale Victoria Woodhull i Tennessee Claflin, pripadnice američkog građanskog pokreta za ženska prava. 280 417
- World* vidi *The New York World*
- Die Zukunft* [Budućnost] — građansko-demokratski list, koji je osnovao Johann Jakoby; izlazio je od 1866. do 1871. u Berlinu; organ Narodne partije. 145

Registar imena

- About, Edmond* (Edmon Rostan; 1828 - 1885) — francuski novinar, bonapartist. 185
- Acollas, Émile* (Emil Akola; 1820 - 1891) — francuski pravnik, novinar i političar, sitnoburžoaski demokrat. 401
- Adcock* (Edkok) — 100
- Albarracin, Severino* (Severino Albarasin) — španski anarhist, učitelj, član španskog Federalnog vijeća (1872 - 1873); jedan od vođa ustanka u Alkoju 1873; nakon ugušenja ustanka emigrirao u Švicarsku. 525
- Alerini, Charles* (Šarl Alerini; rođ. 1842) — francuski anarhist; član sekcije Međunarodnog udruženja radnika u Marseju, jedan od organizatora Komune u Marseju (aprila 1871), nakon poraza Komune emigrirao u Italiju, zatim u Španiju, gde je propagirao anarhizam; delegat na Haškom kongresu 1872; odlukom Generalnog vijeća od 30. maja 1873. isključen. 463 472
- Aleksandar I* (1777 - 1825) — ruski car (1801 - 1825). 168
- Aleksandar II* (1818 - 1881) — ruski car (1855 - 1881). 28 97 143 164 168 183 552
- Aleksandar III* (1845 - 1894) — ruski car (1881 - 1894). 164 168
- Aleksandar Aleksandrovič*, vidi *Aleksandar III*.
- Allen, (Elin)* — engleski liječnik, liječio Marxa i njegovu obitelj. 7
- Allsop, Thomas* (Tomas Olsop; 1795 - 1880) — engleski burzovni mešetar, novinar, pristupio čartistima; pomagao Marxu u akciji za pomoć izbjeglih komunarima. 64 66
- Alonzo, (Alonzo)* — engleski radnički vođa. 495
- Anderson-Garret, Elisabeth* (Elizabet Anderson-Geret; 1836 - 1917) — engleska liječnica i fizičarka. 559
- Andrews* (Endruz) — 83 84 534
- Anorow* (Enorou) — 210
- Applegarth, Robert* (Robert Eplgart; 1833 - 1925) — tesar, jedan od reformističkih vođa tredjuniona; generalni sekretar Ujedinjenog saveza tesara i stolara (1862 - 1871), član londonskog sindikalnog vijeća; član Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika (1865. i 1868 - 1872); delegat na bazelskom kongresu 1869; jedan od vođa Lige za reformu; godine 1871. odbio da potpiše Adresu Generalnog vijeća »Građanski rat u Francuskoj«; kasnije se povukao iz radničkog pokreta. 64
- Arnaud, Antoine* (Antoan Arno; 1831 - 1885) — francuski blankist; član Centralnog komiteta Nacionalne garde i Pariske komune, nakon poraza Komune emigrirao u Englesku; član Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika (1871 - 1872); delegat na Haškom kongresu 1872, povodom odluke kongresa da se sjedište Generalnog vijeća pre-

- mjesti u Njujork istupio iz Međunarodnog udruženja radnika. 304 315 431
- Arndt, Ernst Moritz* (Ernst Moric Arnt; 1769 - 1860) — izraziti predstavnik njemačkog novinarstva u borbi protiv napoleonske invazije i nacionalnog podjarmljenja; godine 1848. i 1849. član frankfurtske Narodne skupštine (desnog centra). 117
- Arnim, Harry, Graf von* (Hari grof fon Arnim; 1824 - 1881) — diplomat, protivnik Bismarcka; 1874. godine osuđen zbog prisvajanja diplomatskih dokumenata. 550
- Arrainz, Ferdinand* (Ferdinan Aren — francuski revolucionar, blankist; član Međunarodnog udruženja radnika. 488
- Assi, Adolphe-Alphonse* (Adolf-Alfons Asi; 1841 - 1886) — mehaničar, francuski lijevi prudonist, član pariske sekcije Međunarodnog udruženja radnika; član Centralnog komiteta Nacionalne garde i Pariske komune; nakon obaranja Komune deportiran u Novu Kaledoniju. 219
- Aston, (Esten)* — advokat u Mančesteru. 90 553 554
- Augsburg, Dietrich Wilhelm Andreas* (Ditrih Vilhelm Andreas Augsburg; rođ. oko 1818) — njemački ekonomist, nacional-liberal; od 1871. do 1874. član Rajhstaga. 91
- Augusta Marie Luise Katharina* (Mari Luise Katarina Augusta; 1811 - 1890) — supruga princa Wilhelma, kasnijeg cara Wilhelma I. 57
- Aumale, Henri-Eugène-Philippe-Louis d'Orléans, duc d'* (Anri-Ežen-Filip -Luj d' Orlean, vojvoda od Omala; 1822 - 1897) — sin Louis-Philippa, nakon februarske revolucije 1848. emigrirao u Englesku; poslanik Narodne skupštine 1871. godine. 95
- Avrial, Augustin* (Ogisten Avrijal; 1840 - 1904) — mehaničar, francuski lijevi prudonist; član Federalnog vijeća pariske sekcije Međunarodnog udruženja radnika; član Pariske komune, nakon poraza Ko-
- mune emigrirao u Englesku, gdje je neko vrijeme bio član «Section française de 1871». 301 303 304 315 331 335 564
- Bachruch, Henri* (Anri Bahruh) mađarski radnik, sekretar njemačke sekcije Međunarodnog udruženja radnika u Parizu (1870), član pariskog Federalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika; učesnik Pariske komune. 236
- Badingeut*, vidi *Napoleon III.*
- Baggohufudt-Gross*, (Bagohufut-Gros) 420
- Bain, Alexander* (Aleksander Ben) (1818 - 1903) — škotski filozof i psiholog, autor više filozofskih radova, pristaša determinizma. 312
- Bakounine*, vidi *Bakunjin, Mihail Aleksandrovič.*
- Bakunjin, Mihail Aleksandrovič* (1814 - 1876) — novinar, ruski revolucionar, kasnije jedan od glavnih predstavnika anarhizma; učesnik revolucije 1848 - 1849. u Nemačkoj; ideološki je utjecao na narodnjački pravac u Rusiji; član Međunarodnog udruženja radnika, u kojem je nastupao kao protivnik marksizma; isključen iz Međunarodnog udruženja radnika na Haškom kongresu 1872. 6 15 24 121 147 256 272 279 293 294 299 300 303 305 311 314 316 319 320 323 327 328 330 333 334 339 - 344 348 352 353 355 365 374 375 380 384 388 394 397 401 404 405 408 410 411 420 425 428 429 430 431 433 435 436 444 - 446 447 450 452 454 457 464 475 479 481 490 509 510 512 514 521 524 - 527 535 563 575 - 577 580 585 586 601 604
- Balszewicz-Potocki, Julian Alexander* (Julijan Aleksander Balašević-Potocki) 307 308
- Baranov, V.* (V. Baranov) doktor filozofije, godine 1871. živio u Ženevi. 420
- Barbes, Armand* (Arman Barbes) (1809 - 1870) francuski revolucionar, sitnoburžoaski demokrat; za vrijeme julske monarhije jedan od vođa

- tajnog Društva godišnjih doba; godine 1848. član ustavotvorne Narodne skupštine; kao učesnik u narodnom pokretu od 15. maja 1848. osuđen na doživotni zatvor, 1854. amnestiran; emigrirao u Ameriku i potom se povukao iz političke delatnosti. 129
- Barry, Maltman** (Maltmen Beri) (1842 - 1909) — engleski novinar, član Međunarodnog udruženja radnika; delegat na Haškom kongresu 1872, član Generalnog vijeća (1871 i 1872) i britanskog Federalnog vijeća (1872 - 1874); podržavao Marxa i Engelsa u njihovoj borbi protiv Bakunjinovih pristalica i protiv reformističkih engleskih vođa tredjuniona; nakon raspuštanja Međunarodnog udruženja radnika i dalje sudjelovao u socijalističkom pokretu u Engleskoj; istovremeno surađivao sa konzervativnim listom »The Standard«, devedesetih godina podržao tzv. »socijalističko krilo« konzervativaca. 325 520 542
- Bartorelli, Ugo** (Ugo Bartoreli) — talijanski bakunjinist, sekretar »Fascio Operaio« u Firenci. 439
- Bastelica, Andre** (Andre Bastelika; 1845 - 1884) — grafički radnik; predstavnik francuskog i španskog radničkog pokreta; član Međunarodnog udruženja radnika, pristaša Bakunjina; učesnik revolucionarnih ustanaka u Marseju 1870. godine, član Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika i delegat na Londonskoj konferenciji 1871, na kojoj je nastupio protiv ideje o nužnosti političke akcije radničke klase. 64 241 242 256 301 - 304 305 564
- Bastiat, Frédéric** (Frederik Bastija; 1801 - 1850) - francuski ekonomist, propovijedao je harmoniju klasnih interesa u kapitalističkom društvu; »najplići i stoga najuspješniji predstavnik vulgarnoekonomske apologetike« (Marx). 434
- Battló** (Batlo)-vlasnik predionice i tkaonice pamuka u Barseloni. 191
- Bazaine, François-Achille** (Fransoa-Ašil Bazen; 1811 - 1888)-francuski general, od 1864. maršal Francuske, monarhist; rukovodio oružanom intervencijom u Meksiku (1863. do 1867) u njemačko-francuskom ratu komandirao III korpusom kasnije Rajnskom armijom, kapitulirao u oktobru 1870. u Mecu. 31 40 46 95 561
- Beaufort** (Bofor),-francuski emigrant u Londonu. 61 273
- Bebel, August** (1840 - 1913) - tokar, jedan od glavnih vođa njemačkog i međunarodnog radničkog pokreta prijatelj i učenik Marxa i Engelsa; od 1863. jedan od vođa, a nakon 1867 predsjednik Saveza njemačkih radničkih udruženja, član Međunarodnog udruženja radnika od 1866. godine, suosnivač Socijaldemokratske radničke partije 1869; član sjevernonjemačkog Rajhstaga (1867 - 1870) i njemačkog Rajhstaga (1871 - 1881, 1883 - 1913); za vrijeme njemačko-francuskog rata oštro se borio protiv pruskih aneksionističkih planova i za obranu Pariske komunje; kao odlučni protivnik pruskog militarizma zauzimao se za revolucionarno-demokratsko ujedinjenje Njemačke; bio je »najsposobniji parlamentarac Evrope, najtalentiraniji organizator taktičar, najutjecajniji vođa među narodne socijaldemokracije, koja se odlučno suprotstavlja areformizmu i oportunistu« (Lanjin). 38 117 119 155 183 184 202 216 227 240 275 287 316 322 332 366 393 398 404 406 418 445 500 511 516 601
- Bebel, Julie** (Julii Bebel; 1843 - 1910) — supruga i suborac Augusta Bebela. 155 157
- Becker, Bernhard** (Bernhard Beker; 1826 - 1882) — pisac i urednik; učesnik revolucije 1848 - 1849, predstavnik frankfurtskog Radničkog prosvjetnog društva na osnivaškom kongresu Općeg njemačkog radničkog saveza, predsjednik Saveza (1864 - 1865), godine 1870. pristupio Socijaldemokratskoj radničkoj partiji, delegat na Haškom kongresu Međunarodnog udruženja radnika 1872; godine 1874. odvojio se od radničkog pokreta, objavio jedan

- sramni napis protiv Pariske komune. 241 250 271 558
- Becker, Johann Philipp** (Johan Filip Beker; 1809 - 1886) — četkar iz Falačke; govornik na svečanosti u Hambahu 1832, vrhovni komandant badenske narodne obrane 1849. od 1860. godine prijatelj i suborac Marxa i Engelsa; 1864. suosnivač ženevske sekcije Međunarodnog udruženja radnika, godine 1865. predsjednik njemačkog odjelenja Centralnog komiteta Međunarodnog udruženja radnika za Švicarsku, od 1866. predsjednik grupe sekcija njemačkog jezika u Udruženju, 1866 - 1871. urednik mjesečnika »Der Vorbote«; delegat na Londonskoj konferenciji 1865. i na svim kongresima Međunarodnog udruženja radnika; do svoje smrti aktivni borac Švicarske, suborac njemačkog i međunarodnog radničkog pokreta. 120 141 142 215 228 339 355 395 401 406 - 408 427 433 447 460 494 508 512 513 532 537
- Beesly** (Bisli — supruga Eduarda Spencera 263)
- Beesly, Edward Spencer** (Edvard Spenser Bisli; 1831 - 1915) — engleski historičar i političar; građanski radikal, pozitivist; profesor Londonskog univerziteta; predsjednik osnivačke skupštine Međunarodnog udruženja radnika 28. septembra 1864. u St. Martin's Hallu; 1870 - 1871. zauzimao se u engleskoj štampi za Međunarodno udruženje radnika i za Parisku komunu; bio je Marxov prijatelj. 135 143 147 151 172 207 263
- Beghelli, Giuseppe** (Đuzepe Begeli; 1847 - 1877) — talijanski novinar, građanski demokrat, učesnik Garibaldijeve vojne; urednik u nekoliko republikanskih listova. 342 346
- Beifuss** (Bajfus) - 557
- Beljajev, Ivan Dimitrijevič** (1810 - 1873) — ruski historičar, profesor na Moskovskom univerzitetu (1852 - 1873), slavenofil. 506
- Benedetti, Giuseppe**, (Đuzepe Benedeti) — talijanski anarhist, jedan od vođa bakunjinističke Asociacione Democratica Internazionale u Pizi, koja je zahtijevala da bude priznata za sekciju Međunarodnog udruženja radnika. 357
- Benedix, Roderich** (Roderih Benediks; 1811 - 1873) — njemački literat i komediograf, 1845. godine vodio novo kazalište u Elberfeldu. 94 95
- Bergeret, Jules-Victor** (Žil-Viktor Beržere; 1839-1905) — bankarski službenik, francuski revolucionar, blizak blankistima; član Centralnog komiteta Nacionalne garde i Pariske komune, general Nacionalne garde; nakon poraza Komune emigrirao u Englesku, kasnije u SAD; u odsutnosti osuđen na smrt. 605
- Bert, Cesare** (Čezare Bert) — mehaničar, suosnivač torinske sekcije Međunarodnog udruženja radnika, tokom 1871. i 1872. godine pristalica Generalnog vijeća, ipak kasnije pristupio anarhistima; delegat na anarhističkom kongresu u Ženevi 1873. 383 460 469
- Bertrand, F. J.** (F. J. Bertran) — duhanski radnik, predstavnik američkog radničkog pokreta, rodom Nijemac; sekretar - korespondent sekcije 6 Međunarodnog udruženja radnika u Njujorku; član Federalnog vijeća sjevernoameričkih sekcija i urednik lista »Arbeiter - Zeitung«; na Haškom kongresu 1872. izabran u Generalno vijeće. 464
- Bervi, Vasilij Vasiljevič** (pseudonim N. Flerovski) (1829 - 1918) — ekonomist i sociolog; prosvjetitelj i demokrat, predstavnik narodnjačkog utopijskog socijalizma; autor knjige »Положение рабочего класса въ Россіи« 161
- Beslay, Charles** (Šarl Bele; 1795 - 1878) — francuski poduzetnik, literat i političar, član Međunarodnog udruženja radnika, prudonist, učesnik Pariske komune; kao član njene finansijske komisije delegat u Francuskoj banci; bio je protiv nacionaliziranja banke i protiv uplitanja u njeno poslovanje; nakon poraza Komune emigrirao u Švicarsku i kasnije u Englesku. 305

Besson, Alexandre, (Aleksandr Beson) — bravar, francuski emigrant u Londonu; član Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika (1866 - 1868); sekretar-korespondent za Belgiju; jedan od vođa francuske sekcije u Londonu; priključio se grupi oko Félixu Pyat-a; član »Section française de 1871«. 304

Beta, Heinrich (pseudonim Bettziecha) (Hajnrh Beta-Betciha) — njemački, novinar, sitnoburžoaski demokrat; emigrant u Londonu, pristaša Kinkela. 444

Beust, Anna (Ana Bojst; rođ. 1827) — Engelseva sestrična. 355

Biedermann, Karl (Karl Biderman; 1812 - 1901) — njemački historičar i novinar, umjereni liberal; godine 1848. član frankfurtske Narodne skupštine (centar); urednik lista »Norddeutsche Allgemeine Zeitung« (1863. do 1879). 157 608

Bignami, Enrico (Enriko Binjami; 1846 - 1921) — talijanski novinar, republikanac, učesnik u nacionalnojoslobodilačkoj borbi u Italiji pod vodstvom Garibaldija; osnivač sekcije Međunarodnog udruženja radnika u Lodiju; izdavač lista »La Plebe«; od 1871. stalno se dopisivao s Engelsom, borio se za stvaranje nezavisne radničke partije u Italiji, nastupao protiv anarhista. 260 391 460 468 487 503 507 523

Bigot, Léon (Leon Bigo; 1826 - 1872) — francuski advokat i novinar, lijevi republikanac, nakon poraza Komune jedan od branilaca komunara pred versajskim ratnim sudom. 219 237 240

Bismarck, Otto von (Oto fon Bizmark; 1815 - 1898) — njemački državnik, diplomat i knez, zastupnik interesa pruskog junckerstva; pruski predsjednik vlade (1862 - 1872. i 1873 - 1890) i kancelar (1871. do 1890); proveo je ujedinjenje Njemačke odozgo, nedemokratskim putem pomoću dinastičkog rata; unutrašnjim političkim mjerama učvrstio savez junckerstva i krupne buržo-

azije i zahtjevao jačanje prusko - njemačkog militarizma; kao neprijatelj radničkog pokreta proveo je 1878. zakon protiv socijalista, koji je borbom radničke klase oboren 1890; to je bio i osnovni razlog Bismarckova pada. 8 11 12 15 18 24 29 31 36 37 40 51 52 55 58 61 97 98 117 118 135 138 145 147 163 164 165 167 168 172 185 206 208 237 238 251 304 341 343 362 393 396 402 404 423 481 536 550 558 561 580 613

Blanc, Gaspard, (Gaspar Blan) — nadzornik na željeznici, pristalica Bakunjina, sudionik ustanka 1870. u Lionu, nakon poraza Pariske komune djelovao kao bonapartist. 294 305 343 352

Blanc, Jean-Joseph-Louis (Žan-Zozef - Luj Blan; 1811 - 1882) — francuski novinar i historičar; sitnoburžoaski socijalist; 1848. član privremene vlade i predsjednik tzv. luksemburške komisije; zastupao ideju o izmirenju klasa i sporazumijevanju sa buržoazijom; u augustu 1848. emigrirao u Englesku, gdje je bio jedan od vođa sitnoburžoaske emigracije; bio je protiv Pariske komune; poslanik Narodne skupštine od 1871. godine. 12 19 22 23 29 42 99 588

Blank, Emil — najmlađi sin Karla Emila Blanka. 268

Blank, Karl Emil (1817 - 1893) — trgovac; četrdesetih i pedesetih godina blizak socijalističkim shvaćanjima; oženjen Engelsevom sestrom Marijom. 268

Blanqui, Louis-Auguste (Luj-Ogist Blanki; 1805 - 1881) — francuski revolucionar; utopijski komunist; organizator više tajnih društava i zavjera; aktivni učesnik revolucije 1830. i 1848; istaknut vođ proleterskog pokreta u Francuskoj; u zatvoru i kaznenim kolonijama proveo je ukupno 36 godina. 129 166 219 396

Blind, Karl (1826 - 1907) — novinar, sitnoburžoaski demokrat; učesnik u badensko-falačkim ustancima godine 1848. i 1849; pedesetih godina

- jedan od vođa njemačke sitnoburžoaske emigracije u Londonu; od 1869. nacionalliberal. 12 18 19 20 - 23 34 40 119 123 170 183 184
- Bloche**, (Bloš) — francuski policijski komesar. 552
- Block**, *Maurice* (Moris Blok; 1816 - 1901) — francuski građanski statističar i ekonomist. 491
- Blos**, *Wilhelm* (Vilhelm Blos; 1849 - 1927) — socijaldemokrat, novinar i historičar, jedan od urednika lista »Volksstaat« (1872 - 1874); tokom 1877 - 1878, 1881 - 1887, 1900 - 1906. i 1912 - 1918. član Rajhs-taga; za vrijeme prvog svjetskog rata socijal-šovinist; nakon novembarske revolucije 1918 - 1920. vjertemberški državni ministar i predsjednik vlade. 111 516 517 541
- Bolleter**, *Heinrich* (Hajnrh Boleter) — njemački emigrant u Londonu, vlasnik malog restorana u Sohau, u kojem su često održavani sastanci radnika; član Njemačkog udruženja za obrazovanje radnika u Londonu, član Centralnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika (1864 - 1865), delegat na Londonskoj konferenciji 1865. 211
- Bolte**, *Friedrich* (Fridrih Bolte) — duhanski radnik, predstavnik američkog radničkog pokreta; porijeklom Nijemac; generalni sekretar Federalnog vijeća sjevernoameričkih sekcija Međunarodnog udruženja radnika (1872) i član uredništva lista »Arbeiter-Zeitung«; na Haškom kongresu 1872. izabran u Generalno vijeće; 1874. zbog pogrešne linije koju je zastupao u listu »Arbeiter-Zeitung« isključen iz Međunarodnog udruženja radnika. 242 291 368 495 532
- Bonaparte**, vidi *Napoleon III.*
- Bonhorst**, *Leonhard von* (Leonhard fon Bonhorst; rod. 1840) — tehničar i konstruktor u mašinskom birou; sredinom šezdesetih godina djelovao u Radničkom prosvjetnom društvu u Vizbadenu, tokom proljeća 1867. povezao se sa ženevskim Centralnim komitetom Međunarodnog udruženja radnika, u jesen 1867. bio opunomoćenik Općeg njemačkog radničkog saveza u Vizbadenu, godine 1869. istupio iz Saveza, delegat na kongresu u Ajzenahu, sekretar braunšvajgskog odbora, optužen na braunšvajgskom veleizdajničkom procesu 1871; kasnije se prestao baviti političkom djelatnošću. 35 57 137 140 143 183 275 280
- Boon**, *Martin James* (Martin Džems Bun) — mehaničar, pristaša socijal-reformističkih nazora čartiste Jamesa O'Briena (Bronterre-a); član Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika (1869. do 1872), sekretar Land and Labour League, 1872. član britanskog Federalnog vijeća. 291
- Borchardt**, *Louis* (Luj Borhart) — liječnik; Engelson poznanik u Manchesteru. 69
- Borkheim**, *Sigismund Ludwig* (Sigismund Ludvig Borkhajm; 1825 - 1885) — njemački novinar, revolucionarni demokrat; učesnik revolucije 1848 - 1849 (učestvovao u napadu na arsenal u Berlinu i u badensko-falačkim ustancima); emigrant u Švicarskoj i Francuskoj, od 1851. trgovac u Londonu; od 1860. u prijateljskim odnosima s Marxom i Engelson. 28 39 43 102 122 125 227 363 423 433
- Boruttau**, *Karl* (Karl Borutau; umro 1873) — liječnik i novinar, lasalovac; kasnije član Socijaldemokratske radničke partije, suradnik lista »Volksstaat«. 287 316 433 445
- Bouffler**, *Stanislas, Marquis de* (Stanislas Buflé, markiz; 1738 - 1815) — francuski pisac, povremeno na dvoru Friedricha Wilhelma II, kasnije pukovnik u francuskoj armiji. 549
- Bourbaki**, *Charles-Denis Sauter* (Šarl-Deni Sote Burbaki; 1816 - 1897) — francuski general, za vrijeme njemačko-francuskog rata 1870 - 1871. komandirao u početku gardom, a zatim XVIII korpusom i Istočnom armijom. 179

- Bousquet, Abel* (Abel Buske) — službenik policije, francuski anarhist; 1872. godine isključen iz Međunarodnog udruženja radnika. 305 335 343 477
- Boustrapa*, vidi *Napoleon III.*
- Bovio, Gennaro* (Đenaro Bovio) — talijanski profesor, građanski demokrat, lijevi macinijevac, član Società Generale di mutuo soccorso e d'istruzione degli operai u Traniju, delegat na kongresu u Napulju 1864; godine 1871. branio u štampi Parisku komunu. 391
- Bracke, Wilhelm* (Wilhelm Brake; 1842 - 1880) — njemački izdavač i štampar, suosnivač Socijaldemokratske radničke partije i jedan od njenih glavnih marksističkih vođa; 1865. osnivač braunšvajgske ćelije Općeg njemačkog radničkog saveza, od 1867. glavni blagajnik Saveza, zajedno s pravcem Bebel-Liebnecht vod opozicije u Savezu; na Ajzenaškom kongresu izabran u partijski odbor, u septembru 1870. uhapšen s ostalim članovima odbora, na braunšvajgskom veleizdajničkom procesu 1871. jedan od optuženih; od 1877. do 1879. član Rajhstaga; svojim napisima dao je velik prilog razbijanju lasalovstva i provođenju marksizma u Njemačkoj; jedan od prvih povjerenika Marxa i Engelsa. 35 57 137 140 143 155 183 275 280 535 541
- Braclough, Charles* (Čarls Bredlo; 1833 - 1891) — engleski novinar, građanski socijalreformist; urednik tjednika «The National Reformer»; poslije Pariske komune napadao je Marxa i Engelsa. 304 332 604 610
- Brass, August* (August Bras; 1818 - 1876) — novinar, sudjelovao u revoluciji 1848 - 1849. u Njemačkoj, potom emigrirao u Švicarsku; nakon šezdesetih godina pristaša Bismarcka, nacionalliberal; izdavač lista «Norddeutsche Allgemeine Zeitung». 12 47
- Bray, John Francis* (Džon Frensis Brej; 1809 - 1895) — engleski ekonomist, utopijski socijalist, pristaša Owena; razvio teoriju o «radnom novcu». 132
- Brentano, Lujo* (Ludwig Joseph) (Ludvig Jozef Lujo Brentano; 1844 - 1931) — ekonomist mlade historijske škole u Njemačkoj, kateder-socijalist, građanski reformist; suosnivač Društva za socijalnu politiku (1872). 413 444
- Brix, Harold Frederik Valdemar* (Harold Frederik Valdemar Briks; 1841 - 1881) — novinar, predstavnik danskog radničkog i socijalističkog pokreta, suosnivač sekcija Međunarodnog udruženja radnika u Kopenhagenu, urednik lista «Socialisten», jedan od organizatora i vođa danske socijaldemokratske partije 1876. godine. 315
- Brunov, Filip Ivanovič, baron* (kasnije grof (1797 - 1875) — ruski diplomat, poslanik (1840 - 1854. i 1858 - 1860) i ambasador (1860 - 1874) u Londonu. 24
- Brut, Lucije Junije* (umro oko 509. prije n. e.) — prema predaji osnivač Rimske Republike; dao smaknuti svoje sinove, koji su sudjelovali u zavjeri protiv Republike. 119
- Bucher, Lothar* (Lotar Buher; 1817 - 1892) — sudski službenik, novinar; 1848. poslanik pruske Narodne skupštine (lijevog centra); nakon slamanja revolucije 1848 - 1849. emigrant u Londonu; dopisnik berlinskog lista «National-Zeitung»; kasnije nacionalliberal, suradnik Bismarcka u vanjskim poslovima. 172
- Büchner, Ludwig* (Ludvig Bihner; 1824 - 1899) — fiziolog, prirodoslovac i filozof; učestvovao u revoluciji 1848 - 1849. pripadao krajnje lijevom krilu građanske demokracije; član Međunarodnog udruženja radnika, delegat na Lozanskom kongresu 1867, nije prihvaćao samostalni radnički pokret; zastupnik mehanističkog materijalizma. 353 402 403
- Buckle, Henry Thomas* (Tomas Henri Bakl; 1821 - 1862) — engleski građanski historičar i sociolog, pozitivist; u svom glavnom djelu «Povijest civilizacije u Engleskoj» idea-

- listički promatra povijest ljudskog društva. 234 246 253 258
- Bucknam & Co.* (Baknem i komp.) — 542
- Burchardt, A.* (A. Burhart) — njemački socijaldemokrat, delegat štutgartske organizacije na Ženevskom kongresu 1873. 534
- Buridan, Jean* (*Buridanus*) (Žan Biri-dan-Buridanus; rod. krajem 13. ili početkom 14. stoljeća, umro poslije 1358) — francuski logičar, skolastik; nominalist. 76
- Burns, Lydia* (*Lizzy, Lizzie*) (Lidija -Lizi Berns; 1827 - 1878) — irska radnica, sudjelovala u irskom nacionalnom oslobodilačkom pokretu; druga žena Friedricha Engelsa. 16 56 106 155 251 285 321 366 376 464 474 492 525 556
- Burns, Mary Ellen* (*Pumps*) (Meri Ellen Berns-Pumps) — rođaka Engelsove žene Lydie Burns. 98 492 501 534 556
- Busch, Wilhelm* (Vilhelm Buš; 1826 - 1881) — poznati kirurg, autor nekoliko naučnih radova. 91
- Butt, Isaac* (Ajzek Bat; 1813 - 1879) — irski pravnik i političar, lijevi liberal; član parlamenta; šezdesetih godina zauzimao se za zatočene fenijance; vođa »Home Rule League«, osnovane 1873, koja se borila za samoupravu Irske. 363
- Cacadou*, vidi *Lafargue, Laura*.
- Cafiero, Carlo* (Karlo Kafiero; 1846 - 1892) — predstavnik talijanskog radničkog pokreta, član Međunarodnog udruženja radnika; za vrijeme dopisivanja sa Engelsom (1871) provodio u Italiji kurs Generalnog vijeća; od 1872. godine jedan od vođa talijanskih anarhističkih organizacija; krajem sedamdesetih godina odvojio se od anarhizma, 1879. izdao na talijanskom jeziku kratki pregled prvog toma *Kapitala*. 374 375 426 429 575 579 583
- Camélinat, Zéphirin* (Zefiren Kamelina; 1840 - 1932) — ljevač bronce, učesnik francuskog radničkog pokreta; jedan od vođa pariskih sekcija Međunarodnog udruženja radnika, sudionik Pariske komune, nakon njenog pada emigrirao u Englesku; poslije amnestije aktivan učesnik socijalističkog pokreta u Francuskoj, od 1920. član Komunističke partije Francuske. 301 303 304
- Capestro*, vidi *Cuno Teodor Friedrich*
- Campbell* (Kembl) — činovnik londonske policije. 310
- Caporusso, Stefano* (Stefano Kaporuso) — krojač, talijanski anarhist; suosnivač napuljske sekcije Međunarodnog udruženja radnika i njen predsjednik, delegat na Bazelskom kongresu 1869; godine 1870. isključen iz sekcije zbog pronevjere novca. 575 576 580 583
- Carlos, Don* (Don Karlos; 1848 - 1909) — unuk Don Carlosa starijeg, pretendent na špansku krunu (Carlos VII); od 1872. do 1876. vodio tzv. karlistički rat, nakon poraza pobjegao u Francusku. 88
- Carlyle, Thomas* (Tomas Karlajl; 1795 - 1881) — engleski pisac, historičar i idealistički filozof; pobornik kulta heroja; kritizirao englesku buržoaziju sa stanovišta feudalnog socijalizma; torijevac; nakon 1848. otvoreni protivnik radničkog pokreta. 29
- Caron, Charles* (Čarls Keron) — predsjednik organizacije Club International et Républicain u Nju Orleansu (SAD), koji je bio primljen u Međunarodno udruženje radnika kao sekcija 15. 225
- Carroll, Ellen* (Elen Kerol) — engleska novinarka, suradnica pariskih listova »Le Rappel« i »La Marseillaise«; za vrijeme Pariske komune dopisnica u Parizu. 528 529
- Castelar y Ripoll, Emilio* (Emilio Kastelar i Ripol; 1832 - 1899) — španski političar, historičar i pisac, vođa desnih republikanaca; od septembra 1873. do januara 1874. šef vlade koja je utrla put restauraciji monarhije u Španiji. 93

- Castellazzo, Luigi* (Luidi Kastelaco; 1827 - 1890) — talijanski revolucionar, građanski demokrat, učesnik revolucije 1848 - 1849. i nacionalno oslobodilačke borbe u Italiji pod vodstvom Garibaldija; osnivač lijevo-republikanskog društva Societ  Democratica Internazionale u Firenci. 575 578
- Cavaignac, Louis-Eug ne* (Luj-E en Kavenjak; 1802 - 1857) — francuski general i političar, umjereni građanski republikanac; tridesetih i četrdesetih godina sudjelovao u osvajanju Alžira, ozloglašen zbog barbarskog načina vođenja rata; 1848. generalni guverner Alžira, od maja do juna 1848. ministar rata, 1848. krvnički ugušio ustanak pariskog proletarijata, predsjednik vlade od juna do decembra 1848. 159 166
- Cecilia*, vidi *La Cecilia, Napoleone*.
- Centenari, Leonardo* (Leonardo Centenari), — 460
- Ceretti, Celso* (Čelzo Čereti; 1844 - 1909) — iz Mirandole, prijatelj Garibaldija, sudjelovao u više bitaka, umjereni demokrat, nakon Pariske komune član Međunarodnog udruženja radnika; najbliži suradnik i dopisnik Bakunjinu. 326
- Chalain, Louis-Denis* (Luj-Deni Šalen; rođ. 1845) — tokar, predstavnik francuskog radničkog pokreta, član Pariske komune, nakon poraza Komune emigrirao u Englesku gdje je stupio u *Section franaise de 1871*; kasnije se priključio anarhistima. 64 242 301 303 315
- Charnier* (Šarnije) — francuski emigrant u SAD, član Međunarodnog udruženja radnika; prodavalac vina, pristaša Victorije Woodhull. 160
- Chassepot, Antoine-Alphonse* (Antoan-Alfons Šaspo; 1833 - 1905) — francuski pronalazač na području tehnike oružja. 37
- Chateaubriand, Franois-Ren , vicomte de* (Fransoa-Rene vikont od Šatobrijana; 1768 - 1848) — francuski pisac, reakcionarni državnik i diplomat ministar vanjskih poslova (1822 - 1824), 1822. godine predstavnik Francuske na kongresu u Veroni. 89
- Ch telain, Eug ne* (E en Šatlen; 1829 - 1902) — francuski novinar, učesnik Pariske komune, prešao neojakobincima; nakon poraza Komune emigrirao u Englesku; tamo stupio u *Section franaise de 1871*; osamdesetih i devedesetih godina suradnik socijalističkih listova u Francuskoj. 24
- Chautard* (Šotar) — francuski špijun, koji se uvlaio u radničke organizacije; član *Section franaise de 1871* u Londonu, raskrinkan i isključen iz Međunarodnog udruženja radnika. 269 303 304
- Chouteau, Henri* (Anri Šuto) — slikar, član pariske sekcije Međunarodnog udruženja radnika i Centralnog komiteta Nacionalne garde, učesnik Pariske komune, poslije obaranja Komune emigrirao u London, gdje je stupio u *Section franaise de 1871*. 304
- Clafin, Tennessee Celeste* (Tenesi Celest Kleflin; 1845 - 1923) — Amerikanka, građanski borac za prava žena; pokušala da iskoristi organizaciju Međunarodnog udruženja radnika za svoje ciljeve; sa svojom sestrom Victorijom Woodhull izdavala list *Woodhull & Clafin's Weekly*. 417
- Clarendon, George William Frederick Villiers, Earl of* (Džordž Viljem Frederik Vilijez, erl Klerendon; 1800 - 1870) — britanski državnik, vigovac, kasnije liberal; vicekralj Irske (1847 - 1852), ugušio irski ustanak 1848; ministar vanjskih poslova (1853 - 1858, 1865 - 1866. i 1868 - 1870). 136 153
- Claris, Aristide* (Aristid Klaris; 1843 - 1916) — francuski novinar, anarhist, učesnik Pariske komune, emigrirao nakon njenog pada u Švicarsku, gdje je bio član anarhističke Sekcije propagande i revolucionarne socijalističke akcije; glavni urednik lista *La R volution Sociale* (1871 - 1872). 304

- Clarkson* (Klarkson) — Engelsov poznanik u Londonu. 231
- Cluseret, Gustave-Paul* (Gistav-Pol Klizere; 1823 - 1900) — francuski političar i oficir; učesnik Garibaldijeve vojne u Italiji i građanskog rata u SAD; član Međunarodnog udruženja radnika, priključio se bakunjinistima; 1870. sudjelovao u revolucionarnim ustancima u Lionu i Marseju; član Pariske komune, nakon njenog poraza emigrirao u Belgiju. 54 85 131 147 486 533 537 538
- Cobbett, William* (Viljem Kobit; 1762 - 1835) — engleski političar i novinar, seljačkog porijekla; prominentni predstavnik sitnoburžoaskog radikalizma; borio se za demokracizaciju političkog poretka u Engleskoj; od 1802. godine izdavao »Annual Register« i »Cobbett's Weekly Political Register«. 144
- Cobden, Richard* (Ričard Kobden; 1804 - 1865) — tvorničar u Manchesteru, liberal, pristaša slobodne trgovine, suosnivač Lige za borbu protiv zakona o žitu; član parlamenta. 29
- Cochrane-Baillie, Alexander Dundas Ross Wishart* (Aleksander Dandes Ros Višart Kokren-Bejli; 1816 - 1890) — engleski političar i literat, konzervativac, član parlamenta. 397 614
- Coenen, Philippe* (Filip Kenen) — obučar, sekretar uredništva antverpenskog lista »De Werkers«; delegat na Briselskom kongresu 1868. i na Londonskoj konferenciji 1871; na Haškom kongresu Međunarodnog udruženja radnika 1872. godine podržao bakunjiniste, kasnije suosnivač belgijske radničke partije. 180 232
- Cohen (Cohn), James*, (Džems Koen - Kon) — duhanski radnik, predsjednik londonskog Udruženja duhanskih radnika; član Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika (1867 - 1871), sekretar-korrespondent za Dansku (1870 - 1871); delegat na Briselskom kongresu Međunarodnog udruženja radnika 1868. godine i na Londonskoj konferenciji 1871. 180 181 232 364
- Collet, Charles Dobson* (Čarls Dobson Kolit) — engleski radikalni novinar i političar; urednik i izdavač lista »The Free Press«, od 1866. godine izdavač lista »Diplomatic Review«. 248
- Collier, Lester* (Lester Kolijer) — 543
- Comte, Isidore-Auguste-François-Marie* (Izidor - Ogist - Fransoa - Mari Kont; 1798 - 1857) — francuski matematičar, filozof i sociolog, osnivač pozitivizma. 151
- Conway, Moncure Daniel* (Monkjur Danijel Konvej; 1832 - 1907) — američki radikalni pisac, metodistički propovjednik; od 1863. do 1884. živio u Evropi, za vrijeme njemačko - francuskog rata dopisnik lista »New-York World«. 245
- Cotta, Johann Georg, Freiherr von Cottendorf* (Johan Georg baron fon Kotendorf Kota; 1796 - 1863) — njemački izdavač, nakon 1832. godine predsjednik Cotta naklade. 188
- Courent, Frédéric-Étienne* (Frederik-Etjen Kurne; 1839 - 1885) — novinar, blankist; član Pariske komune, nakon njenog obaranja emigrirao u Englesku, član Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika (1871 - 1872), delegat na Haškom kongresu 1872, povodom odluke o premještanju sjedišta Generalnog vijeća u Njujork istupio iz Međunarodnog udruženja radnika; osamdesetih godina jedan od vođa blankističke organizacije u Francuskoj. 253 289 304 315 377 431 502 515
- Cousin-Montauban, Charles-Guillaume-Marie-Apollinaire-Antoine, comte de Palikao* (Šarl-Gijom-Mari-Apolliner - Antoan Kuzen-Montoban, grof Palikao; 1796 - 1878) — francuski general, bonapartist, 1860. zapovijedao za vrijeme trećeg opijumskog rata englesko-francuskim ekspedicijom trupama u Kini; od augusta do septembra 1870. predsjednik vlade i ministar rata. 46 596

- Cremer, William Randall* (Viljem Rendal Krimer; 1838 - 1908) — predstavnik tredjuniona i pacifističkog pokreta, reformist; suosnivač i vođa Ujedinjenog saveza tesara i stolara, član londonskog sindikalnog vijeća, British National League for the Independence of Poland, Land and Labour League, Centralnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika; djelovao kao njegov generalni sekretar (1864 - 1866); učesnik Londonske konferencije 1865. i Ženevskog kongresa 1866, član izvršnog odbora Lige za reformu; za vrijeme njemačko-francuskog rata borio se protiv pokreta engleskih radnika za obranu Francuske Republike; kasnije član Liberalne stranke; član parlamenta (1885 - 1895. i 1900 - 1908). 58 399
- Crémieux, Adolphe* (Adolf Kremje; 1796 - 1880) — francuski advokat i građanski političar, četrdesetih godina liberal; nakon februarske revolucije 1848. ministar pravde privremene vlade (od februara do maja 1848), poslanik ustavotvorne i zakonodavne Narodne skupštine od 1848. do 1851. 351 562
- Cuno* (Kuno) — pruski činovnik u Diseldorfu, otac Theodora Cuna. 401 405
- Cuno, Theodor Friedrich* (Teodor Fridrih Kuno; 1847 - 1934) — strojarski inženjer; 1870. član bečkog Radničkog prosvjetnog društva, 1871. godine osnivač milanske sekcije Međunarodnog udruženja radnika, delegat na Haškom kongresu 1872, gdje je aktivno zastupao politiku Generalnog vijeća u borbi protiv bakunjinizma, od 1872. djelovao za Međunarodno udruženje radnika u SAD, jedan od vođa američke radničke organizacije The Kingdoms of Labor, suradnik lista »New Yorker Volkszeitung«. 284 332 339 353 355 393 397 401 404 408 425 433 435 446 447 457 458 460 464 467 473 483 489 503
- Cutt* (Kat) — 210
- Černiševski, Nikolaj Gavrilovič* (1828 - 1889) — ruski materijalistički filozof i revolucionarni demokrat, jedan od pionira ruske socijaldemokracije; pisac i književni kritičar. 86 122 161 209 480 490
- Čičerin, Boris Nikolajevič* (1828 - 1904) — ruski poznavalac državnog prava, historičar i filozof, od 1861. do 1868. godine profesor Moskovskog univerziteta, pristaša ustavne monarhije; u brojnim radovima tvrdio da je ruska seoska općina posljedica poreske politike carističke vlade. 506
- Dakyns* (Dejkins) — engleski geolog, od 1869. godine član Međunarodnog udruženja radnika; s Marxom i Engelsom bio u prijateljskim odnosima. 69
- Dana, Charles Anderson* (Čarls Anderson Dana; 1819 - 1897) — napredni američki novinar; četrdesetih do šezdesetih godina urednik listova »New-York Daily Tribune«, »New-American Cyclopaedia« i kasnije njujorškog lista »The Sun«. 148 243 361 362
- Danieli, Francesco* (Frančesko Danijeli) — student, član milanske sekcije Međunarodnog udruženja radnika. 395
- Danijeljon, Nikolaj Francevič* (pseudonim *Nikolaj-on*) (1844 - 1918) — ruski pisac i ekonomist; osamdesetih do devedesetih godina jedan od ideologa narodnjaka; niz godina dopisivao se s Marxom i Engelsom, preveo na ruski jezik tri toma *Kapitala* (prvi tom zajedno sa G. A. Lopatinom). 209 223 256 276 419 450 475 479 490 506 527 612
- Darson, A.* — londonski knjižar i izdavač. 85 566
- Davidov, Anatolij* (rod. 1823) — ruski revolucionar, početkom osamdesetih godina djelovao po nalogu Odeskog brodarskog društva u Londonu, prijateljski povezan s Marxom, podržavao ga u akciji za pomoć izbjeglim komunarima; u augustu 1873. vratio se u Rusiju. 61 243

- Days, Alfred* (Alfred Dejz) — od juna 1873. sekretar britanskog federalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika, delegat na kongresu Britanske federacije u Manchesteru, učesnik kooperativnog pokreta u Engleskoj. 81
- Deák, Ferenc* (1803 - 1876) — mađarski državnik, predstavnik liberalnih krugova mađarske aristokracije, zauzimao se za kompromis s austrijskom monarhijom; ministar pravde u vladi Batthyányja (od marta do septembra 1848), od 1860. član mađarskog parlamenta. 147
- Delahaye, Pierre-Louis* (Pjer-Luj Delae; rod. 1820) — francuski mehaničar, prudonist, od 1864. član Međunarodnog udruženja radnika, učesnik Pariske komune, nakon poraza Komune emigrirao u Englesku; član Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika 1871 - 1872. godine, delegat na Londonskoj konferenciji 1871. 242 302 422
- Delescluze, Louis-Charles* (Luj-Šarl Delekliz; 1809 - 1871) — francuski političar i novinar, revolucionar, sudionik revolucije 1848 - 1849; poslanik Narodne skupštine 1871. godine, član Pariske komune; pao na pariskim barikadama maja 1871. 5
- Delpach* (Delpek) — francuski pravnik, reakcionar, 1871. godine državni tužilac za departman Gornja Garona. 241 608 609
- De Morgan, John* (Džon De Morgan) — irski socijalist, član Međunarodnog udruženja radnika, vodeći član Britanske federacije; podržavao Generalno vijeće u borbi protiv reformista. 394 472 528
- Demuth, Helene* (Helene Demut; 1823 - 1890) — kućna pomoćnica i odana prijateljica obitelji Marx. 597 614
- Dentraygues* (Dantreg) — supruga Émila Dentraygues-a. 510
- Dentraygues, Émile* (pseudonim *Swarm*) (Emil Dantreg-Svarm; rod. oko 1837) — namještenik na željeznici; član sekcije Međunarodnog udruženja radnika u Tuluzi, delegat na Haškom kongresu 1872, na tulskom procesu 1873. protiv članova Međunarodnog udruženja radnika izdao svoje drugove. 502 510 511
- De Paepe, César* (Sezar de Pap; 1842 - 1890) — slovoslagač, kasnije liječnik; suosnivač belgijske sekcije Međunarodnog udruženja radnika, član belgijskog Federalnog vijeća, delegat na londonskim konferencijama 1865. i 1871, na kongresu u Lozani 1867, u Briselu 1868. i u Bazelu 1869; nakon Haškog kongresa (1872) podržavao neko vrijeme bakunjiniste; 1885 suosnivač belgijske radničke partije. 92 137 299 302 323 330 405 406 421 435 460 601 605 610
- Dereure, Simon* (Simon Derer; 1838 - 1900) — obučar, francuski blankist; član pariske sekcije Međunarodnog udruženja radnika, član uredništva lista «La Marseillaise», delegat na Bazelskom kongresu 1869, član Pariske komune, nakon poraza Komune emigrirao u SAD; delegat na Haškom kongresu 1872, kada je izabran u Generalno vijeće; od 1882. član Francuske radničke partije. 448 452 470 471 481 509
- Desagarre, Baron* (Baron Dezagar) — francuski pravnik, državni tužilac pri prvostepenom sudu u departmanu Gornja Garona (1871). 609
- Descartes* (Cartesius), René (Rene Dekart Kartezijus; 1596 - 1650) — francuski filozof, matematičar i prirodoslovac. 111
- Deutsch, Simon* (Simon Dojč; 1822 - 1877) — austrijski bibliograf, građanski radikal; 1848. suradnik bečkog lista «Der Radikales»; kasnije emigrirao u Pariz; Marxov poznanik. 109
- Devoy, John* (Džon Divoj; 1842 - 1928) — jedan od najistaknutijih vođa irskog pokreta za nezavisnost; najutjecajniji vođa američkih ferijanaca; član sjevernoameričkog Centralnog komiteta Međunarodnog udruženja radnika. 252

- Dickes (Dikes)* — 543 546
- Diderot, Denis* (Deni Didro; 1713-1784) — francuski filozof prosvjetiteljstva, pisac i prirodoslovac, osnivač i izdavač »Enciklopedije znanja, umjetnosti i vještina« (1751-1780); uvjereni ateist i materijalist kritizirao religiju i feudalni apsolutizam, ideološki preteča francuske revolucije, ipak u svojim nazorima o društvu idealist; jedan od omiljenih Marxovih pisaca; Engels je njegov roman »Ramoov nećak« nazvao dijalektičkim remek djelom 276 549
- Dietzgen, Joseph* (Jozef Dicgen; 1828-1888) — štavilac, radnik-filozof, istaknuti propagator marksizma; učesnik revolucije 1848-1849, samostalno došao do osnova dijalektičkog materijalizma, od sredine šezdesetih godina u prepisci s Marxom; osnivač sekcije Međunarodnog udruženja radnika u Ziburgu, član Socijaldemokratske radničke partije, delegat na Haškom kongresu 1872; nakon donošenja zakona protiv socijalista emigrirao u SAD, glavni urednik radničke štampe u Njujorku i kasnije u Čikagu. 227
- Dilke, Sir Charles Wentworth* (ser Carls Ventvort Dilk; 1843-1911) — engleski političar i pisac, jedan od vođa radikalnog krila Liberalne stranke, zamjenik ministra vanjskih poslova (1880-1882), predsjednik ureda za lokalnu upravu. 289 315 335
- Disraeli (D'Israeli), Benjamin* (od 1876) *Earl of Beaconsfield* (Bendžamin Dizraeli, erl od Bikonsfilda; 1804-1881) — državnik i pisac, jedan od vođa torijevaca, zatim konzervativne stranke; rizničar (1852, 1858, i 1866-1868), ministar predsjednik (1868. i 1874-1880). 24 97 98 552
- Dimitrijeva*, vidi *Tomanovskaja*, *Jelisaveta*.
- Dobroljubov, Nikolaj Aleksandrovič* (1836-1861) — veliki ruski revolucionarni demokrat, literarni kritičar i materijalistički filozof; jedan od najznačajnijih preteča ruske socijaldemokracije. 276
- Dombrowski (Dabrowski), Jaroslav* (Jaroslav Dombrowski-Dabrowski; 1836-1871) — poljski revolucionarni demokrat; šezdesetih godina učesnik nacionalnooslobodilačkog pokreta u Poljskoj; general Pariske komune, od maja 1871. vrhovni komandant svih oružanih snaga Komune, pao na barikadama. 601
- Dombrowski (Dabrowski), Theophil* (Teofil Dombrowski) — poljski revolucionar, učesnik Pariske komune, komandirao jednom grupom komunara; nakon poraza Komune emigrirao u Englesku. 601
- Douay, Félix* (Feliks Due; 1816-1879) — francuski general, komandirao u njemačko-francuskom ratu VII korpusom, zarobljen kod Sedana; kasnije komandirao IV korpusom versajske armije, krvnik Pariske komune. 32
- Dronke, Ernst* (Ernst Dronke; 1822-1891) — novinar i pisac, privremeno pod utjecajem »vistinskog« socijalizma, od početka 1848. godine član Saveza komunista; 1848-1849. jedan od urednika lista »Neue Rheinische Zeitung«; nakon poraza revolucije emigrirao u Francusku; u julu 1850, po nalogu Marxa i Engelsa, oputovao u Švicarsku radi reorganiziranja Saveza; prilikom raspjeda Saveza komunista ostao uz Marxa i Engelsa; krajem aprila 1852. otišao u Englesku, gdje je podržao Marxa i Engelsa prilikom raskrinkavanja policijskih smicalica za vrijeme kelnskog procesa komunistima; nakon raspustanja Saveza povukao se, u novembru 1852, iz političke dje latnosti. 66 76
- Dubov, A.* — član bakunjinističke slavenske sekcije Međunarodnog udruženja radnika u Cirihu 264
- Dufaure, Jules-Armand-Stanislas* (Žil-Arman - Stanislas Difor; 1798-1881) — francuski advokat i državnik, orleanist; ministar javnih radova (1839-1840), ministar unutrašnjih poslova (1848-1849) ministar pravde (1871-1873, 1875, -1876. i 1877-1879), predsjednik

- vlade (1876. i 1877 - 1879); krvnik
Pariske komune. 384
- Dupont* (Dipon) — supruža Eugèna
Dupont-a. 231
- Dupont, Clarisse* (Klaris Dipon) —
kći Eugèna Dupont-a. 61 231
- Dupont, Eugène* (Ežen Dipon; oko
1831 - 1881) — izrađivač muzičkih
instrumenata; učesnik pariskog
junskog ustanka 1848. godine; od
1862. živio u Londonu, član Ge-
neralnog vijeća Međunarodnog udru-
ženja radnika (1864 - 1872), sek-
retar-korespondent za Francusku
(1865. do 1871), delegat na svim
konferencijama i kongresima Međ-
unarodnog udruženja radnika do
1872; borio se za provođenje po-
litike Marxa i Engelsa, 1870. o-
tišao u Mančester i tamo osnovao
sekciju Međunarodnog udruženja
radnika; tokom 1872. i 1873. go-
dine član britanskog Federalnog
vijeća; 1874. preselio se u SAD.
69 16 18 19 49 51 53 59 61 131 137
160 165 197 204 231 291 335 458
477 493 514 521 525 583 597 598
- Dupont, Eugènie* (Eženi Dipon) —
kći Eugèna Dupont-a. 61 231
- Dupont, Marie* (Mari Dipon) —
kći Eugèna Duoont-a. 61 231
- Durand, Gustave-Paul-Émile* (Gistav-
-Pol-Emil Diran; rođ. 1835) —
zlatar, doušnik francuske policije,
nakon obaranja Komune izdavao
se u Londonu za izbjeglicu; 1871.
godine sekretar »Section française
de 1871«; iste godine raskrinkan i
isključen iz Međunarodnog udru-
ženja radnika. 303 305 327 328
- Duru* (Diri) — učesnik Pariske komu-
ne, emigrant u Londonu, kasnije
u Belgiji. 259 261
- Duval, Theodor* (Teodor Dival) —
stolar, jedan od osnivača i član
Alijanse socijalističke demokracije
u Švicarskoj; 1870. odvojio se
od bakunjinista, član Romanskog
federalnog vijeća Međunarodnog
udruženja radnika, borio se protiv
utjecaja Bukunjina, delegat na Haš-
kom kongresu 1872. 78 80 85 512
532 537
- Eccarius, Johann Georg* (Johan Georg
Ekarijus; 1818 - 1889) — krojač
iz Fridrihroda, suborac Marxa i
Engelsa i propagator naučnog ko-
munističkog; član Saveza pravednih,
od 1847. član Saveza komunista
i njegove Centralne uprave, jedan
od vođa Njemačkog udruženja za
obrazovanje radnika u Londonu;
govorio na osnivačkoj skupštini
Međunarodnog udruženja radnika
28. septembra 1864. u St. Martin's
Hallu; član Generalnog vijeća (1864 -
1872), generalni sekretar (1867 - 1871)
i sekretar korespondent za Ameriku
(1870 - 1872), delegat Generalnog
vijeća na svim kongresima i konfe-
rencijama Međunarodnog udruženja
radnika do 1872. godine, kao de-
legat Generalnog vijeća sudjelovao
na nirnberškoj godišnjoj skupštini
Saveza njemačkih radničkih udru-
ženja 1868; sekretar Land and
Labour League; nakon 1872. priklju-
čio se reformističkim vodama tre-
djuniona 11 29 110 131 162 178
191 193 204 228 261 274 282 291
294 295 368 378 399 410 413 - 418
422 458 468 495 496 505 510
510 521 616
- Eilau, N.* (N. Ajlau) — njemački
trgovac, posrednik između Marxa
i predstavnika Pariske komune,
prenosio pisma i dokumente. 197
206 207
- Elcho, Francis Wemyss Charteris Dou-
glas, Lord* (Frensis Vinz Čarteris
Daglas lord Elkou; 1818 - 1914)
— škotski političar, konzervativac;
član parlamenta, u parlamentu se
izjašnjavao za izručenje članova
Komune kao kriminalnih eleme-
nata. 42
- Eleanor*, vidi *Marx, Eleanor*.
- Elliott, John* (Džon Eliot) — američki
sitnoburžoaski demokrat, član Međ-
unarodnog udruženja radnika, ak-
tivni propagator građanskih reformi.
418
- Elpidin, Mihailo Konstantinovič* (oko
1835 - 1908) — početkom šezdeset-
tih godina sudjelovao u student-
skom pokretu u Kazahstanu; godine
1865. emigrirao u Ženevu, gdje

- je osnovao rusku štampariju, u kojoj se štampao list »Народное Дело«; član Međunarodnog udruženja radnika i Alijanse socijalističke demokracije; kasnije se pokazao kao agent carističke tajne policije. 86 272 480
- Engels, Elisabeth Franziska Mauritia* (Elizabet Franciska Mauricija Engels; 1797 - 1873) — majka Friedricha Engelsa. 176 212 267 534
- Engels, Emil* (1828 - 1884) — brat Friedricha Engelsa, suvlasnik firme Ermen & Engels u Engelskirhenu. 212 268
- Engels, Emma* (Ema Engels; rod. 1834) — žena Hermannna Engelsa. 213
- Engels, Hermann* (Herman Engels; 1822 - 1905) — brat Friedricha Engelsa, tvorničar u Barmenu, od 1860. suvlasnik firme Ermen & Engels u Engelskirhenu. 64 175 212 268 553
- Engels, Rudolf* (1831 - 1903) — brat Friedricha Engelsa, tvorničar u u Barmenu, od 1860. suvlasnik firme Ermen & Engels u Engelskirhenu. 64 175 212 268 553
- Engländer, Sigmund* (Sigmund Engländer; 1828 - 1902) — austrijski novinar, emigrirao 1848. u Englesku; agent nekoliko tajnih službi. 64
- Epikur* (oko 341. do oko 270. prije n. e.) — grčki materijalistički filozof. 111
- Ermen, Gottfried* (Gotfrid Ermen) — suvlasnik firme Ermen & Engels u Mančesteru. 176 553 554
- Eudes, Émile* (Emil Ed; 1843 - 1888) — francuski revolucionar, blankist, član Centralnog komiteta Nacionalne garde, član i general Pariske komune, nakon njenog poraza emigrirao u Švicarsku, kasnije u Englesku; u odsutnosti osuđen na smrt; nakon amnestije 1880. vratio se u Francusku, jedan od organizatora blankističkog Centralnog komiteta. 370
- Eugénie-Marie de Montijo de Guzman, comtesse de Teba* (Eženi-Mari de Montijo de Gusman, grafica od Tebe; 1826 - 1920) — francuska carica, supruga Napoleona III. 131 596
- Fanton* — 493
- Farga Pellicer, Rafael* (pseudonim Gomez) (Rafael Farga Peliser-Gomes; 1840 - 1890) — tipograf i novinar, španski anarhist; jedan od organizatora Alijanse socijalističke demokracije, suosnivač prvih sekcija Međunarodnog udruženja radnika u Španiji, urednik lista »La Federación« (1869 - 1873), delegat na Bazelskom kongresu 1869. i na Haškom kongresu 1872; godine 1873, odlukom Generalnog vijeća, isključen iz Međunarodnog udruženja radnika. 319 564
- Faucher, Julius* (Julius Fauher; 1820 - 1878) — njemački novinar, mladohegelovac, vulgarni ekonomist i zastupnik slobodne trgovine; od 1850. emigrant u Engleskoj; godine 1861. vratio se u Njemačku; član Napredne stranke i (od 1866) Nacionalnoliberalne stranke; član pruske Narodne skupštine. 56 110 331
- Favre, Claude-Gabriel-Jules* (Klod-Gabrijel-Žil Favr; 1809 - 1880) — francuski advokat i političar, umjerni građanski republikanac; ministar vanjskih poslova u vladi narodne obrane i u vladi Thiers-a (1870 - 1871); vodio pregovore o kapitulaciji Pariza i zaključenju mira sa Njemačkom; krvnik Pariske komune i jedan od inicijatora borbe protiv Međunarodnog udruženja radnika. 46 48 66 145 158 159 163 164 166 167 201 208 214 226 238 341 577
- Fedetzki* ili *Feletzki* (Fedecki ili Felecki) — poljski emigrant u Švicarskoj. 86
- Ferré, Charles-Théophile* (Šarl-Teofil Fere; 1845 - 1871) — francuski blankist; šezdesetih godina aktivan učesnik republikanskog pokreta u Francuskoj; član Pariske komune i njene komisije za opću sigurnost,

- zamjenik državnog tužioca Komun-
ne; ubili su ga versajci. 293
- Feuerbach, Ludwig* (Ludvig Fojerbah;
1804 - 1872) — najznačajniji pred-
stavnik predmarksističkog materij-
alizma i ateizma, borbeni humanist;
njegove ideje pridonijele su ideološ-
kom pripremanju revolucije 1848 -
- 1849, ipak se borio samo sa
prosvjetiteljsko-teorijskih pozicija i
bio pasivan prema stvarnoj revolu-
cionarnoj borbi, dao temelje kritike
kršćanske religije; prekinuo sa He-
gelovim idealizmom, ali je odbacio
i njegovu dijalektiku; u svojim
društveno-političkim shvaćanjima o-
stao idealist; veoma je utjecao na
formiranje filozofskih nazora Marxa
i Engelsa; zbog svojih pogleda čit-
avog života napadan od reakcije;
posljednjih godina svog života pri-
bližio se njemačkom radničkom
pokretu i izjasnio se za Socijaldemo-
kratsku radničku partiju. 353 361
419 611 614
- Fink, Wilhelm* (Vilhelm Fink; 1833 -
1890) — otpravnik lista «Volks-
staat». 412
- Flerovskij, N.*, vidi *Bervi, Vasilij Vasi-
ljevič*.
- Flourens, Gustave* (Gustav Florans;
1838 - 1871) — francuski prirod-
slovac, blankist; jedan od vođa
ustanka 31. oktobra 1870. i 22.
januara 1871. u Parizu; član Pariske
komune; versajci su ga ubili u aprilu
1871. godine. 597
- Fondeville* (Fondevil) — emigrant Pa-
riske komune u Engleskoj; član
Međunarodnog udruženja radnika,
delegat sekcije iz Bordoa na London-
skoj konferenciji 1871. 376
- Forbes, Archibald* (Arčibold Forbs;
1838 - 1900) — engleski novinar, za
vrijeme njemačko-francuskog i prus-
ko-turskog rata dopisnik listova
«The Morning Advertiser» i «The
Daily News». 402.
- Forestier* (Forestje) — francuski emi-
grant u Londonu. 264
- Fox, Peter* (u stvari Peter Fox André)
(Piter Foks - Piter Foks Andre; umro
1869) — engleski novinar, pozitivist;
- jedan od vođa British National
League for the Independence of
Poland; učesnik osnivačke skupštine
Međunarodnog udruženja radnika
28. septembra 1864. u St. Martin's
Hallu; član Generalnog vijeća Me-
đunarodnog udruženja radnik (1864 -
1869); od 1865. godine zvani-
čni dopisnik Generalnog vijeća,
od septembra do novembra 1866.
generalni sekretar Vijeća, sekretar-
-korespondent za Ameriku (1866 -
1867); godine 1866. jedan od
urednika lista «The Commonwe-
alth»; član izvršnog odbora Lige
za reformu izbornog sistema. 399
- Frank, A.* — izdavač u Parizu četrde-
setih godina do prve polovine šez-
desetih godina 19. stoljeća; izdao
Marxovo djelo *Bijeda filozofije* 411
- Frankel, Leo* (1844 - 1896) — zlatar,
istaknuti predstavnik mađarskog i
međunarodnog radničkog pokreta;
suborac Marxa i Engelsa; član Pa-
riske komune, član Generalnog vi-
jeća Međunarodnog udruženja rad-
nika (1871. i 1872); delegat na
Londonskoj konferenciji 1871. i na
Haškom kongresu 1872. godine;
suosnivač mađarske Opće radničke
partije. 6 64 66 81 110 197 206
208 242 315 356 418 428 448 484
513 562
- Fränzchen, Franziska*, vidi *Kugelman,
Franziska*.
- Freiligrath, Ferdinand* (Ferdinand Fraj-
ligrat; 1810 - 1876) — najznačaj-
niji građansko-demokratski pjesnik
revolucije 1848 - 1849. godine; dugo-
godišnji prijatelj Marxa i En-
gelsa; od oktobra 1848. urednik
lista «Neue Rheinische Zeitung»,
član Saveza komunista; 1851 - 1868.
emigrant u Londonu; tokom tih
godina povukao se iz revolucionarne
borbe. 42 45 47 149 161 188
- Freiligrath, Käthe* (Käthchen) (Fraj-
ligrat Kete-Kethen; 1845 - 1904)
— kći Ferdinanda Freiligratha. 161
- Freiligrath, Luise* (Luize Frajligrat) —
kći Ferdinanda Freiligratha. 161
- Freund, Wilhelm Alexander* (Vilhelm
Aleksander Frojnd; 1833 - 1918) —
ginekolog, privatni docent. 536

- Friedrich II (der Große)** (Fridrih II Veliki; 1712 - 1786) — pruski kralj od 1740. do 1786. 194
- Friedrich Karl** (Karl Fridrih; 1828 - 1885) — pruski princ, general, od oktobra 1870. generalfeldmaršal, u njemačko-francuskom ratu komandirao II armijom. 20
- Friedrich Wilhelm** (Fridrih Vilhelm; 1831 - 1888) — prijestolonasljednik Pruske, general, od oktobra 1870. generalfeldmaršal, 1888. godine pruski kralj i njemački car pod imenom Friedrich III; u njemačko-francuskom ratu komandirao III armijom. 8 20
- Friedrich Wilhelm III** (Fridrih Vilhelm III; 1770 - 1840) — pruski kralj od 1797. do 1840. 152
- Frohme, Karl Franz Egon** (Karl Franc Egon Frome; 1850 - 1933) — njemački novinar; sedamdesetih godina lasalovac, zatim jedan od vođa oportunističkog krila njemačke socijaldemokratske partije; 1881. godine postao poslanik u Rajhstagu; delegat na Međunarodnom socijalističkom radničkom kongresu 1889. 110
- Fuisse** (Fuis) — francuski emigrant u Engleskoj. 255
- Funke, R. & Co.** — tvornica čiji je suvlasnik bio Engelsov zet Adolf von Griesheim. 175
- Gambetta, Léon** (Leon Gambeta; 1838 - 1882) — francuski državnik, gradanski republikanac; član vlade narodne obrane (1870 - 1871), organizirao u provincijama oružani otpor protiv njemačkih osvajača; predsjednik vlade i ministar vanjskih poslova (1881 - 1882). 70 99 149 164 166 167 600
- Gambuzzi, Carlo** (Karlo Gambuci; 1837 - 1902) — talijanski advokat, početkom šezdesetih godina pristaša Mazzinija, kasnije anarhist, jedan od vođa tajne Alijanse socijalističke demokracije i drugih anarhističkih organizacija u Italiji. 496 589
- Gandolfi, Mauro** (Mauro Gandolfi) — talijanski trgovac, bakunjinist, član milanske sekcije Međunarodnog udruženja radnika. 393 395 460
- Gans** — liječnik u Pragu. 569
- Garibaldi, Giuseppe** (Đuzepe Garibaldi; 1807 - 1882) — talijanski narodni heroj, demokrat; pedesetih i šezdesetih godina vodio borbu talijanskog naroda za nacionalno oslobođenje i ponovno ujedinjenje Italije; 1870 - 1871. borio se za Francusku Republiku; pomagao osnivanje sekcija Međunarodnog udruženja radnika u Italiji. 284 323 600
- Garibaldi, Ricciotti** (Ričoti Garibaldi; 1847 - 1924) — sin Giuseppa Garibaldija, učesnik nacionalno oslobodilačkog pokreta u Italiji; u njemačko-francuskom ratu borio se na strani Francuske kao komandant brigade armije Vogesa. 256 284
- Garnier-Pagès, Louis-Antoine** (Luj-Antoan Garnije-Pažes; 1803 - 1878) — francuski političar, umjereni gradanski republikanac; godine 1848. član privremene vlade, za vrijeme Drugog carstva poslanik u Zakonodavnoj skupštini (1864 - 1871); član vlade narodne obrane (1870 - 1871). 49
- Gaveau** (Gavo) — francuski komandant, komesar vlade pri ratnim sudovima. 237
- Geffcken, Friedrich Heinrich** (Fridrih Hajnrhif Gefken; 1830 - 1896) — diplomat i pravnik, hanzeatski ministar-rezident u Londonu (1866 - 1869). 91
- George III** (Džordž III; 1738 - 1820) — kralj Velike Britanije i Irske (1760 - 1820). 58
- Gerhardt, Charles-Frédéric** (Šarl-Frederik, Gerhart; 1816 - 1856) — francuski kemičar. 277
- Gerhardt, Hendrik** (Hendrik Gerhart; oko 1829. do 1886) — krojač, član holandskog Federalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika, delegat na Haškom kongresu 1872; priključio se bakunjinistima. 460
- Giovacchini, P.** (P. Đovakini) — član Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika i 1871. go-

- dine sekretar-korespondent za Italiju. 579
- Girardin, Émile de* (Emil de Žirarden; 1806 - 1881) — francuski novinar i političar; tridesetih do šezdesetih godina s prekidima urednik lista «La Presse» a kasnije i lista «La Liberté»; u politici se istakao krajnjom neprincipijelnošću; prije revolucije 1848. u opoziciji prema vladi Guizot-a, za vrijeme revolucije građanski republikanac, poslanik zakonodavne Narodne skupštine (1850 - 1851), kasnije bonapartist. 351
- Gladstone, William Ewart* (Wiljem Juart Gledston; 1809 - 1898) — britanski državnik, torijevac, zatim pilovac; u drugoj polovini 19. stoljeća vođa Liberalne stranke; ministar premijer (1868 - 1874, 1880 - 1885, 1886. i 1892 - 1894). 24 53 97 153 161 164 168 295 380 552 614
- Glais-Bizoin, Alexandre-Olivier* (Aleksandr-Olivije Gle-Bizoen; 1800 - 1877) — francuski političar, advokat; umjereni građanski republikanac, poslanik ustavotvorne Narodne skupštine (1848 - 1849); šezdesetih godina član Zakonodavne skupštine, član vlade narodne obrane 1870. i 1871. godine. 562
- Glaser de Willebrord, E.* (E. Glazer de Vilebror) — predstavnik belgijskog radničkog pokreta, član briselske sekcije Međunarodnog udruženja radnika. 230 237 240 452
- Gneisenau, August Wilhelm Anton, Graf Neithardt von* (August Vilhelm Anton grof Najthart fon Gnajzenau; 1760 - 1831) — njemački general i vojni teoretičar; generalfeldmaršal (1825); 1813 - 1815. igrao značajnu ulogu u nacionalnooslobodilačkom pokretu; jedan od glavnih reorganizatora pruske armije (1806), sudjelovao u pripremama narodnog otpora za obaranje napoleonskog jarma; od 1813. do 1815. šef Blücherovog generalštaba. 152
- Gnocchi-Viani, Osvaldo* (Osvaldo Njoki-Vijani; 1837 - 1917) — novinar, talijanski demokrat, pristaša Garibaldija; od 1870. godine predstavnik socijalističkog i radničkog pokreta, aktivno djelovao u Međunarodnom udruženju radnika u Italiji (1872 - 1873), suosnivač talijanske radničke partije 1882. godine. 460
- Goegg, Amand* (Aman Greg; 1820 - 1897) — njemački novinar, sitno-buržoaski demokrat; 1849. član badenske privremene vlade; nakon poraza revolucije otišao u emigraciju; jedan od vođa Lige za mir i slobodu u Ženevi, član Centralnog komiteta njemačkog Radničkog prosvjetnog društva Švicarske u Ženevi (1869); sedamdesetih godina priključio se njemačkoj socijaldemokraciji. 241 250 271 332 508
- Goethe, Johann Wolfgang von* (Johan Wolfgang fon Gete; 1749 - 1832) — najznačajniji predstavnik njemačke klasike; jedan od najvećih pjesnika svjetske literature. 188
- Goldschmidt, Otto* (Oto Goldšmit; 1829 - 1907) — pisac i kompozitor. 61
- Goldstücker, Theodor* (Teodor Goldštiker; 1821 - 1872) — sanskritolog; od 1851. godine profesor na Londonskom univerzitetu. 22
- Golovačov, Aleksej Adrianovič* (1819 - 1903) — ruski liberalni političar i novinar, jedan od vođa kalinjinskog gubernijskog komiteta za oslobođenje seljaka; sudjelovao u izradi projekata za ukidanje kmetstva, koji je, u stvari, bio temelj «propisima» od 19. februara 1861. godine; autor djela «Десять лѣтъ реформъ, 1861 - 1871», «История железно-дорожно-ново дела въ Россіи» i drugih. 490
- Gomez*, vidi *Farga Pellicer, Rafael*.
- Gorčakov, Aleksandar Mihailovič, knez* (1798 - 1883) — ruski državnik i diplomat, ministar vanjskih poslova (1856. do 1882). 168
- Goss, Jean Jaques* (Žan Žak Gos) — kastelan evangelističke crkve u Torinu. 460 469
- Gralle, Heinrich* (Hajnrh Grøle) — tesar; 1870. godine član braunšvajgskog odbora Socijaldemokratske radničke partije, sa ostalim člano-

- vima odbora uhapšen 1870. i do marta 1871. u istražnom zatvoru a da nije bila podignuta optužnica. 57 137 140 143 156 183
- Gray, John* (Džon Grej; 1798 - 1850) — engleski ekonomist i utopijski socijalist, učenik Roberta Owena, teoretičar »radnog novca«. 132
- Greenwood, Frederic* (Frederik Grinvud; 1830 - 1909) — engleski novinar i pisac, konzervativac, urednik lista »The Pall Mall Gazette« (1865 - 1880). 11 13 14 18 19 20 27 46 47 154 216 226 263
- Gregory, I. W.* (I. V. Gregori; umro 1872) — sitnoburžoaski demokrat u SAD, član Kozmopolitskog društva, pristaša boraca za prava žena Woodhullove i Claflinove. 368 399
- Griesheim, Adolf von* (Adolf fon Grishajm; 1820 - 1894) — njemački tvorničar, suvlasnik firme Ermen & Engels, oženjen Engelsonom sestrom Elisom. 175 212 268
- Grimm, Friedrich Melchior, Freiherr von* (Fridrih Melhior baron Grim; 1723 - 1807) — pisac, predstavnik gradanskog prosvjetiteljstva, nakon 1748. živio u Francuskoj, pripadao krugu enciklopedista; kao protivnik francuske buržoaske revolucije vratio se u Njemačku; 1795. godine Katarina II imenovala ga je za državnog savjetnika i ministra-rezidenta u Hamburgu. 549
- Griset* (Grize) — 545
- Grosse, Eduard* (Eduard Grose) — njemački emigrant u SAD, lasalovac, član sekcije 6 i Centralnog komiteta sjevernoameričkih sekcija Međunarodnog udruženja radnika, podržavao sitnoburžoaske reformatore. 417 418
- Grousset, Pascal* (Paskal Gruse; 1844 - 1909) — francuski novinar i političar, blankist; član Centralnog komiteta Nacionalne garde i Pariske komune, predsjednik komisije za vanjske odnose; nakon obaranja Komune deportiran u Novu Kaledoniju; pobjegao 1874. godine; zatim prešao u buržoaski tabor. 54 208
- Guillaume, James* (Džems Gijom; 1844 - 1916) — učitelj, švicarski anarhist; jedan od organizatora Alijanse socijalističke demokracije, delegat kongresa Međunarodnog udruženja radnika u Ženevi 1866, u Lozani 1867, u Bazelu 1869. i u Hagu 1872. godine; urednik listova »Le Progrès«, »La Solidarité« i »Bulletin de la Fédération jurassienne«; na Haškom kongresu zajedno s Bakunjinom isključen iz Međunarodnog udruženja radnika. 228 229 303 313 328 388 458 463 479 487 514 535 601
- Gumpert* (umrla 1873) — prva žena Eduarda Gumperta. 213
- Gumpert, Eduard* (umro 1893) — njemački liječnik u Mančesteru, prijatelj Marxa i Engelsa. 14 37 39 40 67 - 69 76 87 - 90 92 93 95 98 213 520 535 536 551 559
- Gumpertov rodak* — 14
- Haeckel, Ernst* (Ernst Hekel; 1834 - 1919) — biolog, prirodno-historijski materijalist, ateist; branio i propagirao Darwinovu teoriju evolucije i razvio na njejoj osnovi učenje o zakonitosti historijskog razvitka bioloških vrsta (filogeneza); za razliku od svojih naprednih naučnih shvaćanja, u odnosu na društvo zastupao reakcionarno učenje socijaldarvinizma. 111
- Hales, John* (Džon Hejls; rod. 1839) — tkalac, jedan od vođa engleskih tredjuniona, član Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika od 1866. do 1872. i sekretar Vijeća od maja 1871. do jula 1872. godine, član izvršnog odbora Reform League i rukovodstva Land and Labour League; delegat na Londonskoj konferenciji 1871. i na Haškom kongresu 1872; od početka 1872. na čelu reformističkog krila britanskog Federalnog vijeća; borio se protiv Marxa i Engelsa i njihovih pristaša; godine 1873, odlukom Generalnog vijeća, isključen iz Međunarodnog udruženja radnika; glavni krivac za rascjep britanskog Federalnog vijeća. 64 204 243 262 325 364 366 368 399 410 414 - 417

- 422 449 459 464 466 467 468 470
472 477 482 483 486 487 488 514
521 523 535
- Harcourt, W. E.* (V. E. Harkort) — rudar; suosnivač australske federacije Međunarodnog udruženja radnika, delegat na Haškom kongresu 1872. godine. 470
- Harney, George Julian* (Džordž Džulijen Harni; 1817 - 1897) — utjecajni engleski radnički vođa lijevog krila čartista, član Međunarodnog udruženja radnika; revolucionarni novinar, urednik listova «The Northern Star», «The Democratic Review», «The Red Republican»; član briselskog Kominističkog biroa za dopisivanje, suosnivač organizacije Fraternal Democrats, aktivan u Savezu komunista; do početka pedesetih godina usko povezan, kasnije slabo, sa Marxom i Engelson; povremeno potpadao pod sitnoburžoasku utjecaj; od 1863. do 1888. godine živio u SAD. 161
- Harris, George*, (Džordž Heris) — pristaša socijal-reformističkih nazora čartiste Jamesa O'Briena (Brontre-rea); član Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika (1869 - 1872); od 1870. do 1871. godine sekretar za financije Generalnog vijeća. 282 291
- Harrison, Frederic* (Frederik Herisn; 1831 - 1923) — engleski pravnik i historičar, građanski radikal; pozitivist, aktivno sudjelovao u demokratskom pokretu šezdesetih godina; član Međunarodnog udruženja radnika; podržao Marxa u akciji za pomoć izbjeglim komunarima. 360 543 545
- Hartmann, Eduard von* (Eduard fon Hartman; 1842 - 1906) — idealistički filozof, filozofiju Schellinga i Schopenhauera povezo s reakcionarnim težnjama Hegelove filozofije u «filozofiju nesvjesnog»; ideolog pruskog junkerstva. 111
- Hasenclever, Wilhelm* (Vilhelm Haznklever; 1837-1889) — štavilac, novinar, lasalovac; od 1864. član, 1866. sekretar i 1870. godine blagajnik Općeg njemačkog radničkog saveza; od 1870. jedan od urednika lista «Social-Demokrat», od jula 1871. predsjednik Općeg njemačkog radničkog saveza, delegat na Gotskom kongresu ujedinjenja 1875, jedan od dvojice predsjednika Socijalističke radničke partije Njemačke (1875 - 1876), sa Liebknechtom vodio partijski organ «Vorwärts» od 1876. do 1878. godine; član sjevernonjemačkog Rajhstaga (1869 - 1871) i njemačkog Rajhstaga (1874 - 1878. i 1879 - 1888). 435 538 539 565
- Hasselmann, Wilhelm* (Vilhelm Haslman; rod. 1844) — jedan od vođa lasalovskog Općeg njemačkog radničkog saveza; urednik lista «Neuer Social-Demokrat» (1871 - 1875); od 1875. godine član Socijalističke radničke partije Njemačke; 1880. isključen iz partije kao anarhist. 498 539 565
- Hausmann, Georges-Eugène* (Žorž-Ežen Osman; 1809 - 1891) — francuski političar, bonapartist, sudjelovao u državnom udaru 2. decembra 1851. godine, prefekt departmana Sene (1853 - 1870), zadužen preuređivanjem Pariza. 35
- Haxthausen, August Freiherr von* (August baron fon Haksthauzen; 1792 - 1866) — pruski savjetnik vlade, pristalica ropstva. 169 187
- Heddeghem*, vidi *Van-Heddeghem*.
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich* (Georg Vilhelm Fridrih Hegel; 1770 - 1831) — najznačajniji predstavnik klasične njemačke filozofije; izgradio filozofski sistem objektivnog idealizma, u kojem je prvi put — a to je njegova velika zasluga — čitav prirodni, povijesni i duhovni svijet prikazan kao jedan proces, tj. kao neprekidno kretanje i, promjena, preobražaj i razvitak, i u kojem je pokušao dokazati unutrašnju vezu tog kretanja i razvitka (Engels). 71 76
- Heine, Heinrich* (Hajnrih Hajne; 1797 - 1856) — istaknuti pjesnik i vatreni patriota, naprijatelj apsolutizma i feudalno-klerikalne reakcije, pobornik njemačke demokratske literature; bliski prijatelj obitelji Marx. 46

- Heinzen, Karl* (Karl Hajncen; 1809 - 1880) — radikalni novinar, sitno-buržoaski demokrat, djelovao protiv Marxa i Engelsa; kratko vrijeme učestvovao u badensko-falačkom ustanku 1849. godine; potom emigrirao u Švicarsku, kasnije u Englesku i konačno, u jesen 1850, u SAD, gde je postao glavni urednik lista «Pionier» (1854 - 1879). 399 413 432
- Hepner, Adolf* (1846 - 1923) — redaktor, član Socijaldemokratske radničke partije; delegat na kongresu u Ajzenahu, od decembra 1869. jedan od urednika partijskog organa «Der Volksstaat», jedan od optuženih na lajpciškom veleizdajničkom procesu 1872. godine, delegat na Haškom kongresu 1872; poslije 1878. emigrirao u SAD, za vrijeme prvog svjetskog rata socijal-šovinist. 81 83 85 155 353 433 435 437 441 444 458 459 464 484 499 510 511 516
- Herman, Alfred*, — kipar, suosnivač sekcija Međunarodnog udruženja radnika u Belgiji, član Generalnog vijeća i sekretar za dopisivanje za Belgiju (1871 - 1872), delegat na Briselskom kongresu 1868, na Londonskoj konferenciji 1871. i na Haškom kongresu 1872. godine; na Haškom kongresu priključio se anarhističkoj manjini. 233 405 406 425 435 436 446
- Hercen, Aleksandar Ivanovič* (1812 - 1870) — istaknuti ruski revolucionarni demokrat, materijalistički filozof, novinar i pisac; 1847. godine emigrirao u Francusku, od 1852. živio u Londonu; tamo osnovao Slobodnu rusku štampariju i izdavao zbornik «Польварная звезда» i časopis «Колоколь»; umro u Parizu. 428
- Higham, Joseph* (Džozef Hajem) — vlasnik tvornice instrumenata u u Mančesteru. 231
- Hildebrand, Bruno* (1812 - 1878) — njemački ekonomist i statističar, jedan od glavnih predstavnika starije historijske škole u političkoj ekonomiji. 5
- Hins* — supruga Eugèna Hinsa. 300 330 397 410 425 431 435
- Hins, Eugène* (Ežen Hins; 1839 - 1923) — belgijski novinar, prudonist, kasnije bakunjinist; suosnivač belgijske sekcije Međunarodnog udruženja radnika, delegat na Briselskom kongresu 1868. i na Bazelskom kongresu 1869. godine. 121 300 323 330 341 397 402 410 418 421 425 431 435
- Hirsch, Carl* (Karl Hirš; 1841 - 1900) — njemački novinar, suosnivač Socijaldemokratske radničke partije; član Općeg njemačkog radničkog saveza, napustio ga 1868. i bio jedan od osnivača Demokratskog radničkog saveza u Berlinu, delegat na kongresu u Ajzenahu 1869. godine, urednik lista «Crimmitschauer Bürger- und Bauernfreund» (1870 - 1871), koji je bio prvi socijaldemokratski dnevnik u Njemačkoj; nakon 1872. pariski dopisnik njemačke socijaldemokratske štampe, izdavač «Laterne» u Briselu (1878 - 1879). 445
- Hodgson, William Ballantyne* (Viljem Belentajn Hodžson; 1815 - 1880) — engleski profesor ekonomije i trgovačkog zakonodavstva; u nekim od svojih djela zahtijevao reformu narodnog obrazovanja. 333
- Hohenzollern, (Hoencolern)* — dinastija brandenburških izbornih knezova (1415 - 1701), pruskih kraljeva (1701 - 1918) i njemačkih careva (1871 - 1918). 36 151
- Holländer, Jakob* (Jakob Holender) — mađarski radnik, dopisnik Međunarodnog udruženja radnika u Budimpešti. 236
- Home, Daniel Dunglas* (Denijel Dangles Houm; 1833 - 1886) — poznati škotski spiritist. 417
- Horacije (Horatius, Quintus Flaccus;* 65 - 8. prije n. e.), rimski pjesnik autor oda i satira. 301 419
- Hout, van der* — delegat amsterdamskih sekcija Međunarodnog udruženja radnika na Haškom kongresu 1872. godine. 476 503
- Howell, George* (Džordž Hael; 1833 - 1910) — zidar, jedan od vođa engleskih tredjuniona, bivši četisti,

- sekretar londonskog sindikalnog veća (1861 - 1862); sudionik osnivačke skupštine Međunarodnog udruženja radnika 28. septembra 1864. u St. Martin's Hallu; član Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika od 1864. do 1869; delegat na Londonskoj konferenciji 1865, sekretar Lige za reformu i Parlamentarnog komiteta britanskog Trade Union Congress (1871 - 1875); falsificirao povijest Međunarodnog udruženja radnika i Marxovu djelatnost u Udruženju. 399
- Hrvaćanin (Ervaćanin), Manojlo* (1849 - 1909) — zagovornik jugoslavenskog nacionalno-oslobodilačkog pokreta, novinar, početkom sedamdesetih godina (kao student) pristupio bakunjinističkoj slavenskoj sekciji u Cirihi; učestvovao u Bosanskom ustanku 1875. godine. 264
- Huber* (Hjuber) — engleski radnički vođa. 495
- Hubert, Adolphe* (Adolf Iber) — učesnik Komune, francuski emigrant u Londonu, član Međunarodnog udruženja radnika. 230 237 240 255 290 351
- Hück* (Hik) — francuski major, komandant tvrđave Tul. 163 167
- Hugo, Victor-Marie* (Viktor-Mari Igo; 1802 - 1885) — istaknuti francuski pisac, vođ borbenog francuskog romantizma (1827 - 1843) u borbi protiv reakcionarnog klasicizma; član Francuske akademije (1841); nakon februarske revolucije 1848. godine poslanik demokratske ljevice u ustavotvornoj i zakonodavnoj Narodnoj skupštini; poslije državnog udara 2. decembra 1851. protjeran iz Francuske; 20 godina živio u izgnanstvu u Briselu i na otocima Džersi i Gernsi. 57 391
- Huleck* (Halek) — član Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika (1868), član Francuske sekcije u Londonu; nakon rascjepa te sekcije 1868. godine djelovao protiv Generalnog vijeća. 378
- Huleck, Maria* (Marija Halek) — član Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika 1868. godine. 378
- Hume, David* (Dejvid Hjum; (1711 - 1776) — engleski filozof i historičar; subjektivni idealist, agnostik, kao ekonomist zastupnik kvantitativne teorije novca i protivnik merkantilizma. 111
- Hume, Robert William* (Robert Viljem Hjum) — američki sitnoburžoaski radikal, član Međunarodnog udruženja radnika. 131 133
- Huxley, Thomas Henry* (Tomas Henri Haksli; 1825 - 1895) — engleski prirodoslovac, najbliži suradnik Darwina i propagator njegovog učenja; na području filozofije nedosljedan materijalist. 111
- Imandt, Peter* (Peter Imant) — učitelj iz Krefelda, demokrat, pristaša Marxa i Engelsa: učesnik revolucije 1848 - 1849. godine; emigrirao u Švicarsku i zətim u Englesku; član Saveza komunista; učitelj u Dendiju. 66 149 179 599
- Imandt, Robert* (Robert Imant) — sinovac Petera Imandta, za vrijeme njemačko-francuskog rata emigrirao iz Francuske u Englesku. 66 149 599
- Jaclard, Charles-Victor* (Šarl-Viktor Zaklar; 1843 - 1903) — francuski novinar, blankist, član Međunarodnog udruženja radnika; za vrijeme Pariske komune komandant 17. legije Nacionalne garde, nakon poraza Komune prebjegao u Švicarsku, a zatim u Rusiju; poslije amnestije 1880. godine vratio se u Francusku, gdje je i dalje sudjelovao u socijalističkom pokretu. 272 599
- Jacoby, Johann* (Johan Jakobi; 1805 - 1877) — liječnik iz Kenigsberga, novinar, dosljedni sitnoburžoaski demokrat; za vrijeme revolucije 1848 - 1849. poslanik pruske i njemačke Narodne skupštine, godine

1863. član pruske Narodne skupštine; odlučni protivnik prusko-njemačkog militarizma i Bismarckove osvajačke politike, osnovao list »Die Zukunft«; u septembru 1870. godine uhapšen zbog svog istupa protiv aneksije Alzasa i Lorene; 1872. godine priključio se Socijaldemokratskoj radničkoj partiji. 22 145 161 169 170 178 539 541
- Jeannerod, Georges* (Žorž Žanero; 1832 - 1890) — francuski oficir i novinar, na početku njemačko-francuskog rata ratni dopisnik pariskog lista »Le Temps«. 32
- Jenny, Jennychen*, vidi *Marx, Jenny* (kći).
- Jessup, William J.* (Viljem Dž. Džesap) — šuper, predstavnik američkog radničkog pokreta, od 1866. potpredsjednik i od 1867. sekretar-korespondent National Labor Union u državi Njujork; predsjednik New York Workingmen's Assembly; zalagao se za njeno priključenje Međunarodnom udruženju radnika. 282 291
- Johannard, Jules* (Žil Žoanar; 1843 - 1888) — francuski litograf, blankist; član Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika (1868 - 1869. i 1871 - 1872), sekretar-korespondent za Italiju tokom 1868. i 1869. godine; 1870. osnovao sekciju Međunarodnog udruženja radnika u Sent-Deniju; član Pariske komune, nakon njenog pada emigrirao u London; delegat na Haškom kongresu 1872. godine. 272 288 315 521
- Jones, Edward* (Edvard Džouns) — jedan od vođa britanske federacije Međunarodnog udruženja radnika; od jula 1872. godine sekretar sekcije i od jeseni 1872. sekretar federacije Međunarodnog udruženja u Mančesteru; podržavao Generalno vijeće u borbi protiv reformista; bio je usko povezan s Engelsom. 470
- Jourde, Francis* (Fransis Žurd; 1843 - 1893) — komunar, desni prudonist, predsjednik financijske komisije Komune, nakon poraza Komune deportiran u Novu Kaledoniju, pobjegao 1874. godine, po povratku u Francusku povukao se iz radničkog pokreta. 240
- Jozewicz, Ferdinand* (Ferdinand Jozevic) — član Socijaldemokratske radničke partije i Socijaldemokratskog radničkog saveza u Berlinu (1871 - 1872), do sredine marta 1872. sekretar-korespondent berlinske sekcije Međunarodnog udruženja radnika. 275 348 359
- Jung, Hermann* (Herman Jung; 1830 - 1901) — urar; učesnik revolucije 1848 - 1849. u Njemačkoj, emigrirao u London; član Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika i sekretar-korespondent za Švicarsku (novembar 1864 - 1872), blagajnik Generalnog vijeća tokom 1871. i 1872. godine; potpredsjednik Londonske konferencije 1865, predsjedavajući na kongresu u Ženevi 1866, u Briselu 1868, u Bazelu 1869. i na Londonskoj konferenciji 1871. godine; član britanskog Federalnog vijeća; do Haškog kongresa zastupao Marxovu politiku; u jesen 1872. godine priključio se reformističkom krilu britanskog Federalnog vijeća i vodama tredjuniona; godine 1877. povukao se iz radničkog pokreta. 63 64 120 126 128 158 204 211 228 239 243 254 258 259 261 264 265 269 270 273 286 289 320 331 338 349 360 367 416 428 442 456 462 465 482 486 487 495 502 504 514 521 523 525 535 538 565
- Juvenal, Decim Junije* (oko 60. do oko 140) — rimski pjesnik satira. 127
- Kakadou*, vidi *Lafargue, Laura*.
- Kant, Immanuel* (1724 - 1804) — osnivač klasične njemačke filozofije; prirodnonaučna djela nastala u prvom periodu njegove djelatnosti, osobito njegova hipoteza o postanku svijeta, sadrže elemente materijalizma i spontane dijalektike; njegova misao, razvijena 1795. godine, o nužnosti vječnog

- mira među narodima, predstavlja vrhunac društvene misli toga vremena. 111
- Kaufman, Ilarion Ignatjevič* (1848 - 1916) — ruski ekonomist, profesor univerziteta u Petrogradu; autor djela o optičaju novca i kredita. 450
- Katon, Marko Porcije Utički* (95 - 46 prije n. e.) — rimski političar, ubio se poslije republikanskog poraza. 95
- Keller, Charles* (Šarl Keler; 1843 - 1913) — francuski socijalist, član Međunarodnog udruženja radnika; 1869. i 1870. godine preveo na francuski jezik jedan dio prvog toma *Kažital*; učesnik Pariske komune, nakon poraza Komune emigrirao u Švicarsku, gdje se priključio bakunjinistima. 318 361 611
- Kellogg, Edward* (Edvard Kelog; 1790 - 1858) — američki građanski ekonomist, autor nekoliko djela o financijskim pitanjima. 132 162 196
- Kératry, Émile, comte de* (Emil grof Keratri; 1832 - 1905) — francuski reakcionarni političar, orleanist, u septembru i oktobru 1870. prefekt pariske policije, komandant suhozemnih snaga Bretanje, 1871. godine prefekt departmana Gornja Garona; u aprilu 1871. ugušio Komunu u Tuluzi. 50 241 602 608 609
- Kern, Auguste* (Ogist Kern) — francuski građanski demokrat, emigrant u Londonu. 211
- Kersten, Paul* (Paul Kersten) — njemački kipar, leasalovac. 110
- Kinkel, Gottfried* (Gotfrid Kinkel; 1815 - 1882) — pjesnik i povjesničar umjetnosti, sitnoburžoaski demokrat; učesnik badensko-falačkog ustanka 1849. godine, pruski sud osudio ga na doživotno zatočeništvo; pobjegao iz zatvora a 1850. emigrirao u Englesku; jedan od vođa emigranata u Londonu, izdavač lista »Hermann« (1859), borio se protiv Marxa i Engelsa; šezdesetih godina pristalica ujedinjenja
- Njemačke pod pruskom hegemonijom. 170
- Klein, Carl Wilhelm* (Karl Vilhelm Klajn) — radnik, 1849. godine sudelovao u ustancima u Elberfeldu i Solingenu, član Saveza komunista; od 1852. povremeno u SAD; šezdesetih i sedamdesetih godina aktivan u njemačkom radničkom pokretu, član Općeg njemačkog radničkog saveza, suosnivač solingenske Proizvođačke zadruge za željeznu i čeličnu robu i solingenske sekcije Međunarodnog udruženja radnika, delegat na kongresu u Lozani 1867. i u Briselu 1868. godine. 174
- Knapp, Georg Friedrich* (Georg Fridrih Knap; 1842 - 1926) — ekonomist, predstavnik mlađe historijske škole; od 1867. godine direktor statističkog biroa grada Lajpciga 411
- Knille, Otto* (Oto Knile; 1832 - 1898) — njemački slikar. 109
- Knowles, Alfred* (Alfred Noulz) — trgovac u Mančesteru. 69
- Kohlrausch, Friedrich Heinrich Theodor* (Fridrih Hajnrih Teodor Kolrauš; 1780 - 1867) — pedagog i historičar. 45
- Kokosky, Samuel* (Samuel Kokoski; 1838 - 1899) — njemački novinar, 1872. godine pristupio socijaldemokraciji, kasnije urednik nekoliko socijaldemokratskih listova. 87 89
- Kolb, Georg Friedrich* (Georg Fridrih Kolb; 1808 - 1884) — političar, novinar i statističar, građanski demokrat. 201
- Koll, Theodor* (Teodor Kol) — njemački emigrant u Londonu, blagajnik Njemačkog udruženja za obrazovanje radnika u Londonu. 236
- Kostecki* — poljski emigrant u Londonu. 494
- Kraus, Bernhard* (Bernhard Kraus; 1828 - 1887) — austrijski liječnik, izdavač lista »Allgemeine Wiener medicinische Zeitung«. 109

Kugelman, Franziska (Franciska Kugelman; rod. 1858) — kći Ludwiga Kugelmanna. 104 226 536 551 559 602 603 - 607 611 618

Kugelman, Gertrud (rod. *Oppenheim*) (Gertrud Kugelman rod. Openhajn; rod. oko 1839) — supruga Ludwiga Kugelmanna. 104 109 169 226 602 603 - 607 611 617 618

Kugelman, Ludwig (Ludvig Kugelman; 1828 - 1902) — liječnik, demokrat; bliski suradnik i prijatelj Marxa i Engelsa; učesnik revolucije 1848 - 1849. godine; od 1862. do 1874. u stalnoj prepisci s Marxom, aktivni član Međunarodnog udruženja radnika u Hanoveru, delegat na kongresu u Lozani 1867. i u Hagu 1872. godine; zaslužan za širenje *Kapitala* u Njemačkoj. 5 8 9 39 41 104 - 106 109 130 139 151 166 186 190 199 208 214 226 281 438 440 441 455 520 536 551 555 559 560 567 595 600 - 602 603 - 607 610 614 618

Kühn, Johann August Karl (Johan August Karl Kin; rod. oko 1828) - krojač, član Općeg njemačkog radničkog saveza, od januara 1870. član Socijaldemokratske radničke partije; član braunšvajgskog odbora Socijaldemokratske radničke partije od jula 1870. godine, jedan od optuženih na braunšvajgskom veleizdajničkom procesu 1871. 57 137 140 143 155 183 275

Kwasniewski, Gustav (Gustav Kwasnjevski; 1833 - 1902) — učitelj i pisac, suosnivač i aktivni član Demokratskog radničkog saveza u Berlinu, član berlinske sekcije Međunarodnog udruženja radnika, od 1869. godine član Socijaldemokratske radničke partije; radio na širenju *Kapitala* i komunističkih ideja; urednik lista «Crimmitschauer Bürger - und Bauernfreund» (1871 - 1875); kasnije se povukao iz radničkog pokreta. 257 275

La Cecilia, Napoleone (Napoleone La Cećilija; 1835 - 1878) — talijanski revolucionar, 1860. i 1861.

godine učestvovao u Garibaldijevoj vojni; član pariske organizacije Međunarodnog udruženja radnika, jedan od urednika lista «Le Rappel», general Pariske komune, nakon poraza Komune prebjegao u Englesku; bio usko povezan sa Marxom i Engelsom. 104 562 582

Lachâtre (La Châtre), Maurice (Moris Lašatr; 1814 - 1900) — napredni francuski novinar, borac Pariske komune 1871; izdavač prvog toma *Kapitala* na francuskom jeziku. 318 334 350 362 382 385 550 611 614 618

Ladendorf, August (August Landendorf) — sitnoburžoaski demokrat; učesnik revolucije 1848 - 1849. u Berlinu; šezdesetih godina jedan od vođa Njemačkog udruženja za obrazovanje radnika u Švicarskoj, delegat na lozanskom kongresu 1867, nirnberškom kongresu Saveza njemačkih radničkih udruženja 1868. i na kongresu u Ajzenahu 1869. godine. 158

Lafargue, Charles-Étienne (Šarl-Etjen Lafarg; 1868 - 1872) — sin Laure i Paula Lafargue-a. 26 49 163 207 305 314 361 376 385 608 611 615 617

Lafargue, Laura (Laura Lafarg; 1845 - 1911) — druga kći Karla i Jenny Marx, učesnik francuskog radničkog pokreta; od 1868. godine supruga Paula Lafargue-a. 26 45 49 97 116 163 178 184 185 186 207 210 246 301 318 334 337 354 361 374 375 385 402 467 477 568 605 608 611 617

Lafargue, Paul (Pol Lafarg; 1842 - 1911) — liječnik, francuski socijalist; propagator marksizma, učenik i suborac Marxa i Engelsa; član Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika, sekretar-korespondent za Španiju (1866 - 1868); suosnivač sekcija Međunarodnog udruženja radnika u Francuskoj (1869 - 1870), Španiji i Portugalu (1871 - 1872); delegat na Haškom kongresu 1872. godine; suosnivač Francuske radničke partije 1879; oženjen Marxovom kćerkom Lauirom. 26 49 64 65 86

82 - 84 100 116 144 148 163 177
 185 186 202 207 210 246 251 301
 306 313 318 119 322 332 339 353
 355 361 373 375 384 401 403 404
 410 411 436 446 453 457 459 463
 467 469 471 473 474 477 480 487
 490 513 521 525 535 593 596 598
 599 602 608 609 611 617

La Harpe, Jean-François de (Žan-Fransoa de la Arp; 1739 - 1803) — francuski pjesnik i kritičar. 547

Lahure, Louis (Luj Lair; oko 1850. do 1878) — pariski knjižar, štampao francusko izdanje prvog toma *Kapitala*. 522 547

Landek, Bernard (Bernar Landek; rod. 1832) — francuski draguljar, član Međunarodnog udruženja radnika i «Section française de 1871.» u Londonu. 304 315 435 619

Larroque (Lorocque), Jean (pseudonim *Latraque*), (Žan Larok; Lorok; Latrak) — učesnik Pariske komune, član Centralnog komiteta Nacionalne garde; jedan od vođa sekcije Međunarodnog udruženja radnika u Bordou; godine 1873. optužen, pobjegao u Španiju, odakle je kao opunomoćenik Generalnog vijeća i dalje rukovodio djelatnošću sekcija Međunarodnog udruženja radnika u sjevernoj Francuskoj. 477 478 502 511

Lassalle, Ferdinand (Ferdinand Lassal; 1825 - 1864) — njemački socijalist i pisac sudjelovao u revoluciji 1848 - 1849. godine, otada se poznaje s Marxom i Engelsom (prepiska do 1862); njegova historijska zasluga je u tome što je osnivanjem Općeg njemačkog radničkog saveza u maju 1863. ostvario težnju naprednih radnika da se organizaciono odvoje od liberalne buržoazije; radničkoj klasi nije davao revolucionarnu perspektivu, već je stvarao iluziju da se u socijalizam može mirno preći uz pomoć junkersko-pruske države; ta ideologija «kraljevsko-pruskog vladinog socijalizma» dovela je Lassalle-a do zaključivanja sporazuma

sa Bismarckom i junkersko-pruskim militarizmom, a time do zauzimanja za uspostavljanje jedinstva Njemačke «odozgo» pod hegemonijom pruske države. 6 250 293 434 519

Latraque, vidi *Larroque, Jean*.

Laura, vidi *Lafargue, Laura*.

Laurent, Auguste (Ogist Loran; 1807 - 1853) — francuski kemičar, zajedno sa Charles-Frédéricom Gerhardt-om postavio teoriju tipova kemijskih spojeva. 277

Laveleye, Émile-Louis-Victor, Baron de (Emil-Luj-Viktor baron Lavele; 1822 - 1892) — belgijski građanski historičar i ekonomist, predstavnik vulgarne ekonomije. 30

Lavrov, Pjotr Lavrovič (1823 - 1900) — ruski sociolog i novinar, jedan od ideologa narodnjaka, eklektik; član Međunarodnog udruženja radnika; od 1870. godine živio u emigraciji; učesnik Pariske komune; urednik časopisa «Вперед!» (1873 - 1876) i istoimenog lista (1875 - 1876). 86 88 171 210 220 234 246 253 254 258 311 333 570

Leboeuf, Edmond (Edmon Lebef; 1809 - 1888) — francuski maršal, tokom 1869. i 1870. godine ministar rata; na početku njemačko-francuskog rata nakon poraza kod Vajsenburga, Verta i Špiherna dao ostavku i, umjesto Bazaine-a, preuzeo komandu III korpusa; poslije rata povukao se iz javnog života. 29

Lecy, William Edward Hartpole (Viljem Edvard Hartpoul Leky; 1838 - 1903) — engleski građanski historičar, idealist, napisao nekoliko historijskih radova; zahtijevao ograničenje prava glasa i građanskih «sloboda». 234 246

Lefavre, A. (A. Lefevr) — francuski konzul u Beču 1870. i 1871. godine. 238 240

Lefrançais, Gustave (Gistav Lefranse; 1826 - 1901) — učitelj, francuski revolucionar, lijevi prudonist; učesnik revolucije 1848. godine; od kraja

šezdesetih godina član Međunarodnog udruženja radnika, član Pariske komune, nakon poraza Komune prebjegao u Švicarsku, gdje je pristupio anarhistima. 316

Lehmann, vidi *Wilhelm I.*

Le Lubez, Victor-P. (Viktor P. Le Libe; rod. oko 1834) — francuski emigrant u Londonu; povezan sa građansko-republikanskim i radikalnim elementima u Francuskoj i Engleskoj; sudjelovao na osnivačkoj skupštini Međunarodnog udruženja radnika 28. septembra 1864. u St. Martin's Hallu; član Centralnog vijeća (1864 - 1866), sekretar-korespondent za Francusku 1864. i 1865. godine, delegat na Londonskoj konferenciji 1865; godine 1866. na Ženevskom kongresu isključen iz Centralnog vijeća zbog spletkarenja i klevetanja. 194 304 610

Le Moussu, A. (A. Le Musi) — graver, učesnik Pariske komune, nakon poraza Komune emigrirao u London; član Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika i sekretar-korespondent za francuske sekcije u Americi (1871 - 1872); delegat na Haškom kongresu 1872. godine, podržavao borbu Marxa i Engelsa protiv bakunjinista. 82 - 84 90 239 244 295 378 413 422 431 470 504 509 511 525 543 - 545 557 565

Lenchen, vidi *Demuth, Helene.*

Léo, André (u stvari *Champseix, Léodile*) (Andre Leo-Leodil Šanse; 1829 - 1900) — francuska spisateljica i novinarka, podržavala Parisku komunu; nakon poraza Komune prebjegla u Švicarsku; pristalica Bakunjina. 293 300 304

Léonard (Leonar) — 300

Lessing, Gotthold Ephraim (Gothold Efraim Lessing; 1729 - 1781) — istaknuti pjesnik, literarni teoretičar i povjesničar umjetnosti, najznačajniji predstavnik njemačkog prosvjetiteljstva; borbeni humanist; protivnik apsolutizma. 276

Leßner, Friedrich (Fridrih Lesner; 1825 - 1910) — krojač, prijatelj i suborac Marxa i Engelsa; član Sa-

veza pravednih i Saveza komunista, učesnik revolucije 1848 - 1849; na kelnskom procesu komunistima 1852. godine osuđen na tri godine tamnice; od 1856. emigrant u Londonu, član Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika (1864 - 1872), delegat na konferencijama u Londonu 1865. i 1871. i na svim kongresima od 1867. do 1872. godine, aktivni borac za provođenje politike Marxa i Engelsa; član britanskog Federalnog vijeća, suosnivač britanske Independent Labour Party. 64 110 236 282 355 418 431 448 466 503

Le Verdet (Le Verde) — francuski emigrant u Londonu, u jesen 1871. godine jedan od izdavača i urednika lista «Qui Vive!». 303 455 456

Liebers, Bruno (Bruno Libers) — holandski radnik, član sekcije Međunarodnog udruženja radnika u Høgu, aktivno sudjelovao na pripremama Haškog kongresa. 303 455 456 503

Liebknecht, Alice (Alis Libkneht; rod. 1857) — najstarija kći Wilhelma Liebknechta. 188 500 608 609 617

Liebknecht, Karl (Karl Liebkneht; 1871 - 1919) — sin Wilhelma Liebknechta; istaknuti vođa njemačkog i međunarodnog radničkog pokreta, suosnivač Komunističke partije Njemačke. 251 500

Liebknecht, Natalie (Natali Libkneht; 1835 - 1909) — druga žena Wilhelma Liebknechta. 155 157 172 188 499 500 613 616

Liebknecht, Wilhelm (Vilhelm Libkneht; 1826 - 1900) — novinar, jedan od glavnih vođa njemačkog i međunarodnog radničkog pokreta, prijatelj i suborac Marxa i Engelsa; učesnik revolucije 1848 - 1849; emigrirao u Švicarsku, zatim u Englesku, gdje je postao član Saveza komunista; 1862. godine vratio se u Njemačku; od 1863. do početka 1865. kao povjerljiv čovjek Marxa i Engelsa član Općeg njemačkog radničkog saveza; član Međunarodnog udruženja radnika, propagator i agitator naučnog komunizma; godine 1866. suosnivač i vođa saske

- Narodne stranke; 1869. suosnivač Socijaldemokratske radničke partije; odgovorni urednik listova »Demokratisches Wochenblatt«, »Der Volksstaat«; i »Vorwärts«; kao odlučan protivnik pruskog militarizma zauzimao se za ujedinjenje Njemačke revolucionarno demokratskim putem; član sjevernonjemačkog Rajhstaga (1867 - 1870) i njemačkog Rajhstaga (1874 - 1900); za vrijeme njemačko-francuskog rata aktivno istupao protiv pruskog plana o aneksiji i za obranu Pariske komune. 7 10 15 35 - 38 44 55 58 87 89 108 117 119 140 149 155 172 178 181 - 183 185 187 - 189 194 201 202 203 215 217 226 227 238 240 241 250 271 287 315 322 324 330 335 352 359 361 368 377 393 396 401 406 407 410 413 423 426 433 434 445 454 498 500 511 516 537 541 558 565 594 601 608 609 613 616 617
- Lincoln, Abraham* (Abraham Linkoln; 1809 - 1865) — američki državnik, suosnivač Republikanske stranke, predsjednik SAD od 1861. do 1865. godine; za vrijeme američkog građanskog rata proveo niz značajnih građansko-demokratskih reformi i pristupio revolucionarnom vođenju rata; u aprilu 1865. ubio ga je jedan agent robovlasnika. 221
- Lind, Jenny* (Dženi Lind; 1820 - 1887) — švedska pjevačica. 61
- Lindau, Paul* (Paul Lindau; 1839 - 1919) — njemački pisac, kazališni kritičar i voditelj teatra, izdavao list »Gegenwart« od 1872. do 1881. godine. 437
- Lissagaray, Prosper-Olivier* (Prosper-Olivije Lisagare; 1838 - 1901) — francuski novinar i historičar; učesnik Pariske komune, priključio se građansko-demokratskoj grupi neojakobinaca; nakon poraza Komune prebjegao u Englesku, autor knjige »Histoire de la commune de 1871« (1876). 67 70 76 562 605
- Lizzy*, vidi *Burns, Lydia*.
- Lochner, Georg* (Georg Lohner; rod. oko 1824) — stolar, prijatelj i surborac Marxa i Engelsa; učesnik revolucije 1848 - 1849, član Saveza komunista i Njemačkog udruženja za obrazovanje radnika u Londonu, član Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika (1864 - 1867. i 1871 - 1872). 418 431 588
- Longuet, Charles* (Šarl Longe; 1839 - 1903) — francuski novinar, prudinist; član Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika (1866 - 1867. i 1871 - 1872), sekretar-korespondent za Belgiju 1866. godine, delegat na kongresu u Lozani 1867, u Briselu 1868, na Londonskoj konferenciji 1871. i na Haškom kongresu 1872. godine; član Pariske komune, nakon poraza Komune emigrirao u Englesku; kasnije se priključio posibilistima; osamdesetih i devedesetih godina član pariskog općinskog vijeća; oženjen Marxovom kćeri Jenny. 48 53 55 64 90 101 102 234 241 242 315 375 376 403 473 474 477 545 549 556 561 611 617 619
- Longuet, Charles* (Šarl Longe; septembar 1873-jula 1874) — sin prethodnog. 100 106 547 557 559 562 565
- Longuet, Felicitas* (Felisita Longe) — majka Charles-a Longuet-a. 81
- Longuet, Jenny*, vidi *Marx, Jenny* (kći).
- Lopatin, German Aleksandrovič* (1845 - 1918) — ruski revolucionar, narodnjak, prijatelj Marxa i Engelsa; član Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika (1870); preveo na ruski jezik veliki dio prvog toma *Kapitala*. 24 86 88 171 209 223 234 419 480 490 570 612
- Lopez de Lara* (Lopes de Lara) — španski trgovac u Londonu. 362
- Lorenzo, Anselmo* (Anselmo Lorenzo; 1841 - 1914) — grafički radnik, od 1869. godine član Međunarodnog udruženja radnika; suosnivač sekcija Međunarodnog udruženja radnika u Španiji, od 1870. do 1872. član i od 1872. sekretar španskog Federalnog vijeća, delegat na Londonskoj konferenciji 1871, borio se protiv bakunjinista. 301 305 321 404 601
- Lormier, Marie* (Mari Lormije) — poznanica obitelji Marx. 210

Lowe, Robert (Bob), Viscount Sherbrooke (Robert-Bob Lou, vikont Šerbruk; 1811 - 1892) — britanski državnik i novinar; vigovac, kasnije liberal, član parlamenta; od 1868. do 1873. rizničar, a 1873. i 1874. godine ministar unutrašnjih poslova. 214 557

Lubbock, Sir John (od 1899) *Lord Avebury* (ser Džon Labek; od 1899. lord Ejvberi; 1834 - 1913) — engleski biolog, darvinist, poznat po svojim radovima na području zoologije; etnolog i arheolog; liberal. 234 246

Lucain, vidi *Potel*.

Luciani, Giuseppe (Đuzepe Lučani) — talijanski novinar, član Međunarodnog udruženja radnika, od 1871 - 1872. u prepisci s Marxom i Engelsom; član radničkih organizacija u Rimu, suradnik demokratske štampe. 256

Lucraft, Benjamin (Bendžamin Lekraft; 1809 - 1897) — stolar; jedan od vođa tređjuniona; učesnik osnivačke skupštine Međunarodnog udruženja radnika 28. septembra 1864. u St. Martin's Hallu; član Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika (1864 - 1871), delegat na kongresu u Briselu, 1868. i Bazelu 1869. godine; član izvršnog komiteta Lige za reformu izbornog sistema; protivnik Pariske komune i Adrese Generalnog vijeća »Građanski rat u Francuskoj«, stoga 1871. godine istupio iz Generalnog vijeća koje je osudilo njegovo odmetništvo; kasnije liberal. 589

Lupus, vidi *Wolf, Wilhelm*.

Ljubavin, Nikolaj Nikolajevič (1845 - 1918) — ruski kemičar, profesor Moskovskog univerziteta, autor nekoliko djela o kemiji; posjećivao revolucionarne studentske krugove; priredio izdanje prvog toma *Kapitala* u Rusiji. 450 479 490

MacDonnel, J. Patrick (Dž. Petrik MekDonel; 1847 - 1906) — irski radnički vođa, socijalist, fenijanac;

član Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika i sekretar-korespondent za Irsku (1871 - 1872); delegat na Londonskoj konferenciji 1871. i na Haškom kongresu 1872. godine; iste godine emigrirao u SAD i djelovao u američkom radničkom pokretu. 249 252 309 310 431 470 472 476 588

Mack von Leiberich, Karl Friedrich (Karl Fridrih Mak fon Lajberih; 1752 - 1828) — austrijski general, u ratu protiv Napoleona I kapitulirao sa svojom vojskom u oktobru 1805. u Ulmu. 40

Mac-Mahon, Marie-Edme-Patrice-Maurice, comte de, duc de Magenta (Mari-Edm-Patris grof de Mak-Maon, vojvoda od Madente; 1808 - 1893) — reakcionarni militarist i političar, od 1859. godine maršal Francuske, bonapartist; u njemačko-francuskom ratu komandirao I korpusom, zatim Šalonskom armijom, zarobljen kod Sedana; vrhovni komandant versajske armije; krivnik Pariske komune, predsjednik Treće republike (1873 - 1879). 29 40 44 51 70 76 97 98 561

Mac-Mahon (Mak-Maon) — supruga prethodnog. 76

Maddison (Medisn) — Škot, liječnik u Londonu, liječio Marxa i njegovu porodicu. 7 42 44 186 199 234

Maddock, G. W. (Medok) — američki građanski radikal. 418

Magne, Pierre (Pjer Manj; 1806 - 1879) — francuski državnik, orleanist, od 1849. godine bonapartist; ministar financija (1855 - 1860, 1867 - 1869, 1870. i 1873 - 1874). 99

Maine, Sir Henry James Sumner (ser Henri Džems Samner Mejn; 1822 - 1888) — engleski pravnik i historičar prava. 234 246

Malon, Benoît (Benoa Malon; 1841 - 1893) — radnik, francuski socijalist-integralist; član Međunarodnog udruženja radnika; delegat na Ženevskom kongresu 1866. godine; član Centralnog komiteta Nacionalne garde i Pariske komune, nakon pada Komune prebjegao u Italiju,

- zatim u Švicarsku, gdje se priključio anarhistima, kasnije jedan od vođa i ideologa posibilista. 299 300 304 311 316 349 384 402 417
- Manning, Charles* (Čarls Mening) — 100
- Marchand, Louis* (Luj Maršan) — francuski bakunjinist, Pariska komuna poslala ga je u Bordo, poslije poraza Komune emigrirao u Švicarsku, gdje je bio sekretar Emigrantskog udruženja, surađivao u listu »La Révolution Sociale»; isključen iz Međunarodnog udruženja radnika na zahtjev sekcije iz Bordoa. 335
- Marija Aleksandrova* (rod. 1853) — kći Aleksandra II, od 1874. supruga vojvode od Edinburga. 552
- Martin, Constant* (Konstan Marten) — francuski blankist, učesnik Pariske komune, poslije poraza Komune prebjegao u London, član Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika 1871. i 1872. godine, delegat na Londonskoj konferenciji 1871. 244 456 565
- Marx, Eleanor (Tussy)* (Elinor-Tusi Marks; 1855 - 1898) — najmlađa kći Karla Marxa, djelovala u engleskom i međunarodnom radničkom pokretu; od 1848. godine supruga Edwarda Avelinga. 23 34 44 47 56 62 64 67 70 76 87 - 89 92 102 104 106 109 122 130 184 202 207 210 211 226 241 243 246 253 256 322 334 375 477 502 535 547 - 549 555 - 557 559 560 565 567 569 595 596 598 599 602 607 608 609 612 617
- Marx, Jenny* (rod. von Westphalen (Dženi Marks, rod. von Vestfalen; 1814 - 1881) — supruga i suborac Karla Marxa. 33 38 44 61 65 66 68 - 70 83 91 92 111 122 129 210 243 251 256 318 331 415 477 525 532 547 568 593 - 600 607 - 609 616 617
- Marx, Jenny* (Dženi Marks; 1844 - 1883) — najstarija kći Karla Marxa, novinarka, djelovala u međunarodnom radničkom pokretu; imala značajnu ulogu u borbi irskog naroda za nezavisnost; od 1872. godine supruga Charles-a Longuet-a. 23 34 44 62 64 83 100 101 103 105 106 111 112 122 169 173 178 184 202 207 210 211 226 241 243 246 253 256 263 280 314 321 334 360 375 403 438 474 477 490 521 525 547 549 556 557 593 595 596 598 - 607 610 611 614 615 617 618 619
- Matheson* (Metisn) — 100
- Maxse, Frederick Augustus* (Frederik Ogastes Meksi; 1833 - 1900) — engleski novinar. 30
- Mayer, Karl* (Karl Majer; 1819 - 1889) — sitnoburžoaski demokrat; 1848. i 1849. godine član frankfurtske Narodne skupštine; nakon poraza revolucije 1848 - 1849. emigrirao u Švicarsku; šezdesetih godina urednik štutgartske lista »Beobachters». 541
- Mazzini, Giuseppe* (Đuzepe Macini; 1805 - 1872) — talijanski gradansko-demokratski revolucionar, jedan od vođa nacionalno oslobodilačkog pokreta u Italiji; godine 1849. šef privremene vlade Rimske Republike; 1850. jedan od osnivača Centralnog odbora Evropske demokracije u Londonu; 1864. godine pokušao da Međunarodno udruženje radnika podvrgne svom utjecaju. 119 184 256 280 313 323 314 337 341 577 578 583 587 588 589
- Meißner, Otto Karl* (Oto Karl Majsner; 1819 - 1902) — hamburški izdavač, izdao Marxov *Kapital* i *Osamnaesti brimer*, zatim Engelsovo *Prusko vojno pitanje i njemačka radnička partija* i *O polemici Brentano protiv Marxa*. 109 110 112 423 438 498 508 566 569 604 610 618
- Mendelssohn, Moses* (Mozes Mendelson; 1729 - 1786) — filozof prosvjetiteljstva; jedan od glavnih predstavnika deizma u Njemačkoj. 109 110 112 423 438 498 508 566 569 604 610 618
- Merriman* (Merimen) — 543 - 546
- Mesa y Leompart, José* (Hose Mesa i Leompart; 1840 - 1904) — grafički radnik, španski socijalist; suosnivač sekcija Međunarodnog udruženja radnika u Španiji, član španskog Federalnog vijeća (1871 - 1872), član

- uredništva lista »La Emancipación« od 1871. do 1873. i član Nove Madridske federacije 1872. i 1873. godine; aktivni borac protiv anarhizma, jedan od prvih propagatora marksizma u Španiji; 1879. osnovao Socijalističku radničku partiju Španije; preveo na španjolski jezik nekoliko Marxovih i Engelsovih djela. 106 313 314 332 334 460 469 472 473 487 488 535 564
- Meyer, Hermann* (Herman Majer; 1821 - 1875) — trgovac, socijalist; učesnik revolucije 1848 - 1849. u Njemačkoj, 1852. godine emigrirao u SAD, pedesetih godina i početkom šezdesetih na čelu borbe za oslobođenje crnaca u državi Alabama; suosnivač sekcija Međunarodnog udruženja radnika u Sent Luisu; prijatelj Josepha Weydemeyera 523 533
- Meyer, Rudolf Hermann* (Rudolf Herman Majer; 1839 - 1899) — njemački ekonomist i novinar, konzervativac; autor djela »Borba četvrtog staleža za emancipaciju« i »Politički špekulanti i korupcija u Njemačkoj«. 539 551
- Meyer, Sigfrid* (Zigfrid Majer; oko 1840. do 1872) — rudarski inženjer, socijalist; pristaša Marxa; član berlinske zajednice Općeg njemačkog radničkog saveza, pripadao proleterskoj opoziciji, dopisivao se s Marxom; suosnivač berlinske sekcije Međunarodnog udruženja radnika, 1866. godine o vlastitom trošku izdao *Komunistički manifest*, 1866. emigrirao u SAD, član Kluba njemačkih komunista u Njujorku, jedan od organizatora sekcije Međunarodnog udruženja radnika u SAD. 132 133 160 282 291
- Milke, Fritz* (Fric Milke) — slovo-slagrač, od 1868. član Općeg njemačkog radničkog saveza u Berlinu; delegat na Haškom kongresu 1872. godine; kasnije emigrirao u London, član Njemačkog udruženja za obrazovanje radnika u Londonu, godine 1878. zastupnik Mostovog anarhizma. 465
- Mill, John Stuart* (Džon Stjuart Mil; 1806 - 1873) — engleski ekonomist i pozitivistički filozof; vulgarizirao učenje Ricarda i propovijedao harmoniju interesa buržoazije i životnih interesa radničke klase; proturječnosti kapitalizma želio prevladati reformom odnosa u raspodjeli. 29 209
- Mills, Charles* (Čarls Mills) — engleski inženjer, član Generalnog vijeća 1871. godine. 588
- Milner, George* (Džordž Milner) — krojač, irske nacionalnosti, pristaša socijal-reformističkih nazora čarliste Jamesa O'Briena (Bronterre-a), član egzekutive Land and Labour League i Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika (1868 - 1872); delegat na Londonskoj konferenciji 1871; od jeseni 1872. član britanskog Federalnog vijeća, gdje je nastupao protiv reformista. 477
- Miquel, Johannes* (Johanes Mikel; 1828 - 1901) — njemački advokat, učesnik revolucije 1848 - 1849; član Saveza komunista; kasnije prešao na stranu buržoazije; godine 1859. suosnivač Nacionalnog udruženja, gradonačelnik Osnabrika (1865 - 1870. i 1876 - 1880), od 1867. godine jedan od vođa Nacionalno-liberalne stranke, član pruske skupštine, sjevernonjemačkog i njemačkog Rajhstaga; 1897. imenovan za plemića. 188 208
- Moll, Friedrich Wilhelm* (Fridrih Vilhelm Mol; oko 1835. do 1871) — radnik iz Solingena, 1863. godine član uprave Općeg njemačkog radničkog saveza, 1864. emigrirao u SAD, suosnivač Općeg njemačkog radničkog saveza u Njujorku; vratio se u Njemačku, član Međunarodnog udruženja radnika, delegat na Ženevskom kongresu 1866. godine. 174
- Moltke, Helmuth Karl Bernhard, Graf von* (Helmuth Karl Bernhard grof fon Moltke; 1800 - 1891) — generalfeldmaršal, vojni pisac; jedan od ideologa pruskog militarizma i šovinizma; šef pruskog (1857 - 1871) i carskog generalštaba (1871 - 1888); u njemačko-francuskom ratu vrhov-

- ni komandant pruske armije. 14 37
42 593
- Monro (Monrou)* — 603
- Moore, George* (Džordž Mur) — engleski graver, sa Lafargue-om i Le Moussujem vodio altelje za litografiju i graviranje (1873 - 1874). 83 84 90 92 543 545
- Moore, Samuel* (Semjuel Mur; oko 1830 - 1912) — engleski pravnik, prijatelj Marxa i Engelsa; član Međunarodnog udruženja radnika; preveo na engleski jezik *Manifest Komunističke partije*, a zajedno sa Edwardom Avelingom prvi tom *Kapitala*. 20 26 67 69 75 76
- Mora, Francisco* (Fransisko Mora; 1842 - 1924) — obučar; suosnivač sekcija Međunarodnog udruženja radnika u Španiji i Portugalu; član španskog Federalnog vijeća (1870 - 1872), urednik lista «La Emancipación» od 1871. do 1873. i član Nove madridske federacije (1872 - 1873); aktivni borac protiv anarhizma, dopisivao se s Marxom i Engelsingom; godine 1879. jedan od organizatora Socijalističke radničke partije Španije. 193 313 319 321 452 454 472
- Morago González, Tomás* (Tomas Morago Gonsales) — španski anarhist, graver; suosnivač i vođa Alijanse socijalističke demokracije u Španiji, član španskog Federalnog vijeća (1870 - 1871), delegat na Haškom kongresu 1872. godine; 1873. odlukom Generalnog vijeća isključen iz Međunarodnog udruženja radnika. 334
- More (Morus), Sir Thomas* (Ser Tomas Mor-Morus; 1478 - 1535) — engleski političar, lord-kancelar, humanistički pisac, predstavnik utopijskog komunizma, autor «Utopije». 567
- Moreau (Moro)* — 611
- Morley, John, Viscount* (Džon vikont Morli; 1838 - 1923) — britanski državnik i novinar, liberal; glavni urednik časopisa «The Fortnightly Review» od 1867. do 1882. godine. 170 538
- Morley, Samue* (Semjuel Morli; 1809 - 1886) — engleski industrijalac i političar, liberal; član parlamenta (1865. i 1868 - 1885); od 1869. godine izdavač lista «The Bee-Hive Newspaper». 207 538
- Morny, Charles-Auguste-Louis-Joseph, duc de* (Šarl-Ogist-Luj-Žozef vojvoda od Mornija; 1811 - 1865) — polubrat Napoleona III, političar, bonapartist, poslanik zakonodavne Narodne skupštine (1849 - 1851), jedan od organizatora državnog udara 2. decembra 1851; ministar unutrašnjih poslova (od decembra 1851. do januara 1852); predsjednik Zakonodavne skupštine (1854 - 1856. i 1857 - 1865). 76
- Mothet (Mote)* — 16 19
- Mottershead, Thomas* (Tomas Mottershead) — tkalac; član Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika (1869 - 1872), sekretar - korespondent za Dansku 1871. i 1872. godine, delegat na Londonskoj konferenciji 1871. i na Haškom kongresu 1872. godine; član egzekutive Land and Labour League; sekretar Labour Representative League, u Generalnom vijeću i u britanskom Federalnom vijeću nastupao s reformističkim nazorima protiv politike Marxa, jedan od odgovornih za rascjep Federalnog vijeća; godine 1873, odlukom Generalnog vijeća, isključen iz Međunarodnog udruženja radnika. 204 325 364 366 377 415 416 417 458 468 472 486 495 514 521 525
- Mülberger, Arthur* (Artur Milberger; 1847 - 1907) — njemački liječnik, novinar, prudonist. 485 517
- Murphy, William Martin* (Viljem Martin Merfi; 1844 - 1921) — irski željeznički poduzetnik, član irske frakcije u britanskom Donjem domu od 1885. do 1892. godine. 310
- Murray, Charles* (Čarls Mari) — obučar, sudjelovao u čarističkom pokretu; član Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika (1870 - 1872) i britanskog Federalnog vijeća (1872 - 1873); podržavao Generalno vijeće u borbi protiv

- reformista; osamdesetih godina aktivan u Social Democratic Federation. 477
- Myall* (Majol) — 618
- Myrtle, dr med.* (Mertl) — 88
- Nabruzzi, Lodovico* (Lodoviko Nabrucci; 1846 - 1920) — talijanski novinar, direktor lista «Il Romagnolo» i urednik «La Faville»; bakaunjinist, jedan od vođa Alijanse socijalističke demokracije, suosnivač anarhističkih organizacija u Italiji. 339
- Napoléon I Bonaparte* (Napoleon I Bonaparta; 1769 - 1821) — francuski car od 1804. do 1814. i 1815. godine. 39 44 143 152 267 547
- Napoleon III Louis Bonaparte* (Napoleon III Luj Bonaparta; 1808 - 1873) — sinovac Napoleona I, predsjednik Druge republike (1848 - 1852) i francuski car od 1852. do 1870. godine. 5 8 - 11 15 20 22 27 - 29 31 35 - 37 39 46 50 51 55 70 75 116 117 129 131 135 138 143 151 159 163 164 166 167 186 195 201 237 305 343 351 569 600 604 613
- Naze* (Naz) — emigrant Pariske komune u Londonu, član francuske sekcije Međunarodnog udruženja radnika u Londonu. 254
- Nečajev, Sergej Genadijevič* (1847 - 1882) — ruski anarhist; 1868. i 1869. godine učesnik studentskog pokreta u Petrogradu, 1869. osnovao u Moskvi tajnu organizaciju Народная расправя, emigrirao u Švicarsku; od 1869. do 1871. godine usko povezan s Bakunjinom; 1872. švicarske vlasti izručile su ga ruskoj vladi; umro u Petropavlovskoj tvrđavi. 62 157 266 293 328 343 450 464 475
- Neumayr, Ludwig* (Ludvig Nojmajer) — austrijski novinar, socijaldemokrat; član Međunarodnog udruženja radnika, delegat na Bazelskom kongresu 1869; urednik lista «Wiener Neustädter Wochenblatt». 510
- Nicholson* (Nikolson) — član irske sekcije Međunarodnog udruženja radnika u Njujorku; do juna 1872. blagajnik privremenog Federalnog vijeća. 432
- Nikolaj I* (1796 - 1855) — ruski car od 1825. do 1855. 176
- Nobre-França, Jose C.* (Hose C. Nobre-Fransa) — suosnivač prvih sekcija Međunarodnog udruženja radnika u Lisabonu; 1872. i 1873. godine dopisivao se s Marxom i Engelsom 82 460 469
- Obermüller, Wilhelm* (Vilhelm Obermiler; rod. 1809) — njemački novinar. 37
- Oberwinder, Heinrich* (Hajnrh Oberwinder, 1846 - 1914) — njemački novinar, u početku lasalovac, kasnije pristupio ajzenahovcima; delegat na Ajzenaškom i Bazelskom kongresu 1869. godine; urednik radničkih listova «Volksstimme» i «Volkswille»; sedamdesetih godina igrao dvostruku ulogu u radničkom pokretu i konačno se povukao. 507 510 524
- O'Brien, James* (pseudonim *Bronterre*) (Džejs O'Brajen-Bronter; 1802 - 1864) — engleski novinar, jedan od vođa čartističkog pokreta; tridesetih godina urednik lista «The Poor Man's Guardian»; autor socijal-reformatorskih projekata; godine 1849. osnovao National Reform League, koja se 1866. priključila Međunarodnom udruženju radnika. 132 282 291
- O'Connell, Daniel* (Denijel O'Konel; 1775 - 1847) — irski advokat i građanski političar, vod desnog liberalnog krila irskog nacionalnog oslobodilačkog pokreta. 363
- O'Connor, Arthur* (Artur O'Konor; 1763 - 1852) — predstavnik irskog nacionalnooslobodilačkog pokreta, 1797. i 1798. jedan od vođa organizacije United Irishmen i urednik njenog organa «The Press»; uhapšen u predvečerje ustanka 1798. godine; 1803. emigrirao u Francusku. 381

- Odger, George* (Džordž Odžer; 1820 - 1877) — obučar, jedan od voda engleskih tredjuniona; suosnivač i 1862 - 1872. sekretar londonskog sindikalnog vijeća; član British National League for the Independence of Poland, Land and Labour League i Labour Representative League; učesnik osnivačke skupštine Međunarodnog udruženja radnika 28. septembra 1864. u St. Martin's Hallu, član Generalnog vijeća (1864 - 1871) i predsjednik Vijeća (1864 - 1867), delegat na Londonskoj konferenciji 1865. i na kongresu u Ženevi 1866; član izvršnog komiteta Lige za reformu; za vrijeme borbe za izbornu reformu provodio politiku kompromisa; godine 1871. istupio protiv Pariske komune i Adrese Generalnog vijeća »Gradanski rat u Francuskoj«; istupio iz Generalnog vijeća koje je osudilo njegovo renegeatstvo, zatim započeo klevetničku kampanju protiv vodstva Međunarodnog udruženja radnika i učesnika Komune. 217 250 271 399 604
- O'Donnell* (O'Donel) — suradnik lista »The Irishman« i lista »The Irish People«. 310
- O'Donovan Rossa, Jeremiah* (Džerimaje O'Donovan Rosa; 1831 - 1915) — suosnivač i vođa Društva fenijanaca u Irskoj; izdavač lista »Irish People« (1863 - 1865); godine 1865. uhapšen i osuđen na doživotni zatvor, 1870. amnestiran; zatim emigrirao u SAD, gdje je vodio organizaciju fenijanaca; osamdesetih godina povukao se iz političkog života. 310 595 602 606
- Okolowicz* (Okolovič) — poljski emigrant, učesnik Pariske komune. 272
- Ollivier, Émile* (Emil Olivije; 1825 - 1913) — francuski političar, umjereni građanski republikanac; od 1857. član Zakonodavne skupštine; krajem šezdesetih godina bonapartist, ministar predsjednik od januara do augusta 1870. 172
- Oppenheim, Max* (Maks Openhajn) — brat Gertrude Gugelmann. 109 567 569
- Orléans* (Orleani) — francuska kraljevska dinastija (1830 - 1848). 29 31 42 50 95 129 600
- Ostyn, François-Charles* (Fransoa-Sarl Ostin; 1823 - 1912) — tokar, porijeklom Belgijanac, prudonist; član Federalnog vijeća pariske sekcije Međunarodnog udruženja radnika; član Centralnog komiteta Nacionalne garde i Pariske komune, nakon poraza komune prebjegao u Švicarsku, gdje se priključio bakunjinistima; delegat na anarhističkom kongresu u Ženevi 1873. 316
- Oswald* (Oswald) - supruga Eugena Oswald. 154 492
- Oswald, Eugen* (Ojgen Oswald; 1826 - 1912) — njemački novinar, sitnoburžoaski demokrat, sudionik revolucionarnog pokreta u Badenu 1848. i 1849. godine; poslije poraza revolucije emigrirao u Englesku; aktivno pomagao Marxa u akciji za pomoć izbjeglim komunarima. 12 18 19 20 - 23 26 27 29 115 123 - 125 127 134 140 145 154 222 224 492 501 530 531
- Outine*, vidi *Utin, Nikolaj Isakovič*.
- Owen, Robert* (Robert Oven; 1771 - 1868) — tvorničar, istaknuti engleski utopijski socijalist, kao kapitalist odvojio se od svoje klase i prešao na stranu radničke klase. 498
- Palikao*, vidi *Cousin-Montauban*.
- Palladino, Carmelo* (Karmelo Paladino; 1842 - 1896) — advokat, talijanski anarhist, jedan od voda Alijanse socijalističke demokracije suosnivač anarhističkih organizacija u Italiji, član napuljske sekcije Međunarodnog udruženja radnika. 296 613
- Palmerston, Henry John Temple, Viscount* (Henri Džon Templ vikont Palmerston; 1784 - 1865) — britanski državnik, u početku torijevac, od 1830. jedan od desnih voda vigovaca; ministar vanjskih poslova (1830 - 1834, 1833 - 1841.

- i 1846 - 1851), ministar unutrašnjih poslova od 1852. do 1855. godine i ministar predsjednik (1855 - 1858. i 1859 - 1865). 12 136 153
- Pam*, vidi *Palmerston, Henry John Temple, Viscount*.
- Pape, Fletcher* (Flečer Pejč) — član britanskog Federalnog vijeća (1872) pristupio reformističkom krilu; 1873, odlukom Generalnog vijeća, isključen iz Međunarodnog udruženja radnika. 495
- Pascal, C.* (Paskal) — francuski svećenik u Brajtonu 63
- Pavle I* (1754 - 1801) — ruski car od 1796. do 1801. godine. 168 547
- Pechard, Étienne*, vidi *Regis, Vitale*.
- Pène, Henri de* (*Anri de Pen*; 1830 - 1888) — francuski novinar, monarhist; jedan od organizatora kontrarevolucionarnih demonstracija u Parizu 22. marta 1871. 179
- Perret, Henri* (*Anri Pere*) — graver, jedan od vođa Međunarodnog udruženja radnika u Švicarskoj; član Alijanse socijalističke demokracije (1868. i 1869), sekretar Romanskog federalnog komiteta (1868 - 1873), član uredništva lista «Égalité»; delegat na svim kongresima Međunarodnog udruženja radnika; godine 1869, raskinuo sa bakunjinistima, ali na Haškom kongresu 1872. zauzeo pomirljiv stav. 6 78 81 85 126 228 256 259 261 434 460 508 512 532 533 537 538 601 605
- Perrini, Luigi* (*Luidi Perini*) — talijanski radnik, član torinske sekcije Međunarodnog udruženja radnika 460 469
- Pertz, Georg Heinrich* (*Georg Hajnrh Perc*; 1795 - 1876) — njemački historičar; umjereni konzervativac, autor nekoliko djela o povjesti Njemačke. 152
- Pescatori, Erminio* (*Erminio Peskatori*; 1836 - 1905) — pristaša Mazzinija i Garibaldija, osnivač Fascio Operaio u Bolonji i direktor istoimenog lista. 326
- Petar III* (1728 - 1762) — ruski car 1761. i 1762. godine. 168 547
- Petrarca, Francesco* (Frančesko Petrarca; 1304 - 1374) — talijanski renesansni pjesnik 99
- Petroni, Giuseppe* (Đuzepe Petroni; 1812 - 1888) — talijanski građanski revolucionar, novinar i političar, macinijevac, učesnik revolucije 1848 - 1849; godine 1853. uhapšen i osuđen na doživotni zatvor, 1870. oslobođen; urednik lista «Roma del Popolo». 284
- Pezzu, Vincenzo* (Vinčenco Peca; 1841 - 1873) — talijanski novinar, lijevi macinijevac, početkom sedamdesetih godina bakunjinist, član milanske sekcije Međunarodnog udruženja radnika. 394
- Pfänder, Carl* (*Karl Pfender*; 1818 - 1876) — slikar minijatura, od 1845. godine emigrant u Londonu, prijatelj i suborac Marxa i Engelsa; član Saveza pravednih i Njemačkog udruženja za obrazovanje radnika u Londonu, član Centralne uprave Saveza komunista i Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika (1864 - 1867. i 1870 - 1872). 418 431
- Piccini, Francesco* (Frančesko Pičini; umro 1872) talijanski obučar, lijevi macinijevac, član macinističke Fascio Operaio u Firenci, kasnije član lijevopublikanske organizacije Società Democratica Internazionale u Firenci. 579
- Piètri, Joseph-Marie* (Žozef-Mari Pijetri; 1820 - 1902) — francuski političar, bonapartist, prefekt pariske policije od 1866. do 1870. godine. 304
- Pigott, Richard* (Ričard Piget; 1828 - 1889) — irski građanski novinar; izdavač lista «The Irishman» (1865 - 1879), godine 1867. osuđen na kaznu zatvor zbog zauzimanja za fenijance; osamdesetih godina podržavao englesku vladu. 49 310 596
- Pihl, S. F.* (*S. F. Pil*) — delegat kopenhagenske sekcije Međunarodnog udruženja radnika na Haškom kongresu 1872. 524 525

- Pio, Louis Albert François* (Luj Albert Fransoa Pio; 1841 - 1894) — propagator marksizma; 1871. godine osnivač danskih sekcija Međunarodnog udruženja radnika; urednik lista »Socialistens»; godine 1876. suosnivač danske Socijaldemokratske radničke partije; 1877. emigrirao u Ameriku. 315 364 377 403
- Pio IX* (1792 - 1878) — papa od 1846. do 1878. godine. 51 76 93
- Pirro, Matteo* (Mateo Piro) — 371
- Plater, Władislaw* (Vladislav Plater; 1806 - 1889) — poljski političar, učesnik ustanka 1830. i 1831. godine, kasnije emigrant. 104
- Poljakov, Nikolaj Petrovič* (oko 1841. do 1905) — napredni ruski izdavač, od 1865. do 1873. blizak pristalicama N. G. Černiševskog; 1872. objavio prvo rusko izdanje prvog toma *Kapitala*. 87
- Potel* (pseudonim *Lucain*) (Potel-Liken) — francuski emigrant u Belgiji, član Međunarodnog udruženja radnika, delegat na Haškom kongresu 1872; član komisije za istragu o djelatnosti Alijanse socijalističke demokracije. 457 464
- Potter, George* (Džordž Poter; 1832 - 1893) — tesar; jedan od voda engleskih tredjuniona i Ujedinjenog saveza građevinskih radnika; član londonskog sindikalnog vijeća; osnivač i izdavač lista »The Bee-Hive», vodio politiku kompromisa sa liberalnom buržoazijom. 58 64
- Pottier, Eugène* (Ežen Potje; 1816 - 1887) — francuski proleterski pjesnik; učesnik februarske revolucije i julskog ustanka 1848, aktivno djelovao u Međunarodnom udruženju radnika, član Pariske komune, nakon poraza Komune prebjegao u Englesku i kasnije u Ameriku; godine 1880. vratio se u Francusku; član radničke partije; autor »Internationale» (juna 1871). 509
- Pouyer-Quertier, Augustin-Thomas* (Ogisten-Toma Puje-Kertje; 1820 - 1891) — francuski tvorničar pataka i političar, protekcionas, ministar financija (1871 - 1872), godine 1871. sudjelovao na mirovnim pregovorima sa Njemačkom u Frankfurtu na Majni. 206
- Powell* (Pauel) — 543 - 546
- Praitsching, Charles* (Čarls Prečing) — član Međunarodnog udruženja radnika u Americi, član privremenog Federalnog vijeća i Generalnog vijeća u Njujorku; 1873. isključen iz Međunarodnog udruženja radnika. 422
- Prendergast, John Patrick* (Džon Petrik Prendergast; 1808 - 1893) — irski gradansko-liberalni historičar, zauzimao se za nezavisnost Irske; autor nekoliko radova o povijesti Irske. 363
- Prigneaux* (Prinjo) — francuski emigrant u Londonu. 446
- Proudhon, Pierre-Joseph* (Pjer-Žozef Prudon; 1809 - 1865) — francuski publicist i teoretičar; jedan od teoretskih osnivača anarhizma; negirao revolucionarnu klasnu borbu; putem reformi želio društvo sitnih proizvođača; Marx i Engels oštro su kritizirali njegova shvaćanja. 5 132 292 331 332 361 411 575
- Prudhomme* (Pridom; rod. oko 1843) — član Međunarodnog udruženja radnika, dopisnik Udruženja u Bordou. 165
- Pumps* — vidi *Burns, Mary Ellen*.
- Putty* — vidi *Longuet, Charles* (dijete)
- Pyat, Félix* (Felix Pija; 1810 - 1889) — francuski novinar, dramatičar i političar, učesnik revolucije 1848. godine, 1849. prebjegao u Švicarsku, zatim u Belgiju i Englesku; protivnik samostalnog radničkog pokreta, godinama vodio klevetničku kampanju protiv Marxa i Međunarodnog udruženja radnika i za to iskoristio francusku sekciju u Londonu; poslanik Narodne skupštine (1871); član Pariske komune, nakon poraza Komune emigrirao u Englesku, poslije amnestije 1880. godine vratio se u Francusku, od septembra do novembra 1880. izdavao list »La

- Commune«. 24 48 70 197 208 316 599
- Quinet, Edgar* (Edgar Kine; 1803 - 1875) — francuski političar i historičar; učesnik revolucije 1848; poslanik ustavotvorne i zakonodavne Narodne skupštine (1848 - 1851); od 1852. do 1870. živi u emigraciji; protivnik bonapartizma, učesnik kongresa Lige za mir i slobodu u Ženevi 1867; protivnik Pariske komune; poslanik Narodne skupštine (1871 - 1875). 99
- Rabelais, François* (Fransoa Rable; oko 1494. do 1553) — francuski humanistički pisac Renesanse. 303
- Ranvier, Gabriel* (Gabrijel Ranvije; 1828 - 1879) — francuski blankist; član Pariske komune, poslije poraza Komune prebjegao u Englesku, član Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika (1871 - 1872), delegat na Haškom kongresu 1872. godine; povodom odluke o premještanju sjedišta Generalnog vijeća u Njujork istupio iz Međunarodnog udruženja radnika. 272 304 315 431 471 488 515
- Razoua, Eugène-Angèle* (Ežen-Anžel Razua; 1830 - 1877) — francuski novinar; suradnik više republikanskih listova, pristupio neojakobincima, član Narodne skupštine, nakon proglašenja Pariske komune dao ostavku na svoj mandat; aktivni učesnik Komune, komandant ratne škole, član ratnog tribunala; poslije poraza Komune emigrirao u Ženevu, suradnik anarhističkog časopisa «Le Travailleur». 300 304
- Regis, Vitale* (pseudonim Étienne Pechard) (Vitale Redis-Etjen Pešar) — talijanski revolucionar, učesnik Pariske komune, član talijanske sekcije Međunarodnog udruženja radnika u Londonu; član Generalnog vijeća (1871 - 1872); godine 1873. sudjelovao u revolucionarnim događajima u Španiji. 349 383 390 394 582
- Reitlinger* (Rajtlinger) — 238 425
- Renan, Joseph-Ernest* (Žozef-Ernest Renan; 1823 - 1892) — francuski idealistički filozof i historičar; autor eseja o povijesti kršćanstva. 45
- Renshaw* (Renšo) — trgovačka firma u Mančesteru. 67
- Renshaw, Charles* (Čarls Renšo) — 390
- Reuter, Fritz* (Fric Reuter; 1810 - 1874) — njemački pisac, s puno humora opisao seoske i malograđanske odnose u Meklenburgu u 19. stoljeću, najznačajnija socijal-kritičke pjesma «Kein Hülseung»; 1833. godine osuđen na smrt zbog članstva u zabranjenoj studentskoj organizaciji, kasnije mu je kazna zamijenjena sa trideset godina tamnice, 1840. godine amnestiran. 214
- Reynolds, George William MacArthur* (Džordž Viljem Makartur Reynolds; 1814 - 1879) — engleski političar i novinar, sitnoburžoaski demokrat, izdavač tjednika «Reynolds's Weekly Newspaper». 18 216
- Ricardo, David* (Dejvid Rikardo; 1772 - 1823) — engleski ekonomist; njegovo djelo predstavlja vrhunac klasične građanske političke ekonomije
- Richard Albert* (Alber Rišar; 1846 - 1925) — francuski novinar, jedan od vođa lionske sekcije Međunarodnog udruženja radnika; član Alijanse socijalističke demokracije; godine 1870. sudjelovao u ustanku u Lionu; nakon poraza Pariske komune djelovao kao bonapartist. 294 305 343 352
- Rigault, Raoul* (Raul Rigo; 1846 - 1871) — francuski revolucionar, pristaša Blanquija; član Pariske komune, predsjednik komisije za opću sigurnost, državni tužilac Komune, sudjelovao u uličnim borbama, versajci su ga ubili 24. maja 1871. godine. 304 599
- Riggio, Antonio* (Antonio Rido; 1842 - 1900) — talijanski revolucionar, šezdesetih godina lijevi macinijevac, učesnik nacionalnog oslobodilačkog pokreta u Italiji pod vodstvom Garibaldija; osnivač sekcije Međunarodnog udruženja radnika u

- Dirdentiju (1871), povezan sa Generalnim vijećem Međunarodnog udruženja radnika; godine 1872. pristupio bakunjinistima. 460
- Riley, William Harrison* (Viljem Herisn Rajli; rod. 1835) — engleski novinar, republikanac, socijalist, urednik i izdavač lista »The International Herald«, član britanskog Federalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika (1872 - 1873); podržavao Generalno vijeće u borbi protiv reformista; godine 1873. povukao se iz radničkog pokreta. 473 477 481 482 487 523
- Roach, John* (Džon Rouč) — predstavnik engleskog radničkog pokreta, član Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika (1871 - 1872), delegat na Haškom kongresu 1872. godine, sekretar-korespondent britanskog Federalnog vijeća, u kojem se priključio reformističkom krilu; bio protiv odluka Haškog kongresa; odlukom Generalnog vijeća 1873. godine isključen iz Međunarodnog udruženja radnika. 486 495 588
- Robert, Fritz* (Fric Robert) — švicarski učitelj, bakunjinist, delegat na kongresu Međunarodnog udruženja radnika u Briselu 1868, i u Bazelu 1869. godine; član uredništva lista »La Solidarité«. 388
- Robin, Paul* (Pol Roben; 1837 - 1912) — francuski učitelj, bakunjinist, od 1869. jedan od vođa Alijanse socijalističke demokracije; član Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika (1870 - 1871), delegat na Bazelskom kongresu 1869. i na Londonskoj konferenciji 1871. godine. 228 256 299 301 302 303 319 320 341 601
- Rochat, Charles* (Šarl Roša; rod. 1844) — učesnik francuskog radničkog pokreta; član pariske federacije Međunarodnog udruženja radnika, učesnik Pariske komune; član Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika i sekretar-korespondent za Holandiju (1871 - 1872), delegat na Londonskoj konferenciji 1871. godine. 64 66 110 242
- Rochefort, Victor-Henri, marquis de Rochefort-Luçay* (Viktor-Anri Rošfor markiz od Rošfor-Liseja; 1830 - 1913) — francuski novinar, pisac i političar; lijevi republikanac; izdavač časopisa »La Lanterne« (1868 - 1869) i lista »La Marseillaise« (1869 - 1870); član vlade narodne obrane od septembra do novembra 1870, poslije poraza Komune prognan u Novu Kaledoniju; pobjegao u Englesku i 1880. nakon amnestije vratio se u Francusku; izdavač lista »L'Intransigent«; krajem osamdesetih godina monarhist. 48 51 103 129 557 596 597
- Rocher, L.* (L. Rošer) — 543
- Rodbertus (-Jagetzow) Johann Karl* (Johan Karl Rodbertus-Jagecov; 1805 - 1875) — pruski velikoposjednik, ekonomist; 1848. i 1849. vođa lijevog centra u pruskoj Narodnoj skupštini; teoretičar prusko-junkerskog »državnog socijalizma«. 612
- Roscher, Wilhelm Georg Friedrich* (Vilhelm Georg Fridrih Rošer; 1817 - 1894) — njemački vulgarni ekonomist, osnivač i glavni predstavnik historijske škole u političkoj ekonomiji u Njemačkoj; borio se protiv utopijskog socijalizma i klasične građanske političke ekonomije; teorijsku analizu zamijenio površnim empirizmom, osporavao postojanje ekonomskih zakona. 331
- Roscoe, Sir Henry Enfield* (ser Henri Enfild Roskou; 1833 - 1915) — engleski kemičar, autor niza kemijskih udžbenika. 77
- Rosenthal* (Rozentel) — 239
- Rösler, Hermann Karl Friedrich* (Herman Karl Fridrih Resler; 1834 - 1894) — građanski ekonomist i pravnik. 9
- Rothschild, H. J.* (H. J. Rotšild) — njemački emigrant u Londonu. 127

- Rouher, Eugène* (Ežen Rue; 1814 - 1884) — francuski državnik, bonapartist, ministar pravde (1849 - 1852. s prekidima); ministar trgovine, poljoprivrede i javnih radova (1855 - 1863), predsjednik vlade (1863 - 1869), predsjednik Senata 1869. i 1870. godine; nakon pada Drugog carstva emigrirao u Englesku; sedamdesetih godina jedan od vođa bonapartista u Francuskoj. 70
- Roullier, Edouard* (Eduar Rulje) — francuski obučar, prudonist, učesnik revolucije 1848, član pariske organizacije Međunarodnog udruženja radnika, učesnik Pariske komune, nakon njenog pada emigrirao u Englesku; djelovao protiv Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika. 286 299 304 315
- Roy, Joseph* (Žozef Roa) — prevodilac prvog toma *Kapitala* i Feuerbachovih djela na francuski jezik. 318 350 361 385 483 522 550 611 614
- Rozwadowski, Joséf* (Jozef Rozvadovski; rod. 1846) — poljski revolucionar, učesnik oslobodilačkog ustanka 1863 - 1864. u Poljskoj; komunar, šef štaba generala Pariske komune Wróblewskog; poslije sloma Komune prebjegao u Englesku; član Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika 1872. godine. 61 224 246 259 261 311 531
- Rüdt, August* (August Rit) — njemački novinar, kao student pristupio u Hajdelbergu Općem njemačkom radničkom savezu, od 1869. godine član Socijaldemokratske radničke partije, delegat na kongresu u Ajzenahu, zatim jedan od urednika lista «Der Volksstaat». 397
- Ruge, Arnold* (1802 - 1880) — njemački filozof i politički pisac; 1848. godine član frankfurtske Narodne skupštine (lijevog krila); pedesetih godina jedan od vođa građanske emigracije u Engleskoj, nakon 1866. nacionalliberal; od 1866. do kraja života živio u Brajtonu. 28 29 121
- Rutson, A. O.* (A. O. Ratson) — privatni sekretar engleskog ministra unutrašnjih poslova H. A. Brucea. 221
- Sacaze, François* (Fransoa Sakaz; 1808 - 1884) — francuski sudski službenik, monarhist, od 1871. godine poslanik Narodne skupštine. 384
- Sadler* — učesnik engleskog radničkog pokreta, član Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika 1871. i 1872. godine. 270
- Sagasta, Práxedes Mateo* (Praksedes Mateo Sagasta; 1827 - 1903) — španski državnik, vođa Liberalne stranke, ministar unutrašnjih poslova (1871 - 1872), ministar vanjskih poslova (1874), ministar predsjednik (1881 - 1883, 1885 - 1890, 1892 - 1895, 1897 - 1899. i 1901 - 1902). 405
- Sainte-Beuve, Charles-Augustin* (Šarl-Ogisten Sent-Bev; 1804 - 1869) — francuski kritičar i pisac. 89
- Saint-Simon, Claude-Henri de Rouvroy, comte de* (Klod-Anri de Ruvroy, grof Sen-Simon; 1760 - 1825) — istaknuti francuski utopijski socijalist. 293
- Savio, Pietro* (rod. oko 1847) — učesnik talijanskog nacionalnog oslobodilačkog pokreta (godine 1870. u odsutnosti osuđen na smrt) i Pariske komune, nakon poraza Komune prebjegao u Englesku. 390 581
- Sax, Emil* (Emil Saks; 1845 - 1927) — austrijski buržoaski ekonomist. 434 437
- Schäffle, Albert Friedrich Eberhard* (Albert Fridrih Eberhard Šefle; 1831 - 1903) — vulgarni ekonomist i sociolog, propovijedao odricanje od klasne borbe i pozivao na suradnju između buržoazije i proletarijata. 54 56
- Schapper, Karl* (Karl Šaper; 1812 - 1870) — jedan od vođa Saveza pravednih, suosnivač Njemačkog udruženja za obrazovanje radnika u Londonu; član Centralne uprave Saveza komunista, učestvovao u revoluciji 1848 - 1849; godine 1850. prilikom rascjepa Saveza komunista, zajedno s Willichom vođa sitnoburžoaske frakcije usmjerene protiv

- Marxa; 1856. opet se približio Marxu i Engelsu i ostao njihov surborac do kraja života; od 1865. godine član Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika, učesnik Londonske konferencije 1865. godine. 174
- Schenck, Heinrich* (Hajnrh Šenk) — lasalovac, član Njemačkog udruženja za obrazovanje radnika u Londonu; godine 1871. zbog svog istupa protiv Generalnog vijeća i zbog cjepačke djelatnosti isključen iz Društva. 353
- Scherzer, Andreas* (Andreas Šercer; 1807 - 1897) — krojač, član pariske ćelije Saveza komunista; nakon rascjepa Saveza komunista pripadao sitnoburžoaskoj frakciji Willich-Schapper; jedan od optuženih na procesu o tzv. njemačko-francuskoj zavjeri u Parizu u februaru 1852; kasnije emigrirao u Englesku; jedan od vođa Njemačkog udruženja za obrazovanje radnika u Londonu; krajem 1871. godine zbog svog istupa protiv Generalnog vijeća i zbog cjepačke djelatnosti isključen iz Društva; izdavač lista »Die Neue Zeit« i suradnik tjednika »Das Volk«. 331 352
- Scheu, Andreas* (Andreas Šoj; 1844 - 1927) — učesnik austrijskog (1868 - 1874) i kasnije engleskog socijalističkog pokreta, urednik lista »Die Gleichheit«; član Međunarodnog udruženja radnika; godine 1874. emigrirao u Englesku; suosnivač Social Democratic Federation u Engleskoj. 110 509 524
- Scheu, Heinrich* (Hajnrh Šoj; 1845 - 1926) — austrijski socijaldemokrat, delegat na Haškom kongresu 1872. godine; 1875. emigrirao u Englesku; brat prethodnog. 110 509 524
- Schiller, Friedrich von* (Fridrih fon Šiler; 1759 - 1805) — uz Goethea glavni predstavnik njemačke klasičke; napisao besmrtna djela koja su u njemačkom narodu pobudila nacionalnu svijest i borbeni duh protiv feudalne tiranije, protiv ugnetavanja, a za slobodu i humanizam. 5
- Schily, Victor* (Viktor Šili; 1810 - 1875) — njemački pravnik, demokrat; učesnik badensko-velačkog ustanka 1849, kasnije omigrirao u Francusku; član Međunarodnog udruženja radnika; podržavao Generalno vijeće prilikom učvršćivanja Međunarodnog udruženja radnika u Parizu; delegat na Londonskoj konferenciji 1865. 132 133 161
- Schleibach, P.* (P. Šlebah) — njemački emigrant u Belgiji; član sekcije Međunarodnog udruženja u Vervieju. 435 446
- Schnappy, Schnaps* — vidi *Lafargue, Charles-Étienne*
- Schneider, Joseph* (Jozef Šnajder) — krojač, pristaša J. B. von Schweitzera; član Njemačkog udruženja za obrazovanje radnika u Londonu; godine 1871, zbog svog istupa protiv Generalnog vijeća i zbog cjepačke djelatnosti, isključen iz Udruženja. 164 244 315 331 353 435
- Scholl (Šol)* — francuski radnik, član lionske sekcije Međunarodnog udruženja radnika, emigrant u Londonu. 343
- Schopenhauer, Arthur* (Artur Šopenhauer; 1788 - 1860) — njemački filozof, predstavnik voluntarizma, iracionalizma i pesimizma, ideolog pruskog junkerstva. 111 303
- Schorlemmer, Carl* (Karl Šorlemer; 1834 - 1892) — istaknuti kemičar, profesor u Mančesteru, materijalist; od početka šezdesetih godina blizak prijatelj i surborac Marxa i Engelsa; preko one dvojice upoznat s međunarodnim radničkim pokretom; član Međunarodnog udruženja radnika; aktivno sudjelovao u revolucionarnom radu, svoja putovanja na naučne kongrese u Njemačkoj koristio da pod veoma teškim uvjetima zakona protiv socijalista prenosi obavještenja njemačkom radničkom pokretu; pratio Engelsa na njegovom putu u SAD (1888) i u Norvešku (1890); profesor prve engleske katedre za organsku kemiju na Victoria univerzitetu (od 1874), član naučnih društava u Engleskoj, SAD i Njemačkoj. 15 51 54 67 69 71 72 75 77 303

Schramm, Carl August (Karl August Šram) — socijaldemokrat, reformist, jedan od urednika časopisa »Jahrbuch für Sozialpolitik«, osamdesetih godina istupio iz partije. 310

Schulze-Delitzsch, Franz Hermann (Franc Herman Šulce-Delić; 1808 - 1883) — njemački građanski ekonomist, političar; zauzimao se za ujedinjenje Njemačke pod pruskom hegemonijom; suosnivač Nacionalnog udruženja, šezdesetih godina jedan od vođa Napredne stranke; organiziranjem zadruga pokušao okrenuti radnike od revolucionarne borbe. 434

Schweitzer, Johann Baptist von (Johan Baptist fon Švajcer; 1834 - 1875) — njemački advokat, kasnije novinar i pisac; suvlasnik i urednik lista »Der Social-Demokrat« (1864 - 1867), od 1868. vlasnik; od 1863. godine član i od 1867. do 1871. predsjednik Općeg njemačkog radničkog saveza; podržavao Bismarcka i njegovu politiku ujedinjenja Njemačke pod hegemonijom Pruske, sprečavao priključenje njemačkih radnika Međunarodnom udruženju radnika i uspostavljanje jedinstva njemačkog radničkog pokreta na temelju naučnog socijalizma; godine 1872. isključen iz Općeg njemačkog radničkog saveza. 11 155 292 335 342 435 538

Schwitzguébel, Adhémar (Ademar Švicgebel; 1844 - 1895) — graver, švicarski bakunjinist; član Međunarodnog udruženja radnika, jedan od vođa Alijanse socijalističke demokracije, delegat na Haškom kongresu 1872; godine 1873, odlukom Generalnog vijeća, isključen iz Međunarodnog udruženja radnika. 110 272 319 328 388 410 429 448 459 463 564

Seaton (Siton) — 100

Seiffert, Rudolph (Rudolf Zajfert; 1826 - 1886) — njemački socijaldemokrat, član redakcije lista »Der Volksstaat«, jedan od organizatora udruženja drvodjelja. 460 516

Senior, Nassau William (Nasau Viljem Senior; 1790 - 1864) — engleski vulgarni ekonomist, jedan od »zvaničnih ekonomskih govornika buržoazije« (Marx); apologet kapitalizma, protivnik skraćanja radnog dana. 277

Sentiñon, Gaspard (Gaspar Sentinjon; umro 1903) — liječnik, španski anarhist; jedan od osnivača i vođa Alijanse socijalističke demokracije u Španiji, delegat na Bazelskom kongresu 1869. godine; odlukom Generalnog vijeća 1873. godine isključen iz Međunarodnog udruženja radnika. 320

Serebrenjikov, Vladimir Ivanovič (rod. oko 1850) — ruski revolucionar, sudjelovao 1868 - 1869. u studentskom pokretu u Petrogradu; emigrirao u Englesku i zatim u Švicarsku; pristaša i suradnik Nečajeva. 121

Serraillier (Seraje) — supruga Augusta Serraillier-a. 135 603

Serraillier, Auguste (Ogist Seraje; rod. 1840) — obučarski radnik; suborac Marxa; član Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika (1869 - 1872), sekretar-korrespondent za Belgiju (1870) i Francusku (1871 - 1872); u septembru 1870, nakon pada Drugog carstva, poslan od Generalnog vijeća kao opunomoćenik u Pariz, član Pariske komune; delegat na Londonskoj konferenciji 1871. i na Haškom kongresu 1872. godine; član britanskog Federalnog vijeća (1873). 16 19 24 48 51 59 78 - 82 135 137 177 197 242 258 262 294 301 314 315 335 411 431 459 460 470 471 476 - 478 481 487 488 502 509 513 - 515 521 523 524 533 534 535 566 597 598 603

Shaen (Šen) — 543 544

Shakespeare, William (Viljem Šekspir; 1564 - 1616) — najveći engleski pjesnik. 94 95 607

Sicard, Auguste-Alexandre (Ogist-Aleksandr Sikar; rod. 1829) — francuski obučar, član Centralnog

- komiteta 20-og arondismana i Pariske komune, član ratne komisije i komisije za snabdijevanje Komune, nakon poraza Komune prebjegao u London. 272 304
- Sievers* (Sivers) — vlasnik štamparije 57 137 140 143 155 183
- Simon, Ludwig* (Ludvig Simon; 1810 - 1872) — advokat iz Trijera, sitnoburžoaski demokrat, 1848. i 1849. godine član frankfurtske Narodne skupštine (krajnja ljevica); 1849. emigrirao u Švicarsku, učesnik kongresa Lige za mir i slobodu 1867. godine u Ženevi. 145
- Singer, Paul* (1844 - 1911) — glavni predstavnik njemačke socijaldemokracije; 1869. godine postao član Socijaldemokratske radničke partije, a 1890. zajedno s Bebelom predsjednik rukovodstva Socijaldemokratske partije Njemačke; član Rajhstaga (1884 - 1911), od 1885. godine predsjednik socijaldemokratske frakcije Rajhstaga; borio se protiv oportunitizma i revizionizma. 505
- Sismondi, Jean-Charles-Léonard Simonde de* (Zan-Šarl-Leonar Simond de Sismondi; 1773 - 1842) — švicarski ekonomist i historičar; posljednji predstavnik klasične buržoaske ekonomije i osnivač sitnoburžoaske političke ekonomije; kritizirao kapitalizam «sa stanovišta sitnog buržuja» (Lenjin) i idealizirao situaciju proizvodnju. 578
- Skrebicki, Aleksandar Iljič* (1827 - 1915) — ruski liberalni historičar; autor djela «Крестьянское дѣло въ царствованіе императора Александра II». 490 596
- Smith* (Smit) — posrednik za prodaju i kupovinu kuća u Londonu. 13 16 32 40 129 593 597
- Smith, Alfons* (Alfons Smit) — engleski građanski republikanac. 435
- Sonnemann, Leopold* (Leopold Zoneman; 1831 - 1909) — novinski izdavač i političar, sitnoburžoaski demokrat; 1856. osnovao list «Frankfurter Zeitung»; 1859. suosnivač Nacionalnog udruženja; član Stalnog odbora Saveza njemačkih radničkih udruženja i Narodne stranke, bezuspješno pokušavao da održi radnički pokret pod utjecajem buržoazije; protivnik ujedinjenja Njemačke pod hegemonijom Pruske; član njemačkog Rajhstaga (1871 - 1876. i 1878 - 1884). 444 539 541
- Sorge, Friedrich Adolph* (Fridrih Adolf Zorge; 1828 - 1906) — učesnik bačensko-falačkog ustanka 1849. godine; bliski prijatelj i suborac Marxa i Engelsa; vođa američkog radničkog pokreta, član Međunarodnog udruženja radnika, osnivač američkih sekcija Međunarodnog udruženja radnika, član njujorškog Kluba komunista, suosnivač sekcije Međunarodnog udruženja radnika (1867) i Socijalne stranke Njujorka i okolice (1868); nakon njenog raspuštanja suosnivač marksističkog Općeg njemačkog radničkog saveza u Njujorku (1869), koje je kao Labor Union Nr. 5 of New York pristupilo National Labor Union; suosnivač sjevernoameričkog Centralnog komiteta Međunarodnog udruženja radnika (1870), delegat na Haškom kongresu 1872. godine, generalni sekretar Generalnog vijeća pošto je ovo preselilo u Njujork (1872 - 1874). 79 95 111 131 133 160 162 196 242 247 252 272 274 279 282 283 291 294 295 309 332 363 368 378 380 410 413 414 417 418 422 431 448 452 454 457 463 467 468 470 476 481 482 486 497 502 507 509 513 523 532 534 540 542 557 563
- Spencer, Herbert* (Herbert Spenser; 1820 - 1903) — engleski građanski filozof i sociolog, pozitivist, apologet kapitalizma. 312
- Speyer, Carl* (Karl Špajer; rod. 1845) — stolar; šezdesetih godina sekretar Njemačkog udruženja za obrazovanje radnika u Londonu; od 1872. godine član Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika i kasnije u Americi; delegat na Haškom kongresu 1872. 282 291 368
- Spier, Samuel* (Samuel Špir; 1838 - 1903) — učitelj, član Općeg njemačkog radničkog saveza od 1867.

- i Socijaldemokratske radničke partije u Volfenbitelu od 1869. godine; član braunšvajgske sekcije Međunarodnog udruženja radnika, delegat na Bazelskom kongresu 1869; na kongresu u Ajenahu izabran u partijski odbor u kojem je ostao do 1870, jedan od optuženih na braunšvajgskom veleizdajničkom procesu. 57 137 140 143 155 183 275
- Spingard, Roch* (Roš Splengar) — belgijski anarhist, delegat na Haškom kongresu 1872; godine 1873, odlukom Generalnog vijeća, isključen iz Međunarodnog udruženja radnika. 479
- Spurgeon, Charles Haddon* (Čarls Hedon Sperdžon; 1834 - 1892) — najznačajniji engleski baptistički svećenik nakon 1850. godine, veoma utjecajan. 95
- Stahl, Heinrich* (Hejnrih Štal) — njemački socijalist u Čikagu, suosnivač čikaškog lista »Der Vorbote«. 564
- Stanley, Lord Edward Henri* (od 1869) *Earl of Derby* (lord Edvard Henri Stenli, erl od Derbija; 1826 - 1893) — engleski državnik, torijevac, šezdesetih do sedamdesetih godina konzervativac, zatim liberal, član parlamenta, predsjednik kontrolne vlasti za indijske poslove (1858 - 1859), ministar vanjskih poslova (1866 - 1868. i 1874 - 1878), ministar za kolonijalna pitanja (1858. i 1882 - 1885). 96
- Steens, Eugène* (Ežen Šteens) — novinar, član Međunarodnog udruženja radnika, urednik belgijskog lista »La Tribune du Peuple«; delegat na Briselskom kongresu 1868. i na Londonskoj konferenciji 1871. godine, protivnik anarhista. 300 323 330 397
- Stefanoni, Luigi* (Luidi Stefanoni; 1842 - 1905) — talijanski pisac i novinar, sitnoburžoaski demokrat racionalist; sudjelovao u Garibaldijevim vojnim pohodima, osnivač i urednik časopisa »Il Libero Pensiero«, podržavao bakunjiniste. 331 353 402 613
- Steinmetz, Karl Friedrich von* (Karl Fridrih fon Štajnmeć; 1796 - 1877) — njemački general, od 1871. godine generalfeldmaršal, u njemačko-francuskom ratu komandirao I armijom (do septembra 1870). 20
- Stepney, Cowell William Frederick Kaul* Viljem Frederik Stepni; 1820 - 1872) — član Lige za reformu, član Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika (1866 - 1872), blagajnik Vijeća od 1868. do 1870; delegat na kongresu u Briselu 1868, Bazelu 1869. i na Londonskoj konferenciji 1871. godine; član britanskog Federalnog vijeća 1872. godine. 243
- Stieber, Wilhelm* (Vilhelm Štiber; 1818 - 1882) — policijski savjetnik (od 1851), šef pruske političke policije (1852 - 1860); organizirao falsificiranje dokumenata koji su poslužili kao optužni materijal na kelnskom procesu komunistima 1852; glavni svjedok optužbe; godine 1866. u prusko-austrijskom ratu i 1870 - 1871. u njemačko-francuskom ratu šef vojne policije, njemačke špijunaže i kontrašpijunaže u Francuskoj. 9 11 14 117 172 179 185 214 271 423 557 599
- Strauss, David Friedrich* (David Fridrih Štraus; 1808 - 1874) — njemački filozof i novinar, mladohegelovac; nakon 1866. godine nacionalliberal, autor knjige »Das Leben Jesu«. 45 76
- Strohn, Wilhelm* (Vilhelm Štron) — član Saveza komunista, prijatelj Marxa i Engelsa; emigrant u Bradfordu. 423
- Stuart, Charles Eduard* (Čarls Eduard Stjuart; 1824 - 1882) — potomak engleske kraljevske dinastije Stuarda, pukovnik u austrijskoj službi, sudionik karlističkog rata. 88
- Sybel, Heinrich von* (Hajnrih fon Zibel; 1817 - 1895) — njemački historičar, i političar, od 1867. godine nacionalliberal, pisao djela prožeta duhom reacionarnog prustva i šovinizma. 484
- Swarm* — vidi *Dntrayguss, Émile*

Taran — vidi *Thieblin, Nicolas Léon*

Tauchnitz, Karl Christian Philipp (Karl Kristijan Filip Tauhinc; 1798 - 1884) — štampar i knjižar u Lajpcigu, u svojoj nakladi izdao velik broj riječnika najrazličitijih jezika. 234 316

Taylor, Alfred (Elfrid Tejlor) — engleski radnik, član Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika (1871 - 1872) i britanskog Federalnog vijeća 1872. i 1873. godine. 588

Tenge (rod. oko 1833) — supruga jednog vestfalskog zemljoposjednika, prijateljica Gertrude Kugelmanna; Marx ju je upoznao 1867. u Hannoveru, otada među njima prijateljsko dopisivanje. 551

Tennyson, Alfred, Lord (lord Elfrid Tenisn; 1809 - 1892) — engleski pjesnik, romantičar. 547

Terzaghi, Carlo (Karlo Tercagi; rod. oko 1845) — talijanski advokat, sekretar torinske Federazione Operaia, godine 1872. postao policijski agent. 326 327 346 383 390 394 430 460

Testini — student, bakunjinist, član milanske sekcije Međunarodnog udruženja radnika. 394

Theisz, Albert-Frédéric-Jules (Albert-Frederik-Žil Teis; 1839 - 1881) — graver, prudonist; član Federalnog vijeća sekcija Internacionale u Parizu, član Centralnog komiteta Nacionalne garde i Pariske komune, nakon poraza Komune prebjegao u Englesku; godine 1871. član Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika i njegov blagajnik. 64 234 242 301 303 - 305 315 331 335

Thieblin, Nicolas Léon (Nikolas Lejon Tiblin; 1834 - 1888) — engleski novinar, rodom Talijan; predavao na vojnoj akademiji u Petrogradu; učesnik krimskog rata, suradnik više listova u Londonu, od 1874. godine u Njujorku. 6 11 13 144 216

Thiers, Louis-Adolphe (Luj-Adolf Tjer; 1797 - 1877) — francuski državnik

i historičar, orleanist; ministar predsjednik (1836. i 1840.); godine 1848. poslanik ustavotvorne i 1849 - 1851. poslanik zakonodavne Narodne skupštine; predsjednik Republike (1871 - 1873); krivnik Pariske komune. 28 48 64 70 75 146 183 185 186 206 238 241 305 343 551 558 604 609 617

Tibaldi, Paolo (1825 - 1901) — talijanski revolucionar, pristaša Garibaldija; učesnik Pariske komune, nakon njenog pada emigrirao u Englesku. 61 578 581

Tichborne, Sir Roger (ser Rodžer Tičborn; 1829. do oko 1854) — engleski plemić, 1853. godine emigrirao jednim francuskim brodom i vjerovatno poginuo u brodolomu. 396

Timašev, Aleksandar Jegorovič (1818 - 1893) — ruski ministar unutrašnjih poslova od 1868. do 1877. godine. 161

Tölcke, Karl Wilhelm (Karl Vilhelm Telke; 1817 - 1893) — njemački advokat, lasalovac; učesnik revolucije 1848 - 1849; od 1864. godine član Općeg njemačkog radničkog saveza; od 1865. do 1866. predsjednik, a do 1874. godine član uprave; bliski povjerenik J. B. von Schweitzera; ometao uspostavljanje jedinstva njemačkog radničkog pokreta. 538

Tolain, Henri-Louis (Anri-Luj Tolen; 1828 - 1897) — graver, desni prudonist; suosnivač Međunarodnog udruženja radnika i jedan od vođa pariske sekcije, delegat na Londonskoj konferenciji 1865. i na kongresima Međunarodnog udruženja radnika do 1869. godine; poslanik Narodne skupštine od 1871; za vrijeme Pariske komune prešao versajcima; godine 1871. isključen iz Međunarodnog udruženja radnika. 327 328

Tomanovskaja, Felisaveta Lukinična (Dmitrijeva) (1851. do oko 1898) — ruska revolucionarka, od 1867. do 1873. živjela u emigraciji, suizdavač časopisa «Народное Дело», član ruske sekcije Međunarodnog udruženja radnika u Ženevi, podržavala

- Marxovu borbu protiv bakunjinista, prijateljica obitelji Marx; aktivna učesnica Pariske komune, nakon poraza Komune prebjegla iz Francuske; vratila se u Rusiju i prestala s revolucionarnom djelatnošću. 562
- Tomás, Francisco* (Fransisko Tomas; oko 1850 - 1903) — zidar; član španskog Federalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika 1872. i 1873. godine; jedan od vođa anarhističke organizacije u Španiji; godine 1873, odlukom Generalnog vijeća, isključen iz Međunarodnog udruženja radnika. 460 469
- Toole* — vidi *Lafargue, Paul*
- Train* (Trejn; 1829 - 1904) — američki biznismen, u svom listu «The Train Ligue» podržavao reformističke planove Victorije Woodhull. 310
- Trautchen* — vidi *Kugelman, Gertrud*
- Trate, William* (Viljem Trejt) — svjedok obrane na procesu protiv Francisa Jourde-a. 240
- Travnick, Johann* (Johan Travnik) — radnik, član budimpeštanskog radničkog udruženja. 236
- Tridon, Edme-Marie-Gustave* (Edm-Mari-Gistav Tridon; 1841 - 1871) — francuski političar i novinar, blankist; član Međunarodnog udruženja radnika; poslanik Narodne skupštine 1871. godine; član Pariske komune, nakon poraza Komune emigrirao u Belgiju. 197 599
- Trochu, Louis-Jules* (Luj-Žil Troši; 1815 - 1896) — francuski general i političar orleanist, tridesetih i četrdesetih godina sudjelovao u osvajanju Alžira, kasnije u krimskom ratu (1853 - 1856) i 1859. u talijanskom ratu; šef vlade narodne obrane i vrhovni komandant pariske armije (od septembra 1870. do januara 1871), sabotirao obranu grada; poslanik Narodne skupštine 1871. godine. 46 50 166
- Truchy* (Pseudonim *Mousselerès*) (Triši-Musler) — francuski novinar, bonapartist. 351
- Truelove, Edward* (Edvard Trulav) — izdavač u Londonu, u februaru 1858. godine suđen zbog štampanja pamfleta kojim se opravdavao Orsinijev atentat na Napoleona III. 290 457
- Trusov, Anton Danilovič* — ruski revolucionar, sudionik poljskog ustanka 1863. godine; emigrirao u Švicarsku, gdje se približio Bakunjinu i Nečajevu; član i sekretar uredništva časopisa «Народное Дело» u Zenevi 1868. godine; raskinuo sa Bakunjinom; sekretar ruske sekcije Međunarodnog udruženja radnika. 85 86
- Turner, (Tarnr)* — 543
- Turski, Kasper Michal* (Kasper Mihal Turski; 1847 - 1925) — poljski revolucionar, blankist, učesnik Pariske komune, član bakunjinističke slavenske sekcije u Cirihi (1871 - 1872); podržavao vezu s ruskim revolucionarnim pokretom, učesnik francuskog i švicarskog radničkog pokreta; devedesetih godina član poljske Socijaldemokratske partije; kasnije nacionalist. 264
- Tutor* (Tjutor) — 617
- Tussy* — vidi *Marx, Eleanor*
- Taylor, Edward Burnett* (Edvard Bernet Tajler; 1832 - 1917) — engleski etnolog i antropolog; profesor u Oksfordu; pristaša evolucionizma, osnivač animizma. 234 246
- Tyndall, John* (Džon Tindal; 1820 - 1893) — irski fizičar, profesor fizike u Londonu; istraživao gljehere i meteorološke promjene. 111
- Tirtej* (7. st. prije n. e.) — grčki pjesnik; u svojim elegijama slavio pobjede Spartanaca. 161
- Urquhart, David* (Dejvid Urkart; 1805 - 1877) — britanski diplomat, novinar i političar, turkofil; tridesetih godina u Turskoj na diplomatskim poslovima; u štampi razotkrio vanjsku politiku Palmerstona i vigovala; član parlamenta od 1847. do 1852. godine; torijevac;

- osnivač i urednik lista «The Free Press», koji je od 1866. do 1877. izlazio pod nazivom «Diplomatic Review». 12 30
- Utin Nikolaj Isakovič** (1845 - 1883) — ruski revolucionar, učesnik studentskog pokreta, član narodnjačke organizacije Земля i Воля; 1863. godine emigrirao u Englesku, zatim u Švicarsku, suosnivač ruske sekcije Međunarodnog udruženja radnika; član redakcije lista «Народное Дело» od 1868. do 1870. godine, urednik lista «L'Égalité» (1870 - 1871), borio se protiv Bakunina i njegovih pristalica, delegat na Londonskoj konferenciji 1871; sredinom sedamdesetih godina, po povratku u Rusiju, povukao se iz revolucionarnog pokreta. 86 91 228 264 300 302 349 356 364 427 479 480 488 508 512 532 535 562 601 605 614
- Vaillant, Édouard** (Eduar Vajan; 1840 - 1915) — liječnik, francuski socijalist, blankist; delegat na kongresu u Lozani 1867, na Londonskoj konferenciji 1871. i na Haškom kongresu 1872. godine; član Pariske komune; član Generalnog vijeća (1871 - 1872); povodom odluke Haškog kongresa o premještanju sjedišta Generalnog vijeća u SAD istupio iz Međunarodnog udruženja radnika; potpredsjednik Međunarodnog socijalističkog radničkog kongresa 1889. godine; 1901. suosnivač Socijalističke partije Francuske; za vrijeme prvog svjetskog rata socijal-šovinist. 64 234 242 315 428 431 448 471 510
- Valadon, Emma (Thérèse)** (Ema Tereza Valadon; rod. 1837) — francuska pjevačica. 10
- Valero, Don Julian** (Don Hulijan Valero) — 460 469
- Vallés, Jules-Louis-Joseph** (Žil-Luj-Zozef Vales; 1832 - 1885) — francuski političar, pisac i novinar, prudonist, član Međunarodnog udruženja radnika, član Pariske komune, nakon poraza Komune prebjegao u Englesku i kasnije u Belgiju;
- poslije amnestije (1880) vratio se u Francusku. 272
- Van-Heddeghem** (pseudonim *Walter*) (Van-Hedegem-Valter; rod. oko 1847) — policijski agent, uvukao se u pariske sekcije Međunarodnog udruženja radnika; delegat na Haškom kongresu 1872, član komisije za istragu o djelatnosti Alijanse socijalističke demokracije; raskrinkan 1873. godine. 471 488 502 510 515
- Varlin, Louis-Eugène** (Luj-Ežen Varlen; 1839 - 1871) — knjigovezac, lijevi prudonist; istaknuti vod francuskog radničkog pokreta; jedan od vođa sekcija Međunarodnog udruženja radnika u Francuskoj, delegat na nekoliko kongresa Međunarodnog udruženja radnika; član Centralnog komiteta Nacionalne garde i Pariske komune, 28. maja 1871. ubili su ga versajci. 206 208 599
- Venedey, Jakob** (Jakob Venedaj; 1805 - 1871) — njemački novinar, sitnoburžoaski demokrat, vodeći član Njemačkog narodnog udruženja i Saveza pravednih u Parizu; 1848. i 1849. godine član frankfurtske Narodne skupštine (lijevog krila); šezdesetih godina u Savezu njemačkih radničkih udruženja zastupao interese liberalne buržoazije. 145
- Verdy** (Verdi) — 444
- Vermersch, Eugène** (Ežen Vermerš; 1845 - 1878) — sitnoburžoaski novinar; za vrijeme Pariske komune izdavač lista «Le Père Duchêne»; nakon pada Komune emigrirao u Englesku, gdje je izdavao list «Qui Vive!» u kojem je klevetao Međunarodno udruženje radnika i Generalno vijeće. 272 303 316 331 335 367 605
- Vernouillet, Just** (Žist Vernuje) — upravnik naklade Lachâtre i komp. u Parizu. 522
- Vésinier, Pierre** (Pjer Vezinije; 1826 - 1902) — novinar; suosnivač francuske sekcije Međunarodnog udruženja radnika u Londonu, delegat na Londonskoj konferenciji

1865. godine, zbog klevetanja Centralnog vijeća 1866. godine isključen iz vijeća a 1868, na Briselskom kongresu, i iz Međunarodnog udruženja radnika; član Pariske komune; emigrirao u Englesku; sekretar »Section française de 1871«; član Federalističkog svjetskog vijeća, koje je djelovalo protiv Marxa i Generalnog vijeća. 208 331 335 421 435 588
- Vichard, Paul* (Pol Višar) — učesnik Pariske komune, delegat francuske sekcije u Londonu na Haškom kongresu 1872. godine, član istražne komisije za djelatnost Alijanse socijalističke demokracije. 521
- Vickery, Samuel* (Semjuel Vikeri) — sekretar britanskog Federalnog vijeća (od decembra 1872. do maja 1873), aktivno se borio protiv njegovog reformističkog krila; godine 1873. predsjednik kongresa britanske federacije u Manchesteru. 503
- Victoria* (Viktoriija; 1819 - 1901) — kraljica Velike Britanije i Irske od 1837. do 1901. godine. 53 58 136 153
- Vieweg, F.* (Fiveg) — izdavač u Parizu. 411
- Vilmart, Raimond* (pseudonim *Wilmot*) (Remon Vilmar-Vilmo) — učesnik Pariske komune, delegat sekcija iz Bordoa na Haškom kongresu 1872; godine 1873. emigrirao u Buenos Aires, gdje je propagirao osnovne principe Međunarodnog udruženja radnika. 458 463
- Vinoy, Joseph* (Žozef Vinoa; 1800 - 1880) — francuski general, bonapartist; sudjelovao u državnom udaru 2. decembra 1851. godine; od 22. januara 1871. guverner Pariza; komandirao versajskom rezervnom armijom, krvnik Pariske komune. 186
- Vittorio Emanuele II* (Vitorio Emanuele II; 1820 - 1878) — posljednji kralj Sardinije (1849 - 1861) i kralj Italije od 1861. do 1878. godine. 393
- Vivanti, Anna* (Ana Vivanti) — sestra Paula Lindaua. 211
- Vogel von Falckenstein, Eduard* (Eduard Fogl fon Falkenštajn; 1797 - 1885) — pruski general, poslanik konzervativne stranke u sjevernonjemačkom Rajhstagu (1867 - 1871); u njemačko-francuskom ratu generalni guverner njemačkog primorja inicirao hapšenje braunšvajgskog odbora Socijaldemokratske radničke partije. 57 137 140
- Vogt, August* (August Fogt; oko 1830. do oko 1883) — obučar, pristaša Marxa i Engelsa; član Saveza komunista; učesnik revolucije 1848 - 1849; član berlinske zajednice Općeg njemačkog radničkog saveza, pripadao proleterskoj opoziciji, član berlinske sekcije Međunarodnog udruženja radnika; godine 1867. otišao u SAD; član njemačkog Komunističkog kluba u Njujorku suosnivač sekcija Međunarodnog udruženja radnika u SAD; sekretar-korespondent za Ameriku. 132 133 160 161 282
- Vogt, Karl* (Karl Fogt; 1817 - 1895) — njemački prirodoslovac, vulgarni materijalist, sitnoburžoaski demokrat; član frankfurtske Narodne skupštine (lijevog krila), u junu 1849. jedan od petorice namjesnika Rajha; 1849. godine emigrirao u Švicarsku; pedesetih do šezdesetih godina plaćeni tajni agent Louis-a Bonaparte, jedan od aktivnih učesnika hajke na proleterske revolucionare; Marx ga je demaskirao u svom polemičkom napisu *Gospodin Vogt*. 185 187 194 201 203 332
- Voltaire, François-Marie* (Arouet) de (Fransoa-Mari Arue de Volter; 1694 - 1778) — francuski filozof, deist, satirički pisac, historičar; predstavnik prosvjetiteljstva, borio se protiv apsolutizma i katolicizma. 263
- Wachenhusen, Hans* (Hans Vahenhauzen; 1823 - 1898) — njemački građanski novinar i pisac. 267
- Wachs* (Vaks) — kapetan u Celeu. 520

- Wagner, Adolph* (Adolf Vagner; 1835 - 1917) — vulgarni ekonomist predstavnik tzv. socijalnopravne škole u političkoj ekonomiji, katedersocijalist. 91 506
- Walter* — vidi *Van-Heddeghem*
- Washburne, Elihu Benjamin* (Ilajhu Bedžamin Vošbern; 1816 - 1887) — američki političar i diplomat, član Republikanske stranke, poslanik u Parizu (1869 - 1877); protivnik Pariske komune. 221 225 248 580 590
- Watkin, Sir Edward William* (ser Edvard Viljem Votkin; 1819 - 1901) — engleski industrijalac, liberal, član parlamenta.
- Weber, Josef Valentin* (Jozef Valentin Veber; 1814 - 1895) — urar, učesnik revolucionarnog pokreta u Badenu 1848. i 1849. godine; član Saveza komunista; nakon poraza revolucije emigrant u Švicarskoj, zatim član Njemačkog udruženja za obrazovanje radnika u Londonu. 194 315 331 353
- Wegmann, Adolph* (Adolf Vegman; rod. oko 1852) — njemački radnik, emigrant u Engleskoj, član Sekcije stranaca Međunarodnog udruženja radnika u Mančesteru. 355 408
- Wehner, J. G.* (J. G. Vener) — emigrant u Mančesteru, šezdesetih godina blagajnik Schillerovog zavoda; Engelsov poznanik. 51
- Weiß, Guido* (Gvido Vajs; 1822 - 1899) — njemački novinar, sitnoburžoaski demokrat, učesnik revolucije 1848 - 1849. u Njemačkoj, šezdesetih godina član Napredne stranke (lijevog krila), glavni urednik lista »Berliner Reform« (1863 - 1866) i lista »Die Zukunfts« (1867 - 1871), izdavač tjednika »Die Wage«. (1873 - 1879). 201
- Wenzel* — vidi *Kugelmann, Ludwig*
- West, William* (Viljem Vest) — američki sitnoburžoaski radikal, član Centralnog komiteta Sjevernoameričke federacije Međunarodnog udruženja radnika; sekretar sekcije 12 (Njujork), koju je Haški kongres 1872. godine isključio iz Međunarodnog udruženja radnika. 282 418 458 467
- Weston, John* (Džon Veston) — tesar, poduzetnik; pristaša Owena; sudionik osnivačke skupštine Međunarodnog udruženja radnika 28. decembra 1864. u St. Martin's Hallu; aktivni član Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika (1864 - 1872), delegat na Londonskoj konferenciji 1865, član izvršnog komiteta Reform League, jedan od vođa Land and Labour League, član britanskog Federalnog vijeća. 64
- Weydemeyer, Joseph* (Jozef Vajdemajer; 1818 - 1866) — istaknuti predstavnik njemačkog i američkog radničkog pokreta; bliski prijatelj Marxa i Engelsa; sredinom četrdesetih godina pod utjecajem »istinjskog« socijalizma, godina 1846. pod direktnim utjecajem Marxa i Engelsa prešao na pozicije naučnog socijalizma; član Saveza komunista, od 1849. do 1851. vod Saveza komunista za frankfurtski okrug; učesnik revolucije 1848 - 1849. godine; 1851. emigrirao u Ameriku, za vrijeme američkog građanskog rata pukovnik u armiji Sjevera; položio kamen temeljac širenju marksizma u SAD; bio teorijski izvanredno sposoban propagator marksizma. 533
- Wheatley & Comp.* (Vitli i komp.) — 542
- Wigand, Otto* (Oto Vigand; 1795 - 1870) — izdavač i knjižar u Lajpcigu, izdavao djela naprednih pisaca 411 434 498
- Wilhelm I* (Vilhelm I; 1797 - 1888) — ruski princ, princ regent (1858 - 1861), pruski kralj (1861 - 1888) i njemački car od 1871. do 1888. godine. 8 11 14 15 29 31 37 40 46 55 57 58 93 97 98 117 135 143 145 149 163 164 167 168 183 550
- Williams, Madam* (madam Viljems) — 547
- Winand, Christian* (Kristijan Vinand) — njemački radnik u Londonu, lasalovac. 353

Windthorst, Ludwig (Ludvig Vindhorst; 1812 - 1891) — njemački političar, partikularist, 1851. i 1852. i od 1862. do 1865. godine ministar pravde u Hanoveru; poslanik Rajhstaga i jedan od vođa Centrističke partije. 153 110

Wingfield, Lewis Strange (Luis Strendž Vingfild; 1842 - 1891) — engleski putnik, glumac i pisac; za vrijeme njemačko-francuskog rata dopisnik listova «The Times» i «The Daily Telegraph». 110

Wolff, Luigi (Luidi Wolf) — talijanski major, pristaša Mazzinije; član Associazione di Mutuo Progresso, jedne organizacije talijanskih radnika u Londonu; učesnik osnivačke skupštine Međunarodnog udruženja radnika 28. septembra 1864. u St. Martin's Hallu; član Centralnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika (1864 - 1865), učesnik Londonske konferencije 1865; 1871. raskrinkan kao agent bonapartističke policije. 578 581 587

Wolff, Wilhelm (Lupus) (Vilhelm Wolf—Lupus; 1809 - 1864) — proleterski revolucionar, učitelj, sin jednog feudalno zavisnog šleskog seljaka; od 1831. politički aktivan kao radikalni član studentskog udruženja; zbog toga zatočen u pruskim zatvorima od 1834. do 1836. godine; od proljeća 1846. u Briselu, gdje postaje jedan od prvih suboraca Marxa i Engelsa i njihov najbliži prijatelj; godine 1846. aktivan u briselskom Komunističkom komitetu za dopisivanje; član Saveza pravednih, suosnivač Saveza komunista, u čijem se centralnom rukovodstvu nalazio od marta 1848. godine; 1848. i 1849. jedan od urednika lista «Neue Rheinische Zeitung», član frankfurtske Narodne skupštine (krajnje ljevice); u julu 1849. emigrirao u Švicarsku, sredinom 1851. u Englesku; do kraja života tijesno povezan s Marxom i Engelson i njihov odani istomišljenik. 520

Woodhull, Victoria (Viktorija Vudhal; 1838 - 1927) — američki borac za

prava žena; tokom 1871. i 1872. godine pokušavala da prigrabi vodstvo Sjevernoameričke federacije Međunarodnog udruženja radnika time što je organizirala sekcije od građanskih i malograđanskih elemenata; vodila je sekciju 12, koju je Generalno vijeće suspendiralo, a koja je na Haškom kongresu 1872. godine isključena iz Međunarodnog udruženja radnika. 361 417 418 505

Wróblewski, Walery (Valeri Vrubljevski; 1836 - 1908) — poljski revolucionarni demokrat, jedan od vođa poljskog oslobodilačkog ustanka 1863. i 1864. godine; general Pariske komune; član Generalnog vijeća Međunarodnog udruženja radnika i sekretar-korespondent za Poljsku (1871 - 1872); delegat na Haškom kongresu 1872; aktivni borac protiv bakunjinista. 112 224 241 253 307 311 424 449 483 494 502 504 530 531 552 600

Wulster (Vulster) — 37

Würtz (Viric) — danski emigrant, član Međunarodnog udruženja radnika u SAD. 524

Wurtz, Charles-Adolphe (Šarl-Adolf Vurc; 1817 - 1884) — francuski kemičar, profesor organske kemije u Parizu, pristaša atomsko-molekularne teorije. 277

Wuttke, Johann Karl Heinrich (Johan Karl Hajnrh Vutke; 1818 - 1876) — historičar i lingvist, demokrat; 1848. godine član privremene skupštine, 1849. poslanik frankfurtske Narodne skupštine, suosnivač velikonjemačke stranke. 423

Jorck, Theodor (Treodor Jork; 1830 - 1875) — stolar, suosnivač ajzenaške partije i jedan od njenih vođa; član uprave i opunomoćenik Općeg njemačkog radničkog saveza u Harburgu (1863 - 1869), pripadao proleterskoj opoziciji, suosnivač Općeg njemačkog saveza radništva i Općeg njemačkog udruženja stolara, od godine 1868. sve do svoje smrti predsjednik sindikata stolara; dele-

gat na kongresu u Aizenahu, član partijske kontrolne komisije 1870, sekretar partijskog odbora (1871-1873), delegat na svim partijskim kongresima do 1874. godine. 498 511 516

Zabel, Friedrich (Fridrih Cabel; 1802 - 1875) — liberalni novinar, urednik berlinskog lista »National-Zeitung« od 1848. do 1875. godine; pristaša uspostavljanja jedinstva Njemačke pod hegemonijom Pruske; član Njemačkog nacionalnog udruženja. 61

Zapp (Cap) — njemački emigrant u Mančesteru. 67

Ziber, Nikolaj Ivanovič (1844 - 1888) — ruski ekonomist; kao jedan od prvih popularizirao u Rusiji Marxove ekonomske radove, iako sam nije shvaćao materijalističku dijalektiku i revolucionarnu suštinu marksizma;

zastupao stanovište radikalnih građanskih reformista. 480 490

Zichlinsky (ili *Zilinski*) (Cihlinski — Cilinski) — njemački emigrant, lasalovac; član Njemačkog udruženja za obrazovanje radnika u Londonu; godine 1871, zbog svoje cjepačke djelatnosti u Generalnom vijeću, isključen iz Udruženja. 110 244

Zoncada, Luigi (Luidi Conkada) — član sekcije Međunarodnog udruženja radnika u Melenjanu (Italija). 535

Žukovski, Nikolaj Ivanovič (1833 - 1895) — ruski anarhist; početkom pedesetih godina kretao se u revolucionarnim krugovima Petrograda; od 1862. emigrant u Švicarskoj, sekretar ženevske sekcije Alijanse socijalističke demokracije; godine 1872. odvojio se od Međunarodnog udruženja radnika iz protesta zbog isključenja Bakunjinu. 303 349 479

Imena biblijskih, mitoloških i drugih nehistorijskih lica i lica iz književnih dela

Arnold Winkelried (Arnold Vinkelrid) — legendarni narodni junak Švicarske iz oslobodilačke borbe protiv vladavine Habsburgovaca u 14. stoljeću. 28

Crispinus (Krispinus, Krispin) — ličnost iz IV satire Juvenala. 127

Hans Heiling (Hans Hajling) — prema njemačkoj narodnoj priči, podzemni i gorski duh koji se družio sa smrtnicima, ali je iz ljubomore njih i njihovu okolinu pretvorio u stijene. 109

John Bull (Džon Bul) — podrugljiv nadimak kojim obično nazivaju predstavnike engleske buržoazije; veoma je proširen nakon što je 1712. izišla politička satira Johna Arbuthnota (1675 - 1735) »History of John Bull«. 12 44 153 164 167 552

Robert Macaire (Rober Maker) — spretno i prepedeno poslovno lice koje je igrao čuveni francuski glumac Frédéric Lemaître, a ovjekovećio u karikaturama Honoré Daumier. 12

Sadržaj

Predgovor .....

Strana

PRVI DEO

Prepiska između Marxa i Engelsa

juli 1870 — decembar 1874.

1870.

1. Marx Engelsu · 20. jula	5
2. Engels Marxu · 22. jula	8
3. Marx Engelsu · 28. jula	11
4. Marx Engelsu · 29. jula	13
5. Engels Marxu · 31. jula	14
6. Marx Engelsu · 1. avgusta	18
7. Engels Marxu · 3. avgusta	20
8. Marx Engelsu · 3. avgusta	22
9. Marx Engelsu · 4. avgusta	26
10. Engels Marxu · 5. avgusta	27
11. Marx Engelsu · 8. avgusta	28
12. Engels Marxu · 10. avgusta	31
13. Marx Engelsu · 12. avgusta	33
14. Marx Engelsu · 15. avgusta	34
15. Engels Marxu · 15. avgusta	35
16. Marx Engelsu · 17. avgusta	38
17. Engels Marxu · 20. avgusta	40
18. Marx Engelsu · 22. avgusta	42
19. Marx Engelsu · 30. avgusta	43
20. Marx Engelsu · 2. septembra	44
21. Engels Marxu · 4. septembra	46

	Strana
22. Marx Engelsu · 6. septembra	48
23. Engels Marxu · 7. septembra	50
24. Marx Engelsu · 10. septembra	53
25. Engels Marxu · 12. septembra	55
26. Engels Marxu · 13. septembra	57
27. Marx Engelsu · 14. septembra	58
28. Marx Engelsu · 16. septembra	60

1871.

29. Engels Marxu · 18. avgusta	61
30. Marx Engelsu · 19. avgusta	62
31. Marx Engelsu · 21. avgusta	63
32. Engels Marxu · 23. avgusta	64
33. Marx Engelsu · 24. avgusta	65
34. Marx Engelsu · 8. septembra	66

1873.

35. Marx Engelsu · 23. maja	67
36. Engels Marxu · 24. maja	68
37. Marx Engelsu · 25. maja	69
38. Engels Marxu · 26. maja	70
39. Engels Marxu · 30. maja	71
40. Marx Engelsu · 31. maja	75
41. Marx Engelsu · 29. avgusta	78
42. Engels Marxu · 30. avgusta	80
43. Marx Engelsu · 30. avgusta	81
44. Engels Marxu · 3. septembra	83
45. Marx Engelsu · 9. septembra	85
46. Engels Marxu · 29. novembra	86
47. Marx Engelsu · 30. novembra	88
48. Engels Marxu · 5. decembra	90
49. Marx Engelsu · 7. decembra	92
50. Engels Marxu · 10. decembra	94
51. Marx Engelsu · 11. decembra	95

1874.

52. Marx Engelsu · 15. jula	96
53. Engels Marxu · 21. jula	98
54. Marx Engelsu · 4. avgusta	100
55. Engels Marxu · 12. avgusta	101
56. Marx Engelsu · 14. avgusta	102
57. Marx Engelsu · 1. septembra	104
58. Engels Marxu · 5. septembra	106
59. Marx Engelsu · 18. septembra	108
60. Engels Marxu · 21. septembra	110

DRUGI DEO

Pisma Marxa i Engelsa trećim licima

juli 1870 — oktobar 1874.

1870.

1. Marx Eugenu Oswaldu · 26. jula	115
2. Marx Paulu i Lauri Lafargue · 28. jula	116
3. Marx Wilhelmu Liebknechtu · 29. jula	119
4. Marx Johannu Philippu Beckeru · 2. avgusta	120
5. Marx Eugenu Oswaldu · 2. avgusta	123
6. Marx Eugenu Oswaldu · 3. avgusta	124
7. Marx Eugenu Oswaldu · 5. avgusta	125
8. Marx Hermannu Jungu · 6. avgusta	126
9. Marx Eugenu Oswaldu · 7. avgusta	127
10. Marx Hermannu Jungu · 12. avgusta	128
11. Engels Jenny Marx · 15. avgusta	129
12. Marx Friedrichu Adolphu Sorgeu · 1. septembra	131
13. Marx Sigrfirdu Meyeru · 2. septembra	133
14. Marx Eugenu Oswaldu · 4. septembra	134
15. Marx Edwardu Spenceru Beeslyju · 12. septembra	135
16. Marx Césaru De Paepeu · 14. septembra	137
17. Marx Ludwigu Kugelmannu · 14. septembra	139
18. Marx Eugenu Oswaldu · 14. septembra	140
19. Marx Johannu Philippu Beckeru · 14. septembra	141

	Strana
20. Marx Johannu Philippu Beckeru · 15. septembra	142
21. Marx Edwardu Spenceru Beeslyju · 16. septembra	143
22. Marx Eugenu Oswaldu · 23. septembra	145
23. Marx Edwardu Spenceru Beeslyju · 19. oktobra	147
24. Marx Peteru Imandtu · 11. novembra	149
25. Marx holandskim i flamanskim članovima Internacionale. Između 3. i 9. decembra	150
26. Marx Ludwigu Kugelmannu · 13. decembra	151
27. Engels Fredericu Greenwoodu · 17. decembra	154
28. Engels Nataliji Liebknecht · 19. decembra	155

1871.

29. Marx Nataliji Liebknecht · 13. januara	157
30. Marx Hermannu Jungu · 18. januara	158
31. Marx Sigfridu Meyeru · 21. januara	160
32. Marx Friedrichu Adolphu Sorgeu · 21. januara	162
33. Marx Paulu Lafargueu · 4. februara	163
34. Marx Ludwigu Kugelmannu · 4. februara	166
35. Marx Johannu Jacobyju · 4. februara	170
36. Marx Pjotru Lavroviču Lavrovu · 27. februara	171
37. Marx Nataliji Liebknecht · 2. marta	172
38. Engels Carlu Kleinu i Friedrichu Mollu · 10. marta	174
39. Engels Rudolfu Engelsu · 10. marta	157
40. Marx Paulu Lafargueu · 23. marta	177
41. Marx Peteru Imandtu · 30. marta	179
42. Engels Philippeu Coenenu · 5. aprila	180
43. Engels Wilhelmu Liebknechtu · 5. aprila	182
44. Marx Wilhelmu Liebknechtu · 6. aprila	183
45. Marx Wilhelmu Liebknechtu · oko 10. aprila	185
46. Marx Ludwigu Kugelmannu · 12. aprila	186
47. Marx Wilhelmu Liebknechtu · 13. aprila	188
48. Engels Wilhelmu Liebknechtu · 13. aprila	189
49. Marx Ludwigu Kugelmannu · 17. aprila	190
50. Engels Johannu Georgu Eccariusu · 19. aprila	191
51. Engels Franciscu Mori · oko 20. aprila	193
52. Engels Wilhelmu Liebknechtu · 20. aprila	194
53. Marx Friedrichu Adolphu Sorgeu · oko 20. aprila	196

	Strana
54. Marx Leu Frankelu · oko 26. aprila	197
55. Engels Ludwigu Kugelmannu · 28. aprila	199
56. Marx Wilhelmu Liebknechtu · 4. maja	201
57. Engels Wilhelmu Liebknechtu · 4. maja	202
58. Marx Wilhelmu Liebknechtu · 5. maja	203
59. Engels Hermannu Jungu · 10. maja	204
60. Marx Leu Frankelu i Louis-Eugène Varlinu · 13. maja ..	206
61. Marx Edwardu Spenceru Beeslyju · 12. juna	207
62. Marx Nikolaju Franceviču Danijelsonu · 13. juna	209
63. Marx svojim kćerima Jenny, Lauri i Eleanor · 13. juna	210
64. Engels Elisabethi Engels · 16. juna	212
65. Marx Ludwigu Kugelmannu · 18. juna	214
66. Engels Wilhelmu Liebknechtu · 22. juna	215
67. Engels Wilhelmu Liebknechtu · 10. jula	217
68. Marx Léonu Bigot-u · 11. jula	219
69. Marx Pjotru Lavroviču Lavrovu · 12. jula	220
70. Marx A. O. Rutsonu · 12. jula	221
71. Marx Eugenu Oswaldu · 21. jula	222
72. Marx Nikolaju Franceviču Danijelsonu · 22. jula	223
73. Marx Eugenu Oswaldu · 24. jula	224
74. Marx Charlesu Caronu · 26. jula	225
75. Marx Ludwigu Kugelmannu · 27. jula	226
76. Engels Wilhelmu Liebknechtu · ne poslije 27. jula	227
77. Marx Nikolaju Isakoviču Utinu · 27. jula	228
78. Marx Adolphe-u Hubert-u · 28. jula	230
79. Engels nastojnici manastira »Sestre providenja«, početkom avgusta	231
80. Engels Philippe-u Coenenu · 4. avgusta	232
81. Engels Pjotru Lavroviču Lavrovu · 9. avgusta	234
82. Marx Theodoru Kolu · 10. avgusta	236
83. Marx Adolphe-u Hubertu · 10. avgusta	237
84. Marx Hermannu Jungu · 14. avgusta	239
85. Marx Adolphe-u Hubertu · ne prije 14. avgusta	240
86. Engels Wilhelmu Liebknechtu · sredinom avgusta	241
87. Marx Friedrichu Bolteu · 25. avgusta	242
88. Marx Jenny Marx · 25. avgusta	243
89. Marx Moncure-u Danielu Conwayju · 29. avgusta	245
90. Engels Pjotru Lavroviču Lavrovu · 3. septembra	246

	Strana
91. Marx Friedrichu Adolphu Sorgeu · 5. septembra	247
92. Marx Charlesu Dobsonu Colletu · 6. septembra	248
93. Engels firmi Miller Richard · posle 9. septembra	249
94. Engels Wilhelmu Liebknechtu · 11. septembra	250
95. Marx Friedrichu Adolphu Sorgeu · 12. septembra	252
96. Engels Pjotru Lavroviču Lavrovu · 12. septembra	253
97. Marx Hermannu Jungu · 13. septembra	254
98. Marx Adolphe-u Hubert-u · 15. septembra	255
99. Marx Jenny Marx · 23. septembra	256
100. Marx Jenny Marx · 23. septembra	257
101. Engels Pjetru Lavroviču Lavrovu · 5. oktobra	258
102. Marx Hermannu Jungu · 11. oktobra	259
103. Engels Enricu Bignamiju · 13. oktobra	260
104. Marx Hermannu Jungu · 13. oktobra	261
105. Marx Johnu Halesu · 14. oktobra	262
106. Marc Edwardu Spenceru Beeslyju · 19. oktobra	263
107. Marx Hermannu Jungu · 19. oktobra	264
108. Marx Hermannu Jungu · 20. oktobra	265
109. Engels uredništvu lista »Gazzettino Rosa« · 20. oktobra ..	266
110. Engels Elisabethi Engels · 21. oktobra	267
111. Marx Hermannu Jungu · oko 25. oktobra	269
112. Marx Hermannu Jungu · krajem oktobra	270
113. Engels Wilhelmu Liebknechtu · 4. novembra	271
114. Marx Hermannu Jungu · 4. novembra	273
115. Marx Friedrichu Adolphu Sorgeu · 6. novembra	274
116. Marx Ferdinandu Jozewiczu · 6. novembra	275
117. Marx Nikolaju Franceviču Danijelsonu · 9. novembra ..	276
118. Marx Friedrichu Adolphu Sorgeu · 9. novembra	279
119. Marx Ludwigu Kugelmannu · 9. novembra	281
120. Marx Carlu Speyeru · 10. novembra	282
121. Engels Theodoru Cunou · 13. novembra	284
122. Marx Hermannu Jungu · 16. novembra	286
123. Marx Wilhelmu Liebknechtu · 17. novembra	287
124. Marx Jules-u Johannard-u · 18. novembra	288
125. Marx Hermannu Jungu · 18. novembra	289
126. Marx Adolphe-u Hubert-u · 22. novembra	290
127. Marx Friedrichu Bolteu · 23. novembra	291
128. Engels Carmelu Palladinu · 23. novembra	296

	Strana
129. Marx Césaru De Paepu · 24. novembra	299
130. Marx Paulu i Lauri Lafargue · 24 - 25. novembra	301
131. Engels Paulu Lafargue-u · 25. novembra	306
132. Marx Julianu Balaszewiczu-Potockom · 25. novembra	307
133. Marx Julianu Balaszewiczu-Potockom · 29. novembra	308
134. Marx Friedrichu Adolphu Sorgeu · 29. novembra	309
135. Engels Pjotru Lavroviču Lavrovu · 29. novembra	311
136. Engels Paulu Lafargueu · 9. decembra	313
137. Engels Wilhelmu Liebknechtu · 15. decembra	315
138. Marx Lauri Lafargue · 18. decembra	318
139. Engels Paulu Lafargue-u · 30. decembra	319

1872.

140. Engels Wilhelmu Liebknechtu · 2. januara	322
141. Engels Wilhelmu Liebknechtu · 3. januara	324
142. Marx Maltmanu Barryju · 7. januara	325
143. Engels Carlu Terzaghiju · oko 6. januara (1. koncept) ..	326
14 - 15. januara (2. koncept)	327
144. Engels Wilhelmu Liebknechtu · 18. januara	330
145. Engels Pjotru Lavroviču Lavrovu · 19. januara	333
146. Engels Paulu Lafargue-u · 19. januara	334
147. Marx Hermannu Jungu · 19. januara	338
148. Engels Theodoru Cunou · 24. januara	339
149. Engles Sección de dependientes del Comercio · oko 26. ja- nuara	345
150. Engels Carlu Terzaghiju · 29. januara	346
151. Marx Ferdinandu Jozewiczu · 1. februara	348
152. Marx Hermannu Jungu · 1. februara	349
153. Marx nakladi Lachâtre · 9. februara	350
154. Marx Adolphe-u Hubert-u · 12. februara	351
155. Engels Wilhelmu Liebknechtu · 15. februara	352
156. Engels Johannu Philippu Beckeru · 16. februara	355
157. Engels Giuseppeu Benedettiju · 18. februara	357
158. Marx Ferdinandu Jozeviczu · 24. februara	359
159. Marx Hermannu Jungu · 26. februara	360
160. Marx Lauri Lafargue · 28. februara	361
161. Engels Sigismundu Borkheimu · početkom marta	363

	Strana
162. Engels Louis-u Albert-u François-u Piou · 7. marta	364
163. Marx Hermannu Jungu · 7. marta	367
164. Marx Friedrichu Adolphu Sorgeu · 8. marta	368
165. Marx Emile-u Eudes-u · 9. marta	370
166. Engels Paulu Lafargue-u · 11. marta	373
167. Engels Lauri Lafargue · 11. marta	375
168. Engels Louis-u Albert-u François-u Pio-u · sredinom marta	377
169. Marx Friedrichu Adolphu Sorgeu · 15. marta	378
170. Engels Friedrichu Adolphu Sorgeu · 17. marta	380
171. Marx Maurice-u Lachâtre-u · 18. marta	382
172. Engels Cesare-u Bertu · 21. marta	383
173. Marx Paulu Lafargue-u · 21. marta	384
174. Engels Carlu Terzaghiju · 21. marta	390
175. Engels Gennaru Boviou · 16. aprila	391
176. Engels Theodoru Cunou · 22 - 23. aprila	393
177. Engels Wilhelmu Liebknechtu · 23. aprila	396
178. Marx Johannu Georgu Eccariusu · 3. maja	399
179. Engels Wilhelmu Liebknechtu · 7. maja	401
180. Engels Theodoru Cunou · 7 - 8. maja	404
181. Engels Johannu Philippu Beckeru · 9. maja	408
182. Engels Società dei Lavoratori · 10. maja	409
183. Engels Wilhelmu Liebknechtu · 15 - 22. maja	410
184. Marx Friedrichu Adolphu Sorgeu · 23. maja	413
185. Marx Friedrichu Adolphu Sorgeu · 27. maja	414
186. Engels Wilhelmu Liebknechtu · 27 - 28. maja	415
187. Marx Nikolaju Franceviču Danijelsonu · 28. maja	419
188. Marx Césaru De Paepu · 28. maja	421
189. Marx Friedrichu Adolphu Sorgeu · 29. maja	422
190. Engels Wilhelmu Liebknechtu · 5 - 6. juna	423
191. Engels Theodoru Cunou · 10. juna	425
192. Engels Johannu Philippu Beckeru · 14. juna	427
193. Engels Carlu Cafieru · 14. juna	429
194. Engels društvu Emancipazione del Proletario · 14. juna . .	430
195. Marx Friedrichu Adolphu Sorgeu · 21. juna	431
196. Engels Adolfu Hepneru · 2. jula	433
197. Engels Theodoru Cunou · 5. jula	435
198. Engels Adolfu Hepneru · 9. jula	437

	Strana
199. Marx Ludwigu Kugelmannu · 9. jula	438
200. Engels Ugou Bartorelliju · 18. jula	439
201. Marx Ludwigu Kugelmannu · 23. jula	440
202. Marx Ludwigu Kugelmannu · 29. jula	441
203. Marx Heermannu Jungu · krajem jula	442
204. Engels Adolfu Hepneru · 4. avgusta	444
205. Engels Theodoru Cunou · 4. avgusta	446
206. Engels Johannu Philippu Beckeru · 5. avgusta	447
207. Engels Waleryju Wróblewskom · 7. avgusta	449
208. Marx Nikolaju Franceviču Danijelsonu · 15. avgusta	450
209. Marx uredniku lista »Times« · 15. avgusta	451
210. Engels E. Glaseru de Willebrordu · 19. avgusta	452
211. Engels Wilhelmu Liebknechtu · 24. avgusta	454
212. Marx Ludwigu Kugelmannu · 26. avgusta	455
213. Engels Hermannu Jungu · početkom septembra	456
214. Engels Friedrichu Adolphu Sorgeu · 21. septembra	457
215. Engels Hermannu Jungu · 1. oktobra	462
216. Engels Friedrichu Adolphu Sorgeu · 5. oktobra	463
217. Marx Hermannu Jungu · 14. oktobra	465
218. Engels Friedrichu Leßneru · 16. oktobra	466
219. Engels Theodoru Cunou · 29. oktobra	467
220. Engels Friedrichu Adolphu Sorgeu · 2. novembra	468
221. Engels Friedrichu Adolphu Sorgeu · 16. novembra	470
222. Engels Jenny Longuet · 19. novembra	474
223. Marx Nikolaju Franceviču Danijelsonu · 25. novembra ..	475
224. Engels Friedrichu Adolphu Sorgeu · 7. decembra	476
225. Engels Auguste-u Serraillieru · 9. decembra	478
226. Marx Nikolaju Franceviču Danijelsonu · 12. decembra	479
227. Engels Friedrichu Adolphu Sorgeu · 14. decembra	481
228. Marx Friedrichu Adolphu Sorgeu · 21. decembra	482
229. Engels Adolfu Hepneru · 30. decembra	484

1873.

230. Engels Friedrichu Adolphu Sorgeu · 4. januara	486
231. Marx Nikolaju Franceviču Danijelsonu · 18. januara	490
232. Engels Eugenu Oswaldu · 29. januara	492

	Strana
233. Marx Fantonu · 1. februara	493
234. Marx Johannu Philippu Beckeru · 11. februara	494
235. Marx Friedrichu Bolteu · 12. februara	495
236. Engels Wilhelmu Liebknechtu · 12. februara	498
237. Engels Nataliji Liebknecht · 11. marta	500
238. Engels Eugenu Oswaldu · 18. marta	501
239. Engels Friedrichu Adolphu Sorgeu · 20. marta	502
240. Marx Nikolaju Franceviču Danijelsonu · 22. marta	506
241. Engels Friedrichu Adolphu Sorgeu · 22. marta	507
242. Marx Johannu Philippu Beckeru · 7. aprila	508
243. Engels Friedrichu Adolphu Sorgeu · 3. maja	509
244. Engels Friedrichu Adolphu Sorgeu · 14. juna	513
245. Engels Augustu Bebelu · 20. juna	516
246. Engels Ludwigu Kugelmannu · 1. jula	520
247. Marx Justu Vernouillet-u · 10. jula	522
248. Engels Friedrichu Adolphu Sorgeu · 26. jula	523
249. Marx Nikolaju Franceviču Danijelsonu · 12. avgusta	527
250. Engels Johnu De Morganu · oko 18. septembra	528
251. Marx Eugenu Oswaldu · 20. septembra	530
252. Marx Eugenu Oswaldu · 24. septembra	531
253. Marx Friedrichu Adolphu Sorgeu · 27. septembra	532
254. Engels Friedrichu Adolphu Sorgeu · 25. novembra	534

1874.

255. Marx Ludwigu Kugelmannu · 19. januara	536
256. Engels Wilhelmu Liebknechtu · 27. januara	537
257. Engels Friedrichu Adolphu Sorgeu · 14. februara	540
258. Engels Wilhelmu Blosu · 21. februara	541
259. Engels Friedrichu Adolphu Sorgeu · 27. februara	542
260. Marx George-u Moore-u · 26. marta	543
261. Marx George-u Moore-u · 28. marta	545
262. Marx Jenny Marx · 19. aprila	547
263. Marx Jenny Longuet-između 20. i 24. aprila	549
264. Marx Maurice-u Lachâtre-u · 12. maja	550
265. Marx Ludwigu Kugelmannu · 18. maja	551
266. Engels Gottfriedu Ermenu · 1. juna	553
267. Marx Ludwigu Kugelmannu · 24. juna	555

	Strana
268. Engels Jenny Longuet · 2. avgusta	556
269. Marx Friedrichu Adolphu Sorgeu · 4. avgusta	557
270. Marx Ludwigu Kugelmannu · 4. avgusta	559
271. Marx Ludwigu Kugelmannu · 10. avgusta	560
272. Marx Jenny Longuet · 14. avgusta	561
273. Engels Friedrichu Adolphu Sorgeu · 12 - 17. septembra	563
274. Marx Maxu Oppenheimu · 20. septembra	567
275. Engels Lauri Lafargue · 15. oktobra	568
276. Marx Maxu Oppenheimu · 17. oktobra	569
277. Engels Germanu Aleksandroviču Lopatinu · oko 20. oktobra	570

Prilozi

A

1. Engels Carlu Cafieru · 1 - 3. jula 1871.	575
2. Engels Carlu Cafieru · 16. jula 1871.	579
3. Engels Carlu Cafieru · 28. jula 1871.	583

B

1. Jenny Marx Engelsu · 10. avgusta 1870.	593
2. Eleanor Marx Engelsu · 12. avgusta 1870.	595
3. Jenny Marx Engelsu · oko 18. avgusta 1870.	596
4. Jenny Marx Engelsu · oko 13. septembra 1870.	597
5. Jenny Marx Peteru Imandtu · oko 13. juna 1871.	599
6. Jenny Marx (kći) Ludwigu Kugelmannu · 3. oktobra 1871.	600
7. Jenny Marx (kći) Ludwigu i Gertrudi Kugelmann · 21 - 22. decembra 1871.	603
8. Eleanor Marx Wilhelmu Liebknechtu · 29. decembra 1871.	608
9. Jenny Marx (kći) Ludwigu Kugelmannu · 22. januara 1872.	610
10. Eleanor Marx Nikolaju Franceviču Danijelsonu · 23. januara 1872.	612
11. Wilhelm Liebknecht Luigiju Stefanoniju · 20. februara 1872.	613
12. Jenny Marx (kći) Ludwigu Kugelmannu · 3. maja 1872. ..	614
13. Jenny Marx Wilhelmu Liebknechtu · 26. maja 1872.	616
14. Jenny Marx (kći) Ludwigu i Gertrudi Kugelmann · 27. juna 1872.	618

NAPOMENE I REGISTRI

	Strana
Napomene	623
Literatura	714
A. Spisak citiranih i pomenutih dela i članaka Marksa i Engelsa	725
B. Spisak citiranih i pomenutih radova arugih autora	725
I. Dela i spisi	733
II. Dokumenti Međunarodnog ndruženja radnika	736
III. Periodika	739
C. Spisak pomenutih časopisa i listova	739
Registar imena	750
Imena biblijskih, mitoloških i drugih neistorijskih lica i lica iz književnih dela	779

ILUSTRACIJE

Prva stranica Engelsova pisma M. rxu od 30. maja 1873. godine s margi- nalijama Carla Schorlemmera	73
Karl Marx (sredinom osamdesetih godina)	112-113
Naslovna stranica «Općeg Statuta i Organizacionih pravila Međunarodnog udruženja radnika» s Marxovom bilješkom o prijemu <i>Matteo Pirro</i> za člana Internationale	371

K. MARX – F. ENGELS
DELA • tom 40
JUL 1870 – SEPTEMBAR 1874

•
Pripremili za štampu saradnici
Instituta za međunarodni radnički pokret
Olga Kostrešević i Slobodanka Kovačević

•
Prevodioci

Mara Fran je prevela pisma na str. 3 - 112.

Mile Joka: 116-118, 126, 135-138, 143-144, 147-148, 150, 154, 158, 163-165, 171, 177-178, 180-181, 191-192, 197-198, 204-206, 210-211, 219-221, 223, 225, 228-235, 237-240, 245-246, 248, 249, 253, 255, 260, 262-266, 288, 290, 296-308, 309, 314, 318-321, 325, 333-338, 345-347, 349-351, 357-358, 361-362, 370-379, 382-385, 390-392, 421, 429, 430, 439, 449, 453, 456, 462, 474, 475, 478, 493, 506, 522, 527-529, 543-546, 550, 553, 554, 556, 568, 570, 575-590, 595, 600-612, 614-618.

Srdan Joka: 115, 120-125, 127-134, 139-142, 145-146, 149, 151-153, 160-162, 166-170, 172-176, 179, 186, 190, 193, 196, 199-200, 207-209, 212-214, 222, 224, 226, 236, 241-244, 247, 252-254, 256-259, 261, 267-270, 273-286, 289, 291-295, 309, 326-329, 339-344, 348, 355-356, 359-360, 363-369, 380-381, 385-389, 393, 399-400, 404-409, 413-414, 419-420, 422, 425-428, 431-438, 440-448, 455, 457-461, 463-473, 476-477, 479-492, 494-497, 501-505, 507-515, 523-626, 530-536, 540, 542, 547-549, 551-552, 555, 557-566, 567, 569, 593-594, 596-599, 613.

Hruoje Šarinić: 119, 155-157, 182-185, 188-189, 194-195, 201, 203, 215-218, 227, 250-251, 271-272, 287-315, 322, 330-332, 352-354, 396-398, 401-403, 410-412, 415-418, 423-424, 454, 498-500, 516-521, 537-539, 541,

•
Nacrt za korice *Eduard Stepanović*
Tehnički urednik *Borivoje Miladinović*
Korektori: *Olga Zarin, Divna Klantnik i Mirjana Mileusnić*

•
Izdavači

Izdavačka radna organizacija *Prosveta*

OOUR "Izdavačka delatnost"

Beograd, Dobričina 30

Institut za međunarodni pokret

Beograd, Trg Marksa i Engelsa 11

•
Stampa

Birografika

Subotica, Put Moše Pijade 72

•
Tiraž: 5 000 primeraka

